Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva

AKADEMICKÉ AKCENTY 2013

zborník príspevkov z odborného seminára

zostavil Martin Vlha

AKADEMICKÉ AKCENTY 2013
odborný seminár
doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov
konaný dňa 09.12.2013
POD ZÁŠTITOU DEKANA FAKULTY PRÁVA PANEURÓPSKEJ VYSOKEJ ŠKOLY

prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc.

Eurokódex
2014

AKADEMICKÉ AKCENTY 2013
zborník príspevkov z odborného seminára

AKADEMICKÉ AKCENTY 2013

Odborný seminár doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konaný pod záštitou dekana fakulty práva paneurópskej vysokej školy prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc. dňa 09.12.2013

Zostavil:
Mgr. JUDr. Martin Vlha, PhD.

Recenzenti:
Doc. JUDr. Peter Polák, PhD.
Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.

Organizačný výbor konferencie:
Mgr. JUDr. Martin Vlha, PhD.
JUDr. Marcela Tóthová, PhD.
JUDr. Veronika Skorková, PhD.
JUDr. Andrej Karpat, PhD.
Mgr. Petra Petríková
Mgr. Lucia Laciaková
JUDr. Jana Lengyelová

Za jazykovú úpravu a pôvodnosť zodpovedajú samotní autori príspevkov.

© Paneurópska vysoká škola 2014

ISBN 978-80-8155-047-8
EAN 9788081550478

OBSAH

SEKCIA OBČIANSKEHO A OBCHODNÉHO PRÁVA

Rozhodcovský rozsudok a res iudicata

Ivana Macková **2**

Právne postavenie osôb pracujúcich na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru v Slovenskej a Českej republike od 1. januára 2013

Helena Hromádková **11**

Pripravovaná rekodifikácia súkromného práva s dôrazom na obchodnoprávne vzťahy

Liana Bernátová **20**

Prvky moderního kontinentálního civilního procesu za účelem zefektivnění poskytování soudní ochrany

Radka Zahradníková **30**

Priestupková zodpovednosť za autorskoprávny delikt

Veronika Skorková **40**

Názor na súčasnú právnu úpravu rodinného práva a úvahy de lege ferenda

Monika Pavlovová **57**

„Superficies solo cedit" a jeho znovuzavedenie do slovenského právneho poriadku

Juraj Takáč **65**

K prípustnosti odvolania proti rozhodnutiu o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP

Ľuba Berezňaninová **73**

Surogačné materstvo – nový inštitút v slovenskom rodinnom práve?

Lucia Pohančeníková **84**

Konkurzná podstata

Katarína Húšťavová **93**

Joint venture – charakteristické prvky

Miriam Janečková **102**

Daňové úniky a bankové tajomstvo

Andrea Koroncziová, Simona Heseková **109**

Hospodárska únia verzus menová únia - vybrané právne aspekty

Yana Daudrikh **117**

Menovitá hodnota akcií

Jana Šmelková **124**

Historický vývoj zmluvy o pôžičke a zmluvy o úvere
Zuzana Illýová **128**
Praktické problémy spojené s uznaním dlhu
Michal Antal **137**
Bitcoin: Sme pripravení na súkromné krypto peniaze ?
Dušan Rostáš **145**
Zneužitie práva v obchodnoprávnych vzťahoch založených zmluvou o dielo
Jana Horváthová **157**
Zmluvné pokuty v pracovnom práve
Jana Horváthová **166**
Obmedzenie platieb v hotovosti na Slovensku a v krajinách EÚ
Viera Krajčová **178**
Neplatnosť uznesení valného zhromaždenia
Juraj Gedra **183**
Premlčanie bezdôvodného obohatenia v obchodných záväzkových vzťahoch
Juraj Barbuš **197**
Vedľajšie dojednania spoločníkov obchodných spoločností
Žofia Šuleková **207**
Rozdelenie zisku a ochrana spoločníkov
Jaroslav Dolný **215**

SEKCIA TRESTNÉHO PRÁVA

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia ako nový trestný čin v Európskej únii: kriminologické a trestnoprávne otázky
Libor Klimek **224**
Štokholmský program - charakteristika stratégie Európskej únie v rámci boja proti organizovanej kriminalite
Miloš Svrček **233**
Význam, úlohy a činnosť EUROPOLU
Jozef Medelský **245**
Pár poznámok k pripravovanému návrhu smernice o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu
Viliam Poništ **255**
Trestnoprávne sankcie v systéme common law
Zuzana Medelská Tkáčová **263**

Kyber-zločiny ako zločin agresie v prostredí Medzinárodného trestného súdu

Rastislav Šutek, Dominika Hrubá **274**

Stručný pohľad na charakter švédskeho trestného konania predsúdneho

Adam Petrovič **285**

Vykázanie z obydlia ako jeden z inštitútov riešenia domáceho násilia

Marcela Tóthová **296**

Všeobecne k zavineniu v trestnom práve

Juraj Tittl **304**

Výpoveď získaná výsluchom anonymného svedka v súvislosti so zásadou kontradiktórnosti konania a zabezpečením práva na spravodlivý proces

Eva Viktória Malíková, Dominik Škohel **313**

Zrýchlené trestné konanie a jeho uplatňovanie v praxi

Juraj Chylo, Martin Vlha **321**

Garancia práva na spravodlivý proces v judikatúre Ústavného súdu Slovenskej republiky

Patrik Rako **329**

Nedostatky súvisiace s výkonom trestu zákazu činnosti

Andrea Kurucová **338**

Kriminologické aspekty rasovej a etnicky motivovanej trestnej činnosti – súčasný stav

Zuzana Šimová **346**

Negatívny reverz a vylúčenie trestnoprávnej zodpovednosti ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka

Lucia Laciaková **353**

Elektronický monitoring (nielen) v systéme trestnej justície

Jana Lengyelová **362**

Obete trestných činov v Slovenskej a Českej republike

Jozef Stopka **372**

Právna úprava eutanázie vo vybraných krajinách sveta.

Tomáš Petko **379**

Dokazovanie v trestnom práve procesnom

Vladimr Žitník **387**

Právne postavenie prokurátora v trestnom konaní

Miroslava Žitníková **395**

Vybrané trestnoprávne aspekty náboženského extrémizmu

Vincent Danihel **402**

Dohoda o vine a treste v kontexte postavenia poškodeného

Tatiana Siranko Kanáliková **414**

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO, EURÓPSKEHO A ÚSTAVNÉHO PRÁVA

Význam a prínos Charty základných práv EÚ

Barbora Blašková **423**

Využívanie bojových prostriedkov bez posádky: Zlučiteľnosť s humanitárnym právom

Adam Giertl **430**

Voľby do Európskeho parlamentu

Jana Feciľaková **436**

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie a zásada rovnakého odmeňovania mužov a žien – skutočné dosiahnutie tohto cieľa Európskou úniou?

Zuzana Štefanková **440**

Acta iure imperii v medzinárodnom práve súkromnom

Petra Petríková **447**

Agresia ako zločin podľa medzinárodného práva v kontexte uchýlenia sa k ozbrojenej sile štátom

Peter Kozák **456**

Rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora v otázke vyhlásenia nezávislosti Kosova

Anna Ďurfina **467**

Uplatňovanie Charty základných práv EÚ vo svetle rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ

Radoslav Benko **476**

Možnosť a perspektíva revízií súčasných právnych princípov pod vplyvom utilitarizmu a teórie sociálnej evolúcie.

Dávid Šimek **486**

Soudy a veřejnost

Petra Janoušková, Miroslav Frýdek **494**

Elektronická zbierka zákonov

Boris Balog **500**

Idealita a zdôvodnenie ľudských práv

Dominik Šoltys **505**

Prekážky volebného práva v Slovenskej republike

Simona Ondečková **515**

Zmeny v organizácii a činnosti súdnictva na našom území v rokoch 1945-1989

Marin Skaloš **523**

Právo na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka konania (niekoľko úvah)

Hana Magurová **536**

Zneužití práva podat ústavní stížnost

Jaroslav Benák **544**

Elektronická publikácia právnych predpisov

Veronika Kuľková **547**

SEKCIA OBČIANSKEHO A OBCHODNÉHO PRÁVA

Rozhodcovský rozsudok a res iudicata

Ivana Macková

Abstrakt

Cieľom tohto príspevku je zaujatie stanoviska k otázke, či rozhodcovský rozsudok zakladá prekážku res iudicata pre konanie pred štátnym súdom, a to v súvislosti s vykonateľnosťou rozhodcovského rozsudku vo fáze exekučného konania, s poukazom na rozsah prieskumnej právomoci exekučného súdu vo fáze rozhodovania o udelení poverenia na výkon exekúcie súdnemu exekútorovi.

Za účelom poukázania na nejednotný prístup súdov k uvedenej otázke je v príspevku uvedená vybraná judikatúra slovenských súdov, v nadväznosti na dôsledky aplikačnej diskrepancie názorov na vykonateľnosť rozhodcovského rozsudku.

Kľúčové slová

res iudicata, rozsudok, rozhodcovské konanie, vymožiteľnosť práva

Abstract

This article shall be devoted to answering the question, whether an arbitration award shall constitute a procedural obstacle towards commencing a civil public procedure in the same matter due to constituting so called res iudicata. The respective matter shall be discussed in relation to the enforceability of an arbitration award during the execution proceeding, with the emphasize on the scope of review jurisdiction of the civil courts while deciding on authorizing the judicial enforcement officer to perform the execution.

The article includes the information on several judicial decisions concerning respective matter, in order to point out at inconsistent approach of the courts and the outlined consequences of such discrepancies on the enforceability of an arbitration award.

Keywords

res iudicata, judicial decision, arbitration proceeding, enforceability of law

Úvod

Rozhodcovské konanie je jedinou z foriem alternatívneho riešenia sporov (ďalej len „*ADR*“), ktorej finálny výsledok, t.j. rozhodcovské rozhodnutie, je spôsobilým exekučným titulom v zmysle v ustanovenia § 41 ods. 2 písm. d) zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (ďalej len “*EP*“).

V krátkosti si dovolím uviesť základné informácie o podstate prekážky res iudicata, resp. o prekážke právoplatne rozhodnutej veci. Ide o neodstrániteľnú prekážku konania, ktorá je v zmysle ustanovenia §159 ods. 3 zákona č. 99/1963 Zb.

Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „*OSP*“) založená vtedy, ak sa má v novom konaní prejednať vec, o ktorej už právoplatne rozhodol iný súd.

O tú istú vec v konaní ide vtedy, keď v novom konaní ide o ten istý nárok alebo stav, predmet konania, alebo rovnakých účastníkov konania. Skutočnosť, že rovnaké osoby majú v novom konaní rovnaké alebo rozdielne procesné postavenie je pre konštituovanie res iudicata irelevantná. Za res iudicata sa bude považovať vo vzťahu k rovnakým účastníkom konania aj prípad, keď v novom konaní vystupujú právni nástupcovia pôvodných účastníkov. Tým istým predmetom konania rozumieme ten istý nárok alebo stav vymedzený žalobným petitom, vyplývajúci z rovnakých skutkových tvrdení, z ktorých bol uplatnený v skoršom, meritórne ukončenom konaní.

V zmysle judikatúry nie je pre posúdenie, či je daná prekážka veci právoplatne rozhodnutej veci významné, ako súd po právnej stránke posúdil skutkový dej, ktorý bol predmetom pôvodného konania. Prekážka veci právoplatne rozhodnutej je daná aj vtedy, pokiaľ určitý skutkový dej (skutok) bol po právnej stránke v pôvodnom konaní posúdený nesprávne alebo neúplne, resp. inak.[1]

Rozhodcovský rozsudok ako res iudicata v zmysle ZRK

Zastávam názor, že odpoveď na otázku, či rozhodcovský rozsudok zakladá res iudicata poskytuje samotný zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „*ZRK*“). Na podporu uvedeného si dovolím uviesť nasledovné:

V zmysle ustanovenia § 35 ZRK *doručený rozhodcovský rozsudok, ktorý už nemožno preskúmať podľa § 37, má pre účastníkov rozhodcovského konania rovnaké účinky ako právoplatný rozsudok súdu*.[2]

Medzi účinky právoplatného rozsudku súdu patrí okrem iného aj založenie prekážky res iudicata, v zmysle ustanovenia § 159 ods. 3 OSP.

Keďže právoplatný rozhodcovský rozsudok má v zmysle ZRK rovnaké účinky ako rozsudok súdu, logicky by teda mal zakladať aj prekážku res iudicata.

Výkladové nejasnosti a diskrepancie sú však spôsobené formuláciou vyššie uvedeného ustanovenia, a teda, že právoplatný rozhodcovský rozsudok má rovnaké účinky ako právoplatný rozsudok súdu len *vo vzťahu k účastníkom konania*. Z doslovného znenia zákona by sme mohli dôjsť k záveru, že okrem účastníkov rozhodcovského konania nezaväzuje rozhodcovský rozsudok nikoho iného – ani štátne orgány, ani súdy. To je však významný rozdiel v porovnaní s právoplatným rozsudkom súdu, ktorého výrok je v zmysle ustanovenia § 159 ods. 2 OSP záväzný pre účastníkov a pre všetky orgány (ak je ním rozhodnuté o osobnom stave, je záväzný pre každého).

Ak by však zákonodarca chcel limitovať účinky rozhodcovského rozsudku len na účastníkov konania, domnievam sa, že by v ustanovení § 40 ods. 1 písm. b) ZRK nezahrnul medzi dôvody na podanie žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku prípad, keď v tej istej veci už bolo rozhodnuté v inom rozhodcovskom konaní. *Samotný ZRK teda podľa môjho názoru priznáva rozhodcovskému rozsudku účinky res iudicata.*

---

[1] Uznesenie Najvyššieho súdu SR, zo dňa 13. 10. 2009, sp. zn. 5 Cdo 120/2009.

[2] Ustanovenie § 37 ZRK upravuje možnosť prieskumu rozhodcovského rozsudku iným rozhodcom, resp. rozhodcami, ak sa na tom účastníci rozhodcovského konania v rozhodcovskej zmluve dohodli a ak niektorý z účastníkov podá žiadosť o preskúmanie iným rozhodcom. Ak sa na tom účastníci rozhodcovského konania v rozhodcovskej zmluve nedohodli, preskúmanie iným rozhodcom, resp. rozhodcami je vylúčené.

Rovnako judikatúra súdov, vrátane Najvyššieho súdu SR (ďalej len „*NS SR*“) potvrdzuje, že rozhodnutia rozhodcovských súdov sú rovnocenným exekučným titulom ako rozhodnutia všeobecných súdov[3].

S ohľadom na vyššie uvedené zastávam názor, že rozhodcovský rozsudok zakladá prekážku res iudicata. Ak by sme pripustili opačný výklad, potom by nemalo žiadne logické opodstatnenie, že rozhodcovský rozsudok je zaradený medzi výpočet exekučných titulov a význam celého rozhodcovského konania by bol značne narušený a oslabený.

Rozhodcovský rozsudok ako res iudicata v zmysle judikatúry

K problematike založenia prekážky res iudicata v dôsledku právoplatného rozhodcovského rozsudku existuje veľmi málo judikatúry a ak sa k uvedenému súdy vyjadrujú, tak len okrajovo a spravidla nikdy nie celkom jednoznačne.

Jednu z mála výnimiek tvorí rozhodnutie Krajského súdu v Trnave (ďalej len „*krajský súd*“), ktorý vo svojom uznesení zo dňa 31. mája 2012, č. k. 10CoE/308/2011-39 judikoval, že „***nulitný (z pohľadu práva neúčinný) titul žiadnu prekážku následného prejednania a tiež rozhodnutia veci všeobecným súdom nepredstavuje***.“

V prejednávanej veci exekučný súd odmietol vydať súdnemu exekútorovi poverenie na výkon exekúcie z dôvodu, že podľa jeho názoru exekučný titul – rozhodcovský rozsudok – obsahoval neprijateľnú zmluvnú podmienku, keďže šlo o spotrebiteľský vzťah, v ktorom bola rozhodcovská doložka dojednaná odkazom na VOP. Pre úplnosť uvádzam, že žalobcom v rozhodcovskom konaní bola banka, ktorá mala (a stále má) zákonnú povinnosť riešiť spory s klientom (bez ohľadu na to, či je klientom spotrebiteľ, alebo nie) v rozhodcovskom konaní a obligatórne uzatvoriť rozhodcovskú doložku.[4]

Súhlasím s názorom krajského súdu, že *nulitný* rozhodcovský rozsudok nezakladá prekážku res iudicata.

---

[3] Uznesenie NS SR zo dňa 26.09.2011, sp.zn. 3 M Cdo 11/2010.

[4] Podľa ustanovenia § 93b zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov: “*(1) Banky a pobočky zahraničných bánk sú povinné ponúknuť svojim klientom neodvolateľný návrh na uzavretie rozhodcovskej zmluvy o tom, že ich prípadné vzájomné spory z obchodov [§ 5 písm. i)] budú rozhodnuté v rozhodcovskom konaní stálym rozhodcovským súdom zriadeným podľa osobitného zákona, a to tak, aby klient mal možnosť voľby, či prijme alebo neprijme predložený návrh na uzavretie rozhodcovskej zmluvy. Banka a pobočka zahraničnej banky sú pri predložení návrhu na uzavretie rozhodcovskej zmluvy tiež povinné preukázateľne poučiť klienta o dôsledkoch uzavretia navrhovanej rozhodcovskej zmluvy na riešenie ich vzájomných sporov z obchodov. (2) Návrh rozhodcovskej zmluvy podľa odseku 1 sú banky a pobočky zahraničných bánk povinné predložiť svojim klientom najneskôr pri uzatváraní obchodu, na ktorý sa nevzťahuje už uzavretá rozhodcovská zmluva. Klient nie je povinný prijať návrh rozhodcovskej zmluvy predložený podľa odseku 1; ak klient neprijme návrh rozhodcovskej zmluvy predložený podľa odseku 1, tak prípadné spory z obchodu s takýmto klientom sa riešia postupom podľa osobitných predpisov. (3) Ustanovenia § 93a sa rovnako použijú pre stály rozhodcovský súd zriadený podľa osobitného zákona, a to na poskytovanie, získavanie, sprístupňovanie a spracúvanie údajov na účely konania a rozhodovania tohto stáleho rozhodcovského súdu o sporoch medzi klientmi a ich bankami a pobočkami zahraničných bánk a tiež na účel zdokumentovania činnosti tohto stáleho rozhodcovského súdu. Tento stály rozhodcovský súd však sprístupňuje a poskytuje údaje, na ktoré sa vzťahuje § 93a ods. 1 až 3, § 91 ods. 1, § 38 ods. 3 a § 92a, len Národnej banke Slovenska na účely vykonávania pôsobnosti, dohľadu a činnosti podľa tohto zákona a osobitných zákonov a len účastníkom rozhodcovského konania pred týmto stálym rozhodcovským súdom v rozsahu potrebnom na účely rozhodcovského konania.*

Postačí však na považovanie rozhodcovského rozsudku za nulitný konštatovanie exekučného súdu v rozhodnutí, ktorým odmietne súdnemu exekútorovi udeliť poverenie na výkon exekúcie?

Domnievam sa, že rozhodnutie exekučného súdu na považovanie rozhodcovského rozsudku za nulitný v žiadnom prípade nemôže byť dostačujúce. V občianskom súdnom konaní sa môžu účastníci konania proti rozhodnutiam súdov brániť využitím dostupných riadnych a mimoriadnych opravných prostriedkov, ak sú na ich využitie splnené zákonom predpísané predpoklady. Po skončení občianskeho súdneho konania (bez ohľadu na to či a koľko riadnych, alebo mimoriadnych opravných prostriedkov bolo využitých) veriteľ iniciuje exekučné konanie a málokedy (ak vôbec) sa dostáva do situácie, že vo fáze exekučného konania súdy opakovane skúmajú správnosť exekučného titulu s výsledkom, že súdnemu exekútorovi neudelia poverenie z dôvodu, že exekučný titul je v rozpore so zákonom.

V prípade rozhodcovského konania naopak veriteľ nemá istotu, že sa výkonu rozhodnutia niekedy dočká a najintenzívnejšia ochrana povinného (najmä spotrebiteľa) sa presúva do fázy výkonu rozhodnutia, pričom vo fáze rozhodcovského konania sa na ňu až taký dôraz nekladie.

Takýto stav považujem z hľadiska právnej istoty veriteľa za právne neudržateľný a celé rozhodcovské konanie stráca na význame, pretože rozsudky rozhodcovských súdov sú reálne nevykonateľné.

Aplikačné problémy pri výkone rozhodcovského rozsudku

Napriek tomu, že v zmysle zákonnej úpravy a judikatúry je rozhodcovský rozsudok rovnocenný exekučný titul, rovnako ako rozhodnutie všeobecných súdov a napriek tomu, že rozhodcovský rozsudok podľa môjho názoru zakladá prekážku res iudicata, súčasný postup súdov túto zásadu prelamuje.

Exekučný súd je povinný nakladať s rozhodcovským rozsudkom rovnako ako s rozsudkom všeobecného súdu, inak by došlo k porušeniu zásady rovnocennosti, rozhodcovským rozsudkom je teda viazaný rovnako, ako je viazaný rozsudkom všeobecného súdu.

Prax je však taká, že exekučné súdy hromadne odmietajú udeľovať súdnym exekútorom poverenia na výkon exekúcie, založenej na exekučnom titule, ktorým je rozhodcovský rozsudok (obzvlášť v prípade, ak jednou zo strán je spotrebiteľ).

Exekučné súdy tak konajú na základe ustanovenia §45 ZRK[5], v kumulácii s ustanovením §44 ods. 2 zákona č. 23/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) (ďalej len „*EP*“)[6]. V zmysle uvedených ustanovení je

[5] Ustanovenie §45 ZRK: „*(1) Súd príslušný na výkon rozhodnutia alebo na exekúciu podľa osobitných predpisov na návrh účastníka konania, proti ktorému bol nariadený výkon rozhodcovského rozsudku, konanie o výkon rozhodnutia alebo exekučné konanie zastaví a) z dôvodov uvedených v osobitnom predpise, b) ak rozhodcovský rozsudok má nedostatok uvedený v § 40 písm. a) a b) alebo c) ak rozhodcovský rozsudok zaväzuje účastníka rozhodcovského konania na plnenie, ktoré je objektívne nemožné, právom nedovolené alebo odporuje dobrým mravom. (2) Súd príslušný na výkon rozhodnutia alebo na exekúciu zastaví výkon rozhodcovského rozsudku alebo exekučné konanie aj bez návrhu, ak zistí v rozhodcovskom konaní nedostatky podľa odseku 1 písm. b) alebo c). (3) Proti rozhodnutiu súdu podľa odsekov 1 a 2 je prípustný opravný prostriedok.*“

[6] Ustanovenie § 44 ods. 2 EP: „*Súd preskúma žiadosť o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie, návrh na vykonanie exekúcie a exekučný titul. Ak súd nezistí rozpor žiadosti o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie alebo návrhu na vykonanie exekúcie alebo exekučného titulu so zákonom, do 15 dní od doručenia žiadosti písomne poverí exekútora, aby vykonal exekúciu, táto lehota neplatí, ak ide o exekučný titul podľa § 41 ods. 2 písm. c) a d). Ak súd zistí rozpor žiadosti alebo návrhu alebo*

exekučný súd povinný pred udelením poverenia súdnemu exekútorovi na výkon exekúcie skúmať súlad exekučného titulu so zákonom. Ak je exekučný titul v rozpore so zákonom, neudelia poverenie na výkon exekúcie. Po právoplatnosti takéhoto uznesenia exekúciu aj bez návrhu zastaví. Medzi najčastejšie dôvody, o ktoré exekučné súdy odmietajú udeliť poverenie súdnym exekútorom patria nižšie uvedené zákonné dôvody:

a) ***rozsudok zaväzuje účastníka k plneniu, ktoré je objektívne nedovolené, nemožné, alebo odporuje dobrým mravom;***[7]

Najobľúbenejším argumentom je práve rozpor plnenia s dobrými mravmi. Z uvedeného zákonného ustanovenia vyplýva, že rozpor s dobrými mravmi je viazaný na plnenie. Posudzovaním rozporu priznaného plnenia s dobrými mravmi dochádza k vecnému prieskumu rozhodcovského rozsudku exekučným súdom. Prikláňam sa k názoru, že exekučný súd by v žiadnom prípade nemal skúmať exekučný titul po vecnej stránke a de facto tak pôsobiť ako súd tretieho stupňa. Súčasné znenie ZRK indikuje akúsi zmätočnú právomoc exekučného súdu, ktorý sa síce vecnou stránkou prípadu na základe vyššie uvedeného zaoberať môže, ale jeho jediným oprávnením je exekúciu zastaviť.

b) ***ak niektorý z účastníkov popiera platnosť rozhodcovskej zmluvy;***

Uvedené predstavuje zároveň zákonný dôvod podania žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku. Možnosť dosiahnuť zrušenie rozhodcovského rozsudku na základe popierania platnosti rozhodcovskej zmluvy prispieva k reálnej nevymožiteľnosti rozhodcovských rozsudkov. Jednak z dôvodu, že konanie o zrušenie rozhodcovského rozsudku prebieha v slovenských podmienkach neuveriteľne dlho a jednak preto, že povinní často napádajú platnosť rozhodcovskej zmluvy až v priebehu exekučného konania aj napriek tomu, že tak mohli urobiť už vo fáze rozhodcovského konania. Exekučný súd je v zmysle zákona povinný zaoberať sa takouto „námietkou“ a v prípade, že má za to, že je opodstatnená, je povinný exekúciu zastaviť.

Je však potrebné zdôrazniť aj skutočnosť, že exekučné súdy popierajú platnosť rozhodcovskej zmluvy v mnohých prípadoch iniciatívne, a to aj vtedy, ak žiadny z účastníkov jej platnosť nenamietol ani vo fáze rozhodcovského konania, ani vo fáze exekučného konania a dokonca aj vtedy, aj odporca celý svoj dlh v rozhodcovskom konaní, či dokonca v exekučnom konaní uznal.

Dôvodom, o ktorý exekučné súdy najčastejšie opierajú neplatnosť rozhodcovskej zmluvy, resp. doložky, je nedostatok *písomnej formy*. Vo veľkej väčšine prípadov ide absolútne nepodložený argument, pretože podstatou argumentácie exekučných súdov je skutočnosť, že rozhodcovská doložka bola uzatvorená odkazom na VOP. Z dôvodu obmedzeného rozsahu tohto príspevku nemám možnosť zaoberať sa podrobnejšie otázkou písomnej formy rozhodcovskej zmluvy, resp. doložky. V súvislosti s uzatváraním rozhodcovských doložiek odkazom na VOP sa však prikláňam k názoru, že právna úprava nevylučuje uzatváranie rozhodcovských doložiek touto formou a samotná skutočnosť, že rozhodcovská

---

exekučného titulu so zákonom, žiadosť o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie uznesením zamietne. Proti tomuto uzneseniu je prípustné odvolanie.“

[7] Ustanovenie §45 ods. 1 písm. c) ZRK.

doložka je obsiahnutá vo VOP by nemala byť vyhodnocovaná spôsobom, že rozhodcovská doložka je eo ipso neplatná.

Platnosť rozhodcovskej zmluvy by mala byť účastníkmi konania napádaná len v priebehu rozhodcovského konania, nie až po vydaní rozhodcovského rozsudku. Nemalo by ísť o dôvod podania žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku, pretože rozhodcovské konanie je týmto značne oslabené z pohľadu právnej istoty veriteľa. Zákonodarca bol však evidentne opačného názoru.

c) Rozhodcovská doložka ako neprijateľná zmluvná podmienka.

Tretím najčastejším dôvodom odmietnutia udelenia poverenia súdnemu exekútorovi je ustanovenie §53 ods. 4 písm. r) zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „*OZ*“). V zmysle uvedeného ustanovenia ide o neprijateľnú zmluvnú podmienku, ak spotrebiteľská zmluva obsahuje ustanovenia, ktoré vyžadujú v rámci dojednanej rozhodcovskej doložky od spotrebiteľa, aby spory s dodávateľom riešil výlučne v rozhodcovskom konaní.

Exekučné súdy však odmietajú udeliť poverenie na výkon exekúcie z uvedeného dôvodu aj vtedy, ak bola dojednaná *tzv. alternatívna rozhodcovská doložka*, čiže rozhodcovská doložka, ktorá dáva žalujúcej strane na výber, či bude žalovať na rozhodcovskom, alebo všeobecnom súde.[8]

Pri posudzovaní rozhodcovskej doložky v spotrebiteľských zmluvách súdy takmer nikdy nezisťujú, či rozhodcovská doložka skutočne bola, alebo nebola individuálne dojednaná. Naopak a priori predpokladajú, že nebola. Nech by bola rozhodcovská doložka dojednaná v spotrebiteľskej zmluve akokoľvek dôsledne a v spolupráci so spotrebiteľom, súdy by ju podľa všetkého vždy považovali za neprijateľnú zmluvnú podmienku. Veriteľ vo väčšine prípadov ani nemá k dispozícii dôkazný prostriedok, preukazujúci individuálne dojednanie rozhodcovskej doložky so spotrebiteľom.

V podmienkach slovenskej právnej úpravy dochádza v poslednom období k nekritickému favorizovaniu spotrebiteľa a spotrebitelia túto skutočnosť v mnohých prípadoch zneužívajú. Odpoveď na otázku, akým smerom by sa mala uberať ochrana spotrebiteľa však presahuje rozsah tohto príspevku.

V slovenských podmienkach sa neudelenie poverenia na výkon exekúcie súdnemu exekútorovi a následne zastavenie exekúcie v rozoberanom kontexte stáva už viac menej nepísaným pravidlom.

Exekučný súd na jednej strane disponuje právomocou exekúciu na podklade rozhodcovského rozsudku zastaviť, ale nedisponuje právomocou rušiť, či meniť rozhodnutie, ktoré je exekučným titulom.

Dôsledky na vymožiteľnosť práva

V dôsledku rozhodnutia exekučného súdu o neudelení poverenia súdnemu exekútorovi na výkon exekúcie a následným zastavením exekúcie sa veriteľ dostáva do komplikovanej situácie. Na to, aby mohol realizovať svoje právo na výkon rozhodnutia potrebuje v prvom rade vykonateľné rozhodnutie, ktoré nie je v rozpore so zákonom a na základe ktorého exekučný súd udelí súdnemu exekútorovi poverenie na výkon exekúcie.

[8] Napr. Rozhodnutie Krajského súdu v Banskej Bystrici z 26. októbra 2012 č. k. 17CoE/175/2012.

Ak je rozhodcovský rozsudok zakladá prekážku res iudicata, aké možnosti veriteľovi zostávajú za účelom realizácie sa svojho práva na výkon rozhodnutia, ak exekučný súd neudelí súdnemu exekútorovi poverenie na výkon rozhodnutia?

Bez ohľadu na to, či sa považujeme rozhodcovský rozsudok za res iudicata alebo nie, prvou možnosťou pre veriteľa je podanie odvolania voči rozhodnutiu exekučného súdu o neudelení poverenia na výkon exekúcie súdnemu exekútorovi. Odvolacie súdy však vo väčšine prípadov prvostupňové rozhodnutia (zamietajúce udelenie poverenia) potvrdzujú ako vecne správne. Táto alternatíva nápravy je pre veriteľa vo väčšine prípadov len deklaratórna.

Ďalšou možnosťou je iniciovanie nového exekučného konania u iného exekútora.[9] O udelení poverenia bude však rozhodovať stále ten istý okresný súd[10] a je nepravdepodobné až absurdné, aby po druhý krát v rovnakej veci súd poverenie udelil.

Keďže rozhodcovský rozsudok zakladá prekážku res iudicata, veriteľ nemôže v tej istej veci iniciovať nové rozhodcovské konanie, ani konanie pred štátnym súdom. Na to, aby mohol veriteľ iniciovať pred všeobecným súdom nové konanie v tej istej veci, musí byť exekučný titul zbavený svojej právnej sily, resp. existencie. Prostriedkom na zrušenie rozhodcovského rozsudku je žaloba na zrušenie rozhodcovského rozsudku[11], ktorú je možno podať len z taxatívne stanovených dôvodov. V čase exekučného konania je však tento prostriedok pre veriteľa nevyužiteľný, pretože lehota na jeho podanie márne vypršala. Teoreticky by bolo možné uvažovať o podaní návrhu na obnovu konania (ako jedného z dôvodov na zrušenie rozhodcovského rozsudku, kde je dlhšia lehota ako v ostatných zákonom stanovených dôvodov), avšak len ťažko si viem predstaviť dôvod, ktorý by bolo možné na iniciovanie obnovy konania v rozoberanom kontexte aplikovať.[12]

V prípade, že nepovažujeme rozhodcovský rozsudok za res iudicata a stotožňujeme sa s rozoberaným uznesením krajského súdu, iniciovanie nového konania v tej istej veci konania na všeobecnom súde do úvahy prichádza. Akú ma však veriteľ istotu, že príslušný súd, na ktorý sa obráti, nebude považovať rozhodcovský rozsudok za res iudicata a bude stotožnený s právnym názorom krajského súdu (t.j. že podanie neodmietne)? Podľa môjho názoru žiadnu.

---

[9] Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 17. januára 2013, 3 Cdo 133/2012: „*Rozhodcovské konanie nemá charakter exekučného (vymáhacieho konania), preto ním nemôže byť založená prekážka tzv. „duplicitnej" exekúcie.*"

[10] V zmysle ustanovenia §45EP: „*(1) Poveriť exekútora vykonaním exekúcie a konať ďalej ako exekučný súd je príslušný okresný súd, ak osobitný predpis 3f) neustanovuje inak. (2) Miestne príslušný súd je všeobecný súd povinného. Ak povinný nemá všeobecný súd v Slovenskej republike, príslušný je súd, v ktorého obvode má povinný majetok; ak je niekoľko príslušných súdov, rozhoduje súd, ktorému bola žiadosť doručená ako prvému. Ak ide o exekučné konanie vykonávané na podklade rozhodnutia vykonateľného podľa § 26 zákona č. 231/1999 Z.z. o štátnej pomoci v znení neskorších predpisov, miestne príslušný súd je Okresný súd Malacky. (3) Ak podkladom na vykonanie exekúcie je exekučný titul podľa § 41 ods. 2, poveriť exekútora vykonaním exekúcie a konať ďalej ako exekučný súd je príslušný všeobecný súd povinného. Ak povinný nemá všeobecný súd v Slovenskej republike, príslušný je súd, v ktorého obvode má povinný majetok; ak je niekoľko príslušných súdov, rozhoduje súd, ktorému bola žiadosť doručená ako prvému. (4) Ak bol súdu doručený návrh na výkon cudzieho rozhodnutia podľa medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná, súd udelí poverenie na vykonanie exekúcie z úradnej moci a určí v ňom exekútora, ktorý je poverený vykonaním exekúcie. Ustanovenie § 42 ods. 4 sa použije primerane.*"

[11] Podľa ustanovenia 40 a nasl. ZRK.

[12] Podľa ustanovenia § 228 a nasl. OSP.

Možno teda konštatovať, že bez ohľadu na to, či považujeme rozhodcovský rozsudok za res iudicata alebo nie, veriteľ nemá v podmienkach Slovenskej republiky žiadny účinný právny prostriedok ako sa domôcť vymožiteľnosti svojho práva v prípade, ak je exekučným titulom rozhodcovský rozsudok a jednou zo strán je spotrebiteľ.

Záver

Záverom možno konštatovať, že súčasný stav vymožiteľnosti práva v prípade, že exekučným titulom je rozhodcovský rozsudok a jednou zo strán je spotrebiteľ je pre veriteľa kritický. Významne narušené a ohrozené nie sú len právna istota veriteľa a jeho právo na výkon rozhodnutia, ale aj samotná opodstatnenosť rozhodcovského konania. Takýto komplikovaný proces domáhania sa svojich práv z pohľadu postavenia veriteľa, ktorý získal exekučný titul v rozhodcovskom konaní, je neudržateľný.

Účelom rozhodcovského konania je odbremenenie štátnych súdov a zefektívnenie vymožiteľnosti práva. Za súčasných podmienok rozhodcovské konanie v žiadnom prípade nemôže byť plnohodnotnou alternatívou k občianskemu súdnemu konaniu. Naopak, proces vymožiteľnosti práva je v dôsledku rozhodcovského konania komplikovaný a tvorí dokonca prekážku efektívnej vymožiteľnosti práva.

Domnievam sa, že problémom je nedostatočná zákonná úprava, resp. jej výklad, v spojení s celkovou nedôverou voči rozhodcovskému konaniu. Odstránenie tohto stavu si bude vyžadovať komplexné riešenie, nie len úpravu formulácie spomínaných problémových zákonných ustanovení ZRK a EP. Ochrana účastníkov konania, vrátane spotrebiteľa, sa musí presunúť z fázy exekučného konania do fázy rozhodcovského konania aj za cenu straty flexibility rozhodcovského konania, pretože bez toho rozhodcovské konanie nikdy nebude plniť svoj základný účel.

Okrem zvýšenia kvalifikačných predpokladov na výkon funkcie rozhodcov, s ktorým sa ráta v rámci pripravovanej novely ZRK minimálne vo vzťahu k spotrebiteľom stojí za úvahu zavedenie obligatórneho prieskumu rozhodcovského rozhodnutia iným rozhodcom resp. rozhodcami, čo by v kombinácii s možnosťou podania žaloby o zrušenie rozhodcovského rozsudku predstavovalo klasický dvojstupňový model ochrany práva obdobne ako je to v občianskom súdnom konaní.

Rovnako považujem za optimálne legislatívne zdôrazniť povinnosť rozhodcovských súdov skúmať svoju právomoc pred začatím rozhodcovského konania a následnú povinnosť odmietnuť návrh na začatie konania, ak rozhodcovský súd dospeje k záveru, že jeho právomoc založená nebola. Pri zavedení týchto opatrení by celé ustanovenie § 45 malo byť zrušené a vypustené zo ZRK, aby exekučné súdy pristupovali k rozhodcovským rozsudkom rovnocenne a hromadne nezastavovali exekúcie na základe svojho subjektívneho posúdenia.

Mgr. Ivana Macková
externý doktorand Ústavu súkromného práva
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola práva v Bratislave

Použitá literatúra

- *Bělohlávek, A.*: Změny v rozhodčím řízení. Bulletin advokacie. 2012, č. 5;

- *Bělohlávek, A.:*Druhá instance v rozhodčím řízení. Právní zpravodaj. 2003, č. 6;
- *Bělohlávek A., Ţezníček, T.:* Rozhodcovská způsobilost a seznam rozhodců pro spotřebitelské spory po novele zákona o rozhodčím řízení. Právní fórum. 2012, č. 10;
- *Horská, J., Burian, J.:* Rozhodčí doložka ve spotřebitelských smlouvách ve světle aktuální judikatury českých soudů a ESD. Bulletin advokacie. 2010, č. 4;
- *Kulhánek, M.:* Poznámky k připravované novele zákona o rozhodčím řízení. Právní rozhledy. 2011, č. 7;
- *Bajánková, J.:* Vymožiteľnosť práva v kontexte súdnej exekúcie – vybrané problémy, Vymožiteľnosť práva v SR“, Zborník prednášok, Justičná akadémia 2011;
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR, zo dňa 13. 10. 2009, sp. zn. 5 Cdo 120/2009;
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 26.09.2011, sp. zn. 3 M Cdo 11/2010;
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 17. januára 2013, 3 Cdo 133/2012;
- Uznesenie Krajského súdu Trnava zo dňa 31. mája 2012, č. k. 10CoE/308/2011-39;
- Zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok);
- Zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách v znení neskorších predpisov;
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

Právne postavenie osôb pracujúcich na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru v Slovenskej a Českej republike od 1. januára 2013.

Helena Hromádková

Abstrakt

Právna úprava atypických pracovno-právnych vzťahov a zmeny právnych predpisov, ktoré nadobudli na území Slovenskej republiky /ďalej len „SR“/ účinnosť od 1.januára 2013 podstatným spôsobom zasiahli do postavenia osôb, ktoré vykonávajú práce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Vo svojom príspevok sa zaoberámv prvej kapitole novo koncipovanými povinnosťami, výškou odvodovej povinnosti, postavením osôb pracujúcich na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru /ďalej len „dohodár“, alebo „dohodári“/, nielenv pracovno-právnych vzťahoch, ale i v právnych vzťahoch zdravotného poistenia a sociálneho poisteniav našej vnútroštátnej právnej úprave. V druhej kapitole sa zaoberám právnou v Českej republike /ďalej len „ČR“/. Záverom chcem upozorniť na dosah týchto zmien i u občanov Európskej Únie, ktorí tieto práce vykonávajú na našom území.

Kľúčové slová

Atypické pracovno-právne vzťahy, dohoda o vykonaní práce, dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o brigádnickej práci študentov, poistné na zdravotné poistenie, poistné na nemocenské, starobné, invalidné, úrazové poistenie, garančné poistenie a poistenie v nezamestnanosti, vymeriavací základ, pravidelnosť a nepravidelnosť príjmu.

Abstract

Legal status of persons working on agreements on work performed outside employment in Slovakia and the Czech Republic from 1 January 2013.

Keywords

Dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o vykonaní práce, dohoda o brigádnickej práci študenta, minimálna mzda.

Úvod

Cieľom právnej úpravy SR, ktorá nadobudla účinnosť od 1.1.2013 mala byť najmä potreba vytvorenia nových pracovných príležitostí a riešenie sociálnych istôt dohodárov, keďže akékoľvek nároky na dávky sociálneho poistenia absentovali.

Okrem právnych zmien tieto riešenia vyžadujúflexibilný pracovný trh, pretože neistota pracovného miesta postihuje nielen skupinu absolventov stredných a vysokých škôl, ale i generáciu starších občanov, ktorí v pracovnom prostredí pôsobia už niekoľko rokov, ktorí sa po strate zamestnaniaťažko začleňujú do pracovného procesu. Faktory sú rôzne, nezamestnaní sa musia prispôsobiť novým podmienkam kladeným na trhu práce, nedostatočná znalosť cudzích jazykov, alebo nových technologických postupov, kladených na pracovné činnosti. Hlavným dôvodom však nesporne zostávanedostatok pracovných príležitostí na trhu práce. Hľadajú sa preto možnosti začlenenia do pracovného procesu nielen formou pracovných pomerov, ale krátkodobých pracovných príležitostí, uzatváraním dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Legislatívno-právna úprava dohodárov v SR

Už začiatkom roka 2012 sa rozpútali diskusie ohľadom zrovnoprávnenia tejto kategórie a regulovania ich právnych istôt, ktoré absentovali. Išlo nielen o platenie poistného na zdravotné a sociálne poistenie za tieto osoby, ale i o ich nároky na dávky nemocenského a dôchodkového poistenia. Pôvodné návrhy uvažovali o určení hranice príjmu dohodára od ktorej by sa platili odvody na zdravotné a sociálne poistenie tak ako je to v právnej úprave ČR. Pôvodnepredložený návrhzákona,že fyzické osoby vykonávajúce zárobkovú činnosť na základe dohôd budú mať rovnaké práva a povinnosti v sociálnom poistení ako zamestnanci, budú povinní platiť poistné bez ohľadu na akúkoľvek výšku dosiahnutého príjmu a budú mať nárok na príslušné dávky sociálneho poistenia, pričom študenti pracujúci na základe dohody o brigádnickej práci študentov a poberatelia starobného dôchodku alebo invalidného dôchodku budú iba povinne dôchodkovo poistení, vyvolal rôzne názorové rozdiely. Nespokojnosť prejavili najmä študenti vysokých škôl, poberatelia dôchodkov,ktorých sa výnimky v návrhu zákona nedotýkali.Jedným z hlavných dôvodov protestov bolo zvýšenie odvodového zaťaženia vysokoškolákov pri práci na dohody, ktoré i napriek kritike priniesla prijatánovela zákona o sociálnom poistení. Inapriek negatívnym reakciám NR SR schváliladňa 10.8.2012 zákon, zverejnený pod č. 252/2012 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov a ďalšie zákony, najmä zákon č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistenía Zákonník práce /ďalej len „ZP“/. Pôvodne mali študenti, invalidní a výsluhoví invalidní dôchodcovia a ich zamestnávatelia platiť až 29,8 % odvody na dôchodkové, garančné i úrazové poistenie.Úpravy dotýkajúce sa študentov vysokých škôl boli prijaté neskôr po rokovaniach zástupcov vlády a vysokoškolských študentov.

Úprava v Zákonníku práce

I po 1.januári 2013 zostávajú zachované všetky tri formy dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Naďalej platí, že zamestnávateľ môže na plnenie svojich úloh iba výnimočne uzatvárať s fyzickými osobami dohody ak ide o prácu, ktorá je vymedzená výsledkom - dohoda o vykonaní práce, alebo ak ide o príležitostnú činnosť vymedzenú druhom práce - dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o brigádnickej práci študentov. Dohodu o vykonaní práce môže podľa§ 226 ZP zamestnávateľ uzatvoriť s fyzickou osobou, ak rozsah práce (pracovnej úlohy), na ktorý sa táto dohoda uzatvára, nepresahuje 350 hodín v kalendárnom roku. Podľa § 227 ZPDohodu o brigádnickej práci študentov môže zamestnávateľ uzatvoriť s

fyzickou osobou, ktorá má štatút žiaka strednej školy, alebo štatút študenta dennej formy vysokoškolského štúdia podľa osobitného predpisu a ktorá nedovŕšila 26 rokov veku. Prácu na základe dohody o brigádnickej práci študentov možno vykonávať najneskôr do konca kalendárneho roka, v ktorom fyzická osoba dovŕši 26 rokov veku. Na základe dohody o brigádnickej práci študentov možno vykonávať prácu v rozsahu najviac 20 hodín týždenne v priemere; priemer najviac prípustného rozsahu pracovného času sa posudzuje za celú dobu, na ktorú bola dohoda uzatvorená, najdlhšie však za 12 mesiacov. Podľa ustanovenia § 4 ods.5 zákona o sociálnom poistení maximálnu sumu mesačného príjmu žiaka strednej školy a študenta vysokej školy môže upraviť vláda SR každý rok nariadením. Dohodu o pracovnej činnosti možno uzatvoriť podľa ustanovenia § 228a ZP na vykonávanie pracovnej činnosti v rozsahu najviac 10 hodín týždenne. Dohodu o pracovnej činnosti je zamestnávateľ povinný uzatvoriť písomne, inak je neplatná. V dohode o pracovnej činnosti musí byť uvedená dohodnutá práca, dohodnutá odmena za vykonávanú prácu, dohodnutý rozsah pracovného času a doba, na ktorú sa dohoda uzatvára. Dohoda o pracovnej činnosti sa uzatvára na určitú dobu alebo na neurčitý čas. Podľa zákona o sociálnom poistení od 1. januára 2013 sú zásady prihlasovania a odhlasovania zamestnanca v právnom vzťahu na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru rovnaké ako u zamestnancov v pracovnom pomere. V zmysle článku 36 Ústavy SR majú zamestnanci právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky a zákon im zabezpečuje i najvyššiu prípustnú dĺžku pracovného času. Článok 31 ods.2 Charty základných práv a slobôd Európskej Únie ustanovuje, že každý pracovník má právo na stanovenie najvyššej prípustnej dĺžky pracovného času, denný a týždenný odpočinok. Preto i v súlade s ustanoveniami Medzinárodnej organizácie práce, ktorým je SR viazaná sa ustanovuje maximálna dĺžka pracovného času dohodára. Na pracovnoprávny vzťah založený dohodami sa vzťahujú od 1.1.2013 ustanovenia § 85 ods. 1 a 2, § 90 ods. 10, § 91 až 95, § 98, § 119 ods. 1 a šiestej časti ZP. Pracovný čas nesmie v priebehu 24 hodín presiahnuť 12 hodín a u mladistvého 8 hodín, musí byť dodržanýminimálny odpočinok v trvaní 12 po sebe nasledujúcich hodín, v prípade mladistvého 14 hodín a v osobitných prípadoch napr. pri nepretržitej prevádzke, odvrátení nebezpečenstva ohrozujúceho život alebo zdravie zamestnancov, pri mimoriadnych udalostiach možno skrátiť tento rozsah na 8 hodín. Počas týždňa musí byť poskytnuté voľno dva po sebe nasledujúce dni nepretržitého odpočinku, ktoré musia pripadať na sobotu a nedeľu alebo na nedeľu a pondelok, ak povaha práce a podmienky prevádzky neumožňujú takto rozvrhnúť pracovný čas dohodára staršieho ako 18 rokov, musí mu byť poskytnuté voľno dva po sebe nasledujúce dni nepretržitého odpočinku v týždni v iných dňoch týždňa. Nemôže mu byť nariadená ani s nimi dohodnutá pracovnú pohotovosť a práca nadčas. Ak ide o dôvody neprítomnosti dohodára v práci uvedené v § 141 ods. 1 a ods. 2 písm. a) až g) ZP, ako napríklad vyšetrenie alebo ošetrenie zamestnanca v zdravotníckom zariadení, sprevádzanie, narodenie dieťaťa, úmrtie rodinného príslušníka, svadba, ktoré zasiahli do času, na ktorý zamestnávateľ určil výkon práce. Zamestnávateľ je povinný ospravedlniť neprítomnosť v prácidohodára, avšak za tento čas mu náhrada odmeny nepatrí.

Účasť na sociálnom a zdravotnom poistení, vymeriavací základ, platenie poistného z dohôd

Od 1. januára 2013 sa zamestnancom na účely nemocenského, dôchodkového poistenia a poistenia v nezamestnanosti stáva i fyzická osoba v právnom vzťahu,

ktorý jej zakladá právo na pravidelný mesačný príjem i z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, okrem fyzickej osoby v právnom vzťahu na základy dohody o brigádnickej práci študentov, fyzickej osoby v právnom vzťahu na základe dohody o vykonaní práce alebo dohody o pracovnej činnosti, ak je poberateľom starobného, invalidného alebo výsluhového dôchodku podľa osobitného predpisu, ktorá dovŕšila dôchodkový vek a invalidného výsluhového dôchodku podľa osobitného predpisu a žiaka strednej školy a študenta vysokej školy pri praktickom vyučovaní v období odbornej – výrobnej praxe.Povinné nemocenské poistenie a povinné poistenie v nezamestnanosti fyzickej osoby v právnom vzťahu na základe dohody o vykonaní práce a dohody o pracovnej činnosti zaniká priznaním starobného dôchodku alebo invalidného dôchodku. Ak poberateľ predčasného starobného dôchodku neukončil činnosť na základe dohody, nárok na jeho výplatu mu od marca 2013 zaniká.Na účely verejného zdravotného poisteniasa považuje za dosahovanie príjmu i príjem z dohôd o pracovnej činnosti a z dohôd o vykonaní práce, okrem príjmu dosahovaného z dohody o brigádnickej práci študentov, príjmu dosahovaného z dohody o vykonaní práce poberateľov výsluhového dôchodku z výsluhového zabezpečenia policajtov a vojakov, ak dovŕšili dôchodkový vek podľa osobitného zákona, poberateľov invalidného výsluhového dôchodku z výsluhového zabezpečenia policajtov a vojakov, poberateľov starobného dôchodku alebo poberateľov invalidného dôchodku. Vymeriavací základ pre platenie sociálneho a zdravotného poistenia je príjem, ktorý je zdaniteľným príjmom zo závislej činnosti, podľa § 5 ods. 1 písm. a) až h), ods. 2 a 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, okrem príjmov, ktoré nie sú predmetom dane alebo sú od dane oslobodené podľa zákona č. 595/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov. Vymeriavací základ zamestnávateľa je vymeriavací základdohodára, teda jeho odmena. V zmysle §119 ods.1 ZP práce sa na dohodárov vzťahujú ustanovenia o minimálnej mzde. Za prácu na dohodu musí byť dohodárovi priznaná odmena vo výške minimálnej mzdy ktorá bola v r. 2013 mesačne337,70 EUR, za hodinu 1,941 EUR. V roku 2014 je výška minimálnej mzdy 352,- EUR u zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou, 2,023 EUR u odmeňovaniana hodinu.

Na sociálne poistenie musia byť prihlásení všetci dohodári a ďalším faktorom ovplyvňujúcim výšku poistného na sociálne poistenie je či má z dohody pravidelný alebo nepravidelný príjem. Na zdravotné poistenie sa neprihlasujú a neplatia zdravotné poistenie študenti a poberatelia dôchodkových dávok. Pravidelnosť alebo nepravidelnosť vyplácania odmeny na zdravotné poistenie nemá vplyv, dohodár platí zdravotné poistenie vo výške 4% a jeho zamestnávateľ vo výške 10%. Výška odvodov na sociálne poistenie u dohodára s pravidelným príjmom je 9,4 % . Spolu na zdravotné a sociálne poistenie zaplatí dohodár až 13,4 % zo svojej odmeny, zamestnávateľ 35,2%, spolu dohodár a zamestnávateľ 48,6%. Dohodár má nepravidelný príjem podľa § 3 ods.1 písm. a/ ods. 2 a 3 zákona o sociálnom poistení, ak mu podmienky v dohode nezaručujú nárok na pravidelný mesačný príjem, odmenu mu zamestnávateľ vyplatí jednorázovo po ukončení práce, alebo raz za dva mesiace, prípadne je odmena vyplácaná po ukončení určitých etáp práce, alebo dohoda začne i skončí v rámci jedného mesiaca a trvá kratšie ako jeden kalendárny mesiac. V takomto prípade platí dohodár poistné 7% sociálne, 4% na zdravotné poistenie spolu dohodár platí 11%. Zamestnávateľ platí 32,8%, spolu dohodár a zamestnávateľ zaplatia menej 43,8%. Čo je menej ako pri pravidelnom príjme, pretože sa neplatí nemocenské poistenie. Výška poistného je odlišná i u poberateľov dôchodkov a študentov.

Na rozdiel od právnej úpravy dohodárov v ČR, ktorá má iba dva druhy dohôd, náš ZP upravuje i Dohodu o brigádnickej práci študentov sa uzatvára na určitú dobu, prípadne na neurčitý čas, prácu možno vykonávať len do konca kalendárneho roka, v ktorom osoba dovŕši 26 rokov veku a v priemere najviac 20 hodín týždenne. Študent pracujúci na základe takejto dohody si môže uplatniť výnimku z platenia dôchodkového poistenia podľa § 227a zákona o sociálnom poistení. Výnimka spočíva v tom, že z určenej o brigádnickej práci študenta sa neplatí poistné na dôchodkové poistenie. Pre kalendárny rok 2013 bola maximálna suma priemerného mesačného príjmu z dohody o brigádnickej práci študenta 66,-EUR za mesiac pre FO, ktorá nedovŕšila 18 rokov veku a 155,- EUR za mesiac u ostatných študentov-vysokoškolských študentov. Od 1. januára 2014 platí hranica 68,- EUR a 159,- EUR mesačne. V takomto prípade študent neplatí žiadne poistné a zamestnávateľ iba 1,05% z odmeny študenta poistné na úrazové a garančné poistenie.

Študenti si môžu určiť jednu dohodu so zárobkom do 159 eur najmenej na obdobie jedného mesiaca, na základe ktorej nebudú z tejto dohody povinne dôchodkovo poistení prostredníctvom čestného vyhlásenia. Pri zárobku na jednu dohodu o brigádnickej práci študenta do 159 eur za študenta zamestnávateľ platí tak ako v roku 2012 len odvody na garančné a úrazové poistenie vo výške 1,05 % zo zarobenej sumy. Suma sa bude zvyšovať každoročne podľa toho ako bude rásť priemerná mzda, pretože uvedená hranica je stanovená ako 19,72 % z priemernej mzdy v SR spred dvoch rokov. Priemerný mesačný príjem študenta z dohody, ktorý nie je pravidelne mesačne odmeňovaný, sa zistí za obdobie jej trvania po skončení dohody a ak presiahne stanovenú sumu, vznikne študentovi spätne od vzniku dohody povinné dôchodkové poistenie, a teda bude musieť spätne doplatiť poistné. Študent môže pre zamestnávateľa odpracovať priemerne maximálne 20 hodín týždenne. Pričom priemer sa posudzuje za celú dobu, na ktorú bola dohoda uzatvorená, najdlhšie ale za 12 mesiacov.

Legislatívno-právna úprava v ČR

Právne vzťahy dohodárov v ČR upravujú najmä zákon č. 262/2006 Sb. Zákonník práce v znení neskorších predpisov, z. č. 48/1997 Sb. o verejnémzdravotnímpojištení v znení neskorších predpisov, z. č. 582/1991 Sb., o organizaci a prováděnísociálního zabezpečení v znení neskorších predpisov, nariadenia vlády ČR č. 567/2006 Sb. o minimální mzdea minimálnych mzdových nárokoch v znení neskorších predpisov.

Úprava v Zákonníku práce

Na rozdiel od našej vnútroštátnej úpravy český ZPpozná iba dva typy dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru to dohodu o pracovní činnosti a dohodu o provedení práce. Pracovnoprávne vzťahy založené niektorou z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru majú vo vzťahu k pracovnému pomeru doplnkovú úlohu. S ohľadom na poznatky získané z aplikačnej praxe aj český ZP ustanovuje, ktoré úpravy pracovného pomeru nie je možné použiť na dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Na dohody sa napríklad nevzťahujú ustanovenia o odstupnom, dovolenke, skončenie pracovného pomeru.Tak ako v SR i v ČR pracovný pomer nemusí byť jedinou formou, ktoré môže občan využiť na zapojenie do pracovnej činnosti. Novela ZP, platná v ČR od 1. januára 2012, priniesla zmeny najmä v úprave dohôd o provedení práce. Rozsah práce, na

ktorý sa táto dohoda uzatvára nesmie byť viac ako 300 hodín, predtým iba 150 hodínv kalendárnom roku. Do rozsahu práce sa započítava i práca vykonávaná pre zamestnávateľa v tom istom kalendárnom roku na základe inej dohody o vykonaní práce. V dohode musí byť aj uvedená doba , na ktorú sa uzatvára.

Dohoda o pracovní činnosti sa uzatvára, ak sa predpokladá výkon pracovnej činnosti trvajúci dlhšie ako u dohody o vykonaní práce nad 300 hodín. Na základe dohody o pracovní činnosti nemožno vykonávať prácu v rozsahu prekračujúcom v priemere polovicu určeného týždenného pracovného času, ktorá je v ČR 40 hodín týždenne. Dodržiavanie dohodnutého a najviac prípustného rozsahu polovice určeného týždenného pracovného času sa posudzuje za celú dobu, na ktorú bola dohoda uzatvorená, najdlhšie však za obdobie 52 týždňov. Dohodu o pracovní činnosti je zamestnávateľ povinný uzatvoriť písomne, inak je neplatná. Výška odmeny je všetkých dohôd je neobmedzená a je výsledkom dohody zamestnávateľa a zamestnanca. Uplatňuje sa zmluvná voľnosť a odmena by mala zodpovedať charakteru práce, pracovisku alebo vykonanej práci a mala by byť primeraná. Ak by odmena z dohody pripadajúca na jednu hodinu nebola vo výške minimálnej mzdy 48,10 CZK = 1,75, EUR na hodinu, je zamestnávateľ povinný poskytnúť doplatok. Na základe dohody o vykonaní práce musí dostať dohodárza 300 hodín odmenu minimálne 14 430 CZK = 514,19 EUR a na základe dohody o pracovnej činnosti 962,-CZK = 35,01 EUR za týždeň. Sumy sú prerátané kurzom 1 EUR = 27,480 CZK.

Účasť na sociálnom a zdravotnom poistení, vymeriavací základ, platenie poistného z dohôd

Dohody sa u každého zamestnávateľa posudzujú samostatne. Na rozdiel od našej právnej úpravy dohodári a ich zamestnávatelia platia poistné iba od určitej hranice príjmu, nie ako v SR aj keď odmena dohodára je napríklad 30,- EUR mesačne. V ČR platia tieto základné zásady pre platenie poistného:

1/ Na základe dohody o provedení práce sú zúčastnení na nemocenskom a dôchodkovom poistenía platia poistné z odmeny iba v prípadoch ak ich započítateľný príjem prekročí sumu 10 000,-CZK = 363,90 EUR.

Preto sa snažia sa uzavrieť miesto jednej dve i viac dohôd, každú do 10 000,- CZK.V prípade ak každá z dohôd bude uzavretá s iným zamestnávateľom a odmena neprekročí 10 000,- CZK mesačne, títo zamestnanci ani ich zamestnávatelia platiť poistné nebudú. Ak uzavrie zamestnanec viac dohôd s jedným a tým istým zamestnávateľom, odmeny sa sčítajú za predpokladu, že budú zúčtované do jedného mesiaca. Ak súčet odmien z viacerých dohôd prekročí v danom mesiaci 10 000,- CZK bude sa platiť poistné.Povinnosť platiť poistné vzniká ibav tých kalendárnych mesiacoch po dobu trvania tejto dohody, do ktorých im bol zúčtovaný započítateľný príjem vyšší ako 10 000,- CZK. Ak by mal zamestnanec dohodu o provedenípráce od 1. februára 2013 do 30. júna 2013 s mesačnou odmenou vyplácanú pod 10 000,-CZK nebude zúčastnený nemocenského a dôchodkového poistenia, za predpokladu, že mu táto odmena bude poskytovaná každý mesiac a neplatí poistné. Ak by v jednom mesiaci odmena prevýšila 10 000,- CZK bude v tomto mesiaci zúčastnený nemocenského a dôchodkového poistenia a platí poistné. Celková sadzba poistnéhoje 11 % , z toho 4,5 zdravotné a 6,5 % sociálne. Príklad: Dohodár v ČR zo zárobku 11 000,- CZK = 400,29 EUR odvedie štátu na poistnom 1 210,- CZK =44,03 EUR.Pre porovnanie takýto dohodár v SR odvedie poistné o 3,4% vyššie, vo výške 13,4%, čo predstavuje o 9,60 EUR viac ako v ČR.

2/ Dohoda o pracovní činnosti je vzťahom zakladajúcim účasť na nemocenskom poistení, ak je dohodnutá na dobu dlhšiu ako 14 kalendárnych dní a dohodnutá suma zárobok dosahuje 2 500,- CZK= 90,97 EUR. Ak je z tejto dohody dohodnutá suma nižšia ako 2 500,- CZK dohodárnie jezúčastnený na poistení a neplatí z tejto dohody žiadne poistné. Ďalšou podmienkou vzniku účasti na poistení z pracovného pomeru alebo dohody o pracovnej činnosti je,aby zamestnanie trvalo aspoň 15 kalendárnych dní. Ak trvá kratšie ako 15 kalendárnych dní po sebe idúcich,ide o jednorazové náhodné zamestnanie. Ak by sa však takéto krátkodobé zamestnanie malo v období aspoň 6 mesiacov od skončenia predchádzajúceho zamestnania aj kratšieho ako 15 kalendárnych dní opakovať, potom ďalšie krátkodobé zamestnanie už účasť na poistení zakladá.U zamestnania malého rozsahu, je zamestnanec poistený len v tých mesiacoch, v ktorých dosiahol zárobok aspoň 2 500,- CZK. Aj pre účely zdravotného poistenia sú tieto osoby povinné platiť poistné za tých istých podmienok ako na nemocenské poistenie. Platenie poistného je v ČR jednoduchšie, podstatne menej komplikované.

Občania Európskej únie v právnom vzťahu osôb vykonávajúcich práce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 883/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia č. 987/2009, ktorým sa ustanovuje postup vykonávania nariadenie č. 883/2004 pri určovaní príslušnosti k právnym predpisom členského štátu prihliadajú na štát výkonu zárobkovej činnosti a tiež na miesto trvalého bydliska, eventuálne na centrum záujmov pracovníka. Ak má dotknutá osoba trvalý pobyt na území niektorého iného členského štátu EÚ alebo zmluvného štátu Dohody o EHP alebo Švajčiarska, a na Slovensku vykonáva alebo sa predpokladá, že začne výkon zárobkovej činnosti ako zamestnanec, mali by sa na neho vzťahovať právne predpisy v oblasti sociálneho zabezpečenia SR podľa princípu „lexlocilaboris“. V zmysle článku 11 nariadenia č. 883/2004 osoby, na ktoré sa toto nariadenie vzťahuje, podliehajú právnym predpisom len jedného členského štátu. Pre ilustráciu uvediem príklad: Občan, ktorý má trvalým pobyt v Českej republike, alebo na území iného štátu EÚ, vo svojej domovskej krajine nevykonáva žiadnu zárobkovú činnosť a uzatvorí dohodu o vykonaní práce pre účely spracovania oponentských posudkov s vysokou školou, ktorá má sídlo na území s mesačnou odmenou 150,- EUR. V prípade ak sa na neho budú vzťahovať predpisy SR bude povinný platiť poistné vo výške 13,4% z jeho odmeny a vysoká škola, ako jeho zamestnávateľ odvody vo výške 35,2%. Ak by tento občan podliehal predpisom ČR v tomto prípade odvody platiť nebude. Dosah tejto právnej úpravy na občanov EU je preto veľmi komplikovaný a nemožno nespomenúť, že dohody sú neštandardnými pracovnoprávnymi vzťahmi.

Vo všeobecnosti právne vzťahy vznikajúce pri výkone závislej práce sa považujú vzťahy, ktoré nespadajú pod kategóriu atypických pracovnoprávnych vzťahov t.j. pracovný pomer na dobu určitú, „klasický“ pracovný pomer na kratší pracovný čas, agentúrne zamestnávanie, ale svojím charakterom najmä malým rozsahom pracovného času, nízkou úrovňou odmeňovania, či slabšou pracovnoprávnou ochranou sa vymykajú štandardnej pracovnoprávnej úprave a sú špecifické tým, že sú považované len za doplnkové formy zamestnania a každý členský štát, keďže neexistuje všeobecný rámec úpravy na úrovni EÚ si tieto pracovnoprávne vzťahy upravuje osobitne. Obdobné právne vzťahy našim dohodám

má v rámci štátov EU iba ČR, avšak s podstatne odlišnou a jednoduchšou právnou úpravou dotýkajúcou sa odvodovej povinnosti. Nespornou výhodou je určenie hranice od ktorej sa poistné platí a podstatne nižšie odvodové zaťaženie dohodárova zamestnávateľov.

Záver

I po prijatí legislatívnych zmien naďalej najčastejšie diskutovanou otázkou zostava zvýšenie odvodového zaťaženia zamestnávateľov a osôb pracujúcich na dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru na úroveň zamestnancov v pracovnom pomere. I keď tvorcovia tejto zmeny sľubovali prehodnotenie podmienok platenie poistného u dohodárov nestalo sa tak. V októbri 2013 NR SR schválila novelu zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, avšak sľubovaná odvodová úľava sa dohodárov netýka. Táto sa vzťahuje iba v prípade zamestnania dlhodobo nezamestnaného človeka sa môže uplatniť len v prípade, ak jeho príjem v roku 2013 nepresiahne 526,62 EUR.

Zo štatistických údajov Sociálnej poisťovne vyplýva, že od 1.januára 2013 došlo k nárastu osôb pracujúcich na základe dohôd a zvýšil sa výber poistného. Dohody však i naďalej umožňujú nerovnaké podmienky hospodárskej súťaže,nerovnaké zaobchádzanie, znevýhodňovanie a obmedzovanie dohodárov v porovnaním so zamestnancami v pracovnom pomere. Aj keď za osobitných podmienok vzniká dohodárom nárok na dávky sociálneho poistenia, negatívom tejto skupiny zostáva komplikovanosť posudzovania účasti na poistení, rozdielnosť v odvodových povinnostiach, neúmerný nárast administratívy u zamestnávateľov. Tvorcovia zákonov by sa mali preto zamyslieť nad právnym postavením týchto osôb, zjednodušiť legislatívnu úpravu,určiť hranicu príjmu napr. do výšky 150,- EUR mesačne oslobodiť od platenia poistného a hľadať riešenia aby sa právna úprava tejto skupiny osôb zjednotila a sprehľadnila.

Keďže v pracovnom práve EU dohody v zmysle našej právnej úpravy neexistujú, okrem ČR alternatívu pracovným úväzkom na dobu určitú a čiastočným úväzkom ponúkajú neštandardné formy výkonu závislej práce.Dohodár naďalej zostáva lacnoua zneužívanou pracovnou silou, preto zrušenie dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru je jedným z možných riešení.

JUDr. Helena Hromádková
Externý doktorand, Trnavská univerzita,
Právnická fakulta, Hornopotočná 23, Trnava

Použitá literatúra

- BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R.: Pracovné právo. Bratislava: Sprint 2013, BARANCOVÁ, H.: Slovenské a európske pracovné právo. Žilina,
- Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov s komentárom, Nová práca, Bratislava 2013,
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov,
- Zákon NR SR č. 461//2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov,

- Zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- Zákon č. 262/2006 Sb. Zákonník práce ČR v znení neskorších predpisov,
- Zákon. č. 48/1997 Sb. o verejnémzdravotnímpojištení v znení neskorších predpisov,
- Z. č. 582/1991 Sb. o organizaci a prováděnísociálního zabezpečení v znení neskorších predpisov.

Pripravovaná rekodifikácia súkromného práva s dôrazom na obchodnoprávne vzťahy

Liana Bernátová

Abstrakt

Autorka sa v článku venuje najzásadnejším zmenám v obchodnoprávnych vzťahoch, ktoré so sebou prijatie nového Občianskeho zákonníka prinesie. V prvej kapitole opisuje spoločensko-ekonomické a právne prostredie, z ktorého potreba rekodifikácie vyvstala. Druhá kapitola sa podrobnejšie venuje konkrétnym zmenám, ktoré sa dotknú obchodného práva. Posledná kapitola porovnáva našu plánovanú právnu úpravu s novým českým Občianskym zákonníkom a sústredí sa na zmeny v českom obchodnom práve.

Kľúčové slová

rekodifikácia, zmena súkromného práva, komercionalizácia občianskeho práva

Abstract

The author of this article solves the most important changes in commercial relationships that are connected with planned adoption of the new slovak Civil Code. The first chapter deals with social, economical and law circumstances, on which the codification is based. The second chapter relates to concrete changes regarding commercial law. In the last chapter the author compares our planned codification with the new czech Civil Code in commercial area.

Keywords

codification, changes of private law, commercialization of civil law

K potrebe rekodifikovať súkromné právo

Otázka rekodifikácie súkromného práva čoraz častejšie rezonuje v právnických ako aj laických kruhoch. Zavŕšenie prác na novom Občianskom zákonníku je naplánované na rok 2014. Verejnosti nie je známe, v akom štádiu sa momentálne paragrafové znenie Občianskeho zákonníka nachádza, no možno snáď dúfať, že nový kódex civilného práva uzrie svetlo sveta v dohľadnej dobe. Potreba rekodifikácie občianskeho práva je v popredí už od roku 1990, kedy po páde socialistického režimu bolo potrebné revidovať rigiditu myšlienok a ideologických východísk, z ktorých Občiansky zákonník vychádzal. Zákonodarca riešil danú situáciu prijatím tzv. veľkej novely Občianskeho zákonníka v roku 1991 a kreovaním Obchodného zákonníka, ktorý musel pružne reagovať na potrebu novovzniknutého podnikateľského prostredia. Občiansky zákonník bol prakticky odvtedy dopĺňaný celým radom nekoncepčných noviel. V súčasnosti je to okolo 50 novelizácií, čo značne komplikuje život aplikačnej praxe, narúša právnu istotu a právne vedomie

širokej verejnosti a zároveň spomaľuje budovanie právneho štátu.[1] Prevažná väčšina novelizácií bola prijatá až v posledných dvoch desaťročiach, a to v snahe čo najlepšie prispôsobiť základnú občianskoprávnu úpravu potrebám trhového hospodárstva. Právna úprava de lege lata trpí v dôsledku takéhoto prístupu roztrieštenosťou, neprehľadnosťou či neucelenosťou, pričom náprava nie je možná prostredníctvom čiastkových zmien a doplnení zákonníka.[2] V rokoch 1996 až 1998 legislatívne práce vyústili do vypracovania a predloženia prvého Návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1998. Návrh bol osnovaný Prof. Plankom, po jeho smrti dopracovaný Prof. Lazarom. Bol síce predmetom rokovania vedeckej konferencie v roku 1998 v rámci Lubyho právnických dní, avšak tu sa snahy skončili. V roku 2002 bol vládou predložený a schválený nový Legislatívny zámer OZ spracovaný pod vedením Prof. Vojčíka, avšak v rokoch 2005 až 2006 legislatívne práce takmer ustali. Ministerstvo spravodlivosti SR v januári 2007 vymenovalo pod vedením Prof. Lazara novú 19-člennú rekodifikačnú komisiu, ktorá v súčasnosti intenzívne pracuje na paragrafovom znení nového civilného kódexu. Vláda dňa 14.1.2009 schválila Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva. S finálnou podobou znenia OZ sa ráta v roku 2014.

S rekodifikačnou snahou úzko súvisí aj proces europeizácie súkromného práva. Od vstupu SR do Európskej únie implementoval náš právny poriadok v rámci harmonizácie práva ustanovenia vyjadrené v smerniciach EÚ. V oblasti súkromného práva sa to týka najmä spotrebiteľského práva, práva obchodných spoločností, hospodárskej súťaže a práva duševného vlastníctva. Pri implementácii smerníc tu však vyvstáva jeden problém, ktorý možno najlepšie badať na príklade spotrebiteľského práva. Slovenský zákonodarca síce správne a aktuálne transponoval problematiku spotrebiteľského práva do slovenského právneho poriadku, avšak nejednotným prístupom. Časť problematiky týkajúcej sa spotrebiteľského práva včlenil do Občianskeho zákonníka, časť do zákona na ochranu spotrebiteľa alebo do osobitných zákonov. Táto skutočnosť vyústila do neprehľadnosti, ťažšej orientácie a nesystematickosti v danej matérii. Túto situáciu rieši aj prijatý legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, na základe ktorého do základného súkromnoprávneho kódexu včleňuje rozsiahlu matériu európskych smerníc, najmä z oblasti práva spotrebiteľov ako slabšej zmluvnej strany. Inak povedané, tie európske normy, ktoré v spotrebiteľských smerniciach majú povahu verejnoprávnych pravidiel, aj naďalej zostanú mimo právneho rámca nového Občianskeho zákonníka.[3]

Vzťah občianskeho a obchodného práva v novom Občianskom zákonníku

Cieľom prijatia Obchodného zákonníka v roku 1991 bolo pružne reagovať na rozvíjajúce sa podnikateľské prostredie a kreujúce sa trhové hospodárstvo. Aj keď v danej vývojovej fáze to znamenalo pozitívny krok pri prispôsobovaní súkromného práva potrebám a podmienkam trhového hospodárstva, predsa len z dlhodobého hľadiska sa založil nerovnovážny, nevyvážený a vo svete celkom neobvyklý vzťah medzi všeobecným súkromným právom reprezentovaným Občianskym zákonníkom a osobitným súkromným právom v podobe Obchodného zákonníka.[4] Vzťah týchto

[1] ĽALÍK,M.: *Úvahy nad rekodifikáciou slovenského súkromného práva z pohľadu sudcu ústavného súdu,* Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva (Materiály z odbornej konferencie), J.Lazar (editor), Ministerstvo spravodlivosti SR, EUROKODEX, Bratislava, 2008, ISBN 978-80-89363-14-8, s.279

[2] CIRÁK,J.: *Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike,* Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/2012, s.12, ISSN 1210-9123

[3] CIRÁK,J.: *Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike,* Časopis pro právní vědu a praxi, č. 1/2012, s.13, ISSN 1210-9123

[4] Legislatívny zámer nového Občianskeho zákonníka, s.6

dvoch kódexov civilného práva mal byť postavený na princípe zákona lex generalis a lex specialis, čo sa však žiaľ zákonodarcovi nepodarilo docieliť. Doposiaľ pretrvávajúce problémy v aplikačnej praxi sú spôsobené duplicitou právnej úpravy. Z hľadiska predmetu právnej úpravy by totiž Občiansky zákonník mal byť poňatý dôsledne ako všeobecný predpis súkromného práva upravujúci základné súkromnoprávne otázky. Problém v aplikačnej praxi spôsobuje skutočnosť, že všeobecné inštitúty súkromného práva, akými sú napríklad právne úkony, problematika uzatvárania zmlúv, premlčanie, náhrada škody, otázky týkajúce sa vzniku, zabezpečenia záväzkov a iné, sú duplicitne upravené tak v Občianskom, ako aj v Obchodnom zákonníku. Napriek tomu, že Obchodný zákonník v ustanovení §1 ods.2 výslovne upravuje subsidiárne použitie OZ, princíp lex generalis ku lex specialis sa de facto neuplatňuje v plnej miere. Duplicita právnej úpravy je zbytočná a má za následok neucelenosť, roztrieštenosť a neprehľadnosť právnej úpravy. Nehovoriac o tom, že veľmi často je problémom posúdiť, či sa jedná o obchodný alebo neobchodný vzťah, čo spôsobuje značné problémy pri súdnych sporoch majúcich za následok aj zbytočné predlžovanie súdnych konaní. Takisto zmluvné právo je celkom neodôvodnene upravené duplicitným spôsobom, čo vedie k značnej neistote v podnikateľských kruhoch. Napríklad duplicitná právna úprava zmlúv ako kúpnej zmluvy alebo zmluvy o dielo sa pre účastníkov právnych vzťahov javí byť úplne zmätočná.

Pri kreovaní nového súkromnoprávneho kódexu zvažovala rekodifikačná komisia dve možné riešenia. Či uplatniť monistickú alebo dualistickú koncepciu právnej úpravy. Totiž od samého začiatku rekodifikačných prác sa ponúkali dve zásadné riešenia[5]:

a) Komercionalizácia OZ, ktorý by zahŕňal nielen všeobecné inštitúty súkromného práva, ale aj celý zmluvný systém, bez ohľadu na to, medzi akými subjektmi zmluvný vzťah vzniká a čo je jeho náplňou. Predmetom osobitnej obchodnoprávnej úpravy by boli najmä obchodné spoločnosti a družstvá, súťažné právo, obchodný register, cenné papiere. Takýto model úpravy pozná švajčiarsky, taliansky aj holandský OZ.

b) V OZ treba upraviť všetky všeobecné súkromnoprávne vzťahy, účastníkmi ktorých sú akékoľvek subjekty, teda aj podnikatelia, ale osobitné, najmä obligačnoprávne vzťahy vznikajúce výlučne a špeciálne medzi obchodníkmi treba ponechať v Obchodnom zákonníku spolu s právnou úpravou obchodných spoločností, obchodného registra, základov súťažného práva, prípadne aj ďalšie otázky. V Obchodnom zákonníku by mali okrem iného zostať len tie zmluvné typy, ktoré vznikajú medzi podnikateľmi. Podobný model existuje v Nemecku, Rakúsku, Francúzsku a ďalších krajinách.

Na danú problematiku neexistuje názorová jednota odborníkov v oblasti civilného práva. Tak napríklad Prof. Lazar, zástanca monistickej koncepcie argumentuje jej nevyhnutnosť nasledovne: „Rovnako aj v novom slovenskom súkromnom práve by mal existovať len jeden ucelený zmluvný systém a ten by mal byť v novom Občianskom zákonníku, pričom sa predpokladá, že ak by sa to vzhľadom na osobitosti obchodnoprávnych vzťahov ukázalo nevyhnutné, by boli uvedené modality a špecifické ustanovenia, ktoré by riešili obchodnoprávne aspekty týchto vzťahov (napr. pri kúpnej zmluve, zmluve o dielo, mandátnej zmluve, pri zodpovednosti za škodu, při zodpovednosti za vadné plnenie apod.) Takýto prístup by

[5] LAZAR,J.: *Východiská a koncepčné otázky návrhu slovenského Občianskeho zákonníka.* Justičná revue č. 12/2007, 16-26 s.

nepochybne vyhovoval aj z dogmatického a praktického hľadiska, lebo interpretujúci či aplikujúci subjekt by na jednom mieste sústredené našiel kompletnú úpravu určitého rovnorodého vzťahu aj so všetkými prípadnými špecifickými odchýlkami platnými pre obchodnoprávny vzťah.[6]
JUDr. Ľalík, podpredseda Ústavného súdu SR, člen rekodifikačnej komisie tvrdí: „V rámci rekodifikácie súkromného práva by sme sa mali rozhodnúť ísť modernou cestou koncentrácie celého základu súkromného práva do jediného kódexu, ktorým by sa odstránila doterajšia koncepcia dualizmu záväzkového práva obchodného i neobchodného.“[7]
Zástancom opačného prístupu, teda dualistickej koncepcie súkromného práva je Prof. Mamojka, ktorý tvrdí: „Som absolútne presvedčený, že žiadny, ani maximálne možný stupeň komercionalizácie občianskeho zákonníka nemôže nahradiť „čistú“ obchodnoprávnu úpravu. Nemožno nebrať do úvahy aj diametrálne odlišnú intenciu občianskoprávnych a obchodnoprávnych vzťahov. Taktiež sa kde-tu objavuje argument, že ObchZ je zbytočne rozsiahly. Takéto tvrdenia sú nesmierne diskutabilné. Ak by bol prijatý „komercionalizovaný“ Občiansky zákonník, mal by 2000 alebo viac ustanovení. Tu sa dá už asi ťažko hovoriť o jeho prehľadnosti a miere jeho užívateľnosti nielen podnikateľskou verejnosťou. Diskutabilnosť aktuálnej rekodifikačnej cesty je aj v tom, že už ide o nekonečnú „rekodifikačnú telenovelu“ trvajúcu prakticky 15 rokov, a to bez efektu a patričného „ťahu na bránu“.[8]

Konkrétne zmeny týkajúce sa obchodného práva

V prvom rade je nutné spomenúť, že sa síce ráta so začlenením obchodného práva do nového OZ, avšak nie v plnej miere. Do Občianskeho zákonníka sa zakomponujú síce obchodnoprávne vzťahy, avšak problematika obchodných spoločností a družstva a súťažné právo budú upravené v osobitnom zákone, prípadne zákonoch.

Z hľadiska systematiky sa bude nový OZ členiť na osem častí:
Prvá časť: Všeobecné ustanovenia
Druhá časť: Rodinné právo
Tretia časť: Vecné práva
Štvrtá časť: Dedičské právo
Piata časť: Záväzkové právo- všeobecná časť
Šiesta časť: Záväzkové právo- osobitná časť
Siedma časť: Zodpovednosť za škodu a bezdôvodné obohatenie
Ôsma časť: Prechodné a záverečné ustanovenia

Prevažná časť ustanovení týkajúcich sa obchodnoprávnych vzťahov bude upravená v prvej, piatej a šiestej časti.

---

[6] LAZAR,J.: *Úlohy novej kodifikácie slovenského súkromného práva v kontexte jeho europeizácie. In: Blaho,P.-Švidroň,J. (ed.): Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva. Bratislava, Iura Edition, 2005, s.105až 131*

[7] ĽALÍK,M.: *Úvahy nad rekodifikáciou slovenského súkromného práva z pohľadu sudcu ústavného súdu,* Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva (Materiály z odbornej konferencie), J.Lazar (editor), Ministerstvo spravodlivosti SR, EUROKODEX, Bratislava, 2008, ISBN 978-80-89363-14-8, s.280

[8] MAMOJKA,M.: *Rekodifikácia súkromného práva a obchodnoprávny kódex,* Justičná revue, č. 11/2008, s.1518-1522

Prvá časť- všeobecné ustanovenia (najzásadnejšie zmeny v obchodnom práve)

Základným východiskom osnovy návrhu nového OZ bude človek a jeho záujmy s osobitným dôrazom na ochranu osôb so slabšou ekonomickou i právnou pozíciou. Základnými princípmi budú princíp dispozičnej autonómie aj čo sa týka fyzických, právnických osôb a cudzích právnych subjektov a princíp rovnosti osôb. Osobitne sa zakotví zásada súladu práv a povinností vyplývajúcich zo súkromnoprávnych pomerov s dobrými mravmi. Zásada dobrých mravov v sebe inkorporuje aj zásadu poctivého obchodného styku. OZ bude upravovať všeobecnú úpravu právnických osôb subsidiárne použiteľnú pre všetky právnické osoby vznikajúce aj podľa osobitných predpisov. Bude zachovaná bipartícia právnických osôb korporatívnej a nadačnej povahy. Základné otázky týkajúce sa právnických osôb (ako pojem, založenie a vznik právnickej osoby, vykonávanie právnych úkonov za právnickú osobu, názov, sídlo, zrušenie a zánik právnickej osoby) budú upravené v OZ všeobecne, nakoľko sa ráta s tým, že jednotlivé druhy právnických osôb upravia osobitné predpisy (napr. nadácie, občianske združenia, neziskové organizácie, obchodné spoločnosti, družstvá a pod.). Navrhuje sa koncepčná zmena spočívajúca v tom, že konštrukcia priameho osobného konania v mene právnickej osoby sa nahradí novou konštrukciou zastúpenia právnickej osoby konajúcej v jej mene (ako je tomu aj v Rakúsku, Nemecku, Švajčiarsku, Česku a Poľsku). Pre potreby obchodného styku sa podrobne upraví prokúra ako široké a voči tretím osobám neobmedziteľné plnomocenstvo, ktoré môže udeliť len právnická osoba zapísaná do obchodného registra.

Zmena nastane aj v problematike týkajúcej sa právnych úkonov. Ťažisko neplatnosti sa presunie na neplatnosť relatívnu, o absolútnu neplatnosť sa bude jednať len v prípade rozporu so zákonom, obchádzania zákona a rozporu s dobrými mravmi. Do OZ bude prebraté znenie smernice č. 2000/31/ES o niektorých právnych aspektoch služieb informačnej spoločnosti, najmä elektronického obchodu.

Výrazným spôsobom bude upravená problematika premlčania. Malo by dôjsť k zjednoteniu dĺžky premlčacej lehoty na 4 roky. Dĺžka zákonných premlčacích lehôt bude kogentná, predĺžiť bude možné premlčaciu lehotu napríklad jednostranným uznaním dlhu. 10 ročnú premlčaciu lehotu určí v jednotlivých prípadoch zákon. Pochopiteľnejším a prehľadnejším sa stane plynutie premlčacej lehoty pri práve na náhradu škody. Zruší sa subjektívna lehota počítaná odo dňa, kedy sa poškodený dozvedel o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá a bude platiť len lehota objektívna. Bude 3-ročná a začne plynúť odo dňa, kedy škoda vznikla (nie odo dňa právnej udalosti, v ktorej má škoda svoj pôvod). Pri škode spôsobenej úmyselne bude premlčacia lehota 10-ročná. Tento krok možno hodnotiť vysoko pozitívne. Ako je uvedené v Legislatívnom zámere Občianskeho zákonníka, tak možno uplatniť aj škodu, ktorá sa prejaví navonok až neskoršie po škodnej udalosti. Dôležité je to pre uplatnenie práv na náhradu škody spôsobenej na zdraví, kedy sa premlčacia lehota počíta odo dňa, kedy sa škoda prejavila. Pri škodách spôsobených na zdraví sa totiž často stáva, že následky spôsobenia škody sa prejavia navonok až po niekoľkých rokoch. Vezme sa zreteľ aj na prípady, v ktorých sa oprávnená osoba až neskoršie dozvie o tom, kto jej škodu spôsobil.[9] Podobný princíp plynutia premlčacích lehôt bude platiť aj pri problematike bezdôvodného obohatenia.

Piata časť- záväzkové právo, všeobecná časť (najzásadnejšie zmeny v obchodnom práve)

[9] Viď: Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, s. 50-51

Pri všeobecných ustanoveniach týkajúcich sa uzatvárania zmlúv sa v zmysle UNIDROIT začne používať termín ponuka a nie návrh. Zákon vymedzí všeobecné zmluvné podmienky a individuálne podmienky, pričom v prípade rozporu medzi nimi sa budú favorizovať individuálne dohodnuté podmienky v súlade UNIDROIT. Pri obchodných a spotrebiteľských zmluvách sa ustanovia predzmluvné povinnosti a informačná povinnosť. Z Obchodného zákonníka sa prevezme verejná ponuka na uzavretie zmluvy a verejná obchodná súťaž. Pri odplatných zmluvách by sa mala zaviesť zásada laesio enormis spočívajúca v neúmernom zvýhodnení jednej strany, ktorá by mohla žiadať zrušenie zmluvy (relatívna neplatnosť). Občianskoprávna úprava laesio enormis, ako aj prípad úžery a tiesne sa však nebude uplatňovať v obchodnoprávnych zmluvách. Zmena nastane aj v prípade omeškania dlžníka, čo sa týka úrokov z omeškania. Vieme, že teraz platí pravidlo, že maximálnu výšku týchto sankčných úrokov a poplatkov z omeškania stanovuje nariadenie vlády SR. Navrhovaná právna úprava počíta s tým, že zjednotí výšku úrokov z omeškania v občianskoprávnych a obchodnoprávnych vzťahoch, pričom v obchodnoprávnych vzťahoch bude favorizovaná dohoda o výške úrokov z omeškania. Úroky z omeškania stanovené právnym predpisom by mali platiť aj v obchodnoprávnych vzťahoch, ak zmluva neurčuje inak. So zreteľom na ustanovenia smerníc európskeho parlamentu[10] sa ukazuje byť žiaduce stanoviť maximálnu výšku úrokov z omeškania za účelom ochrany spotrebiteľa, nakoľko neprimeranú výšku úrokov z omeškania by bolo možné považovať za neprijateľnú podmienku v spotrebiteľskej zmluve spôsobujúcej neplatnosť. Zároveň by v zákone mala byť zakotvená zásada, že dohodnutý úrok z omeškania ako výsledok zmluvnej voľnosti by mal mať prednosť pred zákonnou úpravou, ktorá by bola kogentná iba pri chýbajúcej výslovnej úprave a pri ochrane spotrebiteľa.

Šiesta časť: Záväzkové právo- osobitná časť (najzásadnejšie zmeny v obchodnom práve)

V tejto časti nového Občianskeho zákonníka budú kumulované všetky zmluvy, čím dôjde v plnej miere k odstráneniu dualistickej úpravy zmlúv súčasne upravených aj v Obchodnom zákonníku. Navrhovaná právna úprava ráta s tým, že po všeobecných náležitostiach tej-ktorej zmluvy bude po nej nasledovať podrobnejšia úprava konkrétneho typu napríklad zmluvy obchodnoprávnej povahy, ktorá konkrétnejšie zohľadní špecifiká pre ňu charakteristické.

Možno to badať napríklad na kúpnej zmluve, ktorá bude upravená ako prvá. V jej všeobecných ustanoveniach bude zohľadnený obsah Dohovoru OSN o medzinárodnej kúpe tovaru. V rámci nej za ňou budú v zákone upravené osobitné ustanovenia o kúpe podniku a o spotrebiteľskej kúpnej zmluve.

Pri zmluve o dielo sa bude vychádzať z doterajších ustanovení §536 a nasl. Obchodného zákonníka, pričom v osobitných ustanoveniach sa upraví zhotovenie veci na zákazku a oprava a údržba veci s dôrazom na ochranu spotrebiteľa.

Pri nájomnej zmluve sa po jej všeobecných ustanoveniach bude rozlišovať a podrobnejšie upravovať nájom bytu, nájom domu, nebytových priestorov, podnájom bytu, zmluva o ubytovaní, o nájme dopravného prostriedku, o podnikateľskom nájme hnuteľnej veci, zmluva o árende (tá sa bude ďalej členiť na árendu podniku a árendu pozemku), zmluva o nájme s právom kúpy, lízingová zmluva a spotrebiteľská zmluva o práve užívať budovu alebo jej časť v časových úsekoch.

[10] Smernica 93/13 ES o neprimeraných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách
Smernica 2000/35 ES o omeškaných platbách v obchodných transakciách

Znenie zmluvy o úvere sa v celom rozsahu prevezme z Obchodného zákonníka, pričom sa k nej včlenia osobitné ustanovenia o spotrebiteľskom úvere.
V rámci obstarávateľských zmlúv sa upravia príkazná zmluva (tu sa bude vychádzať z vyvrátiteľnej domnienky, že ak vykonanie príkazu je v rámci predmetu podnikanie príkazníka, zmluva je odplatná), komisionárska zmluva, zmluva o obstaraní zájazdu, sprostredkovateľská zmluva, zmluva o obchodnom zastúpení a zmluva o kontrolnej činnosti.
V rámci prepravných zmlúv sa upravia zasielateľská zmluva, zmluva o preprave osôb, o preprave veci, o prevádzke dopravného prostriedku.
Bankové a licenčné zmluvy sa v plnom rozsahu prevezmú z Obchodného zákonníka.

Siedma časť: Zodpovednosť za škodu a bezdôvodné obohatenie

Zjednotenie úpravy civilného deliktuálneho práva možno tiež vnímať ako pozitívny krok. V návrhu sa modernizuje úpravy náhrady škody o riešenie týchto otázok[11]: zavedie sa náhrada škody spôsobená náhodou, informáciou alebo radou, prehĺbi sa náhrada osobnej ujmy na živote, telesnej integrite, ľudskej dôstojnosti, upraví sa odškodnenie straty nenarodeného dieťaťa, nárok na náhradu škody spôsobenej zvieraťom alebo vecou, zruší sa obmedzenie náhrady za bolestné a sťaženie spoločenského uplatnenia súdom, upraví sa skutková podstata o náhradu za stratu radosti z dovolenky.[12] Do nového OZ sa zaradí aj zodpovednosť za škodu spôsobenú vadným výrobkom. Deliktuálnemu právu bude dominovať subjektívny zodpovednostný princíp, na základe ktorého je každý povinný nahradiť škodu spôsobenú inému zavinením a škodu nespôsobenú svojím zavinením len v prípadoch uvedených v zákone. Zásadne sa hradí majetková ujma, nemajetková iba vtedy, ak to umožňuje zákon. Pri spôsobe náhrady škody naďalej platí peňažná náhrada, pričom uvedenie do pôvodného stavu sa realizuje, ak o to poškodený žiada a je to možné. Navrhuje sa zaviesť zodpovednosť podniku za spôsobenú škodu, ktorá sa bude týkať každého, kto prevádzkuje podnik na hospodársky alebo profesionálny účel a pri prevádzke využíva pomocníkov alebo technické vybavenie. Zodpovednosti sa bude možné zbaviť dôkazom, že podnik konal v súlade s požadovanou úrovňou správania sa. Taktiež sa pri zodpovednosti bez ohľadu na zavinenie navrhuje upraviť generálnu klauzulu o zodpovednosti za škodu spôsobenú mimoriadne nebezpečnou činnosťou, pričom činnosť za považuje za mimoriadne nebezpečnú vtedy, ak vytvára predvídateľné a mimoriadne nebezpečenstvo vzniku ujmy, a to aj vtedy, ak je pri prevádzke zachovaná najvyššia možná starostlivosť a nejde o predmet bežného užívania. Čo sa týka liberačných dôvodov, pri porušení zmluvnej povinnosti ním bude neprekonateľná, nepredvídateľná a neodvrátiteľná prekážka ako je to doteraz upravené v ObZ. Pri porušení zákonnej povinnosti to bude mimoriadna, nepredvídateľná a neodvrátiteľná prírodná sila (tzv. vyššia moc) alebo správanie tretích osôb.

Nový český občiansky zákonník a obchodnoprávne vzťahy

Ako vieme, rekodifikačné úsilie v Českej republike bolo zavŕšené prijatím nového kódexu českého súkromného práva, ktorý už o pár dní nadobudne účinnosť. Po schválení Vecného zámeru českého OZ v apríli 2001 vládou ČR, nabrala rekodifikácia v Čechách jasné kontúry. Presných 10 rokov trvalo Českej republike, kým sa dočkala finálnej verzie nového OZ. Rekodifikačná komisia pod vedením

[11] BIROŠČÁKOVÁ, J.: *Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva,* Bulletin SAK, č.4/2009, s.6
[12] rozsudok Súdneho dvora z 12.marca 2002 Simone Leitner proti TUI Deutschland GmbH & Co.KG.

JUDr. Tomsu a Prof. Eliáša vypracovala paragrafové znenie nového OZ, ktorý bol v máji 2011 schválený českým parlamentom. Prezident Klaus zákon vo februári 2012 podpísal a následne v marci 2012 bol zákon vyhlásený v Zbierke zákonov ČR pod čiastkou 33 ako zákon č. 89/2012. Platnosť nastala 22.3.2012 a v praxi sa bude účinne aplikovať počnúc dňom 1.1.2014. Stanovenie tak dlhej legisvakačnej lehoty možno hodnotiť vysoko pozitívne, nakoľko tu bol vytvorený primerane dlhý časový priestor na oboznámenie sa so znením tak významného zákona najmä právnickou verejnosťou.

Nový český OZ má 3081 paragrafov. Zo systematického hľadiska je OZ členený na 5 častí. Prvá časť je všeobecná, druhú tvorí rodinné právo, tretia pojednáva o absolútnych majetkových právach, štvrtá o relatívnych majetkových právach a poslednú piatu časť tvoria spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia. Problematika obchodného práva, najmä obligačnoprávnej povahy je do OZ včlenená, takisto v českom OZ prevážila monistická koncepcia, pričom problematika obchodných spoločností a družstva je upravená v zákone č. 90/2012 Sb. o obchodných korporáciách.

Pre podnikateľské prostredie bude najväčšou zmenou úprava všeobecných otázok týkajúcich sa obchodnoprávnych vzťahov v OZ, pričom ako špeciálna úprava bude platiť zákon o obchodných korporáciách, teda aj tu bude platiť vzťah lex generalis ku lex specialis v plnej miere. V platnosti naďalej ostávajú zákon zmenkový a šekový, autorský, zákony upravujúce jednotlivé typy práv priemyselného vlastníctva, insolvenčný zákon, zákon o podnikaní na kapitálovom trhu, zákon o verejných zákazkách a zákon o platobnom styku.[13] V novom OZ v časti týkajúcej sa právnických osôb bude upravená problematika korporácie a paktu, ráta sa so zastúpením právnickej osoby vrátane prokúry a opatrovníctva. Zavádza sa tiež jednotná úprava premlčania, záväzkových vzťahov a jednotlivých zmluvných typov. Zaujímavou novotou je aj prelomenie zásady rebus sic stantibus (zásadná zmena okolností), pričom doposiaľ mala zmena okolností v záväzkových vzťahoch vplyv iba pri zmluve o budúcej zmluve uzavretej podľa Obchodného zákonníka. V ustanoveniach §1753 až 1755 nového českého OZ sa uvádza, že za pomoci súdu možno požadovať úpravu akejkoľvek zmluvy v prípade zásadnej zmeny okolností. Nový český OZ zaisťuje predpoklad pre dostatočnú predvídateľnosť súdnych rozhodnutí a rozhodnutí iných orgánov verejnej moci. Osoba domáhajúca sa právnej ochrany môže dôvodne očakávať, že sa o jej právnom prípade bude rozhodovať obdobne, ako o inom právnom prípade, s ktorým sa v podstatných znakoch zhoduje. Bude za potreby sledovať súdne rozhodnutia v obdobných veciach, najmä rozhodnutia vyšších súdov a zásadné rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR uverejnené v Zbierke súdnych rozhodnutí. To však neznamená, že nebude možné sa od nich odchýliť.[14] Tak ako aj budúci slovenský OZ, aj český OZ vychádza z európskych pravidiel ochrany slabšej zmluvnej strany. Pri podnikateľoch vychádza z ich profesionality a zakazuje im zneužitie ich kvality odborníka alebo ich hospodárskeho postavenia k vytváraniu alebo využitiu slabšej strany alebo k dosiahnutiu zrejmej a nedôvodnej rovnováhy vo vzájomných právach a povinnostiach strán.[15] Tento zákaz možno porovnať k súčasnej povinnosti konať poctivo v obchodnom styku. Doposiaľ používaný pojem podnik bude nahradený novým pojmom -obchodný závod, ktorý v zmysle súčasného znenia ObZ nebude poňatý ako súbor imania (teda aktív, pasív,

[13] TOMSA,M.: *Nad novým kodexem soukromného práva,* Obchodní právo, č. 12/2001, s.4

[14] TOMSA,M.: *Nový občanský zákoník,* základní pohled a obecná část z hlediska podnikatele, Obchodní právo, č. 12/2011, s. 8

[15] ELIÁŠ,K.: *Co přinášínový občanský zákoník byznysu?,* Obchodněprávní revue, č. 5/2012, s.151

majetku i dlhov), rozhodujúca nemá byť povaha týchto hodnôt, ale to, čo z podnikateľovej vôle slúži k prevádzkovaniu podniku. Nový český OZ zavádza aj návrat k zásade superficies solo cedit, ktorá však bude platiť s okamžitou účinnosťou len pre nové stavby. Pojem právny úkon sa prestane používať, nahradí ho pojem „právní jednání".

Ďalšia zmena, ktorá zasiahne značne do podnikateľského prostredia, resp. do obchodného práva je problematika náhrady škody. Nový OZ diferencuje pojmy škoda a ujma. Deliktuálnemu právu dominuje subjektívny zodpovednostný princíp. Rozlišuje sa škoda spôsobená porušením: 1. dobrých mravov, 2. zákona a 3.zmluvy. Pri porušení zákona sa vyžaduje zavinenie, na rozdiel od spôsobenia škody vzniknutej porušením zmluvy, kde sa pri vyvodzovaní zodpovednosti na zavinenie neprihliada. Jediným liberačným dôvodom je vis maior a už nie ako doteraz neodvrátiteľná, neprekonateľná a neodstrániteľná prekážka. Čo sa týka spôsobu náhrady škody, škoda sa prioritne nahrádza uvedením do predošlého stavu. Pri rozsahu náhrady škody sa uhrádza aj to, čo poškodený vynaložil k obnove funkcie poškodenej veci. Moderačné právo súdu zostáva v nezmenenej podobe, pričom sa neuplatňuje pri škode spôsobenej úmyselne a tými, ktorí sa hlásia k odbornému výkonu ako príslušníci odborného stavu alebo povolania porušením odbornej starostlivosti. Týka sa to najmä podnikateľov, no podľa informácií z tlače majú obavy i advokáti. Premlčacia lehota sa pri práve na náhradu škody zjednocuje na tri roky, pričom začiatok jej plynutia nastáva dňom, kedy sa poškodený dozvie o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá. Nový OZ stanovuje minimálne a maximálne dĺžky premlčacích lehôt. Strany sa môžu dohodnúť na minimálne jednoročnej a maximálne 15 ročnej premlčacej lehote.

Záver

Rekodifikácia kódexu tak významného so sebou bezpochyby prinesie mnoho očakávaných zmien. Cieľom rekodifikačnej komisie je predložiť vláde a následne parlamentu jeho finálnu podobu už v roku 2014. Úloha je to zaiste obsahovo i časovo náročná, s ohľadom aj na údajnú zmenu predsedu rekodifikačnej komisie. Nový Občiansky zákonník ako reprezentant celej sféry súkromného práva v sebe okrem národného rozmeru bude zahŕňať aj rozmer európsky, vzhľadom k výrazným zmenám, ktoré v posledných rokoch na európskej pôde nastali. Ako pozitívny fakt možno hodnotiť aj účinnosť nového českého kódexu, ktorý by mohol poslúžiť aj ako inšpirácia v niektorých otázkach, prípadne ako vyvarovanie sa možným negatívnym aspektom rekodifikácie. V poslednom rade je nutné spomenúť, že na zmenu civilného kódexu bude zrejme nadväzovať zmena Občianskeho súdneho poriadku a tu vyvstáva ďalšia otázka, či sa to bude riešiť formou rozsiahlejších novelizácií alebo prijatím úplne nového zákona.

JUDr. Liana Bernátová
externý doktorand
Právnická fakulta UK, Bratislava

Použitá literatúra

- Biroščáková,J.: Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva, Bulletin SAK, č. 4/2009
- Blaho,P.-Švidroň,J.: Kodifikácia, europeizácia a harmonizácia súkromného práva. Bratislava, Iura Edition, 2005, ISBN ISBN: 8080780544

- Cirák,J.: Európsky a národný rozmer kodifikácie súkromného práva v Slovenskej republike, Časopis pro právní vědu a praxi, 1/2012
- Dulak,A.: Náhrada škody v novom občianskom zákonníku (vybrané problémy), Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva (Materiály z odbornej konferencie), J.Lazar (editor), Ministerstvo spravodlivosti SR, EUROKODEX, Bratislava, 2008, ISBN 978-80-89363-14-8
- Eliáš,K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou správou a řejstríkem, Sagit, Ostrava, 2012, ISBN 978-80-7208-922-2
- Eliáš,K.: Co přináší nový občanský zákoník byznysu?, Obchodněprávní revue, č.5/2012
- Kotrecová,A.-Poláčková,S.: Je možná rekodifikácia občianskeho práva hmotného bez rekodifikácie civilného práva procesného? http.//www.law.muni.cz/sborníky/dp08/files/pdf/obcan/kotrecova_polaskova.pdf
- Lazar,J.: Otázky kodifikácie súkromného práva, Iura Edition, 2006, ISBN 80-8078-128-1
- Ľalík,M.: Úvaha nad rekodifikáciou slovenského súkromného práva z pohľadu sudcu ústavného súdu, Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva (Materiály z odbornej konferencie), J.Lazar (editor), Ministerstvo spravodlivosti SR, EUROKODEX, Bratislava, 2008, ISBN 978-80-89363-14-8
- Mamojka,M.: Rekodifikácia súkromného práva a obchodnoprávny kódex, Justičná revue, č.60/2008
- Tomsa,M.: Nový občanský zákoník- základní pohled a obecná část z hlediska podnikatele, Obchodní právo, č. 12/2011

Prvky moderního kontinentálního civilního procesu za účelem zefektivnění poskytování soudní ochrany

Radka Zahradníková

Abstrakt

Článek se zabývá některými prvky moderního kontinentálního civilního procesu, které byly zavedeny od roku 1989 a posuzuje, jak se jejich zakotvení v občanském soudním řádu promítlo do naplňování zásady práva na soudní ochranu. Již nyní je zřejmé, že zavedení moderních prvků civilního procesu do právní úpravy v občanském soudním řádu, např. koncentrace řízení či elektronizace justice se pozitivně promítly do průběhu občanského soudního řízení a to především z hlediska jeho hospodárnosti a rychlosti a v neposlední řadě i efektivnosti poskytnutí soudní ochrany. Při analýze některých těchto prvků je provedena komparace právní úpravy posuzovaných moderních prvků civilního procesu s některými zahraničními právními úpravami, např. Francouzskou, německou či rakouskou. Dále se článek zabývá analýzou nejnovějších legislativních změn na poli civilního procesu z hlediska zefektivnění poskytování soudní ochrany, které souvisí především s rekodifikací hmotného práva. Článek se dále snaží rovněž detektovat další oblasti, ve kterých by prostřednictvím zavádění moderních prvků civilního procesu mohlo dojít k zefektivnění poskytování soudní ochrany. Tyto úvahy de lege ferenda budou demonstrovány i na základě komparace s německou, rakouskou, francouzskou a švýcarskou právní úpravou.

Kľúčové slová

moderní kontinentální civilní proces, poskytování soudní ochrany

Abstrakt

The article aims to analyze the development of modern civil procedure in the Czech Republic since 1989 and assess the nature of the legislative changes that have been made and will be adopted in the framework of the provision of more effective judicial protection. Its aim is mainly the theoretical analysis of the newly introduced elements of modern civil procedure since 1989 and assessment how the iranchoring in Civil Procedure Code reflected in the implementation of the principles of fair trial, with reference to the case law of the European Court of Human Rights. When achieving this objective, comparison of the examined elements of modern civil procedure with the German, Austrian, French, and American law is being made. It also makes an analysis of caselaw that reflected the introduction of modern elements in the civil procedure in the past. Furthermore, it also analyses in a comprehensive way future legislative work and later adopted legislative solutions related to the implementation of other elements of modern civil procedure designed to streamline justice and also in connection with the re-codification of substantive law. It also seeks to detect other areas where, through the introduction of modern elements of civil procedure a more effective judicial protection may be provided.

Keywords

modern continental civil procedure, provision of judicial protection.

Úvod

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, je základním předpisem upravujícím řízení před soudy v civilních věcech. Již od doby svého vzniku se tento předpis potýkal s častými novelizacemi, přičemž do dnešního dne jejich počet již dávno přesáhl číslovku 100. Některé novely provedené po roce 1990, zejména zákonem č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád, zákonem č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a zákonem č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a dalšími souvisejícími zákony zavedly **prvky,** které se **pozitivně projevily** v soudní praxi,např. koncentrace řízení, posílení procesní odpovědnosti účastníku řízení za výsledek řízení, změna pojetí manudukční (poučovací) povinnosti soudu, omezení opravných prostředků dozorového charakteru. Tyto prvky jsou v moderním civilním procesu nezbytné a jejich potlačení za minulého režimu, ideologicky odůvodněné, bylo třeba postupně napravit. Kromě těchto změn, které lze hodnotit jako kladný přínos pro občanské soudní řízení, byly zaváděny moderní prvky civilního procesu, které reagují na pokračující globalizaci a vývoj společnosti, např. elektronizace justice, nová koncepce doručování s prioritním doručováním do datových schránek a další či různé způsoby ADR (alternativedisputeresolution). Zkoumání těchto prvků moderního kontinentálního civilního procesu nabývá na významu v souvislosti s rekodifikací civilního práva procesního, která probíhá v současnosti jak v ČR, tak na Slovensku.

Některé prvky moderního kontinentálního civilního procesu

Jedním z moderních prvků civilního procesu, které zcela bezpochyby přispěly ke zrychlení soudního řízení a zefektivnění poskytování soudní ochrany je tzv. **koncentrace řízení**známá jiným právním řádům, např. německému či rakouskémuZivilprozessordnung (ZPO)**.** Koncentrace řízení obecně slouží ke zrychlení a zefektivnění poskytování soudní ochrany, neboť na jejím základě je stanoven časový úsek v řízení sporném, kterým končí pro účastníky řízení možnost navrhovat nové důkazy a tvrdit nové skutečnosti. Neučiní-li tak, pak tato jejich nečinnost má pro ně negativní následky. Účastníci řízení tak nesou procesní odpovědnost za výsledek svého sporu. Civilní proces byl od vydání občanského soudního řádu v roce 1963 ovládán zásadou jednotnosti řízení, tedy zásadou arbitrárního pořádku. V prvním i druhém stupni řízení bylo možno bez omezení kdykoliv uvádět nové skutečnosti, tvrzení a důkazy a soud k nim vždy musel přihlédnout. Takovéto pojetí sice vyhovuje požadavkům na co nejúplnější zjištění objektivní pravdy, má však i své nevýhody. Účastníci řízení totiž nejsou nuceni své návrhy během řízení uplatňovat včas, což může vést k protahování řízení (nepochybně toho může být účastníky i zneužíváno). Proto byly zákonem č. 30/2000 Sb. (tzv. velkou novelou o. s. ř.) pro civilní řízení sporné zavedeny některé prvky koncentrace, např. skutečnosti a důkazy musely být uplatněny v řízení před soudem prvního stupně, odvolací soud k novým tvrzením a důkazům (až na výjimky) nemohl přihlížet.(tzv. systém neúplné apelace) Tato novela účinná od 1. 1. 2001 zásadním způsobem

posílila odpovědnost účastníků za průběh řízení a zakotvila nové koncentrační instituty, jež jsou známé i jiným právním řádům a slouží ke zrychlení a zefektivnění řízení. Tyto zásadní změny se však z pohledu maximálního zefektivnění řízení jako dostačující neukázaly. Byla tedy přijata další novela o. s. ř., zákon č. 7/2009 Sb. (tzv. souhrnná novela o.s.ř.), která dosavadní koncentrační principy ve sporném řízení zpřísnila a položila tak větší požadavky na účastníky řízení, aby o svůj spor řádně pečovali. Koncentrace řízení navozuje totiž skutkový a důkazní „stopstav" k určitému okamžiku řízení, přičemž po souhrnné novele o.s.ř. neumožnila ani soudci, aby na základě vlastní úvahy tento zákonný následek až na některé výjimky překlenul. Proto byla přijata poslední novela o.s.ř., zákon č. 404/2012 Sb., která umožňuje za účelem úplněji zjištěného skutkového stavu soudci za pomoci poučovací povinnosti soudu podle § 118a odst. 1 – 3 o.s.ř. tento nedostatek překlenout.

S koncentrací souvisí i další moderní prvek kontinentálního civilního procesu, kterým je již zmíněná **manudukční** (poučovací povinnost) **soudu.**[1] Je prostředkem komunikace mezi soudem a účastníky, odrazem jejich odpovědnosti za výsledek řízení. Ač se pojetí poučovací povinnosti od roku 1989 podstatně změnilo, neboť stát přestal plnit roli ochranitele v civilním procesu, bylo zavedeno obecné pravidlo v § 5 o.s.ř., podle kterého soud poučuje toliko o procesních právech a povinnostech. Poučovací povinnost není sice v současné době primárním objektem novelizačních snah zákonodárce, ale je chápána jako nástroj, kterým se má vyvažovat skutečnost, že se zpřísňují pravidla pro účastníky řízení, např. již výše zmíněná koncentrace řízení. Začíná tak v podstatě sloužit k tomu, aby se účastník mohl ve stále složitějším řízení orientovat. A tak, ačkoliv se na počátku vývoje nového pojetí civilního procesu zdálo, že v důsledku uplatňování zásady projednací a zásady kontradiktornosti bude význam poučovací povinnosti klesat, opak je dnes realitou. Poučovací povinnost je dnes navíc chápána poměrně široce a to nejen ve smyslu poučení o procesních právech a povinnostech (např. poučení o možnosti vznést námitku podjatosti soudce), ale i ve smyslu poučení o nutnosti doplnění skutkových tvrzení a návrhů na důkazy, které by spíše mělo být pojímáno ne jako poučovací povinnost, nýbrž dotazovací povinnost. Navíc problémem je i skutečnost, že mnohdy je k této poučovací povinnosti přistupováno zcela formalisticky, což může souviset s judikaturou týkající se předvídatelnosti soudního rozhodnutí, především ve smyslu poučení nutnosti doplnění skutkových tvrzení a návrhů na důkazy, které musí předcházet zamítavému rozhodnutí.

Dalším důležitým prvkem moderního civilního procesu je **elektronizace justice**. Občané oprávněně očekávají, že soudy budou rozhodovat rychle a efektivně. Proto je třeba zvyšovat výkonnost justice, ovšem při zachování počtu zaměstnanců. Je tedy zřejmé, že reforma a rozvoj českého soudnictví se nemohou obejít bez jeho elektronizace. Jednoduché a opakující se postupy musí být zajišťovány prostřednictvím elektronizace. Od 1. října 2007 začaly fungovat první části systému elektronického a internetového soudnictví. Byl tak zaveden tzv. elektronický platební rozkaz, možnost doručovat do tzv. datových schránek zřízených na základě zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizovaného konverzi dokumentů, tzv. systém InfoSoud, tedy přehled o průběhu soudních řízení a úkonech v nich prováděných, dále tzv. InfoJednání, tedy informace o probíhajících jednáních nebo

[1] Macur, Josef. Problémy legislativní úpravy poučovací povinnosti soudu v civilním soudním řízení. Právní rozhledy. 1998, str. 597

elektronická podatelna. Vyjma těchto instrumentů v rámci elektronizace justice jsou pozvolna uváděny do praxe i tzv. elektronické spisy. V současné době se používá pro řízení o vydání elektronického platebního rozkazu. Z procesního pohledu je elektronický spis postaven na roveň spisu listinnému. Vede-li se ve věci elektronický spis a soud vyhotovuje listinné stejnopisy rozhodnutí a jiné písemnosti soudu prostřednictvím provozovatele poštovních služeb, předá je soud v elektronické podobě tomuto provozovateli, který v souladu s uzavřenou smlouvou vyhotoví jejich listinnou podobu a doručí je; autorizovanou konverzi přitom provozovatel poštovních služeb neprovádí. Předávání a vyhotovování se provádí automatizovaným způsobem, který vylučuje lidský zásah nad míru nezbytně nutnou (§ 28c zákona č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.Nicméně je nutné dodat, že i když v budoucnu dojde k rozsáhlejšímu využívání elektronických spisů, nebude nikdy možné spisy v listinné podobě zcela odstranit a to především kvůli nemožnosti konverze některých dokumentů, např. těch, kde bude nutné zkoumat jejich pravost.

S elektronizací justice souvisí již zmíněná nová koncepce doručování s prioritním doručováním do datových schránek. **Datová schránka** je elektronické úložiště, které je určeno k doručování orgány veřejné moci, provádění úkonů vůči orgánům veřejné moci, a dodávání dokumentů fyzických osob, podnikajících fyzických osob a právnických osob. Datové schránky zřizuje a spravuje Ministerstvo vnitra.Ze zákona musí být datová schránka zřízena orgánům veřejné moci, notářům, soudním exekutorům, advokátům, daňovým poradcům a insolvenčním správcům. Datová schránka musí být rovněž zřízena ze zákona právnické osobě zřízené zákonem, právnické osobě zapsané v obchodním rejstříku a organizační složce podniku zahraniční právnické osoby zapsané v obchodním rejstříku. Ostatním fyzickým a právnickým osobám může být datová schránka zřízena na základě jejich žádosti.**Adresou pro doručování** při doručování veřejnou datovou sítí je primárně identifikátor datové schránky, která je evidována v seznamu datových schránek vedeném Ministerstvem vnitra. Dokumenty doručované účastníkům či jejich zástupcům soud odesílá v elektronické podobě do datové schránky adresáta. Listina, která byla dodána do datové schránky, je adresátu doručena okamžikem, kdy se do datové sítě přihlásí osoba, která má přístupová práva k listinám. V případě, že se do datové schránky nepřihlásí žádná k tomu oprávněná osoba, považuje se listina za doručenou uplynutím 10. dne od dodání listiny do datové schránky. To však neplatí v případech, kdy je vyloučeno náhradní doručení. Průkazem doručení je oznámení Ministerstva vnitra soudu o doručení listiny adresátu opatřené jeho uznávanou elektronickou značkou.

Neméně důležitým moderním prvkem civilního procesu je **omezování opravných prostředků dozorového charakteru**, např. prosazením tzv. nenárokového dovolání oproti předchozím třem případům objektivní přípustnosti dovolání. (§ 237 o.s.ř. před novelou č. 404/2012 Sb. a po této novele o.s.ř.) Na základě doporučení Rady Evropy č. R (84) 5 o principech civilního procesu navrhnutých ke zlepšení fungování justice a dále doporučení č. R (95) 5 týkající se zavádění a zlepšování funkčních odvolacích systémů a řízení v civilních a obchodních věcech, kterými se inspiroval po roce 1989 český zákonodárce, došlo při nahrazování původní stížnosti pro porušení zákona dovoláním k upuštění od uvažované koncepce dovolání jako řádného opravného prostředku (po vzoru Kleinova civilního řádu soudního) a jeho zařazení mezi opravné prostředky mimořádné. Zároveň došlo k omezení přípustnosti odvolání proti některým rozhodnutím. Dalším moderním

prvkem civilního procesu v rámci systému opravných prostředků je potlačení kasačního principu při rozhodování o opravných prostředcích pro to, aby se zabránilo zbytečnému ping-pongu mezi soudem prvního a druhého stupně a to především v případě rozhodování Nejvyššího soudu o podaných dovoláních, které je po novele č. 404/2012 Sb. založeno na revizním opravném systému. Nicméně i v případě rozhodování v režimu neúplné apelace došlo k posílení možnosti odvolacího soudu provádět dokazování a k omezení možnosti kasace rozhodnutí soudu prvního stupně v případech, kdy nedošlo k tak závažným vadám řízení, které by nemohly být zhojeny v řízení před soudem II. stupně. Navíc by vždy měla být zohledňována zásada hmotněprávní relevance procesních vad, tj. zásada zohlednění toliko vad zakládajících zmatečnost, jakož i jiných vad řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Dalším moderním prvkem civilního procesu, který má zefektivnit poskytování soudní ochrany, je zavádění pomocných mechanismů při zavádění alternativních způsobů řešení sporů (tzv. ADR), jako např. **mediace**. V rámci EU je výsledkem snah v oblasti mediace směrniceEvropského parlamentu a Rady 2008/52/ESze dne 21. května 2008, o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech, která byla implementována do našeho právního řádu zákonem č. 202/2012 Sb. o mediaci a změně některých zákonů, který zavedl mediaci prováděnou tzv. zapsanými mediátory. Takto zavedená mediace se promítla do současné úpravy civilního procesu v několika rovinách. Zřejmě nejdůležitějším dopadem do oblasti civilního procesu je zavedení mediace nařízené soudem. Tato obecná úprava nařízené mediace nahradila dosavadní úpravu umožňující soudu pouze ve věcech péče o nezletilé uložit účastníkům účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání. Takováto podoba úpravy nařizované mediace se jevila jako nevyhovující především pro nejasnost pojmů mimosoudní smírčí či mediační jednání. Nově formulované ustanovení § 100 odst. 3 o.s.ř. tak poskytuje soudům účinný nástroj ke zkrácení soudního řízení a k vyřešení sporu ke spokojenosti obou stran konfliktu, který jim umožní nařídit tzv. první setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu třech hodina to nejen ve věcech péče o nezletilé, jak tomu bylo před přijetím zákona o mediaci, ale ve všech věcech vyplývajících ze soukromoprávních vztahů. V souvislosti s tímto staronovým oprávněným byla stanovena nepřípustnost odvolání proti usnesení, kterým bylo první setkání s mediátorem nařízeno.[2] Odměna mediátora podle zákona o mediaci za první setkání s mediátorem nařízené soudem podle § 100 odst. 3 o.s.ř. tvoří náklady řízení.[3] Výši této odměny, nedohodnou-li se účastníci řízení s mediátorem jinak, stanovuje vyhláška Ministerstva spravedlnosti 277/2012 Sb. o zkouškách a odměně mediátora tak, že za každou započatou hodinu přísluší mediátorovi částka ve výši 400 Kč včetně DPH.[4] Mediátorovu odměnu za nařízené první setkání (i v přípravném jednání) platí strany rovným dílem, za účastníka osvobozeného od soudních od soudních poplatků platí stát.[5] Protože je odměna za první setkání součást nákladů řízení, může v konečném důsledku tuto odměnu nahradit druhému z účastníků ten účastník řízení, který bude ve věci neúspěšný ve smyslu §142 odst. 1 o.s.ř.Ustanovení § 150 o.s.ř. přitom bylo doplněno o možnost soudu výjimečně nepřiznat náhradu nákladů řízení, jestliže se účastník bez vážného

[2] § 202 odst. 1 písm. p) o.s.ř.
[3] § 137 odst. 1 o.s.ř.
[4] § 15 vyhlášky č. 277/2012 Sb., o zkouškách a odměně mediátora
[5] § 140 odst. 4 o.s.ř. ve spojení s § 10 odst. 3 zák. o mediaci

důvodu nepodrobí prvnímu setkání s mediátorem, které soud nařídil.[6] Další motivací účastníkům řízení k využití mediace je skutečnost pekuniárního charakteru, kdy účastníkům řízení je garantováno vrácení 80 % zaplaceného soudního poplatku v případě uzavření smíru před rozhodnutím soudu ve věci samé.[7] Nesporně jednou z největších výhod této formy ADR je skutečnost, že se po dobu prováděné mediace staví promlčecí a prekluzivní lhůty.

Dalším neméně důležitým moderním prvkem civilního procesu je oddělení řízení sporného od nesporného. Věcné důvody rozdílnosti řízení sporného a nesporného vychází z právní teorie. Sporné řízení je ovládáno především zásadou dispoziční a projednací, zato nesporná a jiná zvláštní řízení jsou ovládána především zásadou oficiality a zásadou vyhledávací, což se projevuje v mnoha rozdílnostech, které se s dosavadním společenským vývojem po roce 1989 stále více prohlubují.

Již za první republiky byla právní úprava soudního řízení sporného a nesporného oddělena. Sporné řízení upravoval zákon č. 113/1895 ř.z., o soudním řízení v občanských rozepřích právních, a nesporné řízení bylo upraveno dvěma kodexy. Jednotlivá nesporná řízení, jakož i jejich hmotněprávní aspekty, upravoval tzv. nesporný patent č. 208/1854 ř.z. a procesní stránku nesporných řízení upravoval komplexně zákon č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného.

Současné občanské soudní řízení nalézací je stále, i přes značný počet novel, poznamenáno koncepcí jednotného procesu. Tato jednotná koncepce byla založena na socialistické ideologii, která spočívá v tom, že stát může prostřednictvím procesu před civilními soudy zasahovat do soukromoprávních vztahů. Právě z důvodu státní ingerence do soukromoprávních vztahů byl proces nalézání práva koncipován jednotně a platily v něm všechny procesní zásady stejně, nerozlišovalo se tedy sporné a nesporné řízení. Vedoucí zásada, která byla v řízení o nalézání práva aplikována, byla zásada materiální pravdy. Tato zásada měla převážně ideologickou funkci, jejím prostřednictvím mohl stát odůvodnit svoji intervenci do řízení, jehož předmětem byly soukromoprávní vztahy.

Nejočekávanější změnouv této oblasti bylonabytí účinnosti zcela nového zákona o zvláštních řízeních soudních, zákona č. 292/2013 Sb. Zákon o zvláštních řízeních soudních přitom **reaguje na komplexní rekodifikaci soukromého práva na území České republiky**, která byla dokončena vyhlášením občanského zákoníku, zákona o obchodních korporacích a zákona o mezinárodním právu soukromém ve Sbírce zákonů České republiky. Nový zákon o zvláštních řízeních soudních přitom **obsahuje taxativní výčet všech nesporných a jiných zvláštních řízení** a úpravu jejich zvláštností oproti řízení spornému, které bude upraveno v občanském soudním řádu.Zákon nabyl účinnosti shodně s novým občanským zákoníkem 1.1.2014.

[6] K tomuto ustanovení Ústavní soud konstatoval, že „nepřiznání nákladů řízení je zcela na úvaze obecného soudu, přičemž nelze dohledat ústavněprávní povinnost obecného soudu, postupovat podle citovaného ustanovení. Navíc, nepřistoupí-li obecný soud k jeho aplikaci, nemusí svůj postup ani odůvodňovat, neboť se nejedná o situaci, kdy by vybočil z obecného pravidlao přiznávání nákladů řízení.“ Viz. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 23. ledna 2013, sp. zn. IV.ÚS 78/13

[7] § 10 odst. 7 zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění účinném od 1. 9. 2012

Na nový zákon o zvláštních řízeních soudních přitom navazuje novela občanského soudního řádu, zákon č. 293/2013 Sb., která reaguje nejen na přijetí nového zákona o zvláštních řízeních soudních, když ruší všechna ustanovení, která bude nově upravovat zákon o zvláštních řízeních soudních, ale i na nový občanský zákoník. Nově tak občanský soudní řád bude upravovat pouze řízení sporná a nový zákon o zvláštních řízeních soudních nesporná a jiná zvláštní řízení. Tato novela v neposlední řadě reaguje i na věcné a terminologické změny, které přináší nový občanský zákoník. Jedná se například o následující **věcné změny:** právní postavení svěřenského fondu, umožnění nápomoci při rozhodování, a to i v průběhu občanského soudního řízení, úprava navazující na ochranu držby podle nového občanského zákoníku. Mezi **terminologické změny patří:** změna způsobilosti mít práva a povinnosti na právní osobnost, změna způsobilosti vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti na svéprávnost či změna pojmu podnik na obchodní závod.

I po těchto novelách občanského soudního řádu však nadále zůstaly stranou některé další moderní instituty, které jsou jiným právním řádům známé a které by v konečném důsledku zcela bezpochyby směřovaly k zefektivnění poskytování soudní ochrany. Jedná se např. o tzv. **kolektivní neboli hromadnou žalobu.** Takovou žalobou, kterou podá fyzická nebo právnická osoba, je s právními účinkyreprezentován i neorganizovaný neurčitý okruh osob, které se ocitly ve srovnatelné právní situaci.Kolektivní žaloba má svůj původ v americkém právu. S ohledem na kontinentální typ právní kultury je skupinová žaloba v evropských právních řádech přijímána s nejrůznějšími výhradami. V evropském pojetí se skupinovou žalobou rozumí žaloba, která je podávána v zájmu většího počtu osob majících stejné nároky, avšak tyto osoby nejsou přímo účastníky řízení. Z tohoto rozhodnutí mohou mít dotčené osoby následně prospěch, ačkoliv nebyli účastníky původního řízení. Americkému pojetí hromadné žaloby se nejvíce přibližuje švédský právní řád. Definici hromadné žaloby uvádí přímo zákon spolu s jejími třemi druhy. Zákon rozeznává žalobu soukromou, spolkovou a veřejnou. Obdobu hromadných žalob přináší i francouzský právní řád, ve kterém se lze domáhat nároku tímto typem žaloby v právu pracovním a správním.[8]

V ČR není doposud tento procesněprávní nástroj upraven vyjma překážky litispendence v případě zdržovacího či odstraňovacího nároku uplatněného jedním poškozeným ve vztahu k žalobě jiného poškozeného ve věcech týkajících se nekalosoutěžního jednání, ochrany práv spotřebitelů, přeměn obchodních společností, náhrady škody nebo dorovnání výše protiplnění podle zákona o nabídkách nebo přezkoumání protiplnění při výkupu účastnických cenných papírů a dále ve věcech stanovených zvláštními právními předpisy. Kolektivní žaloba by se přitom mohla stát účinným právním prostředkem nejen pro potřeby ochrany spotřebitelů, ale i dalších osob.

Za další moderní institut civilního procesu bylo možné považovat tzv. advokátní přímusneboli**povinné zastoupení advokátem.**Není pochyb o tom, že procesní řešení právních konfliktů vyžaduje profesionální přístup stejně jako jiná vysoce odborná činnost. Zajištění profesionality v procesu se přitom bez povinného zastoupení advokátem neobejde. Již civilní řád soudní, **zákon č. 113/1895 ř. z.**, o soudním řízení v občanských rozepřích právních znal povinné zastoupení advokátem.

[8] Winterová, A. Hromadné žaloby (procesualistický pohled). Bulletin advokacie, 2008, č. 10, str. 23 - 24.

Tehdejší § 27 civilního řádu soudního ve znění do 31.1.1949 stanovil, že před sborovými soudy první stolice, před samosoudci, kteří jsou povoláni u těchto sborových soudů k výkonu soudní pravomoci, a přede všemi soudy vyšší stolice se musí dáti strany zastupovati advokáty (proces advokátský).

Toto pravidlo se nevztahovalo na řízení první stolice ve věcech manželských, na první rok, a pokud zákon tento nic jiného neustanovil, také ne na ty procesní úkony, které se konaly před soudcem dožádaným nebo soudcem, jenž dostal příkaz, před přednostou soudu nebo předsedou senátu. Právo finanční prokuratury k zastupování přitom zůstalo nedotčeno i v těch případech, v nichž bylo nařízeno, aby strany byly zastoupeny advokáty (Ve znění cís. nař. č. 118/14 ř. z.). Ve sporných věcech, které se týkaly předmětu o hodnotě vyšší než 500 zlatých a konaly se v místě, kde sídlili alespoň dva advokáti, bylo zastoupení advokátem taktéž povinné. Advokátům, notářům, osobám způsobilým k výkonu soudcovské funkce a osobám zaměstnaným u soudu bylo povoleno zastupovat v právním sporu sama sebe za podmínky, že nebyli potrestáni disciplinárním trestem výmazu ze seznamu advokátů, sesazením z úřadu, přeložením na odpočinek nebo propuštěním ze služby. V takovém případě jim musel být při požadavku povinného zastoupení advokát ustanoven.

Současná politická neprůchodnost takového řešení zejména z důvodů zvýšených nároků na státní rozpočet nelze považovat za dostatečný argument proti znovuzavedení povinného zastoupení advokátem v civilním řízení ve vymezeném rozsahu. [9] Věcná správnost takového řešení nemůže být zpochybňována momentálními politickou situací.

Dalším moderním institutem přispívajícím k zajištění co možná nejvyšší míry právní jistoty vymahatelnosti exekučních titulů je tzv. **předběžná vykonatelnost rozsudků**. Vykonatelnost rozsudků, které ukládají povinnost k plnění, nastává zpravidla uplynutím tzv. **paričnílhůty**, neboli lhůta k dobrovolnému plnění. Někdy však nastane vykonatelnost dříve. V takovém případě hovoříme o **tzv. předběžné vykonatelnosti. Předběžná vykonatelnost** nastává v některých případech přímo ze zákona, např. u rozsudku ukládajících povinnost k plnění výživného nebo pracovní odměny za podmínek stanovených zákonem (tzv. **obligatorní předběžná vykonatelnost** § 162 odst. 1 OSŘ) a nebo ji může soud vyslovit na návrh účastníka, pokud by mu jinak hrozilo nebezpečí těžko nahraditelné újmy. (tzv. **fakultativní předběžná vykonatelnost** § 162 odst. 2 OSŘ) Lhůta k plnění v případě rozsudku předběžně vykonatelných běží od doručení rozsudku povinnému účastníkovi a v okamžiku, kdy uplyne, je rozhodnutí vykonatelné, a to i přes to, že rozsudek ještě nemusel nabýt právní moci. Předběžná vykonatelnost nepochybně slouží k rychlejšímu vymožení pohledávek věřitelů, neboť není nutné vyčkávat na právní moc rozsudku ukládajícího povinnost k plnění, ale je možné ihned přistoupit k exekuci či soudnímu vymáhání.

V jiných právních řádech je předběžná vykonatelnost u rozsudku na rozdíl od českého právního řádu běžná, např. v německém právním řádu (§ 708 ZPO). V případě nuceného výkonu rozsudku předběžně vykonatelného však připouští německý právní řád stanovení povinnosti složit jistotu pro krytí případné škody, která

[9]Zoulík, F., Dvořák, B.: K vývoji a perspektivám českého civilního procesu. In.: Právní fórum, ASPI, a.s., 1, 2009, str. 4

by mohla vzniknout výkonem rozhodnutí v době, kdy rozhodnutí doposud nenabylo právní moci a bylo následně v odvolacím řízení zrušeno (§ 709 ZPO).

Konečně jedním z posledních prvků moderního kontinentálního civilního procesu je prohlášení o pravdivosti žalobních tvrzení známé např. švýcarskému právnímu řádu. Švýcarský právní řád dokonce umožňuje trestně postihovat nepravdivá tvrzení uvedená v žalobě, kterým se žalobce dovolává svého domnělého práva u soudu. Tento institut by jistě přispěl k odbřemenění soudů od případů, kdy se žalobce domáhá zjevně neoprávněného nároku s odkazem na neúplná či nepravdivá tvrzení, a přispěl k hospodárnosti řízení v těch případech, kdy je nárok žalobcův opodstatněný. Skutečnost, že žalobce v žalobě uvádí nepravdivá tvrzení, může vyplývat z nejrůznějších důvodů. Tím nejčastějším je zastrašení žalovaného či útok na něj, který ho má přimět k nějakému jednání, dále kverulantství ze strany žalobce, či šikana žalovaného, ale někdy může souvisetdokonce i s trestnou činností samotného žalobce.

Sám evropský civilní proces upravuje tuto nezbytnou náležitost návrhu na zahájení řízenív řízení o vydání evropského platebního rozkazu upravené nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006.Kromě standardních náležitostí žaloby je specifickou náležitostí návrhu také doplňující prohlášení o poskytnutí pravdivých údajůpodle jeho nejlepšího vědomí a svědomí,a dále že si je vědom toho, že jakékoli úmyslné nepravdivé prohlášení by mohlo vést k odpovídajícím sankcím podle právních předpisů členského státu původu (čl. 7 odst. 3 nařízení o EPR).

Závěr

Dne 1.1.2014 nabyly účinnosti podstatné legislativní změny v civilním procesu souvisejícím jednak s novou hmotněprávní úpravou, jednak s novým kodexem zvláštních soudních řízení a v neposlední řadě se zaváděním dalších moderních prvků civilního procesu, které jsou známé mnoha zahraničním úpravám a které vedou v zahraničí k zefektivnění poskytování soudní ochrany a odbřemenění soudů. Prvky moderního kontinentálního civilního procesu významným způsobem poznamenávají charakter a pojetí civilního procesu na mnoho let dopředu. Totéž lze říci o soudní praxi, která může mít na změnu v pojímání civilního procesu rovněž nezanedbatelný vliv.

Nicméně novely, kterými byly a jsou tyto moderní prvky do sporného civilního procesu zaváděny, jsou natolik četné a nepřehledné, že znesnadňují orientaci nejenom právně neznalým osobám, ale i erudovaným právníkům. Civilní proces se stává natolik složitým, že mnohdy i po poučení soudem o nutnosti splnění nějaké procesní povinnosti zůstává účastníkům řízení nejasné, jaké všechny důsledky nesplnění této povinnosti, k jejímuž splnění je soud vyzval, bude mít a kromě toho vede i ke značnému formalismu civilního řízení před soudy, a to především před soudy nalézacími. Navíc obsahuje občanský soudní řád i instituty a ustanovení, které v praxi mohou přinášet aplikační a praktické problémy. To má pak v konečném důsledku vliv na vymahatelnost práv, která může býtkvůlitomu zeslabena. I když kvalita interpretační a aplikační praxe jistě hraje důležitou roli, nelze zakrývat, že velkou řadu potíží vyvolává samotná právní úprava.

Navíc pojetí civilního procesu v občanském soudním řádu je poplatno době, v níž byl vydán. Z tohoto důvodu se jeví jako nejvhodnější přijmout **zcela nový občanský soudní řád**, který bude přizpůsoben současným společenských, politických i hospodářským poměrům a bude reagovat i na rekodifikaci hmotného práva, především s ohledem na nový občanský zákoník, který nabyl účinnosti 1.1.2014. Nicméně tato vize zůstává zatím stále v nedohlednu. Současná legislativa se ubírá směrem dosavadním, tedy částečnými novelizacemi občanského soudního řádu.[10]

Nově vytvořený kodex by mohl odstranit množství chyb, nepřehledností a nesystematičností, které vznikaly v průběhu let novelizacemi občanského soudního řádu. Současně by tento kodex již nadále nebyl poznamenán dobou a společenskými podmínkami, ve kterých vznikal občanský soudní řád. Je nepochybné, že nový kodex bypřispěl k dokončení rekodifikace soukromého práva jako celku v širším slova smyslu. Avšak je třeba si uvědomit, že takovouto změnu není možné uspíšit a učinit bez široké diskuze se všemi dotčenými subjekty a orgány. Navíc v situaci, kdy soudy, právníci i účastníci právních vztahů se musí od 1.1.2014 uzpůsobovat a do praxe uvádět novou hmotněprávní úpravu, přispěla by úplně nová úprava procesního předpisu k daleko větší nestabilitě a nepředvídatelnosti. Nicméně nezbývá doufat, že i v budoucnu bude přijat zcela nový kodex sporného řízení a tím bude splacen porevoluční dluh novodobému demokratickému právnímu řádu.

JUDr. Ing. Radka Zahradníková Ph.D LL.M
Katedra občanského práva
Právnická fakulta
Západočeská univerzita

[10] O čemž svědčí i poslední novela občanského soudního řádu provedená zákonem č. 293/2013 Sb.

Priestupková zodpovednosť za autorskoprávny delikt

Veronika Skorková

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na rozbor jednotlivých znakov skutkovej podstaty priestupku na úseku kultúry a hmotnoprávne základy priestupkovej zodpovednosti za neoprávnený zásah do autorského práva.

Kľúčové slová

Autorské právo, neoprávnený zásah, priestupok, zodpovednosť.

Úvod

Autorské právo, obdobne ako ostatné práva duševného vlastníctva, je vystavené ohrozeniam alebo porušeniam viac než iné subjektívne práva. Odôvodnením je predovšetkým ich všeobecná spoločenská relevancia, nakoľko ide o práva absolútnej povahy, a mnohostrannosť tejto relevancie, vzhľadom na rôznosť povahy jednotlivých obsahových zložiek tohto práva.[1] Dôvody, ktoré vedú k v súčasnosti čoraz početnejším neoprávneným zásahom do autorských práv, sú rozmanité. Takouto príčinou môže byť napríklad neznalosť právnej úpravy a z nej plynúcich vlastných práv a povinností, ako i práv a povinností iných subjektov, alebo opomenutie právnej povinnosti či jej úmyselné nesplnenie.

Autorské právo v subjektívnom zmysle predstavuje výhradné subjektívne právo autora, ktoré ho oprávňuje nielen na to, aby dielo použil sám (disponoval ním), ale umožňuje mu aj rozhodovať o tom, ktorým iným subjektom dovolí a ktorým naopak zakáže použiť dielo (príp. v akom rozsahu). Obsah a rozsah konkrétneho autorského práva (hoci Autorský zákon to výslovne nezakotvuje) závisí v prvom rade od jeho predmetu, tzn. od druhu a povahy autorského diela, v nadväznosti na to aj od možných spôsobov autorskoprávneho použitia diela (napr. slovesné dielo možno prekladať do iných jazykov, no pri hudobnom diele tento spôsob použitia nebude mať žiaden význam) a po kvantitatívnej stránke i od jednotlivých subjektívnych autorských práv (napr. v súvislosti s opätovným predajom diela výtvarného umenia vzniká okrem iných i právo na slušné vyrovnanie, no pri iných druhoch diel nie). Rovnako ako v prípade iných subjektívnych práv duševného vlastníctva je autorské právo nepremlčateľným právom absolútnej povahy pôsobiacim *erga omnes* „...lebo už na základe vzniku diela sú účinné voči každému, kto príde do styku s dielom, i bez toho, aby medzi ním a autorom okrem vzniku diela pôsobila ešte ďalšia skutočnosť, napr. zmluva“[2]. Prislúcha len individuálne určenej osobe, resp. osobám, pričom jediným originárnym (pôvodným) subjektom je autor, resp. viacerí, v prípade

[1] LUBY, Š. 1968. Spoločná teoretická a praktická problematika osobnomajetkových práv. In: *Osobnomajetkové práva*. Prvé vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. s. 61.

[2] KNAPP, V., LUBY, Š. a kol. 1974. *Československé občianske právo. II. zväzok*. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : Obzor, 1974. s. 394.

kolektívnych foriem autorstva. Tomuto právu zodpovedá povinnosť individuálne neurčených iných osôb zdržať sa akýchkoľvek neoprávnených zásahov do oprávnenia nositeľa autorského práva. V tomto zmysle má univerzálnu povahu. Autorský zákon označuje toto právo ako výhradné. Výhradnosť autorských práv znamená výlučné právo autora v rozsahu umožnenom mu objektívnym právom právne disponovať s dielom a ovplyvňovať jeho osud. Na uvedené nadväzuje i právo autora vylúčiť z danej možnosti iné subjekty.

V súčasnosti, vychádzajúc z osobnostnoprávnej povahy autorských práv a prirodzenoprávneho ontologického chápania umeleckej a vedeckej tvorby, slovenský Autorský zákon v ustanovení § 16 *expressis verbis* vymedzuje dve obsahové zložky autorského práva k dielu, a to subjektívne práva výhradné osobnostné a výhradné majetkové. Výhradné osobnostné práva sledujú predovšetkým rýdzo individuálne, osobné záujmy autora, pričom zhodnotenie jeho tvorby cestou exploatácie diela mu umožňujú zakotvené majetkové práva, ktoré v naznačenom koncepte predstavujú špecifický prejav práv osobnostných.

Autorskoprávny delikt možno vymedziť ako protiprávne konanie namierené proti autorským právam, pričom v zhode s právnou teóriou pojem „delikt" vzťahujeme na označenie konania (resp. opomenutia) porušujúceho nielen zákonnú, ale i zmluvnú, či inú záväzkovú povinnosť. Skutková podstata deliktu vo všeobecnosti predstavuje súhrn zákonom stanovených znakov, ktoré určité správanie charakterizujú ako reprobované. Týmito obligatórnymi znakmi, ktoré nevyhnutne musia byť naplnené pre kvalifikovanie neoprávneného zásahu a vyvodenie príslušnej odvetvovej právnej zodpovednosti, sú objekt, objektívna stránka, subjekt, subjektívna stránka. Práve uvedené prvky odlišujú neoprávnené zásahy a determinujú jeho povahu v zmysle jednotlivých druhov súkromnoprávnych a verejnoprávnych deliktov. Jedna skutková podstata môže byť založiť zodpovednostné právne následky podľa toho-ktorého právneho odvetvia, no so zreteľom na okolnosti konkrétneho prípadu nemožno vylúčiť, ani to že môže byť súčasne dôvodom zodpovednosti z rôznych právnych odvetví, a teda právna zodpovednosť rôzneho druhu bude kumulovať.[3]

Objektom autorskoprávneho deliktu v najvšeobecnejšej rovine je vždy záujem na zachovaní a rešpektovaní práv a oprávnených záujmov nositeľov subjektívneho autorského práva. Z hľadiska objektívnej stránky sa právna úprava potýka so značnou rôznorodosťou a rozmanitosťou spôsobov neoprávnených počínaní, a preto je jej úlohou zabezpečenie ochrany priznaním práva na rôzne spôsoby prevenčných zásahov a práva na viaceré druhy sankcií.

Právo každého dovolávať sa ochrany svojich práv je súčasťou právnej istoty, ktorá je jedným to základných atribútov právneho štátu. „Podstata právnej istoty teda, najvšeobecnejšie vyjadrené, spočíva v tom, že každý sa môže spoliehať na to, že mu štát poskytne efektívnu ochranu v jeho právach, že mu štát dopomôže k realizácii jeho subjektívneho práva, ak mu v tom niekto bude neprávom brániť, a zároveň spoliehať sa na to, že ho štát postihne zákonom predvídanou, a žiadnou inou než predvídanou, sankciou za to, že porušil právny predpis, a nakoniec na to, že ho nepostihne sankciou, ak právny predpis neporušil."[4] Právo na ochranu subjektívnych práv je jedným zo základných ľudských práv, ktoré spočíva v povinnosti štátu poskytnúť ochranu každému subjektívnemu právu. Ústavnoprávne základy práva na ochranu nachádzame v ustanoveniach siedmeho oddielu druhej hlavy Ústavy SR, nazvaného Právo na súdnu a inú právnu úpravu. Podľa Ústavného súdu Slovenskej republiky sa

[3] PRÁŠKOVÁ, H. 2013. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. s. 9.
[4] KNAPP, V. 1995. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. s. 205. (pozn. preklad autora).

„iná právna ochrana“ priznáva súbežne s právom „na súdnu ochranu“, a to každému právu, ktoré je v slovenskom právnom poriadku upravené a ktorého sa možno domáhať na súde alebo inom orgáne, a to v medziach zákonov a zákonom stanoveným postupom.[5] „Iná právna ochrana“ prinajmenšom zahŕňa ochranu poskytovanú prokuratúrou, správnymi orgánmi, advokátmi a pod.

V nasledujúcom texte sa (po náčrte systému právnej zodpovednosti za autorskoprávny delikt) sústredíme na neoprávnený zásah do autorského práva v podobe priestupku a podstatu toho druhu odvetvovej právnej zodpovednosti. V závere vyzdvihneme jednotlivé prvky skutkovej podstaty na báze komparácie s civilnoprávnym a trestnoprávnym deliktom.

K systému zodpovednosti za autorskoprávny delikt

Napriek tomu, že právny pojem zodpovednosti možno považovať za všeobecný (hoc nejednotne používaný), neexistuje zodpovednosť sama osebe. V každom jednotlivom prípade je lokalizovaná do určitého právneho odvetvia právneho poriadku a na základe uvedeného odlišujeme jej rozličné formy, napríklad zodpovednosť ústavnoprávnu, medzinárodnoprávnu, súkromnoprávnu (civilnú), v oblasti verejného práva potom správnoprávnu (administratívnu) a trestnoprávnu. Pri vymedzovaní systému zodpovednosti za autorskoprávny delikt sa odrazíme od tradičného členenia objektívneho práva (právneho poriadku). Zrejme najvšeobecnejším delením práva, ktoré je vlastné všetkým právnym poriadkom, je rozdelenie na právo súkromné a právo verejné, ktoré sú chápané ako dve relatívne samostatné autonómne oblasti. Súkromné a verejné právo sú v súčasnosti chápané ako relatívne samostatné autonómne oblasti, avšak stanovenie striknej hranice medzi nimi neprichádza do úvahy. Jednotlivé odvetvia súkromného a verejného práva, pokiaľ ide o jednotlivé inštitúty a vývoj, sú úzko späté a vzájomne sa ovplyvňujú. „Vymedzenie ich vzájomného vplyvu môže prispieť nielen k pochopeniu vnútornej štruktúry skúmaného právneho poriadku, ale i metód, ktoré boli používané pri jeho vytváraní a v neposlednom rade tiež vymedziť väzby medzi niektorými právnymi inštitútmi.“[6]

Protiprávnosť počínaní vo vzťahu k autorskému dielu a naň viazaných práv je postihovaná normami súkromného i verejného práva, pričom jednotlivé právne odvetvia právneho poriadku reprezentujú, resp. ochraňujú odlišné záujmy a vzťahy a využívajú pritom rôzne druhy noriem. Uvedené je podstatou teórie záujmov vyjadrujúcou vzťah súkromného a verejného práva. V zmysle tejto teórie rozdiel spočíva v tom, že na jednej strane verejnoprávne normy podporujú záujmy celku, kolektívne záujmy, a súkromnoprávne normy na strane druhej podporujú záujmy jednotlivca, teda súkromné záujmy.[7] Z uvedeného možno pre oblasť autorskoprávnych deliktov vyvodiť, že civilné právo chráni práva a oprávnené záujmy subjektov autorského práva nanajvýš privátnej povahy a pri uplatňovaní autorskoprávnej a občianskoprávnej zodpovednosti ide o nároky plynúce z ohrozenia alebo porušenia autorských práv, ktoré sa dotýkajú súkromných záujmov dotknutého subjektu, a to v rovine osobnostnej alebo majetkovej. Verejné právo reprezentuje a chráni spoločenské vzťahy významné z pohľadu štátu a spoločnosti ako celku. Od

[5] Pozri bližšie Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky z 23. júna 1999, sp. zn. II. ÚS 62/1999.
[6] SKŘEJPEK, M. 1992. Ius privatum – ius publicum, vzájemné vztahy a souvislosti. In *Acta Universitatis Carolinae*. *Iuridica*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 1992, č. 2-3, s. 35. (pozn. preklad autora).
[7] PRUSÁK, J. 2001. *Teória práva*. II. vydanie. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001. s. 252.

premetu záujmu sa následne odvíja i metóda jeho právnej regulácie. Kým súkromné právo reguluje danú oblasť prevažne dispozitívnymi právnymi normami, verejné právo uprednostňuje kogentnosť úpravy.

Napriek načrtnutému rozdielu v prístupe k zakotveniu prostriedkov právnej ochrany nachádzame v tejto súvislosti aj množstvo jednotiacich a prelínajúcich sa prvkov. Miera intenzity zásahu a jeho spoločenská nebezpečnosť či škodlivosť bude následne determinovať povahu autorskoprávneho deliktu v zmysle civilného deliktu, správneho deliktu a trestného deliktu. „Pojem civilného deliktu nekryje sa s pojmom deliktu v zmysle trestného práva; pomer medzi nimi je ten, že 1. delikt trestnoprávny je spravidla deliktom civilnoprávnym, lebo spravidla porušuje subjektívne právo; preto platí zásada, že trestným súdom vykonané a právoplatne rozhodnuté zistenie trestného úkonu nemôže byť civilným súdom preskúmané; 2. naopak delikt civilnoprávny nemusí byť ešte deliktom vo zmysle práva trestného, a preto rozhodnutie trestného súdu o tom, či je delikvent v dôsledku svojho konania zodpovedný, nemôže byť pre civilného sudcu záväzné.“[8]

Subjektívne autorské právo má povahu základného ľudského práva (resp. slobody) garantovaného čl. 43 ods. 1 Ústavy SR[9], prameniaceho z čl. 15 ods. 1 a čl. 34 ods. 1 Listiny[10]. Preto významnú úlohu spomedzi subsystémov ochrany predstavuje ústavné právo.

Následne možno následky neoprávneného zásahu do autorského práva možno všeobecne rozdeliť na súkromnoprávne následky a trestnoprávne následky, ktoré do istej miery dopĺňajú aj postihy na úrovni priestupkov. V rovine súkromného práva panuje značná rôznorodosť skutkových podstát autorskoprávnych deliktov, pričom tieto nie sú v právnych predpisoch po objektívnej stránke špecifikované. Východiskom pre ich vymedzenie je konglomerát výhradných osobnostných a majetkových práv k autorskému dielu. Verejné právo a jeho odvetvia už, vzhľadom na svoju povahu, neoprávnené zásahy vymedzujú o niečo striktnejšie.

Primárnu civilnoprávnu úpravu základných hmotnoprávnych aspektov autorských práv a rovnako práv súvisiacich s autorským právom nachádzame v Autorskom zákone[11], ktorý v ustanovení § 56 demonštratívne vymedzuje autorskoprávne nároky z ohrozenia alebo porušenia autorského práva. Ide o špecifické (osobitné) prostriedky ochrany subjektívneho práva, ktoré oprávnenej osobe patria tak v prípade porušenia, ako i v prípade ohrozenia autorského práva (v zložke výhradných osobnostných aj majetkových práv). Do úvahy však prichádza i uplatnenie všeobecných prostriedkov ochrany občianskych subjektívnych, a to svojpomoc (upravená v ustanovení § 6 Občianskeho zákonníka[12]) a ochrana pokojného stavu (upravená v ustanovení § 6 Občianskeho zákonníka). V zmysle ustanovenia § 56 ods. 1 písm. f) Autorského zákona, autor, ktorého právo bolo neoprávnene porušené alebo ohrozené, má právo domáhať sa náhrady ujmy podľa osobitného predpisu. Týmto osobitným predpisom je Občiansky zákonník. Relevantné budú preto jeho ustanovenia týkajúce sa zodpovednosti za škodu a bezdôvodné obohatenie. Okrem

[8] LUBY, Š. 2002. *Základy všeobecného súkromného práva*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 2002. s. 89.

[9] Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava“).

[10] Listina základných práv a slobôd zavedená úst. z. č. 23/1991 Zb. ktorým sa zavádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ďalej len „Listina“).

[11] Zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Autorský zákon“).

[12] Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“).

občianskeho práva nemožno popri autorskom práve nespomenú aj obchodné právo, ktoré poskytuje autorskému subjektívnemu právu ochranu v prípade, ak autorskoprávny delikt naplní znaky skutkovej podstaty nekalosúťažného konania v zmysle ustanovenia § 44 a nasl. Obchodného zákonníka[13].

Najtypickejšie sa súkromnoprávnych nárokov oprávnená osoba domáha prostredníctvom žaloby, prostredníctvom civilného procesu (predovšetkým sporového). V Občianskom súdnom poriadku[14], ako základnom procesnoprávnom kódexe, nachádzame okrem všeobecnej úpravy i osobitné ustanovenia o predbežných opatreniach vo veciach duševného vlastníctva (§ 76 ods. 1 písm. h) Občianskeho súdneho poriadku) a zabezpečení dôkazu vo veciach týkajúcich sa práva duševného vlastníctva (§ 78b a nasl. Občianskeho súdneho poriadku). Z procesnoprávnej stránky prichádza však prichádza do úvahy i mimosúdne riešenie sporu v rámci rozhodcovského konania upraveného v zákone č. 244/2002 Z.z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov, prípadne mimosúdne prostredníctvom inštitútu mediácie podľa zákona č. 420/2004 Z.z. o mediácii v znení neskorších predpisov.

Protiprávne zásahy do autorského práva však môžu presiahnuť úroveň intenzity ktorú pokrývajú odvetvia súkromného práva. V takých prípadoch je nevyhnutné zvážiť použitie prostriedkov ochrany z oblasti práva verejného. Významnou mierou sa na ochrane subjektívneho autorského práva podieľajú aj správne a trestné právo. Správne právo predstavuje samostatné odvetvie slovenského právneho poriadku, ktoré reguluje administratívnoprávne vzťahy, teda vzťahy súvisiace s výkonom verejnej správy. Jedným z úsekov verejnej správy je aj oblasť kultúry, ktorá zahŕňa široké spektrum právnych vzťahov. Administratívnoprávna ochrana autorskému právu je poskytovaná predovšetkým prostredníctvom priestupkového práva (konkrétne prostredníctvom priestupku podľa ustanovenia § 32 ods. 1 písm. b) Priestupkového zákona[15]).

Trestnoprávna ochrana je autorským právam poskytovaná primárne prostredníctvom ustanovenia § 283 Trestného zákona[16] upravujúceho trestný čin porušovania autorského práva, systematicky zaradeného do štvrtého dielu piatej hlavy osobitnej časti Trestného zákona nazvaného „Trestné činy proti priemyselným právam a proti autorskému právu“. Okrem uvedeného trestného činu môže autorskoprávny delikt s ohľadom na skutkový stav konkrétneho prípadu naplniť aj znaky skutkovej podstaty ďalších trestných činov, napríklad trestného činu poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči informácií podľa ustanovenia § 247 Trestného zákona, poškodzovania a znehodnocovania kultúrnej pamiatky podľa ustanovenia § 248a Trestného zákona, falšovania predmetov kultúrnej hodnoty podľa ustanovenia § 249a Trestného zákona, zneužívania informácií v obchodnom styku podľa ustanovenia § 265 Trestného zákona a pod.

Diferenciácia zodpovednosti z hľadiska systému právneho poriadku (medziodvetvová diferenciácia) vychádza z rôznych skutkových podstát, teda z rôznych skutkov vymedzených všeobecnými znakmi, z rôzneho stupňa jeho spoločenskej nebezpečnosti či škodlivosti, ale aj z rôznych druhov a intenzity hroziacich sankcií.

---

[13] Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“).
[14] Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky súdny poriadok“).
[15] Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisoch (ďalej len „Priestupkový zákon“).
[16] Zákon č. 300/2005 Z.z. trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).

Administratívnoprávna zodpovednosť za autorskoprávny delikt

Správne právo predstavuje samostatné odvetvie verejného práva, ktoré svojím poslaním a zameraním slúži na reguláciu spoločenských vzťahov vznikajúcich pri výkone štátnej moci vo sfére verejnej správy, pričom ich subjekty sú nositeľmi práv a povinností ustanovených jeho normami (tzv. administratívnoprávne vzťahy). „Normy správneho práva tak upravujú neobyčajne široký okruh spoločenských vzťahov, v ktorých hrá rozhodujúcu rolu organizácia a činnosť najrôznejších správnych orgánov, a ktoré sa ako veľmi frekventované ďalej dotýkajú denného života občanov ako fyzických osôb a rovnako tak i postavenia a činnosti rozmanitých právnických osôb.“[17] Ako normatívny systém je správne právo bezprostredne späté s organizáciou a činnosťou verejnej správy a jeho úprava sa dotýka rozsiahlej organizačnej a mocensko-ochrannej činnosti orgánov štátu a verejnoprávnych korporácií. Predmetom úpravy sú tie spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú a realizujú sa v súvislosti s výkonom verejnej správy, pričom jedným zo subjektov je vždy orgán verejnej správy ako nositeľ verejnej moci.[18] Verejnoprávnymi charakterovými črtami je predovšetkým jeho mocensko-regulačná povaha a realizácia autoritatívnym spôsobom a z mocenských pozícií.

Kľúčovým pojmom je verejná správa. Verejná správa predstavuje správu verejných záležitostí vo verejnom záujme orgánmi verejnej moci, ktoré ju realizujú ako právom uloženú povinnosť, a to z ich postavenia verejnoprávnych subjektov. Pojem verejného záujmu je z právneho hľadiska neurčitý, pričom jeho význam bližšie definujú a vymedzujú osobitné zákony. Vo všeobecnosti možno povedať, že ide o záujem všeobecne prospešný. [19] Organizačne verejnú správu reprezentuje predovšetkým štát (prostredníctvom svojich orgánov) a verejnoprávne subjekty, čoby predstavitelia a nositelia verejnej moci. Verejná správa pozostáva z dvoch základných zložiek, a to zo štátnej správy a (miestnej a záujmovej) samosprávy. Z funkčného hľadiska možno verejnú správnu definovať ako výkonnú činnosť štátu zabezpečovanú prostredníctvom jeho orgánov, ako aj výkonnú činnosť ďalších verejnoprávnych subjektov pri spravovaní verejných záležitostí, pričom táto činnosť je realizovaná ako prejav výkonnej moci v štáte. Naproti tomu súkromná správa spravuje len súkromné záležitosti a vykonávajú ju len súkromné osoby sledujúce dosahovanie vlastných súkromných cieľov, pričom jej realizácia je považovaná za výkon oprávnenia (nie povinnosti).

V prípade narušenia spoločenských vzťahov chránených normami správneho práva [20] , hovoríme o vzniku administratívnoprávnej zodpovednosti. Tá slúži predovšetkým na napĺňanie základných funkcií verejnej správy, realizuje sa ako integrálna súčasť jej výkonu, a preto je jej úlohou spolupôsobiť pri realizácii cieľov, úloh a funkcií verejnej správy.

---

[17] PRŮCHA, P. 2004. *Správní právo. Obecní část*. 6. doplněné a aktualizovaná vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004. s. 19. (pozn. preklad autora).

[18] MACHAJOVÁ, J. a kol. 2009. *Všeobecné správne právo*. 3. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2009. s. 68.

[19] HORZINKOVÁ, E., FIALA, Z, 2010. *Správní právo hmotné. Obecná část*. Praha : Leges, 2010. s. 10.

[20] V niektorých prípadoch administratívnoprávna zodpovednosť poskytovaním ochrany zastrešuje aj práva či oprávnené záujmy stanovené právnymi normami iných právnych odvetví. Treba však konštatovať, že na druhej strane i normám správneho práva poskytujú ochranu i iné právne odvetvia (napr. porušením noriem správneho práva často dochádza k spáchaniu trestného činu a založeniu trestnoprávnej zodpovednosti, alebo k spôsobeniu majetkových škôd a vzniku súkromnoprávnej zodpovednosti a pod.).

Administratívnoprávna (administratívna, správnoprávna) zodpovednosť je jedným z druhov verejnoprávnej zodpovednosti, v rámci ktorej orgány verejnej správy uplatňujú príslušnými administratívnoprávnymi normami stanovené sankcie voči subjektom porušujúcim administratívnoprávne povinnosti, a tým poskytujú ochranu spoločenským záujmom v oblasti verejnej správy. „Zodpovednosťou za správny delikt (správnoprávnou, administratívnoprávnou zodpovednosťou) sa spravidla rozumie zodpovednostný právny vzťah medzi páchateľom a subjektom verejnej správy (štátom, obcou, krajom, inou verejnoprávnou korporáciou, osobou verejného práva) reprezentovaným správnym orgánom, ktorého obsahom je právo, resp. povinnosť správneho orgánu uložiť za správny delikt správny trest alebo ochranné opatrenie a povinnosť páchateľa strpieť uloženie správneho trestu (ochranného opatrenia) a splniť ho.“ [21] Realizácia administratívnoprávnej zodpovednosti je možná len vo vzťahu určitého konkrétneho subjektu správneho práva k inému správnoprávnemu subjektu, pričom správny orgán uplatňujúci zodpovednosť vystupuje ako reprezentant verejnej moci a vo vzťahu k zodpovednému subjektu vystupuje v nadradenom postavení.

Administratívnoprávna zodpovednosť je vnímaná v zmysle tzv. sankčnej koncepcie právne zodpovednosti (retrospektívne chápanie) a vzniká a nastupuje až v dôsledku porušenia právnej povinnosti a jej uplatnenie sa prejavuje uložením sankcie. „Sankcia je preto vždy v istom slova zmysle zodpovednosťou v akcii, pričom správnoprávne sankcie nemožno ukladať inak než ako prejav správnoprávnej zodpovednosti.“[22]

Táto právna zodpovednosť nastupuje v prípadoch narušenia spoločenských vzťahov chránených správnym právom, preto základom administratívnoprávnej zodpovednosti je správny delikt. „Za správny delikt možno všeobecne považovať protiprávne konanie zodpovednej osoby, ktorého znaky sú uvedené v zákone a s ktorým zákon spája hrozbu sankcie trestnej povahy ukladanej v rámci výkonu verejnej správy.“ [23] Všeobecnými pojmovými znakmi správneho deliktu sú protiprávnosť, sankcionovateľnosť, zodpovedná osoba, zavinenie (okrem prípadov objektívnej zodpovednosti) a ustanovenie znakov deliktu priamo zákonom.[24] Správne delikty bývajú v teórii správneho práva triedené z viacerých hľadísk. Základným členením je klasifikácia správnych deliktov na priestupky, iné správne delikty fyzických osôb postihované na základe zavinenia, zmiešané správne delikty (tzn. správne delikty fyzických a právnických osôb postihované bez ohľadu na zavinenie), správne disciplinárne delikty a správne poriadkové delikty.[25]

Následkom založenia administratívnoprávnej zodpovednosti je nastúpenie sankcií, ktorých účelom sú v závislosti od konkrétneho druhu buď reparácia (obnovenie porušeného právneho vzťahu), alebo represia. Jednotlivé prípustné druhy sankcií sú obsiahnuté v mnohých právnych predpisoch správneho práva. Istú čiastočnú kodifikáciu predstavuje ustanovenie § 11 Priestupkového zákona. Účelom uplatňovania administratívnoprávnej zodpovednosti ukladaním sankcií je odstránenie

[21] PRÁŠKOVÁ, H. 2013. *Základy odpovědnosti za správní delikty*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. s. 12. (pozn. preklad autora).
[22] PRŮCHA, P. 2004. *Správní právo. Obecní část*. 6. doplněné a aktualizovaná vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004. s. 321. (pozn. preklad autora).
[23] MATES, P. a kol. 2010. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. s. 13. (pozn. preklad autora).
[24] ŠKULTÉTY, P. a kol. 2005. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Dotlač I. vydania. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2005. s. 149.
[25] HAŠANOVÁ, J. 2011. *Správne právo. Všeobecná a osobitná časť*. Vydanie prvé. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. s. 68.

poruchy vzniknuvšej v dôsledku správneho deliktu a zároveň eliminovanie škodlivých následkov s cieľom zabrániť, resp. predísť opakovaniu porušovania povinnosti.

Tento príspevok sa zameriava na jednu z parciálnych úsekov verejnej správy, a to úsek kultúry. „Správa na úseku kultúry predstavuje veľký a značne diferencovaný celok, ktorý zahŕňa predovšetkým umenie, osvetovú činnosť, divadelnú činnosť, pamiatkovú starostlivosť, činnosť masmédií, činnosť múzeí a galérií, knižničnú činnosť, vydávanie periodickej tlače a neperiodických publikácií, veci cirkví a náboženských spoločností, verejné kultúrne podujatia a zabezpečovanie podmienok na realizáciu autorského práva.“ [26] Zástancovia extenzívneho výkladu obsahu a rozsahu jednotlivých úsekov verejnej správy sú toho názoru, že správou kultúry rozumieme akékoľvek vzťahy, ktoré zastrešuje pôsobnosť Ministerstva kultúry Slovenskej republiky ako ústredného orgánu štátnej správy. Vo funkčnom zmysle vymedzujeme verejnú správu na úseku kultúry ako cieľavedomú, organizujúcu, výkonnú, nariaďovaciu a kontrolnú činnosť, zameranú na napĺňanie verejnej kultúrnej politiky a zabezpečenie verejne potrebných úloh na tomto úseku.[27]

Oblasť kultúry vytvára celý rad vzťahov, ktoré nie sú upravené normami správneho práva, ale tiež sú predmetom a obsahom verejnej správy. Uvedené platí predovšetkým s ohľadom na autorské právo, preto v intenciách témy príspevku i v správnom práve hovoríme o ochrane autorskoprávnych (tzn. občianskoprávnych) vzťahov. So zreteľom na zameranie príspevku pozornosť sústredíme výlučne na administratívnoprávnu zodpovednosť za jeden z druhov správnych deliktov, a teda za priestupok na úseku kultúry. V tejto súvislosti budú predmetom skúmania predovšetkým predpoklady založenia administratívnoprávnej zodpovednosti za priestupok, vymedzenie jednotlivých znakov skutkovej podstaty priestupku na úseku kultúry v zmysle ustanovenia § 32 ods. 1 písm. b) Priestupkového zákona a možné spôsoby sankcionovania páchateľa.

Autorskoprávny delikt v podobe priestupku na úseku kultúry

Priestupky predstavujú jeden z druhov správnych deliktov. Ich právna úprava (na rozdiel od iných druhov správnych deliktov) je čiastočne kodifikovaná, a to v Priestupkovom zákone, ktorý obsahuje úplnú kodifikáciu všeobecných hmotnoprávnych aspektov priestupkového práva, čiastočnú kodifikáciu jednotlivých skutkových podstát a viac-menej ucelenú procesnoprávnu úpravu konania o priestupkoch.

Priestupok je legálne definovaný v ustanovení § 2 Priestupkového zákona ako zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a ktoré je za priestupok označené priestupkovým zákonom alebo iným zákonom. Generálna klauzula je budovaná na kombinácii jeho pozitívneho a negatívneho vymedzenia. Priestupkom toto protiprávne konanie nemôže byť v prípade, ak je iným správnym deliktom podľa osobitných predpisov alebo trestným činom. „Z negatívneho vymedzenia priestupku vyplýva, že nemožno jedným a tým istým skutkom spáchať súčasne dva delikty: priestupok a zároveň iný správny delikt, alebo priestupok

[26] KISELYOVÁ, Z. 2011. Správne trestanie na úseku kultúry. In HAMUĽÁK, O. (ed.). 2011. *Právo v umění a umění v právu : sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2011*. Praha : Leges, 2011. s. 427.

[27] SOBIHARD, J. a kol. 2010. Správne právo – osobitná časť. 1. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2010. s. 190.

a zároveň trestný čin (zločin či prečin).“[28] V súvislosti so vzťahom priestupku a trestného činu možno konštatovať, že právna úprava priestupku sa uplatní len vtedy, ak daný delikt nenapĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu, tzn. priestupok je voči trestnému činu subsidiárny.[29]

Z uvedenej legálnej definície vyvodzujeme formálne a materiálne znaky priestupku, ktoré musia byť naplnené súčasne. Formálnymi zákonnými znakmi sú predovšetkým všeobecné znaky, spoločné pre všetky priestupky (napr. vek, príčetnosť, zavinenie) a typové znaky (tzn. znaky skutkovej podstaty), ktoré slúžia na individualizáciu konkrétneho priestupku. Materiálna stránka priestupku spočíva v jeho spoločenskej nebezpečnosti, škodlivosti a vyjadruje skutočnosť, že všeobecným objektom priestupku je záujem spoločnosti (nie jednotlivca), pričom v spojení s ustanovením § 1 Priestupkového zákona ide o záujem spoločnosti na riadnom fungovaní verejnej správy, na udržiavaní verejného poriadku a na ochrane občianskeho spolunažívania. Pojem spoločenská škodlivosť Priestupkový zákon (ani iný zákon) nevymedzuje. „Všeobecne sa ňou rozumie to, čo je v rozpore s účelom právneho poriadku. Určenie, či spoločenská škodlivosť je vôbec daná a aký stupeň dosahuje, závisí na posúdení všetkých okolností daného prípadu.“[30] Riešenie uvedenej otázky bude zohrávať významnú úlohu v tých prípadoch, kde dochádza k prekrývaniu formálnych znakov priestupkov a trestných činov a dané posúdenie je nevyhnutné realizovať vždy individuálne vo vzťahu k okolnostiam konkrétneho prípadu.

Nevyhnutným pojmovým znakom priestupku je protiprávnosť (nedovolenosť, reprobovanosť), ktorá vyjadruje skutočnosť, že určité správanie je v rozpore s právnym poriadkom. Okolnosťami vylučujúcimi protiprávnosť v priestupkovom práve sú nutná obrana (ustanovenie § 2 ods. 2 písm. a) Priestupkového zákona), krajná núdza (ustanovenie § 2 ods. 2 písm. b) Priestupkového zákona) a konanie na príkaz (ustanovenie § 6 Priestupkového zákona in fine). Ak bude v konkrétnom prípade daná niektorá z menovaných okolností, nebude možné hovoriť o naplnení znaku protiprávnosti, a teda k spáchaniu priestupku nedôjde. Od uvedeného je nevyhnutné odlišovať situácie, kedy na počiatku protiprávnosť jestvovala a skutok bol kvalifikovaný ako priestupok, avšak neskôr nastali okolnosti odôvodňujúce zánik zodpovednosti za priestupok. Prejednanie priestupku, resp. vykonanie uloženej sankcie v naznačenom zmysle znemožňujú uplynutie času, amnestia udelená vládou (ustanovenie § 20 Priestupkového zákona) a smrť páchateľa. Ako priestupok možno kvalifikovať len také protiprávne konanie, ktoré za priestupok *expressis verbis* označuje Priestupkový zákon alebo iný zákon. Ak by ono výslovné označenie absentovalo, išlo by o iný správny delikt.

Jednotlivé skutkové podstaty priestupkov na úseku kultúry upravuje ustanovenie § 32 ods. 1 Priestupkového zákona. Z pohľadu autorského práva, ktoré je predmetom príspevku, je rozhodujúce písm. b) uvedeného ustanovenia, podľa ktorého sa priestupku dopustí ten, kto neoprávnene použije dielo podľa autorského práva alebo umelecký výkon. Nemožno prehliadnuť, že ustanovenie § 32 ods. 1 písm. b) Priestupkového zákona poskytuje ochranu len autorským právam a právam výkonných umelcov, resp. dielam a umeleckým výkonom. Z istých nepochopiteľných

[28] MACHAJOVÁ, J. a kol. 2009. *Všeobecné správne právo*. 3. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2009. s. 201.
[29] KUČEROVÁ, H., HORZINKOVÁ, E. 2011. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. 2. vydání. Praha : Leges, 2011. s. 20.
[30] MATES, P. a kol. 2010. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. s. 52. (pozn. preklad autora).

dôvodov právna úprava na tomto mieste opomína ochranu zvukových, zvukovo-obrazových záznamov a rozhlasového a televízneho vysielania.

Na objasnenie a sankcionovanie priestupku musia byť naplnené všetky štyri znaky skutkovej podstaty priestupku, a to objekt, objektívna stránka, subjekt, subjektívna stránka. „Ak pri niektorej časti skutkovej podstaty existujú pochybnosti o jej existencii a nebola preukázaná nado všetku pochybnosť, uplatní sa zásada *in dubio pro reo*.“[31]

Všeobecným objektom v tomto prípade je záujem spoločnosti na ochrane kultúrneho bohatstva pred neoprávneným používaním, resp. na zachovaní a rešpektovaní istých práv občanov, pričom tieto sú prostredníctvom vymedzenia druhového objektu konkretizované ako práva a oprávnené záujmy nositeľov subjektívneho autorského práva a práva výkonných umelcov. Individuálnym objektom uvedených priestupkov je záujem na ochrane výhradného majetkového autorského práva pred neoprávneným používaním diela (a práv výkonných umelcov v súvislosti s používaním umeleckého výkonu). Hmotným predmetom útoku je dielo, tzn. nehmotný statok spĺňajúci pojmové znaky autorského diela a požívajúci autorskoprávnu ochranu. Z uvedeného vyplýva, že prostredníctvom skutkovej podstaty priestupku podľa § 32 ods. 1 písm. b) Priestupkového zákona je ochrana poskytovaná výlučne výhradnému majetkovému právu použiť dielo. Vzhľadom na podstatu a funkciu správnoprávnej ochrany a správneho práva vôbec, je celkom pochopiteľné, že ochrana výhradných osobnostných práv autora ani ďalších majetkových práv nie je v danej skutkovej podstate (ba dokonca ani v žiadnom inom správnom delikte) zahrnutá.

„Objektívna stránka priestupku spočíva v konaní, následku a príčinnej súvislosti medzi konaním a následkom a charakterizuje spôsob spáchania priestupku a jeho následok.“[32] Konaním rozumieme tak aktívne, ako i pasívne (opomenutie, nečinnosť) správanie subjektu. Objektívna stránka skutkovej podstaty priestupku podľa ustanovenia § 32 ods. 1 písm. b) Priestupkového zákona spočíva v neoprávnenom použití diela (možno konštatovať, že pôjde o komisívne priestupky). Pod použitým výrazom „použitie“ je nutné rozumieť použitie autorského diela v autorskoprávnom zmysle. Preto pre posúdenie naplnenia objektívnej stránky sú relevantné predovšetkým ustanovenia Autorského zákona týkajúce sa možností používania autorských diel. Jednotlivé spôsoby použitia autorského diela demonštratívne vymenúva ustanovenie § 18 ods. 2 Autorského zákona, pričom legálne definície niektorých z nich obsahujú ďalšie ustanovenia Autorského zákona (napr. ustanovenie § 5 alebo § 11). Autorské dielo možno oprávnene použiť so súhlasom autora, resp. iného subjektu oprávneného vykonávať výhradné majetkové právo použiť dielo (udeleným v licenčnej zmluve), alebo bez súhlasu oprávneného subjektu, a to na základe niektorej zo zákonných licencií. Každé iné použitie diela je neoprávnené.

Následkom (druhým obligatórnym znakom objektívnej stránky, ktorým vo všeobecnosti rozumieme ohrozenie alebo porušenie objektu priestupku) je porušenie výhradného majetkového práva použiť dielo, resp. udeliť súhlas na použitie diela. Na základe uvedeného možno konštatovať, že priestupok podľa ustanovenia § 32 ods. 1 písm. b) Priestupkového zákona je priestupkom poruchovým. Rozsah a kvalita následku je relevantná pri určení výmery sankcie v zmysle ustanovenia § 12 Priestupkového zákona.

[31] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. apríla 2009, sp. zn. 2 Sžo 55/2008.
[32] KUČEROVÁ, H., HORZINKOVÁ, E. 2011. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. 2. vydání. Praha : Leges, 2011. s. 26. (pozn. preklad autora).

Na založenie zodpovednosti za priestupok je nevyhnutné, aby medzi konaním a následkom bola daná príčinná súvislosť (tzv. kauzálny nexus). „Všeobecne je príčinou chápaný akýkoľvek jav, bez ktorého by iný jav (následok, stav, situácia) nenastal, či nenastal určitým spôsobom. Toto vymedzenie je však značne široké a pre potreby priestupkového práva sa preto postupuje podľa zásady tzv. umelej izolácie, kedy sa iba zisťuje, či príčinou následku popísaného v skutkovej podstate bolo konanie páchateľa popísané v skutkovej podstate. Ďalej je uplatňovaná zásada tzv. konkrétneho skúmania príčinného vzťahu, čiže gradácia príčinnej súvislosti. Ide o postup, kedy sa pri skúmaní príčinného vzťahu zisťuje, ktoré príčiny mali skutočný význam pre vznik právne relevantného následku.“ [33] Príčinná súvislosť medzi konaním a následkom bude daná vtedy, ak konanie popísané v skutkovej podstate (tzn. použitie diela bez súhlasu autora, resp. v rozpore s jeho súhlasom alebo ustanoveniami Autorského zákona o zákonných licenciách) je príčinou následku (tzn. porušenia autorského práva).

Páchateľom priestupku, teda osobou, ktorá svojim konaním naplnila všetky znaky skutkovej podstaty priestupku, môže byť len nepodnikajúca fyzická osoba. V zmysle ustanovenia § 6 Priestupkového zákona i za porušenie povinnosti uloženej právnickej osobe bude zodpovedať fyzická osoba, a to tá, ktorá za ňu konala, resp. mala konať, a pokiaľ ide o konanie na príkaz, zodpovedať bude ten, kto taký príkaz dal. Možno konštatovať, že postihovanie právnickej osoby, či podnikajúcej fyzickej osoby za autorskoprávny delikt dosahujúci intenzitu správneho deliktu zasluhuje de lege ferenda väčšiu pozornosť.

Priestupková deliktuálna spôsobilosť fyzickej osoby je viazaná na dve základné podmienky, a to vek a príčetnosť (ustanovenie § 5 Priestupkového zákona). Veková hranica priestupkovej zodpovednosti je určená dovŕšením pätnásteho roku veku. Zákonodarca pri stanovení veku vychádzal z toho, že dosiahnutím pätnásteho roku veku fyzická osoba nadobúda rozumovú a vôľovú vyspelosť v takej miere, ktorá jej umožňuje posúdiť následky svojho konania a ovládať svoje konanie. Osobitné postavenie Priestupkový zákon priznáva mladistvým páchateľom, teda páchateľom, ktorí v čase spáchania skutku dovŕšili pätnásty, avšak neprekročili osemnásty rok veku. Priestupok mladistvého páchateľa nemožno prejednať v rozkaznom konaní a horná hranica zákonom stanovenej pokuty sa znižuje na polovicu (tzn. v prípade priestupku na úseku kultúry na 33,- eur).

Pre založenie zodpovednosti za priestupok je nevyhnutné skúmať príčetnosť páchateľa. Pokiaľ nie je preukázaný opak, príčetnosť sa prezumuje.[34] Priestupkový zákon túto skutočnosť vymedzuje negatívne, teda vymedzením nepríčetnosti, ktorou rozumieme stav duševnej poruchy, v dôsledku ktorej osoba v dobe činu nie je schopná rozpoznať jeho škodlivosť pre spoločnosť alebo ovládať svoje konanie. Duševná porucha ako kritérium príčetnosti býva vymedzovaná ako odchýlka prežívania a správania jedinca od normy, pričom môže trvať aj len krátku dobu alebo byť trvalejšieho charakteru. Na duševnú poruchu nadväzuje druhé kritérium v podobe nedostatku rozpoznávacej a ovládacej schopnosti, pričom postačuje nedostatok jednej z týchto schopností. Posudzovanie je nevyhnutné činiť so zreteľom na povahu konkrétneho priestupku.[35] Pokiaľ je však priestupok spáchaný v stave nepríčetnosti,

[33] MATES, P. a kol. 2010. *Základy správního práva trestního*. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. s. 65. (pozn. preklad autora).
[34] ŠKULTÉTY, P. a kol. 2005. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť*. Dotlač I. vydania. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2005. s. 156.
[35] MATES, P. a kol. 2010. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. s. 67.

ktorý si páchateľ privodil sám požitím alkoholu alebo inej návykovej látky, nepríčetnosť páchateľa zodpovednosti nezbavuje. Pre úplnosť dodávame, že zbavenie spôsobilosti na právne úkony v občianskom súdnom konaní nemá pre posúdenie otázky nepríčetnosti v priestupkovom práve žiadny význam.[36]

Osobná pôsobnosť Priestupkového zákona sa vzťahuje na každú fyzickú osobu bez ohľadu na štátnu príslušnosť a dôvod pobytu na území Slovenskej republiky, pokiaľ bol priestupok spáchaný na jej území. V priestupkovom práve však existuje aj inštitút hmotnoprávnej exempcie, ktorý je upravený v ustanovení § 9 Priestupkového zákona.[37]

Subjektívna stránka skutkovej podstaty priestupku predstavuje subjektívny prvok spočívajúci v zavinení, teda vo vnútornom psychickom vzťahu páchateľa k svojmu konaniu a jeho následkom. Priestupkový zákon tradične rozlišuje dve formy zavinenia, a to nedbanlivosť a úmysel. Vychádzajúc z pravidla zakotveného v ustanovení § 3 Priestupkového zákona, pre naplnenie subjektívnej stránky skutkovej podstaty rozoberaného priestupku na úseku kultúry postačí preukázanie zavinenia vo forme nedbanlivosti.

Pri naplnení všetkých obligatórnych znakov skutkovej podstaty, za priestupok neoprávneného použitia autorského diela možno v zmysle ustanovenia § 32 ods. 2 Priestupkového zákona uložiť pokutu do výšky 99,- eur. So zreteľom na okolnosti konkrétneho prípadu nie je vylúčené uloženie ochranného opatrenia zhabania veci podľa ustanovenia § 18 Priestupkového zákona.

Pri určovaní výšky pokuty v konkrétnom prípade sa v zmysle ustanovenia § 12 Priestupkového zákona prihliada na závažnosť priestupku, najmä na spôsob spáchania, následky, okolnosti, za ktorých bol spáchaný, mieru zavinenia, pohnútky a osobu páchateľa. Výnosy z pokút uložených za spáchanie priestupku na úseku kultúry sú v zmysle ustanovenia § 13 ods. 3 Priestupkového zákona príjmom rozpočtu obce. Za presnejšiu považujeme formuláciu ustanovenia § 105c Autorského zákona ČR, ktorý uvádza, že pokuty vyberá a vymáha (cestou daňovej alebo civilnej exekúcie) orgán, ktorý ich uložil, čiže v prvom stupni obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou. Pritom platí, že príjem z pokút je príjmom rozpočtu, z ktorého je hradená činnosť tohto orgánu.

Vzhľadom na skutočnosť, že naplnením skutkovej podstaty priestupku môže zodpovedný subjekt dosiahnuť s uvedenou pokutou až mnohonásobne vyššie výnosy, je zákonodarcom zvolená sankcia viac-menej bagateľná. Pre porovnanie uvádzame, že podľa ustanovenia § 105a ods. 2 Autorského zákona ČR[38] za neoprávnené použitie autorského diela, ktoré naplní znaky priestupku, možno uložiť pokutu až do výšky 150 000,- Kč (čo v prepočte predstavuje čiastku blížiacu sa k šiestim tisícom eur). Zohľadňujúc pomerne častý výskyt daného autorskoprávneho deliktu a jeho možné negatívne následky, by *de lege ferenda* bolo namieste prehodnotiť výšku pokuty. Okrem uvedeného by bolo namieste zváženie (samozrejme, v rámci zachovania požiadavky legitímneho očakávania) prípustnosti i iných druhov sankcií, ktoré by spolu so zvýšenou sadzbou pokuty mohli pozitívne prispieť k preventívnemu pôsobeniu sankcie, ktoré je *de lege lata* potláčané do úzadia.

---

[36] KUČEROVÁ, H., HORZINKOVÁ, E. 2011. *Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou*. 2. vydání. Praha : Leges, 2011. s. 45.

[37] Pozri bližšie HAŠANOVÁ, J. 2011. *Správne právo. Všeobecná a osobitná časť*. Vydanie prvé. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. s. 124-125.; POTÁSCH, P. 2011. *Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov*. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. s. 28.

[38] Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) (ďalej len „Autorský zákon ČR“).

Na tomto mieste považujeme za potrebné upozorniť na to, že Priestupkový zákon pojem priestupok vymedzuje všeobecne a pripúšťa, aby za tento druh správneho deliktu bolo označené aj iné konanie, a to osobitným zákonom. Preto Priestupkový zákon nie je úplnou kodifikačnou normou. V súčasnosti sa v právnej teórii priestupkového práva objavujú tendencie vedúce k úvahám, podľa ktorých by Priestupkový zákon mal byť zmenený tak, aby obsahoval len všeobecné ustanovenia a všeobecné priestupky proti poriadku vo verejnej správe a ostatné priestupky by mali byť obsahom príslušných osobitných predpisov (tzv. atomizácia priestupkového práva). [39] Pokiaľ ide o problematiku administratívnoprávneho postihu autorskoprávnych deliktov ako priestupkov, s týmto názorom sa stotožňujeme s nasledovným odôvodnením. Konštrukcia skutkových podstát priestupkov na úseku kultúry týkajúcich sa autorského práva je budovaná na blanketných normách, preto pre posúdenie predovšetkým objektu a objektívnej stránky je nevyhnutné siahnuť po ustanoveniach Autorského zákona. To, samozrejme, nie je prekážkou domáhania sa administratívnoprávnej ochrany, avšak domnievame sa, že z hľadiska kompaktnosti a prehľadnosti úpravy právnych prostriedkov ochrany by nebolo na škodu zaradenie príslušných skutkových podstát priestupkov priamo do Autorského zákona. Uvedený prístup zvolil i český zákonodarca, ktorý priestupky a iné správne delikty neoprávnene zasahujúce do autorských práv do hlavy VI Autorského zákona ČR. Pozitívom českej právnej úpravy je predovšetkým pokrytie takých neoprávnených zásahov, ktoré slovenská právna úprava z administratívnoprávneho hľadiska nereflektuje (tzn. neoznačuje tieto delikty za priestupky), i precíznosť vyjadrovania skutkových podstát priestupkov.

Záver

Z predchádzajúceho výkladu je evidentné, že práva vznikajúce v súvislosti s vytvorením a následným spoločenským uplatnením autorskoprávne chránených diel sú častým terčom neoprávnených zásahov (autorskoprávnych deliktov) rozličnej povahy a intenzity. Obsah jednotlivých osobnostných a majetkových autorských práv a spôsob ich výkonu je determinantom rôznorodosti reprobovaných zásahov, ktoré môžu spočívať tak v konaní, ako i opomenutí a ktoré sa môžu prejavovať v ohrození alebo porušení práv k autorskému dielu. Autorskoprávny delikt tak môže mať podobu verejnoprávneho i súkromnoprávneho deliktu.

Pri „výbere“ právneho prostriedku ochrany subjektívneho práva treba zohľadňovať viaceré kritériá, ktoré stanovujú isté limity uplatniteľnosti právnych odvetví. Prvotne ide o predmet ochrany v jednotlivých subsystémoch zodpovednosti. Normy správneho práva zabezpečujú ochranu záujmov súvisiacich s výkonom verejnej správy, preto aj autorské práva sú predmetom ochrany v intenciách kvalifikovanejšieho zásahu ako je civilný autorskoprávny delikt. Pritom hodno upozorniť, že predmetom administratívnoprávnej ochrany je len výhradné majetkové právo použiť dielo. „V situáciách, kedy je treba správnoprávnu zodpovednosť uplatniť, pôjde o špecifickú mocenskú ochranu realizovanú orgánmi verejnej správy, ktorá však na druhej strane tiež zákonite nemôže smerovať proti všeobecnejším

[39] POTÁSCH, P. 2011. *Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov*. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. s. 19.

cieľom, úlohám a funkciám verejnej správy, ale naopak musí spolupôsobiť a napomáhať jej realizácii.“[40]

Východiskom pre rozlišovanie jednotlivých druhov právnej zodpovednosti je povaha skutku, autorskoprávneho deliktu, ktorý je jej základom. Formálna stránka právom zakázaného konania nijakým spôsobom neodlišuje neoprávnené zásahy do autorských práv od neoprávnených zásahov napríklad do práva na život. Jednoducho povedané, vyjadruje rozpor správania subjektu s objektívnym právom (rozpor konania regulovaného subjektu s právnym príkazom alebo zákazom vyjadreným v dispozícii právnej normy).[41] Tým, čo jednotlivé protiprávne konania odlišuje, je ich materiálna stránka (materiálna protiprávnosť), ktorá vyjadruje ich povahu a intenzitu so zreteľom na význam právom chráneného záujmu reprobovane dotknutého a stanovuje požiadavku dosiahnutia účelu (priority) právneho poriadku adekvátnymi prostriedkami.[42] Pri uplatňovaní administratívnoprávnej zodpovednosti je nevyhnutné zohľadňovať princíp subsidiarity, ktorý vo vzťahu k iným právnym odvetviam vyjadruje skutočnosť, že administratívne sankcie majú nastúpiť až v tom prípade, ak ochrana poskytovaná právam a oprávneným záujmom a zodpovednostné mechanizmy iných právnych odvetví nie sú dostačujúce alebo zlyhali. Na tomto mieste možno za akési určujúce kritériá, ktoré by mohli byť nápomocné pri určení intenzity zásahu dosahujúcej úroveň správneho deliktu, uviesť napríklad posudzovanie spôsobu a rozsahu porušenia autorského práva vo vzťahu k jeho dosahu pokiaľ ide o subjekty vnímajúce porušenie (napr. okruh osôb, ktoré mohli vnímať neoprávnené nakladanie s dielom prostredníctvom obecného rozhlasu a pod.), trvanie protiprávneho konania, povahu následku ako hlavného alebo vedľajšieho dôsledku a pod.

Na základe protiprávneho konania (za splnenia ďalších predpokladov) vzniká zodpovednostný právny vzťah, ktorý v rovine priestupkového práva vzniká medzi páchateľom ako zodpovednou osobou a správnym orgánom ako reprezentantom verejnej moci (celospoločenskej, štátnej vôle), pričom tieto subjekty majú právo, resp. povinnosť uložiť sankciu. Táto sankcia však nenastupuje priamo zo zákona, tak ako tomu je v súkromnom práve *ipso facto* samotným porušením povinnosti, ale je realizáciou aplikácie práva vydaním rozhodnutia príslušného orgánu po uskutočnení zákonom stanoveného konania.

Odlišujúcim aspektom medzi jednotlivými subsystémami zodpovednosti za autorskoprávny delikt je aj subjektívny prvok, zavinenie. Pre potreby zdôraznenia nevyhnutnosti posúdenia subjektívnej stránky a následnej správnej kvalifikácie deliktu uvádzame, že autorskoprávna zodpovednosť za neoprávnený zásah do osobnostných alebo majetkových autorských práv je založená na objektívnom princípe, čo znamená, že nie je rozhodujúce, či k porušeniu alebo ohrozeniu práv došlo na základe úmyselného či nedbanlivostného zavinenia. Relevanciu z hľadiska jej založenia objektívne právo pripisuje kvalifikovanej udalosti – následku. Touto (v zmysle ustanovenia § 56 Autorského zákona) je nielen samotné porušenie osobnostných alebo majetkových práva autorov, ale aj hrozba neoprávneného zásahu. Naproti tomu priestupok je zavineným autorskoprávnym deliktom. Po zistení existencie zavinenia na strane páchateľa je ešte nevyhnutné posúdiť sú aj jeho formu. V zmysle ustanovenia § 3 Priestupkového zákona zodpovednosť za priestupok podľa

[40] PRŮCHA, P. 2004. *Správní právo. Obecní část*. 6. doplněné a aktualizovaná vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004. s. 325. (pozn. preklad autora).
[41] PROKEŠ, J. 2011. Princíp ultima ratio trestného práva v praxi aplikačných orgánov. In *Justičná revue*, 2011, roč. 63, č. 4, s. 546.
[42]PROKEŠ, J. 2011. Princíp ultima ratio trestného práva v praxi aplikačných orgánov. In *Justičná revue*, 2011, roč. 63, č. 4, s. 546.

ustanovenia § 32 ods. 1 Priestupkového zákona môže vzniknúť aj neoprávneným použitím autorského diela z nedbanlivosti. Naproti tomu, pokiaľ má byť neoprávnený zásah do autorského práva kvalifikovaný ako trestný čin podľa § 283 Trestného zákona, je nevyhnutné preukázanie úmyslu neoprávnene zasiahnuť do autorských práv.[43]

Oproti súkromnému právu verejnoprávne odvetvia (a teda i správne právo) uprednostňujú kogentnosť úpravy vyjadrujúcu požiadavku ochrany záujmov na vytvorení podmienok pre nerušenú tvorbu a používanie výtvorov duševnej činnosti v značnej miere celospoločenských. V komparácii s civilným právom správne a trestné právo chránia práva autorov, resp. iných oprávnených osôb, pred kvalifikovanejšími zásahmi, ktoré sa vyznačujú istou spoločenskou nebezpečnosťou. Pokiaľ ide o začatie konania, konanie o priestupkoch na úseku kultúry a rovnako trestné konanie sú ovládané procesnou zásadou oficiality, začínajú z úradnej povinnosti (*ex offo*).

Rozdiely pri posudzovaní jednotlivých subsystémov zodpovednosti za autorskoprávny delikt vyvstávajú i v otázke subjektu oprávneného na rozhodovanie. Uplatnenie súkromnoprávnych nárokov sa realizuje v rámci občianskeho súdneho konania (civilného procesu), pričom civilné autorskoprávne delikty prejednávajú a rozhodujú všeobecné súdy Slovenskej republiky. Správne delikty vo všeobecnosti sa z hľadiska procesného objasňovania i prejednania nachádzajú na úrovni správnych orgánov, resp. orgánov verejnej správy. „Tradične je táto koncepcia daná tým, že správne delikty sú vo svojej podstate „zanedbateľné“ delikty, o ktorých by súd nemal rozhodovať práve z dôvodu nižšieho stupňa ich závažnosti a nebezpečnosti pre spoločnosť.“[44] V zmysle ustanovenia § 52 ods. 1 Priestupkového zákona je konanie o priestupkoch (prejednávanie priestupkov)[45] na úseku kultúry zverené v prvom stupni obvodným úradom. Pre určenie miestnej príslušnosti je podľa ustanovenia § 55 Priestupkového zákona spravidla rozhodujúce miesto spáchania priestupku. Rozhodnutie o vine a treste v prípade súdnych deliktoch (trestných činoch) je v rámci trestného konania zverené súdom, ktorých právomoc a príslušnosť je určená ustanoveniami Trestného poriadku.[46]

Široké spektrum právnych nástrojov slúžiacich ochrane autorských práv je výrazom značného významu autorského práva a záujmu spoločnosti na ochrane výsledkov tvorivej duševnej činnosti, avšak ani v najmenšom nemá podnecovať svojvôľu oprávnených subjektov, do ktorých autorských práv bolo neoprávnene zasiahnuté, pri výbere jednotlivého z nich. Pri voľbe adekvátneho prostriedku civilného, správneho či trestného práva je nevyhnutné zohľadňovať viaceré skutočnosti a „odstupňovať“ tak mieru represie v závislosti od intenzity porušenia či ohrozenia práv chránených autorským zákonom a jeho následku.

---

[43] Pri formulovaní uvedeného záveru vychádzame z ustanovenia § 17 Trestného zákona, ktoré vymedzuje konštrukciu subjektívnej stránky základnej skutkovej podstaty trestného činu nasledovne: „Pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou treba úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti.“.

[44] POTÁSCH, P. 2011. *Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov*. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. s. 35.

[45] Prejednanie priestupku je nevyhnutné odlišovať od štádiu objasňovania, v ktorom sa zabezpečujú podklady nevyhnutné pre začatie konania o priestupku a vydania rozhodnutia. Pozri bližšie POTÁSCH, P., HAŠANOVÁ, J. a kol. 2013. *Vybrané správne procesy (teoretické a praktické aspekty)*. 3. prepracované a rozšírené vydanie s judikatúrou. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2013. s. 214.

[46] Pozri bližšie IVOR, J. a kol. 2006. *Trestné právo procesné*. Prvé vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2006.

JUDr. Veronika Skorková, PhD.
Ústav súkromného práva
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
Tomášikova 20, 821 01 Bratislava

Použitá literatúra:

- HAŠANOVÁ, J. 2011. Správne právo. Všeobecná a osobitná časť. Vydanie prvé. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 437 s. ISBN 978-80-224-1176-9.
- HORZINKOVÁ, E., FIALA, Z, 2010. Správní právo hmotné. Obecná část. Praha : Leges, 2010. 208 s. ISBN 978-80-87212-55-4.
- KISELYOVÁ, Z. 2011. Správne trestanie na úseku kultúry. In HAMUĽÁK, O. (ed.). 2011. Právo v umění a umění v právu : sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2011. Praha : Leges, 2011. ISBN 978-80-8757-614-4. s. 427-434.
- KNAPP, V. 1995. Teorie práva. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 1995. 247 s. ISBN 80-7179-028-1.
- Knapp, V., Luby, Š. a kol. 1974. Československé občianske právo. II. zväzok. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava : Obzor, 1974.
- KUČEROVÁ, H., HORZINKOVÁ, E. 2011. Zákon o přestupcích s komentářem a judikaturou. 2. vydání. Praha : Leges, 2011. 480 s. ISBN 978-80-87212-94-3.
- LUBY, Š. 1962. Autorské právo. Prvé vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962. 404 s.
- LUBY, Š. 1968. Spoločná teoretická a praktická problematika osobnomajetkových práv. In Osobnomajetkové práva. Prvé vydanie. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968. s. 13-62.
- LUBY, Š. 2002. Základy všeobecného súkromného práva. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 2002. 287 s. ISBN 80-89122-00-0.
- MACHAJOVÁ, J. a kol. 2009. Všeobecné správne právo. 3. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2009. 511 s. ISBN 978-80-89363-36-0.
- MATES, P. a kol. 2010. Základy správního práva trestního. 5. vydání. Praha : C. H. Beck, 2010. 248 s. ISBN 978-80-7400-357-8.
- POTÁSCH, P. 2011. Komparatívne perspektívy verejnoprávnych deliktov. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2011. 248 s. ISBN 978-80-89447-53-4.
- POTÁSCH, P., HAŠANOVÁ, J. a kol. 2013. Vybrané správne procesy (teoretické a praktické aspekty). 3. prepracované a rozšírené vydanie s judikatúrou. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2013. 616 s. ISBN 978-80-89447-98-5.
- PRÁŠKOVÁ, H. 2013. Základy odpovědnosti za správní delikty. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2013. 446 s. ISBN 978-80-7400-456-8.
- PROKEŠ, J. 2011. Princíp ultima ratio trestného práva v praxi aplikačných orgánov. In Justičná revue. ISSN 1335-6461, 2011, roč. 63, č. 4, s. 546-554.
- PRUSÁK, J. 2001. Teória práva. II. vydanie. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001. 341 s. ISBN 80-7160-146-2.
- PRŮCHA, P. 2004. Správní právo. Obecní část. 6. doplněné a aktualizovaná vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2004. 356 s. ISBN 80-210-3350-9.

- SKŘEJPEK, M. 1992. Ius privatum – ius publicum, vzájemné vztahy a souvislosti. In Acta Universitatis Carolinae. Iuridica. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. ISSN 0323-0619, 1992, č. 2-3, s. 35-164.
- SOBIHARD, J. a kol. 2010. Správne právo – osobitná časť. 1. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, s.r.o., 2010. 344 s. ISBN 978-80-89447-26-8.
- ŠKULTÉTY, P. a kol. 2005. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Dotlač I. vydania. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2005. 221 s. ISBN 80-7160-205-1.

Názor na súčasnú právnu úpravu rodinného práva a úvahy de lege ferenda

Monika Pavlovová

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou právnej úpravy rodinného práva v súčasnej dobe. Autorka približuje základné princípy a zásady rodinného práva a ich prostredníctvom ozrejmuje nedostatky platnej právnej úpravy rodinného práva, s poukazom na porušovanie princípov a zásad rodinného práva v aplikačnej praxi. Záverečná časť príspevku je venovaná návrhom de lege ferenda, ktoré by podľa autorkinho názoru umožnili zabezpečiť v rámci rekodifikácie rodinného práva lepšiu ochranu rodiny ako základnej bunky spoločnosti a v prípade rozvratu rodiny lepšiu ochranu záujmov dieťaťa.

Kľúčové slová

Zásady, ochrana záujmov dieťaťa, rodinné právo, nedostatky právnej úpravy

Abstract

The proposed contribution deals with current legislation in the family law. The author presents the basic principles and rules of the family law and throw principles approximates gaps in the current legislation of family law, with emphasis to violation the principles of the family law in the praxis. The final section is devoted to recommendations de lege ferenda, which in the author's view could to provide by the recast of the family law better protection of the family and in the case of divorce, better protection of the interests of child.

Key words

Principles, protection of the interests of the child, family law, absence of the legislation.

Úvod

Rodinné právo patrí asi k najstarším odvetviam súkromného práva, preto ho možno považovať aj za jednu zo základných súkromnoprávnych disciplín. Odjakživa sa bezprostredne dotýka osobného života jednotlivca, čím teda zasahuje do nanajvýš súkromnej sféry človeka, či už ide o manželov, rodičov a ich deti, vzťahy medzi nimi alebo iné osoby, ktoré je možno považovať za členov rodiny a ktoré vstupujú do práv a povinností rodinnoprávnej povahy.

V súčasnej dobe prechádza rodinné právo výraznými zmenami najmä v spoločenských pomeroch. Nejde o zmeny vyslovene viditeľné, ale ide o zmeny

s veľkým dosahom, o zmeny v chápaní zmyslu a funkcie rodinnoprávnych vzťahov. Táto tendencia sa netýka iba slovenského rodinného práva, nakoľko ide o trend celoeurópsky, ktorý je ovplyvnený rozhodnutiami štrasburských orgánov ochrany práva, v ktorých je rozhodované o sťažnostiach pre porušovanie článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pri aplikácii rodinnoprávnych ustanovení je kladený dôraz na ľudskoprávnu dimenziu rodinného práva, na dôležitosť morálky spoločnosti, na čo aplikačná prax rodinného práva občas zabúda.

Súčasná právna úprava rodinného práva

Rodinnoprávne vzťahy sú v Slovenskej republike upravené v zákone o rodine č. 36/2005 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. apríla 2005. Už od roku 1950 je rodinnoprávna matéria vyčlenená z Občianskeho zákonníka, čo platí aj v účastnosti, nakoľko je upravená samostatným zákonom.

V objektívnom slova zmysle je možné považovať rodinné právo sa subsystém všeobecného súkromného práva. Normy rodinného práva upravujú pomery, ktoré vznikajú z prirodzených alebo napodobených príbuzenských zväzkov.[1] Tieto normy charakterizujú rodinnoprávne pomery, určujú subjekty rodinnoprávnych pomerov ako aj to, ako rodinnoprávne pomery vznikajú, menia sa, či prípadne zanikajú. Menovite ide o práva a povinnosti manželov, rodičov a detí, prípadne iných príbuzných, ktorí plnia voči rodine a deťom viaceré funkcie, čím nahradzujú deťom funkciu rodičov.

Z hľadiska súčasnej právnej úpravy zákona o rodine je možné rozdeliť predmet rodinnoprávnej úpravy do troch skupín:

1) Právne pomery manželov,
2) Rodičovské a príbuzenské právne pomery, ktoré sú založené biologickým zväzkom alebo osvojením,
3) Pomery, ktoré nahrádzajú výkon niektorých rodičovských práv, označované aj ako pomery tzv. náhradnej rodinnej výchovy.[2]

Pokiaľ hovoríme o právnych pomeroch manželov, je dôležité uviesť, že vznikajú zo slobodného a dobrovoľného rozhodnutia ženy a muža, ktorí chcú založiť manželský zväzok. Manželský zväzok uzavierajú spôsobom, ktorý je predpísaný zákonom. Pomery medzi manželmi sú pomermi osobnej povahy, z čoho vyplýva, že ide o vzťahy statusovej povahy[3], ktoré sú považované za neprevoditeľné a zároveň neodlučiteľné od svojich nositeľov, ktorými sú v tomto prípade iba manželia. Oprávnený manžel sa tak nemôže svojich práv vzdať a povinný manžel nemôže svoje povinnosti previesť na tretiu osobu.

Pokiaľ ide o majetkové pomery manželov, tie vyplývajú hlavne zo vzťahov pri plnení vzájomnej vyživovacej povinnosti a tiež zo vzťahov, ktoré súvisia s nadobúdaním spoločného majetku, nájmu bytu, či nájmu hnuteľností.

Pri rodičovských a príbuzenských právnych pomeroch, ktoré sú založené biologickým zväzkom alebo osvojením je ich úprava jednotná a to bez ohľadu na to, či sú rodičia manželmi, bývalými manželmi, teda manželmi rozvedenými alebo sa dieťa narodilo mimo manželského zväzku. Práva a povinnosti v týchto zväzkoch vyplývajú predovšetkým zo vzťahu rodičov a ich detí. Práva a povinnosti rodičov pri výchove, zastupovaní a správe majetku dieťaťa zanikajú dosiahnutím plnoletosti

[1] Luby, Š. 2002. *Dejiny súkromného práva*, 3. Vydanie, Šamorín: HEURÉKA, 2002, s. 299
[2] Cirák, J. a kol. 2009. *Ochrana a vymožiteľnosť subjektívnych občianskych práv po vstupe do Európskej únie*, Banská Bystrica, Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici: 2009, s. 182
[3] Cirák, J., Pavelková, B., Števček, M., 2008. *Rodinné právo,* Šamorín, HEURÉKA: 2008, s. 17

dieťaťa.[4] Rodinné právo upravuje ale aj povinnosti detí voči rodičom, napr. vyživovacia povinnosť detí voči rodičom.

Pomery, ktoré nahrádzajú výkon niektorých rodičovských práv, označované aj ako pomery tzv. náhradnej rodinnej výchovy, iba nahrádzajú výkon niektorých rodičovských práv a povinností inými osobami, pričom ostáva zachovaná vyživovacia povinnosť rodičov voči svojim deťom.

Rodinné právo je systematicky členené na niekoľko častí, ktoré ani na Slovensku nie sú totožné s vnútorným členením zákona o rodine. Hranice rodinného práva a iných subsystémov súkromného práva, predovšetkým občianskeho práva, ktoré obsahuje všeobecnú časť spoločne s úpravou majetkových práv manželov nie sú celkom jednoznačné.

Zásady rodinného práva

Pojmom zásady označujeme hlavné idey na podklade ktorých je tvorený systém práva. Pokiaľ chceme hovoriť o zásadách rodinného práva, nakoľko rodinné právo tvorí súčasť súkromného práva, aplikujú sa naň predovšetkým zásady súkromného práva. Keďže rodinnoprávne pomery sú špecifické, hlavné zásady ako zásada rovnosti a zásada individuálnej autonómie (slobody) je v rodinnoprávnej podobe modifikovaná.

Zásada ochrany manželstva, rodiny a rodičovstva spoločnosťou

Pokiaľ chceme hovoriť o zásade ochrany manželstva, rodiny a rodičovstva, je nutné podotknúť, že ide o najzákladnejšiu zásadu rodinnoprávnych vzťahov. Na tejto zásade je vybudované nielen rodinné právo ako také, ale aj rozsiahla časť sociálnoprávnej ochrany detí, pomoci a starostlivosť o rodinu.

Ochrana rodiny sa vzťahuje predovšetkým na zväzok muža a ženy, na ich deti bez ohľadu na to ako došlo k vzniku rodinného pomeru, či je okruh rodinných pomerov založený manželstvom, alebo vznikol takpovediac „umelo“, čiže osvojením dieťaťa, prípadne zverením dieťaťa do pestúnskej starostlivosti.

Za základ rodinného práva je možné považovať právnu úpravu manželstva. Manželstvo nemá zmluvný charakter, nakoľko ide o zväzok muža a ženy, ktorý spoločnosť uprednostňuje pokiaľ ide o založenie rodiny a výchovu detí. Tu si dovoľujem upozorniť na súvisiacu zásadu- zásadu dobrovoľnosti a slobodného rozhodnutia uzavrieť manželstvo, ktorá je založená na princípe dobrovoľného rozhodnutia muža a ženy uzavrieť manželstvo, kde ich vôľu nemožno nijako obmedziť.[5]

V nadväznosti na vyššie uvedené je nutné spomenúť zásadu rovnocennosti civilného sobáša a cirkevného sobáša. Civilné sobáše a cirkevné sobáše majú navzájom rovnakú právnu relevanciu, avšak v zmysle platnej právnej úpravy zákona o rodine je cirkevná jurisdikcia vylúčená pri zrušení manželstva rozvodom. V prípade, že je manželstvo hlboko a trvalo rozvrátené, manželské spolužitie nemožno obnoviť, je možné aby bolo súdom rozvedené.

S manželstvom úzko súvisí aj zásada monogamie, ktorú je možno považovať za historicky asi najstaršiu zásadu rodinného práva. Ako bolo uvedené vyššie, manželstvo je zväzkom muža a ženy, z toho vyplýva, že na našom území nie je

[4] Cirák, J., Pavelková, B., Števček, M., 2008. *Rodinné právo,* Šamorín, HEURÉKA: 2008, s. 18
[5] Cirák, J., Pavelková, B., Števček, M., 2008. *Rodinné právo,* Šamorín, HEURÉKA: 2008, s. 31

prípustná polygamia a preto právne predpisy nedovoľujú aby slovenský občan uzavrel platné manželstvo napr. podľa islamských právnych zásad.

Rodinné právo nechráni iba inštitút manželstva ale aj rodičovstvo, ktoré je spoločensky veľmi uznávaným poslaním ženy a muža. V súvislosti s rodičovstvom sa aktuálne otvára aj nová otázka ohľadom surogačného materstva, jeho možnosti, prípustnosti na Slovensku a podobne. Vo veci posúdenia náhradného materstva je z hľadiska slovenského práva zrejmé, že predpisy, ktoré upravujú umelé oplodnenie a poskytovanie zdravotnej starostlivosti priamo nevylučujú náhradné materstvo. Po hlbšej analýze zistíme, že aplikácia surogačného materstva je v našich podmienkach nemožná. Ustanovenie § 82 ods. 1 Zákona o rodine stanovuje, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila[6] a následne v odseku 2 vylučuje možnosti náhradného materstva a to tak, že dohody a zmluvy, ktoré sú v rozpore s odsekom 1 sú neplatné. Takýto typ zmlúv by bol neplatný aj z hľadiska Občianskeho zákonníka, nakoľko by neobstáli z hľadiska ustanovenia §39 Občianskeho zákonníka.

S ochranou rodičovstva úzko súvisí aj určenie rodičovstva, menovite ide o druhú domnienku otcovstva. V aktuálnom znení zákona absentuje možnosť dovolať sa neplatnosti vyhlásenia o otcovstve pri uplatnení druhej domnienky otcovstva. Preto by som považovala za vhodné doplniť úpravu, ktorá by umožnila rodičovi domáhať sa neplatnosti takéhoto vyhlásenia pre nedostatok slobody vôle v prípade násilia, omylu či bezprávnej vyhrážky v zákonom stanovenej lehote.

Zásada rovnosti v manželských právach a povinnostiach verzus ochrana slabšej strany- dieťaťa

Modifikácia všeobecnej súkromnoprávnej zásady rovnosti sa prejavuje najmä v nevyhnutnosti ochrany dieťaťa, nakoľko v rodinnoprávnych vzťahoch je dieťa považované za slabšiu stranu. Dieťa má v spoločnosti osobité postavenie, nakoľko nie je schopné samo sa o seba postarať a oveľa citlivejšie reaguje na narušené pomery v rodine.[7] V zmysle článku 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa je potrebné, aby bol záujem dieťaťa prvoradým pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, či už činnosti uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.[8]

Z toho dôvodu by sa v aplikačnej praxi malo pamätať najmä na ochranu práv dieťaťa. V prípade intervencie štátu do vzťahov v rodine, ktoré sa týkajú maloletého dieťaťa by malo ísť o spravodlivé a rýchle konanie, ktorého zavŕšením by malo byť rozhodnutie, ktoré bude dbať predovšetkým o záujem dieťaťa.

Vo väčšine prípadov dochádza k intervencii štátu do vzťahov v rodine v čase rozvodu manželstva. V prípade rozvodu manželstva sa otvára otázka úpravy pomerov manželov k maloletému dieťaťu na čas po rozvode. Súd koná o tejto veci obligatórne zo zákona, v konaní je dieťa zastúpené kolíznym opatrovníkom, ktorého mu ustanoví súd. Podľa ustanovení zákona o rodine v rozhodnutí, ktorým súd rozvádza manželstvo rodičov maloletého dieťaťa upraví aj výkon práv k maloletému na čas po rozvode. V zmysle ustanovenia § 24 ods. 3 Zákona o rodine je možné rozhodnutie súdu o úprave výkonu rodičovských práv a povinností nahradiť dohodou rodičov, ktorú je potrebné schváliť súdom. Súd aj pri schvaľovaní takejto dohody musí prihliadať na záujem maloletého. V praxi dochádza často k schváleniu dohody o úprave styku dieťaťa s takzvaným neobmedzeným stykom rodiča s dieťaťom. Ako výklad pojmu

[6] Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov
[7] Berthótyová, E. 2004. *K súčasnej úprave rodinného práva*. In: Justičná revue, 65, 2004, č. 6-7, s. 790
[8] Horváth, E., 2012, *Judikatúra vo veciach rodinnoprávnych vzťahov*, IURA EDITION: 2012, s. 78

neobmedzený je možné uviesť „bez akéhokoľvek obmedzenia, nepretržite“, prípadne „neohraničený, úplný“.[9]

V praxi to znamená presne nevymedzený čas, kedy sa môže druhý rodič s dieťaťom stýkať a veľké problémy v prípade, že sa tento rodič ešte nevysporiadal s tým, že už nemá úplnú kontrolu nad svojou rodinou a začína dieťa považovať ako zbraň voči bývalému partnerovi. Stávajú sa prípady, že rodič, ktorému bol priznaný neobmedzený styk s dieťaťom nerešpektuje dohodu s druhým rodičom, dieťa podľa ústnej dohody nevráti včas, prípadne neprinesie vôbec a ponechá si dieťa aj niekoľko týždňov, bez toho že by druhého rodiča o tom informoval, prípadne že by druhému rodičovi, ktorému bolo dieťa súdom zverené, umožnil dieťa aspoň vidieť a komunikovať s ním. Danú situáciu je problematické riešiť aj prostredníctvom policajných orgánov, nakoľko vo výrokovej časti právoplatného rozhodnutia je uvedený „neobmedzený styk“ z čoho vyplýva, že rodič si vykonáva svoje právo, ktoré mu vyplýva zo súdneho rozhodnutia.[10] V takom prípade je zásah polície bezpredmetný aj napriek tomu, že vo väčšine prípadoch situáciu chápu, ale nejestvuje právny podklad na to, aby situáciu riešili.

Z aplikačnej praxe, ktorá pri „neobmedzenom styku rodiča s dieťaťom“ nastáva, vyplýva, že je táto formulácia zmätočná a nezrozumiteľná a v praxi nevykonateľná. V prípade, že zákon používa termín „úprava styku“, treba ho vykladať gramaticky ale i teleologicky vo všetkých možných súvislostiach a to tak, že styk dieťaťa s rodičom má byť upravený, čo v prípade neobmedzeného styku nemožno konštatovať.[11]

V prípade, že sa rodičia nedohodnú komu bude dieťa zverené do starostlivosti na čas po rozvode a rozhodnutím súdu sa jeden z rodičov cíti ukrivdený na svojich právach a úprava styku s dieťaťom na čas po rozvode sa mu zdá neprimeraná a prílišne okliešťená, dochádza často k stretu práv rodiča a záujmov dieťaťa. Nastáva boj o dieťa, dieťa je nástrojom pomsty medzi bývalými manželmi. Často je úprava styku dieťaťa poňatá v rozpore so záujmami dieťaťa, v čase, kedy má dieťa krúžky a priestor na rozvoj s argumentom domáhajúceho sa rodiča „som jeho rodič, mám na to právo“ bez toho, aby rešpektoval rozvoj dieťaťa a možnosti do jeho budúcnosti.

Zásada slobodného svetonázorového pôsobenia rodičov pri výchove detí a záujem dieťaťa

V zmysle tejto zásady majú rodičia právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením. Z tejto zásady však vychádzajú aj ďalšie právne normy, ktoré sa týkajú predovšetkým výchovného pôsobenia rodičov na maloleté dieťa a povinnosti rodičov zabezpečiť dieťaťu prostredie pre jeho zdravý vývoj. Tu sa stretáme s pojmom práva a povinnosti rodiča. Presné vymedzenie pojmu „rodičovské právo“ a „rodičovská povinnosť“ podľa môjho názoru absentuje v aktuálnom znení zákona o rodine. Pôvodný pojem „rodičovskej moci“ alebo „otcovskej moci“, ktorý nemožno považovať za synonymum rodičovských práv a povinností, nakoľko rodičovská moc predstavovala ucelený právny inštitút, ktorého

[9] Hrebíková, V. 2009. *Praktické problémy súvisiace úpravou tzv. neobmedzeného styku rodiča s maloletým dieťaťom v súdnom rozhodnutí.* In: Justičná revue, 61, 2009, č. 12, s. 1366

[10] Hrebíková, V. 2009. *Praktické problémy súvisiace úpravou tzv. neobmedzeného styku rodiča s maloletým dieťaťom v súdnom rozhodnutí.* In: Justičná revue, 61, 2009, č. 12, s. 1367

[11] Hrebíková, V. 2009. *Praktické problémy súvisiace úpravou tzv. neobmedzeného styku rodiča s maloletým dieťaťom v súdnom rozhodnutí.* In: Justičná revue, 61, 2009, č. 12, s. 1369

obsahom boli jednotlivé práva a povinnosti rodičov a detí, ktoré poznalo Tripartitum, je v aktuálnom znení zákona o rodine nahradené termínom „rodičovské práva a povinnosti“ bez bližšej špecifikácie a vymedzenia.

Celkovú množinu rodičovských práv ako ju pozná aktuálny zákon o rodine by bolo podľa môjho názoru vhodné rozdeliť na dve podmnožiny. V prvom rade by malo ísť o tie práva a povinnosti, ktoré obsahovo korešpondujú s bývalým pojmom „rodičovská moc“. V druhom rade by šlo o práva a povinnosti, ktoré presahujú rámec „rodičovskej moci“ a patria všetkým rodičom na základe pokrvného vzťahu k dieťaťu, bez ohľadu na to, či sú nositeľmi „rodičovskej moci“ alebo nie.[12]

Nakoľko inštitút rodičovských práv a povinností v sebe zahŕňa rad vzťahov rodičov voči dieťaťu, ktoré je nie vždy možné jednoznačne subsumovať pod právo alebo povinnosť, bolo by možno vhodnejšie zákonne použiť pojem rodičovskej zodpovednosti, tak ako to používajú mnohé iné právne poriadky v Európe. Pojem rodičovskej zodpovednosti by bolo možné definovať z obsahového hľadiska ako súhrn práv a povinností, ktoré upravujú starostlivosť o dieťa, správu jeho majetku, zastupovanie dieťaťa v právnych vzťahoch s osobitným dôrazom na ochranu záujmov dieťaťa.[13]

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že osobitnú pozornosť by zákon o rodine mal venovať postaveniu maloletého rodiča, čiže rodiča vo veku medzi 16. a 18. rokom života. Zákon by mal takémuto rodičovi priznať rodičovskú zodpovednosť predovšetkým len vo vzťahu k osobe maloletého dieťaťa a aj to len za toho predpokladu, že má maloletý rodič na to predpoklady. Týmto spôsobom by bol zabezpečený výkon práv maloletého rodiča voči jeho dieťaťu podľa jeho predstáv, v súlade s jeho svetonázorom a následkom by bolo priaznivé vytváranie citových väzieb medzi maloletým rodičom a jeho dieťaťom.

Nakoľko sa v súčasnej dobe výrazne zmenili výchovné metódy a postupy a ľudská spoločnosť a vyvíja, dieťa nie je už chápané ako predmet „vlastníctva“ svojich rodičov. Taktiež nie je pasívnym objektom výchovného pôsobenia rodičov, ale v závislosti od veku dieťaťa a jeho rozumovej vyspelosti je aj dieťa samotné subjektom právnych vzťahov. Dieťa sa ako keby stávalo spoluzodpovedným za svoju vlastnú výchovu, nakoľko je čoraz väčšmi kladený dôraz na jeho názor v prípade dostatočnej mentálnej vyspelosti. Podľa môjho názoru je nevyhnutné stanoviť presný rámec výkonu nielen rodičovských práv a povinností, ale konkrétne aj práva výchovy, presne vymedziť čo je pri výchove žiaduce, nevyhnutné a to tak, aby bol naplnený záujem ochrany maloletého dieťaťa.[14]

Zásada vzájomnej morálnej a materiálnej pomoci všetkých členov rodiny

Táto zásada spočíva v možnosti zabezpečiť zvyšovanie hmotnej a kultúrnej úrovne rodiny. Miera možnosti plnenia tejto povinnosti samozrejme spočíva v schopnostiach a možnostiach jednotlivých členov rodiny. Okrem hmotnej pomoci, zabezpečenia blahobytu rodiny, rastu majetku je potrebné poukázať aj na imateriálnu stránku tejto zásady. Jednotlivý členovia rodiny by mali dbať aj o morálny a kultúrny rast ostatných členov rodiny, s čím je podľa môjho názoru táto zásada úzko prepojená na zásadu slobodného svetonázorového pôsobenia rodičov pri výchove detí,

[12] Pavelková, B. 2009. *K pojmu „rodičovské práva a povinnosti“*, In: Právny obzor, 92, 2009, č. 1, s. 52

[13] Berthótyová, E. 2004. *K súčasnej úprave rodinného práva*. In: Justičná revue, 65, 2004, č. 6-7,s. 791

[14] Pavelková, B. 2009. *Maloletí v slovenskom rodinnom práve*, Bratislavská vysoká škola práva, 2009, s. 5

s rozšírením aj na ostatných členov rodiny, nakoľko členmi rodiny sú aj starí, či prastarí rodičia, deti navzájom jeden druhému a ostatní príbuzní v pobočnom rade.

Súčasná právna úprava rodinného práva však konkrétne neupravuje vzťahy detí a ich prarodičov, prípadne iných členov rodiny.[15] V praxi sa preto stáva, že v prípade rozvodu manželstva jeden rodič zakazuje a nechce pripustiť styk dieťaťa so starými rodičmi a rodinou bývalého manžela, hoc by styk s nimi dieťaťu rozšíril obzor, napomohol k lepšiemu formovaniu osobnosti najmä po stránke citovej, rozumovej a mravnej a nadväzovaniu citových väzieb. Samozrejme sú prípady, kedy dokážu ostatní členovia rodiny dieťa negatívne ovplyvniť, ale to by malo byť súčasťou posúdenia psychologickej praxe, ktorá vypracúva znalecké posudky pre znalecké dokazovania v prípade úpravy styku dieťaťa s rodičom. Zákon o rodine by mal pamätať na právo dieťaťa ako jedinca, na poznanie jeho genetického pôvodu v zmysle práva deklarovaného Dohovorom o ochrane práv dieťaťa.

Rodinné právo v úvahách de lege ferenda

V súvislosti s pripravovanou rekodifikáciou Občianskeho práva sú vedené mnohé odborné diskusie o oblasti rodinného práva, jeho začlenenia a obsahových zmien. Myšlienka zaradenia rodinného práva do pripravovaného Občianskeho zákonníka je podľa môjho názoru opodstatnenou, nakoľko platný zákon o rodine neobsahuje všeobecnú časť, ktorej neexistenciu vykrýva základná občianskoprávna úprava. Toto zaradenie obsahuje aj samotný Návrh legislatívneho zámeru rekodifikácie Občianskeho zákonníka.

Zákon o rodine by však mal pamätať na mnohé situácie, ktoré prináša právna prax, aby tým predišiel zmätočným stavom v ktorých dochádza k narúšaniu ochrany záujmov dieťaťa a porušovaniu základných zásad rodinného práva. Ochrana záujmov dieťaťa by mala byť postavená pred uplatňovanie práv rodiča.

Oblasť úpravy rodičovských práv a povinností v zmysle legislatívneho zámeru bude vychádzať z doterajšej úpravy, s tým rozdielom, že do obsahu rodičovských práv a povinností nebude patriť vyživovacia povinnosť, naopak práva a povinnosti sa majú týkať výlučne osoby maloletého dieťaťa, jeho zatupovania a správy majetku. Vhodným by bolo presne špecifikovať oblasť práv a oblasť povinností v oblasti výchovy, najmä pokiaľ ide o osobnú starostlivosť o dieťa v kontexte ochrany záujmu dieťaťa.

Tak ako som už uviedla vyššie, bolo by potrebné vymedziť pojem „styku dieťaťa s rodičom“ na čas po rozvode, aby nedochádzalo k zmätočným situáciám, kde je v právoplatnom rozhodnutí súdu uvedený neobmedzený styk rodiča s dieťaťom, ktorý túto nejasnú formuláciu zneužíva.

Osobitú pozornosť je potrebné venovať postaveniu maloletého rodiča, aby bol zabezpečený výkon práv maloletého rodiča, čo by dopomohlo k vytváraniu si vzájomných citových zmien medzi rodičom a dieťaťom a taktiež k úprave styku dieťaťa s ostatnými členmi rodiny v čase po rozvode manželstva.

Záver

Nakoľko rodinné právo prechádza neustálymi zmenami, je potrebné aby bola aj zákonná úprava prispôsobená týmto zmenám, aby reflektovala na potreby

[15] Berthótyová, E. 2004. *K súčasnej úprave rodinného práva*. In: Justičná revue, 65, 2004, č. 6-7, s. 793

spoločnosti, predchádzala porušovaniu vedúcich princípov rodinného práva, záujmov rodiny a detí. Cieľom tohto príspevku bolo prostredníctvom zásad rodinného práva ozrejmiť určité absencie v rodinnoprávnej úprave s poukazom na porušovanie zásad rodinného práva.

Príspevok v krátkosti priblížil niektoré nedostatky, ktoré ukázala právna prax a predkladá niekoľko návrhov na zlepšenie právnej úpravy rodinného práva. Bližšou špecifikáciou pojmu rodičovské práva a povinnosti, presným vymedzením pojmu „styk dieťaťa s rodičom“, doplnením ustanovení o úprave styku dieťaťa s ostatnými príbuznými na čas po rozvode a pod., by zákonodarca predišiel nejasnostiam a dopomohol by lepšiemu napĺňaniu zásad rodinného práva.

JUDr. Monika Pavlovová
Externá doktorandka
Právnická fakulta, Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

Použitá literatúra

- Berthótyová, E. 2004. K súčasnej úprave rodinného práva. In: Justičná revue, 65, 2004, č. 6-7,
- Cirák, J. a kol. 2009. Ochrana a vymožiteľnosť subjektívnych občianskych práv po vstupe do Európskej únie, Banská Bystrica, Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici: 2009, ISBN 978-80-8083-912-3,
- Cirák, J., Pavelková, B., Števček, M., 2008. Rodinné právo, Šamorín, HEURÉKA: 2008, ISBN 978-80-89122-47-9,
- Horváth, E., 2012, Judikatúra vo veciach rodinnoprávnych vzťahov, IURA EDITION: 2012, ISBN 978-80-8078-457-7,
- Hrebíková, V. 2009. Praktické problémy súvisiace úpravou tzv. neobmedzeného styku rodiča s maloletým dieťaťom v súdnom rozhodnutí. In: Justičná revue, 61, 2009, č. 12,
- Luby, Š. 2002. Dejiny súkromného práva, 3. Vydanie, Šamorín: HEURÉKA, 2002, ISBN 80-89122-00-0,
- Pavelková, B. 2009. K pojmu „rodičovské práva a povinnosti“, In: Právny obzor, 92, 2009, č. 1,
- Pavelková, B. 2009. Maloletí v slovenskom rodinnom práve, Bratislavská vysoká škola práva, 2009, ISBN 978-80-89363-34-6,
- Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

„Superficies solo cedit“ a jeho znovuzavedenie do slovenského právneho poriadku.

Juraj Takáč

Abstrakt

Predmetom príspevku je rozobratie podstaty, významu a funkčnosti zásady *„superficies solo cedit“* a následného zanalyzovania jeho možného znovuzavedenia do slovenského právneho poriadku. Jej podstata, že „vrch ustupuje spodku“ môže mať významný dopad pre budúce nazeranie na vlastnícke vzťahy k pozemkom a stavbám na nich zriadených. V súčasnej dobe u nás platí zásada *„superficies non solo cedit“*, kde právny poriadok priznáva stavbe štatút samostatnej veci. S navrátením sa k starorímskej zásade *„superficies solo cedit“* by malo dôjsť k zmene tohto náhľadu a taktiež postupnému zreorganizovaniu vlastníckych pomerov vo vzťahu k nehnuteľnostiam.

Kľúčové slová

zásada „superficies solo cedit“, obyčajové právo, občiansky zákonník, rekodifikácia, právo stavby.

Abstract

The object of this article deals with nature, meaning and functionality of the principle "superficies solo cedit" and subsequently analyses its possible reintroduction into the Slovak civil law. Its essence, that "top retreats bottom" can have a significant impact on future thinking on ownership of landed properties and buildings established on them. Currently in our country holds principle "superficies non solo cedit" where the law recognizes building as an individual thing. With the return to an ancient Roman principle "superficies solo cedit" should carry a change and reorganization of ownership of real estate from the view of civil law.

Key words

principle “superficies solo cedit”, common law, Civil Code, recodification, construction right.

Podstata zásady „superficies solo cedit“.

V súčasnej dobe sa omnoho viac ako v minulosti stretávame s pojmom pod názvom *„superficies solo cedit“*. Je to z toho dôvodu, že vznikli výrazné tendencie smerujúce k jeho zavedeniu do nášho právneho poriadku, pričom tento proces by sa mal zavŕšiť v rámci rekodifikácie občianskeho zákonníka.

„Superficies solo cedit“ predstavuje zásadu, ktorá sa v značnej miere uplatňuje vo viacerých štátoch Európy, a ktorej korene siahajú až do obdobia Rímskej ríše. Môžeme konštatovať, že jedná sa o starorímsku zásadu, ktorej podstata spočíva v pravidle resp. prirodzenom konštatovaní, že vrch ustupuje spodku, čo v rozvinutejšom vysvetlení znamená, že všetko čo je pevne spojené s pozemkom, prináleží vlastníkovi predmetného pozemku. Či už sa jedná o stromy a rastliny, domy, ploty resp. iné stavby, ktoré sú pevne „zakorenené“ v pozemku predstavujú jej súčasť

a teda spadajú do portfólia vlastníctva majiteľa pozemku. Ako argumentovali starí Rimania *„dominus soli est dominus coeli et inferorum“* - pán pôdy je pánom nebies aj podsvetia[1]. V súčasnom jazyku by sme mohli toto pravidlo pretransformovať do znenia, že vlastník pozemku bol vlastníkom všetkého, čo stálo na pozemku a bolo s ním pevne spojené, nevynímajúc ani vzdušný priestor zodpovedajúci rozlohe pozemku nachádzajúci sa nad ním a zároveň priestor „pod“ pozemkom t.j. priestor pod jeho povrchom vrátane pivníc, štôlní ako aj nerastného bohatstva.

Je možné konštatovať, že zásadu *„superficies solo cedit“* starí Rimania založili na logickom a prirodzenom princípe, kde sa javí „normálne“, aby vlastník veci hlavnej (pozemku) bol aj vlastníkom vecí, ktoré sú s ňou pevne spojené, a u ktorých by ich oddelením od hlavnej veci došlo k strate resp. zníženiu funkčnosti, k znehodnoteniu či dokonca k zničeniu.

Z pohľadu práva najšpecifickejšia situácia pri uplatňovaní predmetnej zásady nastala v otázke stavieb resp. ostatných súčastí pozemku, ktoré boli zriadené inou osobou ako vlastníkom pozemku. Podľa zásady *„superficies solo cedit“* takáto stavba automaticky pripadla vlastníkovi pozemku, keďže bola s pozemkom spojená pevným základom a teda predstavovala jeho súčasť. Znamená to, že vlastník pozemku sa stal vlastníkom stavby na ňom zhotovenej a to bez ohľadu na to, či sa nejakým spôsobom podieľal na jej zhotovení alebo nie.[2]

Vzhľadom na skutočnosť, že podľa tejto zásady sa vlastník pozemku stal vlastníkom všetkého, čo na ňom stálo pevne spojené so zemským povrchom, ako aj pod ním a to aj v prípade, keď sa o zhotovenie predmetnej stavby žiadnym spôsobom nepričinil, vznikla potreba zaviesť určitý nástroj, na základe ktorého by došlo k šetrnému usporiadaniu vzájomných právnych vzťahov medzi stavebníkom a vlastníkom pozemku. Išlo hlavne o to, aby osoby mali možnosť zriadiť si stavbu aj na cudzom pozemku bez toho, aby sa museli obávať o jej užívanie a zároveň aby sa aj naďalej zachovala zásada *„superficies solo cedit“*.

Výsledkom bolo zavedenie inštitútu práva stavby. Na jeho základe si osoby mohli zriaďovať stavby na cudzích pozemkoch s tým, že toto právo im umožňovalo po určitú stanovenú dobu stavbu plnohodnotne užívať.

Podľa rímskeho práva, právo stavby patrilo do skupiny vecných práv k cudzím veciam a to konkrétne do podskupiny užívacích vecných práv, kde patrili taktiež služobnosti (*„servitutes“*) a dedičský nájom (*„emphyteusis“*). Keďže sa predmetné právo stavby zriaďovalo zvyčajne na dlhé obdobie, právny poriadok umožňoval jeho zdedenie a scudzenie. Preto sa aj častokrát predmetný inštitút označuje ako dedičské právo stavby. Na základe práva stavby mal stavebník (*„superficiár“*) právo stavbu plnohodnotne užívať. Na druhej strane mu zároveň vznikala povinnosť za toto právo vlastníkovi pozemku platiť určitý druh nájomného (*„solarium“*). Jednalo sa o poplatok za užívanie zriadenej stavby, ako aj za užívanie pozemku, na ktorom bola stavba zriadená, keďže sa tým automaticky obmedzovala využiteľnosť pozemku vlastníkom[3].

Dalo by sa zhrnúť, že právo stavby zakladalo občianskoprávny vzťah, na základe ktorého mal stavebník právo zriadiť a užívať stavbu na cudzom pozemku a zároveň povinnosť vlastníkovi pozemku a teda aj stavby platiť dohodnuté

[1] KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 346
[2] REBRO, K., BLAHO, P.: Rímske právo, IURA EDITION, Bratislava 2003, s. 296.
[3] REBRO, K., BLAHO, P.: Rímske právo, IURA EDITION, Bratislava 2003, s. 294 -296.

„nájomné“. Na druhej strane vlastník pozemku bol povinný strpieť užívanie stavby stavebníkom, ale zároveň na základe zásady *„superficies solo cedit“* sa automaticky stal jej vlastníkom a to aj v prípade, keď sa o jej zriadenie žiadnym spôsobom nepričinil.

Uplatňovanie zásady „suprficies solo cedit“ na území Slovenska

Po páde Rímskej ríše a postupnom nástupe stredoveku došlo k obmedzeniu užívania právnych inštitútov starých Rimanov. Nastalo obdobie aplikovania nepísaných pravidiel, ktoré môžeme stručne nazvať ako obyčajové právo. Obyčajové právo predstavovalo určitý súhrn pravidiel správania sa, ktoré z dôvodu dlhodobého používania sa stali právne akceptovateľné či už spoločnosťou, tak aj štátom. Bolo to hlavným a v niektorých prípadoch výlučným prameňom súkromného práva na našom území. Jeho používanie trvalo až do roku 1950, kedy došlo ku kodifikácii občianskeho zákonníka Československej republiky. Samozrejme, snaha vytvorenia jednotného písomného kódexu bola už aj v minulosti, ale viac menej sa skončila neúspešne. Významné postavenie z hľadiska formy zákonodarstva v rámci tohto obdobia mal Verbőciho Tripartitum z roku 1514, ktoré síce nezaviedlo nový kódex utvárajúci základy zákonného práva na našom území, ale jeho význam spočíval v zozbieraní, spísaní a tým aj sprehľadnení uhorského obyčajového práva. Je potrebné uviesť, že aj v tomto období, kedy územie Slovenska predstavovalo neoddeliteľnú súčasť Rakúsko-Uhorskej monarchie vo svojich štátozriadeneckých modeloch, sa so zásadou *„superficies solo cedit“* v určitej modifikovanej forme stretávame. V období uplatňovania obyčajového práva bolo jedným z originálnych spôsobov nadobudnutia vlastníctva aj tzv. prírastkom. Prírastky sa rozdeľovali na prirodzené a umelé. Prirodzené prírastky vznikali na základe pôsobenia prírodných síl, ako boli naplaveniny, odtrhnutia alebo nové ostrovy. „Umelým prírastkom na nehnuteľnosti bolo všetko, čo bolo s pozemkom natrvalo spojené (plot, stĺp, sadenice atď.); už spojením s pozemkom sa toto stávalo vlastníctvom vlastníka pozemku.“[4]

Výslovnejšie bola zásada *„superficies solo cedit“* upravená v rakúskej časti monarchie a to v prijatom Všeobecnom občianskom zákonníku (AGBG) z roku 1918, ktorý sa síce na našom území neuplatňoval, ale mal pre vývoj nášho písaného práva značný a význam vplyv. Výslovne upravoval aj otázku postavenia stavby zriadenej na cudzom pozemku. Podľa ust. § 297 AGBG „Rovněž tak patří k nemovitým věcem ty, které byly na zemi a půdě zřízeny s tím úmyslem, aby tam trvale zůstaly, jako: domy a jiné budovy se vzduchovým prostorem v kolmé čáře nad nimi; rovněž: nejen vše, co do země je zapuštěno, ve zdi upevněno, přinýtováno a přibito, jako: kotle na vaření piva, na pálení kořalky a zazděné skříně, nýbrž i takové věci, které jsou určeny, aby se jich při nějakém celku stále upotřebovalo: např. u studní okovy, provazy, řetězy, hasící nářadí a podobně.“[5]

Stavba nepredstavovala samostatnú vec, ale bola súčasť pozemku a vlastníkom stavby bol vlastník pozemku. „Veci, ktoré boli na pozemku zriadené s tým úmyslom, aby tam trvale zostali, ako domy a iné budovy, boli súčasťou nehnuteľnosti. Teda ak bola budova zriadená s úmyslom, aby tam trvale zostala, stala sa súčasťou pozemku.

[4] LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, IURA EDITION, Bratislava 2002, s. 380.
[5] AGBG, ust. § 297

Ak bola budova zriadená dočasne, súčasťou pozemku sa nestala.“[6] Z predmetnej právnej úpravy všeobecne vyplývalo, že vlastník pozemku sa stal vlastníkom stavby na ňom zriadenej bez ohľadu na osobu stavebníka.

Významné obdobie pre naše územie z pohľadu práva nastalo po roku 1918, kedy došlo k rozpadu monarchie a k vzniku Československej republiky. Aj keď naďalej zotrvával v rámci nového štátu právny dualizmu (v Čechách ako krajine spadajúcej pod rakúsku časť monarchie sa uplatňovalo rakúske AGBG v recepčnej forme a na území Slovenska pretrvávalo obyčajové právo) postupne narastali iniciatívy o vytvorenie spoločného civilného kódexu a tým k zjednoteniu súkromného práva na území Československa. Táto aktivita dospela až do fázy vytvorenia vládneho návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1937. Predmetný návrh zákona aj naďalej počítal so zachovaním zásady *„superficies solo cedit“*. Vzhľadom na historické udalosti, ktoré nastali z dôvodu rozpútania druhej svetovej vojny a rozpadu prvej Československej republiky, sa však predmetný návrh nikdy nezrealizoval do úspešného konca.

K významnej zmene v postavení a uplatňovaní zásady *„superficies solo cedit“* došlo zmenou politického režimu a prijatím Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb. (tzv. stredný kódex). Práve tento právny predpis nabúral predmetnú zásadu a to zakotvením, že stavba nepredstavuje súčasť pozemku. Podľa ustanovenia § 25 SOZ: „Súčasťou pozemku je všetko, čo na ňom vzíde. Stavby nie sú súčasťou pozemku.“[7] Tým, že stavba sa prestala vnímať ako súčasť pozemku ale stala sa samostatnou vecou, a zároveň vznikla možnosť diferenciácie osôb vlastníka stavby a pozemku, na ktorom bola zriadená, stredný občiansky zákonník dosť značne narušil zásadu *„superficies solo cedit“*[8] Na základe tohto ustanovenia dochádza k nahradeniu po stáročia zaužívanej zásady *„superficies solo cedit“* novou zásadou *„superficies non solo cedit“*, podľa ktorej stavba už nepredstavuje súčasť pozemku.

Dôvod, pre ktorý došlo k tak radikálnej zmene v právnej úprave majetkových vzťahov, mal do značnej miery najmä ideologický charakter, ktorý mal uľahčiť cestu postupnej kolektivizácii pôdy štátom a prechodu k plánovanému hospodárstvu. Vyplýva to aj z ustanovenia § 110 zák.č. 141/1950 Zb. podľa ktorého „Vlastnícke pomery k pôde, založené na zásade „pôda patrí tým, ktorí na nej pracujú“, spravujú sa občianskym zákonníkom, pokiaľ osobitné predpisy neustanovujú inak.“[9] Ak by však naďalej platila zásada *„superficies solo cedit“* toto ustanovenie by bolo nerealizovateľné, keďže automaticky vlastník pozemku by sa stal vlastníkom vecí, ktoré na pozemku boli zriadené a to aj bez jeho pričinenia. Preto hrozila pre tú dobu neprípustná situácia, kedy by napríklad štát pod záštitou roľníckeho družstva zrealizoval stavbu a tá by automaticky pripadla vlastníkovi pozemku (súkromnej osobe). A to by okrem iného vyvolalo ďalší ideologicky neprípustný stav, ktorým je podpora súkromného vlastníctva.

Nastaveného trendu sa pridržiaval aj Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb., ktorý nahradil civilný kódex z päťdesiateho roku. Môžeme konštatovať, že predmetný zákonník ešte tvrdšie upevnil zásadu *„superficies non solo cedit“* čo preukazuje aj

[6] SKALOŠ, M. Právna úprava pozemkového vlastníctva v československu do prijatia Občianskeho zákonníka z roku 1950, Dni práva 2011
[7] Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb., ust. § 25
[8] KNAPP, V., Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice. Praha: Orbis, 1952.
[9] Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb., ust. § 110

fakt, že z občianskeho zákonníka bol úplne bez náhrady vypustený inštitút práva stavby, ktorý mal elementárnu nadväznosť na dlhoročne používanú starorímsku zásadu.

Predmetný zákonník č. 40/1964 Zb. platí na našom území až do dnešných dní. Aj keď po zmene politického režimu došlo k viacerým jeho radikálnym zmenám, tieto sa však nedotkli ustanovení , podľa ktorých „stavby, vodné toky a podzemné vody nie sú súčasťou pozemku“[10].

V súčasnej dobe sa intenzívne pracuje na rekodifikácii občianskeho zákonníka, v rámci ktorej by malo dôjsť aj k navráteniu sa k starorímskej zásade *„superficies solo cedit“*. Dôvody, pre ktoré sa má Slovenská republika navrátiť k predmetnej zásade sú viaceré. V prvom rade je to navrátenie sa k niečomu, čo tu už bolo a čo vychádza zo všeobecnej prirodzenosti a logickosti veci. To, čo je pevne spojené s pozemkom, predstavuje jeho súčasť, a preto by malo zdieľať právny osud hlavnej veci. Aj keď sa môže zdať, že súčasný právny stav je vyhovujúci a v poriadku, práve možnosť zriadenia stavby ako samostatnej veci má za následok vzniku nespočetného množstva súdnych sporov, ktorých predmetom je zriadenie neoprávnenej stavby (stavba zriadená na cudzom pozemku bez súhlasu jeho vlastníka). Druhým faktorom, pre ktorý sa zdá byť vhodné navrátiť sa k zásade *„superficies solo cedit“* je snaha spoločnej právnej integrácie a zjednotenia členských štátov Európskej únie aj v oblasti občianskeho práva. Krajiny ako Nemecko, Rakúsko, Holandsko, Francúzsko, Taliansko sa riadia zásadou, že vrch ustupuje spodku. Aktivity vyvíjané Európskou úniou smerujú k postupnému zjednocovaniu civilného práva v rámci členských štátov a to či už prostredníctvom smerníc, judikatúry Európskeho súdneho dvora, či dokonca vytvorením spoločného európskeho občianskeho kódexu. Aj z tohto dôvodu sa preto javí potrebné, aby došlo k postupnému zjednocovaniu občianskoprávnych inštitútov a zásad jednotlivých členských štátov.

Aj keď predmetné úvahy sa v dnešných dňoch javia skôr ako „hudba vzdialenej budúcnosti“, vzhľadom k tomu, že v súčasnej dobe prebieha proces kompletnej rekodifikácie občianskeho zákonníka, práve teraz sa ukazuje najvhodnejšia doba na uskutočnenie aj tak radikálnej zmeny ako je navrátenie sa k zásade *„superficies solo cedit“*.

Nakoniec tento „návrat“ by mohol mať pozitívny vplyv aj na celkový rozvoj a spoluprácu v oblasti hospodárstva a zahraničných investícií s okolitými členskými štátmi.

Podobnou cestou sa vydala aj Česká republika, ktorá už dokonca ukončila rekodifikačný proces svojho občianskeho zákonníka a to prijatím zákona č. 89/2012 Sb. (ďalej aj „NOZ“ – nový občiansky zákonník), ktorým sa nahradí aj u nás používaný občiansky zákonník 40/1964 Zb. Vzhľadom na skutočnosť, že s Českou republikou nás spája dlhodobá právna jednota, sa javí značne logické, aby sme určitým spôsobom sledovali a možno sa aj inšpirovali spôsobom, akým sa Česi navrátili k zásade *„superficies solo cedit“*.

Nový český občiansky zákonník sa otázkou znovuzavedenia predmetnej zásady venuje v ust. § 506 ods. 1 NOZ „Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení (dále jen „stavba“) s výjimkou staveb dočasných, včetně toho, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno

[10] Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb., ust. § 120 ods.2

ve zdech.“[11] Ako je na prvý pohľad zrejmé, v porovnaní s doterajšou právnou úpravou obsiahnutou v ustanovení § 120 ods. 2 zák.č. 40/1964 Zb. hlavný rozdiel spočíva v tom, že stavby sa stávajú súčasťou pozemku, aj keď iba v prípadoch ak sa jedná o stavbu trvalého charakteru.[12] Samozrejme, predmetné ustanovenie je strohé a nerieši problematiku jeho reálneho zavedenia do praxe. K tomu sa podrobnejšie nový občiansky zákonník vyjadruje v prechodných ustanoveniach (§§ 3054 - 3061 NOZ) vzťahujúcich sa na vecné práva a to konkrétne pozemky a stavby.

Tak ako v Českej republike tak aj na Slovensku v rámci navrátenia sa k zásade *„superficies solo cedit“* predstavuje najväčšiu komplikáciu jeho zavedenie do praxe. Problém spočíva najmä v skutočnosti, že sa na našom území, tak ako aj v Čechách, viac ako šesťdesiat rokov používala zásada postavená na opačnom princípe. Znamená to, že v súčasnosti všetky existujúce stavby sa považujú za samostatné veci, ktoré vo veľkom množstve prípadov majú odlišného vlastníka od vlastníka pozemku.

Pri riešení tejto problematiky sa v Čechách, tak ako to vyplýva aj z dôvodovej správy k NOZ, vychádzalo z postupov použitých pri znovuzavedení zásady *„superficies solo cedit“* vo „východonemeckých“ spolkových krajinách.[13]

Právna úprava predpokladá s dvomi možnými alternatívami, ktoré v čase nadobudnutia účinnosti predmetného občianskeho zákonníka môžu nastať. Buď sa jedná o prípad, kedy existujúca stavba je ako samostatná vec vo vlastníctve vlastníka pozemku, na ktorom je zriadená. V takomto prípade ako vyplýva aj z ust. § 3054 NOZ „Stavba, která není podle dosavadních právních předpisů součástí pozemku, na němž je zřízena, přestává být dnem nabytí účinnosti tohoto zákona samostatnou věcí a stává se součástí pozemku, měla-li v den nabytí účinnosti tohoto zákona vlastnické právo k stavbě i vlastnické právo k pozemku táž osoba.“[14] Stručne zhrnuté znamená to, že doterajší vlastník aj naďalej zostane vlastníkom stavby, ale už nie ako samostatnej veci ale ako súčasti pozemku.

Zložitejšia situácia však nastane v prípade, ak vlastník stavby sa odlišuje od vlastníka pozemku, na ktorom je zriadená. V takomto prípade právna dikcia ponecháva doterajší právny stav osobitného vlastníctva stavby a pozemku. „Stavba spojená se zemí pevným základem, která není podle dosavadních právních předpisů součástí pozemku, na němž je zřízena, a je ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona ve vlastnictví osoby odlišné od vlastníka pozemku, se dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nestává součástí pozemku a je nemovitou věcí. Totéž platí o stavbě, která je ve spoluvlastnictví, je-li některý ze spoluvlastníků i vlastníkem pozemku nebo jsou-li jen někteří spoluvlastníci stavby spoluvlastníky pozemku“ (ust. § 3055 ods. 1 NOZ).[15]

Takéto riešenie považujú českí zákonodarcovia v rámci možností za najideálnejší, keďže akékoľvek zasahovanie do právneho stavu k existujúcim stavbám by mohlo narážať na ústavu (Listinu základných práv a slobôd) upravujúcu ochranu a nedotknuteľnosť vlastníctva. „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu.“ (čl. 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd)[16]

---

[11] zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, ust. § 506
[12] BĚLOHLÁVEK J. A., Nový občanský zákonník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetne předpisú souvisejících, s. 225
[13] Důvodová zpráva k novému Občanskému zákoníku, s. 593
[14] zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, ust. § 3054
[15] zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, ust. § 3055
[16] Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky., čl. 11 ods. 1

Určité negatívum, ktoré toto riešenie obnáša spočíva najmä v skutočnosti, že v praxi nastane dvojaký právny stav (t.j. súbežne v stanovených prípadoch bude platiť zásada *„superficies solo cedit“* ak aj zásada *„superficies non solo cedit“*). Toto môže mať za následok ešte väčšiu nepriehľadnosť majetkových vzťahov a tým spojené problémy v právnej praxi.

Samozrejme aj tu je snaha, aby sa tento duálny stav postupne odstránil. Česká právna úprava na to použila inštitút zákonného predkupného práva. Podľa ust. § 3056 ods. 1 NOZ „Vlastník pozemku, na němž je zřízena stavba, která není podle dosavadních právních předpisů součástí pozemku a nestala se součástí pozemku ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona, má ke stavbě předkupní právo a vlastník stavby má předkupní právo k pozemku. Předkupní právo vlastníka pozemku se vztahuje i na podzemní stavbu na stejném pozemku, která je příslušenstvím nadzemní stavby. K ujednáním vylučujícím nebo omezujícím předkupní právo se nepřihlíží.“[17] V tomto prípade ak by chcel vlastník stavby alebo pozemku svoju nehnuteľnú vec previesť na niekoho iného, je povinný zo zákona ju najskôr ponúknuť vlastníkovi druhej nehnuteľnosti. To znamená, že ak by vlastník stavby chcel stavbu previesť na inú osobu, musí ju zo zákona najprv ponúknuť vlastníkovi pozemku. To isté platí aj v opačnom garde, t.j. ak by vlastník pozemku chcel previesť pozemok na tretiu osobu, má naň zákonné predkupné právo vlastník stavby na ňom zriadenej. Cieľom je dosiahnúť, aby sa stavba aj pozemok stretol vo vlastníctve jednej osoby. V takom prípade ak by jeden z vlastníkov využil svoje predkupne právo, stane sa vlastníkom obidvoch nehnuteľností a automaticky by sa zrealizoval obdobný proces ako v prípadoch, kedy v čase účinnosti NOZ vlastnil stavbu aj pozemok jeden vlastník.

Tu sa však naskytá otázka, kedy by reálne došlo k zavŕšeniu takejto unifikácie. Predmetná nejednotnosť by mohla trvať aj celé desaťročia, ak by oprávnený subjekt napríklad nevyužil svoje zákonné predkupné právo resp. by jeho vlastnícke právo prechádzalo na základe objektívnych skutočností na tretie osoby. Toto sú však otázky, na ktoré nám skôr či neskôr s najväčšou pravdepodobnosť dá odpoveď samotná právna prax.

Záver

Je zrejmé, že skôr či neskôr bude nutné a aj prospešné sa vrátiť k zásade *„superficies solo cedit“*. Aj keď proces realizácie jeho znovuzavedenia bude bezpochyby značne náročný a komplikovaný, je to nevyhnutné pre potreby priblíženia sa k vyspelým a dlhodobo fungujúcim európskym civilným kódexom. Každú významnú zmenu v oblasti práva vždy sprevádza určitá komplikácia. Najdôležitejšie je však pozerať na to, aký finálny efekt a užitočnosť môže mať takáto zmena pre spoločnosť a jeho objektívne právo. Keďže v súčasnosti sa pracuje na rekodifikácii občianskeho zákonníka, ktorá má v prvom rade odstrániť nedostatky súčasného právneho stavu a priblížiť sa k významným občianskym zákonníkom Európy, zdá sa byť ideálne práve teraz uskutočniť návrat k predmetnej zásade *„superficies solo cedit“*.

JUDr. Juraj Takáč
interný doktorand
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava

[17] zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník, ust. § 3056 ods. 1

Použitá literatúra

- BĚLOHLÁVEK J. A., Nový občanský zákonník, Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetne předpisú souvisejících, vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2012,
- KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KNAPP, V., Vlastnictví v lidové demokracii: právní úprava vlastnictví v Československé republice. Praha: Orbis, 1952.
- LUBY, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku, IURA EDITION, Bratislava 2002;
- REBRO, K., BLAHO, P.: Rímske právo, IURA EDITION, Bratislava 2003;
- SKALOŠ, M. Právna úprava pozemkového vlastníctva v Československu do prijatia Občianskeho zákonníka z roku 1950, Dny práva 2011 – Days of Law 2011(online), Brno:Masarykova univerzita, 2012
- Důvodová zpráva k novému Občanskému zákoníku
- zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník
- zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník,
- zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
- Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky

K prípustnosti odvolania proti rozhodnutiu o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP

Ľuba Bereňaninová

Abstrakt

V predkladanom príspevku sa zaoberám problémom výkladu a aplikácie ustanovenia § 202 ods. 3 písm. q) OSP, pojednávajúcom o prípustnosti odvolania proti rozhodnutiu súdu o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania v zmysle § 141a OSP. Prax odvolacích súdov pri výklade tohto ustanovenia je nejednotná. Existujú rozhodnutia s dvoma odlišnými prístupmi. K výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP sa v niekoľkých svojich rozhodnutiach vyjadril aj Najvyšší súd SR (ďalej len „najvyšší súd"). Právny názor, ktorý k prezentovanej problematike uviedol, však považujem za predčasný a neúplný. Najvyšší súd sa podľa môjho názoru pri hľadaní riešenia skúmanej problematiky, nevysporiadal s kľúčovými výkladovými pravidlami a právnymi argumentmi, ktoré ním ponúknutú právnu argumentáciu minimálne naštrbujú, ak nie úplne vyvracajú.

Kľúčové slová

Odvolanie, prípustnosť, preddavok, trovy konania, výklad

Abstract

Submitted article deals with problems of interpretation and aplication of theprovision § 202 ods. 3 letter q) Act No. 99/1963 Coll. Civil Proceeding Act (hereinafter „CPA") about appealability of a decision about duty to deposit advance payment for legal charges in accordance with § 141a CPA. Practice of the appelation courts is not uniform. There exist two different approaches in the case. The Supreme Courtof Slovak Republic (hereinafter „TSC") issued several decisions on the subject matter. In my point of view the legal opinion presented in the above mentioned decisions by TSC is premature, incomplete and therefore unbearable with regard to key interpretative principles and legal arguments to which it is at least in sharp contrast.

Key Words

Appeal, Appealability, Advance Payment, Charges, Interpretation

Úvod

Zákonom č. 388/2011 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 388/2011 Z.z.") a ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.01.2012, bolo do Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „OSP")

doplnené ustanovenie § 141a, ktoré do procesného práva zaviedlo nový inštitút - preddavkov na trovy konania. Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 388/2011 Z.z. zákonodarca vychádzal pri tvorbe tohto inštitútu z toho, že v prípadoch, keď ide o spory, v ktorých navrhovateľ uplatňuje vyššiu peňažnú sumu (t.j. prevyšujúcu 400-násobok životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu) sa odporca pravidelne dostáva do situácie, že uplatňovaný návrh sa javí ako šikanózny. Účelom inštitútu preddavku na trovy konania je zabezpečiť, aby odporca, ktorý spor nevyvolal, ale platí trovy konania (najmä odmenu advokáta) zo sumy, ktorá je voči nemu uplatňovaná, pre prípad, že bude v bránení práva úspešný, mal vynaložené trovy nahradené zo zloženého preddavku. Odporca má byť takto chránený proti takým právnym úkonom navrhovateľa, ktorý v priebehu konania, v závislosti od jeho vývoja, napr. postúpi pohľadávku na inú osobu, u ktorej nie je zabezpečená jej vymožiteľnosť. Inštitút preddavkov na trovy konania má zároveň v čo najväčšej miere eliminovať takéto šikanózne návrhy.[1]

O povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP rozhoduje súd prvého stupňa formou uznesenia. K prípustnosti odvolania proti tomuto uzneseniu dôvodová správa uvádza: *„Proti rozhodnutiu o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa nového § 141a OSP nebude prípustné odvolanie.“*[2]

Zákonodarca predmetným zákonom okrem iného doplnil v OSP aj ustanovenie § 202 ods. 3, ktoré taxatívnym spôsobom vymenúva typy uznesení, proti ktorým nie je prípustné odvolanie, a to o písmeno q), do ktorého prevzal formuláciu z dôvodovej správy v tomto znení: *„Odvolanie nie je prípustné proti uzneseniu, ktorým sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a.“*[3]

Z doterajšej praxe odvolacích súdov vyplýva, že k výkladu ustanovenia § 202 ods. 3 písm. q) OSP pristupujú nejednotne. Vytvorili sa dve skupiny odvolacích súdov:

- prvá skupina odvolanie proti uzneseniam vydaným v zmysle § 141a OSP odmieta bez ohľadu na to, či povinnosť zložiť preddavok na trovy bola alebo nebola uložená [4],
- druhá skupina odvolacích súdov pripúšťa odvolanie proti rozhodnutiam súdov prvého stupňa podľa § 141a OSP, ale len ak smeruje proti takému rozhodnutiu, ktorým došlo k zamietnutiu návrhu na zloženie preddavku na trovy konania[5].

Podľa názoru druhej skupiny odvolacích súdov, interpretáciou § 202 ods. 3 písm. q) OSP pomocou logického argumentu *a contrario*, možno dospieť k záveru, že zákonodarca vylúčil možnosť podať odvolanie len proti takému uzneseniu súdu prvého stupňa, ktorým sa kladne rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania, t.j. povinnosť zložiť preddavok v príslušnej výške a lehote, bola uložená.

Paradoxne, obe skupiny odvolacích súdov, vychádzajú pri odôvodňovaní svojich rozhodnutí z toho istého zdroja, a to z obsahu osobitnej časti dôvodovej správy k zákonu č. 388/2011 Z.z. týkajúcej sa § 141a OSP.

K otázke výkladu ustanovenia § 202 ods. 3 písm. q) OSP sa v odôvodneniach niekoľkých svojich rozhodnutí vyjadril aj najvyšší súd a nepriamo aj Ústavný súd SR

[1] Dôvodová správa k zákonu č. 388/2011 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok, B. Osobitná časť, K bodu 26

[2] Tamtiež

[3] Ustanovenie § 202 ods. 3 písm. q) OSP

[4] Z odôvodnenia Uznesenia Krajského súdu v Prešove sp. zn. 19Co/40/2013 zo dňa 27.06.2013

[5] Napr. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 8Co/132/2012 zo dňa 30.04.2012; Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Obo/24/2012 zo dňa 29.03.2012

(ďalej len „ústavný súd“). Zastávam však názor, že najmä najvyšší súd zvolil pomerne nepresvedčivú a nedôslednú právnu argumentáciu, ktorá zavádza právne neudržateľnú interpretáciu § 202 ods. 3 písm. q) OSP.

Vzhľadom na vyššie naznačené rozpory v právno-aplikačnom prístupe všeobecných súdov k ustanoveniu § 202 ods. 3 písm. q) OSP, sa v nasledujúcom texte budem podrobnejšie zaoberať jednotlivými spôsobmi používaného výkladu, s poukazom na zistené problémy a nedostatky výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP aplikovaného druhou skupinou odvolacích súdov.

Obsah a účel ustanovenia § 141a OSP

Kým prejdem k jadru problému, ktorý mám v úmysle obšírnejšie prezentovať v tomto príspevku, žiada sa aspoň v krátkosti oboznámiť s obsahom a zmyslom § 141a OSP.

V zmysle tohto ustanovenia je súd obligatórne povinný na návrh žalovaného (odporcu) uložiť žalobcovi (navrhovateľovi) povinnosť zložiť preddavok na trovy konania, ak sú splnené tieto predpoklady:

- žalobca uplatňuje peňažné plnenie prevyšujúce 400-násobok životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu[6],
- žalobca nespĺňa predpoklady na oslobodenie od platenia súdnych poplatkov podľa § 138 OSP v celom rozsahu,
- žalobca je subjektom, ktorého majetkové pomery ako dlžníka možno usporiadať podľa predpisov o konkurznom konaní.

Na margo vyššie uvedených zákonných predpokladov na zloženie preddavku na trovy konania je potrebné uviesť, že pokiaľ súd rozhodne o uložení takejto povinnosti, vždy zároveň vyzve na zloženie preddavku aj žalovaného (odporcu). V prípade, že žalovaný alebo žalobca je subjektom, ktorého majetkové pomery nemožno usporiadať podľa predpisov o konkurznom konaní, povinnosť na zloženie preddavku na trovy konania mu nemožno uložiť.

Pokiaľ ide o výšku preddavku, OSP stanovuje fixnú percentuálnu sadzbu 5 % z uplatňovanej peňažnej sumy, bez príslušenstva.

V prípade, že žalobca nesplní súdom uloženú povinnosť a preddavok v stanovenej lehote nezloží a žalovaný preddavok zložil, súd konanie zastaví.

Po právoplatnom rozhodnutí vo veci samej alebo ukončení veci bez meritórneho rozhodnutia, súd rozhodne o zloženom preddavku. Tento sa prioritne použije na úhradu trov súdneho konania.

Výklad § 202 ods. 3 písm. q) OSP aplikovaný prvou skupinou odvolacích súdov

Ako som už uviedla v úvode tohto príspevku, prvá skupina odvolacích súdov považuje odvolanie proti uzneseniu, ktorým sa rozhodlo o preddavku na trovy konania podľa § 141a OSP, za neprípustné. To znamená, že ustanovenie § 202 ods. 3 písm. q) OSP vykladá tak, že odvolanie nie je prípustné ani proti uzneseniu, ktorým sa uložila povinnosť zložiť preddavok na trovy konania, ani proti uzneseniu, ktorým bol návrh odporcu na uloženie takejto povinnosti zamietnutý.[7]

[6] Podľa § 2 písm. a) zákona č. 601/2003 Z.z. o životnom minime v znení účinnom k 01.07.2013, to predstavuje sumu prevyšujúcu 79.236,- €.

[7] Uznesenie Krajského súdu v Prešove č.k. 19Co/40/2013-572 zo dňa 27.06.2013

Uvedený právno-aplikačný prístup odvolacích súdov pri posudzovaní prípustnosti odvolania podľa § 202 ods. 3 písm. q) OSP je však v menšine.

Prijmúc výklad § 202 ods. 3 písm. q) OSP v tom zmysle, že odvolanie nie je prípustné proti akémukoľvek uzneseniu súdu prvého stupňa, ktorým rozhodol o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania, vzniká otázka ako sa má účastník konania brániť v prípade, že odvolací súd podané odvolanie neodmietol, ale o ňom konal a vecne rozhodol. Som toho názoru, že v takom prípade je možné podať jedine sťažnosť na ústavný súd podľa čl. 127 ods. 1 Ústavy SR (ďalej len „ústava"). Ústavný súd o takejto sťažnosti konal vo veci vedenej pod sp. zn. I. ÚS 602/2012. Rozhodnutím, ktoré bolo výsledkom predmetného konania o sťažnosti právnickej osoby, sa budem podrobnejšie zaoberať v osobitnej kapitole: „Právny názor Ústavného súdu SR".

Výklad § 202 ods. 3 písm. q) OSP aplikovaný druhou skupinou odvolacích súdov

Druhá skupina odvolacích súdov dôvodí prípustnosť odvolania proti rozhodnutiu, ktorým sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP, zo znenia § 202 ods. 3 písm. q) OSP, použitím logického argumentu *a contrario*. Na podporu tohto argumentu odvolacie súdy uvádzajú, že súd nie je absolútne viazaný doslovným znením právnych noriem.

Vzhľadom na vyššie vyslovený odlišný právny názor, podám v nasledujúcom texte tohto príspevku stručný gramatický, systematický a logický výklad § 202 ods. 3 písm. q) OSP.

Gramatický výklad

Vzhľadom na skutočnosť, že právne normy sú vyjadrené slovami, je potrebné primárne zisťovať zmysel, obsah a rozsah normatívneho textu prostredníctvom slov a viet nimi vytvorených. Slovám, výrazom a termínom použitým v texte právneho predpisu je potrebné rozumieť v tom zmysle, aký majú v bežnom spisovnom jazyku. Niektoré výrazy špecifické pre právny jazyk však môžu mať odlišný význam. Ich výklad podávajú príslušné legálne definície.[8]

Podľa § 202 ods. 3 písm. q) OSP *odvolanie nie je prípustné proti uzneseniu, ktorým sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a.*

Citované ustanovenie *expressis verbis* uvádza: *„... sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok..."*. Táto slovná formulácia ani len náznakom nehovorí o tom, AKO *„sa rozhodlo"* o tejto povinnosti. Dozvedáme sa z nej iba, že sa o nej NEJAKO rozhodlo, t.j. súd vydal rozhodnutie (v tomto prípade o návrhu žalovaného podľa §141a OSP).

Slovník slovenského jazyka uvádza, že pojem „rozhodlo sa", resp. „rozhodnúť sa" znamená *„po úvahe prísť k záveru, odhodlať sa; vybrať si jednu z viacerých možností."*[9]

V dôsledku takpovediac univerzálnej formulácie *„sa rozhodlo o povinnosti"* je nutné konštatovať, že v sebe obsahuje zásadne dve možné rozhodnutia, a to tak pozitívne, ako aj negatívne, pričom nefavorizuje žiadne z nich. Dôsledok tejto univerzálnosti je tu iba jeden, a to všeobecná neprípustnosť odvolania pre všetky možnosti.

[8] Ottová, E.: Teória práva, 3. vydanie, Heuréka, Šamorín 2010, s. 261-262
[9] Doruľa, J. a kol.: Krátky slovník slovenského jazyka, VEDA, Bratislava 1997, s. 603

Principiálne totiž môže súd prvého stupňa o návrhu podanom v zmysle § 141a OSP rozhodnúť buď tak, že uloží povinnosť zložiť preddavok na trovy konania alebo tak, že tento návrh zamietne, čím *de iure* rozhodne, že takúto povinnosť neukladá. V oboch prípadoch však ide o rozhodnutie o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP, ibaže s odlišnými právnymi dôsledkami pre účastníkov.

Logický výklad

Druhá skupina odvolacích súdov dôvodí prípustnosť odvolania podľa § 202 ods. 3 písm. q) OSP najmä aplikáciou logického výkladu pomocou argumentu *a contrario*.

Argumentum a contrario (dôkaz opakom) nazývaný tiež dôkaz vylúčením (*argumentum per eliminationem*) vychádza z logickej zásady, že nemôže súčasne platiť určité tvrdenie aj jeho opak. *Argumentum per eliminationem* možno použiť najmä ako dôkaz, že sa taxatívne vymedzený počet možností aplikácie hypotézy, dispozície či sankcie právnej normy nevzťahuje aj na prípady, ktoré nie sú taxatívne uvedené.[10]

Z uvedeného vyplýva, že pri použití argumentu *a contrario* sa určité pravidlo vzťahuje iba na špecificky vymedzenú skupinu subjektov alebo objektov. Je preto vylúčené, aby sa to isté pravidlo aplikovalo aj na skupinu subjektov alebo objektov, ktoré do takto určenej skupiny nepatria.

Keďže pojem *„sa rozhodlo o povinnosti“* je svojou podstatou viacznačný, t.j. neurčuje konkrétny výsledok rozhodovacieho procesu, iba konštatuje, že rozhodovacia činnosť sa ukončila, zahŕňa v sebe všetky možné spôsoby rozhodnutia, t.j. tak s pozitívnym ako aj negatívnym výsledkom. Práve túto viacznačnosť a z nej plynúcu mnohosť (pluralitu) výsledkov, považujem za závažnú prekážku použitia logického argumentu *a contrario* a následné vyvodzovanie právnych dôsledkov, pri výklade § 202 ods. 3 písm. q) OSP.

Z povahy a zmyslu logického argumentu *a contrario* vyplýva, že jeho použitie predpokladá jednoznačné vymedzenie určitej skupiny prípadov, na ktoré sa má právna norma aplikovať, a to natoľko špecifické, že z neho v dôsledku negácie (opaku) možno odvodiť ďalšiu, svojimi vlastnosťami opačnú skupinu prípadov, pre ktorú príslušná norma *a contrario* neplatí.

Interpretačné ťažkosti môžu nastať v prípade, keď právna norma obsahuje formuláciu, ktorá v sebe zahŕňa viacero prípadov, ktoré si navzájom odporujú. Tak je tomu podľa môjho názoru aj v posudzovanom prípade, kde pojem *„rozhodlo sa o povinnosti“* implikuje rôznorodosť (a teda aj ambivalentnosť) prípadov spadajúcich pod neho.

Rozhodovací proces súdu o návrhu podľa § 141a OSP sa môže v zásade ukončiť buď tak, že súd návrhu vyhovie a uloží povinnosť zložiť preddavok na trovy konania alebo tak, že návrh zamietne. Obe možnosti rozhodnutia sú teda obsahom pojmu *„rozhodlo sa o povinnosti“*. Potom pri aplikácii logického argumentu *a contrario* na § 202 ods. 3 písm. q) OSP je nutné si zodpovedať otázku: Na ktorú skupinu možností spadajúcich pod výrok *„sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok“*, sa má tento argument aplikovať? Na skupinu rozhodnutí s pozitívnym alebo s negatívnym výsledkom?

Vzhľadom na vyššie naznačené problémy aplikácie logického argumentu *a contrario* na § 202 ods. 3 písm. q) OSP, mám za to, že táto logická operácia je

[10] Ottová, E.: Teória práva, 3. vydanie, Heuréka, Šamorín 2010, s. 263

v tomto prípade vylúčená. Nevedie totiž k žiadnemu výsledku a už vôbec nie k takému, ktorý zastáva druhá skupina odvolacích súdov.

Systematický výklad

Systematický výklad objasňuje význam právnej normy z hľadiska jej miesta v právnom systéme a jeho štruktúre, a to tak v rámci konkrétneho prameňa práva, napr. v rámci kódexu, príp. v rámci oblasti práva, ku ktorej norma patrí ako aj s ohľadom na jej vzťah k iným právnym oblastiam. Pri systematickom výklade sa vychádza zo zásady, že je neprípustné vykladať právnu normu izolovane, ale vždy v súvislosti s inými právnymi normami.[11]

Som toho názoru, že použitie systematickej interpretácie § 202 ods. 3 písm. q) OSP, t.j. z hľadiska jeho miesta v štruktúre Občianskeho súdneho poriadku, plasticky ilustruje iluzórnosť a neprezieravosť výkladu predmetného ustanovenia, ktorý pretraktuje druhá skupina odvolacích súdov.

Ustanovenie § 202 ods. 3 OSP taxatívnym spôsobom v písmenách a) až q) vymenúva typy a druhy uznesení, proti ktorým nie je prípustné odvolanie. Poukazujem v tejto súvislosti na to, že formuláciu *„sa rozhodlo o povinnosti“* použil zákonodarca v predmetnom ustanovení aj v iných prípadoch, nie iba v písmene q). Napríklad podľa písm. g) odvolanie nie je prípustné proti uzneseniu, ktorým sa rozhodlo o svedočnom alebo o nárokoch podľa § 139 ods. 3; písm. i) sa rozhodlo o návrhu občana na vykonanie opravy alebo o odvolaní podľa § 209 ods. 1 a pod..

Na druhej strane § 202 ods. 3 OSP vymenúva špecifické prípady uznesení, u ktorých rozlišuje, či obsahujú pozitívny alebo negatívny výrok. Napríklad podľa písmena c) sa začalo konanie bez návrhu; d) súd úplne vyhovel návrhu podľa § 138 ods. 1; e) sa odpustilo zmeškanie lehoty; f) sa pripustila alebo nepripustila zmena návrhu; j) sa vyhovie návrhu podľa § 153c ods. 1; o) sa zamietol návrh na prerušenie konania podľa § 109 ods. 1 písm. c).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že ak by bolo vôľou zákonodarcu dosiahnuť ustanovením § 202 ods. 3 písm. q) OSP to, aby proti rozhodnutiu, ktorým nedošlo k uloženiu povinnosti zložiť preddavok na trovy konania, bolo prípustné odvolanie, nepochybne by obsah tohto ustanovenia náležite precizoval. Ustanovenie § 202 ods. 3 písm. q) OSP by teda malo byť formulované takto: *„Odvolanie nie je prípustné proti uzneseniu, ktorým q) sa vyhovelo návrhu podľa § 141a OSP“.*

Právny názor Najvyššieho súdu SR

K výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP sa vo svojej rozhodovacej praxi vyjadril aj najvyšší súd.[12]

Spomedzi niekoľkých rozhodnutí k tejto problematike, za najvýznamnejšie považujem Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7Cdo/107/2012 (ďalej aj „uznesenie“). Predmetným uznesením najvyšší súd odmietol dovolanie navrhovateľky, v ktorom namietala najmä nedostatok právomoci odvolacieho súdu vzhľadom na znenie § 202 ods. 3 písm. q) OSP. Najvyšší súd v tejto súvislosti uviedol, že sa stotožňuje s právnym názorom odvolacieho súdu, podľa ktorého proti uzneseniu súdu prvého stupňa, ktorým neuložil povinnosť zložiť preddavok na trovy konania (takýto návrh zamietol), treba prípustnosť odvolania vyvodiť z § 202 ods. 3

[11] Prusák, J.: Teória práva, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava 1999, s. 297

[12] Napr. Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7Cdo/107/2012 zo dňa 26.02.2013; sp zn. 6Cdo/199/2013; sp. zn. 4Cdo/216/2012; sp. zn. 3Cdo/244/2013

písm. q) OSP výkladom a contrario.[13] Najvyšší súd rozvinul túto svoju právnu argumentáciu v tom smere, že: *„Logickým a gramatickým výkladom znenia ustanovenia (...“ktorým sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a“) možno ... dospieť k jedinému záveru, že odvolanie nie je prípustné len proti takému uzneseniu súdu prvého stupňa, ktorým „uložil“ povinnosť zložiť preddavok (podľa § 141a OSP). Preto proti uzneseniu s opačným záverom, t.j. o neuložení takejto povinnosti, nie je odvolanie vylúčené a možno ho teda podrobiť prieskumu v odvolacom konaní.“*[14]

Z citovanej právnej argumentácie dovolacieho súdu vyplýva, že slovo *„uložil“* si do znenia § 202 ods. 3 písm. q) OSP sám doplnil. K interpretácii a aplikácii zákonných právnych predpisov pri rozhodovacej činnosti všeobecných súdov sa viackrát vyjadril aj ústavný súd. V tejto súvislosti vyslovil záver, že pri zisťovaní obsahu a zmyslu právnej normy nemá žiadna z existujúcich výkladových metód absolútnu prednosť. *„Jednotlivé metódy by sa mali navzájom dopĺňať a viesť k zrozumiteľnému a racionálne zdôvodnenému vysvetleniu textu právneho predpisu. Pri výklade a aplikácii ustanovení právnych predpisov je nepochybne potrebné vychádzať prvotne z ich doslovného znenia. Súd však nie je doslovným znením zákonného ustanovenia viazaný absolútne. Môže, ba dokonca sa musí od neho (od doslovného znenia právneho textu) odchýliť v prípade, keď to zo závažných dôvodov vyžaduje účel zákona, systematická súvislosť alebo požiadavka ústavne súladného výkladu zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov (čl. 152 ods. 4 ústavy). ... v takýchto prípadoch sa musí vyvarovať svojvôle (arbitrárnosti) a svoju interpretáciu právnej normy musí založiť na racionálnej argumentácii. V prípadoch nejasnosti alebo nezrozumiteľnosti znenia ustanovenia právneho predpisu (umožňujúceho napr. viacero verzií interpretácie) alebo v prípade rozporu tohto znenia so zmyslom a účelom príslušného ustanovenia, o ktorého jednoznačnosti niet pochybnosti, možno uprednostniť výklad e ratione legis pred doslovným gramatickým (jazykovým) výkladom.“*[15]

S ohľadom na vyššie uvedenú argumentáciu, ktorej sa predpokladám držal aj najvyšší súd, pri rozhodovaní vo veci vedenej pod sp. zn. 7Cdo/107/2012, je potrebné zdôrazniť, že ním aplikovaný výklad § 202 ods. 3 písm. q) OSP sa podľa môjho názoru značným spôsobom odkláňa od doslovného znenia tohto ustanovenia, pričom z odôvodnenia predmetného rozhodnutia najvyššieho súdu nie je vôbec zrejmé, aké závažné dôvody ho viedli k tomu, že toto doslovné znenie nerešpektoval a svojvoľne ho doplnil o výraz „uložil“, čím podľa môjho názoru zásadným spôsobom zmenil obsah a význam § 202 ods. 3 písm. q) OSP. Z uvedeného dôvodu sa toto rozhodnutie najvyššieho súdu javí ako arbitrárne. Ústavný súd judikoval, že svojvôľou (arbitrárnosťou) pri výklade a aplikácii zákonného predpisu všeobecným súdom je také odchýlenie sa od jeho znenia, ktorým dochádza k zásadnému popretiu jeho zmyslu a účelu.[16] Zároveň v tejto súvislosti ústavný súd konštatoval, že: *„Ústavne konformný výklad právnej normy, resp. výklad právnej normy vôbec, nemôže siahať tak ďaleko, aby sa dostal do rozporu so znením, resp. so zmyslom vykladaného normatívneho textu. V takom prípade by totiž už nešlo o výklad, ale o faktickú novelizáciu právnej normy.“*[17]

[13]Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7Cdo/107/2012 zo dňa 26.02.2013, s. 6
[14] Tamtiež
[15] Z odôvodnenia Nálezu Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 72/2010 zo 04.05.2010 (mutatis mutandis III. ÚS 341/2007)
[16] Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 264/2005 z 29.09.2005; (m. m. I. ÚS 12/2005)
[17] Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 244/2009 z 29.09.2009

Podľa OSP je možné napadnúť rozhodnutie súdu prvého stupňa riadnym opravným prostriedkom (odvolaním) iba vtedy, ak to zákon pripúšťa. Zákon vylučuje podanie odvolania najmä proti takým uzneseniam, ktoré nemôžu mať vplyv na meritórne rozhodnutie vo veci a nemôžu citeľne postihnúť účastníkov. Pripustenie možnosti odvolania aj proti takýmto rozhodnutiam by totiž znamenalo poskytnutie možnosti zbytočných prieťahov v konaní.[18]

Z uvedeného vyplýva, že zmyslom vylúčenia prípustnosti odvolania proti taxatívne vymedzeným rozhodnutiam, je zefektívnenie súdneho konania tak, aby nedochádzalo k zbytočnému odďaľovaniu meritórneho rozhodnutia z dôvodov, ktoré nie sú pre meritum veci zásadné.

Zmyslom a účelom § 202 ods. 3 OSP (t.j. neprípustnosti odvolania) je teda zabránenie zbytočnému odkladu vydania meritórneho rozhodnutia z dôvodov, ktoré nemajú žiaden vplyv na vec samú, čím sa má zároveň zabezpečiť odstránenie stavu právnej neistoty ohľadne práv a oprávnených záujmov účastníkov súdneho konania, v čo možno najkratšom čase od jeho začatia.

Podľa môjho názoru, akceptovaním výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP prezentovaným druhou skupinou odvolacích súdov a najvyšším súdom, dochádza k neprimeranému oddialeniu meritórneho rozhodnutia z dôvodu, ktorý naň nemá žiaden dopad. Zároveň sa tým popiera zmysel a účel procesného inštitútu neprípustnosti odvolania v taxatívne stanovenom prípade uvedenom v § 202 ods. 3 písm. q) OSP. Navyše najvyšší súd svojím výkladom predmetného ustanovenia *de facto* nahradil zákonodarcu, keď si ho v rámci logického výkladu svojvoľne doplnil. Tým jeho doslovnému zneniu pripísal význam, ktorý z jeho obsahu nevyplýva a ktorý zákonodarca očividne nesledoval.

Právny názor Ústavného súdu SR

Ústavný súd sa k otázke výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP nepriamo vyjadril vo veci pod sp. zn. II. ÚS 602/2012. Išlo o sťažnosť právnickej osoby podľa čl. 127 ods. 1 ústavy, v ktorej sa sťažovateľka domáhala vydania rozhodnutia, že rozhodnutím odvolacieho súdu, ktorým v dôsledku nesprávneho výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP, došlo k zrušeniu zamietavého rozhodnutia súdu prvého stupňa o návrhu podľa § 141a OSP a vráteniu veci súdu prvého stupňa na ďalšie konanie, bolo porušené jej základné právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy, právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 Dohovoru, ako aj právo vlastniť majetok podľa čl. 20 ods. 1 ústavy.

Ústavný súd predmetnú sťažnosť pri predbežnom prerokovaní odmietol ako zjavne neopodstatnenú, z dôvodu, že ju podala neoprávnená osoba. K veci okrem iného uviedol, že po vyhodnotení súvislosti medzi napadnutým uznesením odvolacieho súdu, vrátane jeho postupu, a právami sťažovateľky, ktorých ochrany sa domáha, dospel k záveru, že napadnuté uznesenie odvolacieho súdu ukladá povinnosť súdu prvého stupňa opätovne posúdiť splnenie podmienok na uloženie povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP.[19]

K výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP ústavný súd uviedol iba, že v konaní, ktoré bude nasledovať po zrušení rozhodnutia súdu prvého stupňa a vrátení veci na ďalšie konanie, bude vydané nové rozhodnutie o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania. Preto ešte nie je definitívne rozhodnutá otázka, či sťažovateľke bude alebo

[18] Z dôvodovej správy, In: Občiansky súdny poriadok, I. diel, Komentár, V. aktualizované vydanie, EUROUNION, Bratislava 2010, s. 806

[19] Z odôvodnenia Uznesenia Ústavného súdu SR č.k. I. ÚS 602/2012 zo dňa 12.12.2012

nebude uložená povinnosť zložiť preddavok na trovy konania.[20] Vzhľadom na použitú formuláciu *„... nového rozhodnutia o povinnosti zložiť preddavok na trovy ...„* a následné konštatovanie, že o tejto povinnosti ešte nebolo rozhodnuté, mám za to, že ústavný súd nepriamo naznačil, že podľa § 202 ods. 3 písm. q) OSP je odvolanie proti rozhodnutiu o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania neprípustné. Jedným dychom však dodal, že je úlohou všeobecných súdov, aby odstraňovali nezrovnalosti vo výkladoch právnych noriem, ktoré vo svojej rozhodovacej praxi aplikujú.

K predmetnému rozhodnutiu ústavného súdu podal sudca ústavného súdu JUDr. Milan Ľalík odlišné stanovisko (disent), v ktorom sa priamo vyjadril k otázke výkladu § 202 ods. 3 písm. q) OSP. Podľa jeho názoru je možnosť podania odvolania proti uzneseniu súdu prvého stupňa, ktorým sa rozhodlo o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP, zákonom vylúčená, a to práve vzhľadom na § 202 ods. 3 písm. q) OSP. Pre obidve rozhodovacie alternatívy súdu prvého stupňa sa má preto použiť rovnaká teleologická interpretácia a aplikácia § 202 ods. 3 písm. q) OSP, lebo opak by viedol k neodôvodnenej favorizácii jednej zo strán sporu (odporcu), ktorý by pri zamietnutí jeho návrhu mohol podať odvolanie, ale navrhovateľ by takú možnosť nikdy nemal, hoci obidve strany majú právo na to, aby sa v ich veci vykonal ústavne súladný výklad aplikovanej právnej normy, teda aj ustanovenia § 202 ods. 3 písm. q) v spojení s § 141a OSP. Z uvedeného dôvodu nebolo odvolanie proti uzneseniu súdu prvého stupňa o zamietnutí návrhu odporcu na uloženie povinnosti navrhovateľovi zložiť preddavok na trovy konania, prípustné. Podľa názoru sudcu Ľalíka bolo namieste poskytnúť sťažovateľke ochranu jej základných práv na úrovni ústavnoprávnej a postup odvolacieho súdu, ktorého výsledkom je zrušujúce uznesenie, vyhodnotiť ako svojvoľný.[21]

Ústavný súd sa v predmetnom rozhodnutí pridržiaval svojej konštantnej judikatúry založenej na princípe subsidiarity jeho právomoci voči právomoci všeobecných súdov. Pokiaľ išlo konkrétne o namietaný výklad § 202 ods. 3 písm. q) OSP aplikujúc princíp subsidiarity uzavrel, že nie je úlohou ústavného súdu zastupovať všeobecné súdy, ktorým primárne prislúcha interpretácia a aplikácia zákonov.

Skutočnosť, že úlohou ústavného súdu nie je a nemôže byť, suplovanie rozhodovacej činnosti všeobecných súdov, nie je sporná. Interpretácia § 202 ods. 3 písm. q) OSP prezentovaná najvyšším súdom, však podľa môjho názoru nie je v súlade s ústavou, pretože jednak v nej odvolacie súdy a najvyšší súd idú nad rámec svojej právomoci a zároveň ňou do OSP vnášajú prvky, ktorými dochádza najmä k narušeniu procesnej rovnosti účastníkov.

Z uvedeného dôvodu sa prikláňam k odlišnému názoru ústavného sudcu Ľalíka prezentovanému vo veci vedenej pod sp. zn. I. ÚS 602/2012.

Záver

Ustanovenie § 202 ods. 3 písm. q) OSP je súčasťou OSP v poradí druhý rok. Interpretácia predmetného ustanovenia, ktorá je v súčasnosti aplikovaná v rozhodovacej činnosti väčšiny odvolacích súdov, ako aj najvyšším súdom, však

[20] Tamtiež: „Tento postup opätovne vyústi do vydania nového rozhodnutia o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania. Preto otázka, či sťažovateľke bude či nebude uložená povinnosť zložiť preddavok na trovy konania, ešte nie je definitívne rozhodnutá, a to ani z hľadiska výkladu relevantnej procesnoprávnej úpravy.“

[21] Odlišné stanovisko sudcu Milana Ľalíka vo veci vedenej pod sp. zn. I. ÚS 602/2012 zo dňa 12.12.2012

s ohľadom na právne argumenty a závery uvedené vyššie v texte tohto príspevku, má niekoľko bielych miest a nezodpovedaných otázok. Hoci sa doterajšia súdna prax prikláňa k odlišnému právnemu názoru, ako je preferovaný v tomto príspevku, myslím si, že existuje priestor na jeho prehodnotenie prostredníctvom aplikácie precíznejšej a presvedčivejšej právnej argumentácii.

Kombináciou niekoľkých výkladových metód v konfrontácii s presadzovaným a na prvý pohľad brilantne vyznievajúcim logickým argumentom *a contrario* k ustanoveniu § 202 ods. 3 písm. q) OSP, som dospela k záveru, že takáto interpretácia predmetného ustanovenia prakticky nikam nevedie. Reálny aplikačný význam nadobúda jedine vtedy, keď, tak ako to urobil najvyšší súd, si do existujúceho textu § 202 ods. 3 písm. q) OSP doplníme slovo „uložil". Bez takéhoto doplnenia nie je možné dospieť k žiadnemu výsledku.

Hoci druhá skupina odvolacích súdov spoločne s najvyšším súdom, odvodzujú svoj právny záver z tvrdenia, že odvolanie je prípustné proti zamietavému rozhodnutiu súdu prvého stupňa o povinnosti zložiť preddavok na trovy konania podľa § 141a OSP, ktoré odôvodňujú použitím logického argumentu *a contrario* k doslovnému zneniu § 202 ods. 3 písm. q) OSP a zároveň konštatujú, že súdy nie sú vždy viazané doslovným znením interpretovanej právnej normy, považujem za neprípustné, aby takýto argument viedol k situácii, že najvyšší súd doslovné znenie interpretovanej právnej normy, prijaté zákonodarcom, svojvoľne doplní tak, aby zodpovedalo významu, ktorý z neho nevyplýva. Nedôslednosť uvedenej právnej interpretácie možno pritom pomerne jednoducho odstrániť použitím iných metód výkladu. Vytknutý postup najvyššieho súdu neprispieva k zjednocovaniu rozhodovacej praxe všeobecných súdov. Naopak, je ohrozením právnej istoty a nepochybne má znaky prekročenia právomoci zverenej súdnej moci.

Aplikácia väčšinovej interpretácie ustanovenia § 202 ods. 3 písm. q) OSP má v praxi okrem iného aj ten dôsledok, že ňou dochádza k zbytočnému odkladu vydania meritórneho rozhodnutia z dôvodu, ktorý naň nemá absolútne žiaden vecný dopad. Zároveň sa tým popiera zmysel a účel procesného inštitútu neprípustnosti odvolania v taxatívne stanovených prípadoch. Uvedenú situáciu nevyriešil ani ústavný súd, ktorý je za existujúceho právneho *statu qou* jediným orgánom, ktorý by mohol naznačené pochybnosti a právno-aplikačné nedorozumenia, odstrániť.

Úplným záverom teda ostáva konštatovanie, že pokiaľ postupom času nedôjde k prehodnoteniu spôsobu interpretácie § 202 ods. 3 písm. q) OSP, dotknutí účastníci súdneho konania *de iure* nemajú v súčasnosti k dispozícii žiadne právne prostriedky, prostredníctvom ktorých by mohli účinne brániť svoje práva a oprávnené záujmy. Či je takýto stav v súlade s atribútmi materiálneho právneho štátu, je na posúdení každého čitateľa.

JUDr. Ľuba Berezňaninová
Externá doktorandka
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Použitá literatúra

- Doruľa, J. a kol. 1997. Krátky slovník slovenského jazyka, Bratislava : VEDA, 1997, ISBN 80-224-0464-0
- Krajčo, J. a kol. 2010. Občiansky súdny poriadok, I. diel, Komentár, V. aktualizované vydanie, Bratislava : EUROUNION, 2010, ISBN 978-80-89374-11-3

- Ottová, E. 2010. Teória práva, 3. vydanie, Šamorín : Heuréka, 2010, ISBN 978-80- 89122-59-2
- Prusák, J. 1999. Teória práva, Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1999, ISBN 80-7160-113-6
- Dôvodová správa k zákonu č. 388/2011 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok, B. Osobitná časť, K bodu 26
- Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 244/2009 zo dňa 29.09.2009
- Nález Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 72/2010 zo dňa 04.05.2010
- Odlišné stanovisko sudcu Milana Ľalíka vo veci vedenej pod sp. zn. I. ÚS 602/2012 zo dňa 12.12.2012
- Uznesenia Krajského súdu v Prešove sp. zn. 19Co/40/2013 zo dňa 27.06.2013
- Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 8Co/132/2012 zo dňa 30.04.2012
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5Obo/24/2012 zo dňa 29.03.2012
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 7Cdo/107/2012 zo dňa 26.02.2012
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6Cdo/199/2013 zo dňa 11.09.2013
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Cdo/216/2012 zo dňa 25.06.2013
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Cdo/244/2013 zo dňa 25.07.2013
- Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. III. ÚS 264/2005 zo dňa 29.09.2005
- Uznesenie Ústavného súdu SR sp.zn. I. ÚS 602/2012 zo dňa 12.12.2012
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v platnom znení
- Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime v znení účinnom k 01.07.2013

Surogačné materstvo – nový inštitút v slovenskom rodinnom práve?

Lucia Pohančeníková

Abstrakt

Predmetom príspevku je rozbor možnosti zakotvenia náhradného materstva do právneho poriadku Slovenskej republiky - ako ho zlegalizovať a či ho vôbec uznať. V týchto súvislostiach stručne mapujeme vybrané problémy, ktoré vychádzajú zo širšieho spoločenského kontextu a vyznávaných hodnôt v spoločnosti, ale zároveň aj z problematiky vplyvu na socio-emocionálny vývoj dieťaťa a psychiku náhradnej matky. Vzhľadom na absenciu zákona, ktorým by bolo aprobované náhradné materstvo na Slovensku, sa v príspevku zaoberáme podmienkami, ktoré by mali byť podľa nás splnené v prípade povolenia náhradného materstva.

Kľúčové slová

Dieťa. Náhradná matka. Biologický rodič. Právne rodičovstvo.

Abstract

The object of this contribution is an analysis of the possibilities of establishing a surrogacy into Slovak legislation - its legalization or whether it can be ever recognized. In connection with this phenomenon, an author discusses the selected topics, which are based on social context and these topics share several values in modern society, but also the topic of the impact on socio-emotional development of the psychological behavior of child and surrogate mother. In view of the absence of surrogacy in case of slovak domestic legislation, this contribution deals with the conditions which should be fulfilled by using surrogacy in the case of an authorization to carry out this termination.

Keywords

Child. Surrogate mother. Biological parent. Legal parenthood.

Úvod

Na začiatku 21. storočia dochádza k premene tradičnej rodiny tak v rovine sociálno-etickej, ako aj v ekonomickej. Zákonodarca reflektuje technický pokrok v oblasti medicínskeho práva, týkajúci sa konkrétne asistovanej reprodukcie, možnosti zmeny pohlavia či náhradného materstva. Náhradné alebo surogačné materstvo predstavuje prípad absolútneho nesúladu všetkých rovín materstva. Tento fakt vyplýva z toho, že náhradné materstvo zakladá zásadný rozdiel medzi genetickou, biologickou a sociálnou matkou. Z právneho hľadiska ide preto o pomerne zložitý fenomén.

Náhradné materstvo nie je vôbec v súčasnosti v Slovenskej republike legislatívne zakotvené, nie je teda dovolené, ale ani zakázané. Právna úprava, resp. absencia právnej úpravy neumožňuje jeho realizáciu. V praxi ide o prípady, keď sa následné odovzdanie dieťaťa genetickým rodičom rieši metódou adopcie. Nejednoznačnosť zákona pri tom môže spôsobovať značné komplikácie, najmä v prípade, ak sa narodí dieťa s telesným alebo duševným postihnutím. Neexistuje totiž právna norma, ktorá by upravovala takúto situáciu.

Základným právnym predpisom, ktorý možno na náhradné materstvo aplikovať, je zákon o rodine, hovoriaci, že matkou je tá žena, ktorá dieťa porodila.

V predkladanom príspevku sa len stručne zaoberáme výkladom pojmov, naopak, väčšiu časť príspevku sa snažíme zamerať na potenciálne zákonné podmienky aplikácie uskutočňovania náhradného materstva v prípade, že by došlo k jeho legislatívnemu zakotveniu do právneho poriadku Slovenskej republiky.

Pojem náhradné materstvo a náhradná matka

Náhradné materstvo

Podľa Haderku je náhradné materstvo *„jednou z možných metód asistovanej reprodukcie, kedy buď za odplatu, alebo aj bezodplatne je zaviazaná žena (ktorej osobný stav nie je rozhodujúci), a to za tým účelom, aby sa dala artificiálne inseminovať (spravidla semenom muža z objednávateľského páru manželov), alebo aby si nechala implantovať embryo, obstaranej objednávateľským párom, dieťa vynosila a po pôrode ho odovzdala objednávateľom.“*[1]

Ide o metódu asistovanej reprodukcie, ktorá sa však pohybuje na hrane lekárskej etiky. Samotný princíp náhradného materstva totiž vo svojej podstate narúša doterajšie vnímanie matky a materstva vôbec. S vývojom reprodukčnej medicíny bola narušená podstata týchto pojmov v pôvodnom zmysle. Na účely tohto príspevku budeme rozlišovať matku genetickú, teda takú, ktorá poskytne vajíčko so svojím genetickým kódom, matku rodičku (biologickú matku), ktorá plod vynosí a porodí, a následne matku sociálnu, ktorá sa podieľa na výchove a starostlivosti o dieťa. Doteraz stačilo rozlišovať matku genetickú a sociálnu, ale vývoj asistovanej reprodukcie si vynútil odlišovať aj (biologickú) matku rodičku (označovanú aj ako matka gestačná alebo náhradná).

Náhradná matka

Náhradnú matku označujeme aj ako matku zástupnú. Náhradnou matkou je žena, ktorá vynosí dieťa v prospech ženy inej, ktorá sa po pôrode stane jeho sociálnou matkou. Sociálna matka bude tiež matkou genetickou, ak poskytla svoje vajíčko.

Náhradnú matku teda môžeme definovať ako ženu, ktorej je implantované embryo počaté *in vitro* za účelom jeho donosenia a následného porodenia dieťaťa v záujme inej osoby alebo osôb. Náhradná matka musí celý proces od začiatku podstupovať s vedomím, že ženou, ktorá bude dieťa po pôrode vychovávať, bude matka - objednávateľka.[2]

So začiatkom využívania darcovstva vajíčok mohla žena porodiť potomka, ktorého biologickou matkou bola darkyňa, ale ona, teda rodička, ho bude vychovávať. V súčasnosti je však možné kombinovať jednotlivé fázy materstva. Z toho dôvodu sa

[1] HADERKA, J.: Surogační mateřství. In: *Právní obzor.* 1986, roč. 69, č. 10, s. 917-933.

[2] FREEDMAN, W.: L*egal issues in biotechnology and human reproduction. Artificial Conception and Modern Genetics*. Greenwood Publishing Group: USA, 1991, s. 6.

v praxi vyvinulo rozlišovanie úplného náhradného materstva od tzv. čiastočného náhradného materstva.

Úplné náhradné materstvo sa teda týka dvoch žien - matky genetickej a sociálnej v jednej osobe, ktorá si nechá vynosiť a porodiť dieťa matkou rodičkou. Darcom spermií navyše môže byť manžel jednej zo žien či iný muž.

O **čiastočnom náhradnom materstve** hovoríme vtedy, ak nie je žena objednávateľka schopná dieťa vynosiť a porodiť, a súčasne ani nie je možné od nej získať vajíčko. V takom prípade sa použije vajíčko darkyne, ktoré bude mimotelovo oplodnené spermiami manžela objednávateľky, jej partnera, prípadne darcu. Takto vzniknuté embryo sa umiestni do maternice náhradnej matky, ktorá ho vynosí a po pôrode odovzdá matke objednávateľke.

Kvôli potenciálnym komplikáciám a emocionálnemu napätiu u oboch matiek (prípadne aj u dieťaťa), bolo náhradné materstvo v niektorých štátoch dokonca vyhlásené za nezákonné. V Nemecku je dokonca kriminalizované.[3] Tu je dôležité zdôrazniť, že pre spracovanie tohto príspevku je vnímaná asistovaná reprodukcia práve vo význame lekárskeho postupu, za účelom liečby neplodnosti.

Vnímanie surogačného materstva sa značne odlišuje nielen v jednotlivých krajinách, ale aj medzi jednotlivými ľuďmi. Každý vychádza z iných hodnôt a napríklad z pohľadu katolíckej teológie je možnosť obstarania potomka týmto spôsobom neprijateľná. *„Nový život má vznikať v manželskom objatí a nie v laboratóriu. K umelému oplodneniu mnohí ľudia pristupujú podľa Viglaša bez toho, aby využili všetky skutočné možnosti liečby neplodnosti, jednoduchšie je pre nich počať asistovane. „Katolícka cirkev však takýto krok neschvaľuje ani v prípadoch, keď sa neplodnosť liečiť nedá. Hlavný problém vidí v tom, že sa život stáva akoby predmetom „výroby“, náhradou ľudského aktu plodenia, a potom to, že pri umelom oplodnení sa odoberie viac vajíčok, ktoré doktori oplodnia mimo tela ženy. Vznikne teda viac životov, no nie všetky zavedú doktori naspäť do maternice. Niektoré z týchto embryí sú vyhodnotené ako kvalitné, iné ako nekvalitné, a doktori ich zničia.“*[4]

Z hľadiska psychológie je najrizikovejšou osobou náhradná matka a nosené dieťa. Pritom práve náhradná matka je kľúčovou osobou v celom procese. Nepôjde pritom iba o stránku finančnú, ale hlavne o oblasť duševnú, ktorá je jedným z hlavných dôvodov, prečo je zmluva o náhradnom materstve nevynútiteľná „právom na dieťa“.

Legislatívne vymedzenie náhradného materstva - zahraničná prax

Otázka náhradného materstva je relatívne novou témou a legislatívne je vymedzené iba v niektorých štátoch. Dôležitý je už fakt vymedzenia materstva ako takého. Na úrovni európskeho práva neexistuje jednotná úprava a náhradné materstvo nie je vo väčšine štátov Európskej únie povolené.

Existujú vymedzené dva typy náhradného materstva. Prvý je **altruisticko-medicínsky**, kedy náhradná matka vynosí a porodí dieťa bez nároku na finančnú odmenu alebo sú uhradené len náklady spojené s tehotenstvom a pôrodom. Tento typ dbá viac na etické aspekty a snaží sa minimalizovať možnosť zneužitia tohto inštitútu prostredníctvom kontroly štátu, súdu či etických komisií. Druhým typom je

[3] SMOLÍKOVÁ, K.: Náhradní mateřství je velmi diskutovaným problémem. In: *Právo a rodina.* 2009. č. 11, s. 15.

[4] KVETANOVÁ, D.: Katolíci: Umelé oplodnenie je neetické. Dostupné na internete http://www.trnavskyhlas.sk/c/3286-katolici-umele-oplodnenie-je-neeticke.htm

komerčné náhradné materstvo, kedy náhradná matka za dohodnutú sumu peňazí vynosí plod a odovzdá ho objednávateľskému páru.

Izrael

Izrael je prvým štátom s konkrétnou pozitívnou právnou úpravou tohto inštitútu - Embryo Carrying Agreements Law (1996). Náhradné materstvo sa však vzťahuje iba na štátnych občanov Izraela, majúcich rovnaké náboženstvo. Budúci rodičia musia byť neplodným manželským párom, zatiaľ čo náhradná matka musí byť slobodná (aj vdova či rozvedená). Každá zmluva o surogačnom materstve podlieha schváleniu štátneho orgánu a pre realizáciu surogácií je nutné získať zvláštne povolenie špeciálneho výboru ministerstva zdravotníctva.[5]

Austrália, Kanada

Pre austrálsku legislatívu je matkou žena, ktorá dieťa porodila, iné dohody sú nulitné. Zároveň je vo väčšine provincií komerčné náhradné materstvo trestným činom. Tiež v Kanade je komerčné náhradné materstvo zakázané, a to zákonom z roku 2004 (Assisted HumaReproduction Act). Oproti tomu je tu povolené nekomerčné náhradné materstvo. Kanadská medicínska asociácia v roku 2007 považovala „poskytovanie zdravotnej starostlivosti ženám so surogátnym materstvom ako unikátnu výzvu“. Odporučila opatrnosť pri ochrane autonómie a práv náhradnej matky a prijala altruisticko - medicínske surogátne tehotenstvo. Špecifická je provincia Quebec, kde „akékoľvek dojednanie o tom, že žena prijme a bude nosiť dieťa pre inú osobu, je absolútne neplatné“.[6]

Európske štáty

V časti európskych štátov ako Francúzsko, Poľsko, Rakúsko, Nemecko, Španielsko, Švajčiarsko, Dánsko a Chorvátsko je náhradné materstvo nelegálne. Vo Francúzsku je od roku 1994 výslovne zakázané (aj sankcionované) ako komerčné, tak i nekomerčné náhradné materstvo. V Nemecku existuje zákon o adopcii a o zákaze sprostredkovanie náhradných matiek.[7]

Pre Rakúsko platí všeobecný občiansky zákonník hovoriaci, že matka je žena, ktorá dieťa porodila. Česká republika doteraz inštitút náhradnej matky právne ošetrený nemá, okrem jedinej zmienky v ust. § 804 nového Občanského zákonníka[8]. Zmienka o náhradnom materstve nebola ani v návrhu nového (českého) občianskeho zákonníka, ktorý bol v legislatívnom procese v rokoch 2008 a 2009. Dôvod, prečo je náhradné materstvo uvedené v definitívnej verzii zákona, si môžeme len domýšľať.[9]

V Grécku je náhradné materstvo možné, avšak za podmienky schválenia súdom. Ten musí potvrdiť súhlas všetkých zúčastnených strán, akákoľvek finančná úhrada pritom nie je prípustná. Žena, ktorá súhlas získa, je považovaná za matku dieťaťa miesto náhradnej matky a je zapísaná do rodného listu dieťaťa. Podmienkou

[5] BENSHUSHAN, A., SCHENKER, J.G.: Legitimizing surrogacy in Israel, Human Reproduction vol. 12, no.8, p. 1832-1834 dostupné na internete http://humrep.oxfordjournals.org/content/12/8/1832.full.pdf

[6] FIŠEROVÁ, Z.: Prezentácia na tému „Náhradní mateřství“. Ministerstvo spravodlivosti ČR, medzinárodný odbor civilný, dňa 2.9.2009 v Prahe

[7] Tamtiež.

[8] Ust. § 804 Občanského zákonníka: „*Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství*.“

[9] ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektív: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013, s. 119.

tu je, že sa dieťa nenarodí z vajíčka náhradnej matky (v opačnom prípade je možné súdne sa domáhať zrušenia aktu).[10]

Za štáty, ktoré sa zameriavajú na „tehotenský biznis“, môžeme označiť Ukrajinu a Indiu. Na Ukrajine sa vyskytuje niekoľko kliník, ktoré zarábajú na odplatnom prenájmu maternice. Prenajímateľkami sa môžu stať ženy medzi 18 až 35 rokov s jedným dieťaťom. Môžu byť slobodné, u vydatých sa vyžaduje súhlas manžela.[11]

Veľká Británia

Vo Veľkej Británii je úprava náhradného materstva špecifická. Najzásadnejší rozdiel oproti Slovenskej republike spočíva v povolení zmluvy o náhradnom materstve, čo v praxi znamená vyvedenie náhradných matiek a objednávateľských párov z ilegality. Komerčné surogačné materstvo je nelegálne, ale nekomerčné sa vykonávať môže. Náhradná matka má potom oproti Grécku právo požadovať náhradu nákladov. Dieťa sa neodovzdáva na základe zmluvy, ale na základe tzv. zjednodušeného osvojenia. [12] Biologickí rodičia môžu v lehote 6 mesiacov od narodenia dieťaťa požiadať o zápis rodičovstvo do registra. Podmienkou náhradného materstva sú v Británii nasledovné :

- žiadatelia sú manželia starší ako 18 rokov,
- aspoň jeden z nich má domicil v UK,
- aspoň jeden z nich je biologickým rodičom (darcom biologického materiálu),
- v čase podania žiadosti dieťa už žije so žiadateľmi,
- všetky strany musia dať plný a bezpodmienečný súhlas,
- za surogačnú zmluvu nesmie byť poskytnutá žiadna iná plnenia okrem účelne vynaložených nákladov.[13]

USA

Právna úprava náhradného materstva je v USA špecifická, pretože náhradné materstvo nie je upravené na federálnej, ale na štátnej úrovni (podobne ako aj otázky spojené s asistovanou reprodukciou, čo je podmienené aj federálnym štátnym usporiadaním). O zjednotenie právnej úpravy surogácie na federálnej úrovni datujeme do osemdesiatych rokov. Navrhovalo sa surogačné dohody uznať za neplatné generálnym vyhlásením alebo podmieniť ich platnosť schválením súdu. Návrh zákona nebol schválený a získal formu akéhosi odporúčania pre právnu úpravu platnú v jednotlivých štátoch.[14]

Základné východiská pre možné zlegalizovanie náhradného materstva

Za dve základné východiská právneho zakotvenia náhradného materstva považujeme:

[10] PILKA, L.: Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká Gynekologie*. 2009, číslo 2, s. 144-147.
[11] STARÁ, I.: Právní a etická otázka pronájmu dělohy. In: *Právo a rodina*. 2010, č. 4, s. 21.
[12] SMOLÍKOVÁ, K.: Náhradní mateřství je velmi diskutovaným problémem. In: *Právo a rodina.* 2009. č. 11, s. 15.
[13] Surrogacy Arrangements Act 1985.
[14] MARKENS, S.: Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction, The University of California Press, 2007, dostupné na internete www.ucpress.edu/content/pages/10724/10724.ch01.pdf

a) legalizácia zmluvy medzi náhradnou matkou a „objednávateľským párom“ (tzv. surogačnej zmluvy),
b) úprava odovzdania dieťaťa medzi rodičkou a objednávateľmi na základe osvojenia, nie iba na základe surogačnej zmluvy.

Návrh vecného riešenia by sa mal držať predpokladov, že zmluva o náhradnom materstve nie je vymožiteľnou, čo platí v kontinentálnom aj anglo-americkom právnom systéme. Pre nevymožiteľnosť surogačnej zmluvy sú predvolené psychologické a etické aspekty, zohľadňujúce možnú zmenu psychiky tehotnej ženy, ktorá si môže k plodu vytvoriť citový vzťah a rozhodnúť sa, že ho objednávateľom neodovzdá. Ak by bola zmluva vymožiteľná, degradovali by sme tým dieťa na vec, čo nie je za súčasného etického hľadiska prípustné. Zmluva o surogačnom materstve by preto nemala byť v občianskom zákonníku samostatným zmluvným typom.

Nevymožiteľnosť zmluvy zároveň zachováva súčasnú definíciu materstva v zákone o rodine: *„Matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila“*. Zamýšľané dodanie domnienok materstva (v súčasnosti existujú len domnienky otcovstva), kedy by podľa prvej domnienky bola matkou rodička a podľa druhej žena, ktorá si surogáciu objednala, by vyžadovala vymožiteľnosť zmluvy o surogačnom materstve, čo by teda bolo podľa nás zamietnuté. Problematiku surogačnej zmluvy rozoberáme v nasledujúcom texte.

Osoba matky objednávateľky by mala byť len žena, ktorá nie je tehotenstva schopná zo zdravotných dôvodov, čo by malo byť jasne vymedzené v právnych predpisoch. Táto žena by teda mala byť neplodná a inštitút náhradného materstva by mal byť využitý len v krajných prípadoch, kedy objednávateľka využila všetky prístupné metódy asistovanej reprodukcie, avšak bezvýsledne. Akýkoľvek ďalší argument od strachu z pôrodných bolestí, nedostatku času dieťa vynosiť po zničení si figúry nebude dôvodom na umožnenie využitia inštitútu náhradnej matky. Žena by mala dosiahnuť určitý vek, podľa nášho názoru minimálne 23 rokov. Tento vek považujeme za dostatočný na to, aby žena – objednávateľka bola psychicky aj fyzicky vyspelá na materstvo. Poukazujeme aj na odporúčania lekárov, ktorí tvrdia, že najlepší vek pre pôrod dieťaťa je 23 rokov veku. V súvislosti s ochranou rodiny, manželstva a takisto aj výchovou maloletého dieťaťa, by sme ako ďalšiu podmienku uviedli osobný stav objednávateľky – vydatá. Odôvodnením je snaha, aby dieťa vyrastalo v úplnej rodine a ochrana rodiny.

Pri podmienkach na strane rodičky máme na mysli len altruisticko-medicínsky spôsob náhradného materstva, čiže bez nároku na odmenu. Rodička by mala dosiahnuť vek minimálne 25 rokov, mala by byť minimálne druhorodička z toho dôvodu, aby bola schopná posúdiť, čo vlastne samotný pôrod obnáša. Musí mať spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu a mala by sa podrobiť lekárskemu vyšetreniu pre vymedzenie možných rizík. Nárok na odovzdanie dieťaťa by bolo (ako sme už spomenuli vyššie) nevymožiteľné. Taktiež by sa mal zákonodarca vysporiadať s domnienkami otcovstva, príp. materstva. Povolenie podstúpiť náhradné materstvo by bolo podmienené súhlasom súdu.

Ďalšou oblasťou sú domnienky otcovstva. *„V prípade, že náhradná matka nie je vydatá a nemá partnera, ktorému by svedčili ďalšie domnienky otcovstva, dieťa by sa narodilo bez určenia otca. Je preto na zváženie zavedenie ďalšie domnienky otcovstva, ktorá by svedčila otcovi - objednávateľovi, ktorý poskytol svoje zárodočné bunky. Zabezpečilo by sa tak zjednodušenie procesu osvojenia.“*[15]

[15] Návrh vecného zámeru (českého) Občianskeho zákonníka 2009

V rámci podmienok povolenia podstúpiť náhradné materstvo je podľa nášho názoru nutné zakázať akúkoľvek odmenu náhradnej matke, aby nemohlo dôjsť k obchodovaniu tak s deťmi, ako aj s náhradnou matkou, a hradiť jej iba náklady spojené s tehotenstvom a pôrodom.

Zmluva o náhradnom materstve

Zmluva o náhradnom materstve taktiež so sebou prináša mnoho sporných otázok ako samotné náhradné materstvo. Navyše v prípade náhradnej matky môže dochádzať k jej dehumanizácii, pretože sa stáva nie matkou a osobnosťou, ale predmetom a nástrojom realizujúcim priania neplodného páru za hranicou ľudskej prirodzenosti.

Zmluva o náhradnom materstve by bola v súčasnosti podľa nášho názoru neplatná aj z hľadiska ust. § 118 OZ, pretože dieťa nemôže byť predmetom občianskoprávnych vzťahov, čiže vo svojej podstate má nemožný predmet. Jej zmyslom je upraviť vzťah kontrahentov k ešte nepočatému a nenarodenému dieťaťu. Dieťa ako subjekt práv však nemôžeme subsumovať ani pod jeden z predmetov, ktoré definuje uvedené ustanovenie.[16]

Haderka uviedol niekoľko argumentov, podľa ktorých náhradné materstvo nie je možné zákonom aprobovať:

a) predmetom civilnej zmluvy sa nemôže stať použitie ľudského organizmu za účelom založenia života v ňom alebo za účelom uloženia plodu s úmyslom jeho donosenia,
b) predmetom civilnej zmluvy sa nemôže stať záväzok rodičky odovzdať dieťa po pôrode,
c) je vylúčené, aby osoba zmluvne prevzala záväzok, že uzná otcovstvo dieťaťa, ktoré má byť ešte len počaté, alebo k nasciturovi,
d) je vylúčené, aby osoba zmluvne prevzala záväzok, že dieťa ešte nepočaté, prípadne nascitura osvojí
e) je vylúčené, aby bola uzavretá zmluva, ktorá je v rozpore so zásadami a cieľmi medzinárodného práva v oblasti ľudských práv a slobôd.[17]

Záver

Hoci surogačné materstvo otvára celý rad podstatných otázok, s ktorými je potrebné sa vysporiadať, máme za to, že pokiaľ legislatíva pristúpi k zakotveniu tohto inštitútu veľmi citlivo, z hľadiska spoločenských zmien je možné zakotviť surogačné materstvo do právneho poriadku Slovenského poriadku tak, aby zodpovedalo hodnotám spoločnosti. Argumentujeme tým, že by nebolo vhodné nereagovať vôbec na vedecký pokrok a zatvárať pred tým oči. Potrebné je však mať na zreteli aj negatíva surogačného materstva (napr. riziko obchodovania so ženami, resp. s deťmi). Formulácia zákona a prípadných podmienok, ktoré by mali byť splnené, nesmú pripustiť túto možnosť.

Určitý pokrok v danej problematike pozorujeme v kodifikovanom Občianskom zákonníku v Českej republike účinnom od 1.1.2014, ktorý vo svojom

[16] HUMENÍK, I.: *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. 1. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2011, s. 182.
[17] HADERKA, J.: Surogační mateřství. In: *Právní obzor.* 1986, roč. 69, č. 10, s. 927.

ust. § 804 druhá veta zakotvuje výnimku vzťahujúcu sa na prípad náhradného materstva, pri ktorom sa dieťa narodí žene, ktorá nie je jeho biologickou matkou. Naďalej však platí stará rímska zásada, že matkou dieťaťa je žena, ktorá dieťa porodila. Fyziologické predpoklady pre výkon asistovanej reprodukcie upravuje zákon č. 20/1966 Zb., o starostlivosti o zdravie ľudu, avšak aj text občianskeho zákonníka musel vo svojich ustanoveniach zohľadniť pokrok lekárskej vedy, ktorá umožňuje vniesť do maternice ženy oplodnené vajíčko inej ženy. Vzťahy medzi ženou, ktorá poskytla svoje zárodočné bunky (biologickou matkou) a dieťaťom, môžu byť upravené cestou osvojenia. Zahraničné skúsenosti aj doterajšie skúsenosti v Českej republike svedčia o tom, že najväčší záujem o náhradné materstvo bude medzi ženami, ktoré sú si navzájom príbuzné.[18]

Napriek „vylepšenej" právnej úprave v Českej právnej úprave môžeme zhrnúť, že náhradné materstvo stále zostáva inštitútom kontroverzným a tak, ako je v praxi praktizované, naráža na rad právnych prekážok. Podľa nášho názoru, keď už NOZ výslovne náhradné materstvo umožňuje, bolo by nanajvýš žiaduce úpravu dotiahnuť do konca a doriešiť aspoň nevyhnutné detaily. Stručné konštatovanie existencie predsa veľa neprináša. NOZ v podstate náhradné materstvo legalizuje, a preto je veľmi pravdepodobné, že vzrastie počet prípadov, kedy bude táto metóda využívaná v praxi. V súvislosti s tým sa obávame, že z dôvodu nedostatočnej právnej úpravy môže začať dochádzať k zneužívaniu tohto inštitútu. Máme za to, že sa tomu dá predísť prepracovanejšou právnou úpravou, ktorá by obsahovala aspoň určité rámcové vymedzenie práv a povinností dotknutých subjektov. Podobné platí aj pre právnu úpravu Slovenskej republiky. Legislatívne daná problematika zostane právne (ne)upravená v podobe takej, ako je dnes (čo však považujeme za nedostatočné), alebo bude surogačné materstvo upravené, resp. zakázané, v Zákone o rodine, alebo sa tento inštitút upraví v samostatnom zákone (ako lex specialis k Zákonu o rodine).

Mgr. Lucia Pohančeníková
Interný doktorand
Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- BENSHUSHAN, A., SCHENKER, J.G.: Legitimizing surrogacy in Israel, Human Reproduction. vol. 12, no.8, p. 1832-1834 dostupné na internete http://humrep.oxfordjournals.org/content/12/8/1832.full.pdf
- FIŠEROVÁ, Z. Prezentácia na tému „Náhradní mateřství". Ministerstvo spravodlivosti ČR, medzinárodný odbor civilný, dňa 2.9.2009 v Prahe
- FREEDMAN, W.: Legal issues in biotechnology and human reproduction. Artificial Conception and Modern Genetics. Greenwood Publishing Group: USA, 1991, ISBN: 0-89930-635-7.
- HADERKA, J.: Surogační mateřství. In: Právny obzor. 1986, roč. 69, č. 10, s. 927. ISSN: ISSN 0032-6984.
- HUMENÍK, I.: Ochrana osobnosti a medicínske právo. 1. vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, 288 s. ISBN: 978-80-89447-58-9.

[18] Dôvodová správa k novému Občianskemu zákonníku. Dostupné na internete: http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/

- KVETANOVÁ, D.: Katolíci: Umelé oplodnenie je neetické. Dostupné na internete http://www.trnavskyhlas.sk/c/3286-katolici-umele-oplodnenie-je-neeticke.htm
-
- MARKENS, S.: Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction. In: The University of California Press, 2007, dostupné na internete www.ucpress.edu/content/pages/10724/10724.ch01.pdf.
- SMOLÍKOVÁ, K.: Náhradní mateřství je velmi diskutovaným problémem. In: Právo a rodina. 2009. č. 11, s. 15 - 19. ISSN: 1212-866X.
- STARÁ, I.: Právní a etická otázka pronájmu dělohy. In: Právo a rodina. 2010, č. 4, s. 19 – 22. ISSN: 1212-866X.
- PILKA, L.: Surogátní mateřství – literární názory a praxe. In: Česká Gynekologie. 2009, číslo 2, s. 144-147. ISSN: 1803-6597.
- ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektív: Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého. Praha: Leges, 2013, 304 s. ISBN: 978-80-87576-74-8.

Konkurzná podstata

Katarína Húšťavová

Abstrakt

Tento príspevok si kladie za cieľ spracovať problematiku konkurznej podstaty ako jedného zo základných pojmov konkurzného práva upraveného v zákone č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorá má tendenciu správať sa relatívne samostatne, napriek tomu, že konkurzná podstata z pohľadu právneho postavenie nemá právnu subjektivitu a nemôže byť účastníkom konania. Právna teória konkurzného práva rozdeľuje konkurznú podstatu na konkurznú podstatu aktívnu a konkurznú podstatu pasívnu. Snahou príspevku je tak detailne popísať stav de lege lata oboch podstát a poukázať na reglementáciu vymedzenia aktívnej a pasívnej konkurznej podstaty.

Kľúčové slová

Konkurz, Konkurzná podstata, Majetok úpadcu

Abstract

This article aims to describe the issue of bankruptcy‘s assets as one of the important juridical institute of bankruptcy law integrated in Act No. 7/2005 Coll. about bankruptcy and restructuring, as amended, which tends to behave relatively independently, although the bankruptcy´s estate from the perspective of legal status has no legal personality and cannot be party concerned in bankruptcy. Jurisprudence of bankruptcy law divides the bankrupt on active and passive. The effort of this article is to describe in detail status de lege lata both substance and point to regulate the definition of active and passive bankruptcy.

Keywords

Bankruptcy, Bankrupt's assets, Debtor's estate

Úvod

Konkurzné konanie vzhľadom na jeho predmet, špecifickú skutkovú a právnu povahu je zložito štruktúrovaný právny postup (proces). Celé konkurzné konanie od podania návrhu na vyhlásenie konkurzu až do jeho ukončenia je upravené v zák. č.7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov (ďalej aj „ZKR“), ktorý nadobudol účinnosť dňa 1.januára 2006. Konkurzné konanie je relatívne samostatný druh občianskeho procesu, ktorého primárnym cieľom je speňaženie úpadcovho majetku a kolektívne uspokojenie jeho veriteľov z výťažku speňaženého majetku.

Pre konkurzné konanie je typické speňaženie konkurznej podstaty, t.j. prechod vlastníckych práv z úpadcu na iné subjekty, pričom výťažok z takéhoto speňaženia slúži na úhradu úpadcových dlhov voči jeho veriteľom. V priebehu konkurzného konania tak dochádza k zániku alebo k výraznému poklesu majetku úpadcu. Dĺžka konkurzného konania je v podstate určovaná časovým obdobím, v ktorom sa podarí predať všetok speňažiteľný majetok úpadcu. A práve majetok tvoriaci konkurznú podstatu tvorí meritum celého príspevku, najmä v rozhraní slovenskej právnej úpravy.

Keďže činnosť podnikov má v súčasnosti čoraz väčšie cezhraničné dôsledky, v čoho dôsledku sa v čoraz väčšej miere reguluje táto oblasť právom EÚ, mám tak za cieľ lapidárne charakterizovať vzťah vnútroštátneho konkurzného práva s právnym poriadkom EÚ a to konkrétne nariadením Rady ES o konkurznom konaní. Pre komparáciu právnej reglementácie konkurznej podstaty členských štátov taktiež stručne vymedzím aj právnu úpravu a problematiku konkurznej podstaty v českej republike a príslušnom zákone o konkurze a vyrovnaní.

Aktívna konkurzná podstata

Pozitívne vymedzenie

Aktívna konkurzná podstata znamená súhrn majetku, ktorý podlieha konkurzu, ktorého zistenie a zapísanie do súpisu majetku konkurznej podstaty patrí do povinností správcu konkurznej podstaty. Aktívne vymedzenie konkurznej podstaty spočíva vo vymedzení majetku úpadcu a majetku tretích osôb, ktorý podlieha konkurzu a ktorý patrí do konkurznej podstaty za účelom uspokojenia prihlásených pohľadávok[1].

Z dikcie ustanovenia § 67 ZKR vyplýva nasledujúce pozitívne vymedzenie:

Konkurzu podlieha

a) majetok, ktorý patril úpadcovi v čase vyhlásenia konkurzu,
b) majetok, ktorý úpadca nadobudol počas konkurzu,
c) majetok, ktorý zabezpečuje úpadcove záväzky,
d) iný majetok, ak to ustanovuje tento zákon

Na základe zákonného ustanovenia možno uviesť, že rozhodujúcou častou aktívnej konkurznej podstaty je majetok, ktorý patril úpadcovi v čase vyhlásenia konkurzu, t.j. zverejnením uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku.

Avšak mám zato, že na začiatok je nevyhnutné zaoberať sa najskôr samotným pojmom majetok a vymedziť pojem majetok, keďže tento pojem a jeho význam je značný v súkromnoprávnych vzťahoch, napriek tomu, že nie je jednoznačne stanovený, keďže normy súkromného práva často tento pojem používajú avšak nie vždy definujú, prípadne iba stručne a vždy s iným obsahom.

Prof. Vojčík vo svojej publikácii „Základy duševného vlastníctva“ široko koncipuje pojem majetok, podľa ktorého tam patrí všetko, čo má majetkovú hodnotu, ktorú možno vyjadriť peniazmi a teda možno majetok vymedziť nasledovne: „Majetok osoby tvoria hmotné veci, nehmotné statky, záväzky a pohľadávky a iné peniazmi oceniteľné hodnoty (najmä obchodný podiel, dematerializované cenné papiere, prírodné sily ovládateľné a slúžiace ľudským potrebám), ktoré je možné prevádzať na tretie osoby[2].

Ustanovenie § 6 ods. 1 OBZ ďalej definuje Obchodný majetok ako súhrn majetkových hodnôt (vecí, pohľadávok a iných práv a peniazmi oceniteľných iných hodnôt), ktoré patria podnikateľovi a slúžia alebo sú určené na jeho podnikanie. Obchodným majetkom podnikateľa sú predovšetkým veci v jeho vlastníctve (hnuteľné a nehnuteľné) a z iných hodnôt len tie, ktoré je možné oceniť peniazmi, a ktoré zároveň slúžia alebo sú určené na podnikanie.[3]

Termín „majetok, ktorý patrí“ úpadcovi je termínom širším, ako je „majetok, ktorý má vo vlastníctve“, keďže majetok, ktorý patrí úpadcovi v deň vyhlásenia

[1] Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010
[2] Vojčík, P.: Základy práva duševného vlastníctva. Košice: TYPOPRESS, 2004
[3] Svobodová Y. in Kobliha, I. a kol.: Obchodní zákonník. Komentář. Praha: LINDE PRAHA, a.s.s, 2006

konkurzu, zahŕňa nielen vlastníctvo úpadcu k veciam hnuteľným a nehnuteľným, ale aj práva a iné majetkové hodnoty, ktoré úpadcovi patria[4]. Správca je pri výkone svojej činnosti povinný zisťovať všetky relevantné skutočnosti, ktoré sa týkajú majetku úpadcu počas celého konkurzu a na základe zistených údajov musí vykonávať zodpovedajúce zmeny v súpise majetku podstát v zákonnej lehote[5]. K tejto povinnosti sa ešte vrátim, v kapitole „ Zisťovanie majetku a jeho súpis“.

Ďalej, ako už bolo vyššie uvedené, do aktívnej konkurznej podstaty spadá majetok, ktorý úpadca nadobudol počas konkurzu napr. nadobudne finančné plnenie z pohľadávok, ktoré mal voči svojim dlžníkom, vrátené plnenie z neplatných zmlúv, z odporovateľných právnych úkonov a pod., patrí toto plnenie do konkurznej podstaty.[6]

Do konkurznej podstaty patrí nakoniec aj majetok tretích osôb, ktorým tieto zabezpečili záväzok úpadcu. Tak je tomu vtedy, ak je záväzok zabezpečený záložným právom a predmetom zálohu je majetok tretej osoby alebo zabezpečovacím postúpením pohľadávky tretej osoby (§554 O. z.). Správca majetok tretej osoby zapíše do podstaty len vtedy, ak tretia osoba na základe písomnej výzvy správcu nesplní za úpadcu záväzok (pohľadávku veriteľa), zabezpečený jej majetkom do 30 dní od doručenia výzvy. Do súpisu majetku podstát je správca povinný zapísať aj majetok, ktorý bol vo vlastníctve úpadcu alebo úpadcovi patril a na základe zabezpečovacieho prevodu práva bol prevedený na veriteľa (fiduciárna cesia, § 553 a 554 O.z.). Vyhlásením konkurzu na majetok dlžníka sa zabezpečovací prevod práva považuje za neúčinný a zabezpečený veriteľ, ktorý si prihlásil svoju pohľadávku ako zabezpečenú, má v konkurznom konaní právne postavenie záložného veriteľa[7].

Iným majetkom, ktorý patrí do konkurznej podstaty je napríklad majetok, ktorý sa nachádza na území iného štátu, ak to právne predpisy cudzieho štátu umožňujú (§ 174 ods. 2 ZKR), pokuty za nesúčinnosť tretích osôb (§75 ods. 12 ZKR) a pod.

Negatívne vymedzenie

Zákon o konkurze a reštrukturalizácii okrem vyššie analyzovaného pozitívneho vymedzenia obsahuje vymedzenie konkurznej podstaty aj negatívne v tom smere, že vypočítava majetok, ktorý konkurzu nepodlieha. V zmysle ustanovenia §72 ZKR konkurzu nepodlieha majetok, ktorý nemožno postihnúť súdnym výkonom rozhodnutia alebo exekúciou. V zmysle ustanovenia § 114 Exekučného poriadku č. 233/1995 Z.z. exekúciou nemožno postihnúť veci, ktorých predaj je podľa osobitných predpisov zakázaný alebo ktoré podľa osobitných predpisov exekúcii nepodliehajú. Z vecí, ktoré sú vo vlastníctve povinného sa nemôže exekúcia týkať tých, ktoré povinný nevyhnutne potrebuje na uspokojovanie hmotných potrieb svojich a svojej rodiny alebo na plnenie svojich pracovných úloh alebo na svoje podnikanie, ani iných vecí, ktorých predaj by bol v rozpore s morálnymi zásadami. Taxatívny spôsobom zákon vylučuje z exekúcie aj nevyhnutné vybavenie domácnosti, bežné súčasti odevov, bielizeň a obuv, ako aj hotové peniaze do sumy 99,58 eura a pod. Ďalej do konkurznej podstaty nespadá colná zábezpeka do výšky colného dlhu, zábezpeka na daň podľa zákona č. 107/2004 Z.z. o spotrebnej dani z piva v znení neskorších predpisov, zákona č. 106/2004 Z.z. o spotrebnej dani z tabakových výrobkov v znení neskorších predpisov, zákona č. 105/2004 Z.z. o spotrebnej dani z liehu a o zmene a doplnení zákona č. 467/2002 Z.z. o výrobe a uvádzaní liehu na trh v znení zákona č. 211/2003

[4] Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010
[5] viď. ustanovenie § 76 ZKR
[6] Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010
[7] Ďurica, M., Husár, J.: Sprievodca konkurzným právom. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008

Z.z. v znení neskorších predpisov, zákona č. 104/2004 Z.z. o spotrebnej dani z vína v znení neskorších predpisov, zákona č. 98/2004 Z.z. o spotrebnej dani z minerálneho oleja v znení zákona č. 667/2004 Z.z., a ani majetok nepodliehajúci konkurzu podľa osobitných predpisov, napríklad zákona č. 278/1993 Z.z. o správe majetku štátu v znení neskorších predpisov.

Ohľadne príjmov úpadcu platí, že tie podliehajú konkurzu, avšak len do výšky a v rozsahu, v akom môžu byť postihnuté výkonom rozhodnutia alebo exekúciou.

Uvedené položky ako majetok, ktorý patrí úpadcovi nespadá do konkurznej podstaty a nemôže byť tak zapísaný do súpisu majetku. Ak správca takýto majetok zapíše do súpisu podstaty, úpadca sa môže domáhať jeho vylúčenia zo súpisu konaním o vylúčenie majetku zo súpisu (§ 78 ods. 3 ZKR).

Na margo uvedeného sporového konania by som uviedla judikát NS SR, ktorý za konania súvisiace s konkurzom považuje sporové konania, v ktorých sa rozhoduje o hmotnoprávnych právach a povinnostiach vyplývajúcich zo ZKR, príp. tiež z iných právnych predpisov, ktoré osobitným spôsobom upravujú práva a povinnosti účastníkov týchto právnych vzťahov pre prípad konkurzu, príp. úpadku (pozri Sojka, P.: Vis attractiva concursus a konania súvisiace s konkurzom. In Justičná revue č. 1/2010, s. 55). To je napr. konanie o náhradu škody vzniknutej porušením povinností správcu § 12 zákona č. 8/2005 Z. z. o správcoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov), príp. iné konanie o náhradu škody v zmysle ZKR (napríklad § 11 ods. 4, § 11 ods. 5, § 66, § 87 ods. 3, 4, 6).

Ak žaloba predstavuje autonómnu žalobu, ktorá nie je založená na konkurznom práve a nevyžaduje si ani začatie takého typu konania, samotná skutočnosť, že správca konkurznej podstaty je účastníkom konania, nepostačuje na to, aby toto konanie mohlo byť kvalifikované ako konanie vyplývajúce priamo z konkurzu alebo ako konanie s ním súvisiace (porovnaj napr. rozsudok Európskeho súdneho dvora z 10. septembra 2009 C-292/08 vo veci German Graphics Graphische Maschinen GmbH proti Alice van der Schee, správkyňa konkurznej podstaty úpadcu Holland Binding BV)[8].

Všeobecná a oddelená podstata

Z ustanovenia § 67 ods. 2 ZKR vyplýva, že konkurzná podstata sa člení na všeobecnú podstatu a jednotlivé oddelené podstaty zabezpečených veriteľov. Takéto rozdelenie má zmysel pri uspokojovaní, keďže z majetku všeobecnej podstaty sa uspokojujú nezabezpečení veritelia, a to spoločne a pomerne a z majetku tvoriaceho oddelenú podstatu sa potom uspokojuje len zabezpečený veriteľ, o ktorého oddelenú podstatu ide a to nezávisle od nezabezpečených veriteľov. Oddelenú podstatu zabezpečeného veriteľa tvorí majetok zabezpečujúci pohľadávku zabezpečeného veriteľa, ak ide o zabezpečenie zabezpečovacím právom, ktoré je na majetku právom jediným alebo v poradí rozhodujúcom na jeho uspokojenie právom prvým alebo medzi inými zabezpečovacími právami zabezpečujúcimi pohľadávky iných zabezpečených veriteľov právom najskorším (prednostné zabezpečovacie právo), výťažok zo speňaženia majetku tvoriaceho oddelenú podstatu zabezpečeného veriteľa, výťažok zo speňaženia majetku pôvodne zabezpečujúceho pohľadávku zabezpečeného veriteľa, ktorý zvýšil po uspokojení alebo po zabezpečení uspokojenia pohľadávok zabezpečených zabezpečovacími právami, ktoré boli na majetku pred

[8] uznesenie Najvyššieho súdu SR z 9. 11. 2011, sp. zn. 6 Ndc 33/2011)

jeho speňažením v poradí rozhodujúcom na ich uspokojenie pred zabezpečovacím právom zabezpečeného veriteľa.[9]

Pasívna konkurzná podstata

Pasívnu konkurznú podstatu predstavujú pohľadávky voči aktívnej konkurznej podstate, najmä prihlásené pohľadávky veriteľov do výšky ich zistenia, pohľadávky proti podstate uplatnené osobitným spôsobom u správcu ako aj práva na vylúčenie majetku z aktívnej konkurznej podstaty.

Vzhľadom na charakter a povahu pasívnej konkurznej podstaty sa v tomto príspevku nebudem zaoberať jej rozsahom, keďže netvorí aktíva, ktoré sú vo svojej podstate samotným jadrom konkurznej podstaty.

Zisťovanie majetku a jeho súpis

Zisťovanie majetku spadajúceho do konkurznej podstaty zabezpečuje správca počas celého konkurzu, vychádzajúc najmä zo zoznamu majetku predloženého úpadcom, z vyjadrení úpadcu a iných osôb a vlastných šetrení vykonaných za súčinnosti osôb a orgánov, ktoré sú povinné mu poskytovať súčinnosť. Potrebnú súčinnosť sú správcovi povinní poskytnúť aj členovia veriteľského výboru ohľadom majetku tvoriaceho všeobecnú podstatu a zabezpečení veritelia ohľadom majetku tvoriaceho ich oddelenú podstatu[10]. Zoznam majetku je úpadca povinný zostaviť a odovzdať správcovi. Predložený zoznam majetku alebo doplnenie tohto zoznamu je úpadca povinný podpísať a výslovne v ňom uviesť, že všetky uvedené údaje sú pravdivé a úplné, pričom podpis úpadcu musí byť úradne osvedčený. Spolu so zoznamom majetku alebo doplnením tohto zoznamu je úpadca povinný odovzdať správcovi aj všetky ďalšie doklady týkajúce sa majetku podliehajúceho konkurzu[11].

Súpis majetku podstát sa vedie v prehľadnej písomnej forme a je definovaný ako listina oprávňujúca správcu speňažiť spísaný majetok (§ 76 ods. 1 ZKR). Správca nemôže speňažovať ten majetok, ktorý nie je zapísaný do súpisu podstát. Na druhej strane, správca nesmie speňažovať ten zapísaný majetok, ktorý je zapísaný v súpise majetku podstát s poznámkou alebo kým sa o majetku vedie konanie o vylúčenie zo súpisu (§ 78 ods. 5 ZKR). Správca alebo veriteľ, ktorý s úspechom odporoval právnemu úkonu dlžníka, bude potom nútený podať žalobu o vydanie plnenia. Ako už bolo vyššie uvedené, do súpisu majetku podstát sa zapisuje aj majetok tretích osôb, ktorý tieto nadobudli na základe neplatných právnych úkonov. ZKR na rozdiel od majetku, ktorý tretie osoby nadobudli na základe neúčinných právnych úkonov neupravuje, kedy sa tento majetok zapisuje do podstaty. Systematickým výkladom § 80 ZKR prídeme k záveru, že správca nie je obmedzený tým, že majetok nadobudnutý na základe neplatného právneho úkonu môže do súpisu majetku podstát zapísať až potom, čo súd rozhodnutím vysloví neplatnosť právneho úkonu. Pri absolútnej neplatnosti právnych úkonov nastáva neplatnosť ex lege a prijaté plnenie je bezdôvodným obohatením. Z týchto dôvodov ZKR nesprávne hovorí o majetku tretej osoby, pretože tento majetok stále patrí úpadcovi. Takýto majetok správca môže a musí zapísať do súpisu majetku podstát. Relatívne neplatné právne úkony spôsobujú právne následky, akoby boli platné až do momentu, kým sa oprávnená osoba

[9] viď. ustanovenie § 69 ZKR
[10] viď. ustanovenie § 73 ods.1 ZKR
[11] viď. ustanovenie § 73 ods.2 ZKR

neplatnosti dovolá. Neplatnosti sa nemôže dovolávať tá osoba, ktorá ju sama spôsobila (§ 40a O.z.)[12].

Súpis musí správca vyhotoviť do 60 dní od vyhlásenia konkurzu. Vyhotovený súpis je správca povinný bezodkladne zverejniť v Obchodnom vestníku. Správca je následne povinný súpis pravidelne aktualizovať a každú zmenu súpisu najneskôr do 10 dní od vykonania zmeny zverejniť v Obchodnom vestníku. Na požiadanie je správca povinný vydať každému písomné potvrdenie o tom, či majetok uvedený v žiadosti je alebo nie je zapísaný do súpisu. Za vydanie potvrdenia môže požadovať náhradu účelne vynaložených nákladov s tým spojených. Súpis majetku je súčasťou správcovského spisu[13].

Každá právne samostatne existujúca vec, právo alebo iná majetková hodnota sa do súpisu zapisuje ako samostatná položka majetku, avšak nie je to potrebné, ak ide len o majetok nepatrnej hodnoty. Jednotlivé zložky majetku sa musia do súpisu zapísať tak, aby ich nebolo možné zameniť. V súpise sa vždy uvedie deň a dôvod zapísania majetku, ako aj deň a dôvod vylúčenia majetku zo súpisu. Pri jednotlivých položkách majetku správca uvedie hodnotu zapisovaného majetku určenú vlastným odhadom**.** Pri stanovení hodnoty majetku správca vychádza z účtovnej hodnoty majetku po zohľadnení skutočného stavu majetku a trhovej hodnoty rovnakého alebo porovnateľného majetku. Peňažné prostriedky v hotovosti alebo na účte správca ocení ich menovitou hodnotou. Veriteľský výbor alebo zabezpečený veriteľ môže požadovať, aby správca dal stanoviť hodnotu majetku znaleckým posudkom. Správca to môže odmietnuť len za predpokladu, že majetok dotknutej podstaty pravdepodobne nebude postačovať na úhradu trov znaleckého posudku, alebo že z dôvodu popretia zabezpečenej pohľadávky je sporné, či majetok bude tvoriť dotknutú oddelenú podstatu. Ak však veriteľ zloží správcovi preddavok na úhradu trov znaleckého posudku, správca nemôže požiadavku zabezpečeného veriteľa odmietnuť[14].

Konkurzná podstata v zmysle českého zákona 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Do konkurznej podstaty v zmysle ustanovenia § 205 českého insolvenčného zákona patrí majetok, ktorý dlžníkovi patrí. V českom občianskom zákonníku nie je definovaná ani pojem "vec", ani pojem "vec hnuteľná". Teória občianskeho práva však pod pojmem "veci" považuje veci hmotné a prírodní sily, za predpokladu, že sú užitočné a ovládateľné. Oba predpoklady toho, aby hmotná vec či prírodná sila bola vecou v právnom zmysle sú kumulatívne. Je ďalej logické, že spoločne s hlavnou vecou do konkurznej podstaty patria tieto veci i so všetkými súčasťami, a patria do nej i veci, ktoré tvoria príslušenstvo.

Do konkurznej podstaty ďalej patria dlžníkove nehnuteľné veci ako pozemky a stavby spojené so zemou pevným základom, dlžníkove pohľadávky ako peňažné tak nepeňažné, ďalšie práva a iné hodnoty oceniteľné peniazmi ako napríklad práva priemyselné. Súčasťou podstaty sú aj peňažné prostriedky, podnik, vkladné knižky, vkladové listy a iné formy vkladov, akcie, zmenky, šeky alebo iné cenné papiere, obchodný podiel. Do konkurznej podstaty patria nie len veci, ktoré má veriteľ u seba, ale i dlžníkove veci, ktoré majú v držbe držitelia. Z konkurznej podstaty sú ex lege vylúčené taktiež cudzie veci, ktoré má dlžník v dobe vyhlásenia konkurzu u seba. Ďalej sú vylúčené záväzky tretích osôb, ktorými sa zaručili za záväzky dlžníka.

[12] Ďurica, M., Husár, J.: Sprievodca konkurzným právom. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008

[13] viď. ustanovenie §76 ZKR

[14] viď. ustanovenie § 77 ZKR

Rovnako je to aj u povinnosti osobne ručiacich spoločníkov vzhľadom k záväzkom spoločnosti.[15]

Negatívne vymedzenie konkurznej podstaty obsahuje aj český insolvenčný zákon, konkrétne v ustanovení § 207 a to podobne ako slovenská právna úprava bankrotu. Z konkurzu je tak vylúčený úpadcov majetok, ktorý je vylúčený z exekúcie, kde sa subsidiárne použije občiansky súdny poriadok, ktorý vymedzuje, ktoré veci nemôžu byť postihnuté exekúciou predajom. Do konkurznej podstaty nenáleží ďalej časť platu, ktorá nepodlieha exekúcia zrážkami zo mzdy.

Záverom môžem uviesť, že právna úprava komparovaných bankrotových zákonov ohľadne konkurznej podstaty je takmer totožná, avšak český zákon navyše demonštratívne vymenúva samotný obsah konkurznej podstaty, čo je myslím nadbytočné, aj keď na druhej strane nemôže spôsobiť prípadne pochybnosti.

Právna úprava EÚ

Nariadenia, ako legislatívne akty EÚ sú záväzné právne akty, ktoré sú priamo použiteľné vo všetkých členských štátoch[16]. Vo vzťahu ku konkurznému konaniu s komunitárnym prvkom je priamo aplikovateľné Nariadenie Rady č. 1346/2000 o konkurznom konaní, ktoré sa aplikuje na vzťahy medzi členskými štátmi Európskeho spoločenstva s výnimkou Dánska.[17] V bode 11 Preambuly Nariadenie reglementuje vzťah ku vnútroštátnemu bankrotovému právu toho ktorého členského štátu tak, že nariadenie uznáva skutočnosť, že v dôsledku značných odlišností v hmotnom práve nie je praktické zaviesť konkurzné konania s univerzálnym rozsahom v celom spoločenstve. Ak by sa bez výnimky uplatňovalo právo štátu, v ktorom sa konanie začne, mohlo by to preto často viesť k ťažkostiam. Platí to napríklad o značne odlišných zákonoch o záložných nárokoch v rôznych častiach spoločenstva. Nariadenie túto skutočnosť zohľadňuje dvoma rôznymi spôsobmi. Na jednej strane je potrebné ustanovenie o osobitných predpisoch na určenie príslušného práva v prípade mimoriadne významných práv a právnych vzťahov (napr. vecné práva a pracovné zmluvy). Na druhej strane sa popri hlavnom konkurznom konaní s univerzálnym rozsahom umožňuje aj vnútroštátne konanie, ktorého predmetom sú len majetok nachádzajúci sa na území štátu, kde sa začne. V zmysle nariadenia sa ďalej uvádza, že konkurzné konanie začaté v členskom štáte, ktorý je centrom hlavných záujmov dlžník má univerzálny rozsah a jeho cieľom je obsiahnuť všetok majetok dlžníka.

Z dikcie článku 4 Nariadenia je priamo badateľný odkaz, čo sa majetku konkurznej podstaty týka, na vnútroštátnu úpravu tak, že majetok, ktorý sú súčasťou konkurznej podstaty, a spôsob zaobchádzania s majetkom, ktorý dlžník nadobudol alebo ktoré mu pripadli po začatí konkurzného konania; právo štátu, v ktorom sa konanie začne, stanoví podmienky začatia takéhoto konania, jeho vedenie a uzavretie

Vo vzťahu ku konkurznému konaniu s komunitárnym prvkom čo sa vecných práv k veci cudzej dotýka platí, že vecné práva tretích osôb vo vzťahu k majetku nachádzajúcom sa v čase začatia konkurzného konania na území iného členského štátu sú v zmysle čl. 5 vyňaté zo základného lex concursus a ponechané regulácii tradičného lex rei sitae. Sleduje sa tým najmä ochrana tretích osôb ako nositeľov týchto práv v insolvenčnom konaní. Vlastník takéhoto vecného práva by preto mal mať možnosť i naďalej uplatňovať svoje právo na vyčlenenie alebo oddelené uspokojenie jeho záložného práva. Základ, platnosť a rozsah týchto vecných práv by

[15] Zelenka, J.: Insolvenční zákon s komentářem, důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000. 1.vydání. Praha: Linde Praha. 2007

[16] Kľučka J., Mazák, J.: Základy európskeho práva. Bratislava: IURA EDITION, 2004

[17] Bod 33 preambule nariadenia.

sa preto za normálnych okolností mal určovať podľa práva, kde sa vec nachádza a nemalo by ich ovplyvňovať začatie konkurzného konania.[18]

K výhrade vlastníctva sa vyjadruje Nariadenie Rady ES č. 1346/2000 o konkurznom konaní tak, že vyníma práva ňou založené z pôsobnosti konkurzného štatútu, pokiaľ sa vec ku ktorej bolo vlastníctvo vyhradené nachádza v čase zahájenia konkurzného konania na území iného členského štátu Európskeho Spoločenstva ako toho, kde bolo konanie zahájené. V čl. 7 sú zakotvené ďalej pravidlá ako pre úpadok kupujúceho, tak i pre úpadok predávajúceho.

Konkurzná podstata tvorí jeden zo základných pojmov a inštitútov konkurzného práva, ktorá sa zapisuje do súpisu oprávňujúceho správcu speňažiť postupom ustanoveným v zákone tú ktorú súpisovú zložku. Súpis konkurznej podstaty však nemá konštitutívne účinky, ale má procesnoprávny význam. Zároveň je však potrebné vykonávanie súpisu podstaty považovať za jeden z prvých úkonov správcu.

Aktívne vymedzenie konkurznej podstaty spočíva vo vymedzení majetku úpadcu a majetku tretích osôb, ktorý podlieha konkurzu a ktorý patrí do konkurznej podstaty za účelom uspokojenia prihlásených pohľadávok[19].

Záverom je dôležité taktiež neopomenúť, že správca vykonáva v rámci svojich povinností a výkone správcovskej činnosti správu majetku podliehajúceho konkurzu s odbornou starostlivosťou tak, aby majetok bol dostatočne chránený pred poškodením, stratou, zničením alebo iným znehodnotením a aby výdavky na jeho správu boli vynakladané v nevyhnutnej miere po dôkladnom zvážení ich účelnosti a hospodárnosti. Už vyhlásením konkurzu prechádza na správcu oprávnenenie nakladať s majetkom podliehajúci konkurzu a oprávnenie konať za úpadcu vo veciach týkajúcich sa tohto majetku, správca pritom koná v mene a na účet úpadcu. Správa majetku má zabezpečiť ochranu a efektívne využívanie majetku, ktorý patrí do konkurznej podstaty, do jeho speňažovania[20].

Správca je povinný využívať všetky právne prostriedky na ochranu a vymáhanie majetkových práv podliehajúcich konkurzu vrátane uplatňovania odporovacieho práva. Ochranu majetku, ktorý správca nie je oprávnený speňažovať, môže zabezpečiť strážením, poistením, uskladnením a inými vhodnými ochranno-poistnými inštitútmi.

JUDr. Katarína Húšťavová
Externý doktorand
Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice

Použitá literatúra

- Bařinová D., Hótová R., Olšar L.: Konkurzní řízení v praxi, 2. Přepracované
- vydání, Praha :GRADA Publishing. 2006
- Eliáš, K., Bejček, J., Hajn, P., Ježek, J. a kol.: Kurs obchodního práva. Obecná
- část. Soutěžní právo. 5 vydanie. Praha: C. H. Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-583-4
- Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina:
- EUROKÓDEX, s.r.o., 2010, ISBN80-88931-10-X
- Ďurica, M., Husár, J.: Sprievodca konkurzným právom. Bratislava:
- Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008

[18] Bod 25 preambule nariadenia.
[19] Ďurica, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii. Žilina: EUROKÓDEX, s.r.o., 2010
[20] tamtiež

- Dôvodová správa k zákonu o správcoch v jej všeobecnej časti, zdroj:
- www.justice.gov.sk
- Kľučka J., Mazák, J.: Základy európskeho práva. Bratislava: IURA EDITION,
- 2004
- Kobliha, I. a kol.: Obchodní zákonník. Komentář. Praha: LINDE PRAHA, a.s.,
- 2006
- Kotoučová, J. a kol.: Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (Insolvenční
- zákon), Komentář.,1.vydání. Praha: C.H.Beck. 2007
- Kozák J., Budín P., Dadam A., Paschl L.: Insolvenční zákon a předpisy
- související. 1.vydání. Praha: ASPI. 2008
- Krčmár, Z.: Přehled judikatury ve věcech konkursu a vyrovnaní, Aktualizovaný
- text zákona s judikatúrou, Praha: ASPI. 2005
- Vojčík, P.: Základy práva duševného vlastníctva. Košice: TYPOPRESS, 2004
- Zelenka, J.: Insolvenční zákon s komentářem, důvodovou zprávou a nařízením
- Rady ES 1346/2000. 1.vydání. Praha: Linde Praha. 2007
- Kozák, J. a kol. Insolvenční zákon a předpisy související; Nařízení Rady (ES) o
- úpadkovém řízení: komentář. Praha: ASPI, 2008

Joint venture – charakteristické prvky[1]

Miriam Janečková[2]

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na základné a všeobecné vymedzenie a ciele spoločných podnikov, ktoré strategický manažment považuje za strategické partnerstvá podnikateľov. Predstavuje sumár základných atribútov, ktoré je možné identifikovať v každom joint venture a ktoré na druhej strane joint venture ako užšiu formu spolupráce determinujú. Nepriamo sa autorka venuje aj pozitívnym stránkam a rizikám, ktoré v sebe joint venture prináša.

Kľúčové slová

spoločný podnik, priame zahraničné investície, zahraničný podnikateľ

Abstract

The paper is focused on basic and general characteristic of joint venture and joint aims of joint ventures that are strategic partnerships. The paper includes summarization of core atributes that identificate each form of joint venture. On the other hand it determines joint venture as narrow form of cooperation. Indirectly the author expresses positives and risks that are focused in joint venture.

Keywords

Joint venture, direct foreign investment, foreign enterpreneur

Úvod

V súčasnosti zohrávajú medzinárodné transakcie významnú úlohu v rámci celosvetovej investičnej stratégie. Začiatok týchto aktivít na zahraničných trhoch sa stal prirodzeným míľnikom pre rastúci biznis bez ohľadu na počet zamestnancov, tovary a zisk. Spoločné podniky sú v zahraničnej literatúre, ale čoraz viac aj v našich zemepisných šírkach známejšie pod pojmom joint ventures (ďalej len „joint venture“ alebo „JV“). Uvedené sa častokrát zamieňa, resp. stotožňuje s pojmom strategické aliancie[3] alebo strategické partnerstvá[4]. V úvode je nevyhnutné precizovať a odlíšiť jednotlivé pojmy, vzhľadom na skutočnosť, že podľa teórie strategického manažmentu existujú značné rozdiely, resp. je možné konštatovať, že strategické partnerstvá sú širším pojmom a subsumujú okrem iného aj pojem joint ventures.[5]

[1]Príspevok bol vypracovaný na základe finančného príspevku z Grantu UK č. 473/2013 na tému „Komparácia právnej úpravy podnikateľskej činnosti na Slovensku a v Číne“.

[2] Vo svojej monografii doc. PhDr. Eva Smolková, CSc. vymedzuje, že strategické aliancie je starší, v minulosti používaný pojem, ktorý má svoje historické korene a odôvodnenie.

[3] Vo svojej monografii doc. PhDr. Eva Smolková, CSc. vymedzuje, že strategické aliancie je starší, v minulosti používaný pojem, ktorý má svoje historické korene a odôvodnenie.

[4] Podľa teórie moderného strategického manažmentu pojem „strategické partnerstvá“ vystihuje charakter vzťahu, ktorý determinuje a zároveň evokuje charakter výnimočnosti a nadštandardu týchto vzťahov. In: SMOLKOVÁ, E.: Strategické partnerstvá ako fenomén globálnej ekonomiky. Bratislava: Infopress, 2009. 228 s. ISBN 978-80-85402-92-6.

[5]Bližšie pozri SMOLKOVÁ, E.: Strategické partnerstvá ako fenomén globálnej ekonomiky. Bratislava: Infopress, 2009. 228 s. ISBN 978-80-85402-92-6.

Strategické partnerstvo podľa Portera je založené na vzájomnom vzťahu medzi firmami (podnikmi alebo podnikateľmi), ktorý umožňuje udržať, vytvárať a budovať trvalo udržateľné výhody pre podniky, ktoré sa na partnerstve zúčastňujú. Strategické partnerstvá predstavujú kooperáciu samostatných subjektov založenú na zmluvnej platforme bez vytvárania samostatných entít, či už krátkodobého alebo dlhodobé charakteru. Aj teória strategického manažmentu sa postupom času a pod vplyvom ekonomických zmien vyvíjala. [6] V minulosti partneri spolupracovali na zmluvnej báze, ale zakladanie entít má svoje pozitíva a predstavuje užšiu formu spolupráce. V nadväznosti na uvedené je nevyhnutné oponovať. V súčasnosti sa pod pojmom joint venture vymedzujú aj formy kooperácie založené na existencii samostatnej entity. Z pohľadu jednotlivých právnych poriadkov je forma joint venture naviazaná na vytvorenie právnickej osoby, resp. na založenie a vznik obchodnej spoločnosti. Aj na tejto „vyššej" úrovni je možné v počiatočných fázach identifikovať zmluvný základ, keďže aj zakladateľský dokument je vo svojej podstate zmluvou sui generis – prejavom vôle minimálne dvoch zmluvných strán. Z tohto pohľadu spĺňa túto podmienku joint venture, keďže niektorí zahraniční autori joint venture priamo definujú ako „zmluvu/dohodu uzavretú medzi..."

Joint venture je jednou z najčastejších foriem strategických partnerstiev. Uvedený preklad nie je doslovný a joint venture presnejšie vyjadruje spoločne zdieľané riziko podnikania, ktoré sa rozdeľuje medzi partnerov.[7] Doslovný preklad zdôrazňuje riskantný charakter spoločnej činnosti. Z pohľadu partnerov však joint venture evokuje možnosť, príležitosť, niekedy aj výzvu transformovať riziko na potenciál dosiahnuť zisk, a to spojením vzájomných komparatívnych výhod, ktoré sú spôsobilé priniesť profit, len pri spojení s iným podnikateľom, keďže samé o sebe tento potenciál nemajú, resp. návratnosť investícií sa znižuje.

Pre vymedzenie rámca príspevku však uvádzame jednu z mnohých definícií, ktorá joint venture definuje ako entitu, ktorá umožňuje dvom alebo viacerým partnerom podieľať sa na spoločných podnikateľských aktivitách. Partnerom môžu byť fyzické osoby alebo právnické osoby, ktoré majú status podnikateľa alebo nie. Z hľadiska práva je relevantnejšia práve právna úprava (ak existuje). V mnohých jurisdikciách nie je joint venture ani právne reglementovaný a ide skutočne o teoretický pojem, prípadne pojem strategického manažmentu. Na druhej strane existujú jurisdikcie, kde joint venture predstavuje jednu z foriem podnikania zahraničných subjektov. Z tohto pohľadu môže zahraničný subjekt podnikať práve v tejto právom určenej forme. Typickým príkladom je Čína a jej centrálna časť.

Extenzívne definície zahŕňajú širokú škálu spoločných obchodných vzťahov, pričom všetky spĺňajú kritéria joint ventures. V najširšom význame sú joint ventures obchodné dojednania medzi minimálne dvoma partnermi, ktorí budú spoločne vykonávať podnikateľskú činnosť buď za účelom jednorazovej transakcie alebo súboru takýchto transakcií s cieľom dosiahnuť prospech všetkých zúčastnených strán. Stručnejšie charakteristiky uvádzajú joint venture ako obchodný podnik v ktorom zúčastnené strany podieľajú spoločne na ziskoch a stratách. Napriek rôznorodnosti (nielen v teoretickej rovine, ale aj z pohľadu jednotlivých právnych poriadkov) je možné identifikovať niekoľko spoločných znakov.

[6] SMOLKOVÁ, E.: Strategické partnerstvá ako fenomén globálnej ekonomiky. Bratislava: Infopress, 2009. 228 s. ISBN 978-80-85402-92-6. s. 22.
[7] SMOLKOVÁ, E.: Strategické partnerstvá ako fenomén globálnej ekonomiky. Bratislava: Infopress, 2009. 228 s. ISBN 978-80-85402-92-6. s. 102.

Základná charakteristika joint venture

Založeniu joint venture (entita) predchádza iniciačná fáza, ktorá vyústi do vzájomnej – výslovnej alebo konkludentnej **dohody** všetkých partnerov. Konečná dohoda pozostáva z čiastkových dojednaní jednotlivých partnerov. Pri formovaní spolupráce na úrovni joint venture, častokrát dochádza najprv k vnútornej stratifikácii partnerov a ich spájaniu na lokálnej úrovni a následne k spájaniu so zahraničným partnerom. Cieľom zjednocovania na jednotlivých úrovniach je zjednotenie možností a väčšia atraktivita z pohľadu zahraničného partnera.

Vznik a existencia JV je podmienená špecifickým, vopred definovaným **podnikateľským zámerom** a existuje spravidla v termínovanom období. Za účelom dosiahnutia **spoločného cieľa**, ktorý nie je podmienený len peňažným ziskom[8], keďže okrem samotných partnerov, je JV častokrát dotovaní rôznymi štátnymi stimulmi, ktoré nadväzujú na lokálnu politiku prilákania zahraničných investícií a zároveň predstavujú možnosť ako sa presadiť na zahraničnom trhu.

Zúčastnené osoby zdieľajú vzájomné ako aj spoločné očakávania týkajúce sa **povahy a rozsahu finančných cieľov, resp. iných nehmotných zámerov spoločného podniku**. Tieto ciele a zámery sú úzko vymedzené, keďže majetok umiestnený partnermi reprezentuje len časť celej majetkovej bázy.

Forma spoločného podnikania vo forme JV je determinovaná, najmä jeho primárnou funkciou. Založenie a vznik JV je určovaný realizáciou vývoja technológií a výskumu, vývojom nových produktov alebo technických vylepšení, výrobe a distribúcii nových produktov a služieb v určitej geografickej oblasti, alebo kombináciou týchto funkcií. Primárna funkcia JV bude vo veľkej miere determinovaná spoločnými cieľmi partnerov a v podstatnej miere bude diktovať obsahové náležitosti dohody.

Motivácie na strane partnerov sú rôzne, avšak vychádzajúc z tradičnej ekonomickej teórie, jednotlivé trhy a sféry pôsobenia podnikateľov sa postupne presycujú, a tak sú podnikatelia nútení hľadať nielen nové odbytiská pre svoje tovary a služby, ale zároveň inovovať existujúci artikel, ale čo je ešte dôležitejšie a podporuje konkurencieschopnosť, je prinášať na trh nové absentujúce tovary a služby. Spoločná produkcia je založená na **obmedzenom súbore majetku** partnerov a zároveň tento majetok má obmedzenú životnosť a celková produkcia má tiež obmedzenú efektívnosť. Uvedené znaky súvisia s opotrebovaním majetku a tempom inovatívnej výroby v súčasnosti, tzn. celkové nastavenie spoločného projektu musí byť dobre načasované, aby projekt vystihol **časovú náročnosť samotného projektu** a zároveň zachytil vývoj na trhu. Precizovanie časového harmonogramu je osobitne dôležité pri projektoch zameraných na vývoj technológií.

Partneri sa podieľajú na spoločnom podniku vo forme **vkladov** – peňažných alebo nepeňažných, pričom ich charakter je výlučne v kompetencii partnerov, samozrejme s prihliadnutím na zákonné požiadavky podľa jednotlivých jurisdikcií. Vo väčšine prípadov je tento vklad determinovaný práve komparatívnou výhodou partnera, ktorá bola dôvodom vzájomného spojenia. Okrem peňažného vkladu, môže ísť o hnuteľný, nehnuteľný majetok alebo iné majetkové hodnoty, prípadne aj zabezpečenie ľudských zdrojov. Aj z uvedených dôvodov partneri uprednostňujú pred zmluvnou formou spojenia, joint venture na báze samostatnej entity.

[8] Peňažný zisk býva v mnohých prípadoch až sekundárnym cieľom. Mnohé JV projekty sú zamerané na vývoj nových technológií, ktoré až vo finálnom štádiu, t.j. uvedením produktov na trh prinášajú zisk partnerom.

Kapitálové požiadavky sú jednou z najčastejšie citovaných výhod. Partneri sú schopní zabezpečiť kapitál na iniciáciu spoločného podnikania z vlastných zdrojov bez potreby „zapožičania“ kapitálu od externého prostredia, resp. množstvo kapitálu, ktoré je potrebné na tieto aktivity je nižší ako v prípade samostatného podnikania. Strategické spojenie partnerov je výhoda spočívajúca vo vzájomnom suplovaní chýbajúcich foriem vkladov partnerov. To znamená, že partneri sa vzhľadom na vkladovú povinnosť vzájomne dopĺňajú. Charakter vkladu má výrazný vplyv na selekciu potenciálnych partnerov. Spravidla partneri hľadajú partnera, ktorý by zdieľal, resp. uniesol finančné bremeno spoločného podnikania. Znižovanie finančných požiadaviek je významným faktorom v prípade ak po finančnej stránke majú partneri vyrovnané postavenie a vyjednávacie pozície sú viac-menej vybalansované. Tento faktor narastá na význame, ak zahraničný partner chce investovať spolu s miestnym partnerom v rozvinutých alebo menej rozvinutých krajinách. V rozvíjajúcich sa krajinách zahraničný partner bude predpokladať, že miestni partneri budú schopní zabezpečiť určitú časť investícií, a preto rozhodnutie vstúpiť do spoločného podnikania bude závisieť od iných faktorov, napr. vzťahy a podpora miestnych autorít. Samozrejme partneri s dostatočným kapitálom sú v rozvinutých krajinách vítaní.

Zrejmou nevýhodou, či lepšie povedané logickým očakávaním je **deľba dosiahnutého zisku**. Rozdielne výšky, ale najmä charakter vkladov spôsobujú konflikty pri deľbe ziskov, najmä ak jeden z partnerov „investuje“ iné majetkové hodnoty, napr. know-how alebo práva duševného vlastníctva. Tieto vklady je náročné, ak nie nemožné oceniť. Najvhodnejším riešením je interná úprava v zakladateľskom dokumente, že nepeňažné vklady je nevyhnutné oceniť znalcom, resp. dohodnúť presné pravidlá deľby zisku. Nie je však vylúčené, že napriek oceneniu, by konkrétny partner mal väčší podiel na zisku vzhľadom na charakter vkladu a jeho perspektívu pre spoločné podnikanie. Zároveň v porovnaní s peňažným vkladom, má nepeňažný z pohľadu partnera trvalejší charakter, najmä pre svoju nezastupiteľnosť a jedinečnosť, a tým aj väčší podiel na dosiahnutom zisku. Uvedené je nevyhnutné vnímať zo subjektívneho hľadiska, ktoré má však racionálny základ.

Znižovanie podnikateľského rizika je úzko prepojené na úsporu kapitálových výdavkov partnerov. Poskytovanie menšieho množstva kapitálu a diverzifikácia investícií medzi rôzne odvetvia priemyslu, oblasti a krajiny nesie pre investora so sebou prvok ochrany. Naopak diverzifikácia umožňuje investorovi vstúpiť na trh, ktorý má výrazný potenciál pre rast, avšak vstup a investícia je mierne riskantná ako v prípade trhov, ktoré sú stabilné a profitujúce. Rizikové investovanie je charakteristickou črtou JV. Potenciálne riziko je vždy dopredu analyzované, pričom analýzy obsahujú rôzne scenáre vývoja spoločného podnikania, aj keď vzhľadom na časový horizont (3 – 7 rokov) nie je vždy možné prezumovať všetky faktory, ktoré ovplyvnia vývoj na trhu. Miera rizika narastá najmä v rozvojových a rozvinutých krajinách.

Pri dobre nastavených logistických službách môžu najmä spoluprácou s miestnymi partnermi partneri **znížiť výrobné náklady**, čím sa znížia ceny výrobkov a služieb a následne ak dosiahnu dopyt po ich výrobkoch, tak aj väčší podiel na trhu. Celý, veľmi jednoducho načrtnutý koncept, koncept je prínosný aj pre miestnych podnikateľov, ktorí domáci trh poznajú, najmä z pohľadu dopytu a ponuky, ale najmä z dôvodu trhových výkyvov. Nie je možné generalizovať jednotlivé skupiny trhov. Každý trh má svoje špecifiká, ktoré sa vymykajú všeobecnej teórii. Práve z tohto pohľadu majú miestni podnikatelia výhodu a zahraničnému partnerovi sú schopní

poskytnúť informácie, ktoré vývoj na trhu ovplyvňujú (miestne zvyky, tradície, naturel dopytových skupín, charakter konkurencie atď.)

Podnikateľské schopnosti a skúsenosti miestnych partnerov uľahčujú adaptáciu zahraničného partnera na nové podmienky nového/neznámeho prostredia. Práve spolupráca s miestnym partnerom znižuje riziko fenoménu terra incognita v podnikaní a práve napomáha lepšej orientácii v novom prostredí a prekonávaniu pozície začiatočníka.

Výhodou spoločného podnikania je, že rovnako ako domáce subjekty aj spoločné podniky vo forme JV si môžu zvoliť rôzne formy podnikania podľa podmienok stanovených zvoleným právnym poriadkom. Naopak v niektorých krajinách nie sú domáce a zahraničné subjekty zrovnoprávnené (Čína, India) a zároveň existujú krajiny, kde zahraničná osoba môže podnikať len v zákonom predpísanej forme joint venture (Čína). Práve organizačná a riadiaca štruktúra partnerov ovplyvňuje výber formy právnej entity. Zahraničný partner kladie dôraz na priame riadenie podniku a to nielen v rozhodovacích procesoch dovnútra, ale aj navonok.

Joint venture sa všeobecne prezentuje ako **príležitosť skombinovať technické a manažérske schopnosti partnerov**. Partner, ktorý nedisponuje potrebnými technológiami, ocení možnosť nadobúdať poznatky od druhého partnera, a preto si platformu pri vyjednávaní bude tvoriť práve technická podpora a asistencia. Personálny manažment môže počas existencie JV fluktuovať a flexibilne sa prispôsobovať potrebám partnerov. Na tomto mieste je nevyhnutné zdôrazniť, že zahraničný manažment využíva schopnosti a skúsenosti od miestneho manažmentu, ktoré je schopný synergicky využiť v ďalších podnikoch. Výmena informácií a skúseností je prínosom pre všetky zúčastnené strany, najmä ak vklady partnerov sú ťažko komparovateľné.

Zdieľanie a výmena informácií prináša nielen pozitívny výsledok, ale na druhej strane môže viesť aj k zneužívaniu informácií v niekoľkých rovinách. Jednou z možností je využívanie informácií získaných zo spoločného podnikania pre účely podnikania jedného z partnerov. Ak by išlo o potenciálne konkurenčné podnikanie mohlo by to ovplyvňovať profitabilitu spoločného podnikania. Druhý prístup vychádza zo zadržiavania informácií aj pre účely JV práve z dôvodu, že by druhý partner mohol tieto informácie použiť pre vlastné účely. Pritom tu nejde o konkurenčnú aktivitu k spoločnému podniku, ale o aktivity partnera, ktoré sú úplne odlišné od cieľa JV. Aj tento prístup negatívne ovplyvňuje JV, keďže informačný kanál nie je priepustný a potenciál využitia informácii nie je úplne vyčerpaný. Teória JV sa prikláňa k stanovisku, že prvotným cieľom JV je chrániť výsledky spoločného podnikania a dosiahnutý cieľ, nie čiastkové výstupy. Na druhej strane zisk, ktorý má JV priniesť by mal prekročiť zisk, ktorý by dosiahol partner využitím čiastkových informácií. Hodnota samotných informácií je sporná, keďže partneri častokrát tento fenomén vnímajú zo subjektívneho hľadiska, a preto je ich praktická využiteľnosť a podiel na zisku sporná.

Výhoda spojenia síl na strane manažmentu sa môže vyústiť do konfliktných situácia a v krajnom prípade až k zániku JV. Tradičný prístup zdôrazňuje problém **stretu leaderských pozícií**.

Vznik JV je niekedy podmienený nájdením **lokálneho partnera za účelom lepšieho preniknutia a usadenia sa na domácom trhu**. Domáci partner supluje množstvo povinností a úloh, ktoré by za iných okolností musel vyriešiť práve zahraničný partner. Táto výhoda je samozrejme podmienená manažérskymi skúsenosťami, orientáciou na trhu ako aj konexiami u príslušných autorít. S podporou

zahraničného partnera stúpa aj bonita domáceho partnera na miestnom trhu, lebo častokrát sa práve so zahraničnou účasťou spájajú zahraničné investície. Uvedené nie je možné zjednodušovať, ale ani pripisovať nadmerný význam vzhľadom nato, že do úvahy prichádza množstvo ďalších faktorov. Dôležitú úlohu zohráva samotný trh a podmienky hospodárskej súťaže, ako aj vplyv štátu v negatívnom aj pozitívnom zmysle. V nadväznosti nato, na prilákanie zahraničných investorov krajiny poskytujú rôzne formy ekonomických stimulov a zároveň JV sú v niektorých jurisdikciách jedinou legálnou formou priamych zahraničných investícií (Čína). Tento aspekt závisí na celkovej orientácii krajiny a nastavenia jej ekonomiky, ako aj miere jej protekcionistickej politiky.[9]

Záver

V odbornej literatúre sa jednotlivé formy joint venture konfrontujú s kritikou, ako aj pozitívnou odozvou. Oponentné postoje prispievajú k precizovaniu uvedených foriem a odstraňovaniu nedostatkov. V konečnom dôsledku konštatujeme, že pozitívna a negatívna kritika sú prínosné, lebo prispievajú k zdokonaľovaniu inštitútu a jeho lepšej aplikácii. Na jednej strane JV umožňuje prístup partnera k zdrojom, s ktorými by za iných okolností nemohol disponovať, resp. nemohol disponovať pri vynaložení rozumných nákladov. Na druhej strane riziko vzniká pri spoliehaní sa na schopnosť a snahu druhej strany vykonávať svoje povinnosti počas spoločného podnikania. V prípade rozhodnutia, či zvoliť stratégiu joint ventures, strany musia zvážiť výhody a nevýhody a rozhodnúť ako sa s nimi vysporiadať pri aplikácii na osobitné podmienky.

Joint venture ako jedna foriem spoločného podnikania je vo väčšine krajín sveta právom neregulovaná, a tak podnikatelia využívajú už existujúce inštitúty príslušného právneho poriadku. Manažment podniku určuje pri prieniku na zahraničné trhy ciele, ktoré sa majú dosiahnuť a právnici hľadajú najvhodnejšiu formu spoločného podnikania. Z pohľadu strategického manažmentu tieto formy spolupráce variujú od **voľných** – založených na zmluvnom základe – až po **užšie** – založenie obchodných spoločností so zahraničným partnerom ako spoločníkom – až po tie **najtesnejšie** formy - a to spájanie podnikov vo forme fúzií a akvizícií.

Tento príspevok reagoval na základné vymedzenie a charakter joint, pričom zachytáva iniciačnú fázu, kedy sa potenciálny partner zaujíma o túto formu a porovnáva výhody a nevýhody daného podnikania. Pri praktickej aplikácii a kreácii tohto inštitútu dochádza k rôznym odchýlkam a nuansám, ktoré sú determinované špecifickými podmienkami toho ktorého prípadu, a preto je príspevok rámcový a zachytáva najvýznamnejšie a všeobecné charakteristiky.

Okrem ekonomických, právnych a sociologických aspektov je nevyhnutné v závere príspevku vyzdvihnúť psychologické aspekty spoločného podnikania. Napriek tomu, že vo väčšine prípadov dochádza k uzavretiu zmluvy o joint venture alebo vytvoreniu samostatnej entity, vždy sú tieto vzťahy založené a determinované

[9] Osobitným prípadom je práve Čína, ktorá tvorí fenomén v právnej úprave joint ventures. Ako jedna z mála krajín priamo reglementuje JV a ponecháva minimálny priestor pre zmluvnú dispozíciu alebo úvahu účastníkov vzťahov. Práve forma JV je formou priamych zahraničných investícií. Právna úprava zahŕňa rôzne formy spolupráce medzi zahraničným alebo domácim partnerom prípadne štátom, resp. negatívne vymedzenie reglementuje oblasti priemyslu, kde je podnikanie zahraničnej entity úplne vylúčené (zbrojársky priemysel, výroba atómovej energie atď.). Zahraniční podnikatelia sú ochotní podstúpiť priamu zákonnú reguláciu ako aj náročný administratívny proces, či iné obmedzenia, lebo neobmedzené možnosti, ktoré ponúka čínsky trh sú ťažko nahraditeľné. Napriek všetkému si stále udržiava atraktivitu pre zahraničných podnikateľov.

personálnou zložkou, keďže vždy navonok konajú fyzické osoby (aj keď prejavujú vôľu umelo-vytvoreného subjektu). Personálne zložky plnia významnú úlohu, a to nielen na úrovni riadenia, ale v celej štruktúre podniku, keďže ovplyvňujú celý chod riadenia JV, jeho pôsobenie na externé prostredie a v konečnom dôsledku aj pri dosiahnutí vytýčeného cieľa.

Mgr. Miriam Janečková
Interný doktornand
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava

Použitá literatúra

- Gutterman, A. S.: A Short Course in International Joint Ventures: Negotiating, Forming and Operating the International Joint Venture. E-book, 3rd edition. Petaluma: World Trade Press. 2009. s. 187. ISBN 978-1-60780-006-4.
- Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník: komentár. 3. vyd. Praha: C.H.Beck, 2010. 1224 s. ISBN 978-80-7400-314-1.
- Parker, L.R. et al.: Joint ventures, Mergers and Acquisitions, and Capital Flow. E-book. New York: Nova Science Publishers. 2009. s. 263. ISBN 978-1-61470-179-8.
- Smolková, E.: Strategické partnerstvá ako fenomén globálnej ekonomiky. Bratislava: Infopress, 2009. 228 s. ISBN 978-80-85402-92-6.
- Ferenčíková, S. a kol.: Medzinárodná expanzia firiem – stratégie, partnerstvá a čudské zdroje. Bratislava: IURA EDITION, 2013. 362 s. ISBN 978-80-8078-532-1.

Daňové úniky a bankové tajomstvo

Andrea Koroncziová, Simona Heseková

Abstrakt

Daňové úniky sa uskutočňujú okrem iného aj prevodom finančných prostriedkov na zahraničné bankové účty v štátoch odmietajúcich poskytnúť informácie o účtoch svojich klientov. Do centra pozornosti sa dostáva bankové tajomstvo, ktoré v prípade boja proti daňovým únikom musí byť prelomené a za daným účelom musí byť zakotvená automatická výmena dát o bankových účtoch/vkladoch. Kľúčovú úlohu v tejto oblasti zohráva smernica o zdaňovaní príjmov z úspor v podobe výplaty úrokov, ktorú však niektoré členské štáty EÚ odmietajú implementovať. Dôležitosť výmeny informácií o účtoch svojich daňovníkov si uvedomuje aj USA, ktorá na túto skutočnosť reaguje prijatím zákona o dodržiavaní daňových predpisov v prípade zahraničných účtov (skratka FATCA).

Kľúčové slová:

daňové úniky, finančné inštitúcie, banky, bankové účty, automatická výmena informácií, smernica o zdaňovaní príjmov z úspor v podobe výplaty úrokov, FATCA - Zákon o dodržiavaní daňových predpisov v prípade zahraničných účtov

Abstract

Transfer of financial resources to foreign bank accounts allocated in States which are refusing to provide information on the accounts of their clients may cause, inter alia, tax evasion. In the center of our attention is bank secrecy, which must be broken in order to effectively fight against tax evasion and for these purposes the automatic exchange of information on bank accounts must be provided. Directive 2003/48/EC of 3 June 2003 on taxation of savings income in the form of interest has the key role in this area which, however, some EU member states refuse to implement. The U.S. realizes the importance of exchanging information on the accounts of its taxpayers and reacts to this fact by enactment of Foreign Account Tax Compliance Act (abbrev. FATCA).

Keywords:

Tax evasion, financial institutions, banks, bank accounts, automatic exchange of information, Directive on taxation of savings income in the form of interest, FATCA - Foreign Account Tax Compliance Act

Úvod

Či už daňové úniky, ako aj problematika bankového tajomstva predstavujú veľmi aktuálne témy, ktoré je viac ako vhodné skúmať spoločne, v ich vzájomnej súvislosti, vzhľadom na to, že spolu úzko súvisia a navzájom sa ovplyvňujú.

Prečo je vlastne potrebné zaoberať sa touto problematikou. Prečo sa ňou zaoberá EÚ, jednotlivé členské štáty a prečo by sa touto problematikou mali zaoberať aj obyčajní ľudia?
Podľa odhadov Európskej komisie členské štáty každoročne pre daňové úniky a vyhýbanie sa daňovým povinnostiam prichádzajú o miliardu eur. A nie sú to nadnárodné spoločnosti, ktoré sa dostávajú do znevýhodnenej pozície, pretože práve oni často využívajú praktiky agresívneho daňového plánovania. V konečnom dôsledku túto daňovú záťaž znášajú menšie spoločnosti a bežní ľudia.

Daňové úniky prekračujú hranice jednotlivých štátov a tým aj hranice ich národnej legislatívy, z uvedeného dôvodu je vhodné venovať sa tejto téme na európskej a aj na celosvetovej úrovni.
V roku 2012, 6. decembra bol na úrovni EÚ prijatý dokument s názvom „Akčný plán na posilnenie boja proti daňovým podvodom a únikom". Obsahuje vyše 30 opatrení, ktorými EÚ chce bojovať proti daňovým únikom. Jedným z týchto opatrení, ktoré je podľa nášho názoru kľúčové a veľmi podstatné, je zabezpečenie automatickej výmeny informácií, či už medzi daňovými správami navzájom, medzi finančnými inštitúciami a daňovými správami alebo medzi vládami a daňovými orgánmi a pod.
V rámci tohto príspevku sa zameriame najmä na výmenu informácií o klientoch bankových subjektov, ktoré sú opatrené bankovým tajomstvom.

Ochrana osobných údajov a bankové tajomstvo

Bankové tajomstvo v slovenských podmienkach upravuje časť 14 zákona č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon č. 483/2001 Z. z.) s názvom ochrana klientov a bankové tajomstvo. V § 91 zákona č. 482/2001 Z. z. sa ustanovuje, že predmetom bankového tajomstva sú všetky informácie a doklady o záležitostiach týkajúcich sa klienta banky alebo klienta pobočky zahraničnej banky, ktoré nie sú verejne prístupné, najmä informácie o obchodoch, stavoch na účtoch a stavoch vkladov. Tieto informácie banka a pobočka zahraničnej banky sú povinné utajovať a chrániť pred vyzradením, zneužitím, poškodením, zničením, stratou alebo odcudzením. Informácie a doklady o záležitostiach, ktoré sú chránené bankovým tajomstvom, banka a pobočka zahraničnej banky môžu poskytnúť tretím osobám len s predchádzajúcim písomným súhlasom dotknutého klienta alebo na jeho písomný pokyn na účely a za ďalších podmienok uvedených v tomto súhlase alebo pokyne, ak tento zákon neustanovuje inak. Ochranou osobných údajov sa na národnej úrovni zaoberá aj zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý predstavuje pre banky vo vzťahu k zákonu o bankách lex generalis a ako vieme lex specialis má prednosť pred lex generalis.

Na európskej úrovni ochranu osobných údajov zakotvuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 95/46/EHS z 24. októbra 1995 o ochrane jednotlivcov v súvislosti so spracúvaním osobných údajov a o slobodnom pohybe takýchto údajov, ktorá predstavuje úpravu lex generalis. Ochranu osobných údajov pri výmene

informácií, ktoré sú predvídateľne relevantné pre správu a vynucovanie vnútroštátnych právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní akéhokoľvek druhu, ktoré vyberá členský štát alebo nižší územný či správny celok členského štátu vrátane miestnych orgánov alebo ktoré sa vyberajú v ich mene upravuje článok 25 smernice Rady 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a zrušení smernice 77/799/EHS. Podľa uvedeného článku výmena informácií podľa smernice 2011/16/EÚ podlieha smernici 95/46/EHS, avšak na správne uplatňovanie smernice 2011/16/EÚ je potrebné obmedziť niektoré práva a povinnosti zakotvené v smernici 95/46/EHS. Aj v tejto situácii je možné vidieť vzťah lex generalis a lex specialis. Výmenu informácií týkajúcich sa okrem iného aj osobných údajov klienta finančnej inštitúcie obsahuje smernica Rady 2003/48/ES z 3. júna 2003 o zdaňovaní príjmu z úspor v podobe výplaty úrokov, ktorá však neobsahuje špecifické ustanovenia týkajúce sa ochrany osobných údajov, preto sa použije lex generalis na európskej úrovni v tejto oblasti.

Smernica o zdaňovaní príjmov z úspor

V dnešnej dobe si ľudia z dôvodu anonymity svojich majetkových pomerov – finančných prostriedkov, či už z akýchkoľvek iných dôvodov zakladajú účty v bankách za hranicami svojho domovského štátu. Na zahraničných bankových účtoch si hromadia finančné prostriedky, na základe ktorých sa majiteľovi účtu, klientovi banky, vyplácajú úroky. Úroky sú zdaniteľným príjmom, čo vyplýva z §7 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov, kde je uvedené, že predmetom dane fyzickej osoby sú aj príjmy z kapitálového majetku. Medzi príjmy z kapitálového majetku zaraďujeme úroky z vkladových účtov, bežných účtov, vkladných knižiek, z cenných papierov a pod. Pri týchto príjmoch z kapitálového majetku plynúcich zo zdrojov na území SR sa daň vyberá zrážkou. V tomto prípade je za vyberanie a platenie dane z týchto príjmov správcovi dane zodpovedná inštitúcia, ktorá tieto príjmy vypláca resp. pripisuje daňovníkovi k dobru. Ak takéto príjmy plynú daňovníkovi zo zdrojov v zahraničí zahŕňa ich do svojho základu dane sám.

A práve v tomto môže spočívať problém. Daňovník s neobmedzenou daňovou povinnosťou, t.j. daňový rezident je podľa §2 ods. d) zákona č. 595/2003 Z. z. povinný priznať svoje celosvetové príjmy - príjmy zo zdrojov na území domovského štátu, ako aj príjmy zo zdrojov v zahraničí, medzi ktoré nepochybne patria príjmy z úspor vo forme úrokov vyplácaných bankovými subjektmi usadenými mimo domovského štátu daňového rezidenta. Domovský štát za účelom zdanenia zahraničných príjmov svojho daňového rezidenta musí mať o nich vedomosť. V prípade, že ich samotný daňovník neuvedie vo svojom daňovom priznaní, jeho domovský štát sa o tom vôbec nemusí dozvedieť. Z uvedeného dôvodu, z dôvodu účinného zdaňovania výplaty úroku je potrebná automatická výmena informácií o cezhraničných vkladateľoch, ktorú zabezpečuje na úrovni EÚ smernica Rady 2003/48/ES z 3. júna 2003 o zdaňovaní príjmu z úspor v podobe výplaty úrokov. Jej cieľom je podľa článku 1 ods. 1 umožniť, aby príjem z úspor v podobe úrokov vlastníkom požitkov[1] v jednom členskom štáte, ktorí sú jednotlivcami usadenými v inom členskom štáte, podliehal účinnému zdaňovaniu v súlade s právnymi predpismi štátu bydliska daňovníka. Uvedený cieľ je možné najúčinnejšie dosiahnuť na úrovni

1 čl. 2 smernice 2003/48/ES – vymedzenie vlastníka požitkov – akýkoľvek jednotlivec, ktorý prijíma výplatu úroku, alebo ktorému je výplata úroku zabezpečená

Spoločenstva v dôsledku absencie koordinovaných vnútroštátnych systémov zdaňovania príjmu z úspor a preto Spoločenstvo v rozsahu nevyhnutne potrebnom na dosiahnutie tohto cieľa môže prijať potrebné opatrenia čo je zároveň v súlade so zásadou subsidiarity aj proporcionality.

Členské štáty, na zabezpečenie vykonávania úloh smernice o zdaňovaní príjmov z úspor v podobe výplaty úrokov hospodárskymi subjektmi vyplácajúcimi, pripisujúcimi resp. zabezpečujúcimi úrok v okamžitý prospech vlastníkom týchto požitkov (ďalej len hospodársky subjekt)[2], sa zaviazali prijať všetky na to potrebné opatrenia. Uvedená smernica sa obmedzuje len na zdaňovanie príjmu z úspor v podobe výplat úroku z pohľadávok a netýka sa zdaňovania požitkov z penzií a poistenia.[3]

Proces zdaňovania úrokov

Hospodárske subjekty, t.j. aj banky, vo väčšine európskych štátoch nezdaňujú úroky pokiaľ vlastník požitkov má bydlisko v inom členskom štáte, v akom je usadený hospodársky subjekt vyplácajúci úroky. Namiesto toho zasielajú príslušnému orgánu členského štátu, v ktorom je hospodársky subjekt usadený, minimálny objem informácií. Konkrétne podáva informácie o totožnosti a bydlisku prijímateľa úrokov, jeho číslo účtu a čiastku pripísaného alebo vyplateného úroku[4]. Následne príslušný orgán členského štátu, v ktorom je hospodársky subjekt usadený, oznamuje informácie vo vyššie uvedenom rozsahu príslušnému orgánu členského štátu, v ktorom má prijímateľ úrokov bydlisko. Poskytovanie informácií sa uskutočňuje automaticky a najmenej raz ročne do 6 mesiacov od skončenia zdaňovacieho obdobia členského štátu, v ktorom je hospodársky subjekt vyplácajúci úroky usadený.[5] Existujú však aj krajiny ako Belgicko, Luxembursko, Rakúsko, ktoré neuplatňujú automatickú výmenu informácií o cezhraničných vkladateľoch a ich vyplatených úrokoch, kvôli štrukturálnym rozdielom. Tieto krajiny, resp. hospodárske subjekty usadené v týchto štátoch, neposkytujú počas prechodného obdobia ani minimálny objem informácií o cezhraničných vkladateľoch. Namiesto toho vyberajú daň zrážanú v súčasnej sadzbe 35%. Z takto zrazenej dane si uvedené štáty ponechajú 1/4 a 3/4 prevádzajú tomu členskému štátu, v ktorom má prijímateľ úroku bydlisko. Na konci prechodného obdobia budú Belgicko, Luxembursko a Rakúsko povinné poskytovať minimálny objem informácií požadovaný smernicou 2003/48/ES a budú povinné skončiť so zrážaním dane a delením príjmov. Prechodné obdobie trvá dovtedy kým nenastane posledná z týchto udalostí: a to nadobudnutie platnosti dohody medzi EÚ a posledným štátom spomedzi Švajčiarska, Andorry, Lichtenštajnska, Monaka a San Marína o výmene informácií na požiadanie týkajúcich sa výplat úrokov alebo do dátumu, kým sa Spojené štáty americké nezaviažu vymieňať si informácie na požiadanie ohľadom výplaty úrokov.[6] Členský štát bydliska prijímateľa úroku musí zamedziť dvojitému zdaneniu výplat úrokov, k čomu by mohlo dôjsť pri takto zrazenej dani z úrokov. Aby nemohli vzniknúť námietky týkajúce sa rozdielneho prístupu, Belgicko, Rakúsko a Luxembursko by nemali automaticky vymieňať

2 čl. 4 ods. 1 smernice 2003/48/ES- vymedzenie vyplácajúceho zástupcu
3 Preambula ods. 13 smernice 2003/48/ES
4 čl. 8 smernice 2003/48/ES
5 čl. 9 smernice 2003/48/ES
6 čl. 10 smernice 2003/48/ES

informácie kým Švajčiarsko, Andorra, Lichtenštajnsko, Monako a San Maríno nezabezpečia výmenu informácií na požiadanie týkajúcich sa úrokov.

Čo sa týka uplatňovania smernice, ustanovenia smernice 2003/48/ES členské štáty uplatňujú od toho istého dňa, odkedy Švajčiarsko, Andorra, Lichtenštajnsko, Monako a San Maríno a všetky príslušné závislé alebo pridružené územia (Normanské ostrovy, ostrov Man a závislé alebo pridružené územia Karibiku) zabezpečia automatickú výmenu informácií ohľadom výplat úrokov. K čomu do dnešného dňa nedošlo.

Súčasná situácia

3.júna 2003 bola prijatá smernica Rady 2003/48/ES o zdaňovaní príjmu z úspor v podobe výplaty úrokov a Komisia sa rozhodla v roku 2008 rozšíriť rozsah pôsobnosti smernice. Avšak od daného dátumu Rakúsko a Luxembursko ostávajú rezervované a zatiaľ striktne zachovávajú bankové tajomstvo aj nad účtami zahraničných klientov a rovnako nie je ešte stále zabezpečená ani výmena informácií medzi ostatnými európskymi štátmi, ktoré nie sú členmi EÚ. Daná skutočnosť zabraňuje efektívnej výmene informácií na daňové účely, v dôsledku čoho môže dochádzať aj k spomínaným daňovým únikom. Dňa 14. mája 2013 sa uskutočnilo stretnutie ministrov financií členských štátov EÚ, na ktorom dostala Európska komisia, konkrétne Komisár pre dane a colnú úniu, audit a boj proti podvodom Algirdas Šemeta, mandát na uskutočňovanie rokovaní s Monakom, Švajčiarskom, San Marinom, Lichtenštajnskom, Andorrou o poskytovaní informácií ohľadom bankových účtov zahraničných klientov. Dňa 22. mája 2013 sa uskutočnil mimoriadny jednodňový summit Európskej rady, ktorého hlavnou témou okrem energetiky bola aj téma daňových únikov, ktorú do programu zaradil na poslednú chvíľu stály predseda Európskej rady Herman Van Rompuy. V záveroch Európska rada vyzvala členské štáty k prijatiu revidovanej smernice Rady 2003/48/ES do konca roka 2013 a k zabezpečeniu efektívnej výmeny bankových informácií podľa vzoru amerického zákona FATCA.

FATCA znamená skratku pre Foreign Account Tax Compliance Act – t.j. zákon o dodržiavaní daňových predpisov v prípade zahraničných účtov. Bol prijatý americkými daňovými orgánmi s cieľom zabrániť daňovým únikom a s cieľom zlepšiť výber daní prostredníctvom získavania informácií o zahraničných finančných záujmoch amerických daňovníkov [7] od spolupracujúcich vlád, resp. od finančných/nefinančných inštitúcií[8]. Na základe tohto zákona štáty (t.j. aj členské štáty EÚ vrátane SR, resp. ich finančné inštitúcie) budú musieť poskytovať

7 Podľa § 1.473(1) FATCA zahraničné finančné záujmy amerických daňovníkov môžu predstavovať: úroky, dividendy, nájomné, mzdy, prémie, renty, náhrady, odmeny a ďalšie fixné alebo určiteľné ročné alebo pravidelné príjmy a pod., ak táto platba pochádza zo zdrojov USA a akékoľvek výnosy z predaja alebo inej dispozície s majetkom akéhokoľvek typu, ktorý môže produkovať úroky alebo dividendy zo zdrojov v rámci USA.

8 Zahraničné finančné inštitúcie sú definované ako každá finančná inštitúcia, ktorá je zahraničnou jednotkou inou ako je finančná inštitúcia spravovaná podľa práva USA. Za týmto účelom § 1.471(d)(5) FATCA definuje finančné inštitúcie ako každú inštitúciu, ktorá prijíma vklady pri výkone bankových činností alebo podobných obchodov, ktorá ako podstatnú časť svojej činnosti spravuje finančné prostriedky na účet iných, ktorá sa primárne zaoberá investovaním, reinvestovaním alebo obchodovaním s cennými papiermi, komoditami a pod. Čiže definícia je koncipovaná pomerne široko a zahŕňa napr. banky, poisťovne, private equity fondy, hedgové fondy a ďalšie subjekty, ktoré obchodujú s finančnými aktívami. FATCA bude mať priamy vplyv aj na nefinančné zahraničné entity, ktoré uvedú, že sú v podstatnej miere vlastnené americkými majiteľmi.

informácie ohľadom subjektov spĺňajúcich podmienky FATCA, ak nebudú chcieť znášať sankcie vo forme 30% zrážkovej dane z transakcií priamo alebo nepriamo spojených s USA.
Právny základom pre uplatňovanie FATCA je uzavretá bilaterálna medzivládna dohodu s USA na zlepšenie dodržiavania daňových predpisov a implementáciu FATCA, ktorú sa do dnešného dňa rozhodli uzavrieť uvedené štáty Európy: Taliansko, Francúzsko, Veľká Británia, Nemecko, Španielsko, Nórsko, Švajčiarsko, Dánsko, Írsko a Švajčiarsko[9]. Ostatné štáty Európy aj EÚ taktiež vyjadrili vôľu rokovať s USA ohľadom uzavretia medzivládnej dohody a momentálne prebiehajú medzi nimi aktívne diskusie (vrátane Rakúska a Luxemburska).

Článok 19 smernice Rady 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a zrušení smernice 77/799/EHS ustanovuje rozšírenie širšej spolupráce poskytnutej tretej krajine, čo znamená, že: Ak členský štát ponúkne tretej krajine (v tomto prípade USA) širšiu spoluprácu, ako je spolupráca ustanovená podľa tejto smernice, uvedený členský štát nesmie odmietnuť ponúknuť takúto širšiu spoluprácu žiadnemu inému členskému štátu, ktorý si želá nadviazať takúto širšiu vzájomnú spoluprácu s týmto členským štátom.
Z uvedeného vyplýva, že ak Rakúsko a Luxembursko rokujú s treťou krajinou, ktorou USA nepochybne je, o uzavretí bilaterálnej dohody týkajúcej sa FATCA, ktorá zakotvuje automatickú výmenu informácií medzi príslušnými orgánmi spolupracujúcich štátov ohľadne finančných aktív uložených na účtoch finančných inštitúcií, takúto výmenu informácií by malo Rakúsko aj Luxembursko začať realizovať a poskytovať požadované informácie aj členským štátom EÚ.
Pravdepodobne pod tlakom ostatných štátov sa Rakúsko aj Luxembursko rozhodlo zmierniť svoje postoje ohľadom bankového tajomstva. Avšak revíziu smernice Rady 2003/48/ES sa do konca roka 2013 nepodarilo schváliť.

Záver

Na elimináciu daňových únikov a podvodov je potrebná široká základňa právnych dokumentov, ktorá zabezpečí dosiahnutie požadovaného cieľa – elimináciu problému. Smernica o zdaňovaní príjmu z úspor v podobe výplaty úrokov a smernica o administratívnej spolupráci v oblasti daní spomenuté v príspevku nie sú jedinými právnymi nástrojmi, ktorými EÚ bojuje proti daňovým únikom a podvodom. Ide aj o ďalšie predpisy, ktoré EÚ prijala, prijíma alebo má v pláne prijať, napr. Akčný plán boja proti daňovým únikom, chystá revíziu smernice o materských a dcérskych spoločnostiach, predstavila návrh spoločného konsolidovaného základe dane z príjmov právnických osôb, rovnako predložila návrh jednotného daňového priznania k DPH, taktiež pokračujú práce na európskom kódexe daňovníkov, daňovom identifikačnom čísle a prípadných spoločných pravidlách pri trestnej činnosti vykonávanej v súvislosti s daňami. Krajiny budujúce svoju ekonomiku na striktom využití bankového tajomstva (najmä vo vzťahu ku zahraničným klientom) sa nachádzajú pod veľkým nátlakom zo strany ostatných krajín. Za účelom dôslednej výmeny bankových informácií a znemožnenia daňových únikov v oblasti priamych

9 FATCA zakotvuje 2 modely medzivládnej dohody. Model 1 s recipročnými opatreniami, t.j. Vzájomné poskytovanie a výmena informácií, ktorý uzatvorili všetky uvedené štáty okrem Švajčiarska, ktoré sa rozhodlo pre model 2. Model 2. bez recipročných opatrení, t.j. finančné inštitúcie budú poskytovať údaje vyžadované FATCA priamo Internal revenue service – americky daňový orgán, bez uzavretia medzivládnej dohody partnerského štátu s USA.

daní, konkrétne z príjmov z kapitálového majetku na európskej úrovni sa členské štáty EÚ, a nielen tie, musia usilovať o čo najrýchlejšie splnenie podmienok potrebných na uplatňovanie smernice Rady 2003/48/ES. Podľa nášho názoru, kým bude existovať jurisdikcia, ktorá sa nebude podieľať na automatickej výmene požadovaných informácií medzi finančnými inštitúciami, dovtedy budú daňové úniky a podvody stále existovať.

Mgr. Andrea Koroncziová
Interný doktorand
Katedra obchodného, finančného a hospodárskeho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

JUDr. Simona Heseková
Interný doktorand
Katedra obchodného, finančného a hospodárskeho práva
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave

Použitá literatúra

Právne akty

- Smernica Rady 2003/48/ES z 3. júna 2003 o zdaňovaní príjmu z úspor v podobe výplaty úrokov
- Smernica Rady 2011/16/EÚ z 15. februára 2011 o administratívnej spolupráci v oblasti daní a zrušení smernice 77/799/EHS
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 95/46/EHS o ochrane fyzických osôb pri spracovaní osobných údajov a voľnom pohybe týchto údajov
- Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade, Akčný plán na posilnenie boja proti daňovým podvodom a daňovým únikom, COM (2012) 722
- zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov
- Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA), Treasury Regulations § 1.1471 - § 1.1474

Internetové zdroje

- http://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Pages/FATCA.aspx
- http://www.tax-news.com/news/Austria_Eyes_US_FATCA_Deal____60701.html
- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/komisia-zhodnotila-pokrok-v-boji-proti-danovym-unikom-021816
- http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-149229?prefixFile=m_

- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/komisia-navrhla-opatrenia-proti-agresivnemu-danovemu-planovaniu-021776
- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/mimoriadny-summit-zly-den-pre-danovych-podvodnikov-021105
- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/lidrov-zamestnava-boj-proti-danovym-podvodom-a-unikom-021095
- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/eu-zacieli-na-bankove-tajomstvo-tretich-krajin-021072
- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/bankove-tajomstvo-hybe-rakuskou-politickou-scenou-021070
- http://www.euractiv.sk/danova-politika/clanok/lidri-sa-popasuju-s-danovymi-rajmi-unikmi-a-podvodmi-021053

Hospodárska únia verzus menová únia - vybrané právne aspekty

Yana Daudrikh

Abstrakt

Založenie Hospodárskej a menovej únie (HMÚ) predstavuje najväčší úspech európskej integrácie. Vo svojej podstate HMÚ predstavuje jednotný celok, cieľom ktorého bolo zavedenie jednotnej meny euro. Treba podotknúť, že samotné „vybudovanie“ HMÚ ešte nezaručilo jej automatické fungovanie, preto sa aj v súčasnosti realizuje rad rôznych iniciatív, ktorých cieľom je zlepšenie procesov prebehajúcich vo vnútri HMÚ. Zároveň vyvstáva otázka, čo spájalo proces tvorby hospodárskej únie s tvorbou menovej únie a či samotný proces tvorby menovej únie išiel ruka v ruke s procesom tvorby hospodárskej únie. S tým nepochybne súvisí otázka, či aj hospodárka a menová politika vo svojom základe nadväzujú na seba navzájom alebo sa „vybrali“ rôznymi smermi. Je nepochybné, že práve smer a tempo, ktorým sa uberali menová integrácia a s ňou aj hospodárska integrácia, ovplyvnili stav súčasnej HMÚ.

Kľúčové slová

hospodárska únia, menová únia, európska integrácia, euro

Abstract

Creation of Economic and Monetary Union (EMU) is a biggest achievement of the European integration. EMU in its substance is a consistent unit the aim of which was to establish a single currency euro. It should be mentioned that the mere creation of EMU did not guarantee its automatic functioning therefore there are several initiatives carried on currently in order to improve the internal processes governing EMU. At the same time we pose a question what connected the process of creation of economic union and the process of creation of monetary union and if the former was elaborated hand in hand with the latter. In line with above-mentioned we pose another question, whether the economic union and monetary union in their substance interact with each other or divert from each other. There is no doubt that direction and speed of monetary integration and coherent economic integration has influenced the status of current EMU.

Keywords

economic union, monetary union, European integration, euro

Úvod

Na začiatku roku 1999 bola začatá tretia etapa Hospodárskej a menovej únie, cieľom ktorej bolo zavedenie jednotnej meny euro. Výsledkom tohto procesu bolo vytvorenie menovej únie napriek tomu, že Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie používali názov Hospodárska a menová únia. V súčasnosti sa právnická literatúra venuje viac otázkam menovej integrácie a jednotnej mene euro, čo u čitateľa neznalého celej problematiky môže navádzať domnienku toho, že Hospodárska a menová únia sa zaoberá len otázkami spadajúcimi do oblasti menovej. Nie je to tomu tak. Preto treba zdôrazniť že Hospodárka a menová únia predstavuje nie len úniu menovú, ale aj úniu hospodársku. Veľký záujem o otázky menovej únie nepochybne môžeme odôvodniť tým, že zatiaľ čo unifikácia menovej únie bola naplnená, v oblasti hospodárskej únie sa to zatiaľ nepodarilo uskutočniť.

Pojem hospodárskej únie a pojem menovej únie

Zmluva o Európskej únii uvádza ako cieľ únie vytvorenie hospodárskej a menovej únie s jednotnou menou euro.[1] Ciel únie sa má naplniť prostredníctvom činností, ktoré majú vyvíjať členské štáty spoločne s úniou ako takou. Zároveň zmluva o fungovaní Európskej únie uvádza náplň činnosti členských štátov a únie.[2]

Vychádzajúc z vyššie uvedeného Hospodársku a menovú úniu ako celok môžeme charakterizovať ako proces koordinácie hospodárskych politík členských štátov a zároveň ako proces koordinácie menových politík členských štátov. Napriek tomu podstata hospodárskej únie a únie menovej je diametrálne odlišná. Hospodárska únia je založená na decentralizovanej štruktúre EÚ. Menová únia bola založená na poňatie prenesenej menovej suverenity, teda ide o prenesenie menových právomocí, ktoré boli typické pre orgány štátu, na úroveň únie. V tomto prípade ide o prenesenie kompetencií v menovej oblasti z Národných centrálnych bánk na Európsku centrálnu banku. Vďaka tomu, že menová suverenita spadá do výlučnej právomoci únie, môžeme menovú úniu charakterizovať troma znakmi: (1) Európska centrálna banka (2) spoločná mena euro (3) jednotná menová politika.

Napriek rôznemu chápaniu oboch pojmov zmluva o fungovaní Európskej únie (predtým zmluva o Európskych spoločenstvách) sa snažila spojiť tieto dva pojmy do jedného celku, a to tým, že presne vymedzila činnosti členských štátov a činnosti únie už pri prípravách spojených s treťou etapou Hospodárskej a menovej únie.

Hospodárska a menová politika

Menová politika je v rámci menovej únie jednotná, zatiaľ čo hospodárska politika predstavuje „iba“ vec spoločného záujmu (v ktorej v určených smeroch prebieha koordinácia Radou EÚ). Tak napríklad v súlade s Paktom stability a rastu v prípade zistenia existencie nadmerného deficitu[3] Rada EÚ na základe odporúčania Komisie dá štátu nápravné odporúčania, ktoré štát musí splniť do ustanoveného termínu.

[1] ods. 4 čl. 3 zmluvy o Európskej únii
[2] ods. 1,2 čl. 119 zmluvy o fungovaní Európskej únii
[3] Ide o 3% prekročenie HDP.

Menová únia môže fakticky fungovať len pri „najbližšej“ možnej koordinácii hospodárskych politík. Práve zbližovanie hospodárskych politík je podstatnou náležitosťou menovej integrácie, a teda aj jednotnej menovej politiky. Zbližovaniu hospodárskych politik napomáhajú aj ustanovené maastrichtské konvergenčné kritéria, ktorých splnenie predstavuje nevyhnutnú podmienku pre vstup do eurozóny. A práve v tomto kontexte vyvstáva otázka – prečo sa štáty bránia úplnej hospodárskej unifikácii? Je zrejmé, že štáty majú strach z odovzdania ďalšej časti svojej suverenity. Tento strach je samozrejme opodstatnený. Vstupom do jednotného menového priestoru už štáty nemôžu ovplyvňovať svoju hospodársku politiku pomocou zmien devízových kurzov, zostáva iba možnosť ovplyvňovania systému financovania sociálnej politiky. Zároveň ďalšou „brzdou“ na ceste k úplnej hospodárskej unifikácii je ekonomická úroveň jednotlivých štátov, keď nie každý z členských štátov bude môcť „zvládnuť“ úplnú hospodársku unifikáciu.

Hospodárska politika má tri významy. Ustanovenie Zmluvy o fungovaní Európskej únie to jasne ukazuje: *„činnosti členských štátov a Únie, zamerané na splnenie cieľov vymedzených v článku 3 Zmluvy o Európskej únii, zahŕňajú, ako to vyplýva z ustanovení zmlúv, prijatie hospodárskej politiky, ktorá je založená na úzkej koordinácii hospodárskych politík členských štátov, na vnútornom trhu a na stanovení spoločných cieľov a ktorá sa uskutočňuje v súlade s princípmi otvoreného trhového hospodárstva s voľnou hospodárskou súťažou.“*[4] Jedná sa preto o činnosti členských štátov a Únie zamerané na slnenie cieľov Únie, konkrétne o prijatie hospodárskej politiky založenej na úzkej koordinácii hospodárskych politík členských štátov. Prijatie „jednotnej“ hospodárskej politiky predstavuje prvý druh hospodárskej politiky a koordinácia hospodárskych politík členských štátov predstavuje druhý druh hospodárskej politiky.

Prvý druh hospodárskej politiky sa považuje za súbor hospodárskych politík členských štátov. Teda ide o jednotnú hospodársku politiku, vzťahujúcu sa všetky členské štáty. Je jasné, že spoločná hospodárska politika sa nachádza v rukách orgánov Európskej únie, zatiaľ čo orgány členských štátov sú vykonávajúcimi orgánmi. Okruh tejto hospodárskej politiky Európskej únie a členských štátov je ustanovený v ods. 2, 3 a 4 článku 4 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.[5] Zároveň

[4] ods. 1 čl. 119 zmluvy o fungovaní Európskej únii

[5] ods. 2,3,4 čl. 4 zmluvy o fungovaní Európskej únii: „2. Spoločné právomoci Únie a členských štátov sa uplatňujú v týchto hlavných oblastiach:
a) vnútorný trh;
b) sociálna politika, pokiaľ ide o aspekty vymedzené v tejto zmluve;
c) hospodárska, sociálna a územná súdržnosť;
d) poľnohospodárstvo a rybné hospodárstvo s výnimkou ochrany morských biologických zdrojov;
e) životné prostredie;
f) ochrana spotrebiteľa;
g) doprava;
h) transeurópske siete;
i) energetika;
j) priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti;
k) spoločné otázky bezpečnosti v záležitostiach verejného zdravia, pokiaľ ide o aspekty vymedzené v tejto zmluve.
3. V oblasti výskumu, technického rozvoja a kozmického priestoru má Únia právomoc vykonávať činnosti, najmä vymedziť a uskutočňovať programy, avšak vykonávanie tejto právomoci nesmie viesť k tomu, aby sa členským štátom bránilo vykonávať ich právomoci.
4. V oblasti rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci má Únia právomoc vykonávať činnosti a uskutočňovať spoločnú politiku, avšak vykonávanie tejto právomoci nesmie viesť k tomu, aby sa členským štátom bránilo vykonávať ich právomoci.“

ods. 1 článku 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie ustanovuje okruh spadajúci do výlučnej právomoci únie.[6]

Druhý druh hospodárskej politiky je politikou, ktorú realizujú jednotlivé členské štáty. Teda ide o vlastnú hospodársku politiku štátov. Táto politika nesmie byť vykonávaná v rozpore so zásadami fungovania Európskej únie, ako aj jednotného vnútorného trhu. Okruh tejto politiky je ustanovený v ods. 3 článku 119 zmluvy o fungovaní Európskej únie. Konkrétne ide o: (1) stabilnosť cien, (2) zdravé verejné financie, (3) menové podmienky a (4) trvale udržateľnú platobnú bilanciu. Hospodárska politika členských štátov sa má v súlade s článkom 120 Zmluvy o fungovaní Európskej únie zameriavať na dosiahnutie cieľov Európskej únie. Za ciele Únie sa podľa článku 3 Zmluvy o Európskej únii považujú vytvorenie hospodárskej a menovej únie a vytvorenie spoločného trhu.

V súlade s ods. 2 článku 119 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, činnosti členských štátov a Únie majú viesť k stanoveniu a vykonávaniu jednotnej menovej a devízovej politiky, vrátane jednotnej meny euro.[7] V tomto prípade pôjde o tretí druh hospodárskej politiky uskutočňovaný orgánmi Európskej únie.

Ako vidíme, hospodárska politika má akoby dve úrovne. Prvú úroveň predstavuje hospodárska politika členských štátov, druhú úroveň hospodárska politika vykonávaná Úniou. Z toho vyplýva, že samotná hospodárska politika Únie je odvodená od hospodárskych politík členských štátov. Pri menovej politike to ale platí opačne. Vzhľadom k tomu, že menovú politiku uskutočňuje Európska centrálna banka, členské štáty odvodzujú svoju menovú politiku práve od nej.

Hospodárska a menová konvergencia

Za nástroje hospodárskej a menovej konvergencie sa považujú konvergenčné kritériá obsiahnuté v Zmluve o fungovaní Európskej únie v znení jej neskorších dodatkov. Maastrichtské konvergenčné kritériá tak predstavujú ďalší základ „spolupráce“ medzi hospodárkou politikou a menovou politikou. Maastrichtské konvergenčné kritériá sa totiž vzťahujú tak k hospodárskej politike ako aj k politike menovej.

Za nástroje hospodárskej konvergencie môžeme považovať stanovené kritériá pre:

- Deficit verejných financií
- Dlh verejného sektora,[8]

[6] ods. 1 čl. 3 zmluvy o fungovaní Európskej únii: „Únia má výlučnú právomoc v týchto oblastiach:
a) colná únia;
b) ustanovenie pravidiel hospodárskej súťaže potrebných na fungovanie vnútorného trhu;
c) menová politika pre členské štáty, ktorých menou je euro;
d) ochrana morských biologických zdrojov v rámci spoločnej politiky rybného hospodárstva;
e) spoločná obchodná politika.

[7] ods. 2 čl. 119 zmluvy o fungovaní Európskej únii: „Súbežne s tým, ako to vyplýva z podmienok a postupov ustanovených v zmluvách, zahŕňajú tieto činnosti jednotnú menu euro, stanovenie a vykonávanie jednotnej menovej a devízovej politiky, základným cieľom ktorých je udržať cenovú stabilitu a podporovať všeobecné hospodárske politiky Únie bez poškodzovania tohto cieľa v súlade s princípmi otvoreného trhového hospodárstva s voľnou hospodárskou súťažou.“

[8] čl. 1 Protokolu (12) o postupe pri nadmernom deficite upravuje: „Referenčné hodnoty uvedené v článku 126 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie sú:
— 3 % pre pomer plánovaného alebo skutočného štátneho deficitu k hrubému domácemu produktu v trhových cenách,

pričom v oboch prípadoch nesmie dôjsť k prekročeniu referenčnej hodnoty.

Pri deficite verejných financií na základe písm. a) ods. 2 článku 126 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, boli stanovené dve výnimky: (1) *deficit podstatne klesol alebo sústavne klesá, pričom dosahuje hodnotu, ktorá je blízka referenčnej hodnote* a (2) *prekročenie nad ustanovenú referenčnú hodnotu je iba výnimočné alebo iba dočasné, pričom hodnota deficitu sa pohybuje tesne pri referenčnej hodnote*. V tomto prípade vznikal problém pri výklade pojmov „prekročenie iba výnimočné alebo dočasné." Odpoveď bola upravená v nariadení Rady (ES) č. 1467/97 o urýchľovaní a objasňovaní vykonania postupu pri nadmernom schodku, zmenenom a doplnenom nariadením Rady (EÚ) č. 1177/2011.[9]

V prípade dlhu verejného sektora, taktiež na základe písm. b) ods. 2 článku 126 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, bola stanovená nasledujúca výnimka: *hodnota dlhu sa dostatočne znižuje a približuje sa k referenčnej hodnote vyhovujúcim tempom*. Problém s výkladom spôsobujú pojmy „dostatočne znižujú" a „vyhovujúce tempo." Odpoveď na tieto výkladové problémy nájdeme v nariadení Rady (ES) č. 1467/97 o urýchľovaní a objasňovaní vykonania postupu pri nadmernom schodku, zmenenom a doplnenom nariadením Rady (EÚ) č. 1177/2011.[10]

Zároveň treba poznamenať, že dňa 1. januára 2013 nadobudla platnosť Zmluva o stabilite, koordinácii a správe v Hospodárskej a menovej únii (TSCG). V súlade s ňou dochádza k posilneniu Paktu stability a rastu. Zmluva upravuje požiadavku vyrovnanosti alebo prebytku rozpočtovej pozície verejnej správy zmluvných štátov a zároveň uvádza podmienky, po splnení ktorých pravidlo bude dodržané.[11]

Za nástroje menovej konvergencie môžeme považovať stanovené kritériá pre:

- Mieru inflácie,[12]

- Zachovanie normálneho fluktuačného pásma určeného mechanizmom výmenných kurzov (ERM II),

— 60 % pre pomer štátneho dlhu k hrubému domácemu produktu v trhových cenách.

[9] ods. 1 čl. 2 Nariadenia Rady (EÚ) č. 1177/2011: „Prekročenie deficitu verejnej správy nad referenčnú hodnotu sa v súlade s článkom 126 ods. 2 písm. a) druhou zarážkou Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len ‚ZFEÚ') považuje za výnimočné, keď je výsledkom mimoriadnej udalosti, ktorú dotknutý členský štát nemôže ovplyvniť a ktorá má veľký vplyv na finančnú pozíciu verejnej správy, alebo keď vznikne následkom prudkého hospodárskeho poklesu."

[10] ods. 1a čl. 2 Nariadenia Rady (EÚ) č. 1177/2011: „Ak pomer dlhu verejnej správy k hrubému domácemu produktu (ďalej len ‚HDP') prekročí referenčnú hodnotu, v súlade s článkom 126 ods. 2 písm. b) ZFEÚ sa považuje za dostatočne znižujúci a približujúci sa k referenčnej hodnote vyhovujúcim tempom, ak sa rozdiel vzhľadom na referenčnú hodnotu znižoval za predchádzajúce tri roky priemerným tempom o jednu dvadsatinu ročne ako referenčné kritérium na základe zmien za posledné tri roky, za ktoré sú údaje k dispozícii. Požiadavka vyplývajúca z kritéria dlhu sa tiež považuje za splnenú, ak sa v rozpočtových prognózach Komisie uvádza, že k požadovanému zníženiu rozdielu dôjde počas trojročného obdobia zahŕňajúceho dva roky nasledujúce po poslednom roku, za ktorý sú údaje k dispozícii. V prípade členského štátu, voči ktorému sa k 8. novembru 2011 uplatňuje postup pri nadmernom deficite a na obdobie troch rokov od nápravy nadmerného deficitu sa požiadavka vyplývajúca z kritéria dlhu považuje za splnenú, ak na základe posúdenia uvedeného v stanovisku, ktoré k jeho programu stability alebo ku konvergenčnému programu prijala Rada, dotknutý členský štát urobil dostatočný pokrok smerom k dosiahnutiu referenčnej hodnoty."

[11] Bližšie k tomu pozri: čl.3 hl. III Zmluvy o stabilite, koordinácii a správe v Hospodárskej a menovej únii.

[12] čl. 1 Protokolu (13) o kritériách konvergencie: „Kritérium cenovej stability uvedené v článku 140 ods. 1 prvej zarážke Zmluvy o fungovaní Európskej únie znamená, že členský štát si udržiava dlhodobú cenovú stabilitu a priemernú mieru inflácie vykazovanú v priebehu roka pred skúmaním, ktorá neprekračuje viac ako o 1,5 % miery inflácie maximálne troch členských štátov, ktoré dosiahli v oblasti cenovej stability najlepšie výsledky. Inflácia sa meria pomocou indexu spotrebiteľských cien na porovnateľnom základe, ktorý zohľadní rozdiely medzi vnútroštátnymi definíciami."

• Dlhodobú úrokovú mieru.[13]

Vychádzajúc z úpravy o miere inflácie je zrejmé, že tá vychádza z indexu spotrebiteľských cien. Harmonizovaný index spotrebiteľských cien bol ustanovený Nariadením Rady (ES) č. 2494/1995 z 23. októbra 1995.[14] Za základ pre mieru inflácie sa berie miera inflácie „maximálne troch členských štátov." Z uvedeného vyvstáva problém s interpretáciou, keďže nie je jasné, či budú postačovať jeden, dva alebo tri štáty pre porovnanie. Riešenie tohto problému nachádzame v konvergenčných správach, ktoré uvádzajú potrebu použitia priemeru miery inflácie v troch krajinách.[15]

Normálne fluktuačné pásmo musí byť zachované počas minimálne 2 rokov, zároveň nesmie dôjsť k devalvácii voči euru. Vyvstáva otázka – čo sa predstavuje pod slovným spojením „normálne fluktuačné pásmo"? Pôvodný mechanizmus výmenných kurzov (ERM) v rokoch 1979 - 1993 ustanovil rozpätie ± 2,25%. Zároveň bolo umožnené jeho dočasné rozšírenie na ± 6%, ktoré platilo pre štáty s menovými výkyvmi.[16] V roku 1993 došlo ku kríze Európskeho menového systému, v dôsledku čoho sa na základe Bruselského kompromisu rozšírilo pásmo na ±15%. Uvedené malo za následok sťaženie interpretácie pojmu „normálne fluktuačné pásmo." Na základe návrhu Európskeho menového inštitútu bolo rozhodnuté o redefinovaní tohto pojmu v súlade s opatrením z roku 1993. Teda za normálne fluktuačné pásmo sa považuje rozpätie ±15%. Je zrejmé, že takto definované rozpätie nebolo pôvodným zámerom tvorcov Zmluvy o ES. Tento fakt potvrdzuje aj to, že v súčasnosti normálne fluktuačné pásmo spĺňajú skoro všetky štáty, v dôsledku čoho toto kritérium nemá podstatný zmysel, ktorý sa do neho pôvodne vkladal. Zároveň treba dodať, že na splnenie tohto kritéria nepostačuje len pohybovanie sa v ustanovenom rozpätí. V danom prípade sa bude skúmať aj to, či nedošlo k vystaveniu kurzu meny silným tlakom, obzvlášť k devalvácii voči euru. Posudzovanie absencie výrazných tlakov prebieha v súlade s konvergenčnými správami.[17]

Pre vymedzenie dlhodobej úrokovej miery sa používa pojem „priemerná dlhodobá nominálna úroková sadzba," čo taktiež predstavuje interpretačný problém. Odpoveď naň môžeme nájsť v konvergenčných správach, ktoré presne definovali tento pojem.[18]

---

[13]Čl.4 Protokolu (č.13) o kritériách konvergencie: „Kritérium konvergencie úrokových sadzieb, ako je uvedené v článku 140 ods. 1 štvrtej zarážke uvedenej zmluvy, znamená, že v priebehu jedného roka pred preskúmaním neprekročila priemerná dlhodobá nominálna úroková sadzba členského štátu viac ako o dve percentá úrokovú sadzbu troch štátov, ktoré v oblasti cenovej stability dosiahli najlepšie výsledky. Úrokové sadzby sa hodnotia na základe dlhodobých štátnych dlhopisov alebo porovnateľných cenných papierov, pričom sa prihliadne na rozdielne definície v jednotlivých členských štátoch."

[14] V dôsledku viacerých noviel platí ako Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1882/2003 z 29. septembra 2003.

[15] Bližšie k tomu pozri: Európska centrálna banka, konvergenčné správy za 2004-2013 roky.

[16] Zrejme šlo o nových účastníkov ERM.

[17] Európska centrálna banka, konvergenčná správa jún 2013, str. 16: „Otázka absencie „výrazných tlakov" sa spravidla posudzuje na základe: i) hodnotenia veľkosti odchýlok výmenného kurzu od centrálnej parity voči euru v ERM II; ii) ukazovateľov, akými sú volatilita výmenného kurzu voči euru a jej vývojový trend a diferenciály krátkodobej úrokovej miery voči eurozóne a ich vývoj; iii) úlohy, ktorú zohrávajú devízové intervencie a iv) úlohy medzinárodných programov finančnej podpory v stabilizovaní meny."

[18] Európska centrálna banka, konvergenčná správa jún 2013, str. 17: „Po prvé, „priemerná dlhodobá nominálna úroková sadzba" zaznamenaná „v priebehu jedného roka pred preskúmaním" znamená dlhodobú úrokovú mieru, ktorá sa počíta ako aritmetický priemer za posledných dvanásť mesiacov, za ktoré sú dostupné údaje o HICP." Zároveň pozri konvergenčné správy za roky 2004- 2012.

Záver

Ako vidíme, problematika hospodárskej únie a menovej únie je veľmi obšírna. V súčasnosti dochádza k neustálemu „zlepšovaniu“ jej vnútorného fungovania. Predovšetkým sa sprísňujú kritériá a pojmy, ktoré ich definujú. Dôvodom pre takýto prístup je nepochybne samotné „správanie“ štátov, ktoré neustále porušujú predpisy. Samozrejme, využívajú pritom medzery v uvedených predpisoch, ktoré sa postupne týmto prístupom odstraňujú. Napriek vyššie poukázaným nedostatkom, Európska menová únia predstavuje unikátnu formu nadštátneho zoskupenia, ktorej cieľom je dosiahnuť úplnú hospodársku integráciu. Zároveň treba zdôrazniť, že hospodárska únia a menová únia neznamenjú to isté. Každá z týchto foriem je samostatne vymedzená a má vlastné ciele. Na druhej strane, hospodárska únia a menová únia sa navzájom „posilňujú“ a vo svojej podstate sú vzájomne závislé.

Mgr. Yana Daudrikh
interný doktorand
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Bratislava

Použitá literatúra

- Čipkár, J.: Globalizácia a európska integrácia. In: Spoločenské a ľudské aspekty, zborník vedeckých prác, 2006, STU, ISBN: 80-227-2449-1, 33-38 s.
- Sipko, J.: Európska menová únia a euro, Elita, 1999, ISBN: 80-8044-061-1, 427 s.
- Sipko, S.: Hospodárska a menová únia, Ševt, 2004, ISBN: 80-88707-60-9, 47 s.
- Šíbl, D., Šaková B.: Svetová ekonomika, Sprint, 1997, ISBN: 80-88848-12-1, 160s.
- Karas, V., Králik, A.: Európske právo, Iura Edition, 2004, ISBN: 80-8078-001-3, 436 s.
- Muchová, E.: Európska menová únia - teoretické predpoklady a praktické skúsenosti, EKONÓM, 1999, ISBN: 80-225-1129-3 , 171 s.
- Konvergenčná správa. Jún 2013. Elektronický zdroj: http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr201306sk.pdf (december 2013)

Menovitá hodnota akcií

Jana Šmelková

Abstrakt

Príspevok podáva komplexný prehľad o úprave menovitých hodnôt akcií v akciovej spoločnosti v podmienkach Slovenskej republiky. Hlavným cieľom práce je priblíženie vzťahu menovitej hodnoty a emisného kurzu akcií, ako aj vydávanie dočasných listov pri vzniku akciovej spoločnosti s poukazom na legislatívne nedostatky pri úprave povinnosti splácania menovitých hodnôt akcií.

Kľúčové slová

akcia, menovitá hodnota, emisné ážio, emisný kurz, dočasný list

Abstract

The paper provides a comprehensive overview of the adjustment of the nominal values of shares in a joint stock company in the Slovak Republic. The main objective of this work is to bring the relationship of nominal value and issue price of shares and the issuance of temporary certificates in establishing of a joint stock company by reference to legislative shortcomings in the treatment obligations of repayment of the nominal values of shares.

Keywords

Shares, nominal value, capital surplus, rate of issue, temporary certificate

Úvod

Menovitá hodnota všetkých akcií v akciovej spoločnosti je vyjadrením jej základného imania. Je to peňažná suma, na ktorú akcia ako cenný papier znie.[1] Akcie sú cenné papiere emitované akciovou spoločnosťou, ktoré majú nezastupiteľnú úlohu v spoločnosti a svojim charakterom reprezentujú povinnosti a majetkové či nemajetkové práva ich vlastníkov – akcionárov, ktoré na nich prechádzajú okamihom zápisu spoločnosti do obchodného registra. Môžeme povedať, že akcie predstavujú, v určitom prenesenom význame, podiel na akciovej spoločnosti. Zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch znení neskorších právnych predpisov akciu definuje ako peniazmi oceniteľný zápis v zákonom ustanovenej podobe a forme, pričom tieto konkrétne podoby a formy podrobnejšie vymedzuje zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len *Obchodný zákonník*). Hlavným cieľom tohto príspevku je priblíženie problematiky akcií z pohľadu ich menovitých hodnôt a poukázanie na vzťah medzi menovitou hodnotou akcií, ich emisným kurzom, emisným ážiom a kurzom akcií, a to vzhľadom na nedostatky v právnej úprave splácania menovitej hodnoty akcií pri založení akciovej spoločnosti s výzvou na upisovanie akcií a pri vydávaní dočasných listov.

[1] § 7 ákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch znení neskorších právnych predpisov

Menovitá hodnota

Akcia, ako cenný papier v zmysle zákona o cenných papieroch, musí, v podmienkach Slovenskej republiky znieť na určitú konkrétnu sumu – menovitú hodnotu. Menovitá hodnota je obligatórnou náležitosťou každej akcie, pričom spoločnosť môže emitovať akcie s rôznou menovitou hodnotou. Výška menovitej hodnoty je určená stanovami spoločnosti, a to tak, aby súčet menovitých hodnôt všetkých emitovaných akcií zodpovedal výške základného imania akciovej spoločnosti. Konkrétna výška menovitých hodnôt všetkých druhov akcií však nie je zákonom ohraničená. Obchodný zákonník určuje len to, že menovitá hodnota musí byť vyjadrená celým kladným číslom. Jedinou zákonnou podmienkou je výška menovitej hodnoty vo vzťahu k emisnému kurzu, ktorý nikdy nemôže byť nižší ako je menovitá hodnota.[2] Číselné vyjadrenie menovitej hodnoty musí byť v zmysle zákona celé kladné číslo. V súvislosti s prechodom na euro sa povolila výnimka, a to zákonom č. 659/2007 Z. z. o zavedení meny euro v znení neskorších právnych predpisov, ktorým sa umožnilo vyjadrenie hodnoty na šesť desatinných čísel.[3]

Emisný kurz a kurz akcie

Emisný kurz je cena, za ktorú sa akcie predávajú pri ich emisii, teda reálna cena, za ktorú si môžeme akcie kúpiť. Zároveň je to cena, ktorú sa zaviazal zaplatiť upisovateľ pri upísaní týchto akcií v rámci založenie spoločnosti s výzvou na upísanie akcií. Vo vzťahu k menovitej hodnote platí, že emisný kurz musí byť vždy rovný alebo vyšší ako menovitá hodnota akcie, a teda nie je možné emitovať akcie pod pari, teda pod menovitú hodnotu vychádzajúc z európskej právnej úpravy, konkrétne smernice č. 2012/30/EÚ čl. 8.[4] Rozdiel medzi menovitou hodnotou akcií a ich predajnou cenou, teda emisným kurzom je emisné ážio, ktoré z účtovného hľadiska patrí do vlastného imania spoločnosti a prioritne sa využíva na vytvorenie rezervného fondu, nakoľko akciová spoločnosť vytvára rezervný fond povinne už pri svojom vzniku. Všeobecne platí, že emisný kurz, respektíve spôsob jeho určenia má byť pre všetkých upisovateľov akcií rovnaký.[5]

Ďalším pojmom, s ktorým sa musíme v rámci tejto problematiky vysporiadať je kurz akcií, ktorý napriek svojmu názvu nesúvisí s emisným kurzom. Kurzom akcie je jej cena, ktorá je určená a zverejnená burzou cenných papierov v zmysle zákona o cenných papieroch. Môžeme povedať, že ide o trhovú cenu akcie ako cenného papiera, ktorá je odrazom reálnej hodnoty akcie na trhu. Vyjadruje to, do akej miery je akcia zaujímavá pre súčasný trh.

Vzájomný vzťah

Dôležitým poznatkom v rámci tejto problematiky je vzájomný vzťah medzi emisným ážiom a menovitou hodnotou akcií. V zmysle §157 ods. 2 Obchodného zákonníka sa pri plnení vkladovej povinnosti akcionára platená suma vždy najprv zarátava na splatenie emisného ážia a až potom na menovitú hodnotu akcií. §168

[2] § 157 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov
[3] Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník – komentár. Bratislava: C.H.Beck, 2013. s. 644.
[4] Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník – komentár. Bratislava: C.H.Beck, 2013. s. 644.
[5] Černá, S. : Obchodní právo 3. Praha: ASPI, 2006. s.112.

Obchodného zákonníka nám hovorí o povinnosti splácania upísaných akcií v rámci sukcesívneho zakladania akciovej spoločnosti, kde zákon požaduje splatenie upísaných akcií minimálne v rozsahu 30% ich menovitej hodnoty. Na základe už uvedeného však nepostačuje aby upisovatelia splatili 30% menovitej hodnoty, ale 30% menovitej hodnoty plus emisné ážio všetkých upísaných akcií.

Napríklad: ak spoločnosť emituje akcie s menovitou hodnotou 100,- eur, pričom emisný kurz je 120,-eur, z čoho nám vyplýva, že emisné ážio je 20,-eur. Upisovateľ má povinnosť splatiť v zmysle §168 Obchodného zákonníka 30% menovitej hodnoty upísaných akcií, ak by však splatil 30% zo 100,-eur = 30,-eur, táto suma by sa zarátala najprv 20,-eur na emisné ážio, a teda z menovitej hodnoty bo bolo splatených len 10,-eur. Ak si upisovateľ chce splniť svoju povinnosť splatiť 30% menovitej hodnoty upísanej akcie, musí zaplatiť najmenej 30,- +20,-=50,-eur.

V spomenutom § 168 nachádzame však aj ďalší prípad odlišného výkladu, keď zákon v odseku 3 podmieňuje výmenu potvrdenia o splatení vkladu za akciu, ktoré sa vydáva pred vznikom spoločnosti splatením jej menovitej hodnoty, a to v znení: „*Po zápise obchodnej spoločnosti do obchodného registra spoločnosť vymení potvrdenie za dočasný list, alebo za akciu, ak je splatená celá jej menovitá hodnota*“.[6] V tomto prípade však musíme pojem menovitá hodnota nahradiť pojmom emisný kurz, nakoľko ďalej v §176 ods.1 zákon jasne stanovuje, že „*Ak upisovateľ nesplatil pred zápisom do obchodného registra celý emisný kurz akcií, vydá spoločnosť bezodkladne po zápise spoločnosti do obchodného registra akcionárovi dočasný list*“.[7] Tento paragraf určuje povinnosť splatiť celý emisný kurz, nie len menovitú hodnotu ako to je v §168 Obchodného zákonníka.

Okrem už spomenutého sa v praxi stretávame aj s ďalšími pojmami spadajúcimi do problematiky akcií a ich hodnoty. Z mnohé musíme spomenúť: - kótovanie akcií, ako oficiálne pripustenie akcií k obchodovaniu na burze, na základe žiadosti niektorého člena burzy, - účtovná hodnota akcie, ktorá je vyjadrením podielu na vlastnom imaní spoločnosti, - emisné disážio, predstavujúce rozdiel medzi nominálnom hodnotou a nižšou trhovou hodnotou akcie, - dividenda a tantiémy reprezentujú podiel na zisku, a akciový index, ako súhrn hodnoty akcií viacerých spoločností a vyjadruje ako hospodária spoločnosti, ktoré ho tvoria.[8]

Záver

V závere môžeme zhodnotiť, že porozumenie základných definícií a vzťahov medzi jednotlivými hodnotami akcií je pre pochopenie ich výkladu kľúčové, vďaka čomu vieme, že aj napriek tomu, že súčasná právna úprava v Obchodnom zákonníku na viacerých miestach hovorí o menovitej hodnote akcií, keď vychádzame z priority splatenia emisného ážia, povinnosť splatiť menovitú hodnotu, alebo jej časť sa transformuje a tým sa vkladová povinnosť automaticky navýši o sumu rovnajúcu sa emisnému ážiu.

[6] § 168 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov
[7] Odsek 1 § 176 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov
[8] Dostupné na http://www.investicne.sk/skola-in/akcie/

Mgr. Jana Šmelková
Interný doktorand
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Použitá literatúra.

- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov
- Zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch znení neskorších právnych predpisov
- Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník – komentár. Bratislava: C.H.Beck, 2013. 1677 s. ISBN: 978-80-89603-12-1.
- Černá, S. : Obchodní právo 3. Praha: ASPI, 2006. 360 s. ISBN: 80-7357-164-1
- http://www.investicne.sk/skola-in/akcie/

Historický vývoj zmluvy o pôžičke a zmluvy o úvere

Zuzana Illýová

Abstrakt

Článok mapuje historický vývoj poskytovania pôžičiek a úverov. Oba tieto inštitúty, majú nespochybniteľný význam, ktorý je v dnešnom svete globálne prepojených ekonomík čoraz markantejší. Pôžička, ktorá je historicky starším inštitútom ako úver, prvotne vznikla ako forma nezištnej priateľskej pomoci. Postupným vývojom si však veritelia uvedomili možnosť zhodnotenia požičaného vo forme úroku. Otázka prípustnosti požadovania úrokov bola v priebehu historického vývoja pôžičky a úveru živo diskutovaná. Odmietavý postoj k úročeniu mala najmä cirkev. Tá ho však neskôr prehodnotila a tým umožnila rozvoj úverových transakcii na území vtedajšieho kresťanského sveta, čo významne prispelo k rozmachu obchodu, podnikania, bankovníctva a finančníctva. Pôžička a úver s rôznymi prívlastkami sa v dnešnom svete stávajú čoraz viac frekventovanými.

Kľúčové slová

pôžička, úver, úroky

Abstract

The article briefly surveys the historical development of loans and credit. Undoubtedly both of these financial instruments are of huge economic importance. Today that impact is even more visible and intense due to the integrated and interdependent global economy. The Contractual relationship of the loan agreement is older than credit relations and firstly served as a favor between relatives and neighbors. However, soon enough creditors would discover the inseparable connection between the loan and its price in form of interest. Interests were vividly discussed over the years and strongly rejected by the Catholic Church in any form. Later tolerant stance enabled the growth of the trade, business, banking and finance. Loan agreements and credits are nowadays getting more and more frequent in various forms.

Keywords

loan, credit, interests

Úvod

Požičiavanie má korene zrejme v prehistórii a je rovnako staré ako samotné vlastníctvo vecí. História pôžičky má niekoľko tisíc rokov. Počas tohto obdobia sa vyvinula do terajšej podoby inštitútov pôžičky a úveru. To, akým spôsobom sa pôžička realizovala v konkrétnej praxi v určitom období, bolo ovplyvnené najmä filozofickými a náboženskými postojmi. Významnú úlohu tu zohrali najmä dve najrozšírenejšie náboženstvá – kresťanstvo a islam. Diskutovanou témou bola hlavne otázka prípustnosti úročenia požičaného, výška úroku a postih v prípade insolventnosti dlžníka. Tak kresťanstvo, ako aj islam spočiatku zastávali zhodný postoj a považovali pôžičku výlučne za nezištnú pomoc blížnemu a úročenie odmietali.

Kresťania mali tento názor i napriek tomu, že v Biblii sa požičiavanie za úrok nielen zakazuje (Biblia - Starý zákon, 5. kniha Mojžišova 23.20) ale aj toleruje (Biblia – Starý zákon. Príslovia 28:8, Biblia- Nový zákon. Matúš 25:27). Postoj Koránu k úrokom je jednoznačne odmietavý (Korán - 3:130, 2:275-280 a 4:161).

Postupom času začalo kresťanstvo úroky tolerovať. Tým sa vytvoril predpoklad pre existenciu inštitútov úveru a pôžičky tak, ako ich v modernom svete dnes poznáme. Nikto už nespochybňuje, či je požadovanie úrokov etické, iba sa reguluje ich výška a platí, že nesmú byť contra bonos mores.

Islamská vierouka naďalej zotrváva na princípoch obsiahnutých v Koráne. Aj v súčasnom období islamské banky, ktoré sa riadia zákonom šária, poskytujú pôžičky a úvery bezúročne. Pre tieto banky je to komparatívna výhoda, ktoré spôsobila, že „kým ešte v 90. rokoch 20. storočia spravovali po celom svete aktíva vo výške približne 150 miliárd dolárov, v roku 2012 podľa odhadov organizácie UK Islamic Finance Secretariat (UKIFS) dosiahla táto suma až 1,6 bilióna.[1]“ Islamské bankovníctvo je otvorené nielen pre moslimov ale aj pre zvyšok sveta, pre ktorý je svojimi etickými princípmi atraktívne.

Úver a pôžička majú v dnešnom svete globálne prepojených ekonomík nezastupiteľnú funkciu. Ovplyvňujú nielen ekonomickú situáciu jednotlivcov, ale aj hospodárstvo v celosvetovom meradle. Neuvážené využívanie týchto nástrojov spôsobilo nejeden osobný bankrot, ale aj celosvetovú finančnú krízu. Tento negatívny účinok by sa dal eliminovať iba v takom prípade, ak by bol dlžník schopný zodpovedne zvážiť svoje možnosti požičané splácať a veriteľ kvalifikovane určil jeho bonitu. Pri súčasnej zložitosti finančných trhov to však nie je jednoduché.

Cieľom tohto článku je poskytnúť prehľad o využívaní inštitútov pôžičky a úveru v jednotlivých etapách historického vývoja so zameraním na naše územie.

Historický vývoj zmluvy o pôžičke a zmluvy o úvere

Rozlíšenie kategórií pôžička a úver je z hľadiska sémantického, právneho alebo ekonomického v mnohých prípadoch v čase problematicky identifikovateľné. Aj v modernej bankovej praxi sa často termíny pôžička a úver používajú ako synonymá. O to ťažšie je tieto kategórie hodnoverne vymedziť na základe historických textov. V zásade je možné interpretovať tieto pojmy iba bona fide, že ich autor použil korektne a zodpovedne, čo však nemusí zodpovedať ich dnešnému významu.

Pôžička má korene siahajúce s veľkou pravdepodobnosťou do počiatkov rozvoja tovarovej výroby v ľudských spoločenstvách (ešte v období praveku).

Z obdobia staroveku, z čias Sumerskej ríše, už existujú záznamy, v ktorých sa spomínajú pôžičky v súvislosti s úžerníckymi praktikami. Úžerníci napríklad poskytovali pôžičky tak, že lehotu splatnosti stanovili na dobu tesne pred zberom úrody a žatvy, kedy boli ceny najvyššie.[2]

Inštitút pôžičky poznal aj Chammuapiho zákonník. „Ak obchodník dal úročnú pôžičku obilia, na 1 gur[3] vezme úrok 100 qa obilia: ak dal ako pôžičku peniaze, na 1 šekel[4] striebra vezme ako úrok 1/6 šekela a 6 zrniek.[5]“ Ročný úrok predstavoval

[1] *Neměc. J.*: Islamské banky dobýjajú svet. Nepoznajú úroky. Hospodárske noviny [online]. [cit. 2013 – 17- 02]. Dostupné na internete: http://finweb.hnonline.sk/c1-56120930-islamske-banky-dobyjaju-svet-nepoznaju-uroky.

[2] *Medveď, J. a kol.*: Banky. Teória a prax. Bratislava: Sprint 2, 2012, s. 37.

[3] Gur – váhová jednotka 1 talent (asi 30kg) alebo objemová jednotka rovnajúca sa 1 merici, tj. 50 litrov.

[4] Šekel bola babylonská váhová jednotka, ktorá sa rovnala približne 180 zrnkám, resp. 8 gramom

33,33% pokiaľ išlo o obilie a 20% pri striebre. V tomto období bolo všeobecným výmenným prostriedkom striebro a funkcia obilia bola v tomto zmysle marginálna. Nemajetná vrstva obyvateľstva získavala pôžičky iba na základe vysokých úrokov, ktoré postupne prerástli do úžerných praktík. Veľká časť obyvateľstva bola pauperizovaná a dlžníci častokrát upadli do otroctva. Chammurapi tento problém riešil stanovením maximálnej úrokovej sadzby a obmedzením dlžníckeho otroctva na maximálne tri roky[6].

Vysoko úročené pôžičky existovali aj v starovekom Grécku. Najčastejšie ich poskytovali metoikovia - cudzinci, pôvodne obchodníci, ktorí sa usadili v gréckych mestských štátoch. Boli vylúčení zo spoločenského a politického života a prirodzená motivácia dosiahnuť lepšie spoločenské postavenie ich nútila akumulovať kapitál. Robili to práve prostredníctvom úrokov z pôžičiek[7].

Pôžička bola dôsledne formalizovaná až v starovekom Ríme. Pôžička (mutuum) predstavovala jeden z reálnych kontraktov, pri ktorom „veriteľ (creditor) previedol na dlžníka (debitor) vlastníctvo určitých zastupiteľných vecí s dohodou, že dlžník v určenom čase vráti zastupiteľné veci rovnakého množstva, rovnakej kvality a rovnakého druhu.[8]“ Esenciálnymi znakmi pôžičky boli teda prevod vlastníctva a zastupiteľnosť plnenia. Išlo o jednostranný kontrakt, pri ktorom vznikol záväzok iba na strane dlžníka – vrátiť to, čo si požičal v stanovenej lehote. Pri odovzdaní predmetu pôžičky prechádzalo na dlžníka nielen vlastnícke právo ale aj nebezpečenstvo zničenia či poškodenia veci. Tým, že išlo o reálny kontrakt, o pôžičke nebolo možné hovoriť, pokiaľ nedošlo k odovzdaniu predmetu pôžičky dlžníkovi.

V rímskom práve bola pôžička zmluvou bezodplatnou. Spočiatku bola skutočne iba kontraktom slúžiacim na preukázanie priateľskej či susedskej služby. Avšak aj rímske právo postupne objavilo neoddeliteľnú spojitosť medzi pôžičkou a jej cenou – úrokom. Úrok je ekonomický prospech za užitie požičaného[9]. Úroky mohli byť dohodnuté ako samostatný záväzok vo forme stipulácie[10]. Rimania ich nezakazovali, ale časom vznikla potreba istej regulácie, aby sa bránilo úžere. Najprv sa stanovila maximálna hranica úroku na 1/12 z predmetu pôžičky, ktorá bola neskôr znížená na polovicu. Istú dobu boli úroky úplne zakázané. V roku 88 p. n. l. bola úroková sadzba určená na 1/100 mesačne a táto výška ostala nezmenená až do 6. storočia, kedy byzantský cisár Justinián stanovil maximálne úroky všeobecne na 6%, pre senátorov na 4% a pre obchodníkov na 8%[11].

V období stredoveku katolícka cirkev absolútne odmietala požičiavanie peňazí za úrok. Z jej pohľadu bol akýkoľvek úrok úžerou (lichvou), a to aj keď nebol vyslovene neprimeraný alebo nespravodlivý. Stredovekí teológovia odmietanie úrokov zdôvodňovali tvrdením, že veriteľ svojmu dlžníkovi nepredáva nič na čom by mu záležalo, iba čas – a ten patrí Bohu. Nie je možné predať niečo, čo je cudzie[12].

---

[5] *Beňa, J.*: Pramene k dejinám práva. Starovek. Šamorín: Heuréka vydavateľstvo, 2012, s. 45.
[6] *Beňa, J.*: Pramene k dejinám práva. Starovek. Šamorín: Heuréka vydavateľstvo, 2012, s. 45.
[7] *Medveď, J. a kol.*: Banky. Teória a prax. Bratislava: Sprint 2, 2012, s. 37.
[8] *Rebro, K. – Blaho, P.*: Rímske právo. Tretie, doplnené vydanie. Trnava: Iura Edition, 2003, s. 356.
[9] Usura est commodum certum quod propter usum rei mutatae recipitur.
[10] Stipulácia predstavovala slávnostný sľub, ktorý prebehol tak, že si budúci veriteľ budúci dlžník navzájom vymenili otázku a odpoveď. Budúci veriteľ v otázke bližšie vymedzil predmet záväzku dlžníka.
[11] *Daničovičová, L.:* Zmluva o pôžičke. IN *Duláková D. - Dulák, A. - Fekete, I. a kol.:* Zmluvy o prenechaní veci na užívanie (nájomné zmluvy, zmluva o ubytovaní, zmluva o pôžičke a výpožičke a timesharignová zmluva). S komentárom. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 594.
[12] *Le Goff, J.:* Peníze a život. 1. vydání. Praha: Argo, 2005, s. 31 – 32.

Hoci úroky boli proti učeniu cirkvi, tá ich existenciu prehliadala a tolerovala a dokonca aj pápežský dvor si prostriedky na svoje cesty častokrát požičiaval[13].

Odmietavý postoj katolíckej mravouky k úrokom bránil vzniku modernej ekonomiky a ovplyvnil aj uhorské právo. Záväzkové právo tu poznalo inštitút pôžičky, no akékoľvek dohody o úrokoch boli zakázané. Finančné špekulácie však praktikovali prevažne Židia, ktorým ich náboženstvo žiadať úroky od iných Židov či od kresťanov, nezakazovalo a pôžičky vysoko úročili. Vtedajšie zákonodarstvo venovalo pozornosť tomuto druhu židovského obchodu. Najvýznamnejšími zákonnými reguláciami tohto obchodovania boli predpisy kráľov Kolomana, Bela IV a Žigmunda. Židovské privilégium kráľa Kolomana uvádzalo ako podmienku platnosti zmluvy o pôžičke prítomnosť svedkov, zriadenie zálohu a pri niektorých pôžičkách aj spísanie listiny[14]. V roku 1251 upravil Bela VI. židovské pôžičky podobným spôsobom, hoci formálne náležitosti neboli podmienkou jej platnosti. Neskôr Žigmundovo privilégium umožnilo Židom brať úroky vo výške 2% týždenne[15].

Napriek tomu, že vtedajšie právo zakazovalo kresťanom pôžičky úročiť, úžerné praktiky ani im neboli cudzie a výška úroku dokonca zahrňovala aj podstúpené riziko odhalenia. Postoj cirkvi sa časom zmiernil a získaval k úrokom tolerantnejší postoj. Boli dovolené, no ich výška bola obmedzená na 6%, do čoho boli zarátané všetky vedľajšie plnenia a naturálne odplaty[16].

Rôzne úverové praktiky zapúšťali svoje korene v Európe a aj na našom území, už v stredoveku[17]. Úver bol jednou z podmienok fungovania obchodného styku, a tiež jeho nezanedbateľnou hybnou silou. Dôvodov pre jeho rozšírenie bolo viac a úverové vzťahy sa stali celkom prirodzene súčasťou obchodných vzťahov. Aj skutočnosť, že preprava peňazí bola veľmi náročná a nebezpečná, prispela k rozvoju rôznych foriem úverových obchodov[18]. Vtedajší obchodníci nedisponovali pri svojich cestách dostatočnou finančnou hotovosťou, aby mohli od dodávateľov nakúpiť tovar, ktorý neskôr predávali na jarmokoch, či iných miestach, určených na obchodovanie. Boli odkázaní na to, že im ich dodávatelia poskytnú tovar na úver. Pre dodávateľov to prirodzene predstavovalo veľké riziko straty, preto pri menej solventných obchodníkoch sa niekedy vyžadovalo na poskytnutie úveru ručenie iných osôb[19].

V období feudalizmu viedol nedostatok obeživa k rozmachu úverov aj medzi bežným obyvateľstvom. To malo za následok aj značné rozšírenie úžerných praktík[20]. Ani prechod od feudálnej renty vyberanej v naturáliách a robote k finančne vyjadrenému platu v priebehu 12. až 14. storočia v Európe neubral na rozšírení

---

[13] *Chmelíková, Ľ.*: Obchod. Minulosť, súčasnosť, perspektívy. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko - EPOS. 2002, s. 41.

[14] *Luby, Š.:* Dejiny súkromného práva na Slovensku. Druhé vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 483.

[15] *Luby, Š.:* Dejiny súkromného práva na Slovensku. Druhé vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 175.

[16] *Luby, Š.:* Dejiny súkromného práva na Slovensku. Druhé vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 485.

[17] *Chocholáč, B.:* Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století. Český časopis historický, 2001, č.1, s. 62.

[18] *Urfus, V.:* Zdomácnení směnečného práva v českých zemých a počátky novodobého práva obchodního. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1959, s. 278.

[19] *Urfus, V.:* Zdomácnení směnečného práva v českých zemých a počátky novodobého práva obchodního. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1959, s. 279.

[20] *Procházka, V.*: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. storočí., Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1963, s. 327.

úverových vzťahov v podmienkach poddanského obyvateľstva[21]. Intenzifikácia peňažných vzťahov je zreteľná najmä od 14. storočia. Aj keď sa v Uhorsku, a teda aj na území dnešného Slovenska sa tento jav neprejavil, nakoľko bolo v tom čase ešte stále zaostalou feudálnou krajinou, o poskytovaní peňažných prostriedkov existujú dochované záznamy.

Napríklad už z roku 1331 existuje listina z kremnického archívu – dohoda o splatení dlhu uzatvorená medzi florentským podnikateľom Štefanom Marsillim a Jelcinom z Olfu pred kremnickým grófom Leopoldom a kremnickou mestskou radou. Jelcinus dĺžil Marsillimu stopäťdesiat hrivien, z ktorých 129 hrivien bol peňažný dlh a 21 hrivien bolo za dodávky súkna a vína. Listina stanovuje, že dlh sa bude splácať týždenne po jednej hrivne z dvanásť karátového zlata. Ako záruku splatenia založil Jelcinus celý svoj majetok v hodnote 135 hrivien, ktorý pozostával z troch banských mlynov, jednej huty, stupy a domu z pozemkom[22].

V 15. storočí došlo na území Slovenska k veľkému kvantitatívnemu rozvoju obchodu v mestách a vytvárali sa neveľké skupiny zámožných obchodníkov, ktorí disponovali na tamojšie pomery značným peňažným kapitálom. Napriek tomu bola väčšina zahraničného obchodu v rukách zahraničných obchodníkov. Domáci obchodníci zakladali svoje obchodné podnikanie na finančných alebo tovarových úveroch. Vysoké úrokové miery, napriek ich zákazu, spôsobovali zvyšovanie cien dovážaných tovarov[23]. Tým úver jasne preukázal svoju makroekonomické dôsledky.

Úver poskytovaný drobným obchodníkom mal v tejto dobe oveľa vratkejšiu základňu ako úver, ktorý bol poskytovaný pri veľkoobchodnom styku. Obchodník, ktorý bol odkázaný na poskytovanie úveru od svojich dodávateľov, by si nemohol dovoliť stratu možnosti poskytnutia úveru v budúcnosti, zatiaľ čo drobní obchodníci mali potenciálnych veriteľov veľa a neboli až tak závislí od konkrétnych veriteľov[24]. Vymožiteľnosť týchto pohľadávok bola častokrát pochybná, hlavne v prípade smrti dlžníka.

Za zmienku určite stojí pozoruhodný príklad lokálneho bankára z prvej polovice 15. storočia, veľkopodnikateľa, ktorý je v archívnych záznamoch nazývaný Stanko Vilhelmovič[25]. Na vtedajšie pomery bol mimoriadne zámožným mešťanom. O jeho bohatstve svedčí aj skutočnosť, že vlastnil dom na námestí v Kremnici, kde si mohli domy kupovať iba tí najmajetnejší. Okrem toho, že sa venoval obchodovaniu, plnil aj funkciu miestneho bankára pre banských podnikateľov. Aj banskobystrickému richtárovi požičal peniaze na prevádzku baní, za čo dostal ako záloh obce Podlavice a Majer.

Zaujímavým prípadom úveru, ktorý sa vyskytoval na území Českého kráľovstva v tomto období, bol tzv. „úvěr se sirotčími penězi“. V českých pozemkových knihách existuje veľký počet zápisov, ktoré prinášajú predstavu o tom, ako sa tieto peniaze využívali – na poskytovanie úverov. Pri týchto úveroch boli podstatné dva aspekty. Prvým bol záujem o siroty a snaha o rozmnoženie ich peňazí.

---

[21] *Chocholáč, B.:* Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století. Český časopis historický, 2001, č.1, s. 62.

[22] *Štefánik, M.:* Výnosnosť kremnického zlatého baníctva v začiatkoch povrchovej ťažby v 1. polovici 14. storočia. Zborník prednášok z medzinárodnej konferencie ARGENTI FODINA 2011. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica. 2011, s. 107-109.

[23] *Chmelíková, Ľ.:* Obchod. Minulosť, súčasnosť, perspektívy. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko - EPOS. 2002, s. 134

[24] *Urfus, V.:* Zdomácnení směnečného práva v českých zemých a počátky novodobého práva obchodního. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1959, s. 285.

[25] *Križko, P.:* Z dejín banských miest na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave. 1964, s. 325.

Druhým, menej noblesným dôvodom bol nedostatok platobných prostriedkov vo feudálnom hospodárstve, pričom peniaze kumulované pre siroty boli fakticky až do ich dospelosti „bez využitia[26]“. O tejto praxi svedčia aj zvláštne registre sirotských peňazí. Peniaze zo sirotských pokladní často využívala aj sama vrchnosť, ale predovšetkým spĺňali dôležitú sociálnu úlohu v živote poddanského obyvateľstva. Tieto úvery boli relatívne vysoko úročené a mali krátku dobu splatnosti[27]. Zaistenie požičanej sumy aj úrokov sa realizovalo najčastejšie ručením alebo záložným právom.

Aj v tomto období kresťanská morálka striktne bránila požičiavaniu peňazí za úrok, nakoľko išlo o zárobkovú činnosť nedôstojnú pre kresťana[28]. V závislosti od jej vplyvu v jednotlivých obdobiach bol tento úzus formálne dodržiavaný a podnikanie tohto druhu nebolo prípustné. To však neznamená, že by neexistovalo.

Rozvoj hospodárstva však postupne donútil všetky vrstvy vtedajšej spoločnosti aby sa zapojili do úverových obchodov. Neminulo to ani cirkevné inštitúcie.

Počas reformácie, v priebehu 16. storočia, sa kresťanská spoločnosť na západe rozčlenila na dva tábory, katolíkov a protestantov. V tomto období zaujala aj cirkev v dôsledku celkových spoločenských zmien tolerantný postoj k úrokom, ktoré však nemohli prekročiť šesť percent z požičiavanej sumy. Pod týmto vplyvom legalizoval aj zákon Uhorského snemu, zákonným článkom 144/1647 úročenie pôžičiek do výšky šesť percent.

V stredoveku plnili kostoly okrem svojej primárnej funkcie aj funkciu úschovne cenností. Významne sa v nich kumulovali finančné prostriedky. Tolerancia cirkvi voči úrokom otvorila dvere pre zúročovanie aj tohto kapitálu. V búrlivom období protihabsburgských povstaní a náboženských zmien však neboli vhodné podmienky pre rozvoj tohto podnikania, pretože kostoly neboli dostatočne chránené.

V 18. storočí nastupuje nová hospodárska a finančná politika habsburského absolutizmu, ovplyvnená šírením merkantilistických princípov[29]. Z iniciatívy Karola VI. Habsburského[30] prijal uhorský snem zákon, ktorým zabezpečoval najvyšší dohľad nad obnovou kostolov a nad reštitúciou cirkevných majetkov[31]. Nasledujúce roky hospodárskej prosperity a pokojného života prispeli k tomu, že sa v kostoloch začali vo veľkom zhromažďovať uschované majetky obyvateľstva. Okrem toho sa v nich akumulovali aj iné príjmy, napríklad z almužien, prípadne majetkov odkázaných v poslednej vôli. Kostolné pokladnice mali za úlohu tieto peniaze uschovať a chrániť. Tento kapitál začali postupne kostoly zhodnocovať v podobe krátkodobých a dlhodobých úverových obchodov. Požičiavalo sa najmä obyvateľom vlastnej farnosti. Dôležitým faktom pre poskytnutie úveru bola istota, že peňažné prostriedky budú vrátené. Cenou za poskytnuté peňažné prostriedky bol šesťpercentný úrok[32].

---

[26] *Procházka, V.*: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. storočí., Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1963, s. 333.

[27] *Procházka, V.*: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. storočí., Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1963, s. 334.

[28] *Urfus, V.:* Zdomácnení směnečného práva v českých zemých a počátky novodobého práva obchodního. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1959, s. 289.

[29] *Janáček, J.:* Dějiny obchodu v předbělohorské Praze. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1955, s. 89.

[30] Uhorský ako Karol III.

[31] *Mrva, I.:* Kostolné pokladnice v 18. storočí ako predchodca verejných peňažných ústavov. Ľudia, peniaze a banky, zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska. 2002, str. 207- 215.

[32] „Zaslibil sem take prichadzajici Interess šes od sta“ *Mrva, I.:* Kostolné pokladnice v 18. storočí ako predchodca verejných peňažných ústavov. Ľudia, peniaze a banky, zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska. 2002, str. 207- 215.

Poskytovali sa výlučne dôveryhodným osobám, ktoré mali náboženské cítenie, boli bezúhonné a zmluva bola písomne zaznamenaná[33]. Nevyžadovalo sa ručenie ani záloh, no ak dlžník svoj dlh neplnil, vymáhal sa prostredníctvom richtára a obecného súdu. Insolventným dlžníkom bol častokrát zhabaný jeho majetok. Táto forma úveru poskytovaná prostredníctvom akýchsi predchodcov peňažných ústavou mala svoje využitie na našom území až do sklonku 19. storočia.

V roku 1772 vznikol na rozkaz Márie Terézie prvý peňažný ústav v Uhorsku. Bol zriadený v Bratislave a niesol názov Uhorská kráľovská úverová pokladnica. Tento ústav zriedkavo poskytoval aj súkromné úvery. Zanikol v období napoleonských vojen v dôsledku devalvácie meny[34].

Prvou bankou v Rakúsko-Uhorsku bola Banco del Giro (založená podľa rovnomennej benátskej banky). Zvýšený záujem o úverové obchody súvisel s rozvojom tovarovej výroby v 19. storočí. V našich podmienkach im však bránili zastarané právne normy. Inštitút tzv. aviticity, zaručujúci dedičnú držbu pozemkov celým rodom, bez možnosti predaja, znemožňoval scudziť a zaťažiť šľachtický majetok. Ak šľachtic nesplnil svoj záväzok vrátiť dlh, veriteľ bol de facto bezmocný[35]. V týchto podmienkach, kde stále absentovala rozvinutá úverová sústava, bolo nevyhnutné požičiavať si peňažné prostriedky od domácich úžerníkov alebo vo viedenských bankách. V podmienkach stáročných vojen a vnútorných nepokojov sa nevytvorilo úverové zákonodarstvo, ktoré by poskytovalo primeranú ochranu veriteľovi. Dôraz zákonnej úpravy spočíval v ochrane dlžníka pred neprimerane vysokými úrokovými mierami. Ak chcel veriteľ sporom uplatniť svoju pohľadávku, bol si vedomý, že súdne vymáhanie potrvá aj dvadsať rokov[36]. Kritikom tohto status quo bol významný maďarský ekonóm a reformátor gróf István Szechényi, ktorý vo svojom diele Úver (maďarsky „Hitel“ vydanom v roku 1830) poukázal na početné prekážky, ktoré bránili rozvoju moderných hospodárskych vzťahov. Jednou z týchto prekážok bol práve už spomínaný inštitút aviticity, ktorý bol podľa Szechényiho hlavnou príčinou nerozvinutých úverových vzťahov.

V roku 1842 vznikol peňažný ústav z názvom Bratislavská sporiteľňa, úč. spol., ľudovo nazývaná „Prešporská sporiteľňa[37]“. Podľa vzoru Bratislavskej sporiteľne, začali postupne vznikať peňažné ústavy po celom území Slovenska, a tým došlo k rozvinutiu úverovej sústavy.

Prvé dve banky na Slovensku, ktoré presiahli lokálny význam boli Ružomberský účastinný spolok založený v roku 1878 a Hornouhorská banka Tatra, založená v roku 1885[38].

Popri sporiteľniach ako verejnoprávnych inštitúciách vznikali tiež okresné družstevné záložne, ktoré sa angažovali v poskytovaní finančných prostriedkov a predstavovali prepojenie medzi starou feudálnou úverovou sústavou a kapitalistickým

[33] *Mrva, I.:* Kostolné pokladnice v 18. storočí ako predchodca verejných peňažných ústavov. Ľudia, peniaze a banky, zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska. 2002, str. 207- 215.
[34] *Horváth, Š. – Valach, J.*: Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava: Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry. 1975, s. 33.
[35] *Horváth, Š. – Valach, J.*: Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava: Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry. 1975, s. 19.
[36] *Horváth, Š. – Valach, J.*: Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava: Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry. 1975, s. 31.
[37] *Horváth, Š. – Valach, J.*: Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava: Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry. 1975, s. 19.
[38] *Kolníková, K. a kol.:* Kronika peňazí na Slovensku. *Bratislava*: Fortuna Libri. 2009, s. 1876.

úverovým trhom. Na Slovensku pôsobilo do roku 1873 okolo 50 úverových ústavov[39]. Slovenské peňažné inštitúcie začali postupne poskytovať aj hypotekárne úvery.

Významnú úlohu zohral úver po rozpade Rakúsko-Uhorska a vzniku prvej Československej republiky. Na území Slovenska prebiehali v tomto období pozemkové reformy a nadobúdatelia pôdy – chudobní bezzemkovia potrebovali finančné prostriedky na zaplatenie prídelovej ceny za pôdu. Úver teda zohrával významnú úlohu ako nástroj, ktorý umožnil kapitálovo slabým vrstvám získať do vlastníctva pôdu, na ktorej pracovali.

Začiatkom 40. rokov 20 storočia bol úver hnacím motorom pre rozvoj podnikateľského prostredia, no bol vo veľkej miere využívaný aj na krytie spotreby občanov. Veľká zmena v tomto inštitúte nastala v období socializmu po prechode ekonomiky na centrálne plánovanie. V tomto období sa úverové operácie uskutočňovali na podklade finančných a úverových plánov, ktoré boli súčasťou národohospodárskeho plánu[40]. Uplatnenie úveru v týchto podmienkach nebolo založené na princípoch trhu, a tým bola jeho podstata deformovaná. Po páde komunizmu úver opäť získal svoju funkciu ako makroekonomický nástoj.

Záver

Cieľ, ktorý článok sledoval, bol zvolený z toho dôvodu, že v dostupnej slovenskej a českej literatúre neexistuje komplexne spracovaný prehľad historického vývoja poskytovania pôžičky a úveru. Pri zostavovaní prehľadu bolo potrebné hľadať informácie o pôžičke a úvere iba ako zmienky zo zdrojov, ktoré sa touto témou priamo nezaoberali.

Jedným z poznatkov je, že pretrváva terminologická nejasnosť. V súčasnej bankovej praxi nie sú termíny pôžička a úver oddelené jednoznačným rozhraním, ale sa častokrát používajú ako synonymá. Cieľom článku však nebolo vymedziť odlišnosti týchto pojmov, pretože túto ambíciu nemajú ani samotní poskytovatelia úverov a pôžičiek. Poskytujú ich ako marketingové produkty, ktoré celkom nekorešpondujú z ich právnym vymedzením a prioritnou snahou je zvýšenie atraktívnosti a dosiahnutie čím vyššieho transferu prostriedkov od veriteľa k dlžníkovi.

Vzhľadom na dostupnosť a širokú ponuku úverových produktov a pôžičiek a množstva disponibilných úverových zdrojov na finančných trhoch nastal v poslednej dobe enormný nárast ich využívania. Tým sa zväčšil aj ich význam ako ekonomického nástroja.

Bude zaujímavé sledovať, ako sa bude vyvíjať konkurenčné súperenie bánk západného sveta s islamistickými bankami, poskytujúcimi bezúročné úvery a pôžičky na základe práva šária.

Je možné logicky predpokladať, že prax poskytovania úverov a pôžičiek nezanikne, pretože aj naďalej budú existovať jednotlivci, firmy a štáty, ktorým sa ekonomicky darí lepšie alebo horšie. Tým sa rozdelia na skupinu, ktorá má nadbytok zdrojov a môže ich požičiavať a skupinu, ktorá má zdrojov nedostatok a musí si požičiavať. Tak ako bolo v úvode spomenuté, že inštitút pôžičky vznikol so vznikom vlastníctva vecí, je možné predpokladať, že zanikne až so zánikom vlastníctva vecí.

[39] *Grúň, L.*: Finanční právo a jeho instituty. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004, s. 261.
[40] Rovinský, N.N. a kol.: Organizace financování a úvěrování investic. Praha: Orbis, 1953, s. 320.

Mgr. Zuzana Illýová
Interný doktorand
Právnická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

Použitá literatúra

- Beňa, J.: Pramene k dejinám práva. Starovek. Šamorín: Heuréka vydavateľstvo, 2012
- Daničovičová, L.: Zmluva o pôžičke. IN Duláková D. - Dulák, A. - Fekete, I. a kol.: Zmluvy o prenechaní veci na užívanie (nájomné zmluvy, zmluva o ubytovaní, zmluva o pôžičke a výpožičke a timesharignová zmluva). S komentárom. Praha: C.H. Beck, 2012
- Grúň, Ľ.: Finanční právo a jeho instituty. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2004
- Horváth, Š. – Valach, J.: Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918. Bratislava: Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry. 1975
- Chmelíková, Ľ.: Obchod. Minulosť, súčasnosť, perspektívy. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko - EPOS. 2002
- Chocholáč, B.: Poddanský úvěr na Moravě v 16. a 17. století. Český časopis historický, 2001, č.1 Kolníková, K. a kol.: Kronika peňazí na Slovensku. Bratislava: Fortuna Libri. 2009
- Janáček, J.: Dějiny obchodu v předbělohorské Praze. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1955
- Križko, P.: Z dejín banských miest na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave. 1964
- Le Goff, J.: Peníze a život. 1. vydání. Praha: Argo, 2005
- Luby, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. Druhé vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2002
- Medveď, J. a kol.: Banky. Teória a prax. Bratislava: Sprint 2, 2012
- Mrva, I.: Kostolné pokladnice v 18. storočí ako predchodca verejných peňažných ústavov. Ľudia, peniaze a banky, zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Národná banka Slovenska. 2002
- Neměc, J.: Islamské banky dobýjajú svet. Nepoznajú úroky, Hospodárske noviny [online]. [cit. 2013 – 17- 02]. Dostupné na internete: http://finweb.hnonline.sk/c1-56120930-islamske-banky-dobyjaju-svet-nepoznaju-uroky.
- Procházka, V.: Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. storočí., Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1963
- Rebro, K. – Blaho, P.: Rímske právo. Tretie, doplnené vydanie. Trnava: Iura Edition, 2003
- Rovinský, N.N. a kol.: Organizace financování a úvěrování investic. Praha: Orbis, 1953
- Štefánik, M.: Výnosnosť kremnického zlatého baníctva v začiatkoch povrchovej ťažby v 1. polovici 14. storočia. Zborník prednášok z medzinárodnej konferencie ARGENTI FODINA 2011. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica. 2011
- Urfus, V.: Zdomácnení směnečného práva v českých zemých a počátky novodobého práva obchodního. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. 1959

Praktické problémy spojené s uznaním dlhu

Michal Antal

Abstrakt

Ústrednou témou článku je problematika uznania dlhu. Článok sa v prvej časti zaoberá všeobecnou charakteristikou inštitútu uznania dlhu. Druhá časť sa sústreďuje na niektoré súčasné praktické otázky spojené s uznaním dlhu a to najmä problematikou nezameniteľnosti a nemennosti právneho dôvodu vyjadreného v uznávacom prejave, ktorý je jednou z náležitostí platného uznania dlhu, a otázkou právnych účinkov uznania premlčaného dlhu. Uvedená problematika je riešená najmä z hľadiska slovenskej a českej právnej judikatúry.

Kľúčové slová

uznanie dlhu, premlčanie, právny dôvod uznania, novácia

Abstract

The focus of this paper is the institute of acknowledgment of the debt. In the first part, the paper provides the general characteristics of the institute. The second part focuses on the current practical issues related to the acknowledgement of the debt, in particular on the constancy and unchangeability of the obligotional title expressed in the acknowledgement, which is one of the prerequisites of the valid acknowledgement of the debt and on the issue of the legal effect of the acknowledgement of preascripted debt. Abovementioned issues are dealt with in light of the practise of the Slovakian and Czech courts.

Keywords

acknoledgement of the debt, preascription, obligotional title, novation

Úvod

Uznanie dlhu predstavuje jeden z v praxi najpoužívanejších zabezpečovacích inštitútov. Inštitút uznania dlhu je v našom právnom poriatku v aktuálnej podobe upravený už od 1.1.1992, avšak právny výklad predmetných ustanovení sa i v súčasnej dobe neustále vyvýja a dopĺňa. Úlohou tohto článku je jednak poskytnúť všeobecné informácie ohľadom uznania dlhu, zhrňúť súdny a doktrinálny výklad týkajúci sa aplikácie tohto inštitútu a nakoniec i poukázať na niektoré aktuálne praktické otázky s ním spojené. Obsah a závery článku vychádzajú najmä z judikatúry slovenských, ako aj českých súdov, pričom dôraz je kladený najmä na riešenie praktických otázok týkajúcich sa uznania dlhu.

Všeobecne o uznaní dlhu

Uznanie dlhu predstavuje samostatný zabezpečovací inštitút, ktorý svoju zabezpečovaciu funkciu plní tým, že zakladá vyvrátiteľnú právnu domnienku existencie dlhu v čase jeho uznania. Uznanie dlhu predstavuje jednostranný,

adresovaný a hmotnoprávny[1] právny úkon dlžníka, ktorý je adresovaný veriteľovi. Z ustanovenia § 558 Občianskeho zákonníka[2] vyplýva, že okrem všeobecných náležitostí pre právne úkony (§ 34 a nasl.) si uznanie dlhu pre svoju platnosť vyžaduje písomnú formu, uvedenie zrejmého dôvodu (kauzy) vzniku pohľadávky veriteľa, určenie výšky pohľadávky a prísľub dlžníka tento dlh zaplatiť. V samotnej listine, v ktorej je obsiahnutý uznávací prejav, nemusí byť pre platnosť tohto právneho úkonu bezpodmienečne použitý výraz „uznanie dlhu“, avšak to platí iba za predpokladu, že z okolností prípadu je nepochybné, že išlo o uznávací prejav.[3]

Uznaním dlhu nevzniká nový záväzok, príp. sa ním nenahrádza záväzok pôvodný. Tento inštitút len posilňuje pôvodný záväzkový vzťah medzi dlžníkom a veriteľom, keďže dlžník nezávisle od pôvodného právneho dôvodu vzniku záväzku dáva prísľub na splnenie dlhu. Právne účinky platného uznania dlhu spočívajú v tom, že na jeho základe dochádza k zastaveniu plynutia pôvodnej premlčacej doby a namiesto nej odo dňa, kedy došlo k uznaniu, začne plynúť nová desaťročná premlčacia doba (§ 110 ods. 1) a zároveň zakladá vyvrátiteľnú právnu domnienku existencie dhu v čase jeho uznania, ktorá je však zmysle ust. § 133 OSP[4] vyvrátiteľná dôkazom opaku. Procesným dôsledkom uznania dlhu je presun dôkazného bremena z veriteľa na dlžníka. Veriteľ má preto v prípade súdneho sporu uľahčenú pozíciu tým, že nemusí preukazovať samotný vznik dlhu a ani jeho výšku v čase uznania, ale oprávnenosť svojho nároku, uplatňovaného žalobou, preukáže iba skutočnosťou, že dlžník svoj dlh uznal s účinkami podľa § 558 OZ. To však nevylučuje, aby dlžník, ak chce byť v spore úspešný, preukázal, že dlh nevznikol, že bol splnený alebo inak zanikol. Tieto skutočnosti sú totiž právnym opakom toho, čo uvádza právna domnienka, t.j. sú v zmysle ust. § 133 OSP[5] spôsobilé, ak vyjdú v konaní najavo, vyvrátiť obsah tejto domnienky.[6]

V spojitosti s vyššie uvedeným súdna judikatúra dovodila, že je možné uznať i neexistujúci dlh.[7] Tento právny názor vychádza z toho, že v niektorých prípadoch zákon nerobí existenciu pohľadávky podmienkou právneho úkonu, ktorý sa k nej vzťahuje. Tak je tomu aj v prípade neexistencie uznaného dlhu, ktorá sama osebe nerobí právny úkon uznania dlhu neplatným, nakoľko v dôsledku konštrukcie vyvrátiteľnej právnej domnienky spočíva dôkazné bremeno ohľadom neexistencie dlhu výhradne na dlžníkovi. V opačnom prípade, teda ak by platilo, že nemožno platne uznať nedlh, by účinky uznania dlhu vôbec nemohli nastať, čo by v podstate znamenalo, že dôkazné bremeno ohľadom neexistencie dlhu by nikdy neniesol dlžník, ale právne naopak, veriteľ by vždy musel, dovolávajúc sa uznania dlhu, preukazovať existenciu uznaného dlhu ako podmienku platnosti uznania dlhu a teda aj ako predpoklad k uplatneniu jeho účinkov.[8] Takýto výklad by však popieral samotný účel

[1] Od uznania dlhu, ktorý je hmotnoprávnym úkon je potrebné odlišovať uznanie nároku žalovaným v priebehu súdneho konania podľa ust. § 153a Občianskeho súdneho poriadku, pretože uznanie nároku, ktoré je predpokladom vydania rozsudku pre uznanie je výlučne procesným úkonom adresovaným súdu.

[2] zákon č. 40/1964 Zb. Občianský zákonník v znení jeho zmien a doplnkov (ďalej v texte už len „Občiansky zákonník“, alebo „OZ“).

[3] R 25/1993

[4] zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení jeho zmien a doplnkov (ďalej v texte už len „OSP“).

5 Skutočnosť, pre ktorú je v zákone ustanovená domnienka, ktorá pripúšťa dôkaz opaku, má súd za preukázanú, pokiaľ v konaní nevyšiel najavo opak.

[6] Pozri aj Rozhodnutie NS ČR z 28. júna 2007, sp. zn. 33 Odo 362/2005.

[7] Viď napr. rozhodnutie NS ČR z 22. novembra 2007, sp. zn. 32 Odo 480/2006; alebo rozhodnutie NS ČR z 30. apríla 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001.

[8] Rozhodnutie NS ČR z 9. decembra 2004, sp. zn. 32 Odo 453/2004.

inštitútu uznania dlhu. Vzhľadom na uvedené, neexistencia dlhu nie je sama o sebe dôvodom neplatnosti uznania dlhu. Ak aj bol uznaný neexistujúci záväzok, je potom na dlžníkovi, aby neexistenciu tohto záväzku preukázal a tým vyvrátil právnu domnienku existencie svojho dlhu, inak bude nútený záväzok splniť.

Na platnosť uznania dlhu nie je potrebné uznať celý dlh. Ak dlžník uznal právo čo do dôvodu, ale len do určitej, resp. čiastočnej výšky, nastanú účinky uznania dlhu len do uznanej výšky. Ohľadne zbytku práva pokračuje v plynutí pôvodná premlčacia doba.[9]

Podmienkou platnosti uznania dlhu nie je ani uvedenie údaju splatnosti dlhu.[10] Pre vznik vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie dlhu je tento údaj nadbytočný, pretože uznanie dlhu nemôže jednostranne meniť pôvodne dojednaný rozsah práv a povinností a teda ani pôvodnú dohodu o splatnosti.[11]

Predmetom uznania môžu byť tak dlhy peňažné, ako i nepeňažné, ale tieto musia byť v písomnom prejave vždy dostatočne identifikované a z tohto prejavu objektívne zistiteľné, aby ich nebolo možné zameniť s inými záväzkami.

Pohľadávku možno uznať i opätovne, niekoľkokrát za sebou s účinkami založenia plynutia novej, desaťročnej premlčacej doby.[12]

Aj právo priznané právoplatným súdnym rozhodnutím môže byť predmetom uznania dlhu dlžníkom. Toto právo sa rovnako, ako je tomu pri uznaní iných práv, premlčí za desať rokov odo dňa, keď k uznaniu došlo, prípadne za desať rokov od uplynutia lehoty na plnenie uvedenej v písomnom uznaní dlhu.[13]

Uznať možno aj premlčaný dlh. Uznávací prejav dlžníka bude mať však právne účinky uvedené v ust. § 558 len vtedy, ak dlžník vedel, že dlh je premlčaný. Ak došlo k platnému uznaniu premlčaného dlhu, dlžník sa už nebude môcť brániť námietkou premlčania, môže iba dokazovať, že dlh nevznikol, prípadne že v čase, keď ho uznal, dlh neexistoval. Iná situácia nastáva, ak dlžník, ktorý dlh uznal o premlčaní nevedel. Zo samotného zákonného ustanovenia § 558 OZ vyplýva, že ak dlžník, ktorý uznávací prejav vykonal, nevedel o premlčaní, tak s takýmto uznaním dlhu nemožno spájať účinky uvedené v tomto ustanovení. K otázke, či uznaním premlčaného dlhu bez vedomosti dlžníka o tomto premlčaní dochádza k plynutiu novej, desaťročnej premlčacej doby existujú v súčasnosti dva právne názory, ktorým sa práca venuje v ďalšom texte.

Praktické problémy spojené s uznaním dlhu

Uznanie premlčaného dlhu

Ako už bolo vyššie uvedené, možno uznať i premlčaný dlh. Uznanie premlčaného dlhu má však právne následky v podobe založenia vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie dlhu v čase jeho uznania len v prípade, že ten, kto premlčaný dlh uznal, vedel o jeho premlčaní. V otázke, či uznanie premlčaného dlhu má právne následky uvedené v ustanovení § 110 ods. 1 druhá veta, a teda či takéto uznanie zakladá plynutie novej, desaťročnej premlčacej doby, za situácie, keď dlžník

[9] SJ č. 12/1999 In: JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., a kol. 2001. *Občanský zákonník – komentár*. 9, vydanie. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 814.
[10] Pozri aj JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., a kol.: op. cit., s. 812.
[11] Porovnaj rozhodnutie NS ČR z 31. júla 2013, sp. zn. 33 Cdo 153/2012.
[12] R 1/1961 In SVOBODA, J. a kol. 2004. *Občiansky zákonník: komentár a súvisiace predpisy*. 5. vydanie. Bratislava: Eurounion, 2004. s. 155
[13] R 42/1971, R 32/1979.

o premlčaní nevedel, nie sú názory slovenských a českých súdov súladné, a to napriek tomu, že právna úprava tohto inštitútu je v českom a slovenskom práve v podstate totožná.

Česká judikatúra v tomto ohľade stále vychádza z výkladu poskytnutého Najvyšším súdom v roku 1968[14], v zmysle ktorého uznaním dlhu dôjde podľa § 110 ods. 1 druhá veta OZ k založeniu plynutia novej desaťročnej premlčacej doby bez ohľadu na to, že žalovaný o premlčaní dlhu nevedel. Uvedený právny názor vychádza z toho, že od inštitútu uznania dlhu v zmysle ustanovenia § 558 OZ treba odlišovať uznanie dlhu, resp. práva podľa ust. § 110 ods. 1 druhá veta OZ, keď s týmito inštitútmi sa spájajú odlišné právne následky.[15] Jedine uznanie dlhu v zmysle ust. § 558 OZ, pri ktorom pre jeho platnosť zákon predpokladá okrem iného i prísľub dlžníka uznaný dlh splatiť, zakladá vyvrátiteľnú právnu domnienku existencie dlhu v čase jeho uznania, na rozdiel od uznania práva podľa § 110 ods. 1, ktoré si takýto prísľub dlžníka pre svoju platnosť nevyžaduje a ktoré uvedenú vyvrátiteľnú právnu domnienku nezakladá. Odlišnosť týchto dvoch inštitútov sa prejavuje aj v tom, že pokým uznanie práva podľa ust. § 110 ods. 1 nie je viazané na vedomosť dlžníka o tom, že uznal premlčané právo, tak uznanie premlčaného dlhu podľa ust. § 558 OZ môže mať právne následky uvedené v predmetnom ustanovení len za podmienky, že ten, kto dlh uznal, vedel o jeho premlčaní. Z uvedeného teda vyplýva, že pri nevedomosti dlžníka o tom, že uznáva premlčaný dlh, alebo pri absencii výslovného prísľubu dlžníka zaplatiť dlh v uznávacom prejave, uznanie dlhu síce právny následok v podobe založenia vyvrátiteľnej právnej domnienky existencie dlhu v čase jeho uznania mať nemôže, avšak i napriek tomu dôjde k založeniu plynutia novej, desaťročnej, premlčacej doby podľa ust. § 110 ods. 1 OZ.[16]

Slovenská judikatúra sa však vyššie uvedenej ustálenej súdnej praxe českých súdov nepridržiava, keď vychádza z toho, že rozhodnutie publikované pod R 51/1968, nie je možné na danú otázku aplikovať, vzhľadom na zmenu právnej úpravy uznania dlhu, ku ktorej došlo od 1. januára 1992 v dôsledku novely Občianskeho zákonníka zákonom č. 509/1991 Zb. Uvedené rozhodnutie podľa názoru Najvyššieho súdu SR totiž vychádzalo z právneho stavu, ktorý na rozdiel od v súčasnosti platnej právnej úpravy § 558 Občianskeho zákonníka, nerozlišoval medzi uznaním premlčaného a nepremlčaného dlhu. Najvyšší súd SR sa preto stotožnil s právnym názorom, podľa ktorého uznávací prejav nemôže vyvolať právne účinky v zmysle ust. § 110 ods. 1 druhá veta, ak nespĺňa náležitosti uvedené v ust. § 558, vrátane predpokladu spočívajúcom vo vedomosti dlžníka o tom, že dlh bol v čase uznania už premlčaný. [17] Výklad Najvyššieho súdu SR teda nevychádza z konštrukcie dvoch samostatných inštitútov uznania práva, ale vychádza z toho, že ust. § 110 ods. 1 druhá veta OZ len dopĺňa a upravuje právne následky samostatného zabezpečovacieho inštitútu obsiahnutého v ust. § 558 OZ. Uvedeného právneho názoru sa pridržiavajú i nižšie súdy a je možné tvrdiť, že rozhodovcia prax slovenských súdov sa v tejto otázke už zjednotila.[18]

[14] Rozhodnutie Najvyššieho súdu z 27. februára 1968, sp. zn. 3 Cz 6/68, uverejnené v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod R 51/1968.
[15] pozri aj rozhodnutie NS ČR z 27. septembra 2006, sp. zn. 33 Odo 133/2005
[16] Pozri aj rozhodnutie NS ČR z 1. júla 2008, sp. zn. 28 Cdo 84/2008; rozhodnutie NS ČR z 3.mája 2013, sp. zn. 28 Cdo 3634/2012, rozhodnutie NS ČR z 31. januára 2013, sp. zn. 33 Cdo 4182/2013.
[17] Rozhodnutie NS SR z 25. marca 2010, sp. zn. 1 Cdo 197/2009.
[18] Viď napr. rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 27. júna 2013, sp. zn. 8Co/38/2013; rozhodnutie Krajského súdu Banská Bystrica zo dňa 30. mája 2013, sp. zn. 16 Co/1/2013, rozhodnutie Krajského súdu Trenčín zo dňa 28. marca 2013, sp. zn. 19Co/380/2013.

Pre úplnosť však autor považuje za potrebné dodať, že odlišný výklad rovnakých zákonných ustanovení jednak slovenskými a jednak českými súdmi môže a častokrát aj spôsobuje v slovenskej právnej praxi problémy a to najmä preto, že veritelia v súdnych sporoch častokrát argumentujú práve rozhodnutiami Najvyššieho súdu Českej republiky, ktoré sú dokonca uvádzané a citované v uznávaných slovenských právnych publikáciách[19] napriek tomu, že slovenské súdy sa s uvedeným výkladom nestotožňujú.

Dôvod uznania dlhu

Jedným z podstatných náležitostí uznania dlhu je v zmysle ustanovenia § 558 OZ identifikácia záväzku prostredníctvom uvedenia dôvodu vzniku dlhu. V spojení s požiadavkou určitosti a zrozumiteľnosti právneho úkonu[20], v uznaní dlhu musí byť pre jeho platnosť dôvod vzniku záväzku dostatočne identifikovaný, aby mohol byť objektívne zistiteľný. Prejav vôle uznať dlh čo do dôvodu a výšky možno podľa právneho názoru Najvyššieho súdu SR považovať za určitý a zrozumiteľný vtedy, ak je výkladom podľa § 35 ods. 2 OZ[21] objektívne pochopiteľný, t. j. ak nevzbudzuje pochybnosti o jeho obsahu.[22]

Z dôvodu, že uznanie dlhu je právnym úkonom, pre ktorý je pod sankciou neplatnosti stanovená písomná forma[23], určitosť prejavu vôle uznať dlh čo do dôvodu (a zároveň i čo do výšky) musí byť daná obsahom listiny, na ktorej je zaznamenaný.[24] Nestačí preto, že dlžníkovi, ktorý jednostranný právny úkon urobil, prípadne i veriteľovi, ktorému bol tento úkon adresovaný, bol dôvod uznania (a jeho výška) jasný, ak tento nie je objektívne poznateľný z obsahu listiny. Určitosť písomného prejavu vôle je objektívnou kategóriou a takýto prejav vôle by nemal dôvodne vzbudzovať pochybnosti o jeho obsahu ani u tretích osôb.[25]

Súdna judikatúra dovodila, že pokiaľ ide o uznanie práva čo dôvodu, nemusí byť tento dôvod v listine obsahujúcej uznanie práva uvedený vždy výslovne, ale musí byť jednoznačne vyvoditeľný z inej skutočnosti, ktorá je v listine o uznaní dlhu nesporná[26]. Môže ísť napríklad o poukázanie na upomienku o zaplatení dlhu, v ktorej je dôvod dlhu výslovne uvedený.

Pokiaľ ide o samotné určenie dôvodu dlhu, tak tento dôvod býva spravidla v písomnom uznávacom prejave určený právnym dôvodom, resp. titulom vzniku dlhu (napr. pôžička). Dôvod dlhu však v uznaní dlhu možno určiť i skutkovým opisom vzniku dlhu bez toho, aby bol v uznávacom prejave výslovne uvedený samotný právny titul vzniku dlhu, resp. aby bol tento záväzkoprávny vzťah z ktorého dlh vznikol právne kvalifikovaný napr. konkrétnym zmluvným typom.[27]

---

[19] Napr. HORVÁTH, E. 2010. *Judikatúra vo veciach premlčania v súkromnom práve*. 1. vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 292-297.; alebo SVOBODA, J.: op. cit., s. 154.
[20] Ust. § 37 ods. 1 OZ.
[21] Právne úkony vyjadrené slovami treba vykladať nielen podľa ich jazykového vyjadrenia, ale najmä tiež podľa vôle toho, kto právny úkon urobil, ak táto vôľa nie je v rozpore s jazykovým prejavom.
[22] Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2006, sp. zn. 3 Cdo 79/2005.
[23] Ust. § 40 ods. 1 OZ.
[24] Porovnaj rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4 Cdo 9/2008.
[25] Pozri aj rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4 Cdo 81/2007, alebo rozhodnutie NS ČR z 30. septembra 2008, sp. zn. 33 Odo 1344/2006.
[26] Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4 Cdo 81/2007.
[27] Porovnaj rozhodnutie NS ČR z 19. mája 2010, sp. zn. 33 Cdo 4492/2008, alebo rozhodnutie NS ČR z 29. mája 2012, sp. zn. 33 Cdo 2019/2010.

Nezameniteľnosť uznávacieho dôvodu a novácia

Z dôvodu, že uznanie dlhu je z hľadiska formy obligatórne písomný právny úkon, nie je možné dôvod uznaného dlhu dodatočne nahradiť dôvodom iným. Ak potom z písomného vyhlásenia vyplýva, že dôvodom dlhu, ktorý voči veriteľovi uznáva je napr. pôžička, nemožno tento dôvod vzniku záväzku vzhľadom na nutnosť zachovania písomnej formy nahradiť iným dôvodom.[28] V takejto situácii by bol v podstate uznaný neexistujúci dlh a ak by dlžník v konaní preukázal, že dlh uvedený v uznávacom prejave v skutočnosti nikdy neexistoval, vyvrátil by tým právnu domnienku existencie dlhu a z dôvodu nemožnosti nastúpenia právnych účinkou uvedených v ust. § 110 ods. 2 druhá veta OZ by mu vznikol väčší priestor na uplatnenie námietky premlčania.

V otázke nezameniteľnosti uznávacieho dôvodu však možno v rozhodovaní (najmä Najvyššieho súdu ČR) badať postupné odvracanie sa od prílišného formalizmu. Česká právna veda zastáva názor, že v prípade, ak v listine obsahujúcej uznanie dlhu dôjde k nesprávnej kvalifikácii právneho dôvodu vzniku dlhu, tak takáto skutočnosť nemusí byť nevyhnutne dôvodom pre prijatie záveru o nedostatočnej špecifikácii dlhu, pretože ak ide o uznanie práva čo do dôvodu, je táto požiadavka splnená nie jeho identifikáciou z hľadiska právneho dôvodu, ale z hľadiska jeho skutkového vymedzenia tak, aby ho nebolo možné zameniť s prípadným iným nárokom osoby, ktorej je uznávací prejav adresovaný.[29] Uvedený právny názor si prisvojil vo svojej rozhodovacej činnosti i Najvyšší súd ČR.[30]

Otázne je, či by sa žalobca v prípade nesprávneho uvedenia dôvodu uznania dlhu nemohol za určitých okolností brániť tvrdením, že pred uznaním dlhu bola medzi účastníkmi dohodnutá tzv. privatívna novácia podľa § 570 OZ. Išlo by najmä o prípady, kedy je uznávaný záväzok, ktorý vznikol z ústnej zmluvy[31], a listinu obsahujúcu uznanie dlhu podpísal i sám veriteľ.[32] Samotné uznanie práva pritom za žiadnych okolností nemožno považovať za dohodu o novácii, pretože, ako už bolo vyššie uvedené, tento inštitút predstavuje jednostranný právny úkon, na platnosť ktorého nie je potrebný súhlas veriteľa. Zároveň i právna judikatúra výslovne uvádza, že dlžník dáva uznaním dlhu prísľub na splnenie záväzku bez toho, aby sa súčasne urobila novácia.[33] Veriteľ by potom v konaní mohol iba tvrdiť a samotnou listinou obsahujúcou uznanie dlhu preukazovať, že pred právnym úkonom predstavujúcim uznanie dlhu bol pôvodný záväzok dlžníka nahradený novým a teda sa zmenil i právny dôvod vzniku záväzku, na ktorom základe nebol uznananý neexistujúci dlh.[34]

---

[28] Porovnaj rozhodnutie NS ČR z 28. júna 2007, sp. zn. 33 Odo 362/2005, alebo rozhodnutie NS ČR z 28. júna 2007, sp. zn. 33 Odo 362/2005.

[29] ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol. 2009. *Občanský zákoník II. komentář.* 2. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 618.

[30] Porovnaj rozhodnutie NS ČR zo dňa 3. mája 2013, sp. zn. 28 Cdo 3634/2012.

[31] Z dôvodu, že v zmysle ust. § 570 ods. 2 OZ, ak sa nahrádza záväzok zriadený písomnou formou, musí sa dohoda o zriadení nového záväzku uzavrieť písomne, je možné o ústnej dohode o privatívnej novácii uvažovať iba v prípadoch, kedy pôvodný dlh vznikol z ústnej zmluvy.

[32] Napriek tomu, že uznanie dlhu je jednostranný právny úkon dlžníka, ktorý pre svoju platnosť nepotrebuje súhlas, prípadne akceptáciu veriteľa, v praxi často dochádza k situáciám, kedy listinu obsahujúcu uznanie dlhu podpisuje spolu s dlžníkom i veriteľ. Môže ísť o prípady, keď je uznávací prejav urobený na listine obsahujúcej i iné, dvojstranné právne úkony, alebo môže ísť o situáciu, keď sám veriteľ vyhotoví listinu obsahujúcu uznávací prejav a preto ju podpíše spolu s dlžníkom.

[33] Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4Cdo 81/2007.

[34] Viď napr. rozhodnutie NS ČR zo dňa 28. marca 2007, sp. zn. 33 Odo 209/2005.

Pre platnosť takejto dohody o novácii je však potrebné, aby z jej obsahu nepochybne vyplývala vôľa účastníkov nahradiť doterajší záväzok novým. Tento úmysel strán nemožno predpokladať, musí byť nepochybný.[35]

Podľa názoru autora, napriek tomu, že vyššie uvedené je právne možné, tak je veľmi nepravdepodobné, že by takáto argumentácia veriteľa pred súdom obstála, avšak nemožno to úplne vylúčiť. Veriteľ by v takomto prípade bol však pravdepodobne v dôkaznej núdzi, pretože bezpochybné preukázanie spoločnej vôle strán uzavrieť dohodu o novácii, ak túto druhá strana popiera, je možné len veľmi ťažko a to i napriek tomu, že dohodu o novácii možno v prípadoch, kedy zákon nevyžaduje písomnú formu uzavrieť i konkludentne.[36]

Záver

Uznanie dlhu ako zabezpečovací inštitút práva je v praxi relatívne často využívaný, pričom mnohokrát listinu obsahujúcu uznávací prejav spisujú neprávnici. Z uvedeného dôvodu dochádza k častým súdnym sporom, kedy je potrebné uznanie dlhu posudzovať z hľadiska jeho platnosti, právnych účinkov a z hľadiska toho, či bol uznaním zabezpečený existujúci dlh. Na základe uvedeného je vo väčšine otázok týkajúcich sa uznania dlhu už vytvorený ustálený a uznávaný výklad, ktorý si osvojili i súdy. Autor sa týmto článkom pokúsil komplexne zhrnúť odpovede súdov na právne otázky, ktoré sa v praxi postupne vyskytli a zároveň sa snaží naznačiť ďalší vývoj, ktorý je charakterizovaný postupným upúšťaním od prehnaného formalizmu a prijímaním extenzívnejšieho výkladu predmetných ustanovení.

JUDr. Michal Antal
externý doktorand
Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Trnava

Použitá literatúra a judikatúra

- HORVÁTH, E. 2010. Judikatúra vo veciach premlčania v súkromnom práve. 1. vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010. s. 292-297.
- JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., a kol. 2001. Občanský zákonník – komentár. 9, vydanie. Praha: C. H. Beck, 2001. s. 814.
- SVOBODA, J. a kol. 2004. Občiansky zákonník: komentár a súvisiace predpisy. 5. vydanie. Bratislava: Eurounion, 2004. s. 155.
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M., a kol. 2009. Občanský zákoník II. komentář. 2. vydanie. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 618.
- R 25/1993
- Rozhodnutie NS ČR z 28. júna 2007, sp. zn. 33 Odo 362/2005.
- Rozhodnutie NS ČR z 22. novembra 2007, sp. zn. 32 Odo 480/2006.
- Rozhodnutie NS ČR z 30. apríla 2002, sp. zn. 29 Odo 341/2001.
- Rozhodnutie NS ČR z 9. decembra 2004, sp. zn. 32 Odo 453/2004.
- Rozhodnutie NS ČR z 31. júla 2013, sp. zn. 33 Cdo 153/2012.
- R 42/1971.

[35] SVOBODA, J.: op. cit. s. 521.
[36] JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., a kol.: op. cit. s. 856.

- R 32/1979.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu z 27. februára 1968, sp. zn. 3 Cz 6/68, uverejnené v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod R 51/1968.
- Rozhodnutie NS ČR z 27. septembra 2006, sp. zn. 33 Odo 133/2005.
- Rozhodnutie NS ČR z 1. júla 2008, sp. zn. 28 Cdo 84/2008.
- Rozhodnutie NS ČR z 3.mája 2013, sp. zn. 28 Cdo 3634/2012.
- Rozhodnutie NS ČR z 31. januára 2013, sp. zn. 33 Cdo 4182/2013.
- Rozhodnutie NS SR z 25. marca 2010, sp. zn. 1 Cdo 197/2009.
- Rozhodnutie Krajského súdu Prešov zo dňa 27. júna 2013, sp. zn. 8Co/38/2013.
- Rozhodnutie Krajského súdu Banská Bystrica zo dňa 30. mája 2013, sp. zn. 16 Co/1/2013.
- Rozhodnutie Krajského súdu Trenčín zo dňa 28. marca 2013, sp. zn. 19Co/380/2013.
- Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2006, sp. zn. 3 Cdo 79/2005.
- Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4 Cdo 9/2008.
- Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4 Cdo 81/2007.
- Rozhodnutie NS ČR z 30. septembra 2008, sp. zn. 33 Odo 1344/2006.
- Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4 Cdo 81/2007.
- Rozhodnutie NS ČR z 19. mája 2010, sp. zn. 33 Cdo 4492/2008.
- Rozhodnutie NS ČR z 29. mája 2012, sp. zn. 33 Cdo 2019/2010.
- Rozhodnutie NS ČR z 28. júna 2007, sp. zn. 33 Odo 362/2005.
- Rozhodnutie NS ČR z 28. júna 2007, sp. zn. 33 Odo 362/2005.
- Rozhodnutie NS ČR zo dňa 3. mája 2013, sp. zn. 28 Cdo 3634/2012.
- Rozhodnutie NS SR z 28. februára 2008, sp. zn. 4Cdo 81/2007.
- Rozhodnutie NS ČR zo dňa 28. marca 2007, sp. zn. 33 Odo 209/2005.

Bitcoin: Sme pripravení na súkromné krypto peniaze ?

Dušan Rostáš

Abstrakt

Príspevok je venovaný problematike virtuálnej digitálnej kryptografickej meny Bitcoin. Cieľom príspevku je poukázanie na verejnoprávny status meny ako zákonného platidla a dopad tohto právneho statusu na súkromnoprávne záväzkové vzťahy. Existuje značný počet príspevkov venujúcim sa problematike virtuálnych mien z pohľadu verejnoprávnych regulácií, v tomto príspevku je pozornosť venovaná verejnoprávnej regulácií zákonného platidla s cieľom poukázania na a interakcie medzi peniazmi a právnym poriadkom, poukázaním na historické aspekty vývoja peňazí, ich vplyv na slovenský právny poriadok a súkromnoprávne následky z toho plynúce.

Kľúčové slová

Bitcoin, mena, virtuálne meny, peňažné záväzky,

Abstract

The paper is devoted to the issue of digital cryptographic virtual currency Bitcoin. Aim of this paper is to point at a legal status of a currency and its impact on the private contractual relationships. There is a significant number of papers dedicated to the topic of virtual currencies from public regulation point of view. In this paper, attention is given to the public regulations of legal tender in order to expose their importance in private contractual relationships and point out at the interactions between money and the law order through historical evolution of money and its influence on the Slovak legal order.

Key words

Bitcoin, currency, virtual currency, monetary obligations

Úvod

V posledných mesiacoch sme príjemcami množstva informácií o rozširujúcom sa fenoméne virtuálnych mien, ktoré formujú nové druhy spoločenských vzťahov a neostávajú ani bez pozornosti normotvorcov. Pozornosť je však sústredená najmä na verejnoprávne aspekty používania týchto mien. Pri pokusoch o vystihnutie podstaty fenoménu virtuálnych mien, sa možno najčastejšie stretnúť s ich označovaním za súkromné peniaze, elektronické peniaze, či virtuálne alebo kryptografické meny. Za ich najvýznamnejšieho predstaviteľa možno v súčasnosti označiť Bitcoin. Ide o zložitý fenomén a obmedzovať sa na nahliadanie naň ako na menu, v bežnom slova zmysle na peniaze, by bolo prehliadaním jeho ďalších aspektov. Ustaľovanie sa nových pojmov ako bitcoinová peňaženka, bitcoinový bankomat, u ktorých nevedome prezumjeme určité vlastnosti spojené s existenciou peňazí, môže byť veľmi metúce.

Úvahy o právnom statuse Bitcoinu, môžu viesť naprieč celým spektrom právnych vzťahov počnúc verejnoprávnym rozmerom tohto fenoménu až po súkromnoprávne aspekty jeho používania. V tomto príspevku je z verejnoprávneho pohľadu venovaná pozornosť Bitcoinu cez prizmu zákonného platidla a následne je pozornosť venovaná súkromnoprávnemu rozmeru Bitcoinu prezentovaného ako substitútu peňazí. Pre rozvinutie úvah o právnom postavení Bitcoinu, je dôležité stručne popísať a priblížiť jeho základné technické aspekty, čím položíme základ pre ďalšie úvahy.

Čo je bitcoin ?

Osoba ktorej sa pripisuje autorstvo Bitcoinu[1], v dokumente „Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, charakterizuje bitcoin ako platobný systém, unikátnosť ktorého spočíva v jeho koncepcii nezaloženej na dôvere.[2] Už toto označenie je pomerne kontroverzné. Základná myšlienka Bitcoinu vychádza z predpokladu, že so zvyšujúcou sa možnosťou nerealizovania[3] platby sa dôvera potrebná pre používanie platobného systému zväčšuje, nakoľko úplne neodvratne realizované platby v skutočnosti nie sú možné, pretože finančné inštitúcie sa nemôžu vyhnúť vedeniu právnych sporov. Označenie Bitocinu, ako platobného systému, nezaloženého na dôvere, je odôvodňovane tým, že bezhotovostná platba, vykonávaná prostredníctvom doterajších platobných systémov nie je fakticky vždy pripísaná na účet príjemcu a pre ich uskutočňovanie v rýdzo elektronickej podobe je nevyhnutná dôvera platiteľa a príjemcu platby v subjekt realizujúci platbu.

Za platobné systémy založené na dôvere, sú označované všetky doterajšie platobné systémy, umožňujúce uskutočňovanie prevodov peňazí, kde finančná inštitúcia realizujúca platbu je pre platiteľa a príjemcu dôveryhodnou osobou, tí však nemajú „istotu“ že finančná inštitúcia platbu zrealizuje nenávratne. Nenávratnosť platby je v tomto smere vnímaná ako dôsledok, dohľadu nad podnikaním v oblasti finančníctva a monitorovania transakcií verejnoprávnymi autoritami.[4] Bitcoin nahrádza dôveru používateľov v prevádzkovateľov systémov realizujúcich platbu kryptografickým kódom, zabezpečujúcim dodržiavanie a nezmeniteľnosť stanovených pravidiel. Dôvera v tretiu stranu realizujúcu transakciu je teda nahradená dôverou v kryptografiou. Pokiaľ Nakamoto označil Bitcoin za bezhotovostný platobný systém nezaložený na dôvere, nemožno toto tvrdenie akceptovať ako všeobecne platné, nakoľko ochota akceptovať Bitcoin ako platidlo, je čírou dôverou ľudí v možnosť vymeniť Bitcoin za zákonné platidlo. Pokiaľ možno polemizovať či v tradičných platobných systémoch je dôvera nevyhnutná pre ich používanie, v prípade Bitcoinu je s určitosťou nevyhnutná dôvera používateľov v „peňažnú“ hodnotu jeho elektronickej mince. Ide o dôveru v hodnotu spočívajúcu v možnosti vymeniť Bitcoin za peniaze. Inak povedané bez ochoty vymieňat Bitcoin za peniaze nemá Bitcoin vysokú trhovú hodnotu a teda tá je priamo závislá od ochoty vymeniť ho za peniaze. Táto ochota výmeny, nie je právom garantovaná a ide o sociálny konštrukt spoločnosti jestvujúci mimo rámca právnej regulácie.

[1] Autorstvo je pripisované osobe vystupujúcej pod menom Satoshi Nakamoto

[2] Viac in: *Nakamoto, S.:* Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2009, voľne prístupné http://www.bitcoin.org/bitcoin.pdf.

[3] V zmysle reálneho blokovania platby na účet príjemcu,

[4] V tejto súvislosti sa žiada uviesť, že bitcoin nadobudol na popularite najmä v súvislosti s financovaním WikiLeaks. Pozri *Kaplanov, N.:* Nerdy mondey: Bitcoin, the private digital currency and, the case against its regulation. 2012., s. 12. Dostupné z http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115203

Prezentovaný aspekt dôvery, je v podstate kritika právnej regulácie a ingerencie autorít do peňažných tokov. V tejto rovine ide o uprednostnenie individuálneho záujmu pred záujmom verejným. Z právneho pohľadu, sa prevádzkovateľ platobného systému nevykonaním svojej zákonnej alebo zmluvnej povinnosti, vystavuje hrozbe pôsobenia sankcie, a teda možno konštatovať, že zatiaľ čo dôvera v tradičný platobný systém nachádza aj svoje právne garancie, nakoľko je vzťah medzi platiteľmi a prevádzkovateľmi platobných systémov založený na zmluvnom základe. Dôvera v Bitcoin je nevyhnutná rovnako, ide však o dôveru v techniku, zárukou ktorej je jeho kryptografia, zatiaľ čo v prípade dôvery potrebnej v tradičných platobných systémov, možno hovoriť o dôvere používateľov v systém fungujúci na právnych základoch. V prípade Bitcoinu právnu regulácia nahrádza kryptografia.[5]

V svojej technickej podstate je platobný systém Bitcoin súborom počítačových programov. Rovnako ako všetky ostatné počítačové programy, aj tieto potrebujú hmotný základ (hardware) umožňujúci vykonávanie výpočtových operácií. Kryptografia Bitcoinu, jeho kódovanie a spracovanie do podoby vnímateľnej zmyslami, je založené na výpočtových operáciách realizujúcich sa v decentralizovanom systéme prostredníctvom overovania časových pečiatok a blokov s elektronickými podpismi prostredníctvom nodov. [6] Tento systém zabezpečuje overovanie transakcie, čím ochraňuje Bitcoin pred viacnásobným minutím, či svojvoľným vytváraním nových jednotiek, jeho používateľmi a tým zabezpečuje unikátnosť a nereprodukovateľnosť tejto *„elektronickej mince“*.

Decentralizácia počítačového programu, sa odráža v decentralizácií hardwaru potrebného pre prevádzku Bitcoinu, čo znamená, že pre výpočtové potreby overovania platieb počítačového programu, sa nevyužíva partikulárny hardware, ale výpočtové operácie sa vykonávajú v rámci otvorenej siete vopred neurčitého počtu nodov, ktorí prostredníctvom internetovej siete prepožičiavajú časť výpočtovej kapacity počítačov na overovanie platieb. Systém nodov zároveň zabezpečuje teoretickú nezmeniteľnosť Bitcoinu, nakoľko pre zmenu informácií v *„elektronickej minci“* by konajúca osoba, ktorá by mala úmysel kód zmeniť, musela disponovať väčším výpočtovým výkonom, než by bol výpočtový výkon ostatných nodov, ktoré zmeny *„elektronických mincí“* overujú.[7]

Decentralizovaný systém, označovaný ako *„mint“,* je miestom kde sa overujú platby a zároveň miestom vytvárania nových jednotiek Bitcoinu. Tvorba nového Bitcoinu, je označovaná ako *„minning“*, teda *„ťažba“*, avšak nejde o úplne výstižné pomenovanie, nakoľko pripísanie novej jednotky Bitcoinu na účet jeho *„minera“* je viac vecou náhody[8], než dielom *„softwarového baníka“*. *„Ťažba“* Bitcoinu však odmenu nezaručuje, nakoľko odmenený je iba ten *„baník“,* ktorému sa ako prvému

[5] Akademický slovník cizích slov, Academia Praha, 2005. : *Kryptografia – 1. písanie neviditeľným al. šifrovaným písmom, šifrovanie*
2. psych. metóda umožňujúca identifikáciu a interpretáciu skrytých motívov určitej osoby na základe analýzy jej nevedome tvoreného písomného prejavu.
V technickom slova zmysle ide o prevedenie binárneho kódu 1 a 0 pomocou počítačového programu do podoby vnímateľnej pre človeka.

[6] nod, rsp. nody tvoria súčasť decentralizovaného systému overovania transakcií. Zjednodušene možno povedať že ide o servery.

[7] Matematicky vyjadrená pravdepodobnosť narušenia bitcoinu je veľmi nízka. Autor a dielo cit v pozn.2, str. 12.

[8] *Kroll, J., Davey, I., Felten, E.,:* The Economics of Bitcoin Mining, or Bitcoin in the Presence of Adversaries Princeton University. 2013. s.6, príspevok z The Twelfth Workshop on the Economics of Information Security (WEIS 2013) Washington, DC, June 11-12, 2013

podarí transakciu overiť a tým proces *„ťažby“* začína odznova. Táto odmena motivuje používateľov k prepožičiavaniu svojho hardwaru.

Peniaze, platby či meny sú sociálnymi konštruktmi,[9] avšak ide pôvodne o samoregulované predmety, ktoré boli neskôr právne inštitucionalizované. Pre používanie peňazí je nevyhnutná existencia platobného systému, v ktorom sú akceptované. Peniaze, v platobnom systéme Bitcoin predstavujú *„elektronické mince“* slúžiace ako jeho zúčtovacie jednotky.[10] Ich nehmotná podoba a unikátny systém kódovania vylučuje ich existenciu mimo platobného systému Bitcoin. Ak v ďalšom texte príspevku budeme používať pojem Bitcoin, máme ním na mysli *„elektronickú mincu“*.

Právny status meny ako zákonného platidla.

Právnym statusom meny, v užšom slova zmysle, rozumieme označenie určitých peňazí za zákonné peniaze. Ak je Bitcoin označovaný ako *„mena“* ide prinajmenšom o metúce označenie, ak nie mylné nakoľko, Bitcoin doposiaľ nie je zákonným platidlom žiadneho štátu.[11] Právna regulácia meny je principiálne autonómnou oblasťou každého suverénneho štátu. Menová suverenita Slovenskej republiky bola vstupom do Eurozóny oklieštená, nakoľko spoločná menová politika je jedným z hlavných cieľov EÚ a právomoci členských štátov Eurozóny[12] boli prenesené na orgány EÚ. Právnym základom Eurozóny je čl.128 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEU“), v zmysle ktorého: *„Európska centrálna banka má výlučné právo povoľovať vydávanie eurobankoviek v Únii. Tieto bankovky môžu vydávať Európska centrálna banka a národné centrálne banky. Bankovky vydané Európskou centrálnou bankou a národnými centrálnymi bankami sú jedinými bankovkami, ktoré majú v Únii výlučné postavenie zákonného platidla.“* [13]

Právny status zákonného platidla v Slovenskej republike získala mena euro vstupom Slovenska do Eurozóny. Všeobecne záväzným právnym predpisom poskytujúcim právny základ pre prechod na menu Euro je Zákon o zavedení meny euro (ďalej len „ZoME“).[14] ZoME od 1.1.2009 novelizoval § 15 Zákona o Národnej banke Slovenska.[15] V zmysle tohto ustanovenia je status zákonného platidla vychádzajúci z čl. 128 ZFEU rozšírení aj na eurominc a zberateľské eurominc.[16] Pokiaľ eurominc, sú považované za zákonné platidla v celej eurozóne, zberateľské

[9] Viac in *Bollen, R.:* The legal status of online currencies: 2013. Journal of Banking and Finance Law and Practice, 2013. Dostupné na SSRN: http://ssrn.com/ab- stract=2285247

[10] Bit je základnou jednotkou informácie, a slovo coin možno preložiť ako minca. BaFin (Spolkový úrad pre dohľad nad finančným trhom) Bitcoin právne kvalifikoval ako finančné nástroje vo forme účtovných jednotiek podľa § 1, ods. 11, veta 1 z bankového zákona (KWG). Viac in Münzer, J., Bitcoins: Aufsichtliche Bewertung und Risiken für Nutzer. 2014.

[11] Stav ku dňu 1.1.2014

[12] Eurozóna je regionálna oblasť v rámci Európskej únie tvorená zúčastnenými členskými štátmi, v ktorej spoločnú menovú politiku určuje Európska centrálna banka. Napríklad čl. 105 ods. 2 ZFEU a čl. 3 ods. 3.1 Protokolu o Štatúte Európskeho systému centrálnych bánk a Európskej centrálnej banky.

[13] Pokiaľ čl.128 ZFEU, priznáva status zákonného platidla eurobankovkám, ods. 2 čl. 128 ZFEU, eurominciam postavenie zákonného platidla nepriznáva, obsahuje iba splnomocnenie členských štátov emitovať eurominc.

[14] Dňa 1.1.2008 nadobudol v Slovenskej republike, účinnosť zákon č. 659/2007 Z. z. – Zákon o zavedení meny euro. Dňom zavedenia eura sa stal 1. január 2009.

[15] Zákon č. 566/1992 Zb. - Zákon o Národnej banke Slovenska,

[16] Zberateľské eurominc tento status požívajú iba na našom území slovenskej republiky priznaný eurobankovkám a eurominciam. Jediným zákonným platidlom na území slovenskej republiky sú teda eurobankovky a eurominc

eurominc emitované NBS sú zákonným platidlom iba na slovenskom území, i zberateľské eurominc však musia znieť na nominálnu hodnotu vyjadrenú v eurách.[17] Dňom zavedenia eura začalo obdobie duálneho hotovostného peňažného obehu, kedy na Slovensku status zákonného platidla prislúchal okrem eura aj slovenským korunám.[18] Po 6 mesačnom období duálneho peňažného obehu stratili slovenské koruny právny status meny, s čím je spojených mnoho právnych následkov. Za najvýznamnejší však možno považovať, ten že od momentu straty statusu zákonného platidla ich už viac nikto nebol povinný pri platbách akceptovať.[19]

Právny status meny ako kvalita peňazí

Právnym statusom meny, v širšom zmysle, možno rozumieť komplex verejnoprávnych práv a povinností, spájajúci sa s ochranou a reguláciou zákonného platidla, ako špecifického predmetu právnych vzťahov. Určiť obsah a všetky právne následky statusu zákonného platidla, by znamenalo enumeráciu značného počtu právnych noriem regulujúcich široké spektrum spoločenských vzťahov spojených s existenciou zákonných platidiel.[20] V tejto časti poukážeme iba na rámcové vymedzenie, tohto komplexu práv a povinností, majúceho za úlohu chrániť tri základné funkcie zákonných platidiel, ktorým sú *de facto* tri základné ekonomické funkcie peňazí a to funkcie: obeživa, uchovávateľa a meradla hodnoty.

Význam peňazí je pre fungovanie trhovej ekonomiky nepochybný a preto možno za referenčné regulácie ochrany tohto statku považovať skutkové podstaty trestných činov menových, ako regulácie *ultima ratio*. Medzi nimi možno v Trestnom zákone[21]systematizovať skutkové podstaty trestných činov menových podľa povahy konania, ktoré zakazujú na tri kategórie, a to normy poskytujúce ochranu vzniku[22], používaniu[23] a zániku zákonných platidiel.[24] Z pohľadu existencie platidla v čase teda tieto normy regulujú celú dobu existencie zákonného platidla. Mame za to, že právo zabezpečuje všeobecnú akceptáciu a vzácnosť zákonných platidiel v hotovostnej podobe najmä povinnosťou neodmietnuť zákonné platidlá.

Historicko-ekonomický argument vývinu peňazí a ich foriem, nám poskytuje dôkaz o tom, že vzácnosť prvotných foriem peňazí spočívala v ich faktickej jedinečnosti, spočívajúcej vo vzácnosti materiálov a v technických spôsoboch akými

[17] Podľa § 15 ods. 1 ZoNBS ide o mince, ktoré nie sú primárne určené na peňažný obeh, zreteľne sa odlišujú od eurominc určených na peňažný obeh a uvádza sa na nich iná nominálna hodnota v eurách alebo eurocentoch ako na eurominciach určených na peňažný obeh. V zmysle § 16 ZoNBS, NBS má v Slovenskej republike výhradné právo vydávať obchodné mince a na obchodné a zberateľské účely, ktoré však nie sú zákonnými peniazmi a neuvádza sa na nich nominálna hodnota v eurách.
[18] Pozri § 1 ods. 2, písm. f) ZoME
[19] V súvislosti so zmenou § 15 ZoNBS
[20] Tieto normy sú predmetom úprav najmä nasledujúcich zákonov:
zákon č. 566/1992 Zb. - Zákon o Národnej banke Slovenska
zákon č. 202/1995 Z. z. - Devízový zákon
zákon č. 747/2004 Z. z. - Zákon o dohľade nad finančným trhom
zákon č. 300/2005 Z. z. - Trestný zákon ďalej len „TZ“
zákon č. 659/2007 Z. z. - Zákon o zavedení meny euro v Slovenskej republike
zákon č. 492/2009 Z. z. - Zákon o platobných službách (ďalej len „ZoPS“)
[21] zákon č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon
[22] Trestné činy: § 270 TZ : Falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov, § 272 TZ: Výroba a držba falšovateľského náčinia
[23] § 271 TZ: Uvádzanie falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov, § 273 TZ: Ohrozovanie obehu peňazí.
[24] § 273 TZ

boli zhotovované,[25] a možno konštatovať, že peniaze boli prvotne prirodzene vzácne a akceptované aj bez poskytnutia právnej ochrany. Mena mincí pôvodne vyjadrovala ich váhu.[26] Postupným vývojom spoločnosti peniaze zmenili svoju podobu na takú v akej ich poznáme dnes, teda na hotovosť, v podobe mincí a bankoviek z kovových zmesí a papiera a bezhotovostnú podobu jestvujúcu v platobnom systéme. Hodnota mincí a bankoviek, bez priznania statusu meny a nominálnej hodnoty, by nebola iná, než hodnota vstupov potrebná pre ich vytvorenie. Nominálna hodnota, uvedená na platidle, tak zabezpečuje jeho jednotnú kvalitu. Pokiaľ možno status meny vnímať, ako nehmotnú právnu kvalitu peňazí inkorporovanú v zákonných platidlách, tak ide o analogickú inkorporáciu majetkovej hodnoty ako v prípade cenných papierov. O tejto inkorporácií možno nájsť aj v súčasnosti empirický dôkaz poukazujúci na evolúciu platobného prostriedku a podobnosť peňazí a cenných papierov na doručiteľa, napr. na britských librách.[27]

Konfrontáciou histórie a súčasnosti možno získať empirický dôkaz o praktickom význame statusu zákonného platidla pre obchodovanie. Ukončením duálneho obehu peňazí, bankovky a mince znejúce na menu slovenská koruna stratili, právny status zákonného platidla. V súčasnosti už v peňažných záväzkových vzťahoch neexistuje všeobecná povinnosť subjektu prijímať korunové bankovky a mince. [28] Práve verejnoprávna povinnosť neodmietnuť zákonné platidlá bez zákonného dôvodu je zo súkromnoprávneho pohľadu kľúčová, nakoľko všetky subjekty, ktoré dobrovoľne vstupujú do súkromnoprávnych peňažných vzťahov, sú zároveň adresátmi verejnoprávnych noriem a odmietnutím štátom uznaného zákonného platidla, bez zákonného dôvodu, sa vystavujú hrozbe verejnoprávnej sankcie, ktorá ich svojím latentným pôsobením motivuje k dobrovoľnému správaniu. Možno konštatovať, že z verejnoprávneho hľadiska je zákonným platidlom statok, ktoré mu také postavenie objektívne právo priznáva za účelom zabezpečenia univerzálneho prostriedku hospodárskej výmeny.

Zákonné platidlá poznáme v dvoch podobách v hmotnej a nehmotnej. V hmotnej podobe, existujúce ako mince a bankovky, označované za hotovostné peňažné prostriedky, ktoré sú zároveň aj vecami v bežnom slova zmysle a v nehmotnej podobe, ako bezhotovostné peňažné prostriedky, ktoré majú formu majetkovej hodnoty.[29] U majetkových hodnôt, síce absentuje kvalitatívny rozmer hmotnej vecí, avšak ich status zákonného platidla im naďalej ostáva garantovaný v prípade, že spätne dôjde k zmene formy na hotovosť. Právny status zákonného platidla ostáva zachovaný aj bezhotovostnej forme peňazí, aj keď reálne význam nemá nakoľko v platobnom systéme ostáva už len nominálna hodnota, vyjadrujúca veľkosť peňažného dlhu finančnej inštitúcií ako dlžníka a vkladateľa ako veriteľa. V prípade Bitcoinu, tak nemožno hovoriť o faktickej podobnosti Bitcoinu a meny, v inom rozmere než vymeniteľnosti nehmotnej majetkovej hodnoty za hotovostné

[25] *Smith, A.:* Pojednání o podstatě a původu bohatství národu. 2001 s.28
[26] *Autor a dielo cit. v prechádzajúcej s.26*
[27] Napríklad nápis (vyhlásenie) na 10 librovej bankovke : *„I promise to pay the bearer on demand sum of ..“.* Je vyhlásením emitenta The Bank of England, že zaplatí doručiteľovi peňažnú sumu uvedenú na bankovke.
[28] § 17a ods. 1) Zákona o NBS : Pri peňažných platbách v hotovosti je v Slovenskej republike zakázané bez zákonného dôvodu odmietnuť prijatie zákonných platidiel v ich nominálnej hodnote vrátane viazania prijatia zákonných platidiel na iný ako zákonný dôvod alebo iného obdobného narušovania obehu zákonných platidiel; týmto nie je dotknuté vykonávanie platieb v cudzej mene podľa osobitných predpisov ani právo účastníkov právnych vzťahov dohodnúť sa na platbách v cudzej mene. Do 31.12.2008. Výnimkou je NBS, ktorá ma zákonnú povinnosť slovenské bankovky prijať aj naďalej.
[29] § 1 ods.2 písm. g) ZoME

peniaze. Výmena bitcoinu sa realizuje na rôznych burzách[30], a neexistuje autorita stanovujúca jeho jednotný referenčný výmenný kurz, teda v rovnakom čase má na rôznych burzách rôznu hodnotu.

V okamihu keď slovenská koruna stratila status zákonného platidla, stratila svoju kvalitatívnu vlastnosť zákonného platidla. Nestratila však svoje faktické postavenie meradla hodnoty, ktoré jej ľudia naďalej ľudia priznávajú.[31] Napriek tomu, že Slovenská koruna pretrváva ako meradlo hodnoty, ľudia ju v hotovostnom platobnom styku nepoužívajú. Táto situácia sa môže javiť ako presne opačná vo vzťahu k vnímaniu Bitcoinu ako meradla hodnoty. Domnievame sa, že Bitcoin nemožno označiť za meradlo hodnoty veci akým je mena, nakoľko hodnota Bitcoinu je závislá od hodnoty peňažnej sumy v mene za ktorú je vymieňaný a teda meradlom hodnoty, môže byť Bitcoin iba v prísne technickom význame, nakoľko jeho *„nominálnu hodnotu“* predstavuje číselne vyjadrenie, ktoré však bez možnosti výmeny za peniaze nenesie informáciu o hodnote, a teda má iba spôsobilosť biť kvantifikátorom sám pre seba. Vo vzťahu k peňažným hodnotám ho však, možno vnímať ako derivátne meradlo hodnoty prostredníctvom peňazí, zákonných platidiel, na ktoré používateľ preratúva cenu a to presne opačne ako keď preratúvame v mysli sumu v eurách na koruny.

Napriek strate statusu zákonného platidla majú korunové mince a bankovky naďalej podobu hmotných vecí a teda môžu byť predmetom občianskoprávnych vzťahov. V súčasnosti však existuje právny rozdiel medzi slovenskou korunou a inými predmetmi záväzkových vzťahov. Podľa § 24 ZoME sa sumy a majetkové hodnoty vyjadrené v slovenských korunách, odo dňa zavedenia eura, považujú za sumy a majetkové hodnoty vyjadrené v eurách, čím je založená zákonná fikcia vzniku peňažného dlhu, a možno vyvodiť záver, že právny poriadok im naďalej poskytuje ochranu ako meradla hodnoty peňažných záväzkov. Takáto paralela vo vzťahu k Bitcoinu však neplatí, nakoľko nie je zrejmé, akým zákonným platidlom by peňažný záväzok vyjadrený iba ním mal byť plnený.

Súkromnoprávne špecifiká peňazí

Ako už bolo uvedené, zo súkromnoprávneho hľadiska možno na peniaze nahliadať v dvoch rozmeroch, ako na vecí a ako na špecifický predmet záväzkových vzťahov platidlá, teda predmety platby. Pokiaľ sú predmetom záväzkových vzťahov peniaze, ktoré sú zároveň zákonným platidlom, môžu byť predmetom záväzkového vzťahu len v takom rozsahu v akom dispozície s nimi neodporujú normám verejného práva a kogentným normám súkromného práva. Napríklad: zmluva o dielo, ktorou by sa objednávateľ fyzická osoba zaviazal vyrobiť eurobankovky, by bola zmluvou neplatnou pre rozpor s dobrými mravmi spočívajúci v hrubom rozpore so zákazom emitovania peňazí inou osobou než ECB alebo NBS. Verejnoprávna regulácia a kogentné súkromnoprávne normy stanovujú limity dispozície s peniazmi, majúcimi povahu meny, ako s vecou.

Fenomén peňazí ovplyvnil nie len vývoj verejnoprávnych noriem ale aj normy súkromnoprávne vytvárajúce priestor pre hospodársku výmenu (obchod). Náš Občiansky zákonník, ako *lex generalis* súkromného záväzkového práva, nie je

[30] V Podmienkach slovenského práva, bitcoinová burza, nemá v súčasnosti právny základ pre reguláciu, nakoľko Bitcoin nespadá pod definíciu cenného papiera, lebo nemá emitenta, a ani komodity kvôli nehmotnému charakteru.

[31] Tlačová správa TASR 4.1.2014, prístupné z http://ekonomika.sme.sk/c/7056750/styria-z-desiatich-slovakov-stale-preratavaju-eurove-cenovky-na-koruny.html

výnimkou. Záväzky (dlhy) možno z hľadiska povahy predmetu plnenia deliť na dve základné kategórie a to na dlhy peňažného charakteru a dlhy nepeňažného charakteru. Keďže právo nie je rigidný a v čase nemenný celok, ale je dôsledkom evolúcie spoločnosti odrážajúci jej materiálne premeny, je prirodzené, že Občiansky zákonník (ďalej len „OZ"), spája s peňažnými dlhmi určité špecifiká týkajúce sa[32] napr.: miesta plnenia, zákonnej sankcie v podobe úroku z omeškania, možnosti plniť záväzok zložením do úschovy či povinnosť prijať čiastočné plnenie.

Z historického hľadiska peniaze zohrali pre rozvoj záväzkového práva významnú úlohu, nakoľko vytvorili materiálne podmienky pre existenciu súkromnoprávnych záväzkov ako ich poznáme dnes a sú nevyhnutne späté s vývinom, pri obchodovaní najčastejšie využívaného zmluvného typu, kúpnej zmluvy. Vynález peňazí však nebol pre obchodovanie funkčne nevyhnutný nakoľko hospodárska výmena prebiehala už skôr ako bártrový obchod, prostredníctvom zámennej zmluvy. Možno konštatovať, že kúpna zmluva sa vyvinula zo zámennej zmluvy a príčinou tejto paradigmy boli peniaze ako univerzálny prostriedok hospodárskej výmeny. Ako uvádza Luby: *„Kým nebolo peňazí vo vlastnom zmysle, nebola ani kúpnopredajná zmluva, ale len zmluva zámenná, pri ktorej peňažnú funkciu nahradzovali určité druhy vecí, najmä dobytok, kožušiny, vážené striebro a pod."*[33] Zvážiac vplyv peňazí na vývoj súkromnoprávneho práva možno vysloviť premisu, že peniaze na rozdiel od iných predmetov napr. kukurice, poskytujú v záväzkovom vzťahu zvýšenú ochranu veriteľovi pred dlžníkmi. Nakoľko ich použitie *ex lege* zakladá právo veriteľa požadovať úroky z omeškania, ktoré možno vnímať ako paušalizovanú náhradu škody spôsobenú porušením povinnosti plniť peňažný dlh riadne a včas, možno usúdiť, že takto konštruovaná zákonná fikcia zjednodušuje veriteľovu dôkaznú pozíciu v procese uplatňovania zodpovednostných nárokov.

Bitcoin v súkromnoprávnych vzťahoch

Pre posúdenie možnosti použitia Bitcoinu v súkromnoprávnych záväzkových vzťahov je podstatným posúdenie jeho spôsobilosti byť predmetom záväzku a následne sa naň dívať ako na predmet plniaci funkciu platobného prostriedku. V § 118 OZ[34] nachádzame široké vymedzenie predmetu občianskoprávnych vzťahov ako vecí, práva a iné majetkové hodnoty. V OZ definícia veci absentuje, avšak z historického pohľadu[35] sa vecami v právnom slova zmysle rozumejú veci hmotné, čím Bitcoin zo svojej podstaty nie je. Pri pokuse o prvotnú klasifikáciu Bitcoinu, možno vychádzať z premisy, že Bitcoin bude v súkromnoprávnych vzťahoch vystupovať ako predmet v podobe inej majetkovej hodnoty, tento predmet môže byť navyše objektívne určený iba druhovo, nie individuálne.

V prípade, že by obsah záväzku spočíval v povinnosti dať Bitcoin za peniaze niet výhrad, že by sa takýto záväzkový vzťah mohol spravovať podľa ustanovení o kúpnej zmluve. Čo však v prípade, že by obsah záväzkového vzťahu spočíval v daní predmetu za Bitcoin ? Prijatím tézy, že pod peniazmi je potrebné rozumieť iba

[32] *Kirstová, K.* in *Lazar, J. a kol. :* Občianske právo hmotné 2. časť, 2010. str. 42.
[33] *Luby, Š.:* Dejiny súkromného práva na Slovensku. 2002. s.477
[34] § 118 ods. 1 OZ: Predmetom občianskoprávnych vzťahov sú veci, a pokiaľ to ich povaha pripúšťa, práva alebo iné majetkové hodnoty.
[35] Delenie vecí podľa OZ má svoj pôvod v BGB, v ktorom sa vecami rozumejú veci hmotné.

zákonné platidla,[36] je nutné Bitcoin, ako platidlo v užšom slova zmysle, teda rovnocenné peniazom vylúčiť. Ak by z takého záväzku nevznikol peňažný dlh, záväzkový vzťah by sa posudzoval podľa ustanovení OZ o zámennej zmluve. Podľa súčasnej právnej úpravy zámennej zmluvy je na zámennú zmluvu potrebné primerane aplikovať ustanovenia o zmluve kúpnej. Pre perfektné plnenie záväzku či už z kúpnej alebo zámennej zmluvy, je potrebné plniť zmluvnými stranami dohodnuté. Právne následky perfektného plnenia, sú v prípade oboch zmluvných typov rovnaké, a spočívajú v prevode majetkového práva. Rozdielne následky použitia týchto zmluvných typov ale nastávajú v prípade neperfektného plnenia povinnosti, pričom právna úprava detailnejšie upravuje práva a povinností zmluvných strán v záujme ochrany veriteľa pri plnení peňažných záväzkov.

Právne následky „platenia" Bitcoinom v súkromnoprávnych vzťahoch

Ako bolo vyššie uvedené, podstatným rozdielom kúpnej a zámennej zmluvy je vznik peňažného záväzku, v prípade kúpnej zmluvy a vznik iba nepeňažných záväzkov, v prípade zámennej zmluvy. Podľa Kirstovej, sú peniaze špecifickým predmetom plnenia predstavujúceho platobné podmienky,[37] teda inak povedané podmienky realizácie platby. Pojem platba Občiansky zákonník nedefinuje.[38] V zmysle § 101 ods. 12 písm. f) Zákona o platobných službách,[39] kde sa v iných všeobecne záväzných právnych predpisoch používa pojem platba rozumie sa ním platobná operácia, ak ide o činnosť. Vzhľadom na vymedzenie platobnej operácie,[40] možno z definície platby implikovať, že platba sa môže vykonávať iba v zákonných peniazoch.[41]

Pojem platba si na účely tohto príspevku, vykladáme ako proces (činnosť), vymedzený dvoma okamihmi a to okamihom pripísania predmetu plnenia z majetku dlžníka a okamihom pripísania toho istého predmetu do majetku veriteľa. V zmysle uvedených verejnoprávnych definícií majúcich súkromnoprávny presah,[42] možno platbu pojmovo viazať na plnenie peňažnej sumy. Z súkromnoprávneho pohľadu , platba v rovine právnych následkov, zodpovedá prevodu majetkového práva.[43] Následok oboch spočíva v prevedení majetkového práva k predmetu, ktorý možno označiť ako platidlo. Platidlo[44] udáva charakter plnenia dlhu a tým odlišuje platbu od prevodu a zároveň aj peňažný záväzok od nepeňažného, ak sú platidlom zákonné peniaze. V abstraktnejšej rovine, cez prizmu právnej skutočnosti z pohľadu

[36] Podľa viacerých autorov sa v OZ pod peniazmi rozumejú zákonné peniaze. Napr. *Švestka, J.,* in : *Knapp, V., Knappová, M. a kol.:* Občanske právo hmotné. Záväzkové právo. 2002. s. 72, podobne aj *Fekete* in dielo cit v pozn. 35, komentár k § 517 OZ.

[37] *Autor a dielo cit. v pozn. 28*

[38] § 42a ods.5 písm. b), § 741b ods. 2 písm. a), § 741g ods. 3 OZ.

[39] zákon č. 492/2009 Z. z. Zákon o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ ZoPS")

[40] V zmysle ZoPS je platobná operácia vymedzená ako činnosť spočívajúca vo vklade finančných prostriedkov, výbere finančných prostriedkov alebo prevode finančných prostriedkov na pokyn platiteľa alebo príjemcu alebo prostredníctvom príjemcu poskytovateľovi platobných služieb vykonávaný v rámci platobných služieb.

[41] Tuzemských alebo cudzích, samozrejme v súlade s devízovými predpismi.

[42] Z § 101 ods. 12 ZoPS: *„Kde sa v iných všeobecne záväzných právnych predpisoch používa pojem.."* možno implikovať všeobecné záväzné interpretačné pravidlo.

[43] Viac in *Bollen, R..:* What a payment is (and how it continues to confuse lawyers). 2005. s.5.

[44] Platidlom rozumieme predmet plnenia ktorý sa prevádza platbou, v širšom zmysle akýkoľvek predmet záväzkových vzťahov, v užšom zmysle iba zákonné platidlo.

zániku záväzku, ich možno považovať za rôzne spôsoby splnenia dlhu, nakoľko uskutočnením platby (a rovnako aj prevodu), nastane odpísanie z majetku jedného a pripísanie do majetku druhého, a teda až druhý okamihom je platba perfektná a nastáva splnenie záväzku. Rozlišovanie týchto okamihov má význam v prípadoch, v ktorých je platba či prevod realizovaná treťou stranou, nakoľko v týchto prípadoch okamihy odpísania predmetu z majetku dlžníka a pripísania do majetku veriteľa nie sú časovo totožné. Z pohľadu praktického použitia Bitcoinu, ide fundamentálnu otázku právnej istoty, nakoľko realizácia platby Bitcoinom nie je okamžitá.

Tak ako pri platbe, je rovnako aj pri prevode dôležité určenie času splnenia záväzku, najmä v súvislosti s určením okamihu začatia omeškania so splnením záväzku a sním spojených právnych následkov, čas splnenie záväzku je predmetom úpravy ustanovenia § 599 OZ. V zmysle ktorého je potrebné plniť záväzok riadne a v čas. V § 567 ods. 2 OZ nachádzame úpravu miesta splnenia peňažného záväzku.[45] Určenie miesta splnenia záväzku je však kľúčovým i pre určenie skutočného času splnenia peňažného záväzku, ktoré ma význam pre posúdenie právnej skutočnosti či peňažný dlh perfektne zanikol a teda implikujeme z neho čas zániku záväzku, resp. počiatok omeškania dlžníka. Ak ustanovenie § 567 ods.2 OZ možno považovať za špeciálne k § 559 OZ je na mieste vnímať § 567 ods. 2 OZ nielen ako určenie miesta ale aj ako špeciálne určenie času splnenia peňažného záväzku. Z normy obsiahnutej v § 567 ods. 2 OZ možno implicitne určiť okamih splnenia záväzku viažuci sa na *„pripísanie sumy dlhu na účet veriteľa“*.[46] Obdobné ustanovenie vo vzťahu k nepeňažným záväzkom absentuje. Analogické uplatnenie normy obsiahnutej v § 567 ods.2 OZ by však podľa nášho názoru prichádzalo do úvahy vzhľadom na to, že táto norma bola vytvorená súdnou praxou už pred jej uzákonením vo vlastnom texte OZ, pričom judikatúra vychádzala z kritéria prevzatia peňazí veriteľom, teda vykonaním odovzdania *(traditio)* [47] umožňujúceho dispozíciu s platidlom v podobe majetkovej hodnoty. Za právny základ týchto záverov judikatúry slúžilo všeobecné ustanovene § 559 OZ. Aplikácia ustanovení o vzniku zákonných úrokov z omeškania[48] *per analogiam,* by bola podľa nášho názoru vylúčená nakoľko z § 567 ods.2 OZ nemožno implikovať faktický vznik škody, ale iba nevyvrátiteľnú domnienku vzniku škody. Zodpovednostné nároky veriteľa na náhradu škody vo forme skutočnej škody a ušlého zisku spôsobenej neperfektným plnením, tým ale nie sú dotknuté. Dôkazné bremeno preukázania škody spôsobenej imperfektným plnením, ktorá je v prípade peňažných záväzkov čiastočne paušalizovaná úrokmi z omeškania, by v prípade nepeňažných záväzkov, zaťažovalo veriteľa. Vo vzťahu k možnosti zloženia Bitcoinu do úschovy[49] a povinnosti prijať čiastočné plnenie,[50] máme za to, že v pravom slova zmysle nejde o právne špecifiká peňazí, ale o dôsledok ich deliteľnej povahy a technickej skladovateľnosti.

---

[45] § 567 ods. 2 OZ: *„Peňažný dlh plnený prostredníctvom peňažného ústavu alebo prostredníctvom poštového podniku je splnený pripísaním sumy dlhu na účet veriteľa v peňažnom ústave alebo vyplatením sumy dlhu veriteľovi v hotovosti, ak osobitný zákon neustanovuje inak alebo ak sa veriteľ a dlžník písomne nedohodnú inak.“*

[46] *Zvýraznenie v pozn. 39.*

[47] Ako uvádza *Fekete, I. :* Občiansky zákonník 2. Veľký komentár. 2011 s. 1664: „*V súvislosti s plnením peňažného dlhu prostredníctvom pošty súdna prax už pred zmenou ustanovenia § 567 ods. 2 OZ poukazovala na to, že peňažný dlh je splnený až v momente, keď ho veriteľ prevezme.“*

[48] § 517 ods. 2 OZ

[49] § 568 OZ

[50] § 566 ods. 1 OZ

Záver

Fenomén virtuálnych peňazí je impulzom pre zamyslenie sa nad podstatou tradičných peňazí. S existenciou peňazí je zároveň spojená existencia platobného systému, v ktorom sú akceptované. Historický pohľad na peniaze ako na hnaciu silu hospodárskej výmeny ukazuje, že peniaze neboli od prvopočiatku právne regulovaný fenoménom. Možno konštatovať, že v procese evolúcie obchodovania peniaze uspeli, lebo nadobudli komparatívnu výhodu voči iným predmetom, spočívajúcu v transakčných nákladoch a univerzálnosti, oproti iným statkom. S nástupom právnej regulácie peňazí, ako zákonných platidiel, získali peniaze novú kvalitu, nespočívajúcu v ich prirodzenej vzácnosti, ale v podobe právnej ochrany ako garancie naplnenia ich hospodárskych funkcií.

Význam peňazí je nepochybný aj pre evolúciu súkromného záväzkového práva, najmä pre vývin kúpnej zmluvy zo zámennej. Hospodársku výmenu, však môže zapezpečovať rovnako kúpna zmluva ako zámenná, avšak komparatívna výhoda peňazí oproti iným statkom predurčila kúpnu zmluvu, hrať prím z hľadiska početnosti použitia v záväzkových vzťahoch, ktorými sa prevádzajú majetkové práva. Súkromnoprávna evolúcia neznamenala len vývoj nového zmluvného typu, ale aj uzákonenie určitých súkromnoprávnych špecifík spojených s používaním peňazí, prejavujúcich sa v osobitných ustanoveniach týkajúcich sa najmä miesta, času a právnych následkoch neperfektného plnenia peňažného záväzku.

Právo poskytuje ochranu peňažným ale aj nepeňažným záväzkom a možno dôjsť k záveru že použitie Bitcoinu ako platobného prostriedku nie je *apriori* vylúčené, pokiaľ nebude existovať právna prekážka brániaca mu byť predmetom záväzkového vzťahu. Vzhľadom na jeho nehmotnú povahu a technickú spôsobilosť umožňujúcu meranie hodnoty medzi stranami, nízke náklady spojené s jeho uchovávaním, a možnosť relatívne rýchlej realizácie platby na diaľku, možno usúdiť, že má z ekonomického pohľadu voči iným *„platidlám“* komparatívnu výhodu, avšak z pohľadu práva nie je *„bitcoinovemu“* veriteľovi poskytnutá rovnaká ochrana ako peňažnému veriteľovi.

Mgr. Dušan Rostáš
Interný doktorand
Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Použitá literatúra

- Smith, A.: Pojednání o podstatě a původu bohatství národu. Liberální institút. 2001. ISBN 80-86389-15-4
- Luby, Š.: Dejiny súkromného práva na Slovensku. IURA EDITION 2002. ISBN 80-89047-48-3
- Knapp, V., Knappová, M. a kol.: Občanske právo hmotné. Záväzkové právo. ASPI. 2002. ISBN 80-86395-36-7
- Lazar, J. a kol. : Občianske právo hmotné 2. Časť. IURA EDITION. 2010. ISBN 978-808078-346-4
- Fekete, I.: Občiansky zákonník 2. Veľký komentár. Eurokódex. 2011. ISBN 978-80-89447-50-3
- Nakamoto, S.: Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2009, dostupné z: http://www.bitcoin.org/bitcoin.pdf.

- Kaplanov, N.: Nerdy mondey: Bitcoin, the private digital currency and, the case against its regulation. 2012. dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2115203
- Kroll, J., Davey, I., Felten, E.,: The Economics of Bitcoin Mining, or Bitcoin in the Presence of Adversaries Princeton University. 2013. Príspevok z The Twelfth Workshop on the Economics of Information Security (WEIS 2013) Washington, DC, June 11-12, 2013
- Bollen, R.: The legal status of online currencies: 2013. Journal of Banking and Finance Law and Practice, 2013. dostupné z: SSRN: http://ssrn.com/abstract=2285247
- Bollen, R..: What a payment is (and how it continues to confuse lawyers). 2005. dostupné z: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1756072
- Münzer, J.: Bitcoins: Aufsichtliche Bewertung und Risiken für Nutzer. 2014. In BaFin Journal. č.1. 2014. dostupné z: http://www.bafin.de/SharedDocs/Downloads/DE/BaFinJournal/2014/bj_1401.pdf?__blob=publicationFile&v=5

Zneužitie práva v obchodnoprávnych vzťahoch založených zmluvou o dielo.

Jana Horváthová

Abstrakt

V poslednom období máme možnosť stretnúť sa častejšie s prípadmi, kedy podnikatelia zaoberajúci sa stavebnou činnosťou začínajú reštrukturalizačné konanie alebo sa dostávajú do konkurzného konania. Ak sa pozrieme na dôvody, ktoré sú počiatkom ich problémov s nedostatkom financií, často narazíme na situácie, kedy v súvislosti s vykonávaním diela pre objednávateľa, nakoniec z rôznych dôvodov nemali svoju prácu a dodávky zaplatené. Predmetom tohto príspevku je poukázanie na výkon subjektívnych práv zo strany objednávateľov spôsobmi, ktoré sú zneužitím práva, a to v súvislosti s vykonávaním diel podľa zmluvy o dielo podľa Obchodného zákonníka.

Kľúčové slová

zmluvné pokuty, obchodné právo, porušenie povinnosti, výkon práva, zhotoviteľ, dielo, objednávateľ, zneužívanie práva, zmluva o dielo

Abstract

Recently, we have an opportunity to meet more frequently with cases where contractors engaged in construction activities begin restructuring actions or getting bankrupt. If we look at the reasons that lie at beginning of their problems with lack of funds, we often meet situations, when concerning the work implementation for the client, the contractor´s work and supplies are not paid in the end. The object of this contribution is to point to the enforcement of individual rights from the reservation in ways that are abusive, in connection with the implementation of works under a Contract for Work under the Commercial Code.

Keywords

Contractual penalties, commercial law, breach of duty, Contractor, Work, Client, abuse of right, Contract for Work

Úvod

Odvetvie stavebníctva patrí medzi tie odvetvia, ktoré boli hospodárskou krízou postihnuté najviac a ktorých prepad ani po piatich rokoch od jej začatia ešte neskončil. Medzi najčastejšie používané zmluvné typy v tomto odvetví patrí zmluva o dielo uzatváraná podľa Obchodného zákonníka. Nedostatok práce a nízke marže v súčasnom období spôsobujú to, že už pri jej získavaní sa medzi zhotoviteľmi vedie tvrdý boj, v ktorom zohráva podstatnú úlohu ako cena za vykonanie diela (ktorá je už aj tak na svojom minime), tak aj akceptácia podmienok vykonávania diela stanovených objednávateľom prípadne investorom diela. Tento boj častokrát vyhrávajú tí, ktorí prižmúria oko nad ustanoveniami návrhu zmluvy o dielo pripravenej objednávateľom a samotnými podmienkami vykonávania diela v tom

ktorom prípade. Získaním práce však boj zhotoviteľov úspešných vo výberovom konaní nekončí, ale naopak pokračuje riešením otázky ako dielo pri podmienkach daných dohodou zmluvných strán a potvrdených uzatvorenou zmluvou o dielo vykonať. Aj po vyriešení tejto otázky však títo zhotovitelia nemajú vyhrané, a to aj napriek tomu, že dielo úspešne vykonajú a dokončia, pretože otázka finančného vysporiadania sa obvykle rieši až na konci vykonávania diela, kedy svoje kvality preukazujú poradcovia a konzultanti objednávateľa. Vzhľadom na to, že ponuka prevyšuje dopyt, tak okrem zneužívania postavenia objednávateľmi pri zadávaní zákaziek a ich realizácii, dochádza častokrát aj ku zneužitiu práva v súvislosti s vykonávaním diel, a to hlavne v súvislosti s finančným vysporiadaním za vykonané práce a dodávky zhotoviteľov.

Ambíciou autora tohto príspevku nie je vyčerpať všetky v súčasnosti používané spôsoby zdanlivého výkonu subjektívnych práv v súvislosti s vykonávaním diel podľa Obchodného zákonníka. Predmetom tohto príspevku budú vybrané prípady kedy dochádza k narúšaniu rovnovážneho stavu medzi subjektami zmluvy o dielo podľa Obchodného zákonníka, a to predovšetkým z dôvodov na strane objednávateľa. Autor tohto príspevku si je vedomý, že v praxi sa vyskytuje aj mnoho prípadov, kedy k narúšaniu rovnovážneho stavu medzi subjektami zmluvy o dielo podľa Obchodného zákonníka dochádza z dôvodov na strane zhotoviteľa, ale takéto prípady ponecháva teraz bokom ako materiál pre prípadné ďalšie príspevky k tejto téme.

Kapitola prvá

Čo je zneužitie práva?

Zneužitím práva môžeme rozumieť stav, pri ktorom výkonom subjektívneho práva dovoleného objektívnym právom dochádza k narušeniu rovnovážneho postavenia účastníkov príslušného právneho vzťahu, pričom strana porušujúca rovnovážne postavenie má z takéhoto výkonu svojho subjektívneho práva výhodu a zároveň spôsobuje druhej strane škodu. Pod pojmom zneužitie práva však vo všeobecnosti môžeme rozumieť aj konanie zo strany subjektu práva, ktorého účelom nie je dosiahnutie ochrany jemu patriaceho subjektívneho práva, ale výkonom jeho subjektívneho práva dosiahnuť výsledok, ktorý poškodzuje iný subjekt práva, a teda ide o zdanlivý výkon subjektívneho práva. Podľa Patakyovej je zákaz zneužitia práva ako princíp súkromného práva dôležitý z hľadiska optimalizácie záujmov jednotlivých subjektov práva za účelom dosiahnutia rovnováhy spoločenských záujmov[1]. Na takomto výkone práva nie je žiaden záujem. Knapp uvádza, že skúsenosti ukázali, že práva možno zneužiť, tzn. vykonať ich k právom neodôvodnenej ujme niekoho iného alebo ujme spoločnosti (pozn. – preklad autora).[2] Zákaz zneužitia práva predstavuje právnu normu, ktorej porušenie oprávneným subjektom je protiprávnym úkonom.[3] Zneužitím práva je podľa neho správanie zdanlivo dovolené, ktorým má byť dosiahnutý výsledok nedovolený (pozn. – preklad autora).[4] A teda určité správanie je zároveň dovolené aj nedovolené. Táto situácia je objasniteľná za pomoci zásady lex specialis derogat generali, na základe ktorej je potom jasné, že zákaz zneužitia práva je silnejší než dovolenie dané právom, a teda

[1] PATAKYOVÁ, M.: Zneužitie práva v obchodných vzťahoch v Slovenskej republike. Dostupné na www.beck-online.cz
[2] KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, 184s.
[3] BARANCOVÁ, H. Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005. 48s.
[4] KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, 184s.

správanie ktoré je zneužívaním práva v skutočnosti nie je výkonom práva, ale protiprávnym úkonom (pozn. – preklad autora).[5] Medzi prvky, ktoré sú nápomocné pri kvalifikovaní toho ktorého správania ako takého, ktoré sa dá hodnotiť ako zneužitie práva, patria najmä: subjektívne (dovolené) práva sú vykonávané nad rámec stanovený zákonom, ale nie formou porušenia právnej povinnosti; výhoda z takéhoto postupu pre toho kto právo vykonáva nad rámec; priamy úmysel spôsobiť škodu druhému účastníkovi tohto právneho vzťahu, ktorý sa navyše musí správať určitým zákonom stanoveným spôsobom (tu je potrebné upriamiť pozornosť na skutočnosť, že hranica medzi priamym a nepriamym úmyslom je veľmi tenká a priamy úmysel sa ťažko preukazuje, autor má však za to, že v súvislosti so zneužitím práva postačuje aj vedomá nedbanlivosť príslušného účastníka tohto právneho vzťahu); narušenie rovnovážneho stavu účastníkov konania a posledným charakteristickým prvkom je to, že takéto konanie je vždy v rozpore s dobrými mravmi. Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Cdo 178/2008 možno zneužitie práva chápať ako „využitie konkrétnych nedovolených foriem správania sa oprávneného subjektu, ale až v štádiu realizácie subjektívneho práva, pričom každé zneužitie práva je vždy správaním, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi“. Za zneužitie výkonu práva považuje judikatúra také konanie, ktorého cieľom nie je dosiahnutie účelu a zmyslu sledovaného právnou normou, ale ktoré je v rozpore s ustálenými dobrými mravmi vedené priamym úmyslom spôsobiť inému účastníkovi ujmu.[6] (rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej Republiky sp. zn. 25Cdo 1302/2008). Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Cdo 48/97 „Za zneužitie práva, teda i vlastníctva, treba považovať konanie navonok dovolené, ktorým má však byť dosiahnutie nedovoleného výsledku voči osobe, ktorá sama musí konať podľa práva.“ Podľa nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 11/2011 je výklad právnej normy, na základe ktorého sa prizná právna ochrana zneužitiu práva, ústavne nekonformný.

Zákaz zneužitia práva súvisí aj s problémom obchádzania zákona v tom zmysle, že konkrétne prípady zneužitia práva navonok pôsobia ako obchádzanie zákona.[7] Medzi uvedenými pojmami však nie je obsahová identita.[8] Osobitosťou takéhoto protiprávneho úkonu je, že nevzniká porušením právnej povinnosti, ale vzniká pri výkone práva spôsobom, ktorý zákon zakazuje[9], teda v štádiu realizácie práva. Pojem realizácie (uskutočňovania) práva možno vymedziť ako proces pretvárania právnych noriem na právne správanie subjektov práva.[10]

Základný právny rámec inštitútu zneužitia práva

V súčasnosti nájdeme inštitút zneužitia práva zakotvený vo viacerých právnych predpisoch, ale základný rámec tohto inštitútu je daný článkom 2 ods. 3 Ústavy SR podľa ktorého, každý (s výnimkou orgánov verejnej moci pri plnení úloh štátu) môže konať to, čo zákon nezakazuje, pričom nikoho nemožno nútiť konať to, čo zákon neukladá. V článku 20 ods. 3 Ústavy SR je výslovne zakotvený inštitút

[5] KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, 185s.
[6] SMEJKALOVÁ, T. Zneužití výkladu práva. Brno, Masarykova univerzita, 2010.
[7] BLAHO, P. – LAZAR, J. – PRUSÁK, J.: Zákaz zneužitia práva. VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2001, 217s.
[8] BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, 47s.
[9] BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, 48s.
[10] BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2004, 99s.

zneužitia práva vo vzťahu k vlastníckemu právu. V článku 4 ods. 4 Listiny základných práv a slobôd (ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd) nájdeme vyjadrenie zákazu zneužitia práva v súvislosti so stanovovaním hraníc základných práv a slobôd, ktoré musia byť v súlade s ich podstatou a zmyslom. Občiansky zákonník z roku 1964, t. j. zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník"), ktorý po inkorporovaní zmien a doplnení platí aj v súčasnosti, obsahuje zákaz zneužitia práv v § 3 ods. 1, ktorý stanovuje, že výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávnych vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. V § 4 Občianskeho zákonníka sa uvádza, že: „proti tomu, kto právo ohrozí alebo poruší, možno sa domáhať ochrany u orgánu, ktorý je na to povolaný. Ak nie je v zákone ustanovené niečo iné, je týmto orgánom súd." V zákone č. 513/1991 Zb. obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník") nájdeme taktiež požiadavku na výkon práv tak, aby neboli v rozpore s zásadami poctivého obchodného styku, a to v jeho § 265 „Výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, nepožíva právnu ochranu." Toto ustanovenie je premietnutím zásady zákazu zneužitia práv v obchodnom práve, pričom pojem poctivý obchodný styk chápeme ako súbor zásad správania sa v obchodno-záväzkových vzťahoch.

Základný právny rámec zmluvy o dielo podľa Obchodného zákonníka

Zmluva o dielo ako zmluvný typ je upravená v Občianskom ako aj Obchodnom zákonníku. Predmetom tohto príspevku je však oblasť zmlúv o dielo podľa obchodného práva, a preto sa v tomto príspevku zameriame na vymedzenie základného rámca zmluvy o dielo len podľa Obchodného zákonníka. Zmluva o dielo je v Obchodnom zákonníku upravená v § 536 až § 565, pričom ide o úpravu komplexnú, a preto sa ustanovenia Občianskeho zákonníka týkajúce sa v ňom upravenej zmluve o dielo na obchodnoprávne vzťahy nepoužijú. V § 536 je vymedzený základný rámec pre zmluvu o dielo, pričom podľa tohto paragrafu sa zmluvou o dielo zaväzuje zhotoviteľ vykonať určité diela a objednávateľ sa zaväzuje zaplatiť cenu za jeho vykonanie. Dielom rozumieme zhotovenie určitej veci (ak nespadá pod ustanovenia kúpnej zmluvy), montáž určitej veci, jej údržba, vykonanie dohodnutej opravy alebo úpravy určitej veci alebo hmotne zachytený výsledok inej činnosti, pričom za dielo sa považuje vždy zhotovenie, montáž, údržba, oprava alebo úpravy stavby alebo jej časti (§ 536 ods. 2 Obchodného zákonníka). V prípade vád diela platia pre takýto zmluvný vzťah aj ustanovenia § 420 až § 422, § 426 a § 428 ods. 2 Obchodného zákonníka, v prípade záruky za akosť platia primeranie ustanovenia § 429 až § 431 Obchodného zákonníka, v prípade nárokov z vád diela aj ustanovenia § 436 až § 441 Obchodného zákonníka, teda úprava týkajúca sa kúpnej zmluvy. To isté sa otázky nadobudnutia vlastníckeho práva alebo nebezpečenstva škody (§ 444 – § 446, § 445 - § 459, § 461 Obchodného zákonníka).

Kapitola druhá

Vybrané prípady

Predmetom tejto kapitoly sú vybrané prípady kedy dochádza k narúšaniu rovnovážneho stavu medzi subjektami zmluvy o dielo podľa Obchodného zákonníka, a to predovšetkým z dôvodov na strane objednávateľa. Je nepochybné, že v praxi sa vyskytuje aj mnoho prípadov, kedy k narúšaniu rovnovážneho stavu medzi

subjektami zmluvy o dielo podľa Obchodného zákonníka dochádza z dôvodov na strane zhotoviteľa, ale takéto prípady nie sú predmetom tohto príspevku.

Prvým vybraným prípadom je prípad, s ktorým sa zhotovitelia majú možnosť stretnúť pri preberaní a odovzdávaní diel. Významnou etapou pri vykonávaní diela je jeho odovzdanie a prevzatie. Na túto etapu je v mnohých prípadoch viazané aj uhradenie väčších častí ceny za dielo. V tejto etape sa majú zhotovitelia možnosť stretnúť so snahou objednávateľov o odďaľovanie prebratia diela od zhotoviteľa zo strany objednávateľa, niekedy aj o snahu o neprebratie diela ako takého, a to napríklad formou požadovania podkladov alebo dokumentov mimo uzavretej zmluvy o dielo, opakovaným požadovaním už odovzdaných podkladov alebo vytýkaním vád a nedorobkov, ktoré v skutočnosti užívanie diela neznemožňujú alebo nimi ani nie sú. Dôvody pre takéto správanie objednávateľa sú rôzne, ale najčastejšie sú týmito dôvodmi záujmy na neskoršej platbe alebo aj žiadnej platbe pre zhotoviteľa oproti dohodnutým termínom a platbám podľa zmluvy o dielo. A tak objednávateľ, jeho poradcovia a konzultanti hľadajú dôvody, samozrejme zmluvné, prečo dielo neprevziať. Neskoré odovzdanie diela zo strany zhotoviteľa znamená pre neho výrazné zníženie jeho ceny za dielo a tým aj jeho zisku z dôvodu vysokých zmluvných pokút za omeškanie, ktoré v stavebníctve nie sú ničím neobvyklým, pričom po zmluvných pokutách prichádza obvykle na rad aj otázka náhrady škody pre objednávateľa. Rozhodnutie zhotoviteľa v takomto prípade nikoho neprekvapí. V poslednom období sa je v praxi možné stretnúť aj s prípadmi, kedy nepísanou podmienkou prevzatia diela zo strany objednávateľa je vydanie dokumentu zo strany zhotoviteľa, ktorým potvrdzuje úhradu všetkých vykonaných prác podľa zmluvy o dielo riadne a včas, vrátane prehlásenia zhotoviteľa o jeho rozhodnutí ohľadne posunutia záverečnej platby ceny za dielo aj o niekoľko mesiacov bez adekvátneho protiplnenia zo strany objednávateľa a so súčasným vzdaním sa akýchkoľvek príslušenstva takejto platby. Vyššie uvedený prípad je ako zneužitím postavenia objednávateľa, tak aj zneužitím práva. Objednávateľ zdanlivo vykonáva svoje subjektívne právo týkajúce sa prevzatia diela od zhotoviteľa, ale v skutočnosti smeruje k tomu ako a prečo vykonané dielo neprevziať. Primárnym cieľom objednávateľa teda nie je prevziať dielo (vzhľadom na to, že pri mnohých stavbách je objednávateľ aj stavebníkom, a nehrozia mu od nikoho zmluvné pokuty na rozdiel od zhotoviteľa, tak mu týmto postupom obvykle nevznikne ani žiadna reálna škoda), ale ušetriť finančné prostriedky, čo je síce oprávnená požiadavka, ale nie formou nezaplatenia poslednej platby zhotoviteľovi za už vykonané dielo, pretože týmto svojim konaním spôsobí objednávateľ zhotoviteľovi škodu. Z vyššie uvedeného je zjavné, že objednávateľ týmto svojim konaním nesleduje primárne výsledok, ktorým má byť prevzatie diela, ale jeho cieľom je poškodenie zhotoviteľa, pričom on sám má z takéhoto konania výhodu. Objednávateľ teda len zdanlivo vykonáva svoje právo, síce dovolené, ale nedovoleným spôsobom. Rovnaký model sa v praxi často vyskytuje aj v súvislosti s vadami a nedorobkami pri preberacom konaní. Objednávateľ opäť vykonáva síce svoje dovolené subjektívne právo, ale spôsobom nedovoleným, kedy si voči zhotoviteľovi uplatňuje vady a nedorobky, ktoré nimi v zmysle technických noriem ani zmluvy o dielo nie sú (napr. tzv. estetické vady) a odmieta dielo prevziať od zhotoviteľa, a to častokrát aj v prípade, že dielo riadne užíva. Objektívnym právom daný predpoklad, že výkon práva smeruje k cieľu stanoveného právnou normou, sa nenaplní a zhotoviteľ má následne, po zlyhaní iných do úvahy pripadajúcich riešení, už len možnosť obrátiť sa so svojim nárokom na príslušný súd.

Ďalším prípadom je prípad, ktorý sa vyskytuje v čase plynutia záruky na dielo a súvisí s právom objednávateľa na odstránenie vád diela, ktoré sa objavili počas plynutia záruky. Pri zmluvách o dielo je štandardom, že zhotoviteľ poskytuje na vykonané dielo záruku a rovnako aj to, že po vykonaní diela v celom rozsahu nemá zo strany objednávateľa uhradenú celú cenu diela, ale len cenu diela bez tzv. zádržného. Zádržné pri zmluvách o dielo predstavuje časť ceny diela, ktorú na zmluvnom základe ponecháva zhotoviteľ objednávateľovi ako garanciu za to, že počas plynutia záruky bude odstraňovať vady diela, ktoré sa v tomto období vyskytnú na diele a za ktoré zhotoviteľ zodpovedá, teda sú dôsledkom porušenia jeho povinností podľa zmluvy o dielo. Niektorí objednávatelia však toto právo na odstránenie vád diela vnímajú ako servis diela počas záruky zadarmo, a tak sa snažia zmluvné ustanovenia týkajúce sa vád a záruky vykladať značne extenzívne a často ich napríklad vzťahujú aj na vady spôsobené tretími osobami, za ktoré zhotoviteľ nezodpovedá. Nie je nezvyklé stretnúť sa s požiadavkou objednávateľa na odstránenie vady počas záruky spôsobom, ktorý je vlastne vylepšením diela. Samotné dielo je totiž projektované v určitom čase s určitými vlastnosťami, materiálmi a technickými požiadavkami. Následne v inom čase je toto dielo vykonané a odovzdané na základe zmluvy o dielo. Vzhľadom na rýchlosť vedeckého a technického vývoja a výskumu sa stáva, že aj krátke obdobie medzi vznikom projektu diela, jeho realizáciou a následným plynutím záručnej doby, sa prejaví tým, že pri odstraňovaní vady už existujú lepšie materiály alebo postupy, pričom záväzok zhotoviteľa týkajúci sa záruky sa vzťahuje na vlastnosti diela podľa projektu. V prípade korektného a poctivého objednávateľa je dohoda vždy možná, ale čo si počať v opačnom prípade? Nepoctivý objednávateľ sa v takomto prípade stáva pri odstraňovaní vád stavebným odborníkom a trvá na ním navrhnutom spôsobe odstránenia vady, ktorý je jednoznačne najlepším a najvýhodnejším, ale vždy vylepšením diela samotného, pričom žiadny iný spôsob odstránenia vady neakceptuje. To isté sa týka aj prípadného nároku zhotoviteľa na akúkoľvek úhradu v súvislosti s vylepšením diela. Aj v prípade tohto postupu nám zostáva konštatovať, že týmto postupom zo strany objednávateľa dochádza k zneužitiu výkonu jeho subjektívneho práva na odstraňovanie vád diela, pretože primárne nemá záujem na odstránení vady, teda na výkone subjektívneho práva, ktorému právna norma poskytuje ochranu, ale na vylepšení diela zadarmo, navyše ak jeho užívanie diela vadou nie je ani výrazne obmedzené, tak mu v dôsledku porušenia povinnosti zo strany zhotoviteľa nevznikne obvykle ani žiadna ujma. A tak sa opäť dostávame k tomu, že toto jeho konanie smeruje k poškodeniu zhotoviteľa a výsledok, ktorý mal byť pôvodne dosiahnutý (odstránenie vady) je vlastne benefitom navyše pre objednávateľa, pretože zhotoviteľ, ak má záujem na vyplatení zádržného, tak vadu odstráni podľa predstáv a spokojnosti objednávateľa a následne môže zvážiť prípadné uplatnenie svojho nároku na súde (s čím mu vznikajú ďalšie náklady).

Kapitola tretia

Ako sa brániť voči výkonu subjektívneho práva, ktoré je zneužitím práva?

Opatrení, za pomoci ktorých je možné sa brániť voči konaniu objednávateľa majúceho znaky zneužitia práva, je viacero. Aj napriek skutočnosti, že v tomto príspevku je uvedených len zopár príkladov, tak vďaka množstvu a variabilite takýchto prípadov v praxi je možné abstrahovať spoločné opatrenia, za pomoci ktorých je možné takéto konania a snahy o takéto konanie značne eliminovať. Medzi základné opatrenia môžeme zaradiť nasledujúce:

a) **výber obchodného partnera a dôkladné vyhodnotenie rizík** - už pri rozhodovaní sa o vstupe do obchodného vzťahu s obchodným partnerom – budúcim objednávateľom je potrebné si preveriť viaceré skutočnosti o tomto obchodnom partnerovi, a to predovšetkým to, ako je zabezpečené financovanie diela, jeho platobnú disciplínu, správanie sa pri vykonávaní iných diel a projektov. Ďalej je potrebné zvážiť a dôkladne vyhodnotiť riziká vykonávania diela, ktoré môžu spočívať ako v technickej náročnosti samotného vykonávania diela, tak aj v napätom harmonograme, alebo prísnej zmluve, ale aj tie, ktoré sa môžu skrývať aj v podmienkach investora, financujúceho subjektu tohto diela, alebo finančného ako aj technického konzultanta objednávateľa, napr. možnosť fakturácie až po prestavaní určitej etapy alebo percentuálne určeného rozsahu diela, predkladanie podkladov finančnému konzultantovi ako tretej osobe, ktorá je platená objednávateľom. V obchodných vzťahoch sa predpokladá profesionálna zdatnosť zmluvných strán a rovnako sa počíta s tým, že s podnikaním súvisí určitá miera rizika. Spoliehať sa preto na možnosť odstúpenia od zmluvy z dôvodu tiesne pri jej uzatváraní, alebo z dôvodu nápadne nevýhodných podmienok nie je vhodné, § 49 Občianskeho zákonníka totižto pre takéto vzťahy neplatí.

b) **rozdelenie podnikateľského rizika rovnomerne medzi obe strany (ak je to možné) –** snaha o uzatvorenie vyrovnanej zmluvy o dielo je niekedy dôvodom na hľadanie iného zhotoviteľa zo strany objednávateľa. Aj napriek tomu, však táto snaha má zmysel a je potrebná, pretože komunikáciou ohľadne zmluvných podmienok niekedy aj zdanlivo jasných zmluvných ustanoveniach sa v kontexte ostatných podmienok vykonávania celého diela, predovšetkým technických, stávajú nejasnými a neurčitými.

c) **požadovaním zabezpečenia úhrady zmluvnej ceny pre zhotoviteľa (napr. formou bankovej garancie, prípadne za pomoci vinkulovaného účtu)** – v mnohých zmluvách o dielo sa nachádzajú ustanovenia upravujúce situácie, ak zhotoviteľ nezaplatí z rôznych dôvodov svojim dodávateľom a podzhotoviteľom, pričom sú obvykle upravené tak, že objednávateľ je oprávnený uhradiť tieto neuhradené platby za zhotoviteľa a následne mu ich odpočíta z jeho plnenia. Rovnako je však potrebné pýtať sa objednávateľa na dostatočné finančné krytie platieb za vykonané práce počas vykonávania diela ako aj na garanciu jeho platieb pre zhotoviteľa po ukončení vykonávania diela počas záruky, pretože častým faktickým dôvodom neplatenia zo strany zhotoviteľa jeho dodávateľom a podzhotoviteľom je to, že predmetnú časť diela nemá zaplatenú od objednávateľa ani on.

d) **dodržiavaním zmluvy o dielo a neposkytovaním priestoru na špekuláciu a manipuláciu objednávateľovi (prípadne aj investorovi)** – ak sa podmienky zmluvy o dielo plnia, tak priestor na špekulácie a manipuláciu sa zmenšuje.

e) **mať na pamäti, že v prípade súdneho konania je dôkazné bremeno a bremeno tvrdenie na poškodenom, teda zhotoviteľovi –** podľa § 2 zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého: „V občianskom súdnom konaní súdy prejednávajú a rozhodujú spory a iné právne veci, uskutočňujú výkon rozhodnutí, ktoré neboli splnené dobrovoľne, a dbajú pri tom na to, aby nedochádzalo k porušovaniu práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb a aby sa práva nezneužívali na úkor týchto osôb“. Aj napriek tomuto ustanoveniu vyššie uvedeného zákona je však

potrebné mať na pamäti, že dôkazné bremeno a bremeno tvrdenia je na zhotoviteľovi. Vzhľadom na skutočnosť, že súdy sporné veci rozhodujú často s odstupom mnohých rokov, svedectvá osôb podieľajúcich sa na vykonávaní diela pomaly bledú a svedkovia si na pojednávaní počas paľby otázok mnohokrát už na detaily nespomenú. Plynutím času sa na v určitom čase dôležité podklady a dokumenty zabúda a teda dokázať svoje tvrdenia je ťažšie a niekedy až nemožné. Nakoniec je potrebné uviesť aj to, že neskorá spravodlivosť rovná sa žiadna spravodlivosť. V mnohých prípadoch už v čase nadobudnutia právoplatnosti a vykonateľnosti príslušného rozhodnutia spoločnosť objednávateľa neexistuje, alebo nemá žiadny majetok, prípadne dielo ako celok bolo prevedené na niekoho iného.

Záver

Právna úprava týkajúca sa otázky zneužitia práva je podľa názoru autora dostatočná, aj keď rozhodnutia slovenských súdov v tejto veci sú skôr ojedinelé. Opatrenia, ktoré umožňujú zdanlivému výkonu práva v súvislosti so zmluvou o dielo podľa Obchodného zákonníka predchádzať alebo ho eliminujú sú dostupné. Týchto opatrení je viacero, ale medzi základné opatrenia radíme: výber obchodného partner a dôkladné vyhodnotenie rizík, rozdelenie podnikateľského rizika rovnomerne medzi obe strany (ak je to možné), požadovanie zabezpečenia úhrady zmluvnej ceny pre zhotoviteľa, dodržiavaním zmluvy o dielo a neposkytovaním priestoru na špekuláciu a manipuláciu objednávateľovi, mať na pamäti, že v prípade súdneho konania je dôkazné bremeno a bremeno tvrdenie na poškodenom. Predchádzanie a riešenie otázky zdanlivého výkonu práv zo strany objednávateľov voči zhotoviteľom je teda možné a je len na samotných zhotoviteľoch, či sa do tohto procesu pustia, pretože už len spory vzniknuté zo samotných zmlúv o dielo patria z pohľadu súdov medzi najťažšie. Aj napriek náročnosti takýchto procesov, sú však takéto rozhodnutia potrebné, aby v súčasnosti nastavený trend a štandard správania sa niektorých nepoctivých subjektov práva spočívajúci nielen v zneužívaní svojho postavenia ale aj v zneužívaní práva, ktorý je navyše ticho akceptovaný spoločnosťou, bol zastavený.

JUDr. Jana Horváthová
Externý doktorand
Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika, Košice

Použitá literatúra

- BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, ISBN 80-89085-48-2, 47 - 48s., 195s.
- BLAHO, P. – LAZAR, J. – PRUSÁK, J.: Zákaz zneužitia práva. VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2001, ISBN 80-89047-00-9, 217s., 222s.
- BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2004, ISBN 80-7097-559-8, 99s.
- HENDRYCH, D. a kolektív.: Právnický slovník, 3. vydání, 2009. Dostupné na http://www.beck-online.cz/

- HURDÍK, J.: Zneužití subjektivních občanských práv. Brno : Universita J. E. Purkyně v Brně, Právnická fakulta, 1987, 55-983-87, 122s.
- KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, ISBN 80-7179-028-1, 184 - 185s.
- Listina základných práv a slobôd (ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd)
- nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 11/2011
- PATAKYOVÁ, M.: Zneužitie práva v obchodných vzťahoch v Slovenskej republike. Dostupné na http://www.beck-online.cz/
- PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, ISBN 80-7160-146-2, 272s.
- Pulkrábek, z.: Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem. Praha : Eurolex, Bohemia, a.s., 2007, ISBN 80-86861-93-7, 158s.
- rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej Republiky sp. zn. 25Cdo 1302/2008
- rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Cdo 48/97
- rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Cdo 178/2008
- SMEJKALOVÁ, T.: Zneužití výkladu práva. Brno, Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-210-5151-5.
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok

Zmluvné pokuty v pracovnom práve

Jana Horváthová

Abstrakt

Pracovné právo ako nedielna súčasť súkromného práva upravuje hlavne oblasť vzťahov medzi zamestnávateľmi a zamestnancami. Jeho hlavnou úlohou je stanoviť medze výkonu práv a povinností jednotlivých subjektov, a to tak, aby sa postavenie týchto subjektov pracovnoprávnych vzťahov vyvážilo. V nadväznosti na súčasnú hospodársku situáciu a prebiehajúcu hospodársku krízu sú zamestnávatelia tí, ktorí určujú „pravidlá hry“, a tak sa tu vytvára priestor na vnášanie nových moderných prvkov do pracovnoprávnych vzťahov, medzi ktoré patria aj zmluvné pokuty. Cieľom tohto príspevku je upriamiť pozornosť na otázku zmluvných pokút v pracovnom práve ako aj na niektoré spôsoby obchádzania zákona a zneužívania práva v tejto oblasti.

Kľúčové slová

zmluvné pokuty, pracovné právo, zákonník práce, porušenie povinnosti, zamestnanec, zamestnávateľ, obchádzanie zákona, zneužívanie práva

Abstract

Labour law as a part of civil law regulates mainly the sphere of relations between employers and employees. Its main task is to determine the boundary of rights and duties execution of subjects in way to balance position of these subjects of labour law relations. The employers are those who determined the “rules of play” in nowadays stirred times and economic crisis, and this is the fact that create a new area for bringing modern elements into labour law relations, including contractual penalties are the part. The approach of this article is to highlight the question of contractual penalties in labour law and also for some ways of law evasion and abuse of right in this area.

Keywords

Contractual penalties, labour law, labour code, breach of duty, employee, employer, law evasion, abuse of right

Úvod

Pracovné právo je nedielnou súčasťou súkromného práva na Slovensku pričom jeho špecifikom v porovnaní s inými súkromnoprávnymi normami je to, že obsahuje ako súkromnoprávne prvky tak aj verejnoprávne prvky. Tieto verejnoprávne prvky sú dôsledkom sociálneho aspektu pracovného práva a sú reprezentované zásahmi zo strany štátu za účelom ochrany zamestnancov. Pracovné právo teda upravuje oblasť pracovnoprávnych vzťahov, teda vzťahov hlavne medzi zamestnávateľmi a zamestnancami, v ktorých je princíp rovnosti modifikovaný. Jeho hlavnou úlohou je stanoviť medze výkonu práv a povinností jednotlivých subjektov, a to tak aby sa toto istým spôsobom nerovnovážne (nerovné) postavenie subjektov pracovnoprávnych vzťahov vyvážilo.

Zákonník práce ako základný pracovnoprávny predpis teda upravuje hlavne oblasť individuálnych pracovnoprávnych vzťahov s dôrazom na ochranu slabšej strany, a to zamestnanca. V nadväznosti na súčasnú hospodársku situáciu na Slovensku, ale i v celej Európe a na svete, kedy väčšina štátov bojuje s vysokou mierou nezamestnanosti a nedostatkom pracovných príležitostí, je postavenie človeka ako zamestnanca v niektorých prípadoch častým objektom rôznych „útokov" zo strany zamestnávateľov. Zamestnávateľ je obvykle v týchto individuálnych pracovnoprávnych vzťahoch stranou, ktorá má výraznú prevahu, a teda obvykle aj určuje pravidlá hry. V bežnom živote to znamená, že zamestnanec je ponechaný v niektorých prípadoch na svojvôľu zamestnávateľa. A tak zamestnávatelia vedomí si svojej prevahy často vnášajú do pracovnoprávnych vzťahov aj nové moderné prvky, ktoré v tejto oblasti nemajú miesto, ako napr. sankcie za neplnenie pokynov alebo interných noriem. V tejto súvislosti je však potrebné upriamiť pozornosť aj na to, že túto situáciu v niektorých prípadoch svojim pasívnym postojom a nezáujmom podporujú aj samotní zamestnanci, a to z rôznych dôvodov ako napr. nedostatok pracovných príležitostí, nedostatočné vzdelanie a právne povedomie, obava o zabezpečenie existencie svojej ako aj svojej rodiny a iné. Aj napriek tomu, že pracovné právo výslovne zakazuje zmluvné pokuty mnoho zamestnávateľov ich v reálnom pracovnoprávnom vzťahu často používa, niektorí ich dokonca bez akejkoľvek obavy umiestnia priamo do samotnej pracovnej zmluvy, a ich úhradu si zabezpečujú formou dohody o zrážkach zo mzdy.

Kapitola prvá

Podkapitola prvá

Pracovné právo je súčasťou súkromného práva, pre ktoré je charakteristická zásada, že každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá. V pracovnom práve vedľa tejto základnej zásady súkromného práva platí ešte aj zásada dispozičnej súkromnej autonómie správania sa subjektov a zásada rovnosti subjektov, obe však v modifikovanej podobe. Zásada dispozičnej súkromnej autonómie správania sa subjektov sa okrem iného navonok prejavuje aj ako sloboda zmluvnosti, ktorá je v pracovnom práve podporená princípom zmluvnosti pracovnoprávnych vzťahov ako jedným z prejavov ústavného princípu slobody pracovnoprávnych vzťahov. Princíp zmluvnosti sa reálne prejavuje ako zmluvná sloboda subjektov, ktorá sa upína nielen k štádiu uzavretia pracovnej alebo inej zmluvy, ale aj k obsahu právneho vzťahu založeného pracovnoprávnou zmluvou, rovnako ako aj podmienok zrušenia zmluvy.[1] V týchto vyššie uvedených zásadách ako aj v princípe zmluvnosti je určený základný rámec správania sa subjektov, vrátane možnosti obmedzenia tohto správania zákonom. Táto skutočnosť má však v súvislosti s použitím extenzívneho výkladu tendenciu viesť účastníkov tohto právneho vzťahu (častejšie zo strany zamestnávateľov ako zamestnancov) k tomu, že v rámci rokovania o podmienkach pracovného pomeru si môžu dohodnúť čokoľvek. Vzhľadom na lepšiu vyjednávaciu pozíciu zamestnávateľov sa tak často stáva, že potencionálni zamestnanci v rámci rokovaní o pracovnej zmluve pristúpia aj na podmienky, ku ktorým by za iných okolností nepristúpili a ktoré nie sú v súlade so zákonom. Medzi takéto podmienky patrí aj dohoda subjektov pracovnoprávneho vzťahu o sankciách – pokutách napr. za neskorý príchod do zamestnania, neskorý návrat z obedňajšej prestávky, pokuta za prekročenie rýchlosti v súvislosti s vedením

[1] BARANCOVÁ, H.: Slovenské a európske pracovné právo. Bratislava, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2004, 42s.

motorového vozidla zamestnávateľa ako aj pokuty za tzv. neplnenie kvalitatívnych a kvantitatívnych požiadaviek zamestnávateľa, v neposlednom rade aj pokuty za neplnenie požiadaviek zamestnávateľa v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. A tak nie je neobvyklé, že súčasťou transakčnej dokumentácie v súvislosti s uzavretím pracovného pomeru, je už pri jeho vzniku okrem pracovnej zmluvy, aj dohoda o zrážkach zo mzdy, čo by nebolo zvláštne, ak by slúžila svojmu účelu. V článku 2 zákona č. 311/2001 Z. z. zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákonník práce"), ktorý je základným právnym predpisom pracovného práva sa výslovne uvádza, že výkon práv a povinností vyplývajúcich z pracovnoprávnych vzťahov musí byť v súlade s dobrými mravmi a rovnako sa tam uvádza, že nikto nesmie tieto práva a povinnosti zneužívať na škodu druhého účastníka pracovnoprávneho vzťahu alebo spoluzamestnancov. Táto zásada patrí medzi základné zásady Zákonníka práce, ktoré vychádzajú z Ústavy Slovenskej republiky (zákon č. 460/1992 Zb. (ďalej aj ako Ústava SR)), a ktoré sa považujú za jeho základné princípy na základe ktorých sa aplikujú a vykladajú ostatné ustanovenia Zákonníka práce. Táto zásada je podporená aj ustanovením § 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „občiansky zákonník"), v ktorom sa uvádza, že: výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávnych vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. V tomto článku 2 Zákonníka práce je teda upravená „tzv. pozitívna hranica výkonu práv a povinností vyplývajúcich z pracovnoprávnych vzťahov, ktorá je vyjadrená príkazom zákonodarcu vykonávať práva a povinnosti v súlade s dobrými mravmi."[2] Prostredníctvom dobrých mravov, ktoré môžeme považovať aj za korektív obsahovej platnosti právnych úkonov, je vyjadrený vzťah právnych noriem tvoriacich právny poriadok štátu a spoločenských noriem danej spoločnosti existujúcej v štáte, tvorených predovšetkým normami morálnymi. Výsledkom nesúladnosti tohto vzťahu sú právne úkony označované ako právne úkony v rozpore so zákonom, alebo právne úkony obchádzajúce zákon. Právne úkony alebo výkon práva in fraudem legis je špeciálnou kategóriou, ktorá nie je upravená právnymi poriadkami mnohých štátov, a aj v teórii práva nie je rozpracovaných mnoho teórií. Táto skutočnosť je daná aj tým, že angloamerický systém práva sa k tejto otázke stavia tak, že k nej vôbec v jeho systéme nemôže dôjsť z dôvodu odlišného ponímania zákonných zákazov (čo nie je výslovne zakázané, je dovolené, bez ohľadu na to, k akému cieľu smeruje konanie), a preto sa s takýmito úkonmi pracuje len v rámci kontinentálnych právnych poriadkov, pričom aj v rámci nich sa s úkonmi in fraudem legis stretneme najčastejšie v nemeckej a rakúskej škole. Pod pojmom obchádzanie zákona rozumieme v zmysle Hendrychovho Právnického slovníka situáciu, kedy predmet právneho úkonu neporušuje priamo zákaz daný zákonom, ale je v rozpore s cieľmi ustanovenia zákona (pozn. – preklad autora).[3] Pod pojmom in fraudem legis rozumieme správanie spočívajúce v tom, že sa niekto nespráva v rozpore s právnou normou (tj. contra legem), ale tak, aby zámerne dosiahol výsledok právnou normou nepredvídaný a nežiadúci, a teda obchádza zákon

[2] ČEČOTOVÁ, V.: Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve. Bratislava : Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2005, 133s.
[3] HENDRYCH, D. a kolektív.: Právnický slovník, 3. vydání, 2009. http://www.beck-online.cz/legalis/documentview.seam?type=html&documentId=nnptembqhfpwy6bon5rgg2dbpjsw42k7pjqww33ome&conversationId=2324719#selected-node.

(pozn. – preklad autora).[4] Živnou pôdou pre takéto konanie sú predovšetkým medzery, nejasnosti alebo nejednoznačnosti v zákonoch. Ide o správanie v rozpore s právom, právom zakázané správanie, ktoré obchádza účel, zákona jeho ducha a zmysel (pozn. – preklad autora)[5]. A teda ustanovenia pracovnej zmluvy (alebo dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru) o pokutách, aj keď dohodnuté medzi stranami tohto pracovnoprávneho vzťahu, nespĺňajú jednu z náležitostí právneho úkonu a to ich dovolenosť.

Podkapitola druhá

V článku 2 Zákonníka práce je zároveň vymedzená aj tzv. negatívna hranica výkonu práv a povinností vyplývajúcich z pracovnoprávnych vzťahov, ktorá je vyjadrená zákazom zneužitia výkonu práv a povinností na škodu druhého účastníka pracovnoprávneho vzťahu.[6] V tejto súvislosti je potrebné vyzdvihnúť skutočnosť, že Zákonník práce je jedným z mála právnych predpisov, v ktorom sa výslovne používa pojem zneužitie výkonu práv a povinností ako aj priamy odkaz na zásadu zákazu zneužitia výkonu práv a povinností. Zákaz zneužitia práva súvisí aj s problémom obchádzania zákona v tom zmysle, že konkrétne prípady zneužitia práva navonok pôsobia ako obchádzanie zákona.[7] Medzi uvedenými pojmami však nie je obsahová identita.[8] Zákaz zneužitia práva predstavuje právnu normu, ktorej porušenie oprávneným subjektom je protiprávnym úkonom.[9] Osobitosťou takéhoto protiprávneho úkonu je, že nevzniká porušením právnej povinnosti, ale vzniká pri výkone práva spôsobom, ktorý zákon zakazuje[10], teda v štádiu realizácie práva. Pojem realizácie (uskutočňovania) práva možno vymedziť ako proces pretvárania právnych noriem na právne správanie subjektov práva.[11] Pojem zneužitie práva však tiež nie je doteraz predmetom rozsiahlej právnej úpravy ako na Slovensku, tak ani v zahraničí.

Kapitola druhá

Podkapitola prvá

V § 20 Zákonníka práce sa uvádza, že práva a povinnosti z pracovnoprávnych vzťahov možno zabezpečiť dohodou o zrážkach zo mzdy, ručením alebo zriadením záložného práva. Aj napriek rovnakému pomenovaniu týchto zabezpečovacích inštitútov v pracovnom a občianskom práve, ich použitie nie je rovnaké, pretože v pracovnom práve majú tieto inštitúty vo vzťahu k zamestnancovi sociálnu ochrannú funkciu, ktorá sa týka hlavne ochrany zamestnancovej mzdy ako aj jeho životnej úrovne. To znamená, že zamestnávateľ ich nemôže použiť k zabezpečeniu akýchkoľvek svojich práv, ale len k zabezpečeniu určitých zákonom prísne

---

[4] HENDRYCH, D. a kolektív.: Právnický slovník, 3. vydání, 2009. http://www.beck-online.cz/legalis/documentview.seam?type=html&documentId=nnptembqhfpwy6bonfxf6ztsmf2wizlnl5wgkz3jom&conversationId=2324719#selected-node.

[5] GERLOCH, A.: Teorie práva. Dobrá voda, Vydavatelství a nakladatelsvtí Aleš Čeněk, 2001, 137s.

[6] ČEČOTOVÁ, V.: Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve. Bratislava, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2005, 133s.

[7] BLAHO, P. – LAZAR, J. – PRUSÁK, J.: Zákaz zneužitia práva. VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2001, 217s.

[8] BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, 47s.

[9] BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, 48s.

[10] BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, 48s.

[11] BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2004, ISBN 80-7097-559-8, 99s.

vymedzených práv (pozn. – preklad autora).[12] Z tohto dôvodu, teda z dôvodu obmedzeného použitia súkromnoprávnych zabezpečovacích inštitútov v pracovnom práve, je táto právna úprava nevyhovujúca pre zamestnávateľov, ktorí ju napádajú a označujú za takú, ktorá im neumožňuje reálne zabezpečiť svoje pohľadávky vzniknuté v súvislosti s pracovnoprávnymi vzťahmi. Na druhej strane je tu potrebné konštatovať aj to, že samotný zamestnanec na ochranu a zabezpečenie svojej peňažnej pohľadávky voči zamestnávateľovi vzniknutej v súvislosti s pracovnoprávnym vzťahom má ešte menšie možnosti. Zákonník práce z dôvodu svojej ochrannej funkcie zamestnanca má väčšinu ustanovení, ktoré sú ius cogens a rovnako aj ustanovenie § 20 Zákonníka práce patrí medzi ne a je teda kogentnej povahy, čo znamená že subjekty pracovnoprávneho vzťahu sa od neho nemôžu odchýliť ani ho vylúčiť. § 18 Zákonníka práce umožňuje v pracovnoprávnych vzťahoch uzatvárať len zmluvy podľa Zákonníka práce alebo iných pracovnoprávnych predpisov. Z tohto ustanovenia teda vyplýva, že typy zmlúv, ktoré je možné použiť v pracovnoprávnych vzťahoch, nie sú neobmedzené, ale že v pracovnoprávnych vzťahoch je možné použiť a uplatniť len tie typy zmlúv, ktoré sú uvedené a upravené v pracovnoprávnych predpisoch (tzv. numerus clausus zmluvných typov). Na tomto mieste je potrebné ešte spomenúť, že novelou Zákonníka práce z roku 2011 (zákon č. 257/2011 Z. z.) sa rozšírili možnosti zabezpečenia práv a povinností z pracovnoprávnych vzťahov o dohodu o peňažnej náhrade (§ 62 ods. 8 Zákonníka práce a § 83a ods. 5 Zákonníka práce). Aj napriek tomu, že Zákonník práce je lex specialis k občianskemu zákonníku, ktorý je lex generalis pre oblasť súkromného práva, iné inštitúty slúžiace na zabezpečenie známe z občianskeho práva nie sú prípustné v pracovnom práve. Z vyššie uvedeného je teda zjavné, že Zákonník práce nepozná inštitút zmluvných pokút a samotný zamestnávateľ má iné možnosti, ktoré mu priznáva Zákonník práce za účelom zabezpečenia plnenia práv a povinností zo strany zamestnancov. Zabezpečovacie inštitúty občianskeho práva môžu byť zo strany zamestnávateľa použité až v súvislosti so vznikom právneho titulu pre uspokojenie pohľadávky zamestnávateľa na základe právoplatného a vykonateľného súdneho rozhodnutia. Napriek tomu však nie je vôbec ťažké nájsť v rámci rôznych pracovných zmlúv, dohôd alebo interných predpisov zamestnávateľov ustanovenia o zmluvných pokutách za rôzne porušenia povinností obvykle zo strany zamestnanca (aj keď nie je vylúčené, že z dôvodu vyrovnanosti pracovnoprávneho vzťahu v súvislosti so zmluvnými pokutami pre zamestnanca by si subjekty tohto právneho vzťahu dohodli na návrh zamestnanca aj zmluvné pokuty pre zamestnávateľa). V sofistikovanejších prípadoch sa tieto zabezpečovacie inštitúty nevolajú priamo zmluvné pokuty, ale svojou povahou a účelom sú zmluvnými pokutami. Celkom všeobecne možno zmluvnú pokutu charakterizovať tak, že ide o dohodou určené plnenie pre prípad porušenia zabezpečenej povinnosti, ktoré je oprávnenému subjektu povinný poskytnúť ten, kto zabezpečenú povinnosť poruší.[13] Zmluvná pokuta ako inštitút záväzkového práva slúžiaci na zabezpečenie záväzku je obvykle charakterizovaná aj ako paušalizovaná náhrada škody. Je zabezpečovacím inštitútom ako v občianskom tak aj obchodnom práve, pričom jej hlavnou úlohou je motivovať subjekt, ktorý sa zaviazal k splneniu nejakého záväzku tento svoj záväzok aj splniť. Medzi funkcie zmluvnej pokuty okrem preventívnej funkcie, radíme aj funkciu zabezpečovaciu, reparačnú a represívnu.

[12] Galvas M. a kol.: Základy pracovního práva, obecná část, díl I., Brno, Masarykova univerzita v Brně, 1992, 55s.
[13] OVEČKOVÁ, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o.. 2011, ISBN 978-80-8078-386-0, 31s.

V zmysle § 544 občianskeho zákonníka je definovaná zmluvná pokuta nasledovne: „ak strany dojednajú pre prípad porušenia zmluvnej povinnosti zmluvnú pokutu, je účastník, ktorý túto povinnosť poruší, zaviazaný pokutu zaplatiť, aj keď oprávnenému účastníkovi porušením povinnosti nevznikne škoda.“ A tak pri ustanovení v pracovnej zmluve v nasledovnom znení: „v prípade, ak dôjde k prekročeniu povolenej rýchlosti pri riadení služobného vozidla (za využitia informácií systému GPS – pozn. autora), automaticky dôjde k odobratiu časti mzdy vo výške 30,-Eur“ nám nezostáva nič iné, ako konštatovať, že sa jedná o zmluvnú pokutu, ktorú Zákonník práce neumožňuje, pričom úhrada tejto sumy sa uskutočňuje za pomoci dohody o zrážkach zo mzdy. Z vyššie uvedeného znenia dohodnutého ustanovenia pracovnej zmluvy totiž vyplýva, že časť mzdy sa zamestnancovi odoberie zo mzdy v prípade porušenia povinnosti stanovenej pracovnou zmluvou (dodržiavať platnú legislatívu), čo je v tomto prípade prekročenie povolenej rýchlosti pri vedení služobného motorového vozidla a rovnako z tohto ustanovenia zmluvy vyplýva, že táto časť mzdy sa odoberie zamestnancovi bez ohľadu na to, či týmto prekročením rýchlosti pri vedení služobného motorového vozidla vznikla zamestnávateľovi škoda. Navyše je tu potrebné spomenúť aj to, že za porušenie tejto povinnosti v súvislosti s dodržiavaním povolenej rýchlosti môže byť ešte zamestnanec sankcionovaný aj v rámci kontroly zo strany príslušníkov Policajného zboru, a teda v tomto prípade môže dôjsť aj k tomu, že zamestnanec bude sankcionovaný za to isté porušenie vlastne dvakrát (ako zo strany štátnej moci, tak aj zo strany zamestnávateľa). Vzhľadom na skutočnosť, že zamestnanci pracujú obvykle pre to, aby si zaobstarali peniaze na splnenie svojich životných potrieb a záujmov, tak zrážky zo mzdy alebo znižovanie mzdy z iných dôvodov, nie sú zo strany zamestnancov vítané. Naopak zamestnávatelia tu vidia príležitosť ako si vynútiť plnenie povinností z pracovnej zmluvy. Tí „šikovnejší“ si navyše „poistia“ plnenie rôznych pracovnoprávnych povinností zo strany zamestnancov už pri podpise samotnej zmluvy alebo dohody, kedy zamestnancom predložia na podpis aj dohodu o zrážkach zo mzdy za týmto účelom, kedy ešte pohľadávka ani neexistuje. Názory na otázku, kedy by sa mala táto dohoda o zrážkach zo mzdy uzavierať sú v literatúre rôzne, ale najčastejšie sa stretneme s názorom, že dohodu o zrážkach zo mzdy je možné uzavrieť pred splatnosťou pohľadávky, ale zrážať možno až po jej splatnosti. V praxi sa však často stretneme aj s prípadmi, kedy zamestnávateľ nerieši takéto zmluvné pokuty ani cez dohodu o zrážkach zo mzdy, ale v prípade, ak nastane situácia, ktorá je dohodnutá ako tá ktorá sa sankcionuje (napr. neskorý príchod do zamestnania zo strany zamestnanca), tak zamestnávateľ po pohovore so zamestnancom po vzniku takejto situácie mu priamo dá pokyn na úhradu pokuty do pokladne zamestnávateľa, pričom nie je nezvyklé, že zamestnanec dokonca obdrží od zamestnávateľa aj príjmový doklad so špecifikáciou porušenej povinnosti, teda že sa jedná o zmluvnú pokutu za neskorý príchod do zamestnania. Sú aj prípady, kedy sa zamestnávatelia aspoň naoko snažia riadiť právnymi predpismi a tak takéto sankčné ustanovenia neriešia priamo v pracovnej zmluve, ale v interných predpisoch zamestnávateľa, ktoré sú obvykle rozsiahle a neprehľadné, čo často vedie k tomu, že ich máloktorý zamestnanec pozná. Navyše máloktorý zamestnanec si tieto interné normy vie začleniť z pohľadu ich právnej záväznosti. Zamestnávatelia v rámci usmerňovania a unifikovania činností súvisiacich s výkonom tej ktorej práce ako závislej činnosti vydávajú interné normy, tieto by však jednoznačne mali byť v súlade s právnymi predpismi. Aj napriek tomu, že interné normy zaväzujú len zamestnancov toho ktorého zamestnávateľa a nie sú všeobecne záväzné, a slúžia predovšetkým na dotváranie a konkretizovanie príslušných právnych predpisov, máloktorý zamestnanec ich pripomienkuje alebo sa k nim vyjadruje, a teda aj zamýšľa nad ich súladnosťou

s právom ako takým. Väčšinou sú na strane zamestnancov vnímané ako požiadavky zamestnávateľa, ktoré je potrebné dodržať, pričom ich súladnosť s právom sa berie ako samozrejmosť. Bohužiaľ aj v týchto dokumentoch sa však často zneužíva ako silnejšie postavenie zamestnávateľa v pracovnoprávnom vzťahu, tak aj neznalosť právnych predpisov zo strany bežných ľudí ako zamestnancov. Vďaka tomu sa môžeme stretnúť s dojednaniami typu:

- za porušenie povinnosti v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci je zamestnanec povinný uhradiť zamestnávateľovi sumu vo výške 50,-Eur;

- za porušenie povinnosti v oblasti ochrany životného prostredia pri práci je zamestnanec povinný uhradiť zamestnávateľovi sumu vo výške 50,-Eur;

- za neplnenie pokynov nadriadeného zamestnanca uhradí zamestnanec do pokladne zamestnávateľa sumu vo výške 20,-Eur;

- porušenie povinnosti zdržať sa poskytovania služieb alebo dojednávania obchodov v prospech tretích osôb odlišných od zamestnávateľa zakladá zamestnávateľovi nárok na sumu vo výške 3.000,-Eur a pod.

Takéto dojednania je možné a potrebné kvalifikovať ako dojednania, ktoré zákon obchádzajú. Ide o prípady protiprávneho konania, kedy zamestnávateľ obchádza zákon tým, že vo svojich dokumentoch neuvádza síce pojem zmluvná pokuta, ale obsahovo sa o zmluvnú pokutu jedná, pričom toto konanie odôvodňuje princípom zmluvnosti. Následne vo fáze samotnej realizácie takéhoto dojednania siaha zamestnávateľ obvykle po dohode o zrážkach zo mzdy, čím dochádza už k zneužitiu práva.

Ďalšou možnosťou ako motivovať zamestnanca k lepším pracovným výkonom za pomoci internej normy je aj prípad, kedy aj napriek samotným ustanoveniam pracovnej zmluvy o mzde, ktorá je budovaná na báze základnej mesačnej mzdy, sa na základe internej normy vnucuje zamestnancom presvedčenie, že ich mzda má 2 časti. Jedna časť sa označuje ako tzv. základná zložka mzdy a predstavuje obvykle 90% základnej mesačnej mzdy a druhá časť sa označuje ako osobitná zložka, ktorá predstavuje zvyšok základnej mesačnej mzdy. V internej norme sa následne uvedie, že na osobitnú zložku mzdy vnikne zamestnancovi v príslušnom mesiaci nárok len za splnenia určitých povinností, ktoré sú formulované nejasne a neurčito, čo umožňuje pri ich samotnej aplikácii v budúcnosti značnú flexibilitu zo strany zamestnávateľa. Napr. sa v internej norme uvedie, že zamestnancovi vznikne nárok na osobitnú zložku mzdy v prípade, ak splní všetky požiadavky a postupy týkajúce sa zabezpečenia ochrany a zdravia pri práci, ochrany životného prostredia ako aj ochrany bezpečnosti informácií a majetku zamestnávateľa, alebo v prípade ak zamestnanec dodrží požiadavky na kvalitu vykonanej práce v príslušnom kalendárnom mesiaci. Tieto pravidlá, požiadavky a postupy sú podľa internej normy definované odkazom na Zákonník práce a platné právne predpisy, ako aj na ostatné interné normy zamestnávateľa. A tak, na základe takéhoto vymedzenia povinností zamestnanca môže celkom jednoducho dôjsť k tomu, že sa k tejto osobitnej zložke mzdy zamestnanec ani nedostane (napr. preto, že ako administratívny zamestnanec sa dopustil toho, že odhodil do obyčajného odpadu staré baterky z nejakého prístroja obsahujúce kadmium, a tým porušil povinnosť environmentálnej politiky zamestnávateľa v oblasti ochrany životného prostredia, alebo asistentka nesplní kvantitatívne parametre, ktorú nie sú jasne vymedzené). Následná realizácia nepriznania mzdy sa deje za pomoci dohody o zrážkach zo mzdy. Dokazovanie porušení pracovných povinností zamestnancom zo strany zamestnávateľa je obvykle len formalitou a zamestnanec často volí cestu ľahšieho odporu a radšej uzná porušenie akoby sa mal dostať do nemilosti zamestnávateľa. Druhou stránkou vyššie uvedených

povinností je aj to, že tie nie sú nastavené zo strany zamestnávateľa tak, že sú jasne určené konkrétne typy porušení povinností alebo parametre, z ktorých bude jasne určiteľné porušenie povinnosti zamestnanca.

Takýto výkon práv zo strany zamestnávateľa je jednoznačne v rozpore s ustanoveniami Zákonníka práce a ide o prípad zneužitia práva, ktorý je Zákonníkom práce výslovne zakázaný. Dohoda o zrážkach zo mzdy je inštitútom slúžiacim na zabezpečenie pohľadávok zamestnávateľa vzniknutých v súlade s právom a nie na zabezpečenie pohľadávok vzniknutých na základe právnych úkonov, ktoré nie sú právom dovolené a obchádzajú zákon. Zákonník práce v článku 2 hovorí jasne o zákaze zneužitia výkonu subjektívnych práv a povinností na škodu druhého účastníka. Profesor Knapp uvádza, že: skúsenosti ukázali, že práva možno zneužiť, tzn. vykonať ich k právom neodôvodnenej ujme niekoho iného alebo ujme spoločnosti (pozn. – preklad autora).[14] Zneužitím práva je podľa neho správanie zdanlivo dovolené, ktorým má byť dosiahnutý výsledok nedovolený (pozn. – preklad autora).[15] Pod zneužitím práva rozumieme predovšetkým stav, kedy výkonom nejakého subjektívneho práva (dovoleného objektívnym právom) dochádza k narušaniu rovnovážneho postavenia účastníkov tohto právneho vzťahu, pričom je tu dôležité povedať aj to, že porušiteľ tohto rovnovážneho stavu má z takéhoto výkonu svojho subjektívneho práva väčšiu výhodu a druhému účastníkovi tohto vzťahu spôsobuje škodu. Pri zneužití práva teda ide o to, že objektívnym právom dovolený výkon konkrétneho subjektívneho práva subjektom právneho vzťahu je vykonávaný vo väčšom rozsahu, vo väčšej miere ako zákonodarca stanovil a mal v úmysle, a to za účelom dosiahnutia väčšej výhody oproti druhému subjektu tohto právneho vzťahu, pričom druhému subjektu tohto právneho vzťahu tým úmyselne zasahuje do jeho výkonu subjektívnych práv a spôsobuje mu škodu. Stretávame sa tu teda so situáciou, že určité správanie je zároveň dovolené aj nedovolené. Táto situácia sa však dá objasniť za pomoci zásady lex specialis derogat generali, na základe ktorej je potom jasné, že zákaz zneužitia práva je silnejší než dovolenie dané právom, a teda správanie ktoré je zneužívaním práva v skutočnosti nie je výkonom práva, ale protiprávnym úkonom (pozn. – preklad autora).[16] Hendrych vo svojom Právnickom slovníku uvádza, že zákaz zneužitia subjektívnych práv je typ protiprávneho správania, ktoré síce formálne neprekračuje hranice subjektívneho práva, prekračuje však hranice spoločenskej únosnosti výkonu subjektívnych práv, ktoré sú vymedzené v rôznych právnych poriadkoch rôznymi kritériami (napr. tzv. šikana, úmysel škodiť inému bez vlastného úžitku, poškodzovanie oprávneného záujmu alebo subjektívneho práva inej osoby, rozpor so spoločenským určením subjektívneho práva a pod.) (pozn. – preklad autora).[17] Profesorka Barancová uvádza, že: „zneužitie práva treba používať v právnej vede na označenie charakteristiky určitého špecifického druhu protiprávneho úkonu. Oprávnený subjekt sa ho dopúšťa tým, že v rámci zákonom dovoleného všeobecného typu správania využije konkrétne nedovolené formy správania.“[18] V tejto súvislosti je tu potrebné vyzdvihnúť aj to, že Zákonník práce dáva zamestnávateľovi možnosť sankcionovať správanie zamestnanca uvedené vyššie, a to napr. formou výpovede,

[14] KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, 184s.
[15] KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, 184s.
[16] KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, 185s.
[17] HENDRYCH, D. a kolektív. : Právnický slovník, 3. vydání, 2009. http://www.beck-online.cz/legalis/documentview.seam?type=html&documentId=nnptembqhfpwy6bopjxgk5l2nf2gsx3qojqxmyi&conversationId=1911890#selected-node
[18] BLAHO, P. – LAZAR, J. – PRUSÁK, J.: Zákaz zneužitia práva. VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2000, 222s.

okamžitého skončenia pracovného pomeru (§59 a nasl. Zákonníka práce), pričom v prípade, ak by svojim konaním spôsobil zamestnanec zamestnávateľovi škodu má zamestnávateľ rovnako možnosť túto situáciu riešiť podľa ustanovení Zákonníka práce o náhrade škody (§ 177 a nasl. Zákonníka práce). K zneužitiu práva teda dochádza pri výkone samotného subjektívneho práva, pričom takýto výkon práva je sankcionovaný jeho absolútnou neplatnosťou a nepožíva právnu ochranu.

Zákonník práce v § 17 výslovne určuje, ktoré právne úkony sú neplatné, pričom Zákonník práce vychádza v nadväznosti na občiansky zákonník z absolútnej neplatnosti.[19] Bežný zamestnanec bez právneho vzdelania svoj právny rozbor v súvislosti so zmluvnými pokutami pri tomto ustanovení Zákonníka práce obvykle končí. Pri určovaní neplatnosti právnych úkonov v § 17 Zákonníka práce výslovne neuvedených je však potrebné siahnuť po občianskom zákonníku ako lex generalis voči Zákonníku práce. Vďaka ustanoveniam o právnych úkonoch v občianskom zákonníku (§ 34 a nasl.) dospejeme k tomu, že touto neplatnosťou sú postihnuté aj právne úkony, ktoré svojim obsahom alebo účelom odporujú zákonu (v zmysle § 39 občianskeho zákonníka, v ktorom je uvedené, že právny úkon, ktorý svojim obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom, je neplatný). Táto skutočnosť má význam z toho pohľadu, že:

- takýto právny úkon je neplatný od počiatku,

- súd naňho prihliada zo svojej úradnej povinnosti,

- môže sa ho dovolávať každý, kto má na tom záujem,

- takúto absolútnu neplatnosť právneho úkonu možno namietať kedykoľvek[20].

Rovnakou dôležitou skutočnosťou je aj to, že takýto absolútne neplatný právny úkon nemôže vyvolať nijaké právne následky.[21] A teda, ak by zamestnanec odmietol príslušnú zmluvnú pokutu uloženú zo strany zamestnávateľa a dohodnutú v pracovnej zmluve a zabezpečenú dohodou o zrážkach zo mzdy zaplatiť, tak aj v prípade, ak by sa zamestnávateľ rozhodol zažalovať nezaplatenie zmluvnej pokuty, tak by v tomto súdnom spore nebol úspešný. Naopak v prípade, ak by sa zamestnanec zaplatil zmluvnú pokutu, ale následne by sa rozhodol zažalovať zamestnávateľa z titulu bezdôvodného obohatenia v súvislosti so zaplatenou zmluvnou pokutou, je predpoklad, že by v tomto súdnom konaní uspel. V tejto súvislosti je však potrebné poukázať aj na § 17 ods. 3 Zákonníka práce, v ktorom je uvedené, že neplatnosť právneho úkonu nemôže byť na ujmu zamestnancovi, ak neplatnosť nespôsobil sám.

Podkapitola druhá

Novela Zákonníka práce z roku 2011 (zákon č. 257/2011 Z. z.) zaviedla nový druh zabezpečenia záväzkov z pracovnoprávnych vzťahov, a to dohodu o peňažnej náhrade. Z pohľadu verejnosti je táto dohoda o peňažnej náhrade výraznejšie vnímaná v súvislosti s novým inštitútom pracovného práva, ktorým je konkurenčná doložka, ale vyššie uvedenou novelou bol tento typ dohody rovnako zavedený aj v súvislosti s nezotrvaním zamestnanca u zamestnávateľa počas plynutia výpovednej doby. V oboch prípadoch sa táto dohoda spája s porušením záväzku zamestnanca, a to buď zotrvať v pracovnom pomere počas plynutia výpovednej doby alebo s porušením záväzku zamestnanca nevykonávať po určitú dobu zárobkovú činnosť, ktorá má

[19] BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, 195s.
[20] PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, 272s.
[21] PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, 272s.

konkurenčný charakter k predmetu činnosti zamestnávateľa, po skončení pracovného pomeru. Táto dohoda o peňažnej náhrade musí byť dohodnutá medzi zamestnancom a zamestnávateľom a to písomne pod sankciou neplatnosti, a rovnako musí byť súčasťou samotnej pracovnej zmluvy. Čo sa týka výšky tejto peňažnej náhrady tak v prípade nezotrvania zamestnanca u zamestnávateľa počas plynutia výpovednej doby (§ 62 ods. 8 Zákonníka práce) predstavuje táto peňažná náhrada sumu vo výške priemerného mesačného zárobku zamestnanca za jeden mesiac a v prípade konkurenčnej doložky je táto peňažná náhrada definovaná ako primeraná a ako suma predstavujúca najmenej 50% priemerného mesačného zárobku zamestnanca za každý mesiac plnenia tohto záväzku (§ 83a ods. 4 Zákonníka práce). Aj napriek tomu, že v oboch prípadoch hovoríme o peňažnej náhrade, je zjavné, že tieto ustanovenia Zákonníka práce vniesli do pracovného práva inštitút zmluvnej pokuty aj keď s určitými osobitosťami. Podstata dohody o peňažnej náhrade v pracovnom práve, jej obsah ako aj účel, spĺňa náležitosti stanovené platným právom pre inštitút zmluvnej pokuty tak ako je definovaný v občianskom ako aj obchodnom práve aj keď s určitými osobitosťami. Medzi osobitosti patrí jednak prísna viazanosť na porušenie konkrétneho pracovnoprávneho záväzku ako aj zánik tohto záväzku v prípade uhradenia dohodnutej peňažnej náhrady. Takúto dohodu zamestnanca a zamestnávateľa (ak spĺňa všetky náležitosti stanovené Zákonníkom práce), aj napriek tomu, že svojou podstatou napĺňa znaky inštitútu zmluvnej pokuty, však nie je možné považovať za úkon obchádzajúci zákon ako ani za konanie, ktoré by bolo zneužitím práva, pretože tento právny úkon spĺňa všetky požiadavky týkajúce sa platného právneho úkonu, vrátane požiadavky týkajúce sa dovolenosti právneho úkonu zákonom.

Záver

Stará rímsko-právna zásada hovorí, že kde niet žalobcu tam niet ani sudcu. Pracovnoprávne spory, ktorých riešenie sa dostane až pred súd, je málo. Aj napriek tomu, že právny úkon z pohľadu jeho absolútnej neplatnosti môže napadnúť ktokoľvek, kto má na tom záujem, tak sa autorovi nepodarilo nájsť súdny spor, ktorého predmetom sú ustanovenia o zmluvnej pokute v pracovnej zmluve alebo interných predpisoch, alebo ich vymáhania na súde. V praxi sa skôr stretávame so žalobami v súvislosti s neplatným ukončením pracovného pomeru ako so žalobami týkajúcich sa neplatnosti právnych úkonov z dôvodu zneužitia práva. Táto skutočnosť je spôsobená jednak neochotou a pasivitou samotných zamestnancov (v prípade pokračovania pracovného pomeru) ako aj bývalých zamestnancov riešiť vzniknuté situácie a sporné veci so zamestnávateľom vo všeobecnosti. Až v krajnom prípade sa tieto pracovnoprávne spory riešia súdnou cestou, a to z rôznych dôvodov ako napr. nákladov spojených s riešením pracovnoprávnych sporov, zdĺhavosť a náročnosť samotných súdnych konaní, problémy s výkonom súdnych rozhodnutí, ale aj obava z poskytnutia negatívneho pracovného posudku zo strany zamestnávateľa alebo referencie pre nového zamestnávateľa, prípadne iné postihy zo strany zamestnávateľa voči zamestnancovi. Ak by sme však zobrali do úvahy niektoré moderné trendy v súvislosti s vyšším právnym povedomím ako aj väčším využívaním právnych poradcov v súčasnosti, kedy každý má možnosť dať si posúdiť pracovnú zmluvu pred jej podpisom alebo iný pracovnoprávny dokument svojmu právnemu poradcovi ako aj s pohľadu uplatňovania zásady ignoratia iuris neminem excusat, tak by bolo zaujímavé sledovať súdny spor v takejto veci, a to predovšetkým z pohľadu, akoby súd skúmal a hodnotil zavinenie neplatnosti právneho úkonu. Každý subjekt právneho vzťahu, teda aj zamestnanec, je zodpovedný za svoje konanie a od týchto subjektov je

teda oprávnené požadovať aj určitú mieru opatrnosti a obozretnosti v súvislosti s ich konaním. Týmto by sa mnohým zamestnancom zobral vietor z plachiet v súvislosti s ich pasívnym postojom k riešeniu tejto absolútnej neplatnosti právnych úkonov – dohôd mimo rámec Zákonníka práce so zamestnávateľom, pretože by im odpadla ich tradičná odpoveď a zároveň ospravedlnenie, že oni právu nerozumejú a teda, že ani nemohli vedieť, že príslušná dohoda so zamestnávateľom je absolútne neplatná. Je možné predpokladať, že vzhľadom na ochrannú funkciu Zákonníka práce a obvyklý postup súdov v pracovnoprávnych sporoch, by príslušný súd mieru tejto zodpovednosti riešil rozdielne vo vzťahu medzi zamestnávateľom a zamestnancom, ale je dosť možné, že by mieru zodpovednosti posudzoval rôzne aj medzi zamestnancami samotnými napr. v nadväznosti na vzdelanie a pracovné zariadenie konkrétneho zamestnanca.

Účelom tohto príspevku je poukázať na niektoré pokusy a snahy zamestnávateľov, vrátane spôsobov, o zavádzanie zmluvných pokút do pracovnoprávnych dokumentov. Ďalej je účelom tohto príspevku aj snaha o vyzdvihnutie a zvýraznenie toho, že dojednania o zmluvných pokutách za porušenie práv a povinností z pracovnoprávneho vzťahu medzi zamestnancom a zamestnávateľom sú absolútne neplatné. V tejto súvislosti je však potrebné konštatovať, a to aj v nadväznosti na zavedenie dohody o peňažnej náhrade, že otázka zmluvných pokút sa postupne dostáva aj do pracovného práva a samotného Zákonníka práce. Potreba rozšírenia možností zabezpečenia rôznych práv a povinností ako na strane zamestnanca tak aj na strane zamestnávateľa, ako aj riešenie v súčasnosti absolútne neplatných dohôd o zmluvných pokutách v pracovnom práve, bude tým, čo prijme zákonodarcu k riešeniu tejto otázky. Pri riešení tejto otázky má zákonodarca viacero možností, ale najpravdepodobnejšia cesta bude tá, že vzhľadom na možnosti a záujmy zamestnávateľov inštitút zmluvnej pokuty a jeho úprava v pracovnom práve si svoje miesto nájde. Zákonodarca však v tejto súvislosti bude mať ťažkú úlohu nájsť hranice úpravy a uplatňovania tohto inštitútu v pracovnom práve v nadväznosti na potrebu zohľadnenia sociálnej a ochrannej funkcie pracovného práva ako aj Zákonníka práce.

JUDr. Jana Horváthová
Externý doktorand
Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika, Košice

Použitá literatúra

- *BARANCOVÁ, H.:* Slovenské a európske pracovné právo. Bratislava, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., 2004, ISBN 80-88931-32-0, 42s.
- BARANCOVÁ, H.: Zákonník práce - komentár. Bratislava, SPRINT, 2005, ISBN 80-89085-48-2, 47 - 48s., 195s.
- BLAHO, P. – LAZAR, J. – PRUSÁK, J.: Zákaz zneužitia práva. VI. Lubyho dni. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2001, ISBN 80-89047-00-9, 217s., 222s.
- BRÖSTL, A. – DOBROVIČOVÁ, G. – KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2004, ISBN 80-7097-559-8, 99s.

- ČEČOTOVÁ, V.: Dobré mravy v slovenskom súkromnom práve. Bratislava, Ing. Miroslav Mračko, EPOS, 2005, ISBN 80-8057-638-6, 133s.
- Galvas M. a kol.: Základy pracovního práva, obecná část, díl I., Brno, Masarykova univerzita v Brně, 1992, ISBN 80-210-0377-4, 55s.
- GERLOCH, A. – KYSELA, J. – KÜHN, Z. – WINTR, J. – TRYZNA, J. – MARŠÁLEK, P. – BERAN, P.: Teorie a praxe tvorby práva. Praha, ASPI, 2008, ISBN 978-80-7357-362-1, 137s.
- GERLOCH, A.: Teorie práva. Dobrá voda, Vydavatelství a nakladatelsvtí Aleš Čeněk, 2001, ISBN 80-86473-04-X.
- HANUŠ, L.: Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice. Praha, C. H. Beck, 2008, ISBN 978-80-7400-035-5.
- HENDRYCH, D. a kolektív.: Právnický slovník, 3. vydání, 2009. Dostupné na http://www.beck-online.cz/
- KNAPP, V.: Teorie práva. Praha, C.H.Beck, 1995, ISBN 80-7179-028-1, 184 - 185s.
- KOVÁČIKOVÁ, E.: Zákonník práce s komentárom k 1.9.2011. Žilina, Poradca s.r.o., 2011, ISSN 1335-1583.
- KRAJČO, J. – PREISINGER, J. – SUČANSKÁ, D.: Zákonník práce s komentárom. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2003, ISBN 80-89047-26-2.
- KURIL, M.: Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce: desať rokov aplikačnej praxe (2001-2011), Zborník vedeckých článkov z vedeckej konferencie konanej dňa 21. decembra 2011 na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte, Katedre pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, ISBN 978-80-7160-327-6.
- OVEČKOVÁ, O.: Zmluvná pokuta. Bratislava, IURA EDITION spol. s r.o., 2011, ISBN 978-80-8078-386-0, 31s.
- PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, ISBN 80-7160-146-2, 272s.
- PRUSÁK, J.: Zmluvný a zodpovednostný systém v súkromnom práve. III. Lubyho dni. Bratislava, Nadácia Štefana Lubyho, Právnická fakulta UK, 1995, ISBN 80-7160-073-3.
- SALAČ, J.: Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu, 2.vydání. Praha, C. H. Beck. 2004, ISBN 80-7179-914-9.
- Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky

Obmedzenie platieb v hotovosti na Slovensku a v krajinách EÚ

Viera Krajčová

Abstrakt

01. januára 2013 nadobudol účinnosť zákon č. 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti. Tento príspevok sa zaoberá jednotlivými ustanoveniami tohto zákona, ich významom, zámermi prijatia tohto zákona. Okrem vymedzenia ustanovení zákona o obmedzení platieb v hotovosti v Slovenskej republike sa taktiež uvádza obmedzenia hotovostných platieb v krajinách EÚ ako aj v niektorých tretích krajinách.

Kľúčové slová

platba, hotovosť, obmedzenie, boj proti daňovým podvodom

Abstract

On January 1st, 2013, Act no. 394/2012 Coll. of restrictions on cash payments entered into force. This contribution deals with the specific provisions of this Act, the meaning, the intention to approval of this Act. In addition to the definition of restrictions of cash payments in the Slovak Republic,this contribution also specifies restrictions on cash payments in the EU countries as well as in some third countries.

Keywords

payment, cash, restriction, the attack against tax fraud

Úvod

Predkladaný príspevok je venovaný zákonu, ktorý nadobudol účinnosť na začiatku roka 2013, ktorý obmedzuje fyzické osoby, fyzické osoby podnikateľov a právnické osoby pri realizácii platieb v hotovosti.

Úvodom príspevok poukazuje na motívy, na základe ktorých bol zákon prijatý, zámery zákonodarcu a očakávane výsledky. Následne sa príspevok zameriava na vymedzenie platby v hotovosti a limity jednotlivých obmedzení, ako aj na negatívne vymedzenie pôsobnosti, nakoľko obmedzenie všetkých platieb, ktoré prekračujú stanovený limit nie je možné.

V závere príspevku je uvedená prehľadná tabuľka, ktorá obsahuje obmedzenia v jednotlivých krajinách Európskej únie, ako aj v niektorých tretích krajinách.

Motívy prijatia

Dňa 01.01.2013 nadobudol účinnosť zákon č. 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti (ďalej len „zákon“). Zákon je jedným z výstupov predpokladaným uznesením vlády 235/2012 Z. z., ktorým bol schválený Akčný plán boja proti daňovým podvodom pre roky 2012 – 2016, ktorý zavádza systém postupných krokov na obmedzenie, resp. zamedzenie daňovým podvodom a daňovým únikom.

V Slovenskej republike existuje rozsiahly hotovostný platobný styk, ktorý je súčasťou bežného života. Na existencii hotovostného platobného styku samozrejme nie je nič zlé, ale v súvislosti s existenciou hotovostných platieb sa vyskytujú mnohé prípady, kedy aj legálne podnikajúce daňové subjekty čiastočne „optimalizujú“ svoju daňovú povinnosť napr. vystavovaním fiktívnych faktúr. Prijatie zákona o obmedzení platieb v hotovosti sa má zabrániť fiktívnemu vystavovaniu príjmových a výdavkových dokladov bez reálneho toku finančných prostriedkov, „kreatívnemu účtovníctvu“ pre „úpravu základu dane. Zároveň je zámerom tohto zákona zlepšiť prehľad daňového úradu o aktivitách podnikateľov a zamerať sa na podozrivé operácie. Najväčšie škody vznikajú v súvislosti s fiktívnymi platbami pri uplatňovaní si nadmerných odpočtov.

Zákonné obmedzenia

V zmysle zákona sa „platbou v hotovosti rozumie odovzdanie bankoviek alebo mincí v hotovosti v mene euro alebo bankoviek alebo mincí v hotovosti v inej mene odovzdávajúcim a prijatie tejto hotovosti príjemcom.“

Obmedzenie platieb v hotovosti je obmedzené limitom pri prekročení ktorého, je subjekt povinný vykonať platbu bezhotovostným spôsobom. Toto obmedzenie je diverzované podľa toho, či platba v hotovosti prebieha medzi fyzickými osobami nepodnikateľmi alebo či prebieha medzi právnickými osobami alebo fyzickými osobami nepodnikateľmi. V zmysle uvedeného je podľa ustanovenia § 4 zákona je pre fyzickú osobu nepodnikateľa zakázané odovzdať alebo prijať platbu v hotovosti, ktorá prevyšuje sumu 15.000,00 EUR a pre fyzickú osobu podnikateľa alebo právnickú osobu zakázané odovzdať alebo prijať platbu v hotovosti, ktorá prevyšuje sumu 5.000,00 EUR.[1]

Ustanovenia zákona vzťahujú nielen na územie Slovenskej republika, ale jeho účinnosť je rozšírená aj na odovzdanie platby v cudzine odovzdávajúcim, za predpokladu ak toto odovzdanie súvisí s plnením uskutočneným na území Slovenskej republiky, ak odovzdávajúci má v Slovenskej republike trvalý pobyt, prechodný pobyt, tolerovaný pobyt, sídlo, prevádzkareň alebo miesto podnikania ako aj na prijatie hotovosti v cudzine príjemcom, ktoré súvisí s plnením uskutočneným na území Slovenskej republiky, ak príjemca má v Slovenskej republike trvalý pobyt, prechodný pobyt, tolerovaný pobyt, sídlo, prevádzkareň alebo miesto podnikania.

Porušenie ustanovení zákona však nezakladá neplatnosť právneho úkony, plnením ktorého bola odovzdaná alebo prijatá platba v hotovosti.

Negatívne vymedzenie pôsobnosti zákona

Obmedzenie, resp. zákaz odovzdať alebo prijať platbu v hotovosti, ktorá prevyšuje 5.000,00 EUR, resp. 15.000,00 EUR sa nevzťahuje na nasledovné platby:

a) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri poskytovaní platobných služieb, poštových služieb a poštového platobného styku;

[1] Hodnotou platby v hotovosti v inej mene, ako je mena euro, je nominálna hodnota bankoviek a mincí prepočítaná na eurá referenčným výmenným kurzom určeným a vyhláseným Európskou centrálnou bankou alebo Národnou bankou Slovenska, ktorý je platný v deň predchádzajúci dňu platby v hotovosti.

Podľa ustanovenia § 2 ods. 1 zákona č. 492/2009 Z. z. o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov sa platobnou službou rozumie

- vklad finančných prostriedkov v hotovosti na platobný účet a vykonávanie všetkých úkonov súvisiacich s vedením platobného účtu,
- výber finančných prostriedkov v hotovosti z platobného účtu a vykonávanie všetkých úkonov súvisiacich s vedením platobného účtu,
- vykonávanie platobných operácií vrátane prevodu finančných prostriedkov z platobného účtu alebo na platobný účet vedený u poskytovateľa platobných služieb úhradou, prostredníctvom platobnej karty alebo iného platobného prostriedku, inkasom,
- vykonávanie platobných operácií z úveru poskytnutého používateľovi platobných služieb formou povoleného prečerpania platobného účtu, a to úhradou, prostredníctvom platobnej karty alebo iného platobného prostriedku, inkasom, alebo formou úverového rámca prostredníctvom platobnej karty alebo iného platobného prostriedku,
- poukazovanie peňazí,
- vykonávanie platobných operácií, pri ktorých sa súhlas platiteľa s vykonaním platobnej operácie udeľuje prostredníctvom akéhokoľvek telekomunikačného zariadenia, digitálneho zariadenia alebo zariadenia informačných technológií a platba sa vykoná prevádzkovateľovi telekomunikácií, prevádzkovateľovi systému informačných technológií alebo siete, ktorý koná iba ako sprostredkovateľ medzi používateľom platobných služieb a dodávateľom tovaru a služieb,
- vydávanie alebo prijímanie platobnej karty alebo iného platobného prostriedku.

V zmysle zákona č. 324/2011 Z. z. o poštových službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov poštovými službami sú služby poskytované na účely dodania poštovej zásielky, a to vybranie a distribúcia poštovej zásielky a poštovým platobným stykom je dodanie peňazí podľa údajov v poukaze poštového platobného styku poukázaných odosielateľom adresátovi na výplatu v hotovosti alebo sprostredkovaním pripísania na bankový účet.

b) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri prevádzkovaní zmenárenskej činnosti, ktorou je v zmysle zákona 202/1995 Z. z. Devízový zákon a zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov vykonávanie obchodov s devízovými hodnotami, ktorých predmetom je nákup peňažných prostriedkov v cudzej mene za eurá v hotovosti alebo predaj peňažných prostriedkov v cudzej mene za eurá v hotovosti,

c) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri spracovávaní bankoviek a mincí,

d) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri preprave bankoviek a mincí,

e) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri predaji alebo výmene bankoviek alebo mincí vrátane výmeny slovenských korún za eurá v hotovosti Národnou bankou Slovenska,

f) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri správe daní podľa zákona 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmeny a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;

g) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté v súvislosti s uplatňovaním colných predpisov,

h) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté v čase krízovej situácie, vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu, núdzového stavu a mimoriadnej situácie,

i) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté v súvislosti so súdnym konaním, v súvislosti s notárskou úschovou peňazí, pri exekúcii alebo výkone rozhodnutia,

j) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté v cudzine, ak

   i. platba v hotovosti súvisí so zabezpečovaním plnenia úloh ozbrojených síl mimo územia Slovenskej republiky, so zabezpečovaním výkonu činnosti a plnenia úloh zastupiteľských úradov Slovenskej republiky, so zabezpečovaním plnenia úloh Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri medzinárodnej leteckej preprave ústavných činiteľov, významných predstaviteľov štátnych orgánov a pri vykonávaní medzinárodných letov štátnych lietadiel v policajných službách alebo so zabezpečovaním plnenia úloh v rámci zahraničnej rozvojovej spolupráce, alebo

   ii. právo štátu, v ktorom má byť platba v hotovosti odovzdaná alebo prijatá, zakazuje odovzdať alebo prijať túto platbu inak ako v hotovosti,

k) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri plnení úloh podľa zákona č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov,

l) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri výkone sociálneho poistenia,

m) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté pri plnení úloh Slovenskou informačnou službou,

n) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté v súvislosti so zabezpečovaním ochrany utajovaných skutočností,

o) platby v hotovosti odovzdané alebo prijaté odovzdávajúcim alebo príjemcom, ak povinnosť odovzdať alebo prijať platbu v hotovosti ustanovuje osobitný predpis ako napríklad zákon č. 191/1950 zmenkový a šekový v znení neskorších predpisov, 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Porušenie zákona

Porušenia zákona, resp. priestupku sa dopustí ten, kto odovzdá alebo príjme platbu v hotovosti v rozpore so zákazom uloženým zákonom. Za priestupok je možné uložiť pokutu do výšky 10.000,00 eur. Právnická osoba a podnikateľ sa porušením zákazu odovzdať alebo prijať platbu v hotovosti nad stanovenú sumu dopustí správneho deliktu, za ktorý jej môže byť uložená pokuta až do 150.000,00 eur.

Priestupky, ako aj správne delikty prejednáva príslušný daňový úrad a colný úrad.

Obmedzenia v krajinách EÚ a v tretích krajinách

Krajina	Obmedzenia	
	Fyzické osoby	Právnické osoby
Slovensko	15.000,00 eur	5.000,00 eur
Rakúsko	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Veľká Británia	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Česko	350.000,00 czk	350.000,00 czk
Francúzsko	3.000,00 eur	3.000,00 eur
Belgicko	bez obmedzenia	5.000,00 eur
Dánsko	10.000,00 DKR	10.000,00 DKR
Cyprus	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Malta	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Nemecko	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Španielsko	2.500,00 eur	2.500,00 eur
Švédsko	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Holandsko	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Fínsko	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Luxembursko	bez obmedzenia	bez obmedzenia
Taliansko	1.000.00 eur	1.000.00 eur
Bulharsko	15.000 BGN	15.000 BGN
Rusko	bez obmedzenia	100.000 RUR
Turecko	Cca 3.400 eur	Cca 3.400 eur

Viera Krajčová
interný doktorand
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Použitá literatúra

- Zákon č. 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti
- Dôvodová správa k zákonu 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti
- Zákon č. 492/2009 Z. z. o platobných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 324/2011 Z. z. o poštových službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Neplatnosť uznesení valného zhromaždenia

Juraj Gedra

Abstrakt

Článok analyzuje neplatnosť uznesení valného zhromaždenia akciovej spoločnosti a okrajovo aj spoločnosti s ručením obmedzeným, podmienky uplatnenia neplatnosti uznesenia valného zhormaždenia a súvisiace práva spoločníka alebo akcionára spoločnosti v súvislosti s neplatnosťou uznesenia valného zhromaždenia. Pri písaní článku som sa snažil čerpať z viacerých zdrojov, a to domácich aj zahraničných. Primárnym zdrojom pre mňa boli právne predpisy Slovenskej republiky. Narazil som tiež na niekoľko odborných článkov, ktoré som pri príprave článku využil. Neopomenul som ani poukazy na existujúcu judikatúru.

Kľúčové slová

uznesenie valného zhormaždenia, spoločnosť s ručením obmedzeným, akciová spoločnosť, neplatnosť

Abstract

The article represents the characteristics of the nullity of the resolutions of the general meeting of the joint stock company and marginally limited liability company, conditions on application of the nullity of the resolution of the general meeting and related rights of the shareholder in connection with nullity of the resolution of the general meeting. Within the process of drafting of this article, I have tried to use several domestic and foreign sources. One of my significant sources was naturally the legislation of the Slovak Republic. Furthermore, I came across some expert articles, dealing with the subject matter of my article. I have not ignored references to case law either.

Key words

resolution of the general meeting, limited liability company, joint stock company, nullity

ÚVOD

Článok sa zaoberá neplatnosťou uznesenia valného zhromaždenia, návrhom na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia súdom, zákonom predpokladanými podmienkami a možnosťami uplatňovania tohto práva akcionára (spoločníka), postupom pri jeho uplatňovaní, platnú právnu úpravu a ustálenú judikatúru. Pri písaní článku som vychádzal z aktuálne platnej právnej úpravy, ktorú dotvára judikatúra Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Článok poukazuje taktiež na judikatúru Najvyššieho súdu Českej republiky.

1 VALNÉ ZHROMAŽDENIE SPOLOČNOSTI S RUČENÍM OBMEDZENÝM A AKCIOVEJ SPOLOČNOSTI A JEHO PÔSOBNOSŤ

V zmysle príslušných ustanovení Obchodného zákonníka je valné zhromaždenia najvyšším orgánom tak spoločnosti s ručením obmedzeným, ako aj akciovej spoločnosti. V spoločnosti s ručením obmedzeným je valné zhromaždenie tvorené všetkými spoločníkmi, pričom jeho pôsobnosť je vymedzená v § 125 Obchodného zákonníka. Odsek 1 uvedeného ustanovenia obsahuje výpočet jednotlivých kompetencií. Okrem toho, podľa ods. 2 a 3, pokiaľ spoločenská zmluva, prípadne stanovy neurčujú inak, rozhoduje valné zhromaždenie je oprávnené rozhodovať aj o vymenovaní a odvolaní prokuristu, ak spoločenská zmluva, prípadne stanovy neurčujú inak, a tiež si môže vyhradiť rozhodovanie vecí, ktoré inak patria do pôsobnosti iných orgánov spoločnosti.

V akciovej spoločnosti tvoria valné zhromaždenie všetci akcionári akciovej spoločnosti. Ide o orgán, ktorý má kolektívnu povahu, s výnimkou prípadu akciovej spoločnosti s jediným akcionárom, kedy tento vykonáva pôsobnosť valného zhromaždenia v zmysle ustanovenia § 190 Obchodného zákonníka. „Valné zhromaždenie je teda orgánom najvyšším, nie však štatutárnym, resp. všeobecne exekutívnym. Z jeho postavenia najvyššieho orgánu plynie, že je mu zverené rozhodovanie o zásadných a významných otázkach života spoločnosti a udeľovanie záväzných príkazov predstavenstvu a dozornej rade. Zároveň sa jedná aj o orgán vo svojej podstate kontrolný, pretože práve na zasadnutí valného zhromaždenia realizujú akcionári svoje právo kontroly spoločnosti a jej orgánov. Na druhej strane neprináleží valnému zhromaždeniu priebežná kontrola plnenia jednotlivých pokynov (uvedené patrí do pôsobnosti dozornej rady), pretože valné zhromaždenie nezasadá nepretržite, ale schádza sa na periodicky sa opakujúcich jednotlivých zasadaniach.“[1]

Okruh vecí, o ktorých môže valné zhromaždenie akciovej spoločnosti rozhodovať vymedzuje zákon a stanovy akciovej spoločnosti. Vzhľadom na to, že pôsobnosť valného zhromaždenia je vymedzená zákonom, nie je možné zveriť otázky, ktoré zákon zveruje valnému zhromaždeniu, inému orgánu spoločnosti. Takéto ustanovenie stanov by bolo v rozpore s kogentnými ustanoveniami zákona a preto by bolo neplatné, a to absolútne. Naopak je však prípustné, a stanovy môžu určiť, že o určitých otázkach, ktoré zákon zveruje do pôsobnosti iných orgánov spoločnosti bude rozhodovať valné zhromaždenie.

V zmysle ustanovenia § 187 ods. 1 Obchodného zákonníka patrí do pôsobnosti valného zhromaždenia najmä:
a) zmena stanov, ak zákon neustanovuje inak,
b) rozhodnutie o zvýšení a znížení základného imania, o poverení predstavenstva zvýšiť základné imanie podľa § 210 Obchodného zákonníka a vydanie prioritných dlhopisov alebo vymeniteľných dlhopisov,
c) voľba a odvolanie členov predstavenstva, pokiaľ stanovy neurčujú, že ich volí a odvoláva dozorná rada (§ 194 ods. 1 Obchodného zákonníka),
d) voľba a odvolanie členov dozornej rady a iných orgánov určených stanovami, s výnimkou členov dozornej rady volených a odvolávaných podľa § 200 Obchodného zákonníka, teda tých volených zamestnancami,

[1]Dvořák, T.: Akciová společnost a Evropská společnost, s. 391

e) schválenie riadnej individuálnej účtovnej závierky a mimoriadnej individuálnej účtovnej závierky, rozhodnutie o rozdelení zisku alebo úhrade strát a určení tantiém,
f) rozhodnutie o premene akcií vydaných ako listinné cenné papiere na zaknihované cenné papiere a naopak,
g) rozhodnutie o zrušení spoločnosti a o zmene právnej formy,
h) rozhodnutie o skončení obchodovania s akciami spoločnosti na burze a rozhodnutie o tom, že spoločnosť prestáva byť verejnou akciovou spoločnosťou,
i) schvaľovanie pravidiel odmeňovania členov orgánov spoločnosti, ak stanovy neurčia, že pravidlá odmeňovania schvaľuje dozorná rada,
j) rozhodovanie o schválení zmluvy o prevode podniku alebo zmluvy o prevode časti podniku,
k) rozhodnutie o ďalších otázkach, ktoré zákon alebo stanovy zahŕňajú do pôsobnosti valného zhromaždenia.

Takto vymedzená zákonná pôsobnosť valného zhromaždenia je obligatórna. Fakultatívne rozšírenie pôsobnosti valného zhromaždenia musí byť vykonané stanovami dostatočne určitým spôsobom, valné zhromaždenie spoločnosti nie je oprávnené bez pôsobnosti vymedzenej zákonom alebo stanovami, rozhodnúť o otázke „ad hoc" prisvojenej (na rozdiel od § 125 ods. 3 v spoločnosti s ručením obmedzeným).

Tvorba vôle spoločnosti na valnom zhromaždení je vymedzená ustanovením § 186 Obchodného zákonníka, v zmysle ktorého „*valné zhromaždenie rozhoduje väčšinou hlasov prítomných akcionárov, pokiaľ tento zákon alebo stanovy nevyžadujú inú väčšinu*". Právna úprava teda neprihliada na počet akcionárov, ktorí sa zúčastnili valného zhromaždenia. Pri prezentácii akcionárov nie je relevantný počet akcionárov, ktorí sa valného zhromaždenia zúčastňujú a teda nepreveruje sa skutočnosť, či je splnená podmienka uznášaniaschopnosti. (...) V zmysle prechodného ustanovenia § 768c ods. 15 Obchodného zákonníka sa stali ipso iure neplatné tie ustanovenia stanov, ktoré určovali podmienku uznášaniaschopnosti a následne nadväzovali na inštitút náhradného valného zhromaždenia. Uvedené súvisí aj s požiadavkou hospodárnosti pri zvolávaní valného zhromaždenia, najmä pri spoločnostiach podliehajúcich úprave smernice o výkone niektorých práv akcionára č. 2007/36/ES.[2] Zákon špecifikuje spôsob rozhodovania týkajúci sa hlasov, ktoré sa viažu na určité akcie v určitých situáciách.[3] Zároveň zakazuje vymedzené dohody týkajúce sa hlasovania na valnom zhromaždení.[4]

[2]Patakyová M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 3 vydanie, s. 556

[3]§ 186 ods. 2 a 3 Obchodného zákonníka: (2) Na rozhodnutie valného zhromaždenia o zmene práv spojených s niektorým druhom akcií a o obmedzení prevoditeľnosti akcií na meno sa vyžaduje aj súhlas dvojtretinovej väčšiny hlasov akcionárov, ktorí vlastnia tieto akcie. Stanovy môžu určiť vyšší počet hlasov akcionárov, ktorí majú tieto akcie, potrebný na prijatie uznesenia valného zhromaždenia. (3) Pri hlasovaní na valnom zhromaždení sa neprihliada na akcie, s ktorými akcionár nemôže vykonávať hlasovacie právo.

[4]168a Obchodného zákonníka: (1) Zakázané sú dohody, ktorými sa akcionár zaväzuje voči spoločnosti alebo niektorému z jej orgánov, alebo členovi jej orgánov
a) dodržovať pri hlasovaní pokyny spoločnosti alebo niektorého z jej orgánov o tom, ako má hlasovať,
b) hlasovať za návrhy predkladané orgánmi spoločnosti alebo
c) uplatniť hlasovacie právo určitým spôsobom, alebo nehlasovať ako protiplnenie za výhody poskytnuté spoločnosťou.
(2) Ustanovenia stanov, ktoré zaväzujú akcionára k postupu podľa odseku 1, sú neplatné.

Spôsob rozhodovania valného zhromaždenia závisí od otázky, o ktorej valné zhromaždenie rozhoduje. Podľa ustanovenia § 187 ods. 2 Obchodného zákonníka: „*Na schválenie rozhodnutia valného zhromaždenia o zmene stanov, zvýšení alebo znížení základného imania, o poverení predstavenstva na zvýšenie základného imania podľa § 210, vydaní prioritných dlhopisov alebo vymeniteľných dlhopisov, zrušení spoločnosti alebo zmene právnej formy je potrebná dvojtretinová väčšina hlasov prítomných akcionárov a musí sa o tom vyhotoviť notárska zápisnica. Dvojtretinová väčšina hlasov prítomných akcionárov je potrebná aj na schválenie rozhodnutia valného zhromaždenia o skončení obchodovania na burze s akciami spoločnosti a rozhodnutia valného zhromaždenia, že spoločnosť prestáva byť verejnou akciovou spoločnosťou a stáva sa súkromnou akciovou spoločnosťou. Stanovy môžu určiť vyšší počet hlasov potrebných na prijatie uznesenia valného zhromaždenia*.“

Pri spoločnosti s ručením obmedzeným je spôsob prijímania uznesení na valnom zhromaždení upravený v § 127 a nasl. Obchodného zákonníka, podľa ktorého "*valné zhromaždenie je schopné uznášania, ak sú prítomní spoločníci, ktorí majú aspoň polovicu všetkých hlasov, ak spoločenská zmluva neurčuje inak. Počet hlasov každého spoločníka sa určuje pomerom hodnoty jeho vkladu k výške základného imania spoločnosti, ak spoločenská zmluva neurčuje iný počet hlasov.*
Valné zhromaždenie rozhoduje prostou väčšinou hlasov prítomných spoločníkov, ak zákon alebo spoločenská zmluva nevyžaduje vyšší počet hlasov."

2 UZNESENIE VALNÉHO ZHROMAŽDENIA, JEHO PLATNOSŤ A ÚČINNOSŤ

Výsledok rozhodovacieho procesu valného zhromaždenia o otázkach obsiahnutých v bodoch jeho programu má svoje formálne vyjadrenie v uznesení valného zhromaždenia. Na právnu povahu uznesenia valného zhromaždenia do dnešného dňa neexistuje jednotný názor. Dodes teda nie je jednotne ustálené, či uznesenie valného zhromaždenia je právnym úkonom alebo nie je právnym úkonom.

Na jednej strane stoja zástancovia názoru, ktorí tvrdia, že uznesenie valného zhromaždenia je právnym úkonom. Podľa zástancov[5] tohto právneho názoru „aj uznesenie valného zhromaždenia je právny úkon a predpisy § 34 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (v ďalšom texte len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“) sa vzťahujú aj na toto uznesenie.“[6] Prípadný rozpor uznesenia valného zhromaždenia s právnymi predpismi, spoločenskou zmluvou alebo stanovami zakladá dôvod pre relatívnu neplatnosť, rozhodnutie o ktorej je v kompetencii súdu.[7] Ďalej uvádzajú: „Uznesením prejavuje valné zhromaždenie voči ďalšiemu subjektu právne relevantným spôsobom vôľu spoločnosti. (...) To sú prípady, keď uznesenie valného zhromaždenia napĺňa všetky znaky právneho úkonu. Je tu vôľa, ktorá je prejavená a vyvoláva ako svoj bezprostredný účinok vznik, zmenu alebo zánik práv a povinností ďalších osôb. Na to, aby spoločnosť takéto právne účinky prostredníctvom uznesenia valného zhromaždenia mohla vyvolať, je špeciálnymi ustanoveniami založená pôsobnosť

[5]Napr. Pokorná a Eliáš
[6]Eliáš, K.: Kurs obchodního práva. Právnické osoby jako podnikatelé. Praha 1995, s. 127
[7]Vozár, J.: K niektorým problémom uznesenia valného zhromaţdenia. In: Právny obzor č.1/2001, s. 45 - 46

valného zhromaždenia vôľu spoločnosti nielen vytvoriť, ale aj prejaviť."[8] Ďalším argumentom potvrdzujúcim to tvrdenie má byť skutočnosť, že charakter právnej úpravy pôsobnosti valného zhromaždenia oprávneného tvoriť vôľu spoločnosti a súčasne ju aj prejaviť, pričom táto právna úprava vo vzťahu k ustanoveniam § 20 OZ a § 13 OBZ predstavuje osobitnú právnu úpravu – lex specialis.[9]

Jeden z argumentov nadväzuje na samotný inštitút neplatnosti, pretože skutočnosť, že Obchodný zákonník obsahuje úpravu neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia v § 131, je poukázaním na to, že zákon nakladá s uznesením valného zhromaždenia ako s právnym úkonom, na čo odkazuje vo svojich dielach najmä Pelikánová, ktorá navyše zdôrazňuje, že „nemá význam hovoriť o neplatnosti púheho rozhodnutia – neplatný môže byť právny úkon."[10] Súčasne zastáva názor, že uznesenie ako rozhodovací akt spoločnosti má aj niektoré znaky právneho úkonu, je právnym aktom spoločnosti, ako aj právnym úkonom jej spoločníkov.[11] Vzhľadom na vyššie uvedené v zásade neodmieta názor, že uznesenie valného zhromaždenia nie je právny úkon, len na danú problematiku nazerá z iného uhla pohľadu.

Najčastejším je však názor, že uznesenie valného zhromaždenia nie je právnym úkonom, ale inou právnou skutočnosťou. Tento právny názor je opieraný o dva zásadné argumenty: (i) valné zhromaždenie kapitálovej spoločnosti nie je oprávnené prejaviť jej vôľu relevantným spôsobom, (ii) úprava neplatnosti uznesení valného zhromaždenia je špeciálnou úpravou.[12]

Tieto názory zároveň negujú tvrdenia, ktoré uznesenie považujú za právny úkon spoločníkov, resp. akcionárov spoločnosti, z dôvodu, že uznesenie valného zhromaždenia nie je prijímané spoločníkmi, resp. akcionármi ako fyzickými alebo právnickými osobami, ale je prijímané valným zhromaždením ako orgánom spoločnosti, ktoré nepredstavuje len neformálne zoskupenie spoločníkov a ktorého vôľa nemôže byť stotožňovaná s konaním jeho jednotlivých členov, ktorí sa len zákonom ustanoveným spôsobom podieľajú na konštituovaní takéhoto orgánu a jeho samotnej vôle. Valné zhromaždenie však nie je orgánom, ktorému prináleží oprávnenie prejavovať vôľu spoločnosti navonok, a teda jeho uznesenie nemôže byť považované za právny úkon.[13]

„Do ďalšej skupiny patria názory posudzujúce uznesenia valného zhromaždenia tým spôsobom, že sa nejedná o právny úkon, ale o rozhodovací akt spoločnosti vykazujúci určité znaky právneho úkonu, resp. že sa jedná o rozhodnutie, právny akt spoločnosti a súčasne aj o právny úkon jednotlivých spoločníkov. Pre úplnosť je vhodné poukázať aj na opačné stanovisko zastávajúce názor, že hlasovanie na valnom zhromaždení nie je právnym úkonom."[14]

K uvedenému zaujala stanovisko a súdna prax, a to také, že sa priklonila k názorom, ktoré uznesenie valného zhromaždenia za právny úkon podľa Občianskeho zákonníka

[8]Eliáš, K.: K právní povaze usnesení valné hromady. Právní rozhledy č. 12/1999, s. 625
[9]Pokorná, J.: Několik úvah k právní povaze usnesení valné hromady. Právní rozhledy č. 12/1999, s. 634
[10]Pelikánová, I. : Komentář k obchodnímu zákonníku. Praha 1998, s. 475
[11]Pelikánová, I. a kol. : Obchodní právo. Praha 1999, s. 308
[12]Eliáš, K.: Akciová společnost. Praha 2000, s. 232
[13]Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. : Obchodní zákoník. Komentář. Praha 2009, s. 418
[14]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie , s. 394

a Obchodného zákonníka nepovažujú, nakoľko za právnické osoby môžu robiť právne úkony len štatutárne orgány alebo členovia štatutárnych orgánov. Vychádzajúc z uvedeného názoru, nemožno valné zhromaždenie považovať za orgán, ktorý by bol spôsobilý robiť v mene spoločnosti právne úkony. Najvyšší súd Slovenskej republiky v tejto súvislosti (obdobne ako Najvyšší súd Českej republiky) judikoval: „*Podľa názoru dovolacieho súdu uznesenie valného zhromaždenia nie je právnym úkonom. Je nepochybné, že právne úkony môžu robiť len subjekty, ktoré majú spôsobilosť mať práva a povinnosti. (...)Orgány spoločnosti nemajú spôsobilosť mať práva a povinnosti. Nemá ju valné zhromaždenie, ani predstavenstvo, ani dozorná rada. (...) Uznesenie valného zhromaždenia je výsledkom procesu tvorby kolektívnej vôle obchodnej spoločnosti a je záväzné pre ostatné orgány akciovej spoločnosti. Právnym úkonom sa vôľa stane až tým, že ju spoločnosť navonok prejaví. Navonok ju však neprejavuje valné zhromaždenie, ale orgány, prostredníctvom ktorých akciová spoločnosť koná. Pri akciovej spoločnosti je to predstavenstvo. To tiež však nemá spôsobilosť na právne úkony. Jeho konanie nie je právnym úkonom predstavenstva, ale úkonom spoločnosti. Je nepochybné, že z uznesenia valného zhromaždenia vznikajú právne následky. Právne následky však vznikajú nielen z právnych úkonov, ale aj z iných skutočností, s ktorými zákon spája následky (§ 2 ods. 1 OZ). Uznesenie valného zhromaždenia je takouto skutočnosťou. Napokon, ak by sa uznesenie valného zhromaždenia považovalo za právny úkon, muselo by byť vždy neplatné podľa § 38 OZ. Bol by to právny úkon urobený niekým, kto nemá spôsobilosť na právne úkony. Ustanovenie § 131 a § 183 OBZ nezakladá absolútnu ani relatívnu neplatnosť právnych úkonov. Neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia sa preto nemožno dovolávať podľa §38 a nasl. OZ upravujúcich neplatnosť právnych úkonov, ale len podľa uvedených ustanovení Obchodného zákonníka. Vyslovenie neplatnosti môžu v určenej lehote žiadať len osoby v nich vymenované*.“[15]

Tak ako sú stanovy považované za zmluvu sui generis, aj rozhodnutia orgánov spoločnosti podľa rozhodnutí ESD majú svoj zmluvný základ, a to predovšetkým orgánu najvyššieho, t. j. valného zhromaždenia. Pokiaľ má rozhodnutie valného zhromaždenia „schopnosť“ vyvolávať účinky voči tretím osobám, má náležitosti právneho úkonu (§ 34 Občianskeho zákonníka), prejav vôle štatutárnymi orgánmi sa nevyžaduje.[16]

Vo väčšine prípadov je uznesenie valného zhromaždenia účinné momentom jeho schválenia. Účinnosť je podmienená platnosťou uznesenia. Uznesenie je platné, pokiaľ je v súlade s právnymi predpismi, spoločenskou zmluvou a stanovami a nadobúda platnosť okamžite, jeho prijatím. Účinné môže byť tiež okamihom jeho schválenia alebo neskorším momentom, ktorý je v uznesení určený ako okamih jeho účinnosti. Uznesenie však nemôže byť účinné spätne[17].

3 NEPLATNOSŤ UZNESENIA VALNÉHO ZHROMAŽDENIA A SÚVISIACA SÚDNA OCHRANA

Rozdielnosť názorov týkajúcich sa povahy uznesenia valného zhromaždenia, a teda či toto je alebo nie je právnym úkonom, majú vplyv aj na určovanie neplatnosti takéhoto uznesenia. Vzhľadom na uvedené je nejednotný aj názor týkajúci sa neplatnosti

[15]Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 21. októbra 1999, sp. zn. 4 Obdo 22/98
[16]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie , s. 560
[17]Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 16.06.1996, sp. zn. 2Odon 25/96

uznesenia valného zhromaždenia. S prihliadnutím na rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 4Odbo 22/98 sa čiastočne vyriešila otázka, či je možné na neplatnosť uznesení valného zhromaždenia aplikovať ustanovenia o absolútnej a relatívnej neplatnosti právnych úkonov podľa Občianskeho zákonníka. Uvedené rozhodnutie ustanovilo, že právna úprava neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia podľa ustanovenia § 131 Obchodného zákonníka má povahu špeciálnej právnej úpravy, a teda nemožno postupovať podľa ustanovení Občianskeho zákonníka.

Pokiaľ ide o neplatnosť či už právnych úkonov alebo aj iných právnych skutočností, teória dospela k názoru, že „v prípadoch, keď prichádza neplatnosť ako taká do úvahy, rozlišuje sa medzi právnymi aktmi, ktoré sú neplatné ipso iure a medzi právnymi aktmi, u ktorých sa vyžaduje vyhlásenie (deklarácia) ich neplatnosti.“[18] Deklarácia neplatnosti, ako je uvedené v predchádzajúcej vete je požadovaná, aj pokiaľ ide o uznesenia valného zhromaždenia, ktorých neplatnosť musí určiť súd s účinkami ex tunc. V opačnom prípade, ak v zákonom stanovenej lehote návrh na vyslovenie neplatnosti uznesenia na súd podaný nebude, dôjde ku konvalidácii vád uznesenia, ktoré sa následne bude považovať za platné.

Ustanovenie o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia akciovej spoločnosti sa nachádza v paragrafe 183, ktorý ustanovuje, že: „*O vyhlásení rozhodnutia valného zhromaždenia za neplatné platia obdobne ustanovenia § 131. Akcionár, ktorý sa zúčastnil valného zhromaždenia, sa môže domáhať práva podľa § 131 ods. 1 iba ak podal protest do zápisnice z valného zhromaždenia*.“ Ide o odkazovaciu právnu normu, ktorá odkazuje na ustanovenia o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti s ručením obmedzeným. V zmysle zmieneného ustanovenia § 131 Obchodného zákonníka: „*(1) Každý spoločník, konateľ, likvidátor, správca konkurznej podstaty, vyrovnávací správca alebo člen dozornej rady môže podať návrh na súd na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, ak je v rozpore so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo so stanovami. Rovnaké právo má aj bývalý spoločník alebo konateľ, ak sa ho uznesenie valného zhromaždenia týka. Toto právo však zanikne, ak ho oprávnená osoba neuplatní do troch mesiacov od prijatia uznesenia valného zhromaždenia alebo ak valné zhromaždenie nebolo riadne zvolané, odo dňa, keď sa mohla o uznesení dozvedieť. (2) Súd môže na návrh spoločníka určiť neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia, len ak porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha. (3) V konaní konajú za spoločnosť konatelia; ak sú však účastníkmi konania sami konatelia, zastupuje spoločnosť určený člen (členovia) dozornej rady. Ak žalujú tak konatelia, ako aj členovia dozornej rady, alebo ak nie je dozorná rada zriadená, určí zástupcu spoločnosti valné zhromaždenie. Ak tak neurobí do troch mesiacov od doručenia žaloby spoločnosti, ustanoví súd spoločnosti opatrovníka. (4) Neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti sa netýka práv nadobudnutých v dobrej viere tretími osobami. V pochybnostiach platí, že tretie osoby nadobudli práva v dobrej viere. (5) Právoplatné rozhodnutie súdu podľa odseku 1 je záväzné pre každého*.“

Z citovaných ustanovení Obchodného zákonníka, tak môžeme odvodiť základné podmienky, ktoré musia byť splnené, aby mohla byť neplatnosť uznesenia valného

[18]Salač, J.: K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravmi, Právník č. 2/99, s. 130

zhromaždenia uplatnená na súde. Sú to:

1 Rozpornosť uznesenia so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo so stanovami;
2 Aktívna legitimácia;
3 Pasívna legitimácia;
4 Lehota na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia;
5 Porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha;
6 V prípade akciovej spoločnosti, ak sa chce domáhať neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia akcionár, ktorý sa zúčastnil valného zhromaždenia, môže tak urobiť iba v prípade, ak podal protest do zápisnice.

Ad. 1 Rozpornosť uznesenia so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo so stanovami

Domáhať sa vyslovenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia je možné iba z dôvodov uvedených v § 131 Obchodného zákonníka. Týmto dôvodom je rozpor so zákonom, a to nielen Obchodným zákonníkom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami. Ide o taxatívny výpočet, ktorý nie je možné rozšíriť o ďalšie dôvody, a preto by možný rozpor s právnymi predpismi nižšej právnej sily neprichádzal do úvahy. Medzi porušením zákona a dotknutým uznesením valného zhromaždenia musí existovať kauzálny nexus.[19]

„Rozpor sa môže týkať jednak formálnych nedostatkov pri postupe a spôsobe zvolávania valného zhromaždenia (napr. ak na valné zhromaždenie neboli pozvaní všetci spoločníci alebo nebola dodržaná lehota určená zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami na zvolanie valného zhromaždenia) a na druhej strane sa môže jednať o obsahový rozpor uznesenia so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo stanovami (napr. ak valné zhromaždenie prijalo uznesenie jednoduchou väčšinou hlasov prítomných spoločníkov, hoci zákon alebo spoločenská zmluva vyžadovali dvojtretinovú väčšinou hlasov všetkých spoločníkov). Obchodný zákonník v týchto prípadoch umožňuje aby sa oprávnená osoba obrátila na súd so žalobou o určenie neplatnosti u znesenia valného zhromaždenia.“[20]

Obchodný zákonník sa vo svojich ustanoveniach nezaoberá neplatnosťou uznesení valného zhromaždenia v prípade, ak sú v rozpore s dobrými mravmi. Rozpor s dobrými mravmi by podľa nášho názoru mal mať právnu relevanciu aj pokiaľ ide o uznesenia valného zhromaždenia, a to bez ohľadu na skutočnosť či budeme uznesenie valného zhromaždenia považovať za právny úkon alebo nie. Vrchní soud v Prahe deklaroval svoj názor o možnom rozpore uznesenia valného zhromaždenia s dobrými mravmi nasledovne: „*Uznesenie valného zhromaždenia spoločnosti s ručením obmedzeným je v rozpore s dobrými mravmi vtedy, ak väčšinový spoločník proti vôli menšinového spoločníka rozhodne váhou svojich hlasov tak, že menšinového spoločníka zbaví určitých práv, ktoré mu boli garantované spoločenskou zmluvou, a naopak, sám na úkor menšinového spoločníka získa väčšie práva*.“[21]

[19]Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky , sp. zn. 2 Obo 112/2001
[20]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie, s. 394
[21]Rozsudok Vrchního soudu v Prahe z 9. Decembra 1998, sp. zn. 7 Cmo 253/1998

Pokiaľ ide o rozhodovanie valného zhromaždenia ako aj uznesenia, ktoré sú výsledkom tohto rozhodovania v súvislosti s dobrými mravmi, do popredia môžeme uviesť aj niektoré ustanovenia či už Obchodného alebo Občianskeho zákonníka. Prvým ustanovením v zmysle ktorého, by mohlo byť uznesenie, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi, považované za neplatné je ustanovenie § 39 Občianskeho zákonníka: „*Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom*." A špecificky aj ustanovenie § 265 Obchodného zákonníka: „*Výkon práva, ktorý je v rozpore so zásadami poctivého obchodného styku, nepožíva právnu ochranu*." Zásada poctivého obchodného styku vyjadruje požiadavku zachovávania určitých morálnych pravidiel pri výkone práva z obchodnoprávnych vzťahov.
Zo subsidiárneho použitia Občianskeho zákonníka, ako aj z ustanovenia § 261 Obchodného zákonníka vyplýva, že mimoprávne pravidlá správania, na ktoré odkazuje Občiansky zákonník a Obchodný zákonník, sa aplikujú aj na výkon akcionárskych práv. Akcionár potom nesmie výkonom svojich akcionárskych práv bez právneho dôvodu zasiahnuť do práv a oprávnených záujmov akciovej spoločnosti a ostatných akcionárov, pričom výkon práv akcionára musí byť v súlade so zásadou dobrých mravov a poctivého obchodného styku. Práva, výkonom ktorých akcionár alebo skupina akcionárov, vzhľadom na väčšinový princíp kreovania vôle akciovej spoločnosti, môže zasiahnuť do práv a najmä oprávnených záujmov ostatných akcionárov, resp. akciovej spoločnosti ako celku, akcionári vykonávajú na valnom zhromaždení (rozhodovanie o zmene stanov, o rozdelení disponibilného zisku, pokyny valného zhromaždenia predstavenstvu a pod.). Zneužitie práva akcionára sa potom prejaví v rozhodnutí valného zhromaždenia. Rozpor s dobrými mravmi, prípadne so zásadou poctivého obchodného styku tak môže byť dôvodom na vyslovenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.[22]

Ad. 2 Aktívna legitimácia

Odsek 1 paragrafu 131 Obchodného zákonníka určuje okruh osôb, ktoré sú oprávnené podať na súde návrh na určenie neplatnosti valného zhromaždenia. Týmito osobami sú: (i) spoločník (v prípade akciovej spoločnosti akcionár); (i) konateľ (v prípade akciovej spoločnosti člen predstavenstva); (iii) likvidátor; (iv) vyrovnávací správca; (v) člen dozornej rady; (vi) bývalí spoločníka lebo konateľ, ak sa ho uznesenie týka.

Z povahy odseku 1 paragrafu 131 Obchodného zákonníka vyplýva, že sa jedná o taxatívny (uzavretý výpočet aktívne legitimovaných osôb na podanie tejto určovacej žaloby). Inej osobe zákon túto aktívnu legitimáciu nepriznáva. V súdnom konaní sa bude súd vždy zaoberať otázkou aktívnej legitimácie navrhovateľa. Podanie žaloby neoprávnenou osobou (mimo okruhu určených v odseku 1) bude nevyhnutne viesť k zamietnutiu žaloby bez ohľadu na to, či táto osoba preukáže naliehavý právny záujem na určení neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia podľa § 80 písmeno c) Občianskeho súdneho poriadku. Odlišnosť procesného postavenia aktívne legitimovaných osôb určených v odseku 1 paragrafu 131 Obchodného zákonníka oproti všeobecnej úprave postavenia aktívne legitimovanej osoby podľa ustanovenia § 80 písmeno c) Občianskeho súdneho poriadku spočíva v tom, že osoby vymedzené v odseku 1 nemusia preukazovať naliehavý právny záujem na tejto určovacej žalobe vzhľadom k tomu, že tento je zákonom priamo predpokladaný jednak vo vzťahu k

[22] Žitňanská L. : Ochrana menšinových akcionárov v práve obchodných spoločností, s. 77

určeniu okruhu osôb oprávnených na podanie tejto žaloby ako aj vo vzťahu k určeniu dôvodov, na základe ktorých sa napáda uznesenie valného zhromaždenia[23].

K uvedenému je potrebné podotknúť, že judikatúra sa k tejto otázke stavia práve z pohľadu taxatívne vymedzených subjektov, ktoré sú oprávnené na podanie takejto žaloby. V zmysle Uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. októbra 1995, sp. zn. 4Obo 301/95: „*Žalobu na vyslovenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia akciovej spoločnosti môže podať hociktorý z akcionárov, člen dozornej rady a člen predstavenstva. Akciová spoločnosť takéto oprávnenie nemá*.“ Podľa Uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. októbra 1995, sp. zn. 4Obo 207/95: „*Predstavenstvo akciovej spoločnosti ako štatutárny orgán nie je právnickou osobou a z nijakého osobitného zákonného ustanovenia nevyplýva jeho spôsobilosť byť účastníkom konania. Predstavenstvo nemôže vo vlastnom mene podať žalobu.*“

Ad. 3 Pasívna legitimácia

Pasívne legitimovanou je samotná spoločnosť o uznesenie valného zhromaždenia ktorej ide. „Za spoločnosť v súdnom konaní konajú členovia predstavenstva, s výnimkou prípadov keď sú navrhovateľmi v konaní sami členovia predstavenstva. V týchto prípadoch zastupuje spoločnosť určený člen (členovia) dozornej rady. Ak žalujú tak členovia predstavenstva, ako aj členovia dozornej rady, určí zástupcu spoločnosti valné zhromaždenie do 3 mesiacov od doručenia žaloby spoločnosti na súd. Ak tak valné zhromaždenie neurobí do troch mesiacov od doručenia žaloby spoločnosti na súd, ustanoví súd spoločnosti opatrovníka (§ 192 a nasl. Občianskeho súdneho poriadku).“[24]

V zmysle Rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 27. mája 1997, sp. zn. 4 Obo 71/97: „*V konaní súdu o neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti je pasívne legitimovaná spoločnosť, ktorej valné zhromaždenie prijalo napadnuté uznesenie a nie osoby, ktoré na valnom zhromaždení hlasovali za prijatie uznesenia*.“

Ad. 4 Lehota na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia;

V zmysle poslednej vety ustanovenia § 131 ods. 1 Obchodného zákonníka „*Toto právo však zanikne, ak ho oprávnená osoba neuplatní do troch mesiacov od prijatia uznesenia valného zhromaždenia alebo ak valné zhromaždenie nebolo riadne zvolané, odo dňa, keď sa mohla o uznesení dozvedieť*.“

Osoby oprávnené podať žalobu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia sú limitované prekluzívnou trojmesačnou lehotou, ktorá začína plynúť od prijatia sporného uznesenia, alebo v prípade, ak nebolo valné zhromaždenie riadne zvolané, odo dňa keď sa o uznesení mohla oprávnená osoba dozvedieť. Zmeškanie tejto lehoty má za následok zánik práva domáhať sa určenia neplatnosti sporného uznesenia na súde. Vzhľadom na to, že v tomto prípade ide o hmotnoprávnu lehotu, preto je potrebné podať návrh najneskôr posledný deň na súde. Nestačí iba jeho

[23]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie, s. 396
[24]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie, s. 541

podanie na poštovú prepravu.

„Súd pri tom skúma iba skutočnosti uvedené navrhovateľom v žalobe, prípadne, ktoré boli uplatnené po začatí konania ešte v rámci uvedenej trojmesačnej lehoty. Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. Obo 21/2000 k tomu uvádza, že: „Žalobu o vyslovenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti nemožno úspešne dopĺňať o ďalšie dôvody po uplynutí troch mesiacov od prijatia uznesenia valného zhromaždenia.“ Na dôvody neplatnosti, uplatnené až po jej uplynutí, už súd nemôže prihliadnuť. Keďže zákonná lehota má charakter prekluzívnej lehoty, je súd povinný prihliadnuť na jej uplynutie z úradnej povinnosti.

V prípade, ak valné zhromaždenie nebolo riadne zvolané, trojmesačná lehota plynie odo dňa, keď sa oprávnená osoba mohla o takomto uznesení valného zhromaždenia dozvedieť. V zmysle dikcie uvedeného ustanovenia ide o subjektívnu lehotu, nakoľko plynie od momentu, kedy sa oprávnená osoba o uznesení mohla dozvedieť. „Obchodný zákonník neustanovuje objektívnu lehotu pre limitáciu trojmesačnej subjektívnej lehoty, ktorá plynie v prípade, ak nebolo valné zhromaždenie riadne zvolané. Pre začiatok plynutia tejto lehoty preto nie je dôležité, kedy sa oprávnená osoba o uznesení skutočne dozvedela, ale rozhodujúci je deň, kedy sa o uznesení objektívne mohla dozvedieť.“[25]

Ad. 5 Porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha

Uvedená podmienka musí byť splnená iba v prípade, ak sa domáha určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia spoločník, resp. akcionár spoločnosti. Uvedené ustanovenie, teda ustanovenie § 131 ods. 2, nadobudlo účinnosť 01.01.2002, a to aj z dôvodov, že do účinnosti tejto novely Obchodného zákonníka, súdy rozhodovali o mnohých žalobách na určenie neplatnosti valného zhromaždenia, len z dôvodu formálnych chýb napríklad v pozvánkach na valné zhromaždenie, hoci takéto nedostatky nemali bezprostredný vplyv na práva spoločníkov, resp. akcionárov. Napríklad Najvyšší súd SR rozsudkom, sp. zn. 268/98 rozhodol, že uznesenie valného zhromaždenia akciovej spoločnosti je neplatné z dôvodu, že pozvánka na valné zhromaždenie neobsahovala údaj o tom, či sa zvoláva riadne alebo mimoriadne valné zhromaždenie. K uvedenému si dovoľujeme podotknúť, že hoci odborná literatúra[26] zastáva názor, že išlo o nepodstatný nedostatok, a súd rozhodol z dôvodu striktnej gramatickej interpretácie zákona, podľa nášho názoru, ide o formálny nedostatok, ktorý môže ovplyvniť napríklad aj rozhodovanie spoločníka, resp. akcionára o tom, či sa na valnom zhromaždení zúčastní, a to s ohľadom najmä na možnú rôznosť programu riadnych a mimoriadnych valných zhromaždení.

Zároveň však zákonná úprava priznáva spoločníkovi, resp. právo domáhať sa určenia neplatnosti už v prípade, ak porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť jeho práva. Nie je teda potrebné, aby jeho práva boli skutočne obmedzené. „V prípade vyššie uvedeného názoru, podľa ktorého spoločník môže podať návrh na súd len ak mohli byť obmedzené jeho práva, potom by nebolo možné realizovať cestou súdu ani také porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov,

[25]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie s. 542
[26]Napr. Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie , s. 541

pri ktorom boli napríklad rozšírené povinnosti spoločníka bez jeho súhlasu (§141 Obchodného zákonníka), pretože v tomto prípade nedochádza k obmedzeniu práv spoločníka, ale naopak k rozšíreniu jeho povinnosti.“[27]

Ad. 6 Podanie protestu do zápisnice

Ustanovenia § 183 Obchodného zákonníka, ktoré sa týka neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia akciovej spoločnosti v prvej vete predstavuje odkazovaciu právnu normu, a teda riadi sa režimom uplatňovania tejto neplatnosti podľa ustanovení § 131 Obchodného zákonníka (neplatnosť uznesenia valného zhromaždenia spoločnosti s ručením obmedzeným). Druhá veta ustanovenia § 183 Obchodného zákonníka však ustanovuje, že: *„Akcionár, ktorý sa zúčastnil valného zhromaždenia, sa môže domáhať práva podľa § 131 ods. 1 iba ak podal protest do zápisnice z valného zhromaždenia.“*

Akcionár, ktorý sa zúčastnil valného zhromaždenia, ktoré sporné uznesenie prijalo, musí teda okrem skutočnosti, že uznesenie porušuje zákon alebo stanovy a, že môže byť obmedzené jeho právo, preukazovať aj skutočnosť, že podal protest do zápisnice týkajúci sa sporného uznesenia. Na akcionára, ktorý sa valného zhromaždenia nezúčastnil sa uvedená povinnosť nevzťahuje. Jednou z obsahových náležitostí zápisnice zo zasadnutia valného zhromaždenia je aj obsah protestu akcionára, člena predstavenstva alebo člena dozornej rady. Zákon však neupravuje žiadne obsahové náležitosti samotného protestu.

ZÁVER

Uznesenie valného zhromaždenia je výsledkom prejavu vôle valného zhromaždenia ako najvyššieho orgánu akciovej spoločnosti. Uplatňovanie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia veľmi úzko súvisí aj s otázkou právneho začlenenia uznesenia valného zhromaždenia. V tomto kontexte, judikatúra Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ustálila, že uznesenie valného zhromaždenia nie je právnym úkonom, avšak ako z textu Stanoviska vyplýva, v niektorých prípadoch je táto otázka naďalej spornou.

Uznesenie valného zhromaždenia predstavuje kolektívnu realizáciu práva na podieľaní sa na vedení spoločnosti jednotlivými akcionármi spoločnosti. Práve vzhľadom na skutočnosť, že vo väčšine prípadov ide o kolektívne prejavenú vôľu, nie vždy musia všetci akcionári, resp. členovia orgánov spoločnosti s takto prejavenou vôľou súhlasiť. V prípade, ak okrem takého nezhodného nazerania na uznesenie valného zhromaždenia, je toto ešte aj v rozpore so zákonom alebo so stanovami akciovej spoločnosti, majú osoby, ktoré zákon špecificky vymedzuje možnosť v trojmesačnej prekluzívnej lehote domáhať sa na súde určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.

Na uplatnenie takejto žaloby musia byť splnené zákonom predpokladané podmienky, ktorými sú:

- Rozpornosť uznesenia so zákonom, spoločenskou zmluvou alebo so stanovami;

[27]Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie, s. 397

- Aktívna legitimácia;
- Pasívna legitimácia;
- Lehota na podanie návrhu na určenie neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia;
- Porušenie zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov mohlo obmedziť práva spoločníka, ktorý sa určenia neplatnosti domáha;
- V prípade akciovej spoločnosti, ak sa chce domáhať neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia akcionár, ktorí sa zúčastnil valného zhromaždenia, môže tak urobiť iba v prípade, ak podal protest do zápisnice;

Domáhať sa na súde určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia je teda možné iba v prípade, ak je v rozpore so zákonom alebo so stanovami spoločnosti, ak žalobu podáva oprávnená osoba, v prípade, ak je touto oprávnenou osobou akcionár, resp. spoločník musí preukázať, že porušenie zákona alebo stanov by mohlo obmedziť jeho práva. Takáto žaloba musí byť podaná v zákonom stanovenej lehote a v prípade ak je navrhovateľom akcionár, ktorý sa zúčastnil valného zhromaždenia, podmienkou je podanie protestu do zápisnice.

Iba v prípade, ak sú splnené uvedené podmienky, môže súd rozhodnúť, že určité uznesenie valného zhromaždenia je neplatné. Súd pritom rozhoduje o jeho neplatnosti od počiatku, teda *ex tunc*. Do momentu právoplatnosti rozsudku, ktorý sporné uznesenie vyhlási za neplatné, je takéto uznesenie valného zhromaždenia považované za platné, a to tak vo vzťahu k spoločnosti ako aj k tretím osobám.

Mgr. Juraj Gedra
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Použitá literatúra

- Dvořák, T.: Akciová společnost a Evropská společnost, Wolters Kluwer, Praha: 2005, ISBN: 978-80-7357-120-7
- Žitňanská L. : Ochrana menšinových akcionárov v práve obchodných spoločností, Iura edition, Bratislava: 2000, ISBN: 80 – 88715 – 84 - 9
- Ovečková, O. a kol.: Obchodný zákonník, komentár, Bratislava: Iura edition, 2005, ISBN: 9788080784348
- Patakyová, M.: Obchodný zákonník, Komentár, 3.vydanie, C.H. Beck, Bratislava: 2010, ISBN: 978 – 80 – 7400 – 039 - 3
- Eliáš, K.: Kurs obchodního práva. Právnické osoby jako podnikatelé. Praha: 1995, ISBN 558-36-7530-069-6
- Eliáš, K.: K právní povaze usnesení valné hromady. Právní rozhledy č. 12/1999
- Vozár, J.: K niektorým problémom uznesenia valného zhromaždenia. In: Právny obzor č.1/2001
- Pokorná, J.: Několik úvah k právní povaze usnesení valné hromady. Právní rozhledy č. 12/1999
- Pelikánová, I. : Komentář k obchodnímu zákonníku. Praha: 1998, ISBN: 978 – 80 – 7400 – 039 - 3
- Pelikánová, I. a kol. : Obchodní právo. Praha: 1999, ISBN: 554 – 89 – 2599 – 033 - 4

- Eliáš, K.: Akciová společnost. Praha: 2000, ISBN: 893 – 20 – 4750 – 328 - 8
- Salač, J.: K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravmi, Právník č. 2/99,
- Štenglová, I., Plíva, S., Tomsa, M. : Obchodní zákoník. Komentář. Praha: 2009, ISBN: 938 – 88 – 7358 – 055 - 9
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
- Judikatúra slovenských a českých súdov

Premlčanie bezdôvodného obohatenia v obchodných záväzkových vzťahoch

Juraj Barbuš

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou premlčania bezdôvodného obohatenia v obchodných záväzkových vzťahoch. Ide o veľmi špecifickú otázku, keďže úprava inštitútu bezdôvodného obohatenia v Obchodnom zákonníku úplne absentuje. Príspevok rieši zásadnú otázku, či sa na riešenie premlčania (predovšetkým trvania premlčacej doby) záväzku z bezdôvodného obohatenia použije všeobecná obchodnoprávna úprava (ako úprava lex specialis) alebo subsidiárne úprava občianskoprávna, ktorá osobitne premlčanie bezdôvodného obohatenia (na rozdiel od Obchodného zákonníka) rieši. Príspevok sa zameria na predstavenie argumentov tak v prospech jednotného použitia Obchodného zákonníka ako aj subsidiárneho použitia Občianskeho zákonníka (a k tomu aj relevantnej judikatúry) a na teoreticko-právny rozbor danej otázky s tým, že autor sa zameriava predovšetkým na predstavenie a zdôvodnenie prístupu, ktorý preferuje potrebu subsidiárneho použitia Občianskeho zákonníka.

Kľúčové slová

premlčanie, bezdôvodné obohatenie, obchodné právo, subsidiarita Občianskeho zákonníka

Abstract

The article deals with the issue of statute of limitations of unjust enrichment in business relations. It is a very specific matter, because the Commercial Code does not contain any provisions relating to unjust enrichment. This article is trying to solve the fundamental question, which is whether the statute of limitations (especially, its duration) shall be governed by the general provisions of the commercial law (being the *lex specialis*) or by the subsidiary provisions of civil law that specifically regulate unjust enrichment (contrary to Commercial code provisions). The article focuses on presentation of arguments both in favor of the sole application of Commercial code as well as in favor of use of Commercial code and a subsidiary application of Civil code (with the relevant case-law) and on the theoretical analyses of this question, while the author focuses mainly on presentation and argumentation of the opinion that prefers subsidiary application of the Civil code.

Keywords

statute of limitations, unjust enrichment, commercial law, subsidiary application of the Civil Code

Úvodom alebo načrtnutie skúmaného problému

Problematika bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch je otázkou veľmi špecifickou vzhľadom k tomu, že úprava inštitútu bezdôvodného obohatenia v Obchodnom zákonníku, ako základnom kódexe pre oblasť obchodného práva, úplne absentuje. V danom prípade sa teda postupuje subsidiárne podľa

občianskoprávnej úpravy, čo však so sebou prináša niektoré problémy, ktoré sa touto prácou snažím aspoň stručne priblížiť. Konkrétne sa zameriam na otázku premlčania bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch, ktorá, ako ďalej uvidíme, vo svojej podstate odkrýva značnú nejednoznačnosť a teoretickú problematickosť prepojenia Obchodného zákonníka ako predpisu lex specialis a zákonníka Občianskeho ako predpisu lex generalis.

Ako už bolo vyššie naznačené, inštitút bezdôvodného obohatenia je inštitútom komplexne upraveným v Občianskom zákonníku (ďalej len ako „OZ"), a to konkrétne v § 451 a nasl. OZ. Občiansky zákonník v § 451 ods. 2 presne vymedzuje 4 skutkové podstaty bezdôvodného obohatenia, a to: 1. majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, 2. majetkový prospech získaný plnením z neplatného právneho úkonu, 3. majetkový prospech získaný plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, a 4. majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov. Naproti tomu úprava bezdôvodného obohatenia v Obchodnom zákonníku (ďalej len ako „OBZ") úplne absentuje, resp. sú riešené len veľmi špecifické parciálne otázky, a to vždy len vo vzťahu ku konkrétnej skutkovej podstate bezdôvodného obohatenia – napr. otázka začiatku plynutia premlčacej doby vo vzťahu k vráteniu plnenia z neplatnej zmluvy (§ 394 ods. 2 OBZ, k tomu bližšie v ďalšom texte).

Z uvedeného vyplýva, že otázka bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch úzko súvisí so subsidiaritou OZ voči OBZ, zakotvenou v § 1 ods. 2 OBZ – *ak niektoré otázky nemožno riešiť podľa ustanovení OBZ, riešia sa podľa predpisov občianskeho práva* (a teda predovšetkým OZ). Prvou zo základných otázok, ktoré je nutné si položiť pri skúmaní problému premlčania bezdôvodného obohatenia v obchodnom práve je otázka, či bezdôvodné obohatenie (alebo presnejšie záväzkový vzťah vzniknutý z bezdôvodného obohatenia, t.j. vzťah, ktorého obsahom je vydať bezdôvodné obohatenie) vzniknuté z právneho dôvodu, resp. úkonu, ktorý by bol, alebo bol obchodnoprávnym vzťahom je tiež vzťahom obchodnoprávnym. Ak na prvú otázku odpovieme kladne, potom je nutné si položiť otázku či je premlčanie obchodnoprávneho záväzku z bezdôvodného obohatenia potrebné posudzovať podľa všeobecných ustanovení OBZ o premlčaní alebo osobitných ustanovení o premlčaní bezdôvodného obohatenia podľa OZ. Práve zdôvodnenie a skúmanie odpovede na druhú otázku dáva odpoveď nielen na samotnú otázku – či je premlčanie bezdôvodného obohatenia potrebné posudzovať výlučne podľa OBZ, ale v širších súvislostiach sa zaoberá problémom vzťahu OBZ a OZ v prípadoch, keď OBZ nejakú otázku síce rieši komplexne, ale len vo všeobecnej rovine, pričom rovnakú otázku rieši pre špecifické situácie len OZ. Ide teda o špecifické situácie, ktoré však v obchodnoprávnych vzťahoch nie sú celkom výnimočné, kedy naopak OZ vystupuje vo vzťahu k OBZ ako lex specialis, čo je v zásade opačný vzťah, ako zakladá ust. § 1 ods. 2 OBZ.

Prvou z vyššie naznačených otázok, a to či záväzkový vzťah vzniknutý z bezdôvodného obohatenia vzniknutý z právneho dôvodu, ktorý je obchodnoprávnym vzťahom je tiež vzťahom obchodnoprávnym, sa z dôvodu obmedzeného rozsahu nebudem podrobnejšie zaoberať. Na túto otázku, zdá sa, je v súčasnosti v právnej teórii aj praxi, až na niektoré výnimky[1], v zásade zhodný názor, podľa ktorého takýto

[1] Buzinger, M.: *Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia*. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 7-8/2007, str. 55-67.
Autor sa vo svojom príspevku pomerne rozsiahlym spôsobom snaží zdôvodniť a obhájiť názor, že záväzkový vzťah vzniknutý z bezdôvodného obohatenia bude vždy vzťahom občianskoprávnym. Príspevok však podľa môjho názoru zachádza do príliš teoreticko-právnej roviny, aby dospel

záväzkový vzťah nepochybne je vzťahom obchodnoprávnym, a to aj napriek tomu, že OBZ inštitút bezdôvodného obohatenia vôbec neupravuje.[2]

Premlčanie obchodnoprávneho záväzku z bezdôvodného obohatenia

Ešte predtým, ako pristúpim k samotnej analýze problému premlčania obchodnoprávneho záväzku z bezdôvodného obohatenia, si dovolím poukázať na názory a argumenty oboch strán, t.j. zástancov tzv. obchodnoprávnej teórie (t.j. aplikácie výlučne ustanovení OBZ) ako aj zástancov teórie občianskoprávnej (pripustenie subsidiárneho postupu podľa OZ), ako aj na trendy v riešení tejto otázky v rozhodovacej činnosti súdov.

Občianskoprávna teória

Otázku premlčania obchodnoprávneho záväzku z bezdôvodného obohatenia otvoril v českej odbornej spisbe K. Marek[3], ktorý svojím príspevkom v roku 2005 reagoval na rozhodnutie NS ČR, sp.zn.: 35 Odo 619/2002 z 18.06.2003, ktoré sa s nastolenou otázkou vysporiadalo tak, že konštatovalo, že „*obchodný zákonník je v pomere k občianskemu zákonníku predpisom zvláštnym (lex specialis), čo platí aj pre všeobecné ustanovenia obchodného zákonníka upravujúce premlčanie (§ 391 a § 397) v pomere k ust. § 107 občianskeho zákonníka platí, že pri riešení otázky premlčania práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodných vzťahoch, sa použije predovšetkým právna úprava obsiahnutá v obchodnom zákonníku*“. K tomuto rozhodnutiu sa postavil K. Marek kriticky a svoje závery o potrebe aplikácie ust. § 107 ods. 1 a 2 OZ oprel predovšetkým o znenie § 397 OBZ upravujúce všeobecnú dĺžku premlčacej doby, ktoré ustanovenie hovorí „ak zákon neustanovuje inak“. Svoje závery oprel o názor, že slovom zákon nebol myslený len OBZ ale napr. aj OZ. K občianskoprávnej teórii sa z odbornej verejnosti priklonili aj L. Smutný[4] a P. Toth-Vaňo[5], ktorých argumenty však podrobnejšie rozoberiem v ďalšej časti práce, vzhľadom k tomu, že sa sám tiež k tejto teórii prikláňam.

Obchodnoprávna teória

Asi najvýznamnejším zástancom tzv. obchodnoprávnej teórie nazerania na otázku premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia v obchodnom práve je v slovenskej odbornej verejnosti prof. Ovečková, ktorá sa tejto otázke opakovane venovala na stránkach Bulletinu slovenskej advokácie.[6] Prof. Ovečková sa

---

k logicky neudržateľným záverom o absolútnej občianskoprávnej povahe vzťahu z bezdôvodného obohatenia.

[2] K tomu viď. podrobnejšie: Smutný, L.: *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*,. In: Právní rozhledy, č. 15/2009, str. 554.

[3] Marek, K.: *K promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*. In: Justičná revue, 57/2005, č. 11, str. 1471-1473.

[4] Smutný, L.: *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*,. In: Právní rozhledy, č. 15/2009, str. 552-555.

[5] Toth-Vaňo, P.: *Premlčanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch výlučne podľa Obchodného zákonníka?* In: Justičná revue, roč. 62, č. 10/2010, s. 1088-1098.

[6] Ovečková, O.: *Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch*. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 10/2006, str. 15-21.

Ovečková, O.: *Ešte raz k premlčaniu práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodných vzťahoch*. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 12/2006, str. 29-32.

Z českej odbornej verejnosti je zástancom tejto teórie A. Zlámal. Viď.: Zlámal A.: *K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak*. In: Bulletin advokacie č. 4/2006, str. 30-31.

predovšetkým opiera o argument komplexnosti právnej úpravy premlčania v OBZ, ktorý je upravený v § 387 - § 408 OBZ v samostatnom diele s názvom Premlčanie. Pri tejto argumentácii sa predovšetkým poukazuje na interpretačné pravidlo na riešenie vzťahu OBZ a OZ obsiahnuté v § 1 OBZ, ktoré rieši vzťah oboch kódexov na základe subsidiarity a na zásade *lex specialis derogat legi generali*.

Pri riešení otázok týkajúcich sa inštitútu bezdôvodného obohatenia ilustruje prof. Ovečková vyššie naznačený vzťah v 2 rovinách. V jednej rovine uvádza bezdôvodné obohatenie, ktoré ako inštitút OBZ vôbec nerieši a teda sa ako celok použije úprava občianskoprávna. V druhej rovine však poukazuje práve na inštitút premlčania, ktorý podľa nej upravuje OBZ ako celok a teda nejde len o úpravu, ktorá by občianskoprávnu úpravu iba dopĺňala. „*Ide o úplnú úpravu v tom zmysle, že právna úprava daného inštitútu, aj keď sa nachádza aj v Občianskom zákonníku, sa na obchodné vzťahy nepoužije práve preto, že v Obchodnom zákonníku je komplexná úprava. ... O úplnosti právnej úpravy premlčania svedčí aj názov Dielu XI. Obchodného zákonníka, ktorý znie Premlčanie. Zákonodarca neoznačil tento diel „Niektoré ustanovenia o premlčaní" tak, ako to urobil v iných častiach zákona, čím chcel naznačiť už v názve jednotlivých dielov, že tieto ustanovenia dopĺňajú právnu úpravu, ktorá sa nachádza v Občianskom zákonníku.*"[7]

S poukazom na § 1 ods. 2 OBZ, podľa ktorého *ak niektoré otázky nemožno riešiť podľa týchto ustanovení, riešia sa podľa predpisov občianskeho práva* uvádzajú zástancovia obchodnoprávnej teórie, že otázku premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia však podľa ustanovení OBZ riešiť možno, a to vzhľadom na komplexnosť úpravy podľa všeobecných ustanovení o premlčaní v OBZ – predovšetkým sa myslí § 397 OBZ. Použitie § 107 ods. 1. a 2. OZ je teda podľa zástancov tejto teórie pri bezdôvodnom obohatení v obchodnom práve vylúčené.

Prof. Ovečková považuje argument zástancu tzv. občianskoprávnej teórie K. Marka zmienený vyššie (operovanie znením § 397 OBZ - „ak zákon neustanovuje inak") za málo presvedčivý. Ako protiargument predostiera historickú genézu zjednotenia úpravy premlčania v obchodnoprávnom kódexe, ktorá reagovala aj na zjednotenie tejto úpravy v obchodnoprávnej oblasti na medzinárodnom poli. Rovnako však túto argumentáciu možno podľa môjho názoru považovať za málo presvedčivú, keď pri jej podrobnejšom rozvedení nie je o špecifickom probléme bezdôvodného obohatenia ani zmienka. K jazykovému výkladu ust. § 397 OBZ zaujíma prof. Ovečková stanovisko, podľa ktorého „*zákonodarca nemal, a z logiky veci vyplýva, že ani nemohol mať v tomto prípade na zreteli prípady, ako je premlčanie práva na bezdôvodné obohatenie v Občianskom zákonníku. Napokon zákonodarca už pri tvorbe Obchodného zákonníka jasne prezentoval zámer komplexne upraviť premlčanie. Preto mu nemožno zároveň pripisovať úmysel roztrieštiť túto právnu úpravu tým, že bude požadovať v prípade bezdôvodného obohatenia aplikáciu Občianskeho zákonníka. Preto aj výraz zákon v § 397 Obchodného zákonníka možno vykladať len tak, že ide o Obchodný zákonník (napr. § 292 ods. 2, § 290 ods. 2, § 398) alebo iný zákon, ale nie Občiansky zákonník.*"[7]

Vyššie prezentovaný záver, ktorý však celkom nekorešponduje s jazykovým výkladom právnej normy (ba mu skôr protirečí) by si podľa môjho názoru pri tak závažnom tvrdení zaslúžil obšírnejšiu logickú argumentáciu, ako len všeobecnú odvolávku na predpokladaný zámer zákonodarcu vychádzajúci z predpokladu tzv. „rozumného zákonodarcu", ktorý sa však vo svetle mnohých iných úprav v OBZ javí

[7] Ovečková, O.: *Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch*. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 10/2006, str. 16, 18.

skôr ako nepoužiteľný.

Judikatúra:

K nastolenej otázke posudzovania premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia v obchodnom práve sa už vyjadrila aj judikatúra, ktorá ako z ďalej uvedeného vyplýva, sa v súčasnosti skôr prikláňa na stranu teórie obchodnoprávnej.

Zo slovenskej judikatúry možno v prospech obchodnoprávnej teórie uviesť Rozsudok NS SR z 23. októbra 2001, sp.zn.: M Obdo V 2/2000, v ktorom však bola riešená len špecifická situácia premlčania bezdôvodného obohatenia z titulu neplatnej zmluvy, ktorá situácia (skutková podstata) je však v § 394 ods. 2 OBZ osobitne upravená. Podľa rozhodnutia „*premlčanie práva na vrátenie plnenia uskutočneného podľa neplatnej zmluvy však upravuje Obchodný zákonník v § 394 ods. 2 odchylne. Stanovuje, že premlčacia doba začína plynúť odo dňa, keď k plneniu došlo. Začiatok plynutia premlčacej doby je tak viazaný len na objektívnu skutočnosť. Toto ustanovenie je vo vzťahu k ustanoveniu § 107 Občianskeho zákonníka ustanovením špeciálnym, ktoré upravuje premlčanie len jedného druhu bezdôvodného obohatenia - bezdôvodné obohatenie získané plnením z neplatnej obchodnej zmluvy. ... Keďže Obchodný zákonník premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia získaného formou plnenia z neplatnej zmluvy upravuje, nie je možné, vzhľadom na § 1 ods. 2 Obchodného zákonníka, na premlčanie tohto práva ustanovenie § 107 Občianskeho zákonníka použiť. Platí to pre stanovenie začiatku plynutia premlčacej doby i pre určenie jej dĺžky.*“ Obdobne sa vyjadril NS SR aj v Rozsudku sp.zn.: 2 Obo 173/2002, v ktorom uviedol, že keďže „*ide o vzťah medzi dvoma právnickými osobami – podnikateľmi pri ich podnikateľskej činnosti, v danom prípade na plynutie premlčacej lehoty na uplatnenie práva z bezdôvodného obohatenia, aj keď ide o skutkovú podstatu upravenú ustanoveniami Občianskeho zákonníka, treba použiť ustanovenia Obchodného zákonníka.*“

Z Českej judikatúry sa v prospech obchodnoprávnej teórie vyjadril NS ČR v Rozsudku veľkého senátu zo dňa 18.06.2003, sp.zn.: 35 Odo +
/2002, v ktorom vyjadril, že „*právna úprava premlčania v Obchodnom zákonníku má komplexnú povahu ... Skutočnosť, že Obchodný zákonník výslovne neupravuje začiatok plynutia premlčacej doby a jej dĺžku, čo sa týka práva na vydanie bezdôvodného obohatenia (na rozdiel od Občianskeho zákonníka – porovnaj jeho § 107) potom neznamená nutnosť aplikácie právnej úpravy Občianskeho zákonníka, ale len to, že tieto otázky je potrebné riešiť podľa všeobecných ustanovení Obchodného zákonníka o premlčaní (podľa jeho § 391 a 397). Keďže Obchodný zákonník je vo vzťahu k Občianskemu zákonníku predpisom osobitným (lex specialis), čo platí i pre všeobecné ustanovenia Obchodného zákonníka upravujúce premlčanie (§ 391 a § 397) vo vzťahu k ust. § 107 Občianskeho zákonníka platí, že pre riešenie otázky premlčania práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodných vzťahoch sa použije predovšetkým úprava obsiahnutá v Obchodnom zákonníku.*“ Rovnako na komplexnú povahu úpravy premlčania v OBZ poukazuje ďalšie rozhodnutie NS ČR, riešiace situáciu špeciálnej skutkovej podstaty bezdôvodného obohatenia – plnením z neplatného úkonu. V tomto rozhodnutí – Rozsudok NS ČR zo dňa 27.08.2003, sp.zn.: 29 Odo 813/2001, český Najvyšší súd judikoval, že „*vo vzťahu k bezdôvodnému obohateniu vzniknutému prijatím plnenia z neplatného úkonu obchodným záväzkovým vzťahom, potom odpoveď na otázku, kedy začína plynúť premlčacia doba vo vzťahu k takémuto plneniu dáva ust. § 394 ods. 2 OBZ s otázku dĺžky premlčacej doby zodpovedá ust. § 397 OBZ.*“

Naopak judikatúra svedčiaca v prospech teórie občianskoprávnej je na Slovensku reprezentovaná kritizovaným rozhodnutím NS SR – Rozsudok NS SR zo

dňa 27.10.2005, sp.zn.: 3 Obdo 5/2005, ktoré sa pri argumentácii opiera o ust. § 261 ods. 6 OBZ (v súčasnosti ods. 9 – pozn.), ku ktorému uvádza, že „*Obchodné záväzkové vzťahy v rámci zmluvných typov upravených iba v Občianskom zákonníku, vrátane premlčania, sa spravujú Občianskym zákonníkom.*“ S takto prezentovaným výkladom však nemôžem súhlasiť a preto toto rozhodnutie nepovažujem z pohľadu riešenia nastolenej otázky za vôbec smerodajné.

K občianskoprávnej teórii sa však priklonili aj niektoré rozhodnutia z Českej republiky. Tak napríklad NS ČR v Rozsudku zo dňa 28.03.2000, sp.zn.: 32 Cdo 1811/99 uvádza, že „*pokiaľ pri skončení nájomnej zmluvy vznikne účastníkom, prípadne niektorému z nich právo z bezdôvodného obohatenia, jedná sa o právny inštitút výlučne upravený v Občianskom zákonníku a aj keď bezdôvodné obohatenie rezultuje z obchodného záväzkového vzťahu, riadi sa výlučne ustanoveniami Občianskeho zákonníka, pretože Obchodný zákonník neobsahuje osobitnú úpravu tohto inštitútu ani sčasti.*“ Podobne aj v Rozsudku NS ČR zo dňa 16.05.2002, sp.zn.: 25 Cdo 2250/2000 sa uvádza, že „*premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia získaného plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, aj keď sú stranami tohto vzťahu podnikateľ a samosprávna územná jednotka, sa riadi § 107 Občianskeho zákonníka.*“

Ako už bolo naznačené, v súčasnosti sa česká ako aj slovenská judikatúra prikláňajú skôr na stranu obchodnoprávnej teórie chápania premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia a takto zamerané rozhodnutia tak svojim množstvom, ako aj presvedčivosťou zdôvodnenia prevládajú.

Teoretická nesprávnosť výlučnej aplikácie ustanovení Obchodného zákonníka

Základným z vyššie naznačených argumentov zástancov tzv. občianskoprávnej teórie je znenie § 397 OBZ, podľa ktorého *ak zákon neustanovuje pre jednotlivé práva inak, je premlčacia doba štyri roky*. V tejto súvislosti je potrebné poukázať iné ustanovenia OBZ, kde zákonodarca v prípade ak chcel odkázať len na znenie OBZ použil znenie „tento zákon“ a v prípade ak mal záujem odkázať na osobitné predpisy uviedol znenie „osobitný predpis“. Zákonodarca však použil slovo „zákon“ čím podľa zástancov občianskoprávnej teórie otvoril možnosť subsidiárne uplatniť aj Občiansky zákonník. Akokoľvek sa tento argument môže zdať logický a s ohľadom na silu jazykového výkladu pomerne presvedčivý, bez ďalšieho podľa môjho názoru ako kľúčový neobstojí. Ide totiž o podobné „slovíčkárenie“ ako keď zástancovia obchodnej teórie poukazujú na znenie nadpisu dielu XI. OBZ s názvom *Premlčanie*, od ktorého odvodzujú onú, toľko skloňovanú komplexnosť úpravy premlčania OBZ.

Naznačený argument zástancov obchodnoprávnej teórie, ktorí poukazujú na nadpisy s označením „*Niektoré ustanovenia o ....*“ možno podľa môjho názoru poľahky vysvetliť tým, že v prípade ak zákonodarca komplexnú úpravu niektorej otázky ponechal v OZ a OBZ rieši len parciálne otázky, je takýto nadpis na mieste. Na druhej strane však nadpis neobsahujúci znenie „*Niektoré ustanovenia o*“ a teda zakladajúci komplexnú úpravu ešte automaticky neznamená, že z tejto úpravy nemôžu byť urobené výnimky, odkazujúce na osobitosti úpravy napríklad aj v OZ. Takýto odkaz v konečnom dôsledku aj OBZ výslovne obsahuje keď v § 397 odkazuje na ***zákon,*** *ktorý môže ustanovovať inak*. Názor O. Ovečkovej, že týmto zákonom nemôže byť OZ, ale iný osobitný zákon áno, nepovažujem za dostatočne zdôvodnený.

Analyzovaný problém v širších súvislostiach otvára nielen otázku týkajúcu sa samotného premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia, ale otázku, akým

spôsobom treba chápať znenie ust. § 1 ods. 2 OBZ. OBZ totiž obsahuje mnohé otázky, ktoré pri dôslednej aplikácii tohto ust. síce možno riešiť podľa všeobecných ustanovení OBZ, ale použitie osobitnej úpravy v OZ je v danom prípade omnoho vhodnejšie.

K otázke špeciality OBZ sa veľmi výstižne vyjadril L. Smutný, ktorý uviedol, že „*z noriem OZ vyplýva jednoznačná špecialita úpravy premlčania bezdôvodného obohatenia k všeobecnej úprave premlčania v OZ. Postaviť tak všeobecnú úpravu špeciálneho predpisu (rozumej tým OBZ) nad špeciálnu úpravu obsiahnutú v OZ týkajúcu sa práve špeciálneho inštitútu bezdôvodného obohatenia, je nesprávne a proti princípom teórie práva. Pokiaľ sa hovorí o špecialite, nerieši sa len vzťah dvoch predpisov ako celku, a to OZ a OBZ, ale i noriem v nich obsiahnutých, čo je kľúčový argument. Tvrdenie, že OBZ je špeciálny k OZ o ničom nevypovedá. Ustanovenie OBZ o všeobecnej 4-ročnej premlčacej dobe je určite špeciálne k ust. OZ o všeobecnej 3-ročnej premlčacej dobe, nie však už k špeciálnej úprave premlčacej doby bezdôvodného obohatenia uskutočnenej v OZ. Je možné ďalej uvažovať o zámere zákonodarcu nepodriadiť bezdôvodné obohatenie režimu OBZ, keď napríklad úpravu náhrady škody OBZ výslovne upravuje.*“[8]

Naznačenou otázkou konkurencie všeobecnej úpravy OBZ a špeciálnej úpravy OZ sa O. Ovečková už zaoberala, a to napríklad v súvislosti so špeciálnymi úpravami náhrady škody obsiahnutými len v OZ. V tomto smere však dospela presne k opačným záverom, ako v prípade otázky premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia v obchodnom práve.[9] K uvedenému sa žiada dodať, že úprava náhrady škody v OBZ nie je o nič menej komplexná ako úprava premlčania.

Pre potreby ďalšieho skúmania možnosti subsidiárnej aplikácie ustanovení OZ na otázku premlčania záväzku z bezdôvodného obohatenia v obchodnom práve sa javí ako veľmi vhodné poukázať na potrebu delenia inštitútu premlčania na 2 podkategórie, ktorú potrebu naznačil už L. Smutný a P. Toth-Vaňo.[10] Týmito podkategóriami, ktorých delenie však väčšinou citované súdne rozhodnutia opomínajú sú: a) začiatok plynutia premlčacej doby, b) dĺžka premlčacej doby.

Ad a) – Začiatok plynutia premlčacej doby:

§ 391 ods. 1 OBZ obsahuje všeobecnú úpravu začiatku plynutia premlčacej doby v obchodnoprávnych vzťahoch, keď ustanovuje, že *pri právach vymáhateľných na súde začína plynúť premlčacia doba odo dňa, keď sa právo mohlo uplatniť na súde, ak tento zákon neustanovuje niečo iné.* Z citovaného znenia a najmä vymedzenia „*tento zákon*“ jednoznačne vyplýva, že na otázku začiatku plynutia premlčania pri obchodnoprávnych záväzkoch z bezdôvodného obohatenia odpovedá výlučne OBZ, a to buď vo všeobecnom ustanovení § 391 OBZ alebo v osobitných ustanoveniach § 394 ods. 1 a ods. 2 upravujúcich osobitné skutkové podstaty bezdôvodného obohatenia – odstúpenie od zmluvy, neplatná zmluva.

Ad b) – Dĺžka premlčacej doby:

V zmysle ust. § 397 OBZ *ak zákon neustanovuje pre jednotlivé práva inak, je premlčacia doba štyri roky.* Otázkou je, či zákon (v zmysle vyššie naznačeného podľa môjho názoru aj OZ) stanovuje pre jednotlivé právo inú premlčaciu dobu, ako všeobecnú štvorročnú. Podľa môjho názoru je odpoveď na túto otázku kladná, keďže

---

[8] Smutný, L.: *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*. In: Právní rozhledy, č. 15/2009, str. 554.

[9] K tomu viď.: Ovečková, O.: *Obchodný zákonník*. Komentár, 2. časť. 2008, str. 199.

[10] Toth-Vaňo, P.: *Premlčanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch výlučne podľa Obchodného zákonníka?* In: Justičná revue, roč. 62, č. 10/2010, s. 1088-1098.

OZ stanovuje pre „jednotlivé právo“ – a to právo z bezdôvodného obohatenia inú premlčaciu dobu ako OBZ. Zo samotného zákonného znenia vyplýva, že v každom konkrétnom prípade sa treba zaoberať charakterom jednotlivého práva a možnosťou jeho podriadenia pod ten-ktorý právny inštitút – v tomto prípade inštitút bezdôvodného obohatenia upravený čisto v OZ, a to vrátane dĺžky premlčania práv z neho vyplývajúcich.

Ako uvádza aj P. Toth-Vaňo, judikatúra sa pri rozhodovaní o otázke podriadenia premlčania bezdôvodného obohatenia ustanoveniam OBZ v zásade uspokojuje s konštatovaním komplexnosti úpravy premlčania v OBZ, avšak bez toho, aby v čo i len jednom z vyššie citovaných rozhodnutí bol podrobnejšie rozobratá terminologická nejednotnosť pri vymedzení dĺžky premlčania („zákon“) a jeho začiatku („tento zákon“), ktorá však svedčí o tom, že aj samotný zákonodarca považoval za potrebné diferencovať úpravu dĺžky premlčania a začiatku jeho plynutia.

Ako z uvedeného vyplýva, v prípade obchodnoprávneho záväzku z bezdôvodného obohatenia je dĺžka premlčacej doby upravená v ust. § 107 ods. 2 OZ. Na základe uvedeného teda možno abstrahovať skutočnú definíciu premlčania obchodnoprávneho záväzku z bezdôvodného obohatenia, a to tak, že právo na vydanie plnenia z bezdôvodného obohatenia sa premlčí za tri roky odo dňa kedy k nemu došlo (t.j. keď sa právo mohlo uplatniť na súde).

V otázke reálnej aplikácie ust. § 107 OZ na dĺžku premlčania je podľa môjho názoru potrebné vychádzať z ust. ods. 2, ktoré vymedzuje dĺžku objektívnej premlčacej doby, na rozdiel od subjektívneho kritéria vymedzeného v ods. 1.[11] V § 107 ods. 1 OZ je začiatok plynutia premlčacej doby (v dĺžke 2 roky) viazaný na subjektívne predpoklady, ktoré pri ich kumulatívnom splnení (t.j. osoba oprávneného sa musí dozvedieť, že k obohateniu došlo ako aj to, kto sa na jej úkor obohatil) rezultujú v začiatku plynutia dvojročnej subjektívnej premlčacej doby. Aby však začiatok plynutia premlčacej doby nebol viazaný na čisto subjektívne kritériá zakotvil zákonodarca v ust. § 107 ods. 2 objektívne kritérium viazané na čas, kedy k bezdôvodnému obohateniu došlo. Právo z bezdôvodného obohatenia plynúce (právo na vydanie obohatenia) sa potom premlčí za 3 roky odo dňa kedy k nemu došlo a v prípade ak ide o úmyselné bezdôvodné obohatenia za 10 rokov odo dňa, kedy k nemu došlo. K premlčaniu potom dochádza bez ohľadu na to, či sa oprávnený do tohto času o bezdôvodnom obohatení a o osobe obohateného dozvedel alebo nie.

Ako už bolo vyššie uvedené, začiatok plynutia premlčacej doby záväzku z bezdôvodného obohatenia je upravený výlučne v OBZ, pričom možno zhrnúť, že táto začína plynúť dňom, kedy k bezdôvodnému obohateniu došlo. Rôzne vymedzenia začatia plynutia premlčacej doby, hoci rozdielneho znenia – deň uplatniteľnosti práva na súde, deň odstúpenia od zmluvy a deň plnenia z neplatnej zmluvy, majú pri bezdôvodnom obohatení v zásade rovnaký obsah, ktorý možno vymedziť ako deň, kedy k obohateniu došlo. Takto vymedzené spoločné kritérium začatia plynutia premlčacej doby je kritériom objektívnym a preto pri posudzovaní dĺžky premlčacej doby záväzku z bezdôvodného obohatenia je potrebné subsidiárne použiť ust. § 107 ods. 2 OZ. Keďže OBZ, ktorý začiatok plynutia premlčania výlučne upravuje, v relevantných ustanoveniach (§ 391 a § 394) nepoužíva subjektívne kritérium, je použitie ust. § 107 ods. 1 OZ, upravujúceho subjektívnu premlčaciu dobu v tomto prípade neprípustné.

[11] V tomto smere nemôžem súhlasiť so závermi P. Toth-Vaňa (prezentovanými v článku *Premlčanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch výlučne podľa Obchodného zákonníka?* In: Justičná revue, roč. 62, č. 10/2010, s. 1088-1098), podľa ktorých je pre určenie dĺžky premlčacej doby rozhodujúce ust. § 107 ods. 1 OZ (subjektívna premlčacia doba).

Záverom alebo pohľad (čisto) praktický

Bez ohľadu na vyššie prezentované teoretické závery o potrebe subsidiárneho použitia ustanovení OZ, ktoré osobne považujem za teoreticky správne, mi nedá nepodrobiť tieto závery určitej kritike, a to minimálne z pohľadu ich aplikácie v praxi (teda predovšetkým v rozhodovacej činnosti súdov).

Výklad, podľa ktorého je potrebné pri riešení otázok premlčania obchodnoprávneho nároku z bezdôvodného obohatenia použiť na časť tohto inštitútu (začiatok premlčania) úpravu obchodnoprávnu a na zvyšnú časť (dĺžka premlčania) úpravu občianskoprávnu sa javí v praxi ako príliš zložitý a neprehľadný. Osobitne tento argument vystupuje do popredia v prípade osobitných skutkových podstát bezdôvodného obohatenia upravených v § 394 ods. 1 a 2 OBZ (odstúpenie od zmluvy a neplatná zmluva), kde sa na začiatok plynutia premlčania použije špeciálna úprava podľa OBZ a na dĺžku premlčania špeciálna úprava OZ. Z občianskoprávnej úpravy sa pritom použije len jej časť (objektívna premlčacia doba podľa § 107 ods. 2 a nie ods. 1 OZ), a to dokonca ani nie celé ust. § 107 ods. 2 OZ, ale tiež len jeho časť upravujúca dĺžku premlčania. Začiatok jeho plynutia je obsiahnutý v § 394 ods. 1 a 2 OBZ. Na tejto zložitosti nič nemení ani skutočnosť, že začiatok plynutia premlčania je vo svojich dôsledkoch v úprave OZ a OBZ totožný. V danom prípade už nejde len o vzťah osobitnej úpravy v OZ a všeobecnej úpravy v OBZ (aj keď v prípade rozdelenia inštitútu premlčania na 2 kategórie vlastne áno), ale o kombináciu špeciálnej úpravy obchodnoprávnej (začiatok premlčania) so špeciálnou úpravou občianskoprávnou (dĺžka premlčacej doby).

Značne neprehľadná úprava poukazuje na potrebu použitia ustanovení iba jedného kódexu, a to aspoň v prípadoch, keď ide o osobitné skutkové podstaty bezdôvodného obohatenia upravené v § 394 ods. 1 a 2 OBZ. Použitie všeobecných ustanovení OBZ na určenie dĺžky premlčacej doby v takýchto prípadoch nakoniec aprobuje aj judikatúra súdov. „Praktickosť“ výkladu úpravy premlčania výlučne podľa ustanovení OBZ však podľa môjho názoru postráda podrobnejšie teoretické zdôvodnenie, ktoré takmer vo všetkých judikátoch dávajúcich za pravdu tzv. obchodnoprávnej teórii tiež absentuje.

Bez ohľadu na vyššie uvedené, t.j. že pripustenie subsidiárnej úpravy premlčania bezdôvodného obohatenia podľa OZ spôsobí v tejto úprave značnú neprehľadnosť, ktorá v konečnom dôsledku vyústi v nepredvídateľnosť možného posúdenia otázky premlčania právnych vzťahov z bezdôvodného obohatenia v obchodnom práve, sa domnievam, že prevažujúci výklad, podľa ktorého sa postupuje výlučne podľa OBZ, je, bez ohľadu na vhodnosť praktickej aplikácie, teoreticky, a ako bolo vyššie naznačené v niektorých konkrétnych situáciách aj prakticky, neudržateľný.

JUDr. Juraj Barbuš
Externý doktorand
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

Použitá literatúra

- Buzinger, M.: Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 7-8/2007, str. 55-67.

- Hromek, V.: Několik poznámek do diskuse o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. In.: Bulletin advokacie č. 7-8/2007, str. 34-36.
- Kočová, K.: Další poznámka k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení. In.: Bulletin advokacie č. 7-8/2007, str. 37.
- Marek, K.: K promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. In: Justičná revue, 57/2005, č. 11, str. 1471-1473.
- Ovečková, O.: Premlčanie práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 10/2006, str. 15-21.
- Ovečková, O.: Ešte raz k premlčaniu práva na vydanie bezdôvodného obohatenia v obchodných vzťahoch. In: Bulletin slovenskej advokácie č. 12/2006, str. 29-32.
- Petrík, J. – Strnad, M.: K možnosti aplikace § 107 ods. 3 Občanského zákonníku na promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. In: Bulletin advokacie č. 1/2007, str. 16-17.
- Smutný, L.: K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích,. In: Právní rozhledy, č. 15/2009, str. 552-555.
- Toth-Vaňo, P.: Premlčanie bezdôvodného obohatenia v obchodnoprávnych vzťahoch výlučne podľa Obchodného zákonníka? In: Justičná revue, roč. 62, č. 10/2010, s. 1088-1098.
- Vlk, V.: O promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení – metoda výkladu. In.: Bulletin advokacie č. 1-2/2008, str. 53.
- Zlámal. A.: K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak. In: Bulletin advokacie č. 4/2006, str. 30-31.

Vedľajšie dojednania spoločníkov obchodných spoločností

Žofia Šuleková

Abstrakt

Autorka sa v predkladanom príspevku zaoberá problematikou úpravy vzťahov a pravidiel medzi spoločníkmi v dohodách mimo formálnych zakladajúcich aktovobchodných spoločností, t.j. spoločenskej zmluvy alebo stanov, ktoré sa vo všeobecnosti považujú za zmluvný ako aj organizačný základ obchodných korporácií. Vedľajšie dojednania medzi spoločníkmi alebo medzi niektorými z nich vykazujú rozdielne formálne, obsahové a publikačné požiadavky v porovnaní so spoločenskou zmluvou.Predmetom príspevku je posúdenie právnych účinkov ustanovení obsiahnutých v spoločenskej zmluve a vedľajšíchdohodách ako ajlimity zmluvnej slobody pri tvorbe vnútorných pravidiel obchodnej spoločnosti. Neopomína sa otázka možných konfliktov medzi vedľajšími dohodami a spoločenskou zmluvou. V závere príspevku autorka upriamuje pozornosť na dohody o výkone hlasovacieho práva.

Kľúčové slová

Vedľajšie dojednania, dohody medzi spoločníkmi, syndikátne dohody

Abstract

Author deals with the issue of agreements between shareholders beside the formal acts of company such as the articles of association or charters, which are generally considered to be contractual and organizational core of corporation. Compared to the articles of association,shareholders agreements show different formal and substantive requirements as well as a degree of publicity. The contribution focuses on legal effects of provisions contained in articles of association and shareholders agreement. Moreover, limits of contractual freedom and possible conflicts are discussed. Attention is given to agreements regulating voting rights as well.

Keywords

Shareholders agreement, side-letters, pooling agreement

Úvod

Obchodná spoločnosť (ďalej len „*spoločnosť*“) je rozpoznávaná ako *nexus zmlúv*. Základ každej spoločnosti tvorí spoločenská zmluva alebo iný zakladateľský dokument. Okrem formálnych a povinných dohôd, ktorých existencia vyplýva priamo z právnej úpravy, sú v praxi medzi spoločníkmi často uzatvárané aj tzv. *vedľajšie dohody*. Vynímajúc spoločenskú zmluvu, resp. stanovy sú spoločníci oprávnení upraviť si vzájomné vzťahy aj v inej ako obligatórnej forme. Podľa toho,do akého dokumentu spoločníci zahrnú určité pravidlo regulujúce ich vzájomné vzťahy,sa odvíjajú aj právne následky týchto pravidiel, vyžadovaná forma alebo publicita. Napriek tomu, že problematika určovania hraníc zmluvnej autonómie je považovaná

za jednu z aktuálnych otázok teoretického, ale zároveň aj praktického významu pri existencii, fungovaní a vnútornej štruktúre obchodných spoločností, vedľajším dojednaniam mimo obligatórnych aktov spoločností nie je právnou obcou venovaný náležitý priestor. Za hodné zreteľa považujeme hlavne riešenie vzájomného vzťahu medzi spoločenskou zmluvou a vedľajšími dohodami, ktoré môžu byť, ako poukážeme neskôr v príspevku, navzájom v rozpore. Ak však máme pristúpiť k analýze jednotlivých čiastkových problémov, v prvom rade je potrebné náležite priblížiť vedľajšie dohody a ich právne účinky v komparácii s účinkami ustanovení obsiahnutých v spoločenskej zmluve. Keďže problematika je oveľa komplexnejšia ako sa na prvý pohľad môže zdať, príspevok nezachádza do možných detailných aspektov, naopak, vzhľadom na publikačné možnosti ponúka len stručnýprehľad problematiky.

Pojem a vymedzenie vedľajších dohôd

Dohody medzi spoločníkmi, ktoré výrazným spôsobom ovplyvňujú vzťahy vo vnútri spoločnosti, fungovanie a organizačnú štruktúru spoločnosti a ktoré sa uzatvárajú mimo zakladajúcich dokumentov, sa označujú ako *vedľajšie dohody, resp. vedľajšie dojednania.* V českej právnej spisbe sa stretávame s pojmom *extrastatutárníujednání*.[1] Zahraničná literatúra zvyčajne používa pojem *shareholdersagreement.*[2] V anglosaskom prostredí sa na pomenovanie vedľajších dohôd používa aj pojem *side-letters*.[3] Máme však za to, že pojem *side-letters* všeobecne poukazuje na akékoľvek vedľajšie dojednania k „hlavnej" obligatórnej zmluve (keďže v odbornej spisbe sa s týmto pojmom stretávame aj pri iných obchodno-záväzkových vzťahoch), zatiaľ čo pojem *shareholdersagreement*jednoznačne vzbudzuje u čitateľa dojem, že sa jedná o vedľajšiu dohodu medzi spoločníkmi v rámci práva obchodných spoločností. Aj z toho dôvodu preferujeme používanie anglického výrazu*shareholdersagreement.*Samotný pojem *Side-letters*považujeme za pojem širší, ktorý sa použije v prípadoch, ak účastníkmi právneho vzťahu nie sú výlučne spoločníci, ale napríklad aj člen orgánu spoločnosti, investori, zamestnanci, atď.

Černá pod pojmom vedľajšie dojednania rozumie*„...zvláštní ujednání všech či některých zakladatelů či společníků kapitálových společností, jejichž obsah souvisí s účastí ve společnosti (týká se vzájemných vztahů společníků či jejich vztahů ke společnosti), která jsou uzavírána mimo stanovy či společenskou smlouvu a nemají tudíž formu notářského zápisu a nepodléhají ani povinné publicitě."*[4]

Na základe vyššie uvedenej definíciemôžeme vedľajšie dohody definovať v bodoch,ako

- Osobitné dojednania medzi (niektorými) spoločníkmi/zakladateľmi
- Stojace mimo spoločenskú zmluvu, stanovy
- Predmetom ktorých sú vzájomné vzťahy, vzťahy medzi spoločnosťou

[1]*Černá, S.*: Vedlejší dohody (sideletters) společníků kapitálových společností. In Obchodněprávní revue. 3.roč, č. 1, 2011, s. 1.
[2]*Kraakman, R. a kol.*: The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach. 2nd Ed., Oxford University Press, 2009, s. 19.
[3]Rovnako: *Černá, S.,*op. cit. 1, s. 1.
[4]Op. cit. 1, s. 1.

- Nepodliehajúce publicite
- Nevyžadujúce zákonnom predpísanúformu

Vedľajšie dohody sú charakteristické neformálnosťou, keďže nemusia byť uzatvárané v určitej forme a zároveň nepodliehajú publikačnej povinnosti, t.j. ich obsah nie je prístupný širokej verejnosti. Na rozdiel od spoločenskej zmluvy ich zmena nepodlieha rozhodnutiu valného zhromaždenia, čo zabezpečuje účastníkom dohody väčšiu flexibilitu. Musíme však zdôrazniť, že účinky týchto dohôd, ako poukážeme v nasledujúcich statiach, sa odlišujú od právnych účinkov ustanovení obsiahnutých v spoločenskej zmluve.

Úprava vzájomných vzťahov medzi spoločníkmi mimo obligatórnych aktov jednoznačne reflektuje jednu zo základných zásad súkromného práva – zásadu zmluvnej slobody.Zmluvná sloboda v umiestnení určitého ustanovenia mimo spoločenskú zmluvu alebo stanovy je značne široká. Predmetom vedľajších dojednaní môžu byť dohody o prevode obchodného podielu medzi spoločníkmi, dohody o zrušení spoločnosti v prípade ak dôjde k splneniu určitých podmienok, dohody o výkone hlasovacích práv, alebo aj dohody menšinových akcionárov. Touto zmluvnou formou môžu byť riešené otázky potenciálnych sporov, napr. v prípade tzv. *deadlock*, otázky o smerovaní obchodnej politiky spoločnosti, podmienky, za ktorých je možné ukončiť účasť v spoločnosti. Časté sú aj dohody o predkupnom práve k obchodnému podielu, prerozdelení zisku alebo obsahujúce *tzv. drag-along/tag-alone* klauzule. Vedľajšie dojednania sú využívané hlavne vtedy, ak z určitých dôvodov nie je možné náležite využiť korporačný akt. V tomto prípade môžeme hovoriť o situáciách, kedy niektoré práva spoločníkov nemôžu byť obsiahnuté v spoločenskej zmluve, napr. niektoré osobné práva vzťahujúce sa na konkrétneho spoločníka.[5]

Za rozhodnutím spoločníka začleniť úpravu určitých vzťahov do spoločenskej zmluvy či stanov alebo do vedľajšej dohody stojí v prvom rade autonómna regulácia právnych účinkov týchto pravidiel.

Právne účinky spoločenskej zmluvy a vedľajších dojednaní

Dohoda uzatváraná medzi zakladateľmi, teda spoločenská zmluva, má zvláštnu povahu – nemá účinky len medzi stranami, ale aj voči samotnej korporácii, ktorú vytvára a voči tretím osobám, ktoré na báze dobrovoľnosti alebo nedobrovoľne vstupujú s takto vytvoreným subjektom do právnych vzťahov.[6] Pravidlá v nej obsiahnuté majú tzv. *korporačnú povahu.*Spoločenská zmluva totiž nevytvára len čisto obligačný vzťah, ale zároveň kreuje novú entitu, samostatný subjekt, ktorý je oprávnený vstupovať do právnych vzťahov so svojimi „stvoriteľmi“. V súhrne môžeme konštatovať, že spoločenská zmluva, resp. stanovy sa vťahujú na neurčitý počet prípadov rovnakého druhu, keďže upravujú práva a povinnosti ajosoby, ktorá sa stane spoločníkom spoločnostiv budúcnosti.

[5]*Cadman, J.*: Shareholders´ Agreement. London: Sweet&MaxwellLimited. 2004, s. 2 a nasl.
[6] *Pelikán, R.:* Kogentní a dispozitívní ustanovení v novém zákonu o obchodníchkorporacích. In Obchodněprávní revue. roč. 4, č. 9, 2012, s.247.

Naproti tomu, vedľajšie dohody, ktoré môžu byť uzatvárané medzi všetkými spoločníkmi alebo niektorými z nich, zaväzujú len účastníkov takejto dohody. Dohody medzi spoločníkmi musíme považovať za obchodnoprávne záväzky v zmysle § 261 ods. 6 písm. a) zákona č. 513/1991 Sb. Obchodný zákonník (ďalej len „*ObchZ*“).[7] Obsah vedľajších dohôd, jednotlivé práva a povinnosti sú v zásade neprenosné na inú osobu (nového spoločníka). Sú teda späté s osobou spoločníka, nie s obchodným podielom/akciou. Majú teda čisto záväzkovo-právne dôsledky.

Na základe vyššie uvedeného si spoločníci môžu vybrať, či niektoré práva a povinnosti spoločníka upravia ako prenositeľné aj na budúceho spoločníka, alebo naopak, práva a povinnosti chcú spojiť výhradne s konkrétnou osobou spoločníka.

Ako príklad diferenciácie medzi korporačnými a čisto záväzkovými účinkami určitého dojednania uvedieme plnenie príplatkovej povinnosti spoločníkom v prípade hospodárskej krízy, či finančnej stratyobchodnej spoločnosti. Ak by možnosť udelenia príplatkovej povinnosti bola začlenená do spoločenskej zmluvy v zmysle § 121 ods. 1 ObchZa došlo by k splneniu ďalších kumulatívnych zákonných podmienok (vymedzenie oprávnenia valného zhromaždenia rozhodovať o uložení príplatkovej povinnosti a samotné rozhodnutie valného zhromaždeniao uložení príplatkovej povinnosti)príplatková povinnosť by vznikla ktorémukoľvek spoločníkovi. Vzhľadom na kogentnú povahu tohto ustanovenia spoločníci nemajú možnosť dohodnúť si v spoločenskej zmluve osobitné pravidlá pre určenie výšky príplatkovej povinnosti, ani vymedziť alebo vylúčiť ju pre konkrétne osoby spoločníkov.[8] Spoločnosť je z takéhoto rozhodnutia valného zhromaždenia oprávnená a po márnom uplynutí dodatočnej doby môže rozhodnúť o uložení *korporačnej sankcie*, t.j. vylúčení spoločníka zo spoločnosti v tzv. kadučnom konaní (§113ObchZ).Pokiaľ spoločník prevedie obchodný podiel na inúosobu (*externea*) prechádza na nadobúdateľa tohto obchodného podielu aj povinnosťposkytnúť uložený príplatok.[9]

Na druhej strane, spoločníci môžu na riešenie prípadných finančných strát obchodnej spoločnostiuzavrieť vzájomnú dohodu i mimo spoločenskej zmluvy.Okrem prevzatia pôžičky alebo úveru do úvahy prichádza aj poskytnutie príplatku. Vedľajšia dohoda o príplatkovej povinnosti viaže iba účastníkov tejto dohody, teda nezaväzuje osoby, ktoré získajú v budúcnosti podiel na spoločnosti. Spoločnosť nie je oprávnená z tejto dohody, ibaže sa stane účastníkom.[10] Vo vedľajšej dohode môžu byť dohodnuté sankcie za nesplnenie tejto povinnosti, avšak zákonná korporačná sankcia vylúčenia spoločníka z obchodnej spoločnosti za nesplnenie príplatkovej povinnosti v tomto prípade nenastane.

---

[7] Ustanovenie § 261 ods. 6 písm. a) ObchZ: „*Touto časťou zákona sa spravujú bez ohľadu na povahu účastníkov záväzkové vzťahy [...] medzi zakladateľmi obchodných spoločností, medzi spoločníkom a obchodnou spoločnosťou, ako aj medzi spoločníkmi navzájom, pokiaľ ide o vzťahy týkajúce sa účasti na spoločnosti.“*

[8] *Majerníková,* M. In Ovečková O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 3.vyd. Bratislava: Iuraedition, 2012, s. 576.

[9] Ako vyplýva z ustanovenia § 115 ods. 3 ObchZ nadobúdateľ, ktorý nie je spoločníkom musí v zmluve o prevode obchodného podielu vyhlásiť, že pristupuje k spoločenskej zmluve, resp. k stanovám, ak boli prijaté. Zároveň prevodca ručí za splácanie vkladu nadobúdateľom tohto podielu.

[10] Tu možno pozorovať, že stranou vedľajších dohôd „medzi spoločníkmi“ nemusia byť nevyhnutne iba spoločníci obchodnej spoločnosti, ale aj samotná obchodná spoločnosť ako samostatný subjekt práva.

Tzv. nekorporačné ustanovenia spoločenskej zmluvy

Od vedľajších dohôd je potrebné rozlišovať *tzv. nekorporačné* ustanovenia spoločenskej zmluvy. Musíme podotknúť, že nie každé ustanovenie obsiahnuté v spoločenskej zmluve má korporačné účinky. Za nekorporačné ustanovenia sú označované ustanovenia obsiahnuté v spoločenskej zmluve, ktoré ukladajú povinnosti iba niektorým spoločníkom alebo oprávňujú iba konkrétneho spoločníka. Ustanovenia spoločenskej zmluvy totiž nemôžu upravovať niektoré otázky v prospech alebo neprospech určitých spoločníkov. Takéto pravidlá, napriek tomu, že formálne tvoria súčasť spoločenskej zmluvy nemajú korporačnú povahu, ale podliehajú úprave obligačného práva. Tieto nepravé ustanovenia majú iba záväzkovo-právne účinky, sú súčasťou spoločenskej zmluvy len formálne, a záväzky z nich sú na ďalších spoločníkovprevodom obchodného podielu neprenosné. Prijatie týchto pravidiel resp. ich zmeny nepodlieha väčšinovému, ale naopak konsenzuálnemu princípu.[11]Príkladom takéhoto záväzku môže byť povinnosť konkrétneho spoločníka ponúknuť prednostne svoj obchodný podiel inému spoločníkovi, konkrétne určeného stanovami.

Na základe vyššie uvedeného prichádzame k záveru, že jednotlivé ustanovenia spoločenskej zmluvy je potrebné podriadiť testu, na základe ktoré sa budú odvodzovať korporačné alebo čisto obligačné dôsledky. Nemožno sa uspokojiť s tvrdením, že forma, v ktorej je konkrétna autonómna norma obsiahnutá určuje jej účinky.

Limitácia autonómnej vôle spoločníka a vzájomné konflikty

Napriek značnej autonómii spoločníkov upraviť si vzájomné vzťahy vo vedľajšej dohode, zmluvná sloboda zakladajúca právo na umiestnenie ustanovenia mimo spoločenskú zmluvu nie je absolútna. Limitácia privátnej autonómie spočíva v ochrane verejného poriadku, zabezpečenia právnej istoty, ochrany (slabšieho) účastníka právneho vzťahu alebo ochrany iného verejného záujmu. Navyše je samozrejmé, že spoločenská zmluva musí obsahovať obligatórne náležitosti, ktoré nemôžu byť prenesené do vedľajších dojednaní. To ale neznamená, že obligatórny obsah spoločenskej zmluvy alebo stanov nemôže byť vo vedľajších dojednaniach upresnený alebo detailne rozvinutý.

Aký je teda vzájomný vzťah medzi spoločenskou zmluvou a dohodou medzi spoločníkmi? Podľa ktorých pravidiel sa má riadiť vzťah medzi spoločníkmi ak ich práva a povinnosti sú upravené rozdielne v spoločenskej zmluve v porovnaní s vedľajšími dojednaniami?

Je potrebné zdôrazniť, že vedľajšie dohody a spoločenská zmluva nevystupujú ako samostatné izolované zmluvy. Spoločníci môžu uzavrieť dohodu, ktorá je v rozpore s ustanoveniami obsiahnutými v spoločenskej zmluve, resp. dohody meniace ustanovenia spoločenskej zmluvy. Jednorazovou zmenou spoločenskej zmluvy sa zaoberal aj Najvyšší súd Českej republiky vo svojom rozsudku zo dňa 22.4.2009,sp.zn. 29 Cdo 2254/2007,[12] v ktorom výslovne pripustil takúto možnosť

[11]Pozri bližšie k tejto problematike *Černá, S.*:op. cit. 1 s. 5.

[12]Rozsudok NS ČR zo dňa 22. 4.2009, sp.nz. 29 Cdo 2254/2007 „*Nejvyšší soud nenachází důvod, proč by podle úpravy § 61 obch. zák. ve znění účinném v rozhodné době mohli společníci formulovat část obsahu práva na vypořádací podíl (konkrétně splatnost) v dohodě o ukončení účasti, zatímco vůli*

jednorazového prelomenia spoločenskej zmluvy.Problematikoujednorazového prelomenia spoločenskej zmluvy (*Satzungsdurchbrechung*) sa zaoberá hlavne nemecká doktrína, ktorá sa zhoduje na tom, že pri prelomení musí byť dodržaná formálna stránka prijatia, teda jednomyseľnosť spoločníkov.Zároveň si musia byť spoločnícivedomý, že v konkrétnom prípade sa odchyľujú odustanovení spoločenskej zmluvy.[13]

Ako uvádza *Černá,* výkladový význam budú mať vedľajšie dojednania za podmienky, že ich ustanovenia sú viazané na verejne deklarované zámery obsiahnuté v registrovaných a publikovaných zakladateľských dokumentoch. Zároveň ale pripúšťa, že spektrum názorov ohľadne interpretácie vedľajších dojednaná je (hlavne medzi nemeckou právnou obcou) relatívne široký. [14] Vedľajšie dojednania sú totiž častokrát považované za nástroj obchádzania zákonných ustanovení.

Dohody o výkone hlasovacieho práva

V závere nášho príspevku sa stručne venujeme jednej z možných dohôd medzi spoločníkmi. *Dohoda o výkone hlasovacieho práva*, rozpoznávaná aj pod pojmom syndikátna [15] alebo *poolingova zmluva,* predstavuje typický príklad vedľajšieho dojednania medzi spoločníkmi, s ktorým sa navyše stretávame aj vo vnútroštátnej právnej úprave obchodných spoločností.

Obchodný zákonník v ustanovení § 186a[16]nijakým spôsobom nedefinuje ani nevymedzuje tieto dohody. Slovenský zákonodarca však výslovne zakazuje tri druhy dohôd o výkone hlasovacieho práva, a to tie, ktorými sa akcionár zväzuje voči spoločnosti alebo niektorému z jej orgánov,alebo členovi jej orgánov :

a) dodržovať pri hlasovaní pokyny spoločnosti alebo niektorého z jej orgánov o tom, ako má hlasovať,

b) hlasovať za návrhy predkladané orgánmi spoločnosti alebo

c) uplatniť hlasovacie právo určitým spôsobom alebo nehlasovať, ako protiplnenie za výhody poskytnuté spoločnosťou.

Neplatné teda nie sú všetky dohody medzi akcionármi o spôsobe výkonu hlasovacieho práva, ale len tie, ktoré obmedzujú hlasovacie práva v zákone uvedených taxatívnych prípadoch. Takéto dohody môžu byť uzatvárané mimo spoločenskú zmluvu alebo stanovy, alebo môžu byť súčasťou stanov.Pomerne často diskutovaným problémom je otázka posúdenia následkov hlasovania na základe

---

ohledně zbylých složek tohoto obsahu (konkrétně stanovení způsobu určení výše podílu a formy jeho výplaty) by museli upravit ve společenské smlouvě či stanovách. Tím spíše, pokud by jejich vůle - jako v posuzovaném případě - nesměřovala k úpravě obecného režimu takové odchylky (pro neurčený okruh budoucích případů), nýbrž k prosazení jednorázového řešení týkajícího se konkrétního společníka v jediném případě. Změna společenské smlouvy či stanov by se pro takové opatření nehodila, když by ji následně - po přijetí dohody podle § 149a obch. zák. - bylo nutno opět revidovat."

[13]Op. cit. 1 , s. 8.

[14]Op.cit. 1 s. 6.

[15]*Dědič*, J.: In Štenglová, I. a kol.: Akciové spoločnosti, 5. vyd., Praha: C.H. Beck, 2003, str. 157.

[16]Právna úprava účinná do 31.12.2001 zakazovala uzatvárať dohody, ktorými sa akcionár zaväzoval, že uplatní svoje hlasovacie právo na valnom zhromaždení dohodnutým spôsobom. Tento zákaz sa však vzťahoval výlučne na spoločnosti, ktorých akcie sú verejne obchodovateľné.

dohody o výkone hlasovacích práv. *Baňacká*[17]detailne rozoberá otázky týkajúce sa hlasovania *v súlade s neplatnou* dohodou o výkone hlasovacích práv a hlasovania *v rozpore s platnou* dohodou o výkone hlasovacích práv a ich vplyv na platnosť uznesenia valného zhromaždenia. Pri určení, či dohoda má vplyv na platnosť uznesenia valného zhromaždenia je potrebné odpovedať aj na otázku, či takáto dohoda je súčasťou stanov alebo vo forme vedľajšieho dojednania. Ak dohoda nie je obsiahnutá v stanovách, zaväzuje len osoby, ktoré ju uzatvorili. Napadnutie platnosti uznesenia valného zhromaždenia z dôvodu hlasovania v rozpore s takouto platnou dohodou tak nie je možné. Porušenímvedľajšej dohody totiž nedôjde k prijatiu uznesenia valného zhromaždenia v rozpore so zákonom alebo stanovami spoločnosti, čo je podmienkou určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia.[18]

Odpoveď na množstvo otázok súvisiacich s problematikou dohôd o výkone hlasovacích práv, ich vynútiteľnosti alebo možnosti nahradenia vôle akcionára, ktorý porušuje záväzok z dohody môže priniesť jednak judikatúra alebo samotná veda.

Záver

V závere musíme konštatovať, že spoločenská zmluva a stanovy ako základne akty obchodnej spoločnosti majú v zásade záväzkovo-právnu povahu, keďže upravujú vzťahy medzi spoločníkmi navzájom ako aj vzťahy medzi spoločnosťou a spoločníkmi,avšak pravidlá v nich obsiahnuté majú na rozdiel od pravidiel obsiahnutých vo vedľajších dojednaniach korporačné účinky predpokladané právnou normou. Aktuálnosť problematiky ako aj množstvo nezodpovedaných otázok má potenciál stať sa predmetom permanentných diskusií tuzemskej právnej obce.[19]

Mgr. Žofia Šuleková
Interný doktorand
Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Použitá literatúra

- Baňacká L.: Dohody o výkone hlasovacieho práva. In Právo a obchodovanie. Košice: UPJŠ, 2008.
- Bollefer, S. F., Bernstein, J.:Shareholders´ Agreement: A tax and legalguide. CCH CanadianLimited. 3 vyd. 2009.
- Cadman, J.: Shareholders´ Agreement. London: Sweet&MaxwellLimited. 2004.
- Černá, S.:Vedlejší dohody (sideletters) společníků kapitálových společností. In Obchodněprávní revue. 3.roč, č. 1, 2011.
- Dědič, J.: In Štenglová, I. a kol.: Akciové spoločnosti, 5. vyd.,Praha: C.H. Beck, 2003.

[17]Bližšie k problematike *Baňacká L.*: Dohody o výkone hlasovacieho práva. In Právo a obchodovanie. Košice: UPJŠ, 2008, s. 1 a nasl.
[18]*Žitňanská, L.*: In Ovečková, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 2.vyd., Bratislava: Iuraedition, 2008, s. 724.
[19]Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0809-12.

- Kraakman, R. a kol.: TheAnatomy of CorporateLaw. A Comparative and FunctionalApproach. 2nd Ed., OxfordUniversity Press, 2009.
- Majerníková, M. In Ovečková O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 3.vyd. Bratislava: Iuraedition, 2012.
- Patakyová, M. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 3.vyd., Praha: C.H. Beck, 2010.
- Pelikán, R.: Kogentní a dispozitívní ustanovení v novém zákonu o obchodních korporacích. In Obchodněprávní revue. roč. 4, č. 9, 2012.
- Žitňanská, L.: In Ovečková, O. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár. 2.vyd., Bratislava: Iuraedition, 2008.

Rozdelenie zisku a ochrana spoločníkov

Jaroslav Dolný

Abstrakt

Smerovanie práce je ovplyvnené najmä jej aktuálnosťou procesu rozdelenia zisku medzi spoločníkov s ohľadom na judikatúru prijatú v tejto oblasti. Mechanizmus rozdelenia zisku je upravený v obchodnom zákonníku dispozitívne, preto je na spoločnosti s ručením obmedzeným a akciovej spoločnosti ako si tento inštitút upravia v spoločenskej zmluve alebo stanovách spoločnosti, resp. ako k nemu bude pristupovať valné zhromaždenie. Často krát v praxi dochádza k zneužitiu dominantného postavenia spoločníka resp. akcionára pri rozdeľovaní resp. nerozdelení zisku. Preto je potrebné zaoberať sa aj možnosťami zefektívnenia tohto systému ochrany a analýzou súčasných možností ochrany spoločníkov a akcionárov.

Kľúčové slová

zisk, spoločníci, ochrana spoločníkov

Abstract

A direction of work is mainly influenced by its actuality in a process of profit distribution to the shareholders according to the law adopted in this field. Profit-sharing mechanism is governed by the Commercial Code dispositive; therefore it is up to a limited liability company and joint stock company how this institute adjusted in the memorandum or articles of association respectively. There is often an abuse of dominance of shareholder in a company within the profit distribution. Therefore, it is necessary to deal with the possibilities of streamlining the system of protection and analyze existing opportunities of shareholders' protection.

Key words

profit, shareholders, shareholders' protection

Úvod

V ziskovo orientovanom hospodárstve je primárnym cieľom podniku maximalizácia zisku a trhovej hodnoty podniku.[1] Pod trhovou hodnotou je potrebné rozumieť sumu očakávaných budúcich ziskov, resp. cash-flow, diskontovaných k súčasnosti pomocou vhodnej diskontnej miery. Od maximalizácie trhovej hodnoty je len nepatrný posun k maximalizácií tzv. Shareholder value, tzn. maximalizácií majetku vlastníkov.

[1] MAJTÁN, Š. : *Podnikové hospodárstvo*. Bratislava: SPRINT, 2007, 347s. ISBN 8089085798

Zmyslom podnikania je teda dosahovať výnosy, ktoré sú vyššie ako vynaložené náklady.[2]
Do nakladania so ziskom významnou mierou vstupujú spoločníci a štatutárny orgán spoločnosti, ktorým väčšinou býva majoritný spoločník. Ich záujmy však často krát nie sú zhodné a dochádza aj k znevýhodňovaniu menšinových spoločníkov.„Vzhľadom na súkromnoprávnu podstatu obchodných spoločností, ktorá sa prejavuje okrem iného zmluvným základom ich existencie a rovnoprávnym postavením spoločníkov, sa zakazuje taký výkon práv spoločníka, ktorého výkon by zasahoval do práv a oprávnených záujmov iných.“[3] Preto je potrebné sa zaoberať aj problematikou rozdelenia zisku v obchodných spoločnostiach a poukázať na možné problémy praxe pri rozdeľovaní zisku a možnosťami na ochranu spoločníkov, predovšetkým tých menšinových. V práci sa teda budeme zaoberať procesmi nerozdelenia zisku a odlievania zisku v neprospech spoločníkov spoločnosti s ručením obmedzeným a akcionárov akciovej spoločnosti.

Vyhladovanie spoločníkov

Základnou otázkou, ktorú si je nutné položiť je, či spoločnosť má zákonnú povinnosť vyplatiť spoločníkom podiel na zisku. Z ustanovení OBZ žiadna taká povinnosť nevyplýva. To znamená, že spoločnosť ako subjekt súkromného práva môže robiť všetko čo zákon nezakazuje a teda aj rozhodnúť o nevyplatení disponibilného zisku. Aplikačným problémom je však situácia nerozdeľovania zisku po dlhšiu dobu z dôvodu, že majoritný spoločníci resp. akcionári sa na nerozdelení zisku dohodnú a zároveň tento proces nie je náhodný ani dočasný. Argument v prospech majoritných spoločníkov resp. akcionárov by mohol znieť, že akumulujú finančné prostriedky z dôvodu budúcich investícií resp. z očakávania horších hosp. výsledkov v nasledujúcom období. Ak však táto situácia trvá už niekoľko rokov, možno daný proces označiť za určité „vyhladovanie akcionárov resp. spoločníkov.“
Možnosti riešenia danej nepriaznivej situácie je niekoľko a mechanizmus ochrany môžeme rozdeliť na možnosti týkajúce sa spoločnosti s ručením obmedzeným a tie, ktoré sa týkajú akcionárov v akciovej spoločnosti. V prvom rade v prípade spoločníka v spoločnosti s ručením obmedzeným môže dôjsť k prevode obchodného podielu podľa § 115 OBZ, ak s daným stavom nesúhlasí. V danej situácií má dve možnosti a to previesť svoj obchodný podiel na majoritného spoločníka alebo na inú osobu ak to spoločenská zmluva pripúšťa. V prípade majoritného spoločníka je takmer isté, že prevod obchodného podielu by nebol uskutočnený za trhovú cenu, ale pri najlepšom za nominálnu hodnotu tohto podielu. Pri jeho predaji tretej osobe je zasa otázne, ktorá osoba by mala záujem o nákup takého podielu, ktorý neprináša žiadny zisk a nemá žiaden vplyv na riadenie spoločnosti. Samotná ziskovosť spoločnosti ešte nemusí znamenať automatické rozdelenie zisku medzi spoločníkov. Zatajenie tejto skutočnosti pri prevode obchodného podielu tretej osobe ešte nevyhnutne nemusí znamenať uvedenie tejto osoby do omylu. Muselo by sa jednať o právne významný omyl. Podľa rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky právne významným je omyl vtedy, ak je tento omyl skrytý (t.j. účastník konajúci v omyle o ňom nevie) a druhý účastník tento omyl spôsobil priamo úmyselne.[4] O omyl však pôjde aj vtedy,

[2] tamtiež
[3] ILLEŠ, T. in SUCHOŽA, J. a kol. *Obchodný zákonník a súvisiace predpisy . Komentár*. Bratislava: Eurounion, 2007, s. 162, ISBN 978-80-88984-98-6
[4] 3 Cdo 192/2008 Rozsudok 30.03.2011

keď druhý účastník omyl vyvolal inak, napr. neúmyselne alebo o ňom musel vedieť. Podľa citovaného rozhodnutia je osoba, ktorá sa omylu dovoláva, nie je zbavená povinnosti podľa okolnosti prípadu, zabezpečiť objektívne informácie o okolnostiach, ktoré považuje za rozhodujúce pre uskutočnenie zamýšľaného právneho úkonu. Informáciu o ziskovosti spoločnosti môže tretia osoba získať z registra účtovných závierok. V prípade každoročných účtovných presunov týchto ziskov na účet nerozdeleného zisku bez ich súčasného použitia aj na iné účely nezbavuje tretiu osobu nezistenie tejto informácie z verejne dostupnej súvahy v registri účtovných závierok. Iná situácia by podľa nás bola v prípade úmyselného zavádzania tretej osoby o rozdeľovaní zisku pri súčasne účtovných presunoch tohto zisku resp. jeho použitia a teda by tu došlo k úmyselnému uvedeniu do omylu nadobúdateľa obchodného podielu. Nadobúdateľ by tu mal preto možnosť dovolávať sa relatívnej neplatnosti podľa § 40a OZ. Spoločník síce má právo podľa § 122 ods.2 OBZ požadovať informácie od konateľov o záležitostiach spoločnosti a nahliadať do dokladov spoločnosti, avšak v prípade uplatnenia tohto práva zo zákona nevyplýva právo na kópie dokladov. Preto informácie o chode spoločnosti, najmä o vyplatení podielu na zisku spoločníka, sú spojené väčšinou len na vyhlásení prevodcu obchodného podielu. Ďalšou možnosťou spoločníka v spoločnosti s ručením obmedzeným je možnosť navrhnutia spoločníka súdu podľa § 148 ods.1 , aby zrušil jeho účasť v spoločnosti, ak nemožno od neho spravodlivo požadovať, aby v spoločnosti zotrval. Podľa rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky dôvodom pre zrušenie účasti spoločníka v spoločnosti súdom nemôže byť iba skutočnosť, že je menšinovým spoločníkom.[5] Taktiež na základe rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky ani nezhody medzi spoločníkmi a hospodársky úpadok spoločnosti nepostačujú pre zrušenie účasti spoločníka v spoločnosti.[6]V danom prípade bude na zvážení súdu, či nevyplatenie zisku medzi spoločníkov v dlhšom časovom horizonte, ak bol dosiahnutý a nebol nijakým spôsobom použitý napr. na ďalší rozvoj spoločnosti, je dôvod na zrušenie účasti spoločníka v spoločnosti. Bude však veľmi obtiažné z pozície spoločníka preukázať, že nerozdelenie zisku je kvalifikovaný dôvod na zrušenie jeho účasti v spoločnosti. Ďalším problémom je aj vymedzenie časového horizontu, resp. počet rokov počas ktorých nedošlo k rozdeleniu zisku medzi spoločníkov, aby sa spoločník mohol domáhať samotného zrušenia jeho účasti súdom. Určite nemožno v rámci jedného účtovného obdobia pre nerozdelený zisk hovoriť o utláčaní menšinového spoločníka. Úspešnosť jeho návrhu je podmienená uvedením, a následne preukázaním takých dôvodov, ktoré súdu s prihliadnutím na všetky konkrétne skutkové okolnosti v danej veci umožnia prijať záver, že od spoločníka nemožno spravodlivo požadovať, aby v spoločnosti zotrval. Keď vezmeme do úvahy súčasnú zaťaženosť súdov obchodnými vecami, môže trvať aj niekoľko rokov, kým získa právoplatné rozhodnutie súdu, ktorým bude resp. nemusí byť jeho návrhu vyhovené. Hampel[7] zastáva názor, že pokiaľ spoločnosť dosiahne zisk, mala by ho rozdeliť medzi akcionárov. Ak predstavenstvo predloží návrh na nerozdelenie zisku, tento návrh musí byť podľa autora odôvodnený. Pre prípad, kedy by predstavenstvo takéto informácie akcionárom neposkytlo, tí nie sú prostredníctvom valného zhromaždenia schopní právne relevantným spôsobom o návrhu rozhodnúť a prijaté uznesenie by tak trpelo vážnou chybou, ktorá by spôsobovala neplatnosť rozhodnutia. Uvádza, že pri neexistencii povinnosti predstavenstva návrh odôvodniť a poskytnúť relevantné

[5] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Obo 249/2001
[6] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Obo 179/2000
[7] HAMPEL, J. *Nakládání se ziskem akciových společností*. Právní fórum. 2010. č. 4. ASPI [databáze]. Verze 13. Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012. [cit. 2012-03-10].

informácie by mohol majoritný akcionár do predstavenstva presadiť osoby spriaznené a sám tak disponovať unikátnymi informáciami, čím by získal zásadnú výhodu voči ostatným akcionárom. Podľa nášho názoru takéto konštatovanie presahuje zákonom uloženú povinnosť člena štatutárneho orgánu predložiť valnému zhromaždeniu návrh na rozdelenie zisku prípadne úhradu straty. Členovi štatutárneho orgánu síce vyplýva povinnosť informovať spoločníkov o záležitostiach spoločnosti na druhej strane korešponduje tomu aj právo spoločníka resp. akcionára na tieto informácie, ktorý si dané právo môže uplatniť na valnom zhromaždení. Taktiež ak by sa aj jednalo o prípad presadzovania záujmov majoritného spoločníka, ktorý by bol sám štatutárnym orgánom resp. by za štatutárny orgán určil sebe blízku osobu, rozhodnutie o neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia by nebránilo opätovnému prijatiu daného rozhodnutia aj s dodatočným odôvodnením a teda by k skutočnému rozdeleniu zisku nakoniec aj tak nedošlo.

V prípade akcionára akciovej spoločnosti je tu možnosť iba svoj podiel previesť na inú osobu. Výhodu tu však majú akcionári verejnej akciovej spoločnosti. „Zatiaľ čo vo verejnej akciovej spoločnosti môže akcionár, ktorý nechce byť minoritným akcionárom v spoločnosti, ktorej politika nenapĺňa jeho očakávania, predať svoje akcie na regulovanom trhu, prípadne realizovať predaj svojich akcií cestou povinnej ponuky na prevzatie, v prípade súkromnej akciovej spoločnosti táto možnosť nie je daná. Nielenže akcionár súkromnej akciovej spoločnosti nemôže svoj podiel jednoducho predať, pretože neexistuje verejný trh pre predaj jeho akcií, na súkromnú akciovú spoločnosť sa navyše nevzťahujú ani ustanovenia o povinnej ponuke na prevzatie.“[8]

Pri oboch spoločnostiach je potrebné si ešte položiť otázku ohľadom možnosti aplikácie § 56a OBZ a to zákaz zneužitia práv spoločníka. V zmysle citovaného paragrafu zneužitie práv spoločníka, najmä zneužitie väčšiny alebo menšiny hlasov v spoločnosti, sa zakazuje. Akékoľvek konanie, ktoré znevýhodňuje niektorého zo spoločníkov zneužívajúcim spôsobom, sa zakazuje. K zneužitiu práv dôjde v situáciách, kedy sa spoločník výkonom svojho práva bude snažiť získať výhodnejšie postavenie na úkor minoritného spoločníka. No v danom prípade nedochádza k zvýhodneniu žiadneho zo spoločníkov, pretože k rozdeleniu zisku vôbec nedochádza.

Možnosťou de lege ferenda by bola úprava možnosti vystúpenia akcionára zo spoločnosti, ktorá určitú dobu nevypláca dividendy. Podobným spôsobom sa uberá aj Návrh nariadenia rady o štatúte európskej súkromnej spoločnosti (SPE)[9], ktorá v čl.18 ods. 4 ustanovuje možnosť vystúpenia spoločníka z SPE ak sa najmenej tri roky nerozdelili žiadne dividendy napriek tomu, že finančný stav SPE by takéto vyplatenie spoločníkov dovoľoval. Následne budú tieto podiely ponúknuté na odkúpenie ostatným spoločníkom a samotnej spoločnosti. Ak návrh spoločníka na vystúpenie zo spoločnosti nebude schválený resp. aj keď bude schválený nedohodnú sa na predajnej cene podielu, na návrh vystupujúceho spoločníka rozhodne o vystúpení, resp. o predajnej cene podielu, súd. Aj keď SPE má byť podľa tohto nariadenia európskou obdobou s.r.o., bolo by vhodné zamyslieť sa aj nad podobnou úpravou inštitútu vystúpenia akcionára v prípade súkromnej akciovej spoločnosti.

Podobnou situáciou ako v prípade nerozdelenia zisku medzi spoločníkov je aj uzatváranie neadekvátnych manažérskych zmlúv medzi spoločnosťou a štatutárnym

[8] LASÁK, J. Manifest exitu: o vlaštovkách v oblasti dividendové politiky. In *Obchodněprávní revue*, 2011, č. 2, s. 45

[9] Legislatívne uznesenie Európskeho parlamentu z 10. marca 2009 o návrhu nariadenia Rady o štatúte európskej súkromnej spoločnosti (KOM(2008)0396 – C6-0283/2008 – 2008/0130(CNS)

orgánom, ktorým môže a často krát sa stáva väčšinový spoločník, resp. inými osobami vo spoločnosti. Dokumentuje to aj rozhodnutie NS SR, kedy jeden zo spoločníkov žaloval spoločnosť, pre zjavne neprimeranú odmenu.[10] Ako dôvod neplatnosti uviedol žalobca rozpor s ustanoveniami Zákonníka práce ako aj s pravidlami slušnosti a občianskeho spolunažívania. „Súd prvého stupňa dokonca v tejto kauze napriek jednoznačnému trhovo nekonformnému zaťažovaniu hospodárenia spoločnosti a z toho vyplývajúcemu poškodzovaniu majetkových práv spoločníka, keďže odčerpávaním likvidných aktív spoločnosti na výplaty neadekvátnych manažérskych odmien sa redukoval podiel na zisku, ktorý by inak bolo možné rozdeliť medzi spoločníkov podľa mieri ich účasti na spoločnosti, konštatoval, že žaloba v zmysle § 80 písm. c) OSP nepreukázal naliehavý právny záujem o určenie neplatnosti napadnutých zmlúv. Hoci NS SR sa v prípade preukázania naliehavého právneho záujmu nestotožnil s právnym názorom prvostupňového súdu, obsah manažérskych zmlúv odporuje podľa jeho vyjadrenia len všeobecným pravidlám slušnosti.“[11] Je potrebné tu tiež zdôrazniť, že obchodné spoločnosti sú subjektmi súkromného práva a preto aj dojednanie takéhoto druhu zmlúv je v zásade v kompetencii spoločnosti. Lenže v daných prípadoch podľa nášho názoru dochádza k zneužitiu práv spoločníka, najmä zneužitia väčšiny hlasov pri rozhodovaní valného zhromaždenia o príslušnej zmluve o výkone funkcie člena štatutárneho orgánu. Podľa rozsudku Vrchného súdu v Prahe pôjde o zneužitie dominantného postavania spoločníka ak príslušná schválená zmluva je uzavretá na úkor postavenia menšinového spoločníka a na základe toho postavenia získa väčšinový spoločník jednostranné zvýhodňujúce postavenie oproti ustanoveniam predtým schválenej spoločenskej zmluvy.[12] Síce zákon formálne deklaruje právo spoločníka na podiel na zisku, lenže právny nárok vzniká až po rozhodnutí valného zhromaždenia o rozdelení zisku. Z citovanej judikatúry možno dospieť k záveru, že ak takéto zmluvy boli uzatvorené až po schválení spoločenskej zmluvy a zneužívajúcim spôsobom zvýhodňovali len majoritného spoločníka budú absolútne neplatné pre rozpor so zákonom.

Odlievanie zisku

Jednou zo situácií, kedy by zisk mohol byť rozdelený v neprospech spoločníkov je stav, kedy by bol zisk vyplácaný tretím osobám na základe rozhodnutia valného zhromaždenia alebo spoločenskej zmluvy spoločnosti s ručením obmedzeným alebo stanov akciovej spoločnosti. Podľa T. Dvořáka nie je sporné stanoviť právnu povinnosť na výplatu podielov na zisku tretím osobám pričom sa tiež nestanoví takáto povinnosť aj voči spoločníkom.[13] Podľa autora je potrebné zachovať určitú proporcionalitu. Nie je možné totiž ani uznesením valného zhromaždenia ani klauzulou v spomínaných dokumentoch rozdeliť celý disponibilný zisk len medzi tretie osoby spoločníkom neponechať nič resp. iba minimum. Spoločníci majú podľa OBZ právo na podiel na zisku a to sa im nedá celkom anulovať. Takéto uznesenia valného zhromaždenia alebo klauzula v spomínaných dokumentoch by boli pre obchádzanie účelu a zmyslu zákona neplatné.

[10] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp.zn. 2 Obo 222/01
[11] VRÁBLOVÁ, S. Koniec odlievania zisku z kapitálových spoločností?. In *Justičná revue*. 2003, Roč. 55, č.6-7 s. 629-648
[12] Rozsudok Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 7 Cmo 253/98
[13] DVOŘÁK, T. Úvahy o otázce, zda existuje právni povinnost výplaty podílu na zisku společníkum kapitálových obchodních společností. In *Právo Obchod Ekonomika II*. Praha:Leges, 2012, s. 250-257

Veľmi podobnou situáciou by bolo rozdelenie takéhoto zisku medzi členov štatutárneho orgánu a členov dozorného orgánu spoločnosti s ručením obmedzeným a akciovej spoločnosti, ktorí sú zároveň majoritnými spoločníkmi, bez výplaty podielu na zisku aj minoritným spoločníkom. Na danú problematiku existujú dva druhy názorov. Podľa T. Dvořáka v tomto prípade nemožno argumentovať zneužitím väčšiny hlasov v spoločnosti podľa § 56a OBZ, pretože v danom kontexte je potrebné zdôrazniť, že spoločnosť je subjektom súkromného práva, ktorá nemá žiadnu zákonnú povinnosť disponibilný zisk alebo jeho časť rozdeliť spoločníkom alebo aj iným osobám, ibaže spoločenská zmluva spoločnosti s ručením obmedzeným alebo stanovy akciovej spoločnosti stanovia niečo iné. Podľa autora nie je v rozpore so zákonom existencia ziskovej spoločnosti, ktorá vôbec nebude vyplácať podiely na zisku.[14] Odlišné stanovisko mal však Najvyšší súd Českej republiky, ktorý vo svojom rozhodnutí[15] vyslovil, že ak valné zhromaždenie schváli, že časť zisku vytvoreného spoločnosťou bude rozdelená, musí byť najprv rozdelená medzi akcionárov. Z uvedeného potom vyplýva, že valné zhromaždenie nemôže stanoviť podiel členov predstavenstva a dozornej rady na zisku (tantiému), bez toho, aby schválila zisk k rozdeleniu a podiel akcionárov na takto určenom zisku (dividendu). Predmetné rozhodnutie však podľa nášho názoru výrazným spôsobom zasahuje do právnej subjektivity obchodnej spoločnosti, kedy spoločnosti nariaďuje vyplatenie zisku spoločníkom vždy keď valné zhromaždenie príslušnej spoločnosti uznesením príjme rozdelenie zisku. Podľa J.Holešovského je dividenda „primárnym a často jediným výnosom investície.“[16] Oproti tomu členovia predstavenstva a dozornej rady považuje iba za funkcionárov spoločnosti, ktorý do spoločnosti žiadne investície nevložili. Tu je však potrebné argumentovať, opierajúc sa o názor V.Pihera, že primárnym cieľom každej investície je realizovať zisk pri ukončení investície, teda dosiahnuť zhodnotenie investície teda aj v podobe rozdielu medzi kúpnou a predajnou cenou akcie.[17] Každá investícia prináša určité riziko, preto osoba, ktorá nechce alebo odmieta takéto riziko podstúpiť, by nemala do spoločnosti investovať. „Vnútorné usporiadanie akciovej spoločnosti sa javí ako súbor individuálnych očakávaní jednotlivých investorov, ktoré spája iba ich rozhodnutie investovať do kúpy akcií a záujem dosiahnuť ich maximálne zhodnotenie.“[18] Maximálne zhodnotenie je podľa nášho názoru aj predaj obchodného podielu resp. akcie za vyššiu cenu ako cenu, za ktoré boli nadobudnuté. Aj podľa T. Dvořáka nikto nemôže vymáhať od spoločnosti výplatu podielov na zisku iba preto, že jeho investícia nevyšla podľa jeho predstáv.[19] De lege ferenda by bolo vhodné stanoviť určitý minimálny pomer výplaty podielu na zisku pre spoločníkov resp. akcionárov v prípade ak sa zisk na základe uznesenia valného zhromaždenia rozdelí.

[14] tamtiež
[15] Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp.zn. 29 Cdo 1326/2006
[16] HOLEJŠOVSKÝ, J. Vztah práva akcionáře na dividendu k rozhodování o použití zisku akciové společnosti. In *Právní rozhledy*, 2010, č. 3, s. 92.
[17] PIHERA, V. Dividenda a tantiéma (kritická glosa k jednomu soudnímu rozhodnutí). In *Obchodněprávní revue*, 2010, č. 10, s. 290
[18] POKORNÁ, J. Právní postavení akcionářů a výkon jejich oprávnění řídit společnost, In *Dny práva – 2008 – Days of Law* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 2012-03-03] dostupné z: <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/obchod/pokorna.pdf>
[19] DVOŘÁK, T. Úvahy o otázce, zda existuje právni povinnost výplaty podílu na zisku společníkum kapitálových obchodních společností. In *Právo Obchod Ekonomika II*. Praha:Leges, 2012, s. 250-257

Záver

Pri vstupovaní do pozície spoločníka alebo akcionára by mali menšinový spoločníci a akcionári brať ohľad na dojednanie vyhovujúcej spoločenskej zmluvy prípadne stanov v akciovej spoločnosti, aby boli dostatočne chránený pred konaním väčšinových spoločníkov a akcionárov. Pri najmenšom si spoločníci, s ohľadom na svoju reálnu možnosť do zasahovania do chodu spoločnosti, musia uvedomiť, že investícia nákupom obchodného podielu alebo akcií nemusí nevyhnutne prinášať výnosy a spája s istým rizikom. S ohľadom na prax by bolo vhodné sa dopracovať k určitému konsenzu čo tvorí kauzu nákupu obchodného podielu resp. akcie. Citované rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky [20] smeruje skôr ku výlučne k nadobudnutiu akcií a obchodných podielov za účelom podielu na zisku nezohľadňujúc kauzu nadobudnutia za účelom predaja za ich vyššiu cenu ako cenu nadobudnutia. Judikatúra často krát podľa nášho názoru už zasahuje nad zmluvný základ vzťahov medzi spoločníkmi alebo akcionármi majúci najmä súkromnoprávnu povahu. Taktiež by bolo sa vhodné zamyslieť aj nad riešením vystúpením spoločníka prípadne akcionára zo spoločnosti pri zákonne vymedzených dôvodoch de lege ferenda podobne ako to upravuje návrh nariadenia rady o štatúte európskej súkromnej spoločnosti.

Ing.Mgr. Jaroslav Dolný
interný doktorand
Právnická fakulta, UPJŠ, Košice

Použitá literatúra

- DVOŘÁK, T. Úvahy o otázce, zda existuje právní povinnost výplaty podílu na zisku společníkum kapitálových obchodních společností. In Právo Obchod Ekonomika II. Praha:Leges, 2012, s. 250-257
- HAMPEL, J. Nakládání se ziskem akciových společností. Právní fórum. 2010. č. 4. ASPI [databáza]. Verzia 13. Wolters Kluwer ČR, a. s., 2012.
- HOLEJŠOVSKÝ, J. Vztah práva akcionáře na dividendu k rozhodování o použití zisku akciové společnosti. In Právní rozhledy, 2010, č. 3, s. 92.
- ILLEŠ, T. in SUCHOŽA, J. a kol. Obchodný zákonník a súvisiace predpisy . Komentár. Bratislava: Eurounion, 2007, 1024 s. , ISBN 978-80-88984-98-6
- LASÁK, J. Manifest exitu: o vlaštovkách v oblasti dividendové politiky. In Obchodněprávní revue, 2011, č. 2, s. 45
- MAJTÁN, Š. : Podnikové hospodárstvo. Bratislava: SPRINT, 2007, 347 s. ISBN 8089085798
- POKORNÁ, J. Právní postavení akcionářů a výkon jejich oprávnění řídit společnost, In Dny práva – 2008 – Days of Law [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008
- VRÁBLOVÁ, S. Koniec odlievania zisku z kapitálových spoločností?. In Justičná revue. 2003, Roč. 55, č.6-7 s. 629-648
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 2 Obo 179/2000
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Obo 249/2001
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp.zn. 2 Obo 222/2001
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Cdo 192/2008

[20] Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp.zn. 2 Obo 222/01

- Rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky sp.zn. 29 Cdo 1326/2006
- Rozsudok Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 7 Cmo 253/1998

SEKCIA TRESTNÉHO PRÁVA

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia ako nový trestný čin v Európskej únii: kriminologické a trestnoprávne otázky[1]

Libor Klimek

Abstrakt

Autor konferenčného príspevku ústne prezentuje svoju predchádzajúcu vedeckú činnosť k téme kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia. Príspevok je rozdelený do dvoch častí. Kým prvou časťou príspevku sú kriminologické otázky, jeho druhou časťou sú trestnoprávne otázky. Pokiaľ ide o krimimologickú časť, autor prezentuje stratégiu pedofilov pomenovanú „*grooming*“. Druhá časť je zameraná na legislatívu Európskej únie a Rady Európy, ktorá zaväzuje ich členské štáty kriminalizovať kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia. Okrem toho, autor osobitne poukazuje na jej dopad na právny poriadok Slovenskej republiky.

Kľúčové slová

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia, Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii; Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, slovenský Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.

Abstract

Author of the conference contribution orally presents his previous research on the topic of the solicitation of children for sexual purposes. The paper is divided into two parts. While the first part is based on the criminological issues, the second part is based on the criminal issues. As far as the criminological part is concerned, the author presents a strategy of paedophiles called “*grooming*”. The second part is focused on the legislation of the European Union and of the Council of Europe which obliges their Member States to criminalise the solicitation of children for sexual purposes. In addition, the author pays special attention to its impact on the legal order of the Slovak Republic.

[1] Príspevok vychádza z nasledujúcich autorových diel: KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 215 a nasl; KLIMEK, L.: *Solicitation of Children for Sexual Purposes: The New Offence in the EU (under the Directive 2011/92/EU)*. In: *International and Comparative Law Review*, ISSN 1213-8770, Vol. 12. (2012), No. 1, pp. 135-144; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 12, s. 1461-1475; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii: minulosť, súčasnosť a (očakávaná) budúcnosť v legislatíve EÚ*. In: *Trestní právo*, ISSN 1211-2860, roč. 16 (2012), č. 1, s. 27-33 [I. časť] & č. 2, s. 13-19 [II. časť].

Key words

Solicitation of Children for Sexual Purposes, Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council on Combating the Sexual Abuse and Sexual Exploitation of Children and Child Pornography, Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Slovak Criminal Code No. 300/2005 Coll.

Úvod

Sexuálne zneužívanie žien a detí predstavuje jednu oblasť „európskych trestných činov“[2]. Časť tejto oblasti – **kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia** – je novým trestným činom v kontexte Rady Európy, Európskej únie, ako aj v Slovenskej republike.

Autor príspevku nadväzuje na svoju doterajšiu vedeckú a publikačnú činnosť a prezentuje kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia v dvoch rovinách. Kým prvou rovinou sú kriminologické otázky, druhou rovinou sú trestnoprávne otázky. V rámci krimimologickej časti prezentuje stratégiu pedofilov – tzv. „*grooming*“ – proces, ktorý môže trvať mnoho dní, mesiacov, ba dokonca aj niekoľko rokov. V rámci trestnoprávnej časti prezentuje legislatívu Európskej únie a Rady Európy, ktorá zaväzuje ich členské štáty kriminalizovať kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia. Okrem toho, autor osobitne poukazuje na jej dopad na právny poriadok Slovenskej republiky.

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia: kriminologické aspekty

Základný biologický inštinkt nás vedie k ochrane mladých ľudí, čo vysvetľuje všeobecné tabu v súvislosti s pohlavným stykom s malými deťmi. Avšak, zákaz pohlavného styku medzi dospelými a deťmi nie je ani absolútny, ba ani univerzálny. Mnoho spoločností v minulosti boli, alebo v súčasnosti sú, oveľa viac tolerantné k „sexuálnym hrám“ s deťmi, ktoré moderné západné štandardy by neumožnili.[3]

Už v dávnej minulosti boli ľudstvu vlastné sexuálne praktiky s deťmi. Napríklad, v Indii matky pravidelne vykonávali masturbáciu na svojich deťoch, či dospelí vo všeobecnosti zneužívali deti, než dosiahli vek desať rokov. Vyrastanie v

---

[2] Čl. 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník EÚ, C 83/47, 30. 3. 2010. Autor si dovolí malú lingvistickú poznámku. Samotná litera Zmluvy o fungovaní Európskej únie nepoužíva spojenie „európske trestné činy“ – angl. ‘*Euro crimes*’, ale tento pojem používa Európska komisia v dokumente ‘Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov : Smerom k politike EÚ v oblasti trestného práva: zaistenie účinného vykonávania politík EÚ prostredníctvom trestného práva’, KOM(2011) 573 v konečnom znení, s. 5. V odbornej literatúre možno nájsť pojem ‘*Euro-crimes*’ – pozri napr.: CHALMERS, D. – DAVIES, G. et MONTI, G.: *European Union Law*. 2nd ed. Cambridge University Press, 2010, ISBN 978-0-521-12151-4, s. 613; taktiež MIETTINEN, S.: *Criminal Law and Policy in the European Union*. Abingdon – New York : Routledge, 2013, ISBN 978-0-415-47426-9, s. 145. Avšak, možno sa stretnúť aj s pojmom ‘*Eurocrimes*’ – napr.: KLIP, A.: *European Criminal Law* : *An Integrative Approach*. 2nd ed. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, 2012, ISBN 978-1-78068-001-9, s. 211.

[3] JENKINS, P.: *Beyond Tolerance* : *Child Pornography on the Internet*. New York – London : New York University Press, 2001, ISBN 0-8147-4262-9, s. 25-26.

Číne bolo porovnateľne kruté. Malí chlapci aj dievčatá boli sexuálne napádaný a nútený k prostitúcii. Ani starovekej gréckej či rímskej spoločnosti neboli takéto praktiky cudzie. Dievčatá boli často znásilňované. Chlapci boli tiež v pozornosti starších mužov, ktorí ich sexuálne zneužívali.[4]

V dnešnom svete je sexuálne vykorisťovanie detí úzko spojené s detskou pornografiou. Éru modernej detskej pornografie možno datovať do neskorých 60-tych a 70-tych rokov minulého storočia. Liberálnejšie právne poriadky v západnej Európe počas tejto doby pripravili cestu pre komerčnú výrobu detskej pornografie, a to vo filmovom ako aj časopiseckom formáte. Krajiny Dánsko a Holandsko sa stali veľkými výrobcami a vývozcami takéhoto materiálu.[5] Tento trend nasledoval postupne aj do ostatných krajín Európy. Spolu s rozvojom internetovej komunikácie dostal ďalší rozmer.

Tak ako poukázala Európska komisia, sexuálne vykorisťovanie a sexuálne zneužívanie detí sú fenomény so značným cezhraničným rozsahom, ktorý je najviac badateľný pri detskej pornografii a sexuálnej turistike zameranej na deti. Je teda potrebné zabezpečiť ochranu detí vo všetkých členských štátoch EÚ pred páchateľmi zo všetkých členských štátov, ktorí môžu bez obmedzenia cestovať.[6]

Pokiaľ ide o kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia, v európskom rozmere je považované za trestný čin. Účelom takéhoto konania je **nakontaktovanie sa na dieťa prostredníctvom internetu cez sociálne siete**, spravidla pedofilom, ktorý má vytvorený falošný užívateľský profil, **a to za účelom osobného stretnutia s dieťaťom a jeho následného sexuálneho zneužitia**.

Tento trestný čin je postavený na stratégii, ktorá je založená na procese v anglickom jazyku pomenovanom „*grooming*“ (nakoľko v slovenskom jazyku doposiaľ nepoznáme pomenovanie tohto procesu, v texte budeme používať spojenie „kontaktovanie detí“).

Vo všeobecnej rovine, kontaktovanie detí je stratégia, ktorú používa mnoho pedofilov. Je to proces, ktorý môže trvať mnoho dní, mesiacov, ba dokonca aj niekoľko rokov. Jeho účelom je vývoj vzťahu s dieťaťom a jeho prípravy na jednorazové sexuálne zneužitie, alebo na dlhodobé sexuálne zneužívanie dieťaťa. Pokiaľ ide o medzinárodnú definíciu tohto procesu, doposiaľ nenachádzame prijaté vymedzenie v legislatívnej podobe. Avšak, odborná literatúra ponúka množstvo vymedzení. Napríklad, *Davidson* a *Gottschalk* tvrdia, že je to proces, pri ktorom osoba sa spriatelí s dieťaťom s cieľom ho sexuálne zneužiť[7], alebo *Ost* tvrdí, že ide o koristnícky čin, spáchaný s cieľom uľahčiť sexuálne zneužívanie.[8]

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia sa udomácnilo aj vo virtuálnom svete – na internete. Sociálne siete ako napríklad *MySpace.com* alebo *FaceBook.com* sú veľmi obľúbené medzi mládežou, ako aj dospelými. Deti používajúce internet môžu nevinne nadviazať kontakt s kýmkoľvek, alebo taktiež môžu byť kontaktované kýmkoľvek. Mnohí pedofili vstupujú do sociálnych sietí pod

---

4 FERRARO, M. M. et CASEY, E.: *Investigating Child Exploitation and Pornography*. Burlington – San Diego – London : Elsevier Academic Press, ISBN 0-12-163105-2, 2004, s. 7.

5 OST, S.: *Child Pornography and Sexual Grooming* : *Legal and Societal Responses*. Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-88582-9, s. 28-29.

6 Európska komisia: ‘Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa zrušuje Rámcové rozhodnutie 2004/68/SVV’, KOM(2010) 94, s. 8.

7 DAVIDSON, J. et GOTTSCHALK, P: *Internet Child Abuse* : *Current Research and Policy*. Abingdon – New York : Routlegde, 2011, ISBN 978-0-415-55980-5, s. 80.

8 OST, S.: *Child Pornography and Sexual Grooming* : *Legal and Societal Responses*. Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-88582-9, s. 32.

falošnými užívateľskými profilmi, prezentujúc sa ako mladí ľudia, za ktorých sa vydávajú, a to pod falošným menom, vekom či pohlavím, aj s fotografiou, ktorá nie je ich podobizňou. Učia sa typické termíny a frázy, ktoré sú používané na „čete“ a robia detské komentáre, všetko v snahe zamaskovať ich skutočný vek a pohlavie.[9] Tak ako poukázal *Dean*, v rukách sexuálnych predátorov, internetové miestnosti na písanie či iné aplikácie sa stali ich nástrojmi na kontaktovanie detí za účelom ich sexuálneho zneužitia.[10] Najrizikovejšou skupinou sú deti vo veku od desiatich do osemnástich rokov. To je odôvodniteľné tým, že deti v mladšom veku až tak často nekomunikujú cez internet. Pokiaľ ide o pohlavie, dievčatá sú rizikovejšou skupinou stať sa obeťou.[11]

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia: trestnoprávne aspekty v európskom kontexte

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia je v niektorých krajinách považované za trestný čin, a to hlavne vo vyspelejších krajinách, kde došlo k rozvoju internetu skôr.

V celosvetovom poňatí možno hovoriť napríklad o Spojených štátoch amerických, Austrálii alebo Novom Zélande.[12]

Pokiaľ ide o Európu, možno hovoriť napríklad o Spojenom kráľovstve alebo Holandsku. V Spojenom kráľovstve bolo kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia prostredníctvom internetu predstavené ako trestný čin už v roku 2003.[13] Chápanie takéhoto správania ako trestného činu demonštrovalo zvýšené spoločenské povedomie o spôsobe, akým sa možno pripraviť na sexuálne zneužitie detí cez internet. V prípade právneho poriadku Holandska kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia prostredníctvom internetu bolo predstavené ako trestný čin v roku 2010.[14]

Legislatívnu rovinu kontaktovania detí na európskej úrovni nachádzame jednak v legislatívnej činnosti Európskej únie (ďalej len „EÚ“), ako aj v legislatívnej činnosti Rady Európy.

V prvom rade, pokiaľ ide o EÚ, kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia patrí do matérie boja proti **sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii**, ktoré je považované za európsky trestný čin.[15] Vedúcim legislatívnym aktom právnej úpravy v tejto oblasti je **Smernica 2011/92/EÚ o boji proti**

---

[9] POWELL, A.: *Paedophiles, Child Abuse and the Internet* : *A Practical Guide to Identification, Action and Prevention*. Oxon : Radcliffe Publishing, 2007, ISBN 978-1-85775-774-3, s. 116-117.

[10] DEAN, S.: *Sexual Predators* : *How to Recognize Them on the Internet and on the Street* : *How to Keep Your Kids Away*. Los Angeles – Aberdeen : Silver Lake Publishing, ISBN 1-56343-837-2, 2007, s. 73.

[11] KOOL, R.: *Prevention by All Means?* : *A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement*. In: *Utrecht Law Review*, ISSN 1871-515X, Vol. 7 (2011), Issue 3, s. 50.

[12] Bližšie pozri: CHOO, K.-K. R.: *Online child grooming* : *A literature review on the misuse of social networking sites for grooming children for sexual offences*. Canberra : Australian Institute of Criminology, 2009.

[13] Bližšie pozri: Sexual Offences Act 2003; taktiež BAINBRIDGE, D. I.: *Introduction to Information Technology Law*. 6th ed.. Essex : Pearson Education, 2007, ISBN 978-1-4058-4666-0, s. 475.

[14] Bližšie pozri: Wetboek van Strafrecht (holandský trestný zákon); taktiež KOOL, R.: *Prevention by All Means?* : *A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement*. In: *Utrecht Law Review*, ISSN 1871-515X, Vol. 7 (2011), Issue 3, s. 46-69.

[15] Čl. 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník EÚ, C 83/47, 30. 3. 2010.

sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii[16] (ďalej len „smernica o zneužívaní a vykorisťovaní detí"). Členské štáty EÚ, vrátane SR, sú povinné uviesť do účinnosti opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou do 18. decembra 2013. Avšak, podobne ako pri právnej úprave obchodovania s ľuďmi, Spojené kráľovstvo sa nezúčastňuje na jej prijatí, nie je ňou viazané ani nepodlieha jej uplatňovaniu.[17] Obdobný postoj má aj Dánsko.[18]

Smernica o zneužívaní a vykorisťovaní detí stanovuje pre členské štáty EÚ minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblasti sexuálneho zneužívania a sexuálneho vykorisťovania detí, detskej pornografie a kontaktovania detí na sexuálne účely. Navyše, zavádza ustanovenia na posilnenie prevencie a ochrany obetí.[19] Mala by v plnej miere dopĺňať Smernicu 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania[20], keďže niektoré obete obchodovania s ľuďmi sú obeťami aj sexuálneho zneužívania či sexuálneho vykorisťovania už v detskom veku.

Smernica o zneužívaní a vykorisťovaní detí upravuje kľúčové pojmy. Najprincipiálnejším pojmom, ktorým je **dieťa**, sa rozumie každá osoba mladšia ako osemnásť rokov[21] (rovnako ako na účely smernice o obchodovaní s ľuďmi). Avšak, je vhodné poukázať, že smernica nemá za cieľ zosúladiť vek na povolenie pohlavného styku detí. V tejto otázke upravuje, že vek spôsobilosti dať súhlas na sexuálne aktivity je vek, pod ktorého hranicou je podľa vnútroštátneho práva zakázané zapájať sa do sexuálnych aktivít s dieťaťom[22]. Vek dieťaťa na povolenie pohlavného styku sa v členských štátoch EÚ pohybuje od trinásť po sedemnásť rokov. Najnižšia hranica – trinásť rokov – je ustanovená v Španielsku. Najvyššia hranica – sedemnásť rokov – je ustanovená v Írsku. Možno konštatovať, že v Slovenská republika, kde je táto hranica

---

[16] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. Úradný vestník EÚ, L 335/1, 17. 12. 2011. Bližšie pozri: KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 215 a nasl; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 12, s. 1461-1475; KLIMEK, L.: *Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii: minulosť, súčasnosť a (očakávaná) budúcnosť v legislatíve EÚ*. In: *Trestní právo*, ISSN 1211-2860, roč. 16 (2012), č. 1, s. 27-33 [I. časť] & č. 2, s. 13-19 [II. časť].

[17] V súlade s čl. 1 a 2 Protokolu (č. 21) o postavení Spojeného kráľovstva a Írska s ohľadom na priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, ktorý je pripojený k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie. Úradný vestník EÚ, C 83/295, 30. 3. 2010.

[18] V súlade s čl. 1 a 2 Protokolu (č. 22) o postavení Dánska, ktorý je pripojený k Zmluve o Európskej únii a k Zmluve o fungovaní Európskej únie. Úradný vestník EÚ, C 83/299, 30. 3. 2010.

[19] Čl. 1 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[20] Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. Úradný vestník EÚ, L 101/1, 15. 4. 2011. Bližšie pozri: KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí*. In: IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1, s. 215 a nasl; KLIMEK, L: *Obchodovanie s ľuďmi: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ*. In: *Justičná revue*, roč. 65 (2013), č. 2, s. 259-268; KLIMEK, L.: *Obchodovanie s ľuďmi vo svetle navrhovanej právnej úpravy EÚ*. In: *Justičná revue*, roč. 63 (2011), č. 3, s. 453-459.

[21] Čl. 2 písm. b) smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[22] Čl. 2 písm. b) smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

ustanovená na vek pätnásť rokov[23], ako aj v Českej republike, kde je rozhodujúcim totožný vek[24], je v podmienkach EÚ priemerom. Úroveň ochrany sa tak v každom členskom štáte líši podľa rôzneho veku, v ktorom je povolený pohlavný styk. Vek na povolenie pohlavného styku je dôležitý, pokiaľ ide o kriminalizovanie detskej pornografie.

Pokiaľ ide o **vymedzenie trestných činov**, v smernici o zneužívaní a vykorisťovaní detí nachádzame nasledujúcu kategorizáciu trestných činov, konkrétne:

- trestné činy súvisiace so sexuálnym zneužívaním[25],
- trestné činy súvisiace so sexuálnym vykorisťovaním[26],
- trestné činy súvisiace s detskou pornografiou[27], a
- **kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia** ako osobitná kategória[28].

V zmysle smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí, **kontaktovaním detí na účely ich sexuálneho zneužitia** sa rozumie **úmyselný návrh dospelej osoby, uskutočnený pomocou informačných a komunikačných technológií, na stretnutie s dieťaťom, ktoré nedosiahlo vek, v ktorom je spôsobilé dať súhlas na pohlavný styk, s cieľom spáchať niektorý z týchto trestných činov**: po prvé, **zapojenie sa do sexuálnych aktivít s dieťaťom, ktoré ešte nedosiahlo vek spôsobilosti dať súhlas na sexuálne aktivity**, a po druhé, **výroba detskej pornografie**. Podmienkou je, aby po tomto návrhu nasledovali faktické činy vedúce k takémuto stretnutiu. Príkladom je cesta autom na dohodnuté stretnutie. Navyše, za trestný čin sa má považovať aj **pokus o nadobúdanie alebo držbu detskej pornografie, či vedomé získavanie prístupu k detskej pornografii pomocou informačných a komunikačných technológií**, ak ide o konanie dospelej osoby kontaktujúcej prostredníctvom informačných a komunikačných technológií dieťa, ktoré nedosiahlo vek spôsobilosti dať súhlas na sexuálne aktivity, na účely poskytovania detskej pornografie zobrazujúcej toto dieťa.

V druhom rade, pokiaľ ide o Radu Európy, kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia patrí aj do jej legislatívnej činnosti. Závažnosť takéhoto konania je odzrkadlená v **Dohovore Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním**[29] z roku 2007. Na základe tohto dohovoru každá zmluvná strana prijme potrebné legislatívne a iné opatrenia, aby postihovala ako trestný čin **úmyselný návrh dospelej osoby stretnúť sa s dieťaťom, ktoré nedosiahlo vek, pod hranicou ktorého je sexuálne konanie s dieťaťom zakázané** (v závislosti od vnútroštátnej právnej úpravy), **prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, s cieľom spáchať na ňom sexuálne aktivity, ktoré podľa príslušných ustanovení vnútroštátneho právneho poriadku nedosiahlo právom stanovený vek pre sexuálne konanie, alebo trestný čin výroby detskej pornografie**, ak po tomto návrhu nasledovali skutočné úkony vedúce k takému stretnutiu.[30]

---

[23] Bližšie pozri napr.: IVOR, J. et al.: *Trestné právo hmotné* : *Osobitná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Iura edition, 2010, ISBN 978-80-8078-308-2, s. 113 a nasl.

[24] Bližšie pozri napr.: JELÍNEK, J. et al.: *Trestní právo hmotné* : *Obecná část, Zvláštní část*. 1. vydání podla nové právní úpravy účinné od 1. 1. 2010. Praha : Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-24-0, s. 549 a nasl.

[25] Čl. 3 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[26] Čl. 4 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[27] Čl. 5 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[28] Čl. 6 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[29] Rada Európy, Séria európskych zmlúv č. 201 [2007]; v Slovenskej republike v čase spracovania rukopisu prezentovaného príspevku neratifikovaný.

[30] Čl. 23 Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.

Považujeme za vhodné poukázať na skutočnosť, že nakoľko všetky členské štáty EÚ sú taktiež členmi Rady Európy, kriminalizovať kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia im vyplýva tak zo smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí ako aj z Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. Teda, **členské štáty EÚ čelia dvojitej požiadavke zaviesť kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia za trestný čin**.

Na tomto mieste si autor dovolí malú lingvistickú poznámku. Kým smernica o zneužívaní a vykorisťovaní detí v jej slovenskej mutácii narába s terminológiou „**Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia**“[31], Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním v jeho slovenskej mutácii narába s terminológiou „**Navádzanie detí na sexuálne účely**“[32]. Teda, slovenská terminológia smernice a dohovoru sa rozchádza. Avšak, ich terminológia v anglickom jazyku je jednotná, keďže oba dokumenty v ich anglických zneniach narábajú s terminológiou „**Solicitation of children for sexual purposes**“[33].

Kontaktovanie detí na účely ich sexuálneho zneužitia: trestnoprávne aspekty v kontexte Slovenskej republiky

V septembri 2012 Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky predložilo do medzirezortného pripomienkového konania **Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Trestný zákon a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony**[34] (ďalej len „návrh zákona“). Účelom návrhu zákona bola, okrem iného, transpozícia smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí, ako aj dosiahnutie právneho súladu s požiadavkami vyplývajúcimi z Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.[35]

Trestný čin **kontaktovania detí na účely ich sexuálneho zneužitia** – novosť smernice ako aj dohovoru – bol zavedený do Trestného zákona[36] (ďalej len „TZ“) prostredníctvom novelizácie č. 204/2013 Z. z.[37] k ustanoveniam trestného činu **sexuálneho zneužívania**[38]. Bola doplnená nová skutková podstata s účinnosťou od 1. augusta 2013. Ide o novú osobitnú skutkovú podstatu, ktorá zakladá trestnú zodpovednosť fyzickej osoby. V zmysle novelizovaného TZ **kto prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby navrhne dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie v úmysle spáchať na ňom trestný čin sexuálneho**

---

[31] Nadpis k čl. 6 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí.

[32] Nadpis k čl. 23 Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.

[33] Nadpis k čl. 6 smernice o zneužívaní a vykorisťovaní detí v anglickom znení; nadpis k čl. 23 Dohovoru o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním v anglickom znení.

[34] Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: ‘Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony’, dokument č. 24588/2012/120, 14. september 2012.

[35] Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: ‘Dôvodová správa k Návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (24588/2012/120)’.

[36] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

[37] Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 204/2013 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

[38] § 201 TZ.

zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.[39]

Záver

Vážene kolegyne, ďakujem za pozornosť. Vážení kolegovia, Vám taktiež.

JUDr. Libor Klimek, PhD.
výskumný pracovník
Výskumné kriminologické centrum
Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

Použité pramene

- DAVIDSON, J. et GOTTSCHALK, P: Internet Child Abuse : Current Research and Policy. Abingdon – New York : Routlegde, 2011, ISBN 978-0-415-55980-5.
- DEAN, S.: Sexual Predators : How to Recognize Them on the Internet and on the Street : How to Keep Your Kids Away. Los Angeles – Aberdeen : Silver Lake Publishing, ISBN 1-56343-837-2, 2007.
- Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním. Rada Európy, Séria európskych zmlúv č. 201 [2007].
- Európska komisia: 'Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa zrušuje Rámcové rozhodnutie 2004/68/SVV', KOM(2010) 94.
- FERRARO, M. M. et CASEY, E.: Investigating Child Exploitation and Pornography. Burlington – San Diego – London : Elsevier Academic Press, ISBN 0-12-163105-2, 2004.
- IVOR, J. – KLIMEK, L. et ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. Žilina : Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-8155-017-1.
- JENKINS, P.: Beyond Tolerance : Child Pornography on the Internet. New York – London : New York University Press, 2001, ISBN 0-8147-4262-9.
- KLIMEK, L.: Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu detí a detskej pornografii: analýza novej právnej úpravy na úrovni EÚ. In: Justičná revue, ISSN 1335-6461, roč. 64 (2012), č. 12, s. 1461-1475.
- KLIMEK, L.: Boj proti sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii: minulosť, súčasnosť a (očakávaná) budúcnosť v legislatíve EÚ. In: Trestní právo, ISSN 1211-2860, roč. 16 (2012), č. 1, s. 27-33 [I. časť] & č. 2, s. 13-19 [II. časť].
- KLIMEK, L.: Solicitation of Children for Sexual Purposes: The New Offence in the EU (under the Directive 2011/92/EU). In: International and Comparative Law Review, ISSN 1213-8770, Vol. 12. (2012), No. 1, pp. 135-144.
- KOOL, R.: Prevention by All Means? : A Legal Comparison of the Criminalization of Online Grooming and its Enforcement. In: Utrecht Law Review, ISSN 1871-515X, Vol. 7 (2011), Issue 3, pp. 46-69.

[39] § 201a TZ.

- Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: ‘Dôvodová správa k Návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (24588/2012/120)’.
- Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: ‘Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony’, dokument č. 24588/2012/120, 14. september 2012.
- OST, S.: Child Pornography and Sexual Grooming : Legal and Societal Responses. Cambridge University Press, 2009, ISBN 978-0-521-88582-9.
- POWELL, A.: Paedophiles, Child Abuse and the Internet : A Practical Guide to Identification, Action and Prevention. Oxon : Radcliffe Publishing, 2007, ISBN 978-1-85775-774-3.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/92/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza Rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. Úradný vestník EÚ, L 335/1, 17. 12. 2011.
- Trestný poriadok – Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.
- Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník EÚ, C 83/47, 30. 3. 2010.

Štokholmský program - charakteristika stratégie Európskej únie v rámci boja proti organizovanej kriminalite

Miloš Svrček

Abstrakt

Cieľom predmetného článku je hlbšia analýza a rozbor Štokholmského programu ako legislatívneho prostriedku pre policajnú a colnú spoluprácu, spoluprácu v oblasti občianskeho a trestného práva, azylovej, vízovej a migračnej politiky Európskej únie, keďže dôraznejší a koordinovanejší postup je nevyhnutný najmä v oblasti boja proti organizovanej trestnej činnosti. Štokholmský program ako legislatívnu agendu, ktorá bola navrhnutá švédskym predsedníctvom, vzťahujúca sa na oblasť spravodlivosti a vnútorných záležitostí na obdobie rokov 2009-2014 možno pokladať za jeden z primárnych koncepčných dokumentov zameraných na kontrolu organizovanej kriminality v krajinách Európskej únie. Táto stratégia preto predpokladá posilnenie spolupráce v oblasti polície a trestnej justície, ako aj lepšie zabezpečenie prístupu na európske územie. Autor v príspevku venuje osobitnú pozornosť charakteristike ustanovení Štokholmského programu zameraných na úpravu ochrany proti závažnej a organizovanej trestnej činnosti, problematike obchodovania s ľuďmi, sexuálneho vykorisťovania detí a detskej pornografii, počítačovej kriminalite, hospodárskej trestnej činnosti a korupcii a v neposlednom rade boju proti drogovej kriminalite.

Kľúčové slová

Organizovaný zločin, obchodovanie s ľuďmi, korupcia, hospodárska trestná činnosť, drogová trestná činnosť,

Abstract

The aim of the article is a deeper analysis and analysis of the Stockholm Programme as a legislative vehicle for police and customs cooperation, cooperation in civil and criminal law, asylum, visa and migration policy of the European Union, whereas stronger and more coordinated exercise is particularly necessary in the fight against organized crime activities. The Stockholm Programme as a legislative agenda that was designed by the Swedish Presidency, covering the area of justice and home affairs for the period 2009-2014 can be considered as one of the primary policy documents aimed at controlling organized crime in the European Union. This strategy therefore envisages strengthening cooperation in police and criminal justice, as well as ensuring better access to European territory. Author in the paper pays particular attention to the characteristics of the provisions of the Stockholm Programme aimed at regulating protection against serious and organized crime, human trafficking, sexual exploitation of children and child pornography, cyber crime, economic crime and corruption, and not least the fight against drug-related crime .

Keywords

Organized crime, human trafficking, corruption, economic crime, drug crime,

Úvod

Štokholmský program – „otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich“ a ktorý schválila Európska rada 10. – 11. decembra 2009 na obdobie rokov 2010 – 2014,zahŕňa viacero dôležitých iniciatív v oblasti policajnej a justičnej spolupráce. Uvedený program zahŕňa základné priority Európskej únie v oblasti rozvoja priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Primárnym cieľom je taktiež splniť všetky stanovené priority a pripraviť efektívne fungovanie inštitúcií Európskej únie na ďalšie úlohy tak na európskej ako aj na globálnej úrovni. Stanovený program v nadväznosti na predchádzajúce programy z Tampere a Haagu si za ďalšie ciele stanovil posilnenie opatrení zameraných na záujmy občanov členských štátov Európskej únie.

V záujme zabezpečenia posilnenia rovnováhy medzi bezpečnosťou a ochranou základných práv schválil v novembri 2009 Európsky parlament návrhy švédskeho predsedníctva týkajúce sa spravodlivosti a vnútorných záležitostí Európskej únie, ktorý ma platnosť päť rokov. Štokholmský program je legislatívna agenda, ktorá bola navrhnutá švédskym predsedníctvom, vzťahujúca sa na oblasť spravodlivosti a vnútorných záležitostí na obdobie rokov 2009-2014. Cieľom programu je predovšetkým definovať rámec pre policajnú a colnú spoluprácu, spoluprácu v oblasti občianskeho a trestného práva, azylovej, vízovej a migračnej politiky, keďže dôraznejší a koordinovanejší postup je nevyhnutný najmä v oblasti boja proti organizovanej trestnej činnosti. Táto stratégia preto predpokladá posilnenie spolupráce v oblasti polície a trestnej justície, ako aj lepšie zabezpečenie prístupu na európske územie[1]. Európsky parlament program podporil v pomere 487 hlasov za,

[1]V článku 3.1. pod názvom „Napredovanie pri uplatňovaní zásady vzájomného uznávania“ ustanovenia Štokholmského programu koncipujú presné krokyza účelomzefektívnenia justičnej spolupráce. Ako sa konštatuje, Európska rada berie s uspokojením na vedomie, že pri plnení dvoch programov o vzájomnom uznávaní, ktoré Rada prijala v roku 2000, sa dosiahol značný pokrok, a zdôrazňuje, že členské štáty by mali prijať všetky potrebné opatrenia, aby na vnútroštátnej úrovni transponovali pravidlá, ktoré sa dohodnú na európskej úrovni. V tejto súvislosti Európska rada zdôrazňuje potrebu zhodnotiť vykonávanie uvedených opatrení a pokračovať v práci na vzájomnom uznávaní.
V boji proti cezhraničnej trestnej činnosti by sa malo vyvinúť väčšie úsilie na zefektívnenie justičnej spolupráce. Prijaté nástroje sa musia viac zamerať na používateľov a sústrediť na problémy, ktoré sa pri cezhraničnej spolupráci sústavne vyskytujú, ako napríklad otázky týkajúce sa lehôt a jazykových podmienok alebo zásady proporcionality. Na zlepšenie spolupráce založenej na vzájomnom uznávaní by sa mali vyriešiť aj niektoré principiálne otázky. Môže napríklad vzniknúť potreba horizontálneho riešenia určitých opakujúcich sa problémov počas rokovaní o nástrojoch. Aproximácia hmotného a procesného práva v oblastiach, ktoré si to vyžadujú, by mala uľahčiť vzájomné uznávanie.
Vzájomné uznávanie by sa mohlo rozšíriť na všetky typy rozsudkov a rozhodnutí justičnej povahy, ktoré môžu mať v závislosti o právneho systému trestný alebo správny charakter.
Ohrozeným obetiam trestných činov alebo svedkom sa môžu poskytnúť osobitné ochranné opatrenia, ktoré by mali byť účinné v rámci Únie. Európska rada sa domnieva, že by sa malo pokračovať v tvorbe komplexného systému na získavanie dôkazov v prípadoch s cezhraničným rozmerom na základe zásady vzájomného uznávania. Existujúce nástroje v tejto oblasti predstavujú neucelený režim. Preto je potrebný nový prístup založený na zásade vzájomného uznávania, ale taktiež zohľadňujúci pružnosť tradičného systému vzájomnej právnej pomoci. Tento nový model by mohol mať širší rozsah pôsobnosti a mal by zahŕňať čo najviac typov dôkazov a zároveň zohľadňovať dotknuté opatrenia.

122 proti a 49 poslancov, najmä z radov zelených, sa zdržalo.[2] Spoluprácu v oblasti justície a polície v súčasnej dobe spomaľujú viaceré faktory, t.j. na jednej strane sú v krajinách Európskej únie rôzne právne tradície a na strane druhej však prevláda určitá miera nedôvery, pokiaľ ide o rozhodnutia prijaté v inej krajine Európskej únie. V legislatívnom štádiu tvorby Štokholmského programu sa preto ozývali hlavne hlasy, ktoré tlačili na zjednodušenie procesu vzájomného uznávania súdnych rozhodnutí. Neopomenul sa taktiež fakt, že výmena osobných údajov v boji proti cezhraničnej organizovanej kriminalite a terorizmu je síce dôležitá, ale musí ísť ruka v ruke s ochranou súkromia.[3]

Európska rada vyzýva Komisiu, aby:

- po posúdení vplyvu navrhla komplexný systém, ktorým by sa nahradili všetky súčasné nástroje v tejto oblasti vrátane rámcového rozhodnutia Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na zabezpečenie dôkazov na účely získavania predmetov, dokumentov a údajov na použitie v konaniach v trestných veciach a ktorý by sa podľa možností vzťahoval na všetky druhy dôkazov a lehoty výkonu a čo najviac obmedzil dôvody odmietnutia,
- preskúmala, či existujú iné spôsoby, ako uľahčiť prípustnosť dôkazov v tejto oblasti,
- preskúmala, či by niektoré vyšetrovacie opatrenia mohli vykonávať orgány presadzovania práva alebo justičné orgány dožadujúceho/vydávajúceho členského štátu v spolupráci a po dohode s orgánmi vykonávajúceho štátu v súlade s článkom 89 ZFEÚ, a ak je to vhodné, aby predložila potrebné návrhy,
- preskúmala, či a ako by mohli orgány jedného členského štátu urýchlene získať informácie od súkromných alebo verejných subjektov iného členského štátu bez použitia donucovacích opatrení alebo prostredníctvom zapojenia justičných orgánov tohto iného členského štátu,
- preskúmala výsledky hodnotenia európskeho zatykača a prípadne predložila návrhy na zvýšenie efektívnosti a právnej ochrany jednotlivcov pri odovzdávaní prostredníctvom postupného prístupu k iným nástrojom o vzájomnom uznávaní,
- pripravila komplexnú štúdiu o existujúcich právnych a administratívnych prekážkach cezhraničného výkonu sankcií a správnych rozhodnutí v prípade dopravných priestupkov a v prípade potreby predložila ďalšie legislatívne a nelegislatívne iniciatívy na zlepšenie bezpečnosti cestnej premávky v Únii.

Únia by sa mala zamerať na systematickú výmenu informácií a – ako dlhodobý cieľ – na vzájomné uznávanie rozsudkov ukladajúcich určité druhy zákazu činnosti.

Európska rada vyzýva Komisiu, aby preskúmala používanie zákazu činnosti v členských štátoch a navrhla Rade program opatrení vrátane výmeny informácií o určitých druhoch zákazu činnosti, ktorým sa dlhodobým postupným prístupom uprednostnia prípady, v ktorých môže mať zákaz činnosti najväčší vplyv na osobnú bezpečnosť a podnikateľskú činnosť.

Európska rada zdôrazňuje, že v oblasti justičnej spolupráce je potrebné, aby členské štáty a Eurojust riadne vykonávali rozhodnutie Rady 2009/426/SVV zo 16. decembra 2008 o posilnení Eurojustu, ktoré spolu s Lisabonskou zmluvou umožňuje ďalší vývoj Eurojustu v nasledujúcich rokoch, a to aj vo vzťahu k začatiu vyšetrovaní a riešeniu sporov o právomoc. Na základe hodnotenia vykonávania tohto nástroja by sa mohli v súlade s príslušnými ustanoveniami zmluvy zvážiť nové možnosti vrátane priznania ďalších právomocí národným členom Eurojustu, posilnenia právomocí kolégia Eurojustu alebo vytvorenia funkcie európskeho prokurátora.

[2] http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/parlament-schvalil-stokholmsky-program-014023, 1.12.2013

[3] V článku 3.5. pod názvom „Posilnenie medzinárodnej prítomnosti Únie v právnej oblasti“ ustanovenia Štokholmského programu koncipujú presné krokyza účelomzefektívnenia medzinárodnej justičnej spolupráce. Ako sa konštatuje,pokiaľ ide o trestnoprávnu oblasť, bude potrebné určiť priority na rokovania o dohodách o vzájomnej pomoci a vydávaní. Únia by mala aktívne presadzovať čo najrozsiahlejšie pristupovanie partnerských krajín k najdôležitejším uplatňovaným dohovorom a poskytovať čo najviac pomoci iným štátom s cieľom riadne uplatňovať uvedené nástroje. Inštitúcie Únie by mali v čo najväčšej miere zabezpečiť súlad medzi právom Únie a medzinárodným právnym poriadkom. V oblastiach, kde je to možné, by sa mala zvážiť synergia s Radou Európy.

Európska rada vyzýva Komisiu, Radu a Európsky parlament, aby vo vhodných prípadoch:

Význam a priority Štokholmského programu

Štokholmský program sa v rámci svojich ustanovení zameriava predovšetkým na nasledujúce priority s primárnym cieľom vytvoriť bezpečnú zónu v rámci európskeho regiónu, kde sa dodržiavajú štandardné základné práva a slobody občanov. Štátnym občanom jednotlivých členských štátov Európskej únie sa musia zo strany Európskej únie priznávať základné práva a slobody, ktoré sú obsiahnuté v Charte základných práv Európskej únie a Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Občania Európskej únie by mali mať možnosť využívať všetky uvedené práva v rámci priestoru Európskej únie i mimo nej a zároveň mať tú možnosť, že sa rešpektuje ich súkromie, ktoré spočíva predovšetkým v ochrane ich osobných údajov. Malo by dôjsť k presadzovaniu a aplikovaniu legislatívy na základe ktorej siobčania a ich rodinní príslušníci môžu v plnej miere uplatňovať svoje práva, ktoré sú im priznané. Je nevyhnutné prijímať kroky, prostredníctvom ktorých sa dosiahne lepšie presadzovanie práv občanov v rámci Európskej únie. Zároveň by malo dôjsť k neustálej spolupráci medzi súdnymi orgánmi a vzájomnému uznávaniu súdnych rozhodnutí v rámci Európskej únie tak v trestných ako aj v občianskych veciach. Kompetentné orgány Európskej únie by sa mali usilovať prijímať spoločné pravidlá pre aproximáciu trestnoprávnych a občianskoprávnych noriem vrátane dosiahnutia súladu s medzinárodným právnym poriadkom a s cieľom vytvoriť bezpečné právne prostredie pre styky s nečlenskými štátmi Európskej únie.[4] V rámci

---

- vytvorili politiku zameranú na vypracovanie dohôd o medzinárodnej justičnej spolupráci s tretími krajinami, ktoré sú predmetom záujmu, alebo v rámci medzinárodných organizácií. Pri rozhodovaní o prioritných krajinách by sa mali zohľadniť najmä tieto kritériá: strategický vzťah, existujúce dvojstranné dohody, dodržiavanie zásad ľudských práv zo strany danej krajiny, jej spolupráca s Úniou ako celkom a jej členskými štátmi a priority v oblasti presadzovania práva a justičnej spolupráce,
- podporovali výmenu najlepších postupov a zhromažďovanie skúseností s nečlenskými štátmi, najmä vo vzťahu ku pristupujúcim krajinám, v plnej miere využívali nástroje, ktoré má Únia k dispozícii na presadzovanie reformy justície a posilňovanie právneho štátu, ako napríklad twinningové systémy a partnerské preskúmania, a to aj v spolupráci s Radou Európy,
- poskytovali systematickú podporu justičných systémov v partnerských krajinách s cieľom podporovať právny štát na celom svete,
- pokračovali v podpore zásady komplementárnosti podľa Rímskeho štatútu a dodržiavania záväzkov vyplývajúcich z Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu (ICC).

Európska rada okrem toho vyzýva Komisiu, aby:

- v roku 2010 na základe uvedených zásad predložila Rade zoznam krajín, ktoré požiadali o uzavretie dohôd o vzájomnej právnej pomoci a extradícii s Úniou, ako aj posúdenie primeranosti a naliehavosti uzavretia takýchto dohôd s týmito alebo inými krajinami.
-

[4] V článku 3.3. pod názvom „Vytvorenie jadra spoločných minimálnych predpisov“ ustanovenia Štokholmského programu koncipujú presné krokyza účelomvzájomného uznávania rozsudkov a súdnych rozhodnutí a policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach. Ako sa konštatuje v príslušných relevantných ustanoveniach daného programu, do tej miery, do ktorej je to potrebné na umožnenie vzájomného uznávania rozsudkov a súdnych rozhodnutí a policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach, môže Únia prijať spoločné minimálne predpisy. Európska rada sa domnieva, že na podporu spoločného chápania otázok zo strany sudcov a prokurátorov, a tým aj na umožnenie riadneho uplatňovania zásady vzájomného uznávania, je potrebná určitá úroveň aproximácie právnych predpisov a zároveň zohľadnenie rozdielov medzi právnymi systémami a právnymi tradíciami členských štátov.
V súvislosti s trestnou činnosťou v oblastiach mimoriadne závažnej trestnej činnosti s cezhraničným rozmerom vyplývajúcim z povahy alebo dôsledkov týchto trestných činov alebo z osobitnej potreby bojovať proti nim na spoločnom základe by sa mali ustanoviť spoločné vymedzenia trestných činov a spoločná minimálna výška najvyšších trestných sadzieb. Ide o závažné trestné činy uvedené v článku 83 ods. 1 ZFEÚ. Bolo by vhodné prioritne sa zamerať na terorizmus, obchodovanie s ľuďmi,

Štokholmského programu došlo k odporúčaniu, aby zodpovedné orgány Európskej únie vypracovali stratégiu vnútornej bezpečnosti s cieľom zefektívniť ochranu občanov a aplikovať čo najúčinnejšie prostriedky v boji proti organizovanej kriminalite a terorizmu. Stratégia v rámci činnosti zodpovedných orgánov by sa mala orientovať v duchu úsilia o posilnenie policajnej a justičnej spolupráce v trestných veciach, ako aj o spoluprácu v oblasti riadenia hraníc, civilnej ochrany a pod. Stratégia vnútornej bezpečnosti Európskej únie je v zmysle uvedeného programu nastavená tak, aby došlo k aplikovaniu aktívneho, horizontálneho a prierezového prístupu s presne rozdelenými úlohami medzi orgány Európskej únie a medzi jej členské štáty. Hlavnou prioritou Európskej únie v boji proti organizovanému zločinu koncipovaného v Štokholmskom programe je boj s cezhraničnou trestnou činnosťou, ako napríklad s nasledujúcimi trestnými činmi: obchodovanie s ľuďmi, sexuálne zneužívanie, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, počítačová kriminality, hospodárska trestná činnosť, korupcia, falšovanie a pirátstvo a v neposlednom rade drogová kriminalita. Je pochopiteľné, že vnútorná bezpečnosť v rámci boja proti cezhraničnej organizovanej trestnej činnosti úzko súvisí s vonkajšou bezpečnosťou, pričom treba brať na zreteľ taktiež stratégiu vonkajšej bezpečnosti Európskej únie a posilniť spoluprácu s nečlenskými štátmi.[5]

Prijatím Lisabonskej zmluvy národné parlamenty jednotlivých členských štátov Európskej únie získali osobitné postavenie v tejto oblasti, tým, že sa im napríklad umožnilo hodnotenie činnosti Eurojustu (článok 85 ods. 1 ZFEÚ) a kontrola činnosti Europolu (článok 88 ods. 2 ZFEÚ).[6]Boj proti cezhraničnej, závažnej a organizovanej trestnej činnosti v Európskej únii môže byť účinný iba za predpokladu

---

nedovolené obchodovanie s drogami, sexuálne zneužívanie žien a detí, detskú pornografiu a počítačovú kriminalitu.

Európska rada vyzýva Komisiu, aby:

- preskúmala, či je úroveň aproximácie vzhľadom na prijaté rámcové rozhodnutia postačujúca, podala správu o potrebe ustanoviť spoločné definície a sankcie a zvážila predloženie nových legislatívnych návrhov v oblastiach, v ktorých je potrebná ďalšia aproximácia.

Mal by sa podrobnejšie preskúmať vzťah medzi aproximáciou trestných činov alebo ich vymedzenia a pravidlom obojstrannej trestnosti v rámci vzájomného uznávania. Komisia sa vyzýva, aby Rade predložila správu o tejto otázke. Jednou z otázok by mohla byť potreba a uskutočniteľnosť aproximácie alebo vymedzenia trestných činov, na ktoré sa nevzťahuje obojstranná trestnosť.

Ustanovenia trestného práva by sa mali prijímať vtedy, keď sa považujú za nevyhnutné na ochranu záujmov, a v zásade iba ako posledná možnosť. Minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a testov sa môžu ustanoviť aj vtedy, keď sa preukáže, že aproximácia trestných zákonov a iných právnych predpisov členských štátov je nevyhnutná na zabezpečenie účinného vykonávania politiky Únie, ktorá bola predmetom harmonizačných opatrení. Európska rada zdôrazňuje dôležitosť jednotnosti trestnoprávnych ustanovení v rôznych nástrojoch Únie a vyzýva Radu, aby:

- pracovala na vzorových štandardných ustanoveniach v oblasti trestného práva a Radu a Komisiu, aby spoločne s Európskym parlamentom ďalej uvažovali o tom, akým spôsobom zlepšiť jednotnosť ustanovení v oblasti trestného práva v rozličných nástrojoch Únie,

a Komisiu, aby:

- preskúmala možnosti využitia existujúcich programov na financovanie pilotných systémov v členských štátoch zameraných na testovanie alternatív k trestu odňatia slobody.

[5] http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/jl0034_sk.htm, 1.12.2013

[6] Svrček, M.: Inštitucionálna a právna charakteristika EUROPOL-u a jeho úloha v boji proti organizovanej kriminalite a terorizmu, In: Akademické Akcenty 2012, Zborník príspevkov z odborného seminára konaného dňa 19.októbra 2012, Eurokódex, ISBN: 978-80-8155-018-8, s.481-494. lit.

úzkej spolupráce vnútroštátnych justičných orgánov a orgánov presadzovania práva. Medzi rôznymi mechanizmami spolupráce a výmeny informácií zohráva Europol kľúčovú úlohu ako informačné centrum. V marci 2013 navrhla Európska komisia nový právny rámec pre fungovanieEuropolu (COM(2013)173), ktorý umožnil flexibilnejšie spracovanie informácií touto agentúrou, sprísnil požiadavky na ochranu údajov a zaviedol jednoznačný parlamentný dohľad nad činnosťou Europolu, na ktorom sa zúčastňujú národné parlamenty spolu s Európskym parlamentom. Ak sa boj proti cezhraničnej trestnej činnosti v Európske únііmôže efektívne vykonávať iba za predpokladu úzkej spolupráce národných orgánov presadzovania práva, táto spolupráca musí byť posilnená a sprevádzaná zavedením opatrení na ochranu základných práv. V tejto súvislosti zohrávajú kľúčovú úlohu Eurojust a Európska prokuratúra. Európska komisia oznámila predstavenie návrhov dvoch nariadení týkajúcich sa Eurojustu a Európskej prokuratúry, ktoré by sa mali zverejniť v blízkej budúcnosti. Počas posledných rokov urobila Európska Únia veľký pokrok v prijímaní právnych predpisov, ktoré sa zamerali na riešenie problémov v oblasti cezhraničných občianskoprávnych vzťahov vrátane zmlúv, rozsudkov, rodinného práva a ďalších oblastí. V Štokholmskom programe sa uviedlo viacero iniciatív, ktoré sa týkajú rodinného práva. Vzhľadom na to, že prijatie právnych predpisov v tejto oblasti musí jednomyseľne schváliť Rada, je však často veľmi náročné dospieť k dohode. Avšak pre občanov, ktorí sa pohybujú medzi jednotlivými krajinami Európskej únie, by takáto legislatíva bolaveľkým prínosom. Európsky parlament už v minulosti upozorňoval, že na to, aby mohli občania plne využívať všetky práva, ktoré im zabezpečujú zmluvy, je potrebné vytvoriť skutočnú európsku justičnú kultúru. V tomto ohľade je jedným z najdôležitejších aspektov odborná príprava, predovšetkým v oblasti práva. Európsky parlament a Komisia začali vykonávať pilotný program, ktorý by mal poskytnúť najlepšie postupy odbornej prípravy v oblasti práva.Európska komisia nedávno uverejnila aj nový porovnávací prehľad EÚ v oblasti justície (COM(2013)160), v ktorom sa konfrontovali systémy občianskeho a správneho súdnictva v členských štátoch a poukázalo sa na to, kde je ešte priestor na zlepšenie.[7]

Akčný plán na implemetáciu Štokholmského programu

Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich (2010/C115/01) je realizovaná prostredníctvom akčného plánu, ktorý bol prijatý v júni 2010. Primárnym účelom prijatia a realizácie akčného plánu bola realizácia cieľov a priorít ustanovení Štokholmského programu do konkrétnych činností s jasne stanoveným harmonogramom ich prijatia a vykonávania, pričom jeho súčasťou sa stal taktiež návrh na harmonogram transformácie nástrojov s novým právnym základom. Uvedený akčný plán predstavuje plán vykonávania politických priorít stanovených v Štokholmskom programe v priestore slobody, bezpečnosti a spravodlivosti v období rokov 2010 až 2014.[8] Akčný plán vo všeobecnosti poskytujeopatrenia na zaistenie ochrany základných práv v priestore Európskej únie, pričom uvedené opatrenia pozostávajú z presadzovania právnych predpisov v oblasti ochrany údajov prostredníctvom nového komplexného právneho rámca, ako aj zo začlenenia ochrany údajov do všetkých politík Európskej únie, do presadzovania jej právnych predpisov, do predchádzania trestnej činnosti a do jej medzinárodných

[7] http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+COMPARL+LIBE-OJ-20130620-1+02+DOC+XML+V0//SK, 1.12.2013

[8] http://www.integration.sk/?p=537, 1.12.2013

vzťahov. Jednotlivé akcie sú zamerané aj na boj proti všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie a homofóbie**,** pričom osobitná pozornosť sa venuje ochrane práv detí a zraniteľných skupín vrátane obetí zločinu a terorizmu**.**Došlo k prijatiu záväzkov, že na ochranu obetí zločinu a terorizmu navrhne Európska komisia komplexný nástroj a praktické opatrenia vrátane európskeho ochranného príkazu, pričom Európska komisia tiež pripraví legislatívne návrhy týkajúce sa práv jednotlivcov v trestnom konaní krokov súvisiacich s väznením osôb**.** Akčný plán okrem toho poskytuje opatrenia na posilnenie práv európskych občanov najmä vo vzťahu k právu na voľný pohyb**,** ochrane v krajinách mimo EÚa občianskej účasti**.**[9]

V záujme posilnenia európskeho justičného priestoru akčný plán vymedzuje opatrenia na ďalšie uplatňovanie zásady vzájomného uznávania**.** Ich súčasťou sú legislatívne návrhy týkajúce sa získavania a zhromažďovania dôkazov, uložených obmedzení a finančných pokút v trestných veciach. Komisia by mala navrhnúť nové právne predpisy v oblasti občianskych vecí**,** napríklad v súvislosti s rozvodmi, a revidovať nariadenie týkajúce sa rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. V záujme účinného fungovania zásady vzájomného uznávania Európska komisiaby mala podniknúť kroky na posilnenie vzájomnej dôvery**.** S týmto cieľom by mali byť navrhnuté aj kroky na vypracovanie spoločných minimálnych noriem v oblasti občianskeho aj trestného práva. V záujme toho, aby európsky justičný priestor prinášal väčší úžitok občanom, Európska komisiaby mala navrhnúť aj kroky na zlepšenie prístupu k spravodlivosti**,** a to najmä v oblasti právnych predpisov súvisiacich s dokladmi o občianskom stave, a na podporu hospodárskej činnosti**,** ako napríklad legislatívne návrhy na presadzovanie rozsudkov. Od Európskej komisie sa zároveň očakáva, že príjme kroky ktoré zlepšiapostavenie Európskej únie na medzinárodnej scéne v oblasti občianskeho a trestného právanajmä prostredníctvom rokovaní o dohodách a dohovoroch s krajinami mimo Európskej únie.

Za účelom efektívnejšej ochrany občanov a boja proti cezhraničnej trestnej činnosti akčný plán zabezpečuje vypracovanie návrhu stratégie vnútornej bezpečnosti. Akčný plán taktiež zaviazal Európsku komisiu zlepšiť existujúce nástroje bezpečnosti, najmä tie, ktoré súvisia s riadením informačných tokov, a tiež navrhnúť realizáciu technologických nástrojov bezpečnosti, ako je napríklad európsky register odsúdených štátnych príslušníkov krajín, ktoré nie sú členskými štátmi EÚ. Akčný plán okrem toho zabezpečuje zlepšené politiky v oblasti boja proti cezhraničnému zločinu, predovšetkýmlepšiu spoluprácu v oblasti presadzovania európskeho práva, a to aj vrátane spolupráce medzi Európskym policajným úradom, agentúrou Eurojust a agentúrou Frontex, ako aj lepšie uplatňovanie prevencie kriminality.[10] V záujme ochrany pred závažnou a organizovanou trestnou činnosťou poskytuje akčný plán aj konkrétne opatrenia na boj proti zločinu vrátane legislatívnych návrhov vo viacerých oblastiach závažnej trestnej činnosti, ako napr. obchodovanie s ľuďmi;sexuálne zneužívanie detí a detská pornografia;počítačová trestná činnosť a bezpečnosť informácií;hospodárska trestná činnosť, korupcia a drogová trestná činnosť. Európska komisia dostala taktiež za úlohu posilniť možnosti Európskej únie v prípade katastrof spôsobených človekom i prírodných katastrof, aby im dokázala predchádzať, prípadne

[9] Holtackers, M.: TheStockholmProgramme and ItsRelevanceforEuropean Police Education, In: INTERNAL SECURITY. Semiannualjournal. July-December 2010. - ISSN 2080-5268 - Roč. 2, č. 2/2010, - s .81-86. lit.

[10]Pikna, B.: FRONTEX - agenturapro spolupráci na vnějšíchhranicíchEvropskéunie. - In: Policajná teória a prax. - ISSN 1335-1370 - Roč. 20, č. 2/2012, - s.56-65. lit.

sa na ne pripraviť či vhodne na ne reagovať. Na tento účel poskytuje akčný plán opatrenia, ktoré dopĺňajú a zlepšujú mechanizmy EÚ na zvládanie katastrof.Európska komisia má taktiež poskytnúť kroky na ďalšie rozvíjanie integrovaného prístupu k riadeniu vonkajších hraníc EÚ. Ich súčasťou by mali byť taktiež legislatívne návrhy na zmenu a doplnenie fungovania agentúry Frontex, kódexu schengenských hraníc ako aj európskeho systému hraničného dozoru (Eurosur), pričom by malo dôjsť k navrhnutiu vytvorenia systému vstup/výstup (EES) a programu registrovaných cestujúcich (RTP). Okrem toho by malo dôjsť k prijatiu krokov smerujúcich k liberalizácii vízového režimu prostredníctvom rokovaní o dohodách o uľahčení vízového režimu s krajinami mimo EÚ, ako aj v spustení vízového informačného systému (VIS).

Charakteristika realizácie jednotlivých ustanovení Štokholmského programu v boji proti organizovanej trestnej činnosti

Štokholmský program v bode 4.4. obsahuje ustanovenia zamerané na úpravu ochrany proti závažnej a organizovanej kriminality, v ktorej je pozornosť venovaná predovšetkým boju proti závažnej a organizovanej trestnej činnosti, problematike obchodovania s ľuďmi, sexuálneho vykorisťovania detí a detskej pornografii, počítačovej kriminalite, hospodárskej trestnej činnosti a korupcii a v neposlednom rade boju proti drogovej kriminalite.

Keďže organizovaná kriminalita sa v posledných rokoch čoraz viac globalizuje, je stále dôležitejšie, aby presadzovaniu práva nebránili hranice a rôzne oblasti právomoci. Európska únia, jej orgány a ich činnosť môže byť v boji proti organizovanej kriminalite a iným typom hrozieb, ktoré si vyžadujú vysokú úroveň koordinácie činností, prínosom. Boj proti spomenutým druhom hrozieb preto v zmysle Štokholmského programu zahŕňa systematickú výmenu informácií, rozsiahle využívanie relevantných agentúr Únie a vyšetrovacích nástrojov a v prípade potreby aj vývoj spoločných univerzálnych vyšetrovacích techník a predchádzania trestnej činnosti, ako aj zintenzívnenie justičnej a policajnej spolupráce jednak medzi krajinami Únie a jednak s tretími krajinami. Európska rada zároveň vyzvala Radu a Európsku komisiu, aby v rámci stratégie vnútornej bezpečnosti prijala stratégiu boja proti organizovanej trestnej činnosti vrátane stanovenia priorít v oblasti politiky boja proti organizovanej trestnej činnosti, a to určením typov trestnej činnosti, proti ktorým nasadí účinné nástroje, ktoré vytvorili, pričom budú pokračovať v používaní hodnotenia hrozieb organizovanej trestnej činnosti (OCTA) a jeho regionálnych verzií.Zároveň by sa mali zvoliť trestné činy, proti ktorým by sa na európskej úrovni malo bojovať prioritne. Európska rada preto na základe uvedených skutočností zastáva názor, že v nasledujúcom období by si obzvlášť osobitnú pozornosť zaslúžili nasledujúce typy trestnej činnosti: obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, počítačová kriminalita, hospodárska trestná činnosť a korupcia, drogy.[11]

a)Obchodovanie s ľuďmi a ich pašovanie sú obzvlášť závažnými trestnými činmi, ktoré zahŕňajú porušovanie ľudských práv a ľudskej dôstojnosti a ktoré nemôžu byť orgánmi Európskej únie prehliadané. Na zabezpečenie efektívneho posilnenia a skvalitnenie účinného boja proti tomuto druhu závažnej trestnej činnosti je potrebné predovšetkým zabezpečiť koordinovanú a koherentnú politickú reakciu

[11] Článok 4.4.1. Štokholmského programu, dostupné na WorldWide Web: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF, 1. 12. 2013

presahujúcu priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti a zasahujú do oblasti vonkajších vzťahov, rozvojovej spolupráce, vzdelávania, rodovej rovnosti a nediskriminácie. Zároveň by ho mal podporovať aj rozsiahly dialóg na úrovni všetkých dotknutých strán vrátane občianskej spoločnosti a zároveň by mal byť postavený na zlepšenom chápaní a skúmaní obchodovania s ľuďmi a ich pašovania na úrovni Únie i medzinárodnej úrovni. Orgány Európskej únie iniciujú taktiež vypracovanie konsolidovanej politiky Únie v boji proti obchodovaniu s ľuďmi, ktorej cieľom bude ďalšie posilnenie odhodlania a úsilia Únie a členských štátov pri predchádzaní obchodovaniu s ľuďmi a boji proti nemu. Táto iniciatíva zahŕňa nadväzovanie a posilňovanie partnerstiev s tretími krajinami, zlepšenie koordinácie a spolupráce v rámci Únie a prepojenie s mechanizmami vonkajšieho rozmeru Únie, ktoré sú integrálnou súčasťou tohto druhu politiky. Pozornosť by sa mala venovať taktiež monitorovaniu pokroku v oblasti koordinácie a spolupráce v boji proti tomuto druhu trestnej činnosti, pričom by malo dôjsť aj k zmobilizovaniu všetkých prostriedkov, ktoré kombinujú prevenciu, presadzovanie práva a ochranu obetí, a musia sa prispôsobiť na pašovanie ľudí do Únie, v jej rámci a smerom von z Únie. Európska rada z tohto dôvodu vyzvala Radu, aby zvážila možnosť zriadenia pozície koordinátora Európskej únie pre boj proti obchodovaniu s ľuďmi. Zo strany Európskej rady došlo taktiež k vzneseniu požiadaviek na prijatie nových právnych predpisov týkajúcich sa boja proti obchodovaniu s ľuďmi a ochrany obetí, požiadanie Európskej komisie, aby z jej strany došlo k preskúmaniu, či by dohody o spolupráci ad hoc s konkrétnymi tretími krajinami, ktoré budú určené Radou, mohli byť spôsobom na zintenzívnenie boja proti obchodovaniu s ľuďmi, a predložila príslušné návrhy, taktiež požiadanie Europolu, aby s podporou členských štátov zintenzívnil podporu zhromažďovania relevantných informácií a tvorby strategických analýz, ktoré sa majú vykonávať v spolupráci s krajinami pôvodu a tranzitu a Eurojust, aby z jeho strany došlo k zintenzívneniu úsilia na koordináciu vyšetrovania predmetnej trestnej činnosti súvisiacej s obchodovaním s ľuďmi, ktoré vedú orgány členských štátov. Zo strany Európskej komisie by podľa Európskej rady malo dôjsť k navrhnutiu ďalších opatrení na pomoc obetiam a ich ochrany prostredníctvom viacerých opatrení vrátane vytvorenia kompenzačných mechanizmov, zahrňujúcich bezpečný návrat obetí a pomoci pri opätovnom začlenení do spoločnosti v krajine pôvodu v prípade dobrovoľného návratu.[12] Preto by malo dôjsť zo strany orgánov Únie ako aj členských štátov k nadviazaniu užších partnerstiev s najčastejšími krajinami pôvodu obetí trestnej činnosti súvisiacej s obchodovaním s ľuďmi, vrátane navrhnutia opatrení na základe ktorých by došlo k zefektívneniu hraničných kontrol s cieľom zabrániť obchodovaniu s ľuďmi a najmä deťmi.[13]

b)Sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia je ďalším typom závažnej trestnej činnosti, ktorá by si zo strany orgánov Európskej únie, ako aj jej členských štátov zaslúžila väčšiu pozornosť. Ochrana detí proti hrozbe sexuálneho zneužívania je podstatným prvkom stratégie práv detí. Európska rada preto v tomto zmysle vyzvala jednak Radu a Európsky parlament, aby z ich strany došlo k prijatiu nových právnych predpisov o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii a jednak Európsku komisiu, ktorá by okrem iného mala preskúmať, akým spôsobom by orgány Európskej únie mohli podporovať verejno-súkromné partnerstvá v tejto oblasti a rozšíriť ich na finančnú sféru s cieľom narúšať prevody peňazí týkajúce sa webových stránok s obsahom

[12] http://www.eeagrants.sk/6956/vyznam-podpory/?pg=2, 1.12.2013

[13] Článok 4.4.2. Štokholmského programu, dostupné na WorldWide Web: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF, 1. 12. 2013

zobrazujúcim zneužívanie detí, ako aj vytvoriť mechanizmus na varovanie verejnosti v prípade únosu dieťaťa a preskúmala možnosti na vytvorenie siete v rámci celej Európskej únie pre únosy detí, aby došlo k podpore spolupráce medzi príslušnými orgánmi členských štátov s cieľom zabezpečiť interoperabilitu.[14]

c)Počítačová kriminalita je tou formou kriminality, ktorá výrazným spôsobom uľahčuje páchanie trestnej činnosti zo strany zločineckých organizácií. Zo strany orgánov Európskej únie by preto malo dôjsť k presadzovaniu politiky a legislatívnym návrhom, ktoré zabezpečujú veľmi vysokú úroveň bezpečnosti sietí a umožňujú rýchlejšiu reakciu na počítačové útoky. Európska rada preto vyzvala členské štáty, aby plne podporovali vnútroštátne platformy pre oznamovanie trestnej činnosti, ktorých úlohou je boj proti počítačovej kriminalite, taktiež aby došlo k prijatiu krokov, ktoré by zlepšili justičnú spoluprácu v prípadoch počítačovej kriminality. Neopomenula sa ani činnosť Europolu, ktorý bol vyzvaný, aby v rámci svojej činnosti zintenzívnil strategickú analýzu počítačovej kriminality.[15]

d)Hospodárska trestná činnosť a korupcia je ďalšou z tých foriem trestnej činnosti, ktorým Štokholmský program venuje oprávnene zvýšenú pozornosť, najmä z toho dôvodu, že orgány Európskej únie v časoch ekonomickej krízy by mali efektívnejšie a účinnejšie bojovať proti možnostiam, ktoré ponúka globalizované hospodárstvo organizovanej trestnej činnosti. Európska rada preto vyzvala všetky členské štáty, aby:

- začali zvyšovať kapacity na vyšetrovanie finančnej trestnej činnosti a kombinovali všetky dostupné nástroje v rámci finančného a trestného práva. Príslušné orgány členských štátov by mali výraznejšie zefektívniť používanie forenznej finančnej analýzy, najmä v oblasti odbornej prípravy, ako aj posilniť spoluprácu medzi úradmi pre vyhľadávanie majetku,
- efektívnejšie sondovali a identifikovali majetok páchateľov trestnej činnosti, zhabali ho a v prípade ak by bol identifikovaný a nájdený na území Európskej únie aj opätovne použitý,
- aby pokračovali v začatom rozvoji výmeny informácií medzi finančnými spravodajskými jednotkami v boji proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti a mobilizovali a koordinovali zdroje informácií na identifikáciu podozrivých bezhotovostných operácií a konfiškovali výnosy z trestnej činnosti v súlade s Dohovorom Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávaní, zaistení a konfiškácií ziskov z trestnej činnosti z roku 1990, napríklad prostredníctvom právnych predpisov určujúcich zákonnosť pôvodu príjmov,
- a v neposlednom rade účinnejšie stíhali daňové úniky a trestné činy súvisiace s korupciou a zrýchlili odhaľovanie podvodného konania spočívajúceho v zneužívaní trhu vrátane zneužívania finančných prostriedkov, ako je to napríklad v prípade obchodovania s využitím dôverných informácií a manipulácie trhov.

Európska komisia by mala v rámci boja proti hospodárskej trestnej činnosti a účinnejšieho boja proti korupcii vytvoriť ukazovatele na sledovanie úsilia v boji proti korupcii, a to najmä v oblastiach acquis, predovšetkým v otázke verejného obstarávania, finančnej kontroly a podobne a v úzkej spolupráci so skupinou štátov proti korupcii Rady Európy (GRECO) vypracovať komplexnú politiku protikorupčného charakteru. Od Európskej komisie sa v zmysle Štokholmského

[14] Článok 4.4.3. Štokholmského programu, dostupné na WorldWide Web: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF, 1. 12. 2013

[15] Článok 4.4.4. Štokholmského programu, dostupné na WorldWide Web: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF, 1. 12. 2013

programu taktiež očakáva jednak zváženie opatrení na uľahčenie identifikácie vlastníkov majetkových práv a na zvýšenie transparentnosti právnických osôb a relevantných a účinných právnych mechanizmov a jednak zváženie ako oproti súčasnej dobe za použitia v súčasnosti platných právnych inštrumentov účinnejšie predchádzať finančnej trestnej činnosti. Je evidentné, že hospodárska kriminality predstavuje jednu z najväčších nebezpečenstiev pre spotrebiteľov a každé národné hospodárstvo. Z toho dôvodu musia členské štáty navzájom vrátane orgánov Európskej únie vykonávať ďalšie prieskumy uvedeného fenoménu a zabezpečiť lepšie zohľadnenie aspektov presadzovania práva v práci budúceho strediska pre sledovanie falšovania a autorského pirátstva vrátane prijatia právnych predpisov o trestnoprávnych opatreniach na ochranu práv duševného vlastníctva.[16]

e)Drogová trestná činnosť' je tou formou organizovanej kriminality, ktorá výrazným spôsobom ohrozuje občiansku spoločnosť. Počas trvania Štokholmského programu sa skončila účinnosť Protidrogovej stratégie Únie (2005-2012) ktorou sa realizoval globálny a vyvážený prístup založený na súčasnom obmedzení ponuky a dopytu, pričom zo strany Európskej únie je zrejmá snaha o vyhodnotenie akčného plánu Európskej únie na boj proti drogám na obdobie rokov 2009 – 2012, ktoré uskutoční Európska komisia s podporou Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť a Europolu. Obsah predmetnej obnovenej stratégie by sa mal odvíjať od troch základných zásad, a to:

- zlepšenia koordinácie a spolupráce prostredníctvom využitia všetkých dostupných prostriedkov v rámci Lisabonskej zmluvy, a to predovšetkým na západnom Balkáne, v krajinách Latinskej Ameriky, krajinách Východného partnerstva, západnej Afrike, Strednej Ázii vrátane Afganistanu a v Spojených štátoch,
- väčšej mobilizácie občianskej spoločnosti, a to predovšetkým posilnením iniciatív ako Európsky prístup v oblasti drog,
- prispievania k výskumu a analýze informácií s cieľom získať prístup k dôveryhodným údajom.

V zmysle záverov Štokholmského programu v oblasti boja proti drogovej kriminalite vyzvala Európska rada Radu a Európsku komisiu na zabezpečenie podpory Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie prostredníctvom protidrogovej stratégie a dopĺňali iné súvisiace politické nástroje ako hodnotenie hrozieb organizovanej trestnej činnosti (OCTA), plánovaná stratégia pre boj proti organizovanej trestnej činnosti a závery Rady o boji proti závažnej a organizovanej trestnej činnosti.[17]

Záver

V súvislosti s čo najefektívnejším bojom proti cezhraničnej organizovanej trestnej činnosti by mali kompetentné orgány Európskej únie neustále rozvíjať aktivity na posilnenie riadenia hraníc a vízovej politiky, aby sa zefektívnil zákonný vstup cudzích štátnych príslušníkov z nečlenských krajín Európskej únie a zároveň bola zaistená bezpečnosť vlastných občanov. Silnejšie kontroly na vonkajších hraniciach Európskej únie sú nevyhnutné v boji proti nelegálnemu prisťahovalectvu a cezhraničnej trestnej činnosti, pričom súčasne je nutné zaručiť vstup osobám, ktoré

[16] Článok 4.4.5. Štokholmského programu, dostupné na WorldWide Web: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF, 1. 12. 2013

[17] Článok 4.4.6. Štokholmského programu, dostupné na WorldWide Web: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:sk:PDF, 1. 12. 2013

potrebujú medzinárodnú ochranu, ako aj zraniteľným skupinám osôb, napríklad maloletým osobám bez sprievodu. V dôsledku toho musí dôjsť k prijatiu krokov, ktorými sa posilní úloha agentúry Frontex (Európskej agentúry pre vonkajšie hranice) tak, aby dokázala efektívnejšie reagovať na existujúce i budúce problémy.[18] Pre posilnenie systému kontrol na vonkajších hraniciach je zároveň nevyhnutná aj druhá generácia Schengenského informačného systému (SIS II) a Vízový informačný systém (VIS), ktoré by mali byť za každej situácie plne funkčné. Práca na rozvoji spoločnej vízovej politiky a intenzívnejšom posilnení regionálnej konzulárnej spolupráce musí pokračovať naďalej. Zo strany Európskej únie by mala byť vypracovaná komplexná a pružná migračná politika na základe Európskeho paktu o prisťahovalectve a azyle. Predmetná politika by sa mala sústrediť taktiež na solidaritu a zodpovednosť, reagujúc na potreby krajín Európskej únie aj migrantov. Spoločná migračná politika by mala navyše zahŕňať účinnú a udržateľnú politiku návratu, pričom je potrebné i naďalej pracovať na prevencii nelegálneho prisťahovalectva, jeho kontrole a boji proti nemu. Nemožno opomenúť úsilie na vytvorenie spoločného európskeho azylového systému (CEAS), pričom v tomto smere je nevyhnutné vytvorenie Európskeho podporného úradu pre azyl. Zabezpečením spoločného azylového postupu pre krajiny Európskej únie a jednotného štatútu osôb, ktorým bola priznaná medzinárodná ochrana, by sa v Európskej únii prostredníctvom systému CEAS vytvoril priestor ochrany a solidarity.

JUDr. Miloš Svrček, PhD.
Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu
Jána Reka 13, 010 00 Žilina

Použitá literatúra

- Holtackers, M.: TheStockholmProgramme and ItsRelevanceforEuropean Police Education, In: INTERNAL SECURITY. Semiannualjournal. July-December 2010. - ISSN 2080-5268 - Roč. 2, č. 2/2010, - s .81-86. lit.
- Pikna, B.: FRONTEX - agenturapro spolupráci na vnějšíchhranicíchEvropskéunie. - In: Policajná teória a prax. - ISSN 1335-1370 - Roč. 20, č. 2/2012, - s.56-65. lit.
- Svrček, M.: Inštitucionálna a právna charakteristika EUROPOL-u a jeho úloha v boji proti organizovanej kriminalite a terorizmu, In: Akademické Akcenty 2012, Zborník príspevkov z odborného seminára konaného dňa 19.októbra 2012, Eurokódex, ISBN: 978-80-8155-018-8, s.481-494. lit.
- http://www.eeagrants.sk
- http://europa.eu
- http://www.euractiv.sk
- http://www.europarl.europa.eu
- http://www.integration.sk
- Štokholmský program – „otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich“

[18]Pikna, B.: FRONTEX - agenturapro spolupráci na vnějšíchhranicíchEvropskéunie. - In: Policajná teória a prax. - ISSN 1335-1370 - Roč. 20, č. 2/2012, - s.56-65. lit.

Význam, úlohy a činnosť EUROPOLU

Jozef Medelský

Abstrakt

Príspevok ponúka analýzu Európskeho policajného úradu, vrátane jeho cieľov a úloh. Súčasťou príspevku je aj konkrétna činnosť tejto organizácie, ktorá je súčasťou Európskej únie.

Kľúčové slová

Európsky policajný úrad, Dohovor o Europole, Rozhodnutie rady, organizačná štruktúra, ciele, úlohy, činnosť

Abstract

The contribution offers an analysis of Euroean Police Office, including its main goals and roles. The contribution also presents particular activities of this organization;which is part of European Union.

Keywords

The European Police Office, The Europol Convention, The Council Decision, organization structure, goals, role, activities

Úvod

Európsky policajný úrad je organizáciou, ktorá funguje pod záštitou Európskej únie. Táto organizácia je zameraná na spoluprácu členských krajín v odhaľovaní trestnej činnosti, ktorej obsahom je aj cezhraničný prvok. Jedná sa teda o trestnú činnosť, ktorá presahuje hranice konkrétneho štátu, pričom táto trestná činnosť môže mať rôzne podoby. Príkladom je príprava trestného činu v jednej krajine, spáchanie a dokonanie trestného činu v ďalšej krajine a napokon ukrývanie páchateľa v tretej krajine a podobne. Organizácia je limitovaná na členské krajiny Európske únie. Avšak ako organizácia spolupracuje aj s nečlenskými krajinami a organizáciami pričom najvýznamnejšia je spolupráca s Interpolom. Základným prvkom tejto spolupráce je existencia policajných zložiek v členských krajinách Európskej únie. V prípade Slovenskej republiky je to Policajný zbor. Polícia ako orgán činný v trestnom konaní plní nezastupiteľné úlohy. Vhodne túto dôležitosť opisuje Šramel: „Polícia predstavuje v každom štáte mimoriadne významnú inštitúciu ktorá realizuje právo občanov na ochranu pred trestnými činmi, páchanými inými osobami. Otázka vnútornej bezpečnosti patrí k jedným zo základných faktorov ovplyvňujúcich vývoj hospodárskych, sociálnych a politických vzťahov, a v prípade, ak dôjde k narušeniu týchto vzťahov, dochádza i k úpadku samotnej spoločnosti. Úlohou polície je preto poskytovať ochranu bezporuchovému fungovaniu spoločenských vzťahov a minimalizovať neoprávnené zásahy iných osôb do tejto sféry. Polícia ako inštitúcia tak plní v spoločnosti dôležité úlohy v boji proti kriminalite.“[1] Jednotlivé úlohy polície sú vykonávané a realizované tak na vnútroštátnej ako aj medzinárodnej úrovni.

[1] ŠRAMEL, B.: K organizácii a postaveniu polície v trestnom konaní vo vybraných krajinách sveta, IN: Justičná revue, 63, 2011, č. 4, s 623

Práve medzinárodná úroveň je reprezentovaná aj spoluprácou v rámci Európskeho policajného úradu.

Samotné zriadenie Europolu bolo dohodnuté v Maastrichtskej zmluve o Európske únii z roku 1992. Toto zakotvenie odrážalo potrebu vytvorenia orgánu, ktorý by poskytol priestor pre rozvoj užšej policajnej spolupráce medzi členskými krajinami v prevencii a boji proti vážnym formám cezhraničného organizovaného zločinu. Svoju činnosť začal v obmedzenom rozsahu v roku 1994 pričom jeho zameranie smerovalo predovšetkým na boj proti drogovej kriminalite. Táto činnosť bola zastrešená organizáciou pod názvom Európska protidrogová jednotka. Túto organizáciu je možné považovať za predchodcu terajšieho Europolu. Európska protidrogová jednotka rozširovala postupne pole svoje pôsobnosti . Do jej činnosti boli zahrnuté ďalšie okruhy trestnej činnosti z európskym cezhraničným prvkom. Európsky policajný úrad neskôr prebral agendu Európskej protidrogovej jednotky. Základným dokumentom, ktorý vymedzuje Europol ako organizáciu je Dohovor o Europole. Tento Dohovor ratifikovali všetky členské štáty v roku 1998. Tento dokument bol nahradený Rozhodnutí Rady zo 6. apríla 2009 o zavedení Európskeho policajného úradu s účinnosťou od 1. Januára 2010. Legislatíva Slovenskej republiky, ako aj ostatných krajín Európskej únie museli na túto zmenu reagovať a daný dokument premietnuť do vnútroštátneho právneho poriadku. Dôvodom takéhoto postupu zo strany orgánov Európskej únie bola skutočnosť, že Dohovor o Europole bol viac krát novelizovaný prostredníctvom dodatkov a proces ratifikácie týchto zmien bol veľmi zdĺhavý. V súčasnosti je teda nosným dokumentom Rozhodnutie Rady č. 371/2009 zo 4. apríla 2009. Tento dokument, ako výsledok normotvornej činnosti Rady dal Europolu status plnohodnotnej agentúry Európskej únie s novým právnym rámcom a posilneným mandátom.Europol je teda plnohodnotnou organizáciou, ktorá má v každom členskom štáte postavenie právnickej osoby, čo jej umožňuje disponovať najvyššou právnou a zmluvnou spôsobilosťou. V tomto duchu Europol môže nadobúdať a predávať hnuteľný či nehnuteľný majetok. Okrem už spomenutých finančných zdrojov pochádzajúcich z rozpočtu Európskej únie, práve takéto postavenie a predovšetkým spôsobilosť nadobúdať a scudzovať majetok môže byť zdrojom ďalších finančných príjmov.

1. Organizačná štruktúra EUROPOLU

K základným orgánom Europolu je správna rada a riaditeľ. Okrem týchto hlavných orgánov však v rámci Europolu pôsobí aj odbor operácií, odbor riadenia a odbor podpory. Neoddeliteľnou súčasťou organizácie je aj úradník pre ochranu osobných údajov. Tento úradník, ktorý je zamestnancom Europolu zabezpečuje dohľad nad zákonnosťou spracúvania získaných informáciami. Svoju činnosť vykonáva nezávisle.

Správna rada

Správna rada je zložená zo zástupcov členských krajín, pričom každá krajina vysiela jedného zástupcu, ktorý môže mať náhradníka s právom hlasovať. Každý člen správnej rady disponuje jedným hlasom. Ďalším členom správnej rady okrem zástupcov členských krajín je aj zástupca Komisie. Tento zástupca však nedisponuje hlasovacím právom. Na čele správnej rady je predseda a dvaja podpredsedovia, ktorý sú volení z členov správnej rady na 18 mesačné funkčné obdobie. Špecifikom fungovania Správnej rady je, že zástupcovia členských krajín si môžu na rokovanie prizvať odborníkov z predmetnej oblasti. Správna rada zasadá minimálne dva krát

ročne. K jej úlohám patrí zabezpečenie riadneho fungovania Europolu počnúc voľbou riaditeľa, cez rozpočet až po normotvornú činnosť smerujúcu do vnútra organizácie voči zamestnancom. Administratívnu pomoc predsedovi Správnej rady zabezpečuje Sekretariát.

Riaditeľ

Riaditeľ reprezentuje Europol. Stojí na čele organizácie. Je volený na štvorročné funkčné obdobie s možnosťou predĺženia. Na jeho zvolenie je potrebná kvalifikovaná väčšina Rady, pričom troch kandidátov jej predkladá správna rada. Riaditeľovi vypomáhajú zástupcovia, ktorí sú volení na štvorročné funkčné obdobie s možnosťou predĺženia. Riaditeľ za vykonávanie jednotlivých úloh zodpovedá správnej radeEuropolu. Je štatutárnym zástupcom organizácie.
K úlohám riaditeľa je možné priradiť[2]:
a) plnenie úloh pridelených Europolu;
b) každodennú správu a riadenie;
c) riadenie personálnych záležitostí
d) prípravu a plnenie rozhodnutí správnej rady a odpovede na žiadosti správnej rady;
h) plnenie rozpočtu Europolu;
i) pravidelné informovanie správnej rady o plnení priorít určených Radou a o zahraničných vzťahoch Europolu;
j) vytvorenie a vykonávanie – v spolupráci so správnou radou – účinného a efektívneho postupu monitorovania a hodnotenia týkajúceho sa fungovania Europolu z hľadiska dosahovania jeho cieľov. Riaditeľ pravidelne informuje správnu radu o výsledkoch uvedeného monitorovania.[3]

Riaditeľ ako aj zamestnanci, na výbere ktorých sa podieľa aj riaditeľ, sa pri svojej činnosti riadia cieľmi a úlohami Europolu. Neprijímajú ani nežiadajú príkazy od žiadnej vlády, orgánu, organizácie či osoby pôsobiacej mimo Europolu.

Po organizačnej stránke Europol za svoju činnosť zodpovedá Rade pre spravodlivosť a vnútorné záležitosti, ktorá je zložená z ministrov spravodlivosti a vnútra členských krajín Európskej únie.Okrem toho je však Europol zodpovedný aj Európskemu parlamentu a to predovšetkým vo veciach financovania nakoľko Europol je napojený na rozpočet Únie. Europol má informačnú povinnosť vo vzťahu k Európskemu parlamentu.. Keďže Europol je medzinárodnou organizáciou, ktorá disponuje vlastnou subjektivitou je oprávnená uzatvárať zmluvu o sídle a zmluvu o výsadách a imunitách. Táto kontraktuálna spôsobilosť sa odrazila v zmluve o sídle podľa ktorej má Europol svoje sídlo v Haagu v Holandsku. Úzko spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní v 28 členských štátoch Európske únie ako aj s ďalšími partnerskými krajinami a medzinárodnými organizáciami. Má takmer 800 zamestnancov, 145 styčných dôstojníkov, približne 100 trestných analytikov, vedie viac než 13 500cezhraničných vyšetrovaní ročne.

1.1.Národné jednotky

Neoddeliteľnou a esenciálnou súčasťou Europolu sú práve národné jednotky.Práve tieto jednotky pôsobiace na národnej úrovni konkrétnej členskej krajiny sú orgánom, ktorý zhromažďuje základné informácie o trestnej činnosti či pohybe osôb či vecí súvisiacich s trestnou činnosťou. Tieto informácie zozbierané

[2]Demonštratívny výpočet
[3] Porov.: Čl. 38 Rozhodnutia Rady č. 371/2009, IN: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0037:SK:PDF

z miestny orgánov sú zhromažďované na národnej úrovni a následne zasielané do centrály Europolu, kde sú tieto informácie ďalej analyzované a posúvané iným národným jednotkám členských krajín s cieľom čo najefektívnejšej spolupráce. Národné ústredne sú jediným styčným orgánom medzi Europolom a príslušnými orgánmi jednotlivých krajín. Vzťahy medzi národnou ústredňou a príslušnými orgánmi sa riadia vnútroštátnymi právnymi predpismi jednotlivých krajín a najmä príslušnými ústavnými predpismi.

Národné jednotky:

„a) z vlastnej iniciatívy poskytujú Europolu informácie a spravodajské informácie potrebné na plnenie jeho úloh;
b) poskytujú Europolu na požiadanie informácie, spravodajské informácie a poradenstvo;
c) aktualizujú informácie a spravodajské informácie;
d) v súlade s vnútroštátnym právom vyhodnocujú pre príslušné orgány informácie a spravodajské informácie a poskytujú im takéto materiály;
e) obracajú sa na Europol so žiadosťami o poradenstvo, informácie, spravodajské informácie a analýzy;
f) poskytujú Europolu informácie určené na uchovávanie v jeho databázach;
g) zabezpečujú súlad s právom pri každej výmene informácií medzi nimi a Europolom.“[4]

Národné jednotky teda poskytujú informácie o trestnej činnosti resp. pohybe osôb alebo vecí súvisiacich s trestnou činnosťou na danom území. Exituje však aj výnimka, kedy národné jednotky takéto informácie nie sú povinné centrále Europolu poskytnúť. Národná ústredňa nie je povinná poskytnúť informácie v prípade ak by došlo k poškodeniu základných národných bezpečnostných záujmov alebo ak by došlo k ohrozeniu úspech prebiehajúceho vyšetrovania alebo ak by došlo k ohrozeniu jednotlivcov.

S fungovaním národných jednotiek súvisí aj vysielanie styčných dôstojníkov do centrály Europolu.Styčný dôstojníci pôsobia v rámci národného styčného úradu pri centrále Europolu. Styčný dôstojník zastupuje záujmy národných jednotiek.V súvislosti s ich činnosťou a pôsobením v centrále Europolu požívajú výsady a imunity.

Styční dôstojníci:

„a) poskytujú Europolu informácie od vysielajúcej národnej jednotky;
b) odovzdávajú vysielajúcej národnej jednotke informácie od Europolu;
c) spolupracujú so zamestnancami Europolu formou poskytovania informácií a poradenstva a
d) v súlade s vnútroštátnym právom pomáhajú v rámci svojej zodpovednosti pri výmene informácií zo svojich národných jednotiek so styčnými dôstojníkmi iných členských štátov; tieto dvojstranné výmeny môžu takisto zahŕňať aj informácie o trestných činoch, ktoré nepatria do pôsobnosti Europolu, pokiaľ to vnútroštátne právo umožňuje.“[5]

Styční dôstojníci sú teda akýmsi medzičlánkom v spolupráci medzi centrálou Europolu a národnými ústredňami.

Činnosť zamestnancov Europolu je teda zameraná predovšetkým na zhromažďovanie a spracovávanie získaných informácií, vrátane koordinácie

[4] Porov.: Čl. 8 Rozhodnutia Rady č. 371/2009, IN: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0037:SK:PDF

[5] Čl. 9 Rozhodnutia Rady č. 371/2009, IN: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0037:SK:PDF

jednotlivých aktivít, ktoré smerujú k odhaľovaniu trestnej činnosti s cezhraničným prvkom. Dôležitým faktom je, že Europol, resp. jeho zamestnanci nedisponujú právomocou zatýkať. Ich úlohou je jednak koordinovať činnosť národných jednotiek policajných zborov ako aj podpora vykonávaná už spomenutým zberom, analýzou a šírením informácií.

2. Ciele a úlohy EUROPOLU

Základný cieľ Europolu je vymedzený v čl. 3 Rozhodnutia Rady:

„Cieľom Europolu je poskytovať pomoc a podporu činnostiam vykonávaným príslušnými orgánmi členských štátov a ich vzájomná spolupráca pri predchádzaní organizovanej trestnej činnosti, terorizmu a iným závažným formám trestnej činnosti, ktorá sa týka dvoch alebo viacerých členských štátov, a v boji proti takýmto činnostiam.“[6]

Základnou filozofiou Europolu je teda spolupráca v prevencii a v boji proti závažnej trestnej činnosti v krajinách Európskej únie. Pole pôsobenia, resp. okruh trestných činov je taktiež vymedzený priamo v dokumente. Konkrétne sa jedná o tieto okruhy trestných činov:Nedovolené obchodovanie s omamnými látkami, pranie špinavých peňazí, trestná činnosť spojená s jadrovými a rádioaktívnymi materiálmi, nedovolené prevádzačstvo migrantov, obchodovanie s ľuďmi, trestné činy súvisiace s motorovými vozidlami, vražda, závažné ublíženie na zdraví, nedovolené obchodovanie s ľudskými orgánmi a tkanivami, únos, obmedzovanie osobnej slobody a branie rukojemníka, rasizmus a xenofóbia, organizovaná lúpež, nedovolené obchodovanie s kultúrnymi predmetmi vrátane starožitností a umeleckých diel, podvod a podvodné konanie, vymáhanie peňazí alebo inej výhody a vydieranie, falšovanie, pozmeňovanie výrobkov vrátane konaní porušujúcich práva duševného vlastníctva alebo ich distribúcia, falšovanie a pozmeňovanie verejných listín a obchodovanie s takými listinami, falšovanie a pozmeňovanie peňazí a platobných prostriedkov, počítačová kriminalita, korupcia, nedovolené obchodovanie so zbraňami, strelivom a výbušninami, nedovolené obchodovanie s ohrozenými živočíšnymi druhmi, nedovolené obchodovanie s ohrozenými rastlinnými druhmi a odrodami, trestné činy proti životnému prostrediu, nedovolené obchodovanie s hormonálnymi látkami a ďalšími prostriedkami na podporu rastu.[7]

Okrem uvedených trestných činov sú to aj tzv. súvisiace trestné činy, ktoré patria do pôsobnosti Europolu. Konkrétne sa jedná o trestné činy spáchané s cieľom získať prostriedky na páchanie trestných činov, trestné činy spáchané s cieľom uľahčiť alebo uskutočniť trestné činy a napokon aj trestné činy spáchané na zabezpečenie beztrestnosti trestných činov.

Naplnenie cieľa je podporované konkrétnymi úlohami. K týmto úlohám v súlade s Rozhodnutím Rady je možné zaradiť:

„a) zhromažďovať, uchovávať, spracúvať, analyzovať a vymieňať informácie a spravodajské informácie;

b) bezodkladne oznámiť príslušným orgánom členských štátov prostredníctvom národnej jednotky informácie, ktoré sa týchto štátov týkajú, a oznamovať akékoľvek zistené súvislosti medzi trestnými činmi;

---

[6] Čl. 3 Rozhodnutia Rady č. 371/2009, IN: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0037:SK:PDF

[7] Porov.: príloha 1 Rozhodnutia Rady č. 371/2009, IN: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0037:SK:PDF

c) pomáhať pri vyšetrovaní v členských štátoch predovšetkým poskytnutím všetkých relevantných informácií národným jednotkám;
d) požiadať príslušné orgány dotknutých členských štátov, aby v konkrétnych prípadoch začali, vykonali alebo koordinovali vyšetrovanie a navrhli zostavenie spoločného vyšetrovacieho tímu;
e) poskytovať spravodajské informácie a analytickú podporu členským štátom v súvislosti s významnými medzinárodnými podujatiami;
f) vypracúvať odhad hrozieb, strategické analýzy a všeobecné situačné správy týkajúce sa jeho cieľa vrátane odhadu hrozieb v súvislosti s organizovanou trestnou činnosťou.“[8]

Aj vymedzené úlohy Europolu len dokazujú, že základom efektívneho fungovania je spolupráca medzi členskými štátmi navzájom a zároveň spolupráca týchto členských štátov s centrálou Europolu. Základným prvkom vymedzených úloh je informácia, ktorá je predmetom zhromažďovania, spracúvania, analyzovania, vyhodnocovania a napokon aj poskytovania ďalším subjektom a teda členským krajinám pre potreby spolupráce. Okrem týchto základných úloh sa Europol zameriava aj na oblasť vzdelávania rozvíjania odborných poznatkov v oblasti vyšetrovania a metodických postupov pri vyšetrovaní. Taktiež poskytuje poradenstvo pri vyšetrovaní trestnej činnosti a podporuje výskum v danej oblasti.

3. Činnosť EUROPOLU

Činnosť Europolu zodpovedá vymedzeným cieľom a úlohám, ktoré vyplývajú priamo z Rozhodnutia Rady. Táto činnosť je vykonávaná predovšetkým vo vzťahu k územiu Európskej únie. V mnohých prípadoch však Europol pri odhaľovaní trestnej činnosti spolupracuje aj s partnerskými krajinami, či tretími organizáciami. Činnosť Europolu je zameraná na vyššie vymedzenú trestnú činnosť. Nasledujúce riadky príspevku budú zamerané na poukázanie konkrétnych aktivít pri odhaľovaní trestnej činnosti v štátoch Európske únie.

Operácia VEERDE

Operácia sa dotýkala trestnej činnosti v súvislosti s obchodovaním s ľuďmi. Operácia sa uskutočnila v Českej republike a Spojenom kráľovstve.
Skutkový stav:

Súbežné české vyšetrovanie a vyšetrovanie Spojeného kráľovstva bolo zamerané na skupinu organizovanej trestnej činnosti, ktorá vylákala české ženy v rámci obchodovania s ľuďmi do Spojeného kráľovstva s prísľubom 30 000 českých korún za podvodné sobáše s občanmi Spojeného kráľovstva. Väčšina dievčat nikdy tieto peniaze nedostala a ich čerstvo vydané pasy si táto skupina ponechala, aby ich mohla použiť pre prípadné dvojníčky.
Po príchode do Spojeného kráľovstva boli české ženy fyzicky zneužívané, znásilnené a nútené k prostitúcii alebo prinútené sa zosobášiť so štátnymi príslušníkmi Pakistanu a Indie s cieľom legalizovať postavenie týchto mužov. Skupina organizovanej trestnej činnosti zneužívala podvodne aj systém sociálnych dávok.

Europol sa na tejto akcii podieľal od začiatku až po samotné vykonanie operácie. Výsledkom úspešnej spolupráce, ktorú koordinoval Europol bolo 11

[8] Čl. 5 Rozhodnutia Rady č. 371/2009, IN: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:121:0037:0037:SK:PDF

zatknutí v Spojenom kráľovstve a Českej republike a rozloženie skupiny organizovanej trestnej činnosti.

Operácia MANGO

Operácia bola zameraná na obchodovanie s kanabisom a falošnými eurobankovkami. Operácia sa uskutočnila predovšetkým v Španielsku a v 20 ďalších krajinách Európskej únie.

Skutkový stav:

Španielska štátna polícia určitý čas sledovala túto zločineckú skupinu v súvislosti s obchodovaním s drogami a falšovaním eura. Španielskym úradom sa podarilo rozložiť prvú časť zločineckej siete, keď zadržali vyše 1 tony kanabisu a zatkli 11 podozrivých. Vyšetrovania potom pokračovali, tentoraz boli zamerané na falšovanie eura.

Hlavným falšovateľom bol majiteľ spoločnosti na distribúciu konzervovaných potravín, kde bola odhalená tajná tlačiarenská dielňa. Spoločnosť využíval na krytie nelegálnej tlačiarenskej dielne, v ktorej sa tlačili bankovky s hodnotou 50 EUR. Zločinecká skupina dovážala aj falšované bankovky s hodnotou 20, 50 a 100 EUR od partnerov s kriminálnym pozadím v Taliansku na ďalšiu distribúciu po celej Európe.

Europol aj v tomto prípade koordinoval jednotlivé aktivity tejto operácie. Taktiež je potrebné zdôrazniť, že Europol je európskym centrálnym úradom na ochranu euro a zabezpečuje úlohu ústredného úradu pre boj proti falšovaniu eura.

Europol ako európsky centrálny úrad na ochranu eura zohral dôležitú úlohu v operácii koordinovaním vyšetrovaní medzi krajinami postihnutými činnosťou falšovateľov. Výsledkom tejto operácie bolo zadržanie eurobankoviek v hodnote 1,5 milióna EUR, ako aj materiálu na hromadnú výrobu ďalších falšovaných eurobankoviek. Okrem toho bola zadržaná 1 tona kanabisu ako aj zariadenia a nástroje na falšovanie španielskych identifikačných dokladov.

Projekt WATANI

Projekt bol zameraný na nezákonnú výrobu heroínu. K zúčastneným krajinám na tomto projekte je potrebné zaradiť: Bulharsko, Českú republiku, Maďarsko, Nemecko, Rakúsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko a Úrad pre drogovú trestnú činnosť USA.

Skutkový stav:

Skupina organizovanej trestnej činnosti bola zapojená do obchodovania s významnými množstvami kritickej prekurzorovej chemikálie na výrobu heroínu. Vyšetrovania doteraz viedli k štyrom koordinovaným zadržaniam anhydridu kyseliny octovej vrátanie jedného zadržania mimo EÚ.

Europol v tomto prípade zvolal viacero operatívnych porád s cieľom koordinácie prebiehajúcich vyšetrovaní v členských krajinách a s cieľom výmeny informácií. Europol taktiež poskytoval odborné poznatky najmä v oblasti operatívnej spolupráce a príprave údajov o trestných činoch. Napokon experti Europolu pomáhali pri vyšetrovaniach členských štátov analyzovaním údajov z prípadov a identifikovaním operatívnych väzieb. Výsledkom akcie bolo rozloženie významnej siete organizovanej trestnej činnosti, ktorá sa veľkou mierou podieľala na nezákonnom obchodovaní s anhydridom kyseliny octovej v rámci Európskej únie a aj za jej hranicami. Doteraz bolo zadržaných viac než 30 ton tohto kritického prekurzora, čo je veľmi významné z hľadiska množstva heroínu, ktoré by sa s touto chemikáliou dalo vyrobiť.

Operácia RESCUE

Predmetnou oblasťou trestnej činnosti bolo odhalenie a celosvetovej siete páchateľov sexuálnych trestných činov na deťoch. Operácia bola vykonávaná na územiach: Austrálie, Belgicka, Grécka, Holandska, Islandu, kanady, Nemecka, Nového Zélandu, Talianska, Poľska, Rumunska, Spojeného kráľovstva, Španielska a Spojených štátov.

Skutkový stav:

Operácia trvala tri roky s podporou a koordináciou vyšetrovaní zo strany Europolu v poslednom 1,5 roku. Orgány presadzovania práva zo 14 krajín sa spojili s cieľom sledovať páchateľov v skutočne globálnom meradle. V niektorých ďalších krajinách, aj keď nie sú uvedené, ešte stále prebiehajú vyšetrovania, v rámci ktorých boli odhalené podozrivé osoby. Podozriví páchatelia sexuálnych trestných činov na deťoch boli členmi online fóra – boylover.net, ktoré propagovalo sexuálne vzťahy medzi dospelými a mladými chlapcami. Webová stránka prevádzkovaná zo servera so sídlom v Holandsku sa na svojom vrchole chválila až 70 000 členmi po celom svete.

Webová stránka je teraz zrušená. Pokúšala sa pôsobiť ako fórum „len na diskusie“, kde si ľudia mohli vymieňať informácie o svojom sexuálnom záujme o mladých chlapcov bez toho, aby sa dopustili konkrétneho trestného činu, a tak pôsobila „mimo radaru“ pozornosti polície. Po registrácii na stránku sa niektorí členovia mohli dostať na súkromnejšie kanály, ako napr. e-mail na účely zdieľania a prezeranie nelegálnych obrázkov a filmov so zneužívanými deťmi. Počítače zabavené zatknutým osobám obsahovali zbierky obrovského množstva obrázkov a videonahrávok s obsahom zneužívania detí. Na začiatku vyšetrovania internetové tímy polície Spojeného kráľovstva a austrálskej polície identifikovali členov stránky boylover.net predstavujúci podľa hodnotenia najväčšie riziko pre deti. Sledovali tiež presun páchateľov na iné stránky, kde pokračovali ďalšie vyšetrovania a posudzovania rizík.

Europol sa podieľal na identifikácii členov siete zameranej na sexuálne zneužívanie detí. Významná bola práca analytikov Europolu, ktorí prelomili prvky zabezpečenia hlavného počítačového servera v centre siete, čím sa odkryla identita a aktivita podozrivých páchateľov sexuálnych trestných činov na deťoch.

Europol následne vypracoval viac než 4 000 spravodajských správ pre policajné orgány vo viac než 30 krajinách v Európe a inde, čo viedlo k zatknutiu podozrivých osôb a ochrane detí.

> Výsledkom tejto operácie bolo:779 podozrivých je už identifikovaných po celom svete; 250 zatknutí; 252 deťom bola poskytnutá ochrana. Počet obetí, ktorým bola poskytnutá ochrana, je vôbec najvyšší, aký sa dosiahol na základe tohto typu vyšetrovania, pričom vyšetrovania stále pokračujú.

Operácia TSAR

Operácia bola zameraná na medzinárodné siete pašovania cigariet. Operácia bola vykonaná vo viacerých krajinách Európskej únie: Česká republika, Francúzsko, Nemecko, Slovensko, Maďarsko, Taliansko.

Skutkový stav:

Europol a Eurojust poskytli podporu niektorým členským štátom na rozloženie veľkej siete pašovateľov falšovaných cigariet pôsobiacich od Ukrajiny až po Spojené kráľovstvo.

V prípade, ktorý iniciovalo Francúzsko, vyšetrovanie odhalilo existenciu štruktúrovanej zločineckej organizácie so sídlom na Ukrajine, ktorá hraničí s

viacerými členskými štátmi EÚ. Táto sieť fungovala za pomoci nastrčených spoločností v niekoľkých zúčastnených krajinách a využívala ochotných prepravcov.

Operácia, ktorú podporoval a koordinoval Europol a Eurojust, zahŕňala starostlivo pripravený deň akcie s viac než 150 nasadenými príslušníkmi orgánov presadzovania práva.

Eurojust rýchlo zriadil koordinačné centrum s mobilnou kanceláriou, v ktorej pracoval analytik Europolu a poskytoval od začiatku dôležitú analytickú podporu.

Koordinovaný prístup viacerých orgánov na úrovni EÚ v reálnom čase umožnil výmenu informácií a dôkazov, spoluprácu medzi colnými, policajnými a justičnými orgánmi v zúčastnených krajinách a okamžitú krížovú analýzu získaných údajov. Výsledkom úspešnej operácie bolo vydanie 5 európskych zatykačov a zatknutých bolo 5 osôb. Podozrivých čaká súd. Vykonalo sa 13 simultánnych domácich prehliadok a prehliadok podnikov, výsledkom ktorých bolo zadržanie veľkého množstva dokumentárnych dôkazov, počítačov, mobilných telefónov a rôznych IT zariadení.

Predstavená činnosť zahŕňa len malý zlomok príkladov z úspešných operácii Europolu. Ako bolo možné vidieť jednotlivé operácie mnohokrát presahujú hranice Európskej únie. Z jednotlivých predstavených operácií je jednoznačne vidieť, že EUROPOL sa na týchto akciách zúčastňuje ako koordinátor, pričom práve táto organizácia prispieva k úspechu jednotlivých akcií zhromaždením, analýzou a vyhodnotení získaných informácií a ich zdieľaniu medzi centrálou Europolu a národnými ústredňami členských krajín, resp. aj medzi partnerskými krajinami.

Záver

Európsky policajný úrad je významnou organizáciou, ktorá napomáha k odhaľovaniu závažnej trestnej činnosti v krajinách Európskej únie. Štruktúra tejto organizácie umožňuje flexibilnú výmenu informácií medzi členskými krajinami, čo v konečnom dôsledku umožňuje rýchlu a efektívnu spoluprácu pri odhaľovaní trestnej činnosti. Niektoré konkrétne aktivity EUROPOLU boli predstavené aj v rámci tohto príspevku. Do budúcnosti chce Európsky policajný úrad fungovať ako hlavné centrum podpory Európskej únie pre operácie v oblasti presadzovania práva. Taktiež je cieľom tejto organizácie stať sa centrálou Európskej únie pre informácie o trestnej činnosti. Významným výhľadom do budúcnosti je aj oblasť rozvoja, konkrétne rozvíjať túto organizáciu ako stredisko odborných poznatkov v oblasti presadzovania práva. Napokon, čoraz častejšie, zaznieva myšlienka vytvorenia vlastných policajných jednotiek, ktoré sa budú môcť aktívne zúčastňovať na policajných operáciách. Realizácia tejto myšlienky by vytvorila policajný útvar, ktorý by fungoval pod záštitou Europolu. Aktivity Europolu by boli teda rozšírené a nejednalo by sa teda už len o organizáciu, ktorá pôsobí na operatívnej a koordinačnej báze. Myšlienka spolupráce s členskými krajinami a ich policajnými jednotkami by vo všetkých oblastiach spolupráce zostala zachovaná.

JUDr. Mgr. Jozef Medelský, PhD.
odborný asistent
Policajná akadémia v Bratislave, Bratislava

Použitá literatúra:

- ŠRAMEL, B.: K organizácii a postaveniu polície v trestnom konaní vo vybraných krajinách sveta, IN: Justičná revue, 63, 2011, č. 4, s 623 – 632, ISSN 1335 - 6461
- Rozhodnutie Rady č. 371/2009 zo 4. apríla 2009
- Všeobecná správa o Europole, Európsky policajný úrad, Haag, ISBN 978-92-95078-51-2, IN: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/sk_europolreviewslovak.pdf

Pár poznámok k pripravovanému návrhu smernice o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu

Viliam Poništ

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá návrhom smernice Európskeho parlamentu a Rady o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa má nahradiť rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV. Charakterizuje smerovanie trestnoprávnej ochrany eura v podmienkach Európskej únie. Rozoberá dôvody, ktoré viedli k jej vypracovaniu, pričom základom ostáva posúdenie jej dopadov na právne poriadky členských štátov. Porovnáva súčasnú legislatívu národných štátov s dôrazom na Slovensko.

Kľúčové slová

Falšovanie, mena, euro, smernica, Európska únia.

Abstract

The paper deals with the proposal of a directive of the European Parliament and the Council on the criminal-law protection of the euro and other currencies against counterfeiting, which is to replace the framework decision 2000/383/JHA. It characterizes the direction of criminal law protection of the euro in terms of the European Union. It discusses the reasons which led to its drafting, and remains the basis for the assessment of its impact on the laws of the member states. Compares the current legislation of national states with a focus on Slovakia.

Keywords

Counterfeiting, currency, euro, directive, European Union.

Úvod

Príspevok sa zaoberá návrhom novej smernice, ktorá má priniesť nové a jasnejšie pravidlá do trestnoprávnej ochrany meny, a to nielen spoločnej meny euro, ale aj ostatných mien.

V prvom rade je nutné poukázať na fakt, že falšovanie eura, ktorého spôsoby sú čím ďalej, tým zložitejšie a dokonalejšie, je znepokojujúcim javom, proti ktorému treba účinne bojovať, a preto aj je problematika falšovania eura (ako aj iných mien) predmetom neustálej pozornosti v celej Európskej únii (a vo svete). To, že je nutné zabezpečovať dôveru v menu a peniaze (bankovky a mince) nielen pre občanov, ale aj pre podniky, či finančné inštitúcie. Falšovatelia a falzifikáty vo svojej podstate

poškodzujú tak občanov ako aj podniky, nakoľko falzifikáty sú im odoberané bez náhrady, a teda hodnota peňazí - falzifikátov, ktoré v dobrej viere prijali ako pravé je ich stratou. V konečnom dôsledku falšovanie znižuje aj akceptovateľnosť bankoviek a mincí. Nie je treba sa potom čudovať, že ochrany meny je podstatnou súčasťou každej legislatívy štátu. K trestnoprávnej ochrane meny, a nielen meny Euro pristupuje aj Európska únia v návrhu SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV (ďalej aj iba „návrh smernice“ alebo „smernica“).

Spoločná mena - Euro (€)

Pokiaľ ide o menu je to v podstate finančnoprávny inštitút a predstavuje právnu kategóriou peňazí, pričom peniaze sú kategóriou ekonomickou. Mena je „národná, štátna a medzinárodná forma peňazí, zákonom upravený systém peňažnej jednotky, jej foriem (znakov) a jej obsahu.“[1] Zjednodušene môžeme povedať, že mena znamená „označenie konkrétnych druhov peňazí, a predstavuje tak potom ich formu.“[2]

Návrh novej smernice chráni v podstatu každú menu, a nielen menu Euro, no práve kvôli tejto mene je nový návrh prijímaný. Euro je jednotnou menou hospodárskej a menovej únie vytvorenej Európskou úniou. Je spoločným európskym „majetkom“, ktorý by mal byť chránený jednotne v rámci celej Európskej únie, najmä stanovením minimálnej úrovne sankcií za závažné prípady trestných činov výroby a distribúcie. Jednotná európska mena bola zavádzaná postupne od roku 1999. V roku 2002 došlo v prvých štátoch (Belgicko, Španielsko, Taliansko, Francúzsko, Nemecko, Rakúsko, Fínsko, Írsko, Luxembursko, Holandsko, Portugalsko) k úplnému nahradeniu národných mien za euro. Je zaujímavé, že v prvom roku od zavedenia eura oproti minulým rokom došlo k poklesu falšovania meny, t.j. Euro bolo falšované menej ako národné meny v predchádzajúcom období. V roku 2003 bola zistených približne 50 000 falošných bankoviek za mesiac, čo je pri objeme 9 miliárd bankoviek pomerne veľmi nízke číslo. Euro bolo vtedy ešte menej falšované ako americký dolár.[3] Falšovaniu eura sa vzhľadom na jeho význam venuje osobitná pozornosť. Euro je jednotnou menou, ktorú používa dnes 18 členských štátov eurozóny a slúži viac ako 330 miliónom ľudí v tomto priestore. Používa sa takisto vo veľkom meradle v medzinárodných obchodných transakciách a slúži ako dôležitá rezervná mena pre tretie krajiny. Hodnota eurobankoviek, ktoré sú v obehu v celosvetovom meradle a v januári 2013 predstavovali takmer 913 miliárd EUR, je zhruba v rovnakej výške ako hodnota amerických dolárov. Približne jedna štvrtina tejto hodnoty je v obehu mimo eurozóny, najmä v susedných regiónoch. Dnes je euro druhou najdôležitejšou medzinárodnou menou na svete.

Dôvody, účel a ciele novej trestnoprávnej úpravy ochrany meny

[1] KRÁLIK, J. – GRÚŇ, Ľ. Malý slovník finančného práva. Bratislava: MANZ, 1998, s. 128;
[2] PAULIČKOVÁ, A. – BAKEŠ, M. Finančné právo na Slovensku a v Čechách. Bratislava: Eurounion, 2007, s. 231;
[3] Podľa: FENYK, J. Profesor Jaroslav Kallab: Úmluva o potíraní peněžokazectví jako základ trestněprávní ochrany společné evropské meny. *In:* MACHALOVÁ, T. (ed.) K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu trestní politiky v úrocesu evropské integrace. Plzeň: Aleš Cenek, 2007, s. 93 a nasl.;

Dňa 5.2.2013 vyšiel na stránke www.euroactiv.sk článok s nadpisom „Komisia chce väzenie za falšovanie eura.“[4] Podľa uvedeného článku sú vo falšovaní spoločnej meny na čele Bulhari a Taliani, pričom tresty za falšovanie peňazí sa v rámci EÚ rôznia. Rakúsko napríklad nemá stanovené minimálne sankcie ak je niekto prichytený pri distribúcii falošných mien. V Litve či Írsku falšovatelia dokonca môžu uniknúť len s pokutou. Treba dodať, že v skutočnosti aj v týchto krajinách sú stanovené pomerne značné trestné sankcie pri naplnení požadovaného konania, to že nemajú stanovené minimálne sadzby, resp. je možné uložiť aj pokutu nie je znakom nedostatočnej právnej úpravy. Takto postavené sankcie sú iba odrazom toho, že je na orgánoch aplikácie práva ako posúdia konanie páchateľov a ako pri určovaní trestov pristúpia k závažnosti konania páchateľa. Komisia a Rada majú však iný názor, nakoľko z návrhu vyplýva, že súčasná úroveň sankcií je jedným z dôvodov nedostatočného odrádzania a nerovnakej ochrany meny Európskej únie v rámci jej územia. Ďalej sa uvádza, že maximálna výška trestných sankcií predstavuje nástroj pre prokurátorov a sudcov pri určovaní sankcie, ktorá sa má uložiť páchateľovi trestnej činnosti; bez stanovenia minimálnej úrovne však zostáva neúplná. Keďže v praxi sa minimálna norma maximálnej sankcie ukladá iba zriedka, možno usudzovať, že minimálna sankcia väčšmi odrádza a má veľkú praktickú hodnotu pre ochranu eura. Pre tých, ktorí sú v pokušení sfalšovať euro, bude odrádzajúcim činiteľom vedomie možných sankcií; napríklad je očividný rozdiel byť namiesto pokuty odsúdený na trest odňatia slobody na určité minimálne obdobie. Minimálne sankcie teda prispievajú k jednotnému systému ochrany eura v rámci celej EÚ. Zjednotením minimálnych sankcií tak má dôjsť k odstráneniu tzv. forum shopping, t.j. cestovania páchateľov tohto druhu trestnej činnosti do krajín, kde sú miernejšie tresty. Či je takáto úvaha oprávnená ostáva otázne.

Všeobecným cieľom návrhu je zabrániť falšovaniu Eura ako aj ostatných mien, a to posilnením trestnoprávnej ochrany a zároveň posilnením cezhraničnej spolupráce v oblasti justície a presadzovania práva. Ďalej aj udržovať a posilňovať dôveru v pravosť jednotnej európskej meny a iných mien. Medzi špecifické ciele môžeme uviesť primeranosť zvýšenia účinnosti a odrádzajúci účinok v súvislosti s falšovaním a odstránenie stimulov na účelový výber jurisdikcie v niektorých členských štátoch, uľahčovať cezhraničné vyšetrovanie súvisiace s trestnými činmi falšovania meny a skrátiť čas na vybavenie žiadostí o spoluprácu a posilniť prevenciu trestných činov falšovania tým, že sa zvýši možnosť odhaliť bankovky a mince a včasným uplatňovaním postupov overovania pravosti.

Účelom tejto smernice je doplniť ustanovenia a uľahčiť uplatňovanie Ženevského dohovoru zo strany členských štátov. Smernica by mala chrániť všetky bankovky a mince, ktorých obeh je zákonne povolený bez ohľadu na to, či sú vyrobené z papiera, kovu alebo iného materiálu. Postihy za trestné činy by mali byť účinné, primerané a musia mať odrádzajúci účinok v celej Únii. Falšovanie meny ako trestný čin by malo podliehať vysokým sankciám v členských štátoch. Je to v dôsledku závažnej povahy a vplyvu trestného činu na občanov a podniky a kvôli potrebe zabezpečiť dôveru občanov Únie v pravosť eura a ostatných mien.

Po zvážení možných alternatív dospeli jej autori k záveru, že by sa v pripravovanej smernici mali uprednostniť takéto riešenia:

1. zachovanie väčšiny ustanovení z rámcového rozhodnutia Rady 2000/383/SVV v novom návrhu s malými úpravami, berúc do úvahy Lisabonskú zmluvu,

[4] http://www.euractiv.sk/ekonomika-a-euro/clanok/komisia-chce-vazenie-za-falsovanie-eura-020666#sthash.vDvRh67s.dpuf (dostupný dňa 13.1.2014);

2. úpravu ustanovení o pokutách zavedením minimálneho trestu šiestich mesiacov za výrobu a distribúciu falošných peňazí a zavedením maximálneho trestu vo výške aspoň osem rokov za distribúciu,
3. zavedenie nového ustanovenia ukladajúceho členským štátom povinnosť, aby zabezpečili možnosť používať určité nástroje vyšetrovania,
4. zavedenie nového ustanovenia ukladajúceho členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby národné centrá pre analýzy a národné centrá pre analýzu mincí mohli analyzovať falzifikáty eura aj počas prebiehajúcich súdnych konaní s cieľom odhaliť ďalšie falzifikáty.

Návrh smernice „*in concreto*“

V článku 1 návrhu je uvedený samotný zmysel predkladaných zmien, nakoľko smernica má stanoviť (a aj ustanovuje) minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií v oblasti falšovania Eura a iných mien. Zároveň je vymedzené, že sa ňou zavádzajú spoločné ustanovenia na posilnenie boja proti týmto trestným činom a na zlepšenie ich vyšetrovania. Za menu sú v zmysle uvedeného návrhu považované bankovky a mince, ktorých obeh je zákonne povolený, a to vrátane eurobankoviek a euromincí, ktorých obeh je zákonne povolený podľa Nariadenie Rady (ES) č. 974/98 z 3. mája 1998 o zavedení eura.

V návrhu je vymedzené konanie, ktoré pokiaľ bude úmyselné má byť postihnuteľné ako trestný čin, čím de facto dochádza k stanoveniu skutkovej podstaty (skutkových podstát) trestného činu (trestných činov), pričom samotná implementácia a konečná podoba skutkovej podstaty ostáva na členských štátoch. Podľa návrhu by mali členské štáty prijať také opatrenia, ktoré sú nevyhnutné na zabezpečenie toho, aby bolo ako trestný čin postihnuteľné úmyselné konanie spočívajúce v:

a) akomkoľvek falšovaní alebo pozmeňovaní meny bez ohľadu na použité spôsoby,

b) podvodnom uvádzaní falšovanej meny do obehu,

c) dovoze, vývoze, preprave, prijatí alebo získaní falšovanej meny s cieľom uviesť ju do obehu s vedomím, že ide o falšovanú menu,

d) podvodnom vyrobení, prijatí, získaní alebo vlastnení:

i. nástrojov, článkov, počítačových programov a akýchkoľvek ďalších prostriedkov výhradne prispôsobených na falšovanie alebo pozmeňovanie meny alebo

ii. hologramov alebo ďalších prvkov, ktoré slúžia na ochranu pred falšovaním.

Okrem uvedeného majú členské štáty prijať nevyhnutné opatrenia na zabezpečenie toho, aby aj samotné podnecovanie, napomáhanie a nadržovanie súvisiace s uvedeným konaním bolo postihnuteľné ako trestný čin. Zároveň by mali prijať aj potrebné opatrenia, aby zaručili, že pokus o spáchanie niektorého zo skutkov uvedených pod písmenami a), b) alebo c) bol postihnuteľný ako trestný čin.

Návrh smernice najskôr vo všeobecnosti uvádzať, že členské štáty majú prijať prijme potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa uvedené konanie trestalo účinnými, primeranými a odrádzajúcimi trestnými postihmi vrátane pokút a odňatia slobody, aby následne stanovil i presnejšiu špecifikáciu. Za trestné činy uvedené pod písmenami a), b) a c), pri ktorých ide o bankovky a mince v celkovej nominálnej hodnote menej než 5 000 EUR a pri ktorých nejde o osobitne závažné okolnosti, môžu členské štáty stanoviť iný postih než trest odňatia slobody, pričom, ak ide o bankovky a mince v celkovej nominálnej hodnote najmenej 5 000 EUR, tie sa majú potrestať odňatím slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej osem rokov.

Dokonca v prípade, ak pôjde o bankovky a mince v celkovej nominálnej hodnote najmenej 10 000 EUR alebo pri ktorých ide o osobitne závažné okolnosti, mali by sa potrestať trestom odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby minimálne 6 mesiacov a trestom odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby minimálne osem rokov.

Jedným z tradičných ustanovení v obdobných smerniciach je aj ustanovenie o zavedení zodpovednosti právnických osôb, pričom ani uvedený návrh nie je výnimkou. Z jeho znenia vyplýva, že členské štáty majú prijať potrebné opatrenia, ktorými sa zabezpečí, aby právnické osoby mohli byť brané na zodpovednosť za uvádzané trestné činy, ktoré spáchala v ich prospech akákoľvek osoba konajúca buď samostatne, alebo ako súčasť orgánu právnickej osoby, ktorý má rozhodujúce postavenie v rámci právnickej osoby, a to na základe:

a) právomoci zastupovať túto právnickú osobu alebo
b) oprávnenia rozhodovať v mene právnickej osoby, alebo
c) oprávnenia vykonávať kontrolu v rámci tejto právnickej osoby.

Pokiaľ ide o sankcie voči právnickým osobám, ktoré by mali členské štáty prijať má ísť o sankcie, ktoré mali byť účinné, primerané a odrádzajúce, pričom majú zahŕňať trestnoprávne, či iné pokuty, prípadne aj iné druhy sankcií, a to napríklad:

a) vylúčenie z nároku na verejné dávky alebo pomoc;
b) dočasný alebo trvalý zákaz výkonu obchodnej činnosti;
c) uloženie súdneho dohľadu;
d) súdny príkaz na zrušenie právnickej osoby;
e) dočasné alebo trvalé zatvorenie prevádzok, ktoré sa použili na spáchanie trestného činu.

V návrhu smernice je riešená aj problematika teritoriálnej ako aj osobnej pôsobnosti jurisdikcie k vyššie charakterizovanému konaniu. Členské štáty podľa konštrukcie uvedenej v návrhu smernice majú prijať nevyhnutné opatrenia, ktorými určia svoju jurisdikciu vo vzťahu k spomínaným trestným činom pre prípady, keď trestný čin je spáchaný úplne alebo čiastočne na jeho území (teritoriálna pôsobnosť) alebo páchateľ je jedným z jeho štátnych príslušníkov (osobná pôsobnosť). Zároveň by podľa návrhu každý členský štát, ktorého menou je euro, mal prijať opatrenia potrebné na určenie jurisdikcie pri uvádzaných trestných činoch, ktoré boli spáchané mimo územia Európskej únie, prinajmenšom ak sa vzťahujú na euro, a ak páchateľ sa nachádza na území daného členského štátu alebo sfalšované eurobankovky a mince súvisiace s predmetným trestným činom boli zistené v tomto členskom štáte.

Dochádza aj k posilneniu trestnoprávnej ochrany v tom, že je vylúčená zásada reciprocity, nakoľko na účely trestného stíhania ktoréhokoľvek z uvedených trestných činov má každý členský štát prijať opatrenia potrebné na zabezpečenie toho, aby jeho jurisdikcia nebola podriadená podmienke, že dané skutky musia byť trestným činom na mieste, kde k nim došlo.

V článku 9 prináša návrh nástroje vyšetrovania. Členské štáty majú prijať potrebné opatrenia, ktorými by sa malo zabezpečiť, aby osoby, jednotky alebo útvary zodpovedné za vyšetrovanie alebo stíhanie uvádzaných trestných činov mali prístup k účinným nástrojom vyšetrovania, napríklad k takým, ktoré sa používajú v prípadoch organizovanej trestnej činnosti alebo inej závažnej trestnej činnosti.

Členské štáty majú v zmysle návrhu povinnosť zabezpečiť, aby súdne orgány umožnili skúmanie eurobankoviek a mincí, pri ktorých je podozrenie, že sú falošné, na účely analýzy, zisťovania a odhaľovania falzifikátov. Na tento účel súdne orgány majú zabezpečiť prenos potrebných vzoriek z každého typu podozrivej bankovky

národnému centru pre analýzy a z každého typu podozrivej mince národnému centru pre analýzu mincí bez zbytočného odkladu. Ak by potrebné vzorky z podozrivých bankoviek a mincí nebolo možné preniesť z dôvodu, že je potrebné ich zachovávať ako dôkaz v trestnom konaní s cieľom zabezpečiť spravodlivý a účinný proces a právo na obhajobu podozrivého páchateľa, národné centrum pre analýzy a národné centrum pre analýzu mincí musia k nim mať prístup bez zbytočného odkladu.

Záverom treba dodať, že ostáva zachovaný vzťah legislatívy EÚ k Ženevskému dohovoru,[5] nakoľko členské štáty majú aj naďalej povinnosť k nemu pristúpiť alebo zostanú jeho zmluvnými stranami. S prijatím tejto smernice má dôjsť k nahradeniu rámcového rozhodnutia Rady 2000/383/SVV bez toho, aby boli dotknuté povinnosti členských štátov týkajúce sa lehoty na transpozíciu rámcového rozhodnutia do vnútroštátneho práva.

Vplyv návrhu smernice na legislatívu Slovenskej republiky

V podmienkach Slovenskej republiky, ktorá zaviedla Euro dňa 1. januára 2009, je nutné aktívne sa spolupodieľať na ochrane a boji proti falšovaniu spoločnej meny. Ako vyplýva z dostupných štatistík Európskej centrálnej banky rozsah falšovania spoločnej meny má neustále progresívnu tendenciu, pričom prípady falošných eurobankoviek a euromincí sa vyskytujú i v Slovenskej republike.

Podľa Predbežného stanoviska Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky k Návrhu smernice EP a Rady o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady nejde tento návrh nad rámec vytýčeného cieľa, ktorým je vytvoriť spoločné pravidlá v rámci EÚ na ochranu eura, a preto je v súlade so zásadou proporcionality. V zásade sú trestné činy uvádzanom návrhu upravené v Trestnom zákone v ust. § 270, 271, 272. Pravdepodobne bude vhodné upraviť v Trestnom zákone rozdiely medzi „vydaním“ a „výrobou“ bankoviek a mincí, resp. rozšíriť úpravu v Trestnom zákone.

Pokiaľ ide o navrhované kritérium hodnoty falšovaných peňazí – 5 000 EUR, so sankciami uvedenými v návrhu smernice (iný postih než trest odňatia slobody), nebude táto možnosť pravdepodobná, nakoľko vymedzené trestné sadzby v našom Trestnom zákone sú dostatočne prísne, a to aj na spodnej hranici) a dúfajme aj dostatočne účinné na odradenie potenciálnych páchateľov. Zaujímavé však môže byť sledovanie diskusií pri určovaní kritérií pri ukladaní sankcií a stanovovaní úrovní výšky trestnej sadzby.

Zodpovednosť právnických osôb je v posledných niekoľkých rokoch evergreenom vedeckých a odborných diskusií. Novelizáciou Trestného zákona v roku 2010 bola zavedená v slovenskom právnom poriadku nepravá trestná zodpovednosť právnických osôb (§ 83a a 83b Trestného zákona). Podľa tejto úpravy nie je trestnoprávna zodpovednosť právnických osôb formálno-právne vyjadrená a trestne zodpovedné ostávajú aj naďalej len fyzické osoby, no Trestný zákon umožňuje uložiť právnickým osobám v trestnom konaní niektoré trestnoprávne sankcie, ktoré sú definované ochranné opatrenia (nie ako tresty). Ide o iba o vedľajšie dôsledky trestného činu fyzickej osoby, ktoré sa pripočítajú právnickej osobe. No vzhľadom na predpokladaný dátum potenciálnej implementácie smernice, ak bude prijatá možno už budeme hovoriť o pravej trestnoprávnej zodpovednosti právnických osôb, nakoľko v súčasnosti už je (opäť) príprave návrh (tentokrát) individuálneho právneho predpisu o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

[5] Medzinárodný dohovor o potieraní peňazokazectva (publikovaný v ČSR pod č. 15/1932 sb.).

Nástroje vyšetrovania podľa uvádzaného návrhu právna úprava u nás plne podporuje a je dostatočná. Účinnými nástrojmi vyšetrovania, potom v zmysle zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) budú informačno-technické prostriedky, ktoré sú v zmysle ust. § 10 ods. 21 Trestného poriadku elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom pri odpočúvaní a zázname prevádzky v elektronických komunikačných sieťach, obrazových, zvukových alebo obrazovo-zvukových záznamov alebo pri vyhľadávaní, otváraní a skúmaní zásielok, ak sa ich použitím zasahuje do základných ľudských práv a slobôd. V zásade to budú aj prostriedkami operatívno-pátracej činnosti, ktoré sú v zmysle ust. § 10 ods. 22 Trestného poriadku kontrolovaná dodávka, zámena obsahu zásielok, agent, predstieraný prevod, sledovanie osôb a vecí.

Záver

Ochrana eura, či ďalších mien jednoznačne má svoje opodstatnenie v každom štáte, a to tak ochrana administratívnoprávna ako aj ochrana trestnoprávna. Návrh novej smernice prináša pre členské štáty EÚ jednotný právny rámec pre minimálne a maximálne sankcie, t.j. určuje aké trestné sadzby majú vo svojich krajinách uzákoniť (či neprekračuje medze ZFEÚ, najmä pokiaľ ide o znenie ust. článku 83 ods. 1).

Dôvody uvádzané predstaviteľmi pripravujúcimi predmetný návrh smernice mierne pokrivkávajú a samotný odrádzajúci účinok (pre páchateľa) novej smernice tiež môže byť diskutabilný. V súčasnosti neexistuje komplexná analýza, ktorá by hodnoverne preukazovala, že rozdiely v sankciách v jednotlivých členských štátoch EÚ podporujú tzv. forum shopping falšovateľov, t.j. že si falšovatelia si vyberajú štáty kde sú im hrozia nižšie sankcie (či už za falšovanie, prechovávanie alebo uvádzanie do obehu). V stanovisku Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru sa v tejto súvislosti uvádza názor, podľa ktorého nie je isté, či rozdiely v úrovni represívnych opatrení v rámci EÚ nejakým spôsobom vysvetľujú nárast falšovania, ani či vnútroštátne práve predpisy v oblasti trestnoprávnych postihov určujú prednostný výber miesta konania falšovateľov. Na vysvetlenie umiestnenia tlačiarní falšovaných peňazí treba vziať do úvahy iné, materiálne alebo logistické, faktory.[6]

Mgr. Viliam Poništ
Externý doktorand
Právnická fakulta Trnavskej Univerzity v Trnave
Vyšší súdny úradník, Krajský súd v Žiline

Použitá literatúra

Knižné publikácie

- KRÁLIK, J. – GRÚŇ, Ľ. Malý slovník finančného práva. Bratislava: MANZ, 1998, s. 128;

[6] Podľa Stanoviska Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV“ zo dňa 23. mája 2013.

- PAULIČKOVÁ, A. – BAKEŠ, M. Finančné právo na Slovensku a v Čechách. Bratislava: Eurounion, 2007, 334 s. ISBN 978-80-88984-99-3;
- MACHALOVÁ, T. (ed.) K odkazu Jaroslava Kallaba. Právně-filosofická východiska trestní politiky v procesu trestní politiky v úrocesu evropské integrace. Plzeň: Aleš Čenek, 2007, 279 s. ISBN 978-80-7380-070-3;

Zákony

- Medzinárodný dohovor o potieraní peňazokazectva (publikovaný v ČSR pod č. 15/1932 sb.).
- Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení neskorších právnych predpisoch
- Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisoch.

Dokumenty:

- Návrh SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV;
- Predbežného stanoviska Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky k Návrhu smernice EP a Rady o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV zo dňa 2. apríla 2013;
- Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému „Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV“ zo dňa 23. mája 2013;

Internet

- www.euroactiv.eu

Trestnoprávne sankcie v systéme common law

Zuzana Medelská Tkáčová

Abstrakt

Účelom príspevku je poukázať na trestnoprávne sankcie v systéme common law, ktorý je postavený na odlišných princípoch ako právny systém ostatných európskych krajín. Príspevok ponúka analýzu trestnoprávnych sankcií v Anglicku.

Kľúčové slová

trest, alternatívny trest, spravodlivosť, humánnosť

Abstract

The aim of this paper is to point out the criminal penalties in the common law system, which is built on different principles than the legal systems of other European countries. The contribution provides an analysis of criminal sanctions in England.

Keywords

punishment, alternative punishment, justice, humanity

Úvod

Sankcia je inštitútom, ktorý sprevádza ľudstvo už tisícročia. Sankcie boli, sú a budú ukladané v dôsledku porušenia noriem. V prípade trestného práva to je spáchanie trestného činu, v dôsledku čoho sa ukladá spravodlivá sankcia, pričom dôležité je naplnenie účelu. Tento účel spočíva predovšetkým v ochrane spoločnosti pred páchateľom trestného činu, ako aj v možnosti jeho nápravy. Sankcie je možné definovať ako: „špecifické, zákonom ustanovené a štátom vynútiteľné následky spáchaného trestného činu alebo činu inak trestného. Ich základným a nevyhnutným znakom je, že s ich uplatnením sú spojené nevýhodné, neželateľné dôsledky pre páchateľa. Trestom sa konkrétnemu páchateľovi spôsobuje určitá ujma, ktorá je neodmysliteľnou súčasťou pojmu trest u pojmu ochranné opatrenie (nie je však jeho cieľom alebo zmyslom). Sankcia má preto v zmysle trestného zákona (ďalej TZ) negatívny obsah. Vždy predstavuje pre páchateľa určitú ujmu, či už na slobode, majetku, cti alebo iných právach.“[1] Pohľad na sankcie sa v histórii ľudstva menil. Kým v minulosti prevládali telesné tresty v súčasnosti je ukladanie telesných trestov neprípustné. Spomenúť je potrebné aj odlišné právne systémy a ich možnosti sankcionovania, hoc aj tieto systémy vykazujú spoločné znaky ako napr. dualistická koncepcia sankcií, čo využívanie filozofie restoratívnej koncepcie trestania. Predmetom príspevku je poukázať na možnosti sankcionovania v právnom systéme common law, ktoré sa v niektorých aspektoch odlišujú od nášho, kontinentálneho typu právnej kultúry. Príspevok bude analyzovať tak sankcie, ktoré môžu byť ukladané fyzickým osobám ako aj osobám právnickým, nakoľko systém common law pozná a uplatňuje trestnú zodpovednosť právnických osôb.

[1] BURDA, E., ČÉNTEŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J., a kolektív. 2010. *Trestný zákon, Všeobecná časť. Kometnár – I. diel.* Praha. C.H.Beck, 2010, s. 274

1. Sankcionovanie v systém common law

Trestné právo v Anglicku a Walse nie je kodifikované do jednotného trestného zákona, v ktorom by sa nachádzali všetky typy protiprávneho konania, ktorých je možné sa dopustiť, zodpovednosti za trestný čin, či druhý sankcií. „Väčšina anglického trestného práva je dnes obsiahnutá v tisícoch nezávislých zákonoch.“[2] Mnohé trestné činy boli klasifikované judikatúrou súdov, teda common law, ako napríklad vražda, zabitie, podvod. Väčšina z týchto trestných činov bola neskôr upravená v zákonoch (statutes), ktoré sú teraz hlavným zdrojom trestného práva. „Niektoré zákony môžu iba modifikovať trestné činy ustanovené v common law, napr. Homicide Act (Zákon o vražde), 1957. Iné môžu zrušiť skorší zákon a vytvoriť nové trestné činy, napr. Criminal law act (Zákon o trestnom práve), 1967.“[3] Navyše, mnohé trestné činy sa nachádzajú v zdanlivo nesúvisiacich zákonoch, ako napríklad Insolvency Act (Zákon o insolvenčnosti), 1986. Takéto nejednotné usporiadanie trestného práva, podľa mnohých odborníkov spôsobuje nejednotnosť, nejasnosť a chaos pri vykladaní a používaní jednotlivých ustanovení trestného práva. Nejednotnosť a chaotickosť pri ukladaní trestov sa však vláda snažila znížiť jednotlivými zákonmi.

Aj v Anglickom trestnom práve nastáva posun k restoratívnej politike trestania, čo je možné vidieť pri porovnaní Criminal Justice Act (Zákon o trestnom práve) 1991 a Criminal Justice Act z roku 2003 (ďalej len CJA). V prvom spomínanom zákone bolo „základným princípom, aby páchatelia dostali to čo si zaslúžia“[4] a teda hlavnou zložkou trestov bola odplata. Zákon z roku 2003 pripisuje vyššiu pozíciu odstrašovaniu. „§ 142 zákona z roku 2003 poskytuje viacero cieľov trestania:

(1) Každý súd ktorý pojednáva s obvineným musí v súvislosti s jeho činom, brať ohľad na nasledujúce:

(a) potrestanie páchateľov,
(b) zníženie trestnej činnosti (vrátane zníženia zastrašovaním),
(c) prevýchova a rehabilitácie páchateľov,
(d) ochrana verejnosti a
(e) možnosť náhrady páchateľom osobám postihnutým ich trestným činom.“[5]

Najnovší Zákon z roku 2008: Criminal Justice and Immigration Act (Zákon o trestnom práve a imigrácií, ďalej len CJAI), prináša ďalšie zmeny, ktoré sa týkajú ukladania trestov, najmä trestu odňatia slobody a skoršieho prepustenia z ústavu na výkon trestu odňatia slobody, čo bolo spôsobené preplnením ústavov na výkon trestu odňatia slobody. Tento zákon upravuje aj trestanie mladistvých (osôb, ktoré nedosiahli vek 18 rokov), pri ktorých sú ciele trestania rovnaké ako v predchádzajúcom zákone, okrem zníženia trestnej činnosti, ktorá sa v § 142A, ods. 3 nenachádza.

Jednotlivé tresty, ktoré je možné v anglickom práve uložiť páchateľovi trestného činu, je možné rozdeliť do štyroch kategórií:

- Prepustenie (discharge)
- Peňažný trest (fine)

---

[2] ORMEROD, D. 2005. IN SMITH, HOGAN. 2005 *Criminal Law.* Oxford: Oxford Press. 2005. s. 10

[3] URBÁNKOÁ, D. 2004. *English for law students*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2004. s. 235

[4] SMITH, HOGAN. 2005 *Criminal Law.* Oxford: Oxford Press. 2005. s. 10

[5] CJA IN *Legilstion.gov.uk* [online].[10.10.2013]. Dostupné na internete: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44>

- Trest verejnoprospešných prác (community sentence)
- Trest odňatia slobody (prison sentence).

Prepustenie

Niekedy súd môže rozhodnúť, že nepotrestá páchateľa trestného činu, hoci ho uznal za vinného. Toto prepustenie bez potrestania je možné len v prípadoch menej závažných trestných činov.

„Existujú dva typy prepustenia:

- absolútne prepustenie, čo znamená že páchateľovi nebudú uložené žiadne dodatočné opatrenia;
- podmienečné prepustenie, čo znamená že páchateľ síce nebude potrestaný, pokiaľ nespácha ďalší trestný čin v sudcom stanovenom období.„[6]

Prepustenie sa najčastejšie používa v prípadoch páchateľov, ktorí spáchali trestný čin prvý krát. Pri podmienečnom prepustení, ak páchateľ spácha v súdom stanovenom časovom období trestný čin, súd mu uloží inú sankciu za pôvodný trestný čin, a zároveň aj za novo spáchaný trestný čin. „Dôvodom na používanie prepustenia je to, že väčšina páchateľov, ktorý spáchali trestný čin prvý krát, bude dostatočne potrestaná tým, že boli na súde, a teda je nepravdepodobné že by spáchali ďalší trestný čin.“ [7]

Peňažný trest

Najčastejšie používaným trestom, ktorý sa zvyčajne používa pri menej závažných trestných činoch, je peňažný trest. Peňažný trest zasahuje do majetkovej sféry páchateľa a je ukladaný najčastejšie za trestné činy ako napr. prekročenie povolenej rýchlosti a iné cestné trestné činy, krádež malých rozmerov alebo spôsobenie malej škody.

Veľkosť peňažného trestu sa odvíja od:

- „závažnosti zločinu,
- páchateľovej platobnej schopnosti. “[8]

Platobnú schopnosť páchateľa zisťuje súd pomocou financial circumstances order (príkaz majetkových pomerov). Podľa CJA, § 162 ods. 3 je tento príkaz majetkových pomerov, „príkazom vyžadujúcim od poškodeného dodať súdu v lehote ním ustanovenou také vyhlásenie o finančnej situácií poškodeného, aké od neho súd vyžaduje“[9]. Ak bez uvedenia dôvodov páchateľ súdu nedodá takéto vyhlásenie, alebo dodá úmyselne alebo nedbanlivostne nepravdivé vyhlásenie, alebo vedome zamlčí podstatnú skutočnosť môže podľa CJA,§ 162 ods. 4 a 5 v skrátenom konaní dostať peňažnú pokutu. Ak páchateľ neposkytne vyhlásenie, súd môže uložiť taký vysoký finančný trest, aký uzná za vhodné v danom prípade.

V prípadoch, kedy páchateľ spôsobí škodu poškodenému, môže byť vyzvaný aby taktiež zaplatil odškodné. To je ukladané popri treste, nie namiesto neho. Navyše páchateľ musí taktiež zaplatiť trovy súdneho konania.

V prípadoch kedy páchateľ nemôže zaplatiť peňažný trest okamžite, môže požiadať súd o možnosť splatenia pokuty v splátkach. Súd s tým nie je povinný súhlasiť.

---

[6] Ministry of justice. 2012. *How sentencing and rehabilitation Works*. IN *open.justice*. [online] 12 Január 2012.[cit. 12.10.2013] Dostupné na internete: < http://open.justice.gov.uk/how-it-works/>

[7] KUMEROVÁ, S. 2009. *Legal english*. Bratislava: Euro Kodex. 2009. s 355

[8] Ministry of justice. 2012. *How sentencing and rehabilitation Works*. IN *open.justice*. [online] 12 Január 2012.[cit. 12.10.2013] Dostupné na internete: < http://open.justice.gov.uk/how-it-works/>

[9] CJA IN *Legilstion.gov.uk* [online].[10.10.2013]. Dostupné na internete: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/441>

Ak niekto nezaplatí vymeraný peňažný trest, súd môže získať platbu inými spôsobmi, ako napríklad:

- „ďalšie súdne konanie,
- zhabanie a možnosť predaja páchateľovho auta,
- vyplatenie trestu priamo zo mzdy, dávok alebo iných príjmov páchateľa,
- exekučné konanie,
- v extrémnych prípadoch, keď osoba pokračuje v neplatí trestu, môže súd rozhodnúť nahradiť trest trestom odňatia slobody. „[10]

Trest verejnoprospešných prác

Tento alternatívny druh trestu zahŕňa viaceré možnosti, ako potrestať páchateľa. Je to prísnejší trest ako peňažný trest. Takýto trest je možné uložiť len ak sú splnené požiadavky na uloženie takéhoto trestu, a podľa súdu sú najvhodnejšie pre potrestanie páchateľa. Nie je to jeden trest, ale skladá sa z viacerých druhov trestov, ktoré prikazujú alebo zakazujú určité konanie odsúdenému. Tieto tresty nemôžu byť uložené v prípadoch, kedy to stanovuje právo (napr. keď zákon stanovuje uloženie trestu odňatia slobody). Súd rozhodne o konkrétnych požiadavkách na páchateľa a konkrétnych kombinácií trestov, pričom vyberá tie druhy, ktoré najefektívnejšie potrestajú páchateľa a zároveň ho odradia od páchania ďalšej trestnej činnosti.
Pod týmto druhom trestu je možné uložiť nasledovné tresty (CJA , § 177 ods. 1):

(a) **neplatená povinná práca** (unpaid work requirement); tento trest musí byť vykonaný v súde určenom mieste a čase. Súd môže stanoviť dĺžku trestu medzi 40 až 300 hodinami, pričom trest musí byť vykonaný do 12 mesiacov od jeho uloženia odsúdeným osobne. Na výkon tohto trestu dozerá probačný úradník alebo iná zodpovedná osoba.

(b) **povinná činnosť** (activity requirement); tento trest znamená, že odsúdený sa buď musí nahlásiť osobe alebo osobám vymedzením súdom na konkrétnom mieste a v konkrétnom čase počas toľkých dní, koľko súd stanoví (maximálne 60 dní), alebo sa musí podieľať na vykonávaní aktivity určenej súdom počas času špecifikovaného súdom, alebo oboje. Ide napríklad o aktivity nápravy veci poškodenej trestným činom. Takúto prácu musí vykonávať pod dohľadom a podľa inštrukcií probačného úradníka alebo osoby zodpovednej za miesto, kde sa odsúdený nachádza.

(c) **povinná účasť na programe** (programme requirement); odsúdený sa musí podieľať na akreditovanom programe počas doby stanovenej súdom. Tento program musí byť súdu odporúčaný ako vhodný pre daného páchateľa a akreditovaný štátnym tajomníkom ako vhodný program na účely trestu. Počas účasti na programe je odsúdený povinný sa riadiť inštrukciami zodpovednej osoby, participovať na programe a počas účasti na programe sa správať v súlade s pokynmi osoby zodpovednej za daný program.

(d) **zákaz činnosti** (prohibited activity requirement); odsúdený sa musí zdržať konania konkretizovaného súdom, buď počas určitých dní, alebo počas určitej doby. Pod tento zákaz činnosti taktiež spadá zákaz vlastnenia, používania alebo nosenia strelnej zbrane.

(e) **zákaz vychádzania** (curfew requirement); odsúdený sa musí zdržiavať na presne určenom mieste v presne určených časoch. Môžu byť rôzne miesta a rôzne časy počas rôznych dní. Tento trest nesmie byť stanovený na menej ako 2 hodiny a viac ako 16 hodín denne, a musí byť vykonaný do 12 mesiacov

[10] Tamtiež

od uloženia trestu. Navyše, pri ukladaní trestu je súd povinný posúdiť vhodnosť miesta, kde sa bude páchateľ zdržiavať: „Pred určením zákazu vychádzania musí súd získať a posúdiť informácie o navrhovanom mieste (vrátane informácií týkajúcich sa prístupu osôb, ktoré by mohli byť ovplyvnené vynútenou prítomnosťou páchateľa).“[11]

(f) **Zákaz vstupu** (exclusion requirement); tento trest zakazuje odsúdenému vstúpiť na konkrétne miesto počas určitej doby, alebo počas špecifických období, alebo môže zakázať vstup na rôzne miesta v rôznych obdobiach či dňoch. Tento trest nesmie byť uložený na dlhšie ako na 2 roky.

(g) **Trest domáceho väzenia** (residence requirement); páchateľ musí po stanovenú dobu bývať v mieste určenom súdom. Súd musí brať do úvahy domáce prostredie páchateľa. Takýmto miesto môže byť aj hotel alebo iná inštitúcie, ale len s odporúčaním dôstojníka miestnej probačnej rady.

(h) **Liečba duševného zdravia** (mental health treatment requirement); odsúdený sa musí podrobiť liečeniu jeho duševného zdravia, a to buď ambulantne alebo v zariadení na tom určenom, počas doby stanovenej súdom. Probačný úradník robí dohľad nad výkonom tohto trestu len v tom rozsahu, že zisťuje dôvody na zánik výkonu tohto trestu alebo dôvody na jeho zmenu.

(i) **Liečba závislosti od drog** (drug rehabilitation requirement); odsúdený sa musí podrobiť liečeniu závislosti od drog, a taktiež sa podrobovať pravidelnej kontrole priebehu tejto liečby, pričom táto liečba musí trvať minimálne 6 mesiacov. Súd uloží tento trest ak je presvedčený, že páchateľ je závislí na návykovej látke, alebo má sklon k jej užívaniu, jeho stav ukazuje potrebu liečby, a vyjadruje ochotu sa podrobiť tejto liečbe.

(j) **Liečba závislosti od alkoholu** (alcohol treatment requirement); odsúdený sa musí podrobiť liečeniu zo závislosti od alkoholu. Odsúdený musí s týmto trestom súhlasiť. Súd ho uloží, ak ma za to, že odsúdený je závislý od alkoholu, jeho závislosť vyžaduje liečbu a že páchateľ sa môže takejto liečby zúčastniť.

(k) **Ochranný dohľad** (supervision requirement); požiadavka na odsúdeného počas určitého obdobia sa hlásiť u probačného úradníka v čase a mieste, ktoré určí úradník.

(l) **Povinná účasť v centre pre mladistvých** (attendance centre requirement); v prípade páchateľa mladšieho ako 25 rokov. Tento trest môže trvať od 12 do 36 hodín. Pri prvej návšteve centra musí byť upovedomený probačný úradník.

Ak v niektorých typoch trestov nastane situácia, že by bola výkonom daného trestu obmedzená alebo iným spôsobom zasiahnutá iná osoba okrem osoby odsúdeného, súd musí požiadať o súhlas tejto osoby s trestom pre odsúdeného. Bez súhlasu tejto osoby nie je možné odsúdenému uložiť daný trest.

Navyše, súd pri ukladaní trestov zákazu vychádzania a zákazu vstupu musí uložiť taktiež trest elektronického monitorovania. Pri ostatných trestoch verejnoprospešných prác môže súd uložiť taktiež tento trest. Elektronické monitorovanie určuje odsúdenému povinnosť sa podrobiť tomuto monitorovaniu po dobu určenú súdom. O tomto treste musí súd upovedomiť aj osobu, ktorá je zodpovedná za dohľad nad elektronickým monitorovaním.

Trest verejnoprospešných prác musí byť vykonaný do troch rokov od uloženia trestu. Ak odsúdený nevykoná tento trest podľa požiadaviek určených súdom, môže byť opäť predvolaný pred súd a ten mu uloží iný trest.

[11] Tamtiež, §. 204. ods. 6

Trest odňatia slobody

Najprísnejšia forma trestu, ktorá je ukladaná páchateľom závažných trestných činov, alebo páchateľom, pri ktorých má súd dôvod domnievať sa, že spoločnosť by mala byť od nich chránená. Anglické trestné právo rozlišuje tri druhy trestov odňatia slobody:

- „podmienečný trest odňatia slobody,
- určitý tresty odňatia slobody,
- neurčitý tresty odňatia slobody.“[12]

Podmienečný trest odňatia slobody

Tento druh trestu sa ukladá len páchateľom, ktorých trest odňatia slobody by mohol byť uložený od 28 týždňov do 51 týždňov. Namiesto výkonu tohto trestu môže súd rozhodnúť, že páchateľ bude ponechaný na slobode, pričom počas presne stanoveného času musí dodržiavať podmienku alebo podmienky, ktoré mu stanovil súd. Tieto podmienky, ktoré sú reps. tresty verejnoprospešných prác, môžu byť:

1. „neplatená povinná práca
2. povinná činnosť
3. povinná účasť na programe
4. zákaz činnosti
5. zákaz vychádzania
6. Zákaz vstupu
7. Trest domáceho väzenia
8. Liečba duševného zdravia
9. Liečba závislosti od drog
10. Liečba závislosti od alkoholu
11. Ochranný dohľad
12. Účasť v centre v prípade páchateľa mladšieho ako 25 rokov“[13]

Trest odňatia slobody nebude vykonaný, pokiaľ páchateľ počas obdobia podmienečného obdobia splní všetky podmienky a tresty uložené súdom a nespácha žiaden trestný čin v Spojenom Kráľovstve. Ak páchateľ nesplní tieto podmienky, jeho prvotný trest, teda trest odňatia slobody, nadobudne účinnosť. Doba, počas ktorej majú byť náhradné tresty vykonané a doba podmienečného trestu nesmú byť kratšie ako 6 mesiacov a nesmú byť dlhšie ako 2 roky od rozhodnutia. „Podmienečné obdobie nesmie skončiť neskôr ako obdobie na vykonanie trestov.“[14] Podmienečný trest nie je možné uložiť spolu s trestami verejnoprospešných prác.

Určitý trest odňatia slobody

Je to trest odňatia slobody, kde má odsúdený stanovenú presnú dĺžku trestu. Ak páchateľ spácha viac trestných činov, je možné uložiť tresty za jednotlivé trestné činy tak, že buď budú vykonávané postupne, nasledovne po sebe, alebo súbežne, teda vykoná sa len najprísnejší z trestov. Pri tomto treste trestné právo rozlišuje medzi odsúdenými na menej ako 12 mesiacov a na viac ako 12 a mesiacov.

Odsúdený na menej ako 12 mesiacov má trest uložený v týždňoch, pričom sa pohybuje od 28 týždňov do 51 týždňov a nesmie presiahnuť maximálnu dĺžku trestu stanovenú pre konkrétny trestný čin.

---

[12] Ministry of justice. 2012. *How sentencing and rehabilitation Works*. IN *open.justice*. [online] 12 Január 2012.[cit. 12.10.2013] Dostupné na internete: < http://open.justice.gov.uk/how-it-works/>

[13] CJA IN Legilstion.gov.uk [online].[10.10.2013]. Dostupné na internete: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44> §190 ods.1

[14] Tamtiež, §189 ods. 4

Podľa § ods. 3 písm. a musí súd pri uložení sankcie taktiež špecifikovať dobu, na konci ktorej môže byť páchateľ prepustení na licenciu, ktorú nazýva obdobia odňatia slobody[15] (custodial period).
„Odsúdený je automatický prepustený na slobodu po vykonaní polovice trestu.“[16] Vo väčšine prípadov odsúdený nemá určené žiadne iné podmienky výkonu zvyšku trestu, a nie je nad ním vykonávaný dozor probačným úradníkom. Jedinou podmienkou je, že nesmie spáchať počas tejto doby trestný čin. Ak sa odsúdený dopusti spáchania trestného činu počas tohto obdobia, súd ho môže poslať na vykonanie zvyšku trestu do ústavu na výkon trestu odňatia slobody. „Bude taktiež súdený za novo spáchaný trestný čin a zvyšok trestu sa k novému trestu pripočíta.“[17]

Ak ide o páchateľa, ktorého trest odňatia slobody presahuje 12 mesiacov, taktiež vykonáva v ústave na výkon trestu odňatia slobody trest po dobu určenú súdom v rozhodnutí. Druhú časť trestu vykonáva v spoločnosti, pričom je prepustený na licenciu. Súd v rozhodnutí musí stanoviť obdobie, po ktorom môže byť odsúdený prepustený na licenciu. Súd môže stanoviť taktiež podmienku alebo podmienky, ktoré musí odsúdený vykonať po tom, ako je prepustený na licenciu[18] (neplatená povinná práca, povinná činnosť, povinná účasť na programe, zákaz činnosti, zákaz vychádzania, zákaz vstupu, ochranný dohľad alebo účasť v centre v prípade páchateľa mladšieho ako 25 rokov). Plnenie podmienok licencie je dozorované probačným úradníkom. Ak odsúdený poruší podmienky určené súdom, je vrátený naspäť na dokončenie pôvodného trestu odňatia slobody v ústave na výkon trestu odňatia slobody.

Najnovším inštitútom určitých trestov odňatia slobody je **striedavý trest odňatia slobody**[19] (Intermittent custody), ktorý bol zavedený do právneho poriadku v roku 2003 CJA. Podľa §183 CJA:
„Súd môže pri udelení trestu odňatia slobody spĺňajúcemu podmienky v odseku 4:

(a) určiť počet dní, ktoré páchateľ musí odslúžiť vo väzení pred prepustením na licenciu pre zvyšok obdobia trestu a
(b) rozhodnutím
    i. učiť dobu počas ktorej páchateľ má byť dočasne prepúšťaný na licenciu skôr ako odslúži počet dní vo väzení a
    ii. vyžadovať, aby pri akejkoľvek licencii páchateľ dodržiaval počas licenčnej doby jednu alebo viaceré podmienky, ktorá spadajú do §182(1) a ktoré sú určené v rozhodnutí.“[20]

Tento trest je možné uložiť iba páchateľovi odsúdenému na 28 až 51 týždňov, pričom počet dní vo výkone trestu odňatia slobody musí byť minimálne 14 a najviac 90. Odsúdený musí súhlasiť s uložením tohto trestu. Súd musí špecifikovať dobu, počas ktorej bude vykonávať striedavý trest odňatia slobody a to:

- presným určením obdobia, alebo
- začiatkom a koncom určených období, alebo
- konkrétne obdobia, ktoré môžu byť aj jednotlivé časti týždňa.

[15] Preklad autora
[16] Sentencing Conucil. 2013. *Custodial sentences*. [online] 2013. [cit. 10.10.2013]. Dostupné na internete: < http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/sentencing/custodial-sentences.htm>
[17] Tamtiež
[18] Tamtiež
[19] preklad autora
[20] preklad autora

„Tento trest bol mienený ako trest pre páchateľov, ktorí spáchali závažné trestné činy, ale ktorí nepredstavujú také riziko pre verejnosť, aby vyžadovali plné trvanie trestu odňatia slobody. Tým, že väzeň môže slúžiť tento trest len cez víkendy, alebo len vo všedné dni, predpokladalo sa, že tak je schopný udržať si svoje zamestnanie alebo plniť svoje povinnosti voči rodine.“[21]

Neurčitý trest odňatia slobody

Tento trest sa ukladá len páchateľom najzávažnejších trestných činov, pričom je určená len doba minimálneho trvania výkonu trestu odňatia slobody, avšak nie je určená celková doba, ktorú odsúdený musí vykonať. Minimálna doba trvania výkonu trestu je nazývaná tarifa. Po tejto dobe môže Rada probačných úradníkov (Parole Board) rozhodnúť o tom, či odsúdeného prepustia na licenciu alebo nie.

CJA 2003 rozoznáva dva druhy toho trestu:

- Väzenie na ochranu verejnosti za závažné trestné činy (Imprisonment for public protection (ďalej len IPP))
- Doživotný trest odňatia slobody

IPP

IPP môže byť uložené za podmienok uvedených v § 225 CJA 2003, kedy:

- „ páchateľ je odsúdený za závažný sexuálny alebo násilný trestný čin, ktorý je možné potrestať odňatím slobody na doživotie alebo na 10 alebo viac rokov;
- páchateľ predstavuje významne riziko pre verejnosť, tým že môže spáchať ďalší závažný trestný čin a
- páchateľ bol už odsúdený za trestný čin uvedený v prílohe č. 15A CJA 2003 alebo za spáchaný trestný čin je možné uložiť hypotetickú minimálnu dobu odňatia slobody najmenej 2 roky. „[22]

Páchateľ, po vykonaní tarify stanovenej súdom, môže požiadať Radu probačných úradníkov o prepustenie na licenciu, ktorá rozhoduje, či odsúdený môže byť prepustený. Súd môže určiť podmienku alebo podmienky, ktoré musí odsúdený dodržiavať po prepustení na licenciu. Ak však počas toho obdobia začne odsúdený predstavovať riziko pre spoločnosť, môže byť opäť vrátený do ústavu na výkon trestu odňatia slobody. Ak nepredstavuje riziko, po 10 rokoch licencie môže požiadať o jej zrušenie Radu probačných úradníkov. V prípade, že mu rada vyhovie, ruší sa odsúdenému licencia. Ak nevyhovie, o zrušení licencie musí rada potom rozhodovať každý rok.

Doživotný trest odňatia slobody

Tento trest môže byť uložený ak:

- „páchateľ je odsúdený za závažný trestný čin (čin, za ktorý môže byť trest odňatia slobody na doživotie alebo najmenej 10 rokov);
- súd zastáva názor, že páchateľ predstavuje významné riziko pre verejnosť páchaním ďalších závažných trestných činov;
- maximálny trest za spáchaný trestný čin je trest odňatia slobody na doživotie, a

[21] PENFOLD, C., HUNTER, G., HOUGH, M. 2006. *The intermittent custody pilot: a descriptive study*. [online] London: Home Office, 2006. [12.10.2013]. s. 1. Dostupné na internete: <http://www.icpr.org.uk/media/10315/intermittent%20custody%20pilot.pdf>

[22] Sentencing Conucil. 2013. *Custodial sentences*. [online] 2013. [cit. 10.10.2013]. Dostupné na internete: < http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/sentencing/custodial-sentences.htm

- súd sa domnieva, že závažnosť trestného činu, alebo trestného činu a jedného alebo viac súvisiacich trestných činov, opodstatňuje uloženie trestu odňatia slobody na doživotie.“[23]

V tomto prípade taktiež sudca stanový tarifu, počas ktorej musí odsúdený vykonávať trest odňatia slobody. Po tejto tarife nezávislá Rada probačných úradníkov rozhodne, či je bezpečné aby bol odsúdený prepustený na licenciu. Ak nie, odsúdený ostáva v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Ak rada rozhodne, že odsúdený nepredstavuje riziko, je prepustený na licenciu, kedy musí dodržiavať podmienky stanovené radou po celý zvyšok jeho života. Ak odsúdený poruší nejakú podmienku, je vrátený naspäť do ústavu výkonu trestu odňatia slobody.

Vo veľmi závažných prípadoch môže sudca stanoviť, že odsúdeného nie je možné prepustiť na licenciu, teda že celý trest vykoná v ústave výkonu trestu odňatia slobody.

Ako je možné z výpočtu sankcií možných uložiť v Spojenom kráľovstve, najdôležitejšiu úlohu pri ukladaní trestov majú súdy. Tie musia brať do úvahy podobnosť prípadov a zároveň a ich riešiť dôsledne a transparentne s príslušnými rozdielmi v trestnej činnosti medzi páchateľmi.[24] Keďže v zákonoch nie sú stanovené presné podmienky, odvolací súd vydáva smernice za účelom zjednotenia ukladaných trestov.

Právny poriadok Spojeného kráľovstva rozpoznáva aj trestnú zodpovednosť právnických osôb, čím umožňuje súdom sankcionovať taktiež právnické osoby. Tresty pre nich sa odlišujú od trestov pre fyzické osoby, nakoľko právnické osoby nie je možné potrestať jednotlivými trestami, ktoré sú vhodné pre fyzické osoby. Súdy taktiež prihliadajú na účel trestu a využívajú aj iné postihy, odlišné od trestov pre fyzické osoby. Za účelom zníženia nejednotnosti sú vydávane smernice, ktoré majú pomáhať súdom pri výbere trestu pre právnické osoby. „ Celkovo z jednotlivých systémov trestnej zodpovednosti právnických osôb vyplýva, že pri ukladaní sankcií právnickým osobám súdy prihliadajú k povaha a rozsahu účasti vedenia na spáchaní trestného činu, k forme zavinenia, postavaniu páchateľa trestného činu v rámci právnickej osoby, závažnosti a rozsahu trestnej činnosti, ekonomickým, spoločenským dôsledkom trestnej činnosti alebo k nahradeniu spôsobenej škody, miere spolupráce pri vyšetrovaní trestnej činnosti a k významu a skutočnému postaveniu právnickej osoby na trhu.“[25] Právnickým osobám je možné napríklad uložiť peňažnú pokutu, finančné alebo obchodné obmedzenia ako napríklad zmrazenie majetku alebo obchodných činností, zákaz poskytovania finančnej, technickej či inej podpory od štátu, ale aj iné sankcie, ktoré súd uzná za vhodné.

Záver

Sankcie v systéme common law vykazujú spoločné ale aj odlišné znaky s kontinentálnym typom právnej kultúry. K spoločným znakom je potrebné zaradiť predovšetkým uplatňovanie koncepcie restoratívneho sankcionovania. Oba právne systémy umožňujú uložiť sankcie tak fyzickým ako aj právnickým osobám. Rozdielom je fakt, že kým trestná zodpovednosť právnických osôb je inštitútom,

[23] Tamtiež

[24] Porov.: SMITH, HOGAN. 2005 *Criminal Law*. Oxford: Oxford Press. 2005. s. 7

[25] FENYK, J. 2009. *Modely trestní odpovědnosti právnických osob v ruznych právnich systémech (se zaměřením na systémy common law* IN *Trestná zodpovednosť právnických osôb*, Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 12. novembra 2009. Bratislava: Euro Kodex, 2009.s 45

ktorý vznikol v systéme common law a dôkladne sa uplatňuje v kontinentálnom type právnej kultúry bol tento inštitút dlhodobo odmietaný a neuplatňovaný. Výnimkou nie je ani Slovenská republika, ktorá v súčasnosti pripravuje nový zákon, ktorým sa zavedie model tzv. pravej trestnej zodpovednosti právnických osôb, čo by mohlo priniesť aj reálne uplatňovanie tejto teórie v praxi. K odlišným znakom sankcionovania v systéme common law som sa bližšie venovala priamo v texte príspevku. Niektoré z odlišností môžu byť vhodnou inšpiráciou pre prípadne doplnenia našej slovenskej právnej úpravy. Vhodným návrhom v oblasti aplikácie alternatívnych trestov je existujúca a fungujúca kontrola výkonu týchto trestov, ktoré reprezentujú prvky restoratívnej justície a sú alternatívou k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Ďalším prvkom, nad ktorými by bolo vhodné sa v Slovenskej republike zamyslieť je striedavý trest odňatia ktorý zaviedlo Spojené kráľovstvo za účelom odbremenenia ústavov na výkon trestu odňatia slobody a nepredstavuje až taký razantný zásad do práv jednotlivca ako trest odňatia slobody. Tento trest postihuje najmä jeho voľný čas, ako napríklad víkendy alebo sviatky. Subjekt by mal povinnosť tráviť presne určený čas alebo obdobie v ústave na výkon trestu odňatia slobody, a zvyšný čas by mohol pokračovať v živote, ktorý viedol doposiaľ. Taktiež potreba súhlasu tretích osôb, ktorých sa môže tykať výkon trestu odsúdeného by bolo vhodné doplniť do slovenského právneho poriadku. Týka sa to predovšetkým trestu domáceho väzenia, pri ktorom by bolo vhodné zabezpečiť súhlas rodinných príslušníkov na výkon tohto alternatívneho trestu. Nemuselo by tak dochádzať k situácií, kedy by bol výkon trestu väčším trestom pre tretie osoby ako pre samotného odsúdeného.

Mgr. Mgr. Zuzana Medelská Tkáčová
denný doktorand
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. 2010. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár – I. diel. 1. vydanie. Praha: C.H. Beck. 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0
- KUMEROVÁ, S. 2009. Legal english. Bratislava: Euro Kodex. 2009. 392 s. ISBN 97880893663209
- ORMEROD, D. 2005. IN SMITH, HOGAN. 2005 Criminal Law. Oxford: Oxford Press. 2005. 1070 s. ISBN 0-406-97730-5
- URBÁNKOÁ, D. 2004. English for law students. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2004. 335 s. ISBN 8071601918
- Criminal Justice Act 2003 In Legilstion.gov.uk [online].[10.10.2013]. Dostupné na internete: < http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44>
- Ministry of justice. 2012. How sentencing and rehabilitation Works. IN open.justice. [online] 12 Január 2012.[cit. 12.10.2013] Dostupné na internete: < http://open.justice.gov.uk/how-it-works/>
- PENFOLD, C., HUNTER, G., HOUGH, M. 2006. The intermittent custody pilot: descriptive study. [online] London: Home Office, 2006. [12.10.2013]. 46 s. ISBN 9781847261335. Dostupné na internete: <http://www.icpr.org.uk/media/10315/intermittent%20custody%20pilot.pdf>
- Sentencing Conucil. 2013. Custodial sentences. [online] 2013. [cit. 10.10.2013]. Dostupné na internete: <

http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/sentencing/custodial-sentences.htm>

Kyber-zločiny ako zločin agresie v prostredí Medzinárodného trestného súdu

Rastislav Šutek, Dominika Hrubá

Abstrakt

Príspevok sa venuje výkladu terminológie medzinárodného práva verejného viažucej sa k *ius ad bellum* (právo štátu uchýliť sa k použitiu sily) v kyber-priestore. Priestor je následne venovaný analýze zločinu agresie v Rímskom štatúte s cieľom subsumovať medzištátne kyber-aktivity pod čl. 8*bis* Rímskeho štatútu. Miesto tu nachádza i analýza Tallinského manuálu medzinárodného práva aplikovateľného na kyber-boje, hlavne tá sekcia viažuca sa ku použitiu škodlivého kódu štátom voči inému štátu, čo dosahuje úrovne použitia sily alebo i ozbrojeného útoku.

Kľúčové slová

použitie sily, ozbrojený útok, akt agresie, zločin agresie, kyber-agresia

Abstract

The report deals with interpretation of public international law terminology connected with *ius ad bellum* (right of a state to resort to force) in cyberspace. Space is devoted to analyses of the crime of aggression in the Rome Statute in order to subsume interstate cyber-activities under art. 8*bis* of the Rome Statute. Certain space is limited to analyses of Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare, mainly that section connected with the usage of a harmful code by a State against another State, which reaches the threshold of a use of force or of an armed attack as well.

Keywords

use of force, armed attack, act of aggression, crime of aggression, cyber-aggression

Úvod

V noci z 11. na 12. júna 2010 prijala Revízna konferencia Zhromaždenia štátov, zmluvných strán Rímskeho štatútu definíciu zločinu agresie čím umožnila Medzinárodnému trestnému súdu (ďalej len "ICC") so sídlom v Haagu pokračovať v odkaze Norimberského a Tokijského vojenského tribunálu postaviť pred zodpovednosť popredných štátnych predstaviteľov za akt agresie štátu voči inému štátu. Novovytvorený čl. 8*bis* zadefinoval v ods. 1 *ratione personae* zločinu agresie na osoby, ktoré sú v pozícií, kde efektívne vykonávajú kontrolu alebo riadia politické alebo vojenské konanie štátu. Zločin agresie zahŕňa plánovanie, prípravu, iniciovanie alebo vykonávanie aktu agresie, ktorý svojím charakterom, závažnosťou a rozsahom

musí predstavovať zjavné porušenie Charty OSN. Ods. 2 následne kopíruje demonštratívne príklady aktov agresie z rezolúcie Valného zhromaždenia 3314 (XXIV).

Definícia agresie prijatá Valným zhromaždením však nikdy nemala za cieľ poslúžiť trestnoprávnej rovine porušení práva na použitie ozbrojenej sily (*ius ad bellum*, resp. niekedy označované aj ako *ius contra bellum*). Rovnako výpočet aktov agresie odzrkadľuje len militaristické pojatie aktov agresie, ktoré v 21. storočí predsa len stráca na aktuálnosti. Najzreteľnejšie je to azda vo vzťahu k právnym úvahám o legalite sebaobrany voči neštátnym aktérom či aktuálna nejednotnosť ohľadom legality humanitárnej intervencie. 21. storočie však prichádza s ďalšou výzvou pre medzinárodné právo verejné, a tou je ako reagovať na vzrastajúci počet medzištátnych kyber-aktivít.

Kyber-priestor predstavuje citlivú sféru štátnych záujmov, keďže sa dotýka akejkoľvek oblasti života, zdravotníctva, priemyslu, ekonomiky štátu či elektronizácie armády. Práve neštátni aktéri získavajú možnosti ako používať nežiaduci malware na dosiahnutie svojich globálnych záujmov, neraz i z podnetu iného štátu použiť takýto škodlivý kód voči inému štátu. Dôvody sú zrejmé. Takýto škodlivý kód dokáže spôsobiť porovnateľnú škodu ako použitie konvenčných zbraní a zdroj kyber-útoku je možné len veľmi ťažko určiť.

Aktuálne preto pôsobia termíny ako "kyber-terorizmus", "kyber-kriminalita", "kyber-špionáž" či "kyber-agresia". Tallinský manuál, ktorý bude bližšie priblížený neskôr, používa i pojem "medzinárodné právo kyber-bezpečnosti". Ide o tie aspekty medzinárodného práva, ktoré sa zaoberajú použitím sily v kyber-priestore, ale formálne nie sú súčasťou *ius ad bellum* a *ius in bello*.[1] Práve M. Schmitt, neskorší predseda medzinárodnej skupiny expertov podieľajúcich sa na príprave Tallinského manuálu, vo svojej priekopníckej štúdií z roku 1999 podobne používal termín "útok počítačovou sieťou" v zmysle medzištátnej operácie, ktorej cieľom je narušiť, odmietnuť, znehodnotiť alebo zničiť informácie v počítačoch a počítačových sieťach alebo počítače a počítačové siete samotné.[2] A realita ukazuje, že tieto definície už nie sú len fikciou. Odhliadnuc od roviny medzinárodného humanitárneho práva a zapojenia kyber-technológií v *ius in bello* bude nasledovný príspevok zameraný na aplikáciu pravidiel *ius ad bellum* v kyber-priestore a možnú aplikáciu individuálnej trestnej zodpovednosti za kyber-agresiu.

Útok bitmi a bytmi alebo len konvenčnými zbraňami?

Medzinárodné právo dlhý čas obchádzalo sféru kyber-priestoru. Explicitné zmienky sú preto ojedinelé.[3] Tak napr. čl. 41 Charty OSN oprávňujúci Bezpečnostnú

[1] International Group of Experts at the Invitation of The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*. New York: Cambridge University Press, 2013, str. 24 (ďalej len "*Tallinnský manuál*").

[2] Schmitt, M. *Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughs on a Normative Framework*. Columbia Journal of Transnational Law, 1999, vol. 37, str. 888 (ďalej len " *Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughs on a Normative Framework*").

[3] Napr. Dohovor Rady Európy o kyber-kriminalite, 23. november 2001, CETS No. 185. Kyber-priestor a aktivity s ním spojené boli niekoľkokrát spomenuté i na pôde Valného zhromaždenia OSN. Pozri napr. preambuly rezolúcií: A/RES/55/28 z 20. novembra 2000, A/RES/56/19 z 29. novembra 2001, A/RES/59/61 z 3. decembra 2004, A/RES/60/45 z 8. decembra 2005, A/RES/61/54 zo 6. decembra 2006, A/RES/62/17 z 5. decembra 2007, A/RES/63/37 z 2. decembra 2008, A/RES/64/25 z 2. decembra 2009.

radu OSN ustanoviť opatrenia bez použitia ozbrojenej sily hovorí o prerušení spôsobov komunikácie. Toto ustanovenie možno aplikovať aj na prerušenie internetovej komunikácie v prípade počítačového útoku.[4] Charta OSN však sama o sebe používa bližšie nedefinovanú terminológiu známu v rámci *ius ad bellum*, čo samo o sebe vedie k problémom v praktickej rovine a zdôvodňovaní ozbrojeného zásahu.

Či už ide o čl. 1 ods. 1, čl. 39, čl. 51 alebo najmarkantnejšie neopomenuteľný čl. 2 ods. 4, Charta OSN pracuje s termínmi ako "útočný čin", "porušenie mieru", "použitie ozbrojenej sily", "ohrozenie mieru", "akt agresie" alebo taktiež "ozbrojený útok". Pre možnú aplikáciu ustanovenia čl. 8*bis* Rímskeho štatútu je potrebné sa vysporiadať s touto terminológiou a subsumovať medzištátne kyber-aktivity pod termíny Rímskeho štatútu v čl. 8*bis*, t.j. "akt agresie", ktorý musí predstavovať zjavné porušenie Charty OSN. Takisto ods. 2 definuje, že musí ísť o použitie ozbrojenej sily štátom proti suverenite, teritoriálnej integrite alebo politickej nezávislosti iného štátu alebo akýmkoľvek iným spôsobom v rozpore s Chartou OSN.

Obzvlášť zaujímavo pôsobí ods. 2 písm. b), ktorý hovorí o použití akejkoľvek zbrane štátom proti územiu iného štátu. Možno usudzovať, že do kategórie "akejkoľvek zbrane" spadajú rovnako i nekonvenčné prostriedky, ako napr. zbrane hromadného ničenia, t.j. nukleárne, biologické a chemické zbrane. Azda ťažko by štát argumentoval, že použitie týchto prostriedkov voči inému štátu nedosahuje použitie sily alebo ozbrojený útok.[5] Je preto na mieste uvažovať o interpretáciu pojmu zbraň v kyber-priestore. Najautoritatívnejšie v tomto ohľade pôsobí poradný posudok Medzinárodného súdneho dvora (ďalej len "ICJ") vo veci Legality hrozby alebo použitia nukleárnych zbraní, kde ICJ uznal, že ustanovenia Charty OSN sú aplikovateľné na akékoľvek použitie sily bez ohľadu na použité zbrane.[6]

Toto tvrdenie je kľúčové pre vnímanie škodlivého počítačového kódu (malware) ako zbrane, ktorou môže štát vykonať aktivity dosahujúce úrovne použitia sily, ozbrojeného útoku či aktu agresie. Na základe judikatúry ICJ možno rovnako usúdiť, že finančná podpora štátu voči hackerskej skupine podieľajúcej sa na vnútroštátnom ozbrojenom konflikte pomocou kyber-priestoru by nedosahovala úrovne použitia sily.[7] Tréning neštátnych aktérov, resp. šírenie počítačového víru medzi skupinami v rámci štátu obete, ktoré sa podieľajú na vnútroštátnom ozbrojenom konflikte však môže dosiahnuť úrovne použitia sily.[8]

V doktríne rovnako prevláda analógia medzi konvenčným použitím ozbrojenej sily a použitím sily v kyber-priestore odvodená na základe analógie výsledku použitia sily, t.j. ak kyber-operácia dosahuje taký výsledok, aký by štát dosiahol aj použitím ozbrojenej sily, možno hovoriť o porušení zákazu použitia sily. V najkrajnejšom prípade sa možno zmieniť o kyber-operáciách, ktoré by viedli k úmyselným usmrteniam na strane štátu obete, napr. v prípade počítačových útokov na také citlivé objekty, ako sú nemocnice, ktoré sú často odkázané na elektronické vybavenie, či jadrové elektrárne riadené elektronickým systémom.

---

[4] McDougall, C. *The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court*. New York: Cambridge University Press, 2013, str. 111 (ďalej len " *The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court*").

[5] Pozri *Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughs on a Normative Framework*, str. 913; Trahan, J. *A meaningful definition of the crime of aggression: A response to Michael Glennon*. University of Pennsylvania Journal of International Law, 2012, vol. 33, str. 942.

[6] *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Poradný posudok z 8. júla 1996, ods. 39.

[7] Pozri *Case Concerning Military and Paramilitary Activities In an Against Nicaragua* (Nicaragua *v*. USA), Merits, Rozsudok z 27. júna 1986, ICJ Reports 1986, ods. 228 (ďalej len " Nicaragua *v*. USA").

[8] Pozri tamtiež.

Ako použitie sily bude teda považované hlavne využitie škodlivého kódu infikovaného do počítačových systémov štátu obete, ktoré spôsobuje fyzickú škodu alebo ujmu na zdraví, analogicky k použitiu ozbrojenej sily.[9] Ako najčastejšie uvádzaný príklad z praxe sa uvádza červ *Stuxnet*, ktorý infikoval nukleárnu elektráreň v Iráne a poškodil zariadenia na obohacovanie uránu s cieľom brzdiť iránsky jadrový program. Naopak ale kyber-špionáž, ktorá môže predstavovať zbieranie citlivých údajov štátu obete, tak predstavuje zásah do vnútorných záležitosti iného štátu a v tomto prípade nemožno hovoriť o použití sily, nakoľko škodlivý kód infikovaný v kyber-priestore štátu obete nespôsobuje fyzickú škodu ani obete na životoch.[10] Škodlivý kód však nemusí byť nutne prenesený do kyber-priestoru štátu obete cez internet. *Stuxnet* sa prenášal hlavne cez USB zariadenia v Iráne, až bol jedného dňa zachytený v Bielorusku.

Tallinnský manuál a Ius Ad Bellum v kyber-priestore: Keď už konvenčné zbrane vyšli z módy

Tallinnský manuál medzinárodného práva aplikovateľného na kyber-boje (ďalej len "*Tallinnský manuál*") je nezáväzný dokument vypracovaný akademikmi a technickými expertmi na pozvanie Kyber-obranného centra Severoatlantickej aliancie. Nepredstavuje však oficiálnu doktrínu Severoatlantickej aliancie. Podnetom pre jeho vytvorenie bola práve neistota štátov pri aplikácií pravidiel *ius ad bellum* či *ius in bello* alebo i všeobecne zmluvných či obyčajových noriem medzinárodného práva v kyber-priestore. *Tallinnský manuál* sa nezameriava na kyber-kriminalitu jednotlivcov. Vysporiadanie sa s ňou ponecháva vnútroštátnej jurisdikcii dotknutých štátov.

Rovnako sa manuál nevenuje kyber-aktivitám štátov, ktoré nedosahujú úrovne použitia sily. Táto otázka je ponechaná pre nasledujúci výskum, ktorého výstupom bude ďalší manuál zaoberajúci sa okrem iného i otázkou zásahov do vnútorných záležitostí štátov použitím kyber-priestoru, ktoré nedosahujú úrovne použitia sily. Manuál sa teda zameriava hlavne na kyber-operácie štátov, resp. na konanie neštátnych aktérov (operujúcich v kyber-priestore), ktoré môže byť pričítateľné štátu.

Manuál zreteľne uvádza, že kyber-operácia štátu namierená voči kyber-infraštruktúre iného štátu je narušením suverenity štátu obete, ak operácia spôsobí škodu. Bez konsenzu skupiny expertov ostala otvorená otázka, či infikovanie kyber-infraštruktúry nežiaducim škodlivým kódom, ktorý nespôsobuje škodu a slúži napr. len na špionáž, predstavuje narušenie suverenity alebo nie. V prípade, že kyber-operácia má úmysel vytvoriť nátlak na vládu štátu obete, môže operácia predstavovať zakázanú intervenciu alebo zakázané použitie sily. Kyber-operácia, ktorú možno kvalifikovať ako "ozbrojený útok", zároveň oprávňuje štát pod kyber-útokom uchýliť sa k individuálnej alebo kolektívnej sebaobrane. Ak operáciu nebude možné takto kvalifikovať, ostáva pre takýto štát možnosť využiť protiopatrenia.[11]

Tallinnský manuál sa opiera hlavne o vyššie uvedený poradný posudok ICJ vo veci Legality hrozby alebo použitia nukleárnych zbraní, kde ICJ vyjadril irelevanciu použitej zbrane na aplikáciu ustanovení Charty OSN. Dnes možno toto posúdenie vnímať aj v rámci obyčajového práva. Použitie počítača miesto klasickej konvenčnej zbrane teda nehrá rolu pre aplikáciu ustanovení Charty OSN viažucich sa k použitiu sily. Manuál správne uvádza, že o použitie sily prostredníctvom kyber-priestoru by

[9] Pozri napr. Foltz, A. *Stuxnet, Schmitt Analysis, and the Cyber "Use-of-Force" Debate*, JFQ: Joint Force Quarterly, 2012 4th Quarter, Issue 67, str. 40.
[10] Pozri *Tallinnský manuál*, str. 46-47.
[11] Tamtiež, str. 25-26.

šlo, ak by štát použil svoje ozbrojené zložky na túto činnosť, spravodajské služby alebo na túto činnosť zapojil neštátnych aktérov, ktorých činnosť by bola pričítateľná tomuto štátu.[12]

Ako už bolo vyššie uvedené, kyber-operácia sa považuje za použitie sily, ak jej rozsah a následky možno považovať za porovnateľné s akoukoľvek operáciou vedenou tradičnými konvenčnými zbraňami.[13] Skupina expertov vychádzala pre toto posúdenie predovšetkým z rozhodnutia ICJ vo veci Nikaragua, kde súd určil, že rozsah a následky sa musia brať do úvahy pri posúdení, či konanie dosahuje úrovne ozbrojeného útoku.[14] Všeobecne prevládajúci výklad pojmu "použitie sily" nezahŕňa politický a ekonomický nátlak. Preto ani kyber-operácie analogicky podobné týmto formám nátlaku nebudú porušením zákazu použitia sily.

Tallinnský manuál prebral tzv. *Schmittove kritéria* pre posúdenie, či kyber-operácia dosahuje úrovne použitia sily. Sú to kritéria, ktoré prvý krát použil M. Schmitt vo svojej priekopníckej štúdií venovanej tejto téme a sú to: závažnosť, bezprostrednosť, priamočiarosť, invazívnosť, merateľnosť účinku, vojenský charakter, účasť štátu a prezumpcia legality.[15] Výpočet je však len demonštratívny. Závažnosť je zdôvodnená fyzickou ujmou na jednotlivcoch alebo majetku. Čím dôležitejší bol cieľ kyber-útoku pre daný štát-obeť, tým viac možno takúto kyber-operáciu považovať za použitie sily. Pre posúdenie závažnosti manuál dodáva atribúty rozsahu, trvania a intenzity následkov.

Pre bezprostrednosť platí, že čím skôr sa preukázali následky kyber-operácie, o to viac možno dané konanie označiť za použitie sily.[16] Nešťastne preto pôsobí konštatovanie v manuáli, že je menej pravdepodobné, ak štát označí následky, ktoré spôsobil škodlivý kód až v priebehu určitého času alebo až po určitom období (týždne až mesiace) za použitie sily, keďže na klasifikáciu konania za použitie sily konvenčnými zbraňami nie je nevyhnutne potrebné žiadne časové obdobie, v ktorom sa prejavili následky. Rovnako ak štát A zaútočí bombardérmi na štát B a vypustí letecké bomby na cieľ, dopustí sa použitia sily (možno hovoriť i o akte agresie) bez ohľadu na to, či bomby spôsobia deštrukčné následky na povrchu, kde dopadli ihneď po dopade alebo z rozličných dôvodov explodujú o týždeň či mesiac.

Priamočiarosť vyžaduje kauzálny nexus medzi príčinou následku a účinkom či následkom v realite. Invazívnosť zavádza priamu úmeru medzi objektom, do ktorého bol nainfikovaný škodlivý kód a jeho významom pre štát-obeť. Preniknutie do vojenských bezpečnostných systémov bude mať preto vyšší význam z hľadiska bezpečnosti štátu. Pre merateľnosť účinku manuál uvádza príklady ako rozsah poškodených dát, počet zablokovaných serverov a počet získaných utajených súborov. Vojenský charakter pridáva kyber-operácii prívlastok aktu, ktorý sprevádza vojenskú operáciu.[17] Ako príklad možno uviesť zásahy do informačných systémov Gruzínska počas rusko-gruzínskeho ozbrojeného konfliktu v roku 2008 (hoci takéto konanie nebolo pričítateľné Ruskej federácií, ktorá kyber-útoky označila za konanie patriotických nacionalistov).

Pre pričítateľnosť použitia kyber-sily danému štátu je potrebná účasť štátu, najčastejšie prostredníctvom ozbrojených zložiek alebo spravodajských služieb. Nie

[12] Tamtiež, str. 46.
[13] Tamtiež, str. 47.
[14] Pozri Nicaragua *v*. USA, ods. 195.
[15] Pozri *Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughs on a Normative Framework*, str. 914-915.
[16] *Tallinnský manuál*, str. 49-50.
[17] Tamtiež, str. 50-51.

je vylúčená ani účasť štátu prostredníctvom kyber-útoku vykonaného neštátnymi aktérmi. Prezumovanú legalitu viaže manuál na neexistenciu explicitného zákazu v medzinárodnom práve. Ako nezakázané akty preto uvádza propagandu, psychologické operácie, špionáž alebo ekonomický nátlak. Hoci ako manuál dodáva, každý kyber-útok treba posudzovať špecificky s možnosťou porušenia inej normy medzinárodného práva, ak kyber-útok nemožno označiť za použitie sily.[18]

Čo k tomu travaux préparatories definície zločinu agresie

Prípravné práce na zločine agresie nehovoria takmer nič o zahrnutí medzištátnych kyber-aktivít. Preferencie v budovaní definície boli nepochybne kladené na militaristické chápanie zločinu agresie. Tak napr. návrh Venezuely z roku 2007, ktorý obsahoval zmienku o finančných a obchodných obmedzeniach s cieľom dosiahnuť politickú alebo ekonomickú nestabilitu jedného alebo viacerých štátov nebol presadený.[19] Ešte lepším dojmom pôsobil ods. 1 písm. i), ktorý zahrňoval akúkoľvek inú formu útoku, ktorá bez použitia ozbrojenej sily naruší bezpečnosť, obranu alebo teritoriálnu integritu jedného alebo viacerých štátov bez ohľadu na to, či predstavuje akt v príprave na ozbrojený útok.[20] Možno usudzovať, že obdobné situácie mala na mysli delegácia Venezuely pri formovaní písm. i), ktorý rovnako neuspel.

Ďalší podnet môžme vnímať počas rokovaní Zvláštnej pracovnej skupiny pracujúcej na definícií zločinu agresie v decembri 2007. V tom čase už definícia agresie prijatá Valným zhromaždením OSN v roku 1974 predstavovala pevne stanovený základný kameň výstavby definície zločinu agresie. Nejednotnosť ale vyvstala ohľadom rozsahu výpočtu aktov agresie. Delegácie zavrhujúce otvorený zoznam argumentovali čl. 22 Rímskeho štatútu a zásadou *nullum crimen sine lege*. Tiež bol vyslovený návrh, aby sa v definícií vytvoril priestor pre budúci vývoj medzinárodného práva a obmedzenie beztrestnosti. Zoznam aktov agresie prebraný z rezolúcie č. 3314 (XXIV) však, ako vyplýva z rokovaní, treba chápať ako demonštratívny výpočet aktov agresie hlavne z dôvodu, že rezolúcia č. 3314 (XXIV) predsa len nepôsobí aktuálne v 21. storočí a ods. 1 stanovujúci všeobecné požiadavky pre zločin agresie je preto spôsobilý zahrnúť aj vývoj v rámci *ius ad bellum*.[21] Priebeh prípravných prác Zvláštnej pracovnej skupiny predsa len dospel k záveru, že definícia agresie je natoľko otvorená, že dokáže pokryť i budúce formy agresie.[22]

Nie je však zrejmé, čo bolo chápané pod pojmom "budúce formy agresie". Argumentovalo sa tým, že iné akty agresie než tie explicitne uvedené v ods. 2 môžu byť považované za akt agresie v rámci definície agresie v Rímskom štatúte, ak budú spĺňať všeobecné kritéria ods. 1 a budú podobnej povahy a závažnosti ako akty agresie v ods. 2. Explicitne sa poukázalo na čl. 22 ods. 2 Rímskeho štatútu, ktorý by obmedzil prípadné široké úvahy. V tom čase však niektoré delegácie oponovali, že súčasné znenie je obmedzené na použitie ozbrojenej sily, a preto sú akékoľvek snahy

[18] Tamtiež, str. 52.
[19] Pozri návrhy Venezuely z roku 2007, ods. 1 písm. h) v Barriga, S., Kreβ, C. *Crime of Aggression Library: The Travaux Préparatoires of the Crime of Aggression*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 582 (ďalej len " *Crime of Aggression Library*").
[20] Pozri návrhy Venezuely z roku 2007, ods. 1 písm. i) v *Crime of Aggression Library*, str. 583.
[21] Pozri správu Zvláštnej pracovnej skupiny pracujúcej na zločine agresie z decembra 2007, ods. 20 v *Crime of Aggression Library*, str. 588.
[22] Pozri správu Zvláštnej pracovnej skupiny pracujúcej na zločine agresie z júna 2008, ods. 31 v *Crime of Aggression Library*, str. 608.

o aplikáciu trestnoprávnej zodpovednosti za nekonvenčné spôsoby boja, ako sú ekonomické embargá či kyber-útoky, vylúčené.[23]

Kyber-agresia alebo čo sa stratilo medzi riadkami Rímskeho štatútu

Tallinnský manuál sa vyjadruje i k termínu "ozbrojený útok" v rámci znenia čl. 51 Charty OSN, t.j. právo na individuálnu a kolektívnu sebaobranu, čo je o to viac dôležitejšie pre aplikáciu čl. 8*bis* ods. 2 Rímskeho štatútu, ktorý vyžaduje vykonanie aktu agresie za ktorý označuje "použitie ozbrojenej sily". Skupina expertov sa opätovne pridržala poradného posudku ICJ vo veci Legality hrozby alebo použitia nukleárnych zbraní, kde súd vyjadril irelevanciu výberu prostriedku útoku (zbrane) na kvalifikáciu operácie ako ozbrojený útok v rámci znenia čl. 51.[24] Rovnako je všeobecne uznávané, že za "ozbrojený útok" možno považovať chemický alebo biologický útok napriek odlišnej povahe od tradičných konvenčných útokov z dôvodu závažných následkov, akým je nadmerné utrpenie alebo smrť. *Tallinnský manuál* aplikuje tento prístup i na kyber-operácie s tým, že vyšší rozsah a následky kyber-operácie odlišujú takéto konanie ako "ozbrojený útok" od "použitia sily". Merítko rozsahu a následkov opätovne pochádza z judikatúry ICJ.[25] Presné stanovené limity pre "ozbrojený útok" však chýbajú. Manuál len uvádza použitie sily, ktoré ma za následok zranenia alebo straty na životoch alebo poškodenia majetku. Ako negatívny výpočet aktov, ktoré nedosahujú stupeň "ozbrojeného útoku", manuál dodáva akty kyber-rozviedky a krádež dát alebo periodické prerušenie služieb nepodstatných pre daný štát.[26]

Bližšie detaily ozbrojeného útoku však manuál neponúka kvôli nejednotnosti názorov v medzinárodnom práve na presný rozsah škôd a obetí. Manuál sa však priklonil k názoru, že za ozbrojený útok možno považovať kumuláciu viacerých kyber-útokov, ktoré jednotlivo nedosahujú úrovne ozbrojeného útoku.[27] Podstatným faktorom však bude pôvod týchto kyber-útokov, ktorý musí predstavovať jeden a ten istý zdroj (alebo viacero totožných zdrojov útoku v prípade viacerých útočiacich štátov). Manuál rovnako pripúšťa, že kyber-operácia namierená proti kľúčovým systémom podstatnej štátnej infraštruktúry, ktorá spôsobí závažné, hoci nie deštrukčné škody, môže byť považovaná za ozbrojený útok. Niektorí členovia medzinárodnej skupiny expertov takto považovali infikovanie iránskych nukleárnych zariadení spomínaným červom *Stuxnet* za ozbrojený útok vzhľadom na škodu, ktorú spôsobil.[28] Kyber-útok rovnako nemusí celoplošne zasiahnuť štátne územie štátu-obete. ICJ pripustil, že za "ozbrojený útok" možno považovať aj potopenie jedinej vojenskej lode.[29] Analogicky s tým možno teda považovať kyber-útok na vojenské plavidlo či lietadlo, ktorý spôsobí ich deštrukciu za ozbrojený útok.

Nakoľko každý ozbrojený útok je zároveň i použitím ozbrojenej sily[30], možno výklad predstavený v rámci *Tallinnského manuálu* subsumovať pod termín čl. 8*bis*

[23] Pozri správu Zvláštnej pracovnej skupiny pracujúcej na zločine agresie z júna 2008, ods. 34-35 v *Crime of Aggression Library*, str. 609.
[24] Pozri *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Poradný posudok z 8. júla 1996, ods. 39.
[25] Pozri Nicaragua *v*. USA, ods. 191, 195.
[26] *Tallinnský manuál*, str. 55.
[27] Pozri tiež Nicaragua *v*. USA, ods.. 231. Pozri tiež *Oil Platforms* (Islamic Republic of Iran v. USA), Rozsudok zo 6. novembra 2003, ods. 64 (ďalej len "Islamic Republic of Iran v. USA").
[28] *Tallinnský manuál*, str. 55-56.
[29] Pozri Islamic Republic of Iran v. USA, ods. 72.
[30] Pozri *Tallinnský manuál*, str. 49.

ods. 2 Rímskeho štatútu, t.j. akt agresie ako použitie ozbrojenej sily štátom proti suverenite, územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti iného štátu alebo akýmkoľvek iným spôsobom v rozpore s Chartou OSN. Agresia je najzávažnejšia a najnebezpečnejšia forma ilegálneho použitia sily a pre jej posúdenie je dôležitá závažnosť aktu a následky tohto aktu.[31] Pre zločin agresie vyžaduje čl. 8*bis* ods. 1 vykonanie aktu agresie, ktorý svojím charakterom, závažnosťou a rozsahom predstavuje závažné porušenie Charty OSN. Práve počty obetí a škody na majetku sú vyžadované pre klasifikáciu kyber-útoku ako "použitie sily" či o latku vyššie "ozbrojený útok" a "akt agresie" a tieto ukazovatele sú vhodným faktorom pre posúdenie charakteru, závažnosti a rozsahu aktu agresie.[32] Závažnosť je obzvlášť podstatná nakoľko ide takisto o podmienku prijateľnosti prípadu pred ICC.[33] Prax Úradu prokurátora ukazuje, že počet obetí je primárnym kritériom pre určenie závažnosti.[34] Azda len najväčšie kyber-útoky, ktoré spôsobujú desiatky či stovky obetí a rozsiahle škody možno takto označiť za akt agresie. Červ *Stuxnet* tu teda nemožno zaradiť.

Ratione personae zločinu agresie ostáva nemenné, s menšími odchýlkami vzhľadom na špecifickosť kyber-agresie. Možno takto postihnúť osobu, ktorá sa dopustila plánovania, prípravy, iniciovania a vykonania aktu agresie. Páchateľ zároveň musí byť v postavení, kde efektívne vykonáva kontrolu nad alebo riadi politické alebo vojenské kroky štátu.[35] *Elements of Crimes* bližšie určujú, že možno postihnúť viac než len 1 osobu.[36] Ako prví prichádzajú do úvahy poprední vojenskí predstavitelia štátu a členovia vlády.[37] Počas prípravných prác na definícií zločinu agresie sa však vyskytli i širšie úvahy ako napr. postihovať popredných politických, spoločenských, obchodných a náboženských predstaviteľov.[38] Zvláštna pracovná skupina podobne navrhla pokryť osoby mimo vojenských a politických kruhov, ktoré však majú vplyv na kroky štátu.[39] Správa pracovnej skupiny z roku 2009 už jasne hovorí, že rozsah páchateľov pokrýva i predstaviteľov priemyslu.[40] Je zrejmé, že dômyselne navrhnutý škodlivý kód, akým bol *Stuxnet,* by nebolo možné vyprodukovať malej skupine hackerov a že vývoj takéhoto červa vyžaduje isté náklady, ktoré dokáže pokryť len financovanie štátom-agresorom. *Ratione personae* zločinu agresie vykonaného cez kyber-priestor preto umožňuje pokryť i predstaviteľov spoločnosti zaoberajúcich sa vývojom nových technológií a obchodníkov úmyselne financujúcich vývoj "kyber-zbrane".

---

[31] Rezolúcia RC/Res. 6, 11. jún 2010, Annex III, ods. 6. Pozri tiež Federal Democratic Republic of Ethiopia v. State of Eritrea, Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Partial Award, Jus Ad Bellum (Ethiopia´s Claims 1-8), 19. december 2003, ods. 51.

[32] Pozri *The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court*, str. 41.

[33] Pozri Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, 17. júl 1998, UNTS, vol. 2187, p. 3, čl. 17 ods. 1 písm. d). (ďalej len "Rímsky štatút").

[34] Pozri Letter of the Prosecutor dated 9 February 2006, str. 9, dostupné na: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/04D143C8-19FB-466C-AB77-4CDB2FDEBEF7/143682/OTP_letter_to_senders_re_Iraq_9_February_2006.pdf>.

[35] Rímsky štatút, čl. 8*bis* ods. 1.

[36] *Elements of Crimes*, ICC Doc. RC/WGCA/2 (2010), poznámka pod čiarou viažuca sa k 2. prvku.

[37] Dinstein, Y. *War, Aggression and Self-Defence*, 5th ed. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 144.

[38] Pozri Princeton Report, 2004, ods. 49 v *Crime of Aggression Library*, str. 437-438.

[39] Pozri správu Zvláštnej pracovnej skupiny pracujúcej na zločine agresie z januára 2007, ods. 13 v *Crime of Aggression Library*, str. 538.

[40] Pozri správu Zvláštnej pracovnej skupiny pracujúcej na zločine agresie z roku 2009, ods. 25 v *Crime of Aggression Library*, str. 656.

Zaujímavý výklad poskytol J. Ophardt vo svojej štúdií k možnosti stíhania páchateľov za kyber-agresiu. V jeho ponímaní efektívnu kontrolu nad politickými a vojenskými krokmi štátu vykonáva i skupina hackerov, ktorá blokuje akúkoľvek komunikáciu v území štátu-obete. Práve takáto situácia nastala počas rusko-gruzínskeho konfliktu, keď gruzínska vláda nemohla komunikovať s okolitým svetom ani navzájom. A tak páchatelia stojaci za týmito útokmi efektívne kontrolovali politické kroky štátu tým, že obmedzovali predstaviteľov Gruzínska. Ophardt dodáva, že ak by bola narušená akákoľvek komunikácia v gruzínskej armáde (napr. koordinácia pozemných síl), gruzínska vláda stratí efektívnu kontrolu nad vlastným vojskom a takúto kontrolu získajú osoby, ktoré bránia akejkoľvek komunikácií elektronickými prostriedkami.[41] A skutočne nič z prípravných prác nenasvedčuje tomu, že by šlo o nesprávny výklad.

Praktická rovina tohto výkladu zločinu agresie prináša úskalia ako pričítateľnosť konania neštátneho aktéra (hackerskej skupiny) štátu, identifikácia zdroja a páchateľov (osoby v politickom a vojenskom vedení štátu) a aplikácie teritoriálnej jurisdikcie v kyber-priestore. Prax vyšetrovania závažných kyber-zločinov dokazuje, že odhalenie páchateľa nemusí byť najťažší oriešok. Masívne kyber-útoky voči vládnym serverom Estónska a bankovým systémom Estónska v roku 2007 vyústili o rok neskôr v odsúdenie jednej osoby za spoluúčasť na týchto kyber-útokoch. Vyšetrovanie však naďalej pokračuje s podozrením voči ruskej informačnej službe.[42]

Najväčšou zábranou tohto výkladu však môže byť samotný Rímsky štatút, a to čl. 22 ods. 2, t.j. zákaz rozširovania definície zločinu prostredníctvom analógie. Terminológiu Charty OSN viažucu sa k použitiu sily však treba vnímať v aktuálnom kontexte a Chartu OSN ako "živý nástroj". Na druhej strane zákaz rozširovania skutkových podstát prostredníctvom analógie je určený hlavne na hmotnoprávne nové zločiny, ktoré nemožno subsumovať pod žiaden zo zločinov vymenovaných v čl. 5 Rímskeho štatútu (napr. kategória ekologických zločinov, ktorá sama o sebe nie je zahrnutá v Rímskom štatúte, ktorý postihuje poškodenie životného prostredia len formou vojnového zločinu). V opačnom prípade je analógia legitímnym nástrojom interpretácie.[43] Viaceré štáty už vyhlásili, že na takéto špecifické kyber-útoky nie je potrebná osobitná úprava a že medzinárodné právo je schopné reagovať na nové formy medzištátnych konfliktov v kyber-priestore pomocou aktuálnej úpravy. V tomto duchu bol taktiež vypracovaný *Tallinnský manuál*. Viaceré štáty nielenže zahrnuli kyber-aktivity do svojich militaristických doktrín, ale zriadili aj stále kyber-jednotky na monitorovanie kyber-priestoru a prípadnú reakciu.[44] Tieto vojenské doktríny rovnako považujú kyber-silu za použitie sily či ozbrojený útok, voči ktorému je možné reagovať sebaobranou.[45] V konečnom dôsledku ide len o interpretáciu terminológie Charty OSN (použitej takisto v rámci definície zločinu agresie v Rímskom štatúte) v súlade s Viedenským dohovorom o zmluvnom práve, kde podľa

[41] Ophardt, J. A. *Cyber Warfare and the Crime of Aggression: The Need for Individual Accountability on Tomorrow's Battlefield*. Duke Law & Technology Review, 2010, vol. 9, ods. 48 (ďalej len "*Cyber Warfare and the Crime of Aggression: The Need for Individual Accountability on Tomorrow's Battlefield*"). Pozri tiež *The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court*, str. 180.

[42] *Cyber Warfare and the Crime of Aggression: The Need for Individual Accountability on Tomorrow's Battlefield*, ods. 22.

[43] *The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court*, str. 130.

[44] Roscini, M. *World Wide Warfare - Jus ad bellum and the Use of Cyber Force*, Max Planck UNYB, 2010, str. 97-98.

[45] Tamtiež, str. 108.

čl. 31 ods. 3 písm. b) sa berie zreteľ na akúkoľvek neskoršiu prax pri vykonávaní zmluvy.

O široko postavenú analógiu nejde ani vzhľadom na čl. 8*bis* ods. 2, ktorý uvádza demonštratívny výpočet aktov agresie. Zoznam je však otvorený a tak kyber-útok netreba analogicky prirovnávať k bombardovaniu (napr. kyber-útok, ktorý celoplošne vyradí elektrické vedenie štátu) či k blokáde (hoci tú obmedzuje definícia zločinu len na prístavy a pobrežia). Kľúčovou požiadavkou teda bude len cieľ kyber-útoku v rámci znenia čl. 8*bis* ods. 2, t.j. suverenita, územná celistvosť a politická nezávislosť iného štátu. Pomerne široký priestor navyše poskytuje zvyšné znenie pre kyber-útoky vykonané "akýmkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s Chartou OSN". Vzhľadom na ods. 1 musia navyše predstavovať svojím charakterom, závažnosťou a rozsahom zjavné porušenie Charty OSN. Najatraktívnejšie sa samozrejme javí písm. b) tohto výpočtu, ktoré hovorí o použití akejkoľvek zbrane štátom voči územiu iného štátu (vrátane kyber-zbrane).

Záver

Príspevok sa v krátkosti venoval subsumpcii medzištátnych kyber-zločinov pod terminológiu *ius ad bellum* a následne možnej aplikácií v rovine medzinárodného trestného práva. Podstatne ťažšie sa však javí procesnoprávna stránka. Samotný model jurisdikcie ICC, ktorý ma svoje špecifiká pre zločin agresie, sťažuje reálne stíhanie kyber-agresie, nehovoriac o komplikáciách vyšetrovania samotného. Flexibilita medzinárodného práva verejného však v tomto ohľade je len pozitívna. *Tallinnský manuál* ma potenciál ovplyvniť konanie veľkého počtu štátov. I nečlenské štáty Severoatlantickej aliancie ako Rusko a Čína zaviedli obdobný výklad do svojich militaristických doktrín.

Preto je na mieste uvažovať v krátkej budúcnosti o výklade obyčajového pravidla zákazu použitia sily a následne i čl. 2 ods. 4 Charty OSN, ktorý presvedčivo pokryje i tieto medzištátne aktivity. Benefity výkladu sa samozrejme premietnu do roviny medzinárodného trestného práva. Priestor pre takýto výklad poskytuje i definícia zločinu agresie v Rímskom štatúte, najmladšia súčasť tejto medzinárodnej zmluvy a zároveň jedna z najväčších výziev pre Úrad prokurátora ICC. Skôr preto možno očakávať, že určitý kyber-útok dosiahne takých škôd, že zaujme i pozornosť Bezpečnostnej rady, pri ktorej nie je vylúčené odkázanie situácie na ICC. Akékoľvek prognózy by však v tomto čase znamenali len špekulácie.

Bc. Rastislav Šutek
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Bc. Dominika Hrubá
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- Barriga, S., Kreβ, C. Crime of Aggression Library: The Travaux Préparatoires of the Crime of Aggression. New York: Cambridge University Press, 2012, 835 str., ISBN 978-1-107-63920-1.

- Case Concerning Military and Paramilitary Activities In an Against Nicaragua (Nicaragua v. USA), Merits, Rozsudok z 27. júna 1986, ICJ Reports 1986.
- Dinstein, Y. War, Aggression and Self-Defence, 5th ed. New York: Cambridge University Press, 2012, 375 str., ISBN 978-1-107-40145-7.
- Dohovor Rady Európy o kyber-kriminalite, 23. november 2001, CETS No. 185.
- Elements of Crimes, ICC Doc. RC/WGCA/2 (2010)
- Federal Democratic Republic of Ethiopia v. State of Eritrea, Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Partial Award, Jus Ad Bellum (Ethiopia´s Claims 1-8), 19. december 2003
- Foltz, A. Stuxnet, Schmitt Analysis, and the Cyber "Use-of-Force" Debate, JFQ: Joint Force Quarterly, 2012 4th Quarter, Issue 67
- International Group of Experts at the Invitation of The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare. New York: Cambridge University Press, 2013. 215 str., ISBN 978-1-107-02443-4.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Poradný posudok z 8. júla 1996.
- Letter of the Prosecutor dated 9 February 2006, str. 9, dostupné na: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/04D143C8-19FB-466C-AB77-
- 4CDB2FDEBEF7/143682/OTP_letter_to_senders_re_Iraq_9_February_2006 .pdf>
- McDougall, C. The Crime of Aggression under the Rome Statute of the International Criminal Court. New York: Cambridge University Press, 2013. 382 str., ISBN 978-1-107_01109-0.
- Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. USA), Rozsudok zo 6. novembra 2003.
- Ophardt, J. A. Cyber Warfare and the Crime of Aggression: The Need for Individual Accountability on Tomorrow's Battlefield. Duke Law & Technology Review, 2010, vol. 9.
- Rezolúcia A/RES/55/28 z 20. novembra 2000
- Rezolúcia A/RES/56/19 z 29. novembra 2001
- Rezolúcia A/RES/59/61 z 3. decembra 2004
- Rezolúcia A/RES/60/45 z 8. decembra 2005
- Rezolúcia A/RES/61/54 zo 6. decembra 2006
- Rezolúcia A/RES/62/17 z 5. decembra 2007
- Rezolúcia A/RES/63/37 z 2. decembra 2008
- Rezolúcia A/RES/64/25 z 2. decembra 2009
- Rezolúcia RC/Res. 6, 11. jún 2010, Annex III.
- Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, Rím, 17. júl 1998, UNTS, vol. 2187, str. 3.
- Roscini, M. World Wide Warfare - Jus ad bellum and the Use of Cyber Force, Max Planck UNYB, 2010.
- Schmitt, M. Computer Network Attack and the Use of Force in International Law: Thoughs on a Normative Framework. Columbia Journal of Transnational Law, 1999, vol. 37.
- Trahan, J. A meaningful definition of the crime of aggression: A response to Michael Glennon. University of Pennsylvania Journal of International Law, 2012, vol. 33.

Stručný pohľad na charakter švédskeho trestného konania predsúdneho

Adam Petrovič

Abstrakt

Predkladaný príspevok sumarizuje niektoré základné poznatky o predsúdnej fáze trestného konania v Švédskom kráľovstve a v uvedenom zmysle pojednáva o procesnom postupe orgánov polície a štátneho zastupiteľstva, ktorý predchádza a nasleduje po začatí trestného stíhania. Po vymedzení základných charakteristických čŕt švédskeho trestného procesu príspevok pokračuje kapitolami týkajúcimi sa oprávnenia meritórne rozhodnúť v trestnej veci uložením peňažného trestu, ktoré je zverené do rúk štátnych zástupcov, pri naplnení zákonom stanovených predpokladov dokonca aj príslušníkom polície, a v závere v stručnosti analyzuje základné druhy procesných rozhodnutí štátneho zástupcu v prípravnom konaní. Týmto spôsobom je čitateľovi umožnené aspoň rámcovo sa oboznámiť s úpravou prípravného konania trestného v krajine, ktorá ako predmet skúmania v tunajších odborných kruhoch príliš nerezonuje.

Kľúčové slová

trestný proces, štátny zástupca, Švédske kráľovstvo, policajný orgán, peňažný trest

Abstract

The presented paper summarizes some basic facts about the pre-trial stage of criminal proceedings in the Kingdom of Sweden and in this respect deals with the procedural approach of police authorities and public prosecutors prior to and after the start of the criminal proceedings. After pointing out the basic character features of the Swedish criminal procedure the paper analyses the right to make a decision by imposing a fine, which belongs to public prosecutors and even the police authorities, if all the legal requirements are met, and also the main types of procedural decisions that are to be made by the public prosecutor in pre-trial stage. This enables the reader to learn the basic information how the pre-trial stage of criminal procedure in Sweden is regulated, as there is a lack of scientific research concerning this topic in our country.

Keywords

Criminal procedure, public prosecutor, Kingdom of Sweden, police authority, fine

Úvod

Z hľadiska charakteru možno švédsky trestný proces, členiaci sa na prípravné konanie a konanie pred súdom, zaradiť niekde medzi kontinentálny model trestného procesu, obsahujúci niektoré inkvizičné prvky, a anglo-americký model, v ktorom prevažujú prvky kontradiktórne. V uvedenom zmysle sa prípravné konanie vedené švédskym právnym zástupcom svojimi základnými črtami podobá na kontinentálny typ predsúdneho štádia trestného konania, a konanie pred súdom naopak vykazuje prevažné znaky anglo-amerického charakteru. V oboch fázach trestného konania

pritom platí zásada *in dubio pro reo*, vrátane zákazu *reformatio in peius*.[1]Napriek uvedenej podobnosti s kontinentálnym modelom trestného procesu je nevyhnutné hneď v úvode poukázať na dve základné špecifiká švédskej právnej úpravy v trestnoprocesnej oblasti, ktorými sú (i) ďalekosiahla "súdna" právomoc verejných žalobcov – reprezentovaná oprávnením štátneho zástupcu ukončiť trestné konanie uložením sankcie stíhanému subjektu svojim rozhodnutím s rovnakou platnosťou a právnymi účinkami, aké by malo rozhodnutie súdu v danej veci;[2]a (ii) úprava väčšiny dôležitých procesných vzťahov medzi štátnym zastupiteľstvom a políciou, ktorá tradične býva obsiahnutá v základnom trestnoprocesnom predpise, prostredníctvom neformálnych dohôd. [3]

Švédsky trestný proces, obdobne ako nemecký, český a slovenský, sa vnútorne člení na predsúdne a súdne štádium trestného konania. V predsúdnom štádiu (švéd. *förundersökning*), ktoré môžeme na účely tohto príspevku označiť za konanie prípravné a ktorého časová dĺžka závisí výlučne od náročnosti prejednávanej veci, švédsky štátny zástupca v súlade s tradičnou koncepciou orgánu verejnej žaloby v kontinentálnom právnom systéme osobne plánuje, organizuje a vydáva pokyny polícii a zodpovedá za to, aby sa vyšetrovanie v danej trestnej veci viedlo efektívne, objektívne a nestranne. Vychádzajúc zo znenia základného procesnoprávneho predpisu[4] by toto štádium malo viesť k zisteniu skutočností svedčiacich nielen proti stíhanému subjektu, ale aj v jeho prospech, malo by byť čo najrýchlejšie a zasahovať do sféry základných práv a slobôd zúčastnených osôb len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie jeho účelu. Súhrne možno toto zákonné ustanovenie označiť za požiadavku objektivity,[5] kladenú na činnosť verejného žalobcu, z ktorej vyplýva povinnosť ostať neutrálny vo vzťahu k osobám zúčastneným na trestnom konaní.

Ako vyplynie z nasledujúceho, v predsúdnom štádiu trestného konania disponujú rozsiahlymi oprávneniami a značnou mierou nezávislosti i policajné orgány, ktoré neraz vedú vyšetrovanie celkom samostatne, hoci pod neustálym dohľadom štátneho zástupcu ako subjektu primárne zodpovedného za toto procesné štádium. Je dôležité poznamenať, že stíhaný subjekt už v predsúdnom štádiu trestného konania disponuje viacerými oprávneniami strany trestného konania, a to právo nahliadať do spisu, právo byť prítomný pri výsluchoch svedkov v prípravnom konaní,

---

[1] *Cornils, K., Jareborg, N.:* Das schwedische Kriminalgesetzbuch. Brottsbalken. Freiburg im Briesgau: editioniuscrim, 2000, s. 42

[2] v podmienkach Európskeho právneho priestoru ide o ojedinelé oprávnenie úradu verejnej žaloby, ktoré sa postupne od šesťdesiatych rokov minulého storočia na území Švédskeho kráľovstva rozširovalo

[3] *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden. Introduction. dostupné na internete: http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/635/

[4] kap. 23 par. 4 zákona o konaní pred súdom (švéd. *Rättegångsbalken*, SFS 1942:740); Zákon o konaní pred súdom predstavuje základný procesnoprávny predpis pre občianske i trestné súdnictvo, ktorý upravuje priebeh predsúdneho konania, ako aj konania na súdoch prvého, druhého i tretieho stupňa; tento predpis z roku 1948 oddelením funkcie Kancelára justície od Úradu generálneho štátneho zástupcu vytvoril predpoklady pre nezávislý systém štátneho zastupiteľstva - Švédske kráľovstvo pritom predstavuje prvú zo severských krajín, kde došlo k takémuto zásadnému kroku, obdobný systém sa však postupne udomácnil v právnych poriadkoch ostatných severských krajín, napr. vo Fínsku – pozri aj *Fenyk, J.:* Veřejná žaloba. Díl první. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001. s. 85

[5] praktické vyjadrenie táto požiadavka nachádza napr. v povinnosti štátneho zástupcu preskúmať dôveryhodnosť poškodeného, resp. iného oznamovateľa trestného činu – k tomu pozri oficiálnu stránku švédskeho štátneho zastupiteľstva:
http://www.aklagare.se/In-English/The-role-of-the-prosecutor/Objectivity-demand/

právo navrhnúť doplnenie dokazovania, v neposlednom rade právo na obhajobu, vrátane široko koncipovaného práva na ustanovenie obhajcu zo strany štátu.[6]

Procesný postup polície predchádzajúci začatiu trestného stíhania

V švédskej monarchii policajné orgány disponujú možnosťou výrazne formovať charakter úvodnej fázy predsúdneho štádia trestného konania, v rámci ktorej môžu vec s konečnou platnosťou meritórne vyriešiť na mieste uložením peňažného trestu za spáchanie trestného činu,[7] neraz však v praxi uplatňujú aj svoju diskrečnú právomoc.

Postup policajných orgánov pri ukladaní peňažných trestov páchateľom trestných činov upravuje popri Zákone o konaní pred súdom aj špeciálne nariadenie o okamžitých peňažných trestoch (švéd. *Ordningsbotföreläggande*, SFS 1968:199) a inštrukcia Národnej policajnej rady o postupe policajných orgánov pri ukladaní peňažných trestov (švéd. *Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om tillämpningen av ordningsbot inom Polisen*, RPSFS 2000:10). Pre úplnosť treba na tomto mieste v každom prípade spomenúť aj nariadenie Úradu Najvyššieho štátneho zástupcu, vydané po konzultácii s Národnou policajnou radou, ktoré vymedzuje trestné činy s možnosťou policajných orgánov rozhodnúť o nich s končenou platnosťou formou peňažného trestu (švéd. *Riksåklagarens föreskrifter om ordningsbot för vissa brott,* SFS 1999:178). Popri taxatívnom výpočte trestných činov, z ktorých väčšina súvisí s premávkou na pozemných komunikáciách, toto nariadenie zároveň stanovuje sumy peňažných trestov ukladaných za naplnenie znakov skutkových podstát jednotlivých trestných činov.[8]

Podľa základného švédskeho procesnoprávneho predpisu možno inštitút peňažného trestu, ukladaného políciou, uplatniť pri spáchaní trestných činov, za ktoré možno uložiť výlučne peňažný trest konkrétne stanovenej výšky, teda nie peňažný trest tzv. denných sadzieb. Okrem uvedeného musí pri jeho aplikácii dôjsť k splneniu ďalších zákonom stanovených podmienok: (i) páchateľ sa k spáchaniu trestného činu prizná, (ii) v nadväznosti na uvedené súhlasí s uložením peňažného trestu, (iii) príkaz ukladajúci páchateľovi zaplatiť stanovenú sumu peňažného trestu[9] obsahuje všetky ním spáchané trestné činy, o ktorých má policajný orgán vedomosť a (iv) neexistuje dôvod, na základe ktorého možno odôvodnene očakávať podanie civilnej žaloby uplatňujúcej súkromnoprávny nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom.[10] Pri splnení všetkých uvedených podmienok má rozhodnutie policajného orgánu v podobe príkazu na zaplatenie sumy peňažného trestu účinky právoplatného meritórneho rozhodnutia súdu v danej veci,[11] pričom ak v konečnom dôsledku

[6] *Cornils, K., Jareborg, N.:* Das schwedische Kriminalgesetzbuch. Brottsbalken. Freiburg im Briesgau: editioniuscrim, 2000, s. 43

[7] podľa kap. 48 par. 20 zákona o konaní pred súdom je vláda oprávnená priznať túto právomoc aj verejným žalobcom, ktorý ju v súčasnosti vykonávajú prostredníctvom vydávania okamžitých trestných rozkazov, bližšie analyzovaných v ďalšej časti práce

[8] *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[9] príkaz má obligatórnu písomnú formu, podpisuje ho príslušný policajný orgán a mal by byť vydaný v prítomnosti páchateľa, ktorý ho vzápätí schváli, ak však tento príkaz policajný orgán vydal v neprítomnosti páchateľa alebo tento potrebuje čas na rozmyslenie, či s jeho uložením súhlasí, zákon garantuje páchateľovi lehotu, konkretizovanú v právnych predpisoch nižšej právnej sily na 8 dní, na udelenie tohto súhlasu – pozri kap. 48 par. 16 zákona o konaní pred súdom

[10] kap. 48 par. 13 a 15 zákona o konaní pred súdom

[11] kap. 48 par. 3 zákona o konaní pred súdom

páchateľ s uložením peňažného trestu neudelí svoj nevyhnutný súhlas, konanie ďalej pokračuje podľa príslušných procesných predpisov.

Okrem vyššie konkretizovanej možnosti rozhodnúť vo veci meritórne uložením peňažného trestu páchateľovi trestného činu disponuje policajný orgán oprávnením uplatniť výnimku z princípu legality, vo všeobecnosti zaväzujúceho popri verejnom žalobcovi aj policajné orgány k stíhaniu všetkých trestných činov, o ktorých nadobudli vedomosť, a využiť svoje, v porovnaní so štátnym zastupiteľstvom, limitované diskrečné právomoci.[12] Jediným zákonným ustanovením, regulujúcim diskrečnú právomoc polície, je v švédskom právnom systéme par. 9 policajného zákona (švéd. *Polislagen*, SFS 1984:387). Podľa prvého odseku predmetného zákonného ustanovenia je príslušník polície povinný nahlásiť každý čin, o ktorom sa dozvedel a ktorý je spôsobilý byť predmetom trestného stíhania. V zmysle nasledujúceho odseku však môže príslušník polície od tohto postupu upustiť, pokiaľ možno spáchanému skutku pripísať triviálnu závažnosť a je zrejmé, že iný ako peňažný trest by páchateľovi za toto konanie nebol uložený.[13] Rovnako ako oprávnenie uložiť peňažný trest, aj právomoc polície uplatniť výnimku zo zásady legality je bližšie špecifikovaná v inštrukcii Národnej policajnej rady o výkone diskrečnej právomoci polície (švéd. *Rikspolisens föreskrifter och allmänna rå dom rapporeftergift*, RPSFS 2000:36). V odbornej literatúre sú zdôraznené 3 dôležité aspekty právnej úpravy diskrečnej právomoci polície, vyplývajúce z vyššie uvedenej inštrukcie, a to: (i) nemožno ju využiť pri nadobudnutí vedomosti o spáchaní trestného činu policajnými príslušníkmi alebo inými verejnými činiteľmi, (ii) proces dokumentácie rozhodnutia o uplatnení výnimky zo zásady legality je presne predpísaný a (iii) kritériá posudzovania činu ako triviálne závažného sú stanovené – popri zanedbateľnej miere závažnosti konania nesmie byť evidentne ohrozené zdravie zúčastnenej osoby a záver o ďalšom nestíhaní činu by nemal vzbudzovať negatívny záujem verejnosti. Vzhľadom k skutočnosti, že z tejto úpravy nevyplýva okruh konkrétnych trestných činov, ktorých stíhanie policajný orgán nemusí iniciovať, jeho úlohou je posúdiť v každom konkrétnom prípade aj skutočnosť, s akým stupňom náročnosti a procesnej úspešnosti dokazovania by prípadné trestné konanie v danej veci následne prebiehalo.[14] Využívanie diskrečnej právomoci policajnými orgánmi nie je svojvoľné, nakoľko podlieha všeobecnej dozornej pôsobnosti verejného žalobcu, ktorý môže ďalší priebeh konania účinne usmerňovať svojimi procesnými rozhodnutiami.

[12] diskrečnú právomoc policajné orgány nemôžu uplatniť po tom, čo vo veci bolo začaté trestné stíhanie – pozri kap. 48 par. 19 prvá veta zákona o konaní pred súdom

[13] pri snahe o charakterizovanie politiky uplatňovania diskrečnej právomoci v švédskej monarchii je nevyhnutné sústrediť sa na interné normatívne akty, vydávané Národnou policajnou radou, prostredníctvom ktorých dochádza ku kontinuálnej implementácii vládnych predstáv v oblasti využívania výnimky zo zásady legality policajnými orgánmi – bližšie pozri: *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete: http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[14] *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete: http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

Deľba kompetencií a spolupráca medzi štátnym zastupiteľstvom a políciou po začatí trestného stíhania

Ak v danej trestnej veci neprichádza do úvahy postup polície niektorým zo spôsobov popísaných v predchádzajúcej kapitole, verejný žalobca alebo vyššie postavený policajný príslušník začne vo veci trestné stíhanie. Vyšetrovanie v pravom slova zmysle nie je potrebné vykonať v prípadoch, kedy za spáchaný trestný čin hrozí uloženie výlučne peňažného trestu, prejednávaný prípad je skutkovo jednoduchý a trestný čin bol v celom rozsahu objasnený.[15] V skutočnosti však v pozícii jediného rozdielu medzi klasickým prípravným konaním, spojeným s vykonávaním jednotlivých vyšetrovacích úkonov, a zjednodušeným prípravným konaní,[16] v ktorom fáza vyšetrovania prakticky absentuje, vystupuje spôsob dokumentovania procesného priebehu.

Pokiaľ ide o deľbu kompetencií medzi verejného žalobcu a policajného príslušníka v otázke začatia trestného stíhania vo veci, možno skonštatovať, že švédska právna úprava je v tejto oblasti veľmi vágna.[17] Z charakteru výkonu pôsobnosti orgánov verejnej žaloby a policajných orgánov vo Švédsku vyplýva, že zákonodarca v otázke právnej úpravy deľby ich právomocí uprednostnil pred ich striktným vymedzením ponechanie značného priestoru pre kooperáciu a hľadanie konsenzu na lokálnej úrovni.

Vychádzajúc z ustanovení zákona o konaní pred súdom,[18] trestné stíhanie vo veci môže začať štátny zástupca, alebo policajný orgán,[19] a to bez bližšieho konkretizovania, ktorý z uvedených a za akých okolností má trestné stíhanie v danej veci v konečnom dôsledku uskutočniť. Jediné spresnenie, ktoré zákonodarca v tejto súvislosti vymedzil, spočíva v povinnosti verejného žalobcu prevziať vedenie vyšetrovania do vlastných rúk, pokiaľ nejde o vec jednoduchej povahy, zo spáchania skutku už je niektorá osoba odôvodnene podozrivá, alebo ak si tento postup bez ohľadu na identifikovanie podozrivého vyžiadajú iné, bližšie nešpecifikované dôvody.[20]

O deľbe kompetencií medzi štátne zastupiteľstvo a políciu v nadväznosti na strohú úpravu obsiahnutú v základnom procesnoprávnom predpise bližšie pojednávajú usmernenia Úradu generálneho štátneho zástupcu, týkajúce sa vedenia prípravného konania (švéd. *Riksåklagarens allmänna råd om ledningen av förundesökning i brottmål*, RÅFS 1997:12)[21], prijaté po konzultácii s Národnou radou polície. Vo

---

[15] kap. 23 par. 22 zákona o konaní pred súdom

[16] procesný postup policajných orgánov v rámci zjednodušeného prípravného konania upravujú usmernenia Národnej rady polície (švéd. *Rikspolisstyrelsems allmänna råd om handläggning av brottmål utan förundersökning*, RPSFS 2000:73) – pozri aj: Tak, Peter. J. P.: Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. After the criminal investigation has been instituted, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[17] súčasť fragmentálnej úpravy deľby kompetencií medzi štátne zastupiteľstvo a políciu obsahuje aj nariadenie o predsúdnom štádiu trestného konania (švéd. *Förundersökningskungörelse*)

[18] kap. 23 par. 3 zákona o konaní pred súdom

[19] aj pred začatím trestného stíhania je polícia oprávnená zisťovať potrebné skutočnosti výsluchom, resp. vykonávať aj iné vyšetrovacie úkony – kap. 23 par. 3 ods. 3 zákona o konaní pred súdom

[20] štátny zástupca by v praxi mal prevziať vedenie prípravného konania napr. v prípade, ak je v záujme splnenia jeho funkcie potrebné uplatniť donucujúce inštitúty zasahujúce do sféry základných práv a slobôd, pozri aj oficiálnu stránku švédskeho štátneho zastupiteľstva: http://www.aklagare.se/In-English/The-role-of-the-prosecutor/Preliminary-investigation/Police-or-prosecutor/

[21] uplatnenie týchto usmernení v praxi nie je úplne absolútne, v dôsledku čoho môže polícia viesť vyšetrovanie o trestnom čine tradične zložitej povahy, ktorý však v konkrétnom prípade vykazuje

svetle ustanovení týchto usmernení polícia v rámci predsúdneho štádia trestného konania prejednáva trestné činy každodenného charakteru, kým v rukách štátneho zástupcu ostáva vedenie vyšetrovania o zložitejších skutkových stavoch, ako aj vyšetrovanie trestných činov spojených s predpokladom uloženia trestu odňatia slobody v rozsahu viac ako 2 roky.[22] Popri tomto verejný žalobca obligatórne vedie prípravné konanie, hoci aj o trestnom čine skutkovo jednoduchej povahy, ak v pozícii obvineného vystupuje osoba s obmedzenou osobnou slobodou alebo možno vychádzajúc z okolností prípadu reálne predpokladať výskyt prejavov fyzického alebo psychického násilia v rodine, resp. medzi blízkymi. Rovnako verejný žalobca zodpovedá za vedenie predsúdneho štádia trestného konania o trestných činoch páchateľov s vekovým rozmedzím medzi 15 a 17 rokov, ako aj trestných činov s poškodeným mladším ako 18 rokov.

V nadväznosti na tieto poznatky možno dospieť k záveru, že zodpovednosť za vedenie prípravného konania a zabezpečenie vykonania všetkých potrebných procesných úkonov, nesie vedúci činiteľ predsúdneho štádia trestného konania, v pozícii ktorého môže vystupovať buď verejný žalobca alebo policajný príslušník. Treba si však uvedomiť, že v skutočnosti je to práve štátny zástupca, ktorý zakaždým predstavuje dominantný a nenahraditeľný element prípravného konania, nakoľko len on môže posunúť vec do štádia konania pred súdom, rozhoduje o prípadnom kompetenčnom konflikte viesť prípravné konanie a keď to uzná za vhodné, kedykoľvek na seba prenesie pôsobnosť vedúceho činiteľa predsúdneho štádia trestného konania. Pokiaľ vyšetrovanie v trestnej veci vedie policajný príslušník, obligatórne informuje štátneho zástupcu o prebiehajúcom vyšetrovaní trestného činu aj v prípade, ak z jeho spáchania zatiaľ nie je podozrivá žiadna konkrétna osoba, pokiaľ táto trestná vec spočíva v závažnom trestnom čine, je spojená s nevyhnutnosťou vyriešiť zložité právne aspekty alebo priebežné informovanie štátneho zástupcu si vyžiadajú iné okolnosti vzťahujúce sa na charakter spáchaného skutku.[23] V súlade s uvedeným tak verejný žalobca od určitého okamihu v každej trestnej veci zodpovedá za zákonnosť prípravného konania ako celku a jeho povinnosťou je zabezpečiť všetky ďalšie náležitosti a zákonné požiadavky spojené s budúcim prejednávaním veci pred súdom.[24]

Ak v pozícii vedúceho činiteľa prípravného konania vystupuje štátny zástupca, pri výkone svojej pôsobnosti postupuje v úzkej súčinnosti s policajnými orgánmi

---

jednoduchosť – presnejšiu úpravu týchto súvislostí, napr. s ohľadom na lokálne špecifiká alebo personálne vybavenie, tak spravidla obsahujú dohody uzatvorené na miestnej úrovni medzi príslušnými orgánmi, t.j. miestnymi úradmi verejnej žaloby a miestnymi policajnými zložkami – pozri aj: Tak*, Peter. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[22] *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[23] par. 2 nariadenia o predsúdnom štádiu trestného konania

[24] na výkon funkcie štátneho zástupcu je kladená požiadavka objektivity, v zmysle ktorej mu zákon o konaní pred súdom v kap. 23 ods. 4 ukladá povinnosť prešetriť v rámci prípravného konania všetky okolnosti svedčiace nielen proti, ale aj v prospech stíhaného subjektu (v praxi obhajca obvineného spravidla nevykonáva svoje vlastné vyšetrovanie, nakoľko má prístup ku kópii správy štátneho zástupcu o výsledkoch vyšetrovania a má právo navrhnúť doplnenie dokazovania) – pozri aj: *Terrill, R. J.:* World criminal justice systems. A survey. New Providence: Matthew Bender & Company, Inc., 2009. s. 253 a nasl.

a môže im uložiť inštrukcie ohľadom vykonania konkrétnych vyšetrovacích úkonov.[25] Vedenie vyšetrovania štátnym zástupcom nezávisle na polícii sa v minulosti v praxi švédskych orgánov činných v trestnom konaní neosvedčilo, a tak sa dnes v rámci tejto nevyhnutnej spolupráce pristupuje k využitiu nástrojov ako sú flexibilita, koncentrácia síl a stanovenie spoločných hlavných úloh.[26] Pri vyšetrovaní závažných trestných činov sa štátny zástupca osobne zúčastňuje dôležitých procesných úkonov prípravného konania, medzi ktoré patrí napr. výsluch, rekonštrukcia trestného činu, ale aj uplatnenie donucujúcich prostriedkov zasahujúcich do sféry základných práv a slobôd (prehliadka objektu, zatknutie[27] a pod.).

Rozhodnutie štátneho zástupcu o ďalšom (ne)pokračovaní trestného stíhania

V záverečnej fáze prípravného konania musí štátny zástupca rozhodnúť, či v danej veci podá obžalobu na príslušný súd, a to na základe zhodnotenia výsledkov prípravného konania z hľadiska dostatočného odôvodnenia, že skutok sa naozaj stal a že ho spáchal obvinený, pričom o tomto svojom rozhodnutí bezodkladne informuje stíhaný subjekt. Podozrivému následne prislúcha právo dôkladne sa oboznámiť s výsledkami vyšetrovania, ako aj navrhnúť doplnenie dokazovania. O tomto procesnom návrhu rozhodne vedúci činiteľ prípravného konania, v nadväznosti na čo sa rozhodne o ďalšom (ne)vedení trestného stíhania jedným z nasledujúcich spôsobov[28]:

a) ustúpenie od obžaloby

Zákon o konaní pred súdom priznáva štátnemu zástupcovi možnosť ustúpiť od žaloby[29] vo vymedzených prípadoch, pokiaľ sa tento postup nedotkne závažného verejného alebo súkromného záujmu[30] a zároveň:(i) možno očakávať, že stíhanie predmetného trestného činu by neviedlo k uloženiu iného ako peňažného trestu; (ii) možno očakávať, že stíhanie predmetného trestného činu bude viesť k uloženiu podmienečného trestu odňatia slobody a okrem toho existujú špeciálne dôvody pre upustenie od podania obžaloby; (iii) ak páchateľ spáchal aj iný trestný čin, za ktorý

[25] v praxi pôjde najmä o úkony s využitím technických prostriedkov, ktorými úrad štátneho zástupcu nedisponuje – pozri aj: kap. 23 par. 3 ods. 2 zákona o konaní pred súdom

[26] *Fenyk, J.:* Veřejná žaloba. Díl první. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001. s. 86; pozri tiež *Bergenstrand, K.:* Role and Status of the Public Prosecution in Sweden, príspevok na Pan-European Conference "What public prosecution in Europe in the XXI Century"

[27] po zatknutí stíhaného subjektu, ktoré spravidla odôvodňuje hrozba jeho úteku, dokonania trestného činu alebo marenia dokazovania, musí štátny zástupca v lehote 3 dní rozhodnúť, či navrhne súdu vzatie podozrivého do väzby (v tomto prípade však musí ísť o čin, za ktorý možno uložiť trest odňatia slobody najmenej na 1 rok), v opačnom prípade ho prepustí na slobodu; rovnako verejný žalobca disponuje možnosťou obmedziť možnosť podozrivého kontaktovať sa so svojim okolím počas lehoty zatknutia – pozri aj: dostupné na oficiálnej stránke švédskeho štátneho zastupiteľstva: http://www.aklagare.se/In-English/The-role-of-the-prosecutor/Preliminary-investigation/Coercive-measures/

[28] pokiaľ ide o inštitucionálnu nezávislosť švédskych štátnych zástupcov v otázke ich rozhodovacej činnosti treba pripomenúť, že pokyny a nariadenia nadriadeného štátneho zástupcu, adresované jednotlivým rádovým štátnym zástupcom, môžu byť iba všeobecnej povahy a nesmú sa týkať ich procesného postupu v konkrétnej trestnej veci – pozri aj: *Strasser, G.:* Samostatnosť štátneho zastupiteľstva z európskeho pohľadu. In *Justičná revue*, 2002, roč. 54, č.11, s. 1323

[29] táto skutočnosť sa zapisuje do registra trestov dotknutej osoby a môže mať určité právne následky v prípade, ak podozrivý spácha nový trestný čin, pozri aj: *Fenyk, J.:* Veřejná žaloba. Díl první. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001. s. 87

[30] verejný žalobca musí v tejto súvislosti starostlivo zvážiť prípadné porušenie materiálnych, ako aj imateriálnych práv poškodeného, pričom ustúpenie od žaloby v praxi neprichádza do úvahy napr. pri škode na zdraví spôsobenej trestným činom

mu bol uložený trest, postačujúci aj vo vzťahu k aktuálne spáchanému trestnému činu; (iv) ak sa páchateľ podrobuje psychiatrickej, resp. inej osobitnej starostlivosti podľa zákona o pomoci a službách pre osoby so zdravotným postihnutím, alebo(v) ak upustenie od žaloby odôvodňujú špecifické okolnosti v tom zmysle, že uloženie trestu nie je pre odradenie páchateľa od páchania ďalšej trestnej činnosti nevyhnutné a vo svetle relevantných okolností tento procesný postup legitimujú aj iné dôvody.[31]

Pri existencii jedného z uvedených fakultatívnych dôvodov využitia tohto špecifického inštitútu môže štátny zástupca od obžaloby ustúpiť[32] dokonca aj v konaní pred súdom, neprichádza to však do úvahy po vynesení rozsudku, resp. ak s tým obžalovaný nesúhlasí. Po rozhodnutí verejného žalobcu v prípravnom konaní nepodať na podozrivého žalobu môže poškodený, za predpokladu, že trestný čin pred tým oznámil na niektorom z úradov štátneho zastupiteľstva, sám pokračovať v konaní a iniciovať súdne štádium trestného konania Obdobne môže poškodený v konaní pokračovať, pokiaľ štátny zástupca od obžaloby ustúpi až po začatí konania pred súdom, a to aj bez splnenia podmienky primárneho oznámenia trestného činu orgánom verejnej žaloby.[33]

b) zastavenie trestného stíhania v prípravnom konaní

Oprávnením rozhodnúť vo veci samej už v štádiu predsúdneho konania zastavením trestného stíhania disponuje v závislosti od okolností činu popri štátnom zástupcovi aj polícia. Pokiaľ policajný príslušník vedie trestné stíhanie v prípravnom konaní, môže o jeho zastavení rozhodnúť nezávisle od verejného žalobcu v zákonom stanovených prípadoch,[34] teda ak je zrejmé, že skutok nie je trestným činom, alebo jeho spáchanie nemožno dokázať a k tomuto zisteniu orgány činné v trestnom konaní dospeli až počas prípravného konania.[35] V praxi pôjde najmä o situácie, kedy neexistujú svedkovia, ktorí by stanovisko verejného žalobcu stíhať podozrivého podporovali, ako ani forenzné dôkazy, spájajúce podozrivého so spáchaným trestným činom. Toto rozhodnutie nezakladá vo veci prekážku *res iudicata,*[36] zákon voči nemu pripúšťa opravný prostriedok a ak právo podať ho využije poškodený, resp. iná zúčastnená osoba, v druhom stupni ho preskúma verejný žalobca (resp. najbližšie nadriadený verejný žalobca, pokiaľ v prvom stupni rozhodoval štátny zástupca).

Okrem vyššie uvedeného dôvodu môže výlučne štátny zástupca rozhodnúť o zastavení trestného stíhania vo veci, ak:[37](i) ďalšie vedenie trestného stíhania je spojené s nákladmi, ktorých výška je neúmerná dôležitosti veci, resp. závažnosti spáchaného trestného činu, ktorého prejednanie by neviedlo k uloženiu prísnejšieho ako peňažného trestu; (ii) ak možno odôvodnene predpokladať, že vo veci nebude, s ohľadom na aplikáciu vyššie analyzovaných ustanovení o upustení od realizácie

[31] kap. 20 par. 7 zákona o konaní pred súdom

[32] možnosť štátneho zástupcu ustúpiť od žaloby sa extenzívnejšie vykladá pri trestnom stíhaní mladistvých páchateľov s vekovým rozmedzím 15 až 17 rokov, bližšie pozri par. 16 a 17 zákona o stíhaní mladistvých (švéd. *Lag om med särskilda bestämmelser om ung alagöverträdare*, SFS 1964:167)

[33] kap. 20 par. 8 a 9 zákona o konaní pred súdom

[34] kap. 23 par. 4 ods. 2 v spojení s par. 4a ods. 3 zákona o konaní pred súdom

[35] *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[36] po zabezpečení nových dôkazov teda možno v trestnom stíhaní danej veci pokračovať – pozri aj oficiálnu stránku švédskeho štátneho zastupiteľstva:
http://www.aklagare.se/In-English/The-role-of-the-prosecutor/Decision-to-prosecute/

[37] kap. 23 par. 4a ods. 1 zákona o konaní pred súdom

obžalovacej zásady, na súde podaná obžaloba a zároveň zastavenie trestného stíhania sa nedotkne podstatného verejného alebo súkromného záujmu.[38]

Tieto dôvody fakultatívneho zastavenia trestného stíhania boli do zákona o konaní pred súdom doplnené v roku 1982 v rámci reformy prípravného konania, s cieľom zabezpečiť ekonomickú efektívnosť. V danej súvislosti minister spravodlivosti pri prijímaní tejto novelizácie zdôraznil finančnú neúnosnosť vedenia vyšetrovania v prípade niektorých trestných činov bagateľnej kriminality, a to s ohľadom na disproporciu medzi mierou dotknutia verejného záujmu a rozpočtovými možnosťami monarchie.[39]

c) súhrnný trestný rozkaz

Aj v prípadoch, ak verejný žalobca je s ohľadom na dôkazný materiál zhromaždený v prípravnom konaní, presvedčený o vine podozrivého, nemusí v konečnom dôsledku podať na podozrivého obžalobu, ale využiť svoju špecifickú "súdnu" právomoc a rozhodnúť vo veci tzv. súhrnným trestným rozkazom (švéd. *strafföreläggande*). Rozhodnutie štátneho zástupcu v tomto prípade nadobúda účinky právoplatného rozsudku a rovnako sa zapisuje aj do registra trestov.[40] Tento inštitút *sui generis*, ktorý nie je príznačný pre väčšinu systémov verejnej žaloby ostatných členských štátov Európskej únie, vedie predovšetkým k urýchleniu konania a prináša značné úspory pre štátny rozpočet.

Súhrnný trestný rozkaz môže štátny zástupca vydať v právnych veciach spočívajúcich v spáchaní trestného činu, za ktorý možno uložiť iba peňažný a/alebo podmienečný trest[41] (napr. drobná majetková a dopravná kriminalita). Do tejto skupiny sa však zaraďujú aj prípady, kedy zákon za spáchaný trestný čin predpisuje uloženie trestu odňatia slobody, avšak so zreteľom na okolnosti konkrétneho prípadu by takéto riešenie bolo pre páchateľa príliš prísne.

Súhrnný trestný rozkaz, nevyhnutne obsahujúci odôvodnenie, sa na predpísanom tlačive zasiela podozrivému, ktorý musí predpísaným spôsobom prejaviť s takouto formou prejednania veci svoj súhlas, čím sa vlastne prizná k spáchaniu stíhaného skutku, v opačnom prípade sa vo veci uskutoční konanie pred súdom podľa príslušných zákonných ustanovení. V praxi tento rozkaz neraz obsahuje aj rozhodnutie štátneho zástupcu o povinnosti páchateľa nahradiť škodu spôsobenú trestným činom v peniazoch. Popri peňažnom trestne môže verejný žalobca súhrnným trestným rozkazom uložiť páchateľovi aj podmienečný trest, resp. iný vhodný druh trestu v kombinácii výlučne s finančnou sankciou.[42]

---

[38] ak bol výskyt skutočností odôvodňujúcich podľa analyzovaných ustanovení zastavenie trestného stíhania vo veci, zaznamenaný pred začatím predsúdneho štádia trestného konania, k začatiu trestného stíhania nedochádza – kap. 23 par. 4 ods. 2 zákona o konaní pred súdom

[39] *Tak, P. J. P.:* Country report Sweden, Chapter I –The relation between the Public Prosecutor and the Police. Possible measures before the preliminary investigation has been instituted, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/636/

[40] dostupné na oficiálnej stránke švédskeho štátneho zastupiteľstva: http://www.aklagare.se/In-English/The-role-of-the-prosecutor/Decision-to-prosecute/Summary-punishment/

[41] v švédskej trestnoprávnej praxi nejde o klasický trest odňatia slobody s podmienečným odkladom, ale o špecifický druh trestu, prísnejší ako peňažný trest a zároveň zhovievavejší ako trest odňatia slobody, ktorému sa pripisuje najmä funkcia varovania pred budúcim možným páchaním trestnej činnosti odsúdeným a v praxi sa kombinuje (nie však formou súhrnného trestného rozkazu) nielen s peňažným trestom, ale napr. aj s trestom povinnej práce, pozri *TAK, P. J. P.:* Country report Sweden. Chapter II – The Relation betweenthe Public prosecutor and the Minister of Justice. The possibilities of the prosecution service to dispose of the case, dostupné na internete:
http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/637/

[42] kap. 48 par. 1 až 12a zákona o konaní pred súdom

d) podanie obžaloby

Štátnemu zástupcovi zákon ukladá povinnosť podať na podozrivého obžalobu zo spáchania trestného činu, ak na objektívnom základe usúdi, že disponuje dostatočným dôkazným aparátom na preukázanie viny stíhaného subjektu v konaní pred súdom. V tejto povinnosti verejného žalobcu sa odzrkadľuje zásada legality, z ktorej však sú, ako už vyplýva z vyššie načrtnutých poznatkov, prípustné početné výnimky.

Záver

Kontinentálny model usporiadania trestného procesu, ktorý je príznačný aj pre Švédske kráľovstvo, sa vyznačuje členením trestného konania na dve základné štádiá – predsúdne a súdne, pričom zatiaľ čo v prípravnom konaní verejný žalobca požíva postavenie *dominus litis*, v konaní pred švédskym súdom dochádza k zrovnoprávneniu jeho postavenia s postavením obžalovaného a tým k podriadeniu arbitrovi kontradiktórneho sporu - sudcovi. Hoci štátne zastupiteľstvo zakaždým zohráva v predsúdnom štádiu trestného konania hlavnú úlohu a koordináciou činnosti policajných zložiek zabezpečuje faktické odhaľovanie trestnej činnosti a usvedčovanie jej páchateľov, vrátane výkonu nevyhnutného dohľadu nad zákonnosťou a správnosťou priebehu trestného procesu, v záujme realizácie niektorých závažných zásahov do oblasti základných ľudských práv a slobôd stíhaného subjektu je nevyhnutná ingerencia súdu, čo dominantné postavenie štátneho zástupcu v prípravnom konaní do istej miery relativizuje. S uvedeným je zároveň previazaná zásada kontradiktórnosti trestného konania, charakteristická pre nasledujúce druhé štádium trestného konania, pričom táto sa obdobne ako v Slovenskej republike uplatňuje v modifikovanej podobe v tom zmysle, že súdu zákonodarca ponechal možnosť aktívne spolupôsobiť pri objasnení veci. Treba však zároveň dodať, že práve v Švédskom kráľovstve je tzv. vyšetrovacia zložka činnosti súdu v porovnaní s ostatnými európskymi krajinami citeľne na ústupe.

Z poznatkov sumarizovaných v tomto príspevku sa ako najmarkantnejšia osobitosť švédskeho trestného konania predsúdneho javí ďalekosiahla "súdna" právomoc verejných žalobcov, konkrétne v podobe oprávnenia ukončiť trestné konanie v prípadoch menej závažnej kriminality vlastným rozhodnutím o uložení sankcie stíhanému subjektu (vrátane možnosti rozhodnúť v ňom zároveň aj o povinnosti nahradiť škodu spôsobenú trestným činom), ktoré nadobúda účinky právoplatného rozsudku a rovnako sa zapisuje aj do registra trestov. Tento inštitút *sui generis*, ktorého obdobu možno len ťažko nájsť v trestných systémoch ostatných členských štátov Európskej únie, vedie predovšetkým k urýchleniu konania, zároveň prináša úspory pre štátny rozpočet. S prihliadnutím na všeobecne náročné kritériá výberu osôb vykonávajúcich funkciu verejného žalobcu stojí za zamyslenie, či by im nemala byť zverená presne vymedzená zložka "súdnej" právomoci aj na našom území, čo by viedlo k odbremeneniu súdov od riešenia prípadov menej závažnej kriminality, čím by sa automaticky vytvorili lepšie predpoklady pre kvalifikované rozhodovanie v obzvlášť závažných kauzách, v ktorých neraz uplynie maximálna lehota väzobného stíhania pri súčasnej absencii právoplatného meritórneho rozhodnutia.

Možnosťou výrazne formovať charakter úvodnej fázy predsúdneho štádia trestného konania v švédskej monarchii napokon disponujú aj policajné orgány, ktoré taktiež môžu trestnú vec s konečnou platnosťou vyriešiť na mieste uložením peňažného trestu za spáchanie trestného činu, v praxi ale neraz uplatňujú aj svoju diskrečnú právomoc. Na záver však treba pripomenúť, že švédska trestnoprocesná

úprava, vyznačujúca sa uvedenou rozsiahlou právomocou štátneho zastupiteľstva a polície meritórne rozhodnúť v trestnej veci, je determinovaná skutočnosťou, že hmotnoprávne predpoklady pre naplnenie skutkovej podstaty trestného činu vykazujú nižšiu závažnosť ako u nás, v dôsledku čoho mnohé typy konaní považované v našich podmienkach za priestupky sa v švédskej monarchii kvalifikujú už ako trestné činy.

JUDr. Adam Petrovič
interný doktorand
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- Cornils, K., Jareborg, N.: Das schwedische Kriminalgesetzbuch. Brottsbalken. Freiburg im Briesgau: editioniuscrim, 2000. ISBN 3-86113-926-X
- Fenyk, J.: Veřejná žaloba. Díl první. Praha: Příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2001. ISBN 80-238-8543-X
- Strasser, G.: Samostatnosť štátneho zastupiteľstva z európskeho pohľadu. In Justičná revue, 2002, roč. 54, č.11, s. 1311 – 1327, ISSN 1335-6461
- Tak, P. J. P.: Country report Sweden. dostupné na internete: http://www.euro-justice.com/member_states/sweden/country_report/
- Terrill, R. J.: World criminal justice systems. A survey. New Providence: Matthew Bender & Company, Inc., 2009. ISBN: 978-1-59345-612-2
- oficiálna stránka švédskeho štátneho zastupiteľstva:
- http://www.aklagare.se/In-English/
- The swedish judicial system – a brief presentation, dostupné na internete:
- http://www.regeringen.se/content/1/c4/33/41/0feab306.pdf
- Švédska ústava (švéd. Regeringsformen, SFS 1974:152)
- Zákon o konaní pred súdom (švéd. Rättegångsbalken, SFS 1942:740)
- Zákon o polícii (švéd. Polislagen, SFS 1984:387)
- Zákon o stíhaní mladistvých (švéd. Lag om med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, SFS 1964:167)

Vykázanie z obydlia ako jeden z inštitútov riešenia domáceho násilia

Marcela Tóthová

Abstrakt

Problematika domáceho násilia predstavuje sústavne jeden z aktuálnych problémov našej spoločnosti. S cieľom jeho riešenia je možné využiť nie len trestnoprávne nástroje, ale aj nástroje správno-právne a civilno-právne. Ich povahe, právnej úprave a ich efektívnosti z hľadiska riešenia domáceho násilia je venovaný predmetný príspevok.

Kľúčové slová

vykázanie násilníka z obydlia, lehota vykázania, predbežné opatrenia.

Abstract

The phenomenon of domestic violence remains one of the constant and actual issues of our society. The means of its resolution may be found not only in Criminal Law, but also among the tools of Administrative or Civil Law. Presented article is focused mainly on the nature and current legal regulation of said tools and their effectiveness from the perspective of solving domestic violence.

Key words

expulsion of the perpetrator from the dwelling, limitation of the expulsion, precautionary actions.

1. Domáce násilie a možnosti jeho postihu

Domáce násilie predstavuje z dlhodobého hľadiska závažný problém našej spoločnosti. Je mu pripisovaný celospoločenský charakter a popisuje sa tiež ako jav širokospetrálny, mnohovrstvový. Na jeho závažnosť a problematickosť z hľadiska priebehu i následkov poukazujú viaceré štúdie, projekty, viaceré odborné články a práce. Vo veľkej miere sa tomuto javu venuje pozornosť na nadnárodnej úrovni, kde existuje celý rad dokumentov rôznej povahy (záväzné či odporúčacie), ktoré sa tomuto fenoménu a boju s ním venujú. Skutočnosť, že ide o vážny problém, sa prejavuje aj v tom, že v podstate každé nadnárodné zoskupenie sa priamo či nepriamo tomuto javu venovalo. V rámci týchto dokumentov je presne viditeľný prechod od zúženého chápania pojmu domáceho násilia ako čisto ženského problému až po jeho rozlíšenie na rôzne formy násilia v rodine, v rámci ktorých je násilie na ženách iba jedinou z nich. V mnohých prípadoch sú v nadnárodných dokumentoch zakotvené požiadavky pre členské či zmluvné štáty, ako, akými nástrojmi a akými spôsobmi, akými metódami bojovať s týmto javom. Mnohé z nich nachádzajú odraz aj v našom

právnom poriadku. Aj napriek tomu, že sa na prvý pohľad môže zdať, že tento problém má výhradne trestnoprávnu povahu, nie je tomu tak. V našom právnom poriadku, konkrétne v trestných normách, doposiaľ absentuje skutková podstata trestného činu s názvom „domáce násilie“. Z hľadiska intenzity konania, určité násilné prejavy (fyzickej či psychickej povahy) je možné postihovať prostredníctvom vybraných skutkových podstát trestných činov. Je však dôležité uvedomiť si, že konania, ktoré majú povahu domáceho násilia často nemusia vykazovať takú intenzitu, aby boli trestnoprávne postihnuteľné. Trestné právo má povahu *ultima ratio* a teda primárne je potrebné hľadať miernejšie prostriedky ochrany týchto právom chránených záujmov. Takto sa v podstate dostávame do roviny správneho práva a noriem, v nadväznosti na zmeny ktorých boli do ustanovení Občianskeho súdneho poriadku (zákon č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov, ďalej len „OSP“) včlenené ustanovenia o možnosti vykázania násilníka z obydlia (§75b OSP). Toto vykázanie sa realizuje pomocou oprávnenia príslušníka Policajného zboru (ďalej len „PZ“), kedy sa osoba dôvodne podozrivá z násilia jednak vykáže zo spoločného obydlia a taktiež sa jej zakáže vstupovať do neho počas doby trvania vykázania. Takto sa má v podstate určitým spôsobom preventívne pôsobiť v smere vzniku a rozvoja domáceho násilia netrestnými (resp. mimotrestnými) prostriedkami. Riešenie domáceho násilia pomocou týchto iných prostriedkov je však v mnohých prípadoch iba veľmi málo účinné, alebo priamo neúčinné a často vedie k ďalšej viktimácii obetí. O povahe a intenzite, akým sa týmto spôsobom zasahuje do práv a právom chránených záujmov osoby vykázanej z obydlia, je tiež možné uvažovať. Nejde totiž o zásah trestnoprávnej povahy (prostriedkami trestného práva), hoci svojou intenzitou a povahou sa vykázanie týmto prostriedkom približuje. Navyše v tomto prípade nie je možné (z časového hľadiska) dôslednejšie skúmať ani opodstatnenosť dôvodného podozrenia z násilia, ktoré by potenciálne mohlo byť aj vykonštruované a príslušníci PZ by osobu takto podozrivú vykázať z obydlia museli. Je v danom prípade iba na ich zhodnotení, či je podozrenie z násilia skutočne odôvodnené (napr. na základe stôp na tele obete a pod.), no nemajú k dispozícii žiadne dôslednejšie prostriedky, pomocou ktorých by mohli dôvodnosť podozrenia potvrdiť alebo vyvrátiť. Pritom je potrebné sústavne mať na zreteli, o aký intenzívny zásah do práv pri vykázaní násilníka z obydlia ide (na strane jednej) a na strane druhej mieru pravdepodobnosti a nástroje smerujúce k preukázateľnosti dôvodnosti podozrenia z násilného správania sa. Aj vzhľadom na tieto skutočnosti by bolo vhodné zvážiť zaradenie tohto inštitútu do OSP, resp. prehodnotiť toho zaradenie.

2. Inštitút vykázania z obydlia

Ustanovenie § 75b OSP bolo do obsahu tohto predpisu včlenené s účinnosťou od 15. decembra 2008 v dôsledku novely zákonom č. 491/2008 Z.z., ktorou sa menil a dopĺňal zákon č. 171/1993 Z.z. o Policajnom zbore (v platnom a účinnom znení, ďalej len ZoPZ). Jeho účelom bolo napomôcť ochrane osôb, ktoré sú postihnuté domácim násilím a jeho jednotlivými prejavmi, pričom s týmto cieľom bolo predmetné ustanovenie ešte niekoľkokrát novelizované. Je dôležité uvedomiť, že aj pred účinnosťou tejto novelizácie bolo možné zakázať osobe vstupovať do obydlia (do domu alebo bytu), ak v ňom bývali osoby (osoby blízke, osoby zverené vo výchove či starostlivosti), vo vzťahu ku ktorým je osoba dôvodne podozrivá z násilia (formou predbežného opatrenia). Táto pôvodná úprava vykazovala viacero nedostatkov, najmä ak išlo o skutočnú realizáciu tohto predbežného opatrenia, keďže

OSP neobsahoval ustanovenia, ktoré by upravovali jeho výkon. Neriešila sa ani otázka ochrany majetkových práv osoby, ktorej sa zakázalo vstupovať do obydlia.[1]

Samotné ustanovenie § 75b OSP nadväzuje na ustanovenie § 27a ZoPZ, ktoré poskytuje policajtovi oprávnenie, aby osobu, ktorá je dôvodne podozrivá z násilia, vykázal z obydlia (z domu, bytu či iného spoločne obývaného priestoru a z priestorov bezprostredného okolia). [2] Ide vlastne o určitú formu participácie štátu na nerepresívnom riešení domáceho násilia za súčinnosti polície, pri ktorej sa poskytuje ohrozenej osobe ochrana formou primeraného zásahu do súkromného vzťahu ohrozenej osoby a násilníka.[3] Týmto spôsobom sa má zabezpečiť ochrana ohrozenej osoby, ak spoločne s násilníkom pobýva v spoločnom dome či byte a je dôvodné podozrenie, že je ohrozený jej život, zdravie, ľudská dôstojnosť a pod. Toto oprávnenie príslušníkov PZ zahŕňa dve zložky a to oprávnenie:[4]

a.) vykázať násilníka z obydlia, pričom účinky vykázania nastávajú ihneď v momente vyslovenia tohto vykázania resp. v momente ústneho oznámenia vykázania policajtom, a
b.) zákaz, aby vykázaná osoba (teda násilník) vstupovala do obydlia na dobu 48 hodín.

Vykázanie prichádza do úvahy nie len v prípadoch, ak sa osoba dôvodne podozrivá z násilia (násilník) nachádza v obydlí. V tomto prípade je obsahom vykázania povinnosť opustiť spoločné obydlie a zákaz vstupovať doň počas vymedzeného času. Policajt môže vykázať z obydlia osobu dôvodne podozrivú z násilia aj v prípade, že sa v ňom nenachádza (v prípade neprítomnosti), a pre tieto prípady vykázanie znamená zákaz vstupu do spoločného obydlia (zákaz vrátiť sa doň). Vo vzťahu k vykázanej osobe platí, že policajt je povinný presne vymedziť priestor, na ktorý sa vykázanie vzťahuje (presne sa vymedzia priestory, na ktoré sa vykázanie vzťahuje).

Vykázanie a zákaz vstupu do spoločného obydlia má zabrániť opätovným útokom násilníka vo vzťahu k ohrozenej osobe. Efektívnosť ochrany ohrozenej osoby vidí Deset v tom, že ohrozená osoba nemusí opustiť svoje obydlie, čo boli v minulosti jediné možnosti (z pohľadu ohrozených osôb), ako sa vyhnúť ďalším násilným útokom (formou úteku).[5] Ako uvádza Čírtková, takéto opatrenie sa neodvodzuje z morálneho úsudku, ale z vedeckých poznatkov týkajúcich sa špecifík viktimácie obetí domáceho násilia. Podľa jej názoru je amorálne, aby obeť trpela a znášala niečo, čo sama nezavinila, čo sama nespôsobila a v prípadoch, ak dochádza k psychickému traumatizovaniu obete v domácom prostredí zo strany násilníka, obeť stráca schopnosť riešiť túto svoju situáciu. Vykázanie tak nie je represívnym nástrojom, nemá povahu sankcie. Má pôsobiť preventívne, teda má napomôcť predchádzať vzniku domáceho násilia. Nezriedka sa pre tento svoj charakter označuje aj ako krízové opatrenie, keďže vlastne poskytuje ohrozenej osobe priestor na to, aby vo svojej situácii vyhľadala odbornú pomoc. [6]

---

[1] Kotrecová, A.: Vykázanie z obydlia. Komentár. In Števček, M., Ficová, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2009, s. 147 a nasl.
[2] Deset, M.: Prevencia domáceho násilia inštitútom vykázania. In Bulletin Slovenskej advokácie č. 7-8/2008, s. 27 a nasl.
[3] Durdík, T.: Nové přístupy k řešení domácího násilí v ČR. In Právo a rodina,, č. 12/2004, s. 2 a nasl.
[4] Dobrovodský R.: K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násilia. In Justičná revue č. 1/2010, s. 27 a nasl.
[5] Deset, M.: Právne prostriedky riešenia domáceho násilia. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Obete kriminality – Victims of crime“, z novembra 2010, FP PEVŠ v Bratislave, s. 142 a nasl.
[6] Tamtiež, s. 142

Policajt vyzýva vykazovanú osobu, aby opustila obydlie a nevrátila sa doň počas doby trvania vykázania. Na tieto účely je povinná odovzdať mu kľúče alebo iné prístupové zariadenia (karty, čipy) od priestorov, na ktoré sa vykázanie vzťahuje. Keďže ide o pomerne intenzívny zásah do práv a právom chránených záujmov vykazovanej osoby, je možné poskytnúť jej potrebný čas na to, aby si vzala (zbalila) veci, ktoré potrebuje. V lehote do 24 hodín od oznámenia vykázania je možné umožniť vykazovanej osobe, aby si z priestorov, na ktoré sa vykázanie vzťahuje, vzala ďalšie potrebné osobné veci a veci súvisiace s výkonom povolania. Tu je potrebné poukázať na intenzitu, s akou sa týmto inštitútom zasahuje do práv vykazovanej osoby. Hoci môže byť v danom prípade výhradným vlastníkom nehnuteľností, z ktorých sa vykazuje, je povinná na výzvu policajta toto svoje obydlie opustiť na dobu trvania vykázania. Neposkytuje sa jej žiadna bytová ani iná náhrada a tak sa reálne môže stať, že osoba potenciálneho násilníka sa musí ubytovať u príbuzných, známych alebo v hotely a pod. Je zrejmé, že ak ide o vlastníka danej nehnuteľnosti, bolo by v prípade násilného správania sa voči ohrozenej osobe logické, aby s cieľom zabránenia v násilnom správaní odišla (ušla od násilníka) priamo obeť. Keďže často môže ísť o matky s deťmi alebo aj bezdetné ženy, ktoré sa nemajú kam inam uchýliť, nie je možné vyžadovať a trvať na to, aby opustili spoločné obydlie oni. Násilné správanie sa voči nim (aj v cudzom obydlí) nie je možné ignorovať. Na strane druhej ostávajú nedoriešené majetkové práva potenciálneho násilníka počas doby vykázania, kedy ich reálne nemôže bez akéhokoľvek právoplatného rozhodnutia príslušného orgánu alebo súdu využívať. O prípadoch krivých obvinení z násilia v tomto prípade ani nehovoriac.

Čo sa týka procesu vykázania ako takého, policajt je povinný upovedomiť vykazovanú osobu o tom, aké následky by malo neuposlúchnutie výzvy opustiť spoločné obydlie a počas doby vykázania doň nevstupovať. Príslušníci útvaru PZ následne počas doby vykázania kontrolujú dodržiavanie povinností, ktoré sú jeho obsahom. Policajt vykázanej osobe zároveň poskytuje informácie o možnostiach ubytovania sa počas doby vykázania. Na všetky úkony, ktoré sú spojené s vykázaním osoby zo spoločného obydlia je potrebné priberať nezúčastnenú osobu, ktorá môže mať v priebehu nasledujúceho konania povahu tzv. svedka úkonu. Aj keď tento pojem nepozná ani naše trestné právo, ide v podstate o osobu, ktorá by v budúcnosti mohla vypovedať o priebehu a teda zákonnosti (či nezákonnosti) tohto úkonu.

Policajt je povinný pri vykázaní násilníka zo spoločného obydlia poskytnúť ohrozenej osobe, ako aj osobe vykazovanej písomne poučenie o:

a.) ďalšom postupe vo veci,
b.) následkoch nedostavenia sa na súdne pojednávanie o predbežnom opatrení,
c.) spôsobe predvolávania na súdne pojednávanie,
d.) spôsobe doručovania súdneho rozhodnutia,
e.) vo vzťahu k ohrozenej osobe poučenie o možnosti podať návrh na vydanie predbežného opatrenia podľa ustanovení OSP,
f.) vo vzťahu k ohrozenej osobe poskytnúť aj poučenie (písomnou formou) o organizáciách, ktoré slúžia na pomoc poškodeným osobám (kontakty na ne) spoločne s informáciami o službách, ktoré poskytujú.

O vykázaní zo spoločného obydlia vyhotoví policajt potvrdenie, ktoré dostane aj osoba vykázaná, aj osoba ohrozená násilím. Ak by niektorá z týchto osôb odmietala potvrdenie prevziať, potom policajt takúto skutočnosť poznačí v zázname. V obsahu potvrdenia o vykázaní musia vyplývať jednoznačne tieto údaje:

a.) identifikačné údaje (meno, priezvisko, dátum narodenia) osoby, ktorá je vykázaná z obydlia (identifikačné údaje násilníka),

b.) identifikačné údaje (meno, priezvisko, dátum narodenia) osoby ohrozenej,
c.) vymedzenie priestoru, na ktorý sa vzťahuje toto predmetné vykázanie (presne sa špecifikuje dom, byt, iný spoločne obývaný priestor, prípadne aj priestory, ktoré k nim bezprostredne prináležia, ak sa na ne vykázanie tiež vzťahuje a to tak, aby bolo jasné, na aké priestory sa vykázanie vzťahuje a na ktoré už nie),
d.) čas, kedy bola osoba (násilník) zo spoločného obydlia vykázaná policajtom (od momentu ústneho vykázania je vykázanie účinné).

Pri vykázaní by mala vykazovaná osoba oznámiť policajtovi aj údaje o tom, kde sa bude počas doby vykázania zdržiavať. Pomocou nich je možno kontaktovať túto osobu a to počas samotného vykázania i počas doby, kým súd nerozhodne o podanom návrhu na vydanie predbežného opatrenia. Ohrozená osoba by mala policajtovi tiež poskytnúť kontaktné údaje, najlepšie telefonický kontakt, vďaka čomu bude operatívne zastihnuteľná.

Vykázanie zo spoločného obydlia trvá počas 48 hodín. S cieľom predĺženia takto poskytnutej ochrany musí ohrozená osoba podať návrh na vydanie *predbežného opatrenia v zmysle § 76 ods. 1 písm. g) OSP* na súd. Podstata predbežného opatrenia spočíva v tom, že hoci sa ním definitívne vec nerieši, takto dočasným spôsobom poskytuje ochrana práv a právom chránených záujmov účastníkov až do kým nebude podaný návrh na začatie konania vo veci samej. Podaním návrhu na vydanie predbežného opatrenia v zmysle ustanovenia § 76 ods. 1 písm. g) OSP sa účinky vykázania automaticky predlžujú a to až do momentu, kedy sa stane vykonateľným rozhodnutie súdu o tomto návrhu.[7] Príslušným súdom sa na tieto účely je ten súd, ktorý by bol vecne a miestne príslušný na konanie vo veci samej. Lehota na podanie návrhu na vydanie predbežného opatrenia je neprimerane krátka. Na tieto skutočnosti sa už viackrát poukazovalo. Do úvahy je v týchto prípadoch potrebné vziať viaceré skutočnosti, konkrétne:

a.) nízke právne povedomie ohrozených osôb,
b.) potreba vyhľadania odbornej pomoci (spravidla právnej alebo sociálnej) s cieľom ďalšieho riešenia tejto situácie,
c.) potreba vyhľadania lekárskeho ošetrenia, často ide o život a zdravie vážne ohrozujúce stavy, kedy ohrozená osoba bude primárne riešiť existenčné problémy a nebude primárne hľadať právnu pomoc s cieľom podania návrhu na súd.

Problematické bolo aj to, že do účinnosti novelizácie v roku 2009 (účinnej k 31. decembru 2009) sa do tejto lehoty započítavali aj dni pracovného pokoja a sviatky. Ochrana ohrozených osôb, ktorú toto ustanovenie zakladalo, tak bola v niektorých prípadoch iba hypotetická, teoretická, no nie reálna. Na tieto skutočnosti reagovala novela z októbra 2009, konkrétne zákon č. 495/2009 Z.z., ktorým sa menil OSP a niektoré ďalšie predpisy. Z pohľadu ochrany obetí predstavovala určitý krok vpred, hoci zásadnejšie uvedená lehota nebola zmenená. Ani po účinnosti tejto novely nedošlo k predĺženiu lehoty zo 48 hodín, no po jej účinnosti sa do jej plynutia nezapočítavajú ani víkendy, ani sviatky resp. počas nich sa plynutie tejto lehoty prerušuje. Lehota začína plynúť najbližším pracovným dňom. Priamo dôvodová správa tento krok odôvodnila tým, že počas týchto dní je pre obete domáceho násilia problematické zorientovať sa v svojich právach, vyhľadať odbornú pomoc a obrátiť sa s požiadavkou predĺženia ochrany (teda s podaním návrhu na vydanie predbežného

[7] Kotrecová, A.: Vykázanie z obydlia. Komentár. In Števček, M., Ficová, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2009, s. 148

opatrenia) na súd. Ostatné pravidlá týkajúce sa vykázania a možnosti predĺžiť ochranu ohrozenej osoby ostali aj naďalej platné.

Návrh predbežného opatrenia musí obsahovať náležitosti, ktoré špecifikuje ustanovenie § 75 ods. 2 a nasl. OSP. Prirodzene, ako každé podanie, musí obsahovať aj náležitosti návrhu v zmysle § 42 ods. 3 OSP. Pri návrhu predbežného opatrenia sa vyžadujú aj ďalšie náležitosti. Sú to náležitosti návrhu podľa ustanovenia § 79 ods. 1 OSP špecifické náležitosti, ktoré priamo uvádza už vyššie spomenuté stanovenie § 75 ods. 2 OSP. K týmto špecifickým náležitostiam zaraďujeme tieto:

a.) *opísanie rozhodujúcich skutočností, ktoré odôvodňujú nariadenie predbežného opatrenia* – na tomto mieste musí navrhovateľ uviesť skutočnosti, z ktorých vyvodzuje svoj nárok na vydanie predbežného opatrenia (dôvodné podozrenie z násilia, násilné správanie sa v predošlom období a pod.),

b.) *podmienky, ktoré preukazujú dôvodnosť nároku, ktorému sa má touto formou poskytnúť predbežná ochrana* - tieto skutočnosti by mal navrhovateľ doložiť aj relevantnými dôkazmi (je to tzv. dôkazná povinnosť navrhovateľa vo vzťahu k dôvodu nariadenia predbežného opatrenia),

c.) *odôvodnenie nebezpečenstva bezprostredne hroziacej ujmy* – s poukazom na možné následky na živote, na zdraví, na osobnej slobode či ľudskej dôstojnosti alebo iné následky, ktoré môže násilné správanie sa spôsobiť,

d.) *uvedenie toho, čoho sa chce účastník domáhať následne vo veci samej* – zabezpečenie ochrany ohrozených osôb.

Lehota, ktorá je určená na rozhodovanie súdu začína plynúť momentom doručenia bezvadného návrhu. Postup a rovnako tak aj lehoty pre rozhodovanie o návrhu na vydanie predbežného opatrenia podľa § 76 ods. 1 písm. g) OSP, ak jeho podaniu predchádzalo vykázanie z obydlia podľa ustanovení ZoPZ, vykazujú určité osobitosti. Súd je povinný o bezvadnom návrhu predbežného opatrenia rozhodnúť v lehote do 30 dní, no v prípade vykázania násilníka z obydlia je táto lehota skrátená na 48 hodín. Pôvodne to bolo 7 dní a k zmene, teda k skráteniu lehoty došlo novelou z roku 2009.[8] Do plynutia tejto lehoty sa nezapočítavajú dni pracovného pokoja a ani sviatky. V takomto prípade sa plynutie lehoty prerušuje. O tieto dni sa lehota na rozhodnutie súdu predlžuje.[9] Skrátenie tejto lehoty v podstate prispelo k ucelenejšiemu a nadväznejšiemu systému ochrany ohrozených osôb domácim násilím, keďže samotné vykázanie podľa ustanovení ZoPZ a následne vydanie predbežného opatrenia v zmysle ustanovení OSP na seba nadväzujú, dopĺňajú sa. Vydaniu predbežného opatrenia podľa § 76 ods. 1 písm. g.) OSP nemusí predchádzať postup podľa ustanovení ZoPZ. Ich kombinácia je však možná a vhodná zároveň, keďže vykázanie policajtom je účinné ihneď, teda v momente vyslovenia vykázania policajtom. Ohrozená osoba takto dosiahne ochranu v problematickej situácii a zároveň sa vytvára priestor na to, aby požiadala resp. vyhľadala odbornú pomoc.

Čo sa týka rozhodovania súdu, tak súd môže (fakultatívne) o návrhu predbežného opatrenia rozhodnúť aj bez výsluchu účastníkov a bez nariadenia pojednávania (§ 75 ods. 6 OSP). Ak súd nariadi pojednávanie o návrhu, prihliada pritom na poučenie, ktoré je v zmysle § 27a ZoPZ policajt povinný poskytnúť účastníkom konania (ohrozenej osobe i osobe vykazovanej). Relevanciu tohto poučenia zaviedla novela z roku 2009 a teda riadne splnenie poučovacej povinnosti vplýva určitým spôsobom na priebeh súdneho konania o návrhu predbežného

[8] Smyčková, R., Kotrecová, A.: Vývoj inštitútov ochrany pred domácim násilím v slovenskom civilnom procese. In Zborník z konferencie DNY PRÁVA 2011, Brno, PF MUNI, s. 8- 9

[9] Dobrovodský R.: K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násilia. In Justičná revue č. 1/2010, s. 29

opatrenia. Konkrétne priamo ustanovenie § 75b ods. 3 OSP uvádza, že ak boli účastníci riadne policajtom poučení o spôsobe doručovania a o následkoch nedostavenia sa na pojednávanie a aj napriek tomu sa niektorí z nich na pojednávanie nedostaví, súd môže rozhodnúť v jeho neprospech. Toto rozhodnutie môže vydať dokonca aj bez zisťovania dôvodov vykázania zo spoločného obydlia (do účinnosti novely z januára 2010 bola súdu uložená povinnosť takto rozhodovať, po jej účinnosti sa pre súd zaviedla možnosť takto rozhodnúť aj bez zisťovania dôvodov vykázania, t.j. obligatórny postup sa nahradil fakultatívnym). Takto sa vlastne zvýšil význam poučovacej povinnosti a zároveň sa posilnila zodpovednosť policajta za riadne poučenie účastníkov v prípade vykazovania osoby zo spoločného obydlia. Ak boli účastníci riadne poučení policajtom a ani jeden z nich sa aj tak nedostaví na pojednávanie, súd má možnosť takýto návrh zamietnuť.

Ako už bolo uvedené, vykazovaná osoba povinná uviesť policajtovi svoje kontaktné údaje (adresu a telefónne číslo), kde sa bude zdržiavať, kde je zastihnuteľná. Ak by sa potom rozhodnutie súdu o návrhu na vydanie predbežného opatrenia vrátilo z takto uvedenej adresy, doručovanie zabezpečuje súd formou zverejnenia rozhodnutia na svojej úradnej tabuli. Od účinnosti novely z januára 2010 sa uznesenie o nariadení predbežného opatrenia v zmysle ustanovenia § 76 ods. 1 písm. g) OSP doručuje zároveň aj tomu útvaru PZ, ktorého policajt vykonal vykázanie osoby násilníka zo spoločného obydlia. S účinnosťou od januára 2010 sa tak posilnila spolupráca súdov a polície v súvislosti s ochranou obetí domáceho násilia. Tento krok je možné hodnotiť pozitívne, keďže útvary PZ takto získavajú informácie o ďalšom vývoji situácie v prípade vykázania zo spoločného obydlia. Toto zároveň napomáha v realizácii povinnosti polície, v zmysle ktorej sú jej príslušníci povinní kontrolovať rešpektovanie povinností, ktoré z predmetného predbežného opatrenia vyplývajú. Z kontroly dodržiavania týchto povinností sa spisuje úradný záznam a ten sa následne zasiela súdu, ktorý o predbežnom opatrení rozhodol, čo zaručuje spätnú informovať súdov. Tento mechanizmus je potrebné hodnotiť pozitívne, keďže samotné nerešpektovane povinností vyplývajúcich z predbežného opatrenia zakladá trestnú zodpovednosť za marenie výkonu úradných, teda súdnych rozhodnutí.

3. Záverom

Problematika domáceho násilia predstavuje jeden z veľmi aktuálnych a závažných problémov, ktoré sústavne rezonujú v našej spoločnosti. Prirodzene, podľa povahy zásahov, ktoré majú povahu útokov v rámci domáceho násilia, do úvahy prichádzajú nie len trestnoprávne prostriedky riešenia domáceho násilia, no možné je taktiež jeho riešenie na úrovni správneho práva a práva civilného. Prirodzene, ide o prípady, kedy nie je potrebné vzhľadom na povahu útokov (vzhľadom na ich intenzitu) využitie prostriedkov trestnoprávnych, čím sa sleduje ich povaha *ultima ratio.* V tomto prípade ide o inštitút vykázania násilníka zo spoločného obydlia, ktorý sa zakladá na oprávnení policajta zasiahnuť do tohto nedotknuteľného práva. Policajt násilníkovi uloží povinnosť opustiť spoločné obydlie a tiež mu zakáže, aby počas doby 48 hodín do tohto spoločného obydlia vstupoval. S cieľom predĺženia takto iniciovanej ochrany môže ohrozená osoba podať návrh na vydanie predbežného opatrenia v zmysle § 76 ods. 1 písm. g.) OSP na súd, v dôsledku čoho sa účinky vykázania predlžujú až do momentu vykonateľnosti súdneho rozhodnutia o návrhu predbežného opatrenia.

Aj keď právna úprava tohto inštitútu prešla viacerými zmenami (novelizáciami), jej najzásadnejšie nedostatky zmenené neboli. Ide v prvom rade o krátkosť lehoty (48

hodín), v ktorej je možné z pohľadu ohrozenej osoby dosiahnuť predĺženie jej ochrany. Ďalej ostali nedoriešené majetkové práva (vlastnícke práva) osoby vykázanej zo spoločného obydlia, ktorá môže byť v niektorých prípadoch aj jediným vlastníkom nehnuteľnosti, z ktorej sa vykazuje. Intenzita tohto občianskoprávneho inštitútu aj v nadväznosti na úpravu v ZoPZ je pomerne veľká, hoci v tomto prípade nedošlo k finálnemu doriešeniu otázky, či skutočne ide o násilníka. Teda už len pri podozrení z násilia, je možné takto intenzívne zasiahnuť do jeho práv a právom chránených slobôd. Pritom policajt pri vykazovaní nemá k dispozícii žiadne dôslednejšie prostriedky, pomocou ktorých by sa mohol presvedčiť, či je dané podozrenie z násilia skutočne opodstatnené. Pritom je v danom prípade jediným subjektom, ktorý je oprávnený posúdiť opodstatnenosť, resp. dôvodnosť podozrenia z násilia voči osobe, ktorá sa v spoločnom obydlí nachádza,. Vykázanie sa zakladá výhradne na dôvodnom podozrení z násilia voči osobe, s ktorou pobýva v spoločnom dome či byte. Potenciálny násilník teda v konečnom dôsledku nemusí byť osobou, ktorá sa vo vzťahu k inému správa násilne a aj tak je možné ju zo spoločného obydlia vykázať. Ide o prípady zneužívania tohto inštitútu pri len vykonštruovaných obvineniach ohrozenej osoby, čo ostalo taktiež nedoriešené. Do budúcna je tak potrebné zamyslieť sa nad podrobnejšou a detailnejšou úpravou tohto inštitútu a to nie len z hľadiska efektívnejšej ochrany ohrozenej osoby, ale aj z hľadiska práv a právom chránených záujmov osoby vykázanej z obydlia. Taktiež, vzhľadom na intenzitu zásahu do práv a právom chránených záujmov dotknutých osôb a potrebu doriešenia posudzovania dôvodného podozrenia z násilia by bolo vhodné zamyslieť sa do budúcna aj nad systematickým zaradením tohto inštitútu do OSP v nadväznosti na oprávnenia policajta obsiahnuté v ZoPZ.

JUDr. Marcela Tóthová, PhD.
Ústav verejného práva FP PEVŠ

Zoznam použitých zdrojov

- Čírtková, L.: Změny v řešení domácího násilí od 1.1.2007. In Právo a rodina, č. 1/2007
- Deset, M.: Právne prostriedky riešenia domáceho násilia. In Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Obete kriminality – Victims of crime“, z novembra 2010, FP PEVŠ v Bratislave
- Deset, M.: Prevencia domáceho násilia inštitútom vykázania. In Bulletin Slovenskej advokácie č. 7-8/2008, s. 27 a nasl.
- Dobrovodský R.: K novým legislatívnym zmenám v ochrane obetí domáceho násilia. In Justičná revue č. 1/2010
- Durdík, T.: Nové přístupy k řešení domáciího násilí v ČR. In Právo a rodina,, č. 12/2004
- Kotrecová, A.: Vykázanie z obydlia. Komentár. In Števček, M., Ficová, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2009.
- Smyčková, R., Kotrecová, A.: Vývoj inštitútov ochrany pred domácim násilím v slovenskom civilnom procese. In Zborník z konferencie DNY PRÁVA 2011, Brno, PF MUNI.
- Občiansky súdny poriadok, zákon č. 99/1993 Z.z. v platnom a účinnom znení
- Zákon o Policajnom zbore č. 171/11993 Z.z. v platnom a účinnom znení

Všeobecne k zavineniu v trestnom práve

Juraj Tittl

Abstrakt

Predkladaný príspevok analyzuje obligatórny znak subjektívnej stránky, ktorým je zavinenie. Poukazuje na formálno-materiálne ponímanie trestného činu, ktoré treba striktne odlišovať od materiálno-formálneho prístupu. Podrobne explikuje jednotlivé zložky zavinenia a poukazuje na znaky, ktoré musí zavinenie zahŕňať.

Kľúčové slová

Subjektívna stránka, Zavinenie, Vôľová zložka, Vedomostná zložka.

Abstract

Submitted article is focused on the analysis of the obligatory aspect of the subjective element of crime. It refers to the formal-material understanding of criminal offence, which has to be strictly distinguished from the material-formal approach. In detail it also discusses individual elements and aspects of *mens rea*.

Key words

Subjective Aspect, Mens Rea, Will Element, Mental Element.

Úvod

Jedným z obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu je aj subjektívna stránka. Na rozdiel od objektívnej stránky, ktorá je tzv. "vonkajšou stránkou" trestného činu, subjektívna stránka charakterizuje tzv. "vnútornú stránku" trestného činu. Človek si na uskutočnenie svojich cieľov vytvára určité vzory správania sa, pomocou ktorých sa ich snaží dosiahnuť resp., ktoré smerujú k ich dosiahnutiu. Zložkami subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu sa zaoberá najmä psychológia. Nepochybne, subjektívna stránka predstavuje tzv. psychické pochody páchateľa, ktoré sa vzťahujú na objektívnu stránku skutkovej podstaty trestného činu, teda na konanie páchateľa, na následok tohto konania, kauzálny nexus medzi nimi a hmotný predmet útoku. Dá sa povedať, že ide o celú činnosť páchateľa, ktorá priamo súvisí so spáchaným trestným činom.[1] Ako už bolo naznačené, v prípade subjektívnej stránky ide o vnútornú stránku trestného činu, keďže sa vzťahuje na psychiku páchateľa. V podmienkach Slovenskej republiky sa v rámci trestného práva uplatňuje tzv. formálno-materiálne chápanie trestného činu. Nemožno tak celkom súhlasiť s dôvodovou správou k rekodifikovaným trestným predpisom, v ktorej sa uvádzalo, že nový trestný kódex bude vychádzať z formálnej

[1] IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 135

koncepcie chápania trestného činu. Na formálnom chápaní je síce postavená definícia trestného činu (protiprávny čin, ktorý má znaky skutkovej podstaty trestného činu, ak tento zákon neustanovuje inak), no zároveň je ostrosť (tvrdosť) takto definovaného trestného činu zmierňovaná materiálnym korektívom vo vzťahu k prečinu, ktorý sa vzťahuje na závažnosť činu. Tento materiálny znak sa dotýka výhradne prečinu (odlišne pri dospelom aj pri mladistvom páchateľovi - závažnosť činu nepatrná, závažnosť malá), no modifikuje uvádzané formálne ponímanie trestného činu na ponímanie formálno-materiálne, ktoré treba striktne odlišovať od materiálno-formálneho, resp. rýdzo formálneho ponímania.

1. Všeobecne k zavineniu

Subjektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu pozostáva z obligatórneho znaku a znakov fakultatívnych. Obligatórnym znakom tejto stránky je zavinenie a fakultatívnym znakom sú motív, cieľ a zámer. Niekedy sa ako synonymum zavinenia používa termín „vina“. Toto označenie však nie je dostatočne presné, keďže pojem vina je širší ako pojem zavinenie. Pojem vina zahŕňa aj podmienky trestnej zodpovednosti, vrátane podmienok objektívnych. Pojem zavinenie je naproti tomu takou obligatórnou súčasťou subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, ktorá zahŕňa úmysel a nedbanlivosť.[2]

Subjektívna stránka trestného činu plní viacero funkcií. Subjektívna stránka a jej naplnenie je rozhodujúce pre záver, či bola alebo nebola naplnená konkrétna skutková podstata trestného činu. To znamená, že je rozhodujúca z pohľadu konštatovania zavineného naplnenia znakov, ktoré vyžaduje skutková podstata trestného činu - teda z pohľadu naplnenia podmienok subjektu, objektu a objektívnej stránky (vina). V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj to, ako veľmi je dôležitá konštrukcia skutkových podstát trestných činov z hľadiska zavinenia.[3]

V českej trestnoprávnej teórii sa rozlišuje jednak zavinenie formálne a tiež zavinenie materiálne. Je tomu tak vzhľadom na odlišnú koncepciu trestného činu, v ktorej nachádza svoj zmysel a význam aj spoločenská závažnosť (nebezpečnosť) činu. „Zavinenie formálne sa obmedzuje na charakteristiku postavenia zavinenia v systéme všeobecnej časti trestného práva. Materiálne zavinenie sa pokúša o vystihnutie obsahu zavinenia v jeho význame pre trestnú zodpovednosť, teda o vysvetlenie jeho významu pre trestnosť osoby, ktorá koná zavinene. Materiálny charakter majú potom aj tie definície zavinenia, ktoré majú určité vzťah k etike, ktorej pravidlá recipujú.“[4]

1.1 Psychologické a normatívne vnímanie zavinenia

Popri tomto vnímaní zavinenia sa tiež stretávame s *vnímaním psychologickým a normatívnym.* Psychologické vnímanie zavinenia zdôrazňuje psychický vzťah páchateľa k výsledku jeho konania. Druhé, teda normatívne vnímanie dáva do popredia hodnotiaci úsudok páchateľa a to, že tak ako páchateľ mal uplatniť svoje duševné schopnosti, tak ich uplatniť nemal.[5] Vzhľadom na toto nie je úplne presné, ak hovoríme o psychologickom a normatívnom vnímaní zavinenia. Podstatne

[2] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. 2. Vyd. Praha: ORAC, Lexis Nexis, 2003, s. 263 -264

[3] KRATOCHVÍL,V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C.H.BECK, 2012, s. 275 - 276

[4] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. 2. Vyd. Praha: ORAC, Lexis Nexis, 2003, s. 265

[5] K tomu pozri napr. ROXIN, C.: Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band I. Grundlagen der Aufbau der Verbrechenslehre, II. Aufl. Műnchen: 1994, s. 702 - 706

presnejšie je hovoriť o psychologickom a normatívnom prvku zavinenia. Vo vzťahu k predošlému je dôležité uviesť, že psychologické poňatie môže vychádzať tak z formálneho, ako aj z materiálneho chápania zavinenia, no normatívne môže vychádzať iba z materiálneho chápania. Toto rozlíšenie je však možné pochopiť aj tak, že psychologické poňatie sa obmedzuje na vyjadrenie psychologickej stránky, zatiaľ čo to normatívne poňatie ju viac menej predpokladá. Normatívne poňatie zavinenia by však nebolo mysliteľné bez psychologického podkladu, ak akýmkoľvek spôsobom zahŕňa úmysel i nedbanlivosť. Preto ani v tomto prípade nie je možné označiť zavinenie ako čisto hodnotiacu kategóriu.[6]

Za normatívne poňatie zavinenia sa považuje aj to, ktoré za jeho zložku považuje pričítateľnosť (tzv. Zumutbarkeit).[7] Táto ale nie je nevyhnutnou zložkou zavinenia. Ak by od páchateľa nebolo možné požadovať vzhľadom na jeho psychické rozpoloženie konanie podľa normy za nenormálnych okolností, za ktorých konal, bolo by zavinenie podľa normatívneho poňatia vylúčené. Ak by však podľa tohto názoru mala byť pričítateľnosť znakom zavinenia, potom by bol do teórie zavinenia vnesený prvok neistoty.

Najvýznamnejším znakom subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu (znakom obligatórnym) je zavinenie. Je to komponent, ktorý podmieňuje trestnú zodpovednosť, keďže naše trestné právo vychádza jednak zo zásady individuálnej trestnej zodpovednosti a tiež zodpovednosti subjektívnej, teda zodpovednosti za zavinenie. Platí teda všeobecná zásada, že čin, ktorý by nebol zavinený, nebude trestným činom. Tomu presne zodpovedá skutočnosť, že subjektívna stránka (a zavinenie ako jej znak) sú obligatórnym znakom skutkovej podstaty, čiže tam, kde niet tohto znaku, nemožno hovoriť o trestnom čine, keďže absentuje jeden z jeho obligatórnych znakov. Sústavne sa u nás uplatňuje aj zásada individuálnej trestnej zodpovednosti, teda zodpovednosti fyzickej osoby za svoje protiprávne, zavinené konanie (vo vzťahu k objektívnym znakom skutkovej podstaty). Pre trestnú zodpovednosť teda nepostačuje to, že vznikne určitý následok, ale medzi konaním páchateľa a týmto následkom musí byť kauzálny nexus a tieto znaky musia byť pokryté zavinením páchateľa. Zodpovednosť za následok nasvedčuje objektívnej správno-právnej zodpovednosti. Vo vzťahu k individuálnej trestnej zodpovednosti je potrebné uviesť, že kolektívna trestná zodpovednosť (ako jej opak) podľa môjho názoru nemá trestnoprávne opodstatnenie a jej uplatnenie je možné nanajvýš v správnom práve, vzhľadom na absenciu subjektívnej a objektívnej stránky.

Zavinenie je možné charakterizovať ako vnútorný psychický vzťah páchateľa k objektívnym znakom trestného činu (k podstatným znakom, náležitostiam skutku). Ako obligatórny znak skutkovej podstaty predstavuje vzťah vedomosti a vôle na strane páchateľa k protiprávnosti jeho konania ako celku a jednotlivým znakom skutkovej podstaty trestného činu.[8] Kratochvíl v tejto súvislosti napríklad uvádza, že zavinenie je vnútorným (psychickým) vzťahom páchateľa k poruche alebo k ohrozeniu objektu trestného činu alebo k hmotnému predmetu útoku, a taktiež aj k jeho konaniu, ktoré je uvedené v trestnom zákone a ktoré ho vyvolávajú.[9]

1.2 Zložky zavinenia

[6] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. 2. Vyd. Praha: ORAC, Lexis Nexis, 2003, s. 266

[7] OLSAŘ, E.: Trestní právo na přelomu. Příspěvek k nauce o vine. Časopis pro právní a státní vědu, Brno, 1936, s. 123n

[8] IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 135

[9] KRATOCHVÍL,V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C.H.BECK, 2012, s. 279

Za základné zložky zavinenia sa považuje jednak *zložka vedomostná* (intelektuálna, rozumová zložka alebo „vedenie“ páchateľa) a *zložka vôľová* (psychická).

Vedomostná zložka (rozumová, intelektuálna) predstavuje páchateľovo vnímanie objektívnej reality, objektívneho stavu vecí a tiež predstavy o nich. Ide o páchateľovu vedomosť vo vzťahu k objektívnej realite a jednotlivým jej zložkám. Dôležité je, aby si páchateľ uvedomoval jednotlivé trestnoprávne relevantné fakty v čase páchania trestného činu, alebo ak si ich aj v čase páchania neuvedomoval, tak si ich uvedomovať mal a mohol. Z pohľadu páchateľa ide o jeho hodnotenie vo vzťahu k objektívnym skutočnostiam. Vedomosť páchateľa sa prirodzene musí vzťahovať na všetky podstatné (formálne) znaky skutkovej podstaty trestného činu.

Vôľová zložka predstavuje vôľu páchateľa alebo jeho uzrozumenie, ktoré sa vníma ako vôľa v nižšej kvalite na trestno-právne relevantné skutočnosti. Ide o to, že ak by si páchateľ neželal určité skutočnosti alebo s ich vznikom alebo tým, že nastanú by nebol uzrozumený, tak nemožno hovoriť o jeho vôli. Prirodzene, vôľa páchateľa musí byť zameraná na trestnoprávne relevantné skutočnosti. Nemožno ju však stotožňovať s vnútornou zložkou konania v trestnoprávnom zmysle alebo s ovládacou alebo určovacou schopnosťou tak, ako sa spomína pri príčetnosti resp. pri nepríčetnosti subjektu. Táto zložka sa prejavuje ako „chcenie“ páchateľa alebo vyššie spomenuté uzrozumenie (zmierenie sa s možným následkom). Pod vôľovú zložku je možné subsumovať aj negatívnu vôľu, teda nechcenie páchateľa, neuzrozumenie s následkom alebo nezmierenie sa s ním. Tieto budú dôležité a charakteristické v prípade nedbanlivostného zavinenia. Konkrétne v prípade nedbanlivosti vedomej a nevedomej, pôjde o nechcenie alebo neuzrozumenie, nezmierenie sa a v prípade nedbanlivosti nevedomej pôjde o nemožnosť chcieť, byť uzrozumený alebo zmierený, hoci to vedieť v danom prípade mal a mohol vzhľadom na dané okolnosti, osobné pomery a pod.[10] Prirodzene, tieto prípady je potrebné odlišovať od takých, kedy páchateľ nevie a vedieť ani nemôže. V tomto prípade nejde o zavinenie resp. nejde ani o jednu z foriem zavinenia a teda z pohľadu možnosti vyvodzovania trestnej zodpovednosti absentuje jeden z obligatórne vyžadovaných znakov - zavinenie. Toto spôsobuje, že za prípady, kedy páchateľ nevedel a vedieť ani vzhľadom na všetky okolnosti nemohol, sa nevyvodzuje trestná zodpovednosť.

1.3 Okolnosti pokryté zavinením

V súvislosti s týmito stránkami resp. zložkami zavinenia, podľa ich prítomnosti, kombinácie alebo neprítomnosti sa rozlišuje aj zavinenie úmyselné - dolózne (priame, nepriame) a zavinenie z nedbanlivosti - kulpózne (vedomé, nevedomé). V každom prípade, už bolo vyššie uvedené, že zavinenie sa musí vzťahovať na všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu - na znaky objektívne. Pri riešení otázky, čo všetko má byť zavinutím zahrnuté, je potrebné zodpovedať nasledujúce otázky:[11]

a.) aké faktické skutočnosti a akého druhu majú resp. musia byť zahrnuté páchateľovým zavinením
b.) či a do akej miery musí byť v zavinení páchateľa zahrnutá mimotrestná protiprávnosť, trestná protiprávnosť teda samotná trestnosť a v rámci českého trestného práva aj spoločenská škodlivosť činu
c.) do akej miery sa môže predstava páchateľa odchýliť od reálnej podoby skutkového stavu veci alebo nakoľko sa s ňou môže zhodovať.

[10] Tamtiež, s. 280
[11] Tamtiež, s. 281 - 287

V prvom prípade ide o otázku, *aké skutočnosti musia byť zahrnuté páchateľovým zavinením.* Vzhľadom na legálne definovanie zavinenia a dostupné členenie omylov v trestnom práve je možné konštatovať, že zavinením musia byť pokryté všetky faktické skutočnosti, ktoré sú znakom skutkovej podstaty. Vo všeobecnej rovine ide o také skutočnosti, ktoré napĺňajú obligatórne znaky skutkovej podstaty. Zároveň, ale ide aj o skutočnosti, ktoré majú povahu normatívnych znakov skutkovej podstaty. Musí teda ísť o všetky relevantné a podstatné fakty, ktoré týmto znakom zodpovedajú (sú ich obsahom). Napríklad v prípade trestného činu krádeže, ktorý by sa týkal veci v hodnote 280eur. Páchateľ v tomto prípade nemusí vedieť, že na účely trestného práva ide o škodu malú, ale musí si byť vedomý, že kradnutá vec má takúto hodnotu. Zavinenie sa musí vzťahovať tak na konanie páchateľa, ako aj na následok tohto konania a na kauzálny nexus medzi nimi (objektívna stránka skutkovej podstaty). Rovnako tak sa musí vzťahovať aj na objekt skutkovej podstaty trestného činu. Sporné ostáva, či sa zavinenie má vzťahovať aj na znaky subjektu skutkovej podstaty. V predošlých prípadoch sa zavinenie vzťahuje na objektívne znaky skutkovej podstaty. V prípade subjektu sa však týka znaku subjektívneho. Psychický vzťah páchateľa sa v tomto prípade dotýka subjektu, ako nositeľa určitých vlastností a nositeľa subjektívnej stránky. Zavinenie musí zahŕňať nie len faktické, ale aj reálne obligatórne a fakultatívne znaky skutkovej podstaty, ktoré nám vo svojej podstate charakterizujú subjekt. Toto pravidlo sa rovnako uplatňuje pri skutkových podstatách základných, kvalifikovaných i privilegovaných (z hľadiska ich závažnosti) a tiež sa vzťahuje aj na okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby.

V súvislosti so zavinením Ivor uvádza, že tento znak subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu sa musí vzťahovať na:[12]

a.) objekt skutkovej podstaty trestného činu,
b.) objektívnu stránku skutkovej podstaty trestného činu,
c.) všeobecne priťažujúce okolnosti,
d.) obzvlášť priťažujúce okolnosti a
e.) aj na protiprávnosť činu.

Prirodzene, zavinenie páchateľa sa tak musí v našom trestnom práve vzťahovať na objektívne znaky skutkovej podstaty trestného činu a taktiež aj na jeho protiprávnosť (to možno konštatovať v súvislosti s otázkou touto). Vo vzťahu k priťažujúcim okolnostiam treba uviesť, že aj tieto znaky musia byť zahrnuté zavinením páchateľa. V niektorých prípadoch nepôjde priamo o úmyselné zavinenie, keďže páchateľ nemusí o kvalifikovanom znaku mať vedomosť. Tu treba brať do úvahy konštrukcie skutkových podstát z hľadiska zavinenia, keďže v kvalifikovaných skutkových podstatách sa vyžaduje až na určité výnimky nedbanlivostné zavinenie. Páchateľ nemusí mať nutne vedomosť o tomto znaku (pri vedomej nedbanlivosti by ju mal). Na účely vyvodzovania trestnej zodpovednosti je postačujúce, že páchateľ síce o existencii konkrétneho kvalifikovaného znaku nevedel, no vzhľadom na svoje osobné pomery, vzhľadom na okolnosti prípadu a pod. o jej existencii vedieť mal a vedieť mohol (nevedomá nedbanlivosť).[13]

Druhou kľúčovou otázkou je, či a do akej miery musí byť v zavinení zahrnutá mimotrestná protiprávnosť činu, trestnosť sama o sebe a v prípade českého práva sa spomína aj spoločenská škodlivosť činu. Vzhľadom na riešenie negatívneho právneho omylu (vyslovene zakotveného v Tr. zák. ČR) a tiež s ohľadom na niektoré

[12] IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 136
[13] BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 113 a nasl.

trestnoprávne zásady sa zásadne vyžaduje zavinenie vo vzťahu k protiprávnosti činu. Protiprávnosť je chápaná všeobecne, teda ide o porušovanie noriem stanovených platným a účinným právom ako takým, čiže celým právnym poriadkom. Prirodzene, v prípade protiprávnosti tu musí ísť o porušenie alebo ohrozenie takých noriem a o takej intenzite, že určité záujmy sú pred takýmto konaním trestnoprávne chránené v podobe objektu skutkovej podstaty trestného činu. Zavinenie sa musí vzťahovať na protiprávnosť určitého konania. Protiprávnosť sa posudzuje z pohľadu právneho poriadku ako takého, ako celku. Tomu zodpovedá aj definícia trestného činu, že ide o čin protiprávny (rozpor s právnym poriadkom, určitou jeho normou), ktorý má znaky skutkovej podstaty, ak tento zákon nestanovuje inak. Trestným činom tak nemôže byť konanie (*argumentum a cotrario*), ktoré by bolo právne dovolené, keďže by sa nepovažovalo za protiprávne. Vo vzťahu k znakom obsiahnutým v trestnoprávnych predpisoch sa uplatňuje zásada, že neznalosť práva neospravedlňuje. Vo vzťahu k predpisom mimotrestným (a ich normám), na ktoré sa trestné predpisy priamo neodvolávajú (normatívne znaky skutkovej podstaty), je dôležité skúmať, do akej miery sú pre spáchanie trestného činu relevantné.

Zavinenie sa teda musí vzťahovať na protiprávnosť určitého konania, no nie na jeho trestnosť. Postačuje teda, ak si je páchateľ vedomý, že jeho konanie je protiprávne, čiže to, že je v rozpore s platným a účinným právom. To, že toto konanie môže zakladať jeho trestnoprávnu zodpovednosť, teda že môže byť trestným činom a akým konkrétne, to si už páchateľ uvedomovať nemusí. Na trestnosť činu sa už zavinenie páchateľa nevzťahuje.

V prípade, že skutková podstata priamo uvádza, že konanie páchateľa musí byť nedovolené, absencia tohto dovolenia musí byť páchateľovi známa na to, aby mohol konať vo vzťahu k nej zavinene. Rovnaký charakter má aj znak skutkovej podstaty „bez dovolenia“, „bez oprávnenia“. Takéto pravidlo platí aj v prípade, ak sa normy Tr. zák. odvolávajú na iné právne predpisy (daňové, o životnom prostredí, o rodine). Aj na konkrétne požadované skutočnosti sa musí vzťahovať zavinenie páchateľa.

Tam, kde skutková podstata obsahuje určitý normatívny pojem, určitý vzťah či inštitút, ktoré sú prevzaté z mimotrestnej normy bez toho, aby sa jej priamo ustanovenia Tr. zák. dovolávali, zavinenie páchateľa sa na ne musí vzťahovať aspoň v rovine laickej predstavy o nich. Laická vedomosť sa vykladá ako vedomosť o faktickej stránke tohto znaku. To sa vzťahuje napr. na pojmy ako je „cudzia vec“ alebo „daň“, „poistné“ a pod.[14]

Z pohľadu českej trestnej úpravy (a aj čiastočne z pohľadu tej našej) je zaujímavé aj zodpovedanie otázky, do akej miery má zavinenie pokrývať aj materiálny znak trestného činu, teda jeho spoločenskú škodlivosť resp. nebezpečnosť. Keďže Tr. zák. ČR vychádza z formálneho chápania trestného činu, zodpovedanie tejto otázky by bolo jednoduché. Zavinenie by sa tak na spoločenskú škodlivosť vzťahovať nemuselo. Vo svojej podstate je české a aj to naše trestné právo položené na formálno-materiálnej koncepcii trestného činu, v dôsledku čoho sa táto otázka stáva dôležitou. Na riešenie tejto otázky je viacero názorov. Na jednej strane je pravdou, že od páchateľa nemožno požadovať také vnímanie spoločenskej škodlivosti jeho konania, ako ju vníma štát svojimi orgánmi.[15] Vznikli by taktiež aj problémy spojené so spoločenskou nebezpečnosťou konania pri cudzincoch. Rovnako tak je problematické exaktne vymedziť, čo je spoločensky nebezpečným či škodlivým

[14] KRATOCHVÍL,V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vyd. Praha: C. H. BECK, 2012, s. 283

[15] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. 2. Vyd. Praha: ORAC, Lexis Nexis, 2003, s. 276

konaním a čo už nie (resp. čo ešte takúto povahu nemá a čo už ju má). Vzhľadom na tieto problémy je preto postačujúce, aby sa zavinenie vzťahovalo (nie na samotný materiálny znak) na skutočnosti, o ktoré sa úsudok o tejto stránke trestného činu opiera. Vzhľadom na to, že dosah tohto chápania je podstatne širší ako v predošlom prípade, je pre páchateľa nepriaznivejší.[16]

Na strane páchateľa tak musí existovať aj vedomosť o protiprávnosti jeho konania v zmysle jeho schopnosti zhodnotiť jeho spoločenskú nebezpečnosť resp. škodlivosť, ktorá v danom prípade presahuje minimálne hranice a zakladá zodpovednosť za trestný čin.[17] Popri protiprávnosti si teda páchateľ musí uvedomovať (hodnotiť a posudzovať) aj spoločenský zmysel a dopad jeho konania.[18] V rámci príčetnosti ako jedného z pilierov trestnej zodpovednosti sa uvádza aj schopnosť rozpoznať protiprávnosť svojho konania na strane páchateľa. V rámci nej by mal páchateľ nie len že poznať protiprávnosť konania, ale vedieť ho aj zhodnotiť z hľadiska nebezpečnosti, škodlivosti z pohľadu spoločnosti. Prirodzene, od páchateľa nemožno požadovať rovnaké zhodnotenie ako je tomu v prípade orgánov činných v trestnom konaní alebo v prípade súdov, či zákonodarcu (tieto subjekty budú nebezpečnosť alebo škodlivosť konania pre spoločnosť hodnotiť vždy objektívnejšie).

Poslednou otázkou je, *do akej miery sa môže predstava páchateľa odchýliť od skutočnej (reálnej) podoby skutkového stavu vecí, resp. do akej miery s ňou musí byť v súlade.* Vedomostná a vôľová zložka sa v niektorých prípadoch nie celkom kryje s objektívnou realitou, s objektívnym stavom vecí. Možnosti odchýliť sa od tohto reálneho stavu veci sú limitované znakmi skutkovej podstaty trestného činu, ktorá je konaním páchateľa napĺňaná. V rámci týchto znakov (v rámci hraníc, ktoré vymedzujú) môžu byť niektoré znaky v predstave páchateľa nahradené inými. Je tomu tak za podmienky, že fakty, ktoré sú v predstave páchateľa a tie, ktoré reálne existujú v dôsledku jeho konania musia mať rovnaký trestnoprávny význam. Za splnenia tejto podmienky sa uvedená odchýlka nijako neprejaví pri naplnení znakov skutkovej podstaty. V opačnom prípade by za určitých okolností bolo možné hovoriť o skutkovom omyle páchateľa.

Pri posudzovaní zavinenia (jednotlivých jeho znakov) je prirodzene pomerne komplikované dokazovanie týchto skutočností. Vzhľadom na to, že z pohľadu trestného procesu musí byť skutkový stav vecí zistený tak, aby o ňom neboli žiadne dôvodne pochybnosti, náročnosť dokazovania je ešte väčšia. V prípade zavinenia a jeho zložiek sú pomerne zriedkavé dôkazy priame. Takýmto je vlastne iba priznanie páchateľa, na ktoré však treba nazerať s dostatočnou opatrnosťou a hodnotiť ho v kontexte ostatných dôkazov. Z toho dôvodu sa podstatne viac využívajú dôkazy nepriame. Rovnako tak je dôležité striktné uplatňovanie procesných zásad.[19]

Záver

Vo svojom príspevku som svoju pozornosť venoval obligatórnemu znaku subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu a to zavineniu. Explikoval som

[16] SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: Systém českého trestního práva. II. Základy trestní odpovědnosti. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Novatrix, 2009, s. 284 a nasl.

[17] K tomu pozri MATYS, K. a kol.: Trestní zákon. Komentář. I. část zvláštní. Praha: Panorama, 980, s. 81

[18] K tomu pozri ŠÁMAL, P., PÚRY, F, RIZMAN, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C.H.BECK, 2004m s, 113

[19] K tomu pozri MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., ŠÁMAL, P. a kol.: Kurs tresntího práva. Trestní právo procesní. Praha: C.H.BECK, 2007, s. 153 a 153 a s. 394 a nasl.

psychologický a normatívny prístup k zavinenie. Poukázal som na jednotlivé zložky zavinenia, ktoré zohrávaju doležitú úlohu pri kvalifikovaní druhu zavinenia vzhľadom na kvalitu a kvantitu najmä intelektuálnej zložky. Vôlovú zložku predstavuje aj tzv. Negatívna vôla, teda nechcenie páchateľa. Mám za to, že pri nedbanlivostných trestných činoch vôľová zložka neabsentuje, ale mení sa len jej kvalita a to z formy pozitívnej na formu negatívnu, čo predstavuje jednu z jej modifikácií. Posledná podkapitola je venovaná problematike skutočností, ktoré musia byť v zavinení zahrnuté. Ide najmä o faktické skutočnosti, zahrnutie tzv. mimotrestnej protiprávnosti a odchýlenia sa reálnej podoby skutkového stavu veci.

JUDr. Juraj Tittl
interný doktorand PEVŠ

Zoznam použitej literatúry

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. Praha: C.H.BECK, 2010.
- FENYK. J.: Základy trestní odpovědnosti podle nového trestního zákonníku České republiky. In Trestní právo č. 3/2009.
- FUCHS,H.: Osterreichisches Strafrecht. All. Teil I. 7.Aufl. Wien, N.Y.: Springer Verlag, 2008,369 s. ISBN: 978-3-211-74422-2 .
- IVOR, J. et al., Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Druhé vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 532 s. ISBN: 978-80-8078-308-2.
- IVOR. J. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, ISBN 978-80-8078-308-2.
- JELÍNEK, J a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 2. vydání. Praha: Leges, 2010. s. 904. 978-80-87212-49-3.
- KALLAB, J.: Trestní právo hmotné. Část obecná a zvláštní. Praha: MELANTRICH, 1935, 337 s.
- KRATOCHVÍL, V. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 2. vydání. Praha: C.H. BECK, 2012. 921 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KRATOCHVÍL, V. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vyd. Praha:C. H. BECK, 2009. 797 s. ISBN 978-80-7400-042-3.
- KUHL, K.: Strafrecht. Allgemeiner Teil, 3. vyd. Die Straftat und ihre Aufbau. 34 vyd. Heidelberg: C.F. Műller, 2004.
- MATYS, K. a kol.: Trestní zákon. Komentář. I. část zvláštní. Praha: Panorama, 1980.
- MIŘIČKA, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Praha: Všehrd, 1934.
- MIŘIČKA, A.: O formách trestné viny a jejich úpravě zákonné. Praha: Česká akademie císaře F. Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902.
- NOVOTNÝ, O. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecní část. Praha:CODEX, 1997. 328 s. ISBN 8085963248.
- NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2010.
- SOLNAŘ, V.: Trestní právo hmotné. Část obecná. 1. vydání, Praha: Knihovna zborníku věd právních a státních, 1947.

- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M.: Systém českého trestního práva. Praha: NOVATRIX, 2009. 942 s. ISBN 978-80-254-4033-9.
- SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D.: Základy trestní odpovědnosti. 2. Vyd. Praha: ORAC, Lexis Nexis, 2003.
- STOČESOVÁ, S.: Omyl v českém a zahraničním trestním právu. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2013.
- ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní zákonník. Komentář. 1. vyd. Praha: ORAC, 2003.
- ŠÁMAL, P., PÚRY, F, RIZMAN, S.: Trestní zákon. Komentář. I. díl. 6. vyd. Praha: C.H.BECK, 2004.
- TRÖNDLE, H., FISCHER, T.: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. Műnchen, C.H. BECK. s. 1789 ISBN 3406493874
- WESSELS, J., BEUKLE, W.: Strafrecht. Allgemeiner Teil. Die Straftat und ihrer Aufbau. 34. vydanie. Heidelberg: C.F. Műller, 2004.
- WESSELS, J.: Strafrecht, Allgemeiner Teil. Die Streftat und ihr Aufbau. 26. bearb. Auflage. Heidelberg: C.F.Műller Verlag, 1996. 1029 s. ISBN: 978-3428083480.

Výpoveď získaná výsluchom anonymného svedka v súvislosti so zásadou kontradiktórnosti konania a zabezpečením práva na spravodlivý proces

Eva Viktória Malíková, Dominik Škohel

Abstrakt

Príspevok je zameraný na stručný náčrt problematiky využívania výpovedí získaných výsluchom osôb, ktorých totožnosť je utajená, v trestnom konaní, predovšetkým na spôsob, akým je v daných prípadoch zabezpečené právo obvineného (obžalovaného) na obhajobu a kontradiktórnosť konania v súvislosti s tzv. „rovnosťou zbraní“ strán v konaní. Autori sa taktiež zaoberajú charakterom vyvažujúcich postupov, vyplývajúcich z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorých cieľom je súlad postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov s garanciou práva na spravodlivé súdne konanie, tak ako vyplýva z čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Kľúčové slová

kontradiktórnosť, spravodlivé súdne konanie, výsluch svedka, agent, anonymné svedectvo, právo na obhajobu, rovnosť zbraní

Abstract

The article is focused on a brief outline on the issue of using anonymous testimonies acquired from witnesses, whose identity remains confidential during the criminal procedure, mainly on the means of ensuring the right to a defense and compliance with the adversarial principle of criminal procedure in regard to „equality of arms“. It is also aimed at the nature of counterbalancing methods constructed by the European Court of Human Rights through its decision-making, which are used in criminal procedure in order to comply with the right to a fair trial, as it is guaranteed by the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Keywords

adversarial principle, right to a fair trial, questioning of a witness, undercover agent, anonymous testimony, right to a defense, equality of arms

Úvod

Požiadavka zabezpečenia práva na spravodlivé súdne konanie, špecificky rešpektovanie princípu jeho kontradiktórnosti, ktorý sa v zákonom stanovenej miere vzťahuje aj na slovenské trestné konanie, okrem iného predpokladá v súvislosti so

zabezpečením práva na obhajobu možnosť obvineného vypočúvať či dať vypočúvať svedkov svedčiacich proti nemu. Dôležitou súčasťou naplnenia uvedeného práva je nepochybne vedomosť o totožnosti tohto svedka a možnosť reálne sa zapojiť do jeho výsluchu, čo je problematické najmä v prípade tzv. anonymných svedectiev, nakoľko dochádza ku kolízii uvedených práv obvineného predovšetkým s požiadavkou ochrany svedka či utajenia totožnosti agenta. V nasledujúcom texte sa teda budeme postupne v jednotlivých bodoch zaoberať najmä podstatou anonymných svedectiev, charakterom záruk trestného konania v podobe jeho vybraných zásad a garancií a spôsobom riešenia naznačenej kolízie prostredníctvom pravidiel, ktoré pre prax vyplynuli z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.

Anonymné svedectvá

V prvom rade je nutné uviesť, že v prípade samotného pojmu „anonymné svedectvo“, prípadne „anonymný svedok“ v žiadnom prípade nejde o právny termín, ktorý by podliehal ucelenej legálnej definícii alebo by vôbec nachádzal svoje miesto v systéme platného práva Slovenskej republiky. Ide však o pojem bežne používaný v rámci rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva a možno podeň subsumovať prakticky akúkoľvek svedeckú výpoveď získanú od osoby, ktorej totožnosť je v trestnom konaní utajená. V podmienkach relevantných pre Slovenskú republiku teda v konkrétnom prípade pod pojmom anonymný svedok pôjde spravidla o agenta ustanoveného na základe príkazu na jeho použitie na zisťovanie a objasňovanie zákonom vymedzených trestných činov či odhaľovanie ich páchateľov, ktorý vypovedá v procesnom postavení svedka, alebo o utajeného svedka (čiže svedka, ktorého totožnosť je z dôvodu jeho ochrany utajená). Do kategórie utajených svedkov môže v praxi, v závislosti od konkrétneho prípadu, samozrejme spadať aj tzv. spolupracujúca osoba, resp. spolupracujúci obvinený, v prípade, že to bude odôvodňovať nutnosť ochrany takéhoto svedka, čo možno predpokladať najmä vzhľadom na okruh trestných činov, v prípade vyšetrovania a dokazovania ktorých k využívaniu uvedeného inštitútu dochádza.[1]

Dôvod utajenia totožnosti uvedených osôb je vzhľadom na naznačené zrejmý. Ich utajenie je primárne podmienené nutnosťou zabezpečiť ochranu týchto osôb pred zásahom do ich fyzickejči psychickej integrity – ilustračne možno predpokladať, že pôjde napríklad o svedkov prejavov násilnej kriminality, korupcie, alebo niektorého z mnohých prejavov organizovaných foriem trestnej činnosti, pričom je zrejmé, že je reálne možné očakávať určitý tlak, vyvíjaný na osobu svedka či už zo strany samotných obvinených, osôb s nimi v kontakte, ale takisto zo strany spoločnosťou tvarovaných predsudkov či celkom odôvodneného pocitu strachu z podania svedectva o vnímaných udalostiach a skutočnostiach. Sme toho názoru, že nie je trúfalé povedať, že neexistuje právny poriadok, ktorý by sa celkom zaobišiel bez možnosti využitia inštitútu utajenia svedka, nakoľko je úplne pochopiteľné a logické, že v každých podmienkach budú existovať konkrétne skutočnosti, ktorým nebude možné čeliť iným spôsobom, ako o. i. aj pripustením využitia svedectva osoby, ktorej utajenie bude odôvodnenou a jedinou rozumnou požiadavkou. Podľa slovenského trestného poriadku sa svedkovi môže povoliť neuvádzať údaje o svojej osobe v prípade, „že oznámením totožnosti, bydliska, prípadne miesta pobytu svedka je ohrozený jeho život, zdravie, telesná integrita alebo ak také nebezpečenstvo hrozí jemu blízkej osobe“ (§ 136 ods. 2 Trestného poriadku). Pokiaľ ide o odhaľovanie, zisťovanie a usvedčovanie páchateľov zločinov, korupcie, trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa alebo trestného činu legalizácie príjmu z trestnej

[1]Pozri napríklad ustanovenie § 218 ods. 1 Trestného poriadku

činnosti, možno dokonca podľa § 136 ods. 5 Trestného poriadku aj v prípade svedka výnimočne použiť legendu (súhrn krycích údajov týkajúcich sa predovšetkým totožnosti, rodinného stavu, vzdelania, zamestnania, a podobne) – teda v rovnakom rozsahu, v akom bude použitá, pokiaľ pôjde o agenta vystupujúceho v procesnom postavení svedka, čiže o druhú kategóriu primárne spadajúcu pod pojem anonymných svedkov.

Hoci ustanovenie čl. 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len Dohovor), týkajúce sa práva na spravodlivé súdne konanie, výslovne nezmieňuje nutnosť či nevyhnutnosť brať do úvahy oprávnené záujmy svedkov vrátane ich ochrany, vzhľadom na charakter Dohovoru je samozrejmé, že pokrytie tejto požiadavky je možné saturovať v rámci jeho znenia. V jeho článkoch nachádza svoje miesto takisto právo na život, slobodu a ochranu osobnosti každého jednotlivca, na základe čoho sú všetky zmluvné štáty, Slovenskú republiku nevynímajúc, aj v kontexte znenia ďalších relevantných ustanovení Dohovoru povinné vykonávať trestné konanie tak, aby nedošlo k ohrozeniu práv a záujmov svedkov a obetí trestných činov.[2]

Navyše, bez ohľadu na vyššie uvedené, pravdepodobne nie je možné predstaviť si význam pojmu „spravodlivé súdne konanie“ bez jeho súčasného pochopenia zahŕňajúceho extenziu vzťahujúcu sa aj na osobu svedka či poškodeného. Spravodlivý proces, pozdvihujúci práva obvineného v tomu nezodpovedajúcej miere nad práva osoby svedčiacej v trestnej veci by bol pravdepodobne v danej situácii rovnako nezmyselným pojmom ako spravodlivosť procesu, ktorý povyšuje práva svedka nad práva obvineného a jeho právo účinne sa brániť voči vzneseným obvineniam. Jednoducho povedané, rozprávať o spravodlivom konaní v načrtnutej situácii by bolo prinajmenšom nezmyselné.

Právo na obhajobu, zásada kontradiktórnosti konania a rovnosti strán v kontexte práva na spravodlivé súdne konanie

Jedným z nosných pilierov koncepcie práva na spravodlivé súdne konanie, tak ako je premietnuté do článku 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru[3], je právo obvineného na obhajobu, ktoré nie je v trestnom procese typickom pre demokratické zriadenie možné realizovať bez súčasného uplatnenia ďalších kľúčových zásad trestného konania, a to najmä zásady kontradiktórnosti a zásady rovnosti účastníkov v konaní, v tejto súvislosti v podobe konceptu tzv. „rovnosti zbraní“ (*equality of arms*) a s nimi súvisiacim právom vyjadrenia sa k veci a osobnej prítomnosti.[4]

V zmysle konštantnej rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva je spomínaná „rovnosť zbraní“ chápaná ako jeden z aspektov práva na spravodlivé súdne konanie v tom zmysle, že každej procesnej strane musia byť garantované príslušné náležité prostriedky, ktorých účelom je zabezpečiť strane možnosť konať tak, aby nebola nepomerne znevýhodnená voči druhej strane.[5]

Pokiaľ ide o zásadu kontradiktórnosti, na tomto mieste si dovolíme použiť jej definíciu použitú v projekte Corpus Iuris, podľa ktorej kontradiktórnym procesom je proces, v ktorom sa rešpektuje zásada rovnosti zbraní a ktorý zaisťuje, aby mali strany

[2]Harkabusová, D.: Právo na obhajobu pri použití dôkazov výsluchom utajených svedkov. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 19, 2013, č. 5, s. 49

[3]„Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvania svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu.“

[4]Hasíková, J.: Obhajca v kontradiktórnom procese. In: Justičná revue, roč. 62, 2010, č. 8 - 9, s. 955

[5]Harkabusová, D.: Všeobecne ku "kontradiktórnemu" výsluchu svedka v prípravnom konaní. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 18, 2012, č. 5, s. 27

prístup k akýmkoľvek dôkazom a argumentom, ktoré boli predložené súdu a ktoré by mohli mať vplyv na prejednanie veci a na súdne rozhodnutie. Bolo by teda nekorektné zamieňať zásadu kontradiktórnosti, zakotvenú aj v slovenskom trestnom poriadku s kontradiktórnym (sporovým) konaním ako trestným konaním anglosaského typu, nakoľko samotná zásada kontradiktórnosti je v našich podmienkach chápaná v samostatnom, od pôvodného právneho systému pomerne odlišnom význame. Je súčasťou systému viacerých zásad, ovládajúcich slovenské trestné konanie, a to v previazanosti najmä so zásadou verejnosti, ústnosti, bezprostrednosti, rovnosti strán a má priamy vzťah k zásade práva obvineného na obhajobu.[6] V podmienkach Slovenskej republiky teda zásada kontradiktórnosti znamená predovšetkým diskusiu strán o predložených dôkazoch a argumentoch protistrany v súdnom konaní. Nie je teda zásadou bez výnimky ovládajúcou celý proces, ani zásadou samostatnou, odtrhnutou od zvyšku princípov, podmieňujúcich fungovanie trestnej justície – naopak, spadá do komplexu čiastkových záruk, ktoré podmieňujú garantované právo na spravodlivé súdne konanie v zmysle Dohovoru.

Kolízia práv obvineného s požiadavkou utajenia svedka a systém vyvažujúcich postupov vyplývajúcich z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Ako je možné vidieť na základe už načrtnutého, v prípade použitia výpovede anonymného svedka ako dôkazu v trestnom konaní vzniká konflikt dvoch vzájomne sa prekrývajúcich práv obvineného na jednej strane a svedka na strane druhej. Je očividné, že ich súčasné plné uplatnenie v rámci trestného konania v tej istej veci nie je možné a kompromisné riešenie bude v určitom ohľade znamenať uplatnenie jedného práva na úkor druhého.[7]

Na tomto mieste možno poukázať na nález Ústavného súdu Českej republiky (sp. zn. PL. ÚS 4/94), podľa ktorého je samotné utajenie svedka významným zásahom do o. i. ústavne garantovaného práva na spravodlivý proces[8], keďže „obžalovaný musí mať možnosť verifikovať dôkazy, ktoré voči nemu smerujú. Táto verifikácia zahŕňa preverenie pravdivosti skutkových tvrdení rovnako ako možnosť preverenia vierohodnosti svedka. Inštitút anonymných svedkov teda obmedzuje možnosť obžalovaného verifikovať pravdivosť voči nemu smerujúcej svedeckej výpovede, pretože vylučuje možnosť vyjadriť sa k osobe svedka a jeho vierohodnosti. Obmedzuje teda jeho právo na obhajobu, je v rozpore s princípom kontradiktórnosti procesu a s princípom rovnosti účastníkov“[9]. Ústavný súd na vrub práva svedka na jeho ochranu následne v spomínanom náleze uvádza, že rozhodujúcim kritériom v prípade uvedenej kolízie práv svedka a práv obvineného je posúdenie, či v konkrétnom prípade nie je možné inak spoľahlivo zabezpečiť ochranu svedka, ktorá by nepočítala s jeho utajením spôsobom, ktorý sa dostáva do zrejmého rozporu s právami obhajoby a ipso facto teda s právom na spravodlivý proces. Ide o priame

[6]Bližšie pozriŠamko, P.: Kontradiktórnosť hlavného pojednávania (niektoré teoretické a praktické problémy). [online]. : Právne listy 2013 [cit. 03. 12. 2013]. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy

[7]Bližšie pozriSotolář, A. – Púry, F.: K možnostem a limitům využití utajených svědků. In: Trestněprávní revue, roč. 2, 2003, č. 2, s. 37 - 47

[8]Obdobne pozri čl. 48 ods. 2 z. č. 460/1992 Ústava Slovenskej republiky: „Každý má právo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prieťahov a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Verejnosť možno vylúčiť len v prípadoch ustanovených zákonom.“

[9]Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 12. 10. 1994, sp. zn. PL. ÚS 4/94

odvolanie sa na konštantnú judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len Súd), ktorá pri riešení takejto kolízie vyžaduje dodržanie zásady subsidiarity, ako jedno zo základných kritérií posudzovania stretu uvedených práv. V podstate možno na tomto mieste rovnako spomenúť ťažiskovú argumentáciu z rozsudku Súdu vo veci Van Mechelen a i. c. Holandsko, v ktorom súd o. i. konštatuje, že samotné uchovanie totožnosti svedkov pred obhajobou stavia túto do pozície, ktorá sa ideálne v trestnom konaní nevyskytuje, nakoľko obhajoba, nepoznajúc totožnosť osoby, nemá ako preveriť jej vierohodnosť, zhodnotiť jej postoj, prípadne vziať do úvahy fakt, že konkrétna osoba môže mať v danom prípade záujem vypovedať lživo, alebo môže byť potenciálna usvedčujúca výpoveď založená na omyle. Ani jednu z týchto skutočností prakticky nie je možné dokázať, ak obhajoba nemá k dispozícii informácie, umožňujúce preveriť, či priamo spochybniť vierohodnosť svedka. Na základe uvedeného a v priamej nadväznosti na čl. 6 Dohovoru, následne Súd v predmetnom rozhodnutí stanovil požiadavku dostatočnej kompenzácie prekážok, s ktorými v naznačených prípadoch prichádza obhajoba do kontaktu a to prostredníctvom určenia istých dodatočných záruk, a vyššie spomenutého princípu subsidiarity.

Uvedené požiadavky, nachádzajúce svoje miesto vsystémevyvažujúcich postupov (*counterbalancing methods*) vyplynuli z rozhodovacej činnosti Súdu prostredníctvom jeho jednotlivých judikátov a ich odôvodnení. Ich účelom je, ako vyplýva z už uvedeného, kompenzácia obmedzení, ktorým obhajoba čelí zoči voči anonymným svedectvám, pričom ide predovšetkým o tieto problematické aspekty:

- nemožnosť reálneho prevereniavierohodnosti konkrétnej výpovede anonymného svedka či všeobecne jeho osoby, ktorá môže byť ovládaná obhajobe neznámou a v tomto prípade fakticky nepoznateľnou motiváciou

- nemožnosť klasickým spôsobom a priamo „napadnúť“ výpoveď anonymného svedka, klásť mu otázky ktorými by bolo možné preveriť jeho spoľahlivosť či vzniesť pochybnosti o jeho dôveryhodnosti, vzhľadom na jeho utajenie.[10]

Logicky zároveň poskytujú jednotlivým národným súdom určitý kľúč pri rozhodovaní v podobných situáciách tak, aby bolo právo obvineného na spravodlivé súdne konanie garantované v zmysle záväzku vyplývajúceho z Dohovoru za súčasného rešpektovania oprávnených záujmov svedka či požiadavky utajenia totožnosti agenta ustanoveného na vykonávanie vymedzených úloh podľa vnútorných trestnoprocesných predpisov.

V zmysle uvedeného možno z predmetnej judikatúry Súdu vyvodiťtri základné pravidlá (postupy) vyplývajúce z nasledujúcich požiadaviek:

1. „Vzhľadom na významné miesto, ktoré má právo na riadny výkon spravodlivosti v demokratickej spoločnosti, opatrenia obmedzujúce právo na obhajobu musia byť absolútne nevyhnutné. Ak môže postačiť menej reštriktívne opatrenie, potom treba aplikovať toto opatrenie.“[11] Uvedená požiadavka je vyjadrením princípu subsidiarity, ako bol spomenutý vyššie. Každý zásah do práv obhajoby musí byť v plnom rozsahu podložený nevyhnutnosťou utajenia totožnosti svedka v danej miere.

[10]Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 20. 11. 1989 vo veci Kostovski proti Holandsku

[11]Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 23. 4. 1997 vo veci Van Mechelen a ostatní proti Holandsku

2. „Dôkazy je potrebné vykonávať v prítomnosti obvineného na verejnom pojednávaní za účelom ich kontradiktórneho prerokovania.“[12] Akákoľvek výnimka musí rešpektovať podmienku zachovania dostatočných práv obhajoby, podľa konkrétneho prípadu pôjde napríklad o poskytnutie dostatočnej a primeranej možnosti dozvedieť sa o obsahu svedectva proti svojej osobe, možnosť popierať takéto svedectvo alebo v zásade o právo svedka vypočuť či už v čase výpovede alebo neskôr.

3. Odsúdenie nemôže byť výlučne alebo v prevažnej a rozhodujúcej miere založené na anonymných svedectvách ani v prípade existencie dostatočných vyvažujúcich postupov.[13] Výpoveď anonymného svedka nesmie byť jediným usvedčujúcim dôkazom v danom prípade, čiže akákoľvek výpoveď pochádzajúca z výsluchu svedka vykonaného za podmienok, pri ktorých neboli či nemohli byť práva obhajoby plne zaručené v súlade s čl. 6 Dohovoru sa musí hodnotiť s najvyššou opatrnosťou a v súvislosti so všetkými ostatnými okolnosťami, týkajúcimi sa konkrétneho stavu veci. Pokiaľ je odsúdenie podložené aj inými, od výpovede anonymného svedka nezávislými dôkazmi, pôjde v zásade o situáciu v súlade so záväzkami vyplývajúcimi z Dohovoru a právo na spravodlivé súdne konanie nebude porušené.

Slovenská republika je podľa názoru Ústavného súdu v istom zmysle viazaná medzinárodným štandardom uplatnenia Dohovoru[14], na základe čoho plne rešpektuje jeho interpretáciu vyslovenú Súdom (bez ohľadu na faktickú záväznosť jeho rozhodnutí *inter partes*).Z toho dôvodu je zrejmé, že uvedené pravidlá nachádzajú svoje miesto aj v slovenskej súdnej praxi, napríklad v odôvodneniach jednotlivých rozhodnutí našich vnútroštátnych súdov priamo s odkazom na konkrétne rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva. Pre ilustráciu by sme záverom z tohto dôvodu radi citovali relevantnú ťažiskovú argumentáciu, ktorú k aspektu práva na obhajobu v súvislosti s výsluchom utajeného svedka uviedol Najvyšší súd (R 54/2013): „Utajovaný svedok neumožňuje obvinenému verifikovať pravdivosť voči nemu smerujúcich výpovedí, pretože vylučuje možnosť vyjadriť sa k osobe svedka a k jeho vierohodnosti, obmedzuje teda jeho právo na obhajobu. Je v rozpore s princípmi kontradiktórnosti a rovnosti konania, pretože rovnaké obmedzenie nezavádza pre obžalobu. Pri tak závažnom zásahu do práva obvineného na obhajobu a aj do práva na spravodlivý proces, je nevyhnutnou podmienkou využitie všetkých možností minimalizácie zásahu do základných práv obvinených garantovaných Ústavou a Dohovorom. V demokratickej spoločnosti právo na správny výkon spravodlivosti obsahuje fakt, že akékoľvek opatrenia obmedzujúce práva obhajoby by mali byť striktne nutné. ... Ak môže stačiť menej obmedzujúce opatrenie, použije sa toto. Usvedčenie obvineného by sa nemalo zakladať výhradne alebo v rozhodujúcej miere na anonymných výpovediach.“[15]

Na záver

V prípade svedkov, ktorých totožnosť má byť z dôvodu ich ochrany predmetom utajenia, je dôležité v podmienkach Slovenskej republiky dbať na princíp subsidiarity takéhoto postupu, teda skúmať, či je požiadavka ich utajenia skutočne objektívne odôvodnená – istým mínusom v tomto prípade môže byť pomerne vágna

[12]Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15. 6. 1992 vo veci Lűdi proti Švajčiarsku
[13]Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 20. 2. 1996 vo veci Doorson proti Holandsku
[14]Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky II. ÚS 28/96
[15]Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky č. 54/2013, sp. zn. 1 TdoV 16/2011

právna úprava v tom zmysle, že nedáva orgánom aplikácie práva k dispozícii systém jasnejších pravidiel či postupu, na základe ktorého by sa dalo dospieť k záveru, kedy je a kedy nie je potreba ochrany svedka závažná natoľko, aby odôvodňovala okrem samotného utajenia totožnosti takisto napríklad vykázanie obžalovaného, resp. jeho dôverníkov a verejnosti z pojednávacej miestnosti, kedy by stačilo pristúpiť k vykonaniu výsluchu takéhoto svedka pomocou technických prostriedkov na prenos obrazu a zvuku, prípadne v akom prípade by bolo možné vykonať kvázi klasický kontradiktórny výsluch svedka, ktorý by bol reálne prítomný v pojednávacej miestnosti s tým, že by boli vykonané potrebné opatrenia napríklad na zmenu jeho vzhľadu, a podobne. V praxi teda naďalej bude na samotnom súde, rozhodujúcom v danej veci, aby využil v konkrétnom prípade adekvátne prostriedky ochrany svedka, ktoré budú znamenať menší zásah do práv obhajoby a budú jej ponúkať toľko záruk, koľko bude za súčasného rešpektovania práva svedka na jeho ochranu v danej situácii možné.

Pokiaľ ide o výsluch agenta a použitie jeho výpovede ako dôkazu v trestnom konaní, máme za to, že by malo ísť skôr o výnimočné prípady. Podstatou inštitútu agenta je jeho pôsobenie v kriminálnom prostredí, v ktorom sa predpokladá jeho činnosť smerujúca k získavaniu informácii, ktoré budú ďalej použiteľné v trestnom konaní. Jeho činnosť má teda rovnaký, ak nie priamo ťažiskový význam v rovine taktickej a smeruje k získaniu ďalších dôkazov podstatných pre objasnenie predmetnej trestnej činnosti či smerujúcich k usvedčeniu jej páchateľov.[16] Z tohto pohľadu výsluch agenta v postavení svedka ako jediný dôkaz vo veci by pravdepodobne znamenal nie príliš veľkú úspešnosť jeho použitia, nakoľko jeho účelom je hlavne správne „navigovať“ objasňovaciu činnosť polície či usmerniť jej zameranie. Pokiaľ bude teda použitie agenta v trestnom konaní spĺňať svoj predpokladaný účel, budú pravdepodobne vo veci k dispozícii aj iné dôkazy podporujúce dôkaz vykonaný jeho výsluchom, čiže požiadavky týkajúce sa anonymných svedectiev, ktoré vyplývajú z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, budú rešpektované a anonymné svedectvo v takomto prípade nebude a priori v rozpore s garantovaným právom na spravodlivé súdne konanie.

Mgr. Eva Viktória Malíková
Mgr. Dominik Škohel
interní doktorandi
Ústav verejného práva
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Použitá literatúra

- Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo 4. 11. 1950 v znení protokolov č. 11 a 14
- HARKABUSOVÁ, D.: Právo na obhajobu pri použití dôkazov výsluchom utajených svedkov. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 19, 2013, č. 5, s. 46 – 54
- HARKABUSOVÁ, D.: Všeobecne ku "kontradiktórnemu" výsluchu svedka v prípravnom konaní. In: Bulletin slovenskej advokácie, roč. 18, 2012, č. 5, s. 26 – 34

[16]Polák, P.: Výsluch agenta ako dôkazný prostriedok. In: Teoretické a praktické problémy dokazovania. Bratislava: BVŠP, 2008, s. 198

- HASÍKOVÁ, J.: Obhajca v kontradiktórnom procese. In: Justičná revue, roč. 62, 2010, č. 8 - 9, s. 947 – 955
- Nález Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 12. 10. 1994, sp. zn. PL. ÚS 4/94
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo dňa 12. 5. 1997, sp. zn. II. ÚS 28/96
- POLÁK, P.: Výsluch agenta ako dôkazný prostriedok. In: Teoretické a praktické problémy dokazovania. Bratislava: BVŠP, 2008, s. 197 - 205
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 20. 11. 1989 vo veci Kostovski proti Holandsku (č. sťažnosti 11454/85)
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15. 6. 1992 vo veci Lűdi proti Švajčiarsku (č. sťažnosti 12433/86)
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 20. 2. 1996 vo veci Doorson proti Holandsku (č. sťažnosti 20524/92)
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 23. 4. 1997 vo veci Van Mechelen a ostatní proti Holandsku (č. sťažnosti 21363/93, 21364/93, 21427/93, 22056/93)
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky č. 54/2013, sp. zn. 1 TdoV 16/2011
- SOTOLÁŘ, A. – PÚRY, F.: K možnostem a limitům využití utajených svědků. In: Trestněprávní revue, roč. 2, 2003, č. 2, s. 37 – 47
- ŠAMKO, P.: Kontradiktórnosť hlavného pojednávania (niektoré teoretické a praktické problémy). [online]. : Právne listy 2013 [cit. 03. 12. 2013]. Dostupné na internete: http://www.pravnelisty.sk/clanky/a206-kontradiktornost-hlavneho-pojednavania-niektore-teoreticke-a-prakticke-problemy
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Zrýchlené trestné konanie a jeho uplatňovanie v praxi[1]

Juraj Chylo, Martin Vlha

Abstrakt

Zrýchlené trestné konanie predstavuje v súčasnosti viacero inštitútov trestného konania, skladajúceho sa z osobitne skráteného vyšetrovania ako jednej z foriem prípravného konania, a taktiež i z osobine skráteného súdneho konania po podaní obžaloby na súd. Jeho cieľom je zrýchlenie trestného konania vybranej časti trestných činov. Predkladaný príspevok popisuje právnu úpravu zrýchleného trestného konania de lege lata, jeho ciele a podstatu, pričom sa zameriava na definovanie okruhov tém spôsobujúcich v aplikačnej praxi problematické uplatňovanie daného inštitútu. Príspevok sa taktiež zameriava na zisťovanie úspešnosti uplatňovania tohto inštitútu z pohľadu zrýchľovania trestného konania, ale i z pohľadu garantovania práv osobám, proti ktorým smeruje trestné konanie, aby tak bolo zabezpečené kontradiktórne trestné konanie.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12.

Kľúčové slová

Zrýchlené trestné konanie, zrýchlené skrátené vyšetrovanie, zrýchlené súdne konanie, spravodlivý súdny proces, kontradiktórnosť, mobilné súdy.

Abstract

Accelerated criminal proceedings currently represents several institutes criminal proceedings, consisting of specially shortened investigation as a form of pre-trial, and also from osobine expedited procedure after the indictment to the court. Its aim is to speed up criminal proceedings of selected offenses. The present contribution describes the rules of criminal procedure accelerated de lege lata, its aims and essence, focusing on defining topics of causing the application practice problematic application of the Institute. The contribution also aims to measure the success of the application of this institute in terms of accelerating criminal proceedings, but also in terms of guaranteeing the rights of persons against whom the criminal proceedings in order to ensure adversarial criminal proceedings.

This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0356-12.

Key words

Accelerated criminal proceedings, summary investigation accelerated, accelerated trial, a fair trial, adversarial, mobile courts.

[1] Tento článok je vypracovaný za podpory Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12

Úvod

Účelom trestného konania je efektívne zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchateľov. Tento cieľ je zabezpečovaný zákonnými postupmi podľa Trestného poriadku, ktorých použitie sa odvíja od zložitosti a závažnosti spáchaného trestného činu. Pre trestné konanie o najmenej zložitých trestných činov na dokazovanie, ktoré sú zároveň aj najmenej závažné, zákonodarca rekodifikáciou trestného práva procesného ustanovil možnosť realizovať zrýchlené trestné konanie, mnohými označované ako superrýchle konanie, extra skrátené trestné konanie, či osobitne skrátené konanie. Autori toto konanie budú označovať ako zrýchlené trestné konanie.

Zrýchlené trestné konanie je súbor trestnoprocesných inštitútov, účelom ktorých je relatívne neformálne objasnenie skutku, vyhľadanie a zabezpečenie dôkazov použiteľných v konaní pred súdom, aby tak osoba proti ktorej smeruje trestné konanie mohla byť spravodlivo, rýchlo, jednoducho a hospodárne potrestaná a došlo tak k naplneniu účelu trestného konania. Cieľom zákonodarcu pri rekodifikácii trestného procesného práva bolo v vytvriť legislatívne predpoklady pre operatívnejší, pružnejší proces objasňovania a odhaľovania kriminlaity a jej páchateľov, spravodlivý a včasný súdny proces, ktorého výsledkom je spravodlivé potrestanie páchateľov a jeho rozsiahly výchovný účinok.[2]

Zrýchlené trestné konanie sa delí na dva úseky: zrýchlené skrátené vyšetrovanie a zrýchlené súdne konanie.

Zrýchlené skrátené vyšetrovanie

Zrýchlené skrátené vyšetrovanie je popri vyšetrovaní a skrátenom vyšetrovaní forma prípravného konania, ktoré sa začína zadržaním podozrivého zo spáchania trestného činu a končí sa podaní obžaloby s eventuálnym návrhom na vzatie do väzby v lehote do 48 hodín od zadržania. Ide o relatívne samostatné štádium, ktoré má voči konaniu plniť len pomocnú úlohu.

Zrýchlené skrátené vyšetrovanie predstavuje v porovnaní s klasickými formami prípravného konania fakultatívnu možnosť vykonať prípravné konanie o prečinoch, na ktorý Trestný zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica je najviac päť rokov a podozrivý bol zadržaný pri páchaní prečinu, alebo bezprostredne po ňom. O použití zrýchleného skráteného vyšetrovania rozhoduje prokurátor na návrh policajta a pri jeho súčinnosti, ktorý môže buď rozhodnúť o použití zrýchleného skráteného vyšetrovania, alebo osobu prepustiť na slobodu písomným a odôvodneným príkazom obvineného, pričom môže vrátiť spis policajtovi s pokynom na doplnenie skráteného vyšetrovania, alebo prokurátor môže podať obžalobu či rozhodnúť iným meritórnym spôsobom (napríklad podmienečne zastaviť trestné stíhanie, etc.).

Použiteľnosť zrýchleného skráteného vyšetrovania závisí aj od rozsahu dokazovania. Dokazovaním v trestnom konaní sa rozumie postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, ktorého cieľom je poznanie podstatných okolností dôležitých pre postup v trestnom konaní ako i meritórne rozhodnutie. Podľa Trestného poriadku sa dokazuje, či sa stal skutok a či má znaky trestného činu, kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok, závažnosť činu vrátane príčin a podmienok

[2] Jalč, A.: Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní, EUROUNION, Bratislava 2008, s. 111.

jeho spáchania, osobné pomery páchateľa v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia, následok a výšku škody spôsobenú trestným činom, príjmy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu. Jaroslav Klátik uvádza, že v rámci zrýchleného konania netreba vykonávať celé skrátené vyšetrovanie, ale len úkony, ktoré služia na objasnenie skutku, vyhľadanie a zabezpečenie dôkazov, ktoré bud možné vykonať pre súdom.[3] S daným sa stotožňujeme.

V praxi sa vzhľadom na jednoduchosť a časovú nenáročnosť bude zrýchlené dokazovanie konať najmä o prečine marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 Trestného zákona, prečinu krádeže podľa § 212 ods. 2 Trestného zákona, kedy nie je nutné zisťovať výšku škody ako kvalifikačný moment, prečin výtržníctva podľa § 364 Trestného zákona, prečinu ohrozovanie pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 ods. 1 a ods. 2 pri ktorých nedochádza k vzniku škody. Pri týchto trestných činoch nie je nutné vykonávať znalecké dokazovanie, ktoré pre časovú náročnosť je vylúčené vykonávať zrýchlenom konaní. Do okruhu dôkazných prostriedkov v zrýchlenom skráteno vyšetrovaní prichádzajú v zásade všetky dôkazné prostriedky, s výnimkou znaleckého posudku, ktorý sa v určitých prípadoch dá nahradiť odborným vyjadrením (aj keď niektorí autori vylučujú aj odborné vyjadrenie[4]). Taktiež málo pravdepodobné budú výsluchy svedkov a znalcov, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti. Výsluch svedka býva nahradený podaním vysvetlenia, o ktorom policajt spíše záznam (tento záznam však nie je možné prečítať v konaní pred súdom, a to ani so súhlasom obvineného, preto tohto svedka bude v konaní pred súdom potrebné vypočuť).

Na druhej strane však môže existovať riziko zmarenia dôkazov. V konaní pred súdom je v zásade možné použiť len dôkazy, ktoré boli vykonané kontradiktórne, tzn. obvinenému bolo počas trestného konania aspoň raz umožnené preveriť vierohodnosť dôkazov. Dôkazy zabezpečené v neformálnom postupe počas zrýchleného skráteného vyšetrovania nemožno považovať za vykonané kontradiktórne, pokiaľ sa nevykonávali v prítomnosti obvineného, alebo aspoň jeho obhajcu. Ako uvádza Tibor Timár, môže sa totiž stať, že v takomto zrýchlenom neformálnom procese, kde nie je zabezpečená kontradiktórnosť konania sa vykonávajú procesné úkony, pričom jeden alebo aj viac takto získaných dôkazov nemôžu byť vykonaných na hlavnom pojednávaní tak, aby sa odstránila neformálnosť z prípravného konania. Na tom základe nemôže súd neformálne vykonaný dôkaz brať do úvahy pri rozhodovaní o vine a treste obžalovaného. Riziko je značné napríklad pri svedkovi, ktorý v prípravnom konaní podá vysvetlenie do záznamu a do konania hlavného pojednávania by zomrel.[5]

---

[3] Klátik, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická Fakulta, 2010, s. 91.

[4] Bližšie pozri: Kekeňák, O.: Zrýchlené trestné konanie, jeho aplikácia súdmi a efektívnosť v spoločenskej praxi, In: Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie, Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/001/008 v Trnave dňa 20.11.2008, Trnava, Právnická Fakulta Trnavskej univerzity, 2008, s. 163 a nasl.

[5] Porovnaj Timár, T.: Zákonnosť dôkazov a procesu dokazovania trestných činov s drogovým prvkom (z pohľadu obhajoby), dostupné na http://www.pravnelisty.sk/clanky/a96-zakonnost-dokazov-a-procesu-dokazovania-trestnych-cinov-s-drogovym-prvkom-z-pohladu-obhajoby, publikované 10.12.2011

Je nepochybné, že použitie zrýchleného skráteného vyšetrovania bude závisieť aj od vôle obvineného. Obvinený síce nedáva výslovný súhlas na aplikáciu tohto inštitútu, avšak obvinený ako subjekt trestného konania vykonávajúci svoj vplyv na konanie, môže úspešne zmariť zrýchlené skrátené vyšetrovanie svojim postupom, kedy môže napríklad žiadať odloženie svojho výsluchu až do času, kedy bude mať možnosť poradiť sa s obhajcom, môže žiadať o účasť obhajcu pri svojom výsluchu, či môže navrhnúť vykonanie relevantného dokazovania. Všetky vyššie uvedené oprávnenia obvineného sú súčasťou zásady kontradiktórnosti a predstavujú tak legitímne oprávnenia obvineného, ktoré môže použiť na svoju obhajobu.

Kontradiktórnosť je integrálnou súčasťou spravodlivého trestného konania a znamená právo poznať dôkazy, materiály a stanoviská protistrany, mať možnosť sa k nim vyjadriť a spochybňovať ich, teda právo diskutovať o dôkazoch, materiáloch a stanoviskách. Zároveň ku kontradiktórnosti zaraďujeme aj právo strany navrhovať prípadne predkladať dôkazy, listiny či stanoviská na podporu svojich tvrdení s cieľom ovplyvniť rozhodnutie vo veci, ale i podstatné procesné rozhodnutie, akým je napríklad rozhodnutie o väzbe obvineného. Pre úplnosť je nutné dodať, že aj keď má obhajoba „slabšie“ postavenie v porovnaní obžalobou, právo na dodržiavanie kontradiktórnosti má aj orgán verenej žaloby a to najmä z pohľadu na prístup k dôkazom obhajoby či právu na prezentovanie stanoviska k vyjadreniu obžalovaného. V súčasnosti Trestný poriadok priznáva obvinenému, resp. jeho obhajcovi právo obstarávať dôkazy, resp. ich obstaranie navrhovať aj v rámci prípravného konania, avšak už nepriznáva právo vykonávať dôkazy. Zásada kontradiktórnosti obsahuje oprávnenie nazerať do spisu, výsluch obvineného, právo klásť otázky svedkovi aspoň raz v priebehu trestného konania a byť pri jeho výsluchu, právo na záverečné preštudovanie spisu, právo podávať návrhy na doplnenie dokazovania, etc. Z týchto inšitútov oprávnení však existujú aj výnimky, ktoré majú za cieľ zabezpečiť efektivitu trestného konania.

Výsluch obvineného po porade s obhajcom a za jeho prítomnosti, ako i právo navrhnúť relevantné dôkazy sú súčasťou kontradiktórneho tretného konana. Je nepochybné, že orgány činné v trestnom konaní sú povinné rešpektovať právo obvineného na spravodlivé súdne konanie, na ujmu ktorého nesmie byť preferovaná rýchlosť trestného konania a preto aplikácia zrýchleného trestného konania nebude pripadať do úvahy v prípade využitia vyššie popísaných inštitútov obhajoby zo strany obvineného a to z dôvodu obmedzeného času na podanie obžaloby na súd, ktorý tak bude limitujúcim faktorom.

Súčasťou zásady kontradiktórnosti je aj právo na podanie sťažnosti proti uzneseniu obvinenia [6] (ktorým obvinený napáda opravným prostriedkom svoje obvinenie) a právo na záverečné preštudovanie vyšetrovacieho spisu, prostredníctvom ktorého dochádza k oboznámeniu sa obvineného so všetkými dôkazmi tak, ako boli zabezpečené a ako budú predložené súdu spolu s obžalobou, pričom obvinený má právo navrhnúť zabezpečiť dôkazy. Za aplikácie vyšetrovania, resp. skráteného vyšetrovania obvineného a obhajcu upozorní orgán činný v trestnom konaní na právo využiť záverečné preštudovanie spisu najmenej tri dni vopred. Toto však podľa § 208 ods. 1 Trestného poriadku neplatí pri zrýchlenom skrátenom vyšetrovaní, kedy nie je daná minimálna lehota. Táto lehota sa bude odvodzovať od maximálnej lehoty 48 hodín na podanie obžaloby na súd prokurátorom od zadržania obvineného.

[6] Tu však platí výnimka v otázke dĺžky lehoty na podanie sťažnosti, pretože obvinený môže napadnúť uznesenie o vznesení obvinenia nie v lehote troch dní, ale len do času, kedy sa končí skrátené vyšetrovanie(§ 187 ods. 1 Trestného poriadku).

V prípade porušenia niektorého z procesných oprávnení obvineného je povinnosťou sudcu pre prípravné konanie, po podaní obžaloby, túto odmietnuť a vrátiť tak vec prokurátorovi do prípravného konania.

Aplikácia zrýchleného skráteného vyšetrovania

Zrýchlené trestné konanie bolo do právneho poriadku SR zavedené s účinnosťou od roku 2006, Ide preto o relatívne nový trestnoprocesný inštitút. Pri vyhodnocovaní štatistických údajov sme sa rozhodli použiť údaje o vybavených veciach skráteným vyšetrovaním (nakoľko pri niektorých prípadoch ktoré sa realizujú skráteným vyšetrovaním prichádza do úvahy aplikácia zrýchleného skráteného vyšetrovania), porovnanie množstva okruhu vecí skráteného vyšetrovania s množstvom celkovo novo napadnutých trestných vecí, počet celkovo podaných obžalôb (nakoľko pre aplikáciu zrýchleného skráteného vyšetrovania je dôležité práve moment podania obžaloby, ktoré môže vymedzovať odlíšenie aplikácie skráteného vyšetrovania od aplikácie zrýchleného skráteného vyšetrovania) a nakoniec aj množstvo podaných obžalôb v rámci zrýchleného skráteného vyšetrovania. Tieto štatistické údaje použijeme ako ukazovatele použijeme pre vyvodenie záverov ohľadom hypotézy, či zrýchlené trestné konanie vytvára priestor pre zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania o vymedzenom okruhu trestných činov, pre ktoré je možné aplikovať zrýchlené trestné konanie.

V roku 2006 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 93121 vecí z celkovo napadnutých 121683 vecí, podaných celkovo 22468 obžalôb, pričom zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo aplikované v 869 prípadoch.

V roku 2007 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 95910 vecí z celkovo napadnutých 117649 vecí, podaných celkovo 24583 obžalôb, pričom zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo aplikované v 737 prípadoch, čo predstavuje pokles oproti predchádzajúcemu roku o 132 vecí.

V roku 2008 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 96714 vecí z celkovo napadnutých 119153 vecí, podaných celkovo 24826 obžalôb, pričom zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo aplikované v 520 prípadoch, čo predstavuje pokles oproti predchádzajúcemu roku o 217 vecí.

V roku 2009 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 86721 vecí z celkovo napadnutých 112063 vecí, podaných celkovo 26908 obžalôb, pričom zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo aplikované v 1337 prípadoch, čo predstavuje nárast o 817 vecí oproti predchádzajúcemu roku.

V roku 2010 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 82443 vecí z celkovo napadnutých 101016 vecí, bolo podaných celkom 26653 obžalôb, pričom zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo realizované v 1994 veciach, čo je nárast oproti predchádzajúcemu roku o 657 vecí.

V roku 2011 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 75977 vecí z celkovo napadnutých 100006 vecí, bolo podaných celkom 25231 obžalôb, pričom zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo realizované v 2716 veciach, čo je nárast oproti predchádzuajúcemu roku o 722 vecí.

V roku 2012 bolo skráteným vyšetrovaním vybavených 67524 vecí z celkovo napadnutých 96987 vecí, celkovo podaných 34835 obžalôb, pričomm zrýchlené skrátené vyšetrovanie bolo realizované v 5716 veciach, čo je nárast oproti predchádzajúcemu roku o 2527 vecí.[7]

[7] Správa o činnosti prokuratúry za roky 2006 – 2012, dostupné na http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti-12b7.html

Zrýchlené súdne konanie

Podaním obžaloby podľa § 204 a odovzdaním obvineného sudcovi pre prípravné konanie, dochádza k skončeniu zrýchleného skráteného vyšetrovania a začatiu zrýchleného súdneho konania. Účelom zrýchleného skráteného súdneho konania je zrýchlenie súdneho konania, aby tak toto mohlo byť urýchlene rozhodnuté niektorým zo spôsobov podľa § 241 ods. 1 písm. a) ať g) Trestného poriadku, vydaný trestný rozkaz, alebo nariadené hlavné pojednávanie.

Zrýchlené súdne konanie vykonáva sudca pre prípravné konanie, ktorý bol zavedený do nášho právneho poriadku rekodifikovaním trestného procesného práva v roku 2006. Cieľom zákonodarného procesu bolo vytvorenie procesného inštitútu, prostredníctvom ktorého sa bude rozhodovať o prípustnosti zásahov do základných ľudských práv a slobôd, ako sú napr. väzba, domová prehliadka a iné zaisťovacie úkony a zárpveň sa umožní, aby takýto sudca rozhodol aj vo veci obvineného, ktorý bol zadržaný pri spáchaní prečinu s trestnou sadzbou do päť rokov[8], alebo bol zastihnutý na úteku a to v skrátenej lehote, ak s tým obvinený súhlasí.[9]

Po odovzdaní obvineného prokurátorom sudcovi pre prípravné konanie, ktorý má rovnaké postavenie ako samosudca, tento vypočuje obvineného, najmä na okolnosti zadržania a skutočnosti odôvodňujúce návrh na vzatie do väzby, ak je podaný, a do 48 hodín prednostne vydá trestný rozkaz, alebo určí termín konania hlavného pojednávania spravidla do pätnástich pracovných dní od podania obžaloby, prípadne vydá niektoré z procesných rozhodnutí (postúpenie veci miestne príslušnému súdu, inému orgánu v prípade vecnej nepríslušnosti, zastavenie trestného stíhania, prerušenie trestného stíhania, vrátenie veci prokurátorovi v prípade porušenia práv obvineného v prípravnom konaní), rozhodne o návrhu prokurátora na vzatie obžalovaného do väzby a umožní obžalovanému, ktorý bol vzatý do väzby, aby si zvolil obhajcu (prípadne mu ustanoví obhajcu ex offo). V prípade, ak to okolnosti prípadu umožňujú a obžalovaný s tým súhlasí, je možné vykonať okamžite po vypočutí obžalovaného aj hlavné pojednávanie. Pre hlavné pojednávanie platí, že musí byť vykonané v súlade so zásadou kontradiktórnosti rešpektujúc princíp rovnosti zbraní.

Zákonom č. 93/2010 Z. z., ktorým sa dopĺňa Trestný poriadok, bola do právneho poriadku ustanovená možnosť vytvorenia tzv. mobilných súdov. Zákonodarca doplnil ustanovenie §248 ods. 1 Trestného poriadku o vetu, podľa ktorej ak je to vhodné a účelné, hlavné pojednávanie sa môže konať priamo a bezodkladne na mieste, kde bol spáchaný prečin, s uplatnením skráteného vyšetrovania (§ 203, § 204 Trestného poriadku). Tento postup možno uplatniť iba v prípade, keď nie sú dané podmienky povinnej obhajoby. Dovtedy bolo možné, aby sa hlavné pojednávanie konalo spravidla iba v úradných miestnostiach súdu. Zmyslom inštitútu tzv. mobilných súdov je najmä pôsobiť preventívne na potenciálnych páchateľov výtržností na štadiónoch počas športových podujatí, ktorí by sa tak okamžite mohli stať odsúdenými páchateľmi. Tieto výtržnosti sa totiž stali vážnym problémom bezpečnosti účastníkov športových podujatí a verejného poriadku.

Právna úprava tzv. mobilných súdov však zostala bez aplikačnej odozvy. Ako uvádzajú Pavol Kandráč a Peter Šamko,*„Model tzv. mobilných súdov zostal však len*

[8] Pôvodne bola horná trestná sadzba prečinu 3 roky, avšak novelizáciou Trestného poriadku zákonom č. 5/2009 Z. z. došlo k jej zvýšeniu až na päť rokov, aby sa tak daný inštitút dal aplikovať na širší okruh trestných činov.

[9] Dôvodová správa k Trestnému zákonu a Trestnému poriadku

na papieri. K jeho aplikácii nedošlo, hoci záujem prejavili futbalové kluby, Únia ligových klubov a aj samosprávy. Myšlienka riešenia niektorej formy diváckeho násilia (vandalizmus, výtržnosti, útoky na telesnú integritu jednotlivca, rasistické a xenofóbne prejavy), mala široký ohlas vo verejnosti a predstavovala konkrétne riešenie tohto celospoločenského problému.“[10]

Jedným z dôvodov, prečo sa inštitút mobilných súdov neuplatnil v praxi môže byť problematické zabezpečenie práv obvineného, najmä právo na obhajobu ako i zásady kontradiktórnosti a rovnosti zbraní.

Záver

Podstatným predpokladom úspešného trestného konania je jeho rýchlosť. Rýchlosť trestného konania sa odvíja okrem iného aj od zložitosti a závažnosti skutku, rozsiahlosti dokazovania a iných aspektov. Do kolízie sa tak dostávajú požiadavka rýchlosti trestného konania a práv obvineného garantované inšitútmi spravodlivého súdneho konania.

Zákonodarca vytvoril prijatím právnej úpravy zrýchleného trestného konania podmienky, aby pri tých najmenej závažných, skutkovo jednoduchých a na dokazovanie nenáročných trestných činov bolo trestné konanie rýchle. Tým sa môže zabezpečiť účel trestného konania, najmä v rozsahu individuálnej a generálnej prevencie. Uvedené je v súčanosti najmarkantnejšie pri trestnom stíhaní páchateľov prečinov marenia výkonu úradného rozhodnutia, či prečinov ohrozovania pod vplyvom návykovej látky.

Skrátené trestné konanie sa delí na zrýchlené skrátené vyšetrovanie a skrátené súdne konanie.

Z predložených štatistický údajov vyplýva, že od roku 2006 do roku 2008 bola aplikácia zrýchleného skráteného vyšetrovania nepatrná, navyše s klesajúcou tendenciou. Nárast bol zaznamenaný v roku 2009 po legislatívnych zmenách, ktoré umožnili širšie použitie inštitútu zrýchleného skráteného vyšetrovania a to na prečiny s hornou sadzbou až na päť rokov. V ďalších rokoch malo použitie inštitútu zrýchleného skráteného vyšetrovania stúpajúci trend, pričom skokový nárast bol zaznamenaný v roku 2011, kedy v dôsledku novelizácie Trestného zákona nastalo sprísnenie trestnej zodpovednosti za vedenie motorového vozidla v stave vylučujúcom spôsobilosť, ktorú si vodič privodil požitím navykovej látky (pre trestnú zodpovednosť postačuje, ak vodič vedie vozidlo a súčasne je pod vplyvom návykovej látky). V minulosti tieto činy bez spôsobenia väčšej škody boli výhradne priestupkami.

Ako sme uviedli, aplikácia zrýchleného trestného konania závisí od viacerých faktorov, zákonných predpokladov (prečiny s hornou sadzbou do päť rokov, pričom páchateľ musí byť prichytený pri páchaní trestného činu, resp. bezprostredne po ňom), ako i technických – dokazovanie nesmie byť náročné na čas, nakoľko zrýchlené skrátené vyšetrovanie je limitované časovým faktorom maximálnej dĺžky časového obmedzenia osobnej slobody obvineného.

Máme za to, že aplikáciou zrýchleného trestného konania dochádza k zvýšeniu efektivity trestného konania, čo môže odradzovať potencionálnych páchateľov od

[10] Kandráč, P., Šamko, P.: Kedy budú fungovať mobilné súdy? Publikované 25.11.2012, dostupné na http://www.pravnelisty.sk/clanky/a185-kedy-budu-fungovat-mobilne-sudy, citované 19.01.2013.

páchania trestnej činnosti, čím bude zabezpečená generálna prevencia trestu a trestného konania.

JUDr. Juraj Chylo PhD.
externý vedeckovýskumný pracovník
Paneurópska vysoká škola v Bratislave, Fakulta práva
advokátsky koncipient

Mgr. et JUDr. Martin Vlha PhD.
Odborný asistent
Paneurópska vysoká škola v Bratislave, Fakulta práva

Použitá literatúra:

- Dôvodová správa k Trestnému zákonu a Trestnému poriadku
- Jalč, A.: Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní, EUROUNION, Bratislava 2008, s. 151, ISBN 978-80-89374-02-1
- Kandráč, P., Šamko, P.: Kedy budú fungovať mobilné súdy? Publikované 25.11.2012, dostupné na http://www.pravnelisty.sk/clanky/a185-kedy-budu-fungovat-mobilne-sudy, citované 19.01.2013.
- Kekeňák, O.: Zrýchlené trestné konanie, jeho aplikácia súdmi a efektívnosť v spoločenskej praxi, In: Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie, Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/001/008 v Trnave dňa 20.11.2008, Trnava, Právnická Fakulta Trnavskej univerzity, 2008.
- Klátik, J.: Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická Fakulta, 2010, s. 330. ISBN 978-80-8083-806-5.
- Správa o činnosti prokuratúry za roky 2006 – 2012, dostupné na http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti-12b7.html. Timár, T.: Zákonnosť dôkazov a procesu dokazovania trestných činov s drogovým prvkom (z pohľadu obhajoby), dostupné na http://www.pravnelisty.sk/clanky/a96-zakonnost-dokazov-a-procesu-dokazovania-trestnych-cinov-s-drogovym-prvkom-z-pohladu-obhajoby, publikované 10.12.2011

Garancia práva na spravodlivý proces v judikatúre Ústavného súdu Slovenskej republiky

Patrik Rako

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá analýzou judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky vo vzťahu k právu na spravodlivý proces. Judikatúru rozvrstvuje na časové obdobie deväťdesiatych rokov počas konštituovania prvej judikatúry, následne predvstupového obdobia do Európskej únie, obdobia po vstupe do Únie a v neposlednom rade začiatku hospodárskej krízy a jej trvania až do dnešných čias. V rámci tohto časového úseku sa zameriava ako na všeobecné tak i na trestnoprávne osobitosti práva na spravodlivý proces.

Kľúčové slová

trestné právo, spravodlivý proces, judikatúra Ústavného súdu

ÚVOD

Formovanie judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky v počiatku konštituovania samostatnej Slovenskej republiky ovplyvňovalo viacero faktorov. Nie však všetky boli odvodené z transformácie právneho poriadku, legislatívnych smrští a legislatívneho optimizmu. Extralegálne faktory, ktoré vplývali na utváranie judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky, je možné považovať za určujúcejšie ako samotný právny poriadok a jeho transformáciu. Kľúčovými extralegálnymi faktormi, teda v konečnom dôsledku boli

(i) forma vlády,

(ii) personálne zloženie Ústavného súdu,

(iii) stupeň demokracie a právneho štátu.

V zásade je možné na základe týchto faktorov, ako i z časového hľadiska, rozdeliť formovanie judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky na niekoľko častí, ktoré kopírujú aj časový vývoj rozvoja Slovenskej republiky. Na základe uvedeného, prvé obdobie je možné označiť za obdobie deväťdesiatych rokov dokonca funkčného obdobia prvého Ústavného súdu Slovenskej republiky, ktoré poznamenal zápas o právny štát a najmä anticipovanie základných procesných práv, ktoré začali tvoriť množinu práva na spravodlivý proces na území Slovenskej republiky. Druhé obdobie je tvorené odkonca funkčného obdobia prvého Ústavného súdu Slovenskej republiky až do vstupu do európskych štruktúr a NATO. Tretie obdobie je charakterizované ako povstupové, počas ktoré je možné sledovať, nakoľko sa judikatúra Ústavného súdu začala približovať európskym štandardom v oblasti procesných práv v prípade trestného konania. Vzhľadom na priestor je možné sa venovať podľa nášho názoru len kľúčovým rozhodnutiam, ktoré dokázali formovať

vývoj v oblasti práva na spravodlivý proces obomi smermi – tak progresívne ako i degresívne.

OBDOBIE 90. ROKOV A PRVÝ ÚSTAVNÝ SÚD

V rámci **práva na obhajobu**veľmi neštandardne judikuje, že nie je porušením práva na obhajobu, keď obhajca napriek pokynu klienta v prípade, kedy bol klient toho času vo väzbe, nepodal odvolanie proti prvostupňovému rozhodnutiu, čo malo za následok ponechanie klienta vo väzbe. Súd konštatuje, že „*nepodanie odvolania obhajcom v trestnom konaní samo osebe nemôže vyvolať porušenie práva podnecovateľa na obhajobu v trestnom konaní. Využitie opravného prostriedku je vecou dohody medzi obžalovaným a obhajcom a porušenie pokynu obžalovaného môže zakladať iba občianskoprávnu zodpovednosť v rámci zmluvy o právnej pomoci.*“[1]

V ďalšom rozhodnutí z tohto obdobia Ústavný súd konštatuje, že porušenie čl. 46 ods. 1 Ústavy je možné nielen aktívnym konaním inštitúcie,t.j bránením, obchádzaním, nerešpektovaním alebo diskrimináciou v prípade jeho realizácie, ale aj „*každé konanie súdu alebo iného orgánu, ktoré je v rozpore so zákonom, je porušením ústavou zaručeného práva na súdnu alebo inú právnu ochranu.“*[2] V rámci vyvíjajúcej sa judikatúry v r. 1994 Ústavný súd judikoval, že „*orgány činné v prípravnom trestnom konaní proti rozhodnutiam, ktorých podaná sťažnosť smeruje, nepatria medzi orgány uvedené v týchto ustanoveniach. Zákonnosť rozhodnutí orgánov prípravného trestného konania možno napadnúť opravnými prostriedkami len podľa príslušných ustanovení Trestného poriadku. Ústavný súd nie je oprávnený rozhodovať o zákonnosti rozhodnutí týchto orgánov a zrušovať ich rozhodnutia.“* [3] Vyňal rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní z kontroly ústavnosti preto,že podľa mienky súdu tieto orgány nepatria medzi uvedené, proti ktorým preskúmavacia právomoc Ústavného súdu v rámci preskúmavania ústavnosti smeruje. V ďalšom prípade Ústavný súd vymedzil jasne líniu medzi právomocou všeobecných súdov a Ústavného súdu rozhodnutím, že „*všeobecné súdy nemajú právomoc rozhodovať o obmedzení alebo pozbavení ústavných práv a slobôd.“*[4] Tento judikát by mal v štandardnom právnom štáte spôsobiť v rozhodovacej činnosti všeobecných súdov komplikácie, nakoľko v trestnom konaní rozhodujú o obmedzení ústavných práv a slobôd ako ich pozbavení, čo znamená napríklad uloženie väzby, obmedzenie osobnej slobody a iné príklady.

Špecifickým rozhodnutím Ústavného súdu je judikované, že právo vykonávať trest odňatia slobody na území cudzieho štátu než toho, kde bol trest uložený nie je obsiahnuté v ústave *expresis verbis*. Konkrétne „*druhá hlava Ústavy Slovenskej republiky neupravuje medzi základnými právami a slobodami aj právo vykonávať trest odňatia slobody na území iného štátu, než toho, na území ktorého bola osoba odsúdená na výkon trestu odňatia slobody.“* [5] Problémovou otázkou ohľadne *denegatioiustitiae*je uznesenie, kedy porušenie zákonnosti súdnou mocou všeobecnej súdnej sústavy nie je dôvod na založenie právomoci Ústavného súdu – „*porušenie zákonnosti všeobecnými súdmi nezakladá právomoc Ústavného súdu Slovenskej*

[1]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 168/93 z 15. 12. 1993
[2]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 26/94 z 10. mája 1994
[3] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II.ÚS 36/94 zo 4. októbra 1994
[4]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 10/95 z 28. marca 1995
[5]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I.ÚS 36/95 z 31. mája 1995

republiky podľa čl. 130 ods.3 Ústavy Slovenskej republiky.“[6] Ústavný súd si však zároveň vytýčil okruh rozhodnutí všeobecných súdov, ktoré je oprávnený preskúmavať a vylúčil z prieskumu návrhy, resp. sťažnosti, ktoré smerovali voči porušeniu práva na spravodlivý proces z hľadiska garancie práva na úspech v konaní. „*Ústavný súd môže teda preskúmavať len tie rozhodnutia všeobecných súdov, ak v konaní, ktoré predchádzalo rozhodnutiu alebo rozhodnutím samotným došlo k porušeniu základného práva alebo slobody. Za porušenie základného práva alebo slobody nemožno však považovať neúspech (nevyhovenie návrhu) v konaní pred všeobecným súdom.“*[7]

Ústavný súd sa svojou činnosťou vymedzil aj proti tomu, aby ako orgán ochrany ústavnosti rozhodoval vo veciach mimo svojej právomoci a účelového zamerania, a tým zasahoval, resp. suploval činnosť všeobecných súdov. „*Ak Ústava Slovenskej republiky zveruje ochranu základných práv a slobôd občanov Slovenskej republiky všeobecným súdom Slovenskej republiky, Ústavný súd Slovenskej republiky nemôže o týchto právach a slobodách sám konať a rozhodovať. Ústavný súd Slovenskej republiky nie je v žiadnom prípade oprávnený uskutočňovať konanie, ktoré je zákonom zverené do právomoci všeobecných súdov.*“ [8]

Okrem uvedeného, v trestnom konaní podstatnou fázou je štádium vykonávania a navrhovania dôkazov.Ústavný súd v tomto období judikoval, že „*z obsahu základného práva podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky nevyplýva pre všeobecný súd ústavná povinnosť vykonať dôkazy, ktoré označil účastník konania.“*[9]Vzhľadom na uvedené rozhodnutie sa rovnosť zbraní v rámci trestného konania stala ilúzornou a obsolétnou právnou predstavou. Ďalším zaujímavým rozhodnutím v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu je, že „*Slovenská republika môže znášať zodpovednosť za ujmu na ústavne zaručených právach osoby (čl. 46 a nasl. Ústavy Slovenskej republiky), zapríčinené štátom ustanoveným obhajcom. Táto zodpovednosť nie je absolútna. Od štátneho orgánu Slovenskej republiky (všeobecného súdu) totiž nemožno bez ohľadu na ďalšie okolnosti prípadu vyžadovať, aby bez vonkajšieho podnetu zo strany dotknutého účastníka, preskúmaval kvalitu právnej pomoci poskytovanej zástupcom, ktorého ustanovil štátny orgán.*“ [10] Z uvedeného vyplýva, že nieje možná len občiansko-právna zodpovednosť za škody alebo disciplinárna zodpovednosť advokáta za ujmu výkonom jeho činnosti ako ustanoveného obhajcu, ale je možná i zodpovednosť Slovenskej republiky prostredníctvom svojho orgánu – súdu. Preskúmavacia právomoc vykonanej obhajoby a poskytnutej právnej služby v prípade ustanoveného obhajcu je však založená nie *ex officio*, ale až na návrh dotknutej strany. Otázka zodpovednosti štátu za ujmu zapríčinenú ustanovením obhajcu vzbudzuje zvláštnu príchuť, nakoľko advokáti vykonávajúci obhajobu v trestných veciach sa do zoznamu *ex offo* vedeného komorou nijako nehrnú, je to skôr nemilá povinnosť ako profesionálna prestíž, a tak stojí za úvahu, nakoľko je zodpovednosť štátu za ujmu na základných právach absolútnou zodpovednosťou, nakoľko revízna právomoc za kvalitu poskytovaných právnych služieb spočíva v rámci prenesenej štátnej správy na pleciach advokátskej komory. Z týchto dôvodov je možné sa domnievať, že nakoľko ide o autoregulačnú profesijnú komoru, o absolútnu zodpovednosť štátu za ujmu spôsobenú na základných právach nemôže ísť.

[6]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II.ÚS 110/95 z 19. septembra 1995
[7] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 40/95 z 29. júna 1995
[8]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 36/96 z 27. júna 1996
[9]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 75/96 zo 16. apríla 1997
[10] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 26/96 z 22. júla 1997

Medzi ďalšie otázky v súvislosti so spravodlivým procesom, ktoré sa začali vynárať v tomto období, je problém, ktorý sa nepodarilo neutralizovať do dnešných dní a to je otázka primeranej dĺžky konania. A tak Ústavný súd začal vytyčovať obrysy toho, kedy je možné hovoriť o porušení práva na spravodlivý proces v časti o primeranej dĺžke súdneho konania, medzi ktoré zaradil prerokovanie veci, aby bola ukončená meritórnym rozhodnutím[11] právna zložitosť veci a neodbornosť sudcu pri vedení prípadu[12], *expressis verbis* vyjadrená povinnosť súdu vyhlásiť rozsudok verejne zakotvená v čl. 142 Ústavy[13], nevyužitie prostriedkov zabezpečujúcich efektívnu a účinnúochranu práv súdom[14], pasívne správanie účastníka a jeho spoľahnutie sa na správnosť postupu súdu nie je dôvodom na neprimeranú dĺžku konania[15], počet nevybavených vecí nie je ukazovateľom prieťahov v konaní za predpokladu, že nemá pôvod v zlej organizácii súdu[16], udelenie súhlasu na čerpanie dovolenky na zotavenie sudcu v namietanej veci[17], neurčenie lehoty na vypracovanie znaleckého posudku a nevylúčenie samého seba v prejednávanej veci z konania už v pôvodnom konaní na prvom stupni[18].

Medzi nepochybne kruciálne rozhodnutia patrí odmietnutie možnosti dopĺňať alebo vykonávať dokazovanie v predošlom súdnom konaní pred Ústavným súdom tak, že „*ak je cieľom prerokovávanej ústavnej sťažnosti dosiahnuť zopakovanie, rozšírenie a najmä iné vyhodnotenie dokazovania, a tým aj zmenu rozhodnutí všeobecných súdov, nemôže byť sťažovateľ pred Ústavným súdom Slovenskej republiky úspešný. Nezávislosť všeobecného súdnictva praktizovaná v jeho inštančnom usporiadaní sa prejavuje predovšetkým v oblasti dokazovania a hodnotenia dôkazov.*“[19] Ďalej sa Ústavný súd vyjadril k otázke totožnosti práva obvineného zvoliť si obhajcu podľa čl. 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky a práva obvineného zvoliť si obhajcu podľa Trestného poriadku tak, že *toto ich právo netvorí súčasť základného práva*[20] vo vyššie uvedom článku. V rámci otázky o neskorom doručení opatrenia o ustanovení obhajcu, Ústavný súd judikoval, že ak išlo o efektívnu právnu pomoc v celom trestnom konaní, nejde o porušenie práva, pretože nie je v príčinnej súvislosti s jeho ustanovením.[21] Súd ďalej potvrdil zákonnú dikciu, že až do stavu vznesenia obvinenia a procesného postavenia obvineného, sa právo nezaručuje podľa čl. 50. 3 Ústavy ale čl. 47 ods.2 a zároveň právo na obhajobu obsahuje i právo obhajovať sa sám.[22] Za naplnenie práva na obhajobu v plnom rozsahu považuje Ústavný súd uplatnenie tohto práva vo všetkých svojich prejavoch.[23] V rámci otázky posudzovania rozhodnutí orgánov činných v trestnom konaní Ústavný súd svoju právomoc obmedzil iba na hľadisko dodržiavania Ústavy a medzinárodných zmlúv o základných ľudských právach a slobodách, ktoré boli vyhlásené a ratifikované spôsobom ustanoveným zákonom v prípade, ak zabezpečujú väčší rozsah práv a slobôd ako aj to, že vecné námietky proti rozhodnutiam orgánov

[11]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 47/96 z 28. februára 1997
[12]Ibid.
[13] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 58/97 z 18. februára 1998
[14] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 57/97 z 19. februára 1998
[15] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 92/97 z 19. marca 1998
[16] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 18/98 zo 16. júna 1998
[17]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 74/97 zo7. júla 1998
[18] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 53/98 zo 17. decembra 1998
[19]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 41/98 z 3. júna 1998
[20] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 35/98 z 5. mája 1998
[21] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 54/99 z 25. mája 1999
[22] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 34/99 z 28. apríla 1999
[23]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 52/98 z 26. januára 1999

činných v trestnom konaní,ak sú súčasťou sťažnosti, nie je možné považovať za hodné zreteľa aj za toho predpokladu, že sa ukážu ako nezákonné.[24]

V poslednom roku svojho funkčného obdobia sa prvý Ústavný súd venoval taktiež, ako aj v poslednej časti 90. rokov, otázke prieťahov konaní, kde išlo o postup neprispievajúci k odstráneniu právnej neistoty[25], obdobie nečinnosti súdu bez zákonnej prekážky[26], otázky organizačné, nápad vecí neuznal Ústavný súd ako ústavne relevantné pre posúdenie prieťahov v konaní, prerušenie konania nie je dôvodom na stratu práva na prerokovanie veci bez prieťahov[27], v prípade výmeny zákonného sudcu spôsobom iným ako stanovuje všeobecne záväzný predpis je možné hovoriť o prieťahoch v konaní[28]. K právu na obhajobu sa Ústavný súd vyjadril v troch rovinách: (i) nezabezpečenie obhajcu v konaní o sťažnosti pre porušenie zákona(dnešnom dovolaní) je v príčinnej súvislosti s porušením čl. 50 ods. 3 Ústavy, (ii) obvinený prostredníctvom straty informovania o konaní pred NS SR nemá možnosť využívať práva garantované vyššie uvedeným článkom a v spojitosti s predošlým rozhodnutím o nutnosti využiť právo na obhajobu v plnom rozsahu, aby bolo možné hovoriť o spravodlivosti konania, je porušením vyššie uvedeného článku a (iii) toto právo, ktoré sú zároveň zakotvené v Dohovore o základných právach a slobodách je nutné uplatniť i v konaní pri sťažnosti pre porušenie zákona.[29] Ústavný súd judikoval stotožnenie čl. 47 – 50 Ústavy s čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd, a teda k porušeniu tohto práva príde porušením akéhokoľvek práva uvedených v týchto článkoch.[30]

JUDIKATÚRA PRED VSUPOM DO EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV A NATO

V tomto období sa Ústavný súd prioritne vo svojej judikatúre vysporiadava s najväčším problémom slovenskej justície, ktorým sú prieťahy v konaní. Tento problém však pretrváva do dnešných dní a jeho prijateľné vyriešenie je v nedohľadne. Ďalším problémovým inštitútom, ktorým sa Ústavný súd počas predvstupového obdobia zaoberá, sú väzobné otázky a práva väzobne stíhaných osôb. Z toho hľadiska Ústavný súd judikoval napríklad, že *„pod zákonom ustanoveným spôsobom pozbavenia osobnej slobody treba rozumieť aj taký postup a rozhodnutia súdov, ktorými rešpektujú ustanovenie § 60 ods. 2 Trestného poriadku o počítaní lehôt.“*[31]Prípadne, že *„súčasťou zákonného obsahu základného práva podľa čl. 17 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky je aj právo nebyť vzatý do väzby, pokiaľ sú dané podmienky pre nástup výkonu trestu odňatia slobody.“*[32]Ďalej Ústavný súd judikuje, že pre dôvodné podozrenie, nie je potrebné podložiť dôkazmi ako pre vznesenie obvinenia, pretože to je účelom súdneho konania a štandardný priebeh toho konania má zabezpečiť práve vyšetrovacia väzba.[33] Ústavný súd kvalifikoval neumožnenie nahliadnutia do spisu v súvislosti so žiadosťou o prepustenie z väzby ako *„porušenie práv zaručených čl. 17 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a čl. 5ods. 4 Dohovoru o*

[24] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 58/98 z 13. januára 1999
[25]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 4/99 z 27. apríla 1999
[26]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 3/2000, zo 16. mája 2000
[27] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 21/2000, z 20. septembra 2000
[28] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 43/2000, z 11. októbra 2000
[29]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 41/2000, z 21. júna 2000
[30] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 51/2000, z 19. júla 2000
[31] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 48/00 z 8. marca 2001
[32] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 79/00 z 31. mája 2001
[33] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 124/03 z 9. júla 2003

ochrane ľudských práv a základných slobôd.“[34] Ak si povinnosť nahliadnuť do spisu voči obhajcovi a obvinenému nesplnil súd prvého stupňa, odvolací súd je povinný túto realizáciu zabezpečiť.[35] V prípade extradície sa Ústavný súd vyjadril, že procesné práva zabezpečuje dožiadaný štát s výnimkou práva vyjadriť sa k udeleniu súhlasu za iný trestný čin, než za ktorý bola vydaná zabezpečuje štát, do ktorého bola vydaná.[36] „*Všeobecný súd nemusí dať odpoveď na všetky otázky nastolené účastníkom konania, ale len na tie, ktoré majú pre vec podstatný význam, prípadne dostatočne objasňujú skutkový a právny základ rozhodnutia bez toho, aby zachádzali do všetkých detailov sporu uvádzaných účastníkmi konania“*[37], a tým nie je podľa rozhodnutia Ústavného súdu porušené právo na spravodlivý proces. Nezistenie páchateľa orgánmi činnými v trestnom konaní kvalifikoval Ústavný súd ako bezrozporné s právom podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy.[38] V prípade udeľovania trestov a vyslovení viny si Ústavný súd vymedzil svoju právomoc len na preskúmavanie trestu z hľadiska naplnenia zásady *nullapoenasinelege.*[39] Porušenie práva na obhajobu Ústavný súd okopíroval z rozhodnutia ESĽP a taktiež judikoval, že nemať prístup k právnym predpisom v Zbierke zákonov je jeho porušením.[40] Naplnenie definície právneho štátu zobral Ústavný súd veľmi vážne a dokonca sa pokúsil i o zodpovedajúce vyjadrenie: „*Právo na spravodlivý proces je naplnené tým, že všeobecné súdy zistiaskutkový stav a po výklade a použití relevantných právnym noriem rozhodnú tak,že ich skutkové a právne závery nie sú svojvoľné, neudržateľné alebo že boliprijaté v zrejmom omyle konajúcich súdov, ktorý by poprel zmysel a podstatupráva na spravodlivý proces. Do práva na spravodlivý proces nepatrí právoúčastníka konania, aby sa všeobecný súd stotožnil s jeho právnymi názormi,navrhovaním a hodnotením dôkazov.“*[41] V tomto období Ústavný súd korigoval rozhodnutia súdov najmä v oblasti achilovej päty, akou sú prieťahy v konaní. Dospel však i k prelomovým rozhodnutiam, za ktoré môžeme považovať pokus o ucelenú definíciu práva na spravodlivý proces, ktorá by nebola okopírovaná alebo doslovne prebratá z rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva. Avšak, i napriek pretrvávaniu niektorých inkompatibilných judikátov z predchádzajúceho obdobia, motivácia predvstupovou atmosférou je zrejmá.

JUDIKATÚRA PO VSTUPE DO EURÓPSKYCH SPOLOČENSTIEV A NATO

Povstupová judikatúra sa veľmi neodlíšila od tej predvstupovej. Avšak nápad niektorých káuz bol z hľadiska ochrany ústavnosti veľmi zaujímavý. V r. 2005 sa javí veľmi progresívny nález, kedy primeraná lehota na konaniev trestných veciach v dôsledku mimoriadnecitlivého zásahu do sféry osobných práv a slobôd, ktorý je s priebehom trestnéhokonania spravidla spojený, sa musí posudzovať prísnejšie.“[42]V rámci dôsledného dodržiavania zásady rovnosti zbraní sa Ústavný súd vyjadril, že v prípade predĺženia lehoty väzby v prípade vydania rozhodnutia musí byť garantovaný minimálny rozsah práv, ako aj právo vyjadriť sa k rozhodnutiu.[43] V prípade právnej pomoci svedkovi „k porušeniu práva zakotveného v čl. 47 ods. 2

[34] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 163/03 z 25. februára 2004
[35](Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 160/03 zo 17. septembra 2003
[36]Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 95/03 z 21. mája 2003
[37] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 115/03 z 3. júla 2003
[38] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 149/03 z 27. augusta 2003
[39] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 60/02 zo 4. februára 2004
[40] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 256/03 z 29. septembra 2004
[41] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 252/04 z 31. augusta 2004
[42] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 183/05 z 29. septembra 2005
[43] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 386/06 zo 17. mája 2007

Ústavy Slovenskej republiky na právnu pomoc v konaní dôjde postupom polície, ak sťažovateľovi neumožní, aby ním zvolený advokát bol prítomný pri jeho výsluchu ako svedka.

„*Z ústavnoprávneho hľadiska nie je žiaden dôvod, aby svedok na rozdiel od osoby podávajúcej vysvetlenie nemal právo na právnu pomoc podľa čl. 47 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky. Pritom v žiadnom prípade nejde o to, aby orgán činný v trestnom konaní mal povinnosť zaistiť advokáta v každom prípade alebo odkladať vykonanie svedeckej výpovede preto, že si svedok praje mať pri výsluchu svojho advokáta, ale len o povinnosť toto zastúpenie umožniť. Je preto vecou svedka, či sa rozhodne prísť na podanie svedeckej výpovede v sprievode svojho právneho zástupcu či sám.*“[44]V prípade interpretácie práv a povinností obvineného a obhajcu Ústavný súd videl neprimeranú reštrikciu v činnosti„*podľa ktorej ak už obvinený podá sám sťažnosť neobsahujúcu odôvodnenie, potom sa na dôvody obsiahnuté vo včas predloženom písomnom podaní obhajcu v tej istej veci nemusí (orgán činný v trestnom konaní) prihliadať.*“[45]Ústavný súd vidí ťažiskový význam práva na právnu pomoc v tom, že je imanentnou povinnosťou orgánov nebrániť, aby túto pomoc účastník využíval. [46]

Ústavný súd opätovne potvrdil už skôr judikované, že nie je orgánom oprávneným určovať postup a úkony orgánom činným v trestnom konaní.[47] V prípade možnosti informovať o trestnom konaní, teda výrokom týkajúcich sa trestného konania, zaujal Ústavný súd nasledovné stanovisko: „*Výrok týkajúci sa trestného stíhania možno v zásade posúdiť len z hľadiska daného dňa, a nie neskoršieho vývoja trestného konania. Neskorší vývoj udalostí možno vziať do úvahy, ale nie jednostranným spôsobom. Možno sa na výrok dívať tým spôsobom, že v čase informovania ešte nikto nemohol poznať výsledok trestného konania, a preto bolo potrebné ctiť prezumpciu neviny (ide o praktickú konkordanciu, vzájomné zachovanie konfliktných práv). Neskorší vývin veci sa však nemôže vnímať tým spôsobom, že keď už mali všetci aktéri vedomosť o oslobodzujúcom rozsudku, tak je výrok automaticky nepravdivý.*“[48]*Neproporcionálny postup v prípade konfliktných práv pri realizácii niektorých inštitútov trestného poriadku a práva na súkromie podľa Ústavného súdu znamená porušenie garancií práva na súkromie a spravodlivý proces.*“[49] Posledným relevantným rozhodnutím je zmena doterajšej judikatúry uplatňovanej od doby 90. rokov, kedy štát mohol niesť za nekvalifikovane vykonanú obhajobu zodpovednosť v prípade ustanoveného obhajcu,tentokrát Ústavný súd prelomil svoju judikatúru, keď judikoval, že „*tak v prípade zvoleného, ako aj v prípade ustanoveného obhajcu štát zásadne nenesie zodpovednosť za zlý výkon obhajoby. Vyplýva to zo skutočnosti, že advokácia je nezávislá od štátu a výkon obhajoby je predovšetkým otázkou vzťahu medzi obvineným a obhajcom.*“Dodáva však, že ak sa jedná o ustanoveného obhajcu, jediná zodpovednosť orgánov štátu je v tom, že v súlade s Dohovorom o ochrane ľudských práv a slobôd je potrebné dbať na konkrétnu realizáciu tam zaručených práv.„*Ak ustanovený obhajca primafacieneplní svoje povinnosti, príslušné orgány musia ustanoviť iného obhajcu alebo urobiť vhodné opatrenia, aby obhajoba nebola iluzórna. Nečinnosť príslušných orgánov v takej situácii treba kvalifikovať ako*

[44] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 248/07 z 3. júla 2008
[45]Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 115/08 z 24. septembra 2008
[46] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 60/08 zo 7. februára 2008
[47] Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 55/09 z 19. februára 2009
[48] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 326/09 zo 4. marca 2010
[49] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 68/2010 z 25. augusta 2010

porušenie čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.“[50]

JUDr. Patrik Rako
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

Použitá literatúra

- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 168/93 z 15. 12. 1993
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 26/94 z 10. mája 1994
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II.ÚS 36/94 zo 4. októbra 1994
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II.ÚS 110/95 z 19. septembra 1995
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 40/95 z 29. júna 1995
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 36/96 z 27. júna 1996
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 75/96 zo 16. apríla 1997
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 26/96 z 22. júla 1997
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. I. ÚS 47/96 z 28. februára 1997
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 58/97 z 18. februára 1998
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 57/97 z 19. februára 1998
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 92/97 z 19. marca 1998
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 18/98 zo 16. júna 1998
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 74/97 zo7. júla 1998
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 53/98 zo 17. decembra 1998
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 35/98 z 5. mája 1998
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 54/99 z 25. mája 1999
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 34/99 z 28. apríla 1999
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 52/98 z 26. januára 1999
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 58/98 z 13. januára 1999

[50] Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 452/2010 z 8. decembra 2011

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 21/2000, z 20. septembra 2000
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 43/2000, z 11. októbra 2000
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. II. ÚS 51/2000, z 19. júla 2000
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 48/00 z 8. marca 2001
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 79/00 z 31. mája 2001
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 124/03 z 9. júla 2003
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 163/03 z 25. februára 2004
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 95/03 z 21. mája 2003
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 115/03 z 3. júla 2003
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 149/03 z 27. augusta 2003
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 60/02 zo 4. februára 2004

Nedostatky súvisiace s výkonom trestu zákazu činnosti

Andrea Kurucová

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou výkonu trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel v praxi okresného súdu. Napriek zrozumiteľnosti a jasnosti právnej úpravy dochádza pri výkone tohto trestu k viacerým problémom. Ide predovšetkým o rozdiely medzi súdnou evidenciou a evidenciou jednotlivých dopravných inšpektorátov a z nich vyplývajúce nedôslednosti pri zadržaní a odovzdávaní vodičského preukazu. Príspevok ďalej analyzuje nedostatky zápisu do evidenčnej karty vodiča, ktoré môžu mať vplyv na samotné plynutie trestu. V neposlednom rade je potrebné upozorniť na dôležitosť spolupráce orgánov verejnej moci pri zabezpečovaní efektívneho výkonu trestu zákazu činnosti.

Kľúčové slová

trest, trest zákazu činnosti, výkon trestu, vodičský preukaz

Abstract

This article deals with issues related to execution of prohibition to undertake activites of driving vehicles (drivers licence) in praxis of distric court. Despite clear and solid legal definition there are several issues observed related to execution of this penalty. Issues are related to differencies in official record used by court and records used by corresponding licencing authorities and inconsistency during seizure and return of drivers licence. This article further analyzes shortcomings of records in drivers evidence card that can influence execution of this penalty. Finally it is important to notice that public authorities need to improve cooperation for effective execution of prohibition to undertake activites penalty.

Keywords

penalty, prohibition to undertake activites, execution of penalty, drivers licence

Úvod

Naša spoločnosť zdôrazňuje potrebu posilnenia preventívneho pôsobenia trestného práva. Trest je jedným z kľúčových pojmov trestného práva a predstavuje uplatnenie trestnej represie v prípadoch, keď neexistuje iná možnosť ako dosiahnuť súlad správania ľudí s objektívnym právom. Žiadna z funkcií trestu nemôže plniť svoj účel, pokiaľ orgány verejnej moci nezabezpečia efektívny výkon uloženého trestu a zodpovedajúci systém kontroly. Iba tak možno motivovať odsúdeného a ostatných členov spoločnosti k dosahovaniu cieľov trestného práva.

Trest zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel

Jedným z druhov trestov v Slovenskej republike je aj trest zákazu činnosti. Trest zákazu činnosti spočíva v ujme na iných právach odsúdeného, konkrétne v tom, že sa odsúdenému počas obdobia výkonu tohto trestu zakazuje výkon určitého zamestnania, povolania, funkcie alebo činnosti, na ktorú sa vyžaduje osobitné povolenie alebo ktorej podmienky výkonu upravuje osobitný predpis. [1]

Trest zákazu činnosti je ukladaný za majetkovú, hospodársku trestnú činnosť a trestnú činnosť spáchanú v doprave. Z hľadiska následkov pre život odsúdeného a efektívnej kontroly výkonu trestu zákazu činnosti sa osobitne problematicky javí forma trestu zákazu činnosti, na ktorú treba osobitné povolenie podľa § 61 odsek 1 Trestného zákona. Toto povolenie má najčastejšie podobu vodičského oprávnenia, keďže v praxi dochádza k uloženiu trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel v cestnej premávke. Ide o typickú sankciu za porušenie pravidiel cestnej premávky. Z prieskumu rozhodovacej činnosti okresného súdu (graf č. 1, graf č. 2) vyplýva, že súd najčastejšie ukladá tento druh trestu pre trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia a trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky.

Graf č. 1

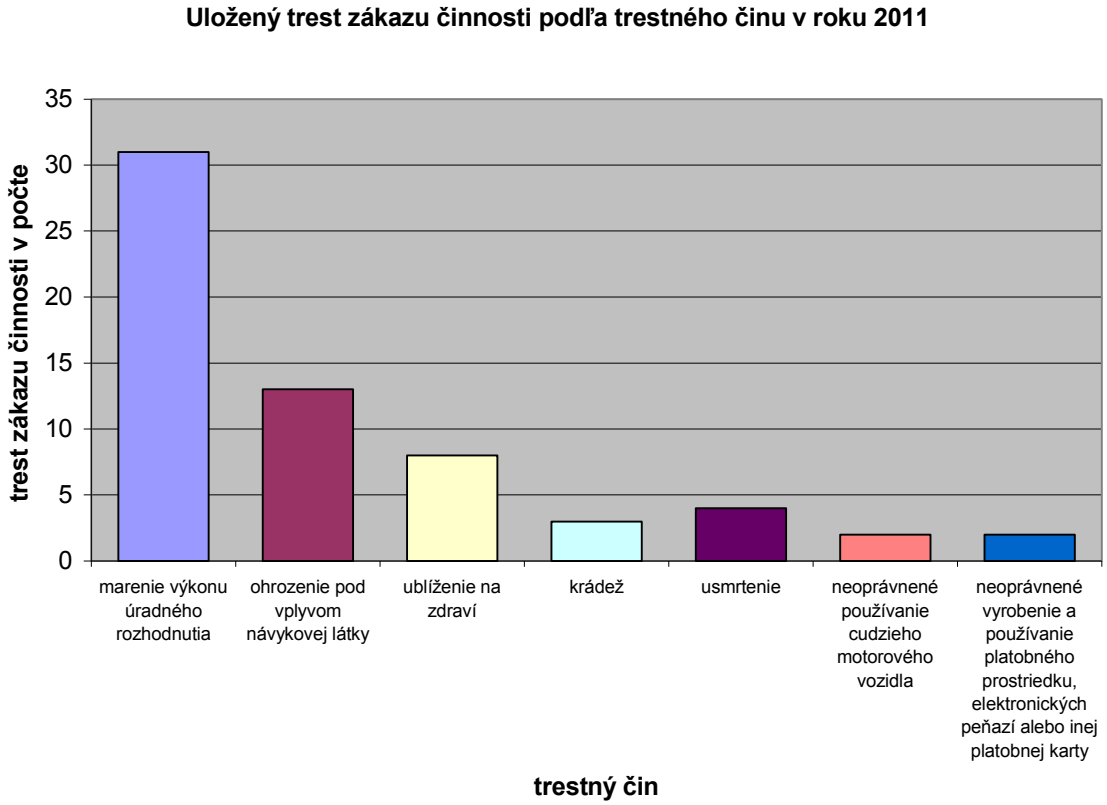

[1] Mašľanyová, D. a kol.. Trestné právo hmotné: Všeobecná a osobitá časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Str. 159.

Graf č. 2

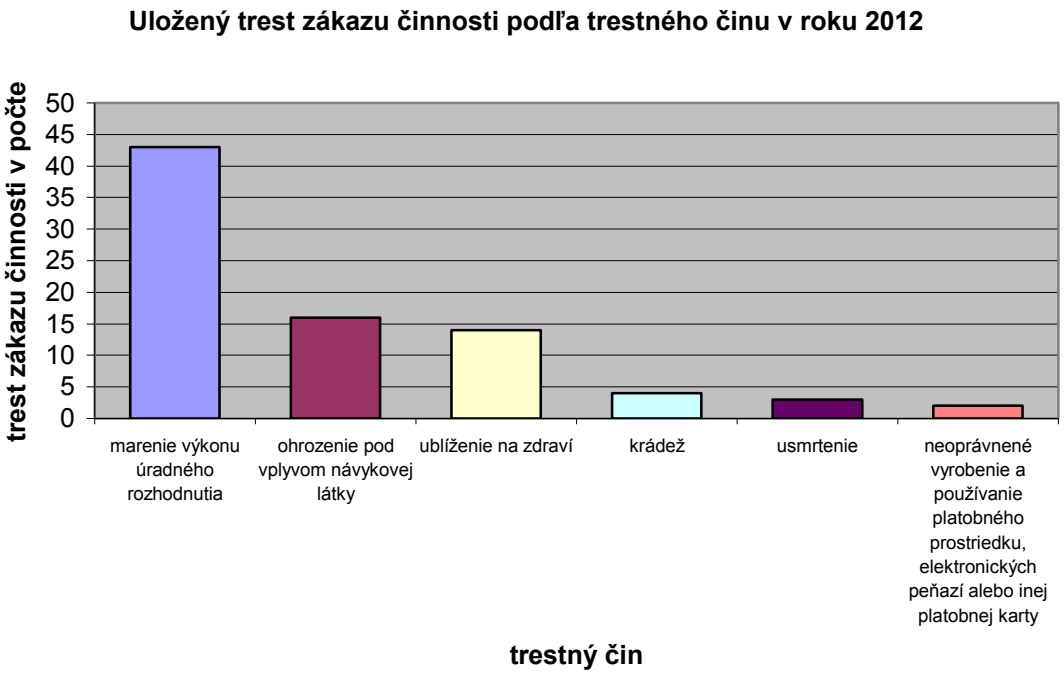

Výkon trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel

Výkon právoplatne uloženého trestu zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel má dve roviny. Jednou je dodržiavanie podmienok zákazu zo strany odsúdeného a úkony príslušného dopravného inšpektorátu. Druhou rovinou je procesný postup súdu. Tento proces zahŕňa oznámenie právoplatne uloženého trestu zákazu činnosti (zaslanie rovnopisu výroku rozsudku) príslušnému útvaru policajného zboru, prípadné konanie o upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, sledovanie výkonu trestu zákazu činnosti počas doby, na ktorú bol uložený, ako aj oznámenie vykonania trestu príslušnému útvaru policajného zboru a Registru trestov Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky (ďalej len „Register trestov“).

Podľa § 436 odsek 1 Trestného poriadku, len čo sa rozsudok, ktorým bol uložený trest zákazu činnosti, stal právoplatným, zašle predseda senátu na zabezpečenie výkonu trestu zákazu činnosti rovnopis výroku rozsudku príslušnému štátnemu orgánu podľa bydliska odsúdeného, ak ide o oprávnenie na vedenie motorového vozidla. Týmto štátnym orgánom je okresný dopravný inšpektorát podľa bydliska odsúdeného.

Dopravný inšpektorát, ktorému súd doručil rovnopis výroku rozsudku, je povinný vykonať zápis do evidenčnej karty vodiča s vyznačením:

- súdu, ktorý trest zákazu činnosti uložil,
- dátumu vyhlásenia súdneho rozhodnutia,
- dátumu nadobudnutia právoplatnosti súdneho rozhodnutia,
- dátumu začatia plynutia trestu zákazu činnosti,
- predpokladaný dátum ukončenia trestu zákazu činnosti.

Predseda senátu môže poveriť kontrolou výkonu trestu zákazu činnosti probačného a mediačného úradníka, vyššieho súdneho úradníka alebo súdneho tajomníka. Poverený zamestnanec súdu je povinný v súlade s požiadavkou § 436

odsek 2 Trestného poriadku, spravidla raz ročne požiadať okresný dopravný inšpektorát o oznámenie, či odsúdený porušil súdom uložený zákaz alebo či má dopravný inšpektorát vedomosť o dodržiavaní podmienok. Okrem toho je súd povinný sám skúmať dodržiavanie podmienok zákazu činnosti a vedenie riadneho života. Z prieskumu vyplýva, trest zákazu činnosti býva najčastejšie uložený v kombinácií s podmienečným odkladom výkonu trestu odňatia slobody. V tom prípade sa kontrola dodržiavania podmienok zákazu činnosti uskutočňuje spoločne s kontrolou vedenia riadneho života v priebehu skúšobnej doby. Poverený zamestnanec súdu dopytuje:

- Obvodné oddelenie Policajného zboru SR podľa trvalého alebo prechodného pobytu odsúdeného,
- Obecný úrad/mestský úrad podľa trvalého alebo prechodného pobytu odsúdeného,
- Úrad justičnej a kriminálnej polície príslušného Okresného riaditeľstva Policajného zboru SR,
- Obvodný úrad – Oddelenie všeobecnej vnútornej správy príslušný podľa trvalého alebo prechodného pobytu odsúdeného,
- Okresný dopravný inšpektorát.

Automatickou súčasťou dopytu je dotaz na Register trestov a výpis z evidencie Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Po doručení správ postupuje súd nasledovne:

1. ak sú jedna alebo viaceré správy pozitívne (pozitívny výsledok znamená, že odsúdený bol počas sledovaného obdobia riešený za protiprávne konanie – priestupok, trestný čin – teda, že príslušný orgán eviduje určitý záznam):
   a. rozhodujúce obdobie (doba výkonu trestu, skúšobná doba) ešte neuplynulo – súd zisťuje bližšie okolnosti konania odsúdeného a podľa závažnosti zváži upozornenie odsúdeného, trestné oznámenie, premenu trestu alebo počká do skončenia rozhodujúceho obdobia,
   b. rozhodujúce obdobie už uplynulo – súd zisťuje bližšie okolnosti konania odsúdeného a podľa závažnosti zváži trestné oznámenie, premenu trestu alebo rozhodne o osvedčení sa odsúdeného v skúšobnej dobe,
2. ak sú správy negatívne (negatívny výsledok znamená, že odsúdený nebol počas sledovaného obdobia riešený za protiprávne konanie – priestupok, trestný čin – teda príslušný orgán neeviduje od začatia sledovaného obdobia žiadny nový záznam. V tomto prípade po uplynutí rozhodujúceho obdobia súd rozhodne o osvedčení sa odsúdeného v skúšobnej dobe a vykonaní trestu zákazu činnosti. Je potrebné poznamenať, že koniec skúšobnej doby sa nemusí zhodovať s vykonaním trestu zákazu činnosti, na čo je rovnako povinný prihliadať v prvom rade súd a okresný dopravný inšpektorát.

Podobne postupuje súd v tých prípadoch, keď bol odsúdenému trest zákazu činnosti uložený v kombinácií s nepodmienečným trestom odňatia slobody. Po presnom zistení pobytu odsúdeného v ústave na výkon trestu odňatia slobody, súd okrem vyššie uvedených orgánov žiada príslušný ústav na výkon trestu o zaslanie hodnotenia odsúdeného počas väzby, resp. počas výkonu trestu odňatia slobody. V prípade dodržania postupu by tak dopytujúci súd, iný štátny orgán, ale aj sám odsúdený mali prehľad o dobe výkonu trestu zákazu činnosti, čo by umožnilo efektívny výkon trestu a jeho kontrolu. Po uplynutí doby výkonu trestu zákazu činnosti súd oznámi túto skutočnosť Registru trestov a príslušnému dopravnému inšpektorátu.

Napriek skutočnosti, že uvedený postup sa javí ako bezproblémový, v praxi vykazuje viaceré závažné nedostatky. Tieto nedostatky možno klasifikovať nasledovne:

- nedostatky postupu orgánov policajného zboru pri zadržaní vodičského preukazu,
- nedostatky týkajúce sa evidencie,
- nedostatky týkajúce sa výmeny informácii medzi dopravnými inšpektorátmi a súdmi,
- nedostatky postupu súdov pri sledovaní výkonu trestu.

Zadržanie vodičského preukazu

Podľa § 70 odsek 1 zákona č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, policajt je oprávnený zadržať vodičský preukaz, ak:

a) možno uložiť trest alebo sankciu zákazu činnosti spočívajúcu v zákaze vedenia motorového vozidla,
b) má vodič súdom uložené ochranné liečenie alebo súdom alebo iným príslušným orgánom uložený zákaz viesť motorové vozidlo,
c) orgán Policajného zboru rozhodol o preskúšaní odbornej spôsobilosti, preskúmaní zdravotnej spôsobilosti na vedenie motorového vozidla alebo o preskúmaní psychickej spôsobilosti na vedenie motorového vozidla,
d) je vodičský preukaz neplatný.

Z ustanovenia zákona vyplýva, že zadržanie vodičského preukazu je koncipované ako oprávnenie policajta podmienené možnosťou uloženia trestu alebo zákazu činnosti spočívajúcu v zákaze vedenia motorového vozidla. Na tomto mieste je vhodné podotknúť, že predchádzajúci zákon č. 315/1996 Z.z. o premávke na pozemných komunikáciách v znení neskorších predpisov, podmieňoval toto oprávnenie policajta konkrétnejšími možnosťami. Podľa § 98 odsek 1 písmeno d) zákona č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke, držiteľ vodičského preukazu je povinný odovzdať orgánu Policajného zboru neplatný vodičský preukaz do siedmich dní odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia, ktorým mu súd uložil ochranné liečenie alebo mu súd alebo iný príslušný orgán uložil zákaz činnosti viesť motorové vozidlo alebo ktorým sa mu obmedzilo alebo odobralo vodičské oprávnenie. Je dôležité poznamenať, že týmto rozhodnutím nemusí byť výlučne právoplatný rozsudok prvostupňového súdu o uložení trestu zákazu činnosti, ale aj rozhodnutie orgánu Policajného zboru (t. j. iný príslušný orgán) vydané v priestupkovom konaní, keďže zákon pre tento prípad nerozlišuje medzi trestnoprávnou sankciou a administratívnoprávnou sankciou. Podľa § 2 zákona č. 1/1993 Z.z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky, o všetkom, čo bolo v Zbierke zákonov uverejnené, platí domnienka, že dňom uverejnenia sa stalo známym každému, koho sa to týka; domnienka o znalosti vyhlásených všeobecne záväzných právnych predpisov je nevyvrátiteľná. S poukazom na uvedené pôsobí znepokojujúco skutočnosť, že v roku 2011 dodržalo túto povinnosť iba osem odsúdených, pričom v sedemnástich prípadoch k odovzdaniu ani zadržaniu vodičského preukazu vôbec nedošlo (graf č. 3). V roku 2012 sa počet prípadov, kedy nedošlo k zadržaniu ani odovzdaniu vodičského preukazu ešte zvýšil, a to až na 43, čo je viac ako polovica z celkového počtu 79 súdených prípadov, kedy bol uložený trest zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel (graf č. 4). Rovnako prekvapujúco pôsobí fakt, že zákon nerieši postup orgánov Policajného zboru v prípade nesplnenia tejto povinnosti. Čiastočné riešenie

môže spočívať v upovedomení odsúdeného zo strany súdu a upozornenie na možnosť trestného oznámenia. Ani tento postup však nerieši situáciu, keď odsúdený na upozornenie uvedie, že vodičský preukaz stratil, resp. mu bol odcudzený a túto skutočnosť neohlásil príslušnému orgánu.

Graf č. 3

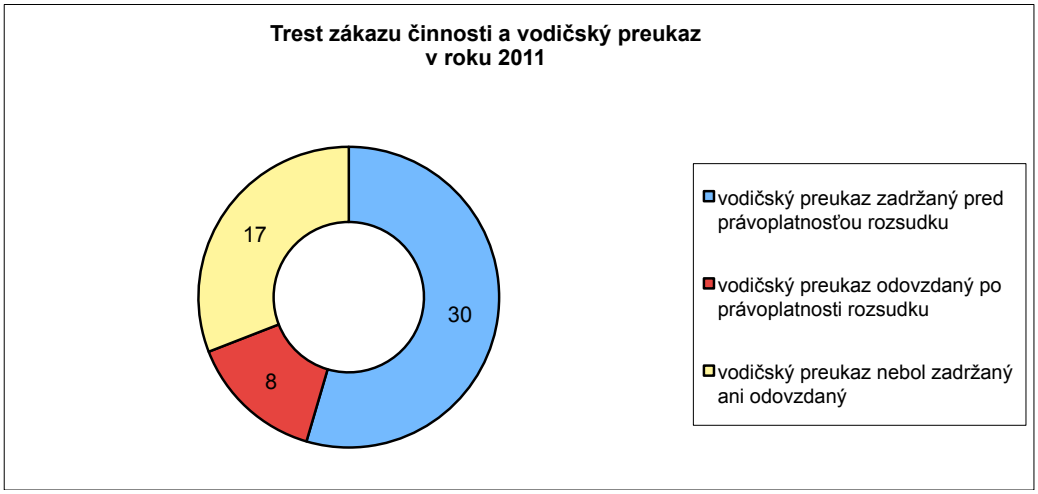

Graf č. 4

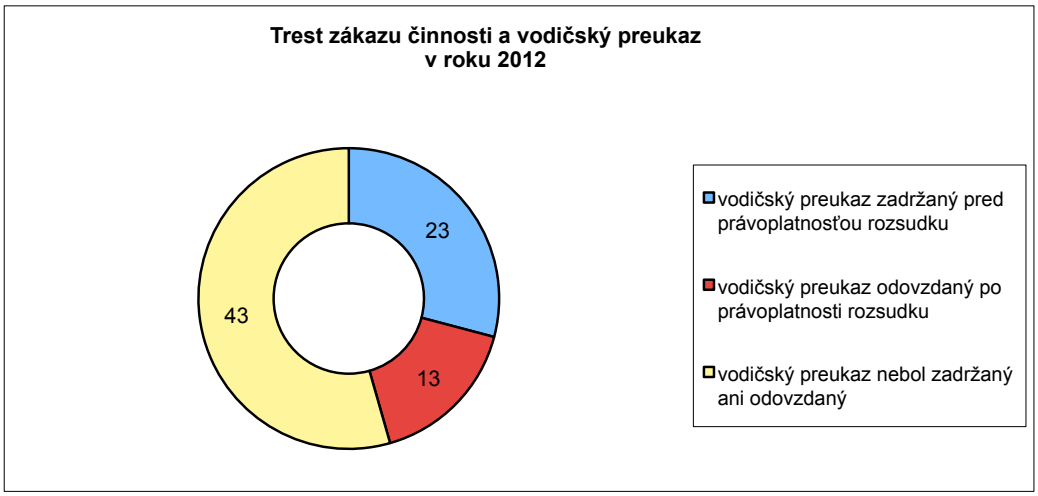

Zápis do evidenčnej karty vodiča

Praktická skúsenosť ukazuje, že dopravné inšpektoráty ako začatie plynutia trestu zákazu činnosti spravidla uvádzajú dátum, kedy rozsudok nadobudol právoplatnosť a to bez ohľadu na to, či odsúdenému trest zákazu činnosti reálne začína plynúť. Nie je pritom zohľadnená skutočnosť, že odsúdenému mohol byť právoplatne uložený trest zákazu činnosti iným súdom, ktorého doba výkonu už odsúdenému plynie a teda začatie plynutia nasledujúceho trestu zákazu činnosti sa nevyhnutne viaže na ukončenie tohto skoršie uloženého trestu zákazu činnosti. Nie je prekvapujúce, že sám odsúdený nevie určiť začiatok a koniec svojho trestu (prípadne trestov), keďže mu podľa zápisu v evidenčnej karte vodiča plynú viaceré tresty zákazu činnosti súčasne, čo je neprípustné.

Riešením tejto neprehľadnej situácie by mal byť postup, kedy príslušný zamestnanec súdu poverený kontrolou súčasne s rovnopisom rozsudku požiada dopravný inšpektorát o zaslanie evidenčnej karty a obratom upozorní dopravný

inšpektorát na chybu v zápise. Dopravný inšpektorát tak môže včas vykonať opravu v evidenčnej karte vodiča. Nakoľko tento postup nie je výslovne predpísaný, zamestnanec ho môže aj nemusí uskutočniť. Účelom je zabrániť poskytovaniu nesprávnych informácií iným súdom a orgánom činným v trestnom konaní, ktoré sa týkajú plynutia trestu a majú zásadný význam pre vykonanie trestu ale aj určenie rozhodného obdobia a následné osvedčenie prípadne neosvedčenie sa odsúdeného v skúšobnej dobe podmienečného odkladu výkonu trestu. V neposlednom rade by sa zabránilo situáciám, kedy sa odsúdený obracia na súd so žiadosťou o podmienečné upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti predčasne, pričom reálne nevykonal jeho polovicu. Odsúdený ostáva po vyrozumení súdu nespokojný a neistý. Stráca motiváciu dodržiavať podmienky, keďže doba plynutia jeho trestu podľa záznamov súdu je iná ako tá, ktorú uvádza dopravný inšpektorát v evidenčnej karte vodiča. Ide o významný psychologický faktor, ktorý nezriedka vedie k vedomému porušeniu podmienok výkonu trestu a k opätovnému trestnému postihu. Minimalizovanie týchto prípadov by jednoznačne prispelo k posilneniu funkcie individuálnej prevencie trestu.

Príklad – zápis v evidenčnej karte, časť zákazy činností

ZÁKAZY ČINNOSTÍ

1.

Uložený ZČ od:	01.07.2008	ZČ do:	01.07.2009
Počet mesiacov dní:	12m 0d	Číslo:	
Uložil:	DI Bratislava	Číslo konania:	ORP-000/DI-SK-2008
Dátum vydania:	13.06.2008	Právoplatnosť:	01.07.2008
Skutok			
Dátum spáchania:	13.05.2008	Dopravná nehoda:	Nie
Závažný spôsob:	Nie		
Rozhodol:	DI Bratislava		
Priestupky:			

§ 4 odsek 1 zák. č. 315/1996 Z.z. Povinnosti vodiča

Pokuta:	4.000,- Sk

2.

Uložený ZČ od:	26.04.2009	ZČ do:	26.10.2010
Počet mesiacov, dní:	18m 0d	Číslo:	
Uložil:	Okresný súd Bratislava I	Číslo konania:	0T/100/2009-100
Dátum vydania:	11.08.2009	Právoplatnosť:	03.09.2009
Skutok			
Dátum spáchania:	26.04.2009	Dopravná nehoda:	Nie
Závažný spôsob:	Nie		
Rozhodol:	Okresný súd Bratislava I		
Priestupky:			

§ 348 odsek 1 písmeno d) TZ, prečin marenia výkonu úradného rozhodnutia

Rovnaký problém sa prenáša aj do vzťahu výkonu trestu zákazu činnosti a nepodmienečného trestu odňatia slobody. Podľa § 61 odsek 8 Trestného zákona, „do doby výkonu trestu zákazu činnosti sa nezapočítava doba výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody“. Z uvedeného ustanovenia vyplýva, že výkon nepodmienečného trestu odňatia slobody predlžuje dobu výkonu tohto trestu. Aj toto zákonné ustanovenie dopravné inšpektoráty pri zápisoch do evidenčnej karty vodiča opomínajú, resp. vyznačujú dobu výkonu trestu zákazu činnosti od právoplatnosti rozsudku napriek skutočnosti, že z výroku je zrejmé, že trest zákazu činnosti bol uložený popri nepodmienečnom treste odňatia slobody. Dopravný inšpektorát by mal v takom prípade presne zisťovať dátum nástupu odsúdeného do výkonu trestu odňatia slobody a jeho reálny pobyt v ústave pre výkon trestu odňatia slobody, v krajnom prípade žiadať súd o uvedené zistenie a určenie predĺženia doby výkonu trestu zákazu činnosti. V žiadnom prípade by však nemal vykonať zápis od právoplatnosti

rozsudku. Evidenčná karta vodiča sa tak môže stať chybným podkladom nielen pre odsúdeného, ale aj orgány činné v trestnom konaní v prípade vedenia ďalšieho trestného stíhania, prípadne pre súdy pri ukladaní ďalších trestov vrátane problematického súhrnného trestu.

Záver

Z prieskumu rozhodovacej činnosti súdu, ako aj zo sledovania výkonu trestu zákazu činnosti je zrejmé, že účinnosť pôsobenia tohto druhu trestu má značné rezervy. Praktické nedostatky spočívajú v nepresnostiach a rozdieloch medzi súdnou evidenciou a evidenciou jednotlivých dopravných inšpektorátov. Tieto nedostatky predlžujú a komplikujú prácu štátnych orgánov, znásobujú negatívny dopad trestu na odsúdeného, ktorý v dôsledku neprehľadnej situácie stráca motiváciu dodržiavať samotný zákaz. Včasné zadržanie a odovzdanie vodičského preukazu je základným aspektom výkonu trestu zákazu činnosti, bez naplnenia ktorého nemožno hovoriť o jeho efektívnom pôsobení.

Počas celej doby výkonu trestu zákazu činnosti má nezastupiteľný význam spolupráca medzi súdom a policajnými orgánmi, ktorá sa má prejavovať najmä rýchlou a presnou výmenou informácii. Štátne orgány majú využívať prostriedky štátneho donútenia v kombinácii so spoločenským pôsobením. Iba tak možno zabezpečiť efektívny výkon trestu, posilniť preventívne pôsobenie práva v spoločnosti a zaistiť tak dodržiavanie právneho poriadku.

JUDr. Andrea Kurucová
Externá doktorandka
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Použitá literatúra

- Mašľanyová, D. a kol.. Trestné právo hmotné: Všeobecná a osobitá časť. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

Všeobecne záväzné právne predpisy:

- zákon Národnej rady SR č. 300/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov, Trestný zákon
- zákon Národnej rady SR č. 301/2005 Z.z., v znení neskorších predpisov, Trestný poriadok
- zákon Národnej rady SR č. 8/2009 Z.z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
- vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z.z., o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné súdy, krajské súdu, Špeciálny súd a vojenské súdy v znení neskorších predpisov

Kriminologické aspekty rasovej a etnicky motivovanej trestnej činnosti – súčasný stav

Zuzana Šimová

Abstrakt

Príspevok bude sledovať kriminologické aspekty zločinnosti, ktorá je páchaná skupinami obyvateľstva, ktoré sú delené rasovo a etnicky , ale tiež na osobách týchto skupín. Pojem etnikum sa často používa nepresne na označenie národa alebo národnosti, pričom tento pojem je širší a vzťahuje sa na skupinu ľudí spojených spoločným systémom kultúrnych, rasových, jazykových, teritoriálnych a historických faktorov, ktorými sa odlišujú od ostatných etník. Trestné činy rasovo motivované postihujú konanie , ktorým páchateľ útočí na základné hodnoty demokratickej spoločnosti.. Napriek tomu , že podiel trestných činov motivovaných nenávistnými pohnútkami na celkovej kriminalite je pomerne zanedbateľný , jedná sa o veľmi závažný jav. Súčasné vývojové tendencie navyše nasvedčujú tomu, že počet týchto trestných činov bude stále stúpať.

Kľúčové slová

rasizmus, etnikum, extrémizmus, páchateľ

Abstract

The thesis will follow the criminological aspects of crimes committed by racially and ethnically differentiated groups within the population, as well as crimes committed against the individuals of these groups. The term ethnic group is often inaccurately used to describe nation or nationality, but this term is much broader and refers to groups of individuals sharing a system of cultural, racial, language, territorial and historical elements, which distinguish them from other ethnic groups. Racially motivated criminal offences aim at a conduct in which a perpetrator attacks the Fundamentals values of a democratic society.. Hence the need fortheir protection. Although the proportion of crimes motivated by hate is to the total crime relatively insignificant, this is a very serious phenomenon. Moreover, current trends suggest that the number of crimes will rise.

Keywords

racism, Ethnicity, extremism, offender

Úvod

Rasovo a etnicky motivovaná trestná činnosť je charakterizovaná najmä presadzovaním ideí rasizmu, nacizmu, neonacizmu, antisemitizmu, xenofóbie a pod. Ide o určitú formu extrémizmu, pričom je tento označovaný za pravicovo

orientovaný.[1] Ľavicovo orientovaný extrémizmu sa viaže najmä na anarchistické a antiglobalistické myšlienky.

Extrémizmus vo všeobecnosti v SR

V podmienkach Slovenskej republiky je pravicový extrémizmus postavený na výnimočnosti a nadriadenosti bieleho etnika. Pravicový extrémizmus je „súhrn postojov, spôsobov správania a akcií, ktoré sú buď organizované alebo nie, ktoré vychádzajú z rasisticky alebo etnicky podmienenej sociálnej nerovnosti človeka, vyžadujú etnickú homogenitu národa a odmietajú princíp rovnosti zakotvený vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, zdôvodňujú prednosť spoločenstva pred indivíduom, odmietajú pluralizmus hodnôt liberálnej demokracie a demokraciu chcú definovať ako spiatočnícku.“[2]

Dá sa povedať, že pravicové extrémistické organizácie odmietajú základy demokracie, pričom treba podotknúť, že sa usilujú nastolenie totalitnej formy vlády (prípadne nastolenie vodcovského princípu), čo dnes považujeme za nezlučiteľné s demokratickým politickým systémom. Typické formy sú potom rasizmus a antisemitizmus, fašizmus, nacizmus nacionalizmus a podobne. Pokiaľ ide o prejavy pravicových extrémistov prejavujú sa prostredníctvom:

- protestných pochodov (násilných alebo nenásilných – počet takýchto pochodov v SR narástol),
- koncertov,
- prezentáciou ich ideológie v on-line svete internetu – rôzne diskusie (zväčša na vybraných extrémistických fórach,
- nosením symbolov a pod.

Ľavicový extrémizmus predpokladá vo svojej podstate slobodného jednotlivca. K jeho vyznávačom patria hnutia ako S.H.A.R.P., Red Skins, AFA, Antifa, Československá anarchistická federácia atď. Podporovatelia týchto skupín sú najmä študenti a ďalšia časť prívržencov „pochádza z vyšších vrstiev a nemajú majetkové problémy. V podmienkach SR sa ľavicový extrémizmus prejavuje najmä na internete. Nástroje, ktoré používajú ľavicový extrémisti na dosahovanie svojich cieľov sú skôr mierne – ide o rôzne manifestácie, zhromaždenia a pod. Dopúšťajú sa trestných činov ako „Nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi,“[3] „Šírenie toxikománie,“[3] „Poškodzovanie cudzej veci.“[4]

Do pozornosti dávam „KONCEPCIU BOJA PROTI EXTRÉMIZMU NA ROKY 2011 – 2014.“ Čiastočne nadviazala na koncepciu z rokov 2006 – 2010. Táto „Koncepcia reaguje na vývoj radikálnych skupín s tendenciami extrémizmu, resp. trestné činy spáchané z nenávisti v stredoeurópskom regióne, a novelu trestného zákona, ktorá do slovenského práva zaviedla pojmy súvisiace s vykonávaním protiprávnej extrémistickej činnosti.“[5] Je dôležité mať určitú stratégiu boja proti extrémizmu na najvyššej úrovni. Od tejto stratégie sa potom odvíjajú jednotlivé kroky, ktoré poverené štátny orgány podnikajú k tomu, aby v danej oblasti účinne

[1] Ľavicovo orientovaný extrémizmu netvorí opozíciu k pravicovému, pretože je prezentovaný viac, či menej anarchistickými myšlienkami, antiglobalizáciou, ale aj radikálnym krídlom ekológov;
[2] JASCHKE, H. G. Rechtsextremismus und Fremdenfeindlichkeit. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden 2001;
3 Ust. § 174 Trestného zákona,
[4] Ust. § 245, §246 Trestného zákona;
[5] http://www.minv.sk/?25&sprava=boj-proti-extremizmu-by-sa-mal-zintenzivnit

bojovali s vymedzenou trestnou činnosťou. Bez tejto koncepcie (stratégie) by nebolo možné (alebo aspoň nie jednoduché) skoordinovať jednotlivé kroky k dosahovaniu cieľov, nakoľko sa na boji proti extrémizmu zúčastňujú viaceré štátne orgány. Takýto dokument prijatý vládou vymedzuje úlohy jednotlivých orgánov a presne stanovuje ciele. Pre toto obdobie bol prijatý všeobecný cieľ, a tým je „*Eliminácia príčin, prejavov a následkov extrémizmu a rasovo motivovanej trestnej činnosti.“*[6]

Príčiny vzniku extrémizmu

Príčiny a podmienky vzniku extrémistických postojov môžeme hľadať v každom jedincovi zvlášť (individuálne motívy), tak v celej spoločnosti (spoločenské / sociálne motívy). Potom môžeme popisovať tzv. subjektívne a objektívne príčiny vzniku extrémistického konania a zmýšľanie. Pod subjektívnymi príčinami vidíme ľudské vlastnosti, ktoré jedinca preddisponujú k extrémistickým sklonom, k objektívnym príčinám a faktorom radíme vysokú nezamestnanosť v spoločnosti, vysoký podiel nekvalifikovaných osôb alebo jedincov s nízkym vzdelaním, vyšší podiel imigrantov či etnických alebo náboženských skupín medzi ostatným obyvateľstvom, výskyt rasových a náboženských predsudkov a tradícií (dané obmedzeným kultúrno-spoločenským prehľadom, nekritickým zaznamenaním názoru, neoverenými zdrojmi informácií a pod), prevažujúcimi sú politická orientácia a celospoločenské trendy, napr. móda, napodobňovanie preferovaných zahraničných vzorov, prejavujúce sa o.i. germanizáciou, amerikanizáciou spôsobu života, dovoz charakteristických ideologií z cudziny apod.

Teória zameraná na osobnosť týchto príslušníkov extrémistických skupín hľadá príčiny extrémneho správania v poruchách socializácie jedinca, vo výchovných vplyvoch (autoritatívne výchova). Títo jedinci obvykle postrádajú zdravé sebavedomie a identifikujú sa so silnými osobnosťami .

Zároveň môžeme u týchto jedincov pozorovať silnú potrebu zažívať pocit spolupatričnosti a identifikovať sa s určitou skupinou, v ktorej sú títo jedinci prijímaný. Príslušnosť k takejto skupine potom zároveň sprostredkuje jedincovi uspokojenie jeho túžby po moci, možnosť demonštrácie sily a môže prinášať určitý pocit výlučnosti a nadradenosti, to všetko v "bezpečnom prostredí" tejto skupiny. Jeho extrémistické postoje a prostriedky na ich uplatnenie potom úzko korešpondujú s pozíciou (ideológiou a všeobecne potom systémom hodnôt) referenčnej skupiny. K tej je jedinec výhradne lojálny.

Obvyklé je potom určité čiernobiele videnie sveta a uznávanie iba svojej pravdy. Títo jedinci sú úplne nekompromisní v tom, čo považujú za správne a žiaduce a naopak nežiaduce správanie.

Jedinec so sklonmi k extrémizmu je osoba so sklonmi k mesiášstva a megalománii, ktoré môžu mať vysokú intelektuálnu úroveň. Z takýchto osôb sa stávajú zvyčajne lídri rôznych extrémnych smerov.

---

[6] K tomuto cieľu sa pripájajú aj ciele čiastkové, ide o:

1. Zmeny a doplnenia právnych mechanizmov.
2. Účinná ochrana pred extrémizmom a rasovo motivovanou trestnou činnosťou.
3. Systematické vzdelávanie príslušných profesijných skupín, ktoré majú pri výkone svojho povolania vplyv na predchádzanie extrémizmu a rasovo motivovanej trestnej činnosti.
4. Zvyšovanie právneho vedomia a informovanie verejnosti.
5. Implementácia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných dohovorov a zmlúv v oblasti extrémizmu a rasovo motivovanej trestnej činnosti.

Z hľadiska štruktúry extrémistických skupín nachádzame medzi ich členmi a priaznivcami najmä mladých ľudí. Najrizikovejšou skupinou je tu mládež. Dospievajúci človek je ideálnym objektom väčšiny ideológii, pretože dospievania je spojené s tendenciou k radikálnym spôsobom riešenia chýb a nedostatkov spoločnosti, citlivosťou k týmto chybám, vyššou otvorenosťou k novým myšlienkam a zážitkom, popieraním zavedených spôsobov myslenia a správania, zvýšenou kritickosťou k spoločnosti, ale aj nedostatočnými životnými skúsenosťami, nižšou schopnosťou predvídať dôsledky svojho konania i schopnosťou vcítiť sa do postojov ostatných.

Počas dospievania začínajú hrať čoraz väčšiu úlohu vrstovníci. Extrémistická skupina tak môže byť pre mladého jedinca atraktívna vďaka určitej stabilite zázemia, ktorú dospievajúcemu poskytuje; súdržnosti členovi, ktorá je pre dospievajúceho dôležitá; skupina môže prepožičať určitý pocit výnimočnosti, privilegovanosti.

Vytvárajú sa skupiny mladých ľudí totálne frustrovaných, väčšinou bez práce, nevyučených, ktorí vnímajú súčasnosť ako bezperspektívnu a nevidia v nej miesto pre svoju sebarealizáciu. Východisko pre seba vidí v agresivite, ktorá sa môže zmeniť až v sebadeštrukciu .

Zvyšuje sa počet a zrejme aj podiel starších členov ultrapravicových hnutí, ktorí sú ich aktívnymi príslušníkmi už dlhšiu dobu. To súvisí predovšetkým s trendom presunu dôrazu od verejných akcií k úplne ilegálnym aktivitám vyžadujúcim dôkladne preverených a oddaných ľudí. V tejto súvislosti sa tak rozširuje vrstva pomerne inteligentných a vzdelaných aktivistov, ktorí sú schopní plánovať akcie, komunikovať so zahraničím a súčasne vytvárať pôsobivú ideológiu pre ostatných.

.Charakteristickými znakmi páchateľov trestných činov spomenutých v príspevku sú:

- Najčastejšie potýčky medzi skinheadmi, Rómami, anarchistami
- Obvykle bez prípravy, spontánne konanie.
- Niekedy predchádza činu požití alkoholu.
- Častý je nízky vek páchateľa - osoby mladistvé a osoby do veku 20 rokov.
- Väčšinou nízke vzdelanie - učni, čiastočne stredoškoláci.
- Páchatelia zvyčajne pochádzajú z bezproblémových rodín.
- Často ide o osoby, ktoré neboli doteraz súdne trestané
- Nevyzreté osobnosti inklinujúci k okamžitým zjednodušujúcim riešeniam.
- Vysoká agresivita voči osobám, ktoré sa od majoritnej spoločnosti odlišujú (farbou pleti, spôsob obliekania a iné).
- V naprostej väčšine ide o útoky príslušníkov skinheads (rôznych odnoží tohto hnutia).
- Trestné činy sú páchané skupinami páchateľov, v ktorých bývajú nezriedka zapojené aj nedospelé osoby (deti).

Najčastejšie sa uvádzajú 4 typy páchateľov extrémistického násilia:

1. Páchatelia pre zábavu a vzrušenie – tzv. zážitkové extrémistické násilie - motívom je vzrušenie z konfliktu so zákonom, túžba po obdive a moci, predsudky voči obetiam alebo nenávisť k nim nie je (hlavným) motívom, nasledujú vodcu.

2. Páchatelia brániaci svoj svet – tzv. reaktívne extrémistické násilie - motívom je pocit ohrozenia vlastného sveta a hodnôt, konajú "v záujme dobra" a majority, bráni životný priestor obvykle proti príslušníkom minoritnej skupiny.

3. Páchatelia s misiou zniesť zlo zo sveta – tzv. misionárske extrémistické násilie - motívom je úsilie zbaviť svet určitých skupín, osôb, ktoré sú vnímané ako zlo, pretože ohrozujú ich rasu, vieru; bojujú v záujme očistenie sveta od tohto zla, túžia po pomste, zvyčajne sa neuspokoja iba s aktami vandalizmu a zastrašovanie, ale idú ďalej.

4. Páchatelia ktorí sa odplácajú za im vykonanú krivdu – tzv. odplatné extrémistické násilie - reakcie na správu (i fámu) o incidente namierená proti príslušníkom ich vlastnej skupiny, nezaujímajú sa o pravdivosť takejto správy, túžia po pomste.

Rasovo motivovaný trestný čin s poukazom na Rómsku menšinu

Rasizmus vzniká spravidla z nevedomosti a neznalosti životného štýlu a spôsobu myslenia iných ľudí. Človek sa nerodí ako rasista, vplyv má na to jednoznačne okolie, rodina, priatelia a atmosféra v spoločnosti. Rasistické teórie sa opierajú o vykonštruované teórie využívajúce strach ľudí zo všetkého odlišného.

Rasovo motivovaný trestný čin, môže spáchať rovnako biely človek ako aj Róm. Rozhodujúcim pre posudzovanie konkrétneho trestného činu je motív konania páchateľa. Ak je motívom zločinného konania alebo násilného útoku príslušnosť jeho obete k národnostnej menšine, rase alebo etniku, ide o rasovo motivovaný trestný čin. Obeťou rasovo motivovaného trestného činu sa môže stať rovnako príslušník menšiny, ako aj príslušník majority. Bolo by však chybou posudzovať každý trestný čin, ktorý spácha príslušník jedného etnika alebo rasy voči príslušníkovi odlišného etnika alebo rasy, ako rasovo motivovaný trestný čin. Predstavme si situáciu, keď Róm ukradne bielemu peňaženku. V takomto prípade, nemožno hovoriť o rasovo motivovanom trestnom čine, pretože motiváciou bolo osobné obohatenie. Keby však Róm fyzicky napadol bieleho človeka a s nadávkou „Ty biela sviňa“ a motívom jeho útoku by bola nenávisť k bielym ľuďom, bol by jeho čin posudzovaný ako rasovo motivovaný. V takomto prípade je dôvod na vyššiu trestnú sadzbu, pretože motív je viac zavrhnutiahodný a spoločensky nebezpečnejší. Rovnaká situácia by nastala v opačnom prípade – ak by napríklad biely človek okradol Róma s cieľom osobného obohatenia, nemožno hovoriť o rasovo motivovanom trestnom čine, ak by však zaútočil biely človek na svoju obeť iba preto, že patrí k Rómskemu etniku, jedná sa o rasovo motivovaný trestný čin. V tejto súvislosti je potrebné upozorniť na nebezpečnú tendenciu slovenských médií a všeobecne verejnej mienky majoritnej spoločnosti spájať trestné činy jednotlivých páchateľov, príslušníkov menšín, s celým etnikom. Ak spácha krádež biely človek, nikoho nenapadne hľadať za tým rasový motív. Keď však spácha krádež Róm, príliš často sa zdôrazňuje jeho etnická príslušnosť a mnoho bielych Slovákov to nesprávne vníma ako útok proti vlastnému etniku. Na záver to najpodstatnejšie. Každý človek by mal byť posudzovaný individuálne na základe jeho konkrétnych skutkov a nie na základe jeho príslušnosti k určitému etniku, rase alebo národu.

Rómovia sa často stávajú obeťami rasovo motivovaných trestných činov, aj keď paradoxne patria k rovnakej rase ako majoritná spoločnosť na Slovensku. Za rasovo motivovaný trestný čin však naše právo považuje aj trestný čin, ktorého dôvodom je príslušnosť obete k inému etniku, národu, jej odlišné náboženské vierovyznanie alebo

sexuálna orientácia. K definícii pojmu „rasa“ alebo „rasový“ možno pristupovať rôzne, podľa toho, či sa snažíme o vedecký výklad tohto pojmu, alebo ho chápeme v súvislostiach výkladu trestného práva. Z antropologického hľadiska existujú rôzne teórie o rasách, mnoho vedcov na celom svete sa prikláňa k teórii, že existuje iba jedna ľudská rasa, iná časť vedeckej komunity rozdeľuje ľudstvo na tri rasy: kaukazoidnú, mongoloidnú a negroidnú. Ak sa však dostaneme do oblasti trestného práva, situácia je iná: Rasovo motivovaný trestný čin pácha človek, ktorý je presvedčený, že existuje viacero ľudských rás (pričom nie je rozhodujúce či je jeho názor z vedeckého hľadiska správny) a považuje vlastnú rasu nadradenú nad ostatné rasy. Nadradenosťou svojej rasy ospravedlňuje svoje konanie, ktorým ubližuje príslušníkom iných rás. Za rasovo motivovaný trestný čin vo všeobecnosti naše právo považuje aj trestný čin, ktorého dôvodom je príslušnosť obete k inému etniku, národu, jej odlišné náboženské vierovyznanie alebo sexuálna orientácia. V prípade Rómov nemožno z antropologického hľadiska hovoriť o inej rase, pretože patria k bielej rase rovnako ako majoritná spoločnosť na Slovensku, sú však príslušníkmi rómskeho etnika a preto možno hovoriť o rasovo motivovanom trestnom čine aj ak je jeho obeťou Róm. Z etického hľadiska je nesprávne a nebezpečné rozdeľovať ľudstvo na rasy a upierať akejkoľvek skupine ľudí právo na dôstojný, plnohodnotný a slobodný život, iba na základe etnickej, rasovej, národnostnej a náboženskej príslušnosti alebo sexuálnej orientácie.

Záver

Základným motívom je zvyčajne negatívny (vyhranený, extrémny) postoj páchateľa k určitej skupine osôb, a to z dôvodu ich odlišnosti z hľadiska politického presvedčenia, národnosti, rasy, vyznania, sexuálnej orientácie, príslušnosti k určitej skupine .Táto odlišnosť je potom subjektívne pociťovaná ako zdroj určitého nebezpečenstva a nositeľ tejto odlišnosti vyvoláva v páchateľovi odmietanie, odpor, strach. Ide o tzv. xenofóbne postoje. Treba povedať, že problematika „Kriminologických aspektov rasovej a etnicky motivovanej trestnej činnosti“ je u nás témou nie dobre prebádanou. V podmienkach SR neexistuje ucelená monografia, ktorá by spracúvala túto problematiku. Odborné články sa v periodikách vyskytujú iba nepravidelne. V tomto momente by bolo vhodné skonštatovať ako veľmi nám chýba inštitúcia, ktorá by pracovala na kriminologických výskumoch, a ktorej výsledky by určite ocenili tak právny teoretici, ale aj praktici. V súčasnej dobe žiadne výskumy, ktoré by sa venovali danej problematike z trestnoprávneho hľadiska neprebiehajú. Keď nie je výskum nevieme kde nás „tlačí topánka.“ Bez adekvátneho výskumu je ťažké prijímať nové právne úpravy. Ich účinnosť sa potom meria už iba policajnými štatistikami.

JUDr. Zuzana Šimová
Externý doktorand
Právnická fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika Košice

Použitá literatúra:

- HERCZEG, J. Trestné činy z nenávisti. 1. vyd. Praha: ASPI, a.s., 2008, 260 s. ISBN 978-80-7357-311-9;

- CHMELÍK, J., Extremizmus a jeho právni a sociologické aspekty. Praha: Linde, 2001, 172 s. ISBN 80-85617-47-1.
- ČERNÝ, P. Právní ochrana před extremismem. 1. vyd. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2008. 172 s. ISBN 80-7201-265-7
- DANICS, Š., KAMÍN, T. Extremismus, rasismus a antisemitismus. 2. vyd. Praha : Policejní akademie ČR v Praze, 2008. 122 s. ISBN 978-80-7251-286-7
- CHMELÍK, J. Extremismus. 1. vyd. Praha : Ministerstvo vnitra ČR, 1997.
- KONCEPCIA BOJA PROTI EXTRÉMIZMU NA ROKY 2011 – 2014;

Internetové stránky:

- http://www.minv.sk/

Negatívny reverz a vylúčenie trestnoprávnej zodpovednosti ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka

Lucia Laciaková

Abstrakt

V predkladanom článku sa zaoberám vymedzením pojmu negatívny reverz z hľadiska slovenskej právnej úpravy, historickým vývojom daného medicínsko-právneho inštitútu, ako aj jeho predpokladanými náležitosťami s ohľadom na náležitosti informovaného súhlasu. Rovnako sa v článku zaoberám aj dôvodmi vylúčenia trestnoprávnej zodpovednosti ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka (t.j. povinného subjektu) v súvislosti s udelením negatívneho reverzu pacientom (t.j. oprávneným subjektom).

Kľúčové slová

Negatívny reverz, zákon o zdravotnej starostlivosti, Trestný zákon

Abstract

In the presented article I deal with the legal definition of the refusal of medical assistance, known as RMA from the view of the slovak law, history of this medico-legal institute as well as with the supposed legal requirements with respect of the legal requirements of Informed consent. Further I also deal with the reasons of exclusion of the criminal liability of the physician (as a compulsory subject) regarding to the refusal of medical assistance proclaimed by patient (as an authorized subject).

Key words

Refusal of the medical assistance, The Health Care Act, Criminal law

Úvod

Zdravie predstavuje hodnotu, ktorá je mimoriadne chránená právnym poriadkom, počnúc Ústavou a jednotlivými parciálnymi zákonmi, nevynímajúc ochranu prostredníctvom trestného práva. Zdravie je chránené absolútne, voči každému protiprávnemu zásahu či útoku. Hodnotu ľudského zdravia ako statku chráneného prostredníctvom trestného práva možno odvodiť aj zo systematiky samotného Trestného zákona, v ktorom sú trestné činy proti životu a zdraviu zaradené do prvej hlavy osobitnej časti. Uvedená právna úprava Trestného zákona reflektuje najmä pravidlo, že akýkoľvek zásah do tela inej fyzickej osoby môže byť vykonaný výlučne na základe súhlasu dotknutej osoby, vychádzajúc pritom zo skutočnosti, že každý zásah do ľudského zdravia, či už fyzického alebo psychického, je zásahom do osobnostných práv fyzickej osoby, resp. pacienta. V prípade zásahu do tela inej fyzickej osoby bez jej súhlasu by teda mohlo ísť o protiprávne konanie, a s tým súvisiace vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti voči príslušnému zdravotníckemu pracovníkovi, ktorý sa takého zásahu dopustil. Práve prostredníctvom medicínsko-právnych inštitútov informovaného súhlasu a negatívneho reverzu sa realizuje právo fyzickej osoby disponovať svojim zdravím v zmysle odsúhlasenia alebo absolútneho odmietnutia akýchkoľvek zásahov zo strany ošetrujúceho

zdravotníckeho pracovníka. Právu pacienta odmietnuť zdravotnú starostlivosť, resp. udeliť negatívny reverz, zodpovedá povinnosť ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka rešpektovať pacientovu vôľu a upustiť od akéhokoľvek ďalšieho konania. Je nutné dodať, že vo väčšine prípadov po udelení negatívneho reverzu sa stav pacientov radikálne zhorší, ba dokonca môže u nich nastať aj smrť v dôsledku neliečenia primárneho problému z dôvodu udelenia negatívneho reverzu. V takýchto prípadoch je trestnoprávna zodpovednosť ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka vylúčená práve z dôvodu udelenia negatívneho reverzu pacientom. Tento v súčasnosti prijímaný princíp slobodného rozhodovania v otázkach starostlivosti o vlastné zdravie sa často dostáva do kolízie s ochranou života a zdravia pacienta, keď je nutné rozhodnúť, či je právo pacienta nebyť liečený silnejšie než povinnosť lekára liečiť.

Historický úvod

Negatívny reverz, t.j. právo na odmietnutie zdravotnej starostlivosti, bolo obsiahnuté už v zákone č. 20/1966 Zb. o péči a zdraví lidu, konkrétne v § 23 ods. 2 druhá veta uvedeného zákona v nasledovnom znení: „Ak pacient odmieta potrebnú zdravotnú starostlivosť napriek náležitému vysvetleniu, vyžiada si ošetrujúci lekár o tom písomné prehlásenie, t.j. reverz“. Išlo o základný právny predpis zdravotníckeho práva na území Československa. Od roku 1966 platil predmetný zákon v plnej miere bez akýchkoľvek zmien.[1] K neskorším zmenám z hľadiska právnej úpravy Slovenskej republiky došlo až novým zákonom č. 277/1994 Zb. o zdravotnej starostlivosti a neskôr zákonom č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len„ zákon o zdravotnej starostlivosti“).

Právna úprava

Negatívny reverz je v zákone o zdravotnej starostlivosti, konkrétne v § 11 ods. 8 písm. d) uvedeného zákona upravený nasledovne*: „Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti má každý právo za podmienok ustanovených týmto zákonom na odmietnutie poskytnutia zdravotnej starostlivosti okrem prípadov, v ktorých podľa tohto zákona možno poskytnúť zdravotnú starostlivosť bez informovaného súhlasu“*.
Zákon o zdravotnej starostlivosti v § 6 ods. 9 taxatívne vymenúva prípady, v ktorých sa informovaný súhlas nevyžaduje:

- ***neodkladná starostlivosť, ak nemožno včas získať informovaný súhlas, ale ho možno predpokladať,***
- ***ochranné liečenie uložené súdom podľa osobitného predpisu,***
- ***ústavná starostlivosť, pokiaľ ide o osobu, ktorá šíri prenosnú chorobu, ktorá závažným spôsobom ohrozuje jej okolie,***
- ***ambulantná starostlivosť alebo ústavná starostlivosť, ak ide o osobu, ktorá v dôsledku duševnej choroby alebo s príznakmi duševnej choroby ohrozuje seba alebo svoje okolie, alebo ak hrozí vážne zhoršenie jej zdravotného stavu***.

Podrobnejšia právna úprava zameraná na formálnu, resp. obsahovú stránku negatívneho reverzu, nebola obsiahnutá v žiadnom právnom predpise. Paradoxne dňa 29.09.2009 vydalo Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky Odborné usmernenie o vedení zdravotnej dokumentácie[2], v ktorom síce v článku VI. ods. 1

[1] Tešinová, J.,Žďárek,R.,Policar,R.: Medicínske právo. 1. vydání. Praha. C.H.Beck, 2011, s. 37
[2] Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o vedení zdravotnej dokumentácie. Bratislava, 24. September 2009, číslo : 07594/2009- OZS

písm. f) stanovuje, že súčasťou skompletizovanej zdravotnej dokumentácie v zdravotníckom zariadení ústavnej starostlivosti sú údaje o poučení osoby o informovanom súhlase, spôsob poučenia, obsah poučenia, odmietnutie poučenia, **odmietnutie informovaného súhlasu** a odvolanie informovaného súhlasu, avšak je nutné dodať, že v predmetnom Odbornom usmernení absentujú prílohy, resp. akékoľvek právne vzory alebo aspoň bližšia špecifikácia jednotlivých medicínsko-právnych inštitútov, t.j. informovaného súhlasu a negatívneho reverzu. V porovnaní s českou právnou úpravou je to anomália, nakoľko vyhláška zo dňa 21.07.2006[3] v § 1 ods. 1 písm. i) stanovuje, že zdravotná dokumentácia vždy obsahuje v prípade odmietnutia zdravotnej starostlivosti pacientom dátum a časový údaj odmietnutia, ako aj písomné prehlásenie pacienta o odmietnutí zdravotnej starostlivosti, prípadne záznam o ňom. Predmetná vyhláška v časti prílohy upravuje minimálne náležitosti obsahu samostatných častí zdravotníckej dokumentácie, konkrétne v bode 6. Je to „Prohlašení o odmítnutí zdravotního úkonu". V uvedenom bode predmetnej prílohy k vyššie uvedenej vyhláške sa explicitne stanovujú náležitosti negatívneho reverzu. Naša právna úprava takúto detailnú špecifikáciu neobsahuje.
K zmene, resp. k odstráneniu daného nedostatku nedošlo ani postupom času, a tak ani v súčasnosti v právnej úprave Slovenskej republiky nenájdeme explicitne uvedené náležitosti negatívneho reverzu, resp. právne záväzný vzor.

V tejto súvislosti by sme chceli dodať, že Zákon o zdravotnej starostlivosti obsahuje síce právne minimum vo forme prílohy č. 4 „Poučenie a písomný informovaný súhlas pacienta podľa § 6 predmetného zákona", avšak s danou prílohou sa spája hneď niekoľko nejasností. Prvou nejasnosťou je, že daná príloha, resp. daný vzor informovaného súhlasu obsahuje nasledovnú vetnú konštrukciu: „svojím podpisom potvrdzujem, že s navrhovaným liečebným postupom súhlasím-nesúhlasím" s tým, že naspodku na danom vzore je pokyn, aby pacient nehodiace preškrtol. Z toho nie je jasné, či bolo zámerom zákonodarcu spojiť oba právne inštitúty t.j. informovaný súhlas ako aj negatívny reverz do jedného dokumentu, ktorý by pokrýval obe hypotetické situácie, t.j. aj udelenie informovaného súhlasu aj jeho neudelenie, resp. negatívny reverz, alebo tým sledoval zákonodarca iný zámer. Ďalšia nejasnosť danej prílohy zákona spočíva v tom, že v samotnom texte zákona neexistuje žiaden odkaz na prílohu č. 4. Z toho dôvodu je sporná aj samotná právna účinnosť a záväznosť predmetnej prílohy.
Ďalšia inštitúcia, t.j. Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, si danú problematiku vyriešila po svojom. Občanom dáva na svojej internetovej stránke v časti „Informovaný súhlas- vzory" k dispozícii vzor „Záznamu o odmietnutí informovaného súhlasu". Predmetný záznam pozostáva z nasledovnej vetnej konštrukcie: „Potvrdzujem, že som odmietol/odmietla zrozumiteľne, ohľaduplne, bez nátlaku, s možnosťou a dostatočným časom slobodne sa rozhodnúť pre informovaný súhlas, byť informovaný/á o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti". [4]
Z nášho pohľadu nejde o správnu vetnú konštrukciu, nakoľko:

- znenie „potvrdzujem, že som odmietol/odmietla slobodne rozhodnúť o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti" nie je jednoznačná negatívna odpoveď. Je nutné dodať, že z pohľadu právnej praxe musí ísť o jednoznačné

[3] Vyhláška zo dňa 21.07.2006 o zdravotnické dokumentaci, číslo 385/2006 Sb.
[4] http://www.udzs-sk.sk/poskytovatelia/informovany-suhlas-vzory.html?page_id=1121

a nespochybniteľné odmietnutie zdravotnej starostlivosti zo strany pacienta s tým, že nakoľko ide o právny úkon, musí spĺňať podmienky ustanovené v § 37 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Máme za to, že príslušná formulácia daného záznamu túto podmienku nespĺňa.

- v danom zázname nie je uvedený žiaden odkaz na konkrétny právny predpis, na základe ktorého sa predmetný právny úkon uskutočňuje. Z toho dôvodu je predmetný záznam absolútne nejednoznačný a spochybniteľný.

Z uvedených dôvodov nám nie je jasné, z akej právnej úpravy Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou pri vytváraní daného záznamu vychádzal. Ako už totiž bolo vyššie spomenuté, v Zákone o zdravotnej starostlivosti bližšia špecifikácia, resp. explicitné vymedzenie právne záväzných náležitostí negatívneho reverzu absentuje. Nejednoznačná formulácia informovaného súhlasu s pokynom, aby pacinet nehodiace preškrtol, nabáda k otázke, či by sa preškrtnutie slova súhlasím považovalo automaticky za negatívny reverz napriek tomu, že zo zákona o zdravotnej starostlivosti taký postup nevyplýva.

Právna povaha negatívneho reverzu

Negatívny reverz je z pohľadu práva právnym úkonom, t.j. prejavom vôle smerujúcim k vzniku, zmene alebo zániku tých práv a povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom vôle spájajú. V prípade negatívneho reverzu ide o prejav vôle smerujúci k zániku práva zdravotníckeho pracovníka uskutočniť na pacientovi diagnostický, či terapeutický úkon. Z hľadiska práva musí teda negatívny reverz spĺňať rovnaké kritéria ako akýkoľvek iný právny úkon, t.j. musí byť udelený osobou spôsobilou na právne úkony, ktorá nekoná v duševnej poruche, a ktorá udeľuje príslušný negatívny reverz slobodne a vážne, určite a zrozumiteľne. Odmietnutiu liečby zo strany pacienta musí predchádzať poučenie poskytnuté zdravotníckym pracovníkom zrozumiteľne, ohľaduplne, bez nátlaku s možnosťou a dodatočným časom slobodne sa rozhodnúť pre udelenie, resp. neudelenie informovaného súhlasu, t.j. negatívny reverz, primerane rozumovej a vôľovej vyspelosti a zdravotnému stavu osoby, ktorú má zdravotnícky pracovník poučiť.[5]
Dôsledne je nutné pacienta poučiť najmä na všetky zdravotné riziká, ktoré pre neho z negatívneho reverzu vyplývajú.

Fyzická osoba, ktorá odmieta udeliť súhlas so zdravotnou starostlivosťou, musí byť k tomuto právnemu úkonu spôsobilá. V zmysle § 8 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka - spôsobilosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti, t.j. spôsobilosť na právne úkony, vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou. V zmysle ods. 2 sa plnoletosť nadobúda dovŕšením osemnásteho roku veku. Pred dosiahnutím tohto veku sa plnoletosť nadobúda len uzavretím manželstva.

Pokiaľ nie je osoba k právnemu úkonu spôsobilá, uskutočňuje za ňu právny úkon zákonný zástupca. Najčastejšie pôjde o rodiča, avšak v súlade so zákonom o rodine môžu byť na základe rozhodnutia súdu zákonnými zástupcami dieťaťa určené aj iné osoby, napríklad poručník, osvojiteľ, opatrovník, atď.. S ohľadom na § 9 je nutné dodať, že maloletí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku. V prípade negatívneho reverzu bude preto vždy potrebné zvážiť zložitosť, výšku rizika, množstvo alternatívnych riešení, prípadne ďalšie aspekty zvažovaného zákroku, či je maloletý schopný ich pochopiť a kompetentne sa v danej veci

[5] Tešinová, J.,Žďárek,R.,Policar,R.: Medicínske právo. 1. vydání. Praha. C.H.Beck, 2011, s. 74

rozhodnúť. Z negatívneho reverzu pritom musí vyplývať, že príslušné informácie o zdravotnom stave pacienta ako aj o nevyhnutnosti konkrétneho zákroku, resp. liečby boli poskytnuté nielen pacientovmu zákonnému zástupcovi, ale v primeranom rozsahu a forme aj samotnému pacientovi. Pokiaľ sa vzájomná vôľa rodičov ako zákonných zástupcov dostane do rozporu so záujmami dieťaťa tak, ako ich na základe lekárskej vedy chápe ošetrujúci lekár a ide o odkladný zákrok k záchrane života či zdravia dieťaťa, je možné požiadať súd o ustanovenie kolízneho opatrovníka, resp. požiadať súd o vydanie predbežného opatrenia. Avšak v prípade, ak je zákrok, resp. liečba neodkladná k záchrane života či zdravia maloletého a obaja rodičia k nej odopierajú súhlas, je ošetrujúci lekár oprávnený rozhodnúť o uskutočnení zákroku, resp. liečby aj bez súhlasu rodičov.[6]

V zmysle § 27 ods. 2 Občianskeho zákonníka za osobu nespôsobilú k právnemu úkonu, resp. za osobu s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony uskutočňuje rozhodnutie o odmietnutí zdravotnej starostlivosti jej opatrovník, pričom právna úprava vychádza z tej premisy, že vôľa opatrovníka sa považuje za vôľu osoby s pozbavenou, resp. obmedzenou právnou spôsobilosťou.

Odmietnutie zdravotnej starostlivosti ako právny úkon musí byť uskutočnený slobodne a vážne, určite a zrozumiteľne, inak je neplatný.

Predpokladané náležitosti negatívneho reverzu s ohľadom na náležitosti informovaného súhlasu

Nakoľko v prípade negatívneho reverzu ide fakticky o odmietnutie udelenia informovaného súhlasu, sme toho názoru, že by sa naň analogicky mali vzťahovať niektoré obsahové časti informovaného súhlasu.

Išlo by o nasledovné náležitosti, ktoré by boli v písomnom prehlásení pacienta o odmietnutí zdravotnej starostlivosti obsiahnuté:

- Údaj o zdravotnom stave pacienta a potrebnom zdravotnom zákroku,
- Údaj o možných následkoch odmietnutia potrebného zdravotného zákroku pre zdravie pacienta,
- Prehlásenie pacienta, že mu vyššie uvedené údaje boli zdravotníckym pracovníkom poskytnuté, a i napriek tomu potrebný zdravotný zákrok odmieta,
- Miesto, dátum, hodina a podpis pacienta,
- Podpis zdravotníckeho pracovníka, ktorý pacientovi informácie poskytol.

Záznam za prítomnosti svedka

Pri negatívnom reverze poskytuje najväčší stupeň právnej istoty písomná forma. V prípade, že:

- nie je možné vzhľadom na zdravotný stav plne orientovaného pacienta vyžiadať jeho podpis negatívneho reverzu, t.j. ide o stav faktickej nemožnosti podpisu napríklad pre negramotnosť pacienta, parézu alebo fixáciu končatín atď., alebo
- pacient svojvoľne odmieta podpísať negatívny reverz

je potrebné, aby mal ošetrujúci zdravotnícky pracovník svedka, že pacienta náležitým spôsobom v zmysle zákona o zdravotnej starostlivosti poučil, avšak i napriek tomu pacient odmieta potrebnú zdravotnú starostlivosť, a zároveň odmieta podpísať negatívny reverz. O tejto skutočnosti zdravotnícky pracovník vyhotoví písomný záznam, ktorý podpíše aj svedok, ktorý bol pri odmietnutí zdravotnej starostlivosti

[6] Tamtiež, str. 78

pacientom prítomný. Svedok týmto spôsobom de facto potvrdí, že pacient bol zdravotníckym pracovníkom náležite poučený o následkoch, ktoré mu hrozia a zdravotníckym pracovníkom doporučený zákrok, resp. liečbu aj po tomto náležitom vysvetlení odmieta, pričom nemôže alebo odmieta podpísať negatívny reverz.[7]
Negatívny reverz však zdravotníckeho pracovníka nezbavuje povinnosti poskytnúť pacientovi potrebnú zdravotnú starostlivosť v každom prípade. Najčastejšie sa používa negatívny reverz pri odmietaní operácie, transfúznej liečbe, pri predčasnom prerušení hospitalizácie, či ukončení liečby na podnet pacienta.

Vylúčenie trestnoprávnej zodpovednosti ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka

Každý zdravotný úkon zasahuje do telesnej integrity jedinca. Z hľadiska trestnoprávneho možno celkom oprávnene tvrdiť, že niektoré zdravotné úkony možno z hľadiska následku charakterizovať ako ublíženie na zdraví, či dokonca ťažkú ujmu na zdraví v zmysle legálnej definície týchto pojmov v § 132 Trestného zákona.
Vyššie uvedená trestnoprávna ochrana zdravia, v dôsledku ktorej sa sankcionuje konanie lekára, sa však nevzťahuje na prípady negatívneho reverzu, keď sa pacient slobodne rozhodne pre odmietnutie zdravotnej starostlivosti, na čo následne nadväzuje aj upustenie od akéhokoľvek ďalšieho konania zo strany ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka. V prípade, že následne u pacienta nastane smrť, resp. ťažká ujma na zdraví v dôsledku neliečenia primárneho problému a udelenia negatívneho reverzu pacientom, bude ošetrujúci zdravotnícky pracovník v takom prípade exkulpovaný práve v dôsledku negatívneho reverzu udeleného pacientom. Negatívny reverz je teda skutočnosťou, ktorá vylučuje trestnoprávnu zodpovednosť ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka za nekonanie, t.j. za neposkytnutie zdravotnej starostlivosti.
Osobitným prípadom sú situácie, v ktorých je bezprostredne ohrozený život pacienta, nakoľko v takom prípade sa neberie do úvahy, či fyzická osoba podpísala informovaný súhlas alebo negatívny reverz, resp. či by súhlasila s liečbou alebo nie, pretože ide o neodkladnú starostlivosť v zmysle zákona o zdravotnej starostlivosti, keď je ošetrujúci zdravotnícky pracovník povinný zdravotnú starostlivosť poskytnúť. Je tomu tak z dôvodu, že hraničná situácia, v ktorej je bezprostredne ohrozený život pacienta, sa jednoznačne považuje za prípad „neodkladnej starostlivosti“ v zmysle § 6 ods. 9 písm. a) Zákona o zdravotnej starostlivosti, podľa ktorého sa informovaný súhlas nevyžaduje v prípade neodkladnej starostlivosti, ak nemožno včas získať informovaný súhlas, ale ho možno predpokladať.

V uvedenom hraničnom prípade sa teda udelenie informovaného súhlasu zo strany pacienta za tým účelom, aby mu mohla byť poskytnutá zdravotná starostlivosť nevyžaduje, nakoľko sa vychádza z predpokladu, že pacient by v takej situácií s poskytnutím zdravotnej starostlivosti súhlasil. Keďže sa v takej situácií nevyžaduje informovaný súhlas, je tým automaticky vylúčený aj negatívny reverz.

Prípady, v ktorých trestnoprávna zodpovednosť ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka vylúčená nie je

Osobitným prípadom, kedy by bola voči ošetrujúcemu zdravotníckemu pracovníkovi vyvodzovaná trestnoprávna zodpovednosť by bol prípad, kedy by ošetrujúci zdravotnícky pracovník rešpektoval skôr udelený negatívny reverz pacientom napriek tomu, že následne po prepustení pacienta by bol pacient opäť

[7] Tamtiež, str. 76

prijatý do nemocnice s tým, že v momente jeho prijatia by jeho aktuálny zdravotný stav spĺňal náležitosti „neodkladnej starostlivosti“ v zmysle § 6 ods. 9 písm. a) Zákona o zdravotnej starostlivosti. To znamená, že by bol v život ohrozujúcom stave, resp. v stave, kedy by mu hrozila ťažká ujma v dôsledku choroby alebo zranení. Za neposkytnutie zdravotnej starostlivosti v takom prípade by hrozilo ošetrujúcemu zdravotníckemu pracovníkovi:

- vyvodzovanie zodpovednosti za porušenie povinnosti obsiahnutej v zákone č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, konkrétne porušenie § 80 ods. 1 písm. a) v zmysle ktorého je zdravotnícky pracovník povinný poskytovať bez meškania prvú pomoc každej osobe, ak by bez takejto pomoci bol ohrozený jej život alebo bolo ohrozené jej zdravie, a ak je to nevyhnutné, zabezpečiť podľa potreby ďalšiu odbornú zdravotnícku starostlivosť,
- následne disciplinárne konanie,
- vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti za naplnenie skutkovej podstaty trestného činu neposkytnutia pomoci v zmysle § 177 ods. 2 Trestného zákona, nakoľko by ošetrujúci zdravotnícky pracovník neposkytol potrebnú pomoc osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti alebo javí príznaky ťažkej ujmy na zdraví, hoc je podľa povahy svojho zamestnania povinný takú pomoc poskytnúť.

Z pohľadu trestného práva je irelevantné, prečo ošetrujúci zdravotnícky pracovník nekonal. Mohlo dôjsť ku kolízii skôr udeleného negatívneho reverzu a následného stavu pacienta, v ktorom mu mala byť poskytnutá neodkladná zdravotná starostlivosť, keď ošetrujúci zdravotnícky pracovník nesprávne vyhodnotil kolíziu oboch záujmov a priklonil sa k rešpektovaniu negatívneho reverzu.

Podľa Kováča by bolo možné negatívny reverz pri stave ohrozenia života pacienta, t.j. neodkladnej starostlivosti teoreticky akceptovať len v tom prípade, ak by bol pacient pri vedomí a bol by schopný posúdiť následky svojho rozhodnutia. Schopnosť pacienta posúdiť následky svojho rozhodnutia v stave bezprostredného ohrozenia života však môže byť sporná, preto nie je podľa jeho názoru v takomto extrémnom prípade najmä v záujme právnej istoty zdravotníckeho pracovníka potrebné rešpektovať negatívny reverz.[8]

Z nášho pohľadu by bol v tomto prípade vylúčený postih ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka v zmysle § 158 Trestného zákona, t.j. ublíženie na zdraví, pretože dikcia uvedeného paragrafu je nasledovná: „Kto inému z nedbanlivosti ublíži na zdraví tým, že poruší dôležitú povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie alebo uloženú mu podľa zákona, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok“. Na naplnenie uvedenej skutkovej podstaty trestného činu ublíženia na zdraví musí ísť o nedbanlivostné konanie páchateľa. Vo vyššie uvedenom prípade tak tomu nie je, nakoľko ošetrujúci zdravotnícky pracovník upustí od ďalšieho konania vo vzťahu k pacientovi nie z nedbanlivosti, ale úmyselne. To znamená, že ošetrujúci zdravotnícky pracovník vie, že môže upustením od ďalšieho konania spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví pacienta, resp. smrť a chce, nakoľko je toho nesprávneho názoru, že to bola predošlá pacientova vôľa a tú treba rešpektovať.

[8] Kovač,P.:Poučenie a súhlas pacienta v Slovenskej republike. Zdravotnícke právo v praxi, č. 2/2004

Zahraničná judikatúra

Nemecká judikatúra je v otázke uskutočnenia lekárskeho zákroku bez súhlasu pacienta, resp. proti jeho vôli, konštantná. Zastáva názor, že lekársky zákrok bez súhlasu dotknutej osoby, resp. pacienta porušuje jej právo na sebaurčenie. Spolkový súdny dvor v súlade s uvedeným v roku 1958 judikoval, že: „vôľa pacienta obmedzuje terapeutické možnosti lekára a ani záchrana pred istou smrťou nemôže byť pacientovi vnútená".

Anglická judikatúra vychádza z rozhodnutia z roku 1992, v ktorom bolo súdom konštatované, že: „dospelý pacient, ktorý netrpí mentálnou poruchou, má neobmedzené právo určiť, či bude súhlasiť s poskytnutím zdravotnej starostlivosti alebo ju odmietne. Pričom toto právo nie je zúžené na rozhodnutie, ktoré by iní mohli pokladať za rozumné. Existuje nezávisle od toho, či sú dôvody pre dané rozhodnutie racionálne, iracionálne, neznáme, alebo či dokonca akékoľvek dôvody absentujú."

Európsky súd pre ľudské práva vo veci *Pretty v. Spojené kráľovstvo* z roku 2002 síce nevyhovel žiadosti sťažovateľky ukončiť jej život a tým aj nedôstojné útrapy, ale zároveň sa všeobecne vyjadril k právu pacienta na autonómiu pri rozhodovaní o zdravotnej starostlivosti. Súd dospel k záveru, že odmietnutie lekárskeho zákroku môže síce viesť k bezprostrednému fatálnemu následku pre daného pacienta, avšak napriek tomu, uskutočnenie zákroku zo strany lekára bez súhlasu pacienta by predstavovalo neoprávnený zásah do osobnej integrity fyzickej osoby. Z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva ďalej vyplýva, že nedobrovoľné uskutočnenie lekárskeho zákroku je porušením práv zakotvených v čl. 8 Európskeho dohovoru. Výnimkou sú prípady, kedy je tento zásah nutný v demokratickej spoločnosti pre ochranu práv druhých alebo prípady, kedy sa pacient nachádza v stave, kedy nie je schopný udeliť súhlas. Z ďalšieho rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Engrl et. Al. v Holandsko* z roku 1976 vyplýva, že by bolo porušením Európskeho dohovoru pokiaľ by štát kriminalizoval konanie, ktoré je „normálnym výkonom práva chráneným predmetným dohovorom". Vychádzajúc z uvedeného dospel súd k záveru, že nie je možné kriminalizovať konanie lekára, ktorý rešpektuje autonómiu pacienta, ktorý právne relevantným spôsobom odmieta lekársky zákrok.[9]

Záver

Záverom by sme chceli uviesť, že každý človek je slobodný a nie je povinný konať to, čo mu zákon neukladá. Z toho vyplýva, že taktiež v otázkach starostlivosti o zdravie jednotlivca záleží výlučne na jeho slobodnom rozhodnutí, či a v akej miere sa podrobí určitým medicínskym zákrokom. Oproti tomu, z pohľadu ošetrujúcich zdravotníckych pracovníkov je ochrana života a zdravia ich základnou povinnosťou vyplývajúcou z Hyppokratovej prísahy. Dochádza tak ku kolízii dvoch záujmov, na jednej strane je to autonómne rozhodnutie pacienta nepodrobiť sa zdravotnej starostlivosti, t.j. negatívny reverz, a na druhej strane je to povinnosť lekárov liečiť chorých za každej okolnosti. Právna prax dospela k tomu záveru, že právo pacienta nebyť liečeným je silnejšie ako povinnosť lekára liečiť. Z toho sa vyvodzuje aj vylúčenie trestnoprávnej zodpovednosti ošetrujúceho zdravotníckeho pracovníka za jeho nekonanie, resp. upustenie od ďalších medicínskych zákrokov napriek tomu, že ten ošetrujúci zdravotnícky pracovník si je vedomý, aké následky pre pacienta bude mať jeho nekonanie v prípade, že pacient udelí negatívny reverz. Právu pacienta udeliť negatívny reverz zodpovedá povinnosť ošetrujúceho zdravotníckeho

[9] Tešinová, J.,Žďárek,R.,Policar,R.: Medicínske právo. 1. vydání. Praha. C.H.Beck, 2011, s. 83

pracovníka negatívny reverz rešpektovať a upustiť od akéhokoľvek ďalšieho konania. Avšak právo pozná výnimky aj z tejto zásady, keď je ošetrujúci zdravotnícky pracovník povinný zdravotnú starostlivosť pacientovi, ktorý udelil negatívny reverz, poskytnúť pod hrozbou trestnoprávnej sankcie za naplnenie skutkovej podstaty trestného činu neposkytnutia pomoci.

Mgr. Lucia Laciaková
interná doktorandka
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- KOVÁČ,P.: Poučenie a súhlas pacienta v Slovenskej republike. Zdravotnícke právo v praxi, č. 2/2004, Solen s.r.o., ISSN- 1213- 0508
- TEŠINOVÁ,J., ŽĎÁREK,R., POLICAR,R.: Medicínske právo. 1. vydání. Praha. C.H.Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-050-8

Zákony usmernenia a vyhlášky:

- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
- Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- Trestný zákon- komentár
- Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky o vedení zdravotnej dokumentácie. Bratislava, 24. September 2009, číslo : 07594/2009- OZS
- Vyhláška zo dňa 21.07.2006 o zdravotnické dokumentaci, číslo 385/2006 Sb.

Súdne rozhodnutia

- Pretty v. Spojené kráľovstvo
- Engrl et. Al. v Holandsko

Internetové odkazy:

http://www.udzs-sk.sk/poskytovatelia/informovany-suhlas-vzory.html?page_id=1121

Elektronický monitoring (nielen) v systéme trestnej justície

Jana Lengyelová

Abstrakt

Predkladaný príspevok sa venuje problematike elektronického monitororingu ako jednej z možných foriem dohľadu a kontroly nad polohou, pohybom, prípadne dodržiavaním iných obmedzení a povinností stanovených nielen v rámci trestného konania. Elektronický monitoring v súčasnosti využíva prevažne na účely trestnej justície množstvo štátov na celom svete. V podmienkach Slovenskej republiky sa tento pojem doposiaľ skloňoval výlučne v súvislosti s dohľadom nad výkonom trestu domáceho väzenia. Možnosti využitia elektronického monitoringu sú však oveľa širšie. Z tohto dôvodu autorka v príspevku analyzuje ďalšie možnosti uplatnenia tejto technologickej vymoženosti v právnom poriadku Slovenskej republiky, pričom sa zameriava tak na historické súvislosti vývoja elektronického monitoringu, ako aj na jednotlivé typy a modely monitorovacích zariadení, vrátane ich predností a nedostatkov.

Kľúčové slová

elektronický monitoring, systémy monitorovacích zariadení, aktívny monitorovací systém, pasívny monitorovací systém, GPS, možnosti využitia elektronického monitoringu

Abstract

The presented contribution deals with the issue of electronic monitoring, the gadget providing possibility to controlperson´s location, motion as well as fulfilment ofrestrictions and obligations set not only within the criminal proceedings. Electronic monitoring is currently used by plenty of states mainly for the purposes of criminal justice. In the Slovak Republic the term electronic monitoring has been used so far only in connection with the supervision of execution of house arrest. But the possibilities of its application are much broader. Therefore the author analyses other forms of its application, while the attention is also paid to the consecutive historical development of electronic monitoring technologies and specification of their pros and cons.

Key words

Electronic monitoring, Electronic monitoring technologies, Active System, Passive System, Global Positioning System, Scope of application of electronic monitoring

Úvod

Otázka týkajúca sa zavedenia elektronického monitoringu a možností jeho využitia v Slovenskej republike sa stala v priebehu predchádzajúcich mesiacov jednou

z najdiskutovanejších a najživších tém v rámci odborných právnických kruhov. Prvé náznaky záujmu o problematiku elektronického monitorovania bolo možné pozorovať už pred viac ako ôsmimi rokmi, kedy v dôsledku rekodifikácie trestnoprávnych kódexov došlo k významným zmenám v sankčnom aparáte. Slovenská trestná justícia sa prihlásili k myšlienkam restoratívnej justície, čoho dôkazom bolo okrem iného aj rozšírenie katalógu alternatívnych trestov o trest domácho väzenia, trest povinnej práce a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.[1] Práve v súvislosti s dohľadom nad výkonom trestu domáceho väzenia začali právni teoretici spolu so zástupcami z praxe polemizovať o potrebe zavedenia tzv. elektronických náramkov.

Aktuálne (výlučne teoretické) možnosti využitia elektronického monitoringu v Slovenskej republike

Skutočnosť, že zákonodarca počítal s využívaním elektronického monitoringu v súvislosti s trestom domáceho väzenia potvrdzuje aj explicitne vyjadrená povinnosť odsúdeného podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami v prípade, ak je táto kontrola nariadená, ktorá mu vyplýva z § 53 ods. 2 Trestného zákona.[2]

Ďalšiu zmienku o možnosti využitia technických prostriedkov na monitorovanie osôb v trestnom konaní nachádzame v ustanovení § 435 ods. 1 Trestného poriadku[3], ktoré stanovuje, že kontrolou výkonu trestu domáceho väzenia predseda senátu poverí orgán spravujúci technické prostriedky kontroly odsúdeného alebo probačného a mediačného úradníka.

Je potrebné zdôrazniť, že zmieňované ustanovenia Trestného zákona a Trestného poriadkupredstavujú jediné dve ustanovenia, v ktorých aktuálna právna úprava spomína možnosť využitia elektronického monitoringu.

Napriek tomu, že od rekodifikácie trestnoprávnych kódexov uplynulo už viac ako osem rokov, do dnešného dňa neboli vytvorené materiálne podmienky pre reálne uplatňovanie elektronického monitorovania v praxi, preto možnosť jeho využitia ostáva iba v rovine teoretickej. Dohľad nad výkonom trestu domáceho väzenia aktuálne vykonávajú výlučne probační a mediační úradníci vo forme námatkových kontrol u odsúdeného v jeho obydlí. Takáto forma kontroly však vzhľadom na nízky počet probačných a mediačných úradníkov a ich pracovnú vyťaženosť vytvára priestor pre porušovanie podmienok výkonu tohto trestu, čím vzbudzuje nedôveru zo strany sudcov.

Práve neefektivita dohľadu nad výkonom trestu domáceho väzenia v spojení s akútnou preplnenosťou väzníc a ústavov na výkon trestu odňatia slobody primäli kompetentné subjekty, aby začali konať a podnikli konkrétne kroky v procese

[1] S účinnosťou od 1.1.2006 môže súd uložiť namiesto nepodmienečného trestu odňatia slobody tri, resp. päť alternatívnych trestov, a to trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, pričom názory na právnu povahu posledných dvoch inštitútov sa rôznia. Niektorí autori sa prikláňajú k názoru, že podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom možno chápať ako samostatné tresty, ďalšia skupina autorov považuje podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom iba za spôsob výkonu trestu odňatia slobody. My sa prikláňame k názoru, že sa jedná o osobitné druhy trestov.

[2] Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“)

[3] Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“)

zavádzania elektronického monitoringu, ktoré budem bližšie konkretizovať v závere môjho príspevku.

Historické míľniky vo vývoji elektronického monitoringu

Pokiaľ ide o pôvod elektronického monitorovania, vo viacerých odborných článkoch sa stretávame s tvrdením, že jeho počiatky možno datovať do osemdesiatych rokov 20. storočia. S týmto názorom nemožno v plnej miere súhlasiť, nakoľko v tomto období sa stretávame až s prvými úspešnými obchodnými snahami rozšíriť využívanie elektronického monitoringu.

Prvé experimenty s elektronickým monitoringom boli uskutočnené o dve desaťročia skôr, a to v roku 1964 v Spojených štátoch amerických.Bolito konkrétne bratia Ralph a Robert Schwitzgebelovci (neskôr sa premenovali na Gable), ktorív rámci svojho postgraduálneho štúdia na Harvardskej univerzite navrhli prvý prototyp elektronického monitorovacieho systému, prostredníctvom ktorého sledovali pohyb mladistvých páchateľov trestnej činnosti na vymedzenom teritóriu.

Zaujímavosť harvardského modelu možno vidieť v jeho cieľoch. Prioritným cieľom tohtomodelutotiž nebolo zastrašenie, resp. potrestanie páchateľa, ale snaha prispieť k jeho náprave, a to prostredníctvom pozitívneho posilňovania.

Základnou premisou, ktoru sa bratia Gableovci riadili bolo tvrdenie, že prostredníctvom trestu nie je možné zmeniť správanie sa, iba ho možno dočasne potlačiť. Osoba sa je podľa ich názoru schopná prispôsobiť pravidlám, aby sa vyhla trestu, ale akonáhle hrozba trestu pominie, pôvodné správanie sa s najväčšou pravdepodobnosťou opätovne prejaví. Príklady možno nájsť v každodennom živote. Vodič šoférujúci motorové vozidlo spomalí na maximálnu povolenú rýchlosť, akonáhle zbadá policajnú hliadku. V momente, keď sa polícia vzdiali, sa však spravidla vráti k svojej pôvodnej rýchlosti. Obdobne, vyššia miera kriminálneho správania je zaznamenaná po ukončení intenzívneho dohľadu.

Skutočne efektívny systém elektronického monitorovania by podľa ich názoru mal odmeňovať drobné pokroky. Aby boli monitorované osoby motivované správať sa v súlade so stanovenými podmienkami, mali by byť v prípade zlepšenia sa ocenené, pričom pozitívne stimuli by mali prichádzať v nepravidelných intervaloch v obmieňajúcich sa podobách. Odmena by mohla mať napríklad formu udelenia odporúčacieho listu pre ďalšie zamestnanie, lístkov na spoločesnké podujatie, atď.[4]

Prvotné reakcie na systém elektronického monitoringu boli negatívne. Vplyvom médií sa dokonca časom vytvoril mýtus, že vynález bratov Gableovcov využíval na sledovanie páchateľov trestnej činnosti mozgové implantáty. Gable a Burrell vidia možné príčiny prvotného neúspechu elektronického monitoringu v nasledujúcich skutočnostiach:[5]

- Spoločenská akceptácia, resp. „neakceptácia“ teórií vysvetľujúcich zmeny správania sa spôsobené v dôsledku pozitívneho posilňovania- niekdajšia spoločnosť nedôverovala teóriám o zmene správania, ktorých autorom bol prof. Skinner (a o ktoré sa práve bratia Gableovci opierali)
- Použitie elektronickej technológie na diaľkové sledovanie- EM bolo zhmotneným prejavom Orwellovho „Veľkého brata“ (1984)

[4] GABLE R. K.-GABLE R.S. Electronic monitoring: Positive Intervention Strategies, In*Federal Probation*, 2005, roč. 69, č. 6, s. 24

[5] BURRELL, W.D.- GABLE, R.S. From B.F. Skinner to Spiderman to Martha Stewart: The past, Present and Future of Electronic Monitoring of Offenders, In*Journal of Offender Rehabilitation*, 2008, roč. 46, č. 3-4, s. 103

- Obdobie, kedy bolo elektronické monitorovanie predstavené- prvotné práce boli realizované v čase pre-digitálnej éry, kedy boli ešte tranzistory a farebné televízory nedostupné pre radu bežných ľudí
- Nesúlad myšlienok elektronického monitorovania s vtedajšími koncepciami trestania- elektronické monitorovanie predstavovalo novinku, ktorá bola na míle vzdialená (tak filozoficky, ako aj funkčne) od existujúcich „technológií“ slúžiacich na potrestanie, prípadne nápravu páchateľa

Vo všeobecnosti predstavovalo elektronické monitorovanie, s ktorým prišli bratia Gableovci v 60. rokoch 20. storočia prevratnú, doslova nadčasovú novinku, na ktorú však tehdajšia spoločnosť nebola pripravená. Ich úsilie úspešne propagovať elektronické monitorovanie stroskotalo taktiež na ekonomickej a technickej nedokonalosti nimi využívaných monitorovacích zariadení (vysoké náklady a nepraktickosť z dôvodu veľkých rozmerov zariadenia).

Globálna zmena v nazeraní na hlavný účel trestu na seba nenechala dlho čakať. Od počiatku 70. rokoch 20. storočia postupne dochádzalo k minimalizovaniu snahy o nápravu páchateľa, zatiaľ čo do popredia začala vystupovať predovšetkým represíva a odstrašujúca funkcia trestu. Súdy začali ukladať tresty odňatia slobody aj za menej závažné trestné činy, ich dĺžka sa nezmyselne predlžovala, čo v konečnom dôsledku spôsobilo extrémny nárast väznených osôb.

Toto obdobie bolo zároveň dobou významného rozvoja v oblasti technológií (začiatok tzv. digitálnej éry). Množstvo nových vynálezov, ktoré sa začali objavovať, ovplyvnilo všetky stránky bežného života. Ich vplyvu sa nevyhla ani trestná justícia. Neúnosná situácia v preplnených väzniciach v kombinácii s technickým pokrokom opätovne obnovili myšlienku elektronického monitorovania páchateľov trestných činov.

Všeobecné vnímanie elektronického monitorovania sa však časom pretransformovalo v porovnaní s prvotnou myšlienkou bratov Gableovcov. Elektronické monitorovanie začalo byť vnímané ako forma virtuálneho väzenia, autoritársky nástroj vynájdený za účelom vynútenia splnenia pravidiel a podmienok spojených s dohľadom.

Ďalším významným medzníkom vo vývoji elektronického monitorovania bol rok 1983, kedy Jack Love, bývalý prokurátor a niekdajší sudca okresného súdu v Albuquerque v Novom Mexiku, opätovne oživil myšlienku elektronickej kontroly páchateľov trestných činov. Love videl v elektronickom monitorovaní cestu, ako znížiť preplnenosť väzníc a zároveň dať páchateľom menej závažnej trestnej činnosti šancu vykonať svoje tresty spôsobom, ktorý by bol menej ponižujúci, ako trest odňatia slobody.

Prvotný, v tej dobe ešte neistý a do značnej miery hmlistý impulz monitorovať páchateľov skrsol v Loveovej hlave ešte v roku 1977, kedy ho v miestnych novinách upútali dve veci. Prvou z nich bol obrázok kravy, ktorej bol pod kožu implantovaný rádiovysielač monitorujúci jej pohyb. Druhou z nich bol komiks Spiderman, v ktorom zloduch nasadil hlavnému hrdinovi, pavúčiemu mužovi, monitorovacie zariadenie s cieľom sledovať každý jeho pohyb. Od toho momentu sa Love začal pohrávať s nápadom nahradiť krátkodobé tresty odňatia slobody práve obdobnou formou dohľadu.

Svoje nápady sa pokúšal presadiť u viacerých spoločností zameraných na výrobu elektronických zariadení. Po prvotnom nezáujme napokon našiel porozumenie pre svoj projekt u predajcu počítačov Michaela Gossa, ktorý s cieľom vyvinúť vhodné monitorovacie zariadenie založil v roku 1982 spoločnosť National Incerceration Monitoring and control Servicies (NIMCOS). Po necelom roku práce NIMCOS predstavil svoje prvé monitorovacie zariadenie, tvorené náramkom

obsahujúcim vysielač, umiestneným na tele monitorovanej osoby, prijímačom umiestneným v obydlí monitorovanej osoby a kontrolným strediskom (išlo o tzv. aktívny monitorovací systém, viď ďalej).

Gossova spoločnosť NIMCOS z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov zanikla niekoľko mesiacov od predstavenia jej prvého monitorovacieho zariadenia.Z tohto dôvodu, napriek Gossovmu skoršiemu objavu, prvým produktom pravidelne využívaným súdmi bol elektronický monitoring vynájdený Thomasom Moodym na Floride, ktorý bol prvýkrát použitý v roku 1983 na účely monitorovania osoby, ktorá opakovane viedla motorové vozidlo bez vodičského oprávnenia.

Elektronické monitorovanie v 21. storočí

Počas nasledujúcich 30 rokov, počet monitorovaných osôb niekoľkonásobne vzrástol. Len v Spojených štátoch amerických je ročne sledovaných prostredníctvom elektronických náramkov viac ako 100 000 osôb, v Anglicku a Walese sa ich počet pohybuje okolo 80 000, vo Francúzsku okolo 12 000, v Škótsku a Švédsku okolo 3000.

Medzi hlavnévýhody, resp. pozitíva elektronického monitoringu vo všeobecnosti môžeme zaradiť:

- vyššia efektivita takejto formy kontroly, v porovnaní s dohľadom vykonávanom výlučne prostredníctvom probačných úradníkov, nakoľko ide o využitie technológie a nie ľudského faktora, čím je zvýšená miera objektivity,
- umožňuje na diaľku monitorovať dodržiavanie podmienok, a okamžite zaslať výstrahu pre prípad ich porušenia,
- poskytuje taktiež dôkazy o porušení stanovených podmienok,
- pomáha riešiť problém s preplnenosťou väzníc (odbremenenie kapacít, zníženie počtu väzňov), tým pádom znižuje potrebu výstavby nových väzenských zariadení,
- vyznačuje sanižšou finančnou náročnosť, v porovnaní s výkonom nepodmienečného trestu odňatia slobody (lacnejšie trestanie),
- pri elektronicky monitorovanom treste je páchateľ ponechaný na slobode, vo svojom prirodzenom prostredí, tým pádom je mu umožnené naďalej pracovať, ako aj zachovať si rodinné a sociálne väzby,
- elektronické monitorovanie poskytuje v určitých prípadoch varovanie o recidíve, prípadne o náznakoch budúcej recidívy (osoba sa priblíži k osobe, voči ktorej bol stanovený zákaz približovania), z výskumov však vyplýva, že elektronický monitoring nemá priamy vplyv na znižovanie recidívy, je len jej možným indikátorom.

Elektronické monitorovanie má okrem výhod aj isté nevýhody, z ktorých možno spomenúť predovšetkým:

- možnosť stigmatizácie páchateľa,
- elektronické monitorovanie nie je schopné fyzicky zabrániť monitorovaným osobám, aby opätovne spáchali trestný čin,
- riziko vzniku tzv. net-widening efektu,čo znamená, že v praxi by mohlo dochádzať k situáciám, že súdy budú nariaďovať elektronické monitorovanie aj v prípadoch, kedy by postačovalo menej reštriktívne opatrenie (napríklad vo forme probačného dohľadu), čím by v konečnom dôsledku dochádzalo k sprísňovaniu trestnej justície,
- elektronické monitorovanie samo o sebe nie je schopné ovplyvniť recidívu po jeho ukončení, neexistujú žiadne štúdie, ktoré by potvrdzovali, že samotné elektronické monitorovanie prispieva k znižovaniu recidívy po tom, ako je monitorovanie ukončené. Naproti tomu, viacerí odborníci tvrdia, že elektronické

monitorovanie je schopné znížiť mieru recidívy len za súčasného uplatňovania liečebného programu.

V súčasnosti sa vo svete na účely monitorovania osôb využívajútri systémy monitorovacích zariadení, a to[6]:

a) **Pasívny systém sledovania** (programmed contact system), tiež nazývaný naprogramovaný kontaktný systém

V prípade tohto systému jemonitorovaná osoba kontaktovaná prostredníctvom telefónu. Prijatím hovoru monitorovacie centrum zistí, či sa osoba nachádza v stanovenom čase v mieste, kde sa je povinná zdržiavať. Identita osoby je overovaná buď to prostredníctvom náramku s identifikačným kódom, ktorý má osoba umiestnený na tele alebo prostredníctvom biometrických údajov, ako napríklad odtlačok prsta alebo sietnicový sken. Akákoľvek manipulácia so zariadením slúžiacim na identifikáciu, ako aj neohlásenie sa na hovor sú zaznamenané počítačom a nahlásené kontrolnému stredisku, ktoré následne začne pátrať po príčine hlásenia. Nevýhodou tohto systému je nemožnosť overenia polohy osoby mimo času realizácie telefonického hovoru.

b) **Aktívny systém sledovania** (continuous signal system), tiež nazývaný stály signálny systém (využívajúci rádiofrekvenčnú technológiu)

V rámci tohto systému sa na monitorovanie využíva zariadenie umiestnené na tele monitorovanej osoby (spravidla na členku nohy), ktoré nepretržite vysiela signál, ktorý je zachytávaný riadiacou jednotkou umiestnenou v obydlí monitorovanej osoby. Prijímač následne prenáša signál do monitorovacieho centra. Akonáhle dôjde k prerušeniu spojenia (monitorovaná osoba sa vzdiali od obydlia), riadiaca jednotka informuje monitorovacie stredisko, ktoré situáciu vyhodnotí (zistí, či sa osoba vzdialila z obydlia v súlade s rozvrhom, teda v čase, kedy to má povolené alebo mimo tohto časového intervalu). Pokiaľ odsúdený opustil svoje obydlie mimo povoleného času, kontrolné stredisko preverí, či nedošlo k technickej poruche (telefonickým kontaktom, spravidla doplneným návštevou technického pracovníka v obydlí). V prípade, že príčinou bolo porušenie podmienok napríklad v súvislosti s výkonom domáceho väzenia, subjekt spravujúci technické zariadenie informuje buď probačného úradníka alebo súd. K spusteniu poplachu dochádza aj v prípade, ak sa odsúdený pokúsi mechanickým spôsobom odstrániť, prípadne inak znefunkčniť elektronické zariadenie.

Aktívne systémy nachádzajú svoje využitie primárne pri domácom väzení, môžu však byť využité aj napríklad pri zákaze vstupu na určité miesta (tu dochádza k inštalácii monitorovacieho zariadenia na miesta, kde má osoba zakázaný vstup, ak osoba vkročí do takejto oblasti, je zaslaná výstraha), alebo pri zákaze priblíženia sa k určitej osobe (potreba, aby aj druhá osoba nosila špeciálny prístroj, ktorý rozpozná blízkosť monitorovanej osoby).

c) **Systém GPS**, tiež nazývaný ako systém elektronického monitoringu druhej generácie

Pri monitorovaní prostredníctvom systému GPS je osoba obdobne ako pri aktívnom systéme sledovania povinná nosiť na tele náramok. Zároveň však musí mať neustále pri sebe, resp. vo svojej bezprostrednej blízkosti špeciálne zariadenie veľkosti väčšieho mobilného telefónu, umožňujúce určiť jej polohu. GPS systém umožňuje na rozdiel od aktívneho systému sledovania presne lokalizovať polohu monitorovanej osoby, s presnosťou do 10 m. Toto umožňuje sieť 24 satelitov, nachádzajúcich sa 11 000 míľ (cca 17702.8 km) nad zemským povrchom (spolu so sieťou pozemných staníc a mobilné zariadenie umiestnené na tele monitorovanej osoby). Presná polohu osoby sa určuje prostredníctvom merania vzdialenosti tejto osoby od ktorýchkoľvek troch satelitov (štyroch v prípade, ak je potrebné určiť aj výšku).

[6] KRAHL, M. Elektronicky hlídané domácí vězení. In *Právní rozhledy*, 1998, roč. 6, č. 5, s. 230

Ďalším rozdielom GSP systému v porovnaní s aktívnym systémom monitorovania je možnosť nepretržitého monitorovania osôb, čím poskytuje väčší stupeň kontroly. V prípade rádiofrekvenčného systému je osoba spravidla monitorovaná len niekoľko hodín denne, počas ktorých má nariadenú povinnosť zdržiavať sa vo svojom obydlí. Akonáhle sa vzdiali z domu, či už v súlade alebo v rozpore so stanoveným rozvrhom, monitorovacie stredisko stráca prehľad o jej polohe a činnosti.

Naproti tomu satelitná technológia umožňuje prostredníctvom GPS sledovať pohyb monitorovanej osoby kdekoľvek a kedykoľvek (isté obmedzenia boli zaznamenané napríklad pri sledovaní osoby v uzatvorených prostiestoroch, prípadne v priestoroch pod zemským povrchom).

Ďalšou výhodou GPS v porovnaní s aktívnym systémom monitorovania je skutočnosť, že v prípade GPS nie je potrebné inštalovať monitorovacie zariadenie u odsúdeného v jeho obydlí (odpadajú špecifické požiadavky na obydlie odsúdeného, spočívajúce napríklad v nutnosti existencie pevnej telefónnej linky, alebo zavedenia elektriny, nedochádza k tak citeľným zásahom do nedotknuteľnosti obydlia).

GPS taktiež umožňuje nastaviť okrem povolených zón (domáce väzenie), aj tzv. zakázané zóny (napríklad okolie obydlia obete trestného činu alebo miesto spáchania trestného činu, v súvislosti s ktorým bolo monitorovanie nariadené), do ktorých nemôže monitorovaná osoba vstúpiť, ako aj určiť špecifické cesty (napríklad z domu do zamestnanie), po ktorých musí páchateľ ísť.

So sledovaním páchateľov prostredníctvom GPS sa začalo relatívne neskoro. V USA sa s jeho využívaním na účely trestného konania začalo až v roku 1997. Aktuálne monitorovanie prostredníctvom GPS využíva aj viacero európskych krajín, ako napríklad Francúzsko, Estónsko, Nemecko, Írsko a Holandsko (domáce násilie, sexuálne motivované trestné činy)

Pokiaľ ide o vývoj a zdokonaľovanie zariadení slúžiacich na elektronický monitoring, v súčasnosti sa tejto činnosti venuje množstvo súkromných spoločností. Tieto ponúkajú celú radu rôznorodých prístrojov slúžiacich nielen na sledovanie pohybu a polohy osoby, ale umožňujúcich aj kontrolu dodržiavania ďalších podmienok a obmedzení, ako napríklad zákaz požitia alkoholu. Práve za účelom zistenia požitia alkoholu sa v súčasnosti využívajú dva druhy prístrojov.

Prvý z nich detekuje požitie alkoholu tým spôsobom, že monitorovaná osoba je povinná dýchnuť, či už v pravidlených intervaloch, alebo na náhodnú výzvu, do trubičky, ktorá tvorí súčasť tohto zariadenia (toto je umiestnené spravidla v obydlí monitorovanej osoby). V momente fúknutia dôjde k vyhotoveniu fotogtafie osoby, ktorá je zaslaná spolu s výsledkom testu do monitorovacieho centra na kontrolu. Pokiaľ počítač v monitorovacom centre zistí nízku zhodu vyhotovenej fotografie s podobou monitorovanej osoby, vyzve osobu, aby postup opakovala (vyhovotví sa nová fotografia). Pokiaľ ani táto nekorešponduje s podobou monitorovanej osoby, dochádza k spusteniu poplachu.

Ďalším zariadením slúžiacim na kontrolu požitia alkoholu je zariadenie s názvom SCRAM (Secure Continuous Remote Alcohol Monitoring).Pri tomto zariadení nie je na rozdiel od už spomínaného zariadenia na detekciu požitia alkoholu potrebná žiadna aktivita zo strany monitorovanej osoby. Testovanie sa realizuje prostredníctvom náramku, ktorý má osoba neustále pripevnený na členku. Tento náramok na rozdiel od „bežného“ monitorovacieho náramku nekontroluje pohyb, resp. polohu osoby, ale priebežne testuje prítomnosť alkoholu v krvi. Alkohol absorbovaný do krvného obehu sa z tela vylučuje buď metabolizmom alebo exkréciou (cez dych, moč, pot a sliny). Okolo 1% požitého alkoholu sa z tela vylučuje práve

nepozorovaným potením cez pokožku. Inými slovami povedané, človek vypotí malú dávku alkoholu, ktorú skonzumoval. SCRAM náramok je schopný zachytiť práve tento alkohol migrujúci von z tela cez pokožku a automaticky pošle správu monitorovaciemu centru. SCRAM je možné zároveň využívať aj na elektronické monitorovanie polohy osoby, ktorej bolo uložené domáce väzenie.

Elektronický monitoring nie je žiadnou novinkou. S jeho využívaním prevažne na účely trestného konania začala rada krajín už koncom minulého tisícročia. Pokiaľ ide o Slovenskú republiku, tu bol pojem elektronického monitoringu doposiaľ spájaný výlučne s monitorovaním osôb odsúdených na trest domáceho väzenia.Hranice využívania zariadení slúžiacich na elektronické monitorovanie sa však neustále posúvajú. Vo svete sa v súčasnosti možno stretnúť s využívaním elektronického monitorovania v rámci štyroch základných oblastí:

1. **Využitie elektronického monitoringu v prípavnom konaní**.

   V rámci prípravného konania sa elektronický monitoring, prípadne elektronicky monitorované domáce väzenie zvykne využívať ako prostriedok nahrádzajúci väzbu. S využitím elektronického monitoringu v tejto fáze trestného konania sa stretávame napríklad vo Francúzsku, Švajčiarsku, Anglicku a Walese.

2. **Využitie elektronického monitoringu v súvislosti s výkonom vybraných trestov,** tento model býva tiež nazývaný **vstupný systém EM**.

   V rámci tohto systému je elektronické monitorovanie využívané v súvislosti s výkonom vybraných trestov, najčastejšie pri výkone trestu domáceho väzenia. V podmienkach Slovenskej republikysi možno jeho využitie predstaviť napríklad pri podmienečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody(aj na účely kontroly dodržiavania stanovených povinností a obmedzení) alebo pri treste povinnej práce a treste zákazu pobytu.

3. **Využitie elektronického monitoringu po vykonaní uloženého trestu odňatia slobody, resp. jeho časti**, tento spôsob využitia býva tiež nazývaný**výstupný systém EM**.

   Sem zaraďujeme monitorovanie osôb prepustených z výkonu trestu odňatia slobody, jednak podmienečne po vykonaní časti trestu (takáto foma elektronického monitoringu býva spravidla kombinovaná s domácim väzením), alebo monitorovanie osôb po vykonaní celého trestu odňatia slobody(v Slovenskej republike by do tejto kategórie mohli spadaťnapríklad osoby- recidivisti, ktorým môže byť fakultatívne v súlade s aktuálnou právnou úpravounariadený ochranný dohľad podľa § 76 ods. 2 TZ). V USA čoraz viac jurisdikcií zavádza modely doživotného monitorovania vybraných páchateľov sexuálne motivovaných trestných činov (prostredníctvom GPS) po ich prepustení na slobodu.

4. **Ostatné formy využitia elektronického monitoringu (aj mimo trestného konania**).

   Ide napríklad o monitorovanie žiadateľov o azyl, monitorovanie imigrantov (Anglicko a Wales), monitorovanie páchateľov a obetí domáceho násilia v súvislosti so zákazom priblíženia sa,monitorovanie osôb, ktorým bol nariadený zákaz vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie.V netrestnej oblasti byv Slovenskej republike pripadalo do úvahy využitie elektronického monitoringu v súvislosti s kontrolou výkonu predbežného opatrenia uloženého podľa § 76 ods. 1 písm. g) zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov, ktorým sa účastníkovi konania zakazuje vstúpiť do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násilia, ako aj v súvislosti s kontrolou dodržiavania obmedzujúceho opatrenia uloženého v súlade s § 13 zákona č. 479/2008 Z.z. o organizácii verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, spočívajúcom v zákaze vstupu na určené podujatia.

Záver

Ako možno vidieť, možnosti využitia elektronického monitoringu nielen v rámci systému trestnej justície sú naozaj široké. Nevyhnutnosť jeho zavedenia v Slovenskej republike potvrdila aj prax, ktorá ukázala, že bez efektívnej formy dohľadu nad výkonom trestu domáceho väzenia tento nemôže prispieť k odbremeneniu väzenstva a šetreniu verejných financií.

Vláda Slovenskej republiky v snahe vyriešiť vzniknutú situáciu uskutočnila v minulom roku viaceré kroky, ktoré Slovensko priblížili k vytúženému cieľu v podobe využívania elektronických náramkov. Po tom, ako sa Ministerstvu spravodlivosti SR podarilo získať finančné prostriedky na financovanie tohto nákladného projektu z eurofondov v rámci Operačného programu Informatizácia spoločnosti, došlo k vypísaniu výberového konania na dodávateľa technických zariadení.[7] Minister spravodlivosti SR Tomáš Borec zároveň koncom novembra minulého rokuvymenoval členov odbornej pracovnej skupiny vytvorenej za účelom prípravy legislatívy potrebnej na zavedenie elektronického systému monitorovania osôb. Ministerstvo spravodlivosti SR v tejto súvislosti avizovalo, že so zavedením elektronických náramkov do praxe predbežne počíta začiatkom roka 2015.

V dnešnej pretechnizovanej dobe je len ťažko uveriteľné a pochopiteľné, prečo bol doposiaľ v Slovenskej republikedohľad vykonávaný výlučne prostredníctvom ľudského faktora, bez akejkoľvek formy interakcie s technickými prostriedkami. Skúsenosti krajín využívajúcich systém elektornického monitoringu súhlasne potvrdzujú, že napriek prvotnej finančnej náročnosti, náklady na jeho prevádzku sú v konečnom dôsledku oveľa nižšie, ako náklady, ktoré „skonzumuje“ uväznenie osoby v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Nad príčinami nevôle, ktorá spočiatku sprevádzala proces vytvárania možností (či už legislatívnych alebo materiálno-technických) pre využívanie technických prostriedkov na účely monitorovania osôb v trestnom konaní nemá v súčasnosti už zmysel lamentovať.

Proces zavádzania elektoronických náramkov v Slovenskej republike sa totižto medzičasom rozbehol na plné obrátky. Napriek tomu, že rada otázok týkajúcich sa personálneho, ako aj technického zabezpečenia elektronického monitorovania zostáva stále nezodpovedaná, uvedené snahy možno hodnotiť viac ako pozitívne. Elektronický monitoring má totiž veľký potenciál prispieť k skvalitneniu a zefektívneniu dohľadu a kontroly vykonávanej nielen v rámci systému trestnej justície.

JUDr. Jana Lengyelová
Interný doktorand
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- BLACK, M.- SMITH, R.G. Electronic Monitoring in the Criminal Justice System, In Trends and Issues in Crime and Criminal Justice, ISSN 0817-8542, 2003, roč. 17, č. 5.
- BURRELL, W.D.- GABLE, R.S. From B.F. Skinner to Spiderman to Martha Stewart: The past, Present and Future of Electronic Monitoring of Offenders.

[7]Toto bolo napadnuté námietkami zo strany dvoch spoločností, ktoré argumentovali, že podmienky verejného obstarávania sú „ušité na mieru“ jednej jedinej firme (problémovou sa javila predovšetkým stanovená požiadavka, aby systém zahŕňal aj zariadenie, ktoré je schopné zistiť prítomnosť alkoholu v dychu a zároveň vyhotoviť obrozovú podobizeň testovanej osoby). Úrad pre verejné obstarávanie uvedené námietky v novembri 2013 zamietol.

InJournal of Offender Rehabilitation. ISSN 1050-9674, 2008, roč. 46, č. 3-4, s. 101-118.
- GABLE, R.K.-GABLE, R.S. Electronic monitoring: Positive Intervention Strategies. InFederal Probation. ISSBN 0014-9128, 2005, roč. 69, č. 6, s. 21-25.
- KRAHL, M. Elektronicky hlídané domácí vězení. In Právní rozhledy. ISSN 1210-6410, 1998, roč. 6, č. 5, s. 229-233.
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Obete trestných činov v Slovenskej a Českej republike

Jozef Stopka

Abstrakt

Príspevok ponúka analýzu úprav Slovenskej a Českej republiky, ktorá sa týka náhrady škody zo strany štátu. Príspevok taktiež ponúka definíciu základných pojmov v súlade s predstavenou legislatívou. Obe predstavené úpravy zodpovedajú legislatíve Európskej únie, nakoľko oba štáty sú členmi tejto organizácie

Kľúčové slová

Poškodený, obeť, definícia pojmov, slovenská právna úprava, česká právna úprava, analýza, európska legislatíva

Abstract

The contribution offers an analysis of Slovak law regulation and Czech law regulation which deal with compensation of damage by state. The contribution also offers definition of basic concepts according to presented legislations. Both presented law regulations must be in accordance to legislation of the European Union, because both states are members of this organization.

Keywords

Aggrieved party, victim, definition of concepts, Slovak law regulation, Czech law regulation, analysis, European legislations

Úvod

Vo všeobecnosti je možné za obeť trestného činu považovať osobu, ktorá utrpela ujmu, resp. škodu v dôsledku spáchania trestného činu zo strany páchateľa. Táto problematika je veľmi vnímaná tak na akademickej pôde ako aj na politickej scéne a v neposlednom rade aj verejnosťou. Sú to predovšetkým jednotlivci spoločnosti, ktorý sa môžu ocitnúť v tejto situácií bez vlastného pričinenia. Právna úpravu, ktorá ponúka poškodeným priestor na uplatnenie ich práv je možné rozdeliť do dvoch základných skupín. V prvom prípade to poškodený reprezentovaný trestným právom procesným a Trestným poriadkom, kde v podmienkach Slovenskej republiky je obsiahnutá úprava týkajúca sa postavenia a práv poškodeného ako aj možností ich uplatnenia v trestnom konaní. V druhom prípade to je úprava obsiahnutá v zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Podobná situácia je aj v susednej Českej republike, kde je inštitút poškodeného upravený jednak v trestnom práve procesnom a teda v Trestnom poriadku a napokon v osobitnom zákone, ktorým je nový zákon č. 45/2013 Sb. O obětech trestných činů a o změne některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Predstavený príspevok sa zaoberá práve analýzou týchto dvoch zákonov v podmienkach Slovenskej a Českej republiky. Je potrebné zdôrazniť, že úpravy sú pomerne identické a to z dôvodu, že obe krajiny sú členmi Európskej únie, ktorá

prostredníctvom svojej normotvornej činnosti vyjadruje snahu aproximovať právne poriadky jednotlivých členských krajín v tejto predmetnej oblasti.

1. Slovenská republika

Predmetný zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi prešiel v máji tohto roku novelizáciou, konkrétne zákonom č. 146/2013 Z.z. Zákon komplexne pokrýva postup uplatnenia nároku poškodeného na odškodnenie v dôsledku spáchania trestného činu v dôsledku čoho poškodenému vznikla ujma na zdraví. Okrem toho zákon vymedzuje základné pojmy. Začiatkom právny predpis venuje priestor vymedzeniu pojmu poškodený. Na účely tohto zákona poškodeným je osoba:

„ktorej bola v dôsledku trestného činu spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len "zomretý"), pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť.“ (§ 2 zákona č. 215/2006 Z.z.)

Poškodeným je teda osoba, ktorej bola spôsobená ujma na zdraví. Jedná sa v tomto prípade o priamu obeť trestného činu. V prípade ak v dôsledku trestného činu došlo k usmrteniu poškodeným je aj pozostalý manžel a dieťa, prípadne rodič alebo osoba ku ktorej mal zomretý poškodený vyživovaciu povinnosť.

Novým ustanovením v zákone je vymedzenie pojmu ujma na zdraví. Konkrétne zákon pod týmto pojmom rozumie:

„ujmou na zdraví ublíženie na zdraví, ťažká ujma na zdraví alebo smrť spôsobené trestným činom spáchaným inou osobou a morálna škoda spôsobená trestným činom znásilnenia, sexuálneho násilia alebo sexuálneho zneužívania spáchaným inou osobou“ (§ 2 zákona č. 215/2006 Z.z.) Oproti predošlej úprave bola do tohto zákona zahrnutá aj možnosť odškodnenia v prípade spôsobenia morálnej škody v súvislosti so spáchaným trestným činom znásilnenia, sexuálneho násilia alebo sexuálneho zneužívania.

Veľmi dôležitým ustanovením je vymedzenie autora zákona, že trestným činom je aj čin inak trestný, ktorý bol spáchaný osobou, ktorá nie je trestne zodpovedná z dôvodu nedostatku veku alebo nepríčetnosti, ktorú bližšie definuje zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Nakoľko predstavený právny predpis zodpovedá právnym aktom Európskej únie možnosť poskytnúť odškodnenie zo strany štátu patrí okrem občanov Slovenskej republiky aj občanom členských krajín Európskej únie, resp. osobám s trvalým pobytom v niektorom z dvadsiatich ôsmych štátoch Európskej únie. Zákon negatívne vymedzuje, ktoré subjekty o odškodnenie požiadať nemôžu. Konkrétne sa jedná o takého poškodeného, ktorému bola spôsobená ujma na zdraví spôsobená inak. Ďalej je to v prípade ak poškodený nedala súhlas na trestné stíhanie v súlade s ustanovením § 211 Trestného poriadku. Napokon odškodnenie sa neposkytne odškodnenie ani osobe, ktorá nemôže vykonávať oprávnenia poškodeného v súlade s § 47 ods. 1 Trestného poriadku. V súlade s uvedeným ustanovením Trestného poriadku sa jedná o poškodeného, ktorý je v trestnom konaní stíhaný ako spoluobvinený.

Základnou podmienkou uplatnenia nároku na odškodnenie podľa predstaveného zákona je, že výsledkom trestného konania bude právoplatný rozsudok o vine páchateľa konkrétneho trestného činu, ktorým bola spôsobená ujma na zdraví. Druhým prípadom môže byť právoplatný rozsudok podľa ktorého je obžalovaný oslobodený spod obžaloby nakoľko nie je trestne zodpovedný z dôvodu nepríčetnosti

a ak spôsobená ujma na zdraví poškodeného nebola v plnej výške uhradená inak. O odškodnenie môže poškodený požiadať aj v prípade, ak páchateľ trestného činu nie je známy. Podmienkou v tomto prípade je, že výsledky vyšetrovania nevyvolávajú dôvodné pochybnosti o tom, že trestný čin sa stal a v jeho dôsledku bola spôsobená ujma na zdraví.

Výška odškodnenia je vypočítavaná v súlade s osobitným právnym predpisom, ktorý upravuje náhrady za bolesť a náhradu za sťaženia spoločenského uplatnenia. V prípade spôsobenia smrti, poškodený, resp. jeho pozostalý majú nárok na odškodnenie v sume päťdesiat násobku minimálnej mzdy. Ak právo na odškodnenie prislúcha viacerým poškodeným, tak odškodnenie sa rovným dielom prerozdelí. Novým ustanovením v predstavovanom zákone je možnosť poskytnúť odškodnenie osobám, ktorým bola spôsobená morálna škoda v dôsledku trestného činu znásilnenia, sexuálneho násilia alebo sexuálneho zneužívania. Tieto osoby majú nárok na odškodnenie vo výške desaťnásobku minimálnej mzdy. Celková suma odškodnenia však nesmie presiahnuť päťdesiatnásobok minimálnej mzdy. Novelizácia priniesla aj možnosť zníženia výšky odškodnenia a to v prípade ak sa poškodený podieľal na spôsobenej ujme na zdraví alebo ak poškodený neprijal opatrenia prostredníctvom, ktorých by získal odškodnenie od páchateľa, ktorý mu ujmu na zdraví spôsobil.

Orgánom, ktorému patrí kompetencia rozhodovať o udelení a výške odškodnenia je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. Tomuto orgánu smerujú aj žiadosti o odškodnenie. Lehotou na podanie žiadosti o odškodnenie je šesť mesiacov od momentu právoplatnosti rozsudku, resp. trestného rozkazu. Rovnaká lehota platí aj v prípade ak bol poškodený v trestnom konaní vo veci uplatnenia nároku na náhradu škody odkázaný na občianske súdne konanie. Poškodený teda môže podať žiadosť do šiestich mesiacoch od právoplatnosti rozhodnutia o nároku poškodeného v občianskom súdnom konaní. Predpis v § 9 upravuje náležitosti k žiadosti[1], pričom žiadosť sa podáva na tlačive, ktoré sú k dispozícii priamo na ministerstve alebo na webovej stránke ministerstva. Súčasťou žiadosti je aj právoplatný rozsudok alebo trestný rozkaz. Ak poškodený nedisponuje týmito dokumentmi postačuje ak určí súd, resp. orgán činný v trestnom konaní, ktorý vo veci konal. Zároveň sa v tomto prípade vyžaduje, aby poškodený uviedol údaje o osobe (ak takýmito informáciami disponuje), ktorá je podozrivá zo spáchania trestného činu, ktorým bola spôsobená ujma na zdraví. Ďalšou súčasťou žiadosti je doklad o ujme na zdraví[2], ako aj doklad, ktorý dokazuje príbuzenský vzťah medzi pozostalými a osobou, ktorej bola spôsobená smrť v dôsledku trestného činu. V prípade osoby, ktorá bola odkázaná na vyživovaciu povinnosť zo strany zomretého je potrebné preukázať tento vzťah dokladom. Poškodený má informačnú povinnosť voči ministerstvu. Táto informačná povinnosť sa týka akejkoľvek informácie, ktorá môže mať vplyv na posúdenie žiadosti. Jedná sa predovšetkým o informácie týkajúce sa úhrady ujmy na zdraví iným spôsobom, než predpokladá predstavený zákon. Ministerstvo spravodlivosti je povinné rozhodnúť v lehote šiestich mesiacov od momentu podania žiadosti. V súlade s týmto zákonom poškodený, ktorému nebolo priznané odškodnenie je oprávnený podať žalobu proti Slovenskej republike a to v lehote do jedného roka od momentu doručenia

[1] obsahuje meno a priezvisko, dátum narodenia, bydlisko a rodné číslo poškodeného

[2] doklad o ujme na zdraví, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, vrátane údajov o rozsahu, v akom už bola uhradená, alebo o rozsahu, v akom je opodstatnené sa domnievať, že bude uhradená, alebo doklad o ešte nevykonaných rozhodnutiach o náhrade ujmy na zdraví, ako aj údaje o opatreniach, ktoré poškodený prijal, aby odškodnenie získal od páchateľa trestného činu, ktorým mu bola spôsobená ujma na zdraví,

rozhodnutia o jeho žiadosti. Ministerstvo je oprávnené za účelom rozhodnutia o priznaní odškodnenia požadovať súčinnosť od iných orgánov štátnej a verejnej správy. Má taktiež právomoc nazerať do spisov súvisiacich s predmetom rozhodnutia.

Ako bolo už načrtnuté Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky pôsobí aj ako asistenčný orgán. Jeho úlohou je poskytnúť priestor a pomoc pre uplatnenie nároku na odškodnenie osobám, ktoré nie sú štátnymi občanmi Slovenskej republiky ale sú občanmi členských štátov Európskej únie.

Dôležitým ustanovením predmetného zákona je zdôraznenie povinnosti osoby, ktorej bolo poskytnuté odškodnenie zo strany štátu prostredníctvom ministerstva odviesť všetky finančné prostriedky, ktoré nadobudol inak ako podľa predmetného zákona na účet ministerstva. Predstavená suma, ktorá má byť predmetom finančného vyrovnania musí zodpovedať sume, ktorá bola predmetom odškodnenia, ktoré poskytlo ministerstvo.

Záverom právny predpis zdôrazňuje informačnú povinnosť orgánov činných v trestnom konaní podľa ktorej sú orgány činné v trestnom konaní povinné poskytnúť poškodenému všetky relevantné informácie o podmienkach a možnostiach odškodnenia podľa predmetného zákona. Všetky relevantné informácie dotýkajúceho sa tohto právneho predpisu je ministerstvo povinné zverejniť aj na svojej webovej stránke. Novelizované znenie zákona sa vzťahuje na všetky trestné činy, ktoré boli spáchané po prvom júli 2013.

2. Česká republika

Ako už bolo načrtnuté Česká republika v roku 2013 predstavila nový právny predpis, ktorý sa dotýka obetí trestných činov. Nakoľko aj Česká republika je plnohodnotným členom Európskej únie množstvo ustanovení zákona je podobných s ustanoveniami slovenského právneho predpisu. Zákon o obetiach trestných činov upravuje tri základné okruhy. Prvým je vymedzenie práv obetí trestných činov. Druhý okruh definuje poskytovanie peňažnej pomoci obetiam trestných činov zo strany štátu. Tretí okruh je zameraný na vymedzenie vzťahu medzi štátom a subjektmi, ktoré poskytujú služby obetiam trestných činov.

Úvodom zákon ponúka definíciu základných pojmov. Na účely tohto zákona sa obeťou rozumie fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková alebo nemajetková ujma alebo na jej úkor sa páchateľ obohatil. V prípade smrti priamej obeti je potrebné pod pojmom obeť chápať aj príbuzného v priamom pokolení, súrodenec, osvojenec, osvojiteľ, manžel alebo registrovaný partner alebo druh v prípade ak je blízkou osobou. Zákon pracuje aj s pojmom obzvlášť zraniteľná obeť. Pod týmto pojmom je potrebné chápať dieťa, osobu, ktorá je postihnutá fyzickým, mentálnym alebo psychickým hendikepom a napokon aj obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi, trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti alebo trestného činu násilia alebo vyhrážky násilia. Zákon predpokladá aj možnosť spôsobenia druhotnej ujmy. Touto druhotnou ujmou je napríklad ujma, ktorá bola spôsobená dotknutej osobe v súvislosti s postupom polície, orgánov činných v trestnom konaní alebo iných orgánov verejnej moci ako aj poskytovateľov zdravotnej starostlivosti , znalcov, tlmočníkov, obhajcov či organizácií na pomoc obetiach. Pod trestným činom je potrebné chápať aj čin inak trestný.

Príslušné orgány a organizácie, ktoré sa dostávajú do styku s obeťou trestného činu sú povinné rešpektovať osobnosť a dôstojnosť tejto osoby. Zároveň majú povinnosť pristupovať k obeti zdvorilo a šetrne. Všetky kompetentné orgány majú

povinnosť obeť informovať o jej právach ako aj o možnosti tieto práva uplatniť. Túto povinnosť sú povinní splniť aj opakovane ak o to obeť trestného činu požiada. Zákon zdôrazňuje aj spoluprácu medzi orgánmi činnými v trestnom konaní a organizáciami na pomoc obetiam.

K právam obetí trestných činov v súlade s týmto zákonom je potrebné zaradiť:

- Právo na poskytnutie odbornej pomoci – predpis definuje subjekty poskytujúce odbornú pomoc (psychologické poradenstvo, sociálne poradenstvo, právna pomoc). Táto odborná pomoc môže byť poskytovaná ako platená služba alebo aj bezplatne. Zákon však vyžaduje, aby táto pomoc bola poskytovaná bezplatne pre skupinu obzvlášť zraniteľných obetí.
- Právo na informácie –obeť trestného činu má právo na prístup k informáciám, ktoré sa dotýkajú jej osoby vo vzťahu k trestnému činu, ktorým vznikla škoda. Informácie sú poskytované predovšetkým zo strany polície a štátnych zástupcov. Tieto informácie môžu byť poskytované tak písomne alebo ústne. Nie je vylúčené ich poskytovanie aj písomne aj ústne. Právo na informácie sa dotýka širokého okruhu informácií, ktoré s bližšie špecifikované v § 8 až § 11 zákona o obetiach trestných činov. Zákon vyžaduje, aby boli informácie poskytnuté zrozumiteľne vzhľadom na vek a rozumovú vyspelosť, ako aj vzhľadom na zdravotný a psychický stav obeti.
- Právo na ochranu pred hroziacim nebezpečenstvom – v tomto prípade sa jedná predovšetkým o policajta, ktorý je povinný vykonať úkony alebo prijať konkrétne opatrenia k zaisteniu bezpečnosti. Okrem policajta táto povinnosť prislúcha aj colníkom, príslušníkom zboru Väzenskej stráže, vojenskej polícii a pod.
- Právo na ochranu súkromia - dotýka sa poskytovania a ochrany osobných údajov o obeti. Zákon umožňuje požiadať o to, aby boli relevantné informácie dostupné len pre orgány činné v trestnom konaní, policajtov a probačných a mediačných úradníkov.
- Právo na ochranu pred druhotnou ujmou - sa dotýka zabránenia kontaktu obeti s osobou, ktorú označila za páchateľa, resp. s osobou podozrivou alebo osobou, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Jedná sa o dispozičné právo obete. Obeť ma právo, aby výsluch bol vykonaný osobou rovnakého pohlavia. Otázky, ktoré smerujú do intímnej oblasti je potrebné klásť s náležitou starostlivosťou, tak aby sa tieto otázky nemuseli opakovať. Obeť ma právo podať námietku proti takejto otázke.
- Právo na sprevádzanie dôverníkom – obeť má právo, aby ju pri jednotlivých úkonoch sprevádzal dôverník, ktorým môže byť fyzická osoba spôsobilá na právne úkony. Nie je vylúčené, že dôverník je zároveň aj splnomocnencom poškodeného. Úlohou dôverníka je poskytnúť pomoc a predovšetkým psychickú. Zákon zakazuje dôverníkovi zasahovať do priebehu vykonávania úkonov.
- Právo na peňažnú pomoc – táto pomoc je poskytovaná zo strany štátu a je poskytovaná štátnym občanom Českej republiky s trvalým pobytom, cudzincom s trvalým pobytom v členskej krajine Európskej únie, cudzincom, ktorí sa legálne zdržiavajú na území Českej republiky po dobu dlhšiu ako 90 dní, osobám, ktoré sa stali obeťami trestných činov, pričom týmto osobám bol udelený azyl alebo im bola udelená doplnková ochrana. Kompetentným orgánom na posudzovanie žiadosti je ministerstvo spravodlivosti. K podaniu žiadosti o peňažnú pomoc je oprávnená obeť, ktorej bolo trestným činom

ublížené na zdraví, bola jej spôsobená ťažká ujma na zdraví, pozostalá osoba po obeti, obeť trestného činu proti ľudskej dôstojnosti v sexuálnej oblasti a dieťa, ak je obeťou trestného činu týrania zverenej osoby, ktorým vznikla nemajetková ujma. Účelom tejto peňažnej pomoci je poskytnúť peňažnú čiastku na prelomenie zhoršenej sociálnej situácie, resp. táto pomoc je poskytovaná na úhradu nákladov spojených s odbornou pomocou na nápravu nemajetkovej ujmy. Peňažná pomoc sa poskytuje len v prípade ak nebola nemajetková ujma alebo škoda nahradená. Obeť môže žiadať o peňažnú pomoc až po právoplatnom rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný vinným zo spáchania trestného činu, resp. ak bol obžalovaný oslobodený pre nepríčetnosť. Pomoc nie je poskytovaná v prípade ak je obeť stíhaná ako spoluobvinený, obeť nedala súhlas s trestným stíhaním alebo ak obeť neposkytla orgánom činným v trestnom konaní súčinnosť napr. neoznámila trestný čin alebo odmietla ako svedok vypovedať. Predpis ďalej stanovuje náležitosti žiadosti, ako aj výšku peňažnej pomoci a lehoty pre podanie a rozhodnutie. Predpis upravuje aj postup pri posudzovaní žiadosti a poskytnutí súčinnosti v prípade kde je obsiahnutý cezhraničný prvok.

K právam obeti trestného činu je potrebné zaradiť aj právo obeti prehlásiť skutočnosť aký dopad mal trestný čin na jej doterajší život.

Záverečná tretia časť predpisu je venovaná špecifikácií vzťahu štátu a subjektov, ktoré poskytujú pomoc obetiam trestných činov. Zákon týmto subjektom vyjadruje podporu, pričom sa jedná predovšetkým o finančnú podporu. Zákon vyžaduje akreditáciu takéhoto subjektu. Náplňou týchto subjektov je poskytovanie právnych informácií a restoratívne programy. Restoratívne programy sú reprezentované prvkami restoratívnej justície. Základnou myšlienkou tejto koncepcie je existencia alternatív k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Táto koncepcia: „Kladie do popredia spôsob trestania, ktorý nie je spojený s odňatím slobody. Pri trestaní sa kladie dôraz tak na osobu páchateľa a možnosti jej nápravy ako aj na osobu poškodenú trestným činom.“[3] Práve druhá časť vety spomína, že restoratívna justícia prihliada aj na poškodeného. Sú to predovšetkým možnosti mimosúdneho urovnania sporov a v rámci toho aj náhrada škody za vzniknutú škodu alebo ujmu v dôsledku trestného činu. Štát vydá akreditáciu len tým subjektom, ktoré sa zamerajú na jednu z týchto dvoch činností. Zákon ďalej vymedzuje podklady pre žiadosť o akreditáciu a zároveň určuje aj náležitosti takejto žiadosti. O žiadosti rozhoduje ministerstvo. Povinnosťou týchto subjektov je poskytovať obetiam trestných činov bezplatnú pomoc v medziach akreditácie, poskytovať informácie, viesť evidenciu obetí, ktoré požiadali o poskytnutie služby a napokon dodržiavať štandardy kvality.

S uvedením tohto zákona do života došlo aj k novelizácii a doplneniu množstva ustanovení Trestného poriadku, ktoré sa dotýkajú poškodeného v zmysle trestného konania.

Záver

Slovenská aj Česká republika transformovali konkrétne právne akty európske únie do svojich právnych poriadkov. Konkrétne sa jedná o Rámcové rozhodnutí Rady

[3] MEDELSKÝ, J.: Technické možnosti kontroly alternatívnych trestov, IN: Paneurópske právnické dni 2013, I. elektronická konferencia pod záštitou dekana Fakulty práva prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc. na tému „Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície“, s. 93

2001/220/SVV zo dňa 15. marca2001 o postavení obetí v trestnom konaní a Smernice Rady 2004/80/ES zo dňa29. apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov. Záverom je možné konštatovať, že Česká republika transponovala tieto dokumenty vo väčšom rozsahu a poskytla širší priestor pre ochranu obetí trestných činov. Vítaná je predovšetkým úprava dotýkajúca sa poskytovania pomoci ako aj zakotvenie subjektov, ktoré ako akreditované ustanovizne poskytujú svojimi službami pomoc poškodeným. Zaujímavou skutočnosťou je, že v prípade smrti priamej obeti je možné za obeť trestného činu považovať aj registrovaného partnera.

Tak slovenská ako aj česká právna úprava poskytujú legislatívny rámec pre pomoc poškodeným a obetiam trestných činov. Táto pomoc je vo všetkých aspektoch vítaná. Predmetná analýza oboch úprav poukazuje, že Slovenská republika by mala v tejto oblasti urobiť ešte niečo viac a česká právna úprava je vhodným vzorom pre zdokonaľovanie našej slovenskej právnej úpravy.

JUDr.Ing.Jozef Stopka
doktorand
Paneurópska vysoká škola Bratislava, Fakulta:Práva

Použitá literatúra

- Zákon č. 301/2005 Z.z trestný poriadok v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi.
- Zákon č. 45/2013 Sb. O obětech trestných činů a o změne některých zákonú (zákon o obětech trestných činů).
- Rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV zo dňa 15. Marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní
- Smernice Rady 2004/80/ES zo dňa29. apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov
- MEDELSKÝ, J.: Technické možnosti kontroly alternatívnych trestov, IN: Paneurópske právnické dni 2013, I. elektronická konferencia pod záštitou dekana Fakulty práva prof. JUDr. Jaroslava Ivora, DrSc. na tému „Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície“, s. 93 – 102, ISBN 978-80-8155-012-6

Právna úprava eutanázie vo vybraných krajinách sveta.

Tomáš Petko

Abstrakt

Eutanázia je celospoločenský fenomén, ktorý je v poslednej dobe čoraz viditeľnejší. Dôvodom je stále liberálnejší postoj Belgickej spoločnosti takmer ku všetkým formám eutanázie a k umožneniu legálne o eutanáziu požiadať takmer všetkým bez rozdielu veku. Z dôvodu tak významných spoločenských zmien v jednom zo štátov Európskej únie je potrebné sa problematikou zaoberať pre prípad, že k podobným zmenám v spoločenskom povedomí by došlo aj v Slovenskej republike. Skúmanie právnych poriadkov štátov, ktoré eutanáziu alebo niektorú z jej foriem legalizovali je potrebné aj z dôvodu determinovania názorov slovenskej spoločnosti na jednotlivé formy eutanázie a jednotlivé spôsoby legalizácie eutanázie tak ako je to zakotvené v právnych poriadkoch moderných štátov sveta pre účely poskytnutia rozsiahleho súboru informácií pre zákonodarcu v prípade vyššie uvedených spoločenských zmien, ktoré bude potrebné pretaviť do zákonnej úpravy.

Kľúčové slová

Eutanázia, formy eutanázie, legalizácia eutanázie, krajiny s legalizovanou eutanáziou

Abstract

Euthanasia is a society-wide phenomenon that is increasingly known lately. The reason for that is mostly more liberal attitude of Belgian society towards almost every form of euthanasia and towards permitting to request for euthanasia to almost everyone regardless age difference. Due to such important social changes in one of the European Union states, it is necessary to deal with the issue in the event that such changes occur in social awareness in Slovak republic. Examination of legal regulations of those states that legalized euthanasia, or one of the forms of euthanasia, is important in order to determine opinion of Slovak society on individual forms of euthanasia and individual procedures of legalization of euthanasia as it is settled in legal regulations of modern states of the world to give legislator a full set of informational background in the event of the abovementioned changes that would be necessary to recast into a legal regulation.

Key words

Euthanasia, forms of euthanasia, legalization of euthanasia, countries that legalized euthanasia

Úvod

Eutanázia ako spoločenský fenomén, ale aj ako právna kategória je kontroverzný pojem vo všetkých svojich ohľadoch, v každej spoločenskej vrstve, medzi profesionálmi aj laikmi rôznych vekových skupín po celom svete. Práve prevládajúci spoločenský postoj k akejkoľvek problematike je v demokratickej spoločnosti prostredníctvom zvolených zástupcov pretavený do konkrétnych právnych úprav často ďalej vykladaných súdnymi rozhodnutiami. Divergencia vo vnímaní eutanázie sa potom v prípade uzákonenia niektorej z jej foriem prejaví okrem iného v legalizácii tej ktorej „populárnej“ formy eutanázie.

V súčasnej dobe existuje viacero teoretických a praktických delení foriem eutanázie, pre účely tohto príspevku sa budeme zaoberať formami eutanázie, ktorých legalizáciu je možné vnímať v nedávnej histórii. Pôjde o nasledovné: eutanázia v pravom slova zmysle, teda aktívna vyžiadaná eutanázia; asistovaná samovražda, ktorá sa v odborných kruhoch občas chápe ako pojem blízky eutanázii, nie však ako jej formu; a nakoniec pasívna eutanázia. Cieľom príspevku je zosumarizovanie konkrétnych právnych úprav vybraných štátov sveta, ktoré legalizovali niektorú z vyššie uvedených foriem eutanázie.

Eutanázia v pravom slova zmysle.

Eutanáziou v pravom slova zmysle sa rozumie aktívna vyžiadaná eutanázia, teda konanie, ktorým osoba usmrtí terminálne chorého na jeho predchádzajúcu výslovnú žiadosť. Medzi štáty, ktoré túto formu eutanázie legalizovali patria Belgicko, Holandsko, Luxembursko a Kolumbijská republika.

Holandsko

Trestné právo je v Holandsku upravené najmä Trestným zákonom z roku 1881[1]. Problematika eutanázie a asistovanej samovraždy je z pohľadu Holandského trestného zákona upravená nasledovne. Eutanázia ako vražda na žiadosť a asistovaná samovražda sú systematicky rozdelené na dva individuálne činy, ktoré sú všeobecne trestné, avšak za určitých zákonných podmienok je trestnosť vylúčená.

Trestnoprávna úprava

Článok 293 Trestného zákona upravuje eutanáziu alebo v holandskom ponímaní vraždu na žiadosť tak, že každý, kto ukončí život inej osoby na základe výslovného a vážneho požiadania tejto osoby je trestnoprávne zodpovedný. Druhý odsek článku 293 Trestného zákona však ustanovuje, že vyššie uvedené konanie nie je protiprávnym činom, ak je uskutočnené lekárom, ktorý splní požiadavky náležitej starostlivosti ustanovené v osobitnom predpise (Zákon o ukončení života na žiadosť a o asistovanej samovražde[2]) a súčasne lekár oznámi miestne príslušnému patológovi, že k takémuto konaniu došlo (podľa Zákona o pohreboch a kremácii[3]).

Konanie posudzované ako asistovaná samovražda je Trestným zákonom upravené v článku 294. Zákonodarca tu ustálil, že osoba, ktorá úmyselne podnieti iného k samovražde, ak k tejto dôjde, bude trestne zodpovedná. Odsek 2 predmetného článku trochu rozdielne ustanovuje, že ak niekto úmyselne pomáha inému k samovražde alebo mu poskytne prostriedky na jej spáchanie a k samovražde dôjde, táto osoba nebude trestne zodpovedná, ak naplní zákonom vyžadované predpoklady tak ako je ustanovené v ods. 2 článku 293 Trestného zákona, teda, že vyššie uvedené konanie nie je protiprávnym činom, ak je uskutočnené lekárom, ktorý splní požiadavky náležitej starostlivosti ustanovené v osobitnom predpise (Zákon o ukončení života na žiadosť a o asistovanej samovražde) a súčasne lekár oznámi miestne príslušnému patológovi, že k takémuto konaniu došlo (podľa Zákona o pohreboch a kremácii). Tento článok sa však v súvislosti s ustanovením článku 294 Trestného zákona použije mutatis mutandis.

To znamená, že podľa tohto článku bude vždy trestnoprávne zodpovedná osoba, ktorá iného podnieti k samovražde. Trestne zodpovedná nebude pri asistovanej samovražde len osoba, ktorá inému k samovražde pomáha alebo mu zabezpečí prostriedky na jej spáchanie, ak naplní zákonom vyžadované znaky.

Pre zaujímavosť, skutková podstata trestného činu účasti na samovražde podľa Slovenského Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení nesk. predpisov) je vyjadrená tak, že tohto trestné činu sa dopustí ten, kto iného pohne k samovražde alebo inému k samovražde pomáha, ak došlo aspoň k pokusu o samovraždu. Ako vyplýva z vyššie uvedeného, pokus trestného činu pri nabádaní k samovražde nie je v Holandsku možný, resp. nie je trestný.

Špeciálna právna úprava vzťahujúca sa na eutanáziu a asistovanú samovraždu

Ako bolo spomenuté vyššie, eutanázia ako vražda na žiadosť a asistovaná samovražda nie sú trestné za predpokladu naplnenia zákonných predpokladov- zabezpečenie „náležitej starostlivosti“ a oznámenie konania príslušnému patológovi. Tieto predpoklady upravuje samostatná právna úprava v Zákone o ukončení života na žiadosť a o asistovanej samovražde a Zákone o pohreboch a kremácii.

Náležitou starostlivosťou na účely článku 293 a 294 Holandského trestného zákona sa podľa Zákone o ukončení života na žiadosť a o asistovanej samovražde rozumie, že lekár:

- musí byť presvedčený, že žiadosť pacienta (o eutanáziu alebo o asistenciu pri samovražde) bola dobrovoľná a riadne zvážená
- musí byť presvedčený, že pacientovo utrpenie bolo trvalého charakteru a neznesiteľné
- informoval pacienta o jeho situácii a vyhliadkach do budúcnosti
- uistiť sa, že pacient je presvedčený o tom, že neexistuje žiadna iná alternatíva

[1] Wetboek van Strafrecht
[2] *Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding*
[3] Wet op de lijkbezorging

- konzultoval situáciu aspoň s jedným nezávislým lekárom, ktorý videl pacienta a podal lekárovi písomné stanovisko k požiadavkám na náležitú starostlivosť podľa predošlých bodov 1 až 4
- ukončil život pacienta alebo asistoval pri samovražde s náležitou starostlivosťou (v tomto prípade ide o všeobecné povinnosti lekára)

Tento zákon upravuje tiež vykonávanie eutanázie a asistovanej samovraždy v prípade, že o toto konanie požiadal pacient starší ako 16 rokov, ktorý už nie je schopný vyjadriť svoju vôľu, v čase žiadosti o eutanáziu alebo asistovanú samovraždu však takéhoto vyjadrenia schopný bol, ak je pacient, ktorý žiada o eutanáziu alebo asistovanú samovraždu vo veku medzi 16. a 18. rokom života (v takom prípade musí byť do rozhodovacieho procesu zapojený zákonný zástupca) a ak je pacient, ktorý žiada o eutanáziu alebo asistovanú samovraždu vo veku medzi 12. a 16. rokom života (v takom prípade musí s eutantickým konaním lekára súhlasiť zákonný zástupca).

Druhou z náležitostí, splnenie ktorej je predpokladom na beztrestnosť eutanázie a asistovanej samovraždy, teda oznámenie tohto konania príslušnému patológovi upravuje Zákon o pohreboch a kremácii nasledovne.

Ošetrujúci lekár, ktorý vykonal eutanáziu alebo asistoval pri samovražde nemôže vydať úmrtný list. Namiesto toho informuje príslušného patológa o príčine smrti zaslaním formulára, v ktorom uvedie, akým spôsobom splnil požiadavky náležitej starostlivosti. V prípade, že patológ zistí, že požiadavky na náležitú starostlivosť neboli naplnené, postúpi vec verejnému žalobcovi/ prokurátorovi, ktorý vec ďalej skúma a v prípade, že sa stotožní s postojom patológa, môže vyvodiť trestnoprávne dôsledky voči ošetrujúcemu lekárovi. O vyššie uvedených úkonoch je vždy informovaná regionálna hodnotiaca komisia, ktorá je zostavená a určená okrem iného na posúdenie splnenia požiadaviek náležitej starostlivosti. V týchto veciach úzko spolupracuje s verejným žalobcom. Komisia bola zriadená a v roku 1985 tiež vydala správu, v ktorej definovala eutanáziu ako „zámerné ukončenie života inej osoby na žiadosť tejto osoby“ a určila podmienky jej výkon. Táto definícia sa v Holandsku používa dodnes.

Eutanáziu v Holandsku z nášho pohľadu možno považovať ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť, konkrétne výkon práva a povinnosti.

Belgicko

Pre účely posudzovania eutanázie z trestnoprávneho hľadiska v Belgicku nie je potrebné zaoberať sa Belgickým Trestným zákonom, a to z toho dôvodu, že Belgický zákon o eutanázii[4] v kapitole II § 1 ustanovuje, že „lekár, ktorý vykoná eutanáziu sa nedopustí **žiadneho** trestného činu“ ak splní zákonom vyžadované podmienky. Belgická právna úprava je oproti holandskej jednoduchšia, keďže celá práva úprava týkajúca sa problematiky je sústredená v jednom právnom predpise - Zákone o eutanázii. Belgická právna úprava je však inšpirovaná systematikou a pojmami holandskej úpravy do veľkej miery. Podmienky, ktoré musí lekár, ktorý eutanáziu vykonáva splniť sú však v kapitole II § 1 a nasl. Zákona o eutanázii rozpracované podstatne podrobnejšie, resp. kazuistickejšie.

Problematiku splnenia vyššie uvedených podmienok je možné pre účely tohto príspevku rozdeliť do viacerých skupín:

1. podmienky pre beztrestnosť lekára, ktorý vykoná eutanáziu, ak je pacientom dospelá osoba, ktorá je pri vedomí, schopná vyjadriť svoju vôľu a mentálne zdravá
2. podmienky pre beztrestnosť lekára, ktorý vykoná eutanáziu, ak je pacientom dospelá osoba, ktorá je pri vedomí, schopná vyjadriť svoju vôľu a mentálne zdravá, avšak lekár neočakáva nevyhnutnú smrť pacienta v blízkej budúcnosti
3. podmienky pre beztrestnosť lekára, ktorý vykoná eutanáziu, ak je pacientom dospelá osoba, ktorá nie je pri vedomí a alebo nedokáže vyjadriť svoju vôľu

Všeobecnými podmienkami na beztrestný výkon eutanázie sa rozumie, že osoba žiadajúca o eutanáziu musí byť dospelá, spôsobilá na právne úkony a pri vedomí v čase žiadosti o eutanáziu, žiadosť musí byť dobrovoľná, riadne premyslená, opakovaná, nesmie byť výsledkom „vonkajšieho tlaku“, ktorým sa rozumie presviedčanie, nadmerné opisovanie ďalšieho utrpenia a pod. a pacient žiadajúci o eutanáziu musí neznesiteľne a nezmieriteľne fyzicky alebo psychicky trpieť, a toto utrpenie musí byť výsledkom vážnej neliečiteľnej poruchy, choroby alebo nehody. Okrem toho musia byť splnené ďalšie podmienky, a to:

- pacient žiadajúci o eutanáziu musí byť riadne informovaný o jeho zdravotnom stave a odhadovanej dĺžke života, musí mu byť poskytnutá konzultácia týkajúca sa možných spôsobov paliatívnej zdravotnej starostlivosti

[4] The Belgian Act on Euthanasia of May, 28th 2002

- lekár si musí byť istý o trvácnosti žiadosti o eutanáziu a stálom utrpení pacienta, tomuto musia byť počas dlhšieho časového obdobia poskytované konzultácie týkajúce sa eutanázie
- ošetrujúci lekár musí konzultovať celý prípade s iným nezávislým a kompetentným lekárom, ktorý vyšetrí pacienta a musí byť presvedčený o vyššie uvedených skutočnostiach a iné.

Tieto podmienky platia pre prípady, kedy je pacientom dospelá osoba, ktorá je pri vedomí, schopná vyjadriť svoju vôľu a mentálne zdravá. V prípade, že nie je očakávaná smrť pacienta v blízkej budúcnosti, ošetrujúci lekár musí prípad konzultovať s psychiatrom, ktorý skúma vyššie uvedené podmienky v kontexte psychického stavu pacienta žiadateľa. V tomto prípade je potrebné zachovať najmenej jednomesačnú lehotu na výkon eutanázie, ktorá začína plynúť odo dňa pacientovej žiadosti o eutanáziu. Vo všetkých vyššie spomenutých prípadoch zákon vyžaduje pre platnosť žiadosti o eutanáziu určité formálne a materiálne predpoklady, ktorými sú okrem iného písomná forma, dátum a podpis žiadateľa. Ak žiadateľ nedokáže takýto dokument vyhotoviť sám, môže určiť osobu, ktorá žiadosť vyhotoví. Takto určená osoba však musí byť dospelá a nesmie mať žiaden majetkový prospech zo smrti pacienta. Žiadosť musí byť podpísaná pred ošetrujúcim lekárom a založená k lekárskej dokumentácii. Žiadosť môže byť kedykoľvek odvolaná. Pacient, u ktorého existuje dôvodný predpoklad, že dôjde k situácii, kedy trvalo stratí vedomie, alebo nebude schopný vyjadriť svoju vôľu, môže kedykoľvek pred takýmto stavom vyhotoviť tzv. vopred dané usmernenie, resp. príkaz, na základe ktorého lekár za určitých podmienok vykoná eutanáziu. Americký ekvivalent je tiež známy ako „Living will“. Aby na základe tohto príkazu mohol lekár eutanáziu vykonať, musí sa uistiť, že pacient trpí nevyliečiteľnou vážnou chorobou alebo poruchou, je v bezvedomí a jeho stav nepredpokladá zlepšenie za daného stavu medicínskeho poznania. V príkaze musia byť uvedení aspoň dvaja svedkovia, z ktorých aspoň jeden nesmie mať zo smrti žiadateľa majetkový prospech a musí byť podpísaný aj týmito svedkami. Žiadosť má platnosť obmedzenú aj časovo, musí byť vyhotovená najviac 5 rokov pred pacientovou stratou vedomia. Je samozrejmosťou, že môže byť kedykoľvek zmenená alebo odvolaná.

Ak lekár vykoná eutanáziu, je povinný do 4 pracovných dní vyhotoviť a doručiť správu zákonom ustanovenej komisii, ktorá skúma, či boli naplnené predpoklady pre zákonný výkon eutanázie. V prípade, že dospeje k záveru, že neboli naplnené všetky predpoklady, vec deleguje na riešenie verejnému žalobcovi.

Belgická právna úprava eutanázie v špeciálnom zákone teda nezmenila znenie ustanovení Trestného zákona. Tak, ako v holandskej právnej úprave, aj v belgickej je eutanázia chápaná ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť- výkon práva a povinnosti.

V súčasnosti kontroverznou témou je prebiehajúca diskusia týkajúca sa legalizácie eutanázie detí v Belgicku. V súvislosti s právnou úpravou účinnou v Holandsku však autor predpokladá prijatie obdobnej právnej úpravy aj v Belgicku v blízkej budúcnosti.

Kolumbijská republika

Kolumbia je krajinou neslávne známou pre drogové problémy, drogovú mafiu a ako krajina, ktorá je naďalej v počte vrážd jednou z najvyššie postavených spomedzi krajín sveta. Aj napriek tomu a napriek prevládajúcej judikatúre a striktnej právnej úprave, ktorou sa vedenie krajiny snaží riešiť zdanlivo neriešiteľný problém s počtom vrážd bol v roku 1997 Ústavným súdom Kolumbijskej republiky vyhlásený rozsudok C-239/97, ktorý ustanovil, že „nikto nemôže byť trestnoprávne zodpovedný, ak inému vezme život, a ak táto osoba je nevyliečiteľne chorá a jasne o to požiada.“ Kolumbia sa v roku 1997 stala krajinou, ktorá takýmto spôsobom legalizovala eutanáziu.[5]

Asistovaná samovražda.

Asistovanou samovraždou sa rozumie konanie, ktorým určitá osoba poskytne smrteľne chorému prostriedky alebo vedomosti na spáchanie samovraždy, pričom túto nevyliečiteľne chorý vykoná sám. Asistovaná samovražda je akceptovaná v štátoch USA ako Montana, Oregon, Vermont a Washington, z Európskych krajín je to Švajčiarsko.

Montana

Montana ako jeden zo štátov USA je krajinou s Common law systémom. Okrem písaného práva sú právne záväzné súdne rozhodnutia. Práve takýmto súdnym rozhodnutím bola v Montane legalizovaná eutanázia. Konkrétne ide o prípad Baxter v. Montana[6], ktorý bol právoplatne rozhodnutý

[5] www.euthanasia.com/colum2.html

[6] http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/aging/PublicDocuments/baxtr_v_mont_sum.authcheckdam.pdf

v druhej inštancii 31. 12. 2009. Išlo o prípad, ktorom na strane žalobcov stáli štyria lekári, organizácia „Compassion and Choices“ a Robert Baxter, 76 ročný vodič kamiónu, ktorý v čase rozhodovania zomieral na rakovinu lymfatických uzlín. Žalobcovia na súde prvého stupňa žiadali súd, aby ustálil ústavné právo „na obdržanie a poskytnutie pomoci pri zomieraní“. Prvostupňový sú určil, že pacienti v konečnom štádiu smrteľnej choroby, ktorí sú spôsobilí na právne úkony majú právo na dôstojnú smrť v súlade s článkom II odseku 4 a 10 Ústavy štátu Montana[7]. V tom je zahrnuté právo na pomoc lekára pri zaobstaraní smrteľnej dávky liekov, ktoré môže pacient sám užiť, keď sa rozhodne a ukončiť tým svoj život na vlastné riziko. Tento rozsudok tiež chráni lekára, ktorý pomoc poskytne. Proti vyššie uvedenému rozhodnutiu sa odvolal Generálny advokát, Najvyšší štátny súd sa však stotožnil so záverom súdu prvého stupňa vo veci základného výroku rozsudku, nie však pre to, že by takéto právo vyplývalo z Ústavy, ale z dôvodu, že trestné právo ako okolnosť vylučujúcu protiprávnosť – súhlas poškodeného považuje súhlas, ktorý bol daný osobou spôsobilou na danie takého súhlasu, ktorá si je vedomá následku konania na ktoré dáva súhlas, súhlas nesmie byť vynútený, daný pod nátlakom ani nesmie byť proti verejnému poriadku. Práve verejný poriadok ako okolnosť, ktorá v tejto súvislosti prichádzala do úvahy bola skutočnosťou, ktorú Najvyšší štátny súd skúmal a dospel k záveru, že nie je proti verejnému poriadku štátu Montana, ak niekto dá súhlas na asistenciu pri vlastnej samovražde.
Spomínané články Ústavy ustanovujú nasledovné:
Článok 4
Individuálna dôstojnosť
Dôstojnosť ľudskej bytosti je neporušiteľná. Nikomu nemôže byť odmietnutá rovnaká/rovnaká ochrana právom...

Článok 10
Právo na súkromie
Právo na individuálne súkromie je základom k blahu spoločnosti a nemôže byť porušované bez toho, aby bol preukázaný verejný záujem.[8]

Oregon

Štát Oregon legalizoval asistovanú samovraždu odlišným spôsobom ako Montana, konkrétne prostredníctvom legislatívneho procesu. Eutanázia vo forme asistovanej samovraždy bola uzákonená v roku 1994 jedným z najznámejších právnych aktov týkajúcich sa eutanázie, Zákonom o dôstojnej smrti (Death With Dignity Act[9]). Tento všeobecne ustanovuje podmienky, za akých môže byť určitej osobe umožnené spáchať samovraždu a podmienky pre beztrestnosť osoby, ktorá na to poskytne prostriedky. Tieto možno systematicky rozdeliť na niekoľko kategórií.

O asistovanú samovraždu môže požiadať len osoba, ktorá má 18 a viac rokov, je rezidentom štátu Oregon, je schopná, resp. spôsobilá na vyjadrenie rozhodnutí o jej zdravotnej starostlivosti a je jej diagnostikovaná smrteľná choroba, ktorá podľa ošetrujúceho lekára a jeho prognóz bude viesť k smrti pacienta do šiestich mesiacov.

Ošetrujúci lekár pacienta musí byť licencovaný v rovnakej krajine, ako je liečený pacient, jeho diagnóza, ktorú určil pacientovi musí obsahovať informáciu o smrteľnej chorobe pacienta, pričom prognóza dĺžky života pacienta musí byť stanovená na 6 a menej mesiacov, predmetná diagnóza musí byť potvrdená iným lekárom, ktorý tiež potvrdí pacientovu spôsobilosť na vyjadrenie rozhodnutí o jeho zdravotnej starostlivosti. V prípade, že ktorýkoľvek z vyššie spomenutých lekárov určí, že pacientov úsudok je narušený, pacient musí podstúpiť psychologické vyšetrenie. Ošetrujúci lekár je tiež podľa zákona povinný informovať pacienta o alternatívach, vrátane paliatívnej starostlivosti, hospicovej starostlivosti a možnostiach potláčania bolesti. Ošetrujúci lekár je ďalej povinný požiadať pacienta, aby svoj zámer oznámil svojmu blízkemu rodinnému príslušníkovi. Tomuto však pacient nemusí vyhovieť, resp. nemusí mať osobu, ktorej by oznámil žiadosť o asistovanú samovraždu, neznamená to však prekážku pre beztrestnosť konania asistujúceho lekára, ak sú naplnené ostatné zákonné predpoklady.

Z časového hľadiska je potrebné, aby pacient vyjadril minimálne tri žiadosti o predpísanie smrteľnej dávky liekov, z ktorých posledná musí byť písomná, a medzi prvou a druhou ústnou

[7] http://courts.mt.gov/content/library/docs/72constit.pdf
[8] pozn., ide o autorský preklad
[9] http://public.health.oregon.gov/ProviderPartnerResources/EvaluationResearch/DeathwithDignityAct/Documents/year14.pdf , http://public.health.oregon.gov/PROVIDERPARTNERRESOURCES/EVALUATIONRESEARCH/DEATHWITHDIGNITYACT/Pages/ors.aspx

žiadosťou musí byť zachovaná zákonná 15 dňová lehota. Po písomnej žiadosti zákon vyžaduje ďalšiu, 48 hodinovú lehotu, po uplynutí ktorej si pacient môže vybrať predpísanú smrteľnú dávku liekov.

Podľa zákona je každý lekár, ktorý predpíše smrteľnú dávku liekov povinný oznámiť túto skutočnosť štátnemu orgánu, ktorý stanoví, či v tom ktorom prípade boli splnené všetky zákonné požiadavky na beztrestnosť lekára.

Zaujímavosťou Oregonskej právnej úpravu je skutočnosť, že priamo zo zákona vyplýva, že lekári a zdravotnícke zariadenia nie sú povinné pri samovražde pomáhať. V právnych úpravách Belgicka alebo Holandska, príp. iných štátov samozrejme lekár asistenciu pri samovražde alebo eutanáziu vykonať nemusí, pri odmietnutí však argumentuje najmä Hippokratovou prísahou, resp. výhradou svedomia. Ďalšou úpravou, ktorou sa Oregonský zákon odlišuje od iných je, že upravuje aj zdravotné a životné poistenie pacienta, právne úkony súvisiace s asistovanou samovraždou a iné. Konkrétne, v § 3.12 a § 3.13 zákon ustanovuje, že nikto sa nemôže zmluvou, závetom alebo dohodou zaviazať, že o asistovanú samovraždu požiada alebo sa zaviaže o asistovanú samovraždu nepožiadať. Ďalej zákon ustanovuje, že žiaden záväzok vyplývajúci zo zmluvy nesmie byť podmienený záväzkom o asistovanú samovraždu požiadať alebo záväzkom o ňu nepožiadať. Taktiež predpoklady poskytnutia zdravotného, životného alebo iného poistenia a renty sa nesmie podmieniť tým, že určitá osoba o asistovanú samovraždu požiada alebo sa zaviaže o asistovanú samovraždu nepožiadať. Pre kvalifikované zákonom povolené konanie osoby, ktoré má vplyv na je urýchlenie jej smrti tiež platí, že toto nesmie mať vplyv na vyplácanie poistenia alebo renty a iných záväzkov a práv z poistenia alebo renty vyplývajúcich.

Beztrestnosť lekára a pacienta pri asistovanej samovražde, za predpokladu, že sú naplnené všetky zákonné predpoklady upravuje zákon v § 4.01.

V roku 1997 sa zákonodarca Oregonu pokúsil zrušiť Zákon o dôstojnej smrti, v hlasovaní bol však tento pokus odmietnutý. V roku 2005 sa otázkou súvisiacou s eutanáziou zaoberal Najvyšší súd USA v prípade Gonzales vs. Oregon, kde sa pri zdôvodnení rozsudku pridržiaval Zákona o dôstojnej smrti.

Švajčiarsko

Už komentár k prvému švajčiarskemu Trestnému zákonu z roku 1918 ustanovoval, že „V modernom trestnom práve, samovražda nie je zločin...Pomoc a účasť na samovražde môže byť motivovaná altruistickou pohnútkou. To je dôvod, prečo je takého konanie trestné len v prípade, že páchateľ je pohnutý sebeckými dôvodmi.“[10] V tom čase boli názory švajčiarskej spoločnosti na samovraždu ovplyvnené romantizmom a čestnosťou, čo sa v tom čase považovalo za akceptovateľné dôvody. Zdravotné dôvody v tom období nehrali dôležitú rolu, prítomnosť lekára pri samovražde, resp. asistovanej samovražde teda nebola považovaná za potrebnú.

Vzhľadom k vyššie uvedenému článok 115 švajčiarskeho Trestného zákona[11] považuje asistovanie pri samovražde za trestný čin len v prípade, že motív takého konania je sebecký, resp. na prospech osoby pomáhajúcej k samovražde. Článok 115 neustanovuje, že na výkone asistovanej samovraždy sa musí podieľať lekár, ani, že pacient, resp. osoba, ktorá o eutanáziu žiada nemusí byť v terminálnom štádiu smrteľnej choroby. Článok 114 Trestného zákona upravuje „vraždu na žiadosť obete“, ktorá však naďalej ostáva trestná. Koncept švajčiarskej úpravy problematiky vychádza z rozdielu medzi pomocou a účasťou na samovražde na jednej strane a vraždou na žiadosť na strane druhej, pričom prvá alternatíva ostáva v prípade splnenia požiadavky altruistickej motivácie legálnou, zatiaľ čo druhá alternatíva je naďalej trestnou.

Vo Švajčiarsku teda problematiku eutanázie a asistovanej samovraždy determinuje priamo Trestný zákon bez ďalších (okrem tzv. lekárskych predpisov) právnych úprav. Aktívna eutanázia je považovaná za trestný čin, zatiaľ čo asistovanie pri samovražde nie.

Pre ďalší vývoj eutanázie vo nielen vo Švajčiarsku je veľmi podstatný rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva GROSS v. SWITZERLAND zo dňa 14. 5. 2013 ktorý rozhodol, že Švajčiarsko porušilo Čl. 2 a 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd tým, že pani Gross neumožnilo zabezpečiť si smrteľnú dávku pentobarbitalu sodného na ukončenie jej života.[12] Podľa tzv. lekárskej legislatívy (Zákon o liekoch, Zákon o terapeutických produktoch a iných) nebolo vo Švajčiarsku do prijatia vyššie uvedeného rozhodnutia umožnené predpísať smrteľnú dávku liekov

[10] http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1125125/
[11] Strafgesetzbuch
[12] http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:[%22gross%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119703%22]}

sťažovateľke, pretože nespĺňala zákonné predpoklady. Sťažovateľka, p. Gross však opakovane žiadala o predpísanie pentobarbitalu sodného na ukončenie jej života, keďže jej podľa účinnej právnej úpravy nebolo vyhovené aj napriek článku 115 Trestného zákona, obrátila sa na ESĽP, ktorý rozhodol ako je spomenuté vyššie. Aj napriek nepatrnej právnej úprave eutanázie je prax vykonávania eutanázie najdlhšia v modernej Európe. Pôsobia tu viaceré organizácie zaoberajúce sa eutanáziou. Jednou z najvýznamnejších je Dignitas alebo Exit.

Pasívna eutanázia

Pasívna eutanázia je relatívne široký pojem zahŕňajúci omisívne konanie, pri ktorom nastane smrť pacienta v dôsledku prirodzeného priebehu jeho ochorenia, keď sa na žiadosť pacienta ukončia určité medicínske postupy alebo sa na žiadosť pacienta určité medicínske postupy ani nezačnú a omisívne konanie, pri ktorom nastane smrť pacienta v dôsledku prirodzeného priebehu jeho ochorenia, keď sa ukončia určité medicínske postupy alebo sa takéto postupy ani nezačnú, bez toho aby si to pacient želal alebo sa k tejto otázke vyjadril. Táto forma eutanázie, však nie je vždy považovaná za „pravú“ pretože jej predpokladom nie je aktívne konanie, ktorého dôsledkom by bolo usmrtenie osoby. Práve na základe vyššie uvedeného je táto forma eutanázie (pre vedecké účely je možné tvrdiť že pasívna eutanázia je platnou formou eutanázie) je legálna (najmä vo forme pasívnej vyžiadanej eutanázie) vo viacerých vyspelých krajinách sveta, okrem iných Slovenská republika, Španielsko, Írsko, India a takmer všetky štáty USA. Pasívna eutanázia je takmer vo všetkých spomenutých krajinách legalizovaná prostredníctvom tzv. lekárskych zákonov a podzákonných predpisov, ktoré upravujú postupy výkonu lekárskeho povolania a starostlivosť o pacientov. Tieto najmä determinujú kedy je možné s konkrétnym druhom liečby u konkrétneho pacienta prestať. Ďalšou možnosťou, akou je legalizovaná táto forma eutanázie je prijatie právneho predpisu, ktorý pacientom priznáva právo „dôstojne dožiť“ čo v sebe zahŕňa aj právo na nepokračovanie v liečbe na žiadosť pacienta za určitých predpokladov. Práve vyššie spomenutý spôsob legalizácie pasívnej eutanázie je uplatnený v Slovenskej republike.

Pasívna vyžiadaná eutanázia v Slovenskej republike

V roku 2000 bola na pôde MZ SR v rámci projektu PHARE vypracovaná „Charta práv pacientov v Slovenskej republike“, kde je v článku 8 stručne upravená „Starostlivosť o nevyliečiteľne chorých a umierajúcich“. Charta bola schválená vládou Slovenskej republiky 11. apríla 2001 uznesením č. 326. Podľa tejto Charty sa pacientovi priznáva niekoľko práv. Medzi tieto patria najmä:

- Pacient má právo v nevyliečiteľnom štádiu ochorenia na takú úľavu a zmiernenie bolestí, ktoré zodpovedajú súčasným vedomostiam a možnostiam zdravotnej starostlivosti o umierajúcich.
- Nevyliečiteľne chorý a umierajúci pacient má právo na humánnu starostlivosť.
- Pacient má právo, aby ho v posledných chvíľach života sprevádzala osoba podľa jeho želania.
- Pacient má právo na dôstojné umieranie.
- Pacient má nárok na dôsledné rešpektovanie písomnej žiadosti nebyť resuscitovaný alebo odmietnuť aplikáciu liečebných zákrokov a postupov. Ak pacient napriek náležitému vysvetleniu odmieta potrebnú zdravotnú starostlivosť, lekár si od neho vyžiada vyjadrenie o jej odmietnutí v písomnej alebo inak preukázateľnej forme.

Citované ustanovenia charty podľa čl. 8 nie sú upravené v právnom predpise so silou zákona. Napriek tomu sa spomínaných práv môže pacient dovolávať vzhľadom na skutočnosť, že tento dokument bol schválený uznesením vlády SR. Pacient má podľa Charty práv pacienta právo na dôsledné rešpektovanie písomnej žiadosti nebyť resuscitovaný alebo odmietnuť určité alebo všetky liečebné zákroky a postupy. V takomto prípade však pacient preberá všetku zodpovednosť za následok. „V prípade, že ošetrujúci lekár rešpektuje prianie nevyliečiteľne chorého pacienta, nemôže byť trestnoprávne zodpovedný za smrť tohto pacienta (nemôže sa napr. tento lekár dopustiť trestného činu neposkytnutia pomoci v zmysle ustanovenia § 177 Trestného zákona).“[13] V prípade, že však nepôjde o takúto žiadosť pacienta a lekár aj napriek tomu úmyselne nepodá liek alebo nevykoná zákrok, potrebný na predĺženie života alebo udržanie pacienta pri živote, pôjde o trestný čin vraždy, resp. úkladnej vraždy podľa Trestného zákona.

[13] Kádek P. Právna zodpovednosť v medicíne. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove. 2012. s. 198

Záver

Eutanázia je v jej jednotlivých formách legálna vo viacerých štátoch sveta. Z dôvodu rozmachu medicíny v miere tak veľkej, ako je možné vidieť za posledné desaťročia, je možné predpokladať, že v blízkej budúcnosti bude možné udržať človeka pri živote aj za spoločensky neprijateľných a neetických podmienok. Práve preto bude legalizácia eutanázie otázkou čoraz diskutovanejšou a zákonodarca bude nútený sa s touto otázkou vysporiadať po právnej stránke. Autor príspevku teda považuje za vhodné, ba až nevyhnutné porovnať exitujúce právne úpravy eutanázie, inšpirovať sa pozitívami tej ktorej úpravy a poukázať na nedostatky právnych úprav z dôvodu, aby sa mohol zákonodarca v prípade legalizácie eutanázie nedostatkom vyhnúť.

Mgr. Tomáš Petko
interný doktorand
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- Wetboek van Strafrecht
- Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding
- Wet op de lijkbezorging
- The Belgian Act on Euthanasia of May, 28th 2002
- www.euthanasia.com/colum2.html
- http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/aging/PublicDocuments/baxtr_v_mont_sum.authcheckdam.pdf
- http://courts.mt.gov/content/library/docs/72constit.pdf
- pozn., ide o autorský preklad
- http://public.health.oregon.gov/ProviderPartnerResources/EvaluationResearch/DeathwithDignityAct/Documents/year14.pdf , http://public.health.oregon.gov/PROVIDERPARTNERRESOURCES/EVALUATIONRESEARCH/DEATHWITHDIGNITYACT/Pages/ors.aspx
- http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1125125/
- Strafgesetzbuch
- http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:[%22gross%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-119703%22]}
- zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení nesk. predpisov
- Kádek P. Právna zodpovednosť v medicíne. Sládkovičovo : Vysoká škola v Sládkovičove

Dokazovanie v trestnom práve procesnom

Vladimír Žitník

Abstrakt

V predkladanom článku sa zaoberám dokazovaním ako poznávacím procesom realizovaným v trestnom konaní, ktoré je nielen významnou súčasťou prípravného konania ale tou najdôležitejšou fázou hlavného pojednávania v trestnom práve procesnom. Charakterizovanie a analýza základných pojmov nás nevyhnutne priviedla k úvahám o potrebe výskumu danej problematiky.

Kľúčové slová

dokazovanie, trestné konanie, dôkaz, zásada, páchateľ

Abstract

In the present article deals with the proof of how cognitive processes implemented in criminal proceedings, which is not only an important part of the pre-trial but the most important phase of the trial in criminal procedure. Characterization and analysis of basic concepts inevitably led us to reflect on the need to research the issue.

Key words

evidence, criminal procedure, evidence, principle offender

Úvod

Neustále prehlbujúce sa globalizačné procesy a súčasná svetová hospodárska kríza prepájajú všetky oblasti ľudskej spoločnosti, pričom prinášajú množstvo negatívnych faktoroch, ktoré nevyhnutne vplývajú aj na oblasť kriminality v jednotlivých štátoch sveta. Najmä oblasť práva musí reagovať na meniace sa podmienky v spoločnosti, a reflektovať tak neustále sa zvyšujúci tlak na ochranu záujmov pred novými spôsobmi páchania trestnej činnosti.

Dokazovanie v trestnom práve procesnom

Trestný poriadok č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov ako základný zákonný predpis, ktorého ustanovenia sa budú prelínať celým príspevkom, upravuje jednak postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov v procese zisťovania trestných činov a ich páchateľov, pričom zároveň sa snaží o ich spravodlivé a teda zákonné potrestanie. Nakoľko v rámci trestného konania dochádza k zásahu do občianskych práv fyzických a právnických osôb, Trestný poriadok č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov ustanovuje, že v konaní je potrebné rešpektovať základné práva a slobody všetkých zúčastnených osôb.[1] Slovenské trestné právo

[1]Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, § 1, [citované dňa 15. 12. 2012] Dostupné na

procesné je odvetvím verejného práva a ide o formálne právo, ktoré „upravuje procesný postup trestných orgánov v trestných veciach a teda trestné konanie.“[2] Orgány činné v trestnom konaní a súd predstavujú štátnu moc, ktorých účelom je presadzovať normy trestného práva. Samotné normy trestného práva však nie je možné aplikovať automaticky a bez vykonania náležitých úkonov. Úlohou trestného práva procesného je tak podľa J. Ivora „právnymi normami upraviť postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, prípadne aj iných osôb zúčastnených na trestnom konaní, ako aj vzťahy s tým súvisiace.“[3] Ako ostatné odvetvia práva, aj trestné právo procesné je odvetvím práva, ktoré má za cieľ chrániť práva a oprávnené záujmy fyzických i právnických osôb, zároveň však chráni záujmy celej spoločnosti a ústavné zriadenie Slovenskej republiky. Ide o špecifickú ochranu pred trestnými činmi, a to tým, že trestné právo procesné upravuje celý postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri vykonávaní jasne stanovených činností.

Významným pojmom, ktorý vystupuje do popredia pri zadefinovaní úlohy trestného práva procesného je bezpochyby trestné konanie. Podľa odborníkov je trestné konanie „zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, prípadne aj iných osôb zúčastnených na trestnom konaní, úlohou ktorého je bez dôvodných pochybností zistiť, či bol spáchaný trestný čin, a ak áno, zistiť jeho páchateľa a uložiť mu podľa zákona trest alebo ochranné opatrenie, rozhodnutie vykonať alebo jeho výkon zabezpečiť, pôsobiť na upevňovanie zákonnosti na predchádzanie a zamedzovanie trestnej činnosti a na výchovu občanov.“[4]

J. Jelínek[5] za úlohu trestného konania považuje zistenie, či sa skutok, ktorý je predmetom trestného konania stal, či je trestným činom a kto je páchateľom daného trestného činu. Medzi páchateľom a subjektmi, ktorí sú dotknutí trestným stíhaním na jednej strane a subjektmi, ktorí sa podieľajú na stíhaní trestných činov existuje základný tzv. trestno-procesný vzťah. Tento vzťah vzniká na základe právnej skutočnosti, a tým je obvinenie z trestného činu, čo následne evokuje vznik vzájomných práv a povinností zúčastnených orgánov i osôb. Okrem tohto základného trestno-procesného vzťahu v praxi vznikajú aj viaceré ďalšie vzťahy a to medzi orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi, ktoré prostredníctvom svojej procesnej činnosti ovplyvňujú aj iné osoby, odlišné od páchateľa, resp. obvineného v trestnom konaní. Príkladom takéhoto trestno-procesného vzťahu je i vzťah medzi orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdom a svedkom, ktorý je predvolaný svedčiť vo veci. V prvom ustanovení Trestného poriadku č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov je úloha náležite zistiť trestné činy a aj ich spravodlivo potrestať stanovená ako prioritná úloha trestného práva procesného. Na základe predchádzajúcej analýze je zrejmé, že trestné konanie má za cieľ upevňovanie zákonnosti, pričom však musí rešpektovať základné práva a slobody zúčastnených osôb.

Zložitosť trestného konania a jeho postupov sa preto musí opierať o základné procesné zásady trestného práva procesného ako jedného z odvetví práva na

---

<http://www.zbierka.sk/sk/vyhladavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=301%2F2005+Z.z.&q=>

[2] IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 18, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.

[3] Tamtiež, s. 19

[4] Tamtiež, s. 18

[5] JELÍNEK, J. a kol. 2007. *Trestní právo procesní*. 5. vydanie, Praha: Linde Praha, s. 230, 750 str., ISBN 807-20-164-15.

Slovensku. Odborníci následne rozdeľujú jednotlivé zásady do troch nasledujúcich skupín:[6]

1. všeobecné zásady
2. zásady začatia konania a
3. zásady dokazovania.

S uvedenou klasifikáciou sa nedá úplne stotožniť, jednotlivé zásady je potrebné rozdeliť do štyroch skupín, a teda doplniť rozdelenie zásad ešte na:

4.zásady súdneho konania.

V súvislosti s potrebou charakterizovať jednotlivé zásady dokazovania ako tretej zo skupiny zásad, ktoré budeme v príspevku analyzovať, ako prvotne nevyhnutné vnímame samotné definovanie pojmu dokazovanie. Podľa A. Netta je dokazovanie „činnosť orgánov činných v trestnom konaní, ktorá smeruje k vyhľadaniu, zaisteniu, prevedeniu a rovnako aj zhodnoteniu poznatkov, ktoré sú dôležité pre poznanie skutkových okolností významných v procese rozhodovania o vine a treste a postupe samotného trestného konania.“[7]

Trestné konania je v Slovenskej republike upravené v rámci Trestného poriadku č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov, pričom je rozdelené do niekoľkých základných štádií. Trestné konanie rozdeľujeme na dve základné časti a to predsúdne konanie a konanie pred súdom. Do prvej časti trestného konania následne zaraďujeme postup pred začatím trestného stíhania a prípravné konanie, kým do druhej časti zaraďujeme preskúmanie obžaloby a predbežné prejednanie obžaloby, hlavné pojednávanie, odvolacie konanie a vykonávacie konanie. K základným fázam trestného konania bezpochyby patrí hlavné pojednávanie pred súdom, ktorého najdôležitejšou fázou je práve dokazovanie.

Dokazovanie má zásadný význam pre zisťovanie skutkového základu pre rozhodnutie súdu, pričom dokazovanie delíme na dokazovanie v predsúdnom konaní a dokazovanie na hlavnom pojednávaní. Dokazovanie je postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, ktorého účelom je v rámci trestného konania zistiť a poznať všetky skutočnosti, ktoré sú dôležité pre trestné konanie. Tento postup je významným z pohľadu času, v ktorom sa daný skutok odohral, čo znamená, že súd sa so skutočnosťou nemôže oboznámiť priamo, ale potrebuje sa o nej dozvedieť nepriamo, prostredníctvom dôkazných prostriedkov, medzi ktoré zaraďujeme výsluch svedkov, spoluobvinených, obvinených, znalecké dokazovanie, vecné a listinné dôkazy a podobne.[8] Cieľom trestného konania je zistiť skutkový stav bez dôvodných pochybností, čomu musí zodpovedať proces objasnenia spáchaného trestného činu, jeho páchateľa a na tomto základe uloženie spravodlivého a zákonného trestu.[9] Prostredníctvom dokazovania si tak podľa A. Jalča orgány činné v trestnom konaní a súdy obstarávajú podklady pre svoje rozhodnutia, a teda v rámci procesu dokazovania sa aktívne angažujú procesné strany v trestnom konaní a uplatňujú svoje práva.[10]

---

[6] IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 19, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.

[7] NETT, A. 2000. *Trestní právo procesní (obecní část).* Brno: Masarykova univerzita, s. 271, 380 str., [citované dňa 21 12. 2012]Dostupné na <http://books.google.sk/books/about/Trestn%C3%AD_pr%C3%A1vo_procesn%C3%AD.html?id=D8VsewAACAAJ&redir_esc=y> ISBN 978-8021-0227-51.

[8] CÍSAŘOVÁ, D. – FENYK, J. a kol. 2006. *Trestní právo procesní*. 4. Aktualizované vydání. Praha: Linde, s. 294,871 str., ISBN 978-8072-0159-48.

[9] JALČ, A. 2008. *Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní*. Bratislava: Eurounion, s. 11, 151 str., ISBN 978-80-89374-02-1.

[10] Tamtiež, s. 14

Podľa A. Netta je dokazovanie rovnako činnosťou orgánov činných v trestnom konaní, ktoré smerujú k vyhľadaniu, zaisteniu, prevedeniu a rovnako aj k zhodnoteniu týchto poznatkov, ktoré sú dôležité pre poznanie skutkových okolností, na základe ktorých sa získava dôkaz v zákonom ustanovenej forme. Podľa J. Ivora je dokazovanie „zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, ktorý smeruje k poznaniu všetkých podstatných skutočností, ktoré sú dôležité pre poznanie všetkých podstatných skutočností dôležitých pre ďalší postup konania a v konečnej fáze aj pre rozhodnutie.“[11] Predložené definície odborníkov prezentujú základný význam dokazovania, nakoľko ide o jediný spôsob, akým si orgány činné v trestnom konaní a súd môžu a zároveň aj musia obstarať skutkový podklad pre svoje ďalšie konanie, prípadne rozhodnutie. Základným predmetom trestného konania tak, ako sme ho už identifikovali je udalosť a teda daný skutok, ktorý sa však stal v minulosti a teda ide o udalosť, ktorú orgány činné v trestnom konaní a ani súd nemohli pozorovať bezprostredne. S danou udalosťou a skutkom, ktorý sa stal, sa orgány činné v trestnom konaní a súdy zoznamujú nepriamo a to prostredníctvom jednotlivých procesov dokazovania. Dokazovanie je preto jasne upravené v Trestnom poriadku č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov, pričom je nutné na tento proces aplikovať základné zásady – zásady dokazovania a špeciálne zásady, ktoré definuje zákonný predpis, i prax v danej oblasti. K základným zásadám, na ktorých je postavené dokazovanie patria:[12]

- „zásada vyhľadávacia,
- zásada prezumpcie neviny,
- zásada bezprostrednosti a ústnosti,
- zásada voľného hodnotenia dôkazov a
- zásada zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností.“

Nemenej dôležité zásady, sú tiež zásady uplatňované v konaní pred súdom, medzi ktoré patria:

- zásada rovnosti
- zásada kontradiktórnosti
- zásada verejnosti
- zásada konfrontačná

Povinnosť orgánov činných v trestnom konaní je zistiť skutkový stav veci, čo reflektuje najmä vyhľadávacia zásada. Skutkový stav je však orgán činný v trestnom konaní povinný zistiť v rozsahu, ktorý je potrebný vzhľadom na ich rozhodnutie, čo musí zároveň odrážať zistenie skutkového stavu veci, o ktorom nie sú pochybnosti.[13] Orgány činné v trestnom konaní však nevyhľadávajú dôkazy a neobjasňujú iba okolnosti, ktoré svedčia proti obvinenému, ale majú za úlohu zistiť aj okolnosti, ktoré by svedčili v jeho prospech. Vykonávajú svoju úlohu tak, aby následne súd mohol zákonne a najmä spravodlivo rozhodnúť. V minulosti platný a účinný Trestný poriadok č. 141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov prezentoval vyhľadávaciu zásadu ako postup orgánov činných v trestnom konaní, ktoré z úradnej povinnosti

[11] IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 19, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.
[12] IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 423, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.
[13] Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, § 2, ods. 10, [citované dňa 15. 12. 2012]Dostupné na <http://www.zbierka.sk/sk/vyhladavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=301%2F2005+Z.z.&q =>

mohli vyhľadať a vykonať dôkazy aj v konaní pred súdom.[14] Od rekodifikácie sa však právo vyhľadávať a vykonávať dôkazy začalo vzťahovať aj na ostatné strany, a to najmä subjekt obvineného a poškodeného. Ich práva sa však aj v rámci vyhľadávacej zásady trestného práva procesného opierajú o im dané práva Trestným poriadkom č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov (Trestný poriadok, TP)[15] Ustanovenia Trestného poriadku potvrdzuje aj článok 47 odsek 3 Ústavy Slovenskej republiky, ktorý ustanovuje, že „všetci účastníci sú si v konaní rovní“.[16] Následne z toho vyplýva, že najmä postavenie obvineného ako strany trestného konania ustanovuje jeho oprávnenie vyhľadávať a vykonávať dôkazy vo svojej vlastnej trestnej veci, čo pre vyhľadávaciu zásadu znamená nový rozmer. Vyhľadávacia zásada zároveň ustanovuje potrebu prípravného konania, nakoľko je v tejto fáze povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní aby vyhľadali, objasnili a vykonali dôkazy, ktoré súdu umožnia spravodlivo rozhodnúť vo veci. Za základnú a zároveň aj vedúcu zásadu sa v súčasnom trestnom práve procesnom považuje zásada prezumpcie neviny. Dôležitosť tejto zásady zdôrazňuje aj je zahrnutie medzi základné občianske práva a slobody v rámci Všeobecnej deklarácie ľudských práv[17] a Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[18] Rovnako ako tomu bolo pri predchádzajúcej zásade, aj zásada prezumpcie neviny zakotvuje Ústava Slovenskej republiky. V článku 50 odseku 2 Ústavy SR je ustanovené, že „každý proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.“[19] Na úpravu Ústavy Slovenskej republiky následne nadväzuje aj Trestný poriadok č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov, ktorý v § 2 odseku 4 ustanovuje, „že každý, proti komu sa vedie trestné konanie, sa považuje za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.“[20] V praxi táto zásada neznamená, že orgány činné v trestnom konaní musia byť zo zákona presvedčené o nevine obvineného alebo obžalovaného, nakoľko samotné úkony vykonávajú najmä z dôvodu, že majú odôvodnené podozrenie a pri vyhlásení odsudzujúceho rozsudku aj subjektívnu istotu, že obvinený je skutočne vinným. Samotný obvinený je povinný dokázať svoju nevinu, pričom orgány činné v trestnom konaní zhromažďujú dôkazy rozhodujúce v danom prípade, a to bez rozdielu či pôjde o dôkazy usvedčujúce alebo oslobodzujúce.

Zásada bezprostrednosti a ústnosti sú navzájom previazané, i keď vychádzajú a opierajú sa o rôzne východiská. Podľa J. Ivora je zásada bezprostrednosti zásadou „ktoré znamená, že súd na hlavnom pojednávaní, verejnom i neverejnom zasadnutí,

---

[14] Zákon č.141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, [citované dňa 15. 12. 2012]Dostupné na <europeandcis.undp.org/.../Slovakia_Law_Criminal_Procedure.doc>

[15]Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, § 34, ods. 2 a § 46, 53 a 45, [citované dňa 15. 12. 2012]Dostupné na <http://www.zbierka.sk/sk/vyhladavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=301%2F2005+Z.z.&q=>

[16] Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení a doplnení ústavných zákonov. Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, s. 21, 78 str., ISBN 80-89052-07-X.

[17] Všeobecná deklarácia ľudských práv, čl. 11, ods. 1, [citované dňa 27. 12. 2012] Dostupné na <http://www.dostojnost.eu/Vseobecna_deklaracia_ludskych_prav.pdf>

[18] Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. 1953. čl. 6, ods. 2, [citované dňa 23. 12. 2012] Dostupné na <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>

[19] Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení a doplnení ústavných zákonov. Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky, s. 21, 78 str., ISBN 80-89052-07-X.

[20] Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, § 2, ods. 10, [citované dňa 15. 12. 2012]Dostupné na <http://www.zbierka.sk/sk/vyhladavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=301%2F2005+Z.z.&q=>

môže rozhodnúť len na základe tých dôkazov, ktoré boli pred súdom vykonané.“[21] Výkonom dôkazu sa v tomto zmysle myslí, že súd osoby sám vyslúcha a to prostredníctvom výsluchu svedkov, znalcov a najmä obžalovaného. Z analýzy zásady bezprostrednosti vyplýva, že postupným vývojom sa postupne dokazovanie presúva z prípravného konania do konania pred súdom. V praxi to znamená, že tento postup súvisí najmä s určitou potrebou presúvať výsluchy osôb z prípravného konania do konania pred súdom, aby tak bola zdôraznená kontradiktórnosť konania. Zásada ústnosti na základe charakteristiky zásady bezprostrednosti umožňuje samotnú realizáciu dôkazov v prípravnom konaní na základe skutočnej prítomnosti potrebných osôb, ktoré orgán činný v trestnom konaní vyslúcha. Zásada ústnosti však musí byť nevyhnutne podporená písomným dokumentom, ktorým je v tomto prípade zápisnica, ktorú podpíše ten, kto vykonal výsluch, vyslúchaný a zapisovateľ, prípadne tlmočník, prekladateľ, znalec alebo iná osoba, ktorá je zúčastnená na danom úkone. Konanie pred súdom má však v súvislosti so zásadou ústnosti iný charakter, čo znamená, že pred súdom sa osoby vyslúchajú osobne, čo nás opätovne privádza k zásade bezprostrednosti uplatňovanej v konaní pred súdom. V § 2 odseku 12 Trestného poriadku č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov je ustanovené, že „orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom, podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností jednotlivo i v súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán“.[22] Zásada voľného hodnotenia dôkazov je tak vyjadrená prostredníctvom úpravy Trestného poriadku, pričom určuje mieru dôkazov, ktoré sú potrebné na preukázanie danej dokazovanej skutočnosti, napriek tomu, že vo svojej podstate sa prostredníctvom paragrafu 2 odseku 12 TP priamo neurčia jasné pravidlá hodnotenia dôkazov. Vyjadrenie hodnotenie dôkazov podľa vnútorného presvedčenia však nie je vyjadrením akejsi ľubovôle, ale práve naopak, ide o zverenie významnej zodpovednosti do rúk orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktoré musia po starostlivom uvážení všetkých okolností daného prípadu, a to jednotlivo i v súhrne, zodpovedne rozhodnúť. Proces hodnotenia dôkazov je tak založený na logickom úsudku, zodpovednej analýze každého dostupného dôkazu individuálne a následne na posúdení individuálnych dôkazov v ich vzájomnej súvislosti a súhrne. Základnou a neodmysliteľnom podmienkou je pri zásade voľného hodnotenia dôkazov skúmanie, či boli dôkazy vykonané v súlade so zákonom, či nenastalo porušenie procesných predpisov a rovnako či boli vyčerpané všetky možnosti, ktoré by napomohli náležitému zisteniu skutočného stavu veci. Odborníci považujú hodnotenie dôkazov za „zložitú myšlienkovú činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov.“[23] Uplatňovanie tejto zásady tak stojí najmä na odbornej príprave sudcov, vzdelaní, odborných skúsenostiach, a rovnako aj na umožnení sa dôkladne oboznámiť s dôkazmi v danom prípade. Orgány činné v trestnom konaní majú však podľa § 2 odseku 10 povinnosť z úradnej povinnosti zisťovať skutkový stav v takom rozsahu, ktorý je potrebný pre ich vlastné rozhodnutie a zároveň pre

[21] IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 80, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.

[22]Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, § 2, ods. 12, [citované dňa 15. 12. 2012]Dostupné na <http://www.zbierka.sk/sk/vyhladavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=301%2F2005+Z.z.&q =>

[23]IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné.* Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 80, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.

spravodlivé rozhodnutie súdu.[24] V minulosti platná zásada zistenia objektívnej pravdy je dnes nahradená zistením skutkového stavu veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a v rozsahu, ktorý je nevyhnutný pre dané rozhodnutia v trestnom konaní. Zisťovanie skutkového stavu bez dôvodných povinností tak môžeme vnímať ako akýsi odklon od potreby zisťovania objektívnej pravdy, ktorá do trestného konania do veľkej miery v minulosti vnášala nesplniteľnú požiadavku, a medzi zistením určitej pravdepodobnosti, ktorá má predovšetkým význam v počiatočnom štádiu trestného stíhania jednotlivca alebo skupiny osôb. Analyzovaná zásada zároveň určuje povinnosť vykonať dokazovanie v takom rozsahu, ktoré je nevyhnutné pre zistenie stavu v konkrétnom štádiu procesu. V praxi to teda znamená, že napríklad pri vznesení obvinenia postačuje, ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že bol obvinenou osobou tento trestný čin spáchaný. Pri vynesení odsudzujúceho rozsudku už je však nutné, aby bolo na základe zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností isté, že daný skutok je trestným činom, a že ho spáchal obžalovaný. Podľa J. Viktoryovej a L. Tureka[25] musí pri uplatňovaní zásady zisťovania skutkového stavu veci bez dôvodných pochybnosti vždy platiť princíp súčinnosti strán, ktoré sú zúčastnené na tomto procese. Na strane druhej však títo autori poukazujú aj na to, že orgány činné v trestnom konaní by nemali znížiť požiadavky, ktoré sú kladené na dôkazy a na samotné zisťovanie skutkového základu právnych rozhodnutí. Zároveň však dodávajú, že by sa ale nemali vzdať uplatňovania určitého kritického postoja, ktorým sa môže odmietnuť najmä predstieranie dôkaznej istoty tam, kde v skutočnosti nie je.

ZÁVER

Stručné vymedzenie čiastkových výsledkov v príspevku nám teda predostiera rôzne pohľady na skúmanú problematiku, pričom najmä praktické uplatňovanie jednotlivých zásad dokazovania v súčasnosti naráža na rôzne problematické oblasti. Napriek skutočnosti, že základné procesné zásady garantujú práva jednotlivým subjektom trestného konania, analýza súčasne platného právneho stavu a postupov na ňom založených potvrdzuje, že existujú prípady, v ktorých je ich uplatňovanie skôr limitujúcim faktorom pri ich samotnom uplatňovaní a vykonávaní. Riešenie problému, ktoré sme len v stručnom náčrte predložili nie je jednoduchou a ani krátkodobou záležitosťou odbornej verejnosti alebo samotného zákonodarcu.

JUDr. Vladimír Žitník
externý doktorand
Právnická fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, Košice

Použitá literatúra

- BURDA, E. 2008. Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného. In Teoretické a praktické problémy dokazovania. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej dňa 15. 12. 2008. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva. s. 28 – 29, ISBN 987-80-89363-17-9.

[24] Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok, § 2, ods. 12, [citované dňa 15. 12. 2012]Dostupné na <http://www.zbierka.sk/sk/vyhladavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=301%2F2005+Z.z.&q =>

[25] VIKTORYOVÁ, J. – TUREK, L. 2009. Prípustnosť dôkazov v predsúdnom konaní. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. 2/2009.ISSN 1337-6810.

- CÍSAŘOVÁ, D. – FENYK, J. a kol. 2006. Trestní právo procesní. 4. Aktualizované vydání. Praha: Linde, s. 294, 871 str., ISBN 978-8072-0159-48.
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. 1953. čl. 6, ods. 2, [citované dňa 23. 12. 2012] Dostupné na <http://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>
- IVOR, J. a kol. 2010. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. IURA EDITION. s. 18, 1049 str., ISBN 978-80-8078-309-9.
- JALČ, A. 2008. Teoretické a praktické otázky dokazovania v trestnom konaní. Bratislava: Eurounion, s. 11, 151 str., ISBN 978-80-89374-02-1.
- JELÍNEK, J. a kol. 2007. Trestní právo procesní. 5. vydanie, Praha: Linde Praha, s. 230, 750 str., ISBN 807-20-164-15.

Právne postavenie prokurátora v trestnom konaní

Miroslava Žitníková

Abstrakt

V predkladanom článku sa zaoberám postavením prokurátora a to najmä v prípravnom konaní, našu pozornosť zameriame na chronologický opis jednotlivých zásad. Uhol pozornosti zameriame však na zásadu oportunity a kontradiktórnosti v trestnom procese. Daná problematika je spájaná z veľkým počtom aplikačných otázok. V pozornosti na inštitút odklonov v trestnom konaní. Je nevyhnutné zabezpečenie unifikácie postupov a rozhodovania orgánov činných v trestnom konaní, najmä však orgánov prokuratúry. Ďalej vymedzenie jednotlivých skúmaných pojmov, kto je, kto môže byť a jednotlivé predpoklady pre výkon funkcie prokurátora. Následne jeho postavenie činnosť v trestnom konaní. Rozoberieme aj jednotlivé druhy rozhodnutí, hierarchicky podľa štádia v akom sa trestné konanie nachádza.

Kľúčové slová

prokurátor, trestné konanie, postavenie, zodpovednosť, právomoc

Abstract

In the present article deals with the role of prosecutor and especially in pre-trial, we focus our attention on a chronological description of each policy. Angle, however, attention will focus on the principle of expediency and heard in the criminal process. This issue has been linked from a large number of application issues. The attention of the Institute diversions in criminal proceedings. It is necessary to ensure the unification of procedures and decision-making by law enforcement, especially the prosecution authorities. Further definition of the individual analysis of the concept, who is, and who may be different conditions for the performance of the prosecutor. Subsequently, the activity status in criminal proceedings. We discuss the different types of decisions, hierarchically according to the stage in which the criminal proceedings are.

Key words

prosecutor, criminal proceedings, status, responsibility, authority

Úvod

Základné zásady trestného konania sú vedúce právne idey, ktorým toto výsostné postavenie priznáva právny systém Slovenskej republiky. Sú základom, na ktorom je vybudované fungovanie trestného konania. Upravujú činnosť jeho jednotlivých subjektov. Prokurátor je jedným zo skúmaných subjektov. Zásady tvoria harmonickú a ucelenú, vzájomne sklbenú sústavu, v ktorej sa jednotlivé základné zásady navzájom dopĺňajú a podporujú a len takto v jednote ako celku môžu naplniť účel trestného konania. Tieto zásady musia by dodržiavané a uplatňované. Záleží však

od štádia trestného konania a pri tomto ohľade sa uplatňuje aj ich stupeň intenzity. Plný rozsah sa uplatňuje až v konaní pred súdom.

Postavenie prokurátora v prípravnom konaní

Ako sme už spomínali, prokurátor v prípravnom konaní plnú úlohu akéhosi pána sporu a vykonáva dozor na dodržiavaním zákonnosti.

Prislúcha mu postavenie tzv. „pána sporu“ z latinského prekladu tzv. dominus litis. Jednotlivé pokyny prokurátora [1] v konkrétnych prípadoch zaväzujú policajta, aj napriek tomu, že je policajt v rámci predsúdneho konania procesne samostatný.

Platí, že prokurátor ako „orgán činný v trestnom konaní“ tzv. OČTK má špecifické postavenie. Rovnako sa ako orgán činný v trestnom konaní výraznou mierou líši [2] od iných orgánov činných v trestnom konaní.

„Ako orgán ochrany práva je povinný konať vo verejnom záujme a za všetkých okolností musí dbať na zákonný priebeh trestného konania a na objektívne, nestranné a na nezaujaté objasnenie skutku..... V prípade ak policajt narazí na skutkový alebo právny problém, je práve úlohou prokurátora vyriešiť takýto problém“.[3]

Postavenie prokurátora v prípravnom konaní je charakteristické najmä tým, že nemá len oprávnenia ako orgán činný v trestnom konaní, ale má aj povinnosti. Má rovnako stanovené úlohy, ktoré musí plniť a popri tom všetkom vo všeobecnosti je a mal by byť zodpovedný aj za svoje konanie a výkon funkcie prokurátora [4]a rovnako je zodpovedný aj za konanie policajtov voči iným subjektom trestného konania. [5]

„Prokurátor je v prípravnom konaní povinní dbať na dodržiavanie základných zásad trestného konania a ustanovení zákona v postupe a rozhodovaní policajta. Okrem toho rozhoduje o sťažnostiach proti rozhodnutiam policajta a ako jediný subjekt je oprávnený v prípravnom konaní vydať meritórne rozhodnutie o ukončení trestného stíhania, za predpokladu, že vo veci bolo vznesené obvinenie voči konkrétnej fyzickej osobe“.[6] Uvedené sme si uviedli tiež v predchádzajúcich častiach, avšak zhrnutie je dôležité najmä z toho dôvodu a pohľadu, že prostredníctvom vcelku úspešnej rekodifikácie boli prokurátorovi priznané isté rozhodovacie právomoci, ktoré sa však vyznačujú tým, že sa podobajú tým rozhodovacím právomociam, ktoré má inak súd – rozhodovacie právomoci súdu.

Zásadnú zmenu v postavení a v oprávnení vyplývajúcich z tohto postavenia prokurátora vidíme najmä v tom, že sa priamo posilňuje zásada oportunity, ktorá bezprostredne súvisí s osobou prokurátora, ktorej existencia a realizácie v trestnom konaní je nevyhnutná a priam žiaduca a zároveň sa týmto procesom posilňovania

[1] Je však vylúčené, aby proti nim policajt podával námietky. Na tento typ konania nie je policajt oprávnený.

[2] Líši sa od ostatných orgánov činných v trestnom konaní najmä v tom, že je prokurátor na jednej strane oprávnený, ale na druhej strane aj povinný vykonávať dozor nad činnosťou vyšetrovateľa a ostatných policajných orgánov.

[3] ŠRAMEL, B.: Niekoľko poznámok postaveniu orgánov činných v trestnom konaní po rekodifikácii slovenského trestného práva, In: Časopis pro právni vědu a praxi, 1/2011, s.81

[4] Máme na mysli sankcie v podobe trestných činov v súvislosti s verejnými činiteľmi a s ich funkciami, ktoré vykonávajú. Podľa Trestného zákona sa za verejného činiteľa považuje aj prokurátor.

[5] Konkrétne konania policajtov voči poškodenému, obvinenému či zúčastnenej osobe, ktoré vykazujú buď prvky nezákonnosti, nemorálnosti a pod. Ak však vznikne konflikt medzi policajtom a obvineným alebo poškodeným, je prokurátor zakročiť.

[6] ŠRAMEL, B.: Niekoľko poznámok postaveniu orgánov činných v trestnom konaní po rekodifikácii slovenského trestného práva, In: Časopis pro právni vědu a praxi, 1/2011, s. 81

zásady oportunity „prelamuje“ iná zásada a to zásada legality [7], ktorá tiež prislúcha osobe prokurátora.
Práve povinnosť prokurátora stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel [8], vyplýva priamo zo zásady legality. „Striktné uplatňovanie zásady legality však často krát nevedie k dosiahnutiu účelu trestného konania a práve preto uplatnenie zásady oportunity bráni slepej, mechanickej a tým aj nespravodlivej aplikácii zásady legality“.[9]
Postavenie prokurátora sa preto mení v charaktere jeho funkcie, kde jedna zo zásad v oblasti pôsobenia prokurátora prevažuje nad druhou. Zásada oportunity má v tomto prípade navrch. Ako sa to dotýka postavenia a funkcie prokurátora? „Širším uplatnením tejto zásady prokurátor získal tak nielen omnoho silnejšie postavenie v procese, ale aj omnoho väčší podiel a zodpovednosť na tvorbe a realizácii trestnej politiky v obvode svojej miestnej pôsobnosti a tým aj trestnej politiky štátu“.[10]

Zodpovednosť prokurátora v prípravnom konaní

Prokurátor ako orgán ochrany práva v rámci výkonu svojich právomocí nesie aj určitú zodpovednosť za svoje konanie, rozhodovanie a postupy. Na zodpovednosť prokurátora v prípravnom konaní je možné pozerať z dvoch hľadísk. V rámci prvého ide o zodpovednosť prokurátora za vybavenie veci a v rámci druhého ide o zodpovednosť prokurátora za vybavenie pokynu.
Prokurátor v trestnej oblasti plní úlohy vo verejnom záujme, zabezpečuje a presadzuje verejný záujem tým, že sa podieľa na postihovaní a trestnej činnosti a taktiež aj na jej odhaľovaní. Súčasne zabezpečuje so súdmi a ostatnými orgánmi činnými v trestnom konaní ochranu verejného záujmu prostredníctvom postihovania páchateľov trestnej činnosti.
Zodpovednosť prokurátora je vyjadrená aj v § 3 ods. 2 zákona o prokuratúre č. 153/2001 Z.z.: „prokuratúra je v rozsahu svojej pôsobnosti povinná vo verejnom záujme vykonať opatrenia na predchádzanie porušeniu zákonnosti, na zistenie a odstránenie porušenia zákonnosti, na obnovu porušených práv a vyvodenie zodpovednosti za ich porušenie. Pri výkone svojej pôsobnosti je prokuratúra povinná využívať všetky zákonné prostriedky tak, aby sa bez akýchkoľvek vplyvov zabezpečila dôsledná, účinná a rýchla ochrana práv a zákonom chránených záujmov fyzických osôb, právnických osôb a štátu.“
V rámci svojej zodpovednosti prokurátor nie je pri vybavovaní podnetu viazaný rozsahom ani obsahom takéhoto podania. Prokurátor je oprávnený v prípade zistenia skutočností, ktoré podateľ nenamieta a mohli by byť na ujmu podateľa, vykonať opatrenia na základe takýchto skutočností a to i v neprospech podateľa. V zmysle uvedeného teda rozsah zodpovednosti prokurátora za vybavenie veci nie je závislý od toho, čo podateľ v podaní žiada alebo navrhuje, ale je podmienený dôležitosťou ochrany verejného záujmu, pretože predmetom konania je verejný záujem alebo by

[7] Na zásade legality bolo prevažne postavené predchádzajúce – staré trestné konanie.
[8] Za súčasnej platnosti ustanovenia, ak Trestný poriadok, medzinárodná zmluva vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak.
[9] ŠRAMEL, B.: Niekoľko poznámok postaveniu orgánov činných v trestnom konaní po rekodifikácii slovenského trestného práva, In: Časopis pro právni vědu a praxi, 1/2011, s. 82
[10] ŠRAMEL, B.: Niekoľko poznámok postaveniu orgánov činných v trestnom konaní po rekodifikácii slovenského trestného práva, In: Časopis pro právni vědu a praxi, 1/2011, s. 82

mohol byť týmto konaním dotknutý . Prokurátor tak môže učiniť bez ohľadu na dopad vykonaného opatrenia na podateľa.[11]
Takúto zodpovednosť prokurátora za vybavenie veci podporuje aj judikatúra ústavného súdu. Uznesením I. ÚS 38/02 vyslovil súd konštatovanie a svoj právny názor, že nie je možné vyvodiť z oprávnenia prokurátora na vykonanie opatrenia právo, ktorému je poskytovaná ústavnoprávna ochrana a že za porušenie práva na inú právnu ochranu v zmysle článku 46 ods. 1 Ústavy SR nie je možné považovať iba skutočnosť, že prokuratúra nevyhovie podnetu podaného v zmysle zákona o prokuratúre podľa predstáv navrhovateľa.
Zodpovednosť prokurátora za vybavenie veci a určenie stupňa tejto zodpovednosti je podmienené vo veľkej miere jeho nezávislosťou v konaní a rozhodovaní, pričom nezávislosť prokurátora je podmienená rôznymi faktormi ako úroveň je ho praktických vedomosti, úroveň jeho teoretických vedomostí, morálne kritéria, stav právneho vedomia, vnútorná dispozícia na riešenie konkrétneho problému a pod. V takomto ponímaní hovoríme o vnútorných faktor. V odborných zdrojoch sa stretávame aj s vonkajšími faktormi, ktorými sú napríklad úroveň odbornosti riadenia, stupeň právneho vedomia n pracovisku, úroveň právnych prostriedkov, ktoré sú k dispozícii a pod.[12]
Môžeme teda konštatovať, že: „čím dôslednejšia je o je ochrana prokurátorov pred nesprávnymi alebo nezákonnými zásahmi zo strany nadriadených. Je preto nevyhnutné, aby právu prokurátora požiadať nadriadeného prokurátora, aby pridelená vec mu bola odňatá, ak považuje pokyn nadriadeného prokurátora za rozporný s právnym predpisom alebo so svojím právnym názorom, zodpovedala povinnosť prokurátora takúto žiadosť písomne zdôvodniť. Nadriadený prokurátor je v takomto prípade povinný jeho žiadosti vyhovieť a vybavením veci buď poverí iného prokurátora alebo ju vybaví sám. Nejedná sa pritom o právnu úpravu, ktorá bola vždy súčasťou úpravy týkajúcej sa pôsobností, úloh a postavenia prokuratúry.“[13]

Dozor prokurátora

V zmysle zákonnej dikcie predstavuje prípravné konanie „úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu (ďalej len "dohoda o vine a treste") alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej“.[14]
V priebehu prípravného konania by malo dôjsť k čo najrýchlejšiemu objasneniu skutočností dôležitých pre posúdenie prípadu, či už skutočností týkajúcich sa osoby páchateľa alebo následkov trestného činu.
Zmyslom prípravného konania teda je zabezpečenie podkladov pre vydanie rozhodnutia, či má byť podaná obžaloba alebo návrh dohody o vine a treste alebo či sa má danou vecou zoberať súd. Okrem uvedeného je ďalším zmyslom prípravného konania aj to, či sa má upustiť dočasne alebo trvalo od ďalšieho trestného stíhania. V podstate ide o proces, ktorý v podstatnej a výraznej miere rozhoduje o ďalšom osude potenciálneho páchateľa.
V rámci prípravného konania vystupuje zo strany štátu, ako subjektu, ktorý delegoval určité svoje právomoci na iné subjekty oprávnené vystupovať v prípravnom konaní, prokurátor, policajt, sudca pre prípravné konanie a taktiež aj vyšetrovateľ.

[11] ŠÚREK, S.: Zodpovednosť prokurátora, dostupné na http://www.ucps.sk/Zodpovednost_prokuratora
[12] ŠÚREK, S.: Zodpovednosť prokurátora, dostupné na http://www.ucps.sk/Zodpovednost_prokuratora
[13] Tamtiež.
[14] Podľa § 10 ods.15 Trestného poriadku

Každý z uvedených osôb má svoju nezastupiteľnú úlohu v rámci prípravného konania. Napríklad prokurátor rozhoduje o postúpení veci, o návrhu na ochranné opatrenie a pod., policajt rozhoduje napríklad o prerušení trestného stíhania, o zastavení trestného stíhania a pod., sudca pre prípravné konanie rozhoduje o sťažnostiach proti rozhodnutiam prokurátora alebo o zásahoch do základných práv a slobôd. Úlohou vyšetrovateľa je napríklad zhromažďovanie dôkazov, spisovanie výpovedi svedkov a pod.

V rámci predsúdneho konania v trestnej oblasti prokurátor je viazaný povinnosťou uplatňovať svoje oprávnenia v praxi takým spôsobom, aby si zaistil prehľad o stave pri posudzovaní konkrétnej trestnej veci pri súčasnom prihliadaní na jej povahu a závažnosť. Rovnako ich uplatňuje tak, aby mal možnosť účinne a efektívne pôsobiť na konkrétny stav či proces veci. Je potrebné zdôrazniť, že prokurátor sa zaoberá každou trestnou vecou, preto mať perfektnú informovanosť a kvalitný prehľad o jednotlivých stavoch trestných veci, musí byť nevyhnutnosťou každého prokurátora.[15]

„Prokurátor je povinný v súlade so zákonom a bez meškania odstraňovať zistené nedostatky vrátane prieťahov. V závažných veciach, najmä vo veciach väzobných alebo vo veciach skutkovo, dôkazne či právne náročných[16] vykonáva prokurátor dozor sústavne, najmä pravidelne preveruje výsledky prípravného konania, podľa okolností sa zúčastňuje na procesných úkonoch a svojimi pokynmi usmerňuje priebeh prípravného konania a jeho zameranie“.[17]

Aké prislúcha prokurátorovi postavenie v rámci predsúdneho konania? Prislúcha mu postavenie tzv. „pána sporu“ z latinského prekladu tzv. dominu litis. Jednotlivé pokyny prokurátora[18] v konkrétnych prípadoch zaväzujú policajta, aj napriek tomu, že je policajt v rámci predsúdneho konania procesne samostatný.

Prokurátor vykonáva v prípravnom konaní dozor nezávisle od ostatných subjektov trestného konania. Úlohou prokurátora je dozerať, aby boli dodržané základné zásady trestného konania zo strany policajtov a tiež aby tí postupovali v súlade s účelom trestného konania. Dozor [19] prokurátora v prípravnom konaní teda predstavuje dozor nad tým, aby nikto nebol stíhaný bezdôvodne.

„Prokurátor [20] v predsúdnom konaní plní najmä tieto základné funkcie:

-funkcie dozoru (dodržiavanie zákona v postupe a rozhodovaní policajta)

-inštančnú funkciu (rozhodovanie o sťažnostiach proti rozhodnutiam policajta)“. *[21]*

---

[15] ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestné právo procesné. 2012. s. 127

[16] Skutkovo, dôkazne či právne náročných vecí je v rámci trestného konania neúrekom. Vhodným príkladom by sme mohli toto tvrdenie potvrdiť napríklad posudzovanie stavu rozrušenia matky pri Trestnom čine „Vražda novonarodeného dieťaťa matkou podľa § 146, kde tento stav rozrušenia podľa mnohých vyjadrení prokurátorov môže trvať napr. pár dní, týždňov, ale napr. aj mesiac.

[17] ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestné právo procesné. 2012. s. 127.

[18] Je však vylúčené, aby proti nim policajt podával námietky. Na tento typ konania nie je policajt oprávnený.

[19] Týmto veľmi častým a opakovaným pojmom sa chápu nariaďovacie a prikazovacie oprávnenia prokurátora v konkrétnych veciach proti policajtom. Tento typ dozoru s prvkom nadradenosti (prokurátor=pán sporu) existuje a pôsobí výlučne v trestnej oblasti, ktorý je daný priamo Trestným poriadkom. Jednotlivé oprávnenia ustanovuje Trestný poriadok § 230 v rámci predsúdneho konania, tzn. rovnako postup pred začatím trestného stíhania ako aj prípravné konanie.

[20] Pred začatím trestného stíhania je prokurátor tiež oprávnený prijímať trestné oznámenia. Prijaté trestné oznámenie je prokurátor oprávnený vybaviť v rovnakom rozsahu ako policajt, prípadne môže takéto trestné oznámenie odovzdať policajtovi na vybavenie.

[21] IVOR, J. a kolektív: Trestné právo procesné. 2012. s. 589.

V postupe pre začatím trestného konania patrí práve dozor prokurátora k dôležitým súčastiam predsúdneho konania. Pri výkone dozoru v tomto štádiu trestného konania musí prokurátor plniť základnú úlohu, ktorou nie je len zabezpečiť to, aby policajt dodržiaval všetky ustanovenia dané trestným poriadkom, ale aj zabezpečiť to, že policajt bude postupovať v absolútnej zhode s účelom trestného konania a základným zásadami trestného konania podľa § 2 Trestného poriadku.[22]
Táto úloha prokurátora nie je vždy jednoduchá a bez prekážok, avšak preto sme toho názoru, že podmienky a náležitosti na to, aby sa konkrétna osoba mohla stať prokurátorom boli v blízkej budúcnosti buď sprísnené alebo ich úprava skvalitnená. Dozor prokurátora sa vykonáva nad dôležitými oblasťami ako sú jednotlivé zásady či základné ľudské práva, preto by mali byť aj viac pod drobnohľadom a kontrolou štátu, inštitúcií či občianskej spoločnosti.
Čo sa týka prvej základnej funkcie, funkcie dozoru, ktorá je hlavným bodom tejto časti: „Dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní vykonáva prokurátor.“ [23]
„V rámci funkcie dozoru v prípravnom konaní prokurátor dbá na dodržiavanie základných zásad trestného konania, ako aj ustanovení zákona v postupe a v rozhodovaní policajta. Dozor prokurátora nad zachovávaním zákonnosti v prípravnom konaní predstavuje aktívny aspekt jeho konania, ktorý zahŕňa garancie základných práv a slobôd všetkým procesným stranám trestného konania (pozri III US 126/05).“[24]
Ustanovenie, že kto môže byť osobou vykonávajúcou dozor a aké oprávnenia sú spojené s touto funkciou môže ustanovovať len zákon, v tomto prípade Trestný poriadok č. 301/2005. „Pri výkone tohto dozoru je prokurátor oprávnený:
a) dávať záväzné pokyny na postup podľa § 197, vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie trestných činov a určovať lehoty na ich vybavenie; také pokyny sú súčasťou spisu,
b) vyžadovať od policajta spisy, dokumenty, materiály a správy o stave konania vo veciach, v ktorých bolo začaté trestné stíhanie, na zistenie, či policajt včas začal trestné stíhanie a riadne v ňom postupuje,
c) zúčastniť sa na vykonávaní úkonov policajta, osobne vykonať jednotlivý úkon alebo aj celé vyšetrovanie, alebo skrátené vyšetrovanie a vydať rozhodnutie v ktorejkoľvek veci; pritom postupuje podľa tohto zákona; proti takémuto rozhodnutiu prokurátora je prípustná sťažnosť rovnako ako proti rozhodnutiu policajta,
d) vrátiť vec policajtovi na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania s pokynmi a určovať lehotu na ich doplnenie; o vrátení veci upovedomí obvineného a poškodeného –
e) zrušiť nezákonné alebo neopodstatnené rozhodnutia policajta, ktoré môže nahradiť vlastnými rozhodnutiami; pri uznesení o zastavení trestného stíhania, prerušení trestného stíhania alebo o postúpení veci to môže urobiť do 30 dní od ich doručenia; ak rozhodnutie policajta nahradil vlastným rozhodnutím inak, než na podklade sťažnosti oprávnenej osoby, proti jeho rozhodnutiu je prípustná sťažnosť, rovnako ako proti rozhodnutiu policajta
f) odňať vec policajtovi a prikázať ju inému, a to aj miestne nepríslušnému policajtovi, alebo urobiť opatrenie, aby vec bola prikázaná inému policajtovi alebo policajtom
g) nariadiť, aby sa vo veciach uvedených v § 202 konalo vyšetrovanie.“[25]

[22] ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestné právo procesné. 2012. s. 127.
[23] Podľa § 230 ods. 1 Trestného poriadku.
[24] IVOR, J. a kolektív: Trestné právo procesné. 2012. s. 589
[25] § 230 ods. 2 Trestného poriadku.

Jediná osoba, ktorá je oprávnená ukončiť trestné stíhanie proti obvinenému v prípravnom konaní je prokurátor[26].

ZÁVER

Prokuratúra- tento orgán a jeho funkcionára, s rozličným pomenovaním, nájdeme prakticky vo všetkých štátoch sveta. Z právnej úpravy v jednotlivých krajinách môže vyplývať rozličné postavenie v systéme štátnych orgánov, oprávnenia a úlohy. S určitosťou však môžeme povedať, že základne funkcie vykonáva prokuratúra v trestnom konaní ako orgán verejnej žaloby. Zmeny dotýkajúce sa postavenia prokurátora v trestnom konaní, ktoré so sebou priniesla rekodifikácia a to najmä mimoriadne zvýšenie zodpovednosti prokurátora za samotné štádium trestného konania- prípravné konanie a taktiež výrazné posilnenie jeho oprávnení v trestnom konaní, najmä v oblasti výkonu dozoru, vidíme a považujeme za významné a v neposlednom rade za prospešné.

JUDr. Miroslava Žitníková
externý doktorand
Právnická fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, Košice

Použitá literatúra

- MINÁRIK, Š. a kolektív: Trestný poriadok, Stručný komentár. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006,2010. 1392 s. ISBN 978-80-8078-369-3.
- ČENTÉŠ, J. a kolektív: Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín: Heuréka, 2012. 864 s. ISBN 80-89122-75-2.
- IVOR, J. a kolektív: Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2012. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
- MAGVAŠIOVÁ, A. – ČENTÉŠ, J.: Predsúdne konanie a Trestný poriadok. Žilina: Poradca s. r. o., 2005. 175 s. ISBN 80-89213-18-9.
- BALÁŽ, P. – PALKOVIČ, J.: Dokazovanie v trestnom konaní, Teoretická a praktická časť. Bratislava: Veda, 2005. 428 s., ISBN 80-224-0840-9
- HUSÁR, E. a kol.: Trestné právo procesné, Bratislava: IURA EDITION, 1996, str. 298, ISBN 80-88715-29-6.
- IVOR, J. a kol.: Trestné právo procesné , IURA EDITION, 2006,str. 993, ISBN 80-8078-0101-X

[26] Rovnako však môže prokurátor rozhodnúť o postúpení veci podľa § 214 ako aj o zastavení trestného stíhania podľa § 215, ak sa viedlo trestné stíhanie iba podľa § 199 tzn. „vo veci“. Takisto môže prokurátor prerušiť trestné stíhanie podľa § 228.

Vybrané trestnoprávne aspekty náboženského extrémizmu

Vincent Danihel

Abstrakt

Zámerom autora príspevku je snaha predostrieť možné prejavy náboženského extrémizmu a upozorniť na závažnosť ich možných následkov vo väzbe na aplikáciu ustanovení osobitnej časti Trestného zákona, *in concreto* ustanovení o vybraných trestných činoch proti životu a zdraviu a trestných činoch proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

Kľúčové slová

náboženský extrémizmus, trestné činy, trestnoprávny postih

Abstract

The intention of the author is to table possible manifestations of religious extremism and to highlight the seriousness of their possible consequences in relation to the application of specific provisions of the Criminal Code, *in concreto* provisions of selected crimes against life and health, and crimes against freedom and human dignity.

Keywords

religious extremism, crimes, criminal sanction

Úvod

„Existencia a činnosť siekt a deštruktívnych kultov predstavuje závažný, laickej, ale i odbornej verejnosti takmer neznámy fenomén. Vo svojich vonkajších prejavoch, aj keď sú v drvivej väčšine latentné, ohrozuje životy, zdravie a majetok ľudí, ekonomický systém spoločnosti a v neposlednom rade aj samotné demokratické zriadenie spoločnosti.“[1]

Je namieste konštatovanie, že v podmienkach Slovenskej republiky nie je náboženskému extrémizmu a jeho možným prejavom venovaná náležitá pozornosť, a to ani zo strany laickej verejnosti ani inštitúcií zameraných na boj proti extrémizmu. Uvedené tvrdenie istým spôsobom odzrkadľuje i skutočnosť, že v samotnej Koncepcii boja proti extrémizmu je danej problematike venovaná len necelá jedna strana z celkového počtu štyridsiatich deviatich strán. Je možné domnievať sa, že daný stav je spôsobený tým, že prejavy iných foriem extrémizmu (napr. extrémizmu na futbalových štadiónoch, začleňovaného do kategórie tzv. diváckeho násilia) sú v porovnaní s nábožensky orientovaným extrémizmom podstatne viditeľnejšie

[1] Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 schválená uznesením vlády č. 379/2011 z 8. júna 2011. (ďalej len „Koncepcia boja proti extrémizmu“) Dostupné online: <http://www.minv.sk/?ministerstvo-vnutra&subor=158988> [cit. 2013-12-05]. s. 12.

a zjavnejšie, nakoľko pre náboženský extrémizmus je príznačná najvyššia miera latencie prejavov. Hlavnými faktormi, ktoré ovplyvňujú túto latenciu, sú predovšetkým strach obetí z vodcov siekt, nedostatočná vedomosť o ďalších členoch tej-ktorej sekty a o jej možnom dosahu, zahanbenie poškodeného a jeho neochota vypovedať o spáchanom čine, resp. snaha o vyhnutie sa sekundárnej viktimizácii pri vyšetrovaní a pod.

V spojení s neochotou spolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní zo strany obetí a výsledkami oficiálnych zistení, podľa ktorých „na území Slovenskej republiky neboli zaznamenané žiadne násilné sektárske praktiky smerujúce k sexuálnemu zneužívaniu, finančnému či materiálnemu vykorisťovaniu, fyzickej likvidácii, či k nabádaniu členov a stúpencov k samovraždám“[2], potom celkové vnímanie danej problematiky vyúsťuje do skreslenej predstavy o výskyte tejto formy extrémizmu, resp. o závažnosti jeho možných dôsledkov.

Jedným z množiacich sa nepochopiteľných fenoménov súčasného diania na všetkých kontinentoch sveta sú ľudské tragédie spôsobené deštruktívnymi náboženskými kultmi. Členovia týchto kultov si osvojujú absurdné predstavy o konci sveta alebo o svojej záchrane a večnom živote, ktoré ich vedú k skutkom (napr. dobrovoľným skupinovým samovraždám alebo poškodzovaniu iných) často navodeným či prikázaným ich božsky uctievaným vodcom. Ani Slovenská republika sa v danom ohľade od ostatných európskych krajín veľmi nelíši.

Zámerom autora príspevku je snaha predostrieť možné prejavy náboženského extrémizmu a upozorniť na závažnosť ich možných následkov vo väzbe na aplikáciu ustanovení osobitnej časti Trestného zákona [3], *in concreto* ustanovení o vybraných trestných činoch proti životu a zdraviu a trestných činoch proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

Niekoľko poznámok k náboženskému extrémizmu

Ústava Slovenskej republiky [4], rešpektujúc Listinu základných práv a slobôd[5], deklaruje Slovenskú republiku za štát ideologicky a nábožensky neutrálny, pričom zásadné otázky vzťahu štátu a cirkví sú upravené Zákonom o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností[6]. Uvedený právny predpis jednotne upravuje slobodu svedomia a náboženskej viery, poskytuje garancie pre dodržiavanie základných ľudských práv a slobôd a upravuje podmienky registrácie cirkví a náboženských spoločností. Zároveň je i výrazom záväzného prijatia a rešpektovania záväzkov pre Slovenskú republiku plynúcich z medzinárodných zmlúv a dohovorov.

Pre náležité pochopenie pojmu náboženský extrémizmu je nevyhnutné uviesť vymedzenie pojmov cirkev a náboženská spoločnosť. Podľa ustanovenia § 4 ods. 1 Zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností ide o „dobrovoľné združenie osôb rovnakej náboženskej viery v organizácii utvorenej podľa príslušnosti k náboženskej viere na základe vnútorných predpisov príslušnej

[2] Koncepcia boja proti extrémizmu. s. 13.

[3] Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“).

[4] Ústava Slovenskej republiky č. 420/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“).

[5] Listina základných práv a slobôd zavedená ústavným zákonom č. 23/1991 Zb. ktorým sa zavádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ďalej len “Listina základných práv a slobôd”).

[6] Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov (ďalej len „Zákon o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností“).

cirkvi alebo náboženskej spoločnosti". Cirkvi a náboženské spoločnosti sú právnickými osobami, ktoré majú pred zákonom rovnaké postavenie. Právna úprava výslovne pripúšťa ich vzájomné združovanie, utváranie komunít, reholí, spoločností a obdobných spoločenstiev.[7]

Ďalším ústredným pojmom v problematike náboženského extrémizmu je pojem sekta, ktorý nemožno stotožňovať s cirkvami a náboženskými spoločnosťami vo vyššie vymedzenom právnom zmysle. Súčasná slovenská právna úprava síce odlišuje registrované cirkvi a náboženské spoločnosti[8] od neregistrovaných náboženských skupín, avšak legálnu definíciu termínu sekta neobsahuje, a to i napriek skutočnosti, že mnohé z neregistrovaných skupín, ktorých počet je odhadovaný na 200, vykazujú znaky sekty.

Pojem sekta vznikol pravdepodobne z latinského slovesa *secare* (sekať či v prenesenom význame oddeľovať), alebo z latinského *secta* (škola, učenie, spôsob života), a to odvodené od latinského slovesa *sequi* (sledovať, nasledovať), čo zase pochádza z gréckeho αίρεσις (voľba, spôsob myslenia). V zmysle uvedeného pojem sekta vyjadruje odštiepenie od väčšej náboženskej spoločnosti alebo spoločenstva viery. Sektu možno definovať ako združenie veriacich, oddeľujúcich sa a prekračujúcich oficiálne cirkvi.[9] Pôvodným významom pojmu sekta je teda označenie uzavretej skupiny, ktorá sa odštiepila od nejakej organizácie – vyjadruje teda hodnotovo neutrálne vzťah. Jazyk si však žije vlastným životom a slovu sekta ľudia pripisujú výrazne negatívnu hodnotiacu konotáciu. Sekty (v súčasnom ponímaní) predstavujú deštruktívne náboženské skupiny založené na fanatickom vierovyznaní (prípadne priamo na podvodoch ich zakladateľa), ktoré výrazne narúšajú mravný vývoj, predovšetkým mládeže, alebo porušujú právny poriadok, prípadne svojou ideológiou a názormi ohrozujú životy, zdravie alebo majetok osôb a porušujú všeobecne záväzné právne predpisy.[10] Pojem sekta možno definovať z viacerých hľadísk, napríklad psychologického, teologického, sociologického, kriminologického a pod. Niekdajší Ústav pre vzťahy štátu a cirkví[11] sektu vymedzoval ako organizáciu alebo spoločnosť ľudí, ktoré istým spôsobom narúša integritu, zdravie, život osobnosti a ohrozuje záujmy štátu, porušuje ľudské a občianske práva.

Popri vyššie vymedzených formách zoskupení je nevyhnutné venovať pozornosť i pojmu kult (z latinského slova „*cultus*" – úcta, uctievanie). Možno ho definovať ako voľnú náboženskú organizáciu s nesúrodým súborom viery a rituálov, ktorej typickým prvkom je uctievanie určitého jedinca pútajúceho k sebe svoju vieru a rituály. V súčasnej dobe sa stretávame i s pojmom „zhubný kult" vymedzovaný ako organizáciu

[7] Ustanovenie § 4 ods. 2 a 3 Zákona o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností.

[8] Oficiálny register obsahuje celkom 18 takých zoskupení. Dostupné online: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-/registrovane-cirkvi-a-nabozenske-spolocnosti-f9.html> [2013-12-05].

[9] BÜCHNEROVÁ, B.: *Co máme vědět o sektách*. Praha: Amulet, 1999. 127 s.

[10] Čl. 2 ods. 6 Nariadenia ministra vnútra Slovenskej republiky č. 45/2004 z 15. júna 2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie. (Pozn. autora : Uvedené nariadenie nie je všeobecne záväzné, ide len o vnútorný predpis Ministerstva vnútra SR., no napriek tomu ho Ministerstvo vnútra SR v praxi uplatňuje.).

[11] K zrušeniu Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví pozri bližšie DEMKO, M.: Ústav pre vzťahy štátu a cirkví nečakane končí. 2011. Dostupné online: <http://www.postoy.sk/ustav_pre_vztah_statu_a_cirkvi_necakane_konci> [cit. 2014-01-15], MARTINKOVÁ, J.: Obetiam siekt už poradňa ústavu nepomôže. 2011. Dostupné online: <http://www.magnificat.sk/2011/04/daniel-krajcer-uvolnuje-cestu-sektam/> [cit. 2014-01-15].

porušujúcu práva svojich členov protiprávnymi metódami nemorálnej psychickej manipulácie.[12]

Kulty a sekty vykazujú v porovnaní s bežnými spoločenstvami viaceré odlišnosti, ako napríklad autoritárske riadenie spočívajúce vo vyžadovaní poslušnosti a dodržiavania podriadenosti členov, elitárstvo a výlučnosť vyjadrujúce presvedčenie, že učenie sekty je jediným správnym a jej členovia sú ako jediní schopní zachrániť ľudstvo od zla a vyriešiť všetky krízy, bezvýhradná závislosť na vodcovi, resp. prorokovi, zákaz kritiky a pochybovania o učení sekty a tvrdé „trestanie" odchýlok a pod.

Významným aspektom budovania závislosti na kultoch a sektách je brainwashing, teda psychologická technika potláčania kritického uvažovania a násilného prijatia vnútených názorov, hodnôt a postojov. K strategickým prostriedkom realizácie brainwashingu patrí vyvolávanie neistoty, úzkosti, strachu, izolácie, hladu, smädu, telesného vyčerpania, sugescií pocitov viny a poníženia. Pri vstupe subjektu do sekty či kultu a neskôr i pri ich samotnom pôsobení v rámci týchto skupín je využívaná psychická manipulácia, ktorú možno opísať ako systém metód zaobchádzania s človekom, ktorý rozkladá jeho identitu, vytvorí závislosť človeka na danej skupine, zmení jeho správanie, udusí samostatnosť jeho rozmýšľania a slobodu rozhodovania sa. Medzi uvedeným počínaním najväčšmi ohrozených jednotlivcov možno zaradiť najmä ľudí z typicky sociálne zlého rodinného prostredia ako napríklad rozvrátená rodina, striedanie druhov alebo družiek jedného z rodičov, rodiny alkoholikov alebo rodiny nefunkčné a pod., jednotlivci z nábožensky chladných a povrchných rodín, ktorí v období dospievania či ranej dospelosti túžia po skutočnom a nie iba zvykovom náboženskom živote, deti z citovo extrémne chladných rodín, jednotlivci túžiaci po maximalistických formách náboženstva (náročnosť, elitný výber členov a pod.), ktorých bežná cirkev neuspokojuje, ľudia sklamaní alebo neuznávaní svojím okolím, túžiaci po uznaní a naplnení života a pod.[13]

Extrémistické konanie členov alebo priaznivcov skupín (najmä siekt), prípadne náboženských hnutí, ktoré je ovplyvnené náboženským zameraním, prejavuje sa najmä v psychickej manipulácii s ľuďmi, psychickým násilím alebo inou formou násilia či iným závažnejším porušovaním právneho poriadku a označuje sa za sociálne patologické alebo sociálne nežiaduce, zastrešujeme pojmom náboženský extrémizmus.

V rámci náboženského extrémizmu možno rozlišovať dva základné podtypy. Prvý z nich predstavujú extrémistické prúdy klasických svetových náboženstiev, a to hinduistický, islamský, katolícky a protestantský extrémizmus. Druhý podtyp je reprezentovaný sektami a kultmi, ktorých výklad učenia a činnosť sú antihumánne a antidemokratick, pričom ide najmä o rôzne apokalyptické sekty a satanizmus.[14] Existuje tiež viacero neonacistických a rasistických náboženských skupín, ktoré svoj svetonázor opierajú o staré germánske či slovanské pohanské náboženstvá alebo

[12] V ďalšom texte budeme pre účely príspevku pod pojmom sekta subsumovať aj kult, prípadne iné náboženské deštrukčné hnutie.

[13] Zkušenosti se sektami a destruktivními kulty v pastoraci v České republice. Několik tezí pro orientaci. Aleš Opatrný. Sekty, kulty a nová religiozita v pluralitnej spoločnosti. Zborník referátov z rovnomennej konferencie usporiadanej Ústavom pre vzťahy štátu a cirkví v spolupráci s Ekumenickou spoločnosťou pre štúdium siekt pri ERC v SR v dňoch 24. a 25. novembra 1999 v Starom Smokovci. (2000). s. 11.

[14] DRAXLER, P. – MILO, D. - SLANINOVÁ, J. a kol.: *Správa o plnení bezpečnostnej politiky v oblasti extrémizmu*. *Extrémizmus na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre občianske vzdelávanie 2008. s. 35.

o účelovo upravené kresťanstvo. Tieto však fungujú ako nadstavba politicko-extrémistických organizácií alebo zo strategických dôvodov, nakoľko v niektorých krajinách je registrácia náboženskej spoločnosti jednoduchšia než registrácia politickej strany.

Náboženský extrémizmus je odlišný od politického extrémizmu, hoci na druhej strane nie sú vylúčené ich vzájomné súvislosti, dopĺňanie a ovplyvňovanie sa. Známe sú prepojenia medzi katolíckymi fundamentalistami a pravicovými extrémistami alebo medzi islamom a ľavicovými extrémistami. Za hrozbu zo strany týchto organizácií sa považuje ich preniknutie do štátnych štruktúr s cieľom získať stabilné pozície, ktoré by im umožnili pracovať v prospech skupiny. Z pohľadu možného ohrozenia spoločnosti a štátu najzávažnejšie riziko predstavuje infiltrácia členov nebezpečných pseudonáboženských organizácií do štátnych štruktúr, vrátane ozbrojených zložiek štátu.

Z celosvetového hľadiska medzi najznámejšie, najväčšie a najrozšírenejšie náboženské kulty a sekty možno zaradiť napríklad Baháizmus, Bhagwanovo hnutie, Božie deti – Rodina lásky, Cesta – Medzinárodná cesta, Est, Eckankar, Haré Krišna – Spoločnosť pre uvedomovanie si Krišnu, Moonova sekta – Cirkev zjednotenia, Mormóni – Cirkev Ježiša Krista Svätých posledných dní, Okultné sekty, Radžnišová sekta, Satanské kulty, Scientologická cirkev – Dianetika, Srí chinmoy (čítaj Šrí Činmoj), Svätyňa ľudu, Svedkovia Jehovovi, Transcendentálna meditácia, Vesmírni ľudia (alebo tiež Vesmírni lidé) a pod.[15] Aj na území Slovenskej republiky pôsobí rada tzv. siekt a pseudonáboženských organizácií. Približne 50 väčších, štátom neregistrovaných duchovných spoločenstiev, počet skupín charakteru siekt, pôsobiacich dnes na území Slovenskej republiky nie je presne známy. K najznámejším patria Kresťanské spoločenstvá, Slovo života, hnutie Hare Krišna, Cirkev zjednotenia (munisti), Scientologická cirkev, hnutie Grálu, Sri Chinmoy, Sahája jóga, Slobodná ľudová misia a ďalšie.[16]

V nasledujúcom texte príspevku pozornosť zameriame na náboženský extrémizmus v skutkových podstatách niektorých trestných činov proti životu a zdraviu a trestných činov proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

Skutkové podstaty vybraných trestných činov v kontexte náboženského extrémizmu

Príslušníci siekt sú považovaní za fanatikov a len ťažko možno s určitosťou predvídať, čo všetko sú schopní vykonať v záujme zachovania svojho „náboženstva“ a „božského poslania“. Väčšina siekt v súčasnosti pôsobiacich na území Slovenskej republiky sa dlhodobo prezentuje všeobecne uznávanými ideami, ako rodina, láska, ľudské práva, vzdelávanie, boj proti drogám alebo pomoc mládeži, avšak impulzom a hlavným cieľom ich činnosti je predovšetkým snaha o ekonomické obohatenie sa vedúcich predstaviteľov. [17]

Paleta trestných činov páchaných príslušníkmi sekty, vzhľadom i na existenciu rozmanitého spektra jednotlivých skupín, je veľmi široká a rôznorodá. Za základný jednotiaci znak možno nesporne považovať latenciu prejavov náboženského extrémizmu. Vo všeobecnosti možno uviesť, že typickými trestnými činmi, ktoré by

[15] http://www.sekty.sk/ [cit. 2013-12-05].

[16] Koncepcia boja proti extrémizmu. Dostupné online: <www.minv.sk/?ministerstvo-vnutra&subor=158988> [cit. 2013-12-05]. s. 13.

[17] Koncepcia boja proti extrémizmu. Dostupné online: <www.minv.sk/?ministerstvo-vnutra&subor=158988> [cit. 2013-12-05]. s. 13.

mohli členovia siekt páchať sú najmä úkladná vražda podľa § 144 Trestného zákona, vražda podľa § 145 Trestného zákona, zabitie podľa § 147 a § 148 Trestného zákona, účasť na samovražde podľa § 154 Trestného zákona, ublíženie na zdraví podľa § 155 až § 158 Trestného zákona, obmedzovanie osobnej slobody podľa § 183 Trestného zákona, vydieranie podľa § 189 Trestného zákona, hrubý nátlak podľa § 190 a § 191 Trestného zákona, nátlak podľa § 192 Trestného zákona, obmedzovanie osobnej slobody podľa § 193 Trestného zákona, znásilnenie podľa § 199 Trestného zákona, sexuálne násilie podľa § 200 Trestného zákona, sexuálne zneužívanie podľa § 201 a § 202 Trestného zákona, ohrozovanie mravnej výchovy mládeže podľa § 211 Trestného zákona, krádež podľa § 212 Trestného zákona, podvod podľa § 221 Trestného zákona, neoprávnené podnikanie podľa § 251 Trestného zákona, týranie zvierat § 378 Trestného zákona a pod.

Na prvom mieste je nevyhnutné uviesť určité jednotiace východiská a črty spoločné pre akékoľvek trestné činy páchané v súvislosti s náboženským extrémizmom. Pokiaľ ide o vymedzenie subjektu páchateľa trestných činov, v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky ním môže byť fyzická osoba.[18] Zákonom č. 224/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, boli do Trestného zákona síce doplnené dve nové ochranné opatrenia[19], ktoré možno, za splnenia zákonom predpokladaných podmienok, uložiť právnickej osobe, ak v súvislosti s jej činnosťou došlo ku spáchaniu trestného činu. Je však potrebné poznamenať, že uvedená novela Trestného zákona nezaviedla trestnú zodpovednosť právnickej osoby, ale vytvorila stav, kedy je možné v trestnom konaní sankcionovať právnickú osobu bez toho, aby bola považovaná za páchateľa trestného činu. *Ergo* naďalej sa trestného činu nemôže dopustiť sekta ako taká[20], aj keby bola akokoľvek organizovaná a jej členovia by založili akúkoľvek právnickú osobu za účelom efektívnejšieho dosahovania svojich cieľov.[21] To, že sa určitého trestného činu dopustil člen niektorej sekty, má v konečnom dôsledku zväčša len informatívny charakter.

Vodcovia siekt spravidla nemajú žiaden záznam v trestnom registri a rovnako si, v záujme nezdiskreditovať sektu ako celok, vyberajú za svojich členov osoby bez výraznejšej kriminálnej minulosti. Sledujúc zachovanie „dobrého mena a povesti“ sekty, následkom vedenia trestného stíhania proti ktorémukoľvek členovi sekty je jeho vylúčenie zo sekty. Pritom sú ale vodcovia aj príslušníci siekt schopní spáchania toho najzávažnejšieho trestného činu, akýmikoľvek prostriedkami (napr. závažnejším spôsobom konania) a v akomkoľvek rozsahu (napr. na dvoch osobách, na viacerých osobách). Charakteristické pre spáchanie trestného činu za účelom naplnenia svojho „zbožného poslania“ a dosiahnutia „vyšších cieľov“ či spoločného dobra je i naplnenie kvalifikačného znaku z osobitného motívu alebo v úmysle získať majetkový prospech.

Nasledujúci výklad zameriame na rozbor skutkových podstát vybraných trestných činov, pričom tieto poznámky si nekladú za cieľ byť univerzálnym a komplexným komentárom skutkovej podstaty toho-ktorého trestného činu, ale majú

[18] Porovnaj ustanovenie § 19 ods. 2 Trestného zákona.
[19] Pozri bližšie ustanovenia § 83a a § 83b Trestného zákona.
[20] V aktuálnom legislatívnom procese je prerokovávaný návrh zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorého účinnosť sa predpokladá od 1. januára 2015. Bližšie pozri: <https://lt.justice.gov.sk/Material/MaterialHome.aspx?instEID=-1&matEID=6921&langEID=1> [cit. 2014-01-13].
[21] Centrum pre štúdium siekt pri Ekumenickej rade cirkví SR uvádza, že viaceré náboženské sekty získajú právnu subjektivitu tým, že sa zaregistrujú ako občianske združenia.

slúžiť ako ilustrácia možných prejavov náboženského extrémizmu v daných súvislostiach.

Trestné činy proti životu

Úkladná vražda (ustanovenie § 144 Trestného zákona) a vražda (ustanovenie § 145 Trestného zákona)

Objektom chráneným Trestným zákonom pri tomto druhu trestného činu (ako aj pri všetkých trestných činoch zaradených v prvom diely prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona) je ľudský život, ktorý je vôbec najvýznamnejším spomedzi objektov chránených Trestným zákonom. Trestný čin úkladnej vraždy v intenciách náboženského extrémizmu páchajú predovšetkým príslušníci Satanistických hnutí pri svojich obradoch sprevádzaných prinášaním „obetí" diablovi. Týmito obeťami bývajú najčastejšie ženy („nepoškvrnené" – panny).

Objektívna stránka trestného činu úkladnej vraždy predpokladá usmrtenie človeka [22], ktoré možno uskutočniť aktívnym konaním (komisívne), ako aj opomenutím konania (omisívne) za predpokladu, že by bol páchateľ podľa okolností a svojich pomerov povinný konať. Z časového hľadiska môže ísť o konanie jednorazové, ale i postupné, dlhšie trvajúce (napr. pomalé vykrvácanie obete, postupné podávanie jedu a pod.).

Pre naplnenie subjektívnej stránky skutkovej podstaty rozoberaného trestného činu sa vyžaduje priamy úmysel (*dolus directus*), teda páchateľ svojim konaním chcel spôsobiť následok predpokladaný ustanovením § 144 Trestného zákona, pričom je zrejmé, že tie skutočnosti, ktoré páchateľ mienil, si zároveň predstavoval aspoň ako možné. Jednoducho povedané, páchateľ vedel, že následok spôsobí, jeho vznik sledoval, želal si ho, teda ho chcel spôsobiť. Obligatórne musí byť daná i existencia vopred uváženej pohnútky páchateľa, ktorou rozumieme vnútorný pocit páchateľa prameniaci z jeho nespokojnosti s daným stavom, ktorý ho vedie k rozhodnutiu tento stav zmeniť aj za cenu spôsobenia trestnoprávneho následku. Môže ísť napríklad o dlhodobé osobné spory, nenávisť voči poškodenému, žiarlivosť, odplatu za opakované neuposlúchnutie vodcu, vraždu na objednávku, zištnosť a pod. Vodcovia niektorých siekt (napriek tomu, že vychádzajú zo spoločného základu) vzájomne neprechovávajú „priateľské" vzťahy a znášanlivosť, pretože každý z nich je presvedčený o svojej jedinečnej pravde a možná hrozba ovplyvnenia svojich členov sa im javí ako zrejme závažnejšia, než spáchanie tohto trestného činu.

V súvislosti s trestným činom úkladnej vraždy spáchaným v rámci náboženského extrémizmu prichádza do úvahy aj trestnoprávna kvalifikácia podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty, *in concreto* spáchanie tohto trestného činu podľa § 144 ods. 1 a ods. 2 písm. b), c), d), e) alebo f) Trestného zákona, teda na dvoch osobách, závažnejším spôsobom konania[23], na chránenej osobe[24], z osobitného motívu[25] alebo v úmysle získať majetkový prospech.

---

[22] Usmrtením sa rozumie akékoľvek zbavenie života živého človeka, a to bez ohľadu na použité prostriedky.

[23] Závažnejším spôsobom konania sa podľa § 138 Trestného zákona rozumie páchanie trestného činu : so zbraňou (okrem trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144 Trestného zákona, vraždy podľa § 145 Trestného zákona, zabitia podľa § 147 a § 148 Trestného zákona, usmrtenia podľa § 149 Trestného zákona, ublíženia na zdraví podľa § 155, § 156 a § 157 Trestného zákona); po dlhší čas; surovým alebo trýznivým spôsobom; násilím, hrozbou bezprostredného násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy; vlámaním; ľsťou; využitím tiesne, neskúsenosti, odkázanosti alebo podriadenosti; porušením dôležitej povinnosti vyplývajúcej z páchateľovho zamestnania, postavenia alebo funkcie alebo uloženej mu podľa zákona; organizovanou skupinou (organizovaná skupina je definovaná v § 129 ods. 2 Trestného zákona), alebo na viacerých osobách (najmenej tri osoby- 127 ods. 12 Trestného zákona).

Od trestného činu úkladnej vraždy popísaného vyššie sa trestný čin vraždy odlišuje tým, že vražedný čin páchateľa nie je vopred premyslený, dlhodobejšie pripravovaný a naplánovaný, ale je okamžitou vopred neuváženou reakciou na podnet, ktorý ho k takému konaniu vyprovokoval. Konanie páchateľa je dôsledkom spontánneho rozhodnutia vyvolaného situačným konfliktom, vyprovokovaným obeťou, neraz v silnom rozrušení alebo v afekte.

Účasť na samovražde (ustanovenie § 154 Trestného zákona)

Ako už bolo spomenuté vyššie, členovia siekt si osvojujú absurdné predstavy o konci sveta alebo o svojej záchrane a večnom živote, ktoré ich vedú k dobrovoľným skupinovým samovraždám. Tieto skupinové samovraždy sú často uskutočňované na príkaz ich božsky uctievaného vodcu. Konanie popísané v ustanovení § 154 Trestného zákona spočíva v účasti na samovražde iného vo forme návodu alebo pomoci k samovražde. Predpokladom pre možné trestné stíhanie, najčastejšie vodcu je, že vodca masovú samovraždu prežije. Tohto trestného činu sa vodcovia dopúšťajú až po „odovzdaní" všetkého majetku členov sekty na „náboženské účely", pričom po takomto čine sa vodcovia a ich najbližší aparát presťahujú na iné miesto, resp. do iného mesta, aby tam mohli pokračovať v šírení svojej ideológie.

Pohnutím k samovražde, ktoré predstavuje jednu z alternatív objektívnej stránky skutkovej podstaty, sa rozumie akékoľvek konanie spôsobilé vzbudiť u inej osoby rozhodnutie spáchať samovraždu. Pri posudzovaní skutku ako trestného činu účasti na samovražde je však nevyhnutné zvážiť všetky okolnosti konkrétneho prípadu, nakoľko donútenie iného k samovražde fyzickým alebo psychickým nátlakom nie je „pohnutím k samovražde" (ktorým je skôr vnuknutie myšlienky, resp. návodu), a preto by malo byť kvalifikované ako trestný čin úkladnej vraždy alebo vraždy.

Trestný čin je dokonaný, keď sa samovrah o samovraždu aspoň pokúsi, teda uskutoční konanie smerujúce k usmrteniu seba samého. Ak sa páchateľovi nepodarilo

---

[24] Chránenou osobou sa podľa § 139 Trestného zákona rozumie: dieťa (osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak nenadobudla plnoletosť už skôr. Skôr ako dovŕšením osemnásteho roku veku je možno nadobudnúť plnoletosť uzatvorením manželstva); tehotná žena; blízka osoba (príbuzný v priamom pokolení, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec a manžel; iné osoby v rodinnom alebo obdobnom pomere sa pokladajú za navzájom blízke osoby len vtedy, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá právom pociťovala ako ujmu vlastnú); odkázaná osoba (osoba, ktorá svojou výživou, výchovou, hmotným alebo iným zaopatrením alebo starostlivosťou je odkázaná na páchateľa); osoba vyššieho veku (osoba staršia ako šesťdesiat rokov); chorá osoba (osoba, ktorá v čase činu trpí fyzickou chorobou alebo duševnou chorobou, aj keď prechodnou, bez ohľadu na to, či je dočasne práceneschopná, ako aj osoba so zmenenou pracovnou schopnosťou, invalidná osoba alebo osoba s ťažkým zdravotným postihnutím, pričom intenzita takej choroby alebo postihnutia zodpovedá ťažkej ujme na zdraví); osoba požívajúca ochranu podľa medzinárodného práva (definovaná v dohovore o zabránení a trestaní trestných činov proti osobám používajúcim medzinárodnú ochranu, včítane diplomatických zástupcov uverejnený v zbierke zákonov pod č. 131/1978 Zb.); verejný činiteľ alebo osoba, ktorá plní svoje povinnosti uložené na základe zákona (Kto sa považuje za verejného činiteľa je ustanovené v § 128 Trestného zákona), alebo svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ (Svedok je osoba, ktorá je schopná svojimi zmyslami vnímať, vnímať, chápať a reprodukovať právne významné skutočnosti. Znalec, tlmočník a prekladateľ je definovaný v § 2 ods. 1 zákona č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov).

[25] Osobitným motívom sa podľa § 140 Trestného zákona rozumie spáchanie trestného činu na objednávku; z pomsty; v úmysle zakryť alebo uľahčiť iný trestný čin; v úmysle verejne podnecovať k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine, pôvodu rodu alebo pre ich náboženské vyznanie, ak je zámienkou pre vyhrážanie sa z predchádzajúcich dôvodov; v úmysle spáchať trestný čin terorizmu a niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419 Trestného zákona; z národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti alebo nenávisti z dôvodu farby pleti; alebo so sexuálnym motívom.

naviesť iného k samovraždе, pôjde o pokus trestného činu podľa ustanovenia § 14 ods. 1 Trestného zákona.

Z hľadiska naplnenia subjektívnej stránky skutkovej podstaty rozoberaného trestného činu sa vyžaduje úmysel páchateľa, a to buď priamy[26] alebo nepriamy[27], vzťahujúci sa na pohnutie iného k samovraždе alebo pomoc k nej.

Spáchanie skutku by bolo možné subsumovať pod kvalifikovanú skutkovú podstatu podľa ustanovenia § 154 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona, pričom závažnejším spôsobom konania sa tu má rozumieť spáchanie trestného činu na viacerých osobách (najmenej na troch osobách) podľa § 138 písm. j) Trestného zákona; prípadne podľa ustanovenia § 154 ods. 1, ods. 2 písm. c) Trestného zákona, kde osobitným motívom by mohol byť úmysel zakryť alebo uľahčiť iný trestný čin.

Trestné činy proti slobode

Obmedzovanie osobnej slobody (ustanovenie § 183 Trestného zákona)

Bránenie v užívaní osobnej slobody je zásahom do osobnej slobody, na ústavnoprávnej úrovni zaručenej najmä čl. 17 Ústavy SR, ktorým spočíva v znemožňovaní voľného pohybu osoby, hoci len na krátky čas. Narozdiel od trestného činu pozbavenia osobnej slobody podľa ustanovenia § 182 Trestného zákona, ktorý predstavuje trvalý alebo aspoň dlhotrvajúci zásah do osobnej slobody, ktoré sa blíži k uväzneniu, obmedzenie osobnej slobody charakterizuje dočasný charakter konania. K bráneniu užívať slobodu musí dôjsť bez oprávnenia, nakoľko v určitých prípadoch možno realizovať zásah do osobnej slobody možno bez hrozby trestnoprávneho postihu (tzn. na základe zákona a v súlade so zákonom[28]).

Podľa môjho názoru k spáchaniu trestného činu obmedzovania osobnej slobody v súvislosti s náboženským extrémizmom dochádza zväčša v súbehu s inými trestnými činmi, ako napríklad s trestným činom obmedzovania slobody vyznania podľa ustanovenia§ 193 Trestného zákona. Obmedzovanie osobnej slobody môže byť tiež využívané ako určitý „trest“ za správanie sa člena sekty v rozpore s ideológiou sekty a neuposlúchnutie príkazov vodcu.

Vydieranie (ustanovenie § 189 Trestného zákona)

Ustanovením § 189 Trestného zákona je ochrana poskytovaná slobode rozhodovania človeka. Trestného činu vydierania sa dopustí ten, kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel. Násilím sa rozumie použitie fyzickej sily na prekonanie alebo zamedzenie kladeného alebo očakávaného odporu. Uvedené pritom spravidla smeruje priamo proti poškodenému, avšak je možné spáchať ho i proti inej osobe alebo veci, pokiaľ môže byť prostriedkom nátlaku na vôľu poškodeného. Hrozbou násilia rozumieme nielen hrozbu bezprostredného násilia, ale aj hrozbu, ktorá sa môže uskutočniť v budúcnosti (napr. hrozba obsiahnutá v liste), pričom môže smerovať proti telesnej integrite alebo proti majetku. Rovnako nie je relevantné, či hrozba násilia smeruje priamo proti poškodenému alebo inej osobe. Hrozba inej ťažkej ujmy môže spočívať v hrozbe, že sa spôsobí majetková ujma, závažná ujma na dobrej povesti, rozvrat manželstva a pod. Čin je dokonaný vykonaním násilného konania alebo uskutočnením hrozby

[26] Pozri ustanovenie § 15 písm. a) Trestného zákona.

[27] Pozri ustanovenie § 15 písm. b) Trestného zákona.

[28] Bližšie pozri napríklad ustanovenia § 71 až § 79, § 85 až § 88, § 407 a nasl. Trestného zákona; ustanovenia § 128, § 148 až § 150 a iné ustanovenia zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov; ustanovenie § 36 ods. 4 zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov; ustanovenia § 17, § 19 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov; a pod.

násilia alebo inej ťažkej ujmy, pričom k samotnému vynúteniu konania, opomenutia alebo strpenia nemusí dôjsť.
Motív ako fakultatívny znak subjektívnej stránky tohto trestného činu môže byť rôzny, napríklad získanie majetkového, prípadne iného prospechu, sexuálny motív, zakrytie alebo uľahčenie iného trestného činu a pod. Vo väzbe trestného činu vydierania na súvislosti s náboženským extrémizmom možno predpokladať, že najčastejším motívom bude práve získanie majetkového prospechu.
Pri činnosti členov siekt môže dôjsť (a podľa môjho názoru i často dochádza) ku spáchaniu viacerých trestných činov predtým, ako bol ich páchateľ za niektorý z nich odsúdený súdom prvého stupňa. Možno teda hovoriť o súbehu trestných činov. V tejto súvislosti považujem za dôležité upozorniť, že jednočinný súbeh trestného činu vydierania podľa ustanovenia § 189 Trestného zákona s trestným činom obmedzovania slobody vyznania podľa § 193 Trestného zákona, znásilnenia podľa § 199 Trestného zákona, sexuálneho násilia podľa § 200 Trestného zákona je však vylúčený z dôvodu špeciality týchto trestných činov.

Nátlak (ustanovenie § 192 Trestného zákona)

Trestný čin nátlaku podľa ustanovenia § 192 Trestného zákona možno považovať za trestný čin, ktorý páchajú najmä vodcovia sekty (v závislosti od hierarchie, usporiadania a štruktúry sekty).
Rovnako ako vyššie spomínané ustanovenie § 189 Trestného zákona (trestný čin vydierania) i ustanovenie § 192 Trestného zákona chráni slobodu rozhodovania. Daného trestného činu sa dopustí ten, kto iného núti, aby niečo konal, opomenul, alebo trpel, zneužívajúc jeho hmotnú núdzu alebo naliehavú nemajetkovú potrebu, alebo tieseň vyvolanú jeho nepriaznivými osobnými pomermi. Na tomto mieste považujem za potrebné uviesť, že vodcovia sekty (prípadne iný príslušníci sekty) použitím psychologickej metódy brainwashing-u, vopred vyvolajú u poškodeného stav hmotnej núdze alebo naliehavej nemajetkovej potreby, alebo tiesne, a tiež vo veľkej miere nepriaznivo ovplyvňujú jeho osobné pomery. Tieseň je stav (hoci aj prechodný) spôsobený nepriaznivými okolnosťami, ktoré vedú k obmedzeniu voľnosti v rozhodovaní. Pre dokonanie činu nie je rozhodujúce, či utláčaná osoba skutočne vykonala to, na čo ju páchateľ nútil, ale samotné vyvinutie donútenia zo strany páchateľa.

Obmedzovanie slobody vyznania (ustanovenie § 193 Trestného zákona)

Uvedené ustanovenie Trestného zákona poskytuje ochranu slobode vyznania, ústavne garantovanej v čl. 24 Ústavy SR. Trestného činu obmedzovania slobody vyznania sa dopustí ten, kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou ťažkej ujmy núti zúčastniť sa na náboženskom úkone, alebo naopak bráni inému v účasti na náboženskom úkone, alebo inému v užívaní slobody vyznania inak bez oprávnenia bráni. Náboženským úkonom je akýkoľvek úkon alebo obrad súvisiaci s vyznaním viery určitej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti, napr. omša, bohoslužba, spoveď a pod.
Objektívna stránka skutkovej podstaty rozoberaného trestného činu môže v zmysle uvedeného spočívať v donútení k účasti na náboženskom úkone, v bránení účasti na takom úkone alebo v inom bránení užívania slobody vyznania. Zdržiavanie od účasti na náboženskom úkone sa musí stať neoprávnene, nakoľko Ústava SR v čl. 13 ods. 2 pripúšťa obmedzenie výkonu práv súvisiacich so slobodou vyznania zákonom. Iné bránenie v užívaní slobody vyznania môže spočívať v násilí, ktoré smeruje k ničeniu prostriedkov slúžiacich na výkon náboženského obradu a pod.
Trestný čin obmedzovania slobody vyznania je vo vzťahu špeciality k trestnému činu vydierania spomenutého vyššie.

Záver

Pri zamyslení sa nad možnými rizikami a strašnými osudmi obetí náboženského extrémizmu je potrebné vyvodiť záver, že tejto problematike sa v Slovenskej republike nevenuje dostatočná pozornosť, a to tak v akademickej a právno-vedeckej rovine, ako i na úrovni štátnych zložiek boja proti kriminalite. Nie je možné uspokojiť sa s oficiálnymi štatistikami, na základe ktorých možno nadobudnúť dojem, že fenomén náboženského extrémizmu u nás ani neexistuje.

V oblasti deštrukčných siekt a náboženských spoločenstiev SIS v hodnotenom období (v roku 2011 - pozn. autora) monitorovala aktivity subjektov, ktoré pri šírení svojej ideológie a snahách o získanie vplyvu v štátnej a súkromnej sfére, ako aj v prostredí samospráv používali neštandardné a netransparentné metódy, často spojené s vlastným obohacovaním a negatívne ovplyvňovali psychické a fyzické zdravie svojich stúpencov, ako aj ich sociálnu situáciu.[29] Z uvedenej správy SIS vyplýva, že náboženský extrémizmus u nás exitoval v roku 2011. Novšia správa zatiaľ na webovom sídle SIS sa nenachádza, možno sa však domnievať, že fenomén náboženského extrémizmu sám nepominie, naopak v dôsledku všeobecného marazmu, možno sa obávať narastania jeho aktuálnosti.

Ako kľúčové vidím, zameranie sa na obete a práve prostredníctvom týchto skúmať problematiku náboženského extrémizmu. Treba však mať na pamäti, že obete náboženského extrémizmu, ktoré sú ešte pod vplyvom vodcu, nebudú spolupracovať v dôsledku sofistikovaného procesu branwashingu, ktorým prešli a budú ostatných (ľudí mimo sekty) považovať skôr za nepriateľov.

Úloha práce s obeťami náboženského extrémizmu sa nejaví ako jednoduchá. Najvhodnejším riešením by azda bolo vytvorenie špecializovaného útvaru na odhaľovanie a riešenie kriminality náboženských fanatikov, pričom v takom tíme by nemal chýbať i skúsení duchovný z niektorej registrovanej cirkvi či náboženského spoločenstva, dostatočne odborne vybavení a historicky znalý, ktorými vlastnosťami však zväčša duchovný predstavitelia disponujú.

Uvedené a mnohé ďalšie aspekty náboženského extrémizmu nepochybne zasluhujú podstatne väčšiu pozornosť, ktorej sa danej problematike, ako verím, dostane skôr než jeho prejavy negatívnym spôsobom ovplyvnia vývoj spoločnosti ako takej.

JUDr. Vincent Danihel
doktorand
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použité pramene a literatúra

Monografie

- ABGRALL, J-M.: Mechanismus sekt. (La mécanique des sectes). Praha: Karolinum, 1999. 254 s. ISBN 80-7184-774-7.
- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.

[29] Správa o činnosti Slovenskej informačnej služby v roku 2011. Dostupné online: < http://www.sis.gov.sk/vyr_sprava.html> [cit. 2013-12-05].

- BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol.: Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
- BÜCHNEROVÁ, B. Co máme vědět o sektách. Praha: Amulet, 1999. 127 s. ISBN 80-86299-02-3.
- ČENTÉŠ, J, a kol.: Trestný zákon s komentárom. Žilina: Poradca podnikateľa 2006. 624 s. ISBN 80-88931-47-9.
- HASSAN, S.: Jak čelit psychické manipulaci zhoubných kultů. (Combatting cult mind control). Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka 1994. 286 s. ISBN 80-85880-03-2.
- HOLE, G.: Fanatismus. Sklon k extrému a jeho psychologické kořeny. Praha: Portál, 1998. 147 s. ISBN 80-7178-183-5.
- IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné I. a II. časť. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition 2006. ISBN 80-8078-099-4.
- PORTERFIELDOVÁ, K. M.: O sektách. Základní informace určené pedagogům a rodičům. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 173 s. ISBN 80-7106-233-2.
- STIFFEL, H. – Kočica, J.: Trestný zákon. Stručný komentár. Iura edition 2001. 638 s. ISBN 80-88715-99-7.

Právne akty

- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
- Listina základných práv a slobôd zavedená ústavným zákonom č. 23/1991 Zb. ktorým sa uvádza LISTINA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.
- Zákon č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkví a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Materiály ústredných orgánov štátnej správy

- Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011 – 2014 schválená uznesením vlády č. 379/2011 z 8. júna 2011.
- Nariadenie ministra vnútra SR č. 45/2004 z 15. júna 2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o úlohách monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.

Nezaradené

- Draxler, P. – Milo, D. - Slaninová, J. a kol.: Správa o plnení bezpečnostnej politiky v oblasti extrémizmu. Extrémizmus na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre občianske vzdelávanie, 2008.

Internetové zdroje

- http://www.culture.gov.sk/
- http://www.integra.fost.sk/
- https://lt.justice.gov.sk/
- http://www.magnificat.sk/
- http://www.postoy.sk/
- http://www.sekty.sk/
- http://www.sekty.cz/
- http://www.sis.gov.sk/
- http://slovhumanist.nazory.cz/

Dohoda o vine a treste v kontexte postavenia poškodeného

Tatiana Siranko Kanáliková

Abstrakt

Autorka sa v článku zaoberá inštitútom dohody o vine a treste v právnom poriadku Slovenskej republiky a vybranými aspektmi tohto inštitútu vo vzťahu k poškodenému ako významnému subjektu trestného konania a jeho postaveniu v procese jeho aplikácie. V prvej časti príspevku rozoberá všeobecné podmienky využitia inštitútu dohody o vine a treste a poukazuje na jeho aplikáciu v praxi. V ďalšej časti sa venuje konkrétnym aspektom tohto inštitútu, ktoré sa dotýkajú postavenia poškodeného v rámci aplikácie dohody o vine a treste.

Kľúčové slová

dohoda o vine a treste, poškodený, náhrada škody, postavenie poškodeného

Abstract

The author of the article deals with the institute of guilt and punishment agreement in the legal order of the Slovak Republic and selected aspects of this institute in relation to the victim as an important subject of criminal proceedings. In the first part of the paper the author discusses the general conditions for the use of the guilt and punishment agreement and comments on its application in practice. The next section is devoted to a particular aspect of this institute, which affect the position of the victim within the application of the guilt and punishment agreement.

Key words

guilt and punishment agreement, the party aggrieved, position of the party aggrieved

Inštitút dohody o vine a treste, ktorý má svoje korene v anglo-americkom právnom systéme (konkrétnejšie v inštitúte tzv. plea bargaining) [1], môžme v podmienkach slovenského trestného práva označiť za relatívne mladý inštitút, ktorý bol do trestného procesu a poriadku zakomponovaný v rámci rekodifikácie trestného práva v období roku 2005. Dnes tiež môžeme konštatovať, že zavedenie tejto úpravy do Trestného poriadku[2] bolo predmetom širšej diskusie a polemiky, a to najmä z hľadiska vhodnosti a potreby jeho zapracovania do vtedajšieho trestného konania.[3] Názory stavajúce sa v prospech zavedenia tohto inštitútu sa opierali najmä o potrebu nutnosti zrýchlenia a zefektívnenia trestného konania, a to prostredníctvom zmien úpravy jednotlivých jeho štádií. Výsledným profitom takéhoto postupu mala byť

[1] STEINBERG, A. Plea Bargaining's Triumph: A History of Plea Bargaining in America. The Journal of American History, 2004, vol. 91, no. 2., s. 660 a nasl.

[2] Trestný poriadok č. 301/2005 Z.z. v znení neskorších predpisov, ďalej len Trestný poriadok

[3] MAGVAŠIOVÁ, A., ČENTÉŠ, J.: Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste, In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008, s. 172.

určitá optimalizácia dĺžky trestného konania. Za želaný je možné označiť stav, kedy by medzi okamihom spáchania trestného činu a okamihom právoplatného odsúdenia páchateľa tohto činu, resp. iným rozhodnutím o jeho páchateľovi, uplynulo čo najkratšie možné časové obdobie. Odmietavé stanoviská argumentovali časovou a pracovnou náročnosťou praktickej aplikácie tohto druhu inštitútu, či dokonca nepotrebnosťou obdobnej úpravy. Najdôležitejšie poukazy smerovali na vysokú efektivitu iných inštitútov či procesných postupov.[4] Je potrebné povedať, že v tomto ohľade môžme stále vnímať určitú pluralitu postojov. Na druhej strane si nie je možné nevšimnúť, že veľká väčšina odborných zdrojov a publikácii si zachováva skôr optimistickú či nekritickú percepciu inštitútu dohody o vine a treste a jeho právnej úpravy. Aj pokiaľ ide o ideovú názorovú rozmanitosť je stále potrebné vnímať množstvo ideových argumentov pre i proti zavedeniu tohto inštitútu do trestných procesov vo všeobecnosti.[5] Z hľadiska doterajšieho využitia inštitútu dohody o vine a treste sa dá povedať, že tento inštitút sa v praxi uplatnil pomerne dobre. Svedčia o tom aj dostupné údaje o činnosti prokuratúry, za obdobie od prijatia inštitútu do roku 2012. V zmysle týchto štatistických údajov malo využitie inštitútu v praxi stúpajúcu tendenciu, keďže sa počet obvinených, s ktorými prokurátor uzatvoril návrh na schválenie dohody o vine a treste konštantne každým rokom zvyšoval.[6] Je teda možné povedať, že inštitút dohody o vine a treste si v slovenskom trestnom konaní vybudoval pomerne stabilnú pozíciu, pričom jedným z najdôležitejších dôvodov je zrejme jeho výhodnosť pre viaceré zo subjektov, ktoré participujú pri procese jeho aplikácie (v tomto zmysle môžeme uvažovať o obvinenom, ale v určitom zmysle aj o prokurátorovi, advokátovi, či sudcovi). Obdobne ako v prípade ostatných odklonov v trestnom konaní, aj v prípade dohody o vine a treste sa za jej najdôležitejšie prednosti zvykne označovať zjednodušenie, zefektívnenie a skrátenie trestného konania. Podstatným odlišovacím znakom však zostáva jej využiteľnosť nielen v prípade prečinov, ale tiež zločinov. Prínos a zmysel tohto inštitútu sa zvykne priraďovať k prípadom, ktoré sú skutkovo či dôkazne zložitejšie, kedy je problematickejšie odhadnúť výsledok, dĺžku a náklady samotného konania (v opačných prípadoch môžu strany svoju motiváciu stratiť). Jedným z možných riešení takejto situácie môže byť najmä uzavretie dohody o vine a treste, pričom ako už bolo povedané, každej zo strán môže z tohto postupu vyplynúť určitý profit. Orgány činné v trestnom konaní môžu (aj keď nemusia) zaznamenať úsporu času či nákladov, zatiaľ čo obvinený vníma vyhliadku miernejšieho trestu a rovnako úsporu nákladov svojho konania. Postavenie poškodeného ako subjektu, ktorý znáša priame negatívne následky spáchaného trestného činu, a je ďalším z možných zainteresovaných subjektov, je v rámci dohodovacieho konania pomerne problematické. Dosiahnutie náhrady škody, ktorá mu bola trestným činom spôsobená jednoduchším spôsobom, za súčasnej absencie zdĺhavého súdneho konania a nadmerných výdavkov je z viacerých dôvodov skôr teoretickou, ako reálnou predstavou.

[4] Tamže, s. 172.

[5] Negatívne postoje voči inštitútu dohody o vine a treste možno vidieť napríklad v publikovaných článkoch prof. Musila. Pozri napríklad MUSIL, J.: Dohody o vině a trestu – ani či ne? In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008, s. 185-201.,

[6] Bližšie pozri konkrétne správy o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za obdobie rokov 2006 – 2012. < http://www.genpro.gov.sk/spravy-o-cinnosti-12b7.html >[dostupné online 10.1.2014]

Dohoda o vine a treste v podmienkach Slovenskej republiky

Dohoda o vine a treste v slovenskom právnom poriadku predstavuje dohodu, ktorú uzatvára prokurátor a obvinený, pričom za určitých okolností na nej môže participovať aj poškodený, alebo iná oprávnená osoba. Imanentným obsahom dohody je priznanie spáchania skutku obvineným, uznanie viny a prijatie trestu obvineným, prípadne ak je to potrebné, i ďalšie výroky. Pokiaľ ide o iniciáciu tohto konania, dohodovacie konanie môže začať prokurátor. Urobí tak buď na návrh obvineného, alebo i bez takéhoto návrhu. Prokurátor je tiež subjektom, ktorý dohodu s obvineným uzatvára a tiež následne podáva súdu návrh na jej schválenie v rámci osobitného spôsobu konania. Je teda zrejmé, že vlastné konania je tvorené dvoma fázami, či etapami, pričom v prvej fáze dochádza k uzatváraniu samotnej dohody medzi obvineným a prokurátorom (prípadne poškodeným) vo fáze predsúdneho konania, a v rámci druhej fázy dochádza k jej schvaľovaniu súdom v zmysle osobitného spôsobu konania pred súdom (v zmysle ustanovenia §331 až 335 Trestného poriadku). Uvedené kroky je prokurátor oprávnený uskutočniť len za splnenia zákonom predpísaných podmienok.[7] O splnení spomínaných podmienok môžeme hovoriť v tom prípade, ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a že ho spáchal obvinený, a ak sa súčasne obvinený k spáchaniu skutku priznal, uznal svoju vinu a ak získané dôkazy nasvedčujú, že priznanie obvineného je pravdivé. Pokiaľ ide o priznanie obvineného, je teda zrejmé, že priznanie samotné postačujúce nie je. Musí ísť o priznanie všetkých skutkových okolností, pričom zhromaždené dôkazy budú toto priznanie podkladať a dosvedčovať. Taktiež bude potrebné v danej otázke vylúčiť všetky odôvodnené pochybnosti. Napokon, pri rozhodovaní prokurátora o možnosti využitia inštitútu dohody o vine a treste významnú úlohu zohrávajú tiež podmienky a kritériá, ktoré sú obsahom ustanovení §4 a 5 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z. z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu (medzi tieto kritériá patrí napríklad predošlé odsúdenie obvineného, závažnosť predmetného trestného činu, ľútosť, ktorú obvinený prejavuje nad spáchaním skutku, či jeho postoj a ochota nahradiť spôsobené škody).[8]

Keď prokurátor skonštatuje naplnenie všetkých spomenutých podmienok, písomne vyzve obvineného a ostatné oprávnené osoby (teda obhajcu obvineného a poškodeného), aby sa vyjadrili ohľadom začatia konania o dohode o vine a treste (v prípade, že ide o mladistvého obvineného, zisťuje tiež súhlas jeho zákonného zástupcu a obhajcu s daným postupom). Po uplynutí stanovenej lehoty, a v závislosti od stanoviska obvineného a ostatných osôb buď začne konanie o dohode o vine a treste, alebo urobí iné potrebné opatrenie. Ak dotknuté osoby výzvu odmietnu, prokurátor o tom vykoná záznam vo vyšetrovacom spise a pokračuje v trestnom stíhaní obvineného. Ak je stanovisko dotknutých osôb kladné, prokurátor môže začať konanie o dohode o vine a treste. Prokurátor obvineného predvolá, pokiaľ ide o poškodeného a jeho účasť na konaní, o mieste a čase konania ho len upovedomí rovnako ako obhajcu obvineného.

Pokiaľ ide o samotnú dohodu, je možné povedať, že prokurátor a obvinený majú k dispozícii viacero možností uzavretia dohody:

[7] § 232 Trestného poriadku

[8] Bližšie pozri RAJNIČ, M.: Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue, 60, 2008, č. 10, s. 1391.

a) V rámci konania o dohode i vine a treste **obvinený svoju vinu neuzná**, resp. nedôjde k dohode o vine. V tomto prípade prokurátor o tejto skutočnosti vykoná záznam v spise a následne podá obžalobu.

b) V rámci konania o dohode o vine a treste **obvinený uzná vinu len sčasti**. V takomto prípade prokurátor podá obžalobu, kde uvedie obvineným priznaný skutok s právnou kvalifikáciou spolu s uznaním viny v tomto rozsahu, ako aj skutok a právnu kvalifikáciu skutku, ktorý obvinený nepriznal. Týmto spôsobom zároveň požiada súd aby vykonal hlavné pojednávania v tom rozsahu, v akom obvinený vinu neuznal, a tiež v ďalšom rozsahu potrebnom na rozhodnutie o vine, treste a ostatných výrokoch, ktoré majú vo výroku o vine svoj podklad.

c) V rámci konania o dohode o vine a treste **obvinený uzná vinu zo spáchania skutku v celom rozsahu, avšak nedôjde k dohode o treste**. V danom prípade prokurátor rovnako podá obžalobu, pričom v nej uvedie obvineným priznaný skutok spolu s jeho právnou kvalifikáciou a tiež uznanie viny, pričom požiada súd aby vykonal hlavné pojednávanie v rozsahu potrebnom na rozhodnutie o treste a ďalších výrokoch, ktoré majú vo výroku o vine svoj podklad.

d) V rámci konania o dohode o vine a treste **došlo k dohode o vine aj treste, avšak nedošlo k dohode o ochrannom liečení, ochrannej výchove, ochrannom dohľade alebo zhabaní veci**. V takomto prípade okrem návrhu dohody o vine a treste na schválenie súdu podá prokurátor tiež samostatný návrh na uloženie ochranného opatrenia v zmysle ustanovenia § 236 ods.1 Trestného poriadku.

e) V rámci konania o dohode o vine a treste **dôjde k dohode o vine aj o treste, avšak nedôjde k dohode o náhrade škody**. V tomto prípade prokurátor spolu s návrhom na schválenie dohody o vine a treste súdu navrhne, aby poškodeného odkázal s jeho nárokom na náhradu škody (alebo jej časti) na konanie vo veciach občianskoprávnych alebo na iné konanie.

f) V rámci konania o dohode o vine a treste **dôjde k dohode o vine, treste i ďalších výrokoch**. V takomto prípade podá prokurátor súdu návrh na schválenie dohody o vine a treste v rozsahu dohody.[9]

Postavenie poškodeného a dohoda o vine a treste

Poškodený je nielen významným subjektom a stranou trestného konania, avšak predovšetkým predstavuje subjekt, na ktorom sa bezprostredne odrážajú negatívne následky spáchaného trestného činu. Táto skutočnosť sa v konkrétnom prípade prejavuje vo forme škody, či ujmy, ktorú poškodený utrpí v príčinnej súvislosti s trestným činom (v zmysle ustanovenia § 46 Trestného poriadku môže ísť buď o ublíženie na zdraví, majetkovú, morálnu alebo inú škodu, porušenie či ohrozenie iných zákonom chránených práv alebo slobôd). Vzhľadom na tento charakter postavenia poškodeného v trestnom konaní je odôvodnené zaoberať sa i jeho postavením v rámci využitia jednotlivých odklonov v trestnom konaní, medzi ktoré nepochybne patrí i inštitút dohody o vine a treste. Pokiaľ ide o postavenie poškodeného v rámci uplatnenia inštitútu dohody o vine a treste je možné dospieť k viacerým záverom.

[9] Porovnaj ZÁHORA, J.: Konanie o dohode o vine a treste v predsúdnom konaní. In: Predsúdne konanie: Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 25. septembra 2008. Bratislava: Akadémia PZ, 2008.

1. V procese konania o dohode o vine a treste by v ideálnom prípade všetky strany, ktoré sa daného konania zúčastňujú mali dospieť k určitému konsenzu. V tomto zmysle by malo dôjsť k riešeniu nielen otázky viny obvineného, ale tiež otázky náhrady škody, ktorú si poškodený uplatňuje v adhéznom konaní. V zmysle platnej právnej úpravy, ak si poškodený svoj nárok na náhradu škody včas a riadne uplatnil, malo by byť o jeho nároku na náhradu škody v konaní rozhodnuté. Túto skutočnosť podporuje i znenie ustanovenia §232 ods. 7 Trestného poriadku, ktoré obsahuje výpočet jednotlivých obsahových náležitostí dohody o vine a treste, kde jedným z bodov je rozsah a spôsob náhrady škody, ak bola trestným činom spôsobená. Znamená to teda, že ak si poškodený riadne a včas uplatnil svoj nárok, prokurátor je povinný upovedomiť ho o konaní a tento je teda oprávnený sa konania aktívne zúčastniť a vystupovať v ňom pokiaľ ide o uplatnenie svojich nárokov. Naopak však, vzhľadom na ustanovenie § 323 ods. 2 posledná veta, dohoda o vine a treste môže byť uzavretá aj keď v otázke náhrady škody strany nedospejú ku konsenzu (dochádza k odkazu na občianskoprávne alebo iné konanie). Je možné konštatovať, že *súčasné znenie príslušných ustanovení Trestného poriadku umožňuje dohodu o vine a treste úspešne uzavrieť a schváliť i bez účasti poškodeného a teda i bez rozhodnutia o jeho nároku na náhradu škody.* V danom prípade má poškodený možnosť domáhať sa svojho nároku v rámci civilného konania prostredníctvom príslušného návrhu. Týmto spôsobom dochádza nielen k oddialeniu faktického dosiahnutia náhrady spôsobenej škody. V procese civilného konania sa poškodený navyše nevyhne opätovnej konfrontácii s obvineným, ktorá bude nutná v záujme preukázania jeho nároku na náhradu škody. Potrebné je vnímať i odmietavé stanoviská, v zmysle ktorých je inštitút dohody o vine a treste prioritne určený na riešenie otázok priznania viny a uloženia trestu, a nie na riešenie, aj keď riadne uplatnených, nárokov poškodeného na náhradu škody. Na druhej strane je dôležité uvedomiť si, že pokiaľ obvinený zastáva odmietavý postoj voči časti dohody o náhrade škody, je možné uvažovať, že týmto spôsobom de facto neuznáva vinu za spáchanie skutku tak, ako ho prezentuje obžaloba. V rámci úvah o možnosti posilnenia postavenia poškodeného je možné navrhnúť model, v rámci ktorého by podmienkou prijatia priznania obvineného súdom, a teda aj podmienkou schválenia dohody, bolo nahradenie škody spôsobenej trestným činom. V prípade, ak by takáto náhrada nebola z určitého dôvodu možná, bolo by možné požadovať uzatvorenie dohody o spôsobe, podmienkach a prípadnom harmonograme náhrady škody spôsobenej predmetným trestným činom. Z časového hľadiska je možné povedať, že uhradenie škody by nebolo nevyhnutné už do momentu vypracovania návrhu dohody. Príslušný časový priestor pre náhradu škody, či vykonanie iných krokov smerujúcich k náhrade škody by bolo možné stanoviť až do času rozhodovania súdu o schválení, resp. neschválení návrhu dohody na príslušnom verejnom zasadnutí. V prípade, ak by súd skonštatoval, že škoda spôsobená trestným činom bola poškodenému v stanovenej výške uhradená, alebo že obvinený podnikol potrebné kroky smerujúce k jej riadnemu a včasnému uhradeniu, bolo by možné predloženú dohodu bez ďalšieho schváliť. V tejto súvislosti je vhodné vrátiť sa ku kritériám a podmienkam, ktoré je prokurátor povinný vziať do úvahy v rámci zvažovania použitia inštitútu dohody o vine a treste v zmysle ustanovení §4 a 5 vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 619/2005 Z. z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu. Relevantné v tomto ohľade je najmä kritérium prejavenia ľútosti a pocitu viny obvineného, či prípadne jeho ochota dobrovoľne prevziať zodpovednosť za svoje konanie. Tieto kritériá sa hodnotia napríklad snahou obvineného o odškodnenie poškodeného za spôsobené zranenie alebo za spôsobenú škodu, alebo

iné zmiernenie dôsledkov jeho konania. Ďalším z relevantných zvažovaných kritérií je kritérium dopadu inštitútu dohody o vine a treste na právo poškodeného na náhradu škody a ochoty obvineného nahradiť škodu, ktorú svojim konaním spôsobil. V tomto prípade je dôležité, aby prokurátor pozorne skúmal postoj samotného obvineného k nároku poškodeného na náhradu škody a tiež sa usilovať, aby sa obvinený v rámci konania zaviazal na náhradu tejto škody, prípadne určitej jej časti. Ak je posúdenie uvedených kritérií skutočne dôležité a smerodajné pri rozhodovaní sa prokurátora o využití inštitútu dohody o vine a treste, je odôvodnené domnievať sa, že požiadavka úhrady škody (či vykonania úkonov smerujúcich k jej úhrade) ako jednej z podmienok schválenia dohody o vine a treste súdom nie je celkom neopodstatnená a nereálna.

V tomto kontexte je možné spomenúť procesnú úpravu inštitútu dohody o vine a treste v podmienkach českého trestného konania.[10] Pokiaľ ide o nárok poškodeného na náhradu škody a tiež jeho samotné postavenie, znenie príslušných ustanovení procesného predpisu v podstate vytvára pre štátneho zástupcu podmienky (a zároveň ho zaväzuje), aby v rámci dohodovacieho konania dbal na záujmy poškodeného (v zmysle ustanovenia § 175a odst. 5 tr. Řádu). Ak sa poškodený dohodovacieho konania zúčastní, má právo vyjadriť sa najmä pokiaľ ide o otázky rozsahu a spôsobu náhrady škody (nemajetkovej ujmy, či vydania bezdôvodného obohatenia). Nárok na náhradu škody si poškodený môže uplatniť najneskôr pri prvom konaní o dohode o vine a treste. Ak si poškodený svoj nárok riadne a včas uplatnil, avšak konania sa nezúčastní, štátny zástupca má oprávnenie dohadovať sa s obvineným o otázke náhrady škody za poškodeného, a to až do výšky uplatneného nároku. V zmysle dôvodovej správy, právna úprava inštitútu dohody o vine a treste vylučuje jeho negatívny dopad na postavenie poškodeného a možnosti uplatnenia jeho nárokov v trestnom konaní v prípade uplatnenia dohodovacieho konania.[11] Konkrétne sa jedná o úpravu, v zmysle ktorej môže súd v procese schvaľovania dohody o vine a treste rozhodnúť o uplatnených nárokoch poškodeného aj na podklade predloženého spisového materiálu, v medziach uplatneného nároku, a to v prípadoch kedy medzi poškodeným a obvineným nedôjde k dohode v otázke náhrady škody. Vyjadrené iným spôsobom, súd môže schváliť buď takú dohodu o vine a treste, v rámci ktorej je zohľadnený nárok poškodeného v zmysle jeho návrhu, alebo takú dohodu, v ktorej priznaná náhrada škody zodpovedá riadne a včas uplatnenému nároku poškodeného (§ 314r odst. 4 tr. Řádu). Odhliadnuc od uvedeného je však potrebné dodať, že dohodu o vine a treste je možné uzavrieť a následne súdne schváliť aj bez dohody s poškodeným v otázkach náhrady škody. Rovnako však súd môže poškodeného s jeho nárokom odkázať na konanie v občianskoprávnych veciach. V určitých smeroch by skôr spomenutá právna úprava mohla byť pre slovenské trestné konanie inšpirujúca.

2. Vzhľadom na súčasnú právnu úpravu inštitútu a konania o dohode o vine a treste je tiež možné konštatovať, že ustanovenia *trestného poriadku neprispievajú k riadnej ochrane záujmov poškodeného, ktorý si riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom v trestnom konaní.* V prípade, ak prokurátor skonštatuje naplnenie všetkých zákonných podmienok začatia konania o dohode o vine a treste, vyzve písomnou formou obvineného a iné oprávnené

[10] Inštitút dohody o vine a treste sa stal súčasťou českého trestného konania s účinnosťou od 1. septembra 2012, novelou Trestního řádu zákonom č. 193/2012 Sb.
[11] http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=75290 (Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, 6. volebné obdobie, Sněmovní tisk 510/0, část č. 1/2) [dostupné online 10.1.2014]

(obhajcu a poškodeného), aby sa vyjadrili pokiaľ ide o začatie takéhoto konania. V rámci ďalšieho postupu v konaní, prokurátor upovedomí poškodeného o mieste a čase konania o dohode o vine a treste (postupom podľa ustanovenia § 232 ods.2 TP). V zmysle tejto úpravy môžeme dospieť k stanovisku, že účasť poškodeného v tomto štádiu konanie nie je nevyhnutná. Obvinený je totiž na toto konania riadne predvolaný, pričom poškodený je o konaní len upovedomený. Trestný poriadok navyše žiadnym spôsobom nerieši situáciu, kedy sa poškodený na konanie nedostaví, aj keď si svoj nárok na náhradu škody riadne a včas uplatnil. Z takejto absencie by sa možno nemusela automaticky vyvodzovať nevôľa poškodeného účastniť sa dohodovacieho konania. Práve v tomto kontexte by bol vhodný postup, v rámci ktorého by sa prokurátor pokúšal o dosiahnutie dohody s obvineným aj v otázkach náhrady spôsobenej škody. V tejto súvislosti je opäť možné odkázať na už spomenutú českú právnu úpravu, ktorá danú situáciu určitým spôsobom reflektuje. V rámci súčasného stavu v našom dohodovacom konaní však môže dochádzať k nerovnovážnej ochrane (resp. jej nedostatku) práv a záujmov poškodeného v trestnom konaní.

3. Z hľadiska postavenia poškodeného v rámci dohodovacieho konania je potrebné pristaviť sa i pri otázke okruhu trestných činov, pri ktorých je uzavretie dohody o vine a treste možné. V rámci aktuálnej právnej úpravy je uzavretie dohody o vine a treste možné v rámci neobmedzeného okruhu trestných činov, a do úvahy teda prichádzajú nielen prečiny, ale aj zločiny či obzvlášť závažné zločiny. Tento stav môže v konkrétnom prípade značne negatívne vnímať nielen spoločnosť ako celok, ale najmä poškodený, ktorý je postihnutý prejednávaným trestným činom. Obzvlášť citlivo je možné tento stav vnímať v súvislosti s trestnými činmi proti životu a zdraviu, či trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, kedy dochádza k zásadným zásahom do telesnej integrity fyzickej osoby, ale tiež rozmanitým formám ujmy nemajetkovej podoby. V dôsledku nastavenia aktuálnej právnej úpravy môže v prípade aplikácie inštitútu dohody o vine a treste dochádzať ku vzniku ďalšej ujmy poškodeného, ktorá bude plynúť z pocitov nespravodlivého rozhodnutia v konkrétnej trestnej veci (táto sa prejaví najmä v morálnej sfére poškodeného).[12] V súvislosti s tou skutočnosťou, že dohodu je možné uzavrieť i bez zohľadnenia nároku poškodeného na náhradu škody, môže účinná právna úprava vytvárať nerovnovážne postavenie významných strán trestného konania, akými obvinený a poškodený dozaista sú. Obvinený totiž v rámci dohodovacieho konania môže dosiahnuť určitú formu úľavy, a to bez ohľadu na závažnosť, či charakter spáchaného trestného činu, aj keď nároky a záujmy poškodeného môžu v zásade zostať opomenuté. Isteže, i v prípade závažných trestných činov je možné dosiahnutie spravodlivej dohody o vine a treste, ktorá bude výhodná nielen pre obvineného, ale i poškodeného. Ustanovenia Trestného poriadku však k takémuto stavu neprispievajú, resp. preň nevytvárajú ideálne podmienky. Napokon, pri zohľadnení všetkých spomenutých faktorov, resp. nedostatkov aktuálnej právnej úpravy je možné opäť sa vrátiť k odmietavým názorovým postojom, ktoré často využívajú argument premeny trestného konania na

[12] Prioritou účasti poškodeného na trestnom konaní nie je vždy získanie náhrady škody spôsobenej trestným činom. Dôležitým môže byť i prejednanie veci pred súdom a to z hľadiska morálneho odsúdenia páchateľa, kedy toto predstavuje formu zadosťučinenia. V tomto kontexte je potrebné poukázať i na výchovný aspekt trestného konania, kedy je páchateľ konfrontovaný so skutkom a jeho negatívnymi následkami.

určitý druh trhu so spravodlivosťou, ktorá má za následok stratu dôvery občanov v trestnú justíciu, či problém dôveryhodnosti priznania sa obvineného.[13]

JUDr. Tatiana Siranko Kanáliková, PhD.
odborná asistentka
Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava

Použitá literatúra

- DERVAN, L.E. and EDKINS, V.A., PhD.: The Innocent Defendant's Dilemma: An Innovative Empirical Study of Plea Bargaining's Innocence Problem. Journal of Criminal Law & Criminology, 2013, vol. 103, no. 1. pp. 1-48, ISSN 00914169.
- MAGVAŠIOVÁ, A., ČENTÉŠ, J.: Poznatky z aplikácie konania o dohode o vine a treste, In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008, s. 171-177, ISBN 978-80-89363-03-2
- MUSIL, J.: Dohody o vině a trestu – ani či ne? In: Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti, Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 21. apríla 2008, Poradca podnikateľa s.r.o., 2008, s. 179-201, ISBN 978-80-89363-03-2
- RAJNIČ, M.: Skutočnosti, ktoré zvažuje prokurátor pri konaní o dohode o vine a treste. Justičná revue, 60, 2008, č.10, s. 1391 – 1398.
- STEINBERG, A.: Plea Bargaining's Triumph: A History of Plea Bargaining in America. The Journal of American History, 2004, vol. 91, no. 2. pp. 660-661, ISSN 00218723.
- ZÁHORA, J.: Konanie o dohode o vine a treste v predsúdnom konaní. In: Predsúdne konanie: Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou konaného dňa 25. septembra 2008. Bratislava: Akadémia PZ, 2008.
- Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov

[13] DERVAN, L.E. and EDKINS, V.A., PhD.: The Innocent Defendant's Dilemma: An Innovative Empirical Study of Plea Bargaining's Innocence Problem. Journal of Criminal Law & Criminology, 2013, vol. 103, no. 1., s. 17 a nasl.

SEKCIA MEDZINÁRODNÉHO, EURÓPSKEHO A ÚSTAVNÉHO PRÁVA

Význam a prínos Charty základných práv EÚ[1]

Barbora Blašková

Abstrakt

Autorka v článku rozoberá vývoj v oblasti ochrany ľudských práv v rámci EÚ. Zameriava sa najmä na Chartu základných práv EÚ a proces jej prijatia. Cieľom príspevku je predovšetkým zamyslenie sa nad právnou relevanciou Charty základných práv EÚ a nad jej prínosom. V príspevku sa venuje aj vymožiteľnosti práv garantovaných Chartou.

Kľúčové slová

ochrana základných práv, Európska únia, Charta základných práv EÚ, Lisabonská zmluva

Abstract

The author of the article analyzes the developments in the human rights protection in the EU focused especially on the Charter of Fundamental Rights of the EU and the process of its adoption. The aim of article is primarily a reflection on the legal relevance and benefits of the Charter of Fundamental Rights of the EU. The article is also devoted to the enforcement of rights guaranteed by the Charter.

Keywords

protection of fundamental rights, the European Union, the Charter of Fundamental Rights of the EU, the Lisbon Treaty

Úvod

Charta základných práv EÚ (ďalej len „Charta“) sa stala právne záväzným aktom patriacim do primárneho práva EÚ prostredníctvom odkazu v čl. 6 ods. 1 Lisabonskej zmluvy. Jej prijatie bolo signálom, že EÚ je spoločenstvom, ktoré priznáva ochrane základných práv zásadný význam.

Ochrana základných práv v EÚ však začala oveľa skôr ako bola vypracovaná Charta, a to 70-tych rokoch minulého storočia prostredníctvom judikatúry Súdneho dvora.

Samotná skutočnosť, že Chartou sa nezačína proces ochrany ľudských práv na pôde EÚ, zvádza k myšlienke, do akej miery sa zmení a či sa vôbec zmení ochrana základných práv v EÚ. Úvahy o spôsobe výkladu, používaní Charty a jej ovplyvňovaní judikatúry Súdneho dvora vyrieši len samotná rozhodovacia činnosť Súdneho dvora.

Počiatky ľudských práv v EÚ

V prvom rade je potrebné povedať, že základné práva a slobody mali pôvodne zostať v kompetencii zmluvných štátov a Rady Európy. Preto ani pôvodné zmluvy zakladajúce Európske spoločenstvá neobsahovali ustanovenia o ľudských právach, keďže Európske spoločenstvá vznikli výhradne na báze ekonomickej spolupráce,

[1] Tento príspevok predstavuje výstup z Grantu UK č. UK/542/2013.

ktorá sa nedotýkala oblasti ľudských práv a základných slobôd. Nakoľko prax ukázala, že základné práva možno aplikovať na akúkoľvek činnosť (teda aj ekonomickú činnosť) orgánov verejnej moci, Súdny dvor musel už v tom čase čeliť niektorým otázkam dotýkajúcich sa ochrany ľudských práv.[2]

Otázka základných práv a slobôd bola teda v čase vzniku ES aktuálna len v takom rozsahu, ktorý sa týkal plnenia úloh ES.

Na základe uznania základných práv za súčasť všeobecných zásad Spoločenstva v judikatúre Súdneho dvora, Európsky parlament, Rada a Komisia prijali v roku 1977 Spoločnú deklaráciu o ochrane základných práv a o Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd.[3] V tejto deklarácii zdôraznili prvoradý význam základných práv vyplývajúci najmä z ústav členských štátov a z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor"). Zároveň sa tiež v deklarácii zaviazali rešpektovať ľudské práva a základné slobody pri uskutočňovaní cieľov ES.

Napriek tomuto záväzku nedošlo po dlhé obdobie k prijatiu záväzného katalógu základných práv na komunitárnej úrovni. Jediným neformálnym katalógom práv bola judikatúra Súdneho dvora, ktorá bola vytváraná na základe konkrétnych prejednávaných vecí.

Pozitívny posun v oblasti garancií základných práv a slobôd jednotlivcov nastal v dôsledku toho, že členské štáty začali pociťovať problémy spojené s veľmi obmedzenou úpravou ľudských práv na úrovni Európskych spoločenstiev. Do popredia sa dostáva potreba Súdneho dvora disponovať rozhodovacou právomocou vo vzťahu k základným právam a slobodám.

Reakciou na deficit ochrany základných práv a slobôd na európskej úrovni boli viaceré politické iniciatívy, ktoré bolo možné rozčleniť do dvoch skupín, a to podľa toho, či v rámci riešenia presadzovali pristúpenie ES k Dohovoru alebo požadovali prijatie vlastnej listiny základných práv.

Nakoniec Európska rada na zasadnutí v Kolíne nad Rýnom v júni roku 1999 rozhodla o vypracovaní osobitného dokumentu. Dôvodom tohto prístupu bolo, že pristúpenie k Dohovoru by mohlo priniesť mnoho problémov pre orgány EÚ a najmä pre Súdny dvor, ktorý by bol pri svojej rozhodovacej činnosti konfrontovaný s ESĽP – ako originálnym súdnym orgánom ochrany základných práv priznaných Dohovorom. Taktiež by vznikali len ťažko riešiteľné otázky o vzájomnom postavení oboch súdov, otázky spojené s potrebou ustanovenia samostatného sudcu EÚ na ESĽP.

Charta základných práv EÚ, ako výsledok práce prvého Konventu – pracovnej skupiny[4], bola slávnostne vyhlásená formou nezáväznej politickej deklarácii v dňoch 7. až 9. decembra 2000 počas konania Medzivládnej konferencie v Nice.

Následne však pokračovali rokovania o právnej povahe Charty, ktorými bol poverený druhý Konvent.[5] K podstatným záverom druhého Konventu patrilo odporučenie týkajúce sa budúcej právnej záväznosti Charty, ktoré pozostávalo z troch alternatív:

---

[2] FRIDRICH, B. A kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava : Praf UK, 2013, s. 226.

[3] Ú. V. ES, C 103, z 27.4. 1977, s. 1.

[4] Pracovná skupina bola ustanovená ad hoc Európskou radou na zasadnutí v Kolíne nad Rýnom a bola dňa 1.1.2000 pomenovaná ako Konvent (Convention).

[5] Druhý Konvent bol organizačne aj zložením inšpirovaný predchádzajúcim Konventom vzhľadom na predošlé dobré skúsenosti s jeho prácou. Bola zostavená samostatná pracovná skupina pracujúca pod vedením komisára M. Antonia Vitorina. Úlohou tejto samostatnej skupiny bolo rozhodnúť o začlenení Charty do zakladajúcich zmlúv a o prípadnom pristúpení EÚ k Dohovoru.

1. alternatívou bolo začlenenie textu Charty do pripravovanej Zmluvy o ústave pre Európu
2. alternatíva počítala s tým, že v texte Zmluvy o ústave pre Európu bude uvedený odkaz na Chartu a tá bude pripojená k zmluve formou protokolu a
3. alternatíva, ako sa neskôr ukázalo v súvislosti s Lisabonskou zmluvou ako politicky najprijateľnejšia, uvažovala o použití nepriameho odkazu v texte zmluvy tak, aby sa Charta stala právne záväznou bez toho, že by mala zároveň „ústavnú povahu". V čase rokovaní podporil túto poslednú alternatívu len jeden člen Konventu.[6]

Nakoniec došlo k začleneniu Charty do samotného textu Zmluvy o ústave pre Európu (do jej druhej časti). Tým vznikla možnosť, aby Charta nadobudla postavenie jediného právne záväzného uceleného katalógu práv a slobôd na úrovni EÚ. Zároveň významnou skutočnosťou bolo, že začlenenie Charty priamo do textu zmluvy znamenalo, že akékoľvek zmeny a doplnenia Charty sa budú musieť v budúcnosti uskutočňovať prostredníctvom zmien a doplnení primárneho práva.

Nakoľko rokovania o Zmluve o ústave pre Európu neboli úspešné, k čomu v nemalej miere prispelo aj samotné začlenenie Charty do textu Zmluvy, otázku právneho statusu Charty vyriešila Lisabonská zmluva, ktorá priznala záväznosť Charty prostredníctvom odkazu v jej čl. 6 ods. 1.[7]

Takýto postup mal byť výsledkom kompromisu medzi hlavnými odporcami Listiny (najmä Veľkou Britániou a Írskom) a ďalšími členskými štátmi, pre ktorých zachovanie Charty ako súčasti primárneho práva malo symbolický význam a zrieknutie sa Charty bolo pre nich neprijateľné.[8]

V dôsledku prijatia Lisabonskej zmluvy sa zmenil právny status Charty a to tak, že sa nestala priamo súčasťou textu zakladajúcich zmlúv a ako taká ani nebola predmetom ratifikačných procedúr. Charta má síce rovnakú právnu silu ako zmluvy, ale formálne je na úroveň primárneho práva postavená až odkazom. Odkazom v čl. 6 Lisabonskej zmluvy chceli tvorcovia Charty oslabiť a odlíšiť jej postavenie od toho, ktoré mala podľa Zmluvy o ústave pre Európu.

Špecifiká Charty základných práv EÚ

V prvom rade je potrebné povedať, že tvorcovia sa snažili poskytnúť čo najširší záber regulácie ľudských práv v rámci jednej listiny. Z toho dôvodu sú v Charte obsiahnuté nielen základné práva a slobody, základné práva výlučne občanov Únie, ale aj ekonomické a sociálne práva a taktiež práva štvrtej generácie - tzv. moderné práva, ktoré predtým neboli zakotvené ani v medzinárodno-právnych dokumentoch ani v ústavách členských štátov, ale prvýkrát s nimi prichádza práve Charta.[9]

Samotné zaradenie tzv. moderných práv[10] do Charty vyvracia domnienku, že Charta práva len katalogizuje a žiadne nevytvára.

---

[6] FRIDRICH, B. A kol.: *Ústavné garancie ľudských práv*. Bratislava : Praf UK, 2013, s. 246.

[7] Čl. 6 ods. 1 Lisabonskej zmluvy: „Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv EÚ zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú silu ako zmluvy."

[8] PIRIS, J-C.: *The Lisbon Treaty – A legal and Political Analysis*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010, s. 150.

[9] ŠIŠKOVÁ, N. A kol.: *Lisabonská smlouva a její dopady na evropské, mezinárodní a vnitrostátní právo členských státu*. Praha : Leges, 2012, s. 29-30.

[10] Medzi moderné práva sú zaradené predovšetkým tzv. bioetické ustanovenia, napr. o zákaze klonovania, o zákaze využívania ľudského tela a jeho častí ako zdroja finančného prospechu atď. a tiež iné moderné práva – napr. právo na informácie.

Širší rozsah základných práv, slobôd a princípov v Charte je dôsledkom použitia viacerých zdrojov pri jej formulovaní a predstavuje akési ich zhrnutie do jedného dokumentu. Ide predovšetkým o použitie primárneho a sekundárneho práva Spoločenstiev a Únie, judikatúry Súdneho dvora, Dohovoru a judikatúry ESĽP, dohovorov vytvorených v rámci Rady Európy (napr. Európska sociálna charta, Dohovor o ľudských právach a biomedicíne) a niektorých univerzálnych dohovorov a deklarácii medzinárodného práva verejného (napr. Všeobecná deklarácia ľudských práv, Dohovor o právach dieťaťa, Ženevský dohovor).[11]

Je možné predpokladať, že v budúcnosti vzniknú aplikačné problémy, ktoré budú spôsobené práve týmto mechanickým spôsobom výberu a spájania ľudsko-právnych dokumentov pri tvorbe Charty.[12]

Ďalším špecifikom Charty je zoradenie a hierarchia práv garantovaných Chartou, ktorá je netradičná oproti ostatným ústavným a medzinárodným dokumentom, kde sú osobné a politické práva nadradené právam hospodárskym, sociálnym a kultúrnym. Charta má svoju originálnu štruktúr, nakoľko v rámci jednej kapitoly sú obsiahnuté práva rôznych generácií, avšak duchovne a filozoficky prepojené. Tento postup na jednej strane reflektuje zdôraznenie hodnotových a ideových aspektov Charty, na druhej strane však pôsobí až nekomfortne.

Ťažko predpokladať, čo viedlo tvorcov Charty k tomuto odklonu od tradičnej štruktúry ľudsko-právnych dokumentov. Azda malo byť vyjadrením spoločenského vývoja, kde sa postupom času stierajú rozdiely medzi jednotlivými generáciami práv v dôsledku ich vzájomnej podmienenosti a skutočnosti, že nie je možné reálne uplatnenie niektorých základných práv prvej generácie práve bez garantovania práv druhej generácie, napr. sociálnych práv.

Medzi negatíva Charty je možné zaradiť skutočnosť, že nemá svoj vlastný kontrolný mechanizmus. Charta síce obsahuje kapitolu 6 s názvom súdnictvo, tá sa však nezaoberá prostriedkami vymožiteľnosti práv chránených Chartou, ale obsahuje práva procesnej povahy ako napr. právo na spravodlivý proces a ďalšie.

Charta, ako dokument so širokým záberom ľudských práv má nepochybne svoje klady aj zápory. Na jednej strane vytvára ucelený katalóg práv európskeho únijného štandardu s rozsiahlymi právami jednotlivcov. Na druhej strane takýto rozsiahly katalóg práv je veľmi ťažko akceptovateľný zo strany všetkých členských štátov (vzhľadom na postoj napr. Veľkej Británie, Írska), čo sa týka otázky sociálnych a hospodárskych práv, ktoré závisia od ekonomickej situácie štátu a miery ich garantovania zo strany štátu.

Je možné konštatovať, že hlavným problémom v otázke právneho statusu Charty a jej bezproblémového presadzovania boli predovšetkým v oblasti sociálne a hospodárske práva. Aj keď oblasť sociálnych a hospodárskych práv nebola jedinou problematickou otázkou, pri ostatných sporných ustanoveniach sa podarilo dospieť k riešeniu aj bez priamych zásahov do znenia Charty.[13]

---

[11] MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Charta základných práv Európskej únie – nové výzvy alebo voľné pokračovanie príbehu ochrany základných práv v Európskej únii? In *Justičná revue* , roč. 63, 2011, č. 2, s. 169.

[12] Typickým príkladom eklektického spôsobu vytvárania Charty je napr. čl. 32, ktorý spája smernicu 94/33/ES o ochrane mladých ľudí pri práci s článkom 7 Európskej sociálnej charty spolu s bodmi 20 až 23 Charty základných práv pracovníkov Spoločenstva.

[13] ŠIŠKOVÁ, N.: Listina (Charta) základních práv EÚ, zvláštnosti její aplikace a výhledy do budoucna. In GERLOCH, A.: *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století*. Praha : Auditorium, 2011, s. 445.

Z dôvodu, že Chartu v pôvodnom znení nevedeli niektoré členské štáty (predovšetkým Veľká Británia) akceptovať, dostali sa do jej konečného znenia určité modifikácie.

Jednou z nich je rozdelenie práv chránených Chartou na práva, slobody a zásady (princípy).

V dôsledku netradičného rozlišovania na práva, slobody a zásady (princípy), došlo k oslabeniu Charty, bez toho že by priamo došlo k zníženiu práv chránených Chartou. De facto teda došlo k vyradeniu skupiny práv sociálneho a ekonomického charakteru z dôvodu, že v nich členské štáty videli pre sebe prílišnú záťaž. Skutočnosť, že by mal text Charty obsahovať sociálne a ekonomické práva, vzbudzovala predovšetkým u zástupcov Veľkej Británie pochybnosti o jej aplikácii. Práve ich formulácia v podobe zásad, ktoré majú na rozdiel od práv a slobôd len programový charakter, spolu s ďalšími dodatočnými obmedzeniami interpretácie Charty, tvorili podklad pre kompromisné konsenzuálne riešenie a cestu k prijatiu Charty.[14]

Za istú modifikáciu Charty je možné považovať výkladové ustanovenia, ktoré sú priamo súčasťou Charty- tzv. Vysvetlivky. Kľúčovým interpretačným princípom, ktorý bol z týchto ustanovení prevzatý a zapracovaný do samotného textu Charty je pravidlo, že Charta nijakým spôsobom nerozširuje právomoci EÚ vymedzené v zmluvách. S tým súvisí aj zakotvenie tzv. horizontálnych ustanovení do Charty (konkrétne čl. 51-54), ktoré mali zabrániť príliš širokému výkladu práv obsiahnutých v Charte a eliminovať prípadnú zodpovednosť členských štátov. Zároveň sa nimi malo zamedziť obavám štátov o expanziu právomoci v prospech EÚ vo veciach, ktoré sú obsiahnuté v Charte. To znamená, že ustanovenia Charty sú pri dodržaní zásady subsidiarity určené orgánom, inštitúciám a iným subjektom EÚ a ďalej tiež členským štátom, avšak len za predpokladu, že uplatňujú právo EÚ. Práva, slobody a zásady upravené v Charte majú vo vzťahu k členských štátom akcesorickú povahu.

Nad rámec uvedených obmedzení je treba tiež spomenúť aj Protokol č. 30 k Lisabonskej zmluve, ktorý vytvára ďalšiu poistku proti príliš extenzívnemu výkladu Charty. Tento protokol si vyjednala Veľká Británia a pôvodne bol určený len pre ňu, avšak po oznámení zámeru Veľkej Británie vyjednať si protokol vyjadrili aj ďalšie štáty záujem pripojiť sa k nemu.

Základným dôvodom prijatia Protokolu č. 30 bola na jednej strane už spomínaná snaha o eliminovanie určitých práv – predovšetkým hospodárskych, sociálnych a moderných, a na druhej strane nejednoznačnosť a vágnosť samotných Vysvetliviek.

Tento protokol spresňuje a interpretačne vysvetľuje uplatňovanie Charty na území Veľkej Británie a Poľska.[15] Aký je však jeho reálny význam? V skutočnosti skôr ako spresňujúco a vysvetľujúco pôsobí protokol nezrozumiteľne a nejednoznačne. V právnych intenciách je možné očakávať len obmedzené účinky Protokolu a jeho dopady je možné predpokladať len v tých hypotetických prípadoch, kedy by sa Súdny dvor cestou interpretácie odhodlal rozšíriť povinnosť členských štátov nad rámec ich existujúcich záväzkov. [16]

---

[14] PÍTROVÁ, L.: Listina základních práv Evropské unie. In GERLOCH, A.: *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století*. Praha : Auditorium, 2011, s. 432.

[15] Aj keď sa tento protokol v platnom znení vzťahuje len na uvedené členské štáty, je pro futuro dôležitý aj pre ČR a to z dôvodu, že si ČR vyjednala tzv. české záruky, ktoré jej umožňujú v budúcnosti sa dodatočne pripojiť k protokolu.

[16] ŠIŠKOVÁ, N.: *Lisabonská smlouva a její dopady na evropské, mezinárodní a vnitrostátní právo členských štátu*. Praha : Leges, 2012, s. 42.

Význam Charty základných práv EÚ

Charta základných práv EÚ v prevažnej miere predstavuje kodifikáciu práva už existujúceho (či už v dokumentoch medzinárodného, komunitárneho alebo vnútroštátneho práva alebo judikovaného Súdnym dvorom) i keď nepochybne prináša so sebou aj obohacujúce prvky (napr. zakotvenie tzv. moderných práv).

Veľkým prínosom Charty je „zviditeľnenie" existujúcich práv. Práva, ktoré boli uznané judikatúrou Súdneho dvora sa stávajú transparentnejšími a ich rozpoznanie sa stáva prístupnejšie verejnosti. [17]

Ďalším nemenej významným prínosom tohto dokumentu je, že zdôrazňuje význam základných práv a pomyselne ich začleňuje medzi politiky EÚ.

Prínosným je aj zakotvenie princípu nedeliteľnosti práv prvej a druhej generácie, ako už bolo zdôrazňované. I keď uznávame, že práve v očiach verejnosti je táto nedeliteľnosť chápaná skôr ako nejednoznačnosť a chaos v štruktúre Charty.

Prijatím Charty však v konečnom dôsledku došlo k posilneniu európskej identity, k podpore základných hodnotových inštitútov ako je demokracia, sloboda, solidarita, bezpečnosť a spravodlivosť, čo samo o sebe prispieva ku kladnému vnímaniu Charty ako celku.

Záver

Pri pohľade na spomínané špecifiká a modifikácie zavedené Lisabonskou zmluvou a Chartou je možné dospieť k niekoľkým záverom. Napriek skutočnosti, že Charta základných práv EÚ prináša niekoľko viditeľných a podstatných zmien, jej faktické účinky a dopady na postavenie jednotlivca s ohľadom na všetky jej obmedzenia sú omnoho menšie, než by sa mohli na prvý pohľad javiť. Predovšetkým to spočíva v skutočnosti, že Charta síce získala právnu záväznosť, ale nie ako súčasť zmluvného rámca, ale len prostredníctvom odkazu v Lisabonskej zmluve, čo odrážalo snahu zámerne oslabiť účinky Charty v porovnaní s predchádzajúcim konceptom Zmluvy o ústave pre Európu.

K oslabeniu jej účinku došlo aj vytvorením práv označovaných ako zásady (princípy), ktoré boli vyňaté z kategórie vynútiteľných práv a samotná vágnosť ich definovania, čo neprispieva k právnej istote občanov. Protokol č. 30 ako poistka proti extenzívnemu použitiu Charty taktiež vysiela negatívny signál o neochote vlád dotknutých štátov Chartu v plnej miere akceptovať. Všetky vyššie spomínané prostriedky, či už ide o Vysvetlivky, horizontálne ustanovenia alebo Protokol č. 30 sa vzhľadom na ich vágnosť a nejasnosť dostávajú do rozporu so samotným zámerom Charty, ktorým bolo priniesť katalóg ľudských práv, ktorý by bol zrozumiteľný, jasný a blízky občanovi.

Z tohto dôvodu by základný návrh de lege ferenda mal spočívať v spresnení ustanovení Charty. Najjednoduchší spôsob – právne aj politicky by bol prostredníctvom zmien Vysvetliviek. Do úvahy tiež prichádza odstránenie Protokolu č. 30, zmiernenie horizontálnych ustanovení či modifikácia procesných postupov na vynútenie ľudských práv.

Vo vzťahu k všeobecným súdom a Ústavnému súdu Slovenskej republiky prináša Charta ďalší prostriedok ochrany základných práv vo veciach, kde Slovenská republika koná v rozsahu pôsobnosti práva Európskej únie. Vďaka Charte môžu všeobecné súdy testovať zákonnosť práva Slovenskej republiky so zreteľom na princíp prednosti práva EÚ a Ústavný súd môže takto postupovať pri skúmaní

[17] ČERNÁ, D.: *Standard lidských práv v Evropě*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční stredisko, 2009, s. 100 a nasl.

ústavnosti všeobecne záväzných predpisov Slovenskej republiky podľa č. 125 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.

Treba tiež pripomenúť, že popri Charte zostáva naďalej platným katalógom základných práv judikatúra Súdneho dvora, ktorú nielen že nie je možné obísť, ale dá sa naďalej rozvíjať.

Okrem uvedeného Charta a Lisabonská zmluva otvára cestu k pristúpeniu EÚ k Dohovoru, čo môže opäť otvoriť viacero problematických otázok ako napr. konfrontácia Súdneho dvora s ESĽP a ich vzájomného postavenia, ako aj otázky potreby sudcu EÚ na ESĽP (a s tým súvisiace otázky spôsobu jeho výberu), ktoré doposiaľ nie sú zodpovedané.

Mgr. Barbora Blašková
Interná doktorandka
Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava

Použitá literatúra

- CIBULKA, Ľ. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky (štátoveda). Bratislava : Praf UK, 2013, 279 s.
- ČERNÁ, D.: Standard lidských práv v Evropě. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, ediční stredisko, 2009, 161 s.
- FRIDRICH, B. A kol.: Ústavné garancie ľudských práv. Bratislava : Praf UK, 2013, 279 s.
- MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Charta základných práv Európskej únie – nové výzvy alebo voľné pokračovanie príbehu ochrany základných práv v Európskej únii? In Justičná revue, roč. 63, 2011, č. 2, s. 167-180.
- MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M.: Lisabonská zmluva - Ústavný systém a súdna ochrana. Bratislava : Iura edition, 2011, 306 s.
- PIRIS, J-C.: The Lisbon Treaty – A legal and Political Analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 2010, 448 s.
- STRÁŽNICKÁ, V. a kol.: Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv. Bratislava : Eurokódex, 2013, 559 s.
- ŠIŠKOVÁ, N. A kol.: Lisabonská smlouva a její dopady na evropské, mezinárodní a vnitrostátní právo členských státu. Praha : Leges, 2012, 288 s.
- ŠIŠKOVÁ, N.: Listina (Charta) základních práv EÚ, zvláštnosti její aplikace a výhledy do budoucna. In GERLOCH, A.: Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století. Praha : Auditorium, 2011, 536 s.
- PÍTROVÁ, L.: Listina základních práv Evropské unie. In GERLOCH, A.: Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století. Praha : Auditorium, 2011, 536 s.

Využívanie bojových prostriedkov bez posádky: Zlučiteľnosť s humanitárnym právom

Adam Giertl

Abstrakt

Problémom na ktorý naráža medzinárodné právo ozbrojených konfliktov je graduálne „odosobňovanie“ vedenia ozbrojených operácií. V súčasnosti je predmetom záujmu otázka nasadzovania na diaľku kontrolovaných bezpilotných lietadiel v zónach konfliktu (a aj mimo nich). Prebiehajúci vývoj ale smeruje ďalej k automatizácii zbraňových sytémov, ktoré budú mať schopnosť samostatného rozhodovania o použití smrtiacej sily. Vybrané problémy, ktoré z tohto vývoja vyplývajú pre právo, budú predmetom záujmu predneseného príspevku.

Kľúčové slová

Medzinárodné humanitárne právo, Právo ozbrojených konfliktov, Bezpilotné lietadlá, terorizmus

Abstract

International Law of Armed Conflict is facing problem of gradual depersonalisation of conduct of armed operations. Nowadays is the primary issue of deployment of remotely controlled unmanned aerial vehicles in the combat zones (and out of them). Development is heading towards further automatisation of weapon systems, that would be capable of independent decision making on use of lethal force. Chosen problems, that arise for law are the object of interest of this contribution.

Keywords

International Humanitarian Law, Law of Armed Conflicts, Unmanned aerial Vehicles, Terrorism

Úvod[1]

Téma nasadzovania bezpilotných lietadiel sa v bežnom povedomí spája predovšetkým so zvyšujúcim sa nasadzovaním týchto zariadení Spojenými štátmi americkými v rámci "Globálnej vojny proti terorizmu". Tieto akcie vyvolávajú mnohé kontroverzie najmä s ohľadom na stále sa zvyšujúci počet akcií vykonaných bezpilotnými lietadlami ovládanými na diaľku – *dronmi*.[2] Nasadzovanie týchto

[1] Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-0823-11

[2] Útok UAV je často veľmi presný, zameraný presne proti konkrétne určenému cieľu. Obzvlášť v prípadoch, že ide o útok smerovaný voči konkrétnej osobe obviňovanej z terorizmu sa takáto akcia často pripodobňuje k trestu. Následne vzniká otázka či autorizácia zabitia osoby pre takéto obvinenie zo strany výkonnej moci je v súlade s princípmi práva. Čítaj bližšie: KAHN, P. W.:

bojových zariadení sa viaže predovšetkým s operáciami vedenými Spojenými štátmi v Globálnej vojne proti terorizmu. Okrem Spojených štátov nasadzujú vo zvýšenej miere *bezpilotné lietadlá* (ďalej aj "UAV")[3] aj ozbrojené sily Veľkej Británie a Izraela. Väčšina ozbrojených síl sveta využíva UAV v rôznej miere, vyvíja vlastné technológie, prípadne preberá existujúce technológie. Spojené štáty používajú UAV aj v rámci presadzovania vnútroštátnej bezpečnosti. Primárnym predmetom záujmu tohto príspevku sú niektoré problémy vyplývajúce z nasadenia UAV v ozbrojených operáciách, predovšetkým v súvislosti s právom ozbrojených konfliktov. V tomto článku obmedzíme našu pozornosť na niektoré otázky súvisiace s medzinárodným humanitárnym právom.

Oblasť bojových operácií

Druhá polovica 20. storočia a 21. storočie priniesli výrazné zmeny v obraze a charaktere ozbrojených konfliktov. Kým v prvej polovici minulého storočia bol dominantnou hrozbou medzinárodného mieru hroziaci konflikt (predovšetkým) európskych veľmocí. Ukončenie 2. svetovej vojny a zmena globálnej rovnováhy priniesla nové usporiadanie, ktoré bolo založené na súperení dvoch ideologicky odlišných blokov, pričom bolo toto súperenie poznačené konštantnou prítomnosťou hrozby jadrovej vojny. Zvláštna *disciplína* tzv. Studenej vojny udržiavaná vzájomným odstrašením bola dôvodom zmeny povahy ozbrojených konfliktov. Mocenské bloky viedli v rôznych oblastiach sveta tzv. *zástupné vojny* (proxy wars), v ktorých sa strany konfliktu opierali o podporu jedného z blokov.

Ukončenie Studenej vojny znamenalo koniec tejto rovnováhy. V období po roku 1990 možno pozorovať zvyšujúci sa počet konfliktov, ktoré jednak nemajú medzinárodný charakter na jednej strane a na strane druhej v nich nemožno identifikovať bojujúce strany tak ako to predpokladá právo ozbrojených konfliktov. Objavuje sa fenomén *zrútených štátov* a do popredia záujmu sa dostáva medzinárodný terorizmus ako jedna z hlavných hrozieb medzinárodnej bezpečnosti.[4] Predovšetkým po útokoch 11. septembra sa v medzinárodnej politike dostáva do popredia pojem Globálnej vojny proti terorizmu (*Global War on Terror - GWOT*). *Casus belli* v tomto konflikte predstavuje sebaobrana (v kontexte článku 51 Charty OSN) voči útokom vedeným teroristickou organizáciou.[5] V čele medzinárodnej komunity, ktorá túto vojnu vedie od začiatku storočia stoja Spojené štáty ako krajina zasiahnutá ozbrojeným útokom.[6] Na druhej strane stoja medzinárodní teroristi, reprezentovaní Al-Kájdou a ďalšími na ňu viac či menej napojenými organizáciami.[7] Tento konflikt

---

Imagining Warfare. In: *European Journal of International Law*, vol. 24, no. 1, 2013, s. 201 – 203.

[3] Vo všeobecnom povedomí sa pre tieto lietadlá vžil názov *drony* („drones“), ktorý však nemá v slovenčine vhodný ekvivalent preto sa v tomto príspevku prikláňame k používaniu skratky UAV z angl. termínu *unmanned aerial vehicle*.

[4] Pozri bližšie: GIERTL, A.: Terorizmus, rozpad štátnej moci a hrozby medzinárodnej bezpečnosti. In: ŽATECKÁ, E. (ed.): *COFOLA 2012: Conference Proceedings* (zborník príspevkov z konferencie), 1. vydanie, Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 1148 – 1164. Online: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2012/sbornik-cofola-2012.pdf.

[5] Bezpečnostná rada OSN uznala teroristické útoky z 11. septembra za hrozbu medzinárodnej bezpečnosti a uznala právo na individuálnu ako aj kolektívnu sebaobranu. Pozri bližšie rezolúcie BR OSN UN doc. S/RES/1368 (2001) z 12. septembra 2001 a UN doc. S/RES/1373 (2001) z 28. septembra 2001.

[6] Pozri bližšie: STAHN, C.: Terrorist Acts as „Armed Attack“: The Right to Self Defense, Article 51 ($^1/_2$) of the UN Charter, and International Terrorism. In: *The Fletcher Forum of World Affairs*, vol. 27, 2003. Online: http://dl.tufts.edu/file_assets/tufts:UP149.001.00054.00005.

[7] Kým vláda prezidenta G. W. Busha používala termín globálna vojna proti terorizmu, administratíva B. Obamu poukazuje na to, že USA sú vo vojne s Al-Kájdou, Talibanom

sám osebe predstavuje výzvu pre medzinárodné právo. Pri globálnej vojne proti terorizmu je ťažko možné uvažovať v kategóriách známych tradičnému právu ozbrojených konfliktov. UAV patria medzi prostriedky, ktoré sú nasadzované v tomto špecifickom konflikte predovšetkým pre ich potenciál viesť presné útoky, bez ohrozenia vlastných príslušníkov ozbrojených síl. Nasadenie UAV sa riadi prevažne aktuálnymi operačnými potrebami čo sa týka cieľov aj ich lokalizácie. Medzinárodné právo ozbrojených konfliktov rozoznáva vojnovú oblasť a oblasť vojnových operácií. Oblasť vojnových operácií je vymedzená užšie - ide o časť zemského povrchu, kde skutočne dochádza k bojovej činnosti. Z uvedeného možno vyvodiť, že oblasť vojnových operácií má byť vymedzená a mimo tejto oblasti nemá dochádzať k vojnovému násiliu, spojenému s vojenskými operáciami. Pojmom so širším obsahom je vojnová oblasť, ktorá zahŕňa priestor v ktorom sa ozbrojené sily zhromažďujú a pripravujú na vedenie bojových operácií a v rámci ktorého môže druhá bojujúca strana vykonávať útoky proti nepriateľovi.[8] Je zjavné, že v prípade Globálnej vojny proti terorizmu bude toto vymedzenie mimoriadne sťažené.[9] UAV sú často nasadzované proti individuálne a špecificky určeným cieľom, najmä v rámci boja proti terorizmu (osobitne proti Al-Kájde). K útokom s použitím UAV dochádza na území viacerých štátov (Jemen, Irak, Somálsko, Afganistan, Pakistan) a to aj bez ich súhlasu. Je známe, že územie Afganistanu sa považuje za oblasť bojových operácií (viď. vyššie), avšak útoky sú často vykonané na území, ktoré už nemožno považovať za oblasť bojových operácií *per se*. Dôvody tohto prístupu možno vidieť v postoji Spojených štátov pri vedení vojny proti terorizmu. Vojna proti terorizmu nie je vedená ako klasický konflikt, kde je bojujúca strana jasne identifikovateľná, rovnako ako nie je možné presne identifikovať jej geografická poloha. Teroristická organizácia, ktorá navyše vykazuje nízku mieru centralizácie je schopná vykonať ozbrojený útok na ktoromkoľvek mieste. Tzv. teroristické zariadenia, ktoré sú využívané teroristickou sieťou nie je možné lokalizovať v rámci jedného štátu. Navyše sa tieto strediská často nachádzajú v štátoch, ktoré skryte alebo otvorene podporujú tieto aktivity, alebo v štátoch, ktoré nie sú spôsobilé týmto aktivitám účinne brániť. Všetky tieto faktory vedú k deteritorializácii ozbrojeného konfliktu.[10] Použitie sily proti protivníkovi tak často vyvoláva kontroverzie v súvislosti s problematickým použitím sily na území štátov mimo oficiálne určených vojnových zón, často bez ich súhlasu, porušujúc tak suverenitu a zvrchovanosť týchto krajín nad ich vzdušným priestorom a územím (Pakistan, Jemen). Osoby, ktoré majú participovať na činnosti Al-Kájdy sú z hľadiska USA považované za kombatantov a tým pádom sa na nich nazerá ako na legitímne ciele, kdekoľvek sa nachádzajú. Praktickým následkom takéhoto prístupu je to, že oblasť bojových operácií sa vlastne "presúva" na miesta kde sa dané osoby nachádzajú.

---

a pridruženými organizáciami. Pozri: STERIO, M.: The United States' Use of Drones in the War on Terror: The (Il)legality of Targeted Killings Under International Law. In: *Case Western Reserve Journal of International Law*, vol. 45, issue 1 and 2, 2012, p. 199. Online: http://law.case.edu/journals/JIL/Documents/45CaseWResJIntlL1&2.11.Article.Sterio.pdf.

[8] Pozri bližšie: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*, 2. vydanie, Bratislava: IURA Edition, 2011, s. 498 - 499.

[9] Spojené štáty vyhlásili za oblasť vojnových operácií Afganistan a jeho vzdušný priestor. STERIO, M., op. cit., p. 199.

[10] Čítaj bližšie: LUBELL, N., DEREJKO, N.: A Global Battlefield? Drones and the Geographical Scope ofArmed Conflict, In: *Journal of International Criminal Justice*, no. 11, 2013, s. 65 - 88. Online: http://jicj.oxfordjournals.org/content/11/1/65.full.pdf?keytype=ref&ijkey=FkuBkAgrgMFzZfC.

Status kombatanta

Použitie sily v ozbrojenom konflikte sa spravuje niekoľkými nosnými zásadami. Ide o zásadu právnej regulácie konfliktu (ozbrojený konflikt má svoje pravidlá vyjadrené v pravidlách humanitárneho práva a zákonoch a obyčajach pozemnej vojny), zásadu humanizácie konfliktu (skrz normy humanitárneho práva a pravidiel zakazujúcich použitie a výrobu určitých typov zbraní) a najmä zásadu vojnovej účelnosti, ktorá je vyjadrením pravidla, že použité násilie má byť podmienené vojenskou nevyhnutnosťou poraziť ozbrojené sily nepriateľa.[11] Možno povedať, že pravidlá medzinárodného konfliktu predpokladajú, že sa vždy použije menej závažné použitie sily, pokiaľ postačí na vyradenie kombatanta z boja a predíde sa takto zabitiu, ktoré nie je nevyhnutné.[12] Použitie sily má byť namierené predovšetkým proti ozbrojeným silám protivníka teda proti vojenským zariadeniam a kombatantom. Status kombatanta odlišuje jednotlivca od osoby stojacej mimo ozbrojený konflikt (*hors de combat*) a civilistu. Tradične (v zmysle zákonov a obyčají pozemnej vojny) sa status kombatanta priznáva osobám, ktoré patria k ozbrojeným silám protivníka, podliehajú zodpovednosti svojho nadriadeného a majú stály a viditeľný znak, nosia otvorene zbraň a rešpektujú vojnové zákony a obyčaje (článok 1 Poriadku pozemnej vojny).[13] I. Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom rozšíril aplikáciu statusu kombatanta aj na tzv. partizánov. Prioritou bolo zaistiť ochranu civilného obyvateľstva odlíšením kombatanta od civilistu a zároveň poskytnúť ochranu, ktorá patrí kombatantom aj ozbrojeným príslušníkom gerilových jednotiek. Na druhej strane stojí princíp viazanosti pravidlami vojny a z toho vyplývajúca zodpovednosť za ich porušenie.[14]

V kontexte nasadenia UAV v boji stojí právna regulácia pred určitou výzvou. Nakoľko ide o zbraňové systémy ovládané na diaľku, obsluhujúci personál sa v momente útoku nenachádza v priestore operácie. Samotné použitie sily je preto vzdialené od osoby, ktorá v danom momente rozhoduje a riadi použitie sily. Problematickým sa teda stáva právne postavenie personálu ovládajúceho útočiace UAV. Možno na takéto osoby nazerať ako na kombatantov aj keď sa nenachádzajú v priestore, kde prebiehajú bojové operácie? V takomto prípade je zrejmé, že sa pravidlá ozbrojeného konfliktu vzťahujú na takýto personál z dôvodu, že ich akcie majú účinky v priestore operácie aj keď samotní kombatanti sa v tomto priestore nenachádzajú. Možno povedať, že nasadenie UAV je v podstate jedným z prostriedkov konvenčného vedenia vojny. Ako problém sa však javí samotná neprítomnosť vojenského personálu, ktorý v danej akcii používa silu priamo v priestore operácie vo vzťahu k osobám, ktoré sú mimo ozbrojeného konfliktu.[15] Napríklad je otázne akým spôsobom uchopiť situáciu, kedy sa osoba, ktorá je cieľom útoku UAV vzdáva, prípadne ako personál, ktorý sa nenachádza v mieste operácie, posúdi či daná osoba utrpela zranenie, či je iným spôsobom vyradená z boja.

Je známe, že operácie s využitím UAV nevykonávajú len ozbrojené sily. Osobitne v prípade USA platí, že akcie proti teroristom mimo oficiálnych oblastí

---

[11] Pozri: STERIO, M., op. cit., s. 210 - 211.

[12] Pozri bližšie: GOODMAN, R.: The Power to Kill or to Capture Enemy Combatants. In: *European Journal of International Law*, vol. 24, no. 3, 2013, s. 819 – 820.

[13] Pozri aj: KLUČKA, J., op. cit., s. 494. Pozri tiež: Conventionwith Respectto the Lawsand CustomsofWaron Land (Hague, II), 29 July 1899, Annex: Regulations Respecting the Laws and Customs of War on Land, Article 1,. Online: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/hague02.asp.

[14] Pozri: Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I), článok 44. Dodatkový protokol je publikovaný v zbierke zákonov SR pod číslom 168/1991 Zb.

[15] GOODMAN, R.: The Power to Kill or to Capture Enemy Combatants, op. cit., s. 822 – 823.

vojnových operácií vykonáva predovšetkým CIA.[16] V tomto prípade sa však nemôže jednať o ozbrojené sily v pravom slova zmysle. Je otázne do akej miery možno na akcie takýchto agentúr nazerať v kontexte medzinárodného práva ozbrojenýchkonfliktov. V takýchto prípadoch ťažko hovoriť o kombatantoch v pravom slova zmysle. Sme toho názoru, že v takýchto prípadoch stále existuje zodpovednosť štátu, ktorému UAV podlieha a ktorého orgány zodpovedajú za konkrétnu akciu, za dodržiavanie záväzných pravidiel medzinárodného humanitárneho práva.

Ako najzávažnejší problém vnímame otázku statusu a ochrany osôb, ktoré sú cieľom útokov UAV, alebo sa stanú obeťami takého útoku. Tento problém má širší právny záber a v súvislosti s ním sa vynára niekoľko otázok. Predovšetkým otázka legality tzv. *targeted killings* teda útokov zameraných priamo proti konkrétnym osobám, ktoré sú obviňované z podieľania sa na teroristickej činnosti je mimoriadne závažná. Argumentov odôvodňujúcich tieto útoky je niekoľko. Hlavným argumentom je poukazovanie na skutočnosť, že Spojené štáty a ich spojenci sú vo vojne s medzinárodnými teroristickými organizáciám a z tohto titulu sú oprávnené podnikať všetky kroky v rámci sebaobrany a teda aj používať silu proti osobám, ktoré sú považované za príslušníkov teroristických organizácii. Ďalším argumentom je, že všeobecné medzinárodné právo zakotvuje povinnosť štátov zabraňovať aktivitám spojeným s terorizmom a neumožniť využívať vlastné územie teroristami. Mnoho týchto štátov zároveň nie je schopných účinne bojovať proti terorizmu, preto je nevyhnutné aby zodpovednosť na seba prebrali Spojené štáty a ich spojenci. V neposlednom rade sa ukazuje problematické rozlíšenie osoby zapojenej do terorizmu a civilistu. Mnohé pochybenia zvyšujú kontroverznosť nasadzovania UAV v Globálnej vojne proti terorizmu osobitne vo svetle nejasností s ohľadom na humanitárne právo.

Čo prinesie budúcnosť

Použitie ozbrojenej sily v ozbrojenom konflikte je v súčasnosti určitým trendom. Prebiehajúci vývoj však pokračuje ďalej a smeruje k viac či menej autonómnym zariadeniam u ktorých sa predpokladá schopnosť samostatného rozhodovania zbraňového systému o samotnom použití sily a o spôsobe použitia sily. Zbraňové systémy nasadzované v súčasnosti disponujú niektorými autonómnymi spôsobilosťami. Možnosť nasadenia zbraňových systémov operujúcich *out of loop* prináša mnoho nových otázok súvisiacich s právnou úpravou používania týchto systémov najmä v kontexte pravidiel ozbrojených konfliktov.[17] V súčasnosti prebiehajúca debata prináša názory, ktoré požadujú úplný zákaz automatizovaných zbraňových systémov ale aj názory, podľa ktorých je možné právne regulovať ich nasadenie. Vzhľadom na problémy, ktoré prináša nasadzovanie zariadení na diaľku je zrejmé, že otázky, ktoré prinesú autonómne systémy budú ešte závažnejšie. Najpodstatnejším rozdielom je samotné oddelenie rozhodnutia o nasadení smrtiacej sily od ľudského rozhodnutia, čo vyvoláva otázky tak právne aj morálne súvisiace predovšetkým s otázkami zodpovednosti.

Na druhej strane existujú argumenty v prospech právnej regulácie autonómnych systémov. Poukazuje sa (a to celkom oprávnene) na zvýšenie presnosti a adresnosti

[16] STERIO, M., op. cit. 200.

[17] Pozri: ANDERSON, K, WAXMAN, M. C.: Law and Ethics for Autonomous Weapon Systems: Why a Ban Won´t Work and how the Laws of War Can. In: *Columbia Public Law Research Paper*, American University Washington College of LawResearch Paper No. 2013-11. Online: http://ssrn.com/abstract=2250126.

použitia sily v poslednom období, čím sa výrazne znižuje riziko tzv. *collateral damage* a teda aj ochranu životov ľudí, ktorí nie sú primárnym cieľom útoku. Nasadenie takýchto systémov samo osebe nepredstavuje porušenie právnych noriem. Je však otázne do akej miery možno stroju zveriť možnosť rozhodovať o živote a smrti človeka, napríklad v situácií keď sa cieľ útoku zmení na osobu *hors de combat*.

Mgr. Adam Giertl
Interný doktorand
Fakulta práva, Paneurópska Vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- ANDERSON, K, WAXMAN, M. C.: Law and Ethics for Autonomous Weapon Systems: Why a Ban Won´t Work and how the Laws of War Can. In: Columbia Public Law Research Paper, American University Washington College of Law Research Paper No. 2013-11. Online: http://ssrn.com/abstract=2250126.
- GIERTL, A.: Terorizmus, rozpad štátnej moci a hrozby medzinárodnej bezpečnosti. In: ŽATECKÁ, E. (ed.): COFOLA 2012: Conference Proceedings (zborník príspevkov z konferencie), 1. vydanie, Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 1148 – 1164., ISBN 978-80-210-5929-0 Online: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2012/sbornik-cofola-2012.pdf.
- GOODMAN, R.: The Power to Kill or to Capture Enemy Combatants. In: European Journal of International Law, vol. 24, no. 3, 2013, s. 819 – 854, ISSN 0938-5428.
- LUBELL, N., DEREJKO, N.: A Global Battlefield? Drones and the Geographical Scope of Armed Conflict, In: Journal of International Criminal Justice, no. 11, 2013. Online: http://jicj.oxfordjournals.org/content/11/1/65.full.pdf?keytype=ref&ijkey=FkuBkAgrgMFzZfC.
- KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť), 2. vydanie, Bratislava: IURA Edition, 2011, 725 s., ISBN 978-80-8087-414-0.
- STAHN, C.: Terrorist Acts as „Armed Attack“: The Right to Self Defense, Article 51 (1/2) of the UN Charter, and International Terrorism. In: The Fletcher Forum of World Affairs, vol. 27, 2003. Online: http://dl.tufts.edu/file_assets/tufts:UP149.001.00054.00005.
- STERIO, M.: The United States' Use of Drones in the War on Terror: The (Il)legality of Targeted Killings Under International Law. In: Case Western Reserve Journal of International Law, vol. 45, issue 1 and 2, 2012, p. 197 - 214. Online: http://law.case.edu/journals/JIL/Documents/45CaseWResJIntlL1&2.11.Article.Sterio.pdf.

Voľby do Európskeho parlamentu

Jana Feciľaková

Dôsledkom vstupu Slovenskej republiky do Európskej únie bolo okrem iného i to, že občania Slovenskej republiky sa stali občanmi Európskej únie. K právam, ktoré sú im priznané na základe Zmluvy o fungovaní Európskej únie, patrí tiež právo voliť a byť volený do Európskeho parlamentu. Práve „európsky parlament ako zastupiteľský orgán občanov štátov združených v Európskej únii by mal vyjadrovať politickú vôľu ich takmer 500 miliónov občanov a hájiť ich záujmy v jednaniach s ostatnými inštitúciami únie. Európsky parlament ako orgán, predovšetkým s legislatívnou funkciou (na ktorej participuje spoločne s Európskou Radou), je zložený zo zástupcov občanov členských štátov volených na obdobie 5 rokov vo všeobecných, priamych voľbách slobodným a tajným hlasovaním.

Voľby do Európskeho parlamentu v podmienkach Slovenskej republiky upravuje zákon č. 331/2003 Z.z. o voľbách do Európskeho parlamentu v znení neskorších predpisov, ktorým SR implementovala európsku legislatívu do vnútroštátnej právnej úpravy. Aktívne volebné právo podľa uvedeného zákona prináleží:

- občanom Slovenskej republiky, ktorí najneskôr v deň volieb dovŕšili 18 rokov veku a majú trvalý pobyt na území SR
- občanom Slovenskej republiky, ktorí spĺňajú podmienku veku a nemajú trvalý pobyt na území SR ani na území iného členského štátu Európskej únie a v deň volieb sa zdržiavajú na území SR
- občanom iných členských štátov, ktorí splnili najneskôr v deň volieb podmienku veku (18 rokov) a majú povolený trvalý pobyt na území SR.

Prekážkou vo výkone volebného práva je

- zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany
  zdravia ľudí,
- výkon trestu odňatia slobody uložený za spáchanie obzvlášť závažného
  zločinu,
- pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

Prekážka výkonu volebného práva v podobe výkonu trestu odňatia slobody prešla počas nášho relatívne krátkeho obdobia členstva v Európskej únii výrazným vývojom. V pôvodnom znení volebného zákona bol jednoduchý text prekážky – výkon trestu odňatia slobody. Zmenu postoja zákonodarcu k danej prekážke významne ovplyvnil rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva zo 6. októbra 2005 vo veci **Hirst v.**

Spojené kráľovstvo.[1] V tomto prípade mal súd výhrady predovšetkým voči tomu, že strata volebného práva bola automatická, nevyplývala z rozhodnutia súdu. Posudzované obmedzenie sa pritom vzťahovalo paušálne na všetkých väzňov bez ohľadu na dĺžku trestu, charakter alebo závažnosť spáchaného trestného činu a konkrétne okolnosti prípadu. Súd konštatoval, že takéto všeobecné a automatické obmedzenie považuje za vybočujúce z rámca voľnej úvahy, bez ohľadu na jej rozsah, a preto za nezlučiteľné s článkom 3 Protokolu č. 1 k Dohovoru. Neústavnosť zákona o voľbách do Európskeho parlamentu, podľa ktorého prekážkou volebného práva je výkon trestu odňatia slobody, napadol na Ústavnom súde SR aj generálny prokurátor SR.

Ústavný súd SR v konaní PL. ÚS 6/08 nálezom rozhodol, že ustanovenia § 2 ods.3 písm. b) zákona č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu v znení neskorších predpisov a § 2 ods. 2 písm. b) zákona č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov nie sú v súlade s ústavou Slovenskej republiky.

Ústavný súd SR vo svojom rozhodovaní o ústavnosti výkonu trestu odňatia slobody ako prekážky výkonu volebného práva uviedol „Ak je odsúdenie za trestný čin dôvodom suspendovania práva voliť, tak doba suspendovania má byť primeraná trestnému činu a trestu.“ Pripúšťa sa, aby osoby vo výkone trestu odňatia slobody dočasne nemohli vykonávať svoje aktívne volebné právo, a počíta i s tým, že doba, keď ho nemôžu vykonávať, nie je totožná s dobou trestu. Musí to však byť primerané.

Reakciou na uvedené rozhodnutie Ústavného súdu SR bolo prijatie zákona č. 58/2010 Z. z., ktorý už ako prekážku vo výkone volebného práva uvádza nie výkon trestu odňatia slobody vo všeobecnosti, ale výkon trestu odňatia slobody za spáchanie obzvlášť závažného zločinu.

Za poslanca Európskeho parlamentu na území SR môže byť zvolený:

- občan Slovenskej republiky, ktorý najneskôr v deň volieb dovŕšil vek 21 rokov a má trvalý pobyt na území SR
- občan únie, ktorý najneskôr v deň volieb dovŕšil vek 21 rokov, má povolený trvalý pobyt na území SR a nebol pozbavený práva kandidovať v členskom štáte únie, ktorého je štátnym občanom.

Aktívne i pasívne volebné právo možno vykonať len v jednom členskom štáte Európskej únie. Práve preto je nevyhnutné, aby došlo k harmonizácii volebných právnych predpisov na území všetkých členských štátov. Rovnaké sú o.i. ustanovenia týkajúce sa aktívneho a pasívneho volebného práva s cieľom zabrániť viacnásobnému hlasovaniu či viacnásobnej kandidatúre vo viacerých štátoch, no i napriek tomu **existujú naďalej viac či menej významné rozdiely vo volebných zákonoch upravujúcich voľby do Európskeho parlamentu v jednotlivých štátoch.** Možno práve z toho dôvodu sa stále častejšie objavujú myšlienky úplného zjednotenia volebnej úpravy a **vytvorenia jednotného volebného kódexu na úrovni únie**, ktorý by sa stal všeobecne právne záväzným pre všetky členské štáty Európskej únie a ich občanov.

[1] K uvedenej otázke existuje viacero judikátov Európskeho súdu pre ľudské práva. Napr. Rozhodnutie Mathieu-Mohin a Clerfayt v.Belgicko (rozsudok z 2. marca 1987, séria A, No 113), Matthews v. Spojené kráľovstvo (rozsudok Veľkej komory z 18. februára 1999 k sťažnosti č. 24833/94).
23 Článok 3 Protokolu č. 1 uvádza: „Vysoké zmluvné strany

Jednotný európsky volebný kódex - áno alebo nie?

Voľby do Európskeho parlamentu sa konajú v jednotlivých členských štátoch podľa ich vnútroštátnych právnych úprav. Volebný systém tak nie je úplne jednotný, nakoľko vnútroštátne úpravy sa môžu značne líšiť v závislosti od tradícií či pravidiel, ktoré si môže štát stanoviť relatívne samostatne. Európska únia, resp. jej členské štáty sa doposiaľ nevedeli zhodnúť na postupe realizácie volieb.

Pred konaním prvých priamych volieb v roku 1979, bol prijatý **Akt o priamych voľbách**, ktorý upravoval niektoré otázky súvisiace s uskutočnením volieb (napr. dátum uskutočnenia volieb, dĺžka trvania mandátu či jeho inkompatibilitu s inými funkciami). Podobu samotných volebných systémov však neupravoval. Práve preto sa prvé priame voľby konali v jednotlivých členských štátoch Európskeho spoločenstva na základe volebných systémov, ktoré štáty používali pri voľbách poslancov do národných parlamentov a ktoré sa od seba značným spôsobom líšili. Zmluva o Európskom spoločenstve síce stanovila, že „Európsky parlament vypracuje návrh na voľby so všeobecným priamym hlasovaním konané vo všetkých členských štátoch jednotne alebo podľa zásad spoločných všetkým členským štátom“. Dodnes však neexistuje v rámci Európskej únie jednotný volebný systém.

Stačí ale takáto harmonizácia právnych poriadkov členských štátov Európskej únie alebo je potrebné predsa len vytvoriť jednotný volebný kódex? Stačí, ak všeobecné pravidlá spoločné pre členské štáty upravia európske predpisy, ale napr. presný volebný systém alebo počet volebných obvodov si určujú členské štáty samostatne vnútroštátnou úpravou? Je v poriadku, ak celá EÚ jednotne uplatňuje proporcionálny volebný systém, ale každý členský štát si pritom môže samostatne stanoviť hranicu na rozdelenie mandátov? Vo všetkých členských štátoch môžu voliť občania, ktorí dosiahli vek 18 rokov, s výnimkou Rakúska, kde je táto hranica stanovená na 16 rokov. Minimálny vek na kandidovanie vo voľbách je 18 rokov v prevažnej väčšine členských štátov. Výnimkou sú: Belgicko, Česká republika, Estónsko, Grécko, Írsko, Litva, Lotyšsko, Poľsko, Slovenská republika a Spojené kráľovstvo (vek 21 rokov), Rumunsko (vek 23 rokov) a Taliansko a Cyprus (vek 25 rokov). Väčšina členských štátov vytvára v európskych voľbách jediný volebný obvod. Štyri členské štáty (Francúzsko, Írsko, Taliansko a Spojené kráľovstvo) však rozdelili svoje štátne územie na viacero regionálnych volebných obvodov. Existujú volebné obvody, ktoré boli zriadené z čisto administratívnych dôvodov alebo ktoré slúžia len na rozvrhnutie zoznamov politických strán, napr. v Belgicku (štyri), v Holandsku (19), v Nemecku (16) a v Poľsku (13). V Belgicku je jeden mandát vyhradený pre voľby nemecky hovoriacej menšiny. V niektorých členských štátoch (napr. vo Francúzsku, Nemecku, Grécku, Portugalsku, Španielsku a Spojenom kráľovstve s výnimkou Severného Írska) voliči nemôžu meniť poradie, v ktorom sú kandidáti uvedení na listine. V iných štátoch (napr. v Rakúsku, Belgicku, Dánsku, vo Fínsku, v Chorvátsku, Taliansku, Luxembursku, Holandsku a vo Švédsku) sa poradie na listine môže zmeniť prostredníctvom prenosných hlasov. V Luxembursku môžu voliči dokonca voliť kandidátov z rôznych kandidátskych listín, zatiaľ čo vo Švédsku môžu voliči tiež doplniť mená na kandidátsku listinu alebo ich z nej vyškrtnúť. Systém listín sa vôbec nepoužíva vo voľbách v Írsku, na

Malte ani v Severnom Írsku. Naozaj je takáto európska právna úprava postačujúca alebo je načase zakotviť väčšiu jednotnosť pri voľbách do jediného občanmi priamo voliteľného orgánu zjednotenej Európskej únie?[2]

Ako by jednotný volebný systém mal ale vyzerať? Čo by mal obsahovať? Aj tejto otázke sa budeme podrobnejšie venovať v písomnom vyhotovení príspevku, v ktorom priblížime tiež jeden z najvýraznejších problémov volieb do Európskeho parlamentu a to nízku volebnú účasť.

5.4 Nízka volebná účasť pri voľbách do Európskeho parlamentu

Dôvody sú rôzne: celkový politický skepticizmus a nevôľa podieľať sa na voľbách vo všeobecnosti, presvedčenie o bezvýznamovosti vykonaných volieb do Európskeho parlamentu či nesúhlas s členstvom Slovenskej republiky v Európskej únii. S uvedenými tvrdeniami voličov, resp. nevoličov si však dovolíme nesúhlasiť. Podľa nášho názoru je nevyhnutné, aby sa voliči aktívne zúčastňovali na voľbách do Európskeho parlamentu a ovplyvňovali tak smerovanie štátu v európskych integračných štruktúrach.

[2] V záujme objektivity uvádzame, že EÚ nie je pasívna vo svojom postoji k jednotnej volebnej právnej úprave. Od 60. rokov minulého storočia Európsky parlament opakovane vydával stanoviská k otázkam volebného práva a v súlade s článkom 138 Zmluvy o ES predložil viacero návrhov. Možnosť prijať spoločné zásady, ktorá bola umožnená v Amsterdamskej zmluve, umožnila prekonať tieto ťažkosti len do určitej miery. Lisabonská zmluva (článok 223 ZFEÚ) aj naďalej poskytuje právny základ na prijatie jednotného postupu, pri ktorom sa vyžaduje súhlas Parlamentu. Napriek tomu, že snahu nemožno poprieť, chýbajú nám konkrétne riešenia zjednocujúce európsku volebnú úpravu.

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie a zásada rovnakého odmeňovania mužov a žien – skutočné dosiahnutie tohto cieľa Európskou úniou?

Zuzana Štefanková

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá zásadou rovnakého odmeňovania mužov a žien za rovnakú prácu tak, ako ju už od roku 1958 zakotvuje primárne právo Európskej únie. Poukazuje na to, že Súdny dvor Európskej únie prostredníctvom dvoch línií svojej rozhodovacej činnosti v tejto oblasti umožňuje Európskej únii (ne)sledovanie a (ne)naplnenie sociálneho rozmeru tohto princípu predstavujúceho obsahovú súčasť jedného z jej základných cieľov.

Kľúčové slová

zásada rovnakého odmeňovania mužov a žien, rovnaká práca, práca rovnakej hodnoty, primárne právo Európskej únie, sekundárne právo Európskej únie, Súdny dvor Európskej únie, judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, ekonomický rozmer, sociálny rozmer, odôvodnenie diskriminácie

Abstract

This paper deals with the principle of equal pay for men and women for equal work as it has been established by the primary law of the European Union since 1958. It highlights the fact that the Court of Justice of the European Union *via* two lines of its case-law enables the European Union (not) to follow its objective of equal pay among men and women and hence (not) to reach social aim of one of the principles forming an integral part of the aims of the European Union.

Keywords

principle of equal pay for male and female workers, equal work, work of equal value, primary law of the European Union, secondary law of the European Union, Court of Justice of the European Union, case-law of the Court of Justice of the European Union, economic aim, social aim, justification of discrimination

Zásada rovnakého odmeňovania mužov a žien v primárnom práve EÚ

Primárne právo Európskej únie[1] v dnes platnom znení zakotvuje zásadu rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami v niekoľkých svojich ustanoveniach. V prvom rade sú to čl. 8 a 10 Zmluvy o fungovaní Európskej únie,[2] ktoré predstavujú horizontálne a programové ustanovenia vyjadrujúce to, že rovnaké zaobchádzanie s

1 Ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“; tieto označenia budú používané i na označenie Európskeho hospodárskeho spoločenstva (ďalej len „EHS“), Európskeho spoločenstva i EÚ (1993 – 2009) ako právnych predchodcov Únie.

2 [2012] Ú. v. EÚ C326/47; ďalej len „ZFEÚ“.

mužmi a ženami predstavuje hodnotu, ktorú EÚ sleduje prierezovo vo všetkých svojich činnostiach a vo všetkých svojich politikách.[3]

V rámci primárneho práva EÚ má medzi ustanoveniami týkajúcimi sa pracovnoprávnych otázok a zásady rovnakého zaobchádzania ako takej významné postavenie čl. 153 ods. 1 písm. i) ZFEÚ, ktorý nadväzuje na čl. 8 a 10 ZFEÚ a ktorý považuje rovnosť medzi mužmi a ženami, pokiaľ ide o rovnaké príležitosti na trhu práce a rovnaké zaobchádzanie v rámci práce ako takej, za prejav všeobecne formulovaných cieľov EÚ v rámci pracovnoprávnej regulácie.

Ustanovením, ktoré sa však *expressis verbis* týka zákazu diskriminácie mužov a žien v oblasti odmeňovania, je dnešný článok 157 ZFEÚ (ex-čl. 119 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva,[4] resp. ex-čl. 141 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva[5]). Tento článok je imanentnou súčasťou primárneho práva EÚ spomedzi ustanovení týkajúcich sa zákazu diskriminácie *per se* najdlhšie, už od roku 1958. Vo svojom pôvodnom znení pritom zakotvoval zásadu rovnakého odmeňovania mužov a žien len v vzťahu k vykonávaniu rovnakej práce, no prostredníctvom Amsterdamskej zmluvy bolo uplatňovanie tejto zásady rozšírené i na vykonávanie práce rovnakej hodnoty. V tomto znení je ustanovenie čl. 157 ZFEÚ platné i dnes.

História a cieľ (ciele) čl. 157 ZFEÚ

Čl. 119 ZoEHS vo svojom pôvodnom znení síce zakotvoval zásadu rovnakej odmeny pre mužov a pre ženy za rovnakú prácu, no z jeho formulácie vyplývalo len to, že členským štátom bola uložená povinnosť zabezpečiť uplatňovanie a dodržiavanie tohto pravidla. Tento článok tak (zatiaľ) nespĺňal požiadavky na to, aby mu mohol byť priznaný horizontálny priamy účinok, kvôli čomu sa naň zamestnanci nemohli odvolávať priamo voči svojim zamestnávateľom.[6] Je však zrejmé, že toto znenie čl. 119 ZoEHS predstavovalo konkrétny záväzok pre členské štáty, ktoré prostredníctvom svojich národných právnych poriadkov boli povinné zabezpečiť jeho implementáciu,[7] v dôsledku čoho tak čl. 119 ZoEHS aspoň týmto spôsobom

---

3 Čl. 10 ZFEÚ bol do primárneho práva EÚ vložený prostredníctvom Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva [2007] Ú. v. EÚ C306/1. Únia prostredníctvom tohto ustanovenia preukazuje svoju komplexnú snahu o boj proti diskriminácii (i) na základe pohlavia.

4 Ďalej len „ZoEHS". Ide o zmluvu, ktorú 25. marca 1957 podpísali Belgicko, Francúzsko, Holandsko, Luxembursko, (západné) Nemecko a Taliansko; platnosť nadobudla 1. januára1958; jej pôvodné znenie nebolo publikované v Ú. v. ES.

5 Ďalej len „ZoES".

Premenovanie ZoEHS na ZoES sa udialo prostredníctvom Zmluvy o Európskej únii (tzv. Maastrichtskej zmluvy) [1992] Ú. v. ES C191/1; táto zmluva nadobudla platnosť 1. novembra 1993.

Prečíslovanie čl. 119 ZoEHS na čl. 141 ZoEHS, resp. ZoES bolo vykonané prostredníctvom Amsterdamskej zmluvy, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty [1997] Ú. v. ES C340/1; ďalej len „Amsterdamská zmluva"; táto zmluva nadobudla platnosť 1. mája 1999.

6 Horizontálny priamy účinok bol tomuto ustanoveniu priznaný prostredníctvom rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci *43/75 Gabrielle Defrenne proti Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena* („*Defrenne II*") [1976] ECR 445, odsek 24 *juncto* odsek 39, a to počnúc koncom prvej etapy prechodného obdobia, t. j. po 31. decembri 1961. V zmysle čl. 8 ZoEHS totiž nebol spoločný trh ako celok vytvorený v momente vzniku EHS, ale jeho tvorba mala trvať dvanásť rokov (išlo o tzv. prechodné obdobie) a mala zahŕňať tri etapy, každú trvajúcu štyri roky (s možnosťou zmeny ich dĺžky).

7 Ako uvádza Watson, P. v EU Social and Employment Law : Policy and Practice in an Enlarged Europe, New York : Oxford University Press, 2009, p. 4, členské štáty boli povinné implementovať zásadu rovnakého odmeňovania medzi mužmi a ženami od 31. decembra 1963.

poskytoval jednotlivcom garanciu konkrétneho, v ich prospech namiereného opatrenia.

Na základe tu uvedeného sa teda čl. 119 ZoEHS javí byť ustanovením so sociálnym významom. Pravdou je však to, že motivácia pre vloženie tohto článku do primárneho práva vtedajšieho EHS bola ekonomická – snaha o zachovanie konkurencieschopnosti francúzskeho hospodárstva. Francúzsko totiž vo svojej národnej legislatíve malo zakotvené množstvo právnych noriem v prospech pracovníkov, *inter alia* aj ustanovenie zavádzajúce rovnakú odmenu pre mužov a ženy. Francúzi sa obávali, že práve prostredníctvom aplikácie týchto právnych noriem dôjde k zdraženiu francúzskych výrobkov, ktoré sa následne, v dôsledku vyšších výrobných nákladov premietnutých do vyššej ceny, stanú menej konkurencieschopnými v porovnaní s výrobkami z ostatných vtedajších piatich členských štátov.

Zmysel a cieľ tohto článku však nebol relevantnou otázkou len pre členské štáty ako tzv. otcov zmlúv, ale stal sa predmetom záujmu aj zo strany Súdneho dvora EÚ, ktorý sa zmyslom čl. 119 ZoEHS zaoberal v niekoľkých svojich významných a prelomových rozhodnutiach.

V prvom z týchto rozhodnutí – v rozsudku vo veci 43/75 *Gabrielle Defrenne proti Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena*[8] – Súdny dvor EÚ judikoval, že cieľ, ktorý čl. 119 ZoEHS sleduje, je nielen ekonomický, ale aj sociálny, *ergo* tento článok nadobádal v súlade s judikatúrou Súdneho dvora EÚ už dvojaký rozmer.

Ďalším prelomovým rozhodnutím týkajúcim sa čl. 119 ZoEHS bolo a je rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci C-50/96 *Deutsche Telekom AG proti Lilli Schröder*.[9] V tomto rozhodnutí Súdny dvor EÚ výslovne povedal, že ekonomický cieľ tohto ustanovenia je až sekundárny, nakoľko v prvom rade má čl. 119 ZoEHS sociálny rozmer vzhľadom na to, že je vyjadrením základného ľudského práva.

Ako vyplýva z ustálenej judikatúry Súdneho dvora EÚ,[10] výkladom ustanovení primárneho či sekundárneho práva Únie Súdny dvor EÚ deklaruje, aký zmysel dané ustanovenie malo a má od momentu, kedy nadobudlo platnosť. V prípade zásady rovnakého odmeňovania za rovnakú prácu a za prácu rovnakej hodnoty uvedenej v primárnom práve EÚ je tak možné pozorovať to, že Súdny dvor EÚ prostredníctvom svojej rozhodovacej činnosti prekonal pozíciu členských štátov ako otcov zmlúv, ktorí tomuto článku na prvom mieste prideľovali ekonomický význam. Z tu uvedeného historického náčrtu charakterizujúceho zásadu rovnakého odmeňovania mužov a žien zakotvenú v primárnom práve EÚ najprv ako ekonomický nástroj a až následne ako (primárne) sociálne motivované ustanovenie preto vyplýva, že Únia už viacej nechce klásť dôraz na ekonomický rozmer tohto ustanovenia, ktorý by mal byť prínosný len pre ekonomiky členských štátov EÚ, ale naopak má záujem uprednostňovať sociálne blaho pracovníka – jednotlivca, ktorý môže z primárneho práva EÚ ťažiť prostredníctvom priamo účinného ustanovenia garantujúceho rovnakú odmenu za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty bez ohľadu na pohlavie.

8 Rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci *Defrenne II* (pozn. **Error! Reference source not found.**), odseky 8-11.

9 [2000] ECR I-743, odsek 57.

10 Napr. rozhodnutie Súdneho dvora EÚ vo veci 61/79 *Amministrazione delle finanze dello Stato proti Denkavit italiana Srl* [1980] ECR 1205, odsek 16.

Ďalší výklad čl. 157 ZFEÚ Súdnym dvorom EÚ

Vzhľadom na to, že oblasť zákazu diskriminácie ako celok a v rámci nej zákaz diskriminácie mužov a žien v oblasti odmeňovania „produkuje“ pomerne značné množstvo rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ, vyjadroval sa Súdny dvor EÚ k otázke rovnakého odmeňovania mužov a žien za rovnakú prácu/prácu rovnakej hodnoty nielen vo vyššie uvedených „programových“ rozhodnutiach týkajúcich sa cieľa sledovaného touto zásadou, ale i k jej aplikácii v konkrétnych situáciách.

Medzi takéto rozhodnutia patria predovšetkým rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci 170/84 Bilka-Kaufhaus GmbH proti Karin Weber von Hartz,[11] vo veci C-127/92 Dr. Pamela Mary Enderby proti Frenchay Health Authority a Secretary of State for Health[12] či vo veci C-285/02 Edeltraud Elsner-Lakeberg proti Spolkovej krajine Severné Porýnie-Vestfálsko.[13] V žiadnom z týchto rozhodnutí však Súdny dvor EÚ výslovne nepomenoval, či išlo o priamu alebo nepriamu diskrimináciu a konštatoval len porušenie zásady rovnakého odmeňovania uvedenej v čl. 119 ZoEHS.[14]

Ako je však v práve EÚ notoricky známe (na čo v súvislosti s čl. 157 ZFEÚ upozorňuje napr. Barnard[15]), rozlišovanie priamej a nepriamej diskriminácie je dôležité z hľadiska možnosti jej odôvodnenia. Priamu diskrimináciu je možné odôvodniť len prostredníctvom v právnom akte výslovne uvedených dôvodov (také však v čl. 157 ZFEÚ, ani v jeho predchádzajúcich zneniach a číselných označeniach, nie sú uvedené), zatiaľ čo pri nepriamej diskriminácii je k dispozícii v zásade neobmedzené množstvo dôvodov, ktoré nemusia byť uvedené v žiadnom normatívnom ustanovení.[16] V týchto rozhodnutiach však Súdny dvor EÚ dospel k záverom, že primárne právo EÚ síce zakazuje diskrimináciu na základe pohlavia, pokiaľ ide o odmeňovanie za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty, no hneď dodal, že nemusí ísť o rozpor s čl. 119 ZoEHS, resp. s jeho prečíslovaným znením, ak je rozdielne zaobchádzanie odôvodnené objektívnym cieľom, ktorý nemá súvis s pohlavím daného jednotlivca[17] (zahraničná literatúra tento prístup označuje slovným spojením genuine material factor defence[18]). Súdny dvor EÚ tak

---

11 („*Bilka-Kaufhaus*“) [1986] ECR 1607. Tu Súdny dvor EÚ prvýkrát umožnil, aby konanie zamestnávateľa, ktoré bolo v rozpore s vtedajším čl. 119 ZoEHS (v tomto prípade išlo o nepriamu diskrimináciu žien pracujúcich na kratší pracovný čas) mohlo byť odôvodnené objektívnymi dôvodmi, ktoré nemali vzťah k pohlaviu daného zamestnanca.

12 („*Enderby*“) [1993] ECR I-5535. V tomto rozhodnutí išlo tiež o nepriamu diskrimináciu žien v oblasti odmeňovania za prácu rovnakej hodnoty, hoci Súdny dvor EÚ ani tu výslovne nepovedal, o akú diskrimináciu ide, dokonca ani len nekonštatoval porušenie vtedajšieho čl. 119 ZoEHS, ale ďalej sa zaoberal možnosťami odôvodnenia konania porušujúceho čl. 119 ZoEHS.

13 („*Elsner-Lakeberg*“) [2004] ECR I-5861, odsek 17; v tomto prípade išlo tiež o nepriamu diskrimináciu pracovníkov zamestnaných na kratší pracovný čas.

14 *Bilka-Kaufhaus* (pozn. **Error! Reference source not found.**), odseky 29 a 31.

15 Barnard, C.: EC Employment Law, 3rd ed, New York : Oxford University Press, 2006, p. 360.

16 Platí teda, že žiadnou zo zmien primárneho práva EÚ nebolo do čl. 157 ZFEÚ, resp. do jeho predchádzajúcich číselných označení a znení vložené nič, čo by umožňovalo odôvodnenie, resp. ospravedlnenie rozdielneho zaobchádzania v otázke odmeňovania mužov a žien. *Ergo* primárne právo EÚ vždy vychádzalo z toho, že zásadu rovnakého odmeňovania mužov a žien za rovnakú prácu/prácu rovnakej hodnoty je potrebné bezvýhradne dodržiavať (na rozdiel napr. od slobody voľného pohybu pracovníkov, vo vzťahu ku ktorej primárne právo EÚ už od roku 1958 výslovne uvádza okolnosti, ktoré môžu odôvodniť výnimky z tejto slobody).

17 *Bilka-Kaufhaus* (pozn. **Error! Reference source not found.**), odseky 30 a 31; *Enderby* (pozn. **Error! Reference source not found.**), odsek 19; *Elsner-Lakeberg* (pozn. **Error! Reference source not found.**), odsek 19.

18 Napr. Barnard, C., (dielo cit. v pozn. **Error! Reference source not found.**), p. 359.

prostredníctvom týchto rozhodnutí umožnil to, aby každá (priama i nepriama) diskriminácia medzi mužmi a ženami v oblasti odmeňovania mohla byť odôvodnená objektívnymi, v právnom akte výslovne neuvedenými, dôvodmi.

Na základe týchto dvoch línií rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ je zrejmé, že samotný Súdny dvor EÚ nazerá na zásadu rovnakého odmeňovania mužov a žien za rovnakú prácu/prácu rovnakej hodnoty cez dvojakú optiku. Na jednej strane síce priznáva čl. 157 ZFEÚ sociálny význam, ktorý má pozitívny vplyv na sociálne blaho jednotlivca – muža a ženy pracovníka; no na tej druhej pripúšťa veľa výnimiek z tohto pravidla. Týmto tak Súdny dvor EÚ legalizuje – a to v priamom v rozpore s primárnym právom EÚ – rozdielne zaobchádzanie s mužmi a ženami v oblasti odmeňovania. Druhá línia judikatúry Súdneho dvora EÚ zároveň tým, že umožňuje vytváranie nespočetného množstva výnimiek zo zásady rovnakého odmeňovania bez ohľadu na pohlavie, oslabuje uplatňovanie zásady rovnakého odmeňovania mužov a žien ako takej, v dôsledku čoho tak umožňuje nesledovanie sociálneho rozmeru čl. 157 ZFEÚ identifikovaného judikatúrou Súdneho dvora EÚ. Jedna línia judikatúry Súdneho dvora EÚ sa tak dostáva do priameho rozporu s inou skupinou judikátov Súdneho dvora EÚ týkajúcich sa tej istej zásady.

V dôsledku takto zvoleného prístupu Súdneho dvora EÚ, ktorý tým, že je priateľský voči diskriminačným opatreniam zamestnávateľov, no zároveň je rozpore s primárnym právom EÚ (a napokon i s tým sekundárnym – keďže čl. 2 ods. 1 písm. b) smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania [19] umožňuje objektívne odôvodnenie len v prípade nepriamej diskriminácie), sa nemožno diviť tomu, že EÚ stále identifikuje existenciu rozdielov v odmeňovaní mužov a žien za rovnakú prácu/prácu rovnakej hodnoty, tomuto rozdielnemu zaobchádzaniu sa neustále venuje a v snahe posunúť sa ďalej vypracúva množstvo dokumentov.[20] Na základe tohto je tak očividné i to, že členské štáty si neplnia svoju povinnosť vyplývajúcu z čl. 157 ZFEÚ, ako i to, že Únii ako takej sa nedarí napĺňať čiastkovú súčasť cieľov týkajúcich sa rovnosti medzi mužmi a ženami stanovených v čl. 2 a 3 Zmluvy o Európskej únii.[21]

Návrhy na riešenie?

Popri „suchom" konštatovaní dvojkoľajnosti judikatúry Súdneho dvora EÚ, nenapĺňania sociálneho rozmeru zásady rovnakého odmeňovania mužov a žien či nedosahovania cieľov EÚ ako takej považujem za potrebné uviesť i prípadné možnosti nápravy.

Zrejme právne najjednoduchším riešením by bola novelizácia znenia primárneho a sekundárneho práva EÚ, ergo čl. 157 ZFEÚ a čl. 2 smernice 2006/54/ES, ktorá by umožnila uplatňovanie výnimiek zo zásady rovnakého odmeňovania mužov a žien v prípadoch priamej diskriminácie. Na druhej strane je však zrejmé, že týmto spôsobom by došlo k oslabeniu sociálneho rozmeru tejto zásady, čo by mohlo znamenať politickú prekážku pre presadenie tejto zmeny.

Ďalšou možnosťou je zmena postoja Súdneho dvora EÚ, t. j. rešpektovanie primárneho a sekundárneho práva EÚ zo strany Súdneho dvora EÚ, čo by so sebou muselo priniesť zmenu luxemburskej judikatúry ako takej. Táto zmena by zároveň znamenala odklon od odôvodňovania a schvaľovania priamej diskriminácie na

19 [2006] Ú. v. EÚ L204/23; ďalej len „smernica 2006/54/ES".

20 Ich zoznam je k dispozícii na internetovej stránke <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-pay-gap/situation-europe/index_en.htm> [cit. 2014-01-14].

21 [2012] Ú. v. EÚ C326/13; ďalej len „ZEÚ".

základe pohlavia v oblasti odmeňovania, čo by v konečnom dôsledku znamenalo príklon k sociálnemu rozmeru tejto zásady ako takej. Týmto spôsobom by tak Súdny dvor EÚ dal do súladu dve rozdielne línie svojej rozhodovacej činnosti týkajúce sa zásady rovnakého odmeňovania mužov a žien a jej cieľa, pričom by zároveň zosúladil svoju judikatúru i s primárnym a sekundárnym právom EÚ regulujúcim túto oblasť.22 Takýto obrat v judikatúre Súdneho dvora EÚ by pritom nebol ničím novým či neobvyklým – Súdny dvor EÚ takúto razantnú zmenu svojej rozhodovacej činnosti už urobil napr. v otázke postavenia Európskeho parlamentu ako navrhovateľa v konaniach o preskúmaní zákonnosti právnych aktov EÚ [23] či aj v prípade ekonomického a/alebo sociálneho rozmeru čl. 119 ZoEHS.[24]

To, či niektorá z tu naznačených ciest však bude (vôbec) zvolená, je na politickom či (aj) právnom rozhodnutí vyššie uvedených subjektov.

Záver

Z vyššie uvedených informácií vyplýva, že napriek tomu, že Súdny dvor EÚ proklamuje sociálny rozmer čl. 157 ZFEÚ i jeho predchádzajúcich znení a číselných označení, v niekoľkých iných rozhodnutiach naopak neváha a akceptuje výnimky z tejto zásady, a to i také, ktoré sú v rozpore s primárnym právom EÚ a ktoré oslabujú dosahovanie sociálneho rozmeru tohto ustanovenia. Nie je preto prekvapením, že v Únii pretrvávajú rozdiely v odmeňovaní mužov a žien za vykonávanie rovnakej práce alebo práce rovnakej hodnoty. Ak však chce Súdny dvor EÚ naozaj plniť svoje poslanie stanovené v čl. 19 ods. 1 prvý pododsek druhej vete ZEÚ, t. j. zabezpečovať dodržiavanie práva pri výklade a uplatňovaní ZEÚ a ZFEÚ – mal by zmeniť svoju rozhodovaciu činnosť v tejto oblasti. Ak by sa naopak členské štáty ako otcovia zmlúv alebo zákonodarca Únie pokúsili dať do súladu primárne, resp. sekundárne právo EÚ s relevantnou judikatúrou Súdneho dvora EÚ, znamenalo by to oslabenie sociálneho rozmeru zásady rovnakého odmeňovania za rovnakú prácu alebo za prácu rovnakej hodnoty bez ohľadu na pohlavie pracovníka.

Mgr. Zuzana Štefanková, PhD., LL.M.
asistent
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

22 Aj napriek tejto zmene by však členské štáty či zamestnávatelia stále mali k dispozícii prostriedky, prostredníctvom ktorých by mohli – legálne – rozdielnym spôsobom odmeňovať mužov a ženy za rovnakú prácu a za prácu rovnakej hodnoty:

1. smernica 2006/54/ES umožňuje nepriamu diskrimináciu mužov a žien v oblasti odmeňovania, ak je to objektívne odôvodnené, toto opatrenie sleduje legitímny cieľ a je primerané a potrebné,

2. ak je tu oprávnená potreba diskriminácie, je naporúdzi možnosť pozitívnej diskriminácie, ktorú umožňuje tak primárne právo EÚ (čl. 157 ods. 4 ZFEÚ), ako i sekundárne právo EÚ (čl. 3 smernice 2006/54/ES).

23 Ide o rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veci 302/87 *Európsky parlament proti Rade* [1988] ECR 5615 („*Comitology*“) a vo veci C-70/88 *Európsky parlament proti Rade* [1990] ECR I-2041 („*Chernobyl*“).

24 Vyššie uvedené rozhodnutia Súdneho dvora EÚ vo veciach *Defrenne II* (pozn. **Error! Reference source not found.**) a *Deutsche Telekom AG proti Lilli Schröder* (pozn. **Error! Reference source not found.**).

Použitá literatúra

Knihy/monografie:

- Barnard, C.: EC Employment Law. 3rd ed. New York : Oxford University Press, 2006, ISBN: 978-0-19-928003-2, 798 p.
- Dolobáč, M. et al.: Vybrané otázky sociálneho práva Európskej únie. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2012, ISBN: 978-80-7097-977-8, 298 s.
- Watson, P.: EU Social and Employment Law : Policy and Practice in an Enlarged Europe. New York : Oxford University Press, 2009, ISBN 978-90-450153-4, 538 p.

Primárne právo Európskej únie:

(v chronologickom poradí)

- Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (nepublikovaná v Ú. v. ES).
- Zmluva o Európskej únii (tzv. Maastrichtská zmluva) [1992] Ú. v. ES C191/1.
- Amsterdamská zmluva, ktorá mení Zmluvu o Európskej únii, zmluvy o založení európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty [1997] Ú. v. ES C340/1.
- Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva [2007] Ú. v. EÚ C306/1.
- Zmluva o Európskej únii [2012] Ú. v. EÚ C326/13.
- Zmluva o fungovaní Európskej únie [2012] Ú. v. EÚ C326/47.
- Sekundárne právo Európskej únie:
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania [2006] Ú. v. EÚ L204/23.
- Rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie:
- (v chronologickom poradí)
- 43/75 Gabrielle Defrenne proti Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena („Defrenne II“) [1976] ECR 445.
- 61/79 Amministrazione delle finanze dello Stato proti Denkavit italiana Srl [1980] ECR 1205.
- 170/84 Bilka-Kaufhaus GmbH proti Karin Weber von Hartz („Bilka-Kaufhaus“) [1986] ECR 1607.
- 302/87 Európsky parlament proti Rade [1988] ECR 5615 („Comitology“).
- C-70/88 Európsky parlament proti Rade [1990] ECR I-2041 („Chernobyl“).
- C-172/92 Dr. Pamela Mary Enderby proti Frenchay Health Authority a Secretary of State for Health [1993] ECR I-5535.
- C-50/96 Deutsche Telekom AG versus Lilli Schröder [2000] ECR I-743.
- C-285/02 Edeltraud Elsner-Lakeberg proti Spolkovej krajine Severné Porýnie-Vestfálsko („Elsner-Lakeberg“) [2004] ECR I-5861.

Internetové zdroje:

- <http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-pay-gap/situation-europe/index_en.htm> [cit. 2014-01-14].

Acta iure imperii v medzinárodnom práve súkromnom

Petra Petríková

Abstrakt

Autorka príspevku venuje pozornosť vybraným aspektom súvisiacim s problematikou tzv. *acta iure imperii* alebo inak aktov verejnej moci, v medzinárodnom práve súkromnom. V prvej časti príspevku poukazuje na akty verejnej moci v kontexte vymedzenia pôsobnosti aktov EÚ prijatých v oblasti justičnej spolupráce v civilných veciach EÚ. Za pomoci rozhodnutí Súdneho dvora[1] analyzuje otázku možnej subsumpcie *acta iure imperii* pod kategóriu občianskych a obchodných vecí, čím napriek existencii určitého verejno-právneho prvku v podobe *acta iure imperii* umožňuje v prípade sporu využiť pravidlá európskeho medzinárodného práva súkromného. V druhej časti príspevku sa autorka zaoberá rozsahom výsady jurisdikčnej imunity štátu s prihliadnutím na *acta iure imperii* a *acta iure gestionis*, nakoľko práve imunita štátu ovplyvňuje aj uplatňovanie nárokov, inak podliehajúcich pravidlám medzinárodného práva súkromného.

Kľúčové slová

Akty verejnej moci, občianske a obchodné veci, jurisdikčná imunita štátu

Abstract

The author of the article focuses hers attention to the selected aspects related to *acta iure imperii* or in other words to the acts of public authorities in the private international law. The first part of article refers to the acts of public authorities issued within the scope of EU acts adopted in the area of judicial cooperation in civil matters. Based on the Court of Justice decisions she analyzes the question of the prospective subsumption of *acta iure imperii* under the category of civil and commercial matters, which means that despite inherency of certain public law element in the form of *acta iure imperii*, it allows to use the rules of European private international law in case of dispute. In the second part of article the author deals with the scope of the privilege of jurisdictional immunities which state is having with regard to *acta iure imperii* and *acta iure gestionis*, by the reason that the immunity of state also affects the claims application, which could be otherwise the subject to the rules of private international law.

Keywords

acts of public authorities, civil and commercial matters, jurisdictional immunity of state

Úvod

Normy medzinárodného práva súkromného čiastočne podliehajú unifikácii, ku ktorej dochádza v rámci tzv. európskeho justičného priestoru v civilných veciach. Možno konštatovať, že europeizácia medzinárodného práva súkromného odštartovala

[1] Pojem Súdny dvor bude v texte jednotne používaný pri označení Súdneho dvora ES ako aj Súdneho dvora EÚ.

prostredníctvom prijímania medzinárodných dohovorov, na ktoré po prijatí Amsterdamskej zmluvy v roku 1997 postupne nadviazali sekundárne právne akty ES/EÚ, predovšetkým už vo forme nariadení. Tieto nariadenia prinášajú jednotné pravidlá pre určovanie právomoci súdov členských štátov EÚ, uznávanie a výkon súdnych rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach, vo veciach manželských a rodinných, zjednocujú kolízne právo pre zmluvné a mimozmluvné záväzky, zavádzajú niektoré osobitné druhy konaní atď. Právny základ justičnej spolupráce v civilných veciach EÚ možno nájsť v čl. 81 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej ako „ZFEÚ"), v zmysle ktorého „Únia rozvíja justičnú spoluprácu v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky". Spoločným menovateľom právnych aktov prijímaných v oblasti justičnej spolupráce v EÚ tak je, že sa týkajú „občianskych vecí", ktoré vykazujú určitý „cezhraničný prvok".

Pre účely prvej časti tohto príspevku sa zameriame na pramene európskeho medzinárodného práva súkromného, ktoré sa dotýkajú občianskych a obchodných vecí (ďalej ako „pramene EMPS v občianskych a obchodných veciach"). Ich skúmanie je podľa nášho názoru potrebné pre vymedzenie pozitívnej a negatívnej pôsobnosti týchto prameňov vo vzťahu k ich (ne)uplatňovaniu pri nárokoch vyplývajúcich z *acta iure imperii*.[2] V druhej časti príspevku nadviažeme na túto problematiku prostredníctvom priblíženia inštitútu jurisdikčnej imunity štátu v konaní pred súdmi iných štátov a naznačíme tendencie vývoja uznávania či odmietania jurisdikčnej imunity v súvislosti s *acta iure imperii* a *acta iure gestionis*.

Občianske a obchodné veci vs. acta iure imperii

Pramene európskeho medzinárodného práva súkromného týkajúce sa občianskych a obchodných vecí nedefinujú explicitne pojem „občianska a obchodná vec". Tento pojem vykladá v prejudiciálnom konaní Súdny dvor, ktorý tak prostredníctvom svojej judikatórnej činnosti vo významnej miere ovplyvňuje použiteľnosť jednotlivých prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach. Vo všeobecnosti sa má za to, že ide o pojem európskeho práva, pojem autonómny, ktorý musí byť vykladaný nezávisle od jeho významu vo vnútroštátnom práve členských štátov EÚ.[3] V ponímaní vnútroštátneho práva väčšiny členských štátov EÚ patria občianske a obchodné veci do kategórie vecí typicky podraditeľných pod súkromné právo, opozitom ktorého je právo verejné. [4]

Acta iure imperii alebo inak akty verejnej moci sú, ako už zo samotného názvu vyplýva, späté s právom verejným. Nariadenie Rím II [5] v bode 9 preambuly konkretizuje, že pod nárokmi z *acta iure imperii* treba rozumieť nároky voči úradníkom konajúcim v mene štátu, ako aj zodpovednosť za konanie verejných orgánov vrátane zodpovednosti menovaných verejných funkcionárov. Viaceré,

[2] V príspevku bude abtrahované od skúmania pôsobnosti nariadení prijatých v rámci justičnej spolupráce EÚ, ktoré upravujú najmä rodinné veci, dedičské veci či oblasť spolupráce súdov členských štátov EÚ.

[3] Pozri napr.: LTU Lufthannsportunternehmen GmbH & Co. KG v. Eurocontrol, Case 29/76 [1976] ECR 1541

[4] Je potrebné podotknúť, že štáty dodržujúce *common law* nerozlišujú medzi verejným a súkromným právom v rovnakom význame ako štáty s kontinentálnym právnym systémom a pod pojem občianske právo subsumujú všetky otázky mimo trestného práva.

[5] Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RÍM II)

prevažne novšie pramene EMPS v občianskych a obchodných veciach[6], spomínajú *acta iure imperii* explicitne pri negatívnom vymedzení ich pôsobnosti. Spravidla uvádzajú, že nariadenie sa neuplatňuje na daňové, colné, správne veci a tiež zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone verejnej moci. Na prvý pohľad sa tak javí, že použitie prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach (t.j. veciach súkromno-právnych) vzhľadom na existenciu zrejmého verejno-právneho prvku nebude pri nárokoch vyplývajúcich z *acta iure imperii* prichádzať do úvahy.

V nasledujúcom texte poukážeme na skutočnosť, že hranica medzi občianskymi a obchodnými vecami a verejným právom nie je vždy celkom jednoznačná. Práve preto pri vylúčení nárokov súvisiacich s *acta iure imperii* spod pôsobnosti prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach „je potrebné posudzovať dôvody vylúčenia aktov *iure imperii* ako aj kritériá, na ktorých je vylúčenie založené, a to od prípadu k prípadu“[7].

Interpretácia pojmu občianske a obchodné veci v kontexte acta iure imperii Súdnym dvorom

Súdny dvor vo svojej judikatúre opakovane interpretoval termín občianske a obchodné veci v spojení s aktmi *iure imperii*, pričom tak robil najmä v súvislosti s Bruselským dohovorom[8]. Ako už bolo spomínané, pojem občianske a obchodné veci je autonómnym pojmom práva EÚ, s ktorým pracujú viaceré pramene európskeho medzinárodného práva súkromného. Prienik prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach vo vzťahu k ich vecnej pôsobnosti možno výslovne nájsť v bode 7 preambuly Nariadenia Rím I, podľa ktorého by vecná pôsobnosť tohto nariadenia mala byť v súlade s Nariadením Brusel I[9] a Nariadením Rím II. Pre interpretáciu rozsahu občianskych a obchodných vecí podľa prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach je tak použiteľný výklad týchto pojmov podaný v judikatúre k Rímskemu dohovoru, Bruselskému dohovoru, Nariadeniu Brusel I, Nariadeniu Rím I a Nariadeniu Rím II. [10]

Súdny dvor sa pri skúmaní obsahu pojmu občianske a obchodné veci zameriaval predovšetkým na objasnenie postavenia a vzájomného vzťahu subjektov

[6] Pozri: čl. 2 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky; čl. 2 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze; čl. 2 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu; čl. 1 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RÍM II); čl. 1 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach

[7] *Plaskacz, A.K:* Judicial Cooperation in the Field of Civil and Commercial Matters in European Union - The Application and Scope of the „Bruseels I“ Regulation. In Contemporary Legal and Economic Issues, vol. 2, 2009, s. 176

[8] Dohovor o právomoci a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach z 27.septembra 1968 (Bruselský dohovor). Text Bruselského dohovoru bol z veľkej časti prevzatý do Nariadenia Brusel I, a preto sa judikatúra k Bruselskému dohovoru používaj aj na výklad nástupcu tohto dohovoru - Nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Brusel I).

[9] Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 zo dňa 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach

[10] *Rozehnalová, N. - Valdhans, J. - Drličková, K.. - Kyselovská, T:* Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Rím II, Nařízení Brusel I), Praha, Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 69, 71

verejného a súkromného práva, ako aj na podstatu činnosti subjektu verejného práva a existenciu prípadného ekvivalentu tejto činnosti vo vzťahoch medzi subjektmi súkromného práva. Na základe skúmania viacerých relevantných faktorov možno závery Súdneho dvora zovšeobecniť v tom zmysle, že aj spory medzi subjektmi verejného a súkromného práva môžu byť za určitých okolností podradené pod pojem občianske a obchodné veci, t.j. môžu spadať do vecnej pôsobnosti prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach. Máme za to, že názory, podľa ktorých pokiaľ by bola judikatúra Súdneho dvora zjednodušená, bolo by možné tvrdiť, že ak žiadna zo strán sporu nie je štátom alebo orgánom verejnej moci, bude takýto vzťah pravidelne občianskou alebo obchodnou vecou[11], nie sú celkom správne a presné.

Skutočnosť či je subjekt verejného práva žalobcom (napr. vymáha nezaplatenú daň) alebo žalovaným (napr. jednotlivec sa domáha vrátenia zaplatenej dane) nie je pre posúdenie otázky použiteľnosti nariadenia EMPS v občianskych a obchodných veciach významná. Dôležitým je však fakt, že „súdne konania proti cudziemu orgánu verejnej moci budú normálne zakázané z dôvodu imunity suverénneho cudzieho štátu.“[12]Podľa judikatúry istého anglického súdu sa o občianske a obchodné veci nejedná, ak jedna zo strán sporu má ako štát imunitu, nakoľko domnelý nárok nie je pred anglickými súdmi žalovateľný.[13] Ďalšie názory uvádzajú, že „súdne konania proti cudziemu orgánu verejnej moci budú normálne zakázané z dôvodu imunity suverénneho cudzieho štátu.“[14] O otázke rozsahu súdnej imunity štátu pred súdmi iného štátu bude bližšie pojednávané v druhej časti tohto príspevku.

V nasledujúcom texte bude poukázané na vybrané rozhodnutia, v ktorých sa Súdny dvor vysporiadaval s otázkou možnej subsumpcie *acta iure imperii* pod kategóriu občianskych a obchodných vecí, a teda poskytoval odpoveď na použiteľnosť prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach v konkrétnom prípade.

V prejudiciálnom konaní vo veci *LTU v. Eurocontrol*[15] bol riešený výklad pojmu občianske a obchodné veci a od toho závislá možnosť aplikácie Bruselského dohovoru. V prípade išlo o výkon rozhodnutia belgického súdu vydaného v prospech Európskej organizácie pre bezpečnosť letovej prevádzky (Eurocontrol) v Nemecku, kedy týmto rozhodnutím bola nemeckej spoločnosti LTU uložená povinnosť zaplatiť spoločnosti Eurocontrol poplatky za využívanie jej zariadení a služieb. Už počas konania na belgickom súde LTU namietala vecnú a miestnu príslušnosť tohto súdu, pričom sa odvolávala najmä na skutočnosť, že platenie poplatkov spadá pod rozsah verejného práva, nie medzi „občianske a obchodné veci“. Nemecký súd žiadaný spoločnosťou Eurocontrol o výkon rozhodnutia položil Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku či pojem občianske a obchodné veci má byť definovaný v súlade s nemeckým a belgickým právom.

[11] *Csach, K - Širicová, Ľ:* Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného, 2011. s. 64 – 65. Dostupné online na: <http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/publikacie-zborniky-zverejnenia/>

[12] *Bogdan, M:* Concise Intruduction to EU Private International Law, Groningen, Europa Law Publishing, 2006. s. 37

[13] *Magnus, U. - Mankowski, P:* Brussels I Regulation - European Commentaries on Private International Law, München, Sellier, European Law Publishers, 2007, s. 51

[14] *Bogdan, M:* Concise Intruduction to EU Private International Law, Groningen, Europa Law Publishing, 2006. s. 37

[15] LTU Lufthannsportunternehmen GmbH & Co. KG v. Eurocontrol, Case 29/76 [1976] ECR 1541

Súdny dvor mal za to, že pojem občianske a obchodné veci je potrebné interpretovať autonómne a vykladať ho s prihliadnutím na ciele a systém Bruselského dohovoru, ako aj zásady vnútroštátneho práva. Otázka použiteľnosti Bruselského dohovoru bola v tomto prípade zodpovedaná tak, že pokiaľ ide o platenie poplatkov súkromnou osobou orgánu verejného práva, ktorého postavenie je upravené normami verejného práva, za zariadenie alebo službu, ktoré tento orgán poskytuje, pričom takéto platenie je obligatórne a orgán verejnej moci koná v rámci svojich právomocí, ide o záležitosť verejného práva, ktorá nebude spadať do pôsobnosti Bruselského dohovoru.[16] Súdny dvor konštatoval, že Bruselský dohovor sa použije v spore medzi subjektom verejného práva a jednotlivcom, ak subjekt verejného práva nekonal v rámci výkonu svojej právomoci. Zaujímavosťou je, že práve rozhodnutie v tejto veci viedlo k zmene Bruselského dohovoru v roku 1978, do ktorého bolo doplnené explicitné vyňatie „daňových, colných a správnych vecí" spod jeho pôsobnosti.

Celkom odlišné bolo rozhodnutie Súdneho dvora vo veci *Sonntag v. Waidmann*[17], keď súd dospel k záveru, že nárok na náhradu škody spôsobenej učiteľom nemeckej štátnej školy v dôsledku nedbanlivostného zabitia žiaka na školskom výlete v talianskych horách, je „občianskej povahy". Svoje tvrdenia Súdny dvor odôvodnil najmä skutočnosťou, že hoci je učiteľ v zamestnaneckom pomere so štátnou školou financovanou z verejných prostriedkov, dozor na školskom výlete nemožno považovať za výkon verejnej moci, nakoľko sa v žiadnom smere nelíši od vzťahov medzi jednotlivcami. Navyše, je irelevantné či by školský dozor vykonával učiteľ štátnej alebo súkromnej školy. Z uvedeného teda vyplýva, že Bruselský dohovor mohol byť v predmetnom prípade použitý za účelom výkonu rozhodnutia talianskeho súdu, ktorým bol pán Sonntag zaviazaný na náhradu spôsobenej škody pozostalej rodine Wadimannovcov v Nemecku.

Jedným z relatívne novších rozhodnutí týkajúcich sa výkladu pojmu občianske veci je rozhodnutie vo veci *Lechouritou v. The Federal Republic of Germany*[18]. Prípad sa týkal nárokov na náhradu škody spôsobenej pani Lechouritou a ďalším osobám v súvislosti s masakrou civilného gréckeho obyvateľstva vojakmi nemeckých ozbrojených síl počas druhej svetovej vojny. Pani Lechouritou a ďalší piati grécki štátni príslušníci zažalovali Spolkovú republiku Nemecko na istom gréckom súde a dožadovali sa náhrady majetkovej škody, nemajetkovej ujmy a psychickej ujmy.

Prvostupňový grécky súd bol toho názoru, že nemá právomoc rozhodovať vo veci z dôvodu, že druhé štáty požívajú výsady súdnej imunity podľa občianskeho súdneho poriadku. Potom čo žalobcovia podali voči takémuto rozhodnutiu opravný prostriedok, druhostupňový súd prerušil konanie do rozhodnutia Najvyššieho osobitného súdu (*Anotato Eidiko Dikastirio*) v paralelnom prípade. Najvyšší osobitný súd konštatoval, že v súlade s pravidlami medzinárodného práva nemôže byť na štát platne podaná žaloba na náhradu škody na súde druhého štátu, na území ktorého škoda vznikla a na ktorej sa akokoľvek zúčastnili ozbrojené sily žalovaného štátu či už v čase vojny alebo mieru.[19] Po pokračovaní konania na druhostupňovom súde sa však žalobcovia bránili voči *erga omnes* platnému rozhodnutiu Najvyššieho

[16] LTU Lufthannsportunternehmen GmbH & Co. KG v. Eurocontrol, Case 29/76 [1976] ECR 1541, para 4
[17] *Volker Sonntag v. Hans Waidmann*, Case C-172/91 [1993] ECR I-1963
[18] Lechouritou and others v. The Federal Republic of Germany, Case C-292/05 [2007], ECR I-1519
[19] Anotato Eidiko Dikastirio, rozsudok č. 6/2002 zo 17. septembra 2002

osobitného súdu tvrdením, že čl. 5 bod 3 a 4 Bruselského dohovoru[20] zrušil výsadu imunity štátov v prípadoch, keď k protiprávnemu konaniu došlo na území štátu, na ktorom sa nachádza súd, na ktorý bola žaloba podaná. Druhostupňový súd sa rozhodol položiť Súdnemu dvoru dve prejudiciálne otázky:

Prvou prejudiciálnou otázkou sa vnútroštátny súd pýtal či popísaná situácia môže byť podradená pod „občianske veci" pre účely aplikácie Bruselského dohovoru. Odpoveď Súdneho dvora bola jednoznačná – operácie ozbrojených síl sú považované za zrejmý výkon verejnej moci, a preto žaloba na náhradu škody podaná na súde jedného štátu voči druhému štátu, v mene ktorého konali takéto ozbrojené sily, nespadá do vecnej pôsobnosti Bruselského dohovoru. Samotný dôvod podania žaloby vyplýva z konania verejnej moci, a preto nie je významné, že bola podaná občianskoprávna žaloba na náhradu škody.[21]

Druhá otázka vnútroštátneho súdu smerovala k zlučiteľnosti systému Bruselského dohovoru s výsadou súdnej imunity štátu. Generálny advokát uviedol k tejto veci vo svojom stanovisku, že otázka posúdenia súdnej imunity predchádza posúdeniu Bruselského dohovoru, pretože nie je potrebné zisťovať právomoc súdu pokiaľ ani nie je možná žaloba. V prípade, že by sa však predsa Súdny dvor rozhodol touto otázkou zaoberať, považuje za potrebné zohľadniť, že „imunita predstavuje procesnú prekážku, ktorá bráni súdom jedného štátu rozhodovať o zodpovednosti iného štátu, pretože ako uvádza talianska vláda vo svojich pripomienkach *par in parem non habet imperium* aspoň pokiaľ ide o akty *iure imperii*, čo bráni v začatí konania."[22] Máme za to, že otázka súdnej imunity štátu úzko súvisí s problematikou *acta iure imperii* a má svoj význam i v oblasti medzinárodného práva súkromného, preto si jej dovolíme venovať pozornosť v nasledujúcom texte.

Jurisdikčná imunita štátu

Podstatou jurisdikčnej imunity štátu je, že štát v zásade nemôže byť účastníkom konania pred vnútroštátnym súdom iného štátu.[23] Uvedené je odôvodňované zásadami medzinárodného práva ako rovnosť nezávislých štátov (*par in parem non habet iurisdictionem*) a nezasahovanie (*non-intervention*) do vnútorných záležitostí štátu. Spočiatku bola takáto imunita považovaná za absolútnu, neskôr s čoraz častejším zapájaním sa štátov aj do obchodných vzťahov sa začali rozlišovať dve kategórie aktov štátu, od ktorých sa odvíjala akceptácia jurisdikčnej imunity štátov pred súdmi iných štátov. Prvou kategóriou boli akty štátu vládnej povahy *(acta iure imperii),* druhou akty štátu obchodnej povahy (*acta iure gestionis)*, pričom v súvislosti s druhými menovanými býva imunita štátu odmietaná.[24]

---

[20] „Osobu s bydliskom na území zmluvného štátu možno žalovať v druhom zmluvnom štáte: ... 3. vo veciach týkajúcich sa protiprávneho konania na súdoch podľa miesta, kde došlo ku skutočnosti, ktorou bola spôsobená škoda; 4. ak ide o žalobu o náhradu škody alebo o žalobu o navrátenie do pôvodného stavu založenú na porušení, ktoré je predmetom trestného konania, na súde, na ktorom prebieha toto trestné konanie, ak má tento súd právomoc rozhodovať v občianskych veciach v zmysle príslušného právneho predpisu, ..."

[21] Lechouritou and others v. The Federal Republic of Germany, Case C-292/05 [2007], ECR I-1519, bod 41

[22] Opinion of Advocate General Ruiz-Jarabo Colomer delivered on 8 November 2006 to the case C-292/05, *Lechouritou and others v. The Federal Republic of Germany*, para 76

[23] *Lysina, P. - Štefanková, N. - Ďuriš, M. - Števček, M:* Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom - Komentár, Praha, C.H.Beck, 2012, s. 264

[24] *Brownlie, I.:* Princípy medzinárodného práva verejného, Bratislava, Eurokódex, 2013, s. 356

Ani v súčasnosti prax súdov štátov v tomto smere nemožno považovať za ustálenú a jednotnú, nakoľko niektoré štáty inklinujú k teórii absolútnej imunity štátu, iné k teórii reštriktívnej imunity štátu. V posledných rokoch však možno pozorovať, že koncept absolútnej imunity štátu v konaní pred vnútroštátnymi súdmi je najmä v Európe a Severnej Amerike na ústupe.[25] Objavujú sa tiež názory, že posledná prax štátov indikuje tendenciu odstraňovania súdnej imunity štátov v inom štáte v prípade zranenia osôb alebo poškodenia majetku, a to dokonca bez ohľadu na skutočnosť či takéto zranenie osôb alebo poškodenie majetku bolo spôsobené ako *acta iure imperii* alebo *acta iure gestionis.*[26] Tento vývoj potvrdzuje aj generálny advokát Colomer, ktorý hovorí o tendencii rušenia imunity štátov v prípadoch porušenia ľudských práv.[27]

Na medzinárodnej úrovni je jednou z prvých a zároveň posledných snáh o kodifikovanie pravidiel týkajúcich sa jurisdikčných imunít štátov pred vnútroštátnymi súdmi Dohovor OSN o jurisdikčných imunitách štátov a ich majetku, ktorý bol otvorený na podpis dňa 17. januára 2005. Tento dohovor upravuje rozsah imunít a podmienky ich uplatnenia, pričom v článkoch 10 – 17obsahuje špecifické obmedzenia jurisdikčných imunít štátu v určitých prípadoch (pri obchodných aktivitách, pracovných zmluvách, škode na zdraví a majetku atď). [28] Dohovor napríklad v článku 10 ods. 1 uvádza: „Ak sa štát zúčastňuje na obchodnej aktivite s cudzou fyzickou alebo právnickou osobou a v zmysle príslušných pravidiel medzinárodného práva súkromného spory týkajúce sa tejto obchodnej aktivity patria do právomoci súdu iného štátu, štát sa nemôže dovolávať imunity voči tejto právomoci vo vzťahu k danému konaniu.“ Dohovor doposiaľ nenadobudol platnosť, v súčasnosti je jeho signatárom 28 štátov.[29]

Na vnútroštátnej úrovni je problematika súdnej imunity štátu z hľadiska medzinárodného práva súkromného upravená v § 47 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, ktorý vyníma cudzie štáty z právomoci slovenských súdov, pokiaľ požívajú v Slovenskej republike imunitu. Na porovnanie český zákon č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém rozlišuje v § 7 vyňatie cudzích štátov z právomoci českých súdov v závislosti od toho či hovoríme o aktoch *iure imperii* alebo aktoch *iure gestionis*, pričom pri druhých menovaných výslovne ustanovuje, že nebudú vyňaté spod právomoci českých súdov.

Osobitnú otázku predstavuje so súdnou imunitou úzko súvisiaca exekučná imunita štátu, ktorá znamená, že štát nemôže byť podrobený výkonu rozhodnutia cudzieho štátu. Spomínaný Dohovor OSN o jurisdikčných imunitách štátov a ich majetku v článku 19 predpokladá imunitu štátu voči zabezpečovacím opatreniam po vyhlásení rozsudku. Jednou z výnimiek neexekvovateľnosti majetku štátu je situácia, keď je takýto majetok výslovne používaný alebo určený na použitie na obchodné účely. Opätovne platí, že ako rozhodovacia činnosť súdov, tak aj názory akademikov

[25] Pozri napr.: Rozhodnutie Canadian Supereme Court vo veci Schreiber v. Canada, 2002 SCC 62, 3 S.C.R. 269 (Canada); Rozhodnutie ESĽP vo veci Oleynikov v. Rusko zo dňa 14. marca 2013

[26] YEE, S. Foreign Sovereign Immunities, Acta Jure Imperii and Acta Jure Gestionis: A Recent Exposition from the Canadian Supreme Court. In *Chinese Journal of International Law*, vol. 2, 2003, s. 649

[27] Opinion of Advocate General Ruiz-Jarabo Colomer delivered on 8 November 2006 to the case C-292/05, *Lechouritou and others v. The Federal Republic of Germany*, para 60

[28] Bližšie pozri: United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2. December 2004. UN Resolution No. A/59/38Dostupné online na: <https://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/English_3_13.pdf>

[29] Pozri: <https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=III-13&chapter=3&lang=en>

sa ohľadne možnosti použitia donucovacích opatrení voči štátu rôznia. Niektorí z dôvodu citlivosti a potenciálu diplomatických sporov exekučnú imunitu podporujú, iní tvrdia, že pokiaľ je vo veci daná súdna právomoc na konanie a rozhodnutie vo veci, implicitne by mala byť daná aj právomoc na výkon takýchto rozhodnutí.[30]

Záver

Interpretácia pojmu občianske a obchodné veci je zdanlivo bezproblémová, avšak judikatúra Súdneho dvora potvrdzuje v niektorých prípadoch opak. Ako poznamenal generálny advokát Jacobs vo veci *Verein für Konsumenteninformation v. Karl Heinz Henkel*: „nemusí byť vždy jednoduché rozlíšiť prípady, keď štát a jeho nezávislé orgány konajú vo sfére súkromného práva a tie, v ktorých konajú vo sfére verejnoprávnej.“[31]

Za účelom posúdenia či možno určitý akt považovať za akt *iure imperii* a vylúčiť uplatňovanie nárokov s ním spojených podľa pravidiel prameňov EMPS v občianskych a obchodných veciach, je potrebné prihliadať na viaceré aspekty, ktoré boli opakovane konštatované v rozhodnutiach Súdneho dvora. Za prvé je potrebné zohľadniť skutočnosť či niektorý z účastníkov daného právneho vzťahu má verejnoprávnu povahu. Rovnako dôležité sa však javí posúdiť pôvod a základ podanej žaloby s prihliadnutím na to či subjekt verejného práva vykonal presahujúce právomoci alebo právomoci, ktoré vo vzťahoch medzi súkromnými osobami nemajú ekvivalent.

Mgr. Petra Petríková
interná doktorandka
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- Bogdan, M: Concise Intruduction to EU Private International Law, Groningen, Europa Law Publishing, 2006, ISBN 1090-76871-70-1, 220 s.
- Brownlie, I.: Princípy medzinárodného práva verejného, Bratislava, Eurokódex, 2013, ISBN 978-80-89447-64-0, 868 s.
- Csach, K - Širicová, Ľ: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného, 2011. Dostupné online na: http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/publikacie-zborniky-zverejnenia/
- Lysina, P. - Štefanková, N. - Ďuriš, M. - Števček, M: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom - Komentár, Praha, C.H.Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-415-5, 585 s.
- Magnus, U. - Mankowski, P: Brussels I Regulation - European Commentaries on Private International Law, München, Sellier, European Law Publishers, 2007, ISBN 978-3-935808-32-3, 852 s.
- Plaskacz, A.K: Judicial Cooperation in the Field of Civil and Commercial Matters in European Union - The Application and Scope of the „Bruseels I“

[30] Bližšie pozri: *Brownlie, I.:* Princípy medzinárodného práva verejného, Bratislava, Eurokódex, 2013, s. 372

[31] Opinion of Advocate General Jacobs delivered on 14 March 2002 to the case C-167/00, *Verein für Konsumenteninformation v. Karl Heinz Henkel*, para 22

Regulation. In Contemporary Legal and Economic Issues, vol. 2, 2009, ISSN 18476171, 171 – 188 s.
- Rozehnalová, N. - Valdhans, J. - Drličková, K.. - Kyselovská, T: Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Rím II, Nařízení Brusel I), Praha, Wolters Kluwer ČR, 2013, ISBN 978-80-7478-016-5, 488 s.
- Yee, S: Foreign Sovereign Immunities, Acta Jure Imperii and Acta Jure Gestionis - A Recent Exposition from the Canadian Supreme Court. In Chinese Journal of International Law, vol. 2, 2003
- Lechouritou and others v. The Federal Republic of Germany, Case C-292/05 [2007], ECR I-1519
- Opinion of Advocate General Ruiz-Jarabo Colomer delivered on 8 November 2006 to the case C-292/05, Lechouritou and others v. The Federal Republic of Germany
- LTU Lufthannsportunternehmen GmbH & Co. KG v. Eurocontrol, Case 29/76 [1976] ECR 1541
- Volker Sonntag v. Hans Waidmann, Case C-172/91 [1993] ECR I-1963
- Opinion of Advocate General Jacobs delivered on 14 March 2002 to the case C-167/00, Verein für Konsumenteninformation v. Karl Heinz Henkel
- Anotato Eidiko Dikastirio, rozsudok č. 6/2002 zo 17. septembra 2002
- Zmluva o fungovaní Európskej únie
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II)
- Nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach (Brusel I)
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1215/2012 z 12. decembra 2012 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach
- United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, 2. December 2004. UN Resolution No. A/59/38. Dostupné online na: <https://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/English_3_13.pdf>
- https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?mtdsg_no=III-13&chapter=3&lang=en

Agresia ako zločin podľa medzinárodného práva v kontexte uchýlenia sa k ozbrojenej sile štátom

Peter Kozák

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou vymedzenia a aplikácie skutkovej podstaty agresie ako zločinu podľa medzinárodného práva v kontexte existencie uchýlenia sa k ozbrojenej sile (útočného činu) ako protiprávneho konania štátu. V prvej časti je priestor venovaný definovaniu zločinu agresie a súvisiacim historickým aspektom. Druhá a tretia časť článku bližšie rozvádza postavenie agresie ako konania jednotlivca, nad ktorým vykonáva svoju príslušnosť Medzinárodný trestný súd, a agresie ako konania štátu, ktorého existenciu determinuje Bezpečnostná rada OSN na základe kompetencií jej zverených kapitolou VII Charty OSN. Následne je tento stav bližšie analyzovaný s cieľom poukázať na potenciálne možnosti koexistencie oboch inštitútov v súčasnom medzinárodnom práve.

Kľúčové slová

Agresia, útočný čin, Medzinárodný trestný súd, zločiny podľa medzinárodného práva, Bezpečnostná rada OSN, kapitola VII Charty OSN

Abstract

The contribution discusses the issue of the crime of aggression as a crime under international law in the context of parallel existence of an act of aggression as a wrongful act of a state. The first part of the contribution deals with the definition and discusses some historical issues. The second and the third part analyzes the crime of aggression as unlawful conduct by an individual that is judged by the International Criminal Court and the unlawful use of armed force as an act of a state that is determined by the UN Security Council by the means of the UN Charter. The relation of the two terms is further analyzed with the purpose of pointing out the potential options of their mutual coexistence in contemporary international law.

Keywords

Crime of aggression, act of aggression, International Criminal Court, crimes under international law, UN Security Council, Chapter VII of the UN Charter.

Úvod

Medzinárodné právo v prípadoch, kedy dochádza k porušovaniu jeho najzávažnejších noriem, predpokladá realizáciu individuálnej trestnej zodpovednosti jednotlivca. Tieto (najzávažnejšie) normy spadajú do rámca *jus cogens*, ktoré čl. 53

Viedenského dohovoru o zmluvnom práve [1] označuje za *medzinárodným spoločenstvom štátov prijaté a uznané normy, od ktorých nie je dovolené odchýliť sa a ktoré sa môžu zmeniť iba novými normami všeobecného medzinárodného práva rovnakej povahy*. Záväzný zoznam takýchto noriem v súčasnosti neexistuje,[2]) v oblasti medzinárodného trestného práva nimi doktrína označuje zločin agresie, genocídu, zločiny proti ľudskosti, vojnové zločiny, ale aj otroctvo či mučenie. Páchaním týchto zločinov sú pritom dotknuté záujmy medzinárodného spoločenstva, nakoľko ohrozujú medzinárodný mier a bezpečnosť a spôsobujú „šok" svedomiu ľudstva.[3])

Kogentný charakter zločinov podľa medzinárodného práva sa prejavuje v povinnosti štátu stíhať ich páchateľov na základe princípu univerzality alebo v možnosti stíhania celým spoločenstvom štátov koordinovaným spôsobom, a to prostredníctvom medzinárodných trestných súdov.[4]) Zatiaľ čo v prípade zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov a zločinu genocídy došlo v priebehu predchádzajúcich dvoch dekádach k vyvodzovaniu individuálnej trestnej zodpovednosti pomerne úspešne *ad hoc* trestnými tribunálmi a následne aj *Medzinárodným trestným súdom* (ďalej len „MTS"), trestanie páchateľov zločinu agresie, ako bude uvedené nižšie, je samo o sebe komplexnejšou a komplikovanejšou problematikou.

Problém definovania zločinu agresie – historický exkurz

V porovnaní s ostatnými zločinmi podľa medzinárodného práva predstavuje zločin agresie takpovediac osobitnú kategóriu. *Medzinárodný vojenský tribunál so sídlom v Norimbergu* (ďalej len „IMT") vo svojom rozsudku v r. 1947 uviedol, že *rozpútanie agresívnej vojny nie je len zločinom medzinárodného charakteru. Je to najťažší medzinárodný zločin, ktorý sa od ostatných vojnových zločinov líši tým, že predstavuje koncentrované zlo celku.*[5] Vtedajšia definícia zločinov proti mieru, ktorými sa chápalo *osnovanie, príprava, podnecovanie alebo rozpútanie útočnej vojny*

[1] Vyhláška ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.

[2] Komisiou OSN pre medzinárodné právo vypracovaný návrh Článkov o zodpovednosti štátov z r. 1996 delil medzinárodné protiprávne konanie štátov na medzinárodné „delikty" (*international delicts*) a „zločiny" (*international crimes*). Medzinárodným zločinom bolo označené protiprávne konanie štátu, ktoré vychádza z porušenia záväzku tak zásadného pre ochranu základných záujmov medzinárodného spoločenstva, že ako také je vnímané ako zločin. Čl. 19 Návrhu následne demonštratívnym spôsobom (*inter alia*) rozviedol protiprávne konania štátu, ktoré možno považovať za zločin (a teda ako porušenie *jus cogens*) za predpokladu závažného charakteru takéhoto protiprávneho konania, a to: (*a*) konanie v rozpore so záväzkom udržiavania medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako je agresia, (*b*) konanie porušujúce záväzok chrániť právo národov na sebaurčenie, ako je zriaďovanie alebo udržiavanie koloniálnej nadvlády, (*c*) rozsiahle porušovanie ľudských práv, ako je otroctvo, genocída alebo apartheid a (*d*) konanie porušujúce záväzok chrániť životné prostredie, ako je rozsiahle znečisťovanie atmosféry alebo mora (pozri *Draft Articles on State Responsibility with Commentaries thereto adopted by the International Law Commission on first Reading*, 1996). Finálny návrh Komisie (2001) už takéto rozlišovanie medzinárodného protiprávneho konania štátu výslovne neuvádza, pričom z textu návrhu vypadol aj príkladný výpočet konaní, ktoré možno považovať za odporujúce kogentným normám medzinárodného práva.

[3] Bassiouni, M. Ch.: International Crimes Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes. 59 Law and Contemporary problems, 1997, str. 68–69.

[4] Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, str. 721

[5] Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Nurnberg, Germany, 1947 (Official Text),Vol. 22, str. 427.

alebo vojny porušujúcej medzinárodné zmluvy, dohody alebo záruky, alebo účasť na spoločnom pláne alebo spiknutí za účelom uskutočnenia ktoréhokoľvek z vyššie uvedených činov (čl. 6 písm. a) Štatútu IMT), a na stíhanie ktorých bol IMT vecne príslušný, sa vtedy v medzinárodnoprávnom systéme objavila vôbec po prvýkrát. K formulovaniu uvedenej skutkovej podstaty a zakotveniu do Štatútu IMT tak došlo až po skončení II. svetovej vojny, napriek tomu, že k úplnému zákazu uchýlenia sa k ozbrojenej sile ako nástroja národnej politiky v medzinárodných vzťahoch sa spoločenstvo postupným spôsobom dopracovalo už v r. 1928 prijatím *Všeobecnej dohody o vzdaní sa vojny*, tzv. *Briand–Kelloggovhu paktu*.[6]

S definíciou zločinov proti mieru obsiahnutou v Štatúte IMT následne pracovali *Komisiou OSN pre medzinárodné právo* (ďalej len „Komisia“) formulované *Zásady medzinárodného práva uznané v Štatúte Norimberského tribunálu a jeho rozsudku* (tzv. *Norimberské zásady*) z r. 1946. Neskôr prijatý *Kódex zločinov proti mieru a bezpečnosti ľudstva*, na ktorom Komisia pracovala s menšími či väčšími prestávkami od r. 1947 bezmála polstoročie, označil zločin agresie (na ktorý boli zločiny proti mieru počas tohto obdobia premenované) ako zločin vyvolávajúceho individuálnu zodpovednosť jednotlivca podľa medzinárodného práva. V zmysle jeho čl. 16 sa za zločin agresie mal zodpovedať jednotlivec, ktorý ako vodca alebo organizátor nariadi alebo sa aktívne podieľa na plánovaní, príprave, zahájení alebo vedení agresie spáchanej štátom. Bez ohľadu na skutočnosť, že iba štát môže spáchať agresiu porušením pravidiel všeobecného medzinárodného práva, vo svojej podstate čl. 16 reflektoval na Štatút a rozsudok IMT, v zmysle ktorého zločin podľa medzinárodného práva môže spáchať iba fyzická osoba, ktorá je na rozdiel od štátu ako abstraktnej entity schopná fyzicky konať, a tak v tomto kontexte zahájiť alebo plánovať agresiu. Aj keď sa finálny návrh Kódexu z r. 1996 sa nakoniec nedočkal svojho vyjadrenia v podobe právne záväzného zmluvného dokumentu, vyše polstoročia trvajúcu kodifikačnú činnosť Komisie možno považovať za významnú a dosiahnutý výsledok za dôležitý prínos v kodifikácii tejto časti medzinárodného práva.

Už počas kodifikačných prác Komisie prebiehala snaha o zadefinovanie zločinu agresie aj mimo jej pôdy – vo *Valnom zhromaždení OSN* (ďalej len „VZ“). V r. 1974 bola jej osobitným výborom vypracovaná definícia, ktorú VZ prijalo v

[6] V čase jeho prijatia (Pakt ratifikovalo alebo k nemu pristúpilo 63 štátov – z vtedajšieho medzinárodného spoločenstva ním neboli viazané iba štyri štáty, pričom ostáva stále v platnosti) až do vstupu v platnosť Charty OSN predstavoval Briand–Kellogov pakt pozadie formovania obyčajového práva. V r. 1928 zrodený zmluvný režim obsahoval nasledujúce prvky: (*i*) povinnosť neuchyľovať sa k vojne ako k riešeniu medzinárodných sporov, (*ii*) povinnosť riešiť konflikty výlučne mierovými prostriedkami, (*iii*) výhrada práva na sebaobranu a (*iv*) výhrada záväzkov podľa Paktu Spoločnosti národov. Pakt tak vytvoril reálny a ucelený režim a stal sa platným predchodcom Charty OSN. Základy takto načrtnutej úpravy sa v Charte OSN prejavili o.i. v čl. 2 ods. 4 (nazývanom aj „*základným kameňom systému Charty*“), podľa ktorého sa všetci členovia OSN vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi OSN. Pozri: Brownlie, I.: Prinícpy medzinárodného verejného práva–prvé vydanie. Bratislava: Eurokódex, s.r.o. a Paneurópska vysoká škola, 2013, str. 784–786. Podľa názoru IMT slávnostné zrieknutie sa vojny ako prostriedku štátnej politiky v Briand–Kellogovom pakte naviac znamenalo, že takáto vojna je podľa medzinárodného práva nezákonná - tí, ktorí plánujú a rozpútajú vojnu, sa tak dopúšťajú zločinu, aj keď Pakt výslovne neoznačil vojnu ako medzinárodný zločin, ktorý vyvoláva individuálnu trestnú zodpovednosť: „[...] *tí, ktorí rozpútavajú útočnú vojnu, sa dopúšťajú niečoho, čo je rovnako nezákonné a ďaleko väčšieho významu, než je porušenie niektorého pravidla Haagskeho dohovoru.*“ Pozri: Šturma, P.: Mezinárodní trestní soud a stíhaní zločinů podle mezinárodního práva. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002, str. 45–46.

rezolúcií č. 3314 (XXIX). Definícia sa skladala z ôsmych hmotnoprávnych ustanovení, kombinujúcich všeobecné ustanovenie s demonštratívnym výpočtom aktov agresie. Ako však neskôr poznamenala Komisia, rezolúcia sa zaoberala agresiou ako aktom spáchaným štátom, nie zločinom spáchaným jednotlivcom, a tak definíciu v nej obsiahnutú označila za vypracovanú pre *Bezpečnostnú radu OSN* (ďalej len „BR“).[7] Je to totiž iba BR, ktorá podľa čl. 39 Charty OSN v konkrétnom prípade určuje, či nastalo ohrozenie mieru, porušenie mieru alebo či došlo k spáchaniu útočného činu, a teda aktu agresie, a zároveň odporúča alebo rozhoduje o opatreniach, ktoré sa majú vykonať, aby bol zachovaný medzinárodný mier a bezpečnosť. Znenie rezolúcie ostalo opäť právne nezáväzné, ako pomôcku ju pri svojom rozhodovaní nakoniec neprijala ani BR.

Zločin agresie v podmienkach Rímskeho štatútu MTS

Nezáväzný charakter vyššie uvedených dokumentov sa v r. 1998 pokúsil preklenúť novo prijatý *Rímsky štatút MTS*,[8] ktorý vstúpil v platnosť 1. júla 2002 po dosiahnutí požadovanej 60. ratifikácie. Rímsky štatút od začiatku uvádzal zločin agresie medzi zločinmi nachádzajúcimi sa v jurisdikcii MTS; prípadné stíhanie agresie Súdom však bolo v čase jeho prijatia vylúčené. Jednak to bolo spôsobené faktickou absenciou konkrétnej skutkovej podstaty, ktorú Rímsky štatút na rozdiel od zločinu genocídy, zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov nestanovil, ako aj chýbajúcim mechanizmom, na základe ktorého by MTS pri posudzovaní agresie spolupracoval s BR. V zmysle čl. 5 ods. 2 tak mal predpokladanú jurisdikciu voči zločinu agresie vykonávať MTS až po doplnení predmetného ustanovenia v súlade s Chartou OSN na revíznej konferencii konajúcej sa sedem rokov od vstupu Rímskeho štatútu do platnosti.

Hodnotiaca konferencia Zhromaždenia zmluvných strán Rímskeho štatútu MTS sa konala počas 31. mája až 11. júna 2010 v Kampale, hlavnom meste Ugandy. Mimo rozšírenia okruhu konaní považovaných za vojnové zločiny v kontexte vnútroštátnych ozbrojených konfliktov možno za hlavný prínos revíznej konferencie považovať práve dosiahnutie konsenzu v oblasti definovania a stíhania zločinu agresie. Dosiahnutá definícia agresie pritom vychádza z niekoľkoročných prípravných prác na revízii Rímskeho štatútu. Po uskutočnení diplomatickej konferencie až do nadobudnutia platnosti Rímskeho štatútu na návrhu definície agresie pracovala Prípravná komisia pre MTS, ktorej prácu ďalej rozviedla *Zvláštna pracovná skupina pre zločin agresie* (SWGCA) zriadená v r. 2002. Výsledky jej práce boli predložené na zasadnutí Zhromaždenia zmluvných strán v novembri 2009 vo forme formálneho návrhu pre revíznu konferenciu.[9] Vo svojej práci sa pritom SWGCA zaoberala mimo definovania zločinu agresie z pohľadu individuálnej trestnej zodpovednosti aj definovaním agresie ako protiprávneho konania štátu, ako aj podmienkam výkonu jurisdikcie MTS nad týmto zločinom. Po zahájení konferencie v Kampale sa sfinalizovaniu návrhu zmien Štatútu v kontexte prijatia definície zločinu agresie venovala *Pracovná skupina pre zločin agresie*. Výsledkom jej činnosti bolo

[7] Cryer, R., Friman, H. et al.: An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, str. 264.

[8] Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o prijatí Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu č. 333/2002 Z. z.

[9] Šturma, P.: Změny Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. In: Trestněprávní revue, 8/2010, str. 248.

predloženie správy, ktorá obsahovala návrh rezolúcie s komentármi a niekoľkými alternatívami znenia jednotlivých článkov pripravenými na prerokúvanie Zhromaždením zmluvných strán MTS. Kompromisný konsenzus zmluvných strán bol dosiahnutý v posledný deň konferencie prijatím rezolúcie RC/Res. 6 z 11. júna 2010. Rezolúcia pozostáva z vlastného znenia a troch príloh, ktoré menia a dopĺňajú znenie Štatútu (Príloha I), Skutkových podstát zločinov (Príloha II) a zároveň špecifikujú dojednania súvisiace so zmenami Štatútu v súvislosti so zločinom agresie (Príloha III).

Do znenia Rímskeho štatútu bola článkom 8 *bis* vložená definícia zločinu agresie, ktorá kombinuje prvky zo Štatútu IMT a rezolúcie VZ 3314 (XXIX) z r. 1974, pričom sa skladá z troch častí:

- popis konania jednotlivca (t.j. plánovanie, príprava, zahájenie alebo výkon útočného činu, ktorý svojou povahou, závažnosťou a rozsahom zakladá zjavné porušenie Charty OSN),
- vymedzenie útočného činu štátu (t.j. použitie ozbrojenej sily štátom proti suverenite, územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti iného štátu alebo iným spôsobom nezlučiteľným s Chartou OSN; za útočný čin sa považuje akýkoľvek zo siedmich činov uvedených v rezolúcii VZ),
- vyjadrenie tzv. vodcovskej klauzuly (t.j. konania sa môže dopustiť iba osoba, ktorá je v postavení umožňujúcom efektívne vykonávať kontrolu nad politickými alebo vojenskými akciami štátu alebo takéto akcie riadiť).[10]

O niečo zložitejšie bolo dosiahnutie konsenzu v stanovení podmienok pre výkon jurisdikcie MTS nad týmto zločinom. V zmysle čl. 15 *bis* tak MTS môže stíhať zločin agresie na návrh prokurátora MTS alebo štátu – zmluvnej strany Rímskeho štatútu za nasledujúcich podmienok. Prokurátor musí zhodnotiť, že dosiahnuté informácie sú pre ďalšie vyšetrovanie dostatočne závažné a zároveň sa musí uistiť, že BR v súvislosti s konaním štátu determinovala situáciu ako akt agresie. O situácii predkladanej MTS zároveň prokurátor upovedomí Generálneho tajomníka OSN (ďalej len „GT“). Pokiaľ BR situáciu ako akt agresie „nedeterminovala“ na základe jej zverených právomocí kapitolou VII Charty OSN, a neučinila tak ani do 6 mesiacov od upovedomenia GT prokurátorom MTS, môže prokurátor vo vyšetrovaní pokračovať iba za predpokladu, že mu súhlas udelí prípravné oddelenie (*Pre–Trial Division*) MTS. V takomto scenári môže BR oddialiť vyšetrovanie a stíhanie zločinu agresie, pokiaľ využije svoje právo na základe čl. 16 Rímskeho štatútu požiadať MTS o jeho odloženie na dobu 12 mesiacov, a to aj opakovane (tzv. *Deferral*). V prípade stíhania zločinu agresie na návrh prokurátora alebo štátu tak môže MTS učiniť v prípade, že k spáchaniu zločinu agresie došlo zo strany príslušníka štátu – zmluvnej strany Rímskeho štatútu (personálna príslušnosť) bez ohľadu na miesto spáchania zločinu, alebo ak takémuto zločinu došlo na území zmluvnej strany Rímskeho štatútu, a to bez ohľadu na štátnu príslušnosť konkrétneho páchateľa (teritoriálna príslušnosť). Naviac, MTS nemôže vykonávať jurisdikciu nad zločinom agresie voči štátu, ktorý ju vyhlásením u tajomníka MTS neuznal.

Ako sa dalo očakávať, BR vo vzťahu k MTS v súvislosti so stíhaním zločinu agresie zaujala privilegované postavenie. Okrem spomenutých zásahov do návrhov zo strany prokurátora alebo štátu disponuje BR aj právom situáciu MTS priamo

[10] Bílková, V.: Z Říma do Kampaly a kam dále? In: Mezinárodní politika, 8/2010, str. 38.

predkladať. Takéto oznámenie pritom v zmysle nového čl. 15 *ter* vychádza z možnosti oznamovania situácie (tzv. *Referral*) zverenej BR na základe čl. 13 písm. b) Rímskeho štatútu. Pri oznámení agresie zo strany BR na základe kapitoly VII Charty OSN pritom platí, že MTS môže vykonávať svoje právomoci aj v prípade nezmluvnej strany Rímskeho štatútu. K stíhaniu zločinu agresie môže dôjsť bez ohľadu na to, či dotknutý štát v tejto súvislosti uznal jurisdikciu MTS (odsek 2 Prílohy III rezolúcie), resp. bez ohľadu na inak obligatórne podmienky personálnej a teritoriálnej príslušnosti MTS.

Úprava podmienok výkonu jurisdikcie MTS nad zločinom agresie je v porovnaní s inými zločinmi podľa Rímskeho štatútu o niečo komplikovanejšia. MTS totiž nemôže zločin agresie stíhať skôr ako jeden rok potom, čo zmeny Rímskeho štatútu ratifikuje tridsať štátov (čl. 15 *bis* ods. 2, čl. 15 *ter* ods. 2).[11] Okrem toho, vyššie uvedené zmeny Rímskeho štatútu musia zmluvné strany opätovne potvrdiť po 1. januári 2017, a to rovnakou väčšinou, aká sa vyžaduje na prijatie zmien Štatútu, t.j. 7/8 všetkých zmluvných strán.

Agresia v. agresia

Ako už z uvedeného vyplýva, rozdiel medzi zločinom agresie a ostatnými zločinmi podľa medzinárodného práva nespočíva iba v označení agresie tým najťažším spomedzi ostatných. Rozdiel medzi oboma zločinmi, resp. skupinami zločinov možno badať aj v zodpovednostnej oblasti. Vychádzajúc z názorov doktríny[12] sa totiž zodpovednosť štátu za protiprávne konanie dá rozdeliť do dvoch vnímaní – ako zodpovednosti originálnej a zodpovednosti vikarióznej. V prípade pôvodnej (originálnej) nesie štát zodpovednosť za také protiprávne konanie alebo činy, ktoré mu možno pričítať. Ide teda o klasické vnímanie, v zmysle ktorého štát zodpovedá za činy vlády, vládnych úradníkov a dokonca aj súkromných osôb, ktoré konali na príkaz vlády alebo s jej zmocnením. Na druhej strane trpená (vikariózna) zodpovednosť štátu vzniká v dôsledku medzinárodných protiprávnych činov súkromných osôb, či už ide o vlastných občanov (alebo vládnych úradníkov konajúcich bez oprávnenia) alebo o cudzincov. V takomto prípade k vyvodzovaniu zodpovednosti štátu nedochádza z dôvodu jeho protiprávneho konania, ale smeruje k vykonaniu istých preventívnych opatrení – pokiaľ je to možné, k primeranej reštitúcií a pokiaľ je to nutné, aj k potrestaniu páchateľa.

Za protiprávne konanie jednotlivca, ktorým sa dopustil niektorého z vojnových zločinov, zodpovedá jednotlivec, ktorý sa nedovoleného konania dopustil a nie nevyhnutne štát, ktorého je takáto osoba štátnym príslušníkom.[13]) Na opačnej strane stojí agresia, ktorá v sebe priamo kombinuje aspekt medzinárodného protiprávneho konania štátu ako nositeľa originálnej zodpovednosti v medzinárodnom práve s druhým aspektom spočívajúcim v protiprávnom konaní jednotlivca, t.j. osoby,

[11] Tzv. Kampalské dodatky zatiaľ prijalo alebo ratifikovalo 14 štátov (UNTC: Chapter XVIII. Penal Matters. Amendment to article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Status as at: 25-11-2013).

[12] Oppenheim´s International Law. Ed. by R. Jennings and A. Walts. Essex: Longman, 1996, str. 501 – 502; cit. v Mrázek, J.: Právní odpovědnost zo zločiny mezinárodního terorismu. In: Slovensko–české medzinárodnoprávne sympózium. Bratislava: SSMP, 2008, str. 220.

[13] Seidl–Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: Codex Bohemia, 1999; 2. vydanie Praha: ASPI Publishing, 2001, str. 305.

ktorá (v zmysle definície zaradenej do Rímskeho štatútu MTS) v postavení umožňujúcom efektívne vykonávať kontrolu nad politickými alebo vojenskými akciami štátu sa takéhoto aktu agresie dopustila. Zločin agresie nie je zločinom, ktorého by sa mohol dopustiť páchateľ ako súkromná osoba, politik lokálnej úrovne alebo ako nižšie postavený príslušník ozbrojených síl.[14] Zločinu agresie sa nemožno dopustiť bez aktu agresie.

Zúčastnené štáty na Revíznej konferencií mali pred sebou ťažkú úlohu pri definovaní podmienok stíhania zločinu agresie a v súvislosti s „novelizáciou" Rímskeho štatútu prišli so vskutku zaujímavými závermi. Výsledkom sa javí vnímanie zločinu agresie v *de facto* dvoch poňatiach – politickom a právnom.

V prípade, že je hnacím motorom stíhania zločinu agresie BR, Rímsky štatút kladie prekážky len v minimálnom rozsahu. Pokiaľ teda BR príjme rezolúciu ako opatrenie vychádzajúce z jej právomocí stanovených kapitolou VII Charty, MTS je oprávnený vykonávať svoju činnosť bez ohľadu na všeobecnú podmienku akceptácie jeho jurisdikcie dotknutým štátom. Akýmsi dispozičným právom v rozbehnutom súdnom procese je naďalej vybavená BR, a tak, pokiaľ na pôde BR nedôjde k inému rozhodnutiu, ďalšie zásahy z jej strany (*Deferrals*) sú málo pravdepodobné. Samotné právne posúdenie individuálnej trestnej zodpovednosti potenciálneho agresora zo strany MTS je už v zmysle čl. 15 *ter* ods. 4 plne v rukách MTS a oznámenie BR z dôvodu, že jej členovia determinovali konanie štátu ako akt agresie, nemá vplyv na vlastné zistenia MTS v danej veci. Bez ohľadu na výsledok súdneho konania nemajú zase závery MTS vplyv na to, či determinovanie situácie ako aktu agresie zo strany BR bolo alebo nebolo v súlade s medzinárodným právom, nakoľko MTS nedisponuje právomocou preskúmavať rozhodnutia BR, ale „iba" právomocou vykonávať jurisdikciu nad osobami za najzávažnejšie zločiny vyvolávajúce medzinárodné znepokojenie (čl. 1 Rímskeho štatútu).

Na druhej strane, doplnené znenie Rímskeho štatútu už nie je také zhovievavé vo vzťahu k procedúre začatej na podnet štátu – zmluvnej strany Rímskeho štatútu alebo prokurátora MTS. V prípade, že situácia nie je oznámená BR, nachádzajú sa právomoci MTS v mnohých smeroch takpovediac v milosti BR. Svojim právom dočasne pozastaviť vyšetrovanie a stíhanie, vyplývajúce jej z čl. 16 Štatútu, disponuje BR aj v prípade zločinu agresie. Toto oprávnenie bolo zmenou Rímskeho štatútu ešte rozšírené, čoho výsledkom je vytvorenie akejsi ďalšej podmienky prípustnosti prípadu, ktorou je predchádzajúce zhodnotenie situácie na pôde BR ako útočného činu v zmysle čl. 39 Charty OSN. Táto podmienka však nie je absolútna – jej nesplnenie so sebou nenesie automaticky vznik prekážky pre ďalšie konanie na Súde.

V tomto bode Rímsky štatút pripustil nasledujúcu situáciu. V prípade, že BR do šiestich mesiacov od upovedomenia GT zo strany prokurátora MTS o tom, že predmetná situácia, ktorá sa javí ako dostatočne závažná pre ďalšie vyšetrovanie vo veci zločinu agresie, nevykoná žiadne kroky vyplývajúce jej z čl. 39 Charty OSN, prípad sa môže dostať do ďalšej fázy. V nej už bude situáciu posudzovať MTS svojím prípravným oddelením, ktoré za splnenia procedurálnych podmienok stanovených v čl. 15 môže povoliť začatie vyšetrovania. Pokiaľ by v procese vyšetrovania alebo stíhania BR neuplatnila právo vyplývajúce jej z čl. 16, MTS je voľný v ďalších

[14] Bellelli, R.: International Criminal Justice: Law and Practice from the Rome Statute to Its Review. Farnham: Ashgate, 2010, str. 500.

krokoch, a to už v priamom právnom posudzovaní otázok trestnej zodpovednosti jednotlivca za konanie, ktoré nesie znaky zločinu agresie. Aj v tomto prípade pritom platí, že MTS pri vlastnom posudzovaní situácie nie je viazaný zisteniami orgánov nachádzajúcich sa mimo jeho rámca.

Opísaný postup tak umožňuje aktivovať Súdu príslušné ustanovenia nového čl. 8 *bis* bez ohľadu na skutočnosť, či agresiu (útočný čin) ako protiprávne konanie štátu determinovala BR v zmysle Charty OSN. Analógia však môže nastať aj v opačnom prípade – štát sa môže na základe rozhodnutia BR stať agresorom, s čím sa nevyhnutne nemusí stotožniť MTS. V oboch prípadoch bude pritom nejednotnosť vychádzať z posúdenia rovnakej otázky – dopustil sa štát zločinu agresie?

Dôvodom tohto stavu je istý pragmatizmus, ktorý spôsobil, že do Rímskeho štatútu sa včlenil odsek 2 článku 8 *bis*. Práve konštrukcia tohto ustanovenia umožňuje Súdu posudzovať otázku agresie nezávisle a nestranne bez akýchkoľvek politických vstupov. Posúdenie toho, či vôbec k agresii došlo, totiž bude na pôde MTS vždy realizované za účelom posúdenia otázky individuálnej trestnej zodpovednosti jednotlivca (*for the purpose of paragraph 1* [crime of aggression]*, act of aggression means..*). Ako kompromis líšiacich sa názorov na účasť BR pri determinovaní zločinu agresie v podmienkach MTS tak stav *de lege lata* umožňuje vznik paradoxných situácií:

- nečinnosťou alebo nejednotnosťou BR nedôjde k determinovaniu aktu agresie na základe čl. 39 Charty, no takýto postoj umožní stíhať konkrétne osoby za zločin agresie na pôde MTS, ktorý otázku aktu agresie posúdi sám;
- aktivitou BR a v rozsahu právomocí jej daných kapitolou VII Charty OSN dôjde k oznámeniu situácie prokurátorovi MTS; Súd však za účelom posúdenia miery zavinenia konkrétnych osôb dôjde k záveru, že k aktu agresie tak, ako je definovaný v Rímskom štatúte, nedošlo.

Pre úplnosť, treba dodať, že aj v prípade ostatných zločinov vo vecnej pôsobnosti MTS sa ich definovanie nesie v duchu účelnosti vyvodzovania individuálnej trestnej zodpovednosti v podmienkach vlastného štatútu. Ani v prípade jedného z nich sa však MTS nemusí pre posúdenie trestnosti konania fyzických osôb priamo zaoberať tak závažnou otázkou, akou je otázka „zločinnosti" konania štátu. Aj keď len na účely zabezpečenia medzinárodnej trestnej spravodlivosti, t.j. vyvodenia individuálnej trestnej zodpovednosti voči jednotlivcom.

V tomto bode sa preto vhodnou javí otázka, prečo by BR a MTS mali pri posudzovaní tej istej otázky dospieť k odlišným záverom. Ako bolo vyššie spomenuté, definícia aktu agresie bola do Rímskeho štatútu premietnutá z rezolúcie VZ (č. 3314 (XXIX)). Význam, obsah a rozsah oboch dokumentov, t.j. Rímskeho štatútu a predmetnej rezolúcie VZ, sa však v dotknutých častiach líši v zásadnom bode. Zatiaľ čo Rímsky štatút, s prihliadnutím na predmet úpravy, stavia definíciu zločinu agresie a aktu agresie pomerne rigorózne, rezolúcia VZ svojím znením pripúšťa podstatne širšiu interpretáciu, čo vychádza z účelu, na ktorý bola rezolúcia vytvorená ako aj orgánu, ktorému bola adresovaná. Preto by BR pri rozhodovaní o tom, či v zmysle čl. 39 Charty OSN došlo k útočnému činu (agresii), mala prvé použitie ozbrojenej sily v rozpore s Chartou OSN chápať iba ako predbežný dôkaz (*prima facie*) aktu agresie. To v zmysle čl. 2 rezolúcie VZ znamená, že BR môže dôjsť k opačnému záveru, a to vo svetle ostatných relevantných okolností, vrátane

toho, že samotné konanie alebo jeho následky nie sú dostatočne závažné.[15] Aj keď (alebo práve preto, že) samotná BR pri rozhodovaní o tom, či došlo k útočnému činu, nie je viazaná rezolúciou č. 3314 (XXIX) ani iným dokumentom (s výnimkou Charty OSN), uvedené jednoznačne odzrkadľuje cieľ a poslanie BR ako politického orgánu, ktorým je v zmysle článku 24 Charty udržiavať medzinárodný mier a bezpečnosť. Na druhej strane, aj napriek tomu, že Rímsky štatút vo svoje preambule výslovne potvrdzuje ciele a zásady Charty OSN, najmä tú obsiahnutú v čl. 2 ods. 5, pri svojej rozhodovacej činnosti MTS ako súdny orgán nemá a nesmie prihliadať na iné okolnosti ako na tie, ktoré zabezpečia výkon jeho právomocí nestranne a nezávisle, „*s úctou k medzinárodnej spravodlivosti.*“[16]

BR v doterajšej histórií determinovala agresiu v zmysle čl. 39 Charty OSN iba niekoľkokrát[17] – v prípade Južnej Rhodésie (r. 1973–1979), Juhoafrickej republiky (r. 1976–1987), Beninu (r. 1977 – tento krát však ako obeť agresie v dôsledku „*napadnutia silou pochádzajúcou z prostredia nachádzajúceho sa mimo štátneho územia krajiny*“[18] a Izraelu (r. 1985 a 1988). Rozhodovanie v medziach politických mantinelov sa však prejavilo v mnohých ďalších – už v prípade ozbrojeného útoku zo strany Kórejskej ľudovodemokratickej republiky na Kórejskú republiku v r. 1950 toto konanie BR označila ako *porušenie mieru*, v prípade vojny v Perzskom zálive zase BR determinovala útok Iraku na Kuvajt ako *inváziu* napriek tomu, že sa zjavne jednalo o agresiu. Ešte viac kontroverzne sú vnímané kroky BR v situáciách, ktoré sa odohrali doslova v priebehu jednej dekády od prijatia Rímskeho štatútu MTS – prípady Kosova, Iraku, Afganistanu, či Gruzínska.

Záver

Skutočne v rovine *de lege ferenda* ostávajú úvahy, ako sa s podobnými otázkami v budúcnosti vysporiada MTS. Netreba zabúdať, že súčasný právny stav tak, ako je poňatý Rímskym štatútom po revíznej konferencií je zatiaľ iba nevykonateľnou úpravou, ktorá skutočné rozhodnutie o tom, či bude MTS príslušný na stíhanie páchateľov zločinu agresie odkladá až do r. 2017, kedy sa tak musí vyjadriť najmenej 106 z celkovo 121 zmluvných strán Štatútu. Do uvedeného momentu sa otvára priestor na relatívne dlhú odbornú, ale aj politickú debatu, ktorej výsledkom by malo byť zodpovedanie mnohých citlivých otázok. Pre faktické (a nie len formálne) právomoci MTS na poli stíhania páchateľov agresie bude nevyhnutná existencia akejsi harmónie v rozhodovacej činnosti oboch orgánov – to však pri zachovaní plnej nezávislosti Súdu. V opačnom prípade sa v pesimistickom scenári medzinárodné spoločenstvo stíhaní páchateľov tohto zločinu na pôde MTS nedočká.

Optimistický scenár alternatívy, v ktorej bude MTS umožnené konať len preto, že BR je nejednotná, a teda nie je schopná využiť svoje právo dočasne pozastaviť stíhanie pôvodcu agresie, môže medzinárodné právo postaviť pred úplné nové výzvy. Podľa súčasného znenia Charty OSN totiž použitie sily v medzinárodných vzťahoch

[15] Šturma, P.: Změny Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. In: Trestněprávní revue, 8/2010, str. 246.
[16] Preambula Rímskeho štatútu MTS (1998).
[17] Historical review of Developments Relating to Aggression. Preparatory Commission for the International Criminal Court, Working Group on the Crime of Aggression, 24 January 2002, United Nations, str. 225.
[18] Rezolúcia BR OSN č. 405 (1977) zo 14. apríla 1997.

môže byť považované za protiprávny akt (a teda kvalifikované ako akt agresie) stále iba v prípade, že k takémuto rozhodnutiu dôjde zo strany BR. Takéto už vyššie zmienené rozdvojenie konceptu pre účely Charty a pre účely činnosti MTS so sebou pravdepodobne prinesie mnoho doteraz nepoznaných situácií – bude páchateľ zločinu agresie zodpovedný za ten akt agresie, ktorý znepokojuje medzinárodné spoločenstvo už od čias prijatia Briand–Kelloggovhu paktu? Alebo sa stane „iba" subjektom skutkovej podstaty nového zločinu, ktorý zároveň ešte viac naštrbí medzeru medzi pojmami ako medzinárodné vzťahy a medzinárodná politika na strane jednej a medzinárodné právo a medzinárodná spravodlivosť na strane druhej.

Symbióza oboch orgánov je málo pravdepodobná, každý z nich koná istým spôsobom účelovo na dosiahnutie vlastných cieľov. V tomto prípade, podľa názoru autora, je to však BR, ktorá by mala upustiť od stereotypného výkonu svojich právomocí a priblížiť svoju rozhodovaciu činnosť reáliám a záujmom medzinárodného spoločenstva, nie tým partikulárnym. Pokiaľ totiž bude MTS vykonávať svoju činnosť v duchu preambuly Rímskeho štatútu, protichodné rezolúcie BR budú pri zachovaní svojej právnej záväznosti stále viac strácať na svojej autorite. Myšlienka pritom nie je nijak nová, veď riešiť medzinárodné spory a situácie, ktoré sú spôsobilé porušiť medzinárodný mier a bezpečnosť v súlade so zásadami spravodlivosti a medzinárodného práva je už v súčasnosti v zmysle čl. 1 Charty OSN jedným z hlavných cieľov OSN.

JUDr. Peter Kozák
externý doktorand
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava

Použitá literatúra

- Bassiouni, M. Ch.: International Crimes Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes. 59 Law and Contemporary problems, 1997;
- Bellelli, R.: International Criminal Justice: Law and Practice from the Rome Statute to Its Review. Farnham: Ashgate, 2010;
- Bílková, V.: Z Říma do Kampaly a kam dále? In: Mezinárodní politika, 8/2010;
- Brownlie, I.: Prinícpy medzinárodného verejného práva - prvé vydanie. Bratislava: Eurokódex, s.r.o. a Paneurópska vysoká škola, 2013;
- Cryer, R., Friman, H. et al.: An Introduction to International Criminal Law and Procedure, Cambridge: Cambridge University Press, 2007;
- Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2003;
- Oppenheim´s International Law. Ed. by R. Jennings and A. Walts. Essex: Longman, 1996, str. 501 – 502; cit. v Mrázek, J.: Právní odpovědnost zo zločiny mezinárodního terorismu. In: Slovensko–české medzinárodnoprávne sympózium. Bratislava: SSMP, 2008;
- Seidl–Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha: Codex Bohemia, 1999; 2. vydanie Praha: ASPI Publishing, 2001;

- Šturma, P.: Mezinárodní trestní soud a stíhaní zločinů podle mezinárodního práva. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002;
- Šturma, P.: Změny Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. In: Trestněprávní revue, 8/2010.
- Draft Articles on State Responsibility with Commentaries thereto adopted by the International Law Commission on first Reading, 1996.
- Historical review of Developments Relating to Aggression. Preparatory Commission for the International Criminal Court, Working Group on the Crime of Aggression, 24 January 2002, United Nations.
- (dostupné na http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf);
- Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, Nurnberg, Germany, 1947 (Official Text),Vol. 22.
- (dostupné na http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/NT_Vol-XXII.pdf).

Rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora v otázke vyhlásenia nezávislosti Kosova

Anna Ďurfina

Abstrakt

Otázka jednostranného vyhlásenia nezávislosti Kosova ešte aj v súčasnosti rozdeľuje medzinárodné spoločenstvo, nakoľko je vo svete stále množstvo suverénnych štátov, ktoré nezávislé Kosovo neuznali. Otázka nezávislosti Kosova nie je len otázkou politickou ale najmä otázkou, na ktorú je potrebné hľadať odpoveď prevažne v základných zásadách a princípoch medzinárodného práva. Samotný poradný posudok Medzinárodného súdneho dvora v Haagu priniesol v roku 2010 mnoho protichodných reakcií a preto sa domnievam, že je potrebné analyzovať dané rozhodnutie aj v nadväznosti na možné vyhlásenia nezávislosti ostatných národov v iných častiach sveta v budúcnosti.

Kľúčové slová

Kosovo, vyhlásenie nezávislosti, Medzinárodný súdny dvor v Haagu, medzinárodné právo

Abstract

The issue of the declaration of independence of Kosovo even today divides the international community, as there is a fixed quantity in the world of sovereign states that have not recognized Kosovo's independence. Independence of Kosovo is not just a political issue but mainly a question to which the answer should be sought primarily in the basic principles and the principles of international law. The actual advisory opinion of the International Court of Justice in Hague in 2010 brought many conflicting reactions and therefore I believe that it is necessary to analyze the decision and following possible declarations of independence of other nations in other parts of the world in the future.

Keywords

Kosovo, declaration of independence, International Court of Justice in the Hague, international law

Úvod

Medzi Srbmi a Albáncami sa vedú dlhoročné spory, komu patrí územie dnešného Kosova. Tieto spory v minulosti vyvrcholili vyhlásením výnimočného stavu v roku 1989, keď sa Kosovo dostalo pod správu Srbska, i keď samotné Albánsko sa aj naďalej snažilo vyhlásiť na území Kosova nezávislosť. V roku 1997 vypukla na území Kosova občianska vojna, ktorá bola z časti ukončená až v roku 1999, keď Srbsko S. Miloševića dokázalo pristúpiť k dohode, pričom Organizácia spojených národov vytvorila na tomto území správu, i keď za stálej prítomnosti jednotiek KFOR, ktoré patrili pod mandát Severoatlantickej aliancie.

Prelomovým rokom z hľadiska skúmanej problematiky bol bezpochyby rok 2008, keď dočasné inštitúcie samosprávy Kosova jednostranne vyhlásili nezávislosť

Kosova. Srbsko okamžite podalo na Medzinárodný súdny dvor žiadosť, aby došlo k preskúmaniu legálnosť tohto úkonu z pohľadu medzinárodného práva. Napriek tomu, že Medzinárodný súdny dvor rozhodol, že Kosovo jednostranným vyhlásením nezávislosti neporušilo medzinárodné právo, čo znamená, že vznik Kosova je z právneho hľadiska legálny. Dané stanovisko však nie je záväzné, iba doporučujúce, i keď ho môžeme považovať za dôležitý krok k všeobecnému medzinárodnému uznaniu Kosova.

Otázka Kosova je však aj v súčasnosti mimoriadne aktuálna, keďže aj európske štáty nie sú v otázke uznania Kosova jednotné. Niektoré krajiny vyjadrujú otvorenú podporu Kosovu, pričom iné sú zdržanlivé a objavujú sa aj obavy, či jednostranné vyhlásenie nezávislosti Kosova je možné vnímať ako „nebezpečný precedens“, ktorý by povzbudiť tieto tendencie vyhlasovania nezávislosti aj v iných štátoch. Do tretej skupiny štátov patria tie, ktoré sa jednoznačne vyjadrujú proti vyhláseniu kosovskej nezávislosti, čo znamená, že Kosovo stále vnímajú ako integrálnu súčasť Srbskej republiky.

Preto je podľa môjho názoru mimoriadne dôležité analyzovať samotný poradný posudok Medzinárodného súdneho dvora v Haagu v otázke, či jednostranné vyhlásenie nezávislosti Kosova bolo alebo nebolo prijaté v rozpore s medzinárodným právom a postupnosť rozhodovacích krokoch, ktoré viedli k zodpovedaniu predloženej otázky.

Poradný posudok Medzinárodného súdneho dvora v Haagu

Právomoc a úvaha Medzinárodného súdneho dvora v otázke vydania poradného posudku

Samotnú otázku, na zodpovedanie ktorej bol podaný poradný posudok Medzinárodného súdneho dvora (Súdu) môžeme nájsť v rezolúcii 63/3, ktorá bola prijatá Valným zhromaždením Organizácie spojených názorov (OSN).[1] Rezolúcia 63/3 Valného zhromaždenia vymedzila otázku s vedomím, že akt vyhlásenia nezávislosť od Srbska dočasnými inštitúciami Kosova bol členmi OSN prijatý s rôznorodými reakciami, ktoré sa vzťahovali na jeho zlučiteľnosť s existujúcim medzinárodným právnym poriadkom. Preto Valné zhromaždenie rozhodlo v súlade s článkom 96 Charty OSN, o podaní žiadosti na Medzinárodný súdny dvor (Súd, Súdny dvor), aby v súlade s článkom 65 Štatútu Súdneho dvora[2] vydal poradný posudok, ktorý by zodpovedal na otázku, či „je jednostranné vyhlásenie nezávislosti dočasných orgánov samosprávy Kosova v súlade s medzinárodným právom.“[3]

Medzinárodný súdny dvor po podaní žiadosti o podanie poradného posudku musel zvážiť, či má právomoc podať požadovaný posudok a v prípade, že mu táto právomoc prislúcha, či existuje dôvod, pre ktorý by podľa vlastného uváženia Súd

[1] UNITED NATIONS. A/RES/63/3. Rezolution 63/3 , Resolution adopted by the General Assembly on 8 October 2008. Dostupné na <http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/3&Lang=E>

[2] INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. Statute of the International court of justice. Dostupné na <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0&>

[3] INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. 2010. Reports of judgments, advisory opinions and orders. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Advisory opinion of 22 july 2010. Dostupné na <http://www.analisisinternacional.eu/archivo/viejos/doc8.pdf>

mal výkon danej právomoci v predloženom posudzovanom prípade odmietnuť. V zmysle článku 65 odseku 1 Štatútu sa však ustanovuje, že „súd môže na žiadosť ktoréhokoľvek orgánu, ktorý je Chartou alebo na jej základe oprávnený požiadať, podať posudok o akejkoľvek právnej otázke.“ [4] V nadväznosti na uplatnenie ustanovenia Štatútu Súdny dvor uviedol, že „podmienkou kompetencie Súdu je vyžiadanie poradného posudku orgánom oprávneným na základe Charty a bude sa týkať rozsahu činností žiadajúceho orgánu.“[5] Preto sa Súdny dvor rozhodol, že žiadosť o vydanie poradného posudku je oprávnená, nakoľko bola podaná orgánom Organizácie spojených národov, ktorý má kompetenciu takýto posudok od Súdneho dvora vyžiadať. Druhou stránkou posúdenia či Súdny dvor môže podať poradný posudok bolo zodpovedanie otázky, či samotná položená otázka Valným zhromaždením OSN je v skutočnosti právnou otázkou. Niektorí účastníci konania totiž namietali, že otázku, ktoré Valné zhromaždenie položilo, nie je v skutočnosti právnou otázkou. Medzinárodné právo podľa ich názoru nereguluje akt vyhlásenia nezávislosti, ktoré je považované za politický akt a teda za akt, ktorý je regulovaný iba vnútroštátnym ústavným právom. Preto podľa účastníkov konania nemohol Súdny dvor podať poradný posudok, nakoľko Súd je obmedzený podávať poradné posudky len v otázkach medzinárodného práva. V danom prípade však Súd nebol požiadaný, aby podal poradný posudok v otázke, či je vyhlásenie nezávislosti v súlade s pravidlom v rámci vnútroštátneho práva. Súd preto potvrdil, že i keď otázka má politické aspekty, to ešte neznamená, že otázka nie je právnou otázkou, a nakoľko bol Súd požiadaný a posúdenie otázky v nadväznosti na medzinárodné právo, nie je potrebné skúmať systém vnútroštátneho práva. Bez toho, aby sme brali ohľad na politické aspekty vyhlásenia nezávislosti, Súdny dvor nemôže odmietnuť zodpovedať právne časti položenej otázky, nakoľko v danom prípade je potrebné zhodnotiť akt vyhlásenia nezávislosti vo vzťahu k medzinárodnému právu. Súd zároveň vymedzil, že pri určovaní svojej právomoci zodpovedať spornú otázku sa nezaoberal tým, či otázka má politickú povahu, ani motívmi, ktoré mohli žiadosť o poradný posudok motivovať. Rovnako nie je podstatné, aké politické dôsledky bude mať poradný posudok Súdu. Súdny dvor preto jednoznačne potvrdil, že má právomoc podať poradný posudok, ktorý je odpoveďou na vyžiadanú otázku.

Súdny dvor však zvažoval aj otázku, či vzhľadom na úlohy Bezpečnostnej rady a Valného zhromaždenia vzhľadom na situáciu, ktorá v Kosove pretrvávala, nemá odmietnuť odpovedať na predloženú otázku, keďže otázka bola podaná Valným zhromaždením a nie Bezpečnostnou radou OSN. Samotná situácia v Kosove bola totiž predmetom výkonu činností Bezpečnostnej rady v zmysle potreby udržať medzinárodný mier a bezpečnosť a to viac ako 10 rokov, ktoré predchádzali podaniu žiadosti o poradný posudok. Preto bolo potrebné aspoň stručne predostrieť genézu činnosti Bezpečnostnej rady na území Kosova.

Po prvýkrát konala Bezpečnostná rada (Rada) špeciálne vo vzťahu k situácii v Kosove v roku 1998, konkrétne 31. marca, keď došlo k prijatiu rezolúcie č. 1160 (1998). V roku 1998 Rada prijala aj rezolúcie č. 1199 a 1203, a následne v roku 1999 Rada prijala rezolúciu č. 1239. V roku 1999 Rada prijala aj rezolúciu č. 1244, ktorou

[4] INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. Statute of the International court of Justice. Dostupné na <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0&>

[5] INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. 2010. Reports of judgments, advisory opinions and orders. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Advisory opinion of 22 july 2010. Dostupné na <http://www.analisisinternacional.eu/archivo/viejos/doc8.pdf>

boli členské štáty poverené vytvoriť medzinárodný vojenský zbor, ktorý v súčasnosti poznáme pod skratkou KFOR.[6] Rovnako došlo k vytvoreniu medzinárodného civilného zboru (UNMIK) a k stanoveniu základného rámca pre správu Kosova. Následne v roku 2001 Rada rezolúciou č. 1367 rozhodla o zrušení zákazu predaja alebo dodávok zbraní, čo bolo predmetom rezolúcie Rady č. 1160 z roku 1998. Súdnemu dvoru bola s ohľadom na činnosť Bezpečnostnej rady dodaná dokumentácia, ktorá preukázala, že Rada zhodnotila situáciu v Kosove až na 29 stretnutiach v období medzi rokom 2000 a koncom roka 2008. Napriek tomu, že samotné vyhlásenie nezávislosti Kosova bolo prerokované na stretnutí Rady, Rada neprijala žiadne rozhodnutie s touto situáciou spojené.

Samotné Valné zhromaždenie rovnako prijalo v otázke Kosova niekoľko rezolúcií. Pred prijatím rezolúcie Rady č. 1244 z roku 1999, prijalo Valné zhromaždenie až 5 rezolúcii, ktoré sa dotýkali dodržiavania a porušovania ľudských práv v Kosove.[7] Ďalšia z prijatých rezolúcií sa opätovne dotýkala oblasti ľudských práv v danej oblasti, pričom v poradí 15 nasledujúcich rezolúcií sa týkalo financovania UNMIK. Na základe týchto poznatkov môžeme potvrdiť, že Valné zhromaždenie nerozhodovalo o širšej situácii v Kosove v čase vyhlásenia nezávislosti, čo znamenalo, že bolo potrebné vytvoriť nový prístup pre prerokovanie návrhu žiadosti o posudok Súdneho dvora. Za danej situácie došlo k návrhu, aby sa vzhľadom na právomoci Bezpečnostnej rady a Valného zhromaždenia, žiadosť o poradný posudok v predmetnej otázke podal Bezpečnostnou radou. Daný záver súvisel s povahou zapojenia Bezpečnostnej rady a potrebou výkladu a aplikácie rezolúcie Bezpečnostnej rady s cieľom odpovedať na otázku, či vyhlásenie nezávislosti je alebo nie je v súlade s medzinárodným právom. Na strane druhej i keď žiadosť, ktorá bola podaná Súdu uviedla jeden aspekt situácie charakterizovaný ako hrozba medzinárodného mieru a bezpečnosti Radou, neznamená, že by Valné zhromaždenie nemalo záujem na danej otázke. Súd opätovne poukázal na články Charty 10 a 11, ktoré Valnému zhromaždeniu udeľujú širokú právomoc, aby mohlo konať v rozsahu činností Organizácie spojených národov.[8] Táto právomoc sa dotýka aj otázok medzinárodného mieru a bezpečnosti a nie je obmedzená zodpovednosťou Bezpečnostnej rady za zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, Rade zverenej čl. 24 ods. 1 Charty OSN. V poradnom posudku Súdny dvor jasne deklaroval, že „skutočnosť, že situácia v Kosove je predmetom konania pred Bezpečnostnou radou a táto využila svoje právomoci podľa kapitoly VII Charty OSN v nadväznosti na danú situáciu, Valné zhromaždenie nie je vylúčené z konania o žiadnom aspekte situácie v Kosove a to vrátane vyhlásenie nezávislosti na predmetnom území.“[9] I keď článok 12 Charty OSN ukladá Valnému zhromaždeniu v súvislosti s ochranou úloh Rady obmedzenie podávať odporúčania, ktoré nasledujú diskusiu, právomoc zapojiť sa do diskusie daný článok neobmedzuje. Rovnako,

[6] UNITED NATIONS. Security council. RESOLUTION 1244 (1999). Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999. Dostupné na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

[7] Pozn.: rezolúcia č. 49/204, č. 50/190, č. 51/139 a č. 53/164

[8] ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NARODOV. Charta Organizace spojených národu. Dostupné na <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

[9] INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. 2010. Reports of judgments, advisory opinions and orders. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Advisory opinion of 22 july 2010. Dostupné na <http://www.analisisinternacional.eu/archivo/viejos/doc8.pdf>

článok 12 Charty nezakazuje Valnému zhromaždeniu výkon svojich právomocí v súvislosti s ohrozením mieru a bezpečnosti, o ktorých koná Bezpečnostná rada. Účel poradného posudku je aj v tomto prípade umožnenie orgánom Organizácie spojených národov a ďalších oprávnených subjektov vyžiadať si posudok Súdu, ktorý by im mal napomôcť pri výkone ich funkcií v budúcnosti. I keď Súdny dvor v danej situácii nevedel posúdiť, ktoré kroky Valné zhromaždenie v budúcnosti v danej otázke podnikne, rozhodol, že táto situácia nepredstavuje závažný dôvod na to, aby Súd odmietol odpovedať na žiadosť Valného zhromaždenia.

Čo sa týka samotného predmetu otázky, Súdny dvor jasne vymedzil, že otázka, ktorú položilo Valné zhromaždenie bola jasne formulovaná a mimoriadne špecifická. Otázka, ktorú Valné zhromaždenie položilo sa nedotýkala právnych dôsledkov daného vyhlásenia a teda nedotazovala sa na to, či Kosovo dosiahlo alebo nedosiahlo štátnosť. Rovnako sa Valné zhromaždenie nedopytovalo na platnosť alebo právne účinky uznania Kosova tými štátmi, ktoré ho uznali ako nezávislý štát. V nadväznosti na to tak Súd nepovažoval za potrebné zaoberať sa otázkami, či vyhlásenie nezávislosti viedlo alebo neviedlo k vytvoreniu štátu v súlade s potrebou odpovedať na otázku položenú Valným zhromaždením. Súd tak jednoznačne vymedzil, že neexistuje žiadny dôvod aby sa predmet otázky musel preformulovať.

Posúdenie Medzinárodného súdneho dvora v Haagu v otázke, či je vyhlásenie nezávislosti Kosova v súlade s medzinárodným právom

Počas osemnásteho, devätnásteho a začiatkom 20. storočia sa na medzinárodnom poli vyskytlo niekoľko prípadov vyhlásenia nezávislosti, ktoré sa často krát stretlo s odmietnutím štátov, od ktorých bola nezávislosť vyhlásená. V niektorých prípadov vyhlásenie nezávislosti znamenalo vytvorenie nového štátu, pričom v niektorých prípadoch tomu tak nebolo. V žiadnom z týchto prípadov však nebolo preukázané, že tento akt prijatia vyhlásenia nezávislosti bol považovaný za akt, ktorý je v rozpore s medzinárodným právom. V rámci medzinárodného práva sa počas druhej polovice 20. storočia vyvinulo právo na sebaurčenie, ako nástroj na realizáciu práva na nezávislosť pre národy, ktoré žili na nesamosprávnom území a rovnako pre národy, ktoré boli podrobené cudziemu útlaku, nadvláde alebo vykorisťovaniu. Množstvo nových štátov vzniklo na základe realizácie daného práva, i keď sa vyskytli aj niektoré štáty, ktoré vyhlásili nezávislosť aj mimo rámca práva národov na sebaurčenie. Ani v daných prípadov však nedošlo k vytvoreniu nového pravidla medzinárodného práva, ktoré by zakazovalo vyhlásiť nezávislosť mimo rámca určeného právom na sebaurčenie národov.

Na strane druhej však niektorí účastníci konania tvrdili, že jednostranné vyhlásenie nezávislosti je zakázané v súvislosti so zásadou zachovania územnej integrity. Zásada zachovania územnej integrity je vyjadrená v článku 2, odseku 4 Charty OSN nasledovne:

„Všetci členovia sa v medzinárodných stykoch vystríhajú hrozby silou alebo použitia sily oproti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Spojených národov.“[10]

[10] ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NARODOV. Charta Organizace spojených národů. Dostupné na <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

Rovnako sa účastníci konania dovolávali rezolúcie Valného zhromaždenia č. 2625 pod názvom Deklarácia zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN, ktorá bola odrazom medzinárodného obyčajového práva. V danej rezolúcii sú jasne vymenované rôzne záväzky štátov zdržať sa porušenia územnej integrity iných suverénnych štátov. Rovnako sa aj v rámci Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe v Helsinkách 1. 8. 1975 ustanovilo, že „zúčastnené štáty budú rešpektovať územnú integritu každého z ďalších zúčastnených štátov Konferencie.“[11] V spomínaných dokumentoch je tak zásada územnej integrity obmedzená a to do sféry vzťahov medzi štátmi.

Zároveň sa určití účastníci v konaní odvolávali aj na rezolúcie Bezpečnostnej rady, ktoré v minulosti odsúdili konkrétne vyhlásenia nezávislosti (rezolúcia 216 z roku 1965, rezolúcia 217 z roku 1965, rezolúcia R41 z roku 1983 a rezolúcia 787 z roku 1992). Súdny dvor v nadväznosti na minulé rezolúcie Bezpečnostnej rady poznamenal, že Rada rozhodovala v daných prípadoch podľa konkrétnej situácie existujúcej v čase, keď k predmetným vyhlásením nezávislosti došlo. Samotná protiprávnosť vyhlásení nezávislosti sa preto neopiera iba o akt jednostranného vyhlásenia ako takého, ale zo skutočnosti, či bolo vyhlásenie nezávislosti spojené s protiprávnym použitím sily alebo iným mimoriadnym porušením noriem všeobecného medzinárodného práva (konkrétne kogentné normy – *ius cogens*). Bezpečnostná rada v súvislosti so situáciou v Kosove však nezaujala stanovisko, ktoré zaujala v rámci prijatých rezolúcií v minulosti. Preto Súdny dvor ustanovil, že práve povaha daných rezolúcií len potvrdila, že z praxe Bezpečnostnej rady žiadne všeobecné pravidlo, ktoré by zakazovalo jednostranné vyhlásenie nezávislosti nevyplýva.

Na strane druhej však niekoľko účastníkov konania tvrdilo, že v danej situácii išlo o vyjadrenie práva na sebaurčenie populácie v Kosove a samotné vyhlásenie nezávislosti uplatnilo právo na nápravu, keď sa od Srbskej republiky odrhlo. Súdny dvor uznal, že hlavným prínosom medzinárodného práva v druhej polovici 20. storočia bol práve vývoj práva národov na sebaurčenie. Avšak či medzinárodné právo na sebaurčenie zároveň udeľuje právo časti populácie už existujúceho štátu oddeliť sa a to mimo kontextu nesamosprávnych území alebo bez situácie, keď je národ vystavený cudziemu útlaku, nadvláde alebo vykorisťovaniu, bola otázka, na ktorú obidve zúčastnené strany zaujali prísne odlišné názory. Odlišné názory sa prezentovali aj pri otázke, či medzinárodné právo ustanovuje právo na tzv. nápravné odtrhnutie sa, a ak áno, za akých okolností môže k takémuto aktu časť populácie pristúpiť. Výrazný názorový rozdiel existoval aj v otázke či vôbec k vzniku práva na tzv. nápravné odrhnutie Kosova od Srbskej republiky došlo.

Súdny dvor však jasne deklaroval, že nie je jeho úlohou podať odpovede na dané otázky, keďže Valné zhromaždenie požiadalo o poradný posudok Súdu iba v otázke, či vyhlásenie nezávislosti je v súlade s medzinárodným právom. Preto sa Súdny dvor zameral na určenie, či jednostranné vyhlásenie porušilo všeobecné medzinárodné právo alebo *lex specialis*, ktoré bolo vytvorené rezolúciou Bezpečnostnej rady 1244 z roku 1999. Na danom základe Súdny dvor jednoznačne potvrdil, že jednostranné vyhlásenie nezávislosti Kosova zo 17. februára 2008 neporušilo všeobecné medzinárodné právo, keďže v súčasnosti všeobecné medzinárodné právo neobsahuje aplikovateľný zákaz vyhlásenia nezávislosti. Preto

[11] Konferencia o bezpečnosti a spolupráci Záverečný akt – Helsinská konferencia. 1. 8. 1975, čl. IV, Dostupné na <http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp23.pdf>

Súdny dvor analyzoval právnu relevantnosť rezolúcie 1244 Bezpečnostnej rady OSN, ktorá bola prijatá 10. 6. 1999. Keďže na základe právneho rámca Charty, článkov 24 a 25 a kapitoly VII, môže Bezpečnostná rada prijať rezolúcie, ktoré ukladajú povinnosti podľa medzinárodného práva, môže Súdny dvor vykladať a aplikovať rezolúcie Bezpečnostnej rady v rámci riešenia prípadov a rovnako ich pokladá za súčasť systému záväzkov podľa medzinárodného práva. Samotná rezolúcia Rady 1244 z roku 1999 bola prijatá na základe kapitoly VII Charty Spojených národov a preto podľa Súdneho dvora jednoznačne ukladá povinnosti podľa medzinárodného práva. V danom prípade, žiadny z účastníkov konania nespochybňoval skutočnosť, že rezolúcia Rady 1244 z roku 1999 je súčasťou práva, ktoré je v tejto situácii relevantné. Niektorí účastníci však pre Súdom argumentovali, že Ústavný rámec, ktorý bol vyhlásený nariadením 2001/9 a teda nariadením UNMIK osobitným splnomocnencom Generálneho tajomníka je aktom vnútorného práva a nie práva medzinárodného. Súd však toto tvrdenie odmietol s tým, že splnomocnenec Generálneho tajomníka prijíma nariadenia na základe právomoci odvodenej najmä z odseku 6, 10 a 11 rezolúcie 1244 a tento akt je preto odvodený v celom svojom rozsahu z Charty Spojených národov. Preto je aj záväznosť Ústavného rámca odvodená od záväznej povahy rezolúcie 1244 z roku 1999 a tak aj z medzinárodného práva ako takého. Súdny dvor vymedzil, že vzhľadom k stanovenému požíva Ústavný rámec medzinárodnoprávny charakter. Ústavný rámec tak Súdny dvor vnímal ako súčasť právneho poriadku, ktorý bol prijatý pre potreby správy Kosova počas prechodného obdobia. Rezolúcia 1244 z roku 1999 umožnila vznik medzinárodnej civilnej a bezpečnostnej prítomnosti v Kosove, a to s plnými civilnými a politickými právomocami a rovnako výlučnou zodpovednosťou za spravovanie Kosova. Zároveň riešenie, ktoré je obsiahnuté v danej rezolúcii, a to konkrétne implementovanie dočasnej územnej správy bola v zmysle rezolúcie jasne navrhnutá za humanitárnym účelom a to zaistiť prostriedky na stabilizáciu Kosova a na znovuobnovenie základného verejného poriadku na tomto území, ktoré bolo postihnuté krízou. Rezolúcia 1244 Bezpečnostnej rady rovnako založila dočasný režim, čo nemohlo byť chápané ako ustanovenie stáleho inštitucionálneho rámca, keďže rezolúcia udelila mandát UNMIK za účelom, aby len napomohla dojednanému riešeniu budúceho statusu Kosova. Toto napomáhanie vyriešiť situáciu na danom území však nemalo byť prejudikovaním výsledku procesu vyjednávania. Predmetom a účelom prijatej rezolúcie 1244 tak bolo založenie krátkodobého a zároveň výnimočného právneho režimu, ktorý by v rozsahu akom bol vymedzený, nahradil srbský právny poriadok a rovnako stabilizoval situáciu v Kosove ako dočasné riešenie krízy na tomto území.

Súdny dvor preto musel odpovedať aj na otázku, či je jednostranné vyhlásenie nezávislosti v súlade s rezolúciou Bezpečnostnej rady 1244 (1999), a teda či analyzovaná rezolúcia alebo iné prijaté opatrenia ustanovujú určitý zákaz vyhlásenia nezávislosti v danom prípade, ktorý by bol účinný voči tým, ktorí vyhlásenie nezávislosti v roku 2008 prijali. Preto bolo potrebné vymedziť identitu autorov, ktorí vyhlásili nezávislosť Kosova. Súdny dvor vymedzil, že autori, ktorí vyhlásili nezávislosť Kosova nekonali ako jeden z dočasných orgánov samosprávy, ktorý bol zriadený v rámci Ústavného rámca, ale išlo o osoby konajúce ako zástupcovia ľudu Kosova a teda mimo rámca dočasnej správy. Následne sa tak Súdny dvor zamýšľal nad otázkou, či rezolúcia 1244 (1999) vymedzila zákaz autorom Vyhlásenia nezávislosti nezávislosť Kosova vyhlásiť. Rezolúcia 1244 (1999) bola prijatá za účelom vytvorenie dočasného režimu pre Kosovo, s tým, že samotná rezolúcia síce predpokladala politický proces vytvorenia konečného statusu Kosova, avšak žiadne z jej ustanovení nehovorí o vytvorení konečného statusu Kosova, ani o podmienkach

jeho dosiahnutia. Rezolúcia 1244 (1999) tak nevylučuje vydanie vyhlásenia nezávislosti zo 17. 2. 2008, keďže na rozdiel od predmetnej rezolúcie, Vyhlásenie nezávislosti je pokusom vymedziť konečný status Kosova. Súdny dvor na základe vyššie uvedených poznatkov došiel k záveru, že ani rezolúcia 1244 (1999) nebráni autorom, ktorí vyhlásili nezávislosť Kosova vydať takéto vyhlásenie a preto nedošlo k porušeniu rezolúcie 1244 (1999).

Na záver poradného posudku sa Súdny dvor obrátil k otázke, či vyhlásenie nezávislosti porušilo Ústavný rámec zavedený pod záštitou UNMIK, ktorý má podľa Súdu medzinárodnoprávny charakter. Súdny dvor logicky na danú otázku odpovedal záporne, nakoľko autori daného vyhlásenia neboli dočasnými orgánmi samosprávy a preto nešlo o akt so zamýšľanými účinkami v rámci právneho rámca, podľa ktorého tieto orgány fungovali. Autori vyhlásenia tak neboli viazaní právomocami a zodpovednosťami na základe daného právneho poriadku a preto Súdny dvor rozhodol, že vyhlásenie nezávislosti ako akt neporušil ani Ústavný rámec zavedený na danom území.

Súdny dvor tak na záver poradného posudku jasne vyjadril, že Vyhlásenie nezávislosti zo 17. 2. 2008 neporušilo ani všeobecné medzinárodné právo, ani rezolúciu Bezpečnostnej rady 1244 (1999), a nakoniec ani Ústavný rámec zavedený pod záštitou UNMIK. Na základe predložených faktov Súdny dvor rozhodol, že prijatie Vyhlásenie nezávislosti neporušilo žiadnu aplikovateľnú normu medzinárodného práva.

Záver

Rozhodnutie Súdneho dvora, že prijatie Vyhlásenia nezávislosti neporušilo žiadnu aplikovateľnú normu medzinárodného práva, nebolo pre viaceré krajiny dôvodom pre zmenu názoru v otázke uznania nezávislosti Kosova. Jednou z týchto krajín je do súčasnosti aj Slovenská republika, ktorá sa jasne vyslovila za podporu Srbskej republiky v danej otázke. Súdny dvor tak rozhodnutím desiatich sudcov z celkového počtu štrnásť uznal jednostranné vyhlásenie nezávislosti Kosova z dôvodu, že medzinárodné právo v súčasnej dobe neobsahuje zákaz takéhoto aktu. Napriek všetkému, rozhodnutie v rámci poradného posudku Súdneho dvora nie je medzinárodnoprávne záväzné, a jeho váha spočíva v morálnom a politickom význame, keďže vyplýva z právnej expertízy autority medzinárodného orgánu. Napriek tomu, že Bezpečnostná rada OSN v konkrétnych prípadoch vo svete vymedzila, že konkrétne vyhlásenia nezávislosti boli v rozpore s medzinárodných právom, podľa Súdneho dvora bolo dané rozhodnutie spojené s nezákonným použitím sily a teda v rozpore s normami medzinárodného práva. Súdny dvor sa však vyhol zodpovedaniu otázky, aké dôsledky má dané vyhlásenie nezávislosti a či jej výsledkom má alebo nemá byť nadobudnutie štátnosti. Logicky však Súdny dvor nemohol zodpovedať na otázku, či iné štáty majú alebo nemajú uznať nezávislosť Kosova a to v nadväznosti na existenciu suverénneho práva každého štátu urobiť vlastné rozhodnutie a teda daná otázka nie je predmetom medzinárodného práva a tým rozhodnutia Súdneho dvora.

Problematika situácie v Kosove bude podľa môjho názoru aj naďalej vyostrovať nielen vzťahy na Balkáne, ale aj v medzinárodnom spoločenstve, nakoľko sa v blízkej budúcnosti určite nedočkáme jasného stanoviska, ktoré by prezentovalo názor všetkých krajín v rámci štruktúry medzinárodných vzťahov.

JUDr. Ing. Anna Ďurfina, PhD.
Vedecko-výskumný pracovník
Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola

Použitá literatúra

- International Court of Justice. 2010. Reports of judgments, advisory opinions and orders. Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo. Advisory opinion of 22 july 2010. Dostupné na <http://www.analisisinternacional.eu/archivo/viejos/doc8.pdf>
- International Court of Justice. Statute of the International Court of Justice. Dostupné na <http://www.icj-cij.org/documents/index.php?p1=4&p2=2&p3=0&>
- Konferencia o bezpečnosti a spolupráci. Záverečný akt – Helsinská konferencia. 1. 8. 1975, čl. IV, Dostupné na <http://smsjm.vse.cz/wp-content/uploads/2008/10/sp23.pdf>
- Organizácia spojených národov. Charta Organizace spojených národu. Dostupné na <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>
- United nations. A/RES/63/3. Resolution 63/3, Resolution adopted by the General Assembly on 8 October 2008. Dostupné na <http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/3&Lang=E>
- United nations. Security council. Resolution 1244 (1999). Adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999. Dostupné na <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>

Uplatňovanie Charty základných práv EÚ vo svetle rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ [1]

Radoslav Benko

Abstrakt

Charta základných práv EÚ nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy získala právnu záväznosť. Aj napriek opodstatneným dôvodom domnievať sa, že Charta bude len potvrdením pred-Lisabonskej praxe poskytovania ochrany základným právam v EÚ, rozhodnutia Súdneho dvora EÚ týkajúce sa rozsahu a spôsobu uplatňovania Charty stavajú Chartu do pozície zdroja významných zmien v systéme uplatňovania Únijnej ochrany základných práv. V príspevku sa autor venuje nedávnym rozhodnutiam Súdneho dvora EÚ týkajúcich sa uplatňovania Charty, konkrétne rozhodnutiam vo veci *Åkerberg Fransson* a *Melloni*, v ktorých sa Súdny dvor okrem iného zaoberal otázkami, v akých prípadoch sú členské štáty viazané povinnosťou rešpektovať ustanovenia Charty a aký je vzťah medzi Chartou a vnútroštátnymi ústavnými systémami ochrany základných práv.

Kľúčové slová

Charta základných práv EÚ, rozsah viazanosti členských štátov ustanoveniami Charty základných práv EÚ, vzájomný vzťah medzi Chartou základných práv EÚ a vnútroštátnymi ústavnými systémami ochrany základných práv, súdny aktivizmus Súdneho dvora EÚ.

Abstract

The Charter of Fundamental Rights of the EU was granted a legally binding force by the entry into force of the Lisbon Treaty. In spite of the considerations that the Charter will merely confirm the pre-Lisbon practice in fundamental rights protection in the EU, the decisions of the Court of Justice relating to the scope and manner of application of the Charter, put the Charter into the position of being the source of important changes in the application of fundamental rights protection system of the EU. Presented paper deals with the recent case law of the Court of Justice relating to the application of the Charter, particularly with the decisions in *Åkerberg Fransson* and *Melloni* cases dealing *inter alia* with the questions in which cases the provisions of the Charter are binding for the Member States and what is the relationship between the Charter and the Member States' constitutional systems of the fundamental rights protection in case of their simultaneous application in a concrete case.

Keywords

Charter of Fundamental Rights of the EU, scope of application of the Charter on the Member States behaviour, mutual relationship between the Charter of

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0823-11.

Fundamental Rights of EU and Member States' constitutional systems of the fundamental rights protection, judicial activism of the Court of Justice of the EU.

Úvod

Obdobne ako je tomu v prípade zmlúv, ktoré predstavujú skôr rámcovú zmluvu (fr., „*traité cadre*"), vyznačujúcimi sa regulačnými medzerami a materiálnou neurčitosťou,[2] aj výslovný text Charty základných práv Európskej únie (ďalej v texte len „Charta") neponúka normatívne riešenia všetkých otázok týkajúcich sa presného vymedzenia jej obsahu, či rozsahu jej uplatňovania. Je tomu tak aj pokiaľ ide o vymedzenie jej osobnej a vecnej pôsobnosti podľa čl. 51 ods. 1 Charty, či vymedzenie jej vzťahu k vnútroštátnym ústavným systémom ochrany základných práv vychádzajúce z článku 53 Charty. Pri dotváraní obsahu týchto ustanovení zohráva významnú úlohu judikatúra Súdneho dvora. Veľmi významnými rozhodnutiami Súdneho dvora, v ktorých sa Súdny dvor venoval otázke rozsahu viazanosti členských štátov ustanoveniami Charty a otázke vzťahu Charty k vnútroštátnym ústavným systémom ochrany základných práv, sú rozhodnutia Súdneho dvora vo veci *Åkerberg Fransson*[3] a *Melloni*.[4]

Rozhodnutia Súdneho dvora týkajúce sa výkladu a uplatňovania Charty vo veciach *Åkerberg Fransson* a *Melloni*

V konaní vo veci *Åkerberg Fransson* sa Súdny dvor venoval výkladu článkov 50 a 51 Charty.[5] Rovnako sa v ňom vyjadril aj ku vzťahu Charty k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd[6] (ďalej len „Európsky dohovor") tak ako vyplýva z ustanovení článku 6 odsek 3 Zmluvy o Európskej únii a článku 52 odsek 3 Charty. Súdny dvor sa v rozsudku musel prednostne vysporiadať s otázkou svojej právomoci vo veci konať z dôvodu, že vnútroštátna úprava viažuca sa na skutkové okolnosti konania vo veci samej na vnútroštátnom súde sa na prvý pohľad javila ako nevyplývajúca z uplatňovania práva Únie. Išlo o vnútroštátnu úpravu umožňujúcu kumulatívne uložiť daňové a trestné sankcie za porušenie daňových povinností. Podľa ustanovenia článku 51 odsek 1 Charty, Charta zaväzuje členské

[2] Pozri: MAZÁK, J. – K MOSER, M. Adjudication by Reference to General Principles of EU law: A Second Look at the Mangold Case Law. In: Adams, M. – Straetmans, G. – de Waele, H. – Meeusen, J. (Ed.) *Judging Europe's Judges: The Legitimacy of the Case Law of the European Court of Justice*. Oxford: Hart Publishing, 2013, s. 67.

[3] Rozsudok Súdneho dvora z 26. februára 2013 vo veci C-617/10 *Åklagaren proti Hans Åkerberg Fransson*. Zatiaľ neuverejnený v Zbierke judikatúry.

[4] Rozsudok Súdneho dvora z 26. februára 2013 vo veci C-399/11 *Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal.* Zatiaľ neuverejnený v Zbierke judikatúry.

[5] Článok 50 Charty, nazvaný „Právo nebyť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin", znie: „*Nikoho nemožno stíhať alebo potrestať v trestnom konaní za trestný čin, za ktorý už bol v rámci Únie oslobodený alebo odsúdený konečným rozsudkom v súlade so zákonom.*"
Článok 51 Charty definuje rozsah jej pôsobnosti takto:
„*1.Ustanovenia tejto charty sú pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, a tiež pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. V dôsledku toho rešpektujú práva, dodržiavajú zásady a podporujú ich uplatňovanie v súlade so svojimi príslušnými právomocami a pri zachovaní obmedzení právomocí Únie, ktoré boli na ňu prenesené zmluvami.*
2.Táto charta nerozširuje rozsah pôsobnosti práva Únie nad rámec právomocí Únie, ani nezakladá žiadnu novú právomoc ani úlohu pre Úniu, ani nemení právomoci a úlohy vymedzené v zmluvách."

[6] Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd podpísaný v Ríme, 4.11.1950, členmi Rady Európy v znení ustanovení Dodatkových protokolov. Publikovaný v zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslom 209/1992 Zb.

štáty výlučne vtedy, ak „vykonávajú právo Únie“. Súdny dvor tak mal zodpovedať otázku, či uvedené vnútroštátne ustanovenia daňového a trestného práva nepredstavujú „vykonávanie práva Únie“ v zmysle článku 51 odsek 1 Charty. Podľa Súdneho dvora: „*základné práva zaručené Chartou musia byť dodržané v prípade, ak vnútroštátna právna úprava patrí do pôsobnosti práva Únie*“, pričom „*nemôže nastať prípad, ktorý by spadal pod právo Únie a neuplatnili by sa uvedené základné práva*“.[7] „*Z uplatniteľnosti práva Únie vyplýva uplatniteľnosť základných práv zaručených Chartou*.“[8] Pokiaľ právna situácia nespadá do pôsobnosti práva Únie, Súdny dvor nemá právomoc o nej rozhodnúť, pričom ustanovenia Charty nemôžu samy osebe túto právomoc založiť.[9] Otázkou vo veci *Åkerberg Fransson* bolo, či efektívny výber dane z pridanej hodnoty, ktorý by mal zahŕňať efektívnu sankciu v prípade porušenia daňových povinnosti spadá do rámca pôsobnosti práva Únie. Odvolávajúc sa na článok 2, článok 250 odsek 1 a článok 273 smernice o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty [10] (ďalej len „smernica“) a článok 325 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, Súdny dvor dospel k záveru, že „daňové sankcie a trestné konania za porušenie daňových povinnosti“ predstavujú „vykonávanie práva Únie“ pre účely článku 51 odsek 1 Charty.[11] Súdny dvor poukázal, že ani skutočnosť, že vnútroštátna legislatíva zakladajúca možnosť ukladania daňových sankcií a vedenia trestného konania za daňové delikty nebola prijatá za účelom implementovania smernice, nemôže spochybniť takýto záver.[12] Nakoniec sa Súdny dvor vyslovil, že pokiaľ „*...má súd členského štátu preskúmať súlad so základnými právami v prípade vnútroštátneho ustanovenia alebo opatrenia vykonávajúceho právo Únie v zmysle článku 51 ods. 1 Charty – v situácii, keď postup členských štátov nie je úplne upravený právom Únie – vnútroštátne orgány a súdy môžu uplatniť vnútroštátne štandardy ochrany základných práv, ak toto uplatnenie neohrozí úroveň ochrany stanovenú Chartou, ako ju vykladá Súdny dvor, ani prednosť, jednotnosť a účinnosť práva Únie*“.[13]

Po tom, čo Súdny dvor skonštatoval svoju právomoc sa vecou zaoberať (nakoľko vec spadá do pôsobnosti práva Únie), pristúpil k odpovedi na primárnu otázku, konkrétne, či zásada *ne bis in edem* ustanovená v článku 50 Charty by sa mala vykladať tak, že bráni tomu, aby bolo proti obžalovanému vedené trestné stíhanie za daňový delikt, vzhľadom na to, že za to isté konanie spočívajúce v poskytnutí nepravdivých údajov mu už bola uložená daňová sankcia. Súdny dvor poukázal na to, že: „*článok 50 Charty nebráni tomu, aby členský štát za to isté konanie spočívajúce v nesplnení povinností podať priznanie k DPH uložil kombináciu daňových a trestných sankcií. Na účely zabezpečenia výberu príjmov z DPH v plnom rozsahu a tým ochrany finančných záujmov Únie majú totiž členské štáty voľnosť pri výbere uplatniteľných sankcií. ... Tieto sankcie tak môžu mať formu správnych sankcií, trestných sankcií alebo môže ísť o kombináciu oboch sankcií*“.[14] Súdny dvor pripustil, *„...aby proti tej istej osobe bolo vedené trestné stíhanie za tie isté činy len vtedy, ak daňová sankcia má trestnú povahu ... a je konečná.*“[15] Na účely posúdenia, či daňová sankcia má trestnú povahu sú pritom relevantné tri kritériá - právna kvalifikácia

[7] *Åkerberg Fransson*, bod 21.
[8] *Ibid*, bod 21.
[9] *Ibid*, bod 22.
[10] Smernica Rady 2006/112/ES z 28. novembra 2006 o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty. *Ú. v. EÚ L 347, s. 1.*
[11] *Åkerberg Fransson*, bod 27.
[12] *Ibid*, bod 28.
[13] *Ibid*, bod 29.
[14] *Ibid*, bod 34.
[15] *Ibid*, bod 34.

porušenia vo vnútroštátnom práve, samotná povaha porušenia a povaha a stupeň prísnosti sankcie, ktorá hrozí dotknutej osobe.[16]
Súdny dvor sa v konaní vo veci *Åkerberg Fransson* rovnako venoval aj posúdeniu, či je s právom Únie zlučiteľná vnútroštátna súdna prax, ktorá povinnosť vnútroštátneho súdu upustiť od uplatnenia akéhokoľvek ustanovenia odporujúceho základnému právu zaručenému Európskym dohovorom a Chartou, podmieňuje tým, že uvedený rozpor jednoznačne vyplýva z predmetných predpisov alebo z príslušnej judikatúry.[17] Súdny dvor sa najprv vyjadril k otázke možných dôsledkov, ktoré by mal vnútroštátny súd vyvodiť z rozporu medzi vnútroštátnym právom a Európskym dohovorom. Súdny dvor uviedol, že aj napriek skutočnosti, že základné práva zaručené Európskym dohovorom sú ako všeobecné zásady súčasťou práva Únie (článok 6 odsek 3 ZEÚ) a hoci článok 52 ods. 3 Charty vyžaduje, aby práva obsiahnuté v Charte, ktoré zodpovedajú právam zaručeným Európskym dohovorom, mali rovnaký zmysel a rozsah, ako majú práva priznané dohovorom, dohovor nepredstavuje právny nástroj formálne začlenený do právneho poriadku Únie, pokiaľ k nemu Únie nepristúpi. Právo Únie teda neupravuje vzťahy medzi Európskym dohovorom a právnymi poriadkami členských štátov a ani dôsledky, ktoré by mal vnútroštátny súd v prípade ich vzájomného rozporu vyvodiť.[18] Pokiaľ ide o dôsledky vyplývajúce z rozporu medzi ustanoveniami vnútroštátneho práva a právami zaručenými Chartou, Súdny dvor odkazujúc na svoju ustálenú judikatúru[19] konštatoval, že: „*...vnútroštátny súd, ktorý je v rámci svojej právomoci poverený uplatňovať ustanovenia práva Únie, má povinnosť zabezpečiť plný účinok týchto noriem, pričom v prípade potreby z vlastnej iniciatívy neuplatní akékoľvek odporujúce ustanovenie vnútroštátneho práva, aj keby bolo prijaté neskôr, bez toho, aby musel požadovať alebo čakať na ich predchádzajúce zrušenie zákonodarnou cestou alebo akýmkoľvek iným ústavným postupom*“.[20] Súdny dvor následne uviedol, že: „*s požiadavkami vyplývajúcimi zo samotnej podstaty práva Únie by bolo nezlučiteľné každé ustanovenie vnútroštátneho právneho poriadku alebo každá prax, legislatívna, správna alebo súdna, ktorých účinkom by bolo zníženie účinnosti práva Únie tým, že by príslušnému súdu v okamihu uplatnenia práva zakázali možnosť uplatniť všetko, čo je potrebné na neuplatnenie vnútroštátnych legislatívnych ustanovení, ktoré by prípadne bránili, hoci len dočasne, plnej účinnosti noriem Únie*“.[21]

V konaní vo veci *Meloni* sa Súdny dvor venoval výkladu článku 47 Charty, článku 48 odsek 2 Charty a článku 53 Charty. Súdny dvor sa venoval otázke, či článok 4a odsek 1 rámcového rozhodnutia o európskom zatykači[22] (ďalej len „rámcové rozhodnutie“) je v súlade s požiadavkami vyplývajúcimi z práva na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces zakotvenom v článku 47 Charty a práva na obhajobu zakotvenom v článku 48 odsek 2 Charty. Súdny dvor zdôraznil, že aj keď právo obvinenej osoby byť prítomnou na konaní je podstatným prvkom práva na

[16] *Ibid* bod 35.
[17] *Ibid* , bod 43.
[18] *Ibid.* bod 44.
[19] Rozsudok z 9. marca 1978 vo veci 106/77 *Simmenthal*, , Zb. s. 629, body 21 a 24; rozsudok z 19. novembra 2009 vo veci C-314/08 *Filipiak*, Zb. s. I-11049, bod 81; rozsudok z 22. júna 2010 v spojených veciach C-188/10 a C-189/10 *Melki a Abdeli*, Zb. s. I-5667, bod 43.
[20] *Åkerberg Fransson* , bod 45.
[21] *Ibid*, bod 46.
[22] Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi. *Ú. v. ES L 190, 18.7.2002, s. 1 – 20.*

spravodlivý proces, toto právo nie je absolútne.[23] Podľa Súdneho dvora sa obvinená osoba môže tohto práva z vlastnej slobodnej vôle výslovne alebo konkludentne vzdať pod podmienkou, že takéto vzdanie sa bude jednoznačne preukázané, sprevádzané minimálnymi zárukami zodpovedajúcimi jeho závažnosti a nebude odporovať nijakému dôležitému verejnému záujmu.[24] Súdny dvor dospel k záveru, že k porušeniu práva na spravodlivý proces nedôjde, hoci sa obvinená osoba konania osobne nezúčastnila, ak bola informovaná o stanovenom termíne a mieste konania alebo splnomocnila právneho zástupcu, aby ju na tento účel obhajoval.[25] Súdny dvor svoj záver konfrontoval odvolaním sa na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva. Výklad článku 47 a článku 48 ods. 2 Charty je podľa Súdneho dvora v súlade s rozsahom pôsobnosti priznaným právam, ktoré sú zaručené článkom 6 ods. 1 a 3 Európskeho dohovoru a judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva.[26] Súdny dvor svoj výklad článkov 47 a 48 odsek 2 Charty oprel o ciele rámcového rozhodnutia. Podľa Súdneho dvora, z článku 1 rámcového rozhodnutia vyplýva, že cieľom harmonizácie podmienok výkonu európskych zatykačov vydaných na účely výkonu rozhodnutí, ku ktorým sa dospelo v konaní, ktorého sa dotknutá osoba osobne nezúčastnila, dosiahnutá príslušným rámcovým rozhodnutím, je posilniť procesné práva osôb, voči ktorým prebieha trestné konanie, a najmä zlepšiť vzájomné uznávanie justičných rozhodnutí medzi členskými štátmi.[27] Podľa Súdneho dvora, článok 4a ods. 1 rámcového rozhodnutia stanovuje v písmenách a) a b) podmienky, za akých sa má vychádzať z toho, že dotknutá osoba sa dobrovoľne a jednoznačne vzdala práva zúčastniť sa na konaní, ktoré sa jej týka, takže výkon európskeho zatykača vydaného na účely výkonu trestu osoby odsúdenej v neprítomnosti, nemožno podriadiť podmienke, aby táto osoba mohla podať návrh na obnovu konania v členskom štáte, ktorý vydal európsky zatykač.[28] To platí buď v prípade, ako uvádza odsek 1 písm. a), keď sa dotknutá osoba nezúčastní na konaní, hoci bola osobne predvolaná alebo bola úradne informovaná o termíne a mieste pojednávania, alebo, ako stanovuje ten istý odsek 1 písm. b), vedomá si plánovaného konania, namiesto osobného zúčastnenia sa splnomocnila právneho zástupcu, aby ju zastupoval. Súdny dvor napokon konštatoval, že článok 4a ods. 1 rámcového rozhodnutia je zlučiteľný s požiadavkami vyplývajúcimi z článku 47 a článku 48 ods. 2 Charty.[29] Nakoniec Súdny dvor pristúpil k vyjadreniu sa k najdôležitejšej, z pohľadu spôsobu aplikácie Charty, z položených otázok, konkrétne, či článok 53 Charty sa má vykladať v tom zmysle, že umožňuje vykonávajúcemu členskému štátu podriadiť odovzdanie osoby odsúdenej v neprítomnosti podmienke možnosti preskúmania odsudzujúceho rozsudku v štáte, ktorý vydal zatykač, aby sa predišlo porušeniu práva na spravodlivý proces a práva na obhajobu zaručených jeho ústavou.

Španielsky ústavný súd mal za to, že článok 53 Charty je potrebné vykladať v tom zmysle, že vo všeobecnosti umožňuje členskému štátu uplatňovať štandard

[23] Pozri, najmä: Rozsudok Súdneho dvora zo 6. septembra 2012 vo veci C-619/10 *Trade Agency*, zatiaľ neuverejnený v Zbierke, body 52 a 55.
[24] *Melloni*, bod 49.
[25] *Ibid*.
[26] Pozri, najmä: Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 14. júna 2001 vo veci *Medenica v. Švajčiarsko*, sťažnosť č. 20491/92, § 56 až 59; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 1. marca 2006 vo veci *Sejdovic v. Taliansko*, sťažnosť č. 56581/00, *Zbierka rozsudkov a rozhodnutí* 2006-II, § 84, 86 a 98; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 24. apríla 2012 vo veci *Haralampiev v. Bulharsko*, sťažnosť č. 29648/03, § 32 a 33. Pozri : *Melloni*, bod 50.
[27] *Melloni*, bod 51.
[28] *Melloni,* bod 52
[29] *Melloni,* bod 54.

ochrany základných práv zaručených jeho ústavou, ak je tento štandard ochrany vyšší než štandard ochrany vyplývajúci z Charty, a prípadne ho uprednostniť pred uplatnením ustanovení práva Únie.[30] Podľa Súdneho dvora by takýto výklad umožnil členskému štátu podriadiť výkon európskeho zatykača vydaného na účely výkonu rozsudku vydaného v neprítomnosti podmienkam, ktorých cieľom je zabrániť výkladu obmedzujúcemu alebo porušujúcemu základné práva priznané ústavou tohto štátu, hoci článok 4a ods. 1 rámcového rozhodnutia 2002/584 uplatnenie takých podmienok nedovoľuje.[31] Súdny dvor konštatoval, že takýto výklad nemožno pripustiť. Uvedený výklad článku 53 Charty by totiž narúšal zásadu prednosti práva Únie, pretože by umožňoval členskému štátu vytvárať prekážky uplatnenia aktov práva Únie, ktoré sú v úplnom súlade s Chartou, ak by nerešpektovali základné práva zaručené ústavou tohto štátu.[32] Súdny dvor poukázal na svoju ustálenú judikatúru, z ktorej vyplýva, že podľa zásady prednosti práva Únie, ktorá predstavuje základný znak právneho poriadku Únie,[33] dovolávanie sa ustanovení vnútroštátneho práva, hoci aj ústavnej povahy, členským štátom nemôže ovplyvniť účinok práva Únie na území tohto štátu.[34] Súdny dvor síce pripustil, že článok 53 Charty potvrdzuje, že ak si akt práva Únie vyžaduje vnútroštátne vykonávacie opatrenia, vnútroštátne orgány môžu uplatniť vnútroštátne štandardy ochrany základných práv, zároveň však túto autonómiu vnútroštátnych súdov obmedzil poukázaním na to, že takéto uplatnenie vnútroštátnych štandardov ochrany základných práv nesmie ohroziť úroveň ochrany vyplývajúcu z Charty, tak ako ju vykladá Súdny dvor, ani prednosť, jednotnosť a účinnosť práva Únie.[35] Súdny dvor uviedol, že ak by sa členskému štátu umožnilo dovolávať sa článku 53 Charty s cieľom podriadiť odovzdanie osoby odsúdenej v neprítomnosti podmienke, aby odsudzujúci rozsudok, na základe ktorého členský štát vydal európsky zatykač, bolo možné preskúmať v štáte, ktorý vydal zatykač, aby sa tak predišlo porušeniu práva na spravodlivý proces a práva na obhajobu uznaných ústavou vykonávajúceho členského štátu, viedlo by to k spochybneniu jednoty štandardu ochrany základných práv stanovenú rámcovým rozhodnutím a k narušeniu zásad vzájomnej dôvery a uznávania, ktoré sa toto rámcové rozhodnutie snaží ustanoviť, a v dôsledku toho k ohrozeniu jeho účinnosti.[36] Súdny dvor preto judikoval, že článok 53 Charty sa má vykladať v tom zmysle, že neumožňuje členskému štátu podriadiť odovzdanie osoby odsúdenej v neprítomnosti podmienke možnosti preskúmania odsudzujúceho rozsudku v štáte, ktorý vydal zatykač, aby sa predišlo porušeniu práva na spravodlivý proces a práva na obhajobu zaručených jeho ústavou.[37] Výslovné znenie článku 53 Charty[38] implikuje, že aplikácia štandardu ochrany základných práv stanoveného Chartou nemôže znížiť ochranu poskytnutú

[30] *Melloni,* bod 56.
[31] *Ibid*.
[32] *Ibid*, bod 58.
[33] Pozri: Stanovisko 1/91 zo 14. decembra 1991, Zb. s. I-6079, bod 21; Stanovisko 1/09 z 8. marca 2011, zatiaľ neuverejnené v Zbierke, bod 65.
[34] Pozri: Rozsudok Súdneho dvora zo 17. decembra 1970 vo veci 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft*, Zb., s. 1125, bod 3; rozsudok Súdneho dvora z 8. septembra 2010 vo veci C-409/06 *Winner Wetten*, Zb. s. I-8015, bod 61. Pozri: *Melloni*, bod 59.
[35] *Ibid,* bod 60.
[36] *Ibid,* bod 63.
[37] *Ibid,* bod 64.
[38] Článok 53 Charty znie: „*Žiadne ustanovenie tejto charty sa nesmie vykladať tak, že obmedzuje alebo poškodzuje ľudské práva a základné slobody uznané v rámci príslušného rozsahu ich pôsobnosti, právom Únie, medzinárodným právom a medzinárodnými zmluvami, ktorých zmluvnou stranou je Únia alebo všetky členské štáty, a najmä Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj ústavami členských štátov*“.

medzinárodným právom, či ústavami členských štátov. Rozsudok Súdneho dvora vo veci *Melloni* však ozrejmuje, že z článku 53 Charty nevyplýva pre členské štáty právomoc aplikovať vyšší vnútroštátny štandard ochrany základných práv v situáciách spadajúcich do rámca pôsobnosti práva Únie, ak by jeho uplatnenie ohrozilo prednosť, jednotu a účinnosť práva EÚ.[39] Generálny advokát Yves Bot vo svojich návrhoch uvádza, že: „*...zo znenia článku 53 Charty vôbec nevyplýva, že tento článok by sa mal chápať tak, že stanovuje výnimku zo zásady prednosti práva Únie. Naopak, možno tvrdiť, že tvorcovia Charty si zvolili spojenie „v rámci príslušného rozsahu ich pôsobnosti", aby nenarušili túto zásadu. Okrem toho uvedená zásada tak, ako vyplýva z judikatúry Súdneho dvora, bola potvrdená vo vyhláseniach pripojených k záverečnému aktu medzivládnej konferencie, ktorá prijala Lisabonskú zmluvu podpísanú 13. decembra 2007*."[40] Aj napriek tomu, že všeobecným zámerom je smerovať k vysokej úrovni ochrany základných práv, „*osobitosť práva Únie spôsobuje, že úroveň ochrany vyplývajúcu z výkladu vnútroštátnej ústavy nemožno automaticky uplatniť na úrovni Únie ani sa na ňu nemožno odvolávať v rámci uplatňovania práva Únie*".[41]

Ustanovenie článku 53 Charty sa na prvý pohľad javí byť klauzulou tzv. „minimálneho štandardu ochrany práv" tradične známou v medzinárodnom práve ľudských práv[42], ktorá právny nástroj, ktorého obsah tvorí stavia do roviny nástroja zabezpečujúceho len minimálny štandard ochrany základných práv, ktoré zakotvuje. V prípade, ak do úvahy prichádza uplatnenie vyššieho štandardu ochrany základných práv, uplatniť by sa mal tento vyšší štandard ochrany. V tomto kontexte sa tak uvedená klauzula označuje aj ako tzv. „maximalizačná" klauzula, alebo klauzula „lepšej ochrany" požadujúca uplatnenie najvyššieho štandardu ochrany základných práv.[43] Vnímaniu článku 53 Charty ako tradičnej klauzuly minimálneho štandardu ochrany nasvedčujú aj Vysvetliviek k Charte. Podľa nich je cieľom ustanovenia článku 53 Charty zachovať úroveň ochrany, ktorá sa v súčasnosti zaručuje, v rámci príslušného rozsahu pôsobnosti, právom Únie, právom členských štátov a medzinárodným právom. Článok 53 Charty by tak mal slúžiť na ozrejmenie, že Charta nenahrádza vnútroštátne ústavné štandardy ochrany základných práv a ani

[39] *Melloni*, bod 60. Súdny dvor v bode 60 rozsudku uvádza: „*Isteže, článok 53 Charty potvrdzuje, že ak si akt práva Únie vyžaduje vnútroštátne vykonávacie opatrenia, vnútroštátne orgány môžu uplatniť vnútroštátne štandardy ochrany základných práv, pokiaľ toto uplatnenie neohrozí úroveň ochrany vyplývajúcu z Charty, ako ju vykladá Súdny dvor, ani prednosť, jednotnosť a účinnosť práva Únie.*"

[40] Návrhy generálneho advokáta Y. Bota prednesené 2.októbra 2012 vo veci C-399/11 *Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal*, bod 111.

[41] *Ibid*.

[42] Článok 53 Charty bol priamo inšpirovaný znením článku 53 Európskeho dohovoru. Článok 53 Európskeho dohovoru znie: „*Nič v tomto dohovore sa nebude vykladať tak, aby obmedzovalo alebo zasahovalo do výkonu ľudských práv a základných slobôd, ktoré môžu byť uznané zákonmi ktorejkoľvek Vysokej zmluvnej strany alebo akýmkoľvek iným dohovorom, ktorého je táto zmluvnou stranou*". Rozdiel medzi článkom 53 Charty a článkom 53 Európskeho dohovoru je, že článok 53 Charty odkazuje na „*uznanie v rámci príslušného rozsahu ich pôsobnosti"*. Uvedený výraz sa javí byť problematickým nakoľko pôsobnosť ústav členských štátov a pôsobnosť Charty sa môžu prekrývať. Napokon, ak Charta a vnútroštátne ústavné štandardy ochrany základných práv mali úplne odlišný rozsah pôsobnosti, článok 53 Charty by bol zbytočný. Pozri: BESSELINK, L.F.M. The Member States, the National Constitutions and the Scope of the Charter. In *Maastricht Journal*, 2001, Volume 1, Issue 8, s. 75.

[43] Pozri: GROUSSOT, X. - OLSSON, I. Clarifying or Diluting the Application of the Charter of Fundamental Rights? – The Judgments in Åkerberg and Melloni. In Lund Student EU Law Review, 2013, Vol. II, s. 21.

neohrozuje ich uplatnenie v prípade, ak poskytujú vyšší štandard ochrany.[44] Podľa Liisberga, začlenenie ustanovenia článku 53 do textu Charty by tak malo slúžiť iba čisto politickým cieľom (ubezpečiť členské štáty, že Charta nenahradí ich vnútroštátne systémy ochrany základných práv) a jeho význam by mal byť len symbolický.[45] Obdobným spôsobom vnímal význam článku 53 Charty aj španielsky ústavný súd, ktorý *prima facie* reflektoval samotné výslovné znenie uvedeného článku, ako aj jeho všeobecné vnímanie, že Charta nemôže žiadnym spôsobom obmedziť vyššiu úroveň ochrany základných práv stanovenú vnútroštátnou, či medzinárodnou úpravou, predovšetkým Európskym dohovorom.

Záver

Rozhodnutia Súdneho dvora vo veci *Åkerberg Fransson* a vo veci *Melloni* vyvolávajú určité obavy týkajúce sa rámca pôsobnosti a uplatňovania Charty. V zmysle rozsudku Súdneho dvora vo veci *Åkerberg Fransson*, vnútroštátne ustanovenie alebo opatrenie spadá pod pojem „vykonávanie práva Únie“ nie len v prípade, ak sa prostredníctvom neho preberá, implementuje, právo Únie, ale stále, ak vnútroštátne ustanovenie alebo opatrenie spadá do rámca pôsobnosti práva. Pojem „rámec pôsobnosti práva Únie“ je pritom širší ako pojem „vykonávanie práva Únie“. Z rozsudku vo veci *Åkerberg Fransson* vyplýva, že ustanovenia Charty sú pre členské štáty záväzné stále, ak je možné medzi vnútroštátnym ustanovením alebo opatrením nájsť aspoň čiastočnú spojitosť s právom Únie.[46] Prakticky je pritom takmer stále možné skonštruovať určitú spojitosť medzi vnútroštátnym opatrením a právom Únie.[47] V dôsledku toho je preto potrebné Chartu, resp. úroveň ochrany základných práv určovanú Súdnym dvorom pri autoritatívnom výklade jej ustanovení, uplatňovať zo strany vnútroštátnych orgánov aplikácie práva, predovšetkým vnútroštátnych súdov, takmer stále, ak vystane otázka zlučiteľnosti vnútroštátneho opatrenia so základnými právami. Charta sa tak dostáva do pozície nástroja umožňujúceho Súdnemu dvoru kontrolovať, prípadne aj harmonizovať, úroveň ochrany základných práv uplatňovanú v členských štátoch.[48] V prípade, ak vnútroštátne ustanovenie alebo opatrenie spadá do rámca pojmu „vykonávanie práva Únie“ v zmysle článku 51 odsek 1 Charty, Súdny dvor pripúšťa možnosť uplatniť vnútroštátny štandard ochrany základných práv na úkor uplatnenia Charty. Vnútroštátny štandard ochrany základných práv však možno na úkor Charty uplatniť len v prípade, ak postup členských štátov pri „vykonávaní práva Únie“ v zmysle článku 51 odsek 1 Charty nie je úplne upravený právom Únie.[49] Pri zodpovedaní otázky, či právo Únie determinuje postup členských štátov úplne alebo nie, je rozhodujúce, či členské štáty disponujú určitou mierou voľného uváženia, akým spôsobom si splniť povinnosti vyplývajúce z práva Únie, alebo pri „vykonávaní práva Únie“ takouto mierou voľného uváženia nedisponujú.[50] V situácii, ak právo Únie úplne upravuje postup členských štátov (tak ako tomu bolo vo veci *Melloni*), majú členské štáty povinnosť uplatniť jedine

[44] *Ibid*, s. 21. Taktiež: LIISBERG, J.B. Does the EU Charter of Fundamental Rights Threaten the Supremacy of EU law? In *Common Market Law Review*, 2001, Volume 38, Issue 5, s. 1171, 1193.
[45] Pozri: LIISBERG, J.B. (2001), s. 1181.
[46] Pozri: LAVRANOS, N. The ECJ Judgements in Melloni and Akerberg Fransson: Une ménage à trois difficulté. In *European Law Reporter*, 2013, No. 4, s. 139.
[47] Pozri: Rozsudok Súdneho dvora vo veci *Åkerberg Fransson*, bod 19.
[48] Pozri: LAVRANOS, N. (2013), s. 139.
[49] *Åkerberg Fransson,* bod 29.
[50] Pozri: SARMIENTO, D. Who's afraid of the Charter? The Court of Justice, national courts and the new framework of fundamental rights protection in Europe. In *Common Market Law Review*, 2013, Volume 50, No. 5, s. 1289.

štandard ochrany zaručený Chartou. V situácii, keď postup členských štátov nie je úplne upravený právom Únie (tak ako tomu bolo vo veci *Åkerberg Fransson*), môžu členské štáty namiesto Charty uplatniť vnútroštátny štandard ochrany základných práv. Pre uplatnenie vnútroštátneho štandardu ochrany základných práv v situácii, ak vnútroštátne ustanovenie alebo opatrenie spadá do rámca pojmu „vykonávanie práva únie" v zmysle článku 51 odsek 1 Charty, sa v situácii, ak konanie štátu pri „vykonávaní práva Únie" nie je úplne determinované právom Únie, vyžaduje kumulatívne splnenie dvoch podmienok. Po prvé, uplatnenie vnútroštátneho štandardu ochrany základných práv nesmie znížiť úroveň ochrany stanovenú Chartou, a po druhé, nesmie dôjsť k ohrozeniu prednosti, jednotnosti a účinnosti práva Únie.[51]

Súdny dvor v rozhodnutiach vo veci *Åkerberg Fransson* a vo veci *Melloni* vykladal článok 51 odsek 1 Charty a článok 53 Charty značne extenzívne. Samotné články 51 a 53 Charty pritom mali slúžiť ako poistky proti extenzívnemu uplatňovaniu Charty. Poistky proti extenzívnemu uplatňovaniu Charty zakotvené v článkoch 51 a 53 Charty zamerané *inter alia* na obmedzenie prílišného súdneho aktivizmu zo strany Súdneho dvora, tak boli v rozhodnutiach vo veciach *Åkerberg Fransson* a *Melloni* popreté samotným Súdnym dvorom.[52] Nemenej podstatným odkazom oboch rozhodnutí je i skutočnosť, že Súdny dvor sa v nich stavia do pozície najvyššieho arbitra povereného vymedzením pôsobnosti únijného štandardu ochrany základných práv a jeho vzťahu k ostatným štandardom ochrany základných práv uplatňovaných v Európe.[53]

Kritický pohľad na rozhodnutia Súdneho dvora vo veciach *Åkerberg Fransson* a *Melloni* možno zaujať z viacerých dôvodov. Z rozhodnutia Súdneho dvora vo veci *Melloni*, napríklad, vyplýva povinnosť členských štátov v určitých prípadoch akceptovať nižší štandard ochrany základných práv ako je štandard stanovený ich vnútroštátnym ústavným poriadkom. Taktiež, Súdny dvor vo svojom rozsudku vo veci *Melloni* sa nevysporiadal s otázkou prípadnej možnosti členských štátov dovolávať sa ustanovenia článku 4 odsek 2 Zmluvy o Európskej únii požadujúcom rešpektovanie národnej ústavnej identity členských štátov zo strany Únie a jej orgánov. Otázkou zostáva, či by štáty mohli uplatniť svoj vnútroštátny štandard ochrany základných práv na úkor štandardu stanoveného Chartou v prípade, ak by tento vnútroštátny štandard predstavoval súčasť národnej ústavnej identity členského štátu. Otázkou teda ostáva, čo ak niektorý členský štát bude považovať určité základné právo za právo tvoriace súčasť jeho národnej ústavnej identity? Pripustil by Súdny dvor možnosť obmedzenia princípu prednosti práva Únie v záujme rešpektovania národnej ústavnej identity členských štátov? Otvorenou otázkou formovania konceptu uplatňovania Charty rovnako ostáva, čo v prípade, ak v prejednávanej veci bude potrebné vyvažovať medzi dvoma základnými právami? V tom prípade už nepôjde o pomeriavanie úrovne ochrany základných práv medzi vnútroštátnym ústavným štandardom ochrany základných práv a štandardom ustanoveným Chartou z hľadiska stupňa (rozsahu) ochrany jedného práva, ale dôraz je kladený na výslednú váhu priznanú určitému právu v kombinácii s iným právom.

JUDr. Radoslav Benko, LL.M.
odborný asistent
Právnická fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

[51] *Åkerberg Fransson* , bod 29; *Melloni*, bod 60.
[52] Pozri: LAVRANOS, N. (2013), s. 139.
[53] *Ibid*, s. 139, 140.

Použitá literatúra

- GROUSSOT, X. - OLSSON, I. Clarifying or Diluting the Application of the Charter of Fundamental Rights? – The Judgments in Åkerberg and Melloni. In Lund Student EU Law Review, 2013, Vol. II, s. 7-35.
- LAVRANOS, N. The ECJ Judgements in Melloni and Akerberg Fransson: Une ménage à trois difficulté. In European Law Reporter, 2013, No. 4, s. 133-141.
- LIISBERG, J.B. Does the EU Charter of Fundamental Rights Threaten the Supremacy of EU law? In Common Market Law Review, 2001, Volume 38, Issue 5, s. 1171-1199.
- MAZÁK, J. – K MOSER, M. Adjudication by Reference to General Principles of EU law: A Second Look at the Mangold Case Law. In: Adams, M. – Straetmans, G. – de Waele, H. – Meeusen, J. (Ed.) Judging Europe's Judges: The Legitimacy of the Case Law of the European Court of Justice. Oxford: Hart Publishing, 2013, s. 61-86.
- SARMIENTO, D. Who's afraid of the Charter? The Court of Justice, national courts and the new framework of fundamental rights protection in Europe. In Common Market Law Review, 2013, Volume 50, No. 5, s. 1267-1304.

Možnosť a perspektíva revízií súčasných právnych princípov pod vplyvom utilitarizmu a teórie sociálnej evolúcie.

Dávid Šimek

Kľúčové slová
perspektíva, revízia, utilitarizmus, právne princípy, dogmatizmus, sociálna evolúcia

Keywords
perspective, revision, utilitarism, law principles, dogmatism, social evolution

Úvod

Súčasné právne princípy, na ktorých je vybudovaný európsky právny systém a bezpochyby z neho vychádzajúce slovenské právo, podliehajú na jednej strane silným vnútorným, ale aj vonkajším tlakom reflektujúce sociálne a ekonomické napätie[1] euroamerického priestoru na začiatku 21. storočia a následne na strane druhej ich spoločenskej kritike[2] ako spätnej reakcie širokej masy obyvateľstva voči vládnucim subjektom. Primárne generálna animozita obyvateľov Európy pramení z nespokojnosti (v niektorých prípadoch až zo zúfalstva) zlého využitia efektivity základnej funkcie štátu a práva - regulatívnosti.[3][4] V rámci nasledujúceho príspevku sa autor pokúsi objasniť naše pozitívne možnosti a perspektívy do budúcnosti, mechanizmus ich vyhľadávania a tvorby doplnené o praktické situácie, v ktorých sa bude opierať hlavne o filozofické východiská utilitarizmu, pragmatizmu a v neposlednom rade o sociálnu evolúciu.

Na úvod je potrebné poznamenať, že autor odmieta akýkoľvek filozofický prístup, ktorý je spojený funkčne a aj ideologicky s niektorou formou právneho resp. filozofického dogmatizmu, jeho odkazom na absolútno, resp. absolútne hodnoty, ktoré sú večné a nemenné. Autor reprezentuje opačné stanovisko, ktoré je potvrdené racionálnym a empirickým skúmaním ľudskej spoločnosti ako celku v priebehu jeho celej histórie. Hádam najvýstižnejšie filozofický postoj nasledovného príspevku reprezentuje parafrázovaný výrok filozofa Gautama Budhu: *„Na tomto svete existuje zatiaľ jediná nemenná a objektívne nezmeniteľná konštanta – zmena.“*

Pojem zmena a kritika základných premís

Zmena ako objektívny fenomén, ktorý sa nedá subjektívne zastaviť žiadnym zákonom alebo ľudským správaním, sa prelína cez celé spektrum prírodných, ale aj spoločenských vied. V rámci spoločenských vied najväčšiu diskontinuitu a animozitu voči zmene ako základnej premennej, vytvára právna náuka, ktorá má už organicky

[1] European freedom alliance in cunjuction with European university of Rome and Lepanto foundation (http://www.americanfreedomalliance.org/microsite/identitycrisis/bios.htm)
[2] Spoločenská kritika vychádza hlavne z racionálneho jadra subjektu, ktorý ju podáva. Spoločenský hnev a vyšší stupeň panika, je už dôsledok akútneho zlyhania štátu a práva a subjekt od ktorého smeruje spol. hnev resp. panika, nie je už schopný a prístupný k racionálnym úvahám.
[3] Knapp V.: Teoretické problémy československého práva, Praha Academia, 1983, str.19.
[4] Bröstl A., Dobrovičová G., Kanárik I.: Teória práva. Košice 2007.

vo svojom základnom účele definovanú funkciu regulatívnosti[5], teda úpravu určitého ľudského správania sa pomocou inštitútov, ktoré vydáva štát, teda najvyššia moc vyjadrená spoločnou vôľou určitej spoločnosti. Tu autor si dovolí poznamenať, že právo, ktoré je všeobecne záväzné, sa v dnešnej dobe vždy viaže na štát, resp. medzinárodné združenia a organizácie štátov. Už tento predpoklad vychádza z dvoch premenných, ktoré *apriori* považujeme za stále a nemenné[6] a to štát a právo vo svojich základných atribútoch.[7]

V tomto momente sa dostaví prvá kríza základnej premisy, pretože počas histórie ľudskej spoločnosti sme mohli zaznamenať rozličné vlastnosti štátu, ktoré sa dynamicky vyvíjali a menili. Tento vývoj sa nezastavil ani dnes, a štáty podliehajú drastickým funkčným zmenám v dôsledku nového postmoderného kapitalizmu rozvinutého hlavne v euroamerickom priestore. Ekonomická sila sa koncentruje v dôsledku ultimatívneho poňatia slobody podnikania a práva na majetok, v rukách paralelných organizácií založených účelovo na koncentrovanie a investíciu kapitálu a ktoré fakticky vytvárajú hospodársku silu už neohraničenú geograficky na špecifický región[8]. Základné funkcie štátu zostávajú zachované, avšak konkrétne prostriedky na realizáciu nevlastní a je odkázaný na svojich partnerov, čím sa zásadne mení a presúva zodpovednosť z rúk štátnej moci, do sféry kapitálových spoločností.[9]

Ak teda štát ako základný tvorca práva, na ktorého delegovali obyvatelia krajiny svoju moc v ponímaní klasického konštitucionalizmu 18. a 19. stor., stráca svoj zdroj faktickej legitimity a je plne závislý od kapitálu účelových organizácií, právo začína strácať tiež atribút všeobecnej aplikovateľnosti. Po formálnej stránke určite nie, avšak po faktickej stránke môžeme konštatovať, že sa dostávame na úroveň kvázi-partikulárneho práva, kde každý stav, teraz už nie diferencovaný na základe pôvodu, ale na základe majetku, má pridelený špecifický status a formu právneho zaobchádzania.

Riešenie – hľadanie možných východísk pomocou sociálnej evolúcie

Pri prijatí a akceptovaní dvoch uvedených premís týkajúcich sa štátu a práva môžeme reálne pristúpiť k tvorbe a modifikácii základných mechanizmov, skrze ktorých docielime relatívne pozitívnu zmenu naznačených problémov. Súčasným evolučným vrcholom podľa názoru autora v oblasti chápania a vývoja ľudskej spoločnosti je teória sociálnej evolúcie, ktorá vychádzala z filozofických smerov

---

[5] Regulatívnosť, ak vychádzame z koncepcie občianskej spoločnosti, vždy dodatočne potvrdzuje právnymi normami zaužívané zvyklosti society daného štátu, resp. negatívne javy sa snaží negovať zákazom či už explicitným alebo implicitným. Vytváranie nových pravidiel nevlastných pre danú občiansku spoločnosť a zároveň nevychádzajúcich z tézy negácie negatívneho javu, malo vždy za následok animozitu voči takejto právnej úprave a jej budúcnosť bola z hľadiska objektívnej existencie otázna.

[6] Autor samozrejme uvedené chápanie považuje za mylné.

[7] V rámci základného vzťahu je logické, aby sa určité premenné rovnice považovali za relatívne stále, ak chceme pracovať s nasledovným vzťahom, avšak nie obligatórne nemenné.

[8] Roach B.: Corporate power in global economy. Global Development And Environment Institute, Tufts University, Medford, MA 02155 http://ase.tufts.edu/gdae
http://www.economicsnetwork.ac.uk/sites/default/files/Brian%20Roach/Corporate_Power_in_a_Global_Economy.pdf

[9] Poňatie štátu, štátneho útvaru, ktorý je ultimatívnym vyjadrením vôle danej spoločnosti už dnes neobstojí. Záujem širokej populácie napr. v rámci Slovenskej republiky o veci verejné je minimálny, čo môžeme dokumentovať štatistikami účasti na jednotlivých druhoch volieb. Vôľa a záujem občanov sa nekoncentruje na veci verejné, ale naopak na veci kapitálové, ekonomické. Ultimatívnym vyjadrením vôle slovenskej spoločnosti je predovšetkým hromadenie kapitálu, ktorý reprezentujú účelové združenia majetku, právnické osoby. Tie v skutočnosti v porovnaní aj s euroamerickým priestorom prebrali najvyššie vyjadrenie delegovanej spoločenskej moci, pretože sa zmenili priority spoločnosti ako takej.

utilitarizmu, pragmatizmu, biologickej Darwinovej teórie evolúcie a Einsteinovej teórie relativity. Z hľadiska rozsiahlosti matérie sa autor zameria na posledný najmodernejší stupeň vývoja uvedených myšlienok a predstaví ho v kontexte vyššie uvedených cieľov.

Z hľadiska sémantického a výkladového som zvolil opticky prijateľnejšiu možnosť pojmu sociálna evolúcia, ktorá je zároveň oveľa aktuálnejšia ako termín sociálneho darwinizmu, ktorý sa nelogicky stotožňuje s ideológiou[10] i keď paradoxne pri tom ide o vedeckú teóriu autorov H. Spencera, T. Malthusa, T.N. Carvera, ktorý figurujú v oboch smeroch ako zakladatelia.[11]

Z teleologického hľadiska sa William Donald Hamilton snažil aplikovať prírodné zákony a teórie, konkrétne teórie evolúcie, na pravidlá vývoja spoločnosti. Vychádza z premisy, že ak ľudská spoločnosť je tvorená ľudskými bytosťami, logicky by mala táto spoločnosť v určitom svetle podliehať aj prírodným zákonom, teda zákonu evolúcie.[12]

Ak teda podlieha ľudská spoločnosť určitým prírodným zákonitostiam, treba funkčne vymedziť základné premenné a hodnoty, podľa ktorých sa v určenom časovom horizonte spoločnosť vyvíja. V nasledujúcej tabuľke autor vytvoril paralelu piatich základných princípov Darwinovej teórie z koreláciou sociálnej evolúcie:

Princípy	Darwinova biologická teória	Sociálna evolúcia
1. Existencia evolúcie ako takej	Všeobecné uznanie biologickej zmeny ako jedinej konštanty	Všeobecné popretie spoločenskej statiky a akceptovanie neustálej premeny spoločnosti v každom momente.
2. Spoločný predok	U živých organizmov, ktoré mali možnosť byť vo vzájomnej interakcii, sa predpokladá generálny spoločný prvok, z ktorého sa vyvinuli	Každá ľudská spoločnosť vychádza zo spoločných znakov prvej proto-spoločnosti, z ktorej sa odvinuli súčasné rozmanité podoby.
3. Vytváranie nových druhov	Pod vplyvom času, každá nová generácia živých bytostí sa odlišuje od predošlej a tým vytvára nové modely, ktoré kreujú ďalšie druhy.	Každá nová generácia tzv. „formovateľov“ [13] spoločenského systému prináša vždy určitú moduláciu predchádzajúcej verzie, čím *de facto* vytvára verziu novú.
4. Postupné stupňovanie zmien	Evolúcia nepozná náhle skoky či už pod vplyvom exogénnych alebo endogénnych faktorov.Čo sa javí ako náhly skok je konieckoncov výsledkom dlhotrvajúceho procesu.	Akceptovanie myšlienky, že evolúcia je jediný skutočný princíp vývoja spoločnosti a excesy vo forme revolúcií sú len ich mylne pochopenými derivátmi.

[10] Ideológia len veľmi ťažko pripúšťa modifikáciu základných vlastných téz, ktoré sa snaží do určitej miery dogmatizovať, čo je zároveň najmarkantnejší rozdiel medzi vedeckou teóriou a ideológiou. Preto vidím nelogické jej stotožňovanie s nacistickými ideálmi a jej heslami o prežití najsilnejších – v tomto prípade árijskej rasy, čo sa empirickou skúsenosťou aj závermi druhej svetovej vojny definitívne vyvrátilo.

[11] Spencer H.: The Social Organism. 9.1. *Spencer's* Essays: Scientific, Political and Speculative *(London and New York, 1892* (http://www.econlib.org/library/LFBooks/Spencer/spnMvS9.html)

[12] Hamilton, W.D. : The genetical evolution of social behavior I and II. — *Journal of Theoretical Biology,* str. 18 Galton Laboratory, University College, London, *1964* (http://www.uvm.edu/~pdodds/teaching/courses/2009-08UVM-300/docs/others/everything/hamilton1964b.pdf)

[13] Formovateľ, teda človek ktorý dokázal reálne svojím konaním ovplyvniť celospoločenské atribúty. Nevzťahuje sa len na formálne deklarované politické elity.

5. Prirodzený výber	Vysvetľuje sa dvoma predpokladmi efektívnosti a účelnosti. Účelnosť je základným predpokladom objektívnej existencie. Strata účelnosti vedie nepochybne k postupnému zániku. Podobne aj efektívnosť znamená pomerné vyjadrenie účelnosti. Ak je efektívnosť minimálna, zároveň sa stáva neúčelná. Týmto princípom sa podriaďuje prirodzený výber, občas myľne a ignorantsky nazývaný ako prežitie najsilnejších.	Tak ako pri biologickej teórii, aj tu existujú predpoklady efektívnosti a účelnosti. Vychádzame z premisy, že každý ľudská spoločnosť má svoje objektívne opodstatnenie teda účel. Ak je existencia podmienená určitým účelom nadväzuje naň priamo empiricky dokázaný princíp efektivity, ktorý taktiež vyjadruje pomernú účelnosť. Argumentáciu teda obrátim opačne, negatívne, to čo nie je maximálne efektívne a nemá opodstatnenie resp. ho stratilo, postupom času určite zanikne.

Tabuľka (prvé dva stĺpce) - On the Tendency of Species to form Varieties; and on the Perpetuation of Varieties and Species by Natural Means of Selection. Linnean Society London 1858.[14]

Na základe piatich uvedených premien sa dá uviesť graf, ktorý ma podobu nasledovnej špirály a vyjadruje evolučnú hodnotu vývoja ľudskej spoločnosti.[15]

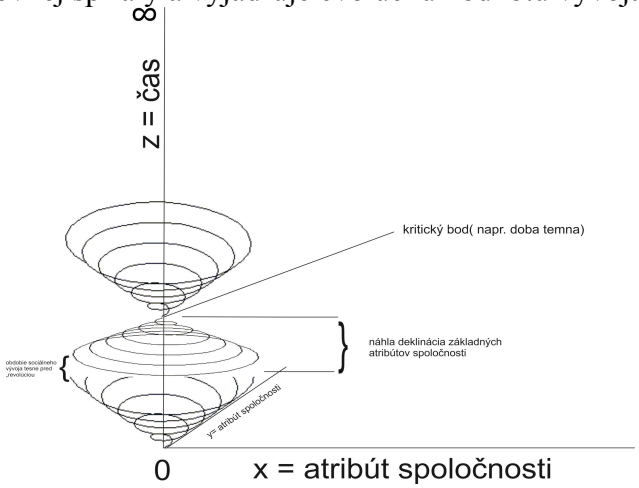

Matematický a následný spoločenský výraz by mal mať nasledovnú podobu podľa vyššie uvedených údajov.

[14] http://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1858_species_F350.pdf

[15] Vyššie uvedený graf je exemplifikatívny, teda hodnoty na osách x,y,z sú príkladné na vhodné demonštrovanie teórie evolúcie. Osa x,y predstavuje dvojrozmerné atribúty spoločnosti, kde osa x reprezentuje hodnoty spoločnosti akými sú kultúra, hospodárstvo, vojenská sila etc. a na ose y nachádzame momentálnu vedeckú, duchovnú, poprípade morálnu úroveň spoločnosti. Osa Z predstavuje časovú zložku. Graf reprezentuje monolytický model jednej konkrétnej spoločnosti, kde bod 0,0,0 predstavuje základ aj pre ostatné grafy iných societ. Na uvedenom grafe vidíme, že vývoj spoločnosti neprebieha lineárne, ale po nerovnomennej špirále, preto sa nám občas môže zdať, že sa história opakuje. Kritický bod predstavuje historický zlom a degradáciu osi x a y(zánik západorímskej ríše, obdobie temna), teda spoločenských atribútov.

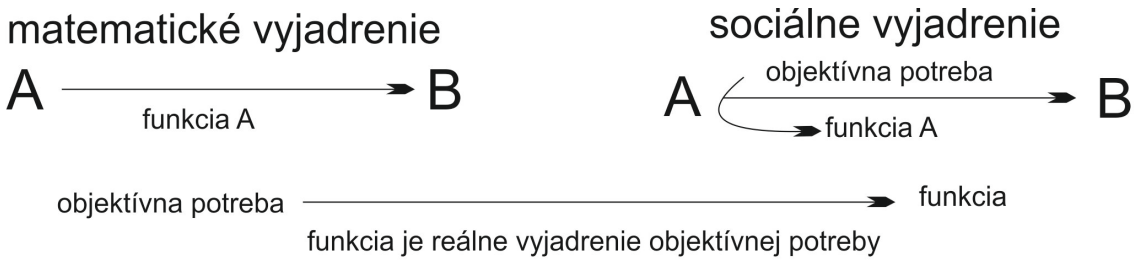

Príklady:

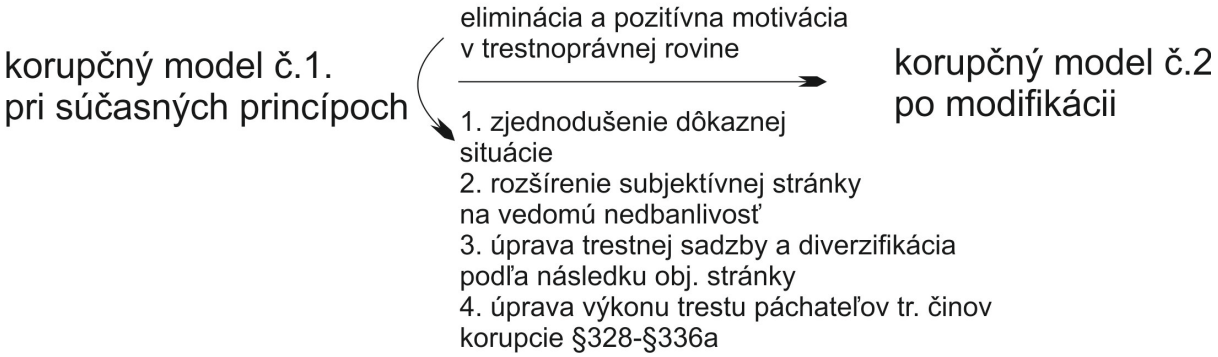

Vyjadrenie pomocou teórie sociálnej evolúcie nám načrtáva jasnú predstavu o tom, ako by mal vyzerať mechanizmus a spôsob výberu optimálnych riešení. Atribút prežitia nielen práva, ale aj spoločnosti vychádza jednoznačne z dvoch premenných, ktoré determinovali jej budúcnosť. Predovšetkým je to účelnosť a miera účelnosti nazývaná aj efektivita. Ak efektivita sa pohybuje na 0%, naznačuje nám daný údaj, že ide o neúčelný mechanizmus resp. riešenie. Všetko čo je neúčelné, resp. pomerne neúčelné, nemôže objektívne existovať v prostredí, kde sa nachádza riešenie s vyššou mierou efektivity, je teda účelnejšie. A ako kvantifikujeme samotnú efektívnosť? Na túto otázku odpovedá horný obrázok. Predovšetkým musí mať daný vzťah objektívne náležitosti, t.j. plynutie času, teda stav pred a po, ďalej musí vzniknúť alebo už existovať objektívna potreba aplikácie procesu zmeny. V našom príklade máme uvedený model korupčného správania sa z minulosti. Objektívna potreba vznikla v momente, keď ako sociálny jav prestala byť akceptovateľnou určitou spoločnosťou a vnútorne požadovala zmenu stavu. Potom ako vznikla objektívna potreba, zákonite musí dôjsť k jej „spracovaniu“ funkciou, čo je náš konkrétny mechanizmus, ktorý docieli zmenu korupčného modelu č.1 na situáciu korupčného modelu č.2.[16] Naša funkcia je to čo hľadáme a teda niečo, čo povedie k naplneniu objektívnych potrieb.

Matematické vyjadrenie je veľmi jednoduché. Na ľavej strane rovnice máme hodnotu napr. 3. Následne vznikne potreba zmeny hodnoty na ľavej strane, na hodnotu na pravej strane napr. 9. Ako docielime to, aby pôvodná hodnota 3 sa zmenila na 9? Najjednoduchšia cesta je vynásobiť trojku trojkou, resp. pripočítať šesť. Existujú aj nespočetné iné spôsoby, tzn. nemusíme vynásobiť 3x3, 3+6, a môžeme pod funkciu uviesť zložité matematické operácie, avšak v konečnom dôsledku konštatujeme, že najefektívnejšie, najjednoduchšie bude buď pripočítať 6 resp. vynásobiť 3.

[16] Absolútna absencia korupčného správania neexistuje, môže dôjsť maximálne k potlačeniu resp. modifikácii, ale k úplnej negácii za súčasného stavu poznania nie.

V sociálnom vyjadrení je to podobné. Riešenia (funkcie), ktoré sú najjednoduchšie a dopracujú sa k správnemu výsledku sú najefektívnejšie a teda majú šancu na prežitie. Ak máme k dispozícii viac riešení, atribút efektívnosti a účelnosti prirodzene vyselektuje „slabšie“ alternatívy.

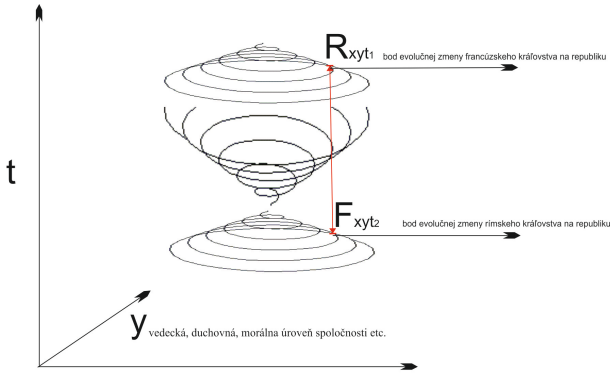

Domnelý efekt opakovania histórie spočíva v horeuvedenom príklade. Zmena rímskeho kráľovstva na republiku sa odohrávala za takých istých spoločenských hodnôt X,Y ako francúzska revolúcia, ale v inom čase (t1,t2). To budí falošný efekt opakovania.

Príklady riešení - štát

Vrátim sa späť k meritu veci problémov spojených so základnou revíziou právnych princípov. Ak rešpektujeme fakt, že moderné euroamerické štátne útvary sa dostávajú do temporálnej deklinácie ekonomického, politického a vo všeobecnosti spoločenského charakteru, izolovaná revízia právnych princípov sama o sebe pomocou určitej funkcie neprinesie želaný pozitívny efekt. Najprv treba podľa vyššie uvedenej schémy definovať konkrétne objektívne potreby a následne funkcie, ktoré zrealizujú, naplnia ich obsah.

Na štátnej a nadštátnej úrovni sa objektívna potreba javí predovšetkým v legitimizovaní moci kapitálových združení, ktoré už fakticky držia zdroj štátnej moci a predstaviť ich širokej verejnosti nielen ako značku pre spotrebiteľov, ale ako konkrétnych ľudí a tým odmaskovať bezmennú korporátnu mašinériu. Ekonomicky treba zohľadniť aj pomocou právnej úpravy finančné toky, ktoré smerujú od týchto subjektov smerom do štátnej pokladnice, aby tým následne mohli legitimizovať svoju faktickú moc. Širokej mase ľudí by sa mala ponúknuť ekonomická participácia na výnosoch týchto subjektov [17] (nielen formou pracovného pomeru, resp. vzťahu vkladateľa a správcu vkladu, ale ako reálnych partnerov podieľajúcich sa svojim majetkom na ziskoch spoločnosti), čím by sa moc riadiacich orgánov do značnej miery obmedzila a rozsah ich zodpovednostného vzťahu by narástol. [18] Taktiež eliminácia „strednej vrstvy“ sprístupnením zdroja participácie majetku skrze korporácie by sa jednoznačne zastavila, pretože chudobné vrstvy by boli schopné konečne reálne sa spolupodieľať na tvorbe spoločenských hodnôt, ktoré by sa reverzne dokázali vo využiteľnej forme vrátiť do ich rúk.

V prípade spoločenských kríz, ktoré sú reprezentované hlavne sociálnym ekonomickým napätím na jednej strane, a náboženskou neznášanlivosťou na strane druhej, súvisia úzko s reálnou stratou autority štátu. Štát formálne svoje konanie

[17] http://www.thebanker.com/Awards/Islamic-Bank-of-the-Year-Awards?gclid=COCl0IngjrsCFczC3god8xkAiw

[18] Tejto forme ekonomickej politiky sa predovšetkým euroamerické subjekty bránia a držia ju na úrovni maximálne vo vzťahu vkladateľ a správca. Naopak, čínske ekonomické subjekty a islamské banky sa riadia presne opačným princípom sprístupnenia širokého kapitálu masám ľudí, ktorí sa spolupodieľajú na reálnych výnosoch za podmienok, že úrok ako taký je zakázaný.

limituje právnymi a morálnymi princípmi, no v skutočnosti je to objektívna nemožnosť riešenia daného problému, pretože vnútorný konflikt bol, je a vždy bude zdrojom zisku. Ak štát vytvára vlastnú indiferenciu voči problémom, je to predovšetkým kvôli tomu, že reálne mocenské subjekty vidia v danej situácii skoršie príležitosť ako ťažkosť, ktorú treba riešiť.

Príklady riešení – právo a právne princípy

Po naznačení objektívnych potrieb môžeme pristúpiť k hľadaniu funkcií, ktoré by boli účelné a možno najefektívnejšie. V rámci zvolenej metódy bude hádam najvhodnejšie pristúpiť k zvolenej problematike exemplifikatívnym negatívnym výpočtom, teda čo určite nebude efektívne a tým pádom aj účelné. Z hľadiska právnych princípov (nakoľko to je hlavná téma príspevku) sa určite už nemôžeme dogmaticky držať určitých ideí, ktoré reálne neexistujú a sú nefunkčné. Napr. definícia štátu ako najvyššej formy spoločnosti neobstojí, pretože už nedrží reálnu moc a reverzný proces nie je v danej situácii možný. Právo a jeho výstavba by mala čo najviac kopírovať reálnu situáciu v spoločnosti a reflektovať jej potreby. Utilitárne hľadisko by sa malo postaviť na prvé miesto. Napr. ak vieme, že závažná ekonomická trestná činnosť podľa 5. hlavy trestného zákona spôsobuje najväčšie škody v rámci objektívnej stránky a dôkazná situácia z hľadiska OČTK sa zastaví vždy na dokazovaní úmyslu, treba jednoznačne uľahčiť dokazovanie, resp. zavinenie rozšíriť o vedomú nedbanlivosť, pričom reštitučnú zásadu uvedenia do pôvodného stavu by mal reflektovať aj trest, ktorý by sa mal vnímať čo v najextenzívnejšom slova zmysle. Ak napr. základná funkcia trestu spočíva v resocializácii páchateľa, vidím tu zásadný rozpor s ustanovením Ústavy SR o zákaze nútenej práce, pretože podľa všetkých dostupných sociologických a psychologických štúdií práve pracovná činnosť súvisí s tvorbou spoločenských vzťahov a pracovných návykov, ktoré sa vyslovene hodia odsúdenému po skončení výkonu trestu.

Politická vôľa samozrejme už dávno nekopíruje spoločenskú vôľu, pretože tá je už dávno vyjadrená v kapitálových organizáciách, ktoré relatívne nezávisle, bez kontroly, pretláčajú politiku zvýšenej spotreby. Záujem o dané problémy sa zvýrazní práve vonkajšou formalizáciou, legitimizáciou a všeobecnou informovanosťou o daných organizáciách, pretože prípadná nespokojnosť širokej populácie sa prenesie na kompetentné subjekty, čo v súčasnom ponímaní je stále štát a jeho predstavení. V opačnom prípade autor nevidí prežitie euroamerickej spoločnosti so štátnymi formami ako objektívnu možnosť vývoja. Korporatívny charakter organizácii založených v euroamerickom priestore prežije, lebo ten sa nekoncentruje geograficky, resp. personálne, ale len podľa dopytu a ponuky. Z toho nám vyplýva, že v budúcnosti pri absencii riešenia uvedených problémov korporácie pôvodne založené na európskom a americkom kontinente prežijú (s úplne inou personálnou bázou), zatiaľ čo spoločnosť, štáty a civilizácia budú do takej miery modifikované, že ich charakterové vlastnosti sa budú približovať skôr iným veľkým vyspelým civilizáciám súčasnosti ako dnešnej propagovanej západnej kultúre.

Summary:

The main problem of current political, economical and social situation in euroamerican space is its incompetence to incorporate the necessary changes and revoke the old dogmas which influenced especially the traditional view of law. Traditional principles of law are attained to conservative point of view, for example view of the state as the institution of 18th or 19th century. The social evolution is mainly the mechanism of searching adequate solutions, naming the real problems, finding the objectives and creating the functions. This theory works with crucial element, that others don´t, the change. Change had always its source in society, so

state, as primal derivate of society, could only react on this change which is main problem. This reaction should be appriopriate and also we should question why state has to answer these needs. State is also influenced by social evolution and has very different atributes than form of state century ago. Author´s article is fighting with these complex problem and trying to find only a new point of view, which is always a start for a new beginning of reformation.

Použitá literatúra:

Internetové zdroje:

- http://www.thebanker.com/Awards/Islamic-Bank-of-the-Year-Awards?gclid=COCl0IngjrsCFczC3god8xkAiw
- http://darwin-online.org.uk/converted/pdf/1858_species_F350.pdf
- European freedom alliance in cunjuction with European university of Rome and Lepanto foundation (http://www.americanfreedomalliance.org/microsite/identitycrisis/bios.htm)
-

Vedecké publikácie:

- Knapp V.: Teoretické problémy československého práva, Praha Academia, 1983, str.19.
-
- Bröstl A., Dobrovičová G., Kanárik I.: Teória práva. Košice 2007.
-
- Orosz L., Svák J.,Balog B.: Základy teórie konštitucionalizmu. Bratislava: Eurokódex s.r.o., 2011 ISBN: 978-80-89447-54-1
- (http://books.google.sk/books?id=UC73jmbnrwYC&pg=PA65&lpg=PA65&dq=regulat%C3%ADvnos%C5%A5+pr%C3%A1va&source=bl&ots=V5KAab_HBw&sig=chHx7hWNxXyJUgDLVEzyCp9ORUo&hl=en&sa=X&ei=evuiUqm5GsfKtAag3IG4Bg&ved=0CEkQ6AEwAw#v=onepage&q=regulat%C3%ADvnos%C5%A5%20pr%C3%A1va&f=false)
- Roach B.: Corporate power in global economy. Global Development And Environment Institute, Tufts University, Medford, MA 02155
- Darwin Ch.: On the Tendency of Species to form Varieties; and on the Perpetuation of Varieties and Species by Natural Means of Selection. Linnean Society London 1858.
- Stewart I.: "Commandeering Time: The Ideological Status of Time in the Social Darwinism of Herbert Spencer". Australian Journal of Politics and History 57 (3): str. 389–402. 2011
- Hamilton W.D. :Narrow Roads of Gene Land vol. 1: Evolution of Social Behaviour Oxford University Press,Oxford. 1996 ISBN 0-7167-4530-5

Soudy a veřejnost

Petra Janoušková, Miroslav Frýdek

Abstrakt

Konferenční příspěvek se zabývá patologickým jevem v českém justičním prostředí, který je v současné době podroben šetření veřejného ochránce práv České republiky. Příspěvek představí českou právní úpravu účasti veřejnosti na soudním jednání a nežádoucí praxi některých soudů v ČR. Příspěvek bude akcentovat ústavněprávní, procesně právní i novou občanskoprávní rovinu nastíněné problematiky.

Klíčová slova

Veřejný ochránce práv, veřejnost, soudy, zvukový záznam, předseda soudu, stížnost

Abstract

The conference paper focuses on a pathological phenomenon in the Czech judicial practice, which is currently examined by the Public defender of rights in the Czech Republic. The paper introduces the Czech legal regulation of the presence of public at the court's hearings, followed by a presentation of undesirable practice of some courts in the Czech Republic. The authors stress the constitutional and procedural dimension of the problem, taking into account the regulation contained in the new Czech Civil Code.

Keywords

Ombudsman, public, court, audio recording, president of the court, complaint

Úvod

Veřejný ochránce práv vykonává svoji působnost vůči orgánům státní správy soudů. Úkolem ochránce je zajištění řádného fungování státní správy soudů s posláním přispívat svým působením zejména k naplnění práva na spravedlivý proces v soudní praxi.[1] Podněty adresované ochránci se týkají zejména problematiky průtahů v soudním řízení. Právníci oddělení justice, migrace a financí Kanceláře veřejného ochránce práv se ale také setkávají s podněty nespokojené veřejnosti, které se týkají nevhodného chování soudních. Právě proto jsme pro konferenční příspěvek vybrali téma Soudy a veřejnost. Cílem našeho příspěvku je poukázat na třecí plochy teorie a praxe, tedy zdůraznit ty momenty, kde máme pocit, že je soudní praxe problematická, ne-li dokonce nezákonná. Aktuálně se v Kanceláři veřejného ochránce práv potýkáme se sporným výkladem zákazu pořizování zvukových záznamů ze strany soudců.

Veřejnost soudního jednání

Právní úprava účasti veřejnosti při soudním jednání

Veřejnost soudního jednání je upravena jak na evropské a ústavní úrovni, tak v jednotlivých procesních předpisech. Jedná se o jednu ze základních ústavně

[1]Viz ustanovení § 1 odst. 1 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

garantovaných zásad a je nedílnou součástí práva na spravedlivý proces garantovaného čl. 6 Evropské úmluvy o lidských právech, čl. 96 Ústavy České republiky *(„jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon“)*, čl. 36 a 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod *(„každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem“).*

Důvody zakotvení zásady veřejnosti soudních jednání

Právo na veřejné projednání věci je tradičně vnímáno jako nástroj veřejné kontroly justice. Veřejnost soudního jednání má především umožňovat kontrolu řádného výkonu soudnictví a má zabraňovat tzv. kabinetní justici. Účelem zásady veřejnosti je veřejná kontrolovatelnost konání spravedlnosti, souzení na bílém dni, nikterak v temnu tajnosti soudního řízení.[2] Veřejnost jednání má zajistit naplnění všeobecného požadavku transparentního výkonu soudní moci. Skutečnost, že veřejnost může soudní jednání sledovat, má současně funkci preventivní a výchovnou (výchova k úctě k právům a spravedlnosti). Veřejnost soudního jednání je zároveň zárukou soudcovské nezávislosti, neboť veřejnost se může přesvědčit o tom, že soudce nejedná a nerozhoduje pod nějakým viditelným dohledem či nátlakem.[3] Kontrola výkonu soudnictví však není jediným účelem zásady veřejnosti. Veřejné soudní jednání neodmyslitelně náleží k základním hodnotám právního státu a velmi úzce souvisí také s důvěrou veřejnosti ve výkon soudní moci. Důvěra v soudní rozhodování je důležitou podmínkou výkonu demokratické veřejné moci vůbec. Ostatně pokud soudce ohrožuje důvěru v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů, jedná se o kárné provinění soudce, které by vždy mělo vést k aktivnímu jednání oprávněných kárných navrhovatelů (k podání kárného návrhu).

Veřejnost jednání je významná jak z hlediska účastníků soudního řízení, kteří jsou přítomností veřejnosti chráněny před zneužíváním soudní moci, tak z hlediska veřejnosti samotné, která má právo vidět a slyšet (kontrolovat), jak je jménem republiky soudy vykonávána spravedlnost.

Princip veřejnosti soudního řízení je také východiskem pro uplatňování práva na svobodu projevu v souvislosti s kritikou konkrétního fungování soudní moci. S ohledem na podstatu a význam zásady veřejnosti soudního řízení se nelze při jeho aplikaci omezit pouze na umožnění přístupu veřejnosti do soudní síně v době jednání. Tato forma je nepochybně původní a základní, avšak stejně jako jiné oblasti života a nauky i právní řád prošel vývojem, který nutně musel reflektovat nové možnosti mezilidských vztahů, vytvářených zejména rozvíjejícími se službami a technickým pokrokem. Ten reprezentuje především nástup vlivu a významu masových sdělovacích prostředků, resp. technických prostředků, které tato média při své činnosti využívají.[4] Justice, stejně jako tisk, slouží zájmům veřejnosti a nemůže řádně fungovat bez spolupráce informované veřejnosti. Soudy nemohou působit ve vakuu. I když pouze jim přísluší rozhodovat spory, neznamená to, že by tyto spory nemohly být předtím diskutovány jinde, ve specializovaných časopisech, v denním tisku či jiných médiích. Mimo to, i když média nesmí překračovat meze stanovené v zájmu řádného chodu justice, náleží jim právo sdělovat informace a myšlenky týkající se

2

3

4

otázek, které mají přijít před soud, stejně jako mají informovat o jiných oblastech veřejného zájmu.[5]

Veřejnost v soudní síni jako „hlídací pes“

A jaký je další praktický význam veřejnosti (co vlastně veřejnost hlídá)?[6] Veřejnost v soudní síni získává vlastní zkušenosti s prací soudců a sama si činí úsudek o úrovni soudních jednání. Může sledovat, jak se soudce chová k účastníkům řízení, jak plní poučovací povinnost, jaký dává prostor účastníkům k vyjádření, jaké jsou jeho verbální projevy, jak si umí poradit s neukázněným účastníkem či osobou z veřejnosti a jak se soudci daří pohotově zareagovat na nečekané situace, nakolik je seznámen s obsahem spisu a jak zvládá proces vůbec. A jaké má veřejnost možnosti, zjistí-li nevhodné chování soudce? Sama veřejnost může velmi významně přispět ke kultivaci soudních jednání, není-li jí postup soudců lhostejný. Své výhrady k jednání soudce mohou osoby z veřejnosti sdělit prostřednictvím stížnosti předsedovi soudu.

Stížnosti předsedovi soudu

Právě prostřednictvím stížností dostává předseda soudu jako orgán státní správy soudu a kárný navrhovatel důležitou zpětnou vazbu od veřejnosti o jednání soudců (soudních osob). Orgány státní správy soudů mají povinnost prošetřit, co se odehrálo v soudní síni. Jejich úkolem je pokusit odstranit případná nedorozumění a nezdráhat se vyslechnout podatele stížnosti a jiné zúčastněné osoby osobně. V odůvodněných případech by měl předseda soudu pochybení otevřeně přiznat a věc řádně projednat s dotyčným soudcem či soudní osobou. Dle konkrétních okolností a závažnosti pochybení by měl pak přistoupit k razantním opatřením jako je výtka nebo návrh na zahájení kárného řízení. Předseda soudu by měl umět vysvětlit zásady soudcovské etiky a přiblížit výklad pojmu nevhodného chování soudních osob nebo narušení důstojnosti soudního řízení ke konkrétním skutkovým okolnostem zjištěným při vyřizování stížnosti. V tomto smyslu by měl předseda soudu svůj závěr o (ne)důvodnosti stížnosti náležitě odůvodnit.

Pokud orgán státní správy soudu stížnost vůbec neprošetří, může se sám dopustit kárného provinění. Svou nečinností by totiž toleroval nevhodné a pro výkon soudní moci nedůstojné postupy, čímž by sám ohrožoval důvěru veřejnosti v nestranné, nezávislé, odborné a spravedlivé rozhodování soudů. Veřejný ochránce práv usiluje při vyřizování podnětů právě o to, aby orgány státní správy soudů dbaly o náležité objasnění věci s vyloučením jakékoli pochybnosti o nevhodném chování soudce.

Někdy může být problematický samotný začátek soudního jednání. Nejednou jsme se setkali v jednací síni s tím, že první otázka soudce směrem k veřejnosti je „A vy jste kdo?“ Jistě lze najít vhodnější formulaci otázky jako např. „Jaký je Váš poměr k projednávané věci? Jste žalobce, žalovaný, právní zástupce, svědek nebo veřejnost?“ Může dokonce nastat situace, že pokud se soudci nepředstavíte, neboť samozřejmě nejste povinni sdělovat soudu své jméno a

[5]

[6] Jde-li o samotný výsledek soudního jednání promítnutý do soudního rozhodnutí, veřejnost pochopitelně na rozdíl od účastníka řízení nemůže podat opravný prostředek. Ovšem každé soudní rozhodnutí by mělo obstát i při nejtvrdší kritice. A obstojí, pokud rozhodnutí není svévolné ale odůvodněné.

příjmení, soudce hlasitě nadiktuje popis Vaší osoby do protokolu.[7] I takovými případy se již zabýval veřejný ochránce práv. Ve zprávě o šetření[8] případ shrnul do následujících právních vět: Podrobné uvedení vzezření, resp. popisu osob přítomných v jednací síni jde nad rámec pečlivého protokolování, jelikož to nikterak nemůže souviset ani s projednávanou věcí, ani s případným vyřizováním stížností v budoucnu. Hlasité diktování popisu může být oprávněně vnímáno dotčenými osobami jako zásah do jejich lidské důstojnosti a zároveň snižuje i důstojnost soudního jednání.

Pořizování zvukových záznamů z jednání – souhlas versus vědomí soudce

Pořizování zvukových záznamů je upraveno v ustanovení § 6 odst. 3 zákona o soudech a soudcích. Podle tohoto ustanovení není třeba souhlasu předsedy senátu s pořizováním zvukových záznamů. Zvukové záznamy lze pořizovat s vědomím předsedy senátu nebo samosoudce. Pokud by způsob jejich provádění mohl narušit průběh nebo důstojnost jednání, může předseda senátu nebo samosoudce jejich pořizování zakázat. Z aktuálních poznatků ze soudních síní však lze uvést, že se objevuje taková praxe, kdy soudce na počátku jednání osloví veřejnost s dotazem, zda bude pořizován zvukový záznam z jednání. K svému dotazu soudce připojí komentář, že pokud by některý z účastníků nedal souhlas s nahráváním, pak by pořizování záznamu usnesením nepovolil. V rámci šetření jsme se setkali s touto praxí, která je zachycena v protokolu ze soudního jednání:[9]

„K dotazu soudu zjištěno, zda účastníci souhlasí s tím, aby si otec nahrával průběh jednání soudu, když tím dochází k zásahu do jejich osobnostních práv. Matka i zástupkyně opatrovníka uvádí: nesouhlasíme s tím, aby si otec nahrával průběh odvolacího řízení. Na to vyhlášeno U s n e s e n í Otci se nepovoluje, aby si pořizoval zvukový záznam z jednání soudu dne AB. C. DEFG.“

Domníváme se, že jde o nesprávný postup soudce, který je v rozporu s výše uvedeným ustanovením § 6 odst. 3 zákona o soudech a soudcích. Jednak jde o nepřípustný aktivistický přístup soudce, který vůbec nemá zjišťovat souhlas účastníků řízení s nahráváním, a jednak soudce nedává souhlas (nepovoluje) pořizování záznamu. Ten, kdo si chce zvukový záznam pořizovat, má však povinnost soudce uvědomit, že tak hodlá učinit.

Vyžádání souhlasu s nahráváním soudci obvykle zdůvodňují § 12 občanského zákoníku (projev osobní povahy nebo projev týkající se přítomné osoby). V odborném článku Jakub Morávek prezentuje názor, že by soudce měl přistoupit k provedení tzv. testu přiměřenosti. Dospěje-li k závěru, že zájem na zajištění veřejnosti jednání převažuje, neměl by pořizování záznamu jednání zakázat.[10] Domníváme se, že při pořizování zvukového záznamu soudního jednání, které je veřejné, vůbec nedochází

[7] V protokolu ze soudního jednání se uvádí: „*…v jednací síni přítomen muž o velikosti asi 180 cm, s proplešlou hlavou, hladce ostříhaný, oholen, s knírkem a menší bradkou, který sděluje, že odmítá sdělit své jméno, takže není možno posoudit, zda se jedná o veřejnost nebo svědka. Dále přítomen další muž s prošedivělými vlasy s tričkem s nápisem Kappa…*“

[8] Zpráva o šetření sp. zn. 3992/2010/VOP/PN je dostupná na www.ochrance.cz http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/soudy/Nevhodne_chovani/3992-2010-PN-ZZ.pdf

[9] Předmětný záznam z protokolu je anonymizován.

[10] Morávek J., Pořizování audiozáznamu (ne novinářskou) veřejností v občanském soudním řízení. In Právní rozhledy 12/2012, s. 429.

ke konfliktu dvou zájmů, a proto není vůbec na místě, aby soudce prováděl test přiměřenosti. Jednoznačně je dán zájem na veřejnosti soudního jednání. Není-li veřejnost vyloučena, pak musí účastník řízení počítat s její účastí a také s tím, že kdokoli z veřejnosti si může pořizovat zvukový záznam z jednání. Ostatně také nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.[11]) počítá s tím, že není třeba svolení, pokud se podobizna nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použijí k výkonu nebo k ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob. Svolení není třeba ani v případě, když se podobizna, písemnost osobní povahy nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použijí na základě zákona k úřednímu účelu nebo v případě, že někdo veřejně vystoupí v záležitosti veřejného zájmu.[12]

Vyloučení veřejnosti z jednání soudu

Vyloučení veřejnosti je možné pouze v zákonem stanovených důvodech.[13] Soud v tomto případě obvykle rozhoduje ve formě usnesení, byť to zákon explicitně nestanoví. Rozhoduje-li soud v senátu, měl by se na vyloučení veřejnosti soud usnést. Odvolání proti usnesení není v tomto případě přípustné.[14] Vyloučení veřejnosti se zřetelně oznámí na dveřích jednací síně se zákazem vstupu nepovolaným osobám; dojde-li k vyloučení v průběhu jednání, vykáže předseda senátu všechny, kteří nesmí být při jednání přítomni, a přijme opatření k zákazu vstupu nepovolaných osob do jednací síně. Vyloučení veřejnosti je obecným institutem, který má zajistit ochranu jiných důležitých zájmů. K vyloučení veřejnosti může dojít pro celé jednání nebo pouze pro jeho část, vždy však pouze z legitimních důvodů. Soud musí odůvodnit svůj postup. Vyloučí-li veřejnost, musí do usnesení výslovně uvést, proč tak učinil (vyjmenovat konkrétní důvody). I když byla veřejnost vyloučena, může soud povolit jednotlivým fyzickým osobám, aby byly jednání přítomny (musí zachovávat mlčenlivost o všem, co se při jednání dozvěděly, o čemž je soud poučí).

Odepření přístupu k jednání je institutem individuálního charakteru, kterým soud odepře přístup konkrétním osobám, u nichž je obava, že by mohli rušit důstojný průběh jednání. Odepření přístupu k jednání je oproti paušálnímu vyloučení veřejnosti namířeno vůči konkrétním fyzickým osobám. Při jeho realizaci nemusí být splněny důvody pro vyloučení veřejnosti. Musí však existovat obava, že by konkrétní osoba mohla rušit průběh jednání. Obava může vyplývat nejen z nevhodného chování v budově soudu, ale i např. z nevhodného oblečení, které je neslučitelné s důstojností soudního jednání. Žádné rozhodnutí o odepření vstupu se nevydává. Odepření je však třeba uvést v protokolu o jednání. Smyslem institutu odepření přístupu k jednání je tedy zajištění důstojnosti jednání a potlačení rušivých vlivů, které jsou pro justiční prostředí nevhodné či nedůstojné.

Institut vyloučení veřejnosti a institut odepření přístupu k jednání spojuje, že zasahují do veřejnosti soudního jednání, které garantuje čl. 96 odst. 2 Ústavy České republiky a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, každý však v různé míře intenzity. Výjimky z veřejnosti soudního jednání by měly být v soudní praxi vykládány restriktivně. Zneužití či nadužívání institutů vyloučení veřejnosti nebo odepření přístupu k jednání může být podle konkrétních okolností porušením

[11] Nový občanský zákoník je účinný od 1. ledna 2014.
[12] Viz ustanovení § 88 zákona č. 89/2012 Sb.
[13] Jde-li o ohrožení tajnosti utajovaných informací dle zákona č. 412/2005 Sb., obchodního tajemství, důležitého zájmu účastníků či mravnosti.
[14] Viz ustanovení § 202 odst. 1 písm. a/ občanského soudního řádu.

povinností, které jsou stanoveny soudci v ustanovení § 80 zákona o soudech a soudcích.

Možnosti obrany při zákazu pořizovat zvukový záznam

A jaké jsou vlastně možnosti obrany, došlo-li k zákazu pořizování zvukového záznamu nebo k vyloučení veřejnosti či k odepření přístupu k jednání v rozporu se zákonem? V podstatě je možné podání ústavní stížnosti nebo podání stížnosti na nevhodné chování soudce či narušování důstojnosti před soudem. Nepovažujeme za vhodné, aby takové postupy byly opakovaně řešeny Ústavním soudem. Soudci by měly být schopny sebereflexe ve vazbě na dosavadní rozhodovací praxi Ústavního soudu. Navíc Ústavní soud nepřinese rychlé řešení. Výsledkem řízení o ústavní stížnosti může být konstatování, že došlo k zásahu do ústavně zaručeného práva, eventuálně zrušení příslušného rozhodnutí (např. usnesení, jímž se vyloučila veřejnost), nedojde však automaticky ke kárnému postihu soudce, který se svým postupem mohl dopustit porušení povinnosti zdržet se všeho, co by mohlo narušit důstojnost soudcovské funkce nebo ohrozit důvěru v nezávislé, nestranné a spravedlivé rozhodování soudů. Jinými slovy, domníváme se, že zjevné excesy v postupech soudců jsou příslušné řešit orgány státní správy soudu v rámci vyřizování stížností a není nutné zbytečně zatěžovat Ústavní soud.

Závěr

V demokratickém právním státě je důležité, aby soudci respektovali účast veřejnosti na soudním řízení jako **vítaného hosta**. Bude-li navíc jednání soudců profesionální, jak se od nich jako od elitních právníků očekává, lze současně předpokládat **zvyšování důvěry ve výkon soudní moci.** Každý postup soudu musí být odůvodněný, aby obstál i při nejtvrdší kritice veřejnosti. Naše skromné přání je, abychom ze soudních síní neodcházeli s pocity nevítaného hosta a nemuseli být svědky nevhodného, neodborného či nepřipraveného jednání soudce.

Mgr. Petra Janoušková
Kancelář veřejného ochránce práv
vedoucí oddělení justice, migrace a financí
JUDr. Miroslav Frýdek
Kancelář veřejného ochránce práv
právník oddělení justice, migrace a financí

Použitá literatura

- Sládeček, V., Mikule, V., Sydlová, J.: Ústava České republiky. Komentář, C. H. Beck, Praha 2007.
- Morávek, J.: Pořizování audiozáznamu (ne novinářskou) veřejností v občanském soudním řízení. In Právní rozhledy 12/2012.
- Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv.
- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
- Zákon 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- Zákon č. 82/2012 Sb., občanský zákoník.
- Ústava České republiky
- Listina základních práv a svobod
- www.ochrance.cz

Elektronická zbierka zákonov

Boris Balog

Abstrakt

Príspevok prezentuje základné zásady, na ktorých by mala byť postavená právna úprava elektronickej Zbierky zákonov Slovenskej republiky. Táto by mala adresátom práva umožňovať jednoduchý prístup k platnému právu a garantovať záväznosť jeho obsahu.

Kľúčové slová

Ústava Slovenskej republiky, zbierka zákonov

Abstract

The paper presents the basic principles on which should be built the regulation of the electronic Collection of Laws of the Slovak Republic. It should provide to the addressees of the law easy access to valid law and guarantee its binding contents.

Keywords

The Constitution of the Slovak Republic, Collection of Law

Úvod

Ústava Slovenskej republiky v čl. 87 ods. 4 ustanovuje základné ústavné pravidlo pre platnosť zákonov, a to nadobudnutie platnosti zákona vyhlásením. Platnosť zákona znamená, že prijatý zákon má všetky náležitosti predpísané Ústavou Slovenskej republiky a ďalšími právnymi predpismi a stal sa súčasťou právneho poriadku Slovenskej republiky. Ak nedôjde k vyhláseniu zákona napriek tomu, že ho Národná rada Slovenskej republiky schválila a bol podpísaný podľa čl. 87 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, takýto zákon nenadobudne platnosť. Nevyhlásenie zákona v právnom štáte zakladá zodpovednosť za porušenie ústavy toho orgánu štátu, ktorý zapríčinil, že schválený zákon nebol vyhlásený.[1]

Ústava Slovenskej republiky v čl. 87 ods. 4, čl. 120 ods. 4 a čl. 123 obsahuje blanketovú normu, ktorá odkazuje na zákon ako prameň práva, ktorý ustanoví pravidlá pre vyhlasovanie všeobecne záväzných právnych predpisov v Slovenskej republike. Týmto zákonom je zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o zbierke zákonov“).

Podľa § 1 ods. 1 zákona o zbierke zákonov, sa vyhlasujú uverejnením v Zbierke zákonov Slovenskej republiky (ďalej len „zbierka zákonov“) ako oficiálnom publikačnom prostriedku Slovenskej republiky Ústava Slovenskej republiky, ústavné a ostatné zákony Národnej rady Slovenskej republiky, nariadenia vlády Slovenskej

[1] DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Heuréka, Šamorín, 2007, s. 712.

republiky a vyhlášky, výnosy a opatrenia ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky, iných orgánov štátnej správy, ak tak ustanovuje osobitný zákon, Národnej banky Slovenska, rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky o nesúlade medzi právnymi predpismi podľa čl. 125 ods. 6 Ústavy Slovenskej republiky, návrhy prijaté v referende podľa čl. 98 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a medzinárodné zmluvy.

Za oficiálnu a právne záväznú podobu sa považuje výlučne listinná podoba zbierky zákonov. Vo vzťahu k poznaniu, resp. poznateľnosti obsahu zbierky zákonov je významné tiež to, že zákon o zbierke zákonov v § 2 stanovuje nevyvrátiteľnú právnu domnienku, že o všetkom, čo bolo v zbierke zákonov uverejnené, platí domnienka, že dňom uverejnenia sa stalo známym každému, koho sa to týka. Táto nevyvrátiteľná právna domnienka nepredstavuje len prázdnu deklaráciu zákonodarcu, ale má z hľadiska princípu právnej istoty význam a zmysel. Najvýraznejšie platí vo vzťahu k právnemu predpisu, ktorým sa prvýkrát regulujú spoločenské vzťahy kompletne alebo ktorým sa kompletne ako novým regulujú spoločenské vzťahy. Na druhej strane dochádza k materiálnemu, faktickému oslabovaniu naplnenia tejto domnienky v prípade, ak právny predpis uverejnený v zbierke zákonov predstavuje novelu existujúceho právneho predpisu.

Objem platného práva kontinuálne rastie, a to od roku 1990 do roku 2010 o viac než 5 % ročne. Z toho vyplýva, že orientácia v právnom poriadku a nadväzujúca aplikácia platného práva je pre jeho adresátov čoraz zložitejšia. Vzhľadom na častú novelizáciu právnych predpisov a potrebu poznania aktuálneho práva v zmysle vyššie uvedenej domnienky vyplýva pre adresátov práva potreba skladať si z noviel aktuálne znenia právnych predpisov. Vytváranie aktuálnych znení je však často mimoriadne zložité, neprehľadné a pre bežných občanov (a často aj pre odbornú verejnosť) takmer neriešiteľným problémom.

Riešenie v podobe štátneho systému JASPI prevádzkovaného Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo spravodlivosti“) alebo v podobe rôznych komerčných systémov nie je kompletné, pretože nezabezpečuje štátnu garanciu, resp. autorizáciu jeho obsahu. Výstupy z takýchto systémov preto môžu adresátom práva slúžiť, ale nie je ich možné úspešne použiť na úradné a iné oficiálne účely a nie je sa možné na ich obsah odvolávať v správnom, súdnom alebo inom právom regulovanom konaní.

Adresátom práva chýba najmä záväznosť elektronickej podoby právnych predpisov, dostupnosť ich bezchybných úplných znení, úplná a presná a bezplatne dostupná databáza súčasných a minulých úplných znení právnych predpisov, previazanosť na zdroje informácií o práve Európskej únie, informovanie o zmenách v právnom poriadku a v neposlednom rade dostatočný popis obsahu právnych predpisov spojený s modernými systémami vyhľadávania.

Základné zásady právnej úpravy e-Zbierky

Riešením, ktoré sa od moderného štátu očakáva je vytvorenie elektronickej zbierky zákonov, pri ktorej bude štát obsah nielen vytvárať, ale najmä zaručovať jeho záväznosť. Základné pravidlá elektronickej zbierky zákonov sa na základe vyššie uvedených ústavných blankiet vyjadria v zákone. Z legislatívneho hľadiska je možné elektronickú zbierku zákonov zakomponovať do existujúceho zákona o zbierke zákonov, alebo prijať úplne nový zákon o elektronickej zbierke zákonov (zákon o e-Zbierke).

Z tohto pohľadu nie je významné formálne vyjadrenie e-Zbierky, ale podstatné sú zásady, na ktorých by mala byť právna úprava e-Zbierky postavená tak, aby naplnila svoje poslanie. Tým základným poslaním e-Zbierky by malo byť to, že bude záväzným zdrojom platného práva pre všetky skupiny adresátov práva v takých formách a s takými možnosťami, aké sú od informačných systémov na začiatku druhej dekády tretieho tisícročia očakávané.

Základné zásady pre funkčnú a účelnú e-Zbierku by sa mali týkať tak právnych predpisov, ktoré už boli v zbierke zákonov vyhlásené a najmä tých, ktoré budú v zbierke zákonov vyhlasované po jej elektronizácii.

Základná zásada, na ktorej by mala byť postavená právna úprava e-Zbierky vo vzťahu k tým právnym predpisom, ktoré boli vyhlásené v zbierke zákonov pred jej elektronizáciou je, že **všetky všeobecne záväzné právne predpisy vyhlásené v zbierke zákonov do nadobudnutia účinnosti zákona o e-Zbierke sú právne záväzné v ich elektronickej podobe, ktorú zabezpečí vydavateľ zbierky zákonov a že súlad elektronickej verzie s vyhlásenou listinnou verziou zabezpečí vydavateľ zbierky zákonov.**

Zákony vyhlásené v listinnej podobe zbierky zákonov by mali byť vydavateľom zbierky zákonov, teda ministerstvom spravodlivosti, digitalizované a verifikované tak, aby bola zabezpečená 100-percentná zhoda vyhlásených listinných verzií zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov vyhlásených v zbierke zákonov a ich digitalizovaných verzií. Digitalizované verzie by mali byť zabezpečené bezpečnými elektronickými prostriedkami (napríklad zaručeným elektronickým podpisom), aby vytvorená a verifikovaná digitálna podoba bola zabezpečená voči neoprávneným zásahom.

Vzhľadom na to, že cieľom nie je žiadna vecná zmena v už vyhlásených zákonoch a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisoch, iba ich transformácia do iného média (elektronický súbor), mohol by správnosť digitalizovaných znení potvrdil vydavateľ zbierky zákonov. Národná rada Slovenskej republiky by priamo zákonom poverila vydavateľa zbierky zákonov, aby garantoval zhodu listinnej verzie a elektronickej verzie. Týmto by nedošlo do zásahu do kompetencie Národnej rady Slovenskej republiky ako jediného ústavodarného a zákonodarného orgánu, pretože ministerstvo spravodlivosti by digitalizovalo znenia tak, ako boli vyhlásené v zbierke zákonov a zabezpečovalo by hodnovernú existenciu vyhlásených právnych predpisov v novej podobe – elektronickej, pričom táto elektronická verzia zabezpečená vydavateľom zbierky zákonov by mala rovnakú právnu záväznosť ako listinná podoba zabezpečovaná vydavateľom zbierky zákonov doteraz.

V prípade rozdielov medzi listinnou podobou všeobecne záväzného právneho predpisu vyhláseného v zbierke zákonov a jeho elektronickou podobou bude mať prednosť listinná podoba. Napriek snahe o 100-percentný súlad digitalizovanej verzie právneho predpisu a jeho listinnej verzie uverejnenej v zbierke zákonov bude potrebné zákonne vyriešiť aj hypotetickú otázku, ako postupovať v prípade, ak by sa následne zistilo, že digitalizovaná podoba sa odlišuje od listinnej podoby. Vzhľadom na jednoznačný právne záväzný charakter vyhlásených listinných podôb zákonov je potrebné zákonom ustanoviť, že v prípade zistených chýb bude rozhodujúcou aj naďalej listinná podoba zbierky zákonov. Overenie takejto chyby bude jednoducho zistiteľné vzájomným porovnaním digitalizovanej a listinnej podoby a prípadná chyba v digitalizovanej verzii bude opravená podľa znenia listinnej podoby.

Vo vzťahu k tým zákonom, ktoré budú prijaté a vyhlásené v zbierke zákonov po jej elektronizácii bude platiť, že elektronická verzia zákona bude

rovnocenná s jej listinou podobou a bude vyvolávať rovnaké právne účinky. Táto situácia je pomerne jasná a jednoduchá vo vzťahu k novým zákonom. Aby ale e-Zbierka plnila svoje funkcie, bude musieť poskytovať aj štátnom garantované záväzné úplné (konsolidované) znenia zákonov vytvorené na základe prijatej a vyhlásenej novely príslušného zákona. V takomto prípade je o poskytovaní plnohodnotných služieb e-Zbierky možné hovoriť len vtedy, ak je okrem novely v elektronickej forme okrem novely vyhlásené súčasne aj úplné znenie zákona v elektronickej forme so štátom garantovaných a záväzným obsahom. Nešlo by teda len o nejaké pokračovanie systému JASPI, ale vo vzťahu k úplným zneniam by právna úprava e-Zbierky stanovila záväznosť úplného znenia.

Zákon by stanovil, že všetky úplné znenia zákonov v ich elektronickej podobe sú rovnako právne záväzné ako ich verzie uverejnené v listinnej podobe.

Cieľom právnej úpravy by malo byť vyhlásiť za právne záväzné konsolidované znenia právnych predpisov. Konsolidované znenia právnych predpisov zabezpečí vydavateľ zbierky zákonov. Národná rada Slovenskej republiky by priamo zákonom o e-Zbierke stanovila, že vydavateľ zbierky zákonov zostavuje v elektronickej podobe konsolidované verzie zákonov schválených Národnou radou Slovenskej republiky, pričom takto zostavené elektronické konsolidované znenia by mali rovnakú právnu záväznosť ako zákony uverejnené v listinnej podobe zbierky zákonov.

Tým by nedošlo k zásahu do kompetencie Národnej rady Slovenskej republiky ako jediného ústavodarného a zákonodarného orgánu, pretože vydavateľ zbierky zákonov by pracoval s tými právnymi predpismi, ktoré už schválila Národná rada Slovenskej republiky. Vydavateľ zbierky zákonov by nemal oprávnenie žiadnym spôsobom vecne zasahovať do normatívnych textov schválených a vyhlásených znení. Vydavateľ zbierky zákonov by iba preniesol túto vôľu vyjadrenú Národnou radou Slovenskej republiky do jedného spoločného konsolidovaného znenia.

Ide o obdobnú situáciu, akou je súčasná právna úprava vyhlasovania úplných znení zákonov, keď Národná rada Slovenskej republiky môže splnomocniť svojho predsedu na vyhlásenie úplného znenia zákona, pričom samotné znenie pripraveného úplného znenia už plénum Národnej rady Slovenskej republiky opätovne neschvaľuje, pretože svoju vôľu Národná rada Slovenskej republiky vyjadrila schválením konkrétnej novely.

Pri návrhu tohto riešenia sa dá vychádzať aj zo situácie v iných krajinách Európskej únie, v ktorých bola konsolidovaným zneniam priznaná právna záväznosť (napríklad Estónsko, Slovinsko). Návrh, v rámci ktorého parlament vyjadruje svoju vôľu a uplatňuje svoju právomoc ako jediný zákonodarný orgán v štáte prijatím novely a úloha zapracovať novelu do pôvodného znenia je ako administratívny úkon pridelená konkrétnemu orgánu štátnej správy, vychádza z Estónskej úpravy vydávania *Riigi Teataja* (obdoba našej zbierky zákonov). Právomoc prijať novelu tu prislúcha výhradne parlamentu, ale administratívne pripravuje konsolidované znenie estónske ministerstvo spravodlivosti, pričom zákon stanovuje, že takto pripravené konsolidované znenie je rovnako právne záväzné ako pôvodná novela prijatá parlamentom.

Zákon o e-Zbierke by mal ustanoviť, že ostatné všeobecne záväzné právne predpisy (nariadenia vlády, vyhlášky, výnosy, opatrenia) zostavené vydavateľom zbierky zákonov v konsolidovanom znení budú právne záväzné. Zákon o e-Zbierke by obsahoval splnomocnenie pre ministerstvo spravodlivosti ako vydavateľa zbierky zákonov, aby vytváralo konsolidované znenia podzákonných právnych

predpisov, pričom takto vytvorené konsolidované znenia, ktoré by boli sprístupnené prostredníctvom e-Zbierky, by mali právnu záväznosť.

Záver

Preto, aby mohla byť materiálne naplnená požiadavka § 2 zákona o zbierke zákonov, aby mohla platiť rímska zásada o tom, že neznalosť práva neospravedlňuje, je nevyhnutné, aby si každý adresát práva dokázal urobiť aspoň základnú predstavu o svojej právnej situácii, a to bez toho, by musel disponovať nejakými osobitnými či špeciálnymi znalosťami, predpokladmi, schopnosťami alebo zručnosťami. Pomôcť tomu môže práve využívanie informačných technológii zodpovedajúcim požiadavkám 21. storočia. Na základe prístupu „*user friendly*“ by mali informačné technológie zabezpečovať a poskytovať všetky funkcionality, na základe ktorých bude možné ľahkých, jednoduchým a dostupným spôsobom vyhľadávať v platnom práve.

Elektronická zbierka zákonov musí byť vytvorená štátom, pretože iba štát dokáže poskytnúť tú jej pridanú hodnotu, ktorú nemajú komerčné produkty – záväznosť elektronickej formy vyhláseného práva. Záväzná elektronická podoba právneho predpisu by mala byť prístupná nepretržite, bezplatne a spôsobom umožňujúcim diaľkový prístup.

JUDr. Boris Balog, PhD.
odborný asistent
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Použitá literatúra

- DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Heuréka, Šamorín, 2007.

Idealita a zdôvodnenie ľudských práv[1]

Dominik Šoltys

Abstrakt

Je možné presvedčivým spôsobom zdôvodniť existenciu ľudských práv? Skutočne možno nájsť zdroj ich odôvodnenia? A čo vzťah ideality a reality ľudských práv? Aký význam majú pochybnosti skepticizmu a relativizmu pre zdôvodnenie ľudských práv? Tak to sú len niektoré z radu otázok, ktoré si autor príspevku kladie za cieľ predstaviť v obsahu predkladaného príspevku, zameraného najmä na aktuálny právno-filozofický diskurz.

Kľúčové slova

Ľudské práva, skepticizmus, relativizmus, štátna moc, postmoderna, suverenita.

Abstract

Is it possible to give any reasonable justification of human rights? Is it really possible to find any source of human rights? Is there any connection between ideality and reality? What about the position of skepticism and relativism among many different justifications of human rights? These are only few of questions concerning the authors intend in writing this article emphasized on nowadays jurisprudence.

Keywords

Human rights, skepticism, relativism, state power, postmodernism, sovereignty.

Súčasný diskurz o ľudských právach nadobudol status etického *linguafranka*.Odzrkadľuje skutočnosť globalizácie, v ktorej majúľudské práva nadregionálny význam. Tento trend má však dve stránky. Vedľa pozitívneho významu ľudských práv, ktorý je viac než zjavný,tak na druhej strane dochádza k ich obsahovo prázdnemu, rétorickému zneužívaniu výhradne pre politické ciele. Táto negatívna stránka je však paradoxne dôsledkom popularity ľudských práv. Avšak napriek nespochybniteľnej miere prínosu ľudských práv vyvstáva celý rad otázok. Otázky sú cestou k odpovedi. No nie je to celkom pravda, pretože čo s otázkami, ktoré sú cestou k ďalším otázkam, prípadne k odpovediam, ktoré vyvolávajú otázky. Nie je tomu inak, ani pokiaľ ide o ľudské práva.

Pochybnosť je zrejme osudovo spätá s ľudskými právami. Mimo iného o tom svedčí Benthamova, Burkeho a Marxova dobová kritika ľudských práv vyjadrených v znení Deklarácie práv človeka a občana.Jeremy Bentham, známy kritik koncepcie prirodzených práv a jeden z prvých novovekých demystifikátorov ilúzií vedomia, neobišiel ani ľudské práva. V jeho spise *AnarchicalFallacies* sa Bentham nijako nezdráhalnazvať obsah deklarácie „úbohým smetím“, účelom ktorého je „odpor voči právu“ a legitimizovanie „vzbury“. Bentham dokonca hovoril o ich zástancoch ako o

[1] Príspevok predstavuje výstup z riešenia čiastkovej úlohy grantového projektu VEGA 1/0692/12 - Ústavné princípy a ich vplyv na tvorbu a realizáciu práva.

šíriteľoch „semena bezbrehej anarchie“. Napriek pestrosti Benthamovych svojských charakteristík na adresu povahy ľudských práv sa ani jedna z nich netešila takej obľube ako metaforické označenie „nezmysel na chodúľoch“. Čo ho teda viedlo k ráznemu odmietaniu prirodzených práv? Jednoducho to, že ich pokladal za fikcie a ilúzie bez akéhokoľvek empirického zakotvenia vrealite.

Dobová kritika ľudských práv sa nezastavila iba pri Benthamovi. Z úst anglického filozofa a politika 18. storočia Edmunda Burkea popierala možnosť univerzálnej platnosti ľudských práv. Popieranieuniverzalityje v tomto prípade akcentom kšpecifickej úlohe, ktorú plní spoločenská a historická podmienenosť. Aby Burke pochopiteľnejšie vyjadril svoje myšlienky, demonštruje svoje argumenty na príklade britskej Magna charta libertatum a francúzskej Deklarácie práv človeka a občan. Práva a slobody, ktoré tvoria ich text podľa neho nie sú objavom univerzálne platných princípov, ale iba „dedičstvom odkázaným našimi praotcami pre pokolenia našich potomkov“.[2] Platnosť týchto práv sa tým vzťahuje len nahranice štátu a je formou nesúcou spoločensky a historicky podmienený obsah. A tak s prekročením hraníc štátu nemožno vylúčiť, že práva a slobody síce platiť budú, ale budú vyjadrovať čosi úplne iné.

Marxova kritika ľudských práv sa do veľkej miery zhoduje s tým, čo hovorí o človeku v kapitalistickej spoločnosti všeobecne. Práve takýto typ spoločnosti podľa neho vytvára živnú pôdu pre ilúziu atomizmu sebestačnosti. Jednotlivcovi sa zdá, akoby si vystačil sám pre seba bez akejkoľvek závislosti na ostatných. Veľmi podobne smeruje aj svoju kritika Deklarácie práv človeka a občana. Marx rétoricky kladie otázku:„*Droitsdel'homme*, ľudské práva ako *také* sa líšia od *droitsducitoyen*, od práv štátneho občana. Kto je *homme*odlišnýod *citoyen*? Nikto iný ako*člen občianskej spoločnosti*.Prečnzýa člen občianskej spoločnosti, čo je, ľudským človekom vôbec, a prečo sa nazývajú jeho práva *ľudskými právami*?Čím vysvetľujeme tento fakt? Z pomeru politického štátu k občianskej spoločnosti, z podstaty politickej emancipácie. Predovšetkým konštatujeme fakt, že takzvané *ľudské práva, droitsdel'homme*, na rozdiel od *droitsducitoyen*, nie sú nič iné ako práva *člena občianskej spoločnosti*, t.j. práva egoistického človeka, človeka oddeleného od ostatných ľudí a od pospolitosti.“[3] Pretosú ľudské práva vo svojej podstate preodetými právami občana, a teda vo svojich dôsledkoch egoistickými právami. Deklarácia je výrazom politickej emancipácie. Na jej prekonanie je však potrebná ľudská emancipácia človeka, ktorá prebehne vtedy, „keď skutočný individuálny človek znova do seba pojme abstraktného štátneho občana a stane sa ako individuálny človek vo svojom empirickom živote, vo svojej individuálnej práci, vo svojich individuálnych pomeroch *druhovou bytosťou*, až keď človek pozná a zorganizuje svoje *‚vlastné sily‘* ako *spoločenské* sily a nebude už teda spoločenskú silu od seba oddeľovať ako politickú silu“.[4] Teda Karl Marx upozorňuje autorov textu deklarácie, že ich práva nie sú zárukou pravej humanity, tzn. ich podoba nevedie k všeľudovému oslobodeniu,práve naopak sú iba obyčajným vyjadrením záujmov jednej triedy- buržoázie.

Pôvod ľudských práv ukrytý (zdá sa) pod rúškom tajomstva nebol odhalený definitívne ani dobovou kritikouJeremyho Benthama, Edmunda Burkeho a Karla

---

[2] BURKE, E. Reflections on the Revolution in France and on the Proceedings in Certain Societies in London Relative to the Event. In WALDRON, J. (ed.) Nonsense uponStilts: Bentham, Burke and Marx on theRightsof Man. London- New York : Methuen, 1987. s. 100.

[3] MARX, K. Svätá rodina a iné rané filozofické spisy. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963.s. 39.

[4]Tamže, s. 44.

Marxa. A čo súčasnosť? V každom prípadeani pozitívny vplyv ľudských práv nezabránil metodickej skepse súčasného vedeckého poznania opäť ich preskúmať. V nadväznosti na to vysvitá otázka: je rovnakým prelomom aj spochybňovanie existencie ľudských práv v podaní AlasdairaMacIntyrea? Tento škótsky filozof odkríva svoje stanovisko veľmi jasne, keď tvrdí: „Pravda je zrejmá: neexistujú žiadne takéto právaa vieru v nich možno prirovnať k viere v čarodejnice a jednorožce. Najlepší dôvod pre takéto neokrôchané tvrdenie, podľa ktorého žiadne takéto práva neexistujú, je rovnaký ako najlepší dôvod pre tvrdenie, že nie sú žiadne čarodejnice ani jednorožce – žiadny pokus o dostatočné zdôvodnenie *existencie* týchto práv neuspel.“ [5] V ľudských právach vidí zavŕšenie osvietenskej snahy nájsť nespochybniteľnú, správnu morálku, ktorá by mala akúsi objektívnu platnosť. Zároveň tvrdí, že osvietenský projekt nájsť nespochybniteľné základy morálky bol odsúdený na neúspech.Namiesto toho, aby myslitelia 18. storočia poskytli dostatočné odôvodnenie ľudských práv[6]– čo sa samozrejme nestalo, keďže Kierkegaard, Kant, Diderot, Hume, Smith a ich ďalší súčasníci nedokázali uviesť relevantné argumenty– sa spoliehali na skutočnosť, že sa objaví niekto, kto toto zdôvodnenie ľudských práv poskytne.[7] Jednoducho vyhlásili tieto práva za samozrejmé pravdy. Tieto zlyhania však nezostali bez následkov adotýkajú sa modernej morálnej teórie. „Prirodzené, či ľudské práva sú teda fikciou“, tvrdí. [8] Zdá sa, akobyMacIntyre oprášil starú Benthamovu námietku proti právam, keď tvrdí, že žiadne prirodzené práva v skutočnosti neexistujú, pretože práva vznikajú až ich následným stanovením. To však automaticky neznamená, že by prirodzené práva boli nevyhnutne fikciou, jedine ak s výnimkou, že za fikciu je označené všetko, čo nie je od prírody dané.[9]

Na druhej strane Ronald Dworkin tvrdí, žestanovisko, podľa ktorého tvrdenie nemôže byť pravdivé, pokiaľ jeho pravdivosť nie je preukázaná,je sporné. Inými slovami, téza, podľaktorej ak nevieme niečo dokázať nevyhnutne nevyplýva, že to neexistuje, nie je súčasťou všeobecnej teórie pravdy.[10]Ľudské práva chápe Dworkin ako objektívne morálne hodnoty, čo v prípade, že ide o predstaviteľa jusnaturalizmu nie je obzvlášť prekvapivé. Dworkin sa pri zdôvodňovaní ľudských práv opiera o hodnotu ľudskej dôstojnosti. Tá spočíva vo vymedzení dvoch princípov- princíp sebaúcty (*self-respect*) a princíp jedinečnosti (*authenticity*). [11] Princíp sebaúcty vyjadruje životný postoj jednotlivca voči sebe samému. Preto musí k svojmu

[5]MacINTYRE, A. Ztrátactnosti. Praha : Oikúmené, 2004. s. 89.

[6] Pojem *„ľudské práva“* sa dostal do popredia až v 20. storočí. V minulosti sa o týchto právach hovorilo ako o *„prirodzených právach“* alebo *„právach človeka“*. Pozri COLEMANOVÁ, J. – CONNOLLY, W. – MILLER, D. – RYAN, A. (ed.) Blackwellovaencyklopedie politického myšlení. Brno : Barrister&Principal, 2003. s. 245.Existujú však názory, ktoré popierajú bezvýznamnosť v zmenách terminológie. Pozri FREEMAN, M. Lidská práva a krize západní filozofie. In Právnik. 1993, roč. 132, č. 1. s. 13.

[7]MacIntyre taktiež tvrdí, že Diderot, Hume, Kierkegaard a Kant zastávali do značnej miery zhodné názory na obsah morálnych noriem. Dôvod vidí v ich spoločnej kresťanskej minulosti, pričom rozdielna konfesná príslušnosť (Kant a Kierkegaard boli luteránmi, Hume presbyteriánom a Diderot katolíkom so sklonmi k jansenizmu) pôsobila bezvýznamne. Pozri MacINTYRE, A. Ztrátactnosti, s. 63, s. 68-69. Nech je to už akokoľvek rozhodne možno hovoriť, že to nebolo prvýkrát čo kresťanské myslenie predurčilo myšlienkové smerovanie novovekej filozofie. Racionalizmus katolíckej scholastiky našiel svoje vyjadrenie pri formovaní novovekej filozofie s rovnakou dôraznosťou ako neskôr vplýval protestantizmus na formovanie individualizmu. Pozri BERĎAJEV, N. A. Ruská idea. Praha : Oikúmené, 2003. Napr. s. 46.

[8]MacINTYRE, A. Tamže, s. 90.

[9] TUGENDHAT, E. Přednášky o etice. Praha : Oikúmené, 2004. s. 168.

[10] DWORKIN, R. Když se práva berou vážně. Praha : Oikúmené, 2001. s. 112-113.

[11] DWORKIN, R. JusticeforHedgehogs. Cambridge, Massachusetts – London, England : TheBelknap Press ofHarvardUniversity Press, 2011. s. 204.

životupristupovať s náležitou vážnosťou, tzn. kladie zreteľ na úspešné prekonanie výziev, ktoré život prináša namiesto toho, aby ho chápal ako premrhanú príležitosť.[12]Výklad prvého z dvoch princípov dopĺňa druhým. Princíp jedinečnosti stelesňuje argument neopakovateľnosti každého jedného človeka. Odráža jedinečnú osobnú zodpovednosť zahľadanie úspechu pri utváraní podmienok vlastnéhoživota. Dworkin to vyjadruje slovami: „[každý] má osobnú zodpovednosť utvárať svoj život priebehom a spôsobom, ktorý sám schvaľuje.“[13]Dworkinovym zámerom však nie predložiť koncept ľudskej dôstojnosti v tradičnom zmysle, ktorého používanie a argumentácia môžu v súčasnosti pôsobiť mätúco. Naopak predpokladá jasný koncept ľudskej dôstojnosti s interpretatívnyma organizačnýmvýznamompri identifikácii široko uznávaných morálnych princípov.

Dworkinove stanovisko, ako sme videli, je jednoznačným chápaním existencie ľudských práv nevyhnutne spätej s ľudskými bytosťami. Skrátka, aj podľa neho ľudské práva náležia ľuďom jednoducho ako ľudským bytostiam.Naviac Dworkin nevymedzuje ľudské práva bez ich ďalšieho významu. Rovnako ako významom práv vo všeobecnosti, jeaj cieľom ľudských práv pôsobiť v spoločnosti. Preto funkciu práv metaforicky vymedzuje pomenovaním*„tromf“*. Práva sú teda tromfami nad verejným záujmom, tvrdí Ronald Dworkin. Čo to však znamená? Tvrdí, že „politické spoločenstvo nemá morálne právo ukladať a vymáhať obmedzenia voči svojim členom, pokiaľ k ním nepristupuje s rovnakým záujmom a úctou.“[14] Týmto spôsobom nachádza negatívne vyjadrenie princípu legitimity, ktorý je zároveň zdrojom politických práv a vyjadrením liberálneho egalitarizmu. Verejný záujem presadzovaný politickým spoločenstvom môže platiť len potiaľ a dovtedy, kým prikladá rovnakúváhu a náležitú dôležitosť životu každého jedinca, pritom musí rešpektovať ich individuálnu zodpovednosť za utváranie vlastných životov. V opačnom prípade- teda ak vláda stráca zo zreteľa zmienené dva princípy- nemožno odôvodniť smerovanie vytýčených politických cieľom, aj keby ich uskutočnenie prinieslo politickému spoločenstvu blahobyt.Koncept práv v Dworkinovom myslení sa odvíja od myšlienky rovnosti. V tom spočíva vykreslenie úlohy ľudských práv ako tromfov, ktoré vďaka princípu ľudskej dôstojnosti získavajú prevahu nad politickými cieľmi uskutočňovaných verejným záujmom. Jadro tejto teórie tým odôvodňuje, že v prípade konfliktov práv a politiky musí politika ustúpiť. Práva majú hlbší základ než pravidlá. Ak sa pozrieme na toto tvrdenie z pohľadu právnej teórie tak vidíme, že právne princípy a pravidlá ako ich uvádza Dworkin sú tu nato, aby vyjadrovali práva. Čo však v prípade ak pravidlá protirečia právam? Dworkin pripomína, že práva existujú ešte pred ich stanovenímako právne pravidlá. Prečo? Pretože sú súčasťou morálky. Samozrejme nie všetky práva sú ľudské práva, dokonca platí, že nie všetky politické práva sú zároveň ľudskými právami. Dworkin si to veľmi dobre uvedomuje a upozorňuje na to. Pozíciu ľudských práv možno vo všeobecnosti vymedziť ako jednu z kategórií práv vôbec. Teraz sa však dostávame k ďalšej otázke: ak tvrdíme, že existuje čosi ako ľudské práva, ako ich možno poznať a následne stanoviť; inými slovami,o akých právach môžeme hovoriť ako o ľudských právach? Pri nastolení tejto otázky ihneď uvidíme, že nestačí hovoriť len o existencii ľudských práv.Rovnako dôležitým sa ukáže potreba vymedziť kritérium, ktoré ich bude odlišovať od ostatných práv. Dworkin tvrdí, že každé ľudské právo je vo svojej podstate právom byť považovaný za ľudskú bytosť, ktorej dôstojnosť má zásadnú dôležitosť.[15]Práva-

[12]DWORKIN, R. JusticeforHedgehogs, s. 203.
[13] Tamže, s. 204.
[14]Tamže, s. 330.
[15]DWORKIN, R. JusticeforHedgehogs, s. 335.

a najjasnejšie to možno demonštrovať na politických právach- prechádzajú testom, ktorý sa pýta či ich porušenie je súčasne porušením ľudskej dôstojnosti. Pre konkrétnu podobu ľudských práv je rozhodujúci fakt, že tento test má interpretatívnu povahu. Výnimku snáďtvorí iba skupina najzákladnejších ľudských práv, ktorých prijatie je výsledkom celosvetového konsenzu. Abstraktnosť ľudských práv a význam interpretácie nás privádzajú k problému univerzalityľudských práv na jednej strane, a ich kultúrnej a historickej podmienenosti na strane druhej. A teda je platnosť ľudských práv univerzálna alebo obmedzená vzhľadom k podmienkam konkrétnej spoločnosti? Interpretatívna povaha ľudských práv, tak ako ju predpokladá Dworkin,umožňuje zahrnúť odlišné ekonomické podmienky a špecifické politické, kultúrne a historické profilovanie danej krajiny. No tým túto otázku rozhodne neuzatvára,pretože samá ľudská dôstojnosť, vyjadrená prostredníctvom rovnakého záujmu o život každého jedného jednotlivca a rešpektovanie jeho osobnej zodpovednosti pri utváraní života, je imanentne včlenená do jadra ľudských práv, a to vylučuje historickú, politickú, kultúrnu, ekonomickúči inú podmienenosť.[16]

Vráťme sa však k predošlému skúmaniu spätostí ľudských práv s povahou ľudských bytostí. Základná myšlienka týchto argumentov, tzn. že ľudská dôstojnosť je podmienená vylúčením platnosti niektorých prírodných zákonov, povahou humanity a tým, že domnelý držiteľ práv je ľudskou bytosťou si v každom prípade zaslúži bližšie preskúmanie.Samozrejme, Ronald Dworkin nebol jediným, kto sa hlásil k takémuto zdôvodneniu ľudských práv. Skutočnosť, že tvrdenie o ľudských právach, ktoré náležia ľuďom jednoducho ako ľudským bytostiam, je považované za spornénebráni celej plejáde filozofov ho prijať.

Prijíma ho ajamerický filozof Alan Gewirth. Gewirthovo dielo sa zmieňuje ako príklad súčasnej snahy podať zdôvodnenie ľudských práv na racionálnom základe. No to nie je jediný dôvod častej diskusie jeho diela. Kritike sapodarilo odhaliť pomerne ľahko rozpoznateľnú logickú chybu v Gewirthovej argumentácii. Základná Gewirthova téza hovorí, že ľudské práva prináležia ľudským bytostiam, pretože sú nevyhnutnou podmienkou racionálne zameraného ľudského konania. Zakotvenie ľudských práva- rovnako ako morálnych pravidiel- sa podľa neho nachádza v rozume. Tvrdí, že ľudské bytosti sa vo všeobecnosti vyznačujú schopnosťou racionálne zameriavať svoje konanie. Argumentuje tým, že každé ľudské konanie má svoj dôvod. V tejto súvislosti sa platnosť ľudských práv stáva logickým dôsledkom uznania racionálneho určeniaseba samého, čím sa priznanie práva stáva nevyhnutným prostriedkom racionálneho konania. To však nie je všetko, Alan Gewirth vymedzuje dve podmienky, ktoré musí každá konajúca bytosť predpokladať ako nevyhnutne späté s možnosťou konania. Medzi ne patrí *sloboda* a *blaho*. Tvrdí o nich, že „každý konajúci sa musí pridržiavať alebo akceptovaťdomnienku, že právo na slobodu a blaho sú nevyhnutnými podmienkami jeho konania“, pretože v opačnom prípade „by musel pripustiť, že iné osoby mu ich môžu odstrániť alebodo nich zasahovať, takže by ich nemal; ale to by predsa protirečilo jeho domnienke, že ich má.“[17]Gewirth tvrdí, že každý, kto považuje istú mieru slobody a blaha za základný predpoklady uskutočnenia racionálneho konania, je logický podriadený názoru, že má na takéto dobra právo.[18]

---

[16]Tamže,s. 338.

[17] GEWIRTH, A. The Epistemology of Human Rights. In SocialPhilosophy&Policy. 1984,Vol. 1, No. 2. s. 18.

[18]Gewirthovu snahu vyvodiť morálku z rozumu podrobuje kritickému skúmaniu AlasdairMacIntyre. Pozri MacINTYRE, A. Ztrátactnosti, s. 85-89.

Súčasná popularita ľudských práv je z časti odpoveďou na hrôzy a krutosti udalostí minulých storočí:či už išlo o genocídu celých národov, politické čistky, vojenské masakre, proletarizáciu najproduktívnejšie časti ľudstva atď.Čím teda možno obhájiť skúmanie zdôvodnenia ľudských práv? Veď, zdá sa, prispievajú k ochrane pred možnými neľudskými dôsledkami ľudských činov?Odkiaľ pramení tento skepticizmus?Odpoveď treba hľadať v súčasnom vedeckom nazeraní na morálku a etiku. Fakt, že morálka a etika boli prinajmenšom od Sokrata späté s filozofiou nie je potrebné nijak bližšie vysvetľovať.Ako bol vymedzený cieľ filozofie je však v priebehu dejín menej jednoznačné; tvrdí sa, že pôvodnou podstatou filozofovania bolo žiť jednoducho a spokojne. Napriek tomu možno v tvrdiť, že filozofovanie smerovalo k hľadaniu pravdy ako zrejmej skutočnosti. Vo filozofii teda ide o popis skutočnosti v pojmoch. To znamená, každý, kto premýšľa o veciach vážne a zásadne, je nepochybne filozofujúcim. Ak sa k tomuto mysleniu pridá dôslednosť, potomuž nehovoríme o bezbrehom dobrodružstve fantázie myslenia.Dôsledne radikálne skúmanie spočíva v teste dostatočnosti odôvodňovania toho, čo sa zdá byť samozrejmou a nepochybnou pravdou. A máme tu *skepticizmus*. Dôslednosť vedie k skepticizmu; a platí to bez výnimkyaj pre etiku, morálku a ľudské práva. Vývoj a podoby skepticizmu však priebehu dejín filozofie boli rôzne. V súčasnosti však WilhelmWeischedel dospieva k téze, ktorá vystihuje duchovnú situáciu súčasnej spoločnosti, keď tvrdí: *„Filozofická etika je dnes možná iba ako skeptická etika.“*[19]Naviac skepticizmus v priebehu histórie až po súčasnosť zaznamenával stupňujúce tendencie voči metafyzike a v súčasnosti sa pokúša o nadvládu.[20] Preto s istotou možno tvrdiť, že ontologickézakotvenie morálnych pravidiel, a teda aj ľudských práv do rámca metafyzických a filozoficko-teologických koncepcií dnes podľahne zo všetkého najskôr. Uvedené sa vzťahu aj na súčasnú situáciu, v ktorej chýba teoretický, vedecký či filozofický konsenzus v oblasti ľudských práv. V reálnych dôsledkoch to znamená, že tu existuje určitý nesúlad medzi teóriou ľudských práv a jej praxou. Inými slovami prax je realizovaná bez dostatočne jasnej teoretických zdôvodnení. To zdá sa vedie k zvláštnej situácii, pretože napriek praktickej nevyhnutnosti ľudských práv a myšlienkovej sile, s akou samotný koncept pôsobí vďaka historickej skúsenosti ľudstva, nie sme schopní poskytnúť ich dostatočné myšlienkové zdôvodnenie, ktoré by vyriešilo všetky pochybnosti o ich pôvode, a tým by došlo k teoretickému zdôvodneniu ľudských práv s praktickou relevanciou. Inak budú praxi ľudských práv chýbať vždy filozofické základy. Naviac samotná prax ľudských práv sa tradične snažila hľadať svoju oporu v teórii. A netreba zvlášť pripomínať, že teoretická kritika bude týmto spôsobom podkopávať bezproblémovosťpraktickej realizácie či dokonca opodstatnenia ľudských práv. Samozrejme, existujú myšlienkové koncepty, ktoré tomu čelia, no postmodernizmusa to rozhodne netýka. Práve naopak, ani tento filozofický smer, ktorého označenie pod sebou zahŕňafilozofické prúdy prevažne francúzskehopoštrukturalistického hnutia a dekonštruktivistickejliteratúry, neobišiel skúmanie pôvodu ľudských práv.Jeho predstavitelia, vyzbrojeníNietzscheho „Boh je mŕtvy“ a Heideggerovym „koncom filozofie“,oživili spochybňovanie univerzalistických filozofických smerov.Je vonkoncom jasné, že táto tendencia nemohla skončiť inak než podrývaním základu ideí ľudských práv, ktorý spočíval v Božej vôli (Locke), prirodzenosti človeka (ThomasPaine), kategorickom imperatíve (Kant) či vrodenej dôstojnosti všetkých členov ľudskej rodiny (Všeobecná deklarácia ľudských práv). [21] Teda

[19] WEISCHEDEL, W. Skeptická etika. Praha : Oikúmené, 1999. s. 27.
[20] Tamže, s. 9.
[21] FREEMAN, M. Lidská práva a krize západní filozofie, s. 10.

postmodernizmus len potvrdzuje absenciu metafyzických univerzálnych princípov. Naviac postmoderna ústami Richarda Rortyho vyvracia názory obhajujúceľudské práva ako výsledok rozumu. Ak ich nie je možné rozumom zdôvodniť, potom sú len výjavom sentimentálnej stránky humanity, tvrdí Rorty.Zdôvodnenie ľudských práv sa podľa neho nemôže opierať o morálne teórie či príkazy rozumu, pretože praktické morálne presvedčenie a ľudské činy nie sú v konečnom dôsledku motivované odvolaniami sa k morálnym teóriám či rozumu, ale sú výsledkomcitovej identifikácie s ostatnými ľudskými bytosťami. Voči konceptu ľudských práv sa Rorty rozhodne nestavia nepriateľsky, iba zdôrazňuje, že pre odôvodnenie ľudských práv je lepším emocionálneodmietnutie utrpenia iných, než pokusyo hľadanie racionálneho odôvodnenia.[22]

Ak keď sa nazáklade nášho doterajšieho výkladu môže zdať, že metafyzike i racionalizme v súčasnosti už odzvonilo, rozhodne to nie je pravda. Súčasnýnemecký právny filozof Robert Alexy sa aj naďalej vyjadruje k možnostiam konštruktívnej metafyziky.[23] Tvrdí, že ľudské práva nie sú možné bez racionálnej a univerzálnej metafyziky. V čom spočíva jeho tvrdenie? Alexymu je zjavne cudzí skeptický postoj v podaní AlasdairaMacIntyrea. Namiesto toho, obhajuje existenciu morálnych právd, medzi ktoré patria nepochybne aj ľudské práva. Tie definuje nasledovne: Ľudské práva sú: „...po prvé, morálne, po druhé, univerzálne, po tretie, základné, a po štvrté, abstraktné práva, ktoré, po piate, majú prednosť pred všetkými ostatnými normami.“[24]Ako sme naznačili vyššie ľudské práva sú predovšetkým morálnymi právami. Tento znak má podľa Alexyho obzvlášť dôležité postavenie, pretože práva existujú, iba ak sú platné. Morálne práva sú platné, jedine ak sú zdôvodnené,preto existencia ľudských práv ako morálnych práv je plne závislá od ich diskurzívneho zdôvodnenia. [25] Slovom, ľudské práva sú natoľko morálne, nakoľko sú odôvodnenév medziach diskurzu vymedzeného procedúrou diskurzívnych pravidiel. Procedúra, v priebehu ktorej dochádza k zdôvodňovaniu ľudských práv je rozpracovaná diskurzívnou teóriou. Zámerom diskurzívnej teórie je stanoviť procesné pravidlá, ktorých výsledok prináša morálne správne odpovede. Preto prvotným cieľom tejto teórie bude najskôr ukázať opodstatnenosť pravidiel morálneho diskurzu a následne na základe nich zdôvodniť ľudské práva.[26] Zavŕšenie racionálneho morálneho diskurzu bude predstavovať záver o morálnosti a zároveň platnosti ľudského práva.Ďalším znakom ľudských práv je univerzálnosť. Podľa tohto znaku je ich nositeľom každý človek. Ľudské práva náležia všetkým ľuďom proste ako ľudským bytostiam. Ide o veľmi tradičné zdôvodnenie ľudských práv, avšak mnohými kritizované, ako sme už vyššie uviedli. Zameranie ľudských práv na základné dobra (ľudské možnosti, záujmy a potreby) reprezentuje v poradí tretí znak, znak fundamentálnosti. Tento prvok determinuje obsahovú stránku ľudských práv. Určuje, čo bude tvoriť predmet daných ľudských práv. Táto úloha závisí na riešení otázky, aké možnosti, záujmy a potreby budeme pokladať za základné. To znamená, ľudskými právami môžu byť iba základné ľudské možnosti, záujmy a potreby. Na predmet je rovnako zameraný ďalší znak ľudských práv, a to abstraktnosť.

[22] RORTY, R. Human Rights, Rationality, and Sentimentality. In SHUTE, S. – HURLEY, S. (ed.) On HumanRights: TheOxfordAmnestyLectures 1993. New York : BasicBooks, 1993. s. 134.
[23] ALEXY, R. Menschenrechte ohne Metaphysik? In DeutscheZeitschriftfürPhilosophie. 2004, Vol. 52, No. 1. s. 24.
[24] ALEXY, R. Law, Morality, andtheExistenceofHumanRights. In RatioJuris. 2012, Vol. 25, No.1. s. 10.
[25]ALEXY, R. Law, Morality, and theExistenceofHumanRights, s. 10.
[26]ALEXY, R. DiscourseTheory and HumanRights. In RatioJuris. 1996, Vol. 9, No. 3. s. 210-211.

Abstraktnosť ľudských práv vylučuje konkrétnu podobu ich realizácie. Naopak veľmi všeobecné formulácie ľudských práv nevypovedajú nič o tom, ako presne budú realizované v konkrétnych prípadoch. Vhodným príkladom na demonštrovanie tohto znaku je právo na život. Zhrnutím teda možno tvrdiť, že znak univerzálnosti je orientovaný na subjekt, zatiaľ čo znaky fundamentálnosti a abstraktnosti sú orientované na predmet. Prvý prvok, čiže morálnosť ľudských práv je vyjadrením podmienok platnosti. Ostal nám už len posledný znak, a to prednosť ľudských práv vo vzťahu k ostatnými normami. Ak existencia ľudských práv závisí od ich zdôvodnenia, potom súčasne platí, že rovnako odôvodnenou sa stáva aj prednosť ľudských práv.[27] V nadväznosti na to Robert Alexy tvrdí, že „ľudské práva ako morálne práva nemôžu byť zneplatnené pozitívnym právom. Práve naopak, ľudské práva sú štandardmi pre posúdenie obsahu pozitívneho práva.

Ďalším podstatným dôvodom, prečo sú ľudské práva natoľko pertraktovanou témou je ich význam pre pojem politickej morálky. Umožňujú nám hodnotiť politickú prax, čím sa zároveň vyslovujeme k tomu, či je nejaký štát dobrý alebo zlý. Treba si uvedomiť, že analogicky použité termíny „dobrý“ a „zlý“, ktoré sa inak vyskytujú v morálnych hodnoteniach vzťahujúcich sa na konanie konkrétnej osoby, sa tentoraz vzťahujú nie na ľudskú bytosť, ale na štát. Zďaleka to nekončí len pri tomto, pretože tieto morálne úsudky sú v oboch prípadoch sprevádzané morálnymi afektmi, napr. afektom rozhorčenia.[28] Ľudské práva boli odjakživa uvádzané ako argumenty proti štátom. To znamená, práva plnia istú funkciu vo vzťahu k suverenite štátov.

Jedným z radu predstaviteľov, ktorí orientujú zdôvodnenie ľudských práv týmto smerom je aj Joseph Raz. Raz ponúka politické zdôvodnenie ľudských práv, ktoré označuje slovami „politická koncepcia ľudských práv“. Svoju koncepciu ľudských práv predkladá na kritike prístupov, ktoré nedokážu v dostatočnej miere zdôvodniť ľudské práva, pritom však pripomína, že nijako nepopiera existenciu univerzálnych ľudských práv, ktoré náležia ľuďom v dôsledku ich povahy ako ľudských bytosti. [29] Práve naopak, politická koncepcia ľudských práv plne akceptuje univerzálnosť morálky. Raz teda nepopiera ani samotnú existenciu ľudských práv. Na rozdiel od predchádzajúcich zdôvodnení ľudských práv, tentoraz nachádzajú svoje odôvodnenie v rámci inštitucionálneho uznania. Úlohou ľudských práv je limitovať suverenitu štátu.Ľudské práva síce patria jednotlivcom, ale iba ak daný štát má podmienky zodpovedajúce jeho schopnosti ich garantovať. [30] Joseph Raz tak neodpovedá len vo vzťahu k pôvode ľudských práva, ale súčasne zodpovedal aj otázku ich rozsahu. Ide o dôležitý moment, pretože problémom nie je lento, ako pristúpiť k definovaniu ľudských práv a s jednoznačnosťou označiť ich pôvod, ktorý je zároveň schopný ich odôvodniť, ale rovnako naliehavou sa stáva otázka, ktoré z ponúkaných alternatív zaradiť do množiny ľudských práv a ktoré ponechať mimo jej hraníc.

Idea ľudských práv ako vhodného nástroja obmedzujúceho politiku štátov však nie je nová.Ak do úvahy vezmeme vývoj koncepcieprirodzených práv v priebehu dejín myslenia,môžeme hovoriť opodstatne paradoxnom vývoji. Thomas Hobbes použil koncept prirodzených práv s cieľom odôvodniť štátnu moc. Teda právo i štátna moc mali spoločné jusnaturalistické základy.Notoricky extrémny koncept prirodzených práv viedol k notoricky extrémnej teórii justifikácie štátnej moci, čo

[27]ALEXY, R. Law, Morality, and theExistenceofHumanRights, s. 9.
[28]TUGENDHAT, E. Přednášky o etice, s. 261.
[29] RAZ, J. HumanRightsWithoutFoundations. In Besson, S. - Tasioulas, J. (ed.) ThePhilosophyofInternationalLaw. New York : OxfordUniversity Press, 2010. s. 334.
[30] Tamže, s. 335.

v konečnom dôsledku zavŕšilo legalistické chápanie spravodlivosti. Zmenavo vzťahu prirodzených práv a štátnej moci nastala v podobe, akej ju poznáme z obsahu Druhéhotraktátu o vláde od Johna Locka. Lockuž nevyužíva prirodzené práva výhradnek zdôvodneniu štátnej moci.Naopak tvrdí, že ich úlohou je slúžiť v prospech obhajoby práv jednotlivcov pred zneužívaním štátnej moci. Tým sa stáva teória prirodzených práv vhodnou ideologickou zbraňou tých, ktorým išlo o sformovanie teórie, ktorá by ospravedlnila odpor voči narastajúcej štátnej moci.[31]

V súčasnosti možno hľadať rozmanitosť v odôvodňovaní ľudských práv práve v tejto myšlienkovej línii. Vnímanie poslania ľudských práv, ktoré vyjadruje skôr snahu zabrániť najnepriaznivejším javom v spoločnosti a politike má, zdá sa, omnoho prakticky naliehavejší význam, než aby bol dosiahnutý idylický stav ľudstva. Ich úlohu preto vymedzuje do podoby minimálnych kritérií záväzných pre štátnu moc a spoločnosť. Autori[32] tohto myšlienkového konštruktu ľudských práv zdôrazňujú, že takéto práva ponechávajú mnohé právne a politické otázky ako otvorené. Táto podmienka je vhodná pre ich následnú úpravu v prostredí demokracie.

JUDr. Dominik Šoltys
Interný doktorand
Katedra teórie štátu a práva , Právnická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Použitá literatúra

- Alexy, R.DiscourseTheory and HumanRights. In RatioJuris, ISSN 0952-1917. 1996, Vol. 9, No. 3. s. 209- 235.
- ALEXY, R.Law, Morality, and theExistenceofHumanRights. In RatioJuris, ISSN 0952-1917. 2012, Vol. 25, No.1. s. 2- 14.
- Alexy, R.Menschenrechte ohne Metaphysik? In DeutscheZeitschriftfürPhilosophie. 2004, Vol. 52, No. 1. s. 15- 24.
- COLEMANOVÁ, J. – CONNOLLY, W. – MILLER D. – RYAN, A.(ed.)Blackwellovaencyklopedie politického myšlení. Brno : Barrister&Principal, 2003. 560 s. ISBN 80-85947-56-0.
- DWORKIN, R.IsDemocracyPossibleHere?: Principlesfor a New Political Debate. Princeton – Oxford : PrincetonUniversity Press, 2008. 177 s. ISBN 978-0-691-13872-5.
- DWORKIN, R.JusticeforHedgehogs. Cambridge, Massachusetts – London, England : TheBelknap Press ofHarvardUniversity Press, 2011. 506 s. ISBN 978-0-674-04671-9.
- DWORKIN, R.Když se práva berou vážně. Praha : Oikúmené, 2001. 455 s. ISBN80-7298-022-X.
- FREEMAN, M.Lidská práva a krize západní filozofie. In Právník,ISSN0324-7007. 1993, roč. 132, č. 1. s. 9-20.
- GEWIRTH, A.TheEpistemologyofHumanRights. In SocialPhilosophy&Policy, ISSN 0265-0525. 1984, Vol. 1, No. 2. s. 1-24.
- GEWIRTH, A.HumanRights: Essays on Justifications and Application. Chicago : Chicago University Press, 1982. 366 s. ISBN 9780226288772.
- MARX, K. Svätá rodina a iné rané filozofické spisy. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963. 313 s. ISBN75-014-63.

[31] FREEMAN, M. Lidská práva a krize západní filozofie, s. 13.
[32] Napr. Henry Shue, JamesNickel atď.

- MacINTYRE, A.Ztrátactnosti. Praha : Oikúmené, 2004. 332 s. ISBN 80-7298-082-3.
- RAZ, J.HumanRightsWithoutFoundations. In Besson, S. - Tasioulas, J. (ed.) ThePhilosophyofInternationalLaw, ISBN 978–0–19–920857–9. New York : OxfordUniversity Press, 2010. s. 321 – 337.
- RORTY, R.HumanRights, Rationality, and Sentimentality. In SHUTE, S. – HURLEY, S. (ed.) On HumanRights: TheOxfordAmnestyLectures 1993, ISBN 0-465-05224-X. New York : BasicBooks, 1993. s. 111-134.
- TUGENDHAT, E.Přednášky o etice. Praha : Oikúmené, 2004. 311 s. ISBN 80-7298-086-6.
- WALDRON, J.TheLaw. London – New York : Routledge, 1990. 205 s. ISBN 0-415-01426-3.
- Waldron, J. (ed.) Nonsense uponStilts: Bentham, Burke and Marx on theRightsof Man.London- New York : Methuen, 1987. 236 s. ISBN 0-416-91890-5.
- WEISCHEDEL, W. Skeptická etika. Praha : Oikúmené, 1999. 166 s. ISBN 80-86005-84-4.

Prekážky volebného práva v Slovenskej republike

Simona Ondečková

Abstrakt

Podstata príspevku spočíva v analýze súčasnej právnej úpravy prekážok volebného práva. Vzhľadom na dynamiku vývoja predmetného inštitútu, cieľom toho príspevku je poukázať na perspektívy zakotvenia prekážok volebného práva v navrhovanom volebnom kódexe a vyzdvihnúť významný vplyv judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR na stav demokracie v Slovenskej republike.

Kľúčové slová

Volebné právo, prekážky volebného práva, výkon trestu odňatia slobody, pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, Európsky súd pre ľudské práva

Abstract

The essence of the contribution is the analysis the rules of the current legislation of the barriers to electoral law. In consideration of the dynamics of this institute, the aim of the contribution is to refer the perspectives of establishing the barriers to electoral law in form of the electoral code and more to underline the significant impact of jurisprudence of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court on significant impact on democracy in Slovak republic.

Keywords

Right to vote, barriers to electoral law, imprisonment, deprivation of legal capacity, European Court of Human Rights

Úvodné poznámky o demokracii a volebnom práve na Slovensku

V čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky je uvedené, že Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. Jednou z požiadaviek demokratického a právneho štátu je, aby štátna moc mohla byť vykonávaná výlučne na základe demokratickej legitimácie, ktorá prostredníctvom volieb pochádza od občanov, ktorí disponujú volebným právom.[1]

Volebné právo garantované v čl. 30 Ústavy je jedným z prostriedkov zaisťujúcich aktívny status jednotlivca pri konštituovaní verejnej moci. Toto základné právo je inštitucionalizované v podobe volieb, volebných a hlasovacích procedúr, teda je v ich rámci je daný priestor jednotlivcovi, aby toto základné právo realizoval. Z uvedeného vyplýva, že volebné právo je vnímané v dvoch zmysloch – ako subjektívne volebné právo a ako objektívne volebné právo. Ich vzájomný vzťah možno vyjadriť nasledovne: vzhľadom na charakter volebného práva nemožno

[1] Por. sp. zn. I. ÚS 238/04

inštitúcie a inštitucionalizovaný rámec tohto práva oddeľovať od samotnej materiálnej podstaty.[2]

Načrtnutý základný popis volebného práva tvorí východisko pre jeho ďalšie dotváranie a to prostredníctvom demokratických garancií volebného práva, ktorými sú:

- *princípy volebného práva*

- *spôsob inštitucionalizovania volebného práva*

Bližšia charakteristika uvedených aspektov volebného práva má predstavovať predpoklad na dosiahnutie základného účelu príspevku, ktorým je v prvom rade poukázať na súčasné zakotvenie prekážok volebného práva v prameňoch práva SR a ich perspektívy.

Garancie realizácie volebného práva

K princípom volebného práva

Princípy volebného práva možno chápať ako také podmienky uznania a realizácie volebného práva, ktoré zaručujú slobodný prejav vôle ľudu v súvislosti s uskutočňovanými voľbami a určujú tak obsah volebného práva. Obsah volebného práva je založený na zásadách všeobecnosti, rovnosti, priamosti, tajného hlasovania a slobodných volieb.[3]

Všeobecnosť volebného práva určuje, kto sa môže volieb zúčastniť, navyše neakceptuje nijaké osobitné neprijateľné podmienky (volebné cenzy), ktoré by z volebného práva bezdôvodne vylučovali skupinu obyvateľov z dôvodov rasy, národnosti, náboženstva, sociálneho postavenia atd.[4]

Rovnosť volebného práva rozhoduje o miere a význame tejto účasti, t. j. každý účastník má pri voľbách rovnaké postavenie. **Priamosť volebného práva** zabezpečuje voličovi priame (nie prostredníctvom voliteľov) rozhodnutie o voliteľných kandidátoch a nositeľoch mandátov. **Tajnosť volebného práva** ako princíp vyžaduje, aby nikto nevedel o rozhodnutí voliča, ktoré prebieha vo forme odovzdania hlasu.[5] Podstata **slobodných volieb** spočíva v tom, že voliči musia mať slobodu už pri vytváraní svojich postojov nezávislé, bez použitia násilia, či hrozby násilia, donútenia, navádzania, či manipulatívneho ovplyvňovania akéhokoľvek druhu.[6]

K inštitucionalizovaniu volebného práva

[2] PODHRÁZKY, M.: *Přehled judikatury ve věcech voleb, referend a politických stran*. ASPI, a.s., Praha 2008, str. 21.

[3] PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, Ľ. – *Štátne právo Slovenskej republiky*, druhé vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2008. str. 223.

[4] ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o., 2012. str. 226.

[5] BRŐSTL, A. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Plzeň: Vydavateľství Aleš Čenek, 2010. str. 239.

[6] PALÚŠ, I. – SOMOROVÁ, Ľ. – *Štátne právo Slovenskej republiky*, druhé vydanie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika. 2008. str. 232.

Existencia ústavne vyjadrených princípov volebného práva predstavuje základ subjektívneho volebného práva, preto je nevyhnutné, aby ich konkrétne spôsoby realizácie boli riadne zakotvené v právnych predpisoch. Inak povedané, štát má zabezpečiť, aby sa **matéria volebného práva premietla do štátom stanovenej a uznanej formy**, t. j., aby sa materiálne volebné právo inštitucionalizovalo, pričom sa rešpektuje pravidlo, podľa ktorého nemožno odtrhovať inštitucionálne aspekty, vrátane aspektov organizačných, od materiálnej stránky volebného práva ako subjektívneho volebného práva jednotlivca.

Základný rámec slovenského volebného práva je zakotvený v **Ústave SR**.[7] Konkrétne podmienky výkonu volebného práva a organizácie volieb ústava zveruje **zákonu**. V podmienkach SR problematiku volieb upravujú predovšetkým osobitné **volebné zákony**, ktorými sú podľa chronológie:

zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí, zákon č. 46/1999 Z. z. o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov, zákon č. 303/2001 Z. z. o voľbách do orgánov samosprávnych krajov a o doplnení OSP, zákon č. 331/2003 Z. z. o voľbách do Európskeho parlamentu a zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.

Normatívnym prameňom volebného práva sú tiež **nálezy Ústavného súdu SR** vždy v prípadoch, keď tento podľa čl. 125 ústavy vysloví nesúlad ustanovenie volebného zákonodarstva s ústavou.

Podmienky výkonu volebného práva

Všeobecné úvahy o označení podmienok výkonu volebného práva

V súčasnosti sa v obmedzenej miere môžu uplatňovať určité podmienky pre prístup k volebnému právu.[8]

V demokratických štátoch by malo platiť pravidlo, podľa ktorého všetci občania v danom štáte, ktorí dosiahli ústavou, resp. zákonom stanovenú volebnú plnoletosť, majú právo uskutočniť hlasovací akt a tiež, spravidla po dosiahnutí vyššieho veku možnosť uchádzať sa o zvolenie. Tieto podmienky (**cenzy** určitého minimálneho veku, štátneho občianstva a prípadne aj pobytu) možno nazvať tzv. „prirodzenými cenzami“, pretože nenarúšajú všeobecnosť volebného práva. Ak osoba spĺňa tieto podmienky ,má volebné právo.

Aj napriek tomu, že osoba má v plnej miere volebné právo, môžu nastať prekážky, ktoré jej na istú dobu trvania (či určitú alebo neurčitú v závislosti od povahy konkrétnej prekážky) znemožnia výkon volebného práva. Rovnako tieto okolnosti, ktoré sú v slovenskej legislatíve označované ako **prekážky volebného práva,** nenarúšajú princíp všeobecnosti volebného práva. Prekážka vo výkone (aktívneho či pasívneho) volebného práva neznamená zánik tohto práva (občan má právo voliť), ale znamená, že občan, u ktorého existuje zákonná prekážka volebného práva ***nemôže hlasovať po dobu jej trvania.***

[7] Čl. 30, čl.69, čl. 74 ods. 2, čl. 103 ods.1, čl. 129 ods.2

[8] V rôznych etapách liberalizácie ústavných systémov sa uplatňovali **volebné cenzy** vnímané ako podmienky pre výkon volebného práva, ktoré bezdôvodne vylučovali jednotlivcov, resp. skupiny jednotlivcov účasti na slobodnej voľbe zástupcov. Ide o pôvodné (historicky prekonané) obmedzenie volebného práva, ktoré umožňovalo účasť na správe vecí verejných iba úzkemu okruhu fyzických osôb. Išlo najmä o cenzus pohlavia, farby pleti, gramotnosti, náboženstva atd. K prelomeniu „nedemokratických“ cenzov dochádzalo v jednotlivých štátoch len postupne.

Medzi prekážky vo výkone práva voliť možno zaradiť: zákonom ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodu ochrany verejného zdravia, výkon trestu odňatia slobody a pozbavenie, resp. obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

Zakotvenie prekážok vo výkone volebného práva

I. Prekážka pozbavenia/ obmedzenia spôsobilosti na právne úkony

Podstata tejto prekážky spočíva v tom, že pozbavenie spôsobilosti na právne úkony **nemôže predstavovať ex lege stanovený dôvod pre zbavenie volebného práva,** ako to bolo v minulosti.[9] Právoplatným rozhodnutím súdu o pozbavení spôsobilosti na právne úkony volebné právo nezaniká, len sa volebné právo nemôže uplatňovať počas jej trvania (predstavuje to obmedzujúcu podmienku pre jeho výkon).[10] Ak by táto prekážka odpadla (ak by súd právoplatným rozhodnutím vrátil spôsobilosť na právne úkony), občan môže opätovne vykonávať volebné právo.

Špecifické črty prekážky pozbavenia/obmedzenia spôsobilosti na právne úkony spočívajú v týchto skutočnostiach:

1. Vnútorná nejednotnosť volebného zákonodarstva SR

Pozoruhodnou skutočnosťou je to, že v zákone č. 346/1990 Zb. o voľbách do samosprávy obcí je uvedené, že prekážkou aktívneho a pasívneho volebného práva je nielenže pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, ale aj jej obmedzenie. Ak by sme striktne vychádzali z tejto právnej úpravy, tak občan s obmedzenou spôsobilosťou na právne úkony nemôže voliť/ byť volený v komunálnych voľbách, ale môže voliť alebo byť zvolený napr. za poslanca NR SR alebo za prezidenta SR.

2. *Tendencie k liberalizácií*

K prekážke obmedzenia spôsobilosti na právne úkony sa vyjadroval aj **Európsky súd pre ľudské práva** (v súvislosti s prípadom *Alajos Kiss c. Maďarsko,* rozhodnutie z 20. mája 2010 týkajúce sa sťažnosti č. 38832/06), ktorý **akceptoval**, že cieľom štátu je chrániť integritu volebného systému pred osobami, ktoré nie sú schopné odhadnúť dôsledky svojich rozhodnutí.

V hlavnej časti argumentácie Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že **nemožno k osobám s mentálnym postihnutím pristupovať plošne.** Aj osoby, ktorých spôsobilosť na právne úkony je obmedzená, sa líšia vo svojich schopnostiach, predstavujú rôznorodú skupinu od ľudí s najťažším stupňom postihnutia k relatívne samostatným jednotlivcom. Považovať ich za jednotnú skupinu je sporná kvalifikácia. Súd dospel k záveru, podľa ktorého: plošné odnímanie volebného práva bez individualizovaného súdneho skúmania a odôvodnené len postihnutím, ktoré bolo

[9] Podľa zákona č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady (zákon, ktorý predchádzal zákonu č. 333/2004) *„právo voliť však nemajú občania, ktorí boli právoplatne pozbavení spôsobilosti na právne úkony pre duševnú poruchu alebo ktorých spôsobilosť na právne úkony bola pre takúto poruchu obmedzená.“* Až následnou novelizáciou zákonom č. 187/1998 došlo k „prekvalifikovaniu“ tejto okolnosti na prekážku volebného práva a zároveň sa umožnilo voliť osobám, ktorých spôsobilosti na právne úkony bola obmedzená.

[10] PODHRÁZKY, M.: *Přehled judikatury ve věcech voleb, referend a politických stran.* ASPI, a.s., Praha 2008, str.39.

dôvodom k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony, nemôže byť považované za kompatibilné s legitímnymi dôvodmi obmedzenia volebného práva.[11]

Aby takýto prístup Európskeho súdu pre ľudské práva mohol byť v Slovenskej republike plnohodnotne realizovaný, bolo by vhodné, aby sa zabezpečil aj spôsob individuálneho/ diferencovaného prístupu k osobám, ktorých spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená (určenie kritérií diferencovaného prístupu a určenie orgánu, s právomocou rozhodnúť o obmedzení volebného práva)

II. Prekážka výkonu trestu odňatia slobody

Opodstatnenosť tejto prekážky posudzoval Ústavný súd SR v konaní o súlade právnych predpisov. Výsledkom tohto konania bol nález pod sp. zn. PL. ÚS *6/08,* ktorý možno označiť ako „prelomový", pokiaľ ide o posudzovanie prekážky výkonu trestu odňatia slobody. V nadväznosti na predmetný nález ústavného súdu je, v slovenskom volebnom zákonodarstve v závislosti od druhu volieb, (komunálne, parlamentné) rozlišovaný dvojaký režim k tejto prekážke:

KOMUNÁLNE VOĽBY (do orgánov samosprávy obcí a do orgánov samosprávnych krajov)

V oboch zákonoch je zhodne uvedené, že prekážkou aktívneho aj pasívneho volebného práva je výkon trestu odňatia slobody. Ustanovenie prekážky výkonu volebného práva do orgánov samosprávy má ma podľa právneho názoru Ústavného súdu vyjadreného v náleze pod sp. zn. PL. ÚS 6/08 svoje **logické** a **legitímne zdôvodnenie**:

Ústavný súd SR konštatoval, že jednou z ústavných (čl. 69 ods. 2 a 3 ústavy) a zákonných (§ 2 ods. 1 zákona o voľbách do orgánov samosprávy obcí) podmienok výkonu volebného práva do orgánov samosprávy obcí je **trvalý pobyt v obci**. Ústavný súd už v konaní vedenom pod *sp. zn. PL. ÚS 110/07* zdôraznil, že táto podmienka nie je ustanovená samoúčelne, pretože *„sleduje legitímny cieľ, aby orgány samosprávy obce mali právo voliť len obyvatelia obce, t. j. tí, ktorí v obci* ***trvale*** *žijú, a teda tvoria súčasť územného spoločenstva osôb, ktoré si prostredníctvom volieb do orgánov samosprávy obcí volí svojich zástupcov na ten účel, aby im zverilo na obdobie štyroch rokov podstatný rozsah svojho práva na výkon územnej samosprávy.* Ústavný súd SR ďalej uviedol, že osoby nachádzajúce sa v čase volieb vo výkone trestu odňatia slobody **nie sú v tomto čase súčasťou územného spoločenstva obyvateľov obce**, v ktorej majú (formálne) evidovaný trvalý pobyt, a teda sa ani nemôžu reálne zúčastňovať na živote obce.[12]

PARLAMENTNÉ VOĽBY (do Národnej rady SR a do Európskeho parlamentu)

Pri vymedzení prekážok volebného práva v rámci zákonnej úpravy parlamentných volieb musíme rozlišovať:

-Prekážky aktívneho volebného práva

V súčasnosti platnom a účinnom zákone č. 333/2004 o voľbách do Národnej rady SR a v zákone č. 331/2003 o voľbách do Európskeho parlamentu je

[11] FIALA, J. – MATIAŠKO, M. – STAVROVSKÁ, Z. Volebné právo osôb s mentálnym postihnutím vo svetle medzinárodných dohovorov o ľudských právach. Dostupné na internete <http://www.zpmpvsr.sk/dokum/vystupy/pravna_analyza_Volba.pdf>

[12] Sp. zn. PL.ÚS 6/08

uvedené, že prekážkou vo výkone práva voliť je **výkon trestu odňatia slobody uložený za spáchanie obzvlášť závažného zločinu.** Absolútny zákaz volebného práva pre osoby vo výkone trestu odňatia bol v Slovenskej republike relativizovaný závažnosťou spáchaného zločinu zásluhou rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR (nález sp. zn. PL. ÚS 6/08)

Rozhodnutie ústavného súdu bolo ovplyvnené rozhodnutím Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Hirst v. Spojené kráľovstvo *(prípad sťažovateľa, ktorý bol odsúdený na doživotie podľa § 3 zákona z roku 1983 Reprezentation of People Act nemohol voliť v parlamentných a komunálnych voľbách).* V oboch konaniach išlo totiž o všeobecné a automatické zbavenie odsúdených väzňov možnosti výkonu volebného práva. Na druhej strane ústavný súd pripomína, že vec Hirst v. Spojené kráľovstvo sa týka iba aktívneho volebného práva odsúdených väzňov a preto nie je dosť dobre použiteľná vo vzťahu k obmedzeniam pasívneho volebného práva.[13]

Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že je vylúčené, aby bol väzeň automaticky zbavený práv, ktoré mu zaručuje Dohovor, iba z toho dôvodu, že bol odsúdený a že sa nachádza vo výkone trestu.[14] V tomto duchu Ústavný súd SR dospel k záveru, že prekážka výkonu aktívneho volebného práva pre osoby, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody, pri voľbách do národnej rady/európskeho parlamentu nie je z ústavného hľadiska akceptovateľná. Podľa názoru Ústavného súdu neexistuje žiadny relevantný verejný záujem smerujúci k tomu, aby im bol odopretý výkon aktívneho volebného práva. Dôvodom takéhoto rozhodnutia je skutočnosť, že **organizačno-technické zabezpečenie výkonu volebného práva** do národnej rady/európskeho parlamentu **nie je spojené s ohrozením žiadneho verejného záujmu,** osobám vo výkone trestu odňatia slobody ho totiž možno organizačne zabezpečiť bez vynaloženia väčšieho úsilia, rovnako ako sa zabezpečuje pre osoby, ktoré sú vo výkone väzby (pozri § 12 ods. 4 zákona o voľbách do národnej rady). Navyše zákon o voľbách do národnej rady pozná už inštitút voľby poštou, ktorý je potenciálne využiteľný aj pre zabezpečenie výkonu volebného práva osôb vo výkone trestu odňatia slobody.[15]

-Prekážky pasívneho volebného práva

Ústavný súd po všestrannom zhodnotení skutočností súvisiacich so zákazom (prekážkou) výkonu pasívneho práva osôb, ktoré sú vo výkone trestu odňatia slobody, t. j. ich práva uchádzať sa o zvolenie vo voľbách do Európskeho parlamentu, vo voľbách do národnej rady, vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov a voľbách do orgánov samosprávy obcí, dospel k záveru, že z ústavného hľadiska je **tolerovateľné a akceptovateľné odopretie výkonu pasívneho volebného práva osobám vo výkone trestu odňatia slobody.**[16]

Ústavný súd vychádza zo skutočnosti, že kandidovanie vo voľbách i výkon poslaneckého mandátu sú **plnohodnotne realizovateľné** len na slobode a ich plnohodnotná realizácia je aj **verejným záujmom** na riadnom fungovaní demokracie. Ústavný súd za relevantný považoval aj argument vlády ako vedľajšieho účastníka tohto konania, podľa ktorého *„je tu aj **morálny** či **ideový imperatív**, ktorý by mal*

[13] Sp. zn. PL.ÚS 6/08
[14] PODHRÁZKY, M.: *Přehled judikatury ve věcech voleb, referend a politických stran.* ASPI, a.s., Praha 2008, str.
[15] Sp. zn. PL.ÚS 6/08
[16] Sp. zn. PL. ÚS 6/08

zabrániť tomu, aby osoby vo výkone trestu odňatia slobody mali byť vzorom pre spoločnosť".

III. Prekážka zákonom ustanoveného obmedzenia osobnej slobody z dôvodu ochrany zdravia ľudí

Táto okolnosť je prekážkou vo výkone práva voliť, t.j. prekážkou **aktívneho volebného práva.** Táto prekážka aktívneho volebného práva je uvedená vo všetkých volebných zákonov, okrem zákona upravujúceho prezidentské voľby, a týka sa osôb izolovaných v ústavnej zdravotnej starostlivosti z dôvodu karantény.

V súvislosti s **pasívnym volebným právom** sa táto prekážka vo volebných zákonoch neuvádza. Prípadne uplatňovanie tejto prekážky by nemalo zmysel a mohlo by pôsobiť diskriminujúco. Aj napriek tomu, že kandidát pred/počas volieb ochorie a musí byť v karanténe, stále môže byť zvolený a po vyliečení môže vykonávať svoju funkciu.

Záver - Vplyv judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR na zákonodarstvo SR

Slovenská republika sa nepochybne radí medzi **európske demokratické a právne štáty**, čo sa prejavuje v ústavnom a zákonnom zakotvení volebného práva, ale aj v jeho reálnom vykonávaní. Stupeň demokratickosti volebného práva možno vymedziť predovšetkým ***v rovine materiálnej*** - podmienky volebného práva sú v neustálom pohybe a to aj kvôli pozitívnemu vplyvu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu Slovenskej republiky na volebné zákonodarstvo.

VPLYV judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR, v súvislosti s právnou úpravou prekážok volebného práva, sa najlepšie odráža v *návrhu zákona o podmienkach výkonu volebného práva* (ktorý spolu s návrhom zákona o volebnej kampani tvorí tzv. „návrh volebného kódexu".)

Návrh nového volebného zákona upravuje právo voliť v § 3 tým spôsobom, že právo voliť má každý, kto najneskôr v deň konania volieb dovŕši 18 rokov veku podľa podmienok ustanovených v osobitných častiach tohto návrhu zákona. V navrhovanom zákone o podmienkach výkonu volebného práva je otázka prekážok riešená nasledovne:

V Prvej časti pod názvom **"všeobecné ustanovenia"** je uvedené, že prekážkou práva voliť je na základe osobitného predpisu ustanovené obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia."

V zmysle *dôvodovej správy* k navrhovanému zákonu podmienky volebného práva upravuje navrhovaný zákon v súlade s čl. 3 Dodatkového protokolu s Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, s čl. 1 ods. 1 a s čl. 2 ods. 1 Ústavy SR, s prihliadnutím na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR. Navrhovaná úprava výslovne upravuje ako prekážku aktívneho volebného práva pre všetky druhy volieb len obmedzenie osobnej slobody z dôvodov ochrany verejného zdravia.[17]

Domnievam sa, že aj napriek deklarovanému vplyvu judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu (v dôvodovej správe) zákonodarca by mal v súvislosti s budúcou právnou úpravou volieb zvážiť ponechanie:

[17] Dôvodová správa k návrhu zákona o podmienkach výkonu volebného práva.

-prekážky pozbavenia spôsobilosti na právne úkony pre všetky druhy volieb,

-prekážky výkonu trestu odňatia slobody pre komunálne voľby

-prekážky výkonu trestu odňatia slobody ako prekážky pasívneho volebného práva pre všetky druhy volieb.

Mgr. Simona Ondečková
Interný doktorand
Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Použitá literatúra

- BROSTL, A.: Ústavné právo Slovenskej republiky, 2010, ISBN 978-80-7380-248-6, 464 s.
- ČIČ, M.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, 2012, ISBN: 978-80-89447-93-0, 832 s.
- PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, Ľ.: Štátne právo Slovenskej republiky, 2008, ISBN: 978-80-7097-787-3, 558 s.
- PODHRÁZKY, M.: Přehled judikatury ve věcech voleb, referend a politických stran, 2008, ISBN: 978-80-7357-291-4, 392 s.

Zmeny v organizácii a činnosti súdnictva na našom území v rokoch 1945-1989

Marin Skaloš[1]

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou československého súdnictva, jeho postavením a organizáciou v rokoch 1945-1989. Autor skúma danú problematiku v kontexte so zásadnými mocensko-politickými zmenami v Československu, s dôrazom na obdobie rokov 1945, 1948 a 1989. Pozornosť upriamuje na súdnictvo po obnovení československého štátu v roku 1945, s dôrazom na retribučné súdnictvo, dopad Februárového prevratu v roku 1948 a organizáciu súdnictva, vplyv Ústavy ČSSR z roku 1960 na súdnu sústavu a reformy súdnictva v 60-tych rokoch 20. storočia, ako aj zmeny v organizácii a činnosti súdnictva až do novembra 1989.

Kľúčové slová

vývoj súdnictva, súdnictvo v ČSR, retribučné súdnictvo, socialistické súdnictvo, organizácia súdnictva, činnosť súdov, reforma súdnictva

Abstract

The article deals withthe issue of the Czechoslovak judiciary, its positionandorganizationin the years1945-1989. Authorexaminesthe issueinthe context of theprofoundpower-political changes in Czechoslovakia, withemphasis on theperiodbetween 1945, 1948 and1989. The attention is drawn to thejudiciaryafter the restorationof the Czechoslovak statein 1945, withan emphasisonretributionjustice, the impact of the so called February coupd'etat in1948andthe organization ofthe judiciary, the impactof the Constitution ofCzechoslovakia of 1960 on thesystem of courtsandjudicial reforminthe 60´s of the 20thcentury, as well as changesinthe organization and operationof the judiciary until November 1989.

Keywords

development ofjudiciary, judiciary inCzechoslovakia, retributionjustice, socialistjudiciary, judicial organization, jurisdiction of courts, judicial reform

Úvod

Obdobie po roku 1945 je charakterizované vytvorením osobitného retribučného súdnictva na súdenie vojnových zločincov, zradcov a kolaborantov. Na základe prezidentských dekrétov, platných však len v českých krajinách, sa vytvorila sústava

[1]JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD., odborný asistent, Katedra teórie a dejín štátu a práva, Oddelenie dejín štátu a práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

mimoriadnych ľudových súdov a Národný súd. Podobnú funkciu ako prezidentské dekréty zohralo na území Slovenska retribučné nariadenie SNR.[2]

V nasledujúcich rokoch vývoj prešiel od retribúcie k represii, resp. neštandardné trestné procesy sa začali využívať „na ochranu republiky" a jej režimu. Za účelom ochrany ľudovodemokratického štátu a jeho spoločenského zriadenia pred trestnou činnosťou vonkajších aj vnútorných nepriateľov bol vydaný zákonč. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky a zároveň s ním zákon č. 232/1948 Zb. o Štátnom súde. Štátny súd existoval aj v období medzivojnovej republiky a podobne súdil trestné činy spáchané proti záujmom ochrany republiky.[3]

Výkon súdnej moci po roku 1948 je charakteristický tzv. sudcovským aktivizmom, pri ktorom sudca nie je len aplikátorom práva, ale právo tiež aktívne formuje a prispôsobuje svojím výkladom. Sudcovia mali rozhodovať ideologicky a neskrývať to za nepriehľadnú hradbu právnického formalizmu. Rozhodnutia mnohých súdov sú preto plné marxistických fráz, neustále opakujúcich fundamentálny rozdiel medzi právnym systémom buržoáznej spoločnosti založenej na vykorisťovaní človeka človekom na jednej strane a spravodlivým socialistickým systémom na strane druhej.

S tým súviselo aj neskrývané preferovanie kolektívnych záujmov pred záujmami individuálnymi, napríklad uprednostnenie záujmu družstva pred záujmom súkromného podnikateľa. Osobitne sa zdôrazňoval triedny prístup k právu a zákonom, čo malo znamenať napríklad uprednostňovanie robotníkov pred dedinskými boháčmi.

Od 60. rokov, keď prišlo vytriezvenie z opojenia marxizmom-leninizmom, sudcovský aktivizmus bol postupne nahradený prísnym právnym formalizmom. V 70. rokoch už bola sudcovská kultúra úplne iná. Argumentácia sa zakladá na jazykovom výklade, na účel a zmysel úpravy sa neprihliada.[4]

Obnova demokratického súdnictva

Dekrétom prezidenta republiky č. 11/1944 Úr. vest. čs. o obnovení právneho poriadku bola zabezpečená právna kontinuita s prvou republikou a boli zrušené všetky právne predpisy vydané po mníchovskom diktáte. Zároveň nariadením Slovenskej národnej rady č. 1/1944 Zb. n. SNR bolo ustanovené, že všetky zákony a nariadenia zostávajú v platnosti, pokiaľ neodporujú republikánsko-demokratickému duchu.

V oblasti organizácie súdnictva teda došlo k výraznej kontinuite s prvorepublikovou súdnou sústavou. Súčasne s dekrétom o obnovení právneho poriadku došlo k vydaniu dekrétu prezidenta republiky č. 79/1945 Zb. o úprave súdnictva v Českej a Moravskosliezskej krajine z 19. septembra 1945 (doplnené zákonom č. 243/1946 Zb.), ktorým bolo zlikvidované nemecké súdnictvo v občianskoprávnych i trestných veciach. Zároveň sa týmto dekrétom územná organizácia riadnych súdov a úradov verejnej žaloby v Českej a Moravskosliezskej krajine obnovovala v tom usporiadaní a stave, v akom bola dňa 29. septembra 1938 podľa vtedy platných predpisov.

Na právnu úpravu organizácie súdov a úradov verejnej žaloby na Slovensku sa vzťahovalo nariadenie SNR č. 1/1944 Zb. n. SNR. Z neho vyplýva, že po oslobodení bola v podstate prevzatá (recipovaná) organizácia súdov, štátnej správy justície

[2] Retribučnou normou na Slovensku sa stalo Nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov.

[3] *Vojáček, L. – Kolárik, J. – Gábriš, T.:* Československé právne dejiny. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011, s. 92-93.

[4] Bližšie pozri *Skaloš, M.*:Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: PrF UMB, 2011, s. 228-229.

a orgánov verejnej žaloby, ako bola vybudovaná na základe predpisov pochádzajúcich ešte z obdobia Rakúsko-Uhorska, jednak z obdobia prvej republiky, a pokiaľ ide o Slovensko, tiež podľa predpisov vydaných za Slovenského štátu.

Po roku 1945 teda existovali dva najvyššie súdy a dva najvyššie správne súdy. Popri Najvyššom súde z prvej republiky, vytvoreným zákonom č. 216/1919 Zb., so sídlom v Brne, bol vládnym nariadením č. 49/1939 Sl. z. zriadený pre celý obvod Slovenského štátu Slovenský najvyšší súd so sídlom v Bratislave. Vláda ČSR síce dňa 2. júna 1945 uzavrela so Slovenskou národnou radou tzv. prvú pražskú dohodu o tom, že najvyššie súdne tribunály budú spoločné pre územie celého štátu, avšak neskôr bolo toto ďalšou dohodou z 11. apríla 1946 zmenené v tom zmysle, že Najvyššie súdy v Brne a Bratislave sa považujú, pri zachovaní ich doterajšej organizácie a pôsobnosti podľa predpisov pre nich platných, za súčasť jednotného Najvyššieho súdu, ktorý mal sídlo v Brne. Dvojaká organizácia bola zachovaná aj pri organizácii novozriadených výnimočných súdov, ktorými boli mimoriadne ľudové súdy a národné súdy. Jedným z najdôležitejších mocenskopolitických opatrení bolo totiž vykonanie národnej očisty a potrestanie vojnových zločincov a domácich zradcov. Národná očista sa uskutočňovala najrôznejšími formami, z nich najdôležitejšie bolo vytvorenie mimoriadneho ľudového súdnictva a očista štátneho aparátu.[5]

Retribučné súdnictvo

Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR z 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva (zmenené a doplnené nariadením Slovenskej národnej rady č. 83/1945 Zb. n. SNR, č. 57/1946 Zb. n. SNR, a č. 88/1947 Zb. n. SNR) a vykonávacie nariadenie Zboru povereníkov SNR č. 55/1945 Zb. n. SNR z 5. júna 1945 sa stali právnym základom ľudového súdnictva na Slovensku. V českých krajinách to boli dekrét prezidenta republiky č. 16/1945 Zb. z 19. júna 1945 o potrestaní fašistických zločincov, zradcov a ich pomocníkov a o mimoriadnych ľudových súdoch (zmenený zákonmi č. 22/1946 Zb. a č. 245/1946 Zb.), dekrét č. 17/1945 Zb. o Národnom súde (zmenený zákonom č. 245/1946 Zb.), ústavný dekrét č. 137/1945 Zb. z 27. októbra 1945 o zaistení osôb, ktoré boli považované za štátne nespoľahlivé v revolučnom období a dekrét č. 138/1945 Zb. z 27. októbra 1945 o potrestaní niektorých previnení proti národnej cti.[6]Úloha potrestať vojnové zločiny bola obsiahnutá aj v kapitole IX. Košického vládneho programu.

Rozdiely slovenskej úpravy možno zhrnúť nasledovne:

a) SNR nenadväzovala pri retribúcii na predmníchovské právne predpisy, zatiaľ čo retribučné dekrétyprezidenta vychádzali z právnej kontinuity, maximálne sa opierali o staršie právne predpisy (zákon na ochranu republiky, resp. trestné zákony z rokov 1852 a 1878).

b) Nariadenie SNR triedilo skutkové podstaty predovšetkým podľa páchateľov (§ 1 – fašistickí okupanti, § 2 – domáci zradcovia, § 3 – kolaboranti, § 4 – zrada na povstaní, § 5 – previnilci fašistického režimu), retribučný dekrét naproti tomu postupoval podľa stupňa nebezpečnosti činu.

c) Tresty slovenského nariadenia boli poňaté prísnejšie. Najvýraznejší rozdiel bol v tom, že slovenská úprava pripúšťala u niektorých trestných činov jediný trest – trest

[5]*Schelleová, I. – Schelle, K. a kol.:* Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia, s. r. o., 2004, s. 165-167.

[6]*Schelle, K. – Schelleová, I.:* Vývoj organizace soudnictví v letech 1945-1989. In: *Malý, K. – Soukup, L.:* Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 346.

smrti, zatiaľ čo dekrét prezidenta chápal trest smrti väčšinou ako alternatívu pri existencii priťažujúcich okolností a umožňoval aj v prípadoch, keď podľa dekrétu ukladal trest smrti, uložiť trest ťažkého žalára od dvadsať rokov a na doživotie.
d) Rozdielna bola tiež vlastná organizácia ľudového súdnictva a ustanovenie procesných pravidiel. Oproti dekretálnej úprave bola slovenská úprava len rámcová. Preto bolo tiež potrebné vydať dodatočne vykonávacie nariadenie č. 55/1945 Zb. n. SNR.[7]
e) Vo vlastnej organizácii ľudového súdnictva sa nariadenie SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR týkalo ľudových súdov všetkých stupňov, ktorými boli „Národný súd so sídlom v Bratislave", „okresné ľudové súdy", a naviac „miestne ľudové súdy" (§ 9). Okresné ľudové súdy mali byť podľa tohto právneho predpisu vytvorené v každom sídle okresu, miestne ľudové súdy v každej politickej obci v sídle miestneho národného výboru. Dekrét prezidenta republiky sa naproti tomu týkal len mimoriadnych ľudových súdov, ktoré sa mali zriaďovať v sídle krajských súdov. O miestnych ľudových súdoch nehovoril vôbec. Pôsobnosť, ktorá zodpovedala činnosti miestnych ľudových súdov na Slovensku, v českých krajinách prešla dekrétom č. 138/1945 Zb. na okresné národné výbory. Zatiaľ čo prezidentov dekrét č. 16/1945 Zb. sa týkal jedine mimoriadnych ľudových súdov, ktoré sa mali zriaďovať v sídle krajských súdov, Národného súdu sa týkal osobitný dekrét č. 17/1945 Zb.

Aj keď mimoriadne ľudové súdy boli zriadené v sídle krajských súdov, každý senát mimoriadneho ľudového súdu mohol však zasadať, ak sa ukázala potreba, v ktoromkoľvek mieste súdneho obvodu.
f)Rozdiely boli tiež v spôsobe menovania sudcov ľudových súdov. Na Slovensku menovalo a odvolávalo predsedov senátov okresných ľudových súdov (z radov sudcov z povolania) poverenníctvo spravodlivosti SNR na návrh príslušného okresného národného výboru, prísediaci boli menovaní príslušným okresným národným výborom. Pri miestnych ľudových súdoch menoval a odvolával predsedu senátu okresný národný výbor a prísediacich okresný národný výbor na návrh miestneho národného výboru, pričom predseda nemusel byť sudcom z povolania, ba ani právnikom. Rovnako zloženie senátov ľudových súdov bolo na Slovensku iné, početnejšie (senáty mohli mať 5 – 11 členov, teda až 10 prísediacich).[8]

Podľa § 22 dekrétu prezidenta republiky č. 16/1945 Zb. mimoriadne ľudové súdy súdili v trojčlenných senátoch, zložených z predsedu, ktorým bol sudca z povolania, a z dvoch sudcov z ľudu. Ak sa skončilo predchádzajúce konanie rozsudkom, súdil mimoriadny ľudový súd v senátoch päťčlenných, zložených z predsedu, ktorým bol sudca z povolania a zo štyroch sudcov z ľudu.

Prednostov mimoriadnych ľudových súdov, ich námestníkov a sudcov z povolania menoval minister spravodlivosti zo sudcov v činnej službe. Sudcov z ľudu menoval minister spravodlivosti zo zoznamov zostavených okresnými národnými výbormi. Vykonávateľov hrdelných trestov s potrebným počtom pomocníkov ustanovoval miestny národný výbor v sídle krajského súdu.[9]
g) Určité rozdiely boli aj v poňatí Národného súdu. Zatiaľ čo nariadenie SNR chápalo Národný súd výlučne ako súd trestný, dekrét prezidenta republiky ho charakterizoval

[7] *Gronský, J.:* Komentované dokumenty k ústavním dějinám ČeskoslovenskaII. (1945-1960). Praha: Karolinum, 2006, s. 54-55.
[8] Okresné ľudové súdy súdili v päťčlenných senátoch, zložených z predsedu, ktorý musel byť sudca z povolania a zo štyroch sudcov z ľudu (§ 23 ods. 1 nar. SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR). Miestne ľudové súdy tvorili predseda a štyria až desať členov (§ 28 ods. 1 nar. SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR).
[9] *Schelle, K. – Schelleová, I.:* Vývoj organizace soudnictví v letech 1945-1989. In: *Malý, K. – Soukup, L.:* Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Karolinum, 2004, s. 347.

jednak ako súd trestný, a tiež ako súd čestný (§ 1 ods. 2 dekrétu č. 17/1945 Zb.). V obidvoch prípadoch však išlo o súd príslušný na súdenie najvyšších predstaviteľov Slovenského štátu a protektorátnych kolaborantov. Národné súdy rozhodovali v sedemčlenných senátoch, ktoré sa skladali z predsedu a zo šiestich prísediacich. Predsedom senátu bol sudca z povolania.[10]

Rozdiely boli teda dosť výrazné. Malo to za následok, že vo vláde v rôznych súvislostiach dochádzalo k značným konfrontačným stretom. K zjednoteniu obidvoch noriem došlo až v roku 1948 zákonom č. 33/1948 Zb. zo dňa 25. 3. 1948, ktorým sa obnovuje účinnosť retribučného dekrétu a nariadenia o ľudovom súdnictve a menia sa niektoré ich ustanovenia. Činnosť retribučných súdov bola ukončená do 31. 12. 1947. Po februárovom prevrate ich činnosť bola však na čas obnovená.

Dopad februárového prevratu na organizáciu súdnictva

Už retribučné súdnictvo v roku 1945 prinieslo účasť laikov v súdnictve v podobe ľudových súdov. Laický prvok však bol v súdnictve prítomný už v období medzivojnovej Československej republiky a od konca 19. storočia aj v Uhorsku – v podobe porotného systému.

V trende laicizácie súdnictva pokračoval ľudovodemokratický režim. Právny základ k tomu dala Ústava 9. mája. Jej § 140 ods. 1 a 3 zakotvil, že súdy vykonávajú svoju moc spravidla v senátoch, ktoré sa skladajú zásadne zo sudcov z povolania a zo sudcov z ľudu. Tým sa určil princíp čiastočného odbyrokratizovania súdnictva a jeho zľudovenia. Tento princíp sa do podrobností vykonal zákonom č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva. Ten zaviedol pre všetky riadne súdy sudcov z ľudu.

Prelomovým predpisom v oblasti súdnictva po februárovom prevrate sa teda stal zákon č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva. Znamenal likvidáciu sto rokov sa vyvíjajúcej súdnej organizácie a prispôsobenie súdnej organizácie krajskému zriadeniu národných výborov. Nadväzoval naň zákon č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov. Súdne konanie novo upravili justičné kódexy vydané v období tzv. právnickej dvojročnice (1948-1950).

Podľa zákona o zľudovení súdnictva vykonávali súdnu moc okresné súdy, krajské súdy a Najvyšší súd (ako riadne súdy), pokiaľ nebol výkon tejto moci zákonom prikázaný osobitným resp. rozhodcovským súdom. Súdy zásadne rozhodovali v senátoch. Pri súdoch prvej inštancie však mohol v niektorých vymenovaných veciach vykonávať súdnu právomoc aj sudca z povolania ako samosudca (napríklad pri vydávaní platobných príkazov, v knižničných a registrových veciach alebo v niektorých prípadoch nesporového konania či exekučných veciach). Ďalšie veci, v ktorých mal vykonávať súdnu moc samosudca, mohol nariadením stanoviť minister spravodlivosti.

Zákon o zľudovení súdnictva predovšetkým zjednotil celú súdnu sústavu a zabezpečil jej unifikáciu na celom území Československej republiky. Zrušil doterajšie zemské súdy a obvody a sídla krajských a okresných súdov boli prispôsobené obvodom a sídlam krajských a okresných národných výborov. Zrušil tiež okresné a krajský obchodný súd v Prahe, pracovné súdy, rozhodcovské súdy sociálneho poistenia, poisťovacie súdy, banícke rozhodcovské súdy a vrchný banícky rozhodcovský súd. Zanikli tiež porotné súdy a súdy mládeže. V súdnictve došlo k zásadným personálnym zmenám, tak aby personálne obsadenie súdov zodpovedalo

[10]Pred slovenským Národným súdom a okresnými súdmi stálo do koncaroku 1947 cez 20 000 osôb, z ktorýchbolo odsúdených viac ako 8 000 osôb.

„triednej skladbe spoločnosti“. Sudcovia z ľudu boli postavení na úroveň sudcov z povolania a bola im zabezpečená majorita.

Charakteristické pre vtedajší totalitný režim, kladúci hlavný dôraz na represiu voči akýmkoľvek náznakom odporu, bolo vytvorenie Štátneho súdu, ktorého vznik predpokladal zákon o zľudovení súdnictva. Právne bol zriadený zákonom č. 232/1948 Zb. o Štátnom súde.Ako vyplýva z dôvodovej správy k tomuto zákonu i okolností jeho zriadenia, bol vytvorený preto, aby bolo zabezpečené jednotné posudzovanie trestných činov podľa zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Štátny súd sídlil v Prahe a samostatné oddelenia mal v Brne a v Bratislave.[11]

Charakter deformácie vtedajšieho súdnictva dokresľuje skutočnosť, že dochádzalo aj k vzniku osobitných mimosúdnych orgánov, na ktoré sa prenášala časť trestnej právomoci (tzv. akčnej päťky, akčnej trojky a pod.).

Systém súdnictva vytvorený bezprostredne po februárovom prevrate sa skoro ukázal aj pre vtedajší represívny režim ako značne problematický, a tak len na začiatku 50. rokov došlo k prvým korektúram v jeho organizácii.

Kontrola ústavnosti a vývoj právnej úpravy ústavného súdnictva po roku 1948

Ústava Československej republiky z r. 1948 (úst. zák. č. 150/1948 Zb.) inštitút ústavného súdu nepoznala. Ustanovenie § 65 ods. 1 ústavy zverilo predsedníctvu Národného zhromaždenia právomoc podávať záväzný výklad zákonov, ak je vec sporná a rozhodovať výlučne o tom, či zákon alebo zákon SNR odporuje ústave alebo nariadenie zákonu. Ako uvádza dôvodová správa, vychádzalo sa z toho, že „Národné zhromaždenie sa podľa novej ústavy stáva skutočne najvyšším orgánom v štáte“ a odstraňuje všetky „osobitné orgány (predovšetkým ústavný súd), ktoré boli viac-menej byrokratickej povahy a ktoré fakticky stáli nad Národným zhromaždením“.[12]

Zákon, ktorý mal vykonať citované ústavné ustanovenie však vydaný nebol a tak ani pokus o prenesenie kontroly ústavnosti z ústavného súdu na parlamentný orgán sa v právnej praxi neuplatnil. Ústava ČSSR z r. 1960 (úst. zák. č. 100/1960 Zb.) kontrolu ústavnosti zverila len všeobecne Národnému zhromaždeniu, čo v praxi znamenalo jej nevykonávanie.

V ústavnom zákone o československej federácii (úst. zák. č. 143/1968 Zb.), ktorý bol pripravovaný a chápaný ako súčasť demokratizačného procesu u nás a vzhľadom na federalizáciu Československa (zložitejšia štruktúra štátnych orgánov) sa ideu ústavného súdnictva podarilo presadiť.[13] Citovaný ústavný zákon de iure zriadil federálny ústavný súd i ústavné súdy republík ako členských štátov federácie.

Federálnemu ústavnému súdu bolo popri tradičnej právomoci ako je rozhodovanie o súlade právnych noriem v ich hierarchii (čl. 87) zverené aj rozhodovanie v iných veciach, napr. rozhodovanie vo veciach volebných (čl. 91), kompetenčných (čl. 88), o ochrane ústavou zaručených občianskych práv a slobôd, ak boli porušené rozhodnutím alebo iným zásahom federálnych orgánov (čl. 92 úst. zák.).

Zákon o organizácii ústavného súdu a konaní pred ním, na ktorý odkazoval čl. 100 citovaného úst. zákona, ani ústavné zákony národných rád, ktorými malo byť

[11] Bližšie pozri *Skaloš, M.:*Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: PrF UMB, 2011, s. 229-232.
[12] Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948. Praha: Orbis, 1950, s. 73.
[13] Hlava šiesta, čl. 86-101 úst. zák. č. 143/1968 Zb. o československej federácii.

upravené postavenie ústavných súdov z roku 1968, sa ani na chvíľku neuplatnili v praxi a boli zrušené až ústavným zákonom č. 91/1991 Zb. o Ústavnom súde ČSFR, prijatím ktorého bol obnovený proces reálneho formovania súdnej kontroly ústavnosti prostredníctvom špecializovaného orgánu súdneho charakteru. V januári 1992 bol ústavný súd ČSFR fakticky ustanovený a bol činný do zániku ČSFR (t. j. do 31. decembra 1992).[14]

Dotvorenie jednotnej súdnej sústavy

Zmeny v organizácii súdnictva priniesol ústavný zákon č. 64/1952 Zb. o súdoch a prokuratúre, ktorým bola dotvorená jednotná súdna organizácia, zahrňujúca doterajšie občianske aj vojenské súdnictvo na čele s jediným Najvyšším súdom. Na vykonanie tohto ústavného zákona bol vydaný zákon č. 66/1952 Zb. o organizácii súdov. Reorganizácia bola súčasťou celého komplexu opatrení komunistického režimu údajne na „rozvinutie hospodársko-organizátorskej a kultúrnovýchovnej funkcie ľudovo-demokratického štátu".

Zákon zaviedol len dva druhy súdov: všeobecné a osobitné. Všeobecnými súdmi sa stali ľudové súdy, krajské súdy a Najvyšší súd. Osobitnými súdmi boli vojenské a rozhodcovské súdy. Vojenské súdnictvo tvorili vojenské obvodové súdy a vyššie vojenské súdy(a Najvyšší súd). Štátny súd bol zrušený a jeho právomoc prešla na krajské súdy. Zákon potvrdil zásadu, že sa súdnictvo vykonáva v dvoch inštanciách. Opravnou inštanciou nad ľudovými súdmi bol krajský súd a nad vojenským obvodovým súdom vyšší vojenský súd. Ak v prvej inštancii rozhodoval krajský, resp. vyšší vojenský súd, bol opravnou inštanciou Najvyšší súd. Zákon ďalej zakotvoval zásadu voliteľnosti všetkých sudcov, teda ako sudcov z povolania, tak sudcov z ľudu.

V 50. rokoch sa súdy, najmä trestné, stali jedným z rozhodujúcich nástrojov diktatúry komunistickej strany, resp. komunistického straníckeho aparátu, významnou represívnou zložkou, zneužívanou voči všetkým odporcom komunistického režimu. Charakter a poslanie vtedajšieho komunistického súdnictva boli včlenené priamo do textu zákona. Z úvodných ustanovení zákona sa preto dozvedáme, že poslaním súdov má byť chrániť spoločenský poriadok a štátne zriadenie republiky, jej socialistickú výstavbu a socialistické vlastníctvo, ďalej osobné, pracovné a majetkové práva a zákonom chránené záujmy občanov a nakoniec práva a zákonom chránené záujmy socialistických právnických osôb a iných spoločenských organizácií.

Súdy mali na základe vtedajšej komunistickej doktríny zisťovať, aby zákony a iné právne predpisy boli presne a dôsledne zachovávané a aby boli používané „v súlade so záujmami pracujúceho ľudu". Preto tiež mali upozorňovať príslušné orgány na nedostatky, ktoré v tomto smere zistili. Vojenské súdy okrem toho mali chrániť bojaschopnosť ozbrojených zborov, disciplínu a poriadok v nich stanovený, upevňovať nedeliteľnú veliteľskú právomoc, a tým prispievať k obrane vlasti.

Pri ukladaní trestov mali mať súdy na zreteli nielen potrestanie páchateľov trestného činu, ale aj jeho polepšenie a prevýchovu. Svoje úlohy mali súdy plniť tým, že konajú trestné konanie a podľa zákona ukladajú tresty zradcom vlasti, škodcom socialistického vlastníctva a iným nepriateľom ľudu, tým, ktorí porušujú vojenské povinnosti osobné a majetkové alebo práva občanov, a že vykonávajú

[14]Ústavný súd ČSFR publikoval celkom 16 rozhodnutí (nálezov resp. uznesení). Z nich dve sú vo veci kompetenčných sporov, štyri rozhodnutia sú procesného charakteru, šesť nálezov sa dotýkalo otázok súladnosti právnych noriem, v jednom prípade išlo o uznesenie o výklade ústavného zákona a v troch veciach ústavný súd rozhodoval o ústavnej sťažnosti.

občianskoprávne konania a rozhodujú o právach a zákonom chránených záujmoch občanov, socialistických právnických osôb a iných spoločenských organizácií.[15]

Sám komunistický režim rýchlo spoznal značné nedostatky súdnictva a naň nadväzujúcich inštitúcií, preto sa tieto otázky stali predmetom diskusií aj najvyšších straníckych rokovaní. Na celoštátnej komunistickej konferencii konanej v júni 1956 zaznela na adresu súdnej organizácie pomerne ostrá kritika. Konferencia však prijala smernice „pre odstránenie zistených nedostatkov, pre zvýšenie ochrany práv občanov a pre upevnenie socialistickej zákonnosti“, ktoré boli právne naplnené vydaním novely zákona o organizácii súdov (zákon č. 66/1956 Zb.), novely trestného zákona (zákon č. 63/1956 Zb.) a nového trestného poriadku (zákon č. 64/1956 Zb.).

Charakter organizácie súdnictva 50. rokov však dotvoril zákon č. 36/1957 Zb. zo 4. júla 1957 o voľbách sudcov a sudcov z ľudu ľudových a krajských súdov a o úprave niektorých ich pomerov, ktorý právne upravil voliteľnosť všetkých sudcov, teda ako sudcov z povolania, tak z ľudu. Sudcovia ľudových a krajských súdov boli volenými funkcionármi. Tento zdanlivo demokratický spôsob ich ustanovenia ich robil závislými na národných výboroch ovládaných komunistickou mašinériou a znemožňoval realizáciu základných zásad moderného súdnictva, najmä zásady sudcovskej nezávislosti.

V súvislosti so súdnou sústavou nemožno opomenúť voluntaristický experiment zo samotného konca tohto obdobia, predstavovaný tzv. súdružskými súdmi. Spájal sa s novou politickou líniou Sovietskeho zväzu, preklamovanou Nikitom S. Chruščovom na XX. Zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a bol reakciou na trestnú represiu zo začiatku 50. rokov. Podľa jeho iniciátorov malo proklamované víťazstvo socializmu viesť nielen k zmierneniu trestnej represie a posilneniu výchovnej roly trestného práva, ale v rámci toho tiež k preneseniu niektorých úloh súdov na spoločenské organizácie.

Súdružské súdy začali vznikať v roku 1959 z iniciatívy straníckych orgánov. Spôsob ich vzniku je príznačný pre dobový prístup k právu, pretože sa utvárali bez náležitého právneho podkladu a zo začiatku sa opierali len o smernicu politického byra Ústredného výboru KSČ z 21. apríla 1959. Organizovali ich odborové organizácie, preto úplná väčšina z nich fungovala v priemyslových podnikoch. Len výnimočne vznikali aj pri národných výboroch. Na súdružské súdy sa preniesla časť súdnej kompetencie, konkrétne prehrešky v pracovnoprávnej oblasti (drobné rozkrádania,krádeže, absencie), niektoré rodinnoprávne spory (neplatenie výživného a pod.) a v neposlednom rade tiež rôzne narušenia pravidiel socialistického spolužitia. Pritom sa však nepovažovali za súčasť súdnej sústavy,ale za spoločenské organizácie, ktoré budú postoje občanov ovplyvňovať predovšetkým spoločenským odsúdením a spoločenským pôsobením.

Zatiaľ čo v českých krajinách rástli súdružské súdy ako huby po daždi, na Slovensku ich zakladanie viazlo. K. 1. augustu 1960 ich na Slovensku vzniklo len 43, zatiaľ čo v českých krajinách viac ako sedem stoviek. Úplná väčšina, takmer sedemsto, ich pôsobila v priemyselných podnikoch, k ním patrili aj všetky slovenské. S pôsobením súdružských súdov bolo spojené množstvo nielen faktických, ale aj teoretických problémov, takže najmä z odborných kruhov voči nim zaznievalo mnoho výhrad a volaní na ich zrušenie. Od polovice 60. rokov naviac stúpol význam súdnych

[15] *Vojáček, L. – Schelle, K.:* Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava-Přívoz:Key Publishing,2007, s. 359-362.

pojednávaní, takže pred súdmi končili aj páchatelia menej spoločensky nebezpečných činov.[16]

Reforma súdnictva v šesťdesiatych rokoch

Podľa textu ôsmej hlavy tzv. socialistickej ústavy z roku 1960 súdnictvo mali vykonávať volené a nezávislé ľudové súdy: Najvyšší súd, krajské a okresné súdy, vojenské súdy (vyššie vojenské a vojenské obvodové súdy), ako aj miestne ľudové súdy (vytvorené v obciach a na pracoviskách).

K zmenám v organizácii súdov došlo po prijatí socialistickej ústavy zákonom č. 62/1961 Zb. o organizácii súdov, č. 38/1961 Zb. o miestnych ľudových súdoch, č. 142/1961 Zb. o kárnej zodpovednosti sudcov z povolania, a vládnym nariadením č. 63/1961 Zb., ktorým sa vydáva volebný poriadok pre voľby sudcov okresných súdov. Zákon č. 62/1961 Zb. o organizácii súdov bol pomerne rýchlo nahradený zákonom č. 36/1964 Zb. o organizácii súdov a o voľbách sudcov, ktorým bolo zrušené aj vládne nariadenie č. 63/1961 Zb. V 60. rokoch bolo tiež osobitne upravené rozhodcovské konanie – zákonom č. 98/1963 Zb. Rozhodcovské konanie prestalo byť súčasťou občianskeho súdneho poriadku. Podstatným obmedzením bolo to, že rozhodcovské zmluvy bolo možné uzavrieť len v sporoch o majetkové nároky z medzinárodného obchodného styku.

Základné zásady organizácie a činnosti súdov boli jasne formulované v § 4 zákona: „Súdnictvo sa vykonáva za širokej účasti pracujúceho ľudu. Pri plnení svojich úloh postupujú súdy v úzkej súčinnosti s inými štátnymi orgánmi, najmä s národnými výbormi a s dobrovoľnými spoločenskými organizáciami pracujúcich a usilujú sa o to, aby do boja proti porušovaniu socialistického právneho poriadku boli zapojené najširšie vrstvy občanov. V súdnom konaní môžu vystupovať aj zástupcovia dobrovoľných spoločenských organizácií, najmä aj ako spoločenskí žalobcovia alebo spoločenskí obhajcovia.“

Súdy podľa zákona mali rozhodovať zásadne v zboroch (senáty, prezídium, plénum). Senáty Najvyššieho súdu, krajských, okresných a vojenských súdov boli zostavené jednak zo sudcov, ktorí svoju funkciu vykonávali ako svoje povolanie, jednak zo sudcov, ktorí svoju funkciu vykonávali popri svojom zamestnaní. V zákone bola deklarovaná ich rovnosť.V zákone bola formálne deklarovaná aj nezávislosť sudcov pri výkone ich funkcií, zároveň však bola stanovená ich povinnosť vykladať zákony v súlade so socialistickým právnym vedomím.

Po prijatí socialistickej ústavy v roku 1960 sa hľadali nové formy proklamovaného zľudovenia súdnictva. Hlavne mali predstavovať nedomyslené miestne ľudové súdy, ktoré sa ustanovovali na základe zákona č. 38/1961 Zb. o miestnych ľudových súdoch, vydaného spoločne so zákonom o organizácii súdov.

Zákon konkretizoval rámcovú ústavnú proklamáciu o ich zriadení (čl. 98 ods. 2 a čl. 101 ústavy z roku 1960). Na rozdiel od súdružských súdov tvorili súčasť súdnej sústavy. Mali chrániť najmä socialistický štát a jeho spoločenské zriadenie, ako aj politické, osobné, majetkové a iné práva občanov, vychovávať svojou činnosťou občanov a prispievať k upevňovaniu socialistickej zákonnosti, k zabezpečovaniu spoločenského poriadku a pravidiel socialistického spolužitia. Prejednávali tzv. previnenia a jednoduché majetkové spory a - pokiaľ im ich postúpil prokurátor alebo súd – aj menej závažné trestné činy.

[16] *Skaloš, M.*:Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: PrF UMB, 2011, s. 235.

Miestne ľudové súdy ustanovovali na návrh miestneho národného výboru alebo odborovej organizácie okresné národné výbory v obciach nad 3000 obyvateľov a v závodoch. Do začiatku roka 1963 sa ich konštituovalo takmer deväť stoviek.[17] Miestne ľudové súdy boli nesporne jedným z najproblematickejších pozostatkov 50. rokov, s ktorými sa v 60. rokoch ešte stretávame. O ich nekvalifikovanosti nie je pochýb.

Keď stranícke vedenie, znervóznené z niektorých dôsledkov postupného politického uvoľňovania, opustilo iluzórne predstavy z prelomu 50. a 60. rokov a začalo volať po dôslednejšom postihu kriminálnych a sociálnych živlov, legislatíva zákonom č. 58/1965 Zb. pôsobnosť miestnych ľudových súdov obmedzila. Definitívne boli zrušené v roku 1969. Zlé skúsenosti so súdružskými a ľudovými súdmi viedli k ich odstráneniu, ale nie k odmietnutiu princípu ľudovosti súdnictva.

Reforma súdnictva v roku 1964 a vplyv federalizácie

Zákon č. 62/1961 Zb. o organizácii súdov bol v pomerne krátkej dobe nahradený zákonom č. 36/1964 Zb. o organizácii súdov a o voľbách sudcov, do ktorého bola zahrnutá aj právna úprava volieb všetkých sudcov z povolania a sudcov z ľudu. Tento zákon s mnohými úpravami vyplývajúcimi z noviel z rokov 1968, 1969, 1978, 1988 a 1990 platil až do 90. rokov.

Na organizáciu súdnictva mala pochopiteľne vplyv federalizácia štátu v roku 1968. Organizáciu a pôsobnosť súdov novoupravili čl. 98, 99 a 101 Ústavy v znení ústavného zákona č. 155/1969 Zb., podrobnejšie rozvedené v novelizácii zákona o organizácii súdov a o voľbách sudcov (č. 36/1969 Zb.; úplné znenie zákona bolo uverejnené pod č. 19/1970 Zb.). Po vzniku federácie sa sformovala sústava republikových súdov a súdov federálnych. Republikovými boli okresné a krajské súdy a Najvyšší súd republiky, federálnymi Najvyšší súd ČSSR a vojenské súdy a v dobe brannej pohotovosti štátu aj nižšie a vyššie poľné súdy.

Po federalizácii teda zostala v zásade zachovaná súdna sústava zo začiatku 60. rokov, teda všeobecné súdy a vojenské súdy. Organizácia okresných a krajských súdov zostala v obidvoch národných republikách bez zmeny. Zo sústavy všeobecných súdov však vypadli miestne ľudové súdy a ústavné zmeny vyvolali potrebu zriadenia troch najvyšších súdov: Najvyššieho súdu ČSSR, Najvyššieho súdu ČSR a Najvyššieho súdu SSR.Nezmenil sa princíp voľby sudcov orgánmi zastupiteľského typu. Sudcov z povolania volila na dobu 10 rokov Slovenská národná rada (v ČSR Česká národná rada), sudcov z ľudu na 3 roky príslušný národný výbor.[18]

Pražská jar a normalizácia

Obdobie tzv. Pražskej jari sa stalo skutočne otrasom spoločenského života ako celku, ale predovšetkým výrazne poznamenalo situáciu a ďalší vývoj v súdnictve. Neobyčajne rýchlo bol spracovaný a prijatý zákon o súdnych rehabilitáciach. Po jeho realizácii sa do justície vracali niektorí sudcovia, ktorí z politických dôvodov boli v minulosti nútení odísť alebo odišli znechutení zo svojich funkcií. Začatie rehabilitačných procesov predovšetkým narušilo dovtedy úspešne aplikovanú masku,

[17] *Vojáček, L. – Schelle, K.:* Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava-Přívoz:Key Publishing, 2007, s.369-370.

[18] *Skaloš, M.:* Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: PrF UMB, 2011, s. 243-246.

pod ktorou sa sudcovia z predchádzajúcej éry skrývali. Prvýkrát po dvadsiatich rokoch sa totiž otvoril problém zodpovednosti sudcu za jeho výroky.

Sovietska okupácia síce signalizovala, že krátke obdobie socializmu s ľudskou tvárou končí, napriek tomu však prvých osem mesiacov toho roku znamenalo zásadný obrat. Okrem iného ani cudzia intervencia nemohla zabrániť ústavným zmenám, ktoré mali uspokojivo vyriešiť latentný problém česko-slovenského spolužitia a v rámci ktorých vznikli dve autonómne súdne sústavy, spravované národnými ministerstvami a spájané iba dvomi federálnymi orgánmi, teda federálnym Najvyšším súdom a federálnou Generálnou prokuratúrou. Autoritu federálnej justície fakticky iba zabezpečovala sústava vojenských súdov, ktorým bol rovnako priznaný charakter súdov federálnych. Realizácia tejto zmeny bola vykonaná novým federálnym zákonom, ktorý celkom jednoznačne vyslovil do budúcnosti požiadavku úplného právnického vzdelania a zloženie justičnej skúšky ako predpoklad výkonu funkcie sudcu z povolania, ktorý síce zachoval systém voľby sudcov, zveril však túto voľbu pre republikové súdne sústavy príslušným Národným radám, pre federálnu sústavu Federálnemu zhromaždeniu a sudcovský mandát upravil na dobu desať rokov. Laický prvok však zostal aj v tejto sústave aktívny, aj keď účasť sudcov z ľudu zostala zachovaná iba v prvostupňových senátoch. V odvolacích a preskúmavajúcich konaniach bol laický prvok už vylúčený.

Sudcovský zbor však v priebehu normalizácie zaznamenal zásadné zmeny. Od jesene 1969 sa prebiehajúcim straníckym previerkám podrobila prakticky väčšina sudcov z povolania. Sitom týchto previerok množstvo z nich neprešlo. Aby bolo možné ich z výkonu súdnictva vylúčiť, bez ohľadu na ich riadne nadobudnutý mandát, bola vykonštruovaná exkluzívna právna konštrukcia, ktorá vychádzala z predpokladu, že ten, kto bol vylúčený zo strany, ale najmä aj ten, kto bol vyškrtnutý, sa dopustil zrady veci robotníckej triedy a tým vlastne porušil vtedajší sudcovský sľub, ktorým sa každý sudca zaviazal byť verný veci socializmu. Tak boli splnené všetky zákonom predpokladané dôvody pre to, aby bol zo sudcovskej funkcie odvolaný.

Previerky v rokoch 1969 až 1971, v ktorých prepadli dokonca aj niektorí z pôvodnej kádrovej elity, spôsobili prechodný nedostatok sudcov z povolania, a preto sa uvažovalo o obnovení tradície skrátených prípravných kurzov pre prípravu a získanie nových sudcov. Celkový proces normalizácie, začatý po roku 1970, v súdnej praxi znamenal oživenie agendy s výrazne politickým zafarbením. Týkalo sa to nielen trestnoprávnej agendy, ale predovšetkým agendy pracovnoprávnej a obnovené princípy triednej aplikácie triedneho práva boli po päťnástich rokoch opäť akcentované.

Systém ako taký sa snažil udržať si kontrolu nad výkonom justície niektorými procesnými inštitútmi, predovšetkým výkladovými stanoviskami Najvyšších súdov. Kríza vynútených politických hodnôt sa obdobne prejavila aj v správaní ľudových prisediacich. Ich zbor, stále ešte výrazne pôsobiaci v prvoinštančnej justícii, nebol tak výrazne preverený, ale ich politická skepsa začala často viac než kedykoľvek predtým správanie sudcov z povolania ovplyvňovať. Ak v druhej polovici 80. rokov a predovšetkým v priebehu roku 1988 a začiatkom roku 1989 politický rozklad trestnej justície takmer vrcholil, paradoxne konzervatívne živly výraznejšie pôsobili v množstve prípadov v občiansko-právnych agendách. V tomto smere situácia ovplyvnila skutočnosť, že na občianskoprávne agendy po roku 1968 prešli opäť niektorí ortodoxní sudcovia, ktorí sa ako trestní sudcovia kompromitovali v politických procesoch v predchádzajúcom období a prevedením do občianskoprávnej agendy akosi zmizli z očí poučenej verejnosti. Pre normalizačné obdobie je však

príznačné, že KSČ opäť prevzala do svojich rúk vedenie rezortu ministerstva spravodlivosti.[19]

Záver

Možno konštatovať, že prakticky počas celého obdobia trvania komunistického režimu sa za úpravou justície skrývali dve základné motivácie: jednak snaha totalitárneho režimu o totálnu kontrolu justície ako dôležitej zložky presadzovania štátnej moci, jednak úsilie o implementáciu niektorých idealistických a utopistických ideálov komunistickej ideológie (zhora presadzované rovnostárstvo, postupné „odumieranie“ práva a jeho aktérov, atď.). Medzi obidvoma pólmi však stála pofidérna demokratizácia justície, ktorá vytvárala pochybné zdanie demokracie tam, kde v skutočnosti žiadna nebola (napr. inštitút „sudcov z ľudu“, ktorého pôvodným zmyslom bolo uľahčiť kontrolu štátostrany nad justíciou, akokoľvek boli súčasne zdôrazňované idealistické tézy marxizmu-leninizmu), lebo ani nemohla byť (napr. úprava voľby sudcov, ktorá zostala len na papieri a nebola – rovnako ako iné voľby v reálnom socializme – v praxi realizovaná ako skutočná „voľba“ medzi viacerými kandidátmi).

Už prvé zákony, spoločne s „normatívnou silou fakticity“, zabezpečili, že sa československé súdnictvo stalo v krátkom čase veľmi dobre fungujúcou súčasťou novo utváraného totalitárneho systému. Zákon o zľudovení súdnictva totiž vraj priniesol skutočnú rovnosť strán, zistenie materiálnej pravdy, odstránenie strohého formalizmu, zjednodušenie, zrýchlenie a zhospodárnenie konania. Za týmto hodnotením sa však skrývala inštitucionálne zakotvená možnosť svojvôle politicky ovplyvňovaných sudcov pri aplikácii práva.

JUDr. PhDr. Martin Skaloš, PhD.
odborný asistent
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica

Použitá literatúra

- Beňa, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Právnická fakulta UMB, 2001. 392 s. ISBN 80-8055-473-3.
- Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (ed.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 1012 s. ISBN 978-80-210-4844-7.
- Čič, M. a kol.: Československý socialistický štát a právo. Vznik a rozvoj. Bratislava: Veda - vydavateľstvo SAV, 1987. 559 s. ISBN neuvedené.
- Flegl, V.: Československá justice a prokuratura. Praha: Ústav státní správy, 1979. 251 s. ISBN neuvedené.
- Gronský, J.: Komentované dokumenty k ústavním dějinámČeskoslovenska II. (1945-1960). Praha: Karolinum, 2006. 512 s. ISBN 80-246-1210-0.
- Kaplan, K. – Paleček, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu.
- Brno:Barrister & Principal, 2001. 253 s. ISBN 80-85947-75-7.
- Kováč, D.: Dějiny Slovenska. Praha: Lidové noviny, 2007, 2. doplnené a rozšírené vydanie. 423 s. ISBN 978-80-7106-899-0.

[19]*Motejl, O.:* Soudnictví a jeho správa. In: *Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (ed.):* Komunistické právo v Československu. Kapitolyz dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 820-821.

- Kűhn, Z.: Aplikace práva soudcem v eře středoevropského komunismu a transformace: Analýza příčin postkomunistické právní krize. Praha: C. H. Beck, 2005. 201 s. ISBN 80-7179-429-5.
- Kuklík, J. a kol.: Vývoj česko-slovenského práva 1945-1989. Praha: Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
- Malý, K. – Soukup, L.: Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2004. 914 s. ISBN 80-246-0863-4.
- Ogurčák, Š.: Organizácia justície a prokuratúry. Košice: PrF UPJŠ, 1990. 160 s. ISBN 80-7097-074-X.
- Palúš, I. – Somorová, Ľ.: Štátne právo Slovenskej republiky. Košice: Právnická fakulta UPJŠ, 2002. 387 s. ISBN 8070974826.
- Plundr, O. – Hlavsa, P.: Organizace justice a prokuratury. 5. podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha: Panorama, 1987. 259 s. ISBN neuvedené.
- Schelleová, I. – Schelle, K. a kol.: Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha: Eurolex Bohemia, s. r. o., 2004. 592 s. ISBN 80-86432-65-3.
- Skaloš, M.:Slovenské a československé dejiny štátu a práva v rokoch 1945-1989. Banská Bystrica: PrF UMB, 2011. 428 s. ISBN 978-80-557-0156-1.
- Soukup, L.: Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945-1990. Praha: Karolinum, 2002. 418 s. ISBN 978-246-0217-2.
- Štajgr, F. – Plundr, O.: Organizácia justície a prokuratúry. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1956. 226 s. ISBN neuvedené.
- Vojáček, L. – Kolárik, J. – Gábriš, T.: Československé právnedejiny. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2011. 424 s. ISBN 978-80-89447-42-8.
- Vojáček, L. – Schelle, K.: Právní dějiny na území Slovenska. Ostrava-Přívoz: Key Publishing, 2007. 457 s. ISBN 978-80-87071-43-4.

Právo na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka konania (niekoľko úvah)

Hana Magurová

Abstrakt

Dňa 1. januára 2012 nadobudlo účinnosť novelizované znenie § 119 ods. 3 O.s.p. podľa ktorého zdravotný stav účastníka občianskeho súdneho konania (jeho zástupcu) je dôvodom na odročenie pojednávania len v prípade, že účastník (jeho zástupca) nie je schopný bez ohrozenia života, alebo závažného zhoršenia zdravotného stavu sa zúčastniť pojednávania, pričom uvedené musí vyplývať z vyjadrenia ošetrujúceho lekára účastníka (jeho zástupcu). Článok obsahuje úvahu o striktne (ba až represívne) zvolenej formulácii zákonodarcu (bez ohrozenia života, bez závažného zhoršenia zdravotného stavu) a polemizuje o (ne)ústavnosti či prípadnom rozpore § 119 ods. 3 O.s.p. s článkom 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Kľúčové slová

Prerokovanie v prítomnosti účastníka konania, odročenie pojednávania, dôležitý dôvod, zdravotný stav účastníka konania.

Abstract

01/01/2012 the amendments of Section 119 Paragraph 3 C.P.C. entered into force. According to the amendments health condition of a party to a trial (his legal representative) is an important reason for adjournment of trial only if party (representative) is not able without threat to life or serious deterioration of party`s (representative`s) health condition be present at hearing. That must results from the statement of a physician attended by the party (representative) with his injury. A paper contains thought about rigorous (almost repressive) formulation chosen by enactor (without threat to life, without serious deterioration of party`s health condition). The paper indulges in polemics (un)constitutionality or contradiction of Section 119 Paragraph 3 C.P.C. with Section 6 Paragraph 1 European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Keywords

Hearing of the case in the presence of a party to a trial, adjournment of trial, important reason, state of health of a party to a trial.

Úvod

Z dikcie čl. 1 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“) vyplýva, že Slovenská republika je demokratický a právny štát. Neoddeliteľnú súčasť právneho štátu predstavuje garancia práva každého domáhať sa zákonom ustanoveným spôsobom

svojho práva na nezávislom a nestrannom súde, zriadenom zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach.[1]

Princíp právneho štátu v sebe zahŕňa aj právo každého na spravodlivé a verejné prerokovanie jeho veci bez zbytočných prieťahov a v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom.[2]

V zložitom procese nachádzania práva a spravodlivosti patrí k prirodzeným právam každého človeka a občana právo aspoň raz predstúpiť pred nezávislý súd so svojou vecou a byť vypočutý (zásada ústnosti).[3] Z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že právo na „hearing" patrí medzi základné práva, na rešpektovaní ktorých je potrebné trvať.[4]

Právo na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka konania a právo vyjadriť sa k vykonávaným dôkazom je expressis verbis zhodne zakotvené v Listine základných práv a slobôd (čl. 38 ods. 2) a v Ústave SR (čl. 48 ods. 2)[5]. Súbežnú ochranu obom právam poskytuje aj Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, v ponímaní ktorého tvoria obe súčasť práva na verejné prejednanie záležitosti (čl. 6 ods. 1). Obsah práva na verejné prejednanie jeho záležitosti garantuje ochranu účastníkov konania pred výkonom justície v tajnosti (t. j. bez verejnej kontroly), ako aj oprávnenie účastníkov konania na ústne pojednávanie.

V občianskom súdnom konaní má preto každý účastník konania medzinárodnými dokumentmi a Ústavou SR garantované právo na prerokovanie veci v jeho prítomnosti a právo vyjadriť sa ku všetkým vykonávaným dôkazom. Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „O.s.p.") právo osobnej prítomnosti účastníka konania na súdnom konaní zabezpečuje tak, že ukladá súdu, ak O.s.p. alebo osobitný predpis neustanovuje inak, aby nariadil na prejednanie veci samej pojednávanie, na ktoré predvolá účastníkov a všetkých, ktorých prítomnosť je potrebná (§ 115 ods. 1 O.s.p.). Predvolanie pritom musí byť účastníkom doručené tak, aby mali dostatok času na prípravu, spravidla najmenej päť dní pred dňom, keď sa má pojednávanie konať (§ 115 ods. 2) a to preto, aby sa mohli sa pojednávania aktívne zúčastniť.

---

[1] Čl. 36 ods. 1 ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd; čl. 46 ods. 1 Ústavy SR.

[2] Čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 47 Charty základných práv Európskej únie, čl. 38 ods. 2 prvej vety ústavného zákona č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd, čl. 48 ods. 2 Ústavy SR.

[3] Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 793/04 z 3. októbra 2005.

[4] Pozri napr. rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Hakansson a Sturesson verzus Švédsko z 21. februára 1990. Neuskutočnenie ústneho pojednávania nespôsobuje ujmu požiadavkám čl. 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vo vzťahu k ústnosti a verejnosti konania v prípadoch, keď skutkové okolnosti nie sú sporné a právne otázky sa nevyznačujú osobitnou zložitosťou (rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Varela Assalino verzus Portugalsko z 25. apríla 2002).

[5] „Hoci ustanovenie čl. 48 ods. 2 ústavy umožňuje v určitých prípadoch vylúčenie verejnosti, nijakú výnimku nepripúšťa v tej časti, kde sa ustanovuje právo na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka konania. V tomto smere možno považovať ústavný text za celkom jasný a jednoznačný... Právo byť prítomný na prerokovaní svojej veci aj v prípade, že konanie bolo vyhlásené za neverejné, rovnako ako právo vyjadriť sa ku všetkým vykonaným dôkazom , nemôže byť obmedzené ani zákonom. Znenie ustanovenia čl. 48 ods. 2 to neumožňuje." Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 14/1998 z 22. júna 1999.

Odročenie pojednávania vytýčeného v občianskom súdnom konaní (znenie účinné do 31.12.2011)

Špecifikáciu podmienok odročenia pojednávania, vytýčeného v občianskom súdnom konaní, vo svojich troch odsekoch (znenie účinné do 31.12.2011) obsahoval § 119 O.s.p.[6]

Z dikcie § 119 ods. 1 prvá veta O.s.p. (v znení účinnom do 31.12.2011) vyplývalo, že pojednávanie bolo možné odročiť len z dôležitých dôvodov, ktoré sa súdu museli oznámiť. Popis dôležitého dôvodu alebo ich výpočet (či už taxatívny alebo exemplifikatívny) O.s.p. neobsahoval. Posúdenie opodstatnenosti „dôležitého dôvodu", hodného odročenia pojednávania, ktorý účastník oznámil súdu a pre ktorý zároveň požiadal súd o ospravedlnenie svojej neúčasti na pojednávaní, de facto záležalo na úvahe súdu.

Súd totiž nebol povinný vyhovieť každej žiadosti o odročenie pojednávania.[7] Naopak, v súlade s § 101 ods. 2 O.s.p. bol súd za predpokladu splnenia zákonom stanovených podmienok (t. j. riadne predvolaný účastník sa nedostavil na pojednávanie ani nepožiadal z dôležitého dôvodu o odročenie pojednávania) oprávnený konať, t. j. vec prejednať a rozhodnúť vo veci bez neprítomnosti účastníka konania, kedy prihliadol na obsah spisu a dosiaľ vykonané dôkazy.[8] Daná úprava pritom reflektovala právo každého účastníka na prerokovanie veci v jeho prítomnosti, právo vyjadriť sa k vykonaným dôkazom a zhrnúť svoje návrhy, ako aj vyjadriť sa k právnej stránke veci, ktoré boli zachované tým, že konajúci súd splnil svoju povinnosť poskytnúť účastníkovi priestor na ich uplatnenie t. j. informoval účastníka konania (jeho zástupcu) o termíne pojednávania a urobil všetky potrebné opatrenia na doručenie predvolania účastníkovi (jeho zástupcovi).

Ako vyplynulo z rozhodovacej činnosti súdov, tie za dôležitý dôvod hodný odročenia pojednávania považovali napr. chorobu účastníka preukázanú lekársky uznanou práceneschopnosťou, vystavenou ošetrujúcim lekárom[9]; nevyhnutné a náhle lekárske ošetrenie, ktorého sa právny zástupca účastníka (alebo účastník, ktorý trval na prejednaní veci vo svojej prítomnosti) musel zúčastniť v čase konania pojednávania; prípadne aj kolíziu právneho zástupcu účastníka s iným pojednávaním, ak od účastníka nebolo možné spravodlivo požadovať, aby si zvolil iného zástupcu,

---

[6] Podľa § 119 ods. 1 O.s.p. (v znení účinnom do 31.12.2011), bolo pojednávanie možné odročiť len z dôležitých dôvodov, ktoré sa museli oznámiť. Ak sa pojednávanie odročovalo, predseda senátu (samosudca) spravidla oznámil deň, kedy sa malo konať nové pojednávanie.
Podľa § 119 ods. 2 O.s.p. (v znení účinnom do 31.12.2011), na začiatku nového pojednávania predseda senátu (samosudca) oznámil obsah prednesov a vykonaných dôkazov (od 1.1.2012 ide de facto o znenie súčasného § 119 ods. 5 O.s.p.).
Podľa § 119 ods. 3 O.s.p. (v znení účinnom do 31.12.2011), ak boli splnené podmienky na odročenie pojednávania podľa § 119 odseku 1 O.s.p., mohol súd na návrh všetkých účastníkov konania vyhlásiť tzv. zjednodušený rozsudok podľa § 153d (od 1.1.2012 ide de facto o znenie § 119 ods. 5 O.s.p.).

[7] „Obsahom základného práva zaručujúceho právo každého, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prieťahov a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, nie je povinnosť súdu vyhovieť akejkoľvek jeho žiadosti na odročenie pojednávania." Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 68/1998 z 13. januára 1999.

[8] § 101 ods. 2 O.s.p. totiž zakotvuje povinnosť súdu pokračovať v konaní aj keď sú účastníci občianskeho súdneho konania nečinní. napriek tomu, že § 101 ods. 1 O.s.p. účastníkom konania ukladá povinnosť prispieť k dosiahnutiu účelu konania najmä tým, že pravdivo a úplne opíšu všetky potrebné skutočnosti, označia dôkazné prostriedky a dbajú na pokyny súdu. V prípade neakceptovania dôvodu odročenia pojednávania bol pritom súd konajúci vo veci povinný v odôvodnení rozhodnutia uviesť, prečo dôvod odročenia pojednávania neakceptoval.

[9] Porovnaj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 138/2009 zo 17. septembra 2009.

i keď posledný spomínaný príklad bol ako dôležitý dôvod hodný odročenia pojednávania ponímaný rozdielne.[10]

V rámci voľnej úvahy konajúceho súdu o opodstatnenosti dôležitého dôvodu, hodného odročenia pojednávania, ten postupoval v závislosti od okolností konkrétneho prípadu, ktoré mu boli známe v čase posudzovania. Súdy o.i. prihliadali aj na celkovú dĺžku prebiehajúceho konania, nakoľko z obsahu spisu bolo súdu zrejmé, či žiadosť o odročenie pojednávania toho ktorého účastníka, napr. žiadosť o odročenie pojednávania zo zdravotných dôvodov, konkrétne z dôvodu opakovanej lekársky uznanej práceneschopnosti účastníka, predstavovala prostriedok zámernej procesnej obštrukcie v konaní.[11]

Z vyššie uvedeného teda vyplýva, že aj posudzovanie žiadosti o odročenie pojednávania zo zdravotných dôvodov účastníka (jeho zástupcu) bolo do 31.12.2011 prenechané výlučne voľnej úvahe konajúceho súdu.

Zákonodarca však v starej právnej úprave, konkrétne v zneužívaní zdravotných dôvodov účastníka alebo jeho zástupcu (najmä tzv. „péeniek“) ako dôvodov hodných odročenia pojednávania videl problém. Javilo sa mu, že stará právna úprava napomáha procesným obštrukciám, predlžuje časový interval jednotlivých konaní, čím porušuje základnú povinnosť súdu, a to zabezpečiť taký procesný postup v súdnom konaní, ktorý čo najskôr odstráni stav právnej neistoty, kvôli ktorému sa účastník konania obrátil na súd so žiadosťou o jeho rozhodnutie.[12] Zákonodarca preto od 1. januára 2012 sprísnil pravidlá pre odročenie pojednávania v prípadoch, keď je dôvodom na odročenie pojednávania zdravotný stav účastníka alebo jeho zástupcu.

Odročenie pojednávania vytýčeného v občianskom súdnom konaní (znenie účinné od 01.01.2012)

Po prijatí zákona č. 388/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony[13], ktorým zákonodarca novelizoval ustanovenie § 119 O.s.p. tak, že ho rozšíril z pôvodných troch na šesť odsekov.[14] Zákonodarca

[10] Ku kolízii pojednávaní právneho zástupcu účastníka konania ako (ne)dôležitého dôvodu na odročenie pojednávania porovnaj rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky uverejnené v Zbierke rozhodnutí a stanovísk súdov Slovenskej republiky pod č. 41, ročník 2002 s nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 68/1998 z 13. januára 1999. Pozri aj uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Cdo 100/2011 z 25. augusta 2011.

[11] Pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Obo 82/2011 z 28.decembra 2012, nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 68/1998 z 13. januára 1999.

[12] Bližšie pozri § 6, § 100 ods. 1 prvej vety, § 117 ods. 1 druhej vety a § 119 ods. 1 O.s.p.

[13] Išlo o tzv. veľkú novelu O.s.p., ktorej cieľom bolo predovšetkým prijatie a posilnenie nástrojov na urýchlenie konania, ako aj nástrojov na zamedzenie obštrukcií zo strany účastníkov konania.

[14] Podľa § 119 ods. 1: „Pojednávanie sa môže odročiť len z dôležitých dôvodov.“
Podľa § 119 ods. 2: „Účastník, ktorý navrhuje odročenie pojednávania, musí súdu oznámiť dôvod na odročenie pojednávania bez zbytočného odkladu, po tom, čo sa o ňom dozvedel alebo odkedy sa o ňom mohol dozvedieť, alebo s prihliadnutím na všetky okolnosti ho mohol predpokladať. Návrh na odročenie pojednávania obsahuje najmä:
a) dôvod, pre ktorý sa navrhuje odročenie pojednávania,
b) deň, keď sa účastník o dôvode dozvedel,
c) ak je to možné, uvedenie elektronickej adresy, telefaxu alebo telefónu, na ktoré súd bezodkladne oznámi, ako návrh posúdil.“
Podľa § 119 ods. 3: „Ak je dôvodom na odročenie pojednávania zdravotný stav účastníka alebo jeho zástupcu, návrh na odročenie pojednávania musí obsahovať aj vyjadrenie ošetrujúceho lekára, že

predovšetkým konkretizoval náležitosti žiadosti (návrhu) o odročenie pojednávania. Nevyhol sa ani novelizácii § 119 ods. 3 O.s.p., kde upravil (sprísnil) podmienky pre odročenie pojednávania z dôvodu zdravotného stavu účastníka konania (jeho zástupcu).

Podľa § 119 ods. 3 O.s.p. v účinnom znení: „Ak je dôvodom na odročenie pojednávania zdravotný stav účastníka alebo jeho zástupcu, návrh na odročenie pojednávania musí obsahovať aj vyjadrenie ošetrujúceho lekára, že zdravotný stav účastníka alebo jeho zástupcu neumožňuje účasť na pojednávaní. Za takéto vyjadrenie sa považuje vyjadrenie ošetrujúceho lekára, že účastník alebo jeho zástupca nie je schopný bez ohrozenia života alebo závažného zhoršenia zdravotného stavu sa zúčastniť pojednávania.“

Práve novelizované ustanovenie § 119 ods. 3 O.s.p. považujem za problematické. Podľa môjho názoru sprísnenie podmienok pre odročenie pojednávania z dôvodu zdravotného stavu účastníka konania (jeho zástupcu) stavia proti sebe dve neoddeliteľné zložky, ktoré tvoria súčasť práva na spravodlivé súdne konanie (fair hearing) podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Na jednej strane stojí všeobecný záujem na nezneužívaní zdravotného stavu účastníka konania (jeho zástupcu) ako dôvodu pre odročenie pojednávania, t. j. záujem na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov v snahe odstrániť stav právnej neistoty, v ktorej sa nachádza osoba domáhajúca sa rozhodnutia (čl. 48 ods. 2 Ústavy SR) a na strane druhej právo účastníka konania byť prítomný pri prerokovaní svojej záležitosti ako aj bezprostredne súvisiace právo vyjadriť sa k vykonávaným dôkazom (čl. 48 ods. 2 Ústavy SR) a právo pred skončením pojednávania, ktoré sa neodročuje, zhrnúť svoje návrhy a vyjadriť sa k dokazovaniu a k právnej stránke veci (§ 118 ods. 4 O.s.p.).

Ako vyplýva z dôvodovej správy k zákonu č. 388/2011 Z. z., zámerom zákonodarcu bolo urýchlenie súdneho konania a zabránenie procesných obštrukcií súvisiacich so zneužívaním tzv. péeniek. Na druhej strane zákonná dikcia „vyjadrenie ošetrujúceho lekára, že účastník alebo jeho zástupca nie je schopný bez ohrozenia života alebo závažného zhoršenia zdravotného stavu sa zúčastniť pojednávania“ je podľa môjho názoru príliš represívna, pričom si dovoľujem uviesť stručný príklad.

Účastník konania (jeho zástupca) v popoludňajších hodinách deň pred vytýčeným pojednávaním absolvuje napr. stomatologický zákrok. Následne sú mu predpísané antibiotiká a lieky tlmiace bolesť, nakoľko bolesť zubov spôsobuje účastníkovi (jeho zástupcovi) silnú migrénu. Ide o stav kedy by účastníkova (zástupcova) účasť na pojednávaní ohrozila jeho život alebo závažne zhoršila zdravotný stav účastníka (jeho zástupcu)? Zjavne nie. V prípade ak ale ošetrujúci lekár účastníkovi (jeho zástupcovi) nevydá potvrdenie o tom, že jeho zdravotný stav neumožňuje účasť na pojednávaní, súd konajúci vo veci je v súlade s účinným znením O.s.p. povinný vykonať pojednávanie v neprítomnosti účastníka konania (jeho

---

zdravotný stav účastníka alebo jeho zástupcu neumožňuje účasť na pojednávaní. Za takéto vyjadrenie sa považuje vyjadrenie ošetrujúceho lekára, že účastník alebo jeho zástupca nie je schopný bez ohrozenia života alebo závažného zhoršenia zdravotného stavu sa zúčastniť pojednávania.“

Podľa § 119 ods. 4: „Ak súd zistí, že existuje dôležitý dôvod na odročenie pojednávania, bez zbytočného odkladu informuje tých, ktorí boli predvolaní alebo upovedomení. Súd spravidla uvedie deň, keď sa bude konať nové pojednávanie. Dôvod na odročenie sa uvedie v zápisnici alebo poznamená v spise.“

Podľa § 119 ods. 5: „Na začiatku nového pojednávania súd oznámi obsah prednesov a vykonaných dôkazov.“

Podľa § 119 ods. 6: „Ak sú splnené podmienky na odročenie pojednávania, môže súd na návrh všetkých účastníkov konania vyhlásiť rozsudok podľa § 153d.“

zástupcu)[15]. Pritom môže ísť o účastníka, ktorý nedisponuje finančnými prostriedkami na služby právnej pomoci, resp. o účastníka, ktorý sa domáha svojho práva na prejednanie veci v jeho osobnej prítomnosti, nakoľko chce byť osobne prítomný napr. pri výsluchu svedka, znalca (s cieľom klásť mu otázky).[16]

Ako problematický sa mi javí aj prípad, keď účastník konania (jeho zástupca) je ošetrujúcim lekárom uznaný za práceneschopného, pričom nemá povolené vychádzky, avšak ošetrujúci lekár účastníkovi (jeho zástupcovi) nevydá potvrdenie o tom, že účastník konania (jeho zástupca) nie je schopný bez ohrozenia života alebo bez závažného zhoršenia zdravotného stavu sa zúčastniť pojednávania.

Vo vyššie spomínanom rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 130/2012 z 24. apríla 2013 dovolací súd konštatoval, že aplikácia ustanovenia § 119 ods. 3 O.s.p. vo vzťahu k účastníkovi konania nebola neprimerane prísna, nakoľko odvolací súd v prejednávanej veci opakovane nariaďoval termíny pojednávaní, dôvodom odročenia ktorých boli najčastejšie zdravotné problémy (práceneschopnosť) účastníka konania. Išlo totiž o konanie s účastníkom, ktorý trpel viacerými ochoreniami, čiže jeho práceneschopnosť mala dlhodobý charakter.

Čo ale v prípade, keď účastník „nezneužíval" svoju práceneschopnosť v čase keď ešte bolo účinné „staré" znenie § 119 ods. 3 O.s.p. (keď posúdenie zdravotného stavu účastníka ako dôležitého dôvodu hodného odročenia pojednávania bolo ponechané voľnej úvahe konajúceho súdu) a za účinnosti „novej" právnej úpravy presadzuje svoje právo byť osobne prítomný na pojednávaní, avšak pred pojednávaním absolvoval stomatologický zákrok, ktorý mu bráni z hľadiska jeho zdravotnej dispozície realizovať svoje hmotné a procesné práva?

Osobne sa domnievam, že znenie § 119 ods. 3 O.s.p. v účinnom znení je neprimerane prísny k účastníkom konania (zástupcom). Oceňujem snahu zákonodarcu prijať takú právnu úpravu, ktorá by zrýchlila súdne konanie, kedy by konajúci súd mohol čo najskôr odstrániť stav právnej neistoty, kvôli ktorému sa účastník konania

[15] Pozri napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 130/2012 z 24. apríla 2013, ktorým Najvyšší súd Slovenskej republiky zamietol dovolanie účastníka konania, ktorý tvrdil, že postupom odvolacieho súdu mu bola odňatá možnosť konať pred súdom. Odňatie možnosti konať pred súdom predstavuje vadu konania podľa § 237 písm. f) O.s.p. a dovolací dôvod podľa § 241 ods. 2 písm. a) O.s.p. Uvedenú vadu konania videl účastník v tom, že odvolací súd pojednával v jeho neprítomnosti, napriek tomu, že ho včas žiadal (listom) o odročenie pojednávania z dôvodu svojej dlhodobej práceneschopnosti potvrdenej ošetrujúcim lekárom (fotokópiu potvrdenia o dočasnej pracovnej neschopnosti pripojil k listu). Odvolací súd po začatí pojednávania, po oboznámení sa so žiadosťou účastníka, vyjadrením ošetrujúcich lekárov, fotokópiou potvrdenia o pracovnej neschopnosti a vyjadrením Sociálnej poisťovne, vyhlásil uznesenie, podľa ktorého vykonal pojednávanie v neprítomnosti odporcu. Svoj postup odôvodnil tým, že odporca sa síce ospravedlnil z dôvodu trvajúcej práceneschopnosti, ale nepredložil vyjadrenie ošetrujúceho lekára, že jeho zdravotný stav mu bez ohrozenia života alebo závažného zhoršenia zdravotného stavu neumožňuje účasť na pojednávaní. Navyše vykonaním šetrením zistil, že účastník mal napriek trvajúcej práceneschopnosti povolené vychádzky. V neposlednom rade poukázal na skutočnosť, že účastník konania (tvrdený) dôvod na odročenie pojednávania neoznámil bez zbytočného odkladu. Senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ako súdu dovolacieho) preto dospel k záveru, že konanie nebolo postihnuté vadou v zmysle § 237 písm. f) O.s.p. a dovolanie zamietol.

[16] Účastník konania sa môže dať v konaní zastupovať zástupcom, ktorého si zvolí (§ 24 ods. 1 O.s.p.). Zmyslom tohto oprávnenia je poskytnúť procesným právam a povinnostiam účastníka kvalifikovanú ochranu. Zastúpením účastníka konania podľa § 24 O.s.p. účastník nie je pozbavený výkonu svojich procesných práv a povinností. Vzhľadom k tomu, že zástupca je splnomocnený ku všetkým úkonom, ktoré môže účastník v konaní urobiť (§ 28 ods. 2 veta druhá O.s.p.), nemôže byť v zásade účastník v prípade svojej neúčasti na pojednávaní na svojich procesných právach ukrátený. Ak sa zastúpený účastník domáha svojho práva na prejednanie veci v jeho osobnej prítomnosti, nemožno mu toto právo uprieť.

so žiadosťou o rozhodnutie na neho obrátil. Avšak v súlade s vyššie uvedeným sa domnievam, že de facto dochádza k porušeniu práva na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka konania.

Záver

Od 1. januára 2012 je účinné novelizované znenie § 119 ods. 3 O.s.p. podľa ktorého zdravotný stav účastníka je dôvodom na odročenie pojednávania len v prípade, že účastník nie je schopný bez ohrozenia života, alebo závažného zhoršenia zdravotného stavu sa zúčastniť pojednávania, pričom uvedené musí vyplývať z vyjadrenia ošetrujúceho lekára. Zákonodarca novelizovaním § 119 ods. 3 O.s.p. mal v úmysle predísť procesným obštrukciám, nakoľko chcel sprísniť posudzovanie zdravotných dôvodov ako dôležitých dôvodov hodných odročenia pojednávania.

Domnievam sa, že znenie § 119 ods. 3, účinné od 1. januára 2012, predstavuje striktnú právnu úpravu, ktorá sa nachádza na pomedzí ústavnosti, resp. súladnosti s medzinárodnými dokumentmi. Proti sebe totiž stavia dve základné zložky práva na spravodlivé súdne konanie, konkrétne právo účastníka konania na prerokovanie veci bez zbytočných prieťahov proti jeho právu byť prítomný pri prerokovaní svojej záležitosti a vyjadriť sa k vykonávaným dôkazom.

Na jednej strane sa stotožňujem so snahou zákonodarcu predísť zneužívaniu tzv. péeniek, urýchliť občianske súdne konanie a zlepšiť vymožiteľnosť práva v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky. Na strane druhej sa domnievam, že striktnou právnou úpravou dochádza de facto k porušeniu práva na prerokovanie veci v prítomnosti účastníka konania. Podľa môjho názoru, právna úprava § 119 ods. 3 O.s.p. účinná do 31.12.2011, ktorá ponechávala posúdenie zdravotného stavu účastníka konania (jeho zástupcu) ako dôvodu hodného odročenia pojednávania na voľnej úvahe súdu, bola dostačujúca. Konajúcemu súdu bolo totiž z obsahu spisu zrejmé (a tomu prispôsobil aj procesný postup vo veci), či tvrdené zdravotné dôvody predstavujú zámernú obštrukciu sledujúcu nedôvodné predlžovanie konania a zvyšovanie s tým spojených trov konania.

JUDr. Hana Magurová, PhD.
odborná asistentka
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Bratislava

Použitá literatúra

- Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky, Heuréka, 2004, ISBN: 80-89122-05-1, 811 s.
- Klíma, K.: Ústavní právo, Aleš Čeňek, 2010, ISBN: 978-80-7380-261-5, 786 s.
- Strážnická, V. a kol.: Medzinárodná a európska ochrana ľudských práv, EUROKÓDEX, s.r.o., 2013, ISBN: 978-80-89447-95-4, 560 s.
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Hakansson a Sturesson verzus Švédsko z 21. februára 1990
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Varela Assalino verzus Portugalsko z 25. apríla 2002
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 68/1998 z 13. januára 1999
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 14/1998 z 22. júna 1999

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 138/2009 zo 17. septembra 2009
- Rozhodnutie Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. I. ÚS 793/04 z 3. októbra 2005
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky uverejnené v Zbierke rozhodnutí a stanovísk súdov Slovenskej republiky pod č. 41, ročník 2002
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Cdo 100/2011 z 25. augusta 2011
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Obo 82/2011 z 28.decembra 2012
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 7 Cdo 130/2012 z 24. apríla 2013

Zneužití práva podat ústavní stížnost[1]

Jaroslav Benák

Abstrakt

Na základě inspirace konkrétním případem před slovenským ústavním soudem se autor pokouší modelovat podmínky, které by musely být splněny, aby bylo možné odejmout přístup k ústavnímu soudu s odkazem na zákaz zneužití práva.

Kľúčové slová

Zneužití práva, ústavní stížnost, Ústavný súd SR.

Abstract

Based on a particular case before the Constitutional court of Slovakia, author tries to define conditions that can justify the decline of acess to court based on "abuse of rights" doctrine.

Keywords

Abuse of rights, constitutional complaint, Constitutional court of Slovakia.

Úvod

Začátkem roku 2013 se objevilo prohlášení předsedkyně slovenského Ústavného súdu komentující situaci, kdy tomuto soudu napadlo několik tisíc ústavních stížností od téhož subjektu. V prohlášení se objevil i názor, že takové jednání je zneužitím práva.

Osobně podrobnosti celé záležitosti neznám. Záměrem mého příspěvku je tak analyzovat na základě judikatury pojem zneužití práva a odpovědět na otázku, zda je případně možné odepřít přístup k ústavnímu soudu na základě poukazu na to, že podání ústavní stížnosti je zneužitím práva.

Obecně o ústavních stížnostech

Některé ústavní soudy mají kompetenci přezkoumávat rozsudky obecných soudů a případně jiné akty dalších orgánů veřejné moci. Kornhauser v této souvislosti mluví o koncepci vyšších soudů jako napravovatelích chyb.[2] Smyslem ústavních soudů je v tomto pojetí minimalizace chybných soudních rozhodnutí. Tím, že ústavní soud zruší chybná rozhodnutí, může významně přispět k posílení vymahatelnosti práva. Ještě důležitější je však preventivní funkce jeho rozhodnutí. Ludwikowski v této souvislosti upozorňuje, že snadný přístup k ústavním soudům umožňuje zkvalitnit fungování veřejné moci.[3]

[1] Příspěvek je výstupem projektu specifického výzkumu Efektivita ústavních soudů a její měření, reg. č. MUNI/A/0780/2012.

[2] *Kornhauser* in Encyclopedia of law and economics. Editor *Boudewijn Bouckaert, Gerrit De Geest*. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2000, s. 46.

[3] *Ludwikowski, R. R.* Constitution-making in the region of former Soviet dominance. Durham, N.C.: Duke University Press, 1996, s. 215.

Zároveň však týž autor také zdůrazňuje, že takové otevření se povede nutně k tomu, že počet věcí, které soud bude řešit, bude velmi vysoký. Časem tak bude nutné buď navýšit rozpočet soudu, nebo začít přistupovat k podaným stížnostem velmi selektivně.[4] Tyto poznámky nacházejí svůj odraz i v realitě fungování těch ústavních soudů, které umožňují podání pravých ústavních stížností.[5]

Zákaz zneužití práva

Pojem zneužití práva

Podle Hendrycha je „zneužití subjektivních práv (…) typ protiprávního chování, které sice formálně nepřekračuje hranice subjektivního práva, překračuje však hranice společenské únosnosti výkonu subjektivních práv, které jsou vymezeny v různých právních řádech různými kritérii.“[6]

Judikatura SD EU

Pro další analýzu je nejzajímavější interpretace tohoto pojmu provedená v judikatuře Soudního dvora Evropské unie. V rozsudku C-255/02 Halifax plc a další proti Commissioners of Customs & Excese konstatoval soud následující podmínky pro to, aby mohlo být jednání kvalifikováno jako zneužití práva:

1) jednající využívá možnost, kterou právo připouští, přitom však

2) jeho jednání není motivováno především snahou dosáhnout účelu, k němuž zákonodárce tuto možnost v právu poskytl, nýbrž

3) hlavním cílem jednajícího je dosáhnout cíle, který je v rozporu se záměrem zákonodárce.

Ohledně všech třech komponent tíží důkazní břemeno orgán veřejné moci. V konkrétním případě šlo o daňovou správu, v našem případě půjde o ústavní soud.

Zneužití práva podat ústavní stížnost

Limity omezení práva na přístup k soudu

Právo na přístup k soudu představuje významné základní právo.[7] Proto je třeba trvat na dodržení závěrů plynoucích z judikatury SD EU i v tomto případě. Tedy aby ústavní soud mohl odmítnout ústavní stížnost jako podanou na základě zneužití práva, je třeba, aby to byl ústavní soud, kdo prokáže naplnění všech nutných podmínek.

Konkretizace podmínek plynoucích z judikatury

V konkrétním případě jistě nestačí prokázat, že stěžovatel podal ústavní stížnost. Taktéž nebude stačit, prokáže-li se, že hlavním motivem stěžovatele bylo

[4] Tamtéž.
[5] Někdy se mluví o pravých a nepravých ústavních stížnostech. Za pravé jsou přitom považovány ty, které směřují proti rozhodnutím soudů či jiným aktům orgánů veřejné moci a nikoliv primárně proti právním předpisům. Např. *Brunner, G., Sólyom, L.* Verfassungsgerichtsbarkeit in Ungarn: Analysen und Entscheidungssammlung 1990-1993. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1995, s. 34.
[6] *Hendrych, D. a kol.* Právnický slovník, 3. vydání, 2009. Citováno podle Beck-online.
[7] K mezím mezí práva na přístup k soudu srov. např. *Benák, Jaroslav.* Limity limitů práva na přístup k soudu. In *Hamuľák O., Madleňáková, L*. Limity práva. Praha: Leges, 2012. s. 31-36.

požádat o přiznání spravedlivého zadostiučinění. Ani fakt, že stěžovatel vede více řízení před obecnými soudy a všechna byla pravomocně skončena, a proto podává ve všech řízeních ústavní stížnost, nebude dostačující.

Muselo by se prokázat, že stěžovatel účelově zahájil velké množství soudních řízení před obecnými soudy a již v této fázi bylo jeho jediným záměrem způsobit přetížení obecných soudů, aby došlo k průtahům, které by následně napadl ústavní stížností.

Záver

Z mého příspěvku vyplývá, že teoreticky je možné odepřít přístup k ústavnímu soudu v konkrétním případě a tento postup odůvodnit doktrínou zákazu zneužití práva. Na druhé straně je nutné prokázat řadu okolností, přičemž důkazní břemeno tíží veřejnou moc, v konkrétním případě tedy Ústavní soud. Z toho důvodu se domnívám, že v praxi je nereálné, že by tato možnost byla využita. Navíc se domnívám, že případ, který Ústavní soud původně řešil, vyžaduje systémovější řešení. Nejen tyto problémy by totiž byly vyřešeny, pokud by se podařilo najít jinou koncepci přístupu k ústavnímu soudu.

Mgr. Jaroslav Benák
asistent
Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Použitá literatúra

- Benák, Jaroslav. Limity limitů práva na přístup k soudu. In Hamuľák O., Madleňáková, L. Limity práva. Praha: Leges, 2012. s. 31-36, 6 s. ISBN 978-80-87576-45-8.
- Ludwikowski, R. R. Constitution-making in the region of former Soviet dominance. Durham, N.C.: Duke University Press, 1996, 641 s. ISBN 08-223-1797-4.
- Brunner, G., Sólyom, L. Verfassungsgerichtsbarkeit in Ungarn: Analysen und Entscheidungssammlung 1990-1993. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1995, ISBN 37-890-3743-5.
- Hendrych, D. a kol. Právnický slovník, 3. vydání, 2009. Citováno podle Beck-online.
- Encyclopedia of law and economics. Editor Boudewijn Bouckaert, Gerrit De Geest. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2000. ISBN 1-85898-988 4.

Elektronická publikácia právnych predpisov

Veronika Kuľková

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá publikáciou (vyhlasovaním) právnych predpisov v historickej a teoretickej rovine, vrátane aktuálneho stavu v Slovenskej republike, Európskej únii a v niektorých vybraných štátoch. Analyzujú sa tiež výhody a nevýhody tlačeného a elektronického vyhlasovania právnych predpisov, vrátane súvisiacich právnych následkov v kontexte právnych princípov.

Kľúčové slová

právny predpis, Zbierka zákonov, publikácia, platnosť, účinnosť

Abstract

The paper deals with the publication (promulgation) legislation in the historical and theoretical context, including the current situation in the Slovak Republic, the European Union and some selected countries. Also analyzed the advantages and disadvantages of printed and electronic promulgating laws, including related legal consequences in the context of laws principles.

Keywords

legislation, Collection of Laws (Code of Laws), publication, validity, force

Úvod

Jedným zo základných pilierov právneho štátu je viazanosť štátu zákonom a naopak osobná sféra jednotlivcov, ktorí môžu konať všetko, čo im zákon neukladá. Existencia právneho predpisu je tak rozhodujúca pre verejnoprávne aj súkromnoprávne subjekty. Základnou axiómou kontinentálneho právneho systému, najmä aplikácie práva zo strany súdov, je zásada *iura novit curia*. Na druhom konci tejto axiómy je zásada neznalosť zákona neospravedlňuje, ktorá postihuje aj súkromnoprávne subjekty. Možno konštatovať, že ide o dva konce tej iste palice, ktorá je neodmysliteľná pre demokratické fungovanie právneho štátu a demokratický právny režim vôbec.

Pokiaľ ide o zásadu súd pozná právo, na základe ustanovenia § 121 Občianskeho súdneho poriadku, netreba dokazovať právne predpisy uverejnené alebo oznámené v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, pričom termín „právny predpis“ je nutné extenzívne rozšíriť aj na tam vyhlásené medzinárodné zmluvy, ktoré sú priamo aplikovateľné a majú prednosť pred zákonmi SR, t.j. svojou povahou musia v zmysle čl. 7 ods. 2 a 5 Ústavy SR spadať do rámca obsahu zásady *iura novit curia*. Znenie § 121 Občianskeho súdneho poriadku č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov však zásadu *iura novit curia* rozširuje aj na právne záväzné akty, ktoré boli uverejnené v "Úradnom vestníku Európskych spoločenstiev a v Úradnom vestníku Európskej únie".

Zásada neznalosť zákona neospravedlňuje je koncipovaná širšie a nevzťahuje sa iba na "právne predpisy". Podľa § 2 zákona č.1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorší predpisov: „*O všetkom, čo bolo v Zbierke zákonov uverejnené, platí domnienka, že dňom uverejnenia sa stalo známym každému,*

koho sa to týka; domnienka o znalosti vyhlásených všeobecne záväzných právnych predpisov je nevyvrátiteľná“. A tiež § 2 zákona č. 416/2004 Z. z. o Úradnom vestníku Európskej únie v znení neskorší predpisov: „*O všetkom, čo bolo v úradnom vestníku uverejnené, platí, že dňom uverejnenia sa stalo známym každému, koho sa to týka; domnienka o znalosti uverejnených právne záväzných aktov Európskeho spoločenstva a Európskej únie je nevyvrátiteľná*“.

Na základe vyššie uvedeného možno **dôsledky** zásady *iura novit curia* rozdeliť na:

i) *materiálno – hmotnoprávne*, ktoré súd odkazujú na platné pramene práva, ktoré sú pre neho relevantné a ktorými je pri svojej rozhodovacej činnosti viazaný[1170] s tým, že ich obsah mu je známy bez toho, aby jeho znenie museli účastníci konania pred ním dokazovať a

ii) *formálno – procesné*, ktoré ukladajú súdu samostatnú povinnosť podradiť účastníkmi opísané a súdom zistené skutkové okolností (nárok) pod určitú právnu normu a nebyť viazaný právnou kvalifikáciou, ktoré nároku dal buď navrhovateľ alebo druhý účastník konania.[1171] Súd sa najmä nemôže vopred vzdať posúdenia návrhu podľa príslušných právnych ustanovení len preto, že ich navrhovateľ výslovne neoznačil,[1172] čo je okrem iného aj potvrdením výlučnej právomoci všeobecných súdov vykladať a aplikovať zákony.[1173]

Publikácia právnych predpisov Slovenskej republiky

Základné zásady vyhlasovania právnych predpisov SR

Elektronická zbierka zákonov SR

V Slovenskej republike je možné vyhlasovanie a publikácia právnych predpisov doposiaľ jedine v tlačenej - printovej forme. Vydávanie Zbierky zákonov patrí do pôsobnosti Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Pri jej vydávaní sa dbá o

[1170] Pozri tiež čl. 144 ods. 1) Ústavy SR: „*sudcovia sú pri výkone svojej funkcie nezávislí a pri rozhodovaní sú viazaní ústavou, ústavným zákonom, medzinárodnou zmluvou podľa čl. 7 ods. 2 a 5 a zákonom*“.

[1171] Pokiaľ súd rozhoduje o nároku na plnenie na základe skutkových zistení, ktoré by umožňovali uplatnený nárok po právnej stránke podriadiť pod viac hmotnoprávnych noriem, je jeho povinnosťou podľa príslušných ustanovení vec posúdiť a o nároku rozhodnúť, a to bez ohľadu na to, či je v žalobe uvedený právny dôvod požadovaného plnenia; nakoniec žalobca nie je povinný uplatnený nárok kvalifikovať po právnej stránke. V danej veci preto nie je rozhodujúce, či žalobca (a to aj v petite) uviedol, že žiada vykonať na jeho nehnuteľnosti „vhodné a primerané opatrenia na odvrátenie hroziacej škody“ (dikcia zhodná s ustanovením § 417 ods. 2 Občianskeho zákonníka), ale naopak rozhodujúce je, ako v žalobnom petite formuloval konkrétnu povinnosť, ktorej uloženia žalovanej sa domáhal, t.j. vykonanie akých úprav navrhol (v danom prípade preložka elektrického vedenia mimo obec alebo vo forme podzemného kábla) a akými rozhodujúcimi skutočnosťami túto požiadavku odôvodnil (rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 31. mája 2005, sp. zn. 1 Cdo 190/2004).

[1172] Pozri nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 13/2000, z 10. júla 2001.

[1173] Citujúc napríklad uznesenie Ústavného súdu SR I. ÚS 343/08-19 z 30. októbra 2008: „*Prvoradou úlohou ústavného súdu je ochrana ústavnosti, a nie ochrana zákonnosti, čo je prejavom doktríny, že všeobecný súd pozná právo („iura novit curia“). Je v právomoci všeobecných súdov vykladať a aplikovať zákony. Pokiaľ tento výklad nie je arbitrárny a je náležite zdôvodnený, ústavný súd nemá príčinu doň zasahovať (mutatis mutandis napr. I. ÚS 19/02, I. ÚS 50/04, IV. ÚS 238/05, II. ÚS 357/06). V právomoci ústavného súdu je iba preskúmanie právneho názoru všeobecného súdu z hľadiska dodržania ústavných princípov, čo však neznamená aj oprávnenie ústavného súdu nahradiť právny názor všeobecného súdu svojím vlastným už ani preto, že ústavný súd nie je opravným súdom právnych názorov všeobecných súdov*“.

to, aby všeobecne záväzné právne predpisy boli v nej uverejňované najneskôr do 15 dní od odovzdania autorizovaného textu na uverejnenie. Napriek tomu je elektronická forma uverejňovania aktuálnou otázkou. Právne informačné systémy prevádzkované Ministerstvom spravodlivosti už fungujú ako bezplatné internetové zdroje. Spolu s komerčnými systémami vykazujú spoločný problém a tým je fakt, že poskytovaný obsah informácií nie je štátom garantovaný a adresáti práva (občania, podnikatelia, zamestnanci, úradníci, tvorcovia právnych noriem, národné aj nadnárodné IS) sa pri svojom konaní naň nemôžu odvolávať. Pre tvorcov právnych noriem (autori práva) vo všetkých fázach legislatívneho procesu (od predprípravnej, prípravnej, schvaľovacej fázy až po fázu vyhlasovaciu) nie sú k dispozícii adekvátne nástroje pre efektívnu tvorbu práva a riadenie spolupráce pri jeho tvorbe.

Publikácia právnych aktov EÚ

Základné zásady vyhlasovania právnych aktov EÚ do júla 2013

Úradný vestník bol zriadený v súlade so Zmluvou o založení Európskeho spoločenstva uhlia a ocele ihneď v roku 1952 po vzniku ESUO na uverejňovanie najmä oznámení a rozhodnutí Vysokého úradu ESUO. Jeho prvá čiastka vyšla 30. decembra 1952 v štyroch jazykových verziách (holandčina, francúzština, nemčina a taliančina). Po vstupe Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva atómovej energie do platnosti dňa 1. januára 1958 prijala Rada EHS aj Rada ESAE[1174] rozhodnutie o vytvorení spoločného a jediného *Úradného vestníka Európskych spoločenstiev* (slov. skr. Ú.v. ES) pre všetky tri spoločenstvá s účinnosťou od 15. septembra 1958.[1175] Zmluva z Nice, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii, zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a niektoré súvisiace akty (tzv. „Zmluva z Nice“ podpísaná dňa 26.2. 2001) premenovala s účinnosťou od 1. februára 2003 Úradný vestník ES na Úradný vestník Európskej únie (slov. skr. Ú.v. EÚ). Takmer dva mesiace po pristúpení Slovenskej republiky k Európskej únii (k 1.5. 2004) schválila Národná rada SR zákon č. 416/2004 Z.z. o Úradnom vestníku Európskej únie v znení zákona č. 606/2004 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť dňa 21. júla 2004. Zákon o Úradnom vestníku EÚ smelo vyhlasuje, že právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a právne záväzné akty Európskej únie, uverejnené v Úradnom vestníku Európskej únie alebo v Úradnom vestníku Európskych spoločenstiev, sú v súlade s medzinárodnými zmluvami účinné na území Slovenskej republiky (§ 1 zákona č. 416/2004 Z.z.).

Problematickou pre uplatnenie zásady publicity komunitárneho práva je jednak neexistencia taxatívneho výpočtu aktov, ktoré je potrebné uverejniť v Úradnom vestníku EÚ a ktoré len oznámiť, ďalej častá absencia niektorej jazykovej verzie sekundárneho aktu, ako aj možné machinácie so skutočným dátumom ich uverejnenia. Naviac zásadu publicity nemožno priamo odvodiť pre akty prijímané v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike.

Základná zásada v komunitárnom práve pritom zakazuje možnosť odvolávať sa na akty inštitúcií ES voči fyzickým a právnickým osobám *bez toho, aby mali možnosť*

1174 K zlúčeniu a vytvoreniu jedinej Rady došlo až prijatím Zmluvy o vytvorení spoločnej Rady a spoločnej Komisie (tzv. Zmluva o fúzii) z 8.4. 1965 a platnej od 1.7. 1967.
1175 Pozri rozhodnutie Rady EHS, Ú.v. ES 17, 6.10. 1958, s. 390 a rozhodnutie Rady ESAE, Ú.v. ES 17, 6.10. 1958, s. 419.

sa o takomto akte dozvedieť, či už prostredníctvom uverejnenia aktu v Úradnom vestníku ES alebo prostredníctvom individuálneho spôsobu oznámenia".[1176]

V Úradnom vestníku Európskej únie sa neuverejňujú len všetky legislatívne akty, ale aj nelegislatívne nariadenia a smernice určené všetkým členským štátom a rozhodnutia, ktoré neuvádzajú komu sú určené (pozri čl. 297 ZFEÚ). Pokiaľ to inštitúcie Únie považujú za vhodné, môžu v úradnom vestníku uverejniť aj iné akty, ktorých uverejnenie nie je povinné. Ostatné nelegislatívne smernice, ktoré nie sú určené všetkým členským štátom a ostatné rozhodnutia sa oznamujú tomu, komu sú určené. Hoci sa tieto akty v praxi niekedy uverejňujú aj v úradnom vestníku, účinnosť nadobúdajú iba dňom ich oznámenia subjektom, ktorým sú určené. Ak Komisia neštandardne uverejní rozhodnutie skôr, ako ho oznámi jeho adresátom, nemá to žiadny vplyv na platnosť tohto rozhodnutia (IAZ, 96 až 102, 104, 105, 108 a 110/82, 8.9.1983, Zb. s. 3369, bod 16).[1177] Hoci je uverejnenie alebo oznámenie úniového aktu jeho podstatnou náležitosťou, nie je to automatická podmienka jeho platnosti, ako je tomu v slovenskom právnom poriadku (Geigy, 52/69, 14.7.1972, Zb. s. 787, bod 18). To znamená, že akt, ktorý nebol riadne uverejnený alebo oznámený, nie je z tohto dôvodu neplatný, na druhej strane takýto akt nie je voči právnym subjektom účinný a je neaplikovateľný (napr. k oznámeniu rozhodnutia pozri W, T-78 a 170/96, 28.5.1998, Zb. VS s. II-745, bod 183; Hoechst, C-227/92 P, 8.7.1999, Zb. s. I-4443, bod 72; Slazenger, T-43/92, 7.7.1994, Zb. s. II-441, bod 25).

Do roku 2013 bola v súlade s judikatúrou Súdneho dvora záväzná je iba tlačená verzia aktu, ktorá bola uverejnená v Úradnom vestníku Európskej únie (Skoma-Lux, C-161/06, 11.12. 2007, Zb.s. I-10841, bod 50) alebo ktorá bola oznámená adresátom tohto aktu (Consten a Grundig, 56 a 58/64, 13.7.1966, Zb. s. 429). Súdny dvor konštatoval, že hoci sú právne predpisy Únie dostupné aj na internete a fyzické a právnické osoby sa s nimi čoraz častejšie oboznamujú týmto spôsobom, takéto alebo aj akékoľvek iné sprístupnenie úniových právnych predpisov nie je rovnocenné s ich riadnym uverejnením v úradnom vestníku, pokiaľ úniové právo neustanovuje v tomto ohľade zatiaľ inak. Preto jediná v súčasnosti záväzná verzia úniových aktov je printová verzia uverejnená v Úradnom vestníku Európskej únie a elektronickú verziu, ktorá môže prípadne predchádzať uverejneniu printovej verzie, nemožno použiť voči jednotlivcom, aj keď sa neskôr ukáže byť zhodná s verziou uverejnenou v úradnom vestníku (Skoma-Lux, C-161/06, 11.12.2007, Zb. s. I-10841, body 47, 48 a 50).

Elektronické znenie Úradného vestníka EÚ

Dňa 4. apríla 2011 zverejnila Európska komisia návrh nariadenia o elektronickom uverejňovaní Úradného vestníka Európskej únie.[1178] Komisia najmä uviedla, že zatiaľ čo počet ľudí prezerajúcich Úradný vestník Európskej únie na internete za posledné roky vzrástol[1179], pretože je to pohodlné a rýchle, počet predplatiteľov tlačeného vydania klesol. Cieľom návrhu autentické a záväzné elektronické uverejňovanie má byť rozšírenie prístupu k právu Európskej únie a

1176 Pozri rozsudok Súdneho dvora ES z 29.1. 1979, 98/78, Racke, ECR 1979, s. 69.
1177 Pozri Siman, M. – Slašťan, M.: Právo Európskej únie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, 2012, str. 316.

1178 KOM(2011) 162 v konečnom znení
1179 Podľa Eurostatu malo v roku 2010 celkovo 70 % domácností a v roku 2009 celkovo 94 % podnikov prístup na internet.

umožniť každému (či už odborníkovi v oblasti práva alebo širokej verejnosti) odvolať sa na elektronické vydanie Úradného vestníka Európskej únie ako na úradné a autentické vydanie. Ak by sa elektronické uverejnenie Úradného vestníka Európskej únie uznalo za platné, podľa Komisie by všetci občania Európskej únie mohli mať fakticky hneď po uverejnení súbežne prístup k právu Európskej únie, a to ekonomickejším spôsobom, keďže prezeranie elektronického vydania bude bezplatné. Uľahčil by sa tým naviac aj prístup obyvateľov žijúcich v geograficky menej prístupných regiónoch Európy. Lepší prístup na internet sa podporuje aj v cieľoch oznámenia Komisie „EURÓPA 2020 Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu“, a to zabezpečením širokopásmového internetového pripojenia pre všetkých do roku 2013. Cieľom návrhu je tiež zlepšiť právnu istotu, keďže v porovnaní so súčasnou situáciou (keď elektronické uverejnenie slúži iba na informačné účely) by sa práva mohli uplatňovať a povinnosti presadzovať na základe ich uverejnenia v autentickej elektronickej verzii Úradného vestníka Európskej únie.

Návrh Komisie na záväzné elektronické vyhlasovanie právnych aktov EÚ narazilo na pripomienky členských štátov a to najmä na pokračujúce vyhlasovanie aktov aj v printovej verzii. Zvažovali sa aspekty:

a) výhradne elektronického uverejňovania Úradného vestníka Európskej únie s prípadným prechodným obdobím, v ktorom by sa súbežne uverejňovalo v papierovej a elektronickej podobe,

b) náklady na tlač Úradného vestníka Európskej únie , ak by v budúcnosti mali súbežne existovať tlačené a elektronické vydania,

c) riziko odlišností medzi tlačenými a elektronickým vydaniami a potreba stanoviť jasné pravidlá, ako postupovať pri odlišných verziách alebo ktorú verziu pokladať za prevládajúcu,

d) úloha, aj keď obmedzená, ktorú môže tlačené vydanie zohrávať pri šírení právnych predpisov EÚ medzi ľudí, ktorí nemôžu získať prístup k elektronickému vydaniu.

Komisia najskôr uprednostňovala súbežné uverejňovanie v papierovej a elektronickej podobe, ktoré by mali rovnakú právnu silu, keďže táto možnosť by zabezpečovala čo najširší prístup európskych občanov k právu EÚ. Praktické skúsenosti členských štátov však ukázali, že prínosy by boli iba okrajové a nevyvážili by väčšiu zložitosť. Poukázalo sa aj na to, že ľudia žijúci v geograficky menej prístupných oblastiach len ťažko alebo s oneskorením získavajú tlačené vydanie a že ich prístup k právu EÚ by sa uľahčil pomocou autentického elektronického vydania. Prezeranie elektronického vydania Úradného vestníka Európskej únie by okrem toho bolo bezplatné a výhodnejšie v porovnaní s tlačeným vydaním, ktorého tlačové a dopravné náklady by sa museli vyberať od verejnosti. Napriek tomu sa zohľadnia potreby osôb so zdravotným postihnutím, ktoré budú môcť Úradný vestník Európskej únie získať v špeciálnom elektronickom formáte.

V konečnom znení návrhu sa nakoniec stanovilo, že elektronické uverejnenie bude rovnocenné s platným uverejnením Úradného vestníka Európskej únie, avšak tlačené vydanie sa bude používať iba nato, aby boli zabezpečené právne účinky uverejnenia vo výnimočných a dočasných prípadoch spôsobených nepredvídaným prerušením elektronického uverejnenia (napr. kybernetické útoky, nepredvídané funkčné poruchy zariadenia), ktoré trvá dlhšie ako jeden deň. Úradný vestník Európskej únie vydaný za takýchto okolností v tlačenej podobe sa musí uverejniť v elektronickej

podobe, hneď ako je technický systém opäť funkčný. Ako dátum uverejnenia platí dátum tlačeného vydania, avšak v prípade odlišností má prednosť elektronické vydanie.

Nariadenie o elektronickom uverejňovaní Úradného vestníka Európskej únie bolo nakoniec schválené dňa 7. marca 2013[1180] v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom a účinnosť nadobudlo dňa 1. júla 2013. V súlade s čl. 1 nariadenia sa úradný vestník sa uverejňuje v elektronickej podobe, v úradných jazykoch inštitúcií Európskej únie, a to v súlade s týmto nariadením. Výlučne úradný vestník uverejnený v elektronickej podobe je autentický a má právne účinky.[1181]

Elektronické vydanie úradného vestníka zobrazuje informáciu o dátume jeho uverejnenia. Elektronické vydanie úradného vestníka je verejnosti dostupné na webovej stránke EUR-Lex vo formáte, ktorý nie je zastaralý, a na neobmedzené obdobie. Jeho prezeranie je bezplatné.[1182]

Záver

Za uverejňovanie a zaručovanie autenticity elektronického vydania úradného vestníka je zodpovedný Úrad pre vydávanie publikácií, ako aj za zavedenie, riadenie a udržiavanie informačného systému, stanovenie pravidiel vnútornej bezpečnosti a prístupu a tiež zachovávanie a archivovanie elektronických súborov a zaobchádzanie s nimi v súlade s budúcim technologickým vývojom.[1183]

Postup v prípade zlyhania elektronického vyhlásenia právneho aktu EÚ rieši zaujímavo čl. 3 spomínaného nariadenia. Ak elektronické vydanie úradného vestníka nie je možné uverejniť v dôsledku nepredvídaného a výnimočného prerušenia prevádzky informačného systému v Úrade pre vydávanie publikácií, informačný systém sa obnoví čo najskôr. Okamih, keď sa takéto prerušenie vyskytne, potvrdí Úrad pre vydávanie publikácií. Ak treba uverejniť úradný vestník, keď je informačný systém Úradu pre vydávanie publikácií nefunkčný vzhľadom na uvedené prerušenie, výlučne tlačené vydanie úradného vestníka je autentické a má právne účinky. Keď sa obnoví informačný systém Úradu pre vydávanie publikácií, príslušná elektronická verzia tlačeného vydania sa sprístupní výlučne už len na informačné účely na webovej stránke EUR-Lex a uvedie sa v nej oznámenie v tomto zmysle. Keď sa obnoví informačný systém Úradu pre vydávanie publikácií, uvedú sa na webovej stránke EUR-Lex informácie o všetkých tlačených vydaniach, ktoré sú autentické a majú právne účinky.

JUDr. Veronika Kuľková
interná doktorandka
Ústav teórie a dejín štátu a práva
Fakulta práva, Paneurópskej vysokej školy, Bratislava

[1180] č. 216/2013
[1181] Podľa čl. 2 ods. 1 nariadenia Elektronické vydanie úradného vestníka nesie zaručený elektronický podpis založený na kvalifikovanom certifikáte a vytvorený bezpečným zariadením na vytvorenie podpisu v súlade so smernicou 1999/93/ES. Kvalifikovaný certifikát a obnovenia sa uverejňujú na webovej stránke EUR-Lex, aby mala verejnosť možnosť overiť si zaručený elektronický podpis a autentický charakter elektronického vydania úradného vestníka.
[1182] Čl. 2 ods. 2 a 3 nariadenia o elektronickom uverejňovaní Úradného vestníka Európskej únie bolo nakoniec schválené dňa 7. marca 2013 č. 216/2013
[1183] čl. 4 nariadenia o elektronickom uverejňovaní Úradného vestníka Európskej únie bolo nakoniec schválené dňa 7. marca 2013 č. 216/2013

Použitá literatúra:

- Siman, M. – Slašťan, M.: Právo Európskej únie. Bratislava: EUROIURIS – Európske právne centrum, 2012, str. 47.
- Nariadenie Rady o elektronickom uverejňovaní Úradného vestníka Európskej únie, KOM(2011) 162 v konečnom znení, Brusel, 4.4.2011
- Zákon č. 416/2004 Z. z. o Úradnom vestníku Európskej únie v znení neskorší predpisov.
- Zákon č.1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky v znení neskorší predpisov.
- Rozsudok Súdneho dvora ES z 29.1. 1979, 98/78, Racke, ECR 1979.
- Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 13/2000, z 10. júla 2001.
- Uznesenie Ústavného súdu SR I. ÚS 343/08-19 z 30. októbra 2008.
- Rozhodnutie Rady EHS, Ú.v. ES 17, 6.10. 1958, s. 390 a rozhodnutie Rady ESAE, Ú.v. ES 17, 6.10. 1958.

Paneurópska vysoká škola Fakulta práva

AKADEMICKÉ AKCENTY 2013

zborník príspevkov z odborného seminára

Editor: Mgr. JUDr. Martin Vlha, PhD.

Vydal: Eurokódex, s.r.o., Martina Rázusa 23 A, 010 01 Žilina v spolupráci s Paneurópskou vysokou školou, 2014

1. vydanie

Zodpovedný redaktor: Helena Bežová

Grafická úprava a tlač: VASELOGO s. r. o., Pod Skalkou 2, Trenčín 911 01

Rozsah: 558 strán
Náklad: 100 ks
Formát: 1 CD-ROM
Nepredajné.

ISBN 978-80-8155-047-8
EAN 9788081550478